Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫНДЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 153 (9527) | Вторник, июль 2, 1974 чыл | Ийи катап тараттынган. | Өртээ 2 кеп.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ФЕРМА БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕТТИГ ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭР

«Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1974—1975 чылдарның мыштаглазыкшынынга херегларар мал чемин белеткээр талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Республиканың ажыл-агыйларында малдың баш санының оожум өөрүп турары база мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң өөрүп болуп турары чүүнде муриунда мал чемининг чедишпейн турарындан болуп турар деп доктаалда айтылган.

Чамдык районнарның партия, совет болгаш ажыл-агый органнары мал чеминиң базазын быжыглаарының ярганарын болгаш курлавырларын кошкак ажыглап турар. Дика хөй колхозтар болгаш совхозтар мал чеми культураларны ажылдап шылырының агротехниктиг бедик дедиглиин хандырбайн, чайгаар бүткен сигеп кезер черлерин болгаш одарларның продуктулуг чорууп бедиңерикче кичээнгей саавайн, сигенни ажаап алырын, мал чемининг өске-даа хевирлеериң белеткээриниң эң эки хуусаларын эрттирип турар. Оюң түңелиглеп сөөлүг беш чылдарда хөвү-шөлдериниң гектар бүрүзүнден-не ортумаа-биле 10,1 центнер сигенни, 12 центнер чаңгыс чылдыг сигеннерни, 11,3 центнер хөй чылдыг сигеннерни, 95 центнер кукуруза силозуун ажаап алган: республика 1973 чылда маягтазын-биле малга бодүүн чем белеткээриниң планын түгле 86,6, а чудуктуг чемни —41,6 хуу күүсеткен. Республиканың ажыл-агыйларын мал чемнери белеткээриниң дешпилгелиг технологиязын дыка оожум шингээдип ап турары эрткен чылын түгле 6 310 тонна сенажты болгаш 760 тонна витаминниг сигеп далганын белеткээн.

Өвүр, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик чижектер немелге ребеннер малга бодүүн болгаш чулуктуг чемнерни белеткээриниң планнарын ыаш чыл улаштыр күүсеткейн келгеширден мал кыштагладымышкыны берге байдалга эртип турар.

Мал чемниг үеттү, одарны кадагалаарын болгаш ажыглаарын, мал чемгерериниг белеткээрин дыка хөй ажыл-агыйлар бөгүп тургускан.

Бо бүгү четпес чүүлдер болза, СЭКП райкомнарының, райкүскомнарның, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, Совхозтарның бүдүрүлге кептиглыышкынчыл талазындан колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга малдың быжыг чем-суурун белеткээр талазы-биле негелдеп кыл-байн турарының, бо херекти политиктиг бедик үжүр-дүзалыг түүл кылдыр үлелевейн келгенинин түңнелинде тургуступ берген.

Малга бедик шынарлыг чемнерни белеткеп алырын чогуур үезинде эрттирер, оон-биле малдың ам болур кыштагладымышкынга тазырымчалыг байдалды тургузар, мал продуктуларын бүдүрерин көңүдедир сорулга-биле партия, совет, ажыл-агый органнарының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының база специалистериниң кол сорулгазы болза, мал чемининг базазын улам ыпай быжыглаары база ажыл-агый бүрүзүнге 1974—1975 чылдарның кыштагладымышкынга херегларар бедик шынарлыг мал чемининг эргежок чугула курлавырларын тургузуп алыры болур деп СЭКП обкомунуң бюрозу болган Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур.

Бо доктаал-биле Кызыл хоорхомугга, СЭКП райкомнарынга, хоорайкүскомнарга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга болган Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынынга хүлээдирип болза:

— 1974 чылда мал чемж белеткээр талазы-биле алдынган планнарны болган социалистиг хүлээлгелерни ыыап-ла күүседир талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр.

— кезии. белеткээри-биле болган мал одарлдыры-биле июль 10-га чедир хүүсаа яштинде суда-тарааны немештир гарыыр;

— колхоз болган совхоз бүрүүнге мал чемни белеткээриниң механизастаттынган одрядтарын болган звеноларын тургузар;

— июль 15-ке чедир мал чемни белеткээр бүгү техниканы болгаш хол дериг-херекселдерни септеп зоозар;

— тараа шөлдерни чогуур үезинде ажаарын, кукурузаның озурулар эрааныыш болбаазырадылгазын, бок үнүштер болгаш хоралакчыларга удур демиселла чорудар. организтиг болгаш минералдыг чемнитиндилгелер-биле немелде чемгерилгеп кылыр, суггарылгазыг черлерде мал чемни культураларын, хөй болгаш чаңгыс чылда үнер сигеннерни өйдеп звеноо үвес катап суггарар;

— тарымал сигеннеримиң бүгү шөлдерниң болгаш чайгаар бүткен шык-шыпаладан, а ол ышкаш сигүл-чиңгил, дөң черлерден, хемнер уинарындан, арга-арыг иштинден, кыпсыдан мал чемни өөгүүр ойнаанда белеткээр; машиналар ажылаттынын шыдавас черлерге сигенни хол-биле кезерип организастаар. Картофель сывын, ногаалар артынчыларын, тараа богуя мал чемни кылыр долузу-биле ажыглаар; мыштар будуун мал чеминге белеткээрни организастаар;

— бо чылдың дүүтүүнүң саваның болгаш эрткен чылдардан арткан-даа саванны бүрүү-биле чымрын, сараатгарын, а ол ышкаш тырый шарып, белеткээрни хандырарда ажыл-агый бүрүзүнге механизастаттынган звеноларны тургузар;

— июль 15-ке чедир хуусаа иштинде силос болгаш сенаж салыр тудугларны арыглаап, септээр; августуң 1-ге чедир силос болгаш сенаж салыр чаа оңгарларны казып, тударын доозар;

— белеткеттинген мал [illegible] үезинде, шын с[illegible] гын хынаар; м[illegible] белеткээри-биле [illegible] кыштагладыр т[illegible] ганизастаар:

— чайгы үе[illegible] мал семиртилг[illegible] лаар.

Тыва АССР-н[illegible] нин фондузунга [illegible] мяш ажыл-агый [illegible] генин, аймыыр-т[illegible] ли —800 тонна[illegible] айтып турар.

Бир эвес чугу[illegible] дээ ажыл-агый м[illegible] хозтарның бүдү[illegible] республиканың о[illegible] кээрлериндее ча[illegible] база районнарны[illegible] айтырның чугаала[illegible] гүн-Тайга району[illegible] районнуң девиск[illegible] хуусаалыг ажыгл[illegible] тускайлаар.

Республиканың [illegible] ыымышкыны [illegible] ёзугаар республик[illegible] гаш совхоттарынга [illegible] лыр техниканы, а [illegible] гула-сеннын артыг[illegible] дарны чедирип б[illegible]

Мал чемининг б[illegible] бүдүрүүлүг ажы[illegible] байдалды тургузар[illegible] нешилгенин, медици[illegible] тура хандырылгазы[illegible] чемни белеткээриг[illegible] чедип алган бриг[illegible] совхозтар ажылчын[illegible] ларыны мораль болга[illegible] ле шаннап, мактаар[illegible] рын ажылдап кылы[illegible] белеткээри дээш, о[illegible] жилерге дээш колхоз[illegible] лалар, звенолар, м[illegible] лар аразында[illegible] га массалыг социалистиг чарыштыг калбарт[illegible] рыны, оон түңелдеп үргүлүг үдүртериниң, социалистиг чарыштың аъзаттынын чедип алырын СЭКП-ниң Кызыл хоорхомугга, райкомнарынга болгаш райкүскомнарга партия обкомунуң бюрозу болгаш Министрлер Чөвүлели даалыырган.

Ниитилиг малын долу үнелиг чемнер-биле хандырарының күштери болгаш хөреңгизин мөөңнээр, мал ажылыг мал чеминбиле келир үеде бүрүн хандырарының айтырын өөрешир, а ол ышкаш мал чеминерин белеткээримиң мурнакы эргаларын ажыглаарын организастаар сорулга-биле партия обкому болгаш Министрлер Чөвүлели [illegible] тургускан.

СЭКП-ниң Кызыл хоорхомугга, райкомнарынга болгаш райкүскомнарга бюро ыыдыг комиссияларны тургузарын сүмелээн.

Сигенге белеткеп, одарладыр немелге суда-тараанды тарыыр, мал чеми белеткээриниң механизастаттынган звеноларын тургузар, силос болгаш сенаж тудугларын кылыр, мал чемга болгаш будук-бүрү белеткээр талазы-биле тодаргай даалгаларны районнарга бергенин доктаалда айтыкан.

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЛАРЫНДА

Тываның Төрээн чуртка 3000 тонна «ак алдынын» бээр херекке боттарының үлүүн киирип, оон-биле Совет Тывапың 30 чылынга төлептиг ужуражыр дээш хөй кыргылдазының кампанизы Бии-Хем районда калбарган.

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбыры. Ында кыргылда пунктузунда электрилиг 48 хаһчыны тургускан. Кыргыкчы бүрүзү Оренбург аргазы-биле хойну дүргеп кыргынырын шингээдип алган. Эдиктилерниң болгаш чаныкчыларның тускай бригадазын тургускан.

Кыргыкчылар баштайгы хүнде 1216 хойну кыргаш, оон ниитизи-биле 3231 кг дүктү, азы хөй бүрүүнден-не 2,7 кг дүктү кыргып алган. Ол хүн Алексей Айзы ниитизи-биле 107,5 кг дүк кыргаш, мурнаан, оон столдуңга шилчип чоруур ымпельди аскан. Виктор Дотпаа, Федор Баларчы база эки ажылдаан. Хөрээжен кыргыкчылардан Евгения Хууракай шылгараан. Улуг улустарга дузалажып, пионерлер болгаш школалылар база ында хээп, улуг эштериниден чыдып калбас дээш кызымак чоруун көргүзүп турар. Тамара Донгун ол хүн 92,2 кг дүктү кыргаан, Володя Дамба, Мария Дактал олар база эки көргүзүлүг болган.

«Кызыл тараачыны» совхозтуң кыргыкчылары баштайгы хүнде 1321 хойну кыргаш, оон 4162 кг дүктү алган, азы бир хойдан-да 3,1 кг дүк алган.

Бии-хемчилерниң сойжуларының «дүжүдүүн» чүдүрген машиналар хүлээп алыр черлерже үзүлбес шуужуп жөлээр.

С. КАЛУЖИНА.

СОВЕТ-АМЕРИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Совет-америк чугаалажыышкынныг уламчылаары

СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Ричард Никсонуун, АКШ-тың күүрүне секретары Г. Киссинджериниң чугаалажыышкыннарын Кремльге июнь 29-та уламчылаан.

Ядролуг чепсектиг шенелделерин кыскаартаар дугайында айтырыгны чугаалажырын уламчылаан.

Европага айыыл чок чорук болгаш халы ажылдажыгага хамаарышкан айтырыглар талазы-биле санаа-оногг солуушкан, оон киржикчизери Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттары болуп турар.

Чугаалажыышкынынга киришкеннер:

совет талазан—ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүзү Г. М. Корниенко;

америк талазан—АКШ-тың ССРЭ-де элчиниң У. Д. Стессел, АКШ-тың Президентизиниң дузалакчызы А. Хейг, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының орлакчызы Б. Скаукрофт, Президентиниң дузалакчызы болгаш парлалга секретары Р. Зиглер, АКШ-тың күүрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Сонгенфельдт, күүрүне секретарының европа херектериниң талазы-биле орлакчызы А. Хартман.

(СЭТА).

Совет-америк дугуржулгага ат салган

Экономикага, үлетпүрге болгаш техникага хамаарышкан кадыг ажылдажылгага дуза чедирер дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразынга чаргап үр хуусаалыг дугуржулгага июнь 29-та, Кремльге ат салган.

Дугуржулгага ат салганнар: Совет Эвилелиниң өмүнээзинлеп—СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежнев; Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинлеп—АКШ-тың Президентизи Р. Никсон.

Дугуржулганы партлап үнүргеп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, эштер А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарёв, К. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы М. А. Яснов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары И. В. Архипов, И. К. Байбаков, В. А. Кириллин, И. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күүрүне комитеттериниң даргалары, албанның кижилери «ске-даа дугуржулгага ат салырының ёзулалынга келген.

Америк талазан АКШ-тың Президентизиниң үдеп чоруур америк күүрүне ажылдакчылары турган.

(СЭТА).

Л. И. Брежнев болгаш Р. Никсон Крымда чеде берген

СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың Президентизи Р. Никсон ажыл-херекчи беседаларының үлаамчылаары-биле июнь 29-та Крымче ужуруп чорупкан. Самолёт-биле ында ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш АКШ-тың күүрүне секретары Г. Киссинджер, а ол ышкаш Л. И. Брежневти болгаш Р. Никсонуу үзел чоруур албанның өске-даа кижилери база чеде бергеннер.

АКШ-тың Президентизин Р. Никсон-биле кады Патриция Никсон база чеде берген.

АКШ-тың, ССРЭ-ниң болгаш УССР-ниң күүрүне ужактарыбиле шимнап Симферополь аэропортунга Л. И. Брежневти болгаш Р. Никсонну Украинаның Компартизыының ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. С. Грушецкий, Украинаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Лящко, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчызы Г. Э. Цуканов, ажылчы чоннар депутаттарының Крым область Совединиң күүскомунуң даргазы Т. Н. Чемодуров, албанның өске-даа кижилери уткуп алган.

Л. И. Брежнев, Р. Никсон-биле кады ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чиигиже директору Л. М. Замятин, хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүзү Г. М. Корниенко олар чеде берген.

Аэропорттан мотоциклистериниң хүндүлүг экскортузунга үзеген машиналарда адалчылар турар чери — Ореандага чорупкан. Л. И. Брежнев болгаш Р. Никсон орук адыы-биле чоруп орда Симферопольдун, далай кыдыныгы хоорайларының чурттакчылары оларга чыгыг болгаш ыяш байыр чедирип турган.

Л. И. Брежневтиң Р. Никсон-биле беседазы

Июнь 30-де, Ореандага СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың Президентизиниң Р. Никсонуун аразынга үргүлчүлээн беседа болган.

Совет-америк харылзаалажыышкынының улам ыпай хевирлеринин айтырыгларын чугаалажырын уламчылаан.

(СЭТА).

Совет-америк чугаалажыышкынныг уламчылаары

Июнь 30-де, хүнүгүн айыгы чартыынга, Ореандага СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, а ол ышкаш Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Р. Никсонуун, АКШ-тың күүрүне секретары Г. Киссинджериниң аразынга чугаалажыышкынныг уламчылаан.

Чугаалашкан айтырыгларның аразынга стратегтиг чепсектиг кыскаартаарының дугайынга айтырыг база киргеп.

Чугаалажыышкынынга киришкеннер болза:

Совет талазан—ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүзү Г. М. Корниенко;

Америк талазан—АКШ-тың Президентизиниң дузалакчызы А. Хейг, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының орлакчызы Б. Скаукрофт, күүрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Сонгенфельдт.

СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежнев ол-ла хүн АКШ-тың Президентизин Р. Никсонга алдар кылдыр дүштеки шайлага тургускан.

(СЭТА).

Эш Л. И. Брежнев Москвада чанып келген

СИМФЕРОПОЛЬ. (СЭТА). Июль 1-де СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары эш Л. И. Брежнев АКШ-тың Президентизи Р. Никсон-биле Ореандага ажыл-херекчи беседалар кылганының соонда, Москваже чорупкан.

Оон-биле кады Москваже СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, а ол ышкаш хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чиигиже директору Л. М. Замятин олар база чорупканнар.

Оларга самолет-биле АКШ-тың күүрүне секретары Г. Киссинджер Москваже ужуруп чорупкан.

• • •

Июль 1-де СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары эш Л. И. Брежнев Москвада чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, а ол ышкаш хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның Чиигиже директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүзү Г. М. Корниенко олар оон-биле кады чедип келгеннер.

АКШ-тың күүрүне секретары Генри Киссинджер ол-ла самолёт-биле Москвада ужуруп чедип келген.

Внуково аэродромунга Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзүнүң кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның кижилер эргелекчилери Б. Е. Черненко, П. А. Абрасимов, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизи Г. С. Павлов, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрлигиниң бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң КАБ-ның даргазының орлакчызы Г. К. Пинаев, албанның өске-даа кижилери уткааннар.

Уткааннар аразынга АКШ-тың ССРЭ-де элчиниң У. Д. Стессел база турган.

(СЭТА).

АКШ-тың Президентизи Минскиде чедип келген

СИМФЕРОПОЛЬ. (СЭТА). Июль 1-де АКШ-тың Президентизи Ричард Никсон калай-биле Крымнан Минскиге чорупкан.

Симферопольдун АКШ, ССРЭ болгаш УССР-ниң күүрүне ужактары-биле шимнап аэропортунга Р. Никсонну СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Украинаның Компартизыының ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. С. Грушецкий, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Лящко, хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретарының дузалакчылары Г. Э. Цуканов биле А. М. Александров, Украинаның Компартизыының Крым обкомунуң бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады И. К. Кириченко, ажылчы чоннар депутаттарының Крым область Совединиң даргазы Т. Н. Чемодуров, албанның өске-даа кижилери уткааннар.

• • •

МИНСК. (СЭТА). АКШ-тың Президентизи Р. Никсон калай-биле Крымнан июльдуң 1-де Минскиге чедип келген.

ТЫВАНЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ

Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнге турускаттынган эртем-практиктиг конференция бөгүн Кызылдың политиктиг чырыдышкын башкыныда болуунуң ажылын эгелээн.

Үк конференцияга 500 ажыг кижи каржип турар. Оларның аразында ССРЭ-ниң Эртемнер академизиниң, оон Сибирь салбырының эртемденнери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСРниң Күрлаларының кылдыг-тер эргелекчилери, министерстволарның болгаш ведомстволарның харысалгалыг ажылдакчылары, бистиң республиканың партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш Красноярск крайдан, Хакасиядан адалчылар бар.

Конференцияга 17 иштекелп, 13 дыңнадыгны чугаалажып хөөр. Тываның хөгжүлдезинге холбаштырган бо улуг чыыштың кол сорулгазы—Тыва АССР-ниң улус ажылагыйының кол-кол адырларының келир үеде хөгжүлдезин эртемге үнелеп ажылдап [illegible] ын М. К. Менауке кылыр.

Конференцияның киржикчилери ССРЭ-ниң Эртемнер академизиниң Сибирь салбырының Экономика болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин организастаары институдунуң директору, ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүзү А. Г. Аганбегяның «Социал-экономиктиг айтырыглар дугайында», РСФСР-ниң геология министриниң оралакчызы А. И. Кобеляцкийниң болгаш академик В. А. Кузнецовтуң «Тыва АССР-ниң минералдыг курлавырының дугайында», ССРЭниң Күрлаларының чанында бүдүрүкчү күштерни тазырыштыр хуваар талазы-биле чөвүлелдиң кылдыс эргелекчизи, экономика эртемнериниң доктору Г. Л. Тарасовтуң «Чөөн Сибирьниң экономиктиг районунуң составыпга хамаарыштыр Тываның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң комплекстиг айтырыгларын чугаалажып көөр. Бо айтырыгга хамаарыштыр республиканың бүдүрүкчү күштериниң келир үеделги хөгжүлдезиниң дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, экономика эртемнериниң кандидады В. А. Шелест, ССРЭ-ниң Күрлаларының чанында транспорттуг комплекстиг айтырыглар институдунуң сектор эргелекчизи Ю. Д. Кузнецов болгаш оон-даа өскелер илеткелдерни кылыр.

Тываның бүдүрүкчү күштерин хөгжүдүрүнге оон минералдыг чиг-эт курлавырлары улуг рольду ойнаар. Бистиң республикавыс казар байлак талазы-биле чуртта база бир бай черлерниң бирээзи. Оон ховар металлдарын, хөмүр-дажын, даг-дүүгүн, мыш курлавырын болгаш өске-даа байлактарын комплекстиг ажыглаап эгелээрге республика шапкын хөгжүлдезин алыр. Ол түүлдерге хамаарышкан айтырыгларны конференцияның комиссиязының кылдыс эргелекчизи, экономика эртемнериниң кандидады В. А. Шелест, ССРЭ-ниң Күрлаларының чанында транспорттуг комплекстиг айтырыглар институдунуң сектор эргелекчизи Ю. Д. Кузнецов болгаш оон-даа өскелер илеткелдерни кылыр.

Тываның бүдүрүкчү күштерин хөгжүдүрүнге оон минералдыг чиг-эт курлавырлары улуг рольду ойнаар. Бистиң республикавыс казар байлак талазы-биле чуртта база бир бай черлерниң бирээзи. Оон ховар металлдарын, хөмүр-дажын, даг-дүүгүн, мыш курлавырын болгаш өске-даа байлактарын комплекстиг ажыглаап эгелээрге республика шапкын хөгжүлдезин алыр. Ол түүлдерге хамаарышкан айтырыгларны конференцияның амыдыралынга улуг рольду ойнаар.

Эртем-практиктиг конференция

кирдинчилери каш хүн улаштыр чугаалажып көргеш, тодаргай саналдарны ажыглап кылыр.

Республиканың ажылчы чоннарының материалдыг болгаш культурлуг амыдыралыныг деңнелиниң өөрүп ыыдыг хевирлеринге хамаарышкан айтырыглар конференцияга база эвээш өвес черни эзээр.

Бо беш чылда кордүгеннер ёзугаар бистиң республиканың чурттакчы чонунуң акша орулгазы 33,6 хуу, ажылчыкларның болгаш албан-хаакчыларының ажыл төлевири — 33,7 хуу өзер. Үүрмектеп садар бараан саварылгазының хемчээли өзер. Беш чылдың төнчүзүнге чедир 400 муң дөрбелчин метр чурттапга шөлүг ажыглалга кирер шинге, азы 15 хуу өрете чаа бажыңнарны алыр.

Чонуң амыдыралын ажыктер хемчеглерге хөй хөреңги келир беш чылда планнаттынар. Ылаңгыя культура-амыдыралдың, өөредилге болгаш культура албан черлериниң түдүүн калбартырынче улуг кичээнгей салдынып турар. Келир беш чылда ол сорулганы боттандырарынга 18 млн. ажыг рубль чарыгдаттынар.

Эртем-практиктиг конференция республиканың амыдыралынга улуг рольду ойнаар.

ТЫВАДА БАШТАЙГЫ

Кызылдың барыын талазында Тывада даш үүрмектээр баштайгы карьерни ашыладып, шенеп эгелизин. Чылда 50 муң кубометр дашты үүрмектээр аргалыг. Үүрмектеп, сорттаар күчүдүг беш агрегатты ында тургускан. Карьерге ажыл-бүрү хемчээлдиг дашталарны үүрмектээр, өөң бетон кылыглары бүдүрерибиле тудуг мезентери бүдүрер черлерже болгаш орун тудуттарынче чорудар.

— Ажыглап-эдиктир и л г е ажыладарга ам-даа долуу-биле дөвүлөбээн, ынчалза-даа тудуг-индустрия бүдүрүлгелериниге продукциялыг бээр бис, оон-биле кады кижилерни чаа техникага база өөредир — деп, бригадир Дмитрий Титовтуң чугаазы чеп.

Звээш кижилиг коллективиже июнь айда 2 муң төнне үүрмектээн дашты бүдүрерин даазнаан, олар ук даалганы чедиишкинниг күүсеткен.

Карьерниң баштайгы эдлчээн ажыглалга киирген чорун бетон кылыгларының шынарын көзүүр-биле эниилээр.

Н. ВАҢЬКОВ.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТКЕ

Чаагай дүжүттү өскүрүп алырыга чугула айтырыгниң бирээзи — чемишчидилге болур. «Совет Тывa» совхозта ол талазы-биле түскай комсомолчу звено быжыглаттынган. Ваңгитина Ошкулугге удуртканда коллектив тодарадыкчы ыяла гарылга шөлүге 3000 тонна органиктиг чемишчидилге сөөртүр планнаан, а бо хүннерде — 2500 тонназы чедирген. Олар социалистиг хүлээлгезин эрте көргеш, бердиргеп оналдаанды 200 хуу күүседирип азы ам-даа 3500 тонна өдектиг сөөртүрүп ылерегген.

Звеноның кежигүнерин чаңгызы — шуптузу, а шуптузу — чаңгызы дээш бир демнит, дүүнгүзүнден бөгүн, даарта оон-даа бедик көргүзүлгүг болурунга бүдүреглиг. Оларда хүнүгүн ажыл нормазын доктаамал 140—150 хуу күүседип турар В. Ошкулуг, К. Донгак, Д. Даваалай, К. Кайгунак оларның ажылы макталыыр.

С. ОЮН.

Кад-Хем район[illegible]

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КУШ

ДЭЭШТИИ. ДУРЖУЛГА

Социалистиг чарышты кайбан нептерелдиг, дээштиг кылдыр организастаарын улам сайзырақгайжыдарынче бистиң партиявыс доктаамал ничээнгейни салып турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде, «Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай эжиждер дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалында болгаш партия база чазактың өске-даз чугула документилеринде чӧрышты организастаарының хевирлери улам байлакшып, тодаргайлаттынган.

«Социалистиг чаршыттың кол угланыышкыны болза, күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн, нимитиялел бүдүрүлгезиниң үре-түмелдиин бүгү хемчег-биле бедидеринче — күш-ажыл чарыттаалдарын эвээдиринче, чиг-этти болгаш материалдыг нуралвырларны чеп ажыглаарынче база камнаарынче, продукцияның шынарын бедидеринче, бүдүрүлге фондуларын болгаш капитал салыышкыннарын ажыглаарын эжиждеринче ажыычы чоннарны мобилизастаары болур үшүрлүг» деп «Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай эжиждер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалында айытканын.

Социалистиг чарышты организастаарын эжиждер талазыбиле партиниң салган соруглаарын амыдыралга боттандырар дээш аразында чарыштыг Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының партия, совет органнары, профэвилел, комсомол организацияларының соолгу чылдарда чамдык ажылдарны кылган. Чаа ажылагай чылы эгелеп турда, районнарның төлээлери бот-боттарынга баргаш, килиор ажылын дүгүрүп алыры, түннелди чылда ийи удаа үндүрери чанчыл болу берген. Социалистиг чарыш кайы-даа районун ажыл-агый болгаш культура тургузуушкынуун айтырыгларын, чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалап турар.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарынга ажыл-агыйлары күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын сазарының чартык чыл планын күүсеэир чоокшулай берген. Сүт сазарының талазы-биле даалгазын бай-тайгажылар 130 хуу күүсеткеш, кожазын ашкан. Төрүүр чүс бээ малга онаашаттыр малдың чаш төлүн камгалап алганы мынчаар: (аллы айларның түнелги үнмээн) Бай-Тайганың малчыннарры чүс баштан-на 82 анай, хураганы, 63 бызаазы алган. Барыын-Хемчиктиң ишчилери 81 хураганны, 82 анайны, 50 бызаазы доруктуруп өстүрген. Бай-Тайганың малчыннарының көргүзүү чаршыттыг районунузан биче ажып турар.

Күш-ажылчы марсылаанның түнелинзе мурнакчы малчыннарның саны өзүп түгар. Чүс баштан-на 90-дан өрү малдың чаш төлүн алганнарның саны Бай-Тайгада 46, Барыын-Хемчикте 35 болган. «Барлык» совхозтуң хойжузу Ооржак Латпаа чүс баш төрүүр хойдан-на 120 хураганны, ошкү каларчылары Бүжүгет Сагды чүс баштан-на 113 анайны алган, ийи районның малчыннарының чарыжының мурнуку оргүтүнде чоруп турар. Бай-Тайганың хойжузу Кок Серенот чүс баштан-на 115 хураганны, ошкү каларчылары Хертек Сүге-Маадыр. Бүжүгет Херелмаа чүс ошкүлеп-ле 108, 110 анайны доруктуруп ап, багай эвес көргүзүүлерниг болган.

Социалистиг чарышка кол чүүл болза тараа болгаш өскедаа кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүрүн база нинти чылдазын улгаттырары, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам өстүрерия болур деп «1974 чылда чер болгаш мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш белетиээрии ковүедилир дээш кодээ ажыл-агый ажылакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» партия болгаш чазактың доктаалында айыткан. Ону боттандырар дээш кайы-даа районнуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдаар тура-соруун күүтелирген. Эки көргүзүүлерни чедип алган мурнакчыларның дүржулгазын нептерелдир чамдык хемчегларын кайы-даа районга ап турар.

Социалистиг чарыш хей талалыг айтырыгларны хаара түдүп турар. Ону доозазын бо кыска чүүлге санап бижиири болдунмас.

Ийи районнуң аразында чарышты канчаар организастап турарын хандыр билип алырыбиле районнарның удуртукчулары, ажыл-ишчилер-биле ужуражып чугаалаштывыс.

Чарыш кайы-даа районнуң планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүдээлгелерин күүседиринге улуг идигни берип турарын олар бадыткадылар. Ынчалза-даа бо чугула ажылда чедир киллынмайн турар чүүлдер ам-даа бар.

Чарыштыг ийи районнуң аразында көрээ чарышмаан, Оон юридиктиг үнезини ол болгай. Амыдызында олар социалистиг хүдээлгелер солчуру-биле кызыгаарлаттынып турар.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнар социалистиг чарыжын түнелеп турар. Ону чонга чарлап ыыматары, көргүзүүлерин деннээри чарыштың негелделериниң бирээзи. Ынчыг түрбүже ажыл-агыйларда хамаан чок, районнар төптеринде бээнь ийи районнуң чарыжының түнелдерин көргүзер самбыралар мынчага чедир киллынмаан, ону чара парлаап тараырын организаставаан. Оон уламыннан көргүзүүлер ажыл-ишчилерге билдинмес болуп турар.

Чарыштың кол негелделериниң бирээзи мурнакчыларның дүржулгазын нептерелдир, өөренири болгай. Бо талазы-биле ажыл кошкак тургустунган.

Социалистиг чарышты организастап турарының байдалын ыка хей эштер биске чугаалап берген, оон каш чижекти маназ киирерии шиитпирлевивис.

«Хемчик» совхозтуң мал эмтехниги Монгуш Бүрбу:

— Ийи районнуң чарыжын организастап турары ам-даа нетпес. Түннелдер билинмес. Мурнакчыларның дүржулгазын өөренирин организаставайн турар. Мал ажылының тускай эртемниглериниң дүржулгазын солуштурун болгай, ол ажылдаар-биле таныжарын күзеп турар мен.

«Тээли» совхозтуң Зэр-Хавак сут-бараан фермазының зргелевчизи Матпак Норбу:

— Бижиктиг-Хая фермазыбиле чарыштың түнелин эртken чылын барып үндүрер дээривиске, дирекция черн детkивейн барган. Биске азы Бижиктиг-Хаяга баргаш, боттарывые киржип тургаш, чарыштың түнелин үндүрзе чогуур деп санап турар бис.

Устүнде эштерниң чугаазынган алырга, ийи районнуң аразында чарышты канчаар организастап турарының хандыр билип алырыбиле районнарның удуртукчулары, ажыл-ишчилер-биле ужуражып көрзе кандыг боор. Дүржулга солчулгазы черле эки деп бодаар мен.

БАЙ-ТАЙГА БАРЫЫН-ХЕМЧИК

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазының саанчызы Сарыглар Дажы:

— Бистин коллектив «Тээли» совхозтуң Зэр-Хавак фермазы-биле социалистиг чарыштыг, ынчалза-даа оларнын канчаар ажылдап турары билдинмес. Моон соңгаар ол фермаиын саанчылары-биле дүржулга солчуп, ажыл-ижи-биле таныжарын күзеп турар мен.

«Тээли» совхозтуң Зэр-Хавак сут-бараан фермазының зргелевчизи Матпак Норбу:

— Бижиктиг-Хая фермазыбиле чарыштың түнелин эртken чылын барып үндүрер дээривиске, дирекция черн детkивейн барган. Биске азы Бижиктиг-Хаяга баргаш, боттарывые киржип тургаш, чарыштың түнелин үндүрзе чогуур деп санап турар бис.

Устүнде эштерниң чугаазынган алырга, ийи районнуң аразында чарышты канчаар организастап турарының чедип алыры чугула. Эки дүржулгаларны деткир, оны бүгү калбак массаны болдурар дээш организакчы ажылды чорудары ажыктыг.

Тоску беш чылдың толарадыкчы чылының планныг даалаларын болгаш социалистиг хүдээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнуң кодээ ишчилери кызымак ажылдап турар. Аңаа чарыш дээштиг салларны чедирер. Чарышты калбак нептерелдиг дээштиг болгаш уре-түмелдиг кылыр организастаары чедиишкинни хандырар.

С. ХЕРТЕК,
Тыва радионун корр.
Х. ТААН-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

Беш чыл тудугларында

ОБЬТУҢ СУУН КУЛУНДАГА

«Сайзырақгай техниказыг суггарылга болгаш сугжудулга системаларының төлевилелдерин чогаадып тургускаш, тударын боттандырар» — деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында чугаалаан. Алтай крайның Камень-на-Оби хоорайдан ырак эвесте чер назар күчүлүг машиналар ажылдап турар. Сугжудулганың төлевилел-шинчилелининиң Ленинградта күрүне институдунуң төлевилелин өзүгаар мелиораторлар суггат каналын ында тудуп турар. Бедидер суг чайып үндүрер күчүлүг ийи станцияның дузазы-биле Обь хемнин суун алгаш, 180 километр дурттуг каналды дургаар ортаа Кулунда ховузунче «салыр. Ол канал суг чок чеди районну нежилдир эртвр. Келир беш чылда бөзин 20 муң гектар чер суггаттыг апаар, кара херзүннүг ховуларга чаагай дүжүт үнүп турар болу бээр.

Амдыызында Обь эриинде канал унуп чалдап турар. «Камень суг-тудуг» трестин амыык коллективи сорун киришкинниг ажылдап турар. Канал унун болгаш кол насос станциязының турар черинин оңгарын казып киргеи. Тудугчулар «Кулунданы суггат-биле хандырар» лозуңнуг.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДҮРГЕН, ШЫНАРЛЫГ

Кызылдың «Чечек» даараныла ательезинин ажылчынвары толарадыкчы чылдың өрткен беш айларында 136 мун рубльдин продукциязын сайгарар планын 103,1 хуу күүсеткен. Нинти продукция бүдүрер планын 111 хуу күүсеткен. Коллектив кодээ суурларының ажылчы чоннарынга ачы-дуза чедиреринин планын база-ла эки боттандырып турар.

— Бистин планныг онаалдаларывысты күүседиринге кол изигни кодээ ишчилернин чагыгаарын хүдээп алыр тускай, үнүүшкүнүт бригада ойнап турар. Ателье эргелекчиэи И. Кураева биле цех начальниги Л. Воропова неделяда ээлчежил, график ёзугаар хоорай чоогунун ажылагыйларынга барып, чагыгларны хүдээп ап турар—дел, фабриканың директору Т. М. Мордвинкова чогаалаан.

Устүнде адаан мастерлер Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң Сесердиг салбырының, Кызылдың Кара-Хаак, Черби суурларының болгаш «Сукпак», «Кок-Тей» совхозтарының ажыл-ишчилеринин күзенчиг ааччылары болу берген. Олар хеп даараар пестерлиглиг бо айда Мөрен суурга иниги чоннуң хураны солуп эртken. Аңаа район прокуроруу эш К. Хүрелээ ажылчы чоннарның эргелоойлу хулиганлыгынын дугайында маегелеринге районда, колхозта амыдыралдан тодаргай чижектерни сайгарган. «Мөрен» колхозта сөөлгү үеде корук-чуруу сегүлгези элээн экижээн-даа болза четпестер ам-даа бар. Кем-херек үүлгедир чоруктарның хей иезин арагалаашкының уржуундан болуп турар. Ылаңгыя автомашиналарның чамдык чолаачылары ону эзинрик башкарар азы рульду өске кижиге башкартыр таварылгалар бар. А автоинспекция болгаш колхоз баштаар черлери бо талазы-биле негелделеп коштаг тургускан. Колхозтуң автомашина гаражы херим чок, чадагай черде. Магазин салыгжылары арага аймаан садарының чурумун хажыда бээр таварылгалар база илереэн. Бо четпестерииң бир чылдагаары чон ортузунга эрге-хоойлу пропагандазын четпес чорудуп, темалыг кежээлерни, өске хемчегларни хей-иинти организацияларының четпес организастап турарында.

Ажылчы чоннарның эрге-хоойлу кижизидилгезинин дугайында айтырыгны СЭКП Эрзин райкомунуң пленумунга моон мурнунда чугаалажып, тускай доктаалды хүдээп алган турган. Ону ажылчы чоннарга калбаа-биле тыныштырып, ажылдап ылгаан, тускай чемчегларни аңмыдыралга боттандырып турар.

Чижээ, районнуң суд, прокуратура, милиция органнарының ажылдакчыларының шүтүмүбиле бөзин бо чылын ажылчы чоннарга дөртен ажыг лекцияны үш муң ажыт киижиге ноктаан. Райком пленумунуң ол доктаалының күүседелин партия райкомунуң бөрөзүнге май айда база чугаалакыл көрген. Аңаа районда байдалды аналиэтеп, чоннуң эрге-хоойлу кижизидилгезиниң, корук-чуруум камгалалының талазы-биле бир четпестерии түнелеп доктаал хүдээп чаган. Ол ышкаш колхозтарже, тус-тус коллективтерже райкомнуң төлээлекчилерии чорутkаа. Сол ышкаш тус-тус коллективтерге, квартираларга ажылчы чоннарның хураалдарын эрттиргилээн.

Ынчаарга бо айда Мөрен суурга иниги чоннуң хурааны солуп эртken. Аңаа район прокуроруу эш К. Хүрелээ ажылчы чоннарның эрге-хоойлу кижизидилгезиниң дугайында маегелеринге районда, колхозта амыдыралдан тодаргай чижектерни сайгарган. «Мөрен» колхозта сөөлгү үеде корук-чуруум сегүлгези элээн экижээн-даа болза четпестер ам-даа бар. Кем-херек үүлгедир чоруктарның хей иезин арагалаашкының уржуундан болуп турар. Ылаңгыя автомашиналарның чамдык чолаачылары ону эзинрик башкарар азы рульду өске кижиге башкартыр таварылгалар бар. А автоинспекция болгаш колхоз баштаар черлери бо талазы-биле негелделеп коштаг тургускан. Колхозтуң автомашина гаражы херим чок, чадагай черде. Магазин салыгжылары арага аймаан садарының чурумун хажыда бээр таварылгалар база илереэн. Бо четпестерииң бир чылдагаары чон ортузунга эрге-хоойлу пропагандазын четпес чорудуп, темалыг кежээлерни, өске хемчегларни хей-иинти организацияларының четпес организастап турарында.

Ажылчы чоннарның эрге-хоойлу кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны СЭКП Эрзин райкомунуң пленумунга моон мурнунда чугаалажып, тускай доктаалды хүдээп алган турган. Ону ажылчы чоннарга калбаа-биле тыныштырып, ажылдап ылгаан, тускай чемчегларни аңмыдыралга боттандырып турар.

Чижээ, районнуң суд, прокуратура, милиция органнарының ажылдакчыларының шүтүмүбиле бөзин бо чылын ажылчы чоннарга дөртен ажыг лекцияны үш муң ажыт киижиге ноктаан. Райком пленумунуң ол доктаалының күүседелин партия райкомунуң бөрөзүнге май айда база чугаалакыл көрген. Аңаа районда байдалды аналиэтеп, чоннуң эрге-хоойлу кижизидилгезиниң, корук-чуруум камгалалының талазы-биле бир четпестерии түнелеп доктаал хүдээп чаган. Ол ышкаш колхозтарже, тус-тус коллективтерже райкомнуң төлээлекчилерии чорутkаа. Сол ышкаш тус-тус коллективтерге, квартираларга ажылчы чоннарның хураалдарын эрттиргилээн.

Даараныкчыларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының материалдыг соңуургалын бедидер ажылдарны чорудуп турар. Ай санында ажыл нормазын ажыр күүсеткен, ажыл шагы успээн, кылган хептериниң шынары эки болган кижилерге ажыл төлевириниң кырынга 10—20 хуу чедир немелде төлевирии тыпсып турар.

Ажылчы чонга ачы-дуза чедиреринин аргаларын ковүедир талазы-биле Кызылдың даараныкчылары өлээн чүүлдерни кылган.

Каа-Хем суурда, хоорайның чоон талазында, № 26 кварталда, Кызылдың даалчылар бажыңында, хепти химиктиг арга-биле аштаар мастерскаяның чанында ишик-деп сөптээр, даараар черлерни ажытканы план күүседелзиниг эки салдарлыг болган.

Кызыл гостиницазының чанында мастер Д. Б. Юриналың удуртkан салбыры чонга ачылуза чедиреринии эки боттандырып, ай, квартал санында планны доктаамал ажыр күүседип турар. Ол салбыр даалчылар бажыңынга келген кижилерниң болгаш хоорай чурттакчыларының ховин септеп, эде кылып, кижилерниң сагыш-сеткилиниге таарымчалыг кылдыр кылып берип турар.

К. ХЕРТЕК.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

Братск гидрудугунуң механизаторлары Ангараның оң талазы эриинде тайгага чедип келгеш, электри күжүбиле ажылдаар чылдызыла төвүп турарының планнашкынын кылып эгелээн. Ол болза Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнери чурттарынын кирижилгези-биле тудуп турар Усть-Илимниң мыш үлетпүр комплексининиң баштайгы үлүг объектизи болур. Үк ТЭЦ целлюлоза комбинады, комплекстиг өске-даа бүдүрүлгелерин, Усть-Илим хоорайдың оң талаки эриизе кезээн чылыг-биле хандырар.

Тудугнуң өске-даа участоктарында ажылдар кайныккан. Бүдүрүлгениң кол корпустары бадып үнер онаалга аштаа ариглаан. Ангараны кежиилер көвүрүлген комплекстиг деңискөринче баар оруктуң баштайгы километриниг бетонну салгап. Электри энергизызыбиле экскаваторларны хандырар электри шугуму ажылдап эгелээн.

Усть-Илим комплексининиң кол бүдүрүлгези целлюлоза комбинады болур. оон бирги эзени 1977 чылда ажыглалга киирер болгаш ЭДЧ кежигүнерни чурттарга дээди сорттуң садыныларын ажылдаа кэмырыныга хереглиир 500 муң тонна агартыы кааи целлюлозаны бүдүрер.

(СЭТА-ның корр.).
БРАТСК.

* * *

БАМ-ДА

Байкал-Амур демир-орук магистралының тудугжуларынга Гусевтиң чырык-техника заводу 200 прожекторну чоруткан. Тудугга хереглээр чырыткы-прожекторларны бүгү арганы ажыглап турган. Ылың бээр дугайында тудугжуларның телеграммазынга Гусев заводунуң аныяктары мынчаар харыылаан.

Гусев заводунуң комсомолчулары телеграмманы алган хоорай-на «Бүгү кижилер субботникке» деп кыйгырыгны үндүрген. А субботникке чүгле аныяк оолдар, кыстар эвес, харын назы-хары улгады берген ажылчыннар бээнь кээп, чоргыны бир-ле хүн-иштинде күүсеткеннер.

ГУСЕВ.
(СЭТА-ның корр).
Калининград область.

* * *

КУБАНЬНЫҢ ТАРААЗЫН —ТӨРЭЭН ЧУРТКА

КРАСНОДАР. (СЭТА).

Кубаньның тараажылары чаа дүжүттүү тараазын күүрүеге массалыы-биле садарыиче кирипкен. Тараа сөөртүр оруктарда—муң-муң автомашиналар чоруп турар. Хей-хей машиналарда: «Кубаньның тараазын—Төрээн чуртка» деп бижиглээн.

Арбайның баштайгы муңмуң тонназын күүрүе шыгжамырыига Адыгей автономнуг областың ажылагыйлары, Анапск, Крым, Тимашевск болгаш өске-даа районнарның колхозтары болгаш совхозтары ургынар.

Тараажыларга дузалаары-биле крайның хоорайларының болгаш ажылчын суурларының автомобилистери база чеде бергилээн.

АЖЫЛЫҢ МАСТЕРЛЕРИ

«Кызыл тараачын» совхозтуң Эрбек салбырының хойжузу Монге Түрүпкенович Куулар 13 чыл хей малдаан, байлак дүржулганы мөөнгээн.

Эки-Оттугунуң серии чайлаа. Кадарчының аазы ам ында. Беш чылдың толарадыкчы дөртку чылын эки көргүзүүлерлиг доозар, оон-биле Совет Тыванын 30 чылынга төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турар ол малчын бо хүннерге чедир багай эвес көргүзүүлүг ажылдап келген. Төрүүр 406 хоюнган 402 хураганны менги камгалап алган. Бо хүннерге салбыр төвүнде кыргылга эгелээн. Хойдан-на 2,7 кг дуктуг кыргып дужаарынга ол белеи, кыргылга пунктузунга чедип келир графигин маңап турар.

Эрбек, Баян-Кол улунда кадарчылар кыргылзага шүптүзу белеп. Оларның ажылын, кыргылга, чүүлээны эрттиреринге белеткеглии, улуг эвес ге эрткен соонда мал чемнин белеткээринге киржиглеэни, өлеккыштагны белеткээрин Эрбек кодээ Советиниң депутады Монге Куулар болувун кичээнгейниин төвүнде тургузуп турар. Депутат Куулар малчыннарның амыдырал байдалын экижидер, ылангыя оларның ниити хандырылгазын экижиддеринче кичээнгейни угландырып турар.

Хойжуның кадыг чурттап орар эки Дүгаар Конзайевна Куулар база бодунуң хереэнин мергежилдиг мастери, кадарчының ижин эки шингээдип алган. Ол —телевидениенин эрткен чылын болган республика конкурузунга киришкеш, бирги черни алган.

ЧУРУКТА: (солагай талазын) Д. Куулар болгаш М. Куулар.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЧАГЫГЛАР ЁЗУГААР

Район төвү —Кызыл-Мажалык суур биле Аксы-Барлык аразында автобус ам хүнзе-ле үш удаа доктаамал чоруп турар апарган. Чунар-бажың эргижирээн ужурунда суурга чаа чунар-бажың түварын соңгукчулар районнуң эрге-чагырга органында бодунуң төлээлекчизинге чагаан турган. Ынчангаш чаа төлевиилел ёзугаар тудар, бус-биле чылыдар, оларга системалыг чунар-бажынны күске чедир ажыглалга киирген турарын район Советиниң депутады, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар бодунуң соңгукчуларын-биле ужуражылга хуралынга чугаалап бербишаан, моон соңгаргы кылыр ажылдарны тодаргай сайгарып ыыцнаткан.

Чоокта чаа болган ол ужуражылга хуралынга соңгукчулар боттарының саная-оналын берип, депутатка чаа чагыгларны база бергеннер. Ылаңгыя чоннуң хлеб-биле хандырылгазын эжиждерин, бедик вольтулуг электрошугумну Ак-Довуракгаң Аксы-Барлыкче киирерии, чаа интернатты туларынга дуза чедиреринии соңгукчулар дилээннер.

Салбырның ажыл-ишчилери депутат-биле ажыл-ишчи чугаанны ынчаар кылып, амгы үеде бир чүүлүн кампания — хей кыргылдазын организастыг бедик деңнелге эрттирер дээш бүгү күштү эвилелдээрии. Совет Тыванның 30 чылынга утказутар социалистиг чарышка шүлүргү ажылдаарын хүлээнгеннер.

А. ХЕРТЕК.

ЭРГЕ-ХООЙЛУ КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

Кижи болгаш хоойлу

Планын ажырган

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бызыл-Тайга салбырының малчыннары Чамзырын Ооржак болгаш дүзалакчы каларчы Ооржак Дина оларның кайызы-даа мал ажылынга 20 чыл болганнар. Тоску беш чылдың толарадыкчы чылында малчыннар төрүүр 100 ошкүге онааштыр 104 анайны мөңге камгалап алганнар. Төрээн ошкү бүрүзүнүң анайын четче алыр деп олар хүлээнген турган.

Ол ышкаш бир ошкүден 650 грамм, эниг чылгы анайдан 300 грамм дүк алыр хүлээлгезин 700 грамм, а анайдан 600-граммны ап, хүлээлгезин ажырганнар.

З. ООРЖАК.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР ЧУГУЛА ХЕМЧЕГ

Тес-Хем районуң ажылчыларыны бо чылдың беш айларында сүт бүдүрериң өртээн чыл-биле деңнээрге 20 хуу ажыктыг. Бода малдың бөш сааны сес хуу өскен. Төрүт киоже оналаштыр бызаа алыры бода эвээш апаарган. Бода малдың өстүрериниң планы күүседилип турар. «Чодураа» чемдөөтүң сүт-баранын фермазы сүт садарын 75 хуу ковүдеткен.

Бо саанар ыяыстыг бода мал ажылдакка чамдык чедишпиннерин хереглеп турар. Ынчалза-даа четтеегер ам-даа эвээш бес. Чижээ, төл ыанчалар ап туралрында байдалы норзал. Чүс иикже сонгаатыр 80 бызаадан алыр деп планнаан турган болза, камгалап алганы күүле 56 бызаа болган. Эң ылаңгыя «Тес-Хем» совхозтуң ол көргүзүүт чогенчиг: чүүле 40 бызаа. Моон кол-ла ымыдагазыны — сула эдержилгени, тарып боозадылганы ой-шаанда, чогуур деңнеглге чедир чорутпайн турарында. Төрүүр ийи муң дөрт чүс чыгаа иижектиң чүүле алдан ийи хуузу төрээн. Бо талазы-биле «Чодураа» колхозта, «Тес-Хем» совхозта байдал онза багай.

Сула эдержилгеге киришпиреры-биле ажыл-агыйлар 102 буганы тудуп турар, оларның 81-н—элита болган ийги классты. А өскелери эдержилгеге ажыглаар аргажок бүдүрүкчүлер болуп турар. Ниити бүгаларга-даа хамаарышпыр үлээрге, олар чедишпес. Эдержилге үезинде бир бугага 20—25 иижек онаажыр, нормадан ол сан оравчок хөй. Чижээ, «Ак-Эрик» колхозта ол 47 баш чедип турар. Амгы үеде Э. Серен-оолдуң («Чодураа»), М. Даңдаанын, Д. Эрес-айның 70-деп 100 ажыр төрээ иижектиг коданнарында күүле чаңгыс-чаңгыс буга быжыглаан. Байдал ыындыг турда, чаш төл алыры берге дээрзин биле тура, ажыл-агыйларның удуртукчулары, кол зоотехниктер кошкак хемчег ап турар. Эки ужезалыг бүдүрүкчүлерни немей садып алыры-биле чергелештир төрүүр малдың хөй казнын тарып боозадырын боттандырар удуртулуг.

А тарып боозадылганың байдалы бөза багай. Районда ол ажылды чорударынга дүрүм ёзугаар таарыштыр кылган чаңгыс-даа пункт чок, эрги, соок, хирлиг бажыңчыгаштарда тарылганы чорудун турар. Тускай өөредип каан тарыкчы-техниктер эвээш, чедишпес турбуже, чыл санында курстарже өөредип чоруткан иижилер өөредилгезинге аракаапкаш, чаның кээри чаңчыл апаргаш. Бо чылын колхоз, совхозтарның өөредип чоруткан иижилеринден үүле чаңгыс иижи өөренип арткан. Ам төрээн иижектерни удур тарып боозадырын ажыл-агыйларның тускай эртемниглери база-да мурнуку чылдарда ышкаш озалаадын турар. Чижээ, «Ак-Эрик» колхозта 205 иижектиң 50-ни тарып боозаткан, 29-ун сула эдержилгеге киришпиргеп (бо саннарны ёзулуг-лашын деп бадытказары берге, чүге дээрге сула эдержилгенин учёдун кайы-даа ажылагый чорутпайн турар). Азы өскээр чугаалаарга, төрээн иижектиң чартыынган эвээш иезин тарып боозадылганы эртекен. Ниити районнуң деңнели база-ла ол колхозта хире хуулу эзлеп турар.

Бода малдың өлүп хораар, чидер чоруу эвээжевейн турар. Эртээ чылын 274 баш мыйыстыг бода мал өлген, Бо чылдың беш айларында 34 баш шуут ис чок читкен. Бо чорук малдың өзүлдезинге багай салдарны чедирип турары билдингир. Маңаа тускай эртемниглериниң четпес ажылын айтыпшаан, хүлээлтем ажылынга харыысалга чок чамдык малчыннарның улуг буруулуун демдеглевес аргажок. Эртекен чылын «Чодураа» колхозтуң иижек кадарчызы Чооду Хылбан-оол 70 шаа баш иижекти чидирип, төтчеглээн болган кеземче хөрээнге онаашкан. Ындыг харыысалга чок иижилер күүседипиен.

Комсомолчулардан Света Оюн, Надя Бахарева болгаш өскелер-даа мурнаачы садыгчылар болуп турар. Олар алган даалгаларын ажыр боттандырарын чедип албышаан, садыгның культуразын бедидеринче онза сагыш салып турарлар.

ЧУРУКТА: серочилаар аймаа садар киидистиң эргелевичизи Валя Попова (совлагай талазында) биле садыгчы Надя Бахарева.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Т. ДЕМБРЕЛЬ.

«Шынның» корр.

Кызылдың «Саян» универмагында садыгчыларның комсомолчу-аныяктар бригадалары бар. Бо чарыштыг бригадаларның мурнуну одуруунда Валя Попованың бригадазы чоруп турар. Оон садыгчылары соревча хөйлеңнер аймаан садыглап, ай санының планнарын ажыр күүседип келгенер. Ук бригада соолгу үш айларны улаштыр киидистер аразынга шиичиир кызыл вымпелди быжыг тудуп келген. Шалыпчы ажылдаар аныяктар июньда бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде ажыр күүседипиен.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ТАЙБЫҢНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

Совет Эвилелиниң болгаш Каттыжыкан Штаттарның удуртукчуларының аразынга чугаалажыышкынынарже делегейниң ниитизи, солуннары улуг кичээнгейни салып турар. Бедик деңнеге совет-америк чугаалажыышкынынар практиказы ССРЭ биле АКШ-тың аразынга харылзаалардың чаагай хөгжүлдезинге ындырарымга, делегейниң ниити байдалы ынчалдезинге ужур-дузалыг болуруп баштайгы ийи ужураажыышкынының түңнелдери көргүскен деп, бо дугайымда чүүлдерде илеп турар.

Таңдыбырлакчылар Москвага ат салган дугуржулгалар дыңнаттынган, ССРЭ биле АКШ бүгү кижилериниң чаагай чорукчуң эрге-ажыктарын ёзугаар тайбыңны болгаш бот-боттарының аразынга харылзааларны быжыглаарының оруу-биле ...а мыйат буруулгаарлар дээрзинге идегелиг илеретиер турар.

● ВАШИНГТОН. Америк үш чаа дугуржулгага ат салган «он пост» солун бедик ...ушку совет-америк ...ышкы ажыл-херекчи ...зе эртип турарын ...ийн улуг күрүнениң ...улары дүшкүүрүүг чорукту чавырыдырарының политиказын удамчылаарынга шиитпирлиг боол турарынга идегелин илереткен. Совет Эвилели биле Каттыжыкан Штаттарның аразында Москвага ат салдынган үш чаа дугуржулга мурнундагы бедик деңнеге ийи ужуражыышкынынар үезинде чедип алдынган төөшээрежилгениң үлам калбарыышкынының дугайын чугаалап турар-дыр—деп, ол солун бижээн.

● ВАРШАВА. Совет-америк каны ажылдажылга дугайында ...лун демдеглээш, ол чугаалажыышкынынар делегейниң бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүшүп турар деп бижээн.

● УЛАН-БАТОР. Моолдуң «Үнэн солуну» совет-америк харылзааларның эниижин соолгу үеде делегейниң бүгү байдалын эниижиргенге чугула ...ндыг болган деп бижээн. Совет Эвилелиниң бодунуң тургустунганының баштайгы түңнелдеринден эгелээш чорудуп келгенин энгы-аңгы социал тургузулуг бүрүкелериниң тайбың кожа-делбээ догуннаашкынының политиказы чаа-чаа тиилелгени чедип ап келген. Ынчангаш ССРЭ биле АКШ-тың аразынга бо талазы-биле бүрүзүнүң бүгү кижи төрелгетеннииң чугула айтырыгларын шиитпирлиирингже үнелиг салымчыны болур — деп, «Үнэн» бижээн.

● ПАРИЖ. ССРЭ бодунуң АКШ-биле харылзааларын быжыглаарда өске чурттарның эрге-ажыктарынга шаптыктавас дээрзин совет удуртукчулар чаңгыс өвес удаа медеглеп келген болгаш херек хырында ону бадыткап-даа турар-дыр деп, «Юманите» солун бижээн. Харын-даа Москва биле Вашингтонуң аразынга харылзаалар эниижээн түдүмчалда, бүгү делегейге чептерел болур мелилдежиишкиннерниң чылдагаанында узуткаттынын, боочепсехти дүмүреривиң болгаш делегейге ыалы ажылаажылганың айтырыгларын шиитпирлээрингже таарымчалыг байдал тургустунар ыяавр.

● ЛОНДОН. Бедик деңнеге үжүк совет-америк ужураажыышкын Совет Эвилели биле Каттыжыкан Штаттарның аразынга харылзаа харылзааны нарбартырымга чаа чүүле болуруккулур деп, Лондонуң «Таймс» солуну үш чаа совет-америк дугуржулгага ат салганын дыңнаткан, бижээн.

Совет-америк чугаалажыышкынынар ажык ёзу-биле, кандыгжаа чажыт дугуржушкун хөзөк эртип, ийи тала кайы-кайызында деп эрте-биле көрүп турар, шинчаңгаа ацаа үндезилел дугуржулга кылып турар дугайын «Морнинг стар» солун бижээн. Чугаалажыышкынарның чедишкинниг доостурун бүгү солуннар айтып турар.

● БОНН. Москвада чугаалажыышкынынар Чөөн болгаш Барыын чүктериң аразында дүшүүрүүг чорукту чавырыдырарымга чаа үе-чаа болур деп, барыын-герман «Хандельсблат» солун бижээн. Ол чугаалажыышкынарның түңнелдери Европага ыйыл чок чорук болгаш хады ажылдажылга талазы-биле човүлел хуралдың чедишкинниг болурунга база Төп Европада чепсектиг чүүлдерни, боо-хепсекти кызырар дугайында чугаалажыышкынынарга-даа шанналг болурун солун демдеглээн.

● СТОКГОЛЬМ. Совет Эвилели биле АКШ-тың удуртукчуларының аразында чугаалажыышкынынарны бүгү делегейниң улустары изегел-биле, кичээнгейлиг хайгаарал турарын швед солун «Поршенсфламман» бижээн.

ССРЭ биле АКШ-тың аразында чарлынган дугуржулгалар тайбыңны камгалаарының, делегей байдалын эниижеринең хөрээнге улуг чедишкин болурун ол-ла солун бижээн.

● ДЕЛИ. Индияның «Линк» солуну бедик деңнеге үжүк совет-америк ужураажыышкын дугайында үүлүүге Совет Эвилели биле Каттыжыкан Штаттарның аразында харылзаалардың эниижиринден деп делегейниң улустары дыка хөй ажыктыг чүүлдерни ап турарын айтыпкан.

(СЭТА).

ПОРТУГАЛИЯ: серемчилелче кыйгырык

Португалияга апрель 25-те фашистиг эрге-чагыргалы дүжүргенинден бээр чурттуң амыдыралы чаа орук-биле чоруп орар. Бо кыска хуусаа иштинде кылдынган депшилгениг чаартылгаларны португал улус сеткилиниң ханызындан, чалбыштыы-биле деткип турар. Чуртта демократтыг эргелериниң кол-колун катап тургускан. ажылчы чонналриың экономиктиг байдалын эниижедериниң чамдык хемчегларын алган. Колониалдыг дайынны соксадыр талазы-биле чугула базымнар кылдынган Гвинея-Бисауның болгаш Мозамбиктиң национал-хосталга дээш шимчээшкинниниң төлээлекчилери-биле чугаалажыышкынынар эгелээн. Дашгыкы политика талазы-биле улуг чаартылгалар болган: Совет Эвилели болгаш социалистиг өскедаа чурттар-биле дипломаттыг харылзааларны тургускан.

Ынчалза-даа ол бүгү чаартылгаларга Португалияда таарышпайн турар киижилер база бар. Португал коммунистериниң удуртукчузу Алваро Кунъял чоокта чаа Порту хоорайга болган массалыг интингиге чүве чугаалаан, улустуң серемчилелдиг болурунче кыйгырган. Чурттуң демократтыг хөгжүлдезининң оруунда «колла аймылдыг чорук барынын үеелдиглерде бар боол турарын» ол айыткан. Ол дээрге, хамыктың мурнунда улуг капитал-дыр. «Монополиялар амдыызында чурттуң экономиказының эзлери боол артышаан. » — деп, А. Кунъял деңнеглээн.

Демократтыг чаартылгалардың оруундан чуртту кайзыр дээш, португал реакциялыг идегеттериниң ажылаан турар чепсээ дыка улуг. Лиссабонга, Португа болгаш өске-даа эзеп каш хоорайларга дүжүр октатырган фашистиг эрге-чагырганың талалакчыларының ажык шимчээшкини болган. Португалияның экономиктиг амыдыралын сандаадыр дээш олар ажыл соксадылыкыларын бүгү аргалар-биле чедиишпес ёскүдүн турар. Хөрөңгиктенер улус массаларның халлаашкынын болдурар дээш ажылчыларны ажылдан үндүрүп турарлар.

ПКП ТК-ның чоокта чаа парлаттынган медеглелинде ол кажар оптыг үүлгединикпиерниң кол сорулгазын илереткен: реакциялыг идегеттер экономика талазы-биле-даа-берге байдалды тургузарын ораалдажып, чонның калбак кежектеринең түр чазакка удурланышкынын болдурар шыңгыы кризисче чуртту киир тырттар болдап турарлар.

Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, Португалияда реакциялыг идегеттер Чилиге болган таварылга ацаа база болурун күзеп турар-дыр. Чогум-на оон ужурундан португал демократтар улуттуг серемчилелдиг болурунче кыйгырыл, фашистиг идегеттериң үүлгединикпиерин шиитпирлии-биле сойгалап, илередип турарлар.

(СЭТА).

Африкада бир-ле дугаарында

Эрткен неделяда Танзанияның пайысылалынга африканнегр улустарның калбак чыжы—алдыгы панафрикан конгрези ажылын дооскан. Африкадан болгаш Американың дыка хөй чурттарындан оон делегаттары Дар-ес-Саламга чыылганнар.

Танзанияның президентизин Ньерере чымыгты ажыткаш, бо конгресс панафрикан шимчээшкинниниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында африкан черле эртип турар чорук соолгу он чылда Африканың чедип алганы улуг чедишкиннерин үнелээнин ол болур деп айыткан. Панафрикан шимчээшкинни бо чүс чылдың эгезинде-ле соок-язылган, молчүүр чорукка удурланышкынның хевири кылдыр тывылган.

Танзанияның президентизин Ньерере болдунуң чугаазынга Африканың улустарының политика болгаш экономика талазы-биле ёзулуг хамаарышпас чорукче, соок-язылган улустарны молчүүр чорукту узуткаарынче чүткээн ozалап демдеглээн. «Африканың улустарының боттарының эргешелээн болгаш киижи болур төлептиг чоруу дээш демиселди делегей кырынга киижинин хостуг чоруу дээш демиселдиң база бир кезээ боол келгей» — деп, ол чугаалаан. Африканнарны ындыг ниити демиселге оске соок киижилерден боттарын башкаландыр кербезинче кыйгырган. Политика, социал-экономика болгаш соок-язылган талазы-биле дең ёөс чорукту узуткаары дээш демисежип турар делегей күштеринден онзалаанып, ангылаамазынче ол база-ла африканнарны кыйгырган.

Ньеререниң илеткелиинден аңгыда, Гвинеяның президентизин Секу Турениң чагза-бижиин конгресс онза чүүле документ кылдыр хүлээп алган.

Колониализмниң бүгү ленирелериниң базазын узуткаар, ол дептиң улустарының чаңгыс эвээ улам быжыглаар дээш боттуг хемчегларын ажылдап кылырынче панафрикан шимчээшкинниң киржинчилерин ол кыйгырган.

Куба төлээлеркиң киирген документизин конгресс төлээлериниң улуг сонуургалын болдурган. Кубаның төлээлери амгы үе-чаада панафрикан шимчээшкинниң сорулгаларын тайылбырлавышаан, африкан улустарның хосталга дээш шимчээшкинниниң колдулуушкуң-биле Совет Эвилелиниге баштаткан социалызм лагерининг күүч-шыдалының өскенинин аразында сырый калбазының, а ол шынзыл ол күштерниң хөделишкиннериниң чаңгыс эзеттег болурунуң чугаазын документте онзалап айтып турар.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ КАДАЙЫ КРЫМ-БИЛЕ ТАНЫШКАН

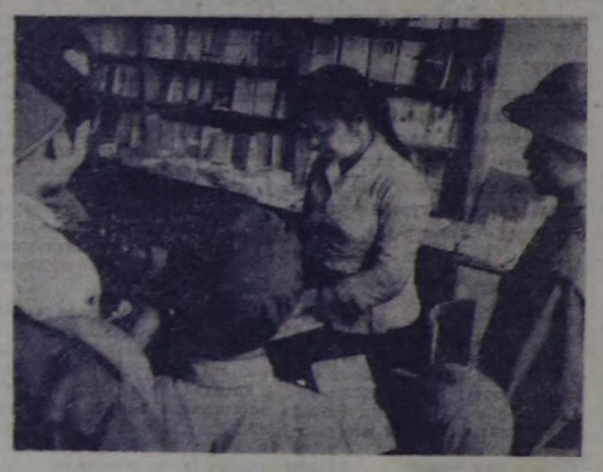
ОРЕАНДА (Крымның мурнуу эрги), июнь 30. (СЭТА). АКШ-тың Президентизиниң кадайы Патрисия Никсон Крымның мурнуу талакы эриниң төөгүлүг чараш черлерин-биле танышкан. Ол Карл далай ирги дуржаар чорук дылган, иогдан үнүп үүй шыпкан санаторийлерни, пансионаттарны, дыштанылга бажыңнарын чараписпыын көргеп.

Патрисия Никсон Алупкага чугула ураан чүүлүнүң музейинге киргеп болгаш чурукчылар, скульпторлар коллективизин, ору ансамблинин задарын көргеп.

СОВЕТ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ ЖУРНАЛИСТЕРНИҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ОРЕАНДА (Крымның мурнуу эрги), июнь 30. (СЭТА). Орай кежээ парлалга төвүгне парлалга конференциязы болган. Совет Эвилелиниң төлээзи Л. М. Замятин болгаш Каттыжыкан Штаттарның төлээзи Р. Зиглер СЭКП ТК-ның Чиигиие секретарь Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың Президентизи Ричард Никсон ол хүнүң канчаар эрттиргенин, чугаалажыышкынынар үезинде кандыг айтырыгларны чугаалашканын журналистерге тамыштырган.

Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттыжыкан Штаттарының төлээдекчилери совет болгаш дашткы журналистерниң хөй санныг айтырыгларына харыылаан.

Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарының революстуг эрге-чагыргалары дайынга хоозураан ажыл-агыйны катап тургузары-биле чергелештир улус өөредилгезиниң четкизиниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары дээш болдунар-да бүгү үүлдерни кылып турар. Хоорайларда болгаш суурларда эге болгаш ортумаа школаларны ачыттыр, бишки билбес чорукту узуткаарының болгунерни организастаар. Улусчу эрге-чагырга чонну солуп-сетүүлдер, ном-депгерлер-биле хандырарынче кичээнгей салып турар.

ЧУРУКТА: Доңгза хоорайның ном садыгларының бирээзи.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Төрээн чурттуң картазы

Ыраккы Чөөн чүкте

Бо беш чылдың эгезинден бээр бистиң чуртувуска үлетпүр продукциязының хемчээли 1,3 катап өскен. Беш чылдың үшкү чылының планныг даалгалары ажыр күүсеттинген. Ук чедишкиннерге Совет Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчы чоннары улуг үлүгүү киирген. Олар беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында күжениишкиннерниг ажылдап турар. Ол дугайымда медээлерни силерге бараалгаттывыс.

ДӨРТ МУҢ АДРЕСЧЕ

Трансформаторлар заводу чүс комплект трансформатор подстанциязын бүдүрген. Ону беш чылдың тодарадыкчы чылында шингээдип алган. Подстанциялар техниктиг характеристиказының талазы-биле эң дээрге хевирлерниң деңнелинде. Оларга тускай бажың хереглеттинимес: демир шкафтарда эптеп кээп. Оларны Красноярск, Нурек, Братск ГЭС-терде тургускан.

Биробиджанның трансформатор заводунуң бо продукциязын 4 муң адресче чорудуп турар. Оларны көдээ фермаларга-даа, улуг бүдүрүлгелерге-даа көрүп болур. Завод бо чылдың чаа продукциязын — «Восток-2» деп стабилизаторларны бүдүрерин шингээдип алган, олар мурнундагы стабилизаторлардан үйл катап чиик болгаш идегелдиг ажылдаар.

В. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.
БИРОБИДЖАН.

ЯКУТИЯНЫҢ ЦЕМЕНТИЗИ

Тодарадыкчы чылда Якутия өске областтардан цемент соорткулаарын сокпаткан. Тудуг материалдар комбинадының төлевилел күүзүн хуусаа бетинде шингээдип алганының түңнелинде, тудугларның цементиже хереглели бүрүң-биле хангыртынган. Комбинат — республиканың эң аныяк бүдүрүлгези, ол хирезинде мурнакчыларның одуруунда кирген. Беш чылдың үшкү чылының программазын ол бир ай бурунгаар күүсеткен.

● Бо тодарадыкчы чылдың даалгазыны эрткен чылдыынаан 20 хуу ажыр күүседирип шиитпирлээн. Чартык чылдың планын июнь 16-да—ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгуулда болуп турган үнде күүседипкен.

Д. ДУДЯКИН,
СЭТА-ның корр.
ЯКУТСК.

БАМ БОЛГАШ ЗЕЯ ГЭС

«Ыраккы Чөөн чүк тоску беш чылдаа деп делгелге Хабаровскиде ажыттынган. Солуннар, журналдар, номнар, брошюралар Приамурьениң үлетпүрүүнүң, көдээ ажылаайының, эртем, культуразының дугайын чугаалап турар. Байкал-Амур демир-орук оруунуң дугайында материаллар кол чериң шала толаан. Казар байлаа хөй районнарны таварын эртер ол орук Амурда-Комсомольскиин. Совет Гаваньны. Сахалинни болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң өске-даа районнарын чаңгыс аай үлетпүр комплекизи кылдыр хуулдурар.

БАМ—Тында аразында участоктан репортажты делгелгеде хинирген. Ол участокка ийи чүс хире көвүрүүнү кылыр. Ыраккы Чөөн чүкте бирги болуп турар Зея ГЭС-тиң тудуун бажында вертүскен.

Н. ЛАГУНОВА,
СЭТА-ның корр.
ХАБАРОВСК.

АМУРНУҢ КАҢЫ БЫЖЫГ

«Амурсталь» деп завод көвүрүг кылырынга хереглээр оона быжыг кең каапак деталларын Воронежтиң көвүрүг-конструкция заводунче чорутхан. Оон Комсомольск чоогунда Амурны кежилдир көвүрүнү тудар. Бо чылга чедир «Амурсталь»га ындыг продукциязы бүдүрбейн турган. Термиттиг ажылдап чылымнаан негизи ажыралга кирген, ындыг быжыг каңны алган.

Металлургтар чаа продукциязыны чедишкиннииг шингээдип ап турар. Ындыг быжыг каң деталларын Тюменьниң көвүрүгээрин болгаш газ дамчыдар шугумнарын тударын-биле чорутхан.

Г. ХЛЕБНИКОВ,
СЭТА-ның корр.
АМУРДА-КОМСОМОЛЬСК.

РЕЙСТЕРДЕ — ЧАА СУДНОЛАР

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң арааныдан балык комбинадының коллективи продукция сайгарарының чартык чыл планын мурнап күүсеткен. Комбинаттың флодунга чаа суднолар немежин турар. Океандан балык тудар «Медик» деп соодухну улуг траулер баштайгы балыктаашкынче 1970 чылда үнген, ам ындыг 8 судно ажылдап турар. Балыкчыларның эргежээде дивельэлектроходтар, теплоходтар, соорткүкүлер, эжиндирип чоруур мастерская бар.

Комбинаттың бичик флоду база чаартынган «МРС-225» деп дүрген чоруур, кана-даа эжиндирип болуур сейнерлер бар. Ындыг ийи сейнер баштайгы рейсче чоокта чаа үнген. Беш чылдың соолгу чылында комбинат миллион центнер хире балыкты тудар, ол дээрге Хабаровск крайның балыкчыларының тудар планының барык чартык кезии болуп турар.

А. ШТЫЛОВ,
СЭТА-ның корр.
СОВЕТ ГАВАНЬ.

ПРИМОРЬЕНИҢ КЫЛЫМАЛ ХЕМНЕРИ

Ханка хелдең рис гарыыр шөлдерже сугдыыр кылымал хем—Астраханьның магистраль каналы ажыглалга киргеп. Канал бир секундала-да 35 кубометр кужу эртарер. Холче агып кирип чыгар беш немнин чаңгыыы-даа ол канал шимээ «бүдүрүкчүдүр» ажылдап шыдаал.

Беш чылдың тодарадыкчы чылының бо үлүг объектизи ажылдалга киирер дээш тудугжулар чергелеп үш миллион кубометр довуракты каскан, темир-бетон баганаларны болгаш өске-даа индустриалдыг объектилерни тудкан.

Приморьеге суггарылга системаларын тударын Бүгү-чаңдың комсомолчу жаштыы тудуу кылыыр чорудан. Москвадан, Ленинградтан, Владивостоктан болгаш өске-даа хоорайлардан ында барган отряттар шыгаран турар. Ханканың каналын тударынга чедип алган дуржуугаш өске каналдар тударынга калбак-биле ажылдап турар.

А. ГУЛЯНСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
УССУРИЙСК.

КОЛХОЗТАРНЫҢ ХӨРЕҢГИЗИ-БИЛЕ

Приамурьениң көдээ тудугларынга хереглээр туулбуну Тамбовка деп суурда завод берип эгелээн. Көдээге бедик ымыралыг туулбу бээр бо бүдүрүлгени долузу-биле механизастаан, чурттуң эң чаа дериг-хереклелдери-биле дерээн. Заводту районуң алды колхозуның хереглиин-биле тутхан. Завод телевизел күүзүнге четкен соонда, чыл саныныв-ла 12 миллион кезек туулбуну бүдүрер болгаш элээн кап районнарның колхозтар аразының тудуг организацияларын долгу хандырар апаарр.

Бүдүрүлгенің улуг комплекстерни эжиндеежи тударга механизастыг таазы-биле улуг ажыктыг болуп турарыы колхозчулар бо дуржулгаларны билгедер. Ак ындыг комплекстерни областтың чамдык районнарында база тудуп турар. Чижээ, Константиновкада чылда 12 муң гаваллы семарли азыраар комплекстиг колхозтар чөвүлелдиниң шиитпирлии бүгүлер тудуп турар. Свободненск районуң ажылагыйлары чылда 3 муң бал ымыстыг бода малды семирткээр ферманы тударын-биле хөреңгизин каттыштырган.

А. КРИВЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.
БЛАГОВЕЩЕНСК.

«ОКЕАН» ДЕП ХОЛУКСАА

Владивостоктуң балык ажылдап ыыыр комбинадының коллективи ажаанныг, чеминиг холуксааларга шыпа бажың кылдыр чөртүп, чемге кээр «Океан» деп холуксаазы бүдүрүп тудурген.

Океан дүжүүде үүлү турар кушаа дээр үүлмек үмүштү ажыл-чем ажылдага ажыглаар дээш делегейниң дыка хөй чурттарының эртемденнери үр чылдарда ораалдажып келген. Бүгү-эвилелиниң балык ажылдагый болган океанография эртем-шинчилээл институдунуң ажылдакчылары ол айтырыгны шиитпирлээн. Олардың чогаатканы рецептиниг холуксаа ажаанныг болгаш чемнер шыпаарлыг холуксаазы ыыгаан ол «Океан»—Владивостоктуң балык ажылдап ыылыкчыларының бо чылдың шенгелип алган чаа үүлдериниң бирээзи.

Н. МОИСЕЕВ,
СЭТА-ның корр.
ВЛАДИВОСТОК.

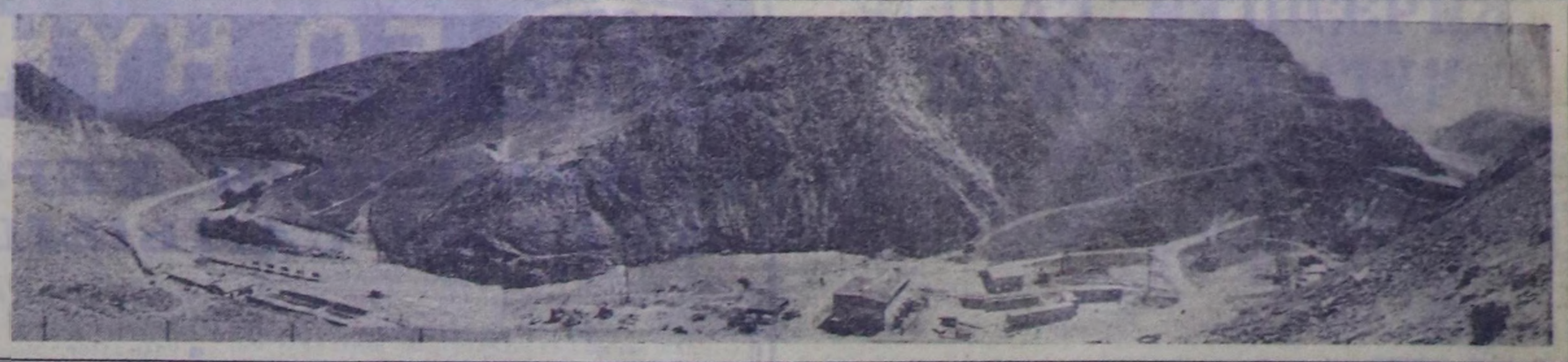
СУГГАТ-БИЛЕ БҮРҮН ХАНДЫРТЫНАР

КЫРГЫЗ ССР. Киргизияның болгаш Казахстанның ажыл-агыйларының 80 мун гектар черлери Кировтуң суг хөлбээн долдурган соонда суг-суггат-биле бүрүн хандыртынар. Оон аңгыда аңда-немештир 55 мун гектар суггаттыг чер ажыглалга кирер.

82,5 метр бедик улуг чал ыдыңга 55 миллион кубометр суг хөөлбектенир. Чалдың бедии ам бе-зии 50 метр чедир көдүрүлген болгаш 175 мун кубометр бетонну ында куткан.

ЧУРУКТА: тудугуң иниги хевири.

А. КЛЕЙМЕНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажылга шын шилчидери

Бүдүрүлгелерге, организацияларга ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны бир ажылдан өскеге ажыыже кончаар шын шилчидерни? Бо дугайында таңмыбырдан бээрни болуп номчуучулар редакциядан дыңнээн. Ынчангаш республиканың Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы Н. С. Цыганованың тайылбырын парладывыс.

РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоойлуларының кодексиниң бүдүрүлгелериниң, албан-организацияларның администрациязының черле-дээ ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның күш-ажыл керээзиниң талазы-биле бот-бодунга түлээнириниң чурумун айыткан. Ажылдаачыны кылып турган ажылындан өскеге ажыыже оон чөпшээреэ чокка шилчидирер, чаргаа керээни өскертир болбазын ында магадыласа. Чүге оңаргай таварылгаларда ындыг өскерилгелерни кыска үеде кылып болуурун хоойлуда көргеш.

Ол ышкаш ажылдаачының тускай мергежилии, квалификациязы, албан-дужаалы, ажыл төлевириниң хемчээли болгаш ажылдаарының өске-дээ байдалдарын өскертпейн ажылчыларны болгаш албан-хаакчыларны оларның чөпшээреэ чокка ажыыже шилчидерииниң чурумун Кодексте тодаргай айтыкан.

Ажыыже шилчидерииң болгаш ажылга таарыштыр тургузарының хоойлуда айтыкан нормазының шын сагыыры ажылчыннарның, албан-хаакчыларның эргелерни камгалаарынга күш-ажылдың сагылга-чурумуза быжыглаарынга, оон бүдүрүкчүлүүн бедидеринге чугула ужур-дузалыг. Күш-ажыл керээзин чараска ажылдаачының кылыр ажылын, тускай мергежилии, квалификациязын азы дужаалын, шалыңын, хоойлу бүгүдээ алыр чигелелерин, эргелерин болгаш өскеларга боттуг негелделерин, коллективтиг керээ бүгүдээ болгаш талааларның дугуруушкынынбиле ажылдаачының чөпшээреэлии барымдаалаа өске ажыыже шилчидериниң дугайын айтыр. Күш-ажыл керээзин өскертиев деп коор чылдагааннар мынаар болур:

күш-ажыл керээзинде айыткан ажылдаар хүлээлгете, тускай мергежилге, квалификациязга, эрге-дужаалга таарышпас ажыыже шилчидерии; оон мурнунда күүседир турган хүлээлгези-биле дүгжүр-дээ бол шалың хемчээлии өскертир ажылга киирери; оон мурнунда ап турган шалың хемчээлии хевээр арттырбаада, ажылдаачының ап турган чигелелерии, тускай эргелерии болгаш ажылдаарының өске-дээ боттуг негелделерии өскертир апаар. ажыл бээри; профессиязын, тускай мергежилии, квалификациязын, эргелүүлгелии пәйлап шалың хемчээлии өскертпес-дээ бол, улгаттырган хемчээлдиг ажыл кылдырары; ажылдаачыга тывысканындан чавыс разряд баа-

Юридиктиг консультация

рымдаалап үргүлүг тарафчидер аваар ажыл типсыры, ажылдавайн турган кижи орнунга хүлээлге күүсеттирери; бүдүрүлгелерии, албан черлерии, организацияларны каттыштырарда, ажылдаарда ол ышкаш ажыл-хорудулгазының болгаш хүлээлгезиниң өскерилгениие холбаштыр шелги (милдисти) өске бүдүрүлгеге, албан черинге, организацияга дамчыларда ажылды уламчылатыры; бедик квалификациялыг, улуг шалыңныг ажыл бээри болгаш оон-даа өске.

Бүдүрүлгете эргежок чугула апарганда болгаш ажыл үүлгелер таварылгага, ажылдаачының чөпшээреэли негеттинмес таварылгалар мынаар:

ажылдаачының күш-ажылы квалификация, тускай мергежил, албан-дужаал, шалың хемчээлии, ажылдаарының өске-дээ байдалдарының талазы-биле өскерилбес, а оон ажылдавайн турары механизмниң, агрегаттың ажыы-бүрү хевирлерии (чижэ), локомотивтан, чүүк сөөртүр автомашиналарның күжүүнүң хевирлерии күш-ажыл керээзинде азы ажылга киргеннинң дугайында дужаалда айытпаан ийикле, азы бир объектиге (мастерскаяга, садыг черинге) ажылды кылыры көрдүнмээн болза, ол-ла бүдүрүлгени албан черинең, организацияның бир салбырындан өскезинге ажылдавайн чорударда; бүдүрүлгениң, албан черинең, организацияның ведомствога чагыртылгазы өскерилген таварылгада, а ол ышкаш керек-кырында кыпсып турар ажылынга дүүштүр албан-дужаалының азы өскерилгенде азы албан-дужаалың чаа номенклатуразыны гургусканда болгаш өске-дээ таварылгаларда шалыңының хемчээли, ажылының байдалы болгаш ажылдаарылың өске-дээ боттуг байдалдары хевээр артар таварылгада ажылды уламчыларда ажылдаачының чөпшээреэли чокка шилчидип болур.

Бүдүрүлгете эргежок чугула аварганда ажылдаачыны күш-ажыл керээзиниң көрдүнмээн ажылга ай хуусаа чедир үеде шилчидип болур эргенем администрациянга тыныскаанын Күш-ажыл дугайында хоойлуларның кодексизинде айытхан. Ол шилчидиишкинии хоойлуда айытхан хуусаадан эртпес үе иштинде кылырда ажылдаачының тускай мергежилии барымдаалавайн барып болур.

Бүдүрүлгете талазы-биле эргежок чугула таварылгада ажылга шилчидилге кылырда шилчидилгениң санын эскер, а хуусаалыг хоойлуда айытхан болганда, эң хуусаалыг ындыг шилчидилгеден (а ол ышкаш чок ажылдаачының орнунга календарлыг чылда эң хуусаалыг ажылдаарын) каш удаа кылып болур.

Ажылга шилчидилгеге хамаарыштыр бодунуң чөпшээреэлии ажылдаачының кайчаар бээрииниң дугайын хоойлуда айытпаан болгай. Ынчангаш чөпшээреэлии бижимел болгаш аас-биле-даа берип болур.

Ажылдаачының ажылының кандыг-бир талазын оскертирде КЗОТ-туң 25 үүлүн ёзугаар оон чөпшээреэли-биле кылыр ажылдар база турар. Чижээ, шалыңның хемчээли болгаш системазы, (үезин кылганын барымдаалаар, шаңнал ыыдыр төлээр, ажылдың варын болгаш аарын, оон үезин болгаш чурумун, эзлегелиг ажыыже, дүнеки эзлегеже шилчидилге, оон-даа ынай), кызырган ажыл хүнүнде ажылдаар азы немелде шөлээ алыр эрге, чигелделиг байдалга пенсия алыр эрге болгаш оон-даа өске үүлдер аңда хамаарыжыр.

Куду төлевирлиг ажыыже шилчидерии азы хемчег хүлээдирде кудуку ажыыже бадырарын чүгле ажылдаачының тускай мергежилии барымдаалаар болур.

КЗОТ-туң 26, 27, 135 үүлдеринде, көрүүген байдалдар бар турда ажылдаачыны өске ажыыже шилчидери албан болур, ындыг шилчидилгеден чөптүг чылдагаан чокка ойталаар болза, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн деп санаар.

Сагылга-чурум үрээнииң талазы-биле хемчег хүлээдирде сагылга-чурум үрээни илерээниинден эгелээш, бир ай хуусаадан орай эвесте хүлээдир, сагылга-чурум талазы-биле хемчег хүлээдип, куду төлевирлиг ажыыже шилчидерде азы кудуку ажыыже балырарда чурум үрээн соонда алды ай эрте берген болза, сагылга-чурум талазы-биле хемчег хүлээтпес.

Бүдүрүлгете эргежок чугула таварылгаларда болгаш бүдүрүлгениң анаа туруушкунудан азы сагылга-чурум талазы-биле хемчег хүлээткенинден аңгыда таварылгада ажылдаачыны өске ажыыже шилчидерии, хоойлуда айытхан хуусаадан ажыр үеде ажыыже шилчидерии, түр шилчиттирген хуусаалы төнерге эргиде ажылдап турган черинге киреринден ойталаар чорук хоойлуну каржызы-биле үрээни ол болур.

Чоруукчулар чогузун!

ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУҢАР!

Кызылдың ураң чүүл училищези тургустунганга-да 14 чыл боон турар. Бо үеним иштинде республиканың музыка школаларынга хөгжүм керекселдериниң башкыларын, культура албан черлериңге методистерии, режиссерларны эвээш эвести аңаа белеткеп келген.

Бо чылын училищеңи 6 кол салбырларның зайы-биле 63 кижи дооскан. Олар 4 чыл өөредилгезин түнеп, күүне комиссиязының мурнунга боттарының чедип алган билиин хынаадып, шилип алган мергежилиңге төлептиин барык ай иштинде бадыткал келген.

Баштайгы экзаменни фортепиано салбырының (педагог О. С. Жукованың класы) 7 сургуулдары дужаган. И. Бахтың «До минорга сонатазын», Бетховенниң «№ 21 сонатазын», Шопенниң «Соль бемоль мажорга этюдун» албан күүседир программа ёзугаар Б. Охотникова, Л. Омельченке, Л. Приходько олар тергиин эки күүседип, бедик үнелелги алган. Григтиң, Мендельсоннуң, Моцарттың, Рахманиновтуң хөгжүм чогаалдарындан бээрге таварыштырганнарын баазы болгаш аккордеон салбырының (педагог В. А. Шапаниканың класы) сургуулдары мергежилдиг күүседилеп. музыка ураң чүүлүн шинээдип алганын шынзыткан.

Клуб салбырының сургуулдары ураң чүүлүн бүгү адырларынга билиин клередип, кодээнин культура фронтузуңуң дайынчылары болуп шыдаарын бүдүреткен. Олардан Василий Донгак, Болат-оол Хомушку, Валентина Бичe-оол, Нина Наговицына болгаш экзаменнерни 4—5 демдектерге дужаганнар.

Улустуң хөгжүм керекселдериниң салбырының (педагог И. Г. Мининиң класы) сургуулдарыңдан 12 кижиниң 11-и 4—5 демдектер-биле билиг-мергежилин үнелеткен.

Чуруула салбырының сургуулдары сөөлгү экзаменни чоокта чаа дужаган. Шиңа 12 кижиден 8-и эки, а Валерий Амыр биле Елена Шуклина оларның тергиин эки билиглиг, чуруула талазы-биле мергежилдиин комиссия демдеглээн.

Шинчаагаш ураң чүүл училищеңиниң сургуулдары шупту-зу күүне экзаменнерин чеңишкинниг дужаап, культураның ангы-ангы адырларынга тускай оруумак эртемниг кадрлар болганының дипломнарын алгылаан.

Күүне комиссиязының таргазы, Новосибирск консерваториязының доценттиин А. М. Седовтуң доозукчуларга зипломанарны тыпсып турда:

— Силер музыка, ураң чүүл талазы-биле тускай билигни чедип алган-дыр силер. Оны ам эмдирарга чеп ажыглап, бот-тывынгар ураң чүүл коллективтериге улуг дузаны чедирип, чоңнуң культура хөгжүдезинге улуг-хүүнар киирер ужурлуг силер—деп үүгалаанын олар үүнүс, амыдыралчы оруунга удуртулга болдурары күзеңниг.

Күүне комиссиязы ыраажы салбырының (педагог С. А. Калининаның класы) доозукчулары Галина Широковага, Нина Бершанскиңуе Новосибирск консерваториязының ыраажылар белеткээр факультединче киирерии ёзүмелеп.

Кыжын режиссер-актёр салбырын 12 кижи дооскан болгай. Олар ам улусчу база хөгжүм-шинн театрларында чогаалдыкчы ажыыже шимнигаш. Олардан Тамара Сазы «Италияның човуланы», Р. Бира-Сына, Серен Монгуш болгаш өскелер-даа К. Кудажының «Дагай дүвүне дангына» деп дириктиг каттырыкчыг шинээнде баштайгы ролдарын ойнап турарлар.

Чоруулар чогузун, ургим доозукчулар.

Кя. САГДЫ, экзаменнер талазы-биле күүне комиссиязының кежигүнү.

Тываның делгемнеринде. Сенгилен сыны (Эрзин район).
А. ФИЛИППОВТУҢ чуразаан чуруу.

Спорт · Спорт

Кубок дээш

Республика кубогу дээш партылаарга Хову-Аксының «Металлург» болгаш Кызылдың «Торпедо» командалары ужуражыган. Санны Хову-Аксының футболистери он ийиги минутала ажыктыг. Ынчаалаа-дан торпедочулар атаканарны күштелдирип турган, ийи мичии киирген. Эвенүүн төнчүүнге чедир үш минута артканда торпедочуларның камгалакчызы мичии хөл-биле ойнаан. Оларга 11 метрниң торгаалың кылган. Ынчаалаа торпедочуларның аратары А. Маслоев көнтүг чараш шуразаң, мичии хаалгалыңче киирбейн «баргаш. Ужуражыышкын 2 : 1 санга, торпедочуларның түңелгези-биле доозугаан.

Республиканың бирги чер даңзы бир ойн болган. «Енисей» командазы Туран хоорайга баргаш, үк черниң командазын 5 : 1 санга үнүткен.

В. АНДРЕЕВ.

Аныяк мөгелер хүрешкен

Совет аныяктар хүнүүге турасказаткан тыва хүреш маргылдазы Кызылдың «Хүреш» стадионунга болуп эрткен. Анаа ёзуп орар 16 аныяк мөге хүрешкен.

Тыва хүрештиң догаларын билир, ыыырак талазы-биле «Тыва тудуг» трестиң төлээн Сергей Чапмага шилгаан үнгеш, шүүлгеп. № 3 көдээ профессионал-техникты училищеңиң сургуулу Василий Ондар үүгүрлешкен. Башкы институдуның студентизи Алексей Куулар, көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Алексей Монгуш үшкү-дөрткү черлерни эзээн.

Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

(Бистиң корр.).

ТЫНЫН АЛГАН

Оожум океанның мурнуу талазында болган тропиктиг шуурганның эдилезиңе совет далайжылар ажыдырын чоруп, АКШ-ка хамаарыжыр «Терминн» деп суднону, оон экипажының амы-тынын камгалап алган.

Совет Ыраажы Чөөн чүүлүн балык үлетпүрүүгүн рефрижератор флодунуң эргелериге келген телеграмманы ёзугаар алырга. Японияның эриктеринден 800 миль черте шораан «Терминн» дээ америк судноиун бус бээр котелдары саалаан үнгеш, ынчангаш судноиу, башкарар арга чок болуу берген. «Маршал Рокоссовский» деп судноиуң капитазы Ю. А. Салиха дүүрүлгезиниг медээзин радио дамчыдып алган, болдуңуң бар чорааш үүн өскертип, судноиуң дүргедээшкинин эң үстүкү темчээлге чедирип, айылга таварышкан америк далайжылардан дазакыпкан.

Совет дизель-электроходтуң экипажы 180 миль черни эрткеш, «Терминн» деп судноиу соортуп алган. Бистиң судновус бичии үрегделиишкинге база таварышпаан. Чүге дээ, судноиу комуп турар үеде улуг чайгыг болуп турган. 30 муң тонна ишкир америк судно башкарыларга чок чүве болганда, оюу соортуүр белеп эвес болган.

«Маршал Рокоссовский» деп дизель-электроходтуң экипажы берге үеде мээдирыг чорукту кылып, америк далайжыларның амы-тынын алган.

(СЭТА-ның корр) ВЛАДИВОСТОК.

Телевидение

ИЮЛЬ 2-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Тоолдар шыгжамыры». Дамчыдылга. 18.30—Уругларга. «Цивилл деп ыттың ужуралдары». 6-гы серия зы—«Ырбакчылар». 19.15—Телемедээлер. 19.30—Уругларга. «Цивилл деп ыттың ужуралдары». 7-ги серия зы—«Чазылбаан октар». 19.55—«Хамаатының кангалалының билиглери — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга. 20.25 — «Кежээки чемне чаазалга». Кинока фильм. 20.35—Телемедээлер. 20.45—Чарлалтар, реклама. 20.50—«Улуумаанын чылдары». Фильм-шин. 1-ги, 2-ги сериялары.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бүгүн республикага будуттаар, даглыг черлерге бире чаастаар. Соңгу-барыын угланышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг районнарга 20—25, өскелерииге—26—31 градус ишкир.

Кызылга будуттаар, чаңбас, хат кошкак. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Этпиимес мегеең» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мессе ферманың чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чиполлино» 9.30, 11.15, 13.00, «Хлеб дарыгыг-дыр» 14.45, 16.35, 18.55, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ужурал чок түн эрттирбес» 15.00, Дүүрааинииң шин хүнү» 16.30, 18.20, 20.00 шактарда.

ЧАПГЫ КИНОТЕАТР: «Хорулаан» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 16.30, «Кызыл агат» 18.00, 20.00 шактарда.

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗ

1974—75 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ЧУРТТУҢ КООПЕРАЦИЯ ӨӨРЕДИЛГЕЧЕРИНИЧЕ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

НОВОСИБИРСКИНИҢ СОВЕТ КООПЕРАЦИЯ САДЫЫНЫҢ ИНСТИТУДУ

шуут болгаш бот-өөредилгениң бирги курузунга дараазында мергежилдерге:

үлетпүр барааннарын садыглаарын организастаары, товароведениези;

аъш-чем барааннарын садыглаарын организастаары, товароведениези:

хөй-ниити чемненилгезиниң технологиязы болгаш организациязы;

садыгның экономиказы;

бухгалтер учёду.

Өөренириниң хуусаазы 4 чыл, технология факультединге 4 чыл 10 ай, бот-өөредилгелиг салбырга 5 чыл.

Институттуң центрунга шилип алган мергежилин айыткан билдириишкинниерни июль 31-ге, бот-өөредилге салбырынга август 24-ке чедир хүлээп алыр. Конкурстан аажок болган бот-өөредилге салбырынга киирелер билдириишкинни Тыва респотребсоюзтуң кадрлар кылдызынга дужаар.

Билдириишкинге соолгу ажылдап азы өөренип турган черинден характеристиканы, ортумак эртемниг дугайында документизин (бодун), күш-ажыл дептеринден үшта бижилгени 3×4 см хемчээлдиг 5 фото-чурукту, № 286 майын ёзугаар эмчи, чурттап турар черинден болгаш ажылдап турарының дугайында (бот-өөредилге салбырынга) шынзылгаларны дужаар.

Киреринең күүседиглер дараазында эртемнерге экзамен дужаар: математиканга аас-биле, орус дыл болгаш литературага (чогаадыг); немей: химияга аас-биле (товароведение болгаш технология салбырынга), географияга аас-биле (товароведение болгаш экономика факультединге), төөгүге аас-биле (экономика факультединге).

Ортумак школаны болгаш техникумну төргиин эки доосканнар чаңгыс экзамен дужаар: экономика болгаш бухгалтер учедунга—экономиктиг географияга: товароведение болгаш технология факультединге — химияга.

Институтка хүлээп алырда аттестадының азы дипломга кошкан ведомоста демдектериниң ортумак арифметиктиг саның база барымдаалаар.

Киреринии экзаменнери август 1-дең 20-ге, бот-өөредилгелиг салбырга июль 21-дең август 5-ке база август 25-тең сентябрь 10-га чедир эртер. Конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның экзаменнери Кызылга эртер.

Бот-өөредилгелиг салбырга киреглер экзаменнерни Новосибирскиниң кооперация садыының институдунуң Уландомнарны тыпсып турда:

— Силер музыка, ураң чүүл талазы-биле тускай билигни чедип алган-дыр силер. Оны ам эмдирарга чеп ажыглап, бот-тывынгар ураң чүүл коллективтериге улуг дузаны чедирип, чоңнуң культура хөгжүдезинге улуг-хүүнар киирер ужурлуг силер—деп үүгалаанын олар үүнүс, амыдыралчы оруунга удуртулга болдурары күзеңниг.

Күүне комиссиязы ыраажы салбырының (педагог С. А. Калининаның класы) доозукчулары Галина Широковага, Нина Бершанскиңуе Новосибирск консерваториязының ыраажылар белеткээр факультединче киирерии ёзүмелеп.

Кыжын режиссер-актёр салбырын 12 кижи дооскан болгай. Олар ам улусчу база хөгжүм-шинн театрларында чогаалдыкчы ажыыже шимнигаш. Олардан Тамара Сазы «Италияның човуланы», Р. Бира-Сына, Серен Монгуш болгаш өскелер-даа К. Кудажының «Дагай дүвүне дангына» деп дириктиг каттырыкчыг шинээнде баштайгы ролдарын ойнап турарлар.

Чоруулар чогузун, ургим доозукчулар.

Кя. САГДЫ, экзаменнер талазы-биле күүне комиссиязының кежигүнү.

ИНСТИТУДУҢ ЭКОНОМИКА ФАКУЛЬТЕДИНГЕ

Удаа филиальынга дужаар болгаш июль 16-дан 28-ке чедир белеткелди эртер.

КРАСНОЯРСКИНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

үлетпүр барааннарының товароведениези;

аъш-чем барааннарының товароведениези;

бараан саарылгазының планнаашыныы;

бухгалтер учёду;

үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының товароведениези мергежилдерге ортумак эртемниглерни хүлээп алыр.

Товароведение салбырынга орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле, планнаашкын болгаш бухгалтер салбырынга — математиканга аас-биле, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) экзаменнер дужаар.

БАРНАУЛДУҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

аъш-чем белеткээриниң техникумунга 10 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Орус дыл болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле экзамен дужаар.

ИРКУТСКИНИҢ ӨЛҮК БОЛГАШ АЛГЫ-КЕШ ТЕХНИКУМУ

өлүк, алгы-кеш болгаш малдан чиг-эттиң товароведениези;

аңмыыр ажыл-агыйы болгаш ак өстүрери;

көдээ ажыл-агый продуктуларының товароведениези деп мергежилдерге хүлээп алыр.

8 класс дооскаңнар орус дылга (диктант), математиканга аас-биле, 10 класс дооскаңнар орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле экзамен дужаар.

УЛАН-УДЭНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

хлеб быжырарының технологиязынга хүлээп алыр.

Техникумнарга киреглер директорнуң адынга билдириишкинге эртемниң дугайында документизин (бодун), өөренип азы ажылдап турганының дугайында характеристика, допчу намдарын, кооперация черинден өөредип чоруткан бижиин, № 286 майык ёзугаар эмчи, чурттап турган черинден шынзылгаларны; күш-ажыл дептеринден үшта бижилгени, 3X4 хемчээлдиг 5 фото-чурукту, шалыңының дугайында шынзылганы кожар.

* * *

Өөренир күзелдиглер документилерин Тыва респотребсоюзтуң кадрлар кылдызынга июль 31-ге чедир дужаап болур. Адреси: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 38, телефоннары: 27-24, 55-58.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинниң 23-51, сарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыралы киллизинниң 37-13, культура киллизизиң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинниң 21-17, үлетпүр киллизинниң 22-61, чагаа киллизинниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизинниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАГЫГ № 703

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфика болгаш ном садыының үлезы-биле өөредилгениң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00530

Бүгү чуртарыг пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 154 (9528) | Среда, июль 3, 1974 чыл | 1925 чылда үдезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир перспективада Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле эртем-практиктиг конференция

Дүүн Кызылга Политиктиг мунистиг партиянып, Совет кыннарын ажылдаш ылыры | Кижи санынга онаалтыр алыр-

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдышкын бажыңынга эртем-практиктиг конференция ажылдап эгелээн. Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдөөнүң дугайында айтырыгларны сайгарып көөрүнге тускайлаттынган бо конференцияга хөй кижи чыыткан. ССРЭ-нин Эртемнер академиязының эртемденнери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрлеваларының, министерстволарының, ведомстволарының харысалгалыг ажылдакчылары, республиканың партия, совет, план база ажыл-агый органнарының удуртукчу ажылдакчылары, бүдүрүлгелериниң мурнакчылары дээш нитинзиге 500 ажыг кижи ук конференцияның ажылында киржип турар.

Чырыдышкын бажыңының фойезинде болгаш өске-даа өрээлдерзинде делгелгелерни дээрэ тургускан. Тываның улус ажыл-агыйының бүгү ажыр-ларының хөгжүлдезин болгаш келир үезин көргүскен таблицалар, диаграммалар, Кызыл, Ак-Довурак, чаа Шагаан-Арыгның келир үезин көргүскен макетер чыылганнарның кичээнгейин хөөра тудуп турар.

Конференция бодунуң ажы-лын 10 шакта эгелээн. ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырының үлегүүр бүдүрүлгезинин органнаастаар болгаш экономика институдунуң директору, ССРЭ-нин ЭА-ның корреспондент-кежигүү А. Г. Аганбегян конференцияны ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширзиге сөс бергеш.

Г. Ч. Ширзин республиканың ажылчы чоннарының өөрүнээзинден конференцияның киржикчилеринге изиг байыр-ны чедирип, оларның ажылынга чедиишкинзерин күүзээн, Тыва АССР-нин улус ажыл-агыйының амгы болгаш келир үезиниң хөгжүлдезининг кол-кол айтырыгларынга доктаагаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, ыланган тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалаарын, бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсезир дээш социалистиг чарыш бүгү чурт-та кайгамчызындан артык калбарган үеде бо конференция болуп эртип турар. ССРЭ-нин Дээди Советиниг чоокта чаа болуп эрткен соңгулда болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң сөңгүлда мурнунда кылган чугаазы база партия ТК-ның бүгү сөңгүүчүдээрга Кыйгырыы бүгү чурттуң ажылчы чонна-ры-биле бир дөмей, Тываның ажыл-ишчилериң чаа-чаа чедиишкинзерже сорук кылырген.

Совет Эвилелиниң акы-дүүнга ег-бүлезиниг бактаан киргеши-ниң үжен чылын бо күзүн демдеглээр. Совет Тыва Коммунистиг партиянып, Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында кайгамчык улуг чөлиишкинниерни чедип ап турар.

Бистиң республика аграрин-индустриалдыг республика апарган. 1944—1973 чылдарның дургузунда көдээ ажыл-агыйның нитни продукциязының хемчээли 19 катап, а үлетпүрүн — 47,5 катап өскен. Тываның ажылчы чоннарының амыдыралында социал-политиктиг улуг чаартылгалар болган. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның чонунуң саны нийи катап өскей, ажылчы-ан аңы тургустунган. Оларның улуг-хуузу республиканың бүгү чонунга хамаарыштыр алырга 50 хуу, а үнзезин чонга хамаарыштырарга —61 хуу боон турар. Улус өөредилгези, культура болгаш уруглар албан черлери калбак хөгжүлдезин алган. 10 муң чурттакчыга онаалтыр үлүрга бистө 2400 школачы, 200 ажыг студент бар, ол дээрге Герман Федеративтиг Республика, Франция дээш ишкаш сайзырангай капиталистиг күрүнелерниңнеден хөй боон турар.

Беш чылдың планныг онаалдаларын амыдыралга боттанхырар талазы-биле чамдык боттуг чедиишкиннер чедип алдыын турар. Эрткен үш чылдарның дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезининг хемчээли 35,7 хуу, а муң-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25,3 хуу өскен, 220 млн. рубльдиң капитал салыышкынвары плиңээттингеп. Үш чылдарда күрүнеге сатказ тараның хемчээли 73 хуу, эътин—15 хуу, суттүү—14 хуу, дүктүү —7,5 хуу өскен.

Республиканың ажыл-агыйының амгы хөгжүлдезин тодаргай аналиэтээш, эш Г. Ч. Ширзин ооң келир үезининг чамдык айтырыгларынга доктаагаан. Турар черинең, агаарбойдузунуң болгаш оон-даа өске онзагай байдалдарының уламындан Тыва АССР кожа турар область, крайларның деңнелиниге четпейн турар. Ынчангаш Тываның келир үезги хөгжүлдезининг айтырыгларын сайгарар бо конференция улуг ужур-дузалыг. Чурттуң чөөн талакы районнарыч, оларның арагында Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер талазы-биле партия болгаш чазактың хүлээп алгылаан документилерин экономиканы, культураны амыдыралды моон ынай эртемге үндезилеп хөгжүдериниң кол айтырыгларын, сүмелерни ажылдап ылырынга улуг ужур-дузалыг боон турар.

Экономиканың эрги адырларын сайзырангайжыдарынга, чаа адырларны тургузарынга таарымчалыг аргалар, курлавырлар бистө бар. Ынчангаш конференцияның кол сорулгазы болза республиканың бүдүрүкчү күштерин улам сайзырангайжыдарының кол үлганыышкыннарын ажылдап ылыры болуур. Тываның хөгжүлдезиң чурттуң өске районнарының хөгжүлдези-биле сырый холбаштырарын онзалап демдеглээш, Г. Ч. Ширзин хөмүрдаш, даг-дүгү, оңуг металлдар үлетпүрлерин база көдээ ажыл-агыйның адырларын шапкын хөгжүдериниң айтырыгларынга доктаагаан.

«Тыва АССР-ниң хөгжүлдезиниң келир үедеги социал-экономиктиг айтырыглары» дээш илеткелзи ССРЭ-нин Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүү А. Г. Аганбегян кыскаш,

— Конференцияның киржикчилериниң мурнунда улуг соруга салдынган. Чурттуң кайы-бир экономиктиг районунуң республиказының, крайының, облазының келир үедеги хөгжүлдезининг айтырыгларын шиитпирлээри дээрге-ле, ону бүгү-эвилел масштабы-биле сырый холбаары болуур—деп ол чугаазын эгелээн.

Бистер бүдүрүкчү күштерниң шапкын хөгжүлдезининг үезинде чурттап турар бис. Үениң кол негелдези—бүдүрүлге чорудулгазының ажыктыы бедидери дээш шимчээшкин апарган.

Чурттуң чөөн талакы районнарының келир үедеги хөгжүлдезинге камзарыштыр эртем-практиктиг конференциялар сөөлгү үеде удаа-дараа эртип турар. Ол чыыттарга Тываның дугайында айтырыгларны базала чугаалажып турар. Эртемнер академиязының Сибирь салбыры чөөн талакы районнарның барык 2000 чылга чедир хөгжүлдезининг айтырыгларын ажылдап кылган.

Онгу беш чылда онзагай чүүлү болза, чурттуң чөөн талакы районнарын шапкын хөгжүдери. Ылангаш чонунуң амыдыраарынга, чурттаарынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузары болуур. Ынчангаш Сибирьге ижки күжүүтү күрлавыры арбыдаар, оон эгээртинмес байлаан шиидгээдиринге таарымчалыг байдалдар тургустунар.

Тыва бодунуң онзагай байдалдарының уламындан кожаларындан хожудап турар. Ылангыя үлетпүр бүдүрүлгези чаа-ла хөгжүп орар. Ынчангаш электротехниктиң, бүдүрүлгениң, хөөн өөредилге черлериниң, тудуг баазазының комплекстерин республикага тургузары чугула. Келир үеде электроэнергия чедишпестей бээр. Тывага бир ГЭС-ти тудары перспективада көрдүнген.

Кижи күжүүтү курлавырының талазы-биле байдал республикада эки. Чонунуң өзүлдези оске черлерге бодаарга ийи катап хой. Ажыл кылып шыдаар кижилерниң 60 хуузу апыяктар. Бо курлавырларны эки ажыттаар херек.

Тываның экономиказын комплекстиг хөгжүдери чугула. Илеткеллер соонда саналдар эгелээн. Хакас облүүскомунуң даргазының орлакчызы Г. А. Вяткин, Тываның комплекстиг геология экспедициязының улуг геологу Б. В. Образцов, «Гипроникель» институттуң экономика лабораториязының эргелекчизи, геология эртемнериниң доктору Н. Н. Шишкин, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының геология институдунуң лаборатория эргелекчизи Э. Г. Дистанов, «ВНИИ проектасбест» институттуң директорунуң орлакчызы Б. А. Сонин, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының геология институдунуң лаборатория эргелекчизи А. С. Митропольский олар санал бергеннер.

Конференция ажылын бөгүн үргүлчүлээр.

ЧУРУКТА: эртем-практиктиг конференцияның президиумуу.

БЕЛОРУС ССР-НИҢ УДУРГУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

МИНСК. (СЭТА). Июль 1-де аңаа Белорус ССР-ниң удуртукчулары АКШ-тың Президентизи Р. Никсон-биле ужурашканнар.

Аңаа болган беседа үезинде Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров республика дугайында, оон эртнеп болгаш амгы үезиниң, Аза-чуртуң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң маадырлыг чорууның дугайында, ол дайында белорус улустуң таварышкан караңга-когаралларының дугайында, республиканы немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чылы бо хүннерде демдеглеп турар Белоруссияның ажылчы чоннарының челиишкиннериниң дугайында чугаалаан.

БССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, Белоруссияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, республиканың өске-даа удуртукчулары беседага киришкеннер.

ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

МИНСК. (СЭТА). Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуу болгаш чазаа Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Р. Никсоннуң болгаш оон кадайының алдары дээш эртенги шайлалга тургускан.

Эртенги шайлалтага Президент-биле кады онуу үдеп келген албан кижилери база барганнар.

Совет таладан Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, албанның өске-даа кижилери барганнар.

Эртенги шайлаага үезинде Ф. А. Сурганов болгаш Р. Никсон чүве чугаалаан.

Р. Никсоннуң Минскиден чорупканы

МИНСК. (СЭТА). Июль 1-нин вечээзинде АКШ-тың Президентизи Р. Никсон кадайы-биле Москваже чорупканнар.

АКШ-тың, ССРЭ-нин болгаш БССР-ниң күрүне туктарын аскан аэродромга Р. Никсоннуң Белоруссияның КП ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев албанның өске-даа кижилери, а ол ышкаш аэродромга чыыган миннекижилер үдээн.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕН

Июль 1-де, кежээ АКШ-тың Президентизи Р. Никсон кадайы-биле Москвада эвп чедип келгеннер.

ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың күрүне туктарын аскан Внукоро аэродромга Р. Никсонну ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. Я. Яснов, Г. С. Дюденидзе, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-нин министрлери Б. П. Бугаев, Е. А. Фурцева, ССРЭ-нин даштыкы хевектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, Мосовет күүсөөмүнүң даргазы В. Ф. Промыслов, албанның өске-даа кижилери уткаан.

АКШ-тың Президентизиниң аян-чорууга онуу үдеп чораан БССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, ССРЭ-нин АКШ-та элчиин А. Ф. Добрынин, ССРЭ-нин ДХМ-нин протокол киллизиниң эргелекчизи Д. С. Никифоров ол-ла самолёт-биле Москвада база эвп чедип келгеннер.

Уткаанчыларның аразынга АКШ-тың ССРЭ-де элчин черинең ажылдакчылары база турганнар.

АКШ-тың Президентизи Р. Никсон аэродромдан мотоциклчилериниң хүндүлүг үделгези-биле Кремльге турар черинче чорупкан.

(СЭТА).

Шериг академияларының доозукчуларын Кремльге хүлээп алганы

ССРЭ-нин Бамгалал министерствозу болгаш Совет Армиязының база Шериг-Дазал Флодунуң Политиктиг кол эргелели июль 1-де шериг академияларының доозукчуларынга алдар болдурган хүлээп алышкын кылган. Кремльдиң Улуг орулузунга доозукчулар — командирлер, политажылдакчылар, инженерлер-биле кады Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында туружуушкуннарга шылгараан сураглыг совет шериг начальниктери келгеннер. Өөредилге соонда чырак-үзак болгаш чөөк-кавынын-даа гарнизонларынче, корабльдерже, шериг-дазал болгаш ужар чүүл базаларынче ажылдап чоруур деп турар аныяк офицерлерге шериг академияларының профессорлары болгаш башкылары изиг байыр чедиргеннер.

Хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-нин кантала министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко чүве чугаалаан.

Шериг академияларының доозукчуларынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң болган ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын ол номчуурга, чыылганнар дининиттиг алыш чечкашкынывыбыле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

Украинаның мурнуу талазында тараа кезилдези

Совет Украинаның мурнуу талазында тараа кезилдезиниң изиг түлүк үези келген. Башкайы муң-муң гектарның чечак-тараазын болгаш арбайын шестирген болгаш бастырган. Крымның ажыл-агыйларында, Херсон областың хөвүнарында комбайын-транспорт звенолары ажаап алышкынга чедиишкиннинг амыдап турар. Ол чорук агрегаттарны эки хандырарынга дөгүм болуп, ажылдаарының темпизин бедип турар.

Үр звос уе эрткен сөөнда 86 муң ажыг тараа комбайнары республиканың кызыл-тас тараан шөлдеринче үнүптер. Автомобилистер база улуг хөмчээлиг ажылдарны күүсеңир.

Турум 9 муң чыгам пунктулар, кажуп чоруур 7 муң чыгам мастерскаялар, 4,6 муң автозаправщиктер техниканың болгаш механизмнерниң узуктел чок ажылдарын хандырар.

(СЭТА).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

КЫРГЫЛДАНЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Совет Тываның 30 чыл болуур оюн күш-ажылчы белекгер-биле үткүп, хой ажылында чугула кампания—дүк кыргылдазын организастыг эрттирер дээш Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң хойжулары күжениишкиннинг ажылдап турарлар.

Колхоз бо чылын «үүнеге 26 тонна дүк садзар хүлээлгелиг. Колхозтуң үш бригадазындан № 1 хойжу бригада (бригадири Ш. Ширин) кыргылдаже организастыг киргеш. Ында кыргылда пунктузунда электриглиг 25 хачы ажылдап турар. Үк бригада күүнеге 9 тонна дүк садзар. Оны күүседиринің кырында келген.

Эш Ы. Чамзырын бригадирлээн бригадада кыргыкчылар Базыр Сүге, Александра Баанай, Хомушку Чүрүк олар хүн нормазын 130—150 хуу «үүседип, өске эштеринге үлегерчизээн көргүзүп, шалыкмы ажылдап турарлар.

Үстүнде ийи бригадада байдал эки турда. А. Моң бригадирлээн № 3 бригада кыргылдаже организазас чок киргеш. Ол чугула кампанияже малчынарны бүрүн хаара түтпааи. Кыргылданы хол хачыыл-биле чорудуп, дүктүң чидиримн бол-дуруп турар. Ол чорук кыргылданы организастыг эрттиреринге шаптыктап турар.

«Мөрен» колхоз 5 тонна хой. 635 кг өшкү, 215 кг теве дүгүн күрүнеге дужаагаан. Кыргыттыгаан 6668 хойнуң бирээзинден-не 1,5 кг дүктү кыргын алган.

К. КУУЛАР.

* * *

ССРЭ-нин Дээди Советиниң депутады Ольга Павловна Чүева директорлаан Тандыда «Революциянын чалбыжы» совхозтуң кыргылда пункту-зунда бо хүннерде ажыл улам хайгыышкымнаг апарган. Аңаа 8000 ажыг хойну кыргымыр. Ам 1260 хойну кыргаан. Оон аляынган 4260 кг дүктү классаан, прессээш күрүнеге дужоогаан.

Кыргылда пунктузунда Кызылдың коозе ажыл-агый техникумундан барган 17 оолдар, кыстар-биле кады совхозтуң ажылчыннары электриглиг 32 хачы-биле хойну кыргып турарлар. Пунктуда ажылдың темпизи бедик болгаш бүдүрүкчүлүг.

О. ТОВУУ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң девискээри даглыг болгаш өшкү кадарарынга таарымчалыг. Колхозтуң өшкү бригадазының малчыннары Совет Тываның 30 чыл болуур оюнга уткуштур кызымак ажылдап, социалистиг чарышты улам калбаргкан.

Үк бригаданың кежигүү Күжүгет Маңчын-оол бо тодарадыкчы чылда алган хүлээлгезин күүсетпеен, мурнаачылар-ның одуруунда киргеп. Ол 100 өшкүдең-не 105 ашайны мендн камгалап, бир өшкүден 980 грамм дүктү кыргып алган.

Өшкү кадарчызы, мурнакчы малчын кыштаанын үүрмек септелгезин кылгаш, көрженип контаргаш, чыны каан.

Малчын ег-бүле 9 чыл ажылдап келген болгаш оң үеның дургузунда эки түңнелэп көргүзүп турарлар. Олар ам эки удуртуп келгеп. Бригада бо чылын 100 хойдан-на 97 хураганын камгалап алган. Хойжулар Оюн Орлов 100 хойдан-на 104, Оюн Лаа-Сүү—103, Оюн Дүтер-оол биле Кылык Маадыр—100-100 хураганнарны мендн ап, эки түңнелдерни көргүзеп.

Бистиң бригаданың малчыннары кыргылданы организастыг эрттирер дээш кызымак ажылдак турарлар.

Э. БАНЫСЛАН, ирг кадарчызы.

УДУРТУЛГАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Өвүр районуң колхоз ажыл-агыйының кол экономиказы мал ажыл-агыйы, оон иштинде чугула чернн хой ажылы үзеп турар. Оны даразында саннар-биле көргүзүп болур. Эрткен сескн беш чылза ажыл-агыйлар нинтизи-биле 6091,3 тонна эттн будургеи болза, оон 4108,3 тонназы хой эъди болган иймиже, азы бүгү бүдургеи эттиң 67,4 хуузу болган. Ол-ла үеле районуң ажыл-агыйлары нинтизи-биле 5566,6 тонна эттн күрүнеге сатнап. Оон иштинден 4017 тонназы иймиже, азы 72,1 хуузу хой эъди болган.

Хой ажылы доктаамал оруглыг адыр болуп келгеи. Нинтизи-биле ажыл-агыйлар эртнеи беш чылза 8.881445 рубльдаң акша оруглагын киирии алган болза, оон 7.100000 рубль хой ажылындан киирип, кинти оруглагның 79,9 хуузун үзеп турар.

Бо беш чылдың эрткен үш чылдарында безин 2373,2 тонна хой эъдин болган 515,7 тонна дүктү күрүнеге сатнап. Ажыл-агыйлар сөөлгү үш чылдарда чүге дүк сатканынган 1.375424 рубльдиң оруглагын алган.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга «Республикага хой ажылын хөгжүдерии оон сонгаар үлам эжиидер хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалажып көргеи — кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының амыдыралына чугула болуушкун болган. Рэйонуң хойжулары пленумуң шиитпирии улуг үүлдүтзүүшүнүүбиле хүлээп алнан. Ол айтырыгны бүгү хойжу бригадаларның хуралларында танылжып көргеиинде, оны партия райкомунуң эзлечелиг XIII пленумунга чугаалажып көргеш, ол талазы-биле 1974—1980 чылдарда кылып чорудар ажылдың сорулгаларын тодаткан. Ол доктаалды партия эге организацияларының бүгү малчыннар киришкен ажык хураларынга баш бурунгаар шынрак белеткелдиг чугаалажып көргеш, хойжу бригадалар аайы-биле кылып чорудар ажылдарны тодараткаш, белыласн. Оон түнелиндее хой ажылын оон сонгаар хөгжүдер талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының мурнуңга салдыңган сорулга улуг: хой, ошкуңуң баш-санын 1974 чылда 84,8 муң чедирери, ол-ла чылдарда дүк бүдүрүлгезин физиктиг деңзи-биле 132,9—239,4 тоннага хөй, ошкуң эъдин бүүдүрерии 1064—1769 тонна чедирери чөрүүгеен. Бо дээрге агаарбойдузу берге, мал чеми чедиишпес районга кончуг берге болгаш варын айтырыг.

Шидыг-даа болза районуң мурнакты ажыл-агыйларының болгаи бригадаларының база мурнакчы хойжуларының херек кырында түнелериидеи алган көөрге, оны амыдырала боттандырын болур. Чижээ, эртнеи сескн беш чылда районга нинтизи-биле хой, ошкуң 18177 башка азы 29 хуу өскеи болза, «Кызыл тук» колхозта 10477 башка азы 75 хуу өскеи. Дүк бүдүрери 66 хуу өскеи.

Ынчалза дүрген темп-биле хой ажылын хегжүдери анаа-ла дүрген чедип алдынып болур дээр болза шын эвес. Хойнуң баш самык, оон продуктулуг бедидери партия, совет болгаи ажыл-агый организациялының талазында комплекстиг хой деңчеглерни ап чорударын негеп турар. Ол ажылды бир-ле дугаиында партия райкому болгаш эге организациялар болуунуң контролюнга алган турар болгаш ол ажылга коммунистер боттарының үлегер-чижээн ажыл-херек кырында киргүскен турар үжүлүг.

СЭКП обкомунуң бюрозу 1971 чылдың октябрь айда районуң ажыл-агыйларында хой ажылын хегжүдериие райкомнуң удуртулгазының дугайында отчёдун дыннап чугаалашкаш, түскай доктаалды хүлээп алган. Ук доктаалдың күүселдеп дээш райком бюрозу чамдык немчеглерни алган. Обком бюрозунуң доктаалыг райкомнуң пленумунга чугаалажып көргеш, 1971—1975 чылдарда хой ажылын эжиидериие углаган түскай немчеглерни ажылдап кылгаш, хүлээп алган. Оон күүселдеэнниң талазы-биле чамдык хылдыкган ажылдар бар. Ажыл-агыйлар эрткен үш чылдарда планнап алганын ёзугаар 161 кошкарны садып алган болгаш бодунуң иштинден 297 баш кошкарларны шилип алгаш түскай кодаиларга үскүлээн, ол шыкаш 30 ангор хунаяы салып алган. Үш чылдарның дургузунда ажыл-агыйлар ийи өг-бүле чурттаар 35, чаңгыс өг-бүле чурттаар—22 бажыңны, мал чүүр 8 ванналарны, төлевилел ёзугаар 23 хой кажаларын тутпуласн.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш

Мал ажылының түнелии чер ажылы-биле сырый харылзаалыг. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхоз сөөлгү беш чылда Солчур артынга 560 га черии шингээдип алган болгаш оон ногаан сулаңың багай эвес дүжүдүп ап келген. Эң ылаңгыя эрткен чылын колхоз ол шөлдерден 1050 тонна эки шыпартыг ногаан суланы ажаан алган.

Сөөлгү чылдарда «Кызыл тук» колхоз Моолдуң Дүмерлиг деп хемден буганы үндүрүп, Дүмерлиг хөвүзүнүң дажии ишкинээ күжү-биле аштап-арыглаа, 360 гектар черии суггарып тарып турар. Колхоз эрткен чылын базар кээри-биле 400 км хире черге Сарыг-Хөл, Ак-Чыраның малгаштыг черлериниң сигении кезии база кожаларындаи 70-80 км черге сигении кезии турган, 850 тонна хире сигении дашкаартан кезип, пресстээш сөөртүп алган.

СЭКП райкому, партия эге организациялары мал ажылын дуржулгалыг кадрлар-биле, коммунистер, комсомолчулар-биле быжыглаарынче кичээнгейии утпаидырып келген. Чүге дээрге малдың өлүр чоруу үүлге чем чедиишпезинден эвес, чамдык малчынналрның харыысалга хөнүдеи болуп турар. Чижээ, эрткен айларда «Тергалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазындаи 149 туралган өлген болза хойжу Херел Көк-оолдаи —47, Маадыр-оол Шулуудаи 31 туралган өлүп, бригаданың бүгү өлген туралганнарының 53 хуузун эзлеп турар.

Ам бо хүнде районуң бүгү хойжуларының 12 хуузу коммунистер, 41,9 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяктар, 29,7 хуузу 31—40 харлыг кижилер болгаш 15 хуузу 51—60 хар чедир кижилер болгаш 5 пенсионер хемчеглиг. Аныяк коммунистер, комсомолчуларны хой ажылынче чорудар талазы-биле район комиссиязы болгаш чер-черде парткомнар секретарьлары даргалаан комиссиялар ажылдап турар. Аныяктарны хой ажылынче чорударының сорулгазы ажылга харыысалга чөк, чалгаа, шүүлеп кижилерни солуур дээш ол. Бир эвес назылап кыраан кижилерни солуур ол деп биле бээр болза бистиң кайгамчыктыг хоочуннарывыстың сагыш-сеткиля хомудай бээр. «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу пенсионер Саая Дырыпты, «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу, Октябрь революциязы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, назыны дотуң бергеи Моңгуш Намбар-оол, «Тергалыг» совхозтуң хоочуи шийжузу, Октябрь революциязы орденниң эдилекчизи Тумат Оскуроол олар бо хүнге чедир кымдам-даа артык ажылдап турар болгаш оларны бис кымныңбиле-даа солуп шыдаавас бис.

Перспективтиг сорулгаларның чедиишкинниг боттаныры бо хүнүң ажыл-чорудулгазыбиле тудуш холбаалыг. Районуң ажылчы чону тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында боттарынга бедиткеи хүлээлтелерни алгаш, оон күүселдеэн дээш ажылдап турар. Партия организациялары мурнуку чылдарга бодаарга чарыштыг эзлээн бедик деңнелге баш бурунгаар санаашкыннарны кылып, оны партия хуралдарынга чугаалажып көргеи планнарының күүселдеэн дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Ниитиниң малын өстүрериниң планы 116 хуу күүсеттинип, эрткен чылдың ол үезинде турганымдаи 4 хуу өскеи. Малдың чаш төлүи кампгалап алыры эрткен чылгазымдаи эзлээн дээре. Малдың өлүп-хораар чоруу 15 хире хуу азы 785 башка кызырылган. Эрткен чылын чүгле 8 хойжу чүс хойдан 90-даи өрү хураган ап-турган болза, бо чылын 44 малчын 85-тен өрү, 24 малчын 90—102 хурагаиларны ап, мурнакчыларның саны өзүп турар.

Чамдык чүүгээр түнелдербиле чергелештир хой ажылында четпестерии бот-шүүгүмчүлекчи ёзу-биле чугаалаар апаар. Ниитиниң малының өлүп-хораар чоруу ам-даа хей болуп артпышаан. Малдың продуктулуг чоруу өспейи турар. Хой ажылының продукциязының бот-үнези республиканың колхоз, совхозтарының ортумак деңнелиидеи бичии куду болуп турза-даа, чыл бүрүде бедик болуп артпышаан. «Тергалыг» совхозтуң Кара-Тал болгаш Кадый-Бажы хойжу бригадаларынга чиңге болгаш чартык чиңге дүктүг хойну өстүрери көрдүнген турда, ында малчыннар боттарының каратуразы-биле нарын дүктүг хойларга шынар чок тыва кошкарларны салып турарындаи хойнуң уксазы будалган. Оон түнелиидеи эрткен беш чылда совхоз оргумаа-биле хой бүрүзүидеи 2,1 кг дүктү кыргын ап турган болза, 1973 чылда чүгле 1,3 килограмм болган. Районда малды тарын бөгөзадырының ажылы ам-даа куду деңиелде болуп артпышаан.

Ажыл-агыйларга мал чемин белеткээрин көвүдедир, оны механизастаарының ажылы куду деңиелде шиитпирлеттинип турар. Эң ылаңгыя «Тергалыг» совхозка бүгү аргалар болгаш курлавырлар турда-ла, чыл санында мал чеми белеткээрииның планнарын күүсеттейн келген. Ол байдалды эдерииче ында партия комитеди, бригада, партия организациялары чогуур кичээнгейии углаидырбайн турар.

Районга хой малдың чайгы, күскү семиртилгезии чөп организастаары улуг курлаамр болуп турар. Бо чылын тайганың чайгы одарларын чөп ажылгаар талазы-биле партия обкомунуң бюрозунуң шиитпирлериниге үидезилээш, район болгаш ажыл-агыйлар аайы-биле түскай комиссияларны тургускан. Ажыл-агыйлар, салбыр, бригадалар аайы-биле чайлаглаашкыниың түскай планнаашкынын кылып, чер чүүүн тургускаш, СЭКП райкомуүн бюрозунга бадылаш, ону бүгү хойжу бригадалар хуралдарынга чугаалажып танышкан. Ам чайлаглаашкынны план ёзугаар организастыг чорудары ажыл-агыйлаэ удуртукчуларындаи болгаш партия организациялармдаи негеттинип турар.

Бо хүнүң кол сорулгазы—күүлге мурнунга планның даалгаларны чедиишкинии-биле күүсединр хандырары болгаш хой кыргылдазынга организастыг чорудары болур. Ажыл-агыйлар ошкуң кыргылдазынга бүгү белеткел ажылын доозаш, дүгү дүжүп турар хойларны кыргаанындаи массалыг кыргылдаже киргеи.

Беш чылдың дөртүү чылының даалгаларын чедиишкиниг күүсединр дээш шимчээшкинии районнуң коммунистери болгаш партия организациялары баштавышаан. Совет Тывының 30 чыл болур оонга бүгү талазы-биле чедиишкиниг үжүлүүжир дээш бүгү хемчеглерни алыр апаар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП-ниң Өвүр райкомуунуң бирги секретары.

Кызыл бөгүн

БАШТАЙГЫ ОН ХОНУКТУҢ ТҮҢНЕЛИ

Республиканың ажыл-ишчилери хөвү ажылдарын күжениишкиниг чорудуп турадлар. Тарыттынган культураларның ажаалзалын чорудуп, курукгурдурга андырылгазын, шөлдерже органиктиг чеминчидилге сооргулгелин улам-чылавышаан. Бо чылын курукгурдурга андырылгазын чогуур үезинде чорукгаш, органиктиг чеминчидилге сооргулгелиниң планын күүсединп алыры эргежок чугула.

«Курукгурдурга андырылгазының болгаш органиктиг чеминчидилге төгериниң планы-биле шалыпчы ай дүтайында» доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Курукгурдурга андырылгазының болгаш органиктиг чеминчидилге төгериниң планын хой-хой ажыл-агыйлар сооргу каш чылларының курургузунда күүсеттейн, оон улампнаан эзлээш продукциияны ап келгении ында тодаргай айтып турдад. Хөрүүнүүн чемнрнн эжиидер, бүгү кодээ ажыл-агый культураларының дужүүкгурии белиидер соорулга-биле келип чылдың тарылгазынга чеднимкиниңг белеткенин алыры-биле 1974 чылдың июль 10-ган июль 10-га чедир курукгурдурга андырылгазының болгаш органиктиг чеминчидилге төгериниң шалыпчы айыл республикага чарлаан. Доктаалда айтыканын ёзугаар колхоз, совхоз бүрүзүнүн кыдыө онаалдаларын хүлээган.

Ол онаалдаларны ажылагыйлар канчаар боттанымрын турарлы? Шалыпчы айның ажыл-агыйлар ийи катап ковүдеткен.

Чарлыгның чүүл-бүрүү хевирлерии—чаа ажылдан эгелээн ажылчыннарга хоочуннарны шефтеп дуза чедирер, хүнүүн чурнакчыны болуру дээш чаржып ажылдаар, мергежил конкурстарын, комбинаттың болгаш оон комазында аргылдасиилбирлел ажылынын «Кызыл Талка» фабриказының капсырлашкак профессиялыг ажылчыннарның сүмележилгелерии эрттирер арганы бүдүрүлге чериие белдилит ажылаан турар.

Башталгы он хонуунда хой-хой колхоз, совхозтар шалыпчы ажылдап, оларга онаагаи сорулгаларны чедиишкиниг боттандырыны желеэн.

Июнь 29-гы медээ ёзугаар «УТКА 25 чыды». «Революциянын чалбарыкы». «Кызыл тараачын». «Салян». «Өөк». «Бурунгаар». «Кара-Хаак». «Тергалыг» совхозтар, Каа-Хемде «Тилелге». «Коммунизмче орук» колхозтар курукгурдурга андырылгазының планын күүсединкиннер. Бо ажыл-агыйлар курукгурдурга андырылгазынче май айза-ла киргеннер. Ол ажылды эки шынарлыг кылбышаан, органиктиг чеминчидилге төгерии организастыг чорудар бергеннер. Ынчалза-даа республиканың чамдык ажыл-агыйлары курукгурдурга андырылгазын чангыс ай темпбиле чоруткайн турадлар. Оон үламныдаи республика чүгле 64 муң гектар черде курукгурдурга андырылгазын чорукган. План 53,7 хуу күүсеттинген.

«Алдан-Маадыр». «Ак-Тургу». «Дон-Терезинь». «Тоора-Хем» совхозтар курукгурдурга андырылгазынче ам-даа киргеннер. Чамдык «Тээли». СЭКП-ниң XXII съезжизи аттыг. «Большевик». «Чыраа-Бажы». «Пайырал». «Куш-ажылдың хостуу». Жданов аттыг совхозтар курукгурдурга андырылгазының планын 7,2-ден 13,7 хуу чедир күүсединп, шүүлеп ажылдап турадлар. Ол колхоз, совхозтарда органиктиг чеминчидилге төгериниң темпизи база ында кугу. Ынчангаш бо ажыл-агыйлар чылдың-на белик дужүүгү ажаан ап турадлар.

Органиктиг чеминчидилге чериин кырынга деп лески чаштынзын, чангыс ай кыдыө төктүлүн ээш колхозтарга механизастаттыган звеноларны, бригадаларны тургузар херек. Оны ынчаар кылырының бүгү аргалары ажыл-агыйларда бар. Херектиг техника четчир. Ынчангаш колхоз, салбыр, бригада бүрүзү июль 10-га чедир четчир санныг органиктиг чеминчидилгени хөвү-шөлдерже төгерии эки организастап, боттарының мурнунда салынган сорулганы чедиишкиниг күүсединиинң үезии келген.

ШАЛЫПЧЫ АЙ ЧОРУП ТУР

Чер-чер Советтериңде

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНЧЕ ХАНЫЛААР

Кок-Чыраа кодээ Советтиниң девискээриңде школаларда 1973—1974 өөредилге чылының коргузугдериидеи түнелдерии чүдүрүп, чайгы сентелге ажылдарын орчуун турар

Кок-Чыраа сес чыл школазы эрткен өөредилге чылын багай эвес түнелдерлиг доозаш, чайгы сентелгени майнын тоңгузүүде эгелээн. Оны амгы үеде бүрүп доозар деп турар. Школага чаа өөредилге чылынга олдар 72 кубометр ыяштыг, 40 тонна хөмүр-даш белеткээн. Бо школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылды организастыг чорудуп, тергиин эки өөредилге, быжыг сагылга-чуруу үзүн чарыштыг класстар аразында организастаан. Школазо өөредилге 96 хуу болган. Бүгү класстар аайы-биле тургустунган ада-иче комитеттери өөредилге-кижизидилгелиг ажылга боттуг салдарны чедирип, өөредилгелиниң качкал үзер, чуруум үзүүр чорууң болдурбазын дээш айтырыгларны ада-иелер хуралынге доктаамал чугаалажып турган.

Амгы үеде бо школаның сентелгезинде бир саадан түүр чүве Чазаанадан түүлбүү соорткп алыр транспорт-биле хандыртынмайн турар.

Оя шыкаш Арыг-Бажы сес чыл школазында өөредилгениң шынары экижээн. Эртнеи өөредилге чылында өөредилге 97,4 хуу болган. Ол школаның интёрнадынга хүлээп алган челен ажыг өөренишкилер классче шилчээн. Школа келир өөредилге чылынга белеткелдя чорудуп турар. 170 тонна хөмүр-даш сөөртүп алыр тургаш, ам 80 тоннаны сөөртken. 250 кубометр ыяштыг белеткеп алган. Сентелгени августуң эгезинде доозар.

Көдээ Советтиң девискээриңде школаларның өөредилге-кижизидилге ажылында улуг четпестер бар. Өөренишкилериниң качкал үзер, чуруум-сагылга үзүүр чорукгары эвээш эвес турган. Оон түнелиинде бо ай-школаның 17 өөренишкиниң классгарынга катап олургаи айтыкке күскү экзаменнер тудадар.

Школаларның өөредилге-кижизидилге ажылында ол бүгү айтырыгларны чоокта чаа Кок-Чыраа кодээ Советиниң элчеглиг сессиязында депутаттар чугаалажып көргеи болгаш бо ажылче улам ханылап үзер сорулга салдынган.

О. ТАВАА.

Советтиң Тоскуу беш чыл планы боттанышкында

Комбинаттың миллиард метр пөзү

ИВАНОВО. (СЭТА-ның корр.). Хөвең-саазын будуштуг пос аргымр Ф. Самойлова аттыг комбинаттың беш чыл эгезинден бээр аргын келген пөзү миллиард метр четкеи. Үш чартык чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткеи.

Ол чедиишкии будүрүлгеии план ёзугаар чаартып, техникабиле эде дерии келгеиниң түүнелии болган. Чурттуң эң хоочун—келир чылын 220 харлаар, ол пос аргымр будүрүлге чериидее белеткел, пос-таавы болгаш аргилда цехтериниң дериглерии бүрүү чаартkан.

Бистиң ажыл-чорудулгавыстың бүгү талаалары шынар дээш демисел болган турар үжүрлуг деп, эң Л. И. Брежневтиң чугаалаанын Ивановолуң пос аргыычылары чүрээниге эң чоок үлээп алган. Адырының ол эң ачүүдүг сынлыбрлел будүрүлгелериниң бирээзи ол комбинатта. Оны шеиелде чери дээр. Пос аргымрының ол кончуг улуг «шүүштүрүлгә шүүмүидан» Ада-чурттуң хөй-хөй чаа технологиязы болгаш техниказы амыдыралга адыглатгының эгелээн.

Коллективтиң шынар эжиидер дээш демисели будүрер бараан ассортиментизии кадбартмырыига чедирген. Самойловчулар негелде-хереглеэдиң өскерииин өскерингии барымдаалаа турар. Аргаи чоп штапельдиң хереглеттинери бичеле эвээжей бээрге, ол пөстүң удазының элээп хөй чаа аргабиле аргымры дораан саналдаттынган. Биезии штапель таныттынмас апарган, оиу садыг бааззлары катап күзелдии-биле чагыдып ап турар апарган.

Ам комбинатта муң ажыг ииэы болгаи оңшуг пөстерии будүрүп үидүрүп турар. Чаа будүштүг —«Н» демдектиг кылмгларны будүрерии эрткен чылдаазымдаи ийи катап ковүдеткеи.

Чарлыгның чүүл-бүрүү хевирлерии—чаа ажылдаи эгелээн ажылчыннарга хоочуннарны шефтеп дуза чедирер, хүнүүн чурнакчыны болуру дээш чаржып ажылдаар, мергежил конкурстарын, комбинаттың болгаш оон комазында аргылдасиилбирлел ажылынын «Кызыл Талка» фабриказының капсырлашкак профессиялыг ажылчыннарның сүмележилгелерии эрттирер арганы будүрүлге чериидее белдилит ажылаан турар.

Ууслусчу контроль

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРГА ДАЯНГАШ

Партияның болгаш чазактың мал болгаш чер ажылын хөгжүлер талазы-биле салган сорулгаларын боттандырарынга Улуг-Хем районнуң улусчу контролёрлары хүн бүрүүнүн улуун киирип турдад. Районда улусчу контрольдуң 28 болуу, 38 постуузу тургустунган. Часкы хөвү ажылының үезинде районнуң улусчу контроль комитеди партхомнарның киржилгези-биле 17 түү постуну тургускаш, аиаа 78 контролёрну хаавра тутkан.

«Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг салбырында улусчу контроль болуу (даргазы Х. Дойнур) коллективтиң планныг онаалдаларны күүсединр дээш деииселиве контрольду боттанымрын, четпестерии илередип, оиу чайладыр, курлавыларны ажыглаар талазы-биле партия организациязынга, администрация черииге чогуур дузалы чёнирип келгеи. Ол болуктуң кежигүннери оң чеди кижи. Боттарының ажылын квартал санында планнап, оиу боттандырарда контролёрларга толаргай даалгаларны берип турар. Рейдилерии, хыналлаларны чорударда активке бола даалнырлар.

Салбырның улусчу контролёрларының күжү-биле бо чылдың эгезинден бээр 6 улаа хыналланы кылган. Дутуреичиг медээлерии изи-биле керулге-хыналлаларны база организастаан. Чижээ, алиан гектар тарыиа шолүзе чрезиинии багай шынарлыг чаштырып, чамдык черлерии кувут эртпргилгенин контролёрлар С. Ланзы-Белек, К. Дамбаа олар илеретпеп. Аиаа чогуур контрольду тургузуп, акт бижээн, администрация черииге киигеп. Оон түнелиинде аиаа бурууллгларны илеретпеш, чаштырылганы катап чорукган. Башталгы чаштырылганы харыысалга чөк кылган кижилерии ажыл төлевириидеи тыртып алган. Ол шыкаш Кожай фермазының улусчу контроль болууиге дужуреичиг медээ келген. Чүл дээ ферма кадарчы С. Сончы ниитиниң малын кара тураалы-биле ончалаиын тодаратkаш, оиу катап эгиттирген. Оон ынай малга бээр дээш складта чуруваан чарбаны чамдык кижилер доскаарга үруп, шоодайлаш, аннаарларынга аппарып суп алган турда контролёрлар оон изи-биле хыналла чорукган. Ынчангаш 1500 кг чарбаны дедир эгиттирген. Бурууллгларга шылгыы сагындырыгны кылган. Контролёрлар Торгалыг фермазының саалдарын күүлүн туралрының чылдагаанын илередип, сүүтүү көвүдедириниң хемчеглерии алган.

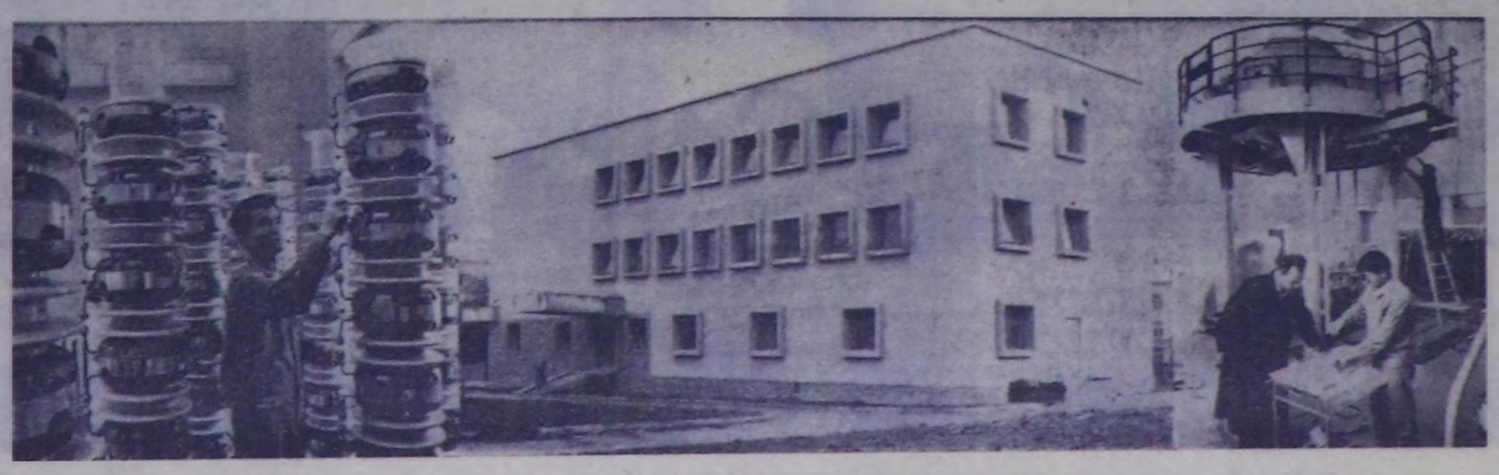
Улусчу контроль болуунуң ажылынга пенсионер Кыргыс Өдүрек, кадарчылар Кыргыс Хунажык, Алыг-Тулуш Бичеоол, диспетчер Миижит Херек олар болгаш оскелер-даа идепкейлиг киржии турдарлар.

Рейдилер, хыналлалар түнелдии болуктуң хуралдавынга сайгарып, «Улусчу контроль» деп хана солуига чырыпын келгеннер.

Совхоз бо чылын тараа культураларын тарыпрын агротехниктиг кыска хуусаала чорукган. сүүтарылгаже кичээнгей күштелген. Сүүтатчы звеноларны немей тургускан. Серлиг-Депде быжыглаан сүүтарылга звенолары ажылын үлдырчылап турар. К. Сувандоолуң удуртkан звеноэ 2000 метр бүга уиуиии, 270 га ажык сиген шолүиүи ыяш-ажыл, бөк уиужүи аштап арыглаан. 807 гектар сиген шолүи эки шынарлыг сүүтаргаи.

Бо бүгү ажылдарга улусчу контролёрларның киирип турар салыпшкынны бичс эвес.

Д. АРАКЧАА.

КАЙГАМЧЫК УЛУГ МИКРОСКОП

МОСКВА. Наймыылалдың № 15 тудуг-монтаж эргелелиниң тудугчулары ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Байков аттыг институдунуң девискээриңде чаа лаборатория корпузун тутkан. Ам ында дүргелеир күштүг электрон микроскоп эптеп турар. Байгамчык улуг ол микроскопту ССРЭ-ге Японияның «Джеол» деп фирмазы сагган. Ол микроскоп-биле янзы-бүрү материалдарның структуразын эртемденнер шинчилеэр.

ЧУРУКТАРДА: (сөлегай талазындаи) «Джеол» фирманың инженер-электриги Кое Сакамото микроскопка хереглээр бедик вольтулуг изоляторну хынап тур; чаа лаборатория корпузу; микроскопту тургусиан зал. Мурнуку өөруүгә—«Джеол» фирманың эртемчилер удуртуичузу Дзииго Мосуда (ол талада) бөлгаш металлургия институдунуң лаборатория механиги Владимир Сабитов.

А. СТУЖИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

В. А. БАЛТАИС—ДӨРТ ДАКПЫР ЧЕМПИОН

Балтайстарның өг-бүлези Дүргенге 1964 чылдың чазында көжүп келген. Оон мурнунда олар — Василиса Андреевна биле Антон Осипович — чеспедицияга ажылдап турган. Аныяк үезин аңчының, тайга-даскыл кезин чоруурга магалыглаа. Василиса баштай оол уруг бижаан, дараазында оңчазы кыс болган. Ийи уругларлыг апарган бизим геологтарның романтиказынга алзыл. Балтайстар черинге байлаан тывар ажылдан салдынмайн чорган. Чоорту уруг-дарыг немежип кээрге, Кызылдың алаң заводунга каш чыл дүргүзүнүп ажыглаваш. Таңдыза чедип келгенинден бо.

Хөөрай чүүттакчызы Василиса Андреевна көзүмге келгеш баштай кайлыг ажыл кылыр аймак тыныабан аът болган. 1964 чылдың чазынында тудуглуглар бригадазынга штукатур-маляр болуп ажылдай берген.

Чаа алактаның түрда бүгү херээжен чонну хой кыргылдарынче хаваа тудар деп шиитпир үнген. Василиса Андреевна болунуң эжи Валентина Бабкина-биле кыргылда пунктузунга чедип келген.

Электрилиг хачмаларны азып каап турза-даа, чаглыг келген орус, тыва херээжеңнер кыргылганы хол хачызы-биле чорудун турган. Электрилиг хачыны эки билир кижи чүүле соңгаарга тускай белеткел эртикен инструктор Семен Адамович Залуший болган. Хой кыргырынга чаа өөренип порлуг херээжеңнерге ол таймылбырлап, көргүзүп бээреш, элээн болгаш чедип кээрге, электрилиг хачмаларын азып каап, хол хачызы-биле кыргып эгелей берген болуур.

— Сирилээн-кавылаан, кижини-даа ужур силгип каггы дег, дузажок эт-тир моонар, Семен Адамович — дээш, херээжеңнер узун столдар кырында хүлүп каап хойларны таваар кыргып турганнар.

Баштайгы хүнде Василиса Андреевна хойнуң кежин-даа, болунуң солагай холунуң ортумак салаазын-даа хезип тургаш, ийи хойну арай деп-ле тендүр кыргаан. Даартазында ол кыргылда пунктузунда эвес, директориуң кабинединде турган.

— Өске кандыг-даа ажылды кылыр мен, чүгле хой кыргыыр деп чүведен меня хостаа көрүнер, — деп, Василиса Андреевна ыглаарының кырында келген.

Директор оон ак марля-биле чоржейтир шарып алган салаазынче көрбүшаан, далаш чок чугаалаан:

— Василиса Андреевна, силер хүнде 2-3 хой кыргыыр болзунарза, ажыл-агыйга улуг дуза чедирип турарынар ол. Бодап-даа көрүнер-даан: боттарывыста ажылдаар кижилер бар турда өске черден улус чаларар бис бе? Оода-ла ам бир каш хонукта ажылдай каапкаш, оон соонда көргей бис аан...

Василиса Андреевна кыргылда пунктузунга хөөнүүр, хөөнчок чедип кээрге, оон эжи Валентина Бабкина ажок хөөрээп турган.

— Дүүн бо уеде бир хойну чаа-ла орту кинрип турдум чоп, ам ийи хой кыргып доозуп турарым бо. Каяа чордуң? Хачың дүргеп тут!

Үш хонук эрткен. Василиса Андреевна директорга кээрге, Москва чорупкан болган. Ол Валентина-биле демнежип ажылдаарын сохсатпаан. Директориуң кээрининг мурнуу чарында Василиса Андреевна эжин ажып турган. Олар хүнде 9—10 хойну кыргып турар апарганнар. Дуржулгалыг кижи Семен Адамович ужишкилериң демин деткип, бүгү-де арга-биле оларга дузаны чедирип турган.

Ам директорга бэргаш, өске ажыл дилээр бе, дилевес бе? Чок, барбас. Хой кыргырынга мергежий бээринге оон бүзүрели база быжыглыг келген.

Каш донук эрткенде республикага хойну дүргеп кыргырының эң баштайгы конкурузун эртирер дугайында чарлал үнген. Сөөлгү хонуктарның түнелеп-биле бирги черде Василиса Балтайс биле Валентина Бабкина чоруп турган. Ынчангаш Дуржулга станциязындан хой кыргырының республика конкурузунга киржирип-биле оларны чорутткан.

1964 чыл. Улуг-Хем районуң Арыг-Үзүү суур.— Баштайгы конкурстуң чемпиону «Элегес» совхозтуң төлээзи Галина Янова болган. Ийиги черде — Василиса Балтайс, үшкү черде — Валентина Бабкина.

Оон эгелээш-ле Василиса Андреевна хой кыргырының республика маргылдаалаарына чылдын-на киржип келген. Республикага шүүлгеш, Бүгү-эвилел маргылдааларынга чеже-даа катап Тыва АССР-ниң ат-алдарын төлептиг камгалап келген.

1965 чылда соңгаар чорааш, үшкү черни алган. 1966 чылда Ставрополь хоорайга, 1968 чылда Челябинскиге хүлер медальдар-биле шаңнаткан. Абакан, Иркутск, Барнаул дээш, Василиса Андреевнаның барбаан-четпээн черлери чок.

Ол-ла ырак-узак үүгүшкүүвер үезинде ол чурттуң болгаш даштыкы чурттарның төлээлери-биле арга-дуржулгазын солчуп, хой кыргымыр талазыбиле мергежилэр байлап, болунуң херээжиң ёзулуг мастери апарган.

1970—1973 чылдарда республика конкурстарынга доктаамал бирги черни ап, дөрт улаштаткан чемпионнан келген. Оон чемпион болуру аңаа-ла тиилекчиниң адын эвес, а харын шупту кыргыкчыларга ажыктыг өөредир.

— Бистиң республикабыста мээң өөретkenим хой кыргыкчылары хөй — дег. Василиса Андреевна улуг чоргаарал-биле чугаалап орар.— Чижээ, мени шуут-ла чедер деп келген Январина Оюн, Таня Карбы, Зина Ламажап олар чоокну үеде улуг чемпионнаргыг болур дээрзинге бүрүн бүзүрээр мен.

Чооктa чаа-ла дүк дажып маңнап турган оглу Виктор аңаазының дузазы-биле хой кыргымырының аргаларын ыяк шиңгээдип алгаш, 1972 чылда республиканга тиилекчилериң саңынга киргеш, нези-биле Иркутск областа Тываның ат-алдарын камгалап чораан.

Василиса Андреевна хой кыргып эгелээнинден бээр ам таптыг-ла 10 чыл эрткен. Василиса угбайның уругларының ам беш четкен. Өөнүң ээзи Антон Осипович «Тыва көдээ тудуглуг» журналның чолдачыларының бирээзи. Виктору шеригге албанын эртирип турар. Валентинаның 10-гу классты доозаш, Бурятиның көдээ ажыл-агый институдунда өөренип кирип алган. Колязы 6-ты, Людмиласы 4-кү классчыда өөренип турар. Хеймер оглу Володя ам дөрт харлыг.

Мынча уруг-дарыгны аңырепшээп, чылдың-на республиканың иштинге, даштыңга маргылдаалаарга киржип, хой кыргыкчыларынга дуза чедирип сургакчыларны ам нам-хары үзүлдүнүп бар чоруур үгбайга белеп эвес деп чүве балдыңнгыр. Ынчалза-даа Василиса Андреевна улуска дуза кадарымдан чаңгыс-даа катап ойталаваан.

— Даңгаар-ла аныяктар арапынга ажылдап чоруур болгаш мээң кырымым кайда боор — деп, ол баштактанып чугаалаар.

Хой кыргын турда оюу иштерге шынап-да аныяксый бээр. Шаанда бир хойну 10 шаа иштинге иштинде кыргып турган болза, ам Василиса Андреевна маргылдаа үезинде 3 минутадан хой үе чарыгдазас эвагган. Бир хүн дүргүзүнүп ол 40—50 хойну чаасказап кыргып каапкаш, оон кадыг ажылдап турар өөрү база-ла шыпаан. Ынчангаш каш чыл бурунгаар кыргымыларның шүүлдезинден хойжу кижи кыргылда пунктузунга 6-7 хойун турган болаз, ам эртен колаанын кинргеш, кежээ сүрүн чаңа бээр апарган. Мындыг шылпыкны чоруукта Василиса Андреевна Балтайстың кинргеш үүгү кимнымындан-даа артык. **О. КОДУР-ООЛ.**

СИБИРЬ ЧЕРИНИҢ ЭГЭЭРТИНМЕС ЭРТИНЕЛЕРИНЧЕ

Иркутскиниң геологтары Байкал-Амур магистралының тудуунуң райогунда бирги ээлчегге чорудар шинчилел-разведка ажылдарынче кирипкен.

— Иркутск областың БАМ-биле кавылашкак девискээриниң чер иштинде ажыктыг чүүл-бүрү калымал байлактарның каңчаар-даа ажок улуг курлавырларын шыгжаттынып чыдар апарган, СЭТА-ның корреспондентизинге Иркутскиниң геология управлениезиниң начальниги В. Е. Рябенко чугаалаан.—Соңгу Прибайкальеде, Киренга хемниң оң талакы алырларының девискээринде — БАМ оруунуң мурнуу талазынче чүгле 60—80 километр черде полиметалл дыг рудаларның болгаш тальк таштың байлакшыл черлери илередир. Полиметаллыг байлактарның кол-кол безектери—коргулчун, цинк, флюорит, барит болгаш моңгунуң, ховар металлдарның ховукеаалары болур, оларны рудаларның комплекстиг болбаазырадылгазының үезинде белеп-биле ылгап үндүрүп ап болур, баштайгы шинчилелдер-биле көөрге тальк таштың болгаш полиметаллыг рудаларның курлавыллары ажок хой, аңаа дег-арыглал талазы-биле улуг-улуг бүдүүлге черлерин тудуп болур.

Мырынай-ла богун хереглеттинип турар болгаш даарта улам улуг хемчээлге негеттинип келир түүлүг материалдарын дилеп тыварынче болгаш шинчилээринче геологтар онза кичээнгейни салып турарлар. Тудуг кызыл таштын, элеэниннн, сайның, дой-доваракчарның, чугай таштарының курлавыллары БАМ-ның барыын талакы участогунуң курлавында шуут эгээртинмес болгаш магистраль тудуушкунунуң хереглелдеринге ажыглаттынган туруп болур.

Усть-Куттуң эдомиттери, чижээлээрге, минералдыг ховенни болгаш отка кыппас чүүлдерни бүдүрериңге таварлыг дээрзин тодуттунган шинчилелдер көргүскен. База-ла ында тывылган известняк породалары болгаш алезивиннелчек таштар тудугга, а ол ышкаш бедик маркаларлыг бетон бүдүрүлгезинге ишкинчилер кылдыр ажыглаттынган туруп болур. Ленаның эрик чоогунун хавактарында тывылган дой-доваракчары болгаш кумналчак доваракчары түүйбу, черепица-шывыг болгаш тудуг керамиказы белеткээринге ажыглаан болур.

Байкал-Амур магистралы салдына баарга областың тургустунуп эгелей берген даг-руда районнарының — Водайбо, ельдаалыг Мамск-Чуйск районнарының транспорт харылзаалары дыка эжижий бээр апаар. Ол чорук оларның бойдус байлактарын улам долузу-биле ажыттаар арганы бээр.

Богун Мамск-Чуйск район мускомит-елюданың иштин-эвилел тывыжының хөрүүн үш кезиин берип турар. Чаа демир-оруктуг ажыглалга киириптерге, тудуг керамиказын болгаш электрокерамиканы бүдүрериңе үнелиг чиг-эт болур шөл шиалының элериниң тывыжын елюда рудниктеринге улуг хемчээлдин-биле калбартырының, электри ангылаар материалдарны бүдүрериңе эргежок чугула үүрмек хемчээлдиг болгаш чавыс сорттуг елюданы ылгаарын организастаарының болдуунар аргазы тыптып келир.

Нефтини болгаш газты улам ынай дилеп тыварының улуг перспективалары база ажыттынар. Лена болгаш Алдыы Тунгуска хемнериниң аразында Иракгинскинин нефть-таз-биле байлак ораны ажыттынган деп чүвени барымдаалаза чогуур. Нефть-биле барык-ла бир хемнең ханыда чыдар болгаш ховар элементилериниң элээн хой холукеаалыын болунда шингээткен йот-бром ажындыларының бедин-биле мооннелген байлак черлериниң ында бары база билингир.

Иркутск областың девискээринде БАМ-ның кавылажып турар зоназының иштин шолу үш чүс мун ажыг дөрбелчин километр боон турар. Чижек-биле алырга ол девискээрнин хөрттүн бир кезиинде делгеренгей геологтуг шинчилел чоруттунган. Бо чылын геология картазынга дүжүрүүшкүн 4800 дөрбелчин километр шолге чоруттунган турар, келир чылын база-ла ол хирени кылыры айыттынып турар. Ажылларның үзүп келген хемчээлдерин эң дүргеп күүседир толээде, геологтуг шинчилелдин үш партияларын немей организастап турар. БАМ зоназынга аэрогеофизиктиг ажылдар үргүлчүлээр, геофизиктиг шинчилелдерни болуук-болуктеп чорудар ышаар, ол чорук ук оруктуң зоназында чер иштинин байлактарының чер хавызында тургузуун өөренип алыр арганы боор.

БАМ оруунуң улуг кезии даг-эзимнерлиг черлер-биле артер. Ынчангаш экспедициялар болгаш партиялар тодуш чок автомобильлер-биле, кандыг-даа черлеп чоруп болур чүүк тыргыкчылары-биле, бульдозерлер-биле болгаш күчүлүг өрүмнел станоктары-биле хандыртынар. Оларга дуза коргүзери-биле хамаатыг ужар чүүлүүн чер-черге кулуук кезектерниин вертолеттары ажыглаттынар.

— Иркутскиниң геологтары Чөөн Сибирьниң бойдузуунуң байлак курлавырларын шинээжин алырынга кезээде идепкейлиг киржип, тудугжуларның ажылынын калбарар чевелерин баш үзүп белеткеп берип, чаа тудугларның болгаш үлетпүр будүүлгелериниң минерал чиг-эт баазаларын тургузуп келгенинер—деп, В. Е. Рябенко түнелиинде чугаалаан.—Тайшет—Лена демир-оруун шөө салып, Иркутск болгаш Братск ГЭС-терни, Коршуновскиниң даг-арыглал комбинадын, тудуг индустриязының аажы хой будүүлге черлерин дериң туруа шак ынаы болган. Геологтар богун-даа Байкал-Амур магистралынга ажылларының белгеин-биле калбарарын хандырып баар, бистин чуртувустуң Чөөн чугунун эгээртинмес эртинелеринче оруктуг эң дүргеп ажыдын боор дээш бүгү күштерин салып киирериңе белеңнер.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АМЫДЫРАЛЧЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртунчуларының ушуражыышкыннарын делегей аймак улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Ол чугаалажыышкыннарның найгамчык улуг ужур-дузалыын даштыкы парлалга айтып турар. Дээди деңнелде советамерин үшкү ужуражыышкыын ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалаарны калбартып хөгжүдеринге чаа идигни берип, оон уламыында бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының хөрээзинге бараан болур дээрзинге хайгаарончылаар чаңгыс ай бедалдыг болуп турар.

ВАШИНГТОН. АКШ-тың парлалгазы, радиозу болгаш телевидениезин совет-америк чүгаалажыышкыннарыны бирги чергенинг ужур-дузалыг чугула болуушкун кылдыр чырыдып турар. Дээди деңнелге чаа совет-америк ужуражыышкыннарның болдунуп болгу дег түңнелдеринге чигзинип турганындыг солуннар безин чугаалажыышкыннарның эрлип турар байдалын болгаш чаа дугуржулгаларга ат салганын көргеш, ам хөнүүн ескертип, чугаалажыышкыннар дугайын улуг көдүрүүшкүнүг бижип турар апарган. 1972 чылда Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Никсонның Москвага ужуражыышкынының үезинден бээр ийи чурттуң аразында садыглажыышкыннарның хемчээли ийи катап өскен деп ол агентилел чери сагындырган.

Совет-америк дугуржулгаларның херек кырында боттарынышкынын дугайы АКШтың парлалгазы сеткал хынышкынын илергейлеп турар. Маңаа чижек кылдыр «Ферст нэшнл сити Бэнк» дээр америк банкының доктаамал төлээ черинин Москвада ажыттынгайын, совет даштыкы садыг организацияларының болгаш «Оксиденгл петролеум корпорейшн» дээр америк фирманың аразында керээлерге ат салганын айтып турар. ЮПИ агентилелдиң айтырганын ёзугаар алырга, «бо дээрге АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында кажан-бир шэгдан бээр чардынып келген садыг-экономиктиг дугуржулгаларның эң-не улуг-даа бүзүредиг турганының херээ чок боор. Совет-америк харылзааларны экижилдирип дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче болгаш кады ажылдажылгаже чүткүл салын турар бүгү кижилер деткип турар дээрзин демдеглээш, ол солуунуң оон ыңай онзалап айыткаңы болза: «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртукчуларының аразында чугаалажыышкыннарның түңнелдери бүгү чер бөмбүрээзиниң улустарының аразында кады ажылдажылганы болгаш ыяшкынкинде калбартырыңга чаа салыышкын болур».

ПРАГА. Дээди деңнелде үшкү совет-америк ужуражыышкын чедиишкининг эгелээн, бүгү делегейниң кичээнгейи олче утланган деп, «Земедельске новины» солун бижээн.

Дээди деңнелде совет-америк чугаалажыышкыннар ийи таланың дайынның болдунгу дег айымнын бичелеприниче, а оон соонда ону харын бүрүн чайладырынче утланган чүткүдү-биле, тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы улам бышыглаарының түрүүлге шинги билиишкинин тывар деп чүткүлүбиле тодаргайлаттынып турар деп, «Млада фронта» солун демдеглээн. Тайбың кожа-келбөө догуиналыкшынның ленинчи принциптерин делегейниң эң улуг капиталистиг чурттуун чагырыкчы бөлүктери база хүлээп көөр ужурга таварышкан. Ол принциптериң аңмаарал-чызының моон чыыртыкталынган бүзүредилгезин тывары берге деп ол солун бижээн.

БОНН. Барыын-герман солуннар ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртукчуларының аразында чугаалажыышкыннарның чоруун турарының дугайын, совет-америк дугуржулгаларга ат салдынганының дугайын бирги ариннарында дыңнадып турар. Ол дугуржулгалар янзы-бүрү талааларга ийи үүлүг күрүшениң аразында харылзааларны хынылдырынга, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарыңга таарыштыр совет-америк харылзааларын улам ыңай калбартырынга идиг бээр деп, «Ди-зере цайт» солун онзалап демдеглээн. Бо ужуражыышкын үшкүүрлүг чоруктуң кошкадырының талазынга ажыттыг кылдыр делегей байдалының өскерилп турарының эң чугула бадыткылдарының бирээзи-дир деп, «Нью-Эйдж» солун онзалап демдеглээн. Бо дээрге Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары баштаан тайбыга ынакшылдыг күштериң делегей аңмыдыралының эң чугула айтырыглаарын утаангыр ёзу-биле шиитпирлээр дээш демиселге ыяа улуг чедиишкининг дугайын база черечилеп турар деп, ол-ла солун бижээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БЕРЛИН. (СЭТА). 25 чыл мурнунда, 1949 чылдың баштайгы апрель хүнүнде, Одерде-Франкфуртта кызыгаар станциязын дамчыштыр Совет Эвилелинден бараан сөөртken баштайгы поездилер чеде бергеш, аңаа тракторлар болгаш чүк автомобильдери чедирип бергеп, оон бээр ГДР биле ССРЭ-ниң аразында бараан саарылгазының хемчээли бирык чээрби катап улгатkaш, 58 миллион марка акша болуурга четкен.

Республиканың муң-муң бүдүүлге черлери совет бүдүштүт станоктар-биле продукция бүдүрүп үндүрүп турар. Совет специалистер немец өңүктериниң 30 ажыг улуг үлетпүр будүүлгелерин тудуп тургузарынга дуза чедирип, чүүл-бүрү дериглерин бүдүрүп, оларны эптеп бергизээн. Ол дээрге Грефсвальд чогунда болгаш Райсбергте атом электростанциялары, «Шведт» болгаш «Пистериц» деп химия комбинаттары ол-дур.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйында ажылдап турар тракторларның үштүң бир хире кезии «ССРЭ-ге чылган» дел маркалыг. Республиканың кан оруктарында совет тепловозтар пассажирлерни болгаш чүктерни сөөртүп чоруп турар.

Делегейниң часкы Лейпциг ярмарказынга бо чылын ССРЭ биле ГДР-ниң даштыкы садыг организацияларының аразынга той санныг станоктар биле дериглерни ГДР-ге бүдүрүп бээринин керээзини чарган.

БАЙЫРЛЫГ ЁЗУЛАЛ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Крушевац хоорайның чоогунда (Сербия) Белович даргa одаглар кыва бергеп. Ынчаар одаглар аңаа 33 чыл мурнунда база кыпкан. Ам оларны Югославияның улустарының фашизмге удур хосталга шимчээшкининиң хоочун дайынчылары кывыскан. Югославияның Компартиязының кыйгырыыл ёзугаар ол черлерге 1941 чылда баштайгы партизан отрядтарының бирээзининг тургустунгакынга тураскаал болдурган байырлал ол ёзулал-биле эгелээн.

Кончуг улуг моогаак девискээрге ол черниң партизан шимчээшкининиң киржикчилери чоргаараар-биле ужуражыышкыннар бир неделя дургузунда үргүлчүлеп келир, театрларның болгаш бот-тывынгыр коллективтериниң чурттун бүгү республикаларының улусчу мр, танцы ансамбльдериниң көргүзүлгери аңаа болур.

КИНОФЕСТИВАЛЬ

ПРАГА. (СЭТА). Режиссёр Л. Гайдайның «Иван Васильевич профессиялын соңгур дөө бергени» деп совет киногу ЧССР-ге боозулаан кинофестивальдың нол шаңналын алган.

Аңгы фестивальда чехословак кинематографистериң чогаалдарының аразында боочексек байы-биле совет-чехословак ака-ууңна найыралды коргускен, режиссер В. Чехтиң «Ак-кок бедик хаяа бет ажылын, словак national tpa дылышкынының 30 чыл ончаа турасхаткан В. Павловичиң биле В. Росинутиң «Бийижинее адыжының ончазы» деп кино-чүүлүн дедеглээн.

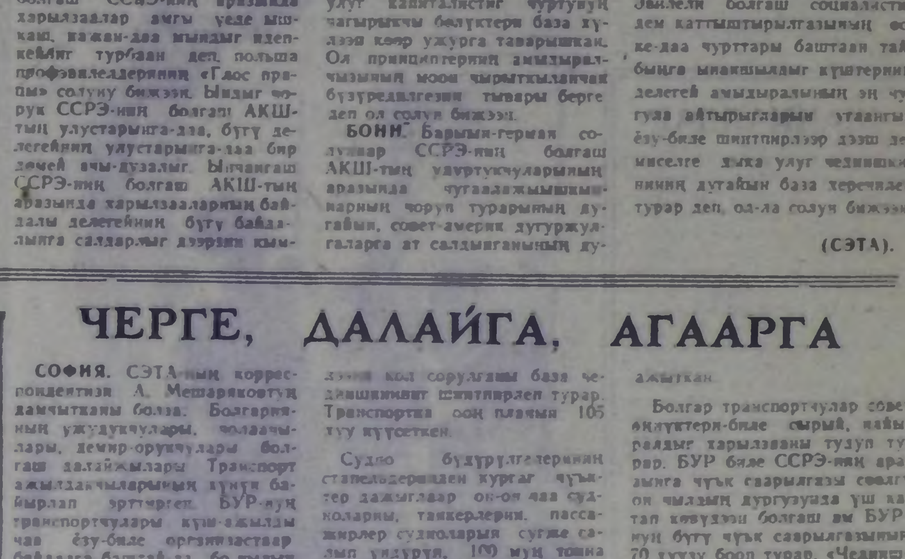
ЧЕРГЕ, ДАЛАЙГА, АГААРГА

СОФИЯ. СЭТА-ның корреспондединзи А. Мешаряковтуң дамчыштыны болза. Болгарияның ужудукчулары, болаачылары, демир-оруучулары болгаш далайжылары Транспорт ажылдакчыларының күнүн байырлап эрткергеп. БУР-луң транспортчулары күш-ажылды чаа ёзу-биле организастаар байдалга баштай-ла бо чылын ажылдап турар. Чаа арга-биле ажылдарының баштайгы түнелдери ажымырапга чогумчалының көргүскен. Бо чылдың баштайгы алды аймның дургузунда сөөртken чүк эртken чылдың ол үезинде турганындан 16 миллион тонна, пассажирлер 58 миллион кижи ажыг болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерге—партияның болгаш чазактың төлевилелдиг ишкинин кол соруглагы база чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Транспортта оон плачым 105 түү күүседкен.

Судно будүрүлгелериниң стапельдеринден кургаг чүктөр дамжыглаар он-он чаа судноларны, танкерлерни, пассажирлер судноларын сугче салып үндүрүп, 100 муң тонна чүк сөөртүр баштайгы болгар танкерни тудуп турар. Чуртта демир-оруктарны калбаа-биле чаартып турар. Чылдың-на 100—120 километр дурттут демир-оруктарны чаартып, электрижидап турар.

Агаар транспортуң шаңкын хөгжүдүп келген. Чүгле бо чылдың эгезинден бээр иштики болгаш делегей аргыжылгазының чаа 6 агаар шугумун ажыктаан.

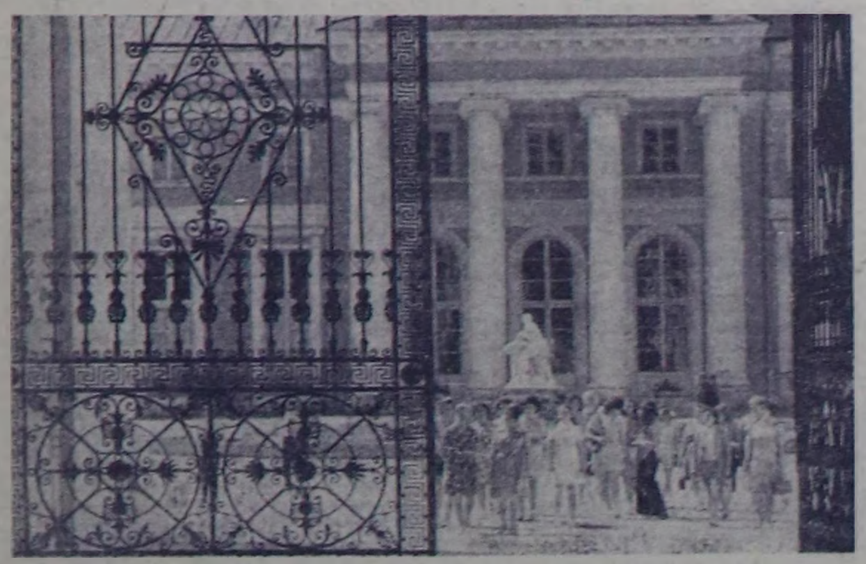
Болгар транспортчулар совет өөлүктери-биле сырый, ийи-ракдыг харылзааны тудуп турар. БУР биле ССРЭ-ниң аразынга чүк сварылгазы соңгу он чылдың дургузунда үш катап кеңеэзин болгаш ам БУРнуң бүгү чүк сварылгазының 70 хүүнү боон турар. «Чедиишкинниеривисти кижи үнелеп четпес совет дузаламчыныл, делегеректиг совет дуржулганың ачызында чедип алган бис. Биске, ол кезээде детинимче, оруң айтыр сылдыс боон келген болгаш моон соңгаар-даа ындыг болур» — деп, байырлалга таварыштыр транспорт ажылдакчыларының профсоюзтар ТК-зының баштар чедирген чагаавында чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Реакциянын дерзинлээшкинниге удур Чиян улустуң демисели-биле эдетинил каттыштырарын илереткен митингиниң чирмичилери Луис Корваланнны болгаш Чиниинң осне-даа политика талазыбиле хоруудаттынганнарының хостаарын кагаммер.

АДН — СЭТА-ның фотохрониказы.

„Архангельское“—музей-парк

Москва чөөгү шаандакының туразаалдыг черлери-биле байлак. Совет кижилер аларны үнелеп, улустуң шевер хөлдөрүнүң чалаган түүлдерин каңгалап турар.

XVIII чүс чылдың төмүүжүнде белгаш XIX чүс чылдың эгезинде тутнан кайгамчыктыг ансамбльдерге кең черни Архангельское деп музей-парк эдеп турар. Ол үениң өрү-парк ансамблингге таарыштыр тутнан ол черни тараачым архитекторлар, чуруукчулар, чыштырымчылар, алдынналдыр будуур кижилер, кызыл ыяштан, хрусталдан чүве кылыр мастерлер өң-өң чылдар дургузунда кылып келгеш.

Төөлда дег өрү, түс черге таарыштыр кылган хөвар дээш парк, кайгамчыктыг П. Г. Гөнзаг каастап чураан эң дээре тараачый театр—бо бүгү түүлдер бай дүнүмет Н. Б. Юсуповка хамаарышып турган. Ордуну кайгамчык чараш скульптура, каас дериг-херексел, эрги шагның хевистери, фарфор, хрусталь, хүлер-биле каастаан.

Үе-үеде Архангельскоеге Н. М. Карамзин, А. С. Пушкин, П. А. Вяземский алар кээп, магадап турган. 1917 чылдың октябрьга чедир ордунуң эртинезин белгаш Москва хемзе кайгамчыктыг париты санныг кижилер көргөн.

Октябрь революциязының соолунде Архангельскоени музей кылдыр организастаан. Миллион-шиллион кижилер орус культураның ол эртинезин көруп, тараачын мастерниң бедик мергежилин үнелээн.

ЧУРУКТАРДА: ордуже кирер эжик аксы.

Скульптураларны чыып каанары.

Музейниң бир залында.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШАҢНАЛДАР

Аныяк электрослесарь Николай Щербаковтуң ажылдан кылганы экономика талазы-биле 135 муң рубль ажык бөөр сайзырангайжыдыкчы саналдарын «Карагандауголь» комбинаттың В. И. Ленин аттыг шахтазында шиңгээдип вентеретken. Ол саналдар дагжыларның күш-ажылының байдалын эңгиндер, хөмүр-даш тывыжыкын комплекизинниң будурукчуулуг белдиер аргаын бертеп.

Н. Щербаков 1974 чылда чаартыкчыларның белгаш чогаадыкчыларның Бүгү-эвилел шиңгилелиниң лауреаттарының бирээзи. Чогаадыышылынар дугайында В. И. Ленин ат салган Дүрүмүүн 55 чылының мурнуу чарында ажыктыг саналдарны ажылдап кылганы база вентеретken дээш чыл бүрүде тыпсыр ол шаңналдарны чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның Бүгү-эвилел шиңгилелиниң Төп човуелеи аныяк чаартыкчыларга тывыскан.

(СЭТА-ның корр.).

МОСКВА.

СОВЕТ ШЫДЫРААЧЫЛАРНЫҢ ЧАЙЫННАНЧАК ТИИЛЕЛГЕЗИ

Франциянаң Ницца доорайга болуп эртеен делегейниң шыдыраа олимпиадазынга совет командага чайыннанчак тиилелгезин чедип алган. Бистиң командавыс баштайгы шиилге маргылдааларга-даа, түнел ооңнарга-даа чаңгыс-даа салыпта туттурбаан, ыыдыг түңнелди өске чаңгыс-даа командага чедип эп шыдаваан. ССРЭ-ниң шиилиндеи командазы 46 сааны алган, ийиги черни эвээн Югославиянаң командазындан 8,5 сая мурнай берген.

Бо дээрге бистиң гроссмейстерлеривистиң олимпиадага кириишкеш, ол ийи хатап ойнаан соонда, ол ийи катап чедип алган тиилелгезин Совет командага Анатолий Карпов, Виктор Корчной, Борис Спасский, Тигран Петросян, Михаил Таль болган Геннадий Кузьмин олар сөңнээн.

Шүүдэе таблицага ССРЭ-ниң болгаш Югославияның командаларының соонда черлерин дараазында командалар эдээн: АКШ—36,5 сааныг. Болгария—36,5 сааныг. (Америк шыдыраачыларының уткан ооңнары хөй. ынчангаш оларга үзүк черни берген).

Чехословак гроссмейстер Властимил Горт мынча дээш—Михаил Таль ышкаш коскү болгаш делегеректей шыдыраачыны совет команда нурлавырга киирип алганын эң хөөрге, ону өске чурттуң шыдыраачылары бирги столга олуртур турган ийик. ынчалза-даа өске чурттарда ыыдыг шыдыраачылар чок-тур ийин.

Делегейниң 90 чуртталы шыдыраа «ог-бүлезинде» кирип турар, оларның 73 федерациязы боттарының шыдыраачыларын олимпиадазынга чорутkан. Анда делегейниң 47 гроссмейстери, делегейниң 60 ажыг мастерлери киришкен. Оон түңнелинде, делегей олимпиадазынга 444 шыдыраачы киришкел—лел. делегейниң шыдыраа федерациязының президентизи М. Эйве чугаалаан.

«Чараш түүлге хандыкшыл»

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ САГЫЫР

Алдан хар ораачок ашкан кырган-биле хөөрежип ордум. Ол менээ улустуң шагдан түрэ сагыш келген эки чаңчылдарын чугаалады.

— Бистиң тыва чон — хүндүлөөчел улус. Чиң сарыг сыйын ишчип, кожа-хелбээ алдар биеп чүртүп чораан. Меңилежирде безин эттиг, аяныг: «Амыр-менди! Силер амыр! Думаа-ханаа тайбың, мал-маган хүр-дүр бе?» сүүт дингизээн баар. Улуг улус чугаалажып олурда, оларның өмүрүү-биле эртпес. Чугаа-домакка каржы-хажагай, хыйлаңыычал болбас. «Силерээр, боларлар, ха-дүнма, дөргүл-черел, авай, ачай, даай-авай, даайым, акым, чавам, күзээм, керим», а шала бичиилерни «дүнмам, сарыым»—дингизээр. Бичии кижилерге ат тыпсырда база онзагай. Бичии оолдуң, кыстың хирээн кескеи хөрөөжен кижи кезээде хүндүлүг. Арага-дары ишпес. ап-меңге, ыт-кушка, мал-маганга ыяк ынак. Ыяш-заашка дегбес. Аңнаарда безин чүргимнүг аңнаар. Аптараларда, үлүгүүлерде, түгенмерде, олбуктарда, ырык-хенте яңзы-бүрү тыва үгүлээлер ыяка-аа чараш кеспүр. Хүрежирин, ча аларны, тевек тевериң, кажык аларны, шыдыраалары, хаалмыктары, чалаг чаржыры, кара аларны, ат чарыштырары — бо бүгү өөң-төлээа ыяка салуун. Бежээлерде тооланыжыр, тывыжыктыжыр, дүргеи чугаалажыр, ырлажыр, хөөмейлээр, каргыраалаар. Чалаган, игил, доңшулуур, быжаанчы, ламбы — ынак хөгжүм херекселдери ол — деп, кырган чугаалыы дооскү.

Көрүнер даан, бистиң өөреривисе кайы хире ооңа чараш чаңчылдарлыг, өөң-төлээлиг чораан-дыр.

Ийе, бистиң бо үеде эртемтехника сайзыраан, амыдыралы, культура бедээн. Харын-даа телефон, радио, телевизор, кино, концерт дээш, чүүл чок дээр! Аныяктар чараш кеттинип, эртем-сүрүкчүге өөренип, культурлуг амыдыралы турары ойгуунчуг, магадалыг-дыр. Бисте национал кадрлар — эмчилер, агрономнар, башкылаар, инженерлер дээш, кымнарны чөк дээр.

Ынчалза-даа 17—18 хар иштинде чаңдык болдар, кыстар бо-ла өгбелик чоргулаар, улуургаар, хүндүлөөчел эвес болгулаар-дыр. Арага-дары ижер, таапкылаар, ооң кежерээ, кем-керек үүлгедир чоруктар Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик райөннарда ам-даа бар, оңу чажырган канчаар. Бо бүгү кижизидилге хөрөө болбайн аан. А кижизидилге дээрге чараш түүлге хандыкшыдыр эгелээр-ээ болгай.

Тыва улустуң эки чаңчылдарын кижи бүрү сагыыры, оңу хүндүлээри — ол база-да чараш түүлге хандыкшыл деп санаар мен.

Т. НУРСАТ.

Улуг-Хем райөн.

ОЛ БАЗА ЧАРАШ

Чогаалыкчы ажыл-иштиң хаас-чаражың кижи бүрүзү сөңүүргээр.

Чөн кандыг-даа байырлал, дой эртинелер, аъш-чемнии ажыл-бүрү дээжилерни столуунга делгээри чаңчыл болгай. Оран-чуртуун чечээ ышкаш, хаастан-шимээн торгу столга салыры аъш хар харлаан уруунга ийикле өңүүнге түүсүру — кымга-даа өөруүнүг, чөргээранчыг. Кафеге, ресторанга, столовайга чеде бергеш, ъттеп, погаадап, далганган кылган, аяныг, чараш кылыр келгээн столга олурупгарга, сеткил сөөгеп, хөөн көдүрүлүү кээр ышкажыгай.

Ынчаг аъш-чемни кылып, кижилерни өөрүп чөрүүр ажылдакчылар — база-да чараш түүлүүн гуманузукчуларыдыр.

Н. САТ.

Ыныы хөөрай.

ЭЛЕКТРОНИКА МЕТАЛЛУРГТАРГА

Новолипецкиниң металлургия заводунда электроннуг информациниң бир янзы дөрилгезин амыдадып киирген. Бүдүүлге нөрпустарлыың иилги хевирикче эдээн деген табленну «бижип киирген». Ында шимчегир ян-базын үнүүтөр-биле заводта чаа түүлдерни, цехтер комплектилериниң аразында социалистиг чарыштың медээлерин, чүүлге белгаш паштыкыда хүннүң эң чугула болуушкыннарының дугайында медээлерни бижип үндүрүп турарын нөмчүп эп болуп.

Ун дөрилге-установканы информация издагалалының белгаш шимчедилгезинин блогу башкарып турар. Көмпьютерниң түскай пентада төвараттынган информация дамчыдыпчыга шиичинир. Үнүүтер өрүүру-биле сес муң хире саннаг улуг эвес лампа-индикаторлар ажылдап турар.

Ол информасчы херексел—металлургтарның электроннуг дузалакчызы. Ында халашпас эзлегтиг электрни четпизинде электроннуг «стандыылдар» эртүрүп турар. Электрни дамчыдар «удазыл» кайда үреви берген болдур, айылдыг участектиу айтып турар недээ дешүрный шидиге ол-ла дерээн коступ келгеш, чиде хона бээр. Электроннуг саналга машиназының дузазы-биле хелбээлыг конвертер болгаш каңны үзүктеп чөкна хемчээл нүүдер установканы бөт-бөзүнге дегдээлгеш кылдыр ажылдап турар. Үүлүг эвес, ынчалза-даа хөвар дээш дыкиангыр эскеримчел эпларат эзиидиргеп металлды каш-ла сөөнүнда иштинде анализтеп каалтар, проматтаалып эртиен металлдың кыйынын дургаар өйлээшиннии база кылыптар.

М. ГОЛАЧЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

ЯПЕЦК.

МОТОРИСТ-МОНТЁР

Ажылчы чоннуң херээнге, совет кижилерниң мурнуга бараан болуру харыысалгалыг болгаш хүндүлүг үүле-херек. Доңгак Шериг-оол харылзаа шугумунга 1949 чылдан бээр үзүктел чөкна ажылдап кедгеш, ону танывас кижи Өңүр райөнда хөвар.

Хандагайтының харылзаа белдиринге чорбы чыл ашкак. Ооң техникага мергежилдиин, кижилерге эвилелин, дазыңдырган ажылга бот-харыысалгалыын коллектив үнелеп, бо арында ону каш удаа мактал шаңналга киирген.

Коммунист моторист-монтёр ам Сагаанын Кызыл-Тейге почтанның база-да мактаалыг ажылдакчызы. Беш үргүлээ дээш почтанның Доңгак Шериг-оолуун хөрөөнге Күш-ажылчы шыраа-дээн медаль чайнап чорүүр.

О. ДАЛБЫЙ.

ЮННАТТАРГА ШАҢНАЛ

Бодунуң улуртукчузу Нина Нефедевна Тулина-биле кады болук юннаттар Ленинградче экскурсиялап чорушкан. Олар бүгү чыл дургузунда эки ажылдаан. «Сонургактаар» клубунуң айтырыгларынга харыылап, фенологтуг дүрүзүлгаларны кылып, бойдусту хайгаарап келгеннер.

Оон түңнелинде яңзы-бүрү болгумнериниң эң дээре тос юннаны кыдыг шаңналды алган. Олар болгумнерге хой чылдарда ажылдап, өөренип келген. Галя Гусева болгаш Нина Репина—ногаа өстүрүкчүлери, Вера Яковлевна Маннинникованың үлүртүлгазы-биле кайгамчык ногаа культураларын өстүрген. Ира Герман—бора-тоолайлар өстүрген. Кыжын-даа, чайын-даа бодунуң өөнүктеринче ооң дажыын бар чыдарын бо-ла көрүп болур, ол хүн демдеглелин доктаамал кылып келген. Зоологиа болгумунуң эң дээре юннаны Валера Есенин Ленинниң хөөрайынга бээр эргени база алган. Таня Лобастова, Галя Тулина, Валя Жаворонкова, Наташа Хорошавина—бойдустуң идегелдиг өөнүктери.

Аныяк юннаттар Ильичиниң төөгүдүг черлериниге, Пушкин хөөрайга тоолчурүг Петровворецке бээр. А ээп кел чыл Москваның көрээ ажыл-агый талазы-биле зоник натуралистериниң болгаш дүрүзүлгачыларының төп станциязының залчыларын болур. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый делегелезинге, зоологиа садыына, Москваның юннаттарының дүрүзүлгаларынга барып, өөнүктери-биле чугаалажып, дүрүзүлгаларга солчур.

Е. ФЕФЕЛОВА.

СУУРУМНУҢ КИЖИЛЕРИ

«Чараш түүлге хандыкшыл»—деп айтырыгны колүргенин сеткилдин хамыжындан түүлдүгүүлүп, эш-өөрүүн «Шынга» үнген саналынга каттыжып, улуг күзел-биле номчуур-дур мен. Мен төрээн суурум кижилериниң дугайында тодаргай чижектер бижиксеним. Түүге дээрге чараш түүлге хандыкшыл кижилерниң ажыл-чанынга, чүрттелгазынга хамаарылгалыг болгай.

Бистиң суурда чамдык кижилер кедизин болавайн, чараш, чаагай чүрттелгаңы бүжартадып чоруурун бүрүзүдүр мен. Шөртан-оол Орус-оол дээр үжен ажыг харлыг аныяк ада алды ажы-төлүн катташ, алды ажы-төлдүг А-га олуруп алган. Орус-оолуун үрүглары «ачай», «ачай» дижип сөөлдан маналажырга, ойлап дезиптер-дар. Доң базарлыг доңгуун ада—Орус-оолду совет хоойлу көөрү арткан. Ол ышкаш аныяк улустуң Галина Баазанмай-биле Николай Түлүштүң чүрттелгазының чүттүүнүг хөмүлээр мен. Кайызы-даа арагага хандыгып, кудумчуга чоокшупкыржып, арат чонга чаржыпчының көргүзүп, айза ийи-даа чарлыр, арыг-баштары кек баар ышкаш чоруурлар-дыр. Бо дээрге чонуң, бодуң, үрүг-төрүүн хүндүлевес, кыска бодалдыг, ыыраа-сээк дег ужугуп чоруур кижилер-дир.

А бистиң суурда чечектелчек амыралдыг кижилер хөй, олар кожа-хелбээ чонуунга үлегерин көргүзүп чоруур. Чижээ, Өлүрек Тулуш—64 харлыг крей, ооң чүрттелгаңы, ажылдап чоруурун мактанчыг. Ол—Торгалыгга партия эге организациязының секретары, суурда эң хүү судуунуң даргазы, бажың-белгалы ариг-силиг. Чараш-даа, барыксанчыг, кинрессенчиг-даа. Ол ышкаш Мижит Долума адырыг-хөөчүзүнге бастырбайн, ыыраак чүрттап, 6 оскүс чаңнерин азырап, шүүтүүн эртем-биилгге эдирген. Чараш чүрттелгалыг, эки кижилерниң адырыг-аржык, аза-хар моонзактап шыпаазы ол-дур. Төрээн суурум кижилери Өлүрек, Долума дег чүрттээр болза, аа-не чараш түүге ол дээр мен.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Торгалыг суур.

Улуг-Хем райөн.

ОЛ БАЗА ЧАРАШ

Чогаалыкчы ажыл-иштиң хаас-чаражың кижи бүрүзү сөңүүргээр.

Чөн кандыг-даа байырлал, дой эртинелер, аъш-чемнии ажыл-бүрү дээжилерни столуунга делгээри чаңчыл болгай. Оран-чуртуун чечээ ышкаш, хаастан-шимээн торгу столга салыры аъш хар харлаан уруунга ийикле өңүүнге түүсүру — кымга-даа өөруүнүг, чөргээранчыг. Кафеге, ресторанга, столовайга чеде бергеш, ъттеп, погаадап, далганган кылган, аяныг, чараш кылыр келгээн столга олурупгарга, сеткил сөөгеп, хөөн көдүрүлүү кээр ышкажыгай.

Ынчаг аъш-чемни кылып, кижилерни өөрүп чөрүүр ажылдакчылар — база-да чараш түүлүүн гуманузукчуларыдыр.

И. САТ.

Ыныы хөөрай.

СУРГУУЛДАР ПРАКТИКАДА

Кызылдың уран чүүл училищезиниң клүб салбырының 2-ги курузуның сургуулары 30 хонуктуг будурүлге практиказын Эрзин болгаш Бии-Хем районнарының культура одагларында чедиишкиниг эртирип турарлар. Практиканың түскай планын ёзугаар келир үениң культура ажылдакчылары Эрзиниин казарчыларынга, көдээ суурларның ажыл-ишчилеринге концертилерни көргүзүп, лекция-беселарын номчуп, мурнакчы кижилерге тураскаадыкан агитхуудустарны үндүргүзээн. Культураның хөөчүн ажыдакчылары —автоклуб эргелекчизи Дүнчур Бригал. Культура бажының ажылдакчылары Ирина Дирчинчан, Светлана Суваноол, Рая Натсык, культура кидизиниң эргелекчизи Тамара Сарыг-ооловна Сединкова олар практиканыларга үзүг дузаны чедирип, доктаамал сагыш салып турарлар.

Бай-Тайгының Культура бажының Клава Даларга үүрүкан болук «Элээди үргүлер болгаш хоойлу» деп дас журналын эртүрүп, фермаларга, бригаларга көскү агитацияны дерип кылганнар.

Туранның Культура бажының «Үттүнүзүрүкан шарлалар» деп аттыг оюн кежээзин, А. С. Пушкинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 175 чыл ооңга турасказаткан театржыткан кежээни Надя Карповага үүрүкан практиканчылар солун болгаш чогаадыкчы ёзу-биле эрттиргеннер.

Ам артыкан хүнүрде «фермаларга культура хүнүн», шүгүмүүледиг хана солуннарны, массалыг селүүстээшкиннерни эрттирери планнаттынган.

С. БАИР,

уран чүүлүчилищезиниң башкызы.

БУРЯТИЯНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ ЧАЛАП ТУР

Техникумга 10 класс дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Техникумга киирери нүүдээнир дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

Математика (аас-биле), орус дыл (сочинение).

Шилип алган мергежилиниң дугайында бижээн билдиримшкинни техникумуның директоруунуң адыызга киирер. Билдиримшкинге бижиниң дугайында документтиин, автобиографиязын, № 286 майынтыг зурчи шынзылгазым, 3х3 см. хемчээлиг дөрт фото-чурууктү кожар.

Билдиримшкиннерни июль 31-ге чедир, хүлээп алыр. Киреринниң экзаменнерни август 1-ден 20-ге чедир дужаар.

Билдиримшкинни болгаш документтиерни мындыг адресче чөрүдүр: Улаң-Удэ хөөрай, 5. Трубачев кудумчузу, бажың № 140.

Техникумну доосканнар «Чер тургузуу» деп түскай эртемнит болур. Техникуму дооскан аныяк специалистер Красноярск болгаш Приморск крайларга, Иркутск, Чита областарга, Тыва болгаш Бурят АССР-лерге ажылдап болуур.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Телевидение

ИЮЛЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өңүүт телекөргүзүүт. Үргүларга фильм. «Хөглүг төөгүлер» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.50—Медээлер. 15.00—«Үтүштүр планнар боттанышкында». Бүгү-хемчеелден репортаж. 15.45—Өңүүт телекөргүзүүт. Концерт. 16.20—Өңүүт телекөргүзүүт. А. С. Пушкин. «Анджело». Телешпи. 17.10—Өңүүт телекөргүзүүт. Оренбургта күрүлеңир орус улустуң хорунуң концерти. 17.50—18.00—Чаңсар. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Эфирде—«Аныяк назын». «Кана барып өөренирил?».

КЫЗЫЛДАН

19.15—Телемедээлер. 19.30—Үргүларга. Мультфильмчер. 20.05—Телемедээлер. 20.15—«Кино ава-чорудуларының чылдызы». 20.35—Таңды районуң бот-тывынгыр артистериниң концерти. 21.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.10 — «Эртем—бөгүм». 21.40— Өңүүт телекөргүзүүт. Концерт. 22.00—Өңүүт телекөргүзүүт. Футболга делегей чемпионазы. Польша биле ГФР-ниң шилиндек командалары. ГФР-ден дамчыдылга. 23.45—«Үе». Информастыг программа. 00.15—00.30—Чаңсар. 01.30—03.15—Өңүүт телекөргүзүүт. Футболга делегей чемпионазы. Бразилия биле Голландияның шилиндек командалары. ГФР-ден дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эттиимес метечи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хлеб дарызыг-дыр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бомбүрүк кырында уруг» 9.05, 10.35, «Оңеела» 12.05, 13.55, 15.45, «Декамерон—40» 17.35, 19.25, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чараш-кара» 12.00, «Кижи—оркестр» 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Дүүрээшиниң ийи хуну» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, кырмысалгалыг секретарьның 23-35, партийни аныыраа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, очеркер киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет түргузуут киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче дозгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАГЫГ № 704.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салыныың талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00642

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 155 (9529) | Четверг, июль 4, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-АМЕРИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ УЛАМЧЫЛААН

СЭКП ТК-ның Чиргизге секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар июль 2-де Кремльге Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Р. Никсон болгаш АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажыышкыннарны уламчылаан.

Стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаарынга болгаш ядролуг чепсектиг чер иштинге шенээрни кызыгаарлаарынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

Чоокку Чөөн чүктә тайбың тааржыдырыгланың айтырыгының, Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кызырар дугайында айтырыгның талазы-биле Сава делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-оналга солчуушкуну болган.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер болза:

Совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиргизге секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко;

америк таладан — АКШ-тың Президентизиниң дузалакчызы А. Хейг, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы Б. Скаукрофт, Президентиниң дузалакчызы болган парламга секретары Р. Зиглер, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Сонненфельт.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ТӨП ТЕЛЕВИДЕНИЕ ДАМЧЫШТЫР ЧУГААЗЫ

Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Р. Никсон июль 2-де Совет Эвилелиниң Төп телевиденииезин дамчыштыр чүве чугаалаан. Ооң чугаазын «Интервидение» болган «Европовидение» системаларын дамчыштыр дамчыткан.

(СЭТА).

СОВЕТ УДУРТУКЧУЛАРГА АЛДАР КЫЛДЫР

АКШ-тың Президентизи Р. Никсон болгаш ооң кадайы июль 2-де совет удуртукчуларга алдар кылдыр АКШ-тың элчин чергиге дүштеки шайлаашкыны эрттиргеп.

Дүштеки шайлаашкынга СЭКП ТК-ның Чиргизге секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, эштер А. А. Гречко, А. А. Громыко, Ф. Д. Кулаков, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. А. Кириллин, Н. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин, ССРЭ-ниң министрлери, албанның өске-даа кижилери киришкен.

Дүштеки шайлаашкынга АКШ-тың Президентизи-биле кады АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Д. Стессел, Президентизи үдеп чоруур албанның өске-даа кижилери база киришкен.

Дүштеки шайлаашкынга АКШ-тың Президентизи Р. Никсон болгаш СЭКП ТК-ның Чиргизге секретары Л. И. Брежнев чүве чугаалаарга, чылгаанар аазы часкаан.

(СЭТА).

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир перспективада Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле эртем-практиктиг конференция

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме конференцияниың бирги хүнүнде кылган илеткелинге СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың удуртулгазының ачызында Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының өгбүлезинге киргенинден бээр 30 чыл дургузунда экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң талазы-биле чедип алган чедишкиннеринге онзагай доктаагап.

«Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Чөөн-Сибирьниң экономиктиг районнарының бүдүрүкчү күштерни улам ыңай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хемчегларның дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың май 25-те хүлээп алган доктаалы Тыва АССР-ниң экономика, культура талазы-биле хөгжүлдезинге улуг рольду ойнаан. Ол доктаалда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың яңгы эвилүзиниң тудуун ажыглалга киирериниң хуусаазын айыткан, аъш-чем болгаш чиик үлетпүрүүң элээн каш чаа объектилерге тударын көргеп. Кызылга элеваторлуг база мал чеми белеткээр цехтиг далган комбинадын, тудуг материалдарының, транспорт болгаш суг ажыл-агый организацияларының базаларын тударын көргеп.

Тыва АССР-ниң экономика хөгжүлдезиниң эртемге үндезилээн перспективтиг шын угланышкынын тодарадыр ус келген деп айыткаш, социалистиг тургузуушкунче Тываның элээн орайтан киргенинің харазы-биле улус ажылагайда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөгжүлдези шинти-эвилелдинден ам-даа көскүзү-биле хожудап турарын ол демдеглээп. Ындыг хожудаашкын улус ажыл-агыйында капитал тудугнуп масштабы, хоорайларның хөгжүлдезиниң, техниктиг кадрларның белеткели болгаш өске-даа хевирлерде база илдең. Ынчангаш Республиканың үр хуусаалыг хөгжүлдезиниң планынга немелде утланышкыннарны болгаш элээн бедик темпилерни тодарадып алыры чугула. Ооң-биле чергелештир республиканың чурттакчы чонунуң шапкын өзүлдезин база аңаа барымдаалаар апаар. Ол ышкаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүйериниң бирээзи — Моол Арат Республика-биле Тываның кызыгаарлажып турарын орта база барымдаалаар апаар.

Республиканың экономиктиг хөгжүлдезинің деңнелиниң улам ыңай хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдар бар деп айыткаш, ол Мендуме минералдыг чиг-эт курлавырларын четче ажыглап болурунуң, көдээ ажыл-агыйны, млаңгыя хой ажылын сайзырадырының талазы-биле ханы ажылдап кылган төлевилелдер, эртемге үндезилээн планнаашкын четче эвес дээрзин демдеглээн. Минералдыг болгаш чиг-эт курлавырларның республиканың хөй янзы, байлак болуп турарын, оларның чамдыызы харын-даа шинти-эвилел үжүр-дузалыг болуп турарын барымдаалаан, ону шинчилел тывар организацияларга, үлетпүр министерстволары, эртем болгаш төлевилел организацияларга чамдык казар байлактыг черлерни кичээнгейге алыры чугула апарган. Кеирер онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир оларны шинчилеп тыварының, төлевилеер болгаш тударының дес-дараалашкаан база хуусаазын тодарадыры онза чугула.

Бистиң республиканың девискээринде амгы үеде даг-дүгүнүң, хөмүр-даштың, электрохимиктиг үлетпүрүнүң болгаш өңнүг металлургиялың чиг-эдининиң байлак тывыштыг черлерин шинчилеп тыпкан. Оларның хөй кезии үлетпүрге ажыглаарынга дыка таарымчалыг. Алызында барып ажыглаар кылдыр ажылдап кылырынга болгаш техника-экономиктиг шинчилелдерни чорударынга сонуургачыг чер — Саяның даг-дүгү тывылган черинге болбаазырадылга комбинадын тудуп тургузары болур деп илеткелче эйыткан. 1974 чылдың октябрьда ону бүгү тала-биле шинчилеерини баштайгы үе-чадазын доозар. Ында даг-дүгүн ажык аргабиле хазар. Ол черниң байлаан ийи эзлчег-биле ажылдап кылыр апаары кордүнүп турар. Даг болбаазырадылга комбинадының баштайгы эзлчээниң руда болбаазырадыр күчүзү чылда 5 миллион тонна болур. Саяның ол казар байлаавың үлетпүр курлавыры 50 чыл хуусаада четчир деп санап көрген. Ооң тудуун онгу беш чылда эгелээри көрдүнүп турар.

Ол ышкаш Улуг-Хемниң хөмүр-даш бассейнин шаңгээдип алыры республиканың бүдүрүкчү күштерни хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг болур. Дагтехниктиг негелдерге дүгжүп турар болгаш эки шинчилел тодараткан Межегейниң хөмүр-даажы 2000 чылга чедир үр хуусаалыг ажыглаттынып болур. Кокстуг хөмүр-даш, чугай дажы болгаш даг дузунуң курлавырлары республикага химия үлетпүрүн келиө үеде сайзырадырыга таарымчалыг органы берип турар. Чаа Шагаанарыг хоорайның тургустуунар черинге ыңдыг электрохимия комбинадын кеирер үеде тударының эң таарымчалыг дээрзин ол айыткан.

Ооң ыңай М. К. Мендуме дараазындагы онгу беш чылда республиканың девискээринге туттугнан турар чамдык бүдүрүлге объектилерине, улус ажыл-агыйының адырларының аайы-биле хөгжүлдезиниң перспективтиг айтырыгларынга доктаваан. Ылаңгыя улус ажыл-агыйынга эргежок чугула транспорт харылзааларын экижилеринің оруктарын ол онзалап демдеглээни.

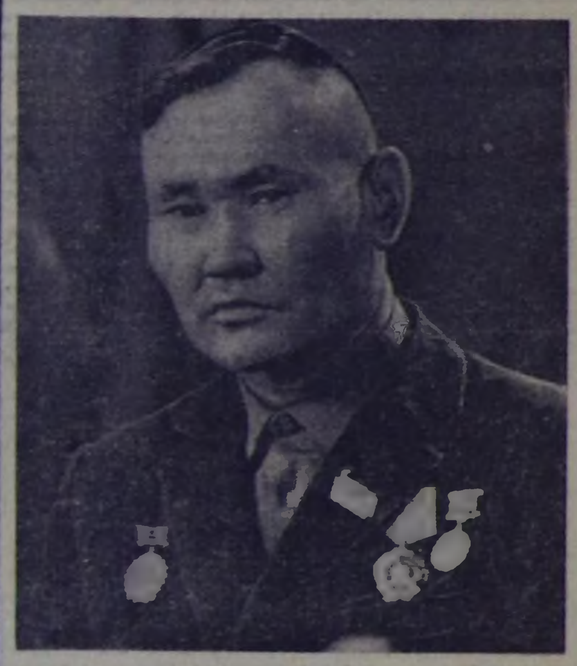
«Тываның минерал-чиг-эт курлавырларын хөгжүдеринің дугайында» бодунуң илеткелинге академик В. А. Кузнецов Тыва болза ССРЭ-де амгы үеде ховар металлдар болгаш ховар элементилер казып тывар талазы-биле эң-не перспективтиг девискээрлериң бирээзи дээрзин онзалап айыткан. Минералдыг чиг-этган чамдык хевирлериниң талазы-биле Тыва ам безин инитн-эвилел курлавырларында кескү черни ээлеп турарын академик айыткаш, бүгүдеге билдингир болуп турар хөмүр-даш, даг-дүгү, кобальт, мөңгүн суу, алдындан аңгыда, коргулчуун-пинк, ховар металлдар, элементилер, алюминий рудазының улуг тывыштыг черлери бар дээрзин демдеглээн. Ооң ыңай академик ол болгаш өске-даа тывыштыг черлерин үлетпүрге ажыглап киреринге шаптыктыг айтырыгларга доктаап, Тываның минерал-чиг-эт базазының сайзырадыры алызында барып республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг фактыларга бадыткаан.

Амгы үеде Тывада ажыттынган казар байлактарлыг черлер 1945—55 чылдарда маңаа геологтуг болгаш геологиялыг шинчилел ажылдарын чорударынга хөй акша-харсалгын берген турда кылдынган олчаан, сөөлгү он беш чылда барык-ла чаа улуг байлактыг черлер ажыттынмаан деп айыткан. Ооң уржүү-биле кобальт, мөңгүн суу, алдып чергелиг билдингир рудаларның безин үлетпүрге ажыглап болур курлавыры ханы тодараттынмаан болуп турары Тываның минерал-чиг-эт базазының болдунар аргазы эчизинге чедир кылдынмаан деп бадыткан болур дээрзин илеткелчи илереткеа. Ынчангаш бо конференцияга республиканың улус ажыл-агыйының онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир перспективазын чугаалажып турар болганда ооң минералдыг-чиг-эт курлавырларының чүгле амгы байдалын эвес, ону улам ыңай перспективтиг калбарыының болгаш хөгжүдеринің дугайын чугаалашса чогуур деп ол айыткаш, ооң теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларын чыыткан.

Эртем-практиктиг конференцияның киржикчилери дүүн «Тыва АССР-ниң экономиказының адырларының болгаш адырлар аразының харылзааларының айтырыглары» деп темага хамаарышкан илеткелдерин болгаш санаалдарын дыңнаан.

СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары **В. Н. Филиппов** «Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйын специалистаары болгаш концентрастаары, аграр-үлетпүрдүг комплекстерни тургузары», Сибирьниң көдээ ажыл-агый экономиказының эртем-шинчилел институдунуң кылдыс удуртукчузу **В. Н. Шуньков** «Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективалары», СЭКП Тыва обкомунуң секретары **В. И. Попов** «Тыва АССР-ниң тудуг болгаш тудуг индустриязының хөгжүлдезиниң айтырыглары», Красноярскиниң үлетүр тудуунуң комплекстиг төлевилел эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы **Ш. Ф. Акбулатов** «Тыва АССР-ниң тудуун организастаарының айтырыглары», ССРЭ-ниң Күрпланының чанында транспорттуң комплекстиг айтырыгларының талазы-биле институдунуң кылдыс эрге-лекчизи **Ю. Д. Кузнецов** «1990 чылга чедир Тыва АССР-ге транспорт хөгжүлдезиниң кол үглавылыышкынары», «Красноярэнергонуң» кол инженери **С. А. Ткаченко** «1990 чылга чедир Тыва АССР-ниң энергетиказының хөгжүлдези» деп илеткелдерни кыпкан.

Илеткелдер соонда санаалдар болган. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң география институдунуң сектор эргелекчизи **В. П. Шощкий**, Сибирьниң төп ботаниака садының ажылдакчызы, биология эртемнериниң доктору **А. В. Куминова**, «Востокгипроводхозтуң» кылдыс удуртукчузу **О. Д. Яворский**, биология эртемнериниң доктору, Красноярскиниң арга-арыг болгаш ыяш институдунуң ажылдакчызы **А. Б. Тукасин**, ВАСХНИЛ-диң Сибирь салбырының улуг эртем ажылдакчызы **А. М. Рогожников**, экономика эртемнериниң кандидады **М. А. Коломеец**, техниктиг эртемнериң кандидады **Н. П. Беленький** болгаш ооң-даа өскелер санал бергеннер.

Тываның № 1 орук-тудуг эргелелиниң коллективиниң Күнгүрүн Күрлаковичи Шадып он чыл мурнунда бульдозер машинизи боорл ажылдап киргеп. Ол үеним дургузунда Күнгүрүн Күрлаковичи республиканың дыка хөй оруктарын кылган болгаш септээн.

Коммунист К. Шадып коммунистиг күш-амылдың шаңналы Ленин орденниң болгаш ленинчи юбилей медалының эзиленчизи. Ол ам 1975 чылдың үлүүнге киришпитир амылдап турар.

ЧУРУКТА: бульдозерист К. Шадып.

Сөзү болгаш фотозу А. МӨНГУШТУУ.

Төрээн чуртка 3000 тонна дүктү берээл!

Дүктүң шынары дээш

Бистиң республиканың ажыл-агыйлары ошку болгаш тева кыргыздазын дооскаш, хой кыргыздазынче массалыыбиле киришкен. Бо чылын часкы кыргылдага 960 мун, чайгы болгаш күскү кыргылдага —368 мун хой кыргыттынар. Республиканың бүгү ажылагыйларында хой кыргыр 101 пунктуунуң 92-зи ажылдап турар. Шинтизи-биле 1974 чылда күрүнеге хүлээлге ёзугаар 3000 тонна дүктү, биргн чартык чылда 673 тоннаны садар. Июнь айның ийиги он хонуунда медээ-биле алырга, күрүнеге 290,7 тонна дүк киргеп азы 1973 чылдың бо үеэнинге деп-ноорге, 123 тоннаны хөйнү саткан.

Кыргылданың чоруп турар байдалы эртken чылдардан дээредевейн турар. Бир хойдан-на 0,9—1,2 кг дүктү ап турар, ол—четпес көргүзүгүр.

Улуг-Хем, Каа-Хем, Таңды болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары кыргылдаже кошкак белеткелдит киргеп. Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунда төп кыргылда пунктузунда хойларны өлек кырында хол-биле кыргып турар, а пунктуда бар электрилиг хаҢылганы ажыглавайн турар.

Ыка хой кыргылда пунктуларында болза хойларны кыргызырының ёзугаар, кыргыкчыларның хүн нормазын ажыл белевириниң норма-чижээн ажыл көргүспээн. Агитхуудустар үнмейн турар болгаш лозун, плакаттар чок. Чамдык пунктуларда столовалдар ажылдавас, ажыл-агыйларның баштаар черлериндеп ында быжыглаттынган төлээлер чок. Ооң түнелиинде хой кыргылдазы шуудан чорувайн турарының чижектери бар.

Таңды районнуң «Тилелге» болгаш «Шамбалыг» совхозтарында кыргыттынган дүктү күрүне станзартын барымдаалавайн класстап, прессteп турарындан дүктүн шынары кудулап, холушкан.

Дүк класстаарының, пресставинин түскай күрүне стандарты республиканың ыка хой ажыл-агыйларында чок боорл турары илерээн. Республиканың белеткелдер эргелели, районнарда белеткелдер конторалары колхоз-совхозтарны күрүне стандарттары болгаш техниктит негелделер, дүк класстаарын көргүскен плакаттар-биле ханыпар хүлээлгезин күүсетпейн турар. Ол ышкаш районнарның белеткелдер конторалары, ылаңгыя Өвүр, Тес-Хем, Эрзин, Монгун-Тайга, Бай-Тайга, Таңды, Улуг-Хем районнарда дүктүн арыг денизиин тодарадыр лабораториялар чок, азы бар-даа болза, лаборантылар чогу-биле ажылдавайн турар.

Техниктиг негелде, инструкция ёзугаар колхоз-совхозтардан киргеп чиңге, чартык чиңге, чартык бөдүүн дүктериниң 20 хуузунга, ооң өскелериниң 10 хуузунга белеткелдер конторалары контроль класстаашкынны кылыр ужуглуг турган, ону кылбаан.

Ооң уламынын чамдык ажыл-агыйлардан күрүнеге киргеп дүктүн класстаашкыны шын эвес боорл турар. Чижээлээрге, Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтан күрүнеге киргеп дүктү хынаарга, бир кипте чиңге болгаш чартык чиңге дүктү холуй суп каан болган. Ол ышкаш «Тес-Хем» совхозтан чартык нарын дээш киргеп дүк чартык бөдүүн болган. Ындыг чижектерни хөйну адап болур. Республиканың таңгыс-даа ажылагыйында дүктүн арыг денизиин тодарадыр лабораторияга ажылдавайн турар, ооң түнелиинде дүктүн арыг денизиинин хүүнүн ажыл-агыйлар ковудедип-даа, эвээжедип-даа турарлар.

Чижээ, Эрзин районнуң колхозтары болгаш Барыын-Хемчикке «Шекпээр» совхоз чартык бөдүүн дүктүн арыг денизи хуузун эвээжеткеп. Шынында 62—65 хуу болур ужуглуг турда, олар 59—61 хуу кылып турар. «Тес-Хем» совхозунган киргеп дүктүн хуузун 58 деп биижээн, а херек кырында 49 хуу болган.

Көдээ ажыл-агый министерствозу план ёзугаар чылдынна дүк класстакчыларының 10 хонуктуг семинарын эрттирип турар. 1974 чылдың февраль 11-де үнүргеп СЭКП Тыва обкомунуң докталының ёзугаар бо чылын дүк класстаар 141 кижини өөредип турган, чүгле 51 кижини өөреткеп. РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунган түскай бэлэдып каан 10 хонук программалыг семинарны чүгле 5 хонук иштинде эрттирген. Семинарга келген кижилерниң иштинде хой ажылындан ырак, харын-даа шынылгазын хүраатқан чоладачылар, трактористер база тудугжу даап, өске-даа кижилер келгилээн. Ол эштерни беш хонукта дүктү ылгап билир кылдыр өөредири белеп эвес болгаш шыдаттынмас-даа. Ол-ла доктаалда хойну дүрген кыргызырының семинарын эрттирер турган, харын чүгле республиканың азы районнарының хой кыргынчыларының конкурузун чорударынга ойлежин турар чүүл бар.

Бедик мергежилиг кыргынчы-даа, класстакчы-даа ажыл-агыйга улуг ажыктыг болуур, а мергежилиг куду кижилер каража чедиөрери билдингир. Ооң түнелиин дараазында саннар көргүзүп турар. Дүктү үреглеп, хэп хескенниидеп, үзе-үзе сокканындан база, шын эвес класстаанындан, бокталганындан 1972 чылда республиканың ажыл-агыйларының 318 мун рубльди, а 1973 чылда—258 мун рубльди чедир албаан. Багай кыргып, класстаарындан ангыда, дүктү пресстээрде, дүктүн ен-чүүнүн холуй каапгар чүүлдер дыка хөй. Тандында «Коммунизмниң херели» Каа-Хемде «Тилелге» коллозтардан болгаш Улуг-Хемже «Найырал» совхозтан келген дүктүн ак, каразы холушкак болгулаан.

Хойжуларның чамдыызы хойларда демдектээн пос, демир-дүзек, балалбас будук-биле чаш каан демдектерни арыглап, аштаваан болгулаар. Бо бүгү чепшетерни чайлаткаш, хой кыргылдазынче улуг кичээнгейни салып турган. 1974 чылда көрдүнген күрүне планын күүседир хөөн колхоз, совхозтарның удуртукчулары, түскай эртемнигилер күжениишкиннинг ажылдаар тужурлуг.

Х. ЧЫМБА,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының коллегиязының оралакчызы.

КАЯА-ДАА ДАЙЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫ БОЛЗУН ДЭЭШ

Комсомолчулар болгаш аныяктар ортузунга политиктиг кижизидилгеге ажылын экижидер дээш районнуң партия организациязы чамдык хемчелерни ап, комсомол организациязының ажылынга удуртулганы күштелдирип, практиктиг дузаны чедирип, боттуг ажылларны чорузуп турар. Ол дугайын СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң чоокта чаа болган пленумунга демдеглээн.

Бодунуң хүрээленинде 2960 ажыг коксомолчуну хаара тутканы районнуң комсомол организациялары — парторганизациялардың шүр-күжү, займакчы дузалакчыны болбуштаан, күрээлениниң составын ажыл-агыйның кол-кол бүдүрүлге ведырларынга быжыглап, ажыл-ишке оларның харыысалгазын бедидерин чедип алган.

СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр», «Большевик» совхозтарда, АТБ-де болгаш Чадаананың № 1 школазында партия организациялары комсомол организацияларынга партийжи удуртулганы үениң пегелдининге шүүлтүр тургузуп, практиктиг дузаны чедирип турар.

АТБ-де парторганизация комсомол комитединиң ажылының дугайын партия хуралынга чаңгыс удаа эвес сайгарып чугаалашкан. Комитеттиң ажылында четпестерни илереткеш, ону чайлавышның хемчелерии алган. Оон түнелинде комсомол организациязының ажылы экижип, бүдүрүлге чорудулгазынга аныяктарның кирже.лгези улам идепкейжеэн, мурнакчы аныяктарның саны өскен. Комсомолчулар бүдүрүлгенин кол-кол участоктарында ажылдап турар.

Аныяктарның шериг-патриотчуг болгаш интернационалчы кижизидилгезинче, өөреникчилерниң ханы билиг, үлегерлиг сагылга-чүрүмү дээш чүткүлүнче № 1 школада партия, комсомол организациялары кичээнгей салганы-биле көскү түнелдер ында чедип алдынган.

Комсомол организацияларына партийжи удуртулганы экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны партия райкомунуң бюрозунга база колхоз, совхозтарда парткомнарның, партия эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып, тоолургай хемчеглерни ап турар. Комсомол организацияларының ажылынга коммунистерни быжыглаарынче партия организациялары кичээнгейни күштелзиргеп. Районда 67 комсомол организациязының 14-үн коммунистер секретарьлап турар. СЭКП кежигүнүге кандидатка ВЛКСМ райкомунуң рекомендациязы-биле эрткен чылын 22, а бо чылдың беш айларында 12 кижи күлээн алган.

Социалистиг чарышка комсомолчулар болгаш аныяктар бедик түнелдерни чедип ап, оон тугун улам бедик туткан. Мурнакчы ишчилерниң одуруунда хой-хой комсомолчулар туржуп, күш-ажылчы чедишкинигерп-биле чарышка шыгаран турар. Районда 12 аныяк хойжу төрүүр 100 койга онаапитыр 100—122 хураган алган. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң комсомолчу хойжулары Аяк-Хээ, Хеймерек Оюларлар 122. «Алдан-Маадырда» Сарыглар Чимит-оол 116, Оюлар Доржу 108 хураганны 100-ге онаапитыр алган. Он үш сүт-бараан фермазының бежи — комсомолчу-аныяктарның. СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүи сүт-бараан фермазы (эргелекчизи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Монгуш Алдын-кыс, комсомол эге организациязының секретары Кара-Сал Долума) сүт будүрер планын беш айларда 117 хуу күүсеткен.

Хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын боттанызары-биле партия организациялары комсомолчу аныяктарны мал ажылынга быжыглаарының хемчеглерни алган. Бо талазы-биле «Алдан-Маадыр» совхозта парзаом (секретары Ч. Оюлар) эки ажылдап турар. Ында 15 комсомолчу өг-бүле хойжулаан. Социалистиг Күшажылдың Маадыры О. Дажы-Намчалдың (хойжу бригалада партия болүүнүң удуртукчузу) янипитивазы-биле Оргу-Шол бригадазының комсомолчу-аныяктарның кылдыр эзе тургускан.

Будүрүлге, тудуг, транспорт, сазыг черлеринде мурнакчы комсомолчуларның аразынган Чадаанада көжүп чоруур № 463 мехколоннада бызанчы Оюлар Экер-оол, галантерея-парфюмер магазинде садыгжы Наталья Фоминых, АТБ-де чолаачы Монгуш Сендажы олар беш айларның будүрүлге онаалдаларын 125—138 хуу күүсеткен.

Ынчалзажок кылдынган ажыллар, чедишкиннер-биле чергелештир комсомол организацияларынга партийжи удуртулганың, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылының деднели ам-даа чавыс. Чамдык парторганизациялар, ажыл-агыйлар удуртукчулары аныяктар-биле ажылды кошкадып турар. Комсомол организациязының ажылының дугайын партия хуралдарынга хаая дыңнап, үндүрүгүлерни кабыскаар.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

ЭСМ БАШКАРЫП ТУРАР

Чүгүк сөөртүлгезин башкарарының автоматтыг системазы—«Супер-4»-түң Сыктывкарның чаа тудугларында чедишкинниг ажыглаар турарының түнелинде чылда-ла ийи чүс муң рубль чедир хамналганы бериий турар. Ону —«Коминрошкилстрой» трестиң информация-санаалга тевүүнүң ажылдакчылары тургусканнар. Ол система эң чугула айтырыгларның бирээзин—тудугжуларның соксаал чокка ажылдарынга чүүлүл бүгү-де чүүлдер-биле хандырарын шиитпирлээр хүлээлгелиг.

«Минск-32» дээр электроннуг санаалга машиназының дузазы-биле тудугларны материалдар-биле эң доллуг хандырарының арга-хевирин база ажылдап кылган. Ол машина бетон-эмнелдиг черлерниң, автоколонналарның болгаш тудуг участоктарының ажылын тодаргайы-биле холбаттырып турар.

Прораб бүрүзү-де планнап турары хүнүнге бир доңук четпейн турда-ла, боттарының тудуг эргелелиниң диспетчерлериие керек материалдарның санынга чагыг кииргеш, оларны хереглей бээр үезин айтыр. Чогуур эргеледдің иниги чагыг трестиң диспетчерлиге чедер. Он бир шак чедип турда-ла, бүгү чагыгларны шуптузуп электроннуг санаалга машиназынга сүтээр болгаш даартагы хүнге оон сөөлүр, кылган «расписаниезин» телетайптар дамчыштыр тудугжуларже чоруттунар.

Ол система тудугнуң явело бүрүзүнүң-не графикти шыңгыы күүседиринче чүткүлүн база удгаттырар. Чижээ, чолаачының ажыл төлевиин оон шалыяты, дүрген чоруунган дөрт хемаарлыр болгаш чолаачы бүрүзү түскай демдеглел кылыр карточкалыг болур. Оон түнелдерии база-ла электроннуг санаалга машиназы чазыг чокка үндүрер.

«Супер-4» системаны ажыглаанының түнелиниде автотранспортка күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 63 хуу бедидер, тудугларга ында тудар чорукту ийи ажыг катап кызырар арганыг болгаи.

СЫКТЫВКАР.

В. ЛЕБЕДЕВ,
СЭТА-ның корр.

КАРЕЛ РАДИОТЕХНИКАНЫҢ ДОПЧУ НАМДАРЫ

Петрозаводскиниң база бир эң аныяк бүдүрүлге черииниң допчу намдары «Соната-201» болгаш «Ленинград» деп радиоприёмниктерге кезектерни кылып үндүрери-биле эгелээн. Ында радиозаводтуң баштайгы комплексизин ажыглаада киирген.

Ону ажылдадып иглээни-биле ук республикага чаа—радиотехниктиг аппаратуралар тургустуунган. Ленинградтың, Львовтуң болгаш чүрттүн еске-даа хоорайларының ындыг бүдүрүлге черлери-биле эң сыры харылзааны тургускан. Ол чүүл-бүрү кезектерни, а оң ышкаш транзисторлуг приёмниктериниң корпустарын эптей кылып заводтарже чорудуп турар. А ынаыг-ла ур эвес болганда, ол радиозаводтан карел маркалыг аппараттар кылдынып үнүп турар апаар.

Ол аныяк бүдүрүлге улам-на немештир туттунуп турар. «Карелгражданпроект» институттуң ажылдакчылары-биле кады чаа чүрттелга районун тударының планын тургускан. Радиозаводтуң кожазынга Карелияда эң бүрүнгү хоорай Олопца ышкаш —30 муң чүрттакчылыг амгы үениң чараш бажыннары бедип турар.

ПЕТРОЗАВОДСК.

Н. МИЛОВ,
СЭТА-ның корр.

БҮДҮРҮЛГЕ АРТЫНЧЫЗЫ ТУРБАС ЗАВОД

Шумерлинскиниң химия заводунда кол-ла чиг-эт—дуб ыяштың ам кандыг-даа артынчы чок кылдыр, долузу-биле ажыглап турар апарган. Бүдүрүлге черииниң ажылының эң сөөлгү хевири ыяш чонгуларын оттулар чүүлге ажыглавр чүүл — түүйбуларны кылыры болуур. Ол чаа оттулар чүүл бодунуң кыпар пынарының талазы-биле хөмүр-дапка бичии-ле четпес.

Шумерлинскиниң химия заводу — нарын бүдүрүлге чери. Ында дуб ыяштан химия, чиик болгаш эм-таң үлетпүрүге хереглээр эң-не үнелиг продуктуларны кылып турар. Чижээ, оларның аразында чаа быжырган кокстарга хлеви ышкаш чыттыг, сарыгымаар чүүт суук бүдүмел — фурфурол бар. Ону эмнелдиг-чилер, дозулар, будуктар, эм-таң кылырынга ажыглаар. Алгыкеш болбаазырадыр үндүрериие аиаа кылган дуб хандызы калбаа-биле ажыглаттынып турар. Уксус-кальций далганың уксус кислотазы кылып турар бүдүрүлгелерже чорудуп турар.

Чуваш химиктерии кылып турар продукциязын чүгле бистин чүртке эвес, харын-даа даштыкыда — Венгрияда, Чехословакияда, Францияда, ГФР-де база кеэ-база-биле ажыглаан турар.

ЧЕБОКСАРЫ.

В. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

«ЧАА ЧҮРТТУГ» БОЛУР

Казбектиң ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде эң-мен өстүрер комплексти тургузуп эгелээн. Кожазы Кабардин-Балкариядан тутказ, апаар деп турар ишилер 1600 гектар чазагай оът-сигенниг черге өзүп, көвүдээр. Ол ачыттанарны хоойлу ёзүгаар шыңгыызы-биле камгалап турар. Оларга одар-белчиир болгаш сүт-суггат черлерин дыка таарымчалыг кылдыр шилип, тургускан. Ында бир мун ажыг иви турар.

— Иишлерни азыраары дыка ажыктыг — республиканың дириг амытаннарынга база бир хевир немежип, байлакшыыр, а эм-таң кылыр черлер үнелиг чиг-этти иви мыйыстарын алыр — деп, Дагестан АССР-ниң ыяш ажыл-агый министри М.-Т. М. Абдулбасиров СЭТА-ның корреспондентизи-биле үзүрашкаш, чугаалаан.

Ол-ла ыяш ажыл-агый черииниң бир еске черинге тускай бажыңчыгаштарга 2 муң норка дээр амытаннар чүрттай бээр. Дагестанны оларны өстүрер чер кылдыр шилип алганы таварылга эвес. Оон бойдус байдалынга оларның кежи дыка чымчак, өңгүр, чараш болуур. Чоокку чылларда-ла Казбекке норканың саны 20 муң чедир өзер.

Ында тоолай өстүрер ажыл-агыйлар база тургустунар.

Ан-мең азыраар комплекс — 1974 чылда ажыглалга киирер тудуг бооп турар. Ан-меңнерге аъш-чем кылыр, өлүктерии болбаазырадыр черлерии, күчүлүг соодукчуну Махачкаланың чоогунда база кылып турар. Оларга база-ла ук комплекске хамаарыжыр.

МАХАЧКАЛА.

В. РАТЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.

Хандырылганар кандыгыа?

Магалыг ишчилер

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының суурунда шык кыдыында шевергин тутказ, агартыр чүтайлап каан башынче неделяның четверг, пятинца, суббота хүнперинде улуг-даа, аныяк-даа кижилер шуужуп-ла турарлар.

— Изиг-дир бе?

— Чүү дээр оны!..

Ол чунар-бажыныы улуг, делгем кылдыр тутказ. Ында чунар, буска киирер, хеп салыр өрээлдер бар. Чунар-бажың ажылчыларыпары Т. Лантаң, Н. Дары-Сүрүн олар изиг бусту, сугну үзүктелдирбестер. Торгалыг көвөө Советиниң депутады Н. Дары-Сүрүн бо чунар-бажыныы тутканындан бээр аңаа доктаамал ажылдаан келген. Оон дузалакчызы Т. Лантаң аңаа ажылдаа-да дөрт чыл ашкан. Чунар-бажыныы хүн бүрүде бус-биле чылыр, келген кижилерни чылыг сут-биле үзүктел чок хандырар дээш оларның ажылы чымыштыг. Олар ийлеп чунар-бажыңга одаачылаан, еске-даа аар-саар ажылдарыны доозалыы карылыап, кызыыгыай ажылдап турар.

Кымны үеде ажыл ың-не харыысалгалыг. Сууруда чер аларабиле чоруткан канализация чок болгай. Чунар-бажың чанында казып каан улуг оңгарче сут долдуур агып, хоолайлар доңуп болуур. Ынчангаш чунар-бажыңдан үндүр аккан суг хөөлөргө дөңа бербезин дээш баш удур хемчеглерни алыр. Оңгарга сут долуп келгенде азы доңуп калганда тускай насосту хоолайга улап тургаш, аккан сугну оон ыракыр тогеринии аргазын тып турар.

Н. ДАМДЫП.

Өөүр район.

Суг сөөрткен машина коргеш...

Нарын суурунуң чурттакчылары муң ажыг кижи. Оларның чайгы үеде сут талазы-биле негелдези улуг. Аъш-чем кылырында ангыда, тараан ыяштарын, мал-маганын суттарар дээш ажыл кайы ковей.

Сууда чангыс кудуук бар. Ону кылганнаан бээр орта ажылдан корбээн. Янзы-бүрү чылагааннан үрелир, ажылдалыптар кижи-даа чок болгулаар. Бо дугайында айтырыгны чеже удаа көдүрбээн дээр. Амга чедир кандыг-даа түнеп чок. Суурда ийи кудуктар үрели бээрге, айтырыг тургузарга, ук черден специалистер ай ажыг болганда келгемнер болгай.

Чоннуң суг хандырылгазы мындыг туруп болуур бе?

Е. АРАКЧАА.

Эрзин район.

Сеткилге дувуренчиг

Бистиң Тоора-Хадында чоннуң арыг сут-биле хандырылгазында четпестер сагыш-сеткилдя оожургатпастаан. Мында Хову-Аксы, Бай-Хаак, Элегес дээш кайынын тура чон келир. Олар арыг агаарга селгүүстеп, чурумалдыг хемчигеш чанында аъш-чемнин салгаш, дыштанып олуруптарлар. Бис оны эптп-де көөр бис.

Ынчалза-даа ол хемчигештиң суун арыг деп бодаарлар боор. Чок ол ыяыг эвес. Аажок хирлиг сут. Оон үстүү талазында бистиң суурнуң хаванчары эштин тургулаар. Ынчангаш бистер, тоора-хадынчылар, оон сут ишпейн турар бис. Ыяыг болганда эрткен-дүшкен чон ону ижип турары таварымча чок бөөр-дур.

Бо дугайын чогуур органнар чүге эскербейн турарыл? Айтырыгны кичээнгейге ап көөр үе келген деп бодаар бис.

О. ТЕМИР-ООЛ.

Бистиң тускай корреспондентивис эртемденнерни уткаанынын аразынга чоруп тура, Красноярскиниң Аргарыг болгаш ыяш институдунуң удуртукчуларының бирээзи, биология эртемденнииң доктору, профессор Азат Баласанович Гуиасян-биле ужуражып, кыска бееспаны кылган.

— Тыва-биле эки таныш боор силер аа, Азат Баласанович?

— Ажыг-биле чугаалаарга, мээн совет эртемге киирген үлүүм Тыва республиканың арга-арыг, үнүш байлаа-биле, оон камгалалы болгаш ону өстүрери-биле холбашкан. 1955 чылдан бээр тыва материалларга үндезилээн ажылдарны кылып эгелээн мен, ам-даа ону бодумнуң өөрүм-биле уламчылавышаан мен. Ынчан Новосибирскиге турдум.

— Силерниң удуртуп турар лабораториядарның эртемшинчилеп ажылдарының угланышкынын сонуургадып көрүкерем.

— Бо ажылывыс — микробиология. Ол дээрге арга-ыяшка, черле үнүшке хоралыг насекомнар-биле демисел, өскээр чугаалаарга, бойдустуң чайгаар бүткен байлаан камгалаары азы арга-арыгны өстүрүп, ажыглаарынга холбашкан эртем-шинчилел ажылдарын чорударыы-ыр. 60 чылдар үезинде Сибирьниң алдаң кезинниге, ылангнуг Тыванын ленискээринде Сибирьниң ыяш хээр ховаганы деп алдар күрт улус ажыл-агыйынга улуг хорамы четирип турган. Ол үеге хээр ыяыг хоралакчылар-биле демиселдиг чүгле хоран-хирим-биле Бии-Хем районга 20 муң га арга-арыг камгалаттынган. Улуг-Хемниң девискээринге оон-даа хөй — 30 муң га черни ол хоралыг күрттан камгалап алган. Бо ажылды ам-даа уламчылап турар бистиң ийи отрядывыс амгы үеде Улуг-Хем, Таиды болгаш Каа-Хем районнарда шинчилел ажылдарын кылып чоруп турар...

— Азат Баласанович, шинчилел ажылдарыңар өөң-биле кайын кызыгаарлаттынган деп, але?

— Ийе, ол чөп. Бистиң ажылывыстың бир кол угланышкыны ол-дур. А бистиң ийиги кол угланышкынывыс: үнүштүүн (оон иштинде кеэе ажыл-агый болгаш сал культураларының) чекпелээр, ирнир, курганр варыгларыбиле демисел. Ыяштың, кат-чимистиң газыларында хоралыг чекпеленчек микробтарны тыпкаш, оларга улуг хереглээр (чогум үнүштүүн болунга хора чок) бүүмелии тыпкан бис. Ушку коя угланышкынывыс — ол дээрге Тыванын хөрүнүүн биологтуг изепкейжи ыяларын өөренип көөру. Бо шинчилеллерге ыка хай кезекиг эртем шенелделери кирип турар...

Ынчангаш бистиң чорудуп турар шинчилелдериивис Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының ыка хай ажыраарынга комсомол чырыдышкынының кошкаш организастаан. «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Сүт-Хөл» совхозтарда парткомнар (секретарьлары Г. Канчыыр-оол, Ы. Тас-оол, В. Сат) комсомол организацияларының ажылынга партийжи удуртулганың деднелии бедитпээн.

Уран чүүлдүң, спорттуң болгүмнеринге, секцияларынга комсомолчуларны, аныяктарны хаара тудар ажылды «Сүт-Хөлдүң» Кара-Чыраа, «Чыраа-Бажының» Хорум-Даг, СЭКП-шин XXII съездизи аттыг совхозтуң Хөндергей суурларында четпес чорудуп турар, «Чыраа-Бажы», СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтарның Хорум-Даг, Хөндергей салбырларында партия эге организацияларының комсомол ажылынга партийжи удуртулганы кошкаткан. Ында культура одагларының спорттуң организацияларның ажылы багай. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киизии (эргелекчизи Б. Кара-Сал), райкүүскомунуң культура киздизи (эргелекчизи Д. Идам-Сюрюн) клубтар, культура бажыңнарынга кадрларны багай шилип ап, культура чырыдышкын албан черлерине удуртулганы кошкаткан. Оон хараазы-биле чамдык культура бажыңнарында, клубтарда культура-массалыг ажылдар хаая чоруттунуп, чүгле кино үндүрери-биле ойлежип турар фактылар эвээш эвес.

Аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларының ажылы четпес. Ажылчын аныяктарны кежээки бот-өөредилгелиг школаларже хаара тудуп организастаар ажылды «Сүт-Хөл», Чыраа-Бажы» совхозтарда, Ленин аттыг, «Искра» колхозтарда парткомнар болгаш комсомол комитеттер ошкаткаи.

Комсомол организацияларының иштики ажылын экижидер, ВЛКСМ комитединиң инициативазын деткип, дайынчы шинээзин бедидер талазы-биле СЭКП райкомунуң организастыг кылдызы, парткомнар, партия эге организациялары дуза чедирип турза-даа, чамдыкта эренгейлээр чоруктар бар болуп артышаан. «Тыва» совхозта, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, районнуң ижи эмнелгезинде комсомол организацияларының дүрээлеии өспээн.

Комсомол организацияларына партийжи удуртулганы кошкадып, аныяктар ортузунга политиктиг кижизидилге ажылын багай чорудуп турарындан «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарда, «Тыва» совхозта, Чадаананың чамдык бүдүрүлге, албан организацияларында арагалаар, хулиганнаар, кем-керек, чамдыкта айылдыг аар керек үүлгелер чоруктар бар. Ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, чер кеэип товаар, оорлаар ийи-чаңгыс аныяк кижилерни хамаарышкан черлерде партия, комсомол организациялары, колээ Советтериниң, Чадаана хоорай Советиниң күүскомнары учетка албайн турар.

Пленумнуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш шиитпирлиг хемчеглерни ап, өзүп орар салгалды В. И. Ленининиң амыдыралынын, ажылчорудулгазының үлегер-чижээнге, Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революшчу, дайынчы база күш-ажылчы чанчылдарынга кижизидерии районнуң партия, комсомол организацияларының бир кол соруглазы болуур.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корреспондентизи.

ПЕРСПЕКТИВТИГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ

чоок: үнелиг ан-меңни өстүрериие, оон өлүк тыңыжынга, кеэе ажыл-агыйга, тудугга, үлетпүрге дээш, оон-даа өске. Биске перспективтиг айтырыглар база хамааржы бээр: чижээ, келир үеде республиканың химиктиг үлетпүрүнүң сайзыраарының аъш-чем үлетпүрүн улам [illegible] ажыларынга [illegible]шкаш.

Эртемденнериин бо улуг чылыжының ужур-дузазы улут. Чүнүн-даа мурнунда эвээш чарыглалды үндүрүп тургаш, хөйүү алыр арга-курлавырларны дилеп тывар, эртем-техниктиг ленишилгенин перспективтиг чангыс аай угланышкыны бо конференцияга илереэр апаар. Болум ууумда: «борта артып каап, азы чингине тыва темага эртем ажылын кылырын күзээр ашөөр тыптып келир база чаламае ирги!» деп бодалыг мен.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АМЫДЫРАЛГА

Тевени ажаап өстүрери еске малдан белең-не харык. Тек ындыг чүве дээш-ле, чамдык кижилер кобан тевезим хоеуже чалапкаш, неделяда, харын ай чыгыы үеде безин ооба эргий хайгаараавайн баргылаары хараабанчыг.

Мындыг харыысалга чок чорук тевекин чүгле куш ап семиририине шаптыктыг эвес, оон өзулдезинге, ыланзыл, чаш төлүн мекди алырынга хоралыг, дүк болгаш өт продукциязының эвээш, буду шынарлыг болурунга чедирер.

Б. Д. Монгуш ышкаш мергежээн, ол онзагай малды ажаап өстүрериие барык оң беш чыл болган кижилер бисте хөй. Тек ындыг малчынналрның дуржуулгазын моон соңгаар калбартыры күзелчиг. Оон кадарган кодамындан чыл сеиында 15—20 тевеии күүрүнеге дужаап турза-даа чаш төлүн мекди ап келгенинден ол кодамда теве 80 ажыр өскен, өүгү база арбын болуп турар.

ССРЭ-ниң бежен чылы аттыг совхозтуң малчыны Баир-Белек Дорва-Хаевичиниң көргүүү чыл бүрү бедик. Тодарадыкчы бо чылын торуттунген 40 бодааны шупту бар, теве бүртүүнден 5400 грамм дүктү кыргыткан.

С. ТАПЗЫЛ-ООЛ.

Эртемденнер—көдээ ажыл-агыйга

РСФСР-НИҢ КАРА ЭВЕС ХӨРЗҮННҮГ ЗОНАЗЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНГЕ

МОСКВА. РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга 1975—80 чылдарда 9—10 миллион гектар черии кургадыр.

Гидротехника болгаш мелиорация эртем-шинчилелиниң бүгү-зоиалел институду чер иштинге хөмгеш, чылыг дамчыдар тигелериг хоолайлар ажыглаваш, тулаа, малгаштыг черлер кургадырының аргазын төлевилээн. Ында кургадылга-суттарылда системаларының схема, конструкцияларын база тургускаш, оларны ажыглаар талазы-биле бөөр сүмелерии белетээн. Институттуң тускай эртемнигнери сут ажыл-агыйының комплекстерии тударын болгаш ажыглаарын башкарар, автоматчыткан системаны төлевилеп турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже): лаборатория удуртукчузу, техниктиг эртемнериң доктору А. Д. Панадиади, эртем ажылдакчызы И. С. Никитин, институттуң директору, геология-минералогия эртемнериниң доктору Л. Г. Балаев, эртем ажылдакчызы Г. П. Николаева оларның кара эвес хөрзүннүг зонага чер мелиорастаар баштайгы ажылдарны сайгара тургузарының девискээрлерии чугаалажып турары.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохранилказы).

Беш чылдың тудугларында

Усть-Илим бөгүн

«Бирээзи-де 240 муң киловатт үш гидроагрегатты киирер» деп, Усть-Илим ГЭС-тиң тудуг эргелелиниң 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгезинде айтыкан.

Бо чылдың эгезинден бээр Усть-Илим ГЭС-тиң плотиназынга 500 муң кубометр бетонну салган. Ук ажылды эрткен чылгызынаан 50 хонук бурунаан эгелээн.

Бо кыш Усть-Илимге дыка берге болган: январьда болгаш февральда соок 45—50 градус чедип турган. Бетон салыр кранчар зогпаш, ажылдаавайн баар, мичээнгей тудугнуң градиги үстү берген. Амгы үеде тудугжулар чогуур темпиии үспейн турар. Олар май айда гидробедиргиниң кол тудуунга 134,6 муң кубометр бетонну салган.

ГЭС-тиң хүү-салымыы амгы үеде чүгле бетон ажылзары шиитпирлеп турар эвес, харын монтаж ажылзары база кылбарган. Тудугнуң оң талазында ГЭС-тиң машина залының бажыны көскүзү-биле бедип үнүп орар. Ажыглалга киирер үш агрегаттың камераларын бетоидаи база кылган. Ангараның суун 60 метр бедиктеи турбиналың чарыиаарынче базырар ужурлуг чөлбиштер база бедип үнген. Бүдүн чартык ай бурунгаар ажыглалга киирген эптелге шөлүнде биргн гидроагрегаттың роторунуң эптелгезии Анатолий Басовтуң бригадазы эгелээн.

Хүн үнген түзүм-на Усть-Илимниң судалы дынзып турар. Биргн агрегаттарны ажыглалга киирер декабрь айга чедир эвээш эвес чүүлдерни боттандырар: генераторларның роторларын эптээр, оң талакы эриктиң кыдыынга 600 муң кубометр элезинии төгер, а чөөн талакы эрикке база ол хире даш-сайны, довуракты төгер апаар.

Усть-Илим далайны долдурары октябрь 1-де эгелээр, оон шөлү 2 куң дөрбелчии километр хире, а хемчээли 59 миллиард кубометр болур.

Н. ВОЛКОВ,
М. СОВЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Хөй ургларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч А Р Л' Ы Ы

(Төмүрт Эгези № 152 «Шында»).

ТАҢДЫ РАЙОН

Тос урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хола Тамбаевна Куулар — «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Сес урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Пайлацмаа Серен-сооловна Оюн — Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Чеди урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Герасимовна Мухк — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Майя Тюлюшевна Арансал — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Сырбыкаевна Куулар — «Тинилелге» совхозтуң ажылчыны.

Беш урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даваа Чулаҥыковна Дыртык-Кара — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Александра Салчаковна Куулар — Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Светлана Васильевна Куулар — Ажылчы чоннар депутаттарының Кур-Чер көдээ Совединиң күүскомунуң секретары.

Тамара Севекоовна Мортуй-оол — «Тинилелге» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Мандай-Норбуевна Оюн — көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Улзан-кыс Саран-Хөөевна Данчыт — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Ирина Иогаачыевна Чурук — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Алды урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шигжирмаа Ивановна Аймы — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Тамара Десижиковна Артына — «Тес-Хем» совхозтуң бух; галтеры.

Анна Лопсановна Лоспан — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анай Анчыевна Сады — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Степанида Сояновна Төмүртей — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Сиилкмаа Сандыковна Чооду — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Доопай Тадаровна Шойдак — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Сес урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Борбак Донгаковна Самбу-Хөө — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Олап Донгаковна Чечек — «Күш-ажылдың хостуу» совхозта уругларга садыкың воспитатели.

Чеди урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бүрүңмаа Ондаровна Доржу — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Хөвалыг Чалбаевна Намчак-оол — Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Биче-кыс Тюлюшевна Чалбаа — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кыргыс Комбулдаевна Ары — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Балык Донгаковна Биче-оол — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Чоржей Донгаковна Дашпыл-оол — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Беш урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Оюнмаа Хөвалыговна Доспан — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тос урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серээ Бүргүтовна Сарыглар — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Сес урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Падан-сооловна Көшкендей — хуу хеп даараар болгаш сеңтээр фабриканың ажылчыны.

Анчима Адымбаевна Сонам — Терек-Хөл сельпозунуң ажылчыны.

Чеди урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ранса Начиковна Байр-оол — Кара-Хаак суурда өг-бүле ээзи.

Мартена Николаевна Шудбаева — Черби суурда өг-бүле ээзи.

Беш урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Ивановна Бичилдей — Каргы көдээ клубунуң эргелекчизи.

Анастэсия Петровна Иванова — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Николаевна Кочкина — № 213 орук-септелге участогунуң ажылчыны.

Тыртына Айдыпаевна Сарыглар — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Зоя Шидаровна Хавыт — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Валентина Медведьевна Чажы — республиканың онкология эмнелгезиниң диспансериниң ажылчыны.

Александра Кончаковна Чооду — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың май 30.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА ХЕРЭЭНГЕ

Бажының дүгүнде «моңгүн хырааларда» дүшкүлепкен, ажыл-ишке дадыккан мөзү-шынарлыг ирей-биле хөөрежип олура, чаагайжыдылгага ол хоочун бызаңчының киржилгезин сонуургадым. Оон күш-ажылчы базымнары дөртен чылдарда, мынаардагы «Торгалыг» колхозка эгелээн болду, алыс чүрту база-ла ол—Улаагайга төрүттүнгенден.

Торгалыг суур чуртталга, бүдүрүлге, культура болгаш өске-даа тудуглар калбаргэл, Өвүр районда көрүштүг суурларның биргээзи. Чаагайжылганың ол чугула херээнге Д. С. Маадырбайның биче-даа бол, улуг-хуузу киргенин демделээри өөрүнүүр.

Бызаңчының күш-ажылчы чэрби беш чылының чамдыызы «Коммунизмче орук» колхозка хамааржыр. Довгак Сайчаевич аңаа база-ла элээн каш тудугларны кылышкан. Ол ам Өвүр районуң тудут-септелге участогунда махталдыг ажылдап, бо хүннерде Солчур школазының чаа тудуунуң соңгаа рамзалары, кастактар шыкаш нарын кыдырларын бүдүрүп турар.

Ол чүгле шевер бызаңчы, ажыл оналданы үргүлчү ажыр, эки шынаалыг күүседип турар эвес, оон-биле кады хөй-ниитиниң ажыл-ишинга база идепкейлиг. Хандагайты көдээ Советтиң депутадынга каш удаа сонгуттурган. Тудуг участогунуң коллективинде улусчу контроль бөлүүнүң ажылын бот-туг башкарып турар.

Донгак Сайчаевич Маадырбайның ак сеткилдиг күш-ажылы чангыс эвес удаа демдеглеткен. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Оон херээнде Ленинчи юбилей медалы чайлап чоруур.

М. ДОРЖУ.

СУГГАТЧЫЛАРНЫҢ ИЖИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң Бора-Тайга салбырының тараажылары тодарадыкчы дөртүү чылда бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш тарааның чайгы суггарылгазын чоруда берген.

Салбырның суггатчылары 251 гектар черни беш хонукта суггарып дооскан. Аңаа 23 суггатчы киржип, ук ажылды эки шынарлыг чоруткан. Ылаңгыя Оидар Мартис-оол, Монгуш Сүүр-оол, Ховалыг Чыргал ышкаш хоочун суггатчыларның звеноларын 40—50 гектар шөлдү суггарып, шалыпкын ажылдаанар.

Кандаашкын турза-даа, салбырның тараазы эки үнүп чыдар. Ам-даа 18 кижиниң немей ажылдадыр дугайында тодаргай хемчеглер алдынган.

Н. ХОВАЛЫГ.

Даштыкы информациялар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА. ЧССР-ниң судно тудугжулары бо чылын Совет Эвилелиниң чүүнтер сооргуг болгаш техниктиг 33 суднону бүдүрүп бээр. Үр хуусаалыг совет чагыгларны күүсеп, бээри национал судно тудуун шалыпкын хогжүдерээге дуза чедирер кол факторларның бирээзи болу берген.

ЧССР Совет Эвилелиниң соолгу 20 чыл дургузунда чүүл-бүрү 600 суднону бүдүрүп берген.

* * *

ГАВАНА. Ориенте можуңда Мансанильо хоорайының чоогунда клиника-хирургияның эмнелге черин тудуп турар. Беш гектар шөлде үш корпус турупкан — эмнелге черинге 500 кижи турум эмнедип болдур. Ам кадык камгалалыңга бараан болур албан черлериниң четкизи чурттуң ыраккы булуңнарында калбарган. Оларның чаа тудугларының бирээзи ол эмнелге чери болган.

Чуртка улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда 108 эмнелге черин, поликлиникаларны, диспансерлерни болгаш медицина хандырылгазының өске-даа албан черлерин ажыткан. Можуларга эмнелге черлериниң оруннар саны революция мурнундагы 1958 чылдаазындан үйн катап көвүдээн. Медицинаның чаа тудугларының хөй кезии революция мурнунда олумге таварышкаш хораар кижилериниң саны эң хөй турган көдээ черлерге онаашкан.

Кубаның кадык камгалалыңга бараан болур албан черлери аарыгларны бай бурунгаар чайлаарынче кол кичээнгейин салып турар. Уругларны полиомиэлитке удур тарыыры хоорайларда, көдээдээ чанчыл болу берген. Чуртка 1965 чылдан бээр полиомиэлиттен кижи аарый берген чангыс-даа таварылга болбаан.

* * *

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Туристерниң ажыл-ишчи харылзаалар тударын калбарып, аргыжылгазы ковүдеп турар. Ынчангаш Будапештиге болгаш ВУР-нуң өске-даа хоорайларынга гостиницалар четкизин калбартып, гостиницаларның ачы-дуза чедирериниң деннелин бедидери эргежок чугула апарган. Анаа холбаштыр ВУР-нуң Министрлер Чөвүдели чуртка таварымчалыг чаа эң-ээн хөй гостиницалар тудар деп доктаал үндүрген. 1976 чылда Маргит ортулукка бир гостиницаны болгаш «Хилтон» отельди тударын дээштүр. 1975 чылда пайысылалдың мурнуу вокзалының чоогунга 600 кижи турар гостиницаны болгаш Дунай эриинге бир улуг гостиницаны тудуп эгелээр, Будапештиниң «Спорт» гостиницазын делгемчидерин төлевилеп турар. Тулугжулар Табанга, Тихаңиге болгаш Хайдусобослога база аалчылар бажыңнарын тудар планныг.

Бо беш чылдың дургузунда 5400 кижи турар гостиницалар ажыглалга кирер.

БЕЛГРАД. Эвилелдиң Сиупцина банының чанында. В. ЕГОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕРЛИН. Берлиниид төп Шенефельд аэродромундан ГДР-ниң ужар чүүлүүнүң күрүне компаниязы — «Интерфлюг» эмблемазыг он-он агаар кораблъдери ырак-узак черлерже ужуп унуп турар. Оларның хөй-хөйү Москваже угланыпкаш ужуп үнер.

«Интерфлюгтуң» тургустунуп, хогжүн келгенинин барык 20 чыл дургузунда төөгүүг Совет Эвилели-биле болгаш оон хамаалы ужар чүүлү-биле чарылбас холбаалыг. ССРЭ ГДР-ге идегелдиг ужар чүүл техниказын берген, ужудукчулар белеткеп алырынга дузаламчы, летниипче берип келген болгаш берип-даа турар. Москва биле Берлин аразынга 1956 чылда ын баштай аргыжын эгелээн «Ил-14» самолёттарны ам малынкыш ужар «Ил-62», «ТУ-134» болгаш «ТУ-134А» лайнерлер солуй берген.

ГДР-ниң ужар чүүлүүнүң күрүне компаниязы улустар аразынга аргыжарының агаар оруктарында ылап турушту оон аргыжылгазының нинтизи-биле 72 мун километр узун дурттуг шугуму биетиң планетавистың бүгү дилтериинге бар угланыпкыныларлыг. «Интерфлюгтуң» самолёттары делегейниң 25 чүртүүнүң 40 аэропорту-биле доктаамал аралажып турар.

«Интерфлюгтуң» улустар аразынга аргыжар ын узун дурттуг шугуму «Эп-сеткил каттышкыларлыгазының шугуму» болу берген. Ук шугум Берлинин ВЛР-ниң пайысылалы Ханой-биле аралаштырып турар.

(СЭТА).

ТБЧ-НИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүдели «Делегейниң чаа экономика чурумун тургузарының дугайында декларациязы» болгаш «Ажыл-ишке программазынга» тураскаатқан, июль 15-тен 21-ге чедир эрттирер делегей неделязының ажыл-ижин деткиринче кыйгырып, бүгү чурттарның күрүне баштыннарынга, чазактарынга кыйгырыг үндүрген. ТБЧ-ниң чагаазында КНО-нуң Кол Ассамблеязының май эгезинде бадылаан ол документилериниң чугулазын болгаш хогжүп орар чурттарның тускайлаш догуланарын быжыглаарынче угланыышкынныг ол документилерниң негелдезин боттандырынче делегейниң хөй-ниитизин мобилизастаарының эргежок чугулазын демделээн.

Делегейге политиктиг чаа байдалдың тургустунганы, дүшкүүрлүг байдалдың чавыртылын турары болгаш тайбың кожа-хелбээ, догуланылганың принциптериниң калбаа-биле чүүлдүг кылдыр үнеледип турары — бо бүгү делегейге чаа экономика чурумун тургузарынга таварымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар деп чагаала чугаалаан.

Транспортта кризис

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи пайысылалдың автобустарының, хоорай чоогунга аргыжар поездилериниң болгаш метрозунуң транспорт парыгы бо чылдың баштайгы беш айының дургузунда 25 хуу кызырылган деп, «Дейли телеграф» солун бижээн. Метрополитенниң 370 поезизиин болгаш чүс-чүс автобустарны аргыжылгадан үндүрген. Лондонуң транспорт кризизиниң кол чылдагааны болза ажыл төлевириниң авазжээнинин болгаш эдлегелериниң аажок узамдыкканийның улампызал ажылчын күжүнүң чедишпестеп турары болган.

Транспорт ажыглаарының төлевирин улгатпышаан. Ол төлевир соолгу үш чылдың дургузунда бежен ажыр хуу. 1960 чылдан бээр—дөрт катап улгатқан.

Париждиң төп нудумчузу болуур Елисей шөлдеринде «Аэрофлоттуң» төлээ чери. В. ЕГОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ВАНДАЛИЗМНИҢ ХЕРЕЧИЗИ

ЛОНДОН. СЭТА). Фашистиг дүржок идегеттер Карл Маркстың Хайгейтиде хөөрүн доранчылаан. Озар Маркстың үлдерден кылган хөрек тураскаалын таваандан дүшүргеш оны будук-биле чаап, шокарлай бижин каапкан.

Полиция хөөрүнүң ол кезээн хатгап, истелгени чоруткуп турар. Хайгейт хөөрүнге вандализмни кылган чорук англи хөй-ниитиниң килениээшкинин болдургай деп, Карл Маркс аттыг библиотека чөвүлелиниң даргазы Эмпрю Ротштейн медеглээн. Ындыг ыдыкчыг чөнгээ Англияда-даа, барыын түктүг чамдык чурттарында-даа реакциялыг күштер идепкейжип турар үеде болганы база табарылга эвес деп, ол демделээн.

Тураскаалды катап тургузары-биле акша чыыладазы эгелээн деп. Э. Ротштейн ыыжыктаан.

Диктатураның дээди чадаларында өскертилгелер

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Буэнос-Айресте келген дыка-дыгларлардан алгаш коорге, арткан чылын сентябрьга болган эргилдениң соонда хунтаның Чилиге тургузуп алган шериг чазааның бүгү министрлери болгаш бүгү можуларның чагырыкчыларының халажырын дилээн. Оон-биле капсырлаштыр чурттуң министерстволарының болгаш күрүнеиниң өске-даа албан черлериниң бүгү дээди дүжүметтери «диктеглер» киирген. Ёзу-чурүмга таарышпас кижилерни күрүне аппарадынган үндүрер кызыгаар чок эргени «нацилянын дээди удурткучузу» мен дээр хунта баштыны генерал Пиночетке тывыскан. Чаа министрлер болгаш өске-даа дүжүметтер фашистиг диктатураның ханныг үүдегдиглеринге чүгле дынангыр албатылар болуур.

Дерзки чагырыкчы Пиночет болунуң турунтарын быжыгдай тыртып алыксап турар. Аргентинаның «Ониньон» солунунуң бижип туларын ёзугаар алырга, ол идегет «күрүне — мен-дир мен» дээр принципиң ёзугаар даажылап турар апарган. Ол генерал башкы күрүнелер-биле чаалажыр дайын чаргаар, үндүрүг үлгаттырар ийикке күш чок болдурар, шиитекчилерни томуйлаар азы халаар, кандыгдаа декрет, хөйлуларны чүүлдүт деп көөр ийикпе күш чок болдурар «эргени» болунга холгаарлап алган.

Чилиниң күрүне аппарадының өскертилгелери чуртка дерзин үүгедиглер, ыыжыгга кылырын улаш күштелдирериге чедирер.

Конкурстуң киржикчилери—школачылар

Аяс-каан дээр, хүнүүң чырык хередери, чиңгир ногаан аяң — бүгү-ле чүве ол хүн омак-хөгүүг ышкаш сагындырган. Бистиң республиканың аныяк механизаторларының үшкү республика конкурузун Чадаанаңның өөренекчилер бригадазының баазазынга организастап эрттирип турганы ол.

Конкурстуң киржикчилери командалар удаа-дараа чыглып кээп турган, оларны СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Куулар, Тыва АССР-ниң чыгдымышкы министриниң орадакчызы А. Д. Аран хүлээп ап, байыр чедирген. Хүнүүң чуруумун чарлапкан, кайы комзанда кажан эгелээрин билдинге берген.

Аныяк кыргыкчылар СЭКП-ниң XXII съездизиң аттыг совхозтуң кыргылда пунктузунче аъттаныпкан. Конкурсту эгелээринге бүгү чүве белеп. Кыргылда машиналарын хынап каап, киржикчилер база белеп. «Аарыкчылар» база чыглып келген. Шеңелде кыргылда чоруп тур. Хойлар эъдип, кыргылда машиналары ээнмыг дагжаан. Ам-на маргылдаа-даа эгеледи. Кым тиилээр ирги! Судьялар кичээнгейлиг хайгаараан. Чадаанадан Клара Донгак, Элегестен Саша Поршнев, Эрги-Барлыктан Данил Хомушку хөй кыргыырынга мергежилдиин көргүзе бердилер. Чеди. сес минутада бир хойну кыргыптылар. Ынчалза-даа хойну дүрген кыргыырының рекордун Улуг-Хемниң Хайыракан школазының өөренекчизи Данзын Кан-оол көргүскен. Ол бир хойну 4,5 минутада кыргаан. Ол сесги классчы-даа болза, хөй кыргыырының маргылаалларынга чангыс удаа эвес киржип келген. Бодунуң районунга болган маргылдаага улуг улус аразынга безин дөртүү черни эзээн.

Аныяк механизаторларның маргылаазы Бора-Хөл дээрге эрткен. Кан аъттарны аныяктар кашпагай башкарганнар. Чадаана школазының оңгу классчызы Чечек Хертектиң болгаш Элегестиң өөренекчилер бригадазының кежигүнү Сергей Оюнуң эки киришкенин онзалап демделеп болур. Володя Коровин Сергейден хензиг-ле озалдаан. Оолдарның күүседир даалгазы база амыр эвес. Андарган черниң хамызы, дорту дээш, өөренип көөр ужуруг чүүлдер-ле хөй. Аныяк механизаторлар оны эрестинг күүсеткеннер. Чүге дизе олар шупту өөренекчилерниң бүдүрүлге бригадаларында ажылдап турар болгаш кан аъттарны башкарып билир.

Аныяк саанчыларның маргылаазы база солуп эрткен. Анаа саанчы уруглар-даа, оолдар-даа киришкен. Инектер саалдарынга аппараттарының чанында турупкан. Инектиң эмнин бүштай саарынга белеткээри чугула. Чеже минутада инекти сагганы, сүттүң хемчээлин база өөренип көөр ужуруг. Ажыл-ишчи чалыы хоолдар маңнаа база-ла эрес-чаштагайым көргүүнүң шылаан. Чадаана школазының өөренекчизи Катя Бопуу 1,3 минутада инээн хамыкты мурнай саап дооскаш. Ол 6,5 литрик сагган. Маргылдаага киржип турган оол саанчы Гриша Ондар (Катиның чаңгыс классчызы) машина-биле саалдага ийиги черни эзээн. 5,5 минутада ол 7,1 литр сүттү сагган. Бо маргылдаага 1972 чылда республика чемпиону. Элегес школазының өөренекчизи Галя Дыкыл-оол база киришкен. Ол аныяк саанчылар-ның Донда-Ростовка болган бүгү-эвилел маргылдаазынга база киржип чоруан.

Практиктиг конкурстар эки эрткен дээрэни судьялар болгаш маргылдааны көргеш өскедаа кижилер демделээн. Ындыг турбуже аныяк хову ажылдакчыларының, малчын-нарның болгаш ногаа кылларының аас-биле конкурстары шала кошкак эрткенин демделээр аивав. Шэк-ындыг конкурстарны бир-ле дугаар организастап турары ол. Ынчалза-даа аас-биле харылзаалар черле кошкак боол турары тодаргай. Хову ажылдакчыларындан бирги черни база-ла Чадаана школазының өөренекчизи Света Хунаа алган.

Чөөн-Хемчик район бо конкурсту эрттиреринге эки белеткенген болган. СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Куулар, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң директору Т. К. Пичен-оол дээш өскедаа спецыалистер, школа директизы, өөренекчилер бригадазының удурткучулары ун-хереттиң чүгулазын хамызы-биле билгеннер.

Дараазында хүнде конкурстуң киржикчилери СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң сүрзглыг саанчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденниң эдилекчизи Алдын-кыс Санат-Бапровна Монгуш-биле ужурашкан. Саанчы болунуң ажыл-херектеринең, моон соңгаарғы соруглаларының дугайын база ам болур сессия дугайын чугаалаан. Школачылар боттарының ажыл-херектерин аңаа сонуургаткан.

Элегестиң өөренекчилер бригадазында 60 га черде тараа мультураларын тараан база картофельди олурткан. Школачылар ам картофель шөлүн культивастап турар. Чадаананың школачылары ногааларны өстүрүп, тараа культураларын, кукурузаны, картофельди тараан. Бригаданың шөлү 70 га чедип турар. Барыын-Хемчик районда школачыларның беш бригадазы ажылдап турар. Оларның эң дээрези—Эргин-Барлык школазында. Школачылар ной кыргылдазынга дузалажып турар. Республиканың аныяк натуралистер станциязында өөренекчи Вера Пригогова оларның ажаан өстүрүп турары лениниң садының дугайын чыыларынарга сонуургаткан. Ында лениичи чечектерден экелдирген чимистиг ыыштар, чечектер өзүп турар.

Конкурстарның түңнелинде байырлыг шугум чыскаалы болган. Аңаа чемпионнарны тодараткан. Чемпионуң кожаларын Элегестен Сергей Оюнга, Чадаанадан Чечен Хертектиң, Катя Попуура, Улуг-Хемден Данзын Кан-оолга белдирикен. Бо чылдың дөрт чемпионунуң аттарын республиканың аныяк натуралистер станциязының Хүндүлел депте-ринде кирер бижээн. Бо шөнүн курстуң тиилекчилери августа Ставрополья болур бүгү-росси конкурузунга барып киржир. Оларның ийизи — Чечен Хертек биле Сергей Оюн өөренекчилерниң бүдүрүлге бригадаларының бүгү-эвилел слёдунга киржир.

Аныяк механизаторлар конкурузунга киришче өөгүүр чамдык бригадалар келбейн барган. Ылаңгыя Бии-Хемниң район-оо эргелекчизи Ю. М. Некрасов, Тураның № 1 школазының директору Л. Я. Ларикова өөренекчилерин маргылдаага киргиштирбейн барганы элдептир. Республикага ат-суургалыг мурнакчы бригаданың ажыл-херээн улам экижидеринин улуу, ону сулардырынче чоокшуладып турары канчаңдаа шын эвес. Эрэнч. Тес-Хем, Өвүр районнар бо чугула херектн база кичээнгейге албаан.

Өөренекчилерниң бүдүрүлге бригадалары дээрге аңаа-бир чүве эвес, ол дээрге келир үениң аныяк механизаторлары, малчыннарын дарганнар чер болгай. Дыка хөй оолдар, уруглар школаны дооскан соонда төрээн колхозтарынга, совхозтарынга барып ажылдап тураргар.

М. ФИЛИМОНОВА.

Республиканың аныяк натуралистер станциязының директору.

ЧААЖЫКТЫРГАН АТОМ

1909 чылда Ленин «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп алдарлыг ажылынга В. И. Ленин «электрон база-ла атом ишкаш тенчү чок нарын» деп бижээн. Улуг баштыңчының өттүр коргенин кижи магадаар.

Ол үеде электронну физиктер чаа-ла ажыткан, атомга хамаарыштыр ооң ролю кандыгыл дээрзин билбес турган. Атом кӧрозүнүң дугайын бодаар безин харык чок. Сөөлүүде барып электрон, шынап-ла, дыка нарын шинарлыг деп чүве илередээн.

Ийи чыл эрткенде, 1911 чылда, англан физик Эрнест Резерфорт бодуңу кайгамчыктыг дүржүлгаларын-биле атом нарын тургузуптуг: дал ортузунда кадар октаглыг ядро бар, ону долгандыр электроннар эргилип турар деп балыткаан.

Ооң эгелээш атомның иштики тургузуун өөренирим, атомнуг болушкынарны кижи инитилелиниң ажыглаары шапкынчаан.

Атом ядрозу, атом энергизы, атомнуг электростанция деп сӧстер бо хүннерде кымыдаа кайгатпас, элдепсинбирбес. Эртем, техника ол хире сайзыраан.

Атомның барык бүгү массазы, энергизы ооң ядрозунда шингээттингеп болур. Бир өвес атом ядрозунуң октагазын өскертиптер болза, ол атом өске элементинниң атому кылдыр өскерли бээр. Ол шилчилге үезинде хей энергия ылгалын үнер. Ындыг өскерлелелерни кылырда, кончуг улуг энергиялыг кезикчигеттер херек. Оларның-биле атомну «бомбалаарга» ядро өскерлип болур. Ынчалза-даа «аар» (Менделеевтиң таблицазының сөөлгү одуругларында турар) атомнар колдуу-ла доктаамал өвес, боттары-ла бүстүп-частып турар ийикле, азы бичии энергиялыг кезекчигеттер-биле бомбалаарга безин чарлып болур. Уранның 235 деп изотобун (хевирин) ооҗум нейтроннар-биле бомбалаарга, барык ийи деп кезекке чарлы бээр болгаш элээш ында нейтроннарны тывылдырар. Ол нейтроннар дараазында атомнарны чара тевер. Бо болуушкун кончуг дүрген болур болгаш частымшкын хевирлиг, «илчирбелеечек» дээр реакция эгелээр. Ооң түңелинде кончуг хей энергия ылгалып үнер. Ол энергияны ажыглаарын эртемденер ажылымышкынның эгезинден-не бодап турган.

Ийги делегей дайынының эгезинде Европа чуртталарының Эрнико Ферми Альберт Эйнштейн дээш чижектиг шылгарааңгай эртемденнери Америкажедезе берген. Оларның ачызында атом энергиязын ажыглап болур реактор бир дугаарында Америкага ажылдап эгелээн. Бистиң чуртувуска чидыг ажылдарны И. В. Курчатовка баштаткан коллектив чорудуп турган.

1946 чылдың декабрьда Европага бир-ле дугаар атомнуг реактор Совет Эвилелинге ажылдап эгелээн. Ол болза атом энергиязын бистиң чуртувуска ажыглап эгелээнинниң эгези болур. 11 чыл эрткенде Курчатов мынча деп сактып бижээн: «Ол төнүч чок ядролуг күштерни бирги ээлгеге коргунчуг боо-чепсек кылырынга ажыглаан. Бүгү-зе совет эртемденнер дег, мен база ол энергияны тайбың ажыглаар деп чүвеге бүзүрээр мен.

Ортек үелиг уран 235 болгаш плутоний одарны атомнуг шимчеваилерге, тайбың аммыраддың самолёттарына, корабльдериге, электростанцияларына, бүгү улуска чырыктыг, чылыгны бээр кылдыр ажыглаар үе ырак өвес.

Шынап-ла, 1947 чылда атомнуг электростанция тударын бодаар хире өвес турган. Американың Каттыжкан Штаттары Совет Эвилелинге ядролуг дайын-биле кыжаңнып турган. Ынчангаш ол үеде Совет чазактың, бистиң эртемделеривистиң бүгү күжү атомнуг бомбаны кылырынче болгаш бүдүрериче утпаңган. (Американнарның Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларны атомнуг бомбалар-биле бомбалаанының соонда ындыг чепсекти бүдүрбес зрга чок апарган).

1949 чылдың сентябрь 23-те Совет Эвилели атомнуг бомбаның бирги чазылдырышкынын шенээн. Ол коргунчуг чепсекти совет эртемделиер бодунуң чонунуң тайбың күш-ажылын камгалаар дээш чогааткан. Ынчангаш оларның сеткиям тайбың.

1952 чылда американнар водородтуг бомбаны чазылдырган болгаш артык күштүг бомбазы-биле база кыжаны берген. Ындыг байдалда Курчатовтуң бөлүүнге Совет чазак чаа даалганы берген.

1953 чылдың август 12-де Совет Эвилелинге бирги термоядролуг частыышкын дүлүүштелген. Ол болза атомнуг бомбадан артык күштүг водородтуг бомба болур.

Бир өвес атомнуг бомбага ураның атомнары чарлып турар болза, водородтуг бомбага водородтуң атомнары каттыжып турар. Ындыг каттыжышкын реакциязының үезинде эмге-тикчок энергия ылгалын үнер. Бир өвес атомнуг бомбаны «критиктиг масса» дээр массадан улгаттыр хилиш болбас болза, водородтуг бомбаны кайы-даа хире күштүг кылдыр кылып болур. Ам бистиң Совет Армиязые ол чепсек-биле хандыргыңнаан, тайбың чуртталгавысты камгалап турээр.

Атомнуг энергияны энергетикага бир-ле дугаарында бистиң чуртувус ажыглап эгелээн. 1954 чылдың июнь 27-де делегейге бирги атомнуг электростанция Совет Эвилелинге ажылдап эгелээн. Ооң эгелээш атом тайбың аммыралче шилчээн. Атомнуг электростанцияларның чылыглыг электростанциялардан онзалаңгы ылганыр чүвези болза: оларны кывар чүүлдүг черлер чоотугга өвес, кайа-даа тудуп болур, чүге дээрге бир машина уран рудазы станцияны бир ай иштинде хандырып болур. Чылыглыг электростанцияларның долганыр турар агаар-бойдусту чүдеңнээ турары ышкаш өвес: хомүр-даш, нефть кыпкан соонда, катап ажыглаттынмас, а уран рудазындан чаа атомнуг кывар чүүл — плутоний тыптыр. Плутонийни катап база атомнуг электростанцияларга ажыглаар.

Амдыгында атомнуг электростанцияларның шыдалы ындыг-да улуг өвес. Ынчалза-даа атомнуг энергетика шапкын сайзырап, шыдалы өзүп олурар. Чижээ, Белоярскиниң (Свердлов область) академик Курчатов аттыг атомнуг электростанциязының төлевилээн күчүзү 100.000 квт. Бүстүн температуразы 450—500 градус чедер. Ол дээрге чылыглыг электростанцияларның немчегдери-биле барык деңнежип турар.

ССРЭ-ниң улус аймак-аймакның хөгжүдүлелиниң тоску беш чыл планында атомнуг электростанцияларның шыдалыны 6—8 млн. квт чедирерин, келир үеде чуруттуң энергетиказынга кол черни эзүлеринге эйтпекен. Ол план ёзугаар Ленинград чоогунда, Каспий далаа эриинде, Шевченко хоорайда, Арменияда бинги күчүзү 2 млн. квт чедер атомнуг электростанцияларны тудуп турар. Кольскиниң атомнуг электростанциязы дошкун соок ораанны мырыңай чаартыптар чылыгны, чырыкты бере бээр үезин ырак өвес. Бирги атомнуг дош чарыкчызы «Ленинниң» өөрү Сонгу Доштуг океанның сугларын ыш-чай чок эжиндирип ажыглаарынга кирер бээр.

Атомнуң бүдүмелдериң тургуступтары бичии кезикчигеттериң шыналарыны билип, өөренип алгаш кижиниң чаагай чорумга чүге атомнуг энергияны өвес, ядыы-бүрү ажык-дузаны берген. Шаандан бээр эмге тывылбаан рак аарыларын радиоактивтиг херелдер-биле эмнеп турарын айтырга-ла кижиниң атом тургузуунуң дугаймда биликиниң ажыыл хереченнелей бээр. Хүннүң энергизының үндезини болур термоядролуг реакцияны кижи ажыглай бээр. Чер кырынга бичии хүнчүгештерни «кыпсып» аар үези чедип кээр.

Бистиң чуртувус атом энергизын тайбың сорулгаларга ажыглап турар. Ол дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбың политиказының үре-түңнели.

Х. САЯ.

Кызылда башкы институдунуң физика башкызы.

Спорт

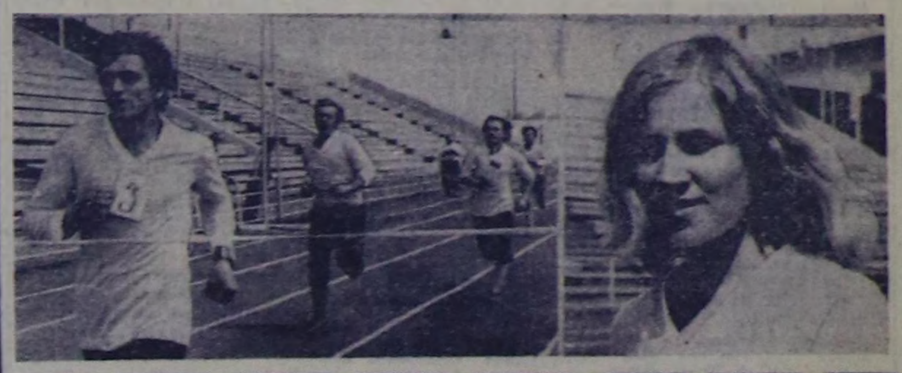
КУБОК—ТУДУГЖУЛАРДА

Кызыл хоорайның бүгүдүзүге, албан организацияның коллективтериниң спортчулары ГТО-ның кышкы хевирлериниң нормазарын дужаарынга идепкейлиг киришкен. Ниитизи-биле 3 мүн кижи ГТО-ның кышкы хевирлериниң нормаларын дужаарыбыле киришкен, оларның иштинден мүн ажыг кижи ГТО-ның нормаларын чедиишкиниг күүсеткен. 1974 чылдың январь бирнин отчёду-биле алмага 11 мүн ажыг кыымчылар ГТО-ның нормазавын дужаап эгелээн.

Эрткен субботада республика наймыылының «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга Кызыл хоорайның бүдүзүлге, албан организация коллективтериниң төлээлери ГТО-ның хей хевирлеринге хүүда болган команда талазы-биле бирги чер дээш күжүн шенешкеннеп. ГТО-ның хей хевирлеринге бо маргылдааны ВЛКСМ хоорекому, хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң ишчилер кубогун чаалап алган. Херээжен спортчуларның Кызылдың садыг базазының найыралыг командазы бирги черже үнеш, ишчилер кубокту алган. Шаандыг черлерни алган спортчулар макталы бижиктер-биле шаңнатканнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдаа үезинде: херээжен спортчуларның аразында бирги черни алган Т. Гончарова (оң талазында). Авторлуң фотолары.

Ялтаның дыштанылга черлери

Амгы үеде Крымның Мурнуу эриниң курорттары бистиң чуртувуста эң-не сураглаан дыштанылга черлери болуп турар. Оларның хөгжүдезиниң перспективаларының дугайында Ялта хоорекускомунуң дарганының бирги ораалакчызы Игорь КОШЛЯК ПМА-ның корреспондентизиңе чугаалап берген.

Амгы үеде Крымның бүгү Мурнуу эриниң курорт комплекизи — ол дээрге 37 мүң олуттуг 100 ажыг санаторий-курорт болгаш дыштанылга аябан черлери-дир. Оларга чылдың-на бистиң чуруттувустуң бүдүн, чартын миллион ажылчы чоннары болгаш 70 мүң ажыг дашты-кы аалчылаар боттарының шөлээзин эрттирип, дыштанып база эмнедип турар.

Сөөлгү 15—20 чылдар дургузунда Крымда тудугнуң шынары эниишээн. Улуг-улуг курорт комплекстерин тутнан болгаш ам-даа тудуп турар, чижээ «Мисхор» болгаш «Марат» пансионаттар, оларның кайызы-даа 1000 олуттуг, «Донбасс» деп курорт хоорай, ол хары угда 1250 кижини хүлээп алыр. Бүгү-зевилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер лагери «Артекке» ам хары угда 4000 болдар, уруглаар дыштанып турар. Санаторийлер, дыштанылга бажыңнары болгаш пионер лагерьлериниң аңгыда Крымда дыштанылга черлериниң чаа хевирлери— пансионаттар, санатор школалары болгаш пионерлериниң санатор лагерьлери, профилактооримйлер, уруглардың санатор садтары, кемпингилер бар апарган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг херектериниң талазы-биле Күрүне Комитеди Ялта хоорайның төвүн планнаарының болгаш тударының төлевилелиниң кылыышының хааглыг конкурузун чарлаан. Ялта — бүгү земилеге ужур-дузалыг курорт. Крымның бүгү Мурнуу эриниң төвүгү талазы-биле тургустунган төвү, ынчангаш төлевилелдиң кол сорулгазы болза хоорайның архитектурлуг каас, чараш хевирин бойдус чурумалы, аңыш далай делегеми-биле, паритаар болгаш далай эриктери-биле ханы хөлбаалыг кылдыр тазарыштыр кылыры болуур.

Крымның амгы архитектуразында кол угланыышкын болза бажыңнарның каттарының санын көвүдедири болуп турар. Беш каът бажыңнардан он болгаш ооң-даа хей каът бажыңнарже шилчип турар бис. Ам «Ай-Даниль» санаторийниң удуур он алды каът корпузуңуң тудуу дооступ турар. Даштыкы туристер чурттаар чаа гостиница 17 каът болур. «Мисхор» пансионаттың он каът ийи корпузу база ажыглалга кирер. «Марат» санаторийниң бедик корпузун тударын көрдүнгеен. Ялтага хей каът бедик башыңнар тударын чамдык бергелербиле хөлбашкан, чүге дээрге ол хоорай чер шинчээшкининиң талазы-биле айыылдыг курмага турар — хей каът башыңнар тударда ол факторну хамыктың мурнунда барымдаалап көөр апаар болгай—деп, Игорь Кошлак чугаалаан.

— ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДА ЯЛТА КУРОРТУНГА КАНДЫГ ЧАА ТУДУГЛАР НЕМЕЖИРИЛ?

— Тудуг планнары улуг. Чүгле бо чылын тудутчулар үшен ажыг башыңнарны болгаш тудугларны ажыглалга киирер, оларның аразында Ай-Данильде санатор комплекизи, Никитаның ботаника садында Эртемденнер бажыңы бар.

Пассажирлер дамыглаар канаттыг ооң Мисхор суурну Крым даглариның бедик башларының бирээзин болуур Ай-Петри-биле тудуштурар. Дыка хей тудуглар дооступ, оске бир чамдыктары чүгле эгелеп турар боор-дур. Чижээ, Ялтада хөгжүм-шын театрының, автовокзалда гостиницаның тудуун чаа тудуп эгелей бердиивис. Ялтаның турбаазазының бедик башыңы болгаш цирк-аквариум ышкаш ындыг чүгүла тудугларны амдыызында чүгле төлевилеп турар. Ол цирк-аквариумнуң ареназы дельфиннер турар тускай бассейнниг болур. Чаа троллейбус шугуму Ялтаны Ливадия-биле тудуштурар. Далай эриң улам делгем болгаш чараш алаар: чүүк порту хоорай кызыгаарының даштынга турар.

Ялтаның чөөн-кавызында курорттар: Гурзуфта кемпинг. Кошка даанын артында «Заря» деп санатор комплекизи база дүрген туттунуп турар. Ол девискээрге кадыкшылдың дыка хей черлерни төлевилеп эгелээн, олар хары угда 10000 кижини хүлээп ап болуур.

Бистиң чуруттувустуң эң-не шаандакы курорттарының бирээзин Ялтаның келир үезин нинитизи-биле чугаалаарга ынаныг-дыр.

Светлана КАСИМОВА, ПМА-ның корреспондентизи.

Сонуургактарга

ПОРТФЕЛЬДЕ... ЭСМ

Тбилисиниң электроннуг саналга машиналары ыылыг заводунуң ыылган чаа чүүлдериниң бирээзи—«Искра-110» деп электроннуг, клавишалыг машина. Ону экономистерниң, бухгалтерларның, санакчыларның хүн бүрүдегги ажылынга ажыглаарынга кончуг таарымчалыг ыылдыр кылган. Ол машина сес ораанныг санны найгамчык дүрген кадар, кажыыр, көвүдедир болгаш үлээр. Ол кылдыкыларын кайызын-даа күүседиринге чүгле 0,25 секунда хире үе негеттимер. Бо чылын завод 12 мүң ындыг машиналарны бүдүрүп үндүрер, төсну беш чылдың төнчүзүнде оларны бүдүрериң 20 мүң чедиг көвүдедир.

Микроэлементилерден эптеп ыылган «Искра» ажыглаарынга эптиг, ынаныштыг, чимик болгаш портфельге хостуг сыңа бээр. Ону чүгле совет эвес, харын дыка хей даштыны тускай эртемнигпер бедимбиле үнелээн, делегейниң делегелелериниң болгаш ярмарказарынга чедишкинниг деп көргүзүнген.

Давид ИМЕДАШВИЛИ, Юрий БАРАНОВ, ПМА-ның корреспондентилери.

Океанны кежилдир хемелээр

Эрес-дидим болгарлар Юлия биле Денчо Папазовтар Гибралтар—Канар ортулуктары—Куба аразынга ыран-узак болгаш айыылдыг аян-черукту далайларны дамчыштыр ыыр деп турарлар. Олар шилпластикадан ыылган парустуг хемеге олуруп алгаш, бир чус хире хүн дургузунда аяын океанга эжиндирип, аян-черук ыыр ужуруг. Экспедицияның сорулгазы — аъш-чемге чүгле планктонну — далай баларын аңыглап, оон-биле нижинин амыдыралын болурунуң аргазын балыткаары болуур. Папазов ашак-кадай Хосталга ортулуктуң эриинге сентябрь айда, Болгарияга социалистиг революцияның 30 чылынга утпаңган чүүлүн эжиндирип чедер сорулгазы саналган.

ЧУРУКТА: Юлия биле Денчо Папазовтар.

Централфото—СЭТА-ның фотозу.

ТӨРЭЭН ЧЕРИВИС ДЕЛГЕМИНДЕ

УЛУГ-ХЕМ. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ КӨРДҮВҮС

Тываның хөгжүм-шын театрының коллективи бо хүннерде республиканың хоорай, суурларын эргип, чайгы үүгүшхүнеринің үезинде чонуң культурлуг дыштанылгазынга бараан болуп чоруп турарлар.

Чоокта чаа бир болүк артистер Бай-Тайга районуң ажылчыларынга аалдап чораан. Олар Э. Войничниң «Шаашкө» деп сураглыг романынга үндезилээн, И. Штоктуң «Итальянын ковуланы» деп шинзии көргүскен. Социал-политиктиг темага бижиттингеп ханы утказы, мөзүлүрлүг патриоттарның ковур-хевирим көргүскен бо шинии артистер эң ойлап күүсеткеннер. Хосталга дээш чаяыш-сыныш чок демисеттин Артурнуң ролюн күүсеткен артист Ч. С. Мартай-оол өөгүлүүлүг сөзу-биле билдиглиг ойнап, шинии кол мөзүлүрлүг ковур-хевирин көрүкчүлерге хамчылып шыдаан. Боттарының онаашкан рольларын артистер К. Чөлбеней, Д. Намчыл, С. Адыг, Л. Хомушку болгаш өскелерниң-даа тывылгыр, чараш ойнап турарын көрүкчүлер магадап соңуургаан. Районуң кайы-даа суурларынга бааргa, артистерни улуг, биче көрүкчүлер чылыг утпуп турган.

Театрның артистериниң чоокта бараалгадып турар чаа турускан шиилери Совет Тываның 30 чыл ойнга төлептиг (юбилей) болур дээрзин көрүкчүлер бедин-биле үнелеп турар.

Б. БАРБА.

СУРГУУЛДАРНЫҢ ПРАКТИКАЗЫ

Бо хүннерде Кызылдың уран чүүл училищезиниң 3-ку курсчулары Эрзин, Бай-Даг, Туран, Өөк Культура башкыларында 19 кижи практика эрттирип турер. Сургууллар кыска үениң дургузунда дыка тей ажылдарны кылганнар. Туран хоорайга Совет Тываның 30 чыл болур ойнга турускаатканы дыштанылга кежээзи солуп эрткен, орта тыва фотоаалычыларның ком делегелегезин организастаавы эки. Младшый Евгений Лошков, Светлана Аижи оларның тывыгырыын турачылаар магадаавыр.

Өөктүң Культура башкыларында практикалап турар сургууллар база-ла багай өвес ажылдап турар. Виктормалар, тывыыктар кежээзин сургууллар эрттирген. Бо кежээге сургууллар тус черниң аныыктарынга ажыы үениң танцыларын база өөреткеннер. Өөк сүт-бараан фермазынга делегей байдалының дугайында бесседаларны эрттирген. Бо бүгү ажылдарга Дина Доржу, Светлана Оюдар, Ран Араттор олар идепкейлиг киришкеннер.

Н. ШОЮДАА.

Телевидение

ИЮЛЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35 — Школачыларга. «Сенээ, чалыы назым!» 14.20—Медээлер. 14.30—Өөнүт телекөргүзүг. Мультфильм. 14.40—«Цирк оттары». 15.25—Өөнүт телекөргүзүг. Телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга СССРэ-ниң ЭА-зының корреспоклент-кежигүүү В. Г. Афанасьев харыылаар. 15.55—Өөнүт телекөргүзүг. Футболга делегей чемпионады. Польша биле ГФР-ниң шилилдек командалары. 2-ги тайм. ГФР-ден дамчыдылга 16.40—Өөнүт телекөргүзүг. «13 сандай» деп хөгжимнер телетеатры. 17.50—18.00 — Чапсар. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүт телекөргүзүг. Футболга делегей чемпионады. Бразилия биле Голландиниң шилилдек командалары. 2-ги тайм. ГФР-ден дамчыдылга. 19.15 — «Аныяк назын». Социалистиг Күрү-ажылдың Маадыры В. А. Затворницкийниң пресс-конференциязы. 20.10—«Экранда кинокомедия». «Балеттиң солизи». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

21.25 — Телемедээлер. 21.40 — Уругларга. Мультфильм. 21.45—Телемедээлер. 21.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00—«Поэзия». Николай Ушаков. 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—23.30 — Өөнүт телекөргүзүг. Совет ыраларының концерти.

Кызыл-садыг черн чүдүрүнчү-экспедиторлап ажылдаар кижилерни (эр улусту) чалап тур. Айза шалыны 153 рубль. Ажылдаарын кузээнней Октябрьская кудумчузунуң № 29 башында Кызыл-садыгның кадр килдизинге келир. Телефон № 54-36.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ, ЫРЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле) Эрткен воскресеньеде—совет аныктар хүнүнде Каа-Хем районуңуң төвү байырлаалдыы-биле шиметтингеп. Районда культура бажыңнарының болгаш клубтарының—6 черниң боттарының артистериниң концертин чон улуг соңуургал-биле көргеп. Аңгы бирги черни Сарыг-Сепиң Культура башкыы (директору Виктор Харченко), ийигизини «Совет Тыва» совхозтуң клуву (эргелекчизи Аграмаа Балчый-оол) олар түс бүрүү ап. ВЛКСМ райкомуңуң мактала бижиктери-биле шаңнатканнар. Тудугжу Рагшин, мал эмчизи Уваңгур, медицина сестразы Викасова оларның орус, тыва, армян ырыларны күүсеткенин көрүүчүлер оңза соңуургап, катап-катап дилеп турган.

Ол хүн чүгле концерт-биле кызыгаарлаттынмаан, спортчу маргылдаалар база болган. Мотоциклистер 12 кижиниң маргылдаазында эртеен өөредилге чылында оргунак школа доосказы Сергей Надседкин бир дугаарында халдып келгеш, тергиндээн. Ийги черни Николай Гончарев алган.

Сарыг-Сеп суурнуң болган «Коммунизмче оруу» колхозтуң төвү Кок-Хаактың спортчулары бүт бомбүүнге маргылдашкан.

Г. ДОНГАК.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮЛЬ 4-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Куда таңгозу» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бай дыштуң кыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бомбүрүк кымында уруг» 9.05, 10.35, «Оцеола» 12.05, 13.55, 18.45, «Декамерон—40» 17.35, 19.25, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Трясогузмаларның шерии база катап тулчуп тур» 12.00, «Хлеб дарыыг-дыр» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЛГЫ КИНОТЕАТР: «Сүрүшкүү» (2 сериязы) 17.00, 19.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «От, сут болгаш чес хоолайзар» 16.30, «Хорулаан» 18.00, 20.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң Чырыышкыл министерстводу, Кызыл-Арыг школазының партия, профсоюзтар организациязының башкы

Ондар Бавзанович ДАНДАР-ООЛДУҢ

ооган-ондакка ребаныышкан аалакке мочалаанынга холбаштыгөөн ат-бүдезинге болгаш төрелдевинге ханы бажыыдалын илередип түр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, бараа ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Сөлүн келбейн барганда 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАГЫГ 705

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер тер.полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле өргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00545

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 156 (9530) Пятница, июль 5, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир перспективада Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле эртем-практиктиг конференция

СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары **В. Н. Филиппов** бодунуң илеткелиниг республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң моон ыдыгы специализастаашкынынга, концентрастаашкынынга болгаш Тывага аграр-үлетпүрүлүг комплексти тургузарының айтырыгларына доктаагаш.

Республика экономиказында көдээ ажыл-агый ам дээрезинде кол черниң эвлел турар. Сөөлгү чылдарда продукция бүдүрериниң хемчээли көскүзү-биле өскен. Тоску беш чылдың эрткен чылдарында 8 млн. ажыг рубльдиң ялзы-бүрү техниказын, 28,7 мун тонна минералдыг чемнишчидилгелерни көдээниң ажыл-ишчилери алган.

Тыванып көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаашкыны түе черниң бойдусдевискээриниң байдалынга тааржып турар. Кол угланышкын — хой ажылы ол нинти орулганың 41 хуузун берип турар. Нинти орулганың 23 хуузун тараа, 21,7 хуузун эът болгаш сүт берип турар.

Тока аттыг, «УТКА 25 чылы» дээн ишкаш ажыл-агыйларның тускайжыттыган адырының айыл-биле эки ажылдап турарын, Тыванып колхоз, совхозтарының кандыг ялзылыг специализастаттынганын чугаалаан, В. Н. Филиппов специализастаашкынының, концентрацияның болгаш кооперастаашкынның келир үеде кандыг ялзылыг хөгжүдүрүкчү айтырыгларынга доктаагаш.

Малдың баш санын өстүрер, мал болгаш чер ажылының продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле онгу беш чылда улуг ажылдар планаттынып турар. Ону боттандырары бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун бедилеринден, чүнүң-даа мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң хамааржыр, маңаа специализация, концентрация кол ролдуг ойнаар.

Чоокку үеде республиканың 23 совхозу хой ажылынга, дөртү — тараа бүдүреринге, үжү—эът, дөртү—эът-сүт, бирбир совхозтар дагаа, чон өстүреринге тускайжыттынар. 4 совхоз мал семиртир. Уксаалыг кыс малды өстүрер беш ферманы организастаар. Чижээлээрге, «Саян» совхозтуң баазазынга чыл бүрүде муң баш кыс молдурганы азырвар. Сүт бүдүрер дөрт ажыл-агыйның кайызынга-даа 1200 саар инек турар. Оон аңгыда хоорайлар чоогунга сүт бүдүрер алды ажыл-агыйны тургузар.

Мая ажылының 11 комплекстилерни организастаар, оларның ийизи колхозтар аразының болуур. 5 комплексте хойнуң кыс төлүн өстүрери планнаттынган. «Күш-ажылдың хостуу», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Бурунгаар», совхозтар, Эрзиниң Ленин аттыг колхоз, Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы бо ажыл-агыйларның баазазынга колхоз-совхозтарның бода малын семиртир азыраар күрүне-колхоз каттыжышкынарын тургузар. Тараа бүдүрер ажыл-агыйлар тускайжыттынар.

Бо бүгү айтырыгларны боттандырарын хандырар хемчеглер ажылдап кылдының турар. Ыяаңгыя мал темниң быжыг баазазы тургустунар.

Мал продуктуларын ажылдап кылыр, чижээлээрге, дүк чуур, алгы-кеш эттээр, сүт ажылдап кылыр бүдүрүлгелерни организастаары көрдүүп турар.

Тыванып экономиказын хөгжүдер талазы-биле теманың айтырыгларын конференциянын ийиги хүнүнде чугаалажып доозган. Хүннүң ийи чартыында бо темага хамаарыштыр дараазында эштер саналдарын берген: Тыванып комплекстиг экспедициязының геологу **В. В. Зайков**, «ВНИИстрой»-нуң улуг эртем ажылдакчызы **И. М. Петров**, Сибирьниң цемент эртем-шинчилел институдунуң кылдыс удуртукчузу **М. Д. Зайгер**, «Гипросвязь» институдунуң кылдыс начальныгы **В. А. Шишкин**, Абаканның демир-орук салбырының кол инженери **В. В. Полев**, РСФСР-ниң Хем флодуунуң министерствозунуң төлевилел черниң хол инженери **Я. В. Куприянов** олар санал бергеннер.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары **В. И. Попов** бодунуң илеткелиниг республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң моон ыдыгы специализастаашкынынга, концентрастаашкынынга болгаш Тывага аграр-үлетпүрүлүг комплексти тургузарының айтырыгларына доктаагаш.

Республика экономиказында көдээ ажыл-агый ам дээрезинде кол черниң эвлел турар. Сөөлгү чылдарда продукция бүдүрериниң хемчээли көскүзү-биле өскен. Тоску беш чылдың эрткен чылдарында 8 млн. ажыг рубльдиң ялзы-бүрү техниказын, 28,7 мун тонна минералдыг чемнишчидилгелерни көдээниң ажыл-ишчилери алган.

Тыванып көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаашкыны түе черниң бойдусдевискээриниң байдалынга тааржып турар. Кол угланышкын — хой ажылы ол нинти орулганың 41 хуузун берип турар. Нинти орулганың 23 хуузун тараа, 21,7 хуузун эът болгаш сүт берип турар.

Тока аттыг, «УТКА 25 чылы» дээн ишкаш ажыл-агыйларның тускайжыттынган адырының айыл-биле эки ажылдап турарын, Тыванып колхоз, совхозтарының кандыг ялзылыг специализастаттынганын чугаалаан, В. Н. Филиппов специализастаашкынының, концентрацияның болгаш кооперастаашкынның келир үеде кандыг ялзылыг хөгжүдүрүкчү айтырыгларынга доктаагаш.

Малдың баш санын өстүрер, мал болгаш чер ажылының продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле онгу беш чылда улуг ажылдар планаттынып турар. Ону боттандырары бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун бедилеринден, чүнүң-даа мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң хамааржыр, маңаа специализация, концентрация кол ролдуг ойнаар.

Чоокку үеде республиканың 23 совхозу хой ажылынга, дөртү — тараа бүдүреринге, үжү—эът, дөртү—эът-сүт, бирбир совхозтар дагаа, чон өстүреринге тускайжыттынар. 4 совхоз мал семиртир. Уксаалыг кыс малды өстүрер беш ферманы организастаар. Чижээлээрге, «Саян» совхозтуң баазазынга чыл бүрүде муң баш кыс молдурганы азырвар. Сүт бүдүрер дөрт ажыл-агыйның кайызынга-даа 1200 саар инек турар. Оон аңгыда хоорайлар чоогунга сүт бүдүрер алды ажыл-агыйны тургузар.

Мая ажылының 11 комплекстилерни организастаар, оларның ийизи колхозтар аразының болуур. 5 комплексте хойнуң кыс төлүн өстүрери планнаттынган. «Күш-ажылдың хостуу», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Бурунгаар», совхозтар, Эрзиниң Ленин аттыг колхоз, Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы бо ажыл-агыйларның баазазынга колхоз-совхозтарның бода малын семиртир азыраар күрүне-колхоз каттыжышкынарын тургузар. Тараа бүдүрер ажыл-агыйлар тускайжыттынар.

Бо бүгү айтырыгларны боттандырарын хандырар хемчеглер ажылдап кылдының турар. Ыяаңгыя мал темниң быжыг баазазы тургустунар.

Мал продуктуларын ажылдап кылыр, чижээлээрге, дүк чуур, алгы-кеш эттээр, сүт ажылдап кылыр бүдүрүлгелерни организастаары көрдүүп турар.

Тыванып экономиказын хөгжүдер талазы-биле теманың айтырыгларын конференциянын ийиги хүнүнде чугаалажып доозган. Хүннүң ийи чартыында бо темага хамаарыштыр дараазында эштер саналдарын берген: Тыванып комплекстиг экспедициязының геологу **В. В. Зайков**, «ВНИИстрой»-нуң улуг эртем ажылдакчызы **И. М. Петров**, Сибирьниң цемент эртем-шинчилел институдунуң кылдыс удуртукчузу **М. Д. Зайгер**, «Гипросвязь» институдунуң кылдыс начальныгы **В. А. Шишкин**, Абаканның демир-орук салбырының кол инженери **В. В. Полев**, РСФСР-ниң Хем флодуунуң министерствозунуң төлевилел черниң хол инженери **Я. В. Куприянов** олар санал бергеннер.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары **В. И. Попов** бодунуң илеткелиниг республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң моон ыдыгы специализастаашкынынга, концентрастаашкынынга болгаш Тывага аграр-үлетпүрүлүг комплексти тургузарының айтырыгларына доктаагаш.

Республика экономиказында көдээ ажыл-агый ам дээрезинде кол черниң эвлел турар. Сөөлгү чылдарда продукция бүдүрериниң хемчээли көскүзү-биле өскен. Тоску беш чылдың эрткен чылдарында 8 млн. ажыг рубльдиң ялзы-бүрү техниказын, 28,7 мун тонна минералдыг чемнишчидилгелерни көдээниң ажыл-ишчилери алган.

Тыванып көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаашкыны түе черниң бойдусдевискээриниң байдалынга тааржып турар. Кол угланышкын — хой ажылы ол нинти орулганың 41 хуузун берип турар. Нинти орулганың 23 хуузун тараа, 21,7 хуузун эът болгаш сүт берип турар.

Тока аттыг, «УТКА 25 чылы» дээн ишкаш ажыл-агыйларның тускайжыттынган адырының айыл-биле эки ажылдап турарын, Тыванып колхоз, совхозтарының кандыг ялзылыг специализастаттынганын чугаалаан, В. Н. Филиппов специализастаашкынының, концентрацияның болгаш кооперастаашкынның келир үеде кандыг ялзылыг хөгжүдүрүкчү айтырыгларынга доктаагаш.

Малдың баш санын өстүрер, мал болгаш чер ажылының продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле онгу беш чылда улуг ажылдар планаттынып турар. Ону боттандырары бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун бедилеринден, чүнүң-даа мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң хамааржыр, маңаа специализация, концентрация кол ролдуг ойнаар.

Чоокку үеде республиканың 23 совхозу хой ажылынга, дөртү — тараа бүдүреринге, үжү—эът, дөртү—эът-сүт, бирбир совхозтар дагаа, чон өстүреринге тускайжыттынар. 4 совхоз мал семиртир. Уксаалыг кыс малды өстүрер беш ферманы организастаар. Чижээлээрге, «Саян» совхозтуң баазазынга чыл бүрүде муң баш кыс молдурганы азырвар. Сүт бүдүрер дөрт ажыл-агыйның кайызынга-даа 1200 саар инек турар. Оон аңгыда хоорайлар чоогунга сүт бүдүрер алды ажыл-агыйны тургузар.

Мая ажылының 11 комплекстилерни организастаар, оларның ийизи колхозтар аразының болуур. 5 комплексте хойнуң кыс төлүн өстүрери планнаттынган. «Күш-ажылдың хостуу», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Бурунгаар», совхозтар, Эрзиниң Ленин аттыг колхоз, Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы бо ажыл-агыйларның баазазынга колхоз-совхозтарның бода малын семиртир азыраар күрүне-колхоз каттыжышкынарын тургузар. Тараа бүдүрер ажыл-агыйлар тускайжыттынар.

Бо бүгү айтырыгларны боттандырарын хандырар хемчеглер ажылдап кылдының турар. Ыяаңгыя мал темниң быжыг баазазы тургустунар.

Мал продуктуларын ажылдап кылыр, чижээлээрге, дүк чуур, алгы-кеш эттээр, сүт ажылдап кылыр бүдүрүлгелерни организастаары көрдүүп турар.

Тыванып экономиказын хөгжүдер талазы-биле теманың айтырыгларын конференциянын ийиги хүнүнде чугаалажып доозган. Хүннүң ийи чартыында бо темага хамаарыштыр дараазында эштер саналдарын берген: Тыванып комплекстиг экспедициязының геологу **В. В. Зайков**, «ВНИИстрой»-нуң улуг эртем ажылдакчызы **И. М. Петров**, Сибирьниң цемент эртем-шинчилел институдунуң кылдыс удуртукчузу **М. Д. Зайгер**, «Гипросвязь» институдунуң кылдыс начальныгы **В. А. Шишкин**, Абаканның демир-орук салбырының кол инженери **В. В. Полев**, РСФСР-ниң Хем флодуунуң министерствозунуң төлевилел черниң хол инженери **Я. В. Куприянов** олар санал бергеннер.

СЭКП Тыва обкомунуң

ЧУРУКТА: конференцияның болуп киржикчилери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ОРБИТАДА—КОСМОС КОРАБЛИ „СОЮЗ-14“

СЭТА-ның дыңнадыы

Чер чоогунуң космос делгемин шинчилээриниң программазын ёзугаар 1974 чылдың июль 3-те, Москваныы-биле 21 шак 51 минута турда, «Союз-14» космос кораблин Черниң кылымал эдериниң орбитазынче салып үндүрген. Ону корабльдиң командири Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, полковник Павел Романович Попович биле бортинженер подполковник-инженер Юрий Петрович Артюхин составтыг экипаж ужудуп турар.

«Союз-14» космос кораблиниң ужулуушкун программазында көрдүнген чүүлдер болза:

— Бо чылдың июнь 25-те чер чоогунуң орбитазынче салып үндүрген орбитаның «Салют-3» эртем станциязы-биле кады дуржулганы кылыры;

— «Союз» корабльдиң иштинде болбаазырангай системаларны ужудуушкуунуң янзы-бүрү байдалдарында хынаары.

«Союз-14» корабль-биле радио болгаш телевизияның быжыг харылзаазын тудуп тургускан.

Корабльдиң командири эш Поповичиннің илеткээнин ёзугаар алырга, космонавтылар орбитаже шилчип үнериниң болгаш деңзи чок байдалче киреринин үелеринде эки байдалдыг болганнар.

Корабльдиң иштинде системалары чогумчалыг ажылдап турар, ооң өрээлчигештеринде черниң-биле дөмей байдалды тудуп турар. «Союз-14» корабльдиң чер чоогунуң орбитазынче үнгенининң соонда космонавтылар эштер Попович-биле Артюхин олар ужудуушкуунуң программазын күүседип эгелээннер.

Л. И. Брежневтиң Р. Никсон-биле беседазы

Июль 3-те СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизэ Р. Никсон-биле беседазы болган.

Совет-америк харылзаалларның, а ол ишкаш делегей байдалының чамдык айтырыгларын тодаргай чугаалашкан.

(СЭТА).

Совет-америк чугаалажыышкыннарның доозулганы

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Американың Каттышкан Штаттарының Президентизэ Р. Никсон-биле болгаш АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажыышкыннары бүрүнгү хун Кремльге доозулган.

Дээди деңнелге амгы совет-америк ужуражыышкыныың иштин түннелдерин үүдүргөн. Оон соонда совет-америк документилерге ат салган.

(СЭТА).

Совет-америк документилерге ат салганы

Кремльге июль 3-те совет-америк документилерге ат салган. Ат салдынган документилер болза:

Ракетага удур камгалал системаларын кыскаартлаар дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразында керээ.

Ядролуг чепсектиг чер ээзаанга шенээрин кыскаартлаар дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразында керээ. Керээ ёзугаар талаларның хүлэлгелериниң күүселдезин национал техниктиг чепсектер-биле контролдаарын хандырар соруулга-биле чогуур сан-медээлерни солчуруп тааржыштырар ол керээге хамаарышкан протоколга база ат салган.

Бойдустуң чүүлдерин шерии соруулгаларынга ажыглаар дээш ханса хора чемирениин чепсектерин ажыглаарының айыылыг чайлаарыныг утпаган хемчеглер дугайында кады кылган медеглел:

Совет-америк кады кылган медеглел.

Айтыышкан документилерге ат салганнар болза: Совет Эвилелиниң мурнундан—СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев; Америкизиң Каттышкан Штаттарының мурнундан—АКШ-тың Президентизэ Ричард М. Никсон.

Ракетага удур камгалал системаларын кыскаартлаар дугайында керээниң болгаш стратеттиг шавар халдаашкынның чепсеглешиишкиниерин кыскаарларының талазында чамдык хемчеглер дугайында 1972 чылда ат салдынган түр дугуржулганың туруп турар чүүлдерин боттандырарының чүрүмү-биле айтырыглар тыптып келген таварылгаларда стратеттиг чепселеништикиниерни солуурун, дүжүрерин азы узутказарын таварыштыраар ниң протоколга база ат салган. Ол протоколдарга ат салганнар болза: Совет Эвилелиниң мурнундан—ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко; Американың Каттышкан Штаттарының мурнундан — АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер.

Документилерге ат салын турарының үезинде: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, эштер А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери Б. П. Бугаев, Т. Б. Гуженко, В. П. Елютин, Б. В. Петровский, Е. А. Фурцева, ССРЭ-ниң министрлериниң бирги оралакчылары В. В. Кузнецов, М. Р. Кузьмин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында КАК-тың даргазының оралакчызы Г. К. Ципев, Моссовет күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. П. Исаев, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүү Г. М. Корниенко, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң протокол кылдызының эргелеччизи Д. С. Никифоров, албаннық эске-даа кижилери АКШ-тың Президентизиң база үдээнинер.

Үдээнинерниң аразында АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Д. Стессел база турган.

Чепсектиг күштериниң үш хевири — чадаг шеригдериниң, үжудукчуларының, далайжыларының хүндүлел таныылыын ужудуп үнер шөлге чыскаагаш, АКШ-тың Президентизи хүндүлүг таныылыдың начальныгының рапортун хүлээп алган.

Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнилерин күүседткен.

Л. И. Брежнев биле Р. Никсон совет даймычыларның чыскаалыының баары-биле эрткен. Олар оон соонда аэродромда чыылган москвачыларга чөзе бергеннер. АКШ-тың Президентизи оларның-биле байырлашкан.

Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, А. А. Громыко, А. Ф. Добрынин олар самолёт чалазыныын чанынга барып, Р. Никсон-биле байырлашкан.

Кремльден аэропортка чедир орук дургаар АКШ-тың Президентизи Р. Никсонга, Л. И. Брежневке, Н. В. Подгорныйга, А. Н. Косыгинге Москваның чурттакчылары байыр чедирип турганнар.

Мотоциклчилериниң хүндүлүг үелегези-биле машиналарының эртип турган кудумчуларынга болгаш шөлдериниге ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың күрүне туктарын аскан.

• • •

Ол-ла хүн АКШ-тың күрүне секретары, Президентизиң нацисмал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер Москвадан ГФР-же чорупкан.

(СЭТА).

Кремльге хүлээп алышкын

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа АКШ-тың Президентизэ Ричард М. Никсонуң болгаш ооң кадайының алдары дээш июль 3-те хүлээп алышкын эрттирген.

Кремльдиң Улуг ордуунуң Георгий залынга болган ол хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, эштер А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери Б. П. Бугаев, Т. Б. Гуженко, В. П. Елютин, Б. В. Петровский, Е. А. Фурцева, ССРЭ-ниң министрлериниң бирги оралакчылары В. В. Кузнецов, М. Р. Кузьмин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында КАК-тың даргазының оралакчызы Г. К. Ципев, Моссовет күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. П. Исаев, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүү Г. М. Корниенко, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң протокол кылдызының эргелеччизи Д. С. Никифоров, албаннық эске-даа кижилери АКШ-тың Президентизиң база үдээнинер.

Үдээнинерниң аразында АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Д. Стессел база турган.

Чепсектиг күштериниң үш хевири — чадаг шеригдериниң, үжудукчуларының, далайжыларының хүндүлел таныылыын ужудуп үнер шөлге чыскаагаш, АКШ-тың Президентизи хүндүлүг таныылыдың начальныгының рапортун хүлээп алган.

Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнилерин күүседткен.

Л. И. Брежнев биле Р. Никсон совет даймычыларның чыскаалыының баары-биле эрткен. Олар оон соонда аэродромда чыылган москвачыларга чөзе бергеннер. АКШ-тың Президентизи оларның-биле байырлашкан.

Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, А. А. Громыко, А. Ф. Добрынин олар самолёт чалазыныын чанынга барып, Р. Никсон-биле байырлашкан.

Кремльден аэропортка чедир орук дургаар АКШ-тың Президентизи Р. Никсонга, Л. И. Брежневке, Н. В. Подгорныйга, А. Н. Косыгинге Москваның чурттакчылары байыр чедирип турганнар.

Мотоциклчилериниң хүндүлүг үелегези-биле машиналарының эртип турган кудумчуларынга болгаш шөлдериниге ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың күрүне туктарын аскан.

• • •

Ол-ла хүн АКШ-тың күрүне секретары, Президентизиң нацисмал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер Москвадан ГФР-же чорупкан.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

АКШ-тың Президентизи Р. Никсоннуң чорупканы

Американың Каттышкан Штаттарының Совет Эвилелиниг албан ужурунда аян-чорук кылып келген Президентизи Ричард М. Никсон кадайм-биле кады июль 3-те Москвадан АКШ-че чорупкан.

Р. Никсон-биле кады Москвадан АКШ-тың Президентизиниң дузалакчызы А. Хейг, Президентиниң дузалакчызы болгаш паралалга талазы-биле секретары Р. Зиглер, Президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Б. Скаукрофт, албаннық эске-даа кижилери база чорупканнар.

Внуково аэродромга Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин олар хүндүлүг аалчыны үдээн.

Ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери Б. П. Бугаев, Т. Б. Гуженко, В. П. Елютин, Б. В. Петровский, Е. А. Фурцева, ССРЭ-ниң министрлериниң бирги оралакчылары В. В. Кузнецов, М. Р. Кузьмин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында КАК-тың даргазының оралакчызы Г. К. Ципев, Моссовет күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. П. Исаев, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүү Г. М. Корниенко, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң протокол кылдызының эргелеччизи Д. С. Никифоров, албаннық эске-даа кижилери АКШ-тың Президентизиң база үдээнинер.

Үдээнинерниң аразында АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Д. Стессел база турган.

Чепсектиг күштериниң үш хевири — чадаг шеригдериниң, үжудукчуларының, далайжыларының хүндүлел таныылыын ужудуп үнер шөлге чыскаагаш, АКШ-тың Президентизи хүндүлүг таныылыдың начальныгының рапортун хүлээп алган.

Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнилерин күүседткен.

Л. И. Брежнев биле Р. Никсон совет даймычыларның чыскаалыының баары-биле эрткен. Олар оон соонда аэродромда чыылган москвачыларга чөзе бергеннер. АКШ-тың Президентизи оларның-биле байырлашкан.

Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, А. А. Громыко, А. Ф. Добрынин олар самолёт чалазыныын чанынга барып, Р. Никсон-биле байырлашкан.

Кремльден аэропортка чедир орук дургаар АКШ-тың Президентизи Р. Никсонга, Л. И. Брежневке, Н. В. Подгорныйга, А. Н. Косыгинге Москваның чурттакчылары байыр чедирип турганнар.

Мотоциклчилериниң хүндүлүг үелегези-биле машиналарының эртип турган кудумчуларынга болгаш шөлдериниге ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың күрүне туктарын аскан.

• • •

Ол-ла хүн АКШ-тың күрүне секретары, Президентизиң нацисмал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер Москвадан ГФР-же чорупкан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Сомали Демократтыг Республикага баарының дугайында

Сомали Демократтыг Республикаларның Революстуг Дээди Чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барренин чалганың ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный бо чылдың июль айның бирги чартыында Сомали Демократтыг Республикага албаннын аян-чоруун ыылыг базар деп турар.

Партия өөредилгези

Бүдүрүлге-биле холбаштырбышаан

Трестеэкономиктиг билиглиин үдезиглерин өөредир ажыл-чиннарының чеди бөлүү перспективтиг план-биле дүштүр ажилдап, 286 бол спецназистер, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар экономиканың үдезиглерин болгаш тудуг бүдүрүлгезиниң эргелеп-башкарарын өөредириниң чөрби болуктеринде киржилеп турарлар. Оон иштиг чеди коллективте партия чырыышкынының шиитпелдери экономиктиг билиглиин үдезиглерик, СЭКП төлүүзү өөредип турар. Ол шилээн № 14 механизация эргелээриниң кранчы участогунда коммунистиг күш-ажылдың шилээры база бар. Моон тулеливиле трестиң бүтү коллективтеринде ажыбүрү төвирниң өөредилгезинде 776 коммунистер, комсомолчулар болгаш партия кежигүү эвестер хаара туттунган.

Экономиктиг өөредилгениң ажыктыын бедиледре пропагандистериниң роли чугула боон турар. Ынчангаш трестиң партком, партия организациялары, эргелеелдериниң удуртукчулары пропагандистерни шилип алырынга, оларны белетеэринге онза сагыыт салып турар. «Кызыл үзетпүр тудуг», № 14 механизация эргелеелериниң болгаш оскелзага коллективтериниң пропагандистери боттарының хөй-нитчи ажылынга дугайында отчеттарыны партия хуралдарынга, партбюрога берип турарлар. Од шилээн партбюроунуң кежигүннери кичээлдериниң эртен турарын хынаан, оон үедер-четтерелерни аразынга киргеп, пропагандистерниң ажыл-чорудулгазынга дузалажып турар.

№ 14 механизация эргелеелинде, Я. В. Шалаамов, «Кызыл үзетпүр тудуг» болгаш «Кызыл тудуг» эргелеелдеринде А. Г. Тяхонова, Н. К. Романченко, Н. В. Сомова, автобазада И. Ив. Новиков олар пропагандист ажылынга хөй үеликтиг шактыг үзүрүп, кызыммакай ажылдап турарлар. Олар дыңнакчыларның билиг-сергежил белдиринге дузалаашкылаан, харын боттарының кичээлдеринде дыңнакчыларның күш-ажылчы идевкейин өстүрүп-сайзырадырынга тапрыштыр чорудуп келген. «Кызыл үзетпүр тудуг» эргелеелинде К. Р. Зуевтиң бригадазында экономиканың үдезиглиг өөредир школаның пропагандизи С. С. Шевцов ол коллективте киирип турар бот-оруунга-чарыллганың системазын шиитпелдиринге онза кичээнгейни салып, ону тодаргайы-биле таварылырдап турарының уламында, дыңнакчыларның сонуургалы, оларның идевкейи кичээлден кичээлге улгадып келгеп. Бригадада ажылдап туралрының күш-ажылчы сагыыда-чүрүмү быжыглып, айдан айже ажылдың бүдүрүкчүлүү улгадып, шынарлы экижип, материал, эртептиң, үе-шактың камнагазы чедип алдының турар апарган.

Экономиктиг өөредилгени удуртуп башталары-биле болгаш пропагандистерге методиктиг дузалаш чедирери-биле трестиң экономиктиг өөредилгезиниң чөрбүзелиин тургускан. Ону трестиң коллективтериниң пропагандистерин аразынга киргеп. Шак ынчаар кежигүннер тудуг эргелеелдеринде база тургускан.

Экономиктиг өөредилгениң ажыктыы, оон үедер-дузазыг өөредилгениң хүн бүрүнүң амырлыг-биле холбаашкыдаа дузалажыр. Бо айтырыг бистиң пропагандистерниң, партпрганизация секретарьларының, профсоюзтуң болгаш комсомол активиниң доктаамал хайгаарадырында турар.

Экономиканың үдезиглиг болгаш тудуг бүдүрүлгезин эргелеп-башкарарының теоретиктиг семинарының кичээлдери эргелеп аппарадында ажылдап турарларның хүн бүрүде ажыл-чорудулгазынга эвээш эвес дузалы берген. Моон түнелинде олар неделя болгаш бүдүн ажыл хүнеринде планлашкыны, ийи эдилгиниң ажылын организастарын, тудугга диспетчер ажылын уламчылаан ажыдер талазы-биле ажылдарны чорудукан. Бо хемчеглер тудугуун чепсек-терекселиг болгаш ажылчын күштү ажыглалга киирер объектилерже механизер арганы бергеринин уламчылаан трест карылгалыг турганындан, бижиг экономиктиг ажыл-агыйларның аразынче киргеп.

№ 48 тудуг эргелеелинде экономиканың үдезиглиг болгаш тудуг бүдүрүлгезин эргелеп-башкарарының школазы ийи чыл дургузунда ажылдап келген. Бо школаның дыңнакчылары инженер-техниктиг ажылдакчыларның инициативазынга штукатур-малар ажылының норма-комплектиин чедиишкиннии-биле шиитпелдиин турар. Ол норма-комплектиде ажылдап турар Е. С. Бизяева, А. Н. Ельцовага, М. В. Сафроновага, Нина Оюнга баштаткан шеверлекчилер бригадаларының ат-сураа бүгүдеге белгилиир.

Мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилериниң депшилгелиг арга-дуржулгазын иептередип тараларынга экономиктиг өөредилге улуг дузалы баар. «Кызыл тудуг» эргелеелинде М. С. Рубовтуң бригадазының белеткээ соонда Зеленоградтың тудугажузу Н. Н. Злобинаң бригадазы берээ чарыл ажылдаар аргазынче шилчиткен. Чаа арга-биле ажылдаары дораан-на шүүдей берген дээш болбас. Мында частырыглар болгаш бергелер база турган. Ынчалза-даа чаа методиле ажылдаарынга тургустунган четпестерни, частырыгларны чогуур үезинде чайладып, шыдаан. Удаваанда Б. Н. Белковка баштаткан бригада база чаа арга-биле ажылдай берген.

Бистиң трестеэкономиктиг өөредилге социалистиг чарышты дээштиг организастар чорудары-биле сырый харылзаалыг. Чижээ, бистеэ профессионал мергежилдиин конкурстары чылыыш-на калбаа-биле эртип турар. Трестиң коллективтери социалистиг хүлээлгелерни күүседириинге ол улуг салдарлыг болган.

Ынчалза-даа ам-даа бис экономиктиг өөредилгеге идейтеоретиктиг бедик деңнелиг кадырын, ону ажыл-биле быжыг холбаарын чедип алыр уждулуг бис. Чамдык коллективтерниң удуртукчуларында өөредилгени организастап чорударының кол-кол ажылдарын колдуунда хөй-нитчи ёзу-биле чорудар угланыышкын база бар. Ол ышкаш чамдык өөредилге болуктерин тургузарда дыңнакчыларын нитти билиг белеткелин барымдаалавайн турар. Өөредилгеге дерегээр материал-техниктиг дерекселер, методиктиг кабинеттер, булуңнар, стендилер чамдык черледе ам-даа чедир тургустунмаан. Экономиктиг өөредилгенин организастарында эрегелээр чоруктар тавар-жүп турар.

Трестиң партия комитедиң, партия организациялары, ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш пропагандистер-биле эрткен өөредилге чылының түнелин аналиртеп, бар четпестерни чайладыр хемчеглерниң тодарадыр аларар. Бо хемчеглер бүгү нитгиниң экономиктиг өөредилгенин эжиндер болгаш тудуг бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедиледриче, тоску беш чылдың дөртүк чылының опаалдаларын күүседириинге ужур-дузалыг болуру чугаажок.

В. КАЗАК,
«Тыва тудуг» трестеэ партком секретары.

ЧУРУКТА: Кендеи Седеи Бии-Хемниң улуг ажыл-агыйларының бирээзи «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының дуржулгалыг хөйжуларының бирээзи. Ол чылдан чылче надарган хөөн ыштан хүр ажырып, Тываның дошкун өгаар-бойдустуг байдалында безин оон продуктулуг чоруун суларатпайн, төрүүр чүс хойга онаалтыр чүстен эвээш эвес хураганны, хөй бүрүзүнден 2 кг ажыг дүктү кыргып ап келген.

Хөй чылдарның иштинде оон ак сетнилдиг күш-ажылы аңаа күзенчиг түнелдерни берген, оон ады чугле районнуң эвес, а бүгү республиканың мурнакчы малчынналарының аразынга киргеп.

Бо чылын оон ог-бүлезин төрээн чүс хөйга онаалтыр 101 хураганны менди алгаш, семис-чазагай кылдыр доруктурган болгаш он хөй кыргылдазынга белеткеннип, бәш бүрүзүнден 3 кг эвээш эвес дүктү кыргып алыр соруулганы салып турар. Хойжу ог-бүлениң хөй чыл иштинде малчынналар ажылдаан дуржулгазы ол хире көргүзүглерни чедип алырынче сорук киирип турар. Олардың созу эвелеттинер дээрзинге бүзүреп болур.

А. МОНГУШТУҢ созу, фотозу.

Бай-Тайганың ажыл-агыйларында

ХАЙНЫККАН АЖЫЛ-ИШ

Бай-Тайга районнуң ыраккы «Кара-Хөл» колхозунуң ажылышчилери хөй кыргылдазын чедиишкинниг доозар дээш күженишкинниг ажыллаан турарлар. Бо чазын Дапсы-Аксында чаа кыргылга пунктузун туткаш, ажыглалга киирген. Төпчүттүнген кыргылга черниң тургусканы дүктү чидириг чок ажаан ылырынга дыка таарымчалыг апарган. Алаш-Бажының малчынналарының аргажарынга болгаш хөй сүреринге эптиг байдалды тургузуп. Ак-Кара-Суг-Аксы деп черде ковүүтүнү. Арамай деп черде паромну кылган. Кыргылга пунктузунга колзинар үүк чок кээп турар болгаш ам ында ажыл шуудаан.

Бо хүнүерде 25 кодан хөй кыргыттынган. Электрилиг 37 хачы-биле хойну кыргып турар. Кыргыкчыларның ортузунда социалистиг чарыштыг малбартаан болгаш оон негелделерин ёзугаар түнелдерин он хонгаш-ла үндүрүп турар.

Салбырда сес херээжен суттатчылар бир звено болуп алган. Дон-Терек шөлүнде 83 га тарааны суттарын турарлар. Чажапай Маннай, Сагаан Иргит, Мария Хертек, Иргит Дамдын, Хомушку Күжүгеноол дээш ышкаш суттатчылар чарыштың гиидекчилери болуп, чызымакай ажылдап турарлар «Хүндүлелиин Демиевэ» орденниң адилекчизи. Коочун суттатчы Хертек Семис-оол чааскаан 80 га тарааны хүлээнип алган, оон 18 центнер дүжүттү алыр дээш ажылдап турар. Салбыр баштаар черн суттатчыларның амыдыралынче онза кичээнгейни салган.

Социалистиг чарыштың башгайы түнелинде бирги болгаш ийиги черлерни аныяк кыргыкчы оолдар Салчак Сержи, Олег Хомушку олар эдлээш, шилчип чоруур ыимпел болгаш 10 база 7 акша-биле шаңматканнар. Үшкү черни коочун кыргыкчы Кара-кыс Хертек алган. 5 акша-биле шаңматкан Хойнуң дүгүн кыска хуусавада чидириг чок ажаан ылыр дээш кыргыкчылар күженишкинниг ажылдап турарлар. Колхоз баштаар черн кыргыкчыларның уе-шагын камнаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, пункт чанында столованыы тургускан.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ ДЭЭШ

«Тээлиг» совхозтуң Найырал салбыры 3470 га черде тарыгалыг. Оон иштинде 900 га кукуруза болгаш 630 га суда бар. Тараа болгаш мал семиизен ангыда 17 га черде картофельди, 14 гада ногаа аймаан олурткан. Салбырның тарбажылары элбек дүжүттү өстүрүп ээжи чайгы үеде тараанын ажаалдазыныче онза кичээнгейни салып турар. Ажаалдада бир кол черни суттарылга эзлеп турар. Суттатчылар ол ажылче онза кичээнгейни углаңдырган.

Салбырның тараа шөлдеринде шупту 72 кижи суттатчылап турар. Олар 23 звенода хувааттынган. Чазын тараа шөлүн суттаргаш тараан. Тараа үнүп келгенде суттарылга дагыя эгелээн. Бо хүнүерде 1469 ганы суттаргаан.

Салбырда партия эге организациязы суттатчыларның ортузунда социалистиг чарыштыг малбартаан болгаш оон негелделерин ёзугаар түнелдерин он хонгаш-ла үндүрүп турар.

Салбырда сес херээжен суттатчылар бир звено болуп алган, Дон-Терек шөлүнде 83 га тарааны суттарын турарлар. Чажапай Маннай, Сагаан Иргит, Мария Хертек, Иргит Дамдын, Хомушку Күжүгеноол дээш ышкаш суттатчылар чарыштың гиидекчилери болуп, чызымакай ажылдап турарлар «Хүндүлелиин Демиевэ» орденниң адилекчизи. Коочун суттатчы Хертек Семис-оол чааскаан 80 га тарааны хүлээнип алган, оон 18 центнер дүжүттү алыр дээш ажылдап турар. Салбыр баштаар черн суттатчыларның амыдыралынче онза кичээнгейни салган.

Оларны майгыннар, шугланнар болгаш аъш-чем-биле хандырган. Суттатчыларга тааржыр тускай хептерни үлеп берген.

Чайгы ажаалданың бир хевири тараанын өзүлдезинге хоралыг бок үнүштерни узуткап, арыглап аштаары болур. Бо талазы-биле ажыл салбырда багай эвес. Кукурузаның болгаш картофельдиң куваятталын өзүн келиринге чедир бок үнүштерни өстүрбези-биле хемчеглерни баш удур чорудуп, баштайгы илиртээшкинни эгелээн. Бо хүнүерде кукуруза шөлүнде ийи трактерну быжыглаан. Ол ажылга мергежээн коочун тракторист Очур Хертек эки ажылдап турар. Амгы үеде 110 гектар кукурузаның бирги илиртээшкинни чорутткан. Картофельдиң чайгы ажаалдазында хереэженнерден 30 кижи ажылдап турар. Олар ногаа аразындан үнген бок үнүштерни хол-биле чулбушаан, суттарып турарлар. Салбырда колзо ажылдагайның тускай эртемнилерни тараа шөлдерин хүнүү-не эргип, шында ажылдап турарларга арга-сүмелерни берип, тараанын өзүлдезинге доктаамал хайгаарап келгеннер.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

СОРУЛГА *ТОДАРАТТЫНГАН*

Тожуда «Тоора-Хем» совхоз бо чылын иштиниң малыга 31400 центнер сигенни, 1600 тонна силюсту белеткээр планныг. Анда 18 бригада ажылдаар. Тожуунуң ниш ажылдагай чери эртеен чылда мыкаш бир бригада болуп алган, совхозка сигеп келип белеткээр хүлээлгени алган. Оон мынай, мал чеми кылдыр тараан тарааны аңдап алыр талазы-биле тускай план база бар.

Иштиниң малынга чем белеткелиг хуусаа бетинде эки шынарлыг чорудар. Иленнын ончалааданы чедиишкинниг күүседир, ажылче организастыг эгелеп кирер сорулга-биле совхозтуң коммунистериниң, комсомолчуларының болгаш тускай эртемниглериниң сигенчи бригадаларын бригадирлериниле киттишкан туралы эртеем, сорулгаларны тодараткан. Хуралдың айтырыгының кол кезии мал чеминиң белеткекчилериниң ортузунга социалистиг чарыштыг дээштиг организастаарыныче утланган. Бригадалар аразында социалистиг чарыштың негелделери ажылдап кылдыгын. Ону бригада бүрүзү ажылдап эгелээн баштайгы хүнүнде чугаалажып, ат салып, хүлээп алыр. Ажыл хуваалдазының байдалын көрүп турган, чоорту тус-тус сигенчилер аразында чарыш салып ажылдаар. чарыштың-түнелдерни неделя санында — понедельникте үндүрер. Эки ажылдаан бригадаларны болгаш тус-тус ажылчыннарны шаңнап, мактаарын он хонгаш-ла чорудар. Тиилекчилерге шилчиир туктарны, ыимпелдерни, өртектиг шаңналдарны болгаш Хүндүлеел бижиктерни тыпсыр. Бригадалардың аразында чарышты удаа-дараа хынажыр, түнелин дедиеп чугаалажыр арга-биле организастаар. Мурнакчыларның алдары дээш совхозтуң «Күш-ажылчы алдарның» тугун кедүрер.

Ажыл-ишче эгелеп кирер мурнуу чарышта бригадирлерниң семинарын эртиргеп. Сигенни ажаап белеткээри, силюсту салыры, кылдыгаанын хемчээп хүлээп алыры, бригадада хүн бүрүнүң ажылын шын хуваары, партийжи-политиктиг ажылды, социалистиг чарышты организастаары болгаш еске-дээ темаларга беседаларны, табылбыр өөредилгелерни олар дыңнааннар.

БРИГАДИРЛЕР

Мал чеми белеткээр бригадайның бригадири—сезоннуг ол ажылда онза харыысалгалыг кижи. Ажыл-ереелче ой-шаанда организастыг эгелеп, киргеш, пленныг опаалдазын күүсүн бетинде эки шынарлыг доозары бригадирниң мергежилиндеп, кызымаанган, сигенчи эш-оорүнге негелделиминдеп, иштиниң хереэ хээш оон бедик медереливиндеп дөрт хамаарыр. Ындыг эки шынарларны эдилеп, чыл бүрү сигенчи бригадаларны удуртуп турар кижилербиле ужуражып көрээл.

Алдан хар чоолушпаан, кеш баштыг кижи совхоз контораазының чамында турган кезек кижиге кылаштап келдим. Совет Тыва салбырының Ак-Дазылда мал чеми белеткээр бригадазының бригадири Кол Далдасович Шой-Сүрүң ол.

— Сен-ие баштай кезии шиитпер боор сен аа, Далдасович?—деп, гурганнарның бирээзи айтырды.

— Күжүр Ак-Дазылың богаарарын, хөлбеңейиниң чыдарла. Ийе, мен мурнай карбюраторлуг кнопогер мен. Мээн өөрүм эрлериниң кадырларының шалыыш, даажы бо Адыр-Кежиге калайларынга водуулуур болуп ыимналып кээр шиинаан! Кадырларым трактор-биле чаржыр болгай!

— Эртеен чылгы дег, ам база шаңналга хой чаар, ашаочаалданы чедиишкинниг күүседир, ажылче организастыг эгелеп кирер сорулга-биле совхозтуң коммунистериниң, комсомолчуларының болгаш тускай эртемниглериниң бригадирлериниле киттишкан туралы эртеем, сорулгаларны тодараткан. Хуралдың айтырыгының кол кезии мал чеминиң белеткекчилериниң ортузунга социалистиг чарыштыг дээштиг организастаарыныче утланган. Бригадалар аразында социалистиг чарыштың негелделери ажылдап кылдыгын. Ону бригада бүрүзү ажылдап эгелээн баштайгы хүнүнде чугаалажып, ат салып, хүлээп алыр. Ажыл хуваалдазының байдалын көрүп турган, чоорту тус-тус сигенчилер аразында чарыш салып ажылдаар. чарыштың-түнелдерни неделя санында — понедельникте үндүрер. Эки ажылдаан бригадаларны болгаш тус-тус ажылчыннарны шаңнап, мактаарын он хонгаш-ла чорудар. Тиилекчилерге шилчиир туктарны, ыимпелдерни, өртектиг шаңналдарны болгаш Хүндүлеел бижиктерни тыпсыр. Бригадалардың аразында чарышты удаа-дараа хынажыр, түнелин дедиеп чугаалажыр арга-биле организастаар. Мурнакчыларның алдары дээш совхозтуң «Күш-ажылчы алдарның» тугун кедүрер.

Ажыл-ишче эгелеп кирер мурнуу чарышта бригадирлерниң семинарын эртиргеп. Сигенни ажаап белеткээри, силюсту салыры, кылдыгаанын хемчээп хүлээп алыры, бригадада хүн бүрүнүң ажылын шын хуваары, партийжи-политиктиг ажылды, социалистиг чарышты организастаары болгаш еске-дээ темаларга беседаларны, табылбыр өөредилгелерни олар дыңнааннар.

Мал чеми белеткээр бригадайның бригадири—сезоннуг ол ажылда онза харыысалгалыг кижи. Ажыл-ереелче ой-шаанда организастыг эгелеп, киргеш, пленныг опаалдазын күүсүн бетинде эки шынарлыг доозары бригадирниң мергежилиндеп, кызымаанган, сигенчи эш-оорүнге негелделиминдеп, иштиниң хереэ хээш оон бедик медереливиндеп дөрт хамаарыр. Ындыг эки шынарларны эдилеп, чыл бүрү сигенчи бригадаларны удуртуп турар кижилербиле ужуражып көрээл.

Алдан хар чоолушпаан, кеш баштыг кижи совхоз контораазының чамында турган кезек кижиге кылаштап келдим. Совет Тыва салбырының Ак-Дазылда мал чеми белеткээр бригадазының бригадири Кол Далдасович Шой-Сүрүң ол.

— Сен-ие баштай кезии шиитпер боор сен аа, Далдасович?—деп, гурганнарның бирээзи айтырды.

— Күжүр Ак-Дазылың богаарарын, хөлбеңейиниң чыдарла. Ийе, мен мурнай карбюраторлуг кнопогер мен. Мээн өөрүм эрлериниң кадырларының шалыыш, даажы бо Адыр-Кежиге калайларынга водуулуур болуп ыимналып кээр шиинаан! Кадырларым трактор-биле чаржыр болгай!

— Эртеен чылгы дег, ам база шаңналга хой чаар, ашаконеек, өртектиг белек чыыр—шыдыг бодалдыг боор сиер аа?

— Ак-Дазылың көргүзүп бээр оң — дээш, Шой-Сүрүң ол-бо көргүлеп, харыы маңаа тур.— Хамык ужур бригадаңың бичезинде, хол кадырлыг болганында эвес болгай, оолдар. Хамык ужур хол дыңзыг ажыл-херекте.

Шынап-да, Кол Далдасовичиниң бригадазы шыдыг. Ында сигеп кезип белеткээр чери арга иштинде хөлүгештер аразында, тудаалыг шыктарда. Эртеен чайын он кижилиг, алды ажылчын аъттыг, аът-биле кестирер бир машиналыг ук бригада совхозка он хонгаш-ла үндүрүп турган түнелдерге каш удаа бирги черни ап, шаңнал-мактаалга чедип, 900 центнер сигеп. 30 центнер будук-бүрү белеткээр планны ажыр күүсеткен. Сеолүкде кожазында Толбул бригадазының ажылынга дузалашкан.

Кол Далдасовичиниң чугаазындан оон бригадазының белеткели, сорулгазы балдыне бээр:

— Кижи, аът талазы-биле күжүүзүс эртеен чылдың ышкаш, планывыс 800 эвес, а 900 центнер сигеп белеткээри. Ону ажыр күүседир сорулгалыг бис. Баштай кезер черлерни барып көрүп алдым. Социалистиг чарышка Хойдут-Мээсте Күзенниң бригадазын кыйгырдывыс. Планывыс дөмей болду. Ам каш хонгаш кезип кирип-тер бис. Хамык ужур—организастыг эки эгелеп алырында. Олуртупмас, уйгу-даа келбес.

Толбул — совхозта эң улуг бригадаларның бирээзи, 3500 центнер сигеп, 200 тонна силюс салыр планныг. Ол бригаданы хоочун бригадир Максим Мандановыч Чигжит удуртур.

Толбул бригадазындан ырак эвестеэ база бир улуг бригада— Тоспудук бар. Чигжиттиң бригадазы оон-биле социалистиг чарыш салган. Оон дугайында Максим Мандановыч мынча деп чугаалап турар:

— Төвүт Чередниктиң ол бригадазын ажыр сорулгалыг мен. Бригадавыстың оолдар, кыстары база мичээр болган алган. Кезек болгаш-ла, ийи бригада арайвыста хынажыл, түнелеп турар бис, чарыш ыиын дүшпес болгай. Чарыштың түнелиин бригада төөгүледиңге чугаалажып турар бис.

Хөй чылда сиген белеткелиге ажылдап, хээш эвес аргадуржулганы моолиин ап чорган чамдык эштер ам бригадирлер болуу бергилээр. Олардың бирээзи — эш Күзенең. Сиген болуп, сарааттаан, хемчээп, ажылчыннарның нарядын кылып киирип турда ол мергежилдиг кижи.

— Чылда чай ийи катап болбас болгай, Күзенең, планыңарны канчаар күүседир силер?—деп, оон айтырдывыс.

— 900 центнер чүве, аргамыш, даг-даш аразы чеже ол хире центнерни белеткээри амыр эвес херек, ынчалза-даа планывыс ыиын-ла күүседир бис. Оон башка аңаа кыштаар үш кодан өшкүге чемни мрактан сөөртүр апаар болгай.

— Шой-Сүрүң бригадазы силерни чарышче кыйгырганлыр, харыыкар чүл?

Күзенең дедиглеел бооскодуп ажыл ора, черле оожум чаныбле харылады:

— Бригадавыстың 12 кижизинге бүүрээр мен; ыимнык дагжылаар улус, Шой-Сүрүңбиле планывыс дөмей-дир, харын кыйгырзын — ачыр-дачыр ажылаар бис.

Сес-ломак кушкаш эвес, таран дыңналы бээр — түдүн ыыдаваас сен. Шынап-да, бригадир Күзенең сиген кезиилеги эгелээр муруу чарыштан кам ажылаар эп-сөөрүн чыыр алган, ажыл-ишинин дугайын, чаржыр бригадазы-биле салган хүдээлегелериниң дугайын сеткил хандыр чугаалашкан.

А. НУГУУРАК.

КОМИССИЯ ТЕРГИИН ДЭЭН

«Стожковская» № 3 шахтаның административ-амыдырал комбинадынга кожазында хөмүр-даш будуруулгелериниң төлээлекчилери чыылган. Бүрүве комиссиязы-биле кады олар Донецкиниң политехниктиг институдунуң студентилериниң дипломнуг ажылдарын көрүп турганнар. Даг факультединиң девушкулары «Шахтёрскантрацит» комбинат-биле чарган мерзимин ёзугаар эдээн кап шахталарны эде конструкциялар талазы-биле боттарының телевизилелдерин кангылаар дээш киирип келген. Оларның телевизилел бүрүү күш-ажылдын эвээш чарыгалаарын үндүрүп турган отчуулар чүүдүүн тывыжын бедидер дугайында датчыларга дузалаан турар.

Дипломчулар Виктор Старобубов болган Виктор Опришенко даг-ажылдарын «Капитальная» болган «Московская» шахталарга партшыгырарының схемазын ажылдап кылганнар. Телевизил оттуулар чүүдүүн бүтү тывыжын ол шахталарның кайы бирээзинге ойаалап үндүрерин көрүп турар. Ынчаар янзы-биле шахтаның иштинги транспорту тургустунар. Даг ажылдарын чорудар черниң узун дурту кызырлыр апаардыр. Ынчаар чаартылгага үнүп чарыгалаар 695 муң рубль болур, ынчаарга ажылдакчы бүрүзүнүң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү будун чартык катап өзер, а хөмүр-даштың бетүнези 15 хуу чыгээр болээле, ол чарыгаалдар чартык чыл иштинде-ле эгиттинне баар боон турар.

Студентилерниң дипломнуг төлевизилелин күрүне комиссиязы тергинин эки деп үнелеп көрген. Оны шахтёрлар база-ла бир эң-сеткил-биле чүүдүүт деп көргеннер.

Шахтёрск хоорайның оске хөмүр-даш будуруулгелерин чаартырынга Виктор Барков, Виктор Уаркин, Василий Ничепоренко оларның тураскаатказан дипломнуг ажылдары база «бештер» алганнар.

Бо чылын Донецкиниң политехниктиг институдунуң даг факультединиң доозуучуларының белеткээн үш дипломунуң бирээзи-ле хөмүр-даш үлетпүрүне техниктиг деңнелгенин тозаргай айтырыглары-биле шүүт төлевизилеп боон турар.

(СЭТА-ның корр.).
ДОНЕЦК.

Коллективтиң чедиишкини

Улуг-Хемде мыш ажыл-агый черинде Ак-Туруг салбырының коллективи бо чылын шахтадыг ажылдап турар. Бирги кварталда 650 центнер чүтай белеткээр опаалдаан 700 центнер кылдыр күүседеткен. Чүтай өртемнилгезин уламчылап турар.

Салбырның тудугга болгаш одалгага мыш белеткээр звенолу шаанын ай, квартал санында база ажыр күүседип келгеп. Кайы-даа звеноларда ажылдың организастыын, чурумун эки тургускан.

Коллективте үзегелиг мурнакчыларны айтыры база өөрүмчүт Д. Кошкар-оол, В. Балакин, К. Дамба, К. Шагдыр олар удуг-нормазын доктаамал 120—130 хуу күүседип турар. Ажылдың будуңгуру, продукциянның эки шынары дээш чарыы уламчылаан.

С. МАЧЫН.

СОВЕТ ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИНИНГЕ АЛДАР!

«СОЮЗ-14» КОРАБЛЬДИҢ КОМАНДИРИ ПОЛКОВНИК ПАВЕЛ РОМАНОВИЧ ПОПОВИЧИНИҢ ДОПЧУ НАМДАРЫ

ССРЭ-нип ужудукчу-космонавтызы Павел Романович Попович — космоска эң баштай ужуткандарның бирээзи. Ол 1962 чылда «Восток-4» корабльге ужудуушкуну кылган. Ол үеде эрес-лидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Павел Романовичиге Совет Эвилелининң Маадыры атты тывыскан.

Павел Романович Попович 1930 чылда Киев областын Узин суурунга төрүттүнгеи. Ол 1951 чылда Магнитогорскининг үлетпүр техникумун доозкан, оон соонда ужар чүүл-биле бодунуң амыдыралын холбаштырар дег шинтпирлээн. Шериг ужар чүүл училишезин доозкан соонда, 1954 чылдан эгелээш, Совет Армиянын ужар чүүл кезектерине албан эрттиргеш, 1960 чылда космонавтылар белүүнге кирген.

П. Р. Попович 1957 чылда Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязынын хүрээленинге кирген.

П. Р. Попович 1968 чылда Н. Е. Жуковский аттыг шериг-агаар инженер академиязын чедиишкинниг доозкан.

Павел Романович космонавтылар белеткээринин төвүнге күжениишкинниг ажылы-биле холбаштыр УССР-нин Дээди Соведининң депутады, Совет-австри ниитилелдин даргазының оралакчызы боол, а ол ышкаш өске-даа хөй-ниити организацияларның ажылынга кириштинаан, идепкейлиг ажылдап турар.

Космонавтының кадайы—Марина Лаврентьевна — ужар чүүлдүң полковниги, техниктиг эртемнер кандидады, сураглыг ужудукчу-шенекчи.

Оларның өг-бүлезинде ийи кыстары — 18 харлыг Наташа биле алды харлыг Оксана өзүп турар.

«СОЮЗ-14» КОРАБЛЬДИҢ БОРТИНЖЕНЕРИ ПОДПОЛКОВНИК-ИНЖЕНЕР ЮРИЙ ПЕТРОВИЧ АРТЮХИННИҢ ДОПЧУ НАМДАРЫ

Юрий Петрович Артюхин 1930 чылда Москва областың Клин районунуң Першутино суурунга төрүттүнгеи.

1948 чылда ортумак школаны доозкаш, Серпуховонуң шериг ужар чүүлдүң техниктиг училишезинге өөренип кирген. Ол училищени чедиишкинниг доозкан соонда Совет Армияның ужар чүүл кезектеринге албап эрттиргеи.

Ол 1957 чылдан бээр Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының кежигүнү. Ю. П. Артюхин 1958 чылда Н. Е. Жуковский аттыг шериг-агаар инженер академиязын доозкан. Өөредиглеге доозулган соонда ол-ла академияның бир эртем-шинчилел лабораториязынга ажылдап турган.

Юрий Петрович космонавтылар белүүнге 1963 чылдың январь айда кирген. Ол янзы-бүрү башкарылгалыг аппараттарга космоска ужудуушкунга белеткелдиң долу курузун эрткен.

Космонавтының кадайы — Нина Ивановна—«Наука» деп ном үндүрер черде ажылдап турар.

Артюхинниң өг-бүлезинде ийи оол бар. Улуу, Сергей—19 харлыг, ол Ригада шериг ужар чүүлдүң дээди инженер училишезинде өөренип турар. Бичизи, Владимир—10 харлыг.

Космонавтының адазы — Петр Павлович Ада-чурттуң Улуг дайыныың үезинде, 1941 чылда өлген, авазы—Анна Васильевна — пенсионер, Москва областың Клин хоорайында чурттап турар.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың тодарадыкчы чызының бирги чартыында Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери күжениишкинниг ажылдаан түңнелинде күрүнеге сүт, эт, дүк садарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеи.

Район күрүнеге чартык чылда 1.245 тонна сүт садар тургаш, 1.423 тонна чедирип, даалгазын 113 хуу боттандырган. Эртеен чылдың бо үезинге дециэрге районнуң фермалары күрүнеге 95 тонна сүттү хөйүү саткан. Ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң салчылары шылгараан. Олар планның 135 хуу күүсеткеи. «Исаара», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтар. «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтар күрүнеге сүт садар онаалдаларын чедиишкиниг боттандыргавнар.

Күрүнеге эт садарының онаалдазын район 104 хуу күүсеткеи. Планнан ажыр 40 тонна эттн күрүнеге берген. Ажыл-агыйлар шуптузу даалгазын боттандырып шыдаан, илаңгыя Ленин аттыг колхозтуң, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң малчынары бердинген онаалдазын ажыр күүсеткеи.

Бирги чартык чылда районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге дүк садар даалгазын 132 хуу боттандырган. М. СЕВЕН.

ШЫНЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Чагааның изи-биле

Улуг-Хемниң Хайыраканда кедзэ магазининиң ажылында четпестерни инеретпеиом, ол суурнуң чурттакчыларының чагаазым база ында столовайның ажылын шүгүмчүлээн материалды ревизиция алган. Ону тодарғайлаарын «Шынның» штаттан дашнаар корреспондентизим О. Х. Таваадан редакция дилээн.

Хыналда бадыткаан

Ол кедзэ магазининиң 1966 чылда туткан делгем, бүгү тала-биле таарымчалыг бажыны болза, ону багай эдилээнинден, чогуур ойүнде септелге кылбаанындан ам шуут-ла танытпышаан. Улуг сонгалары бузук, ханаары самдап, девискээри хирлиг. Райпо баштаар черн ол айтырыгже кичээнгей салбаан. Чагаанын авторларының редакцияга бижээн шүгүмчүзелиниин чоптүүн хыналда бадыткаан.

Садыгжыларынга хамаарыштыр авторнуң бижээни база чоптүг. Анаа чангыс чыл безин четче ажылдаан кижи чок. 1972 чылга чедир оон чеже садыгжы халашпаан дээр. Бүрүнгү чылдың эгелээн Хемер-оол биле Зоя Доңдуктарның дугайын чижекке айтып болур.

Баштайгы чылында олар муң-не чүгээр ажылдап, чамдык таварылгала мактаып-даа турган. Эрткен чылдан бээр олар шуут өскерлип, чондан хоорулчак кымнын-даа сүмезин тоовас, чагын херекке албас апарган. Магазинниң иштн шевергин эвес, бараанарның өртектерин айытпас-хереглекчилерге каржы ажылдаар шагы доктаамал эвес болуу берген. Сөөлгү үеде садыгдап келгеннер-биле содаалажып-даа турарлар.

Доңдуктарның оң бүгү четпестерин Ийи-Тал кодзэ Советтиң күүскомунга чугаалашкаш, шыңгыы хемчегни онлаган. Олар бүрүүзүн билинген, моон соңгаар эки ажылдаарын хүлээнген. Амгы байдал шынап-ла мурнукуудундан акижаанин чон чугаалажын турар апарган.

Ажылындан үндүрген

«Улуг-Хем» совхозтуң Хайыракан салбырында столовая дугайында хомудал үүлбедээн. Ону эрткен ярай ажыдар, а дүште—12 шакпан чүгле 2 шакка четкеш, шуут хаапгар. Столованың улуг поварь Фида Дамбын-ооллуң карысалга чогундан чеминң шынары онза багай, өртек-үнези будалчаг, меңиээ шуут чок.

Чаңгыс чижек. Баян-Кол, Кок-Чыраа суурларлан эрткен чазын болуп спортчу аныктар келген. Оларны эрткен хүннерниң чем адтынчызы-биле «чемгерген». Бо айтырыгны суурда комсомол хуралынга чугаалашса-даа, оон ажыктыг түңнел болбаан.

Шинтиниң чемненилгезинин ажылында ол бүгү четпестернин уржуундан столованың улуг поварь Фида Дамбын-ооллуң ажылынан үндүрген. Кавларны таарыштыр тургускан соонда байлал ам экижээн.

Салбыр төвүнде ол столованы түр үеле Сенекче кежүрген. Шиңа кыргызга пунктузунда кижилерниң үнелелиин өзүүлер алырга, оон ажызы сегээн, чемнин хоолузу эки, ажылдакчылары эвилеп болуп турар.

О. ТАВАА.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ—АКШ: космосту шинчилээри

Космос делгемин тайбың соруулгага шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салышкыны 1972 чылдың май 24-те Москвага болган, ол чорук космосту шинчилээринге база херек кырынга шингээдип алырынга чаа чугула базым болган.

Совет-америк дугуржулганы күүседип турарынга тураскаатаган, совет болгаш даштыкы журналистерниң парлалга конференциязы июнь 3-те болган. Анаа академик Б. Н. Петров, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү К. Д. Бушуев, америк талдан «Союз»—«Аполлон» программаның техниктиг директорунуң оралакчызы Ю. Сернан, ССРЭ-нин космонавтылары А. А. Леонов, В. Н. Кубасов, оларның америк өөрү Т. Стаффорд, Д. Слейтон, В. Бранд олар киришкен.

Совет болгаш америк эртемденнер Чер чоогунуң космос делгемин, Айны болгаш планеталарны шинчилээр, долгандыр турар бойдусту, космос метеорологиязын, космос биологиязын база медицинаның шинчилээр талазы-биле кады ажылдажылганы чорудуп турар деп ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чанында «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик Б. Н. Петров демдеглээн. Бо дугуржулганы хүлээп алганының соонда эртеен кыска үениң дургузунда элээн ажылдарны болгаш шенелделерни боттандырган. «Союз»—«Аполлон» төлевиделиниң талазы-биле ажылдарның чедиишкинниг чоруп турарын ол демдеглээн.

Ам болур шеңелде ужудуушкуннарының программазының дугайын «Союз» болгаш «Аполлон» деп космос корабльдериниң кады ужудуушкунунуң совет талдан төлевиделиниң директору ССРЭ-нин Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү К. Д. Бушуев тодаргай чугаалаан. Анаа шенеп киирер чүүлдер болза: орбитага чоокшулажырының системаларын шенээри, кожар агрегаттарны хынаары, космонавтыларның бир корабльдеи өске корабльче киреринин техниказын хынаары ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың космонавтыларының кады ужудуушкун үезинде ажылын тодарадыры, ийи чурттарның корабльдериниң кады ужудуушкун эрттиргеи дуржулгазын мөөнеп чыыры болур.

«Союз» болгаш «Аполлон» деп корабльдерниң шенелде ужудуушкунунга белеткелдиң чоруп турарын, экипажтарның ам болур ужудуушкуннарынга айыыл чок чоруктуг хандыраарыңже улуг ынчаңгейни утпадырып турарын эртемден тодаргай чугаалаан.

Совет болгаш америк төлээлекчилериниң кады кылып турар ажылының бир чугула кезээ болза корабльдерниң экипажтарын белеткеп турары болур. Эрткен үеде бо талазы-биле улуг ажылдарны кылган.

Бо бүгү чүүлдер болза космоска совет болгаш америк кады ужудуушкуну чедиишкинниг күүседин болуруи херечилеп турар деп, К. Д. Бушуев түңнелиинде чугаалаан.

— Бистиң чурттарывыска кончуг чугула болуп турар космоска кады ужудуушкунга экипажтарның белеткеннп, турарын чугаалаар болдулым— деп, совет-америк шенелдеге киржир «Союзтуң» бирги экипажының командири А. А. Леонов чугаалаан. Стартка чедир бир чыл 12 хонук арткан.

1975 чылдың июль 15-те «Байконур» космодромдан «Союз» корабль ужуп үнер, а 7,5 шак эрткен соонда Канаверал шенекте «Аполлон» корабль ужуп үнер болгаш бир хонук 7,5 шак эрткен соонда олар чоокшулажып келгеш, тутчур. Кады ужудуушкун ийи хонук үргүлчүлээр, ол үенин дургузунда бир корабльден өске корабльче кирип, аргыжарын дөрт иатап кылыр болгаш беш шенелдени кылыр.

Бо ужудуушкунга ийи чыл белеткеннп келдиивис, ужудуушкуну чорударынга улуг белеткел ажылдары кылдывган, бүгү белеткел шыңгыы программа ёзугаар чоруп турарын дыңнадып болур мен деп А. А. Леонов чугаалаан.

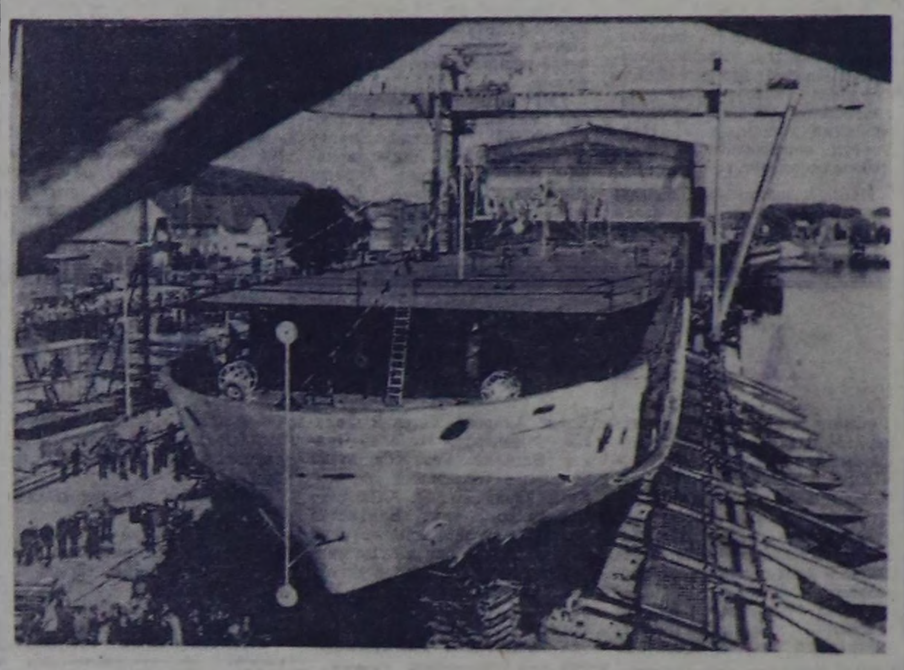
Америк «Аполлон» деп бирги корабльдиң командири, бригада генералы, космонавт Томас Стаффордтуң чугаалаанын болза:

— Космоска шенелде чорударынга белеткелди америк болгаш совет специалистер үре-түңнелдиг чорудуп турар. Ам болур ужудуушкун чедиишкинниг болур болгаш чүгле бистиң ийи чурттувуска ажыктыг эвес, харын бүгү делегейге ажыктыг болур.

Программаның америк талдан директорунуң оралакчызы космонавт Юджин Сернан чүве чугаалаваш, кады кылыр ужудуушкунну чедиишкинниг боттанырар дээш оон удурткучулары — америк талдан доктор Г. Лання, совет талдан— профессор К. Д. Бушуев олар улуг ажылды кылып турарын демдеглээн.

— Ам кылыр шенелде күзеп турарывыс түңнелди бээр. Чер бөмбүрзээнин бүгү кижилерине бараан болур дээрзиниг чигзиниг турбас—деп, ол чугаалаан.

Совет болгаш америк специалистер, ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың космонавтылары журналистерниң айтырыгларынга харыылаан. (СЭТА).

Бәйценбургта судно кылыр черге — «Мария Ульянова» деп аттыг чаа теплоходту сугже эжиндирип киирип турар үеде бо чурукту тыырткан.

Совет Эвилели—Герман Демократтыг Республиканың судно тудар будурулге чарлериниң эң хөй чагыг киирикчизин. Совет Эвилели чылдың-на он-он пассажирлер, чүүк соортур, баянк тудар янзы-бүрү судноларны ГДР-ге чагып, кылдыртып ап турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Ажыктыг чугаалажыышкыннар

Даштыкы солуннар болгаш информацияның өске-даа органнары бедик деңнелге совет-америк чугаалажыышкыннарже улуг ынчэзнгей салып, ол болза делегей харылзаалар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкының принциптерин боттандырарынга чугула базым, политиктиг улуг ужур-дузалыг ужуражыышкын-дыр деп үнелеп чоруп турар.

● **СОФИЯ.** Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылгага идиг бээрининң дугайында үр хуусаалыг дугуржулгага Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Никсонуң ат салганын дыңнатпышаан, БКП ТК-ның солуну «Работническое дело» мынчаар бижээн: «Ол чаа документиниң чаагай чүүлдү күзеп, чугула чүүлдерни боттуу-биле көрүп, оларгай хемчегларни айытканы кижилерниң ынчэзнгейин хаара түкүп турар. Совет-америк кады ажылдажылга болза, тургустунган практиканың болгаш чурт бүрүзүнде күштүг боол турар хөйлу-дүрүмнерни ёзугаар деп эргенин принциптеринге база кайы-кайызынга-даа ажыктыг болурунга үнелезиттингенин ында эң-не годарай болгаш биилиңгири-биле айтып турар. Үе-шаг кайы хире дүрген оскерлип турарын, ССРЭ биле АКШ ышкаш ол хире улуг, ат-алдарлыг күрүнелерниң эрезынга харылзаалар-ында кайы хире улуг чаартылгалар боол турарын ол дугуржулга көргүзүп турар-дыр.

● **ПРАГА.** «СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың Президентизи Р. Никсонуң эразында чугаалажыышкыннарының чогумчалыг боол турары совет-америк харылзааларда таарымчалыг чаартылгаларның ханы уткалын херечилевишаан, ону улам экижээринге идиглиг боол турар»—деп, ЧКП ТК-ның «Руде право» солуну бижээн. Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылгага идиг бээрининң дугайында үр хуусаалыг совет-америк дугуржулганы ол солун бедик-биле үнелевишаан, экономиктиг кады ажылдажылга дээрге, тайбың кожа-келбээ догуннаашкының принциптерин херек кырында боттандырарының чугула фактору болур деп совет таланың көрүп турарын ук дугуржулганың барымдаалажының демдеглээн.

● **ДЕЛИ.** Хинди дылда үнүп турар эң нептерең-гей солуннарның бирээзи «Нав бхарат таймс» болуунуң чүүлүнге мынчаар бижээн: «ССРЭ биле АКШ-тың эразында бот-боттарын билчир чоруктуң улам хамыдаарындан орап делегейге тайбың үлем эжиктыг чүүлдү ап турар. Ол чорукту бедик деңнелге эң баштайгы совет-америк ужуражыышкынның соонда арткан үенин дургузунда болуушкуннар бүзүреливиле бадыткаан. Ол солун эң улуг ийи күрүнелерниң эразынга харылзааларны чогумчалыг болдурарынга шаптыктарын оралажып турар күштерниң үүлгедиишкиннерин айытқан, «тайбың кожа-келбээ догуннаашкының принциптерининг херек кырында боттанырын болдурбас дээш оралаавын турар» Кылаттың маочу үлуртукчуларының политиказын шинтпирлии-биле буруу шаап турар.

● **ЛОНДОН.** «Гардиан» солун ССРЭ биле АКШ-тың үлуртукчуларының чугаалажыышкыннар үезинде кылган улуг ажылын онзалап демдеглевишаан, дүшкүүрлүг чорук-тун чавырлыышкыны сөөлээ чокка боол турарын совет-америк ужуражыышкын бүзүреливиле бадыткап турар-дыр деп бижээн.

Ол чугаалажыышкыннар делегейге байдалды моон-даа соңгаар улам экижидеринге улуг ужур-дузалыг деп солун бижээн.

● **НИКОЗИЯ.** ССРЭ биле АКШ-тың эразынга янзы-бүрү адырлар талазы-биле кадың ажылдажыгга дугайында дугуржулгаларга Москвага ат салганынга үндезилээш, бедик деңнелге үш дугаар совет-америк ужуражыышкын улуг чедиишкинниг боол турар деп бүзүрелии-биле чугаалаап болурун «Неи керн» солун бижээн. Ол чаа дугуржулгалар чүгле ол ийи чурттуң эрге-ажыктарынга эвес,харын-даа бүгү-нинтиниң тайбының быжыглаарының херээнге база дүгжүп турар.

● **КАТМАНДУ.** «Бедик деңнелге үш дугаар совет-америк ужуражыышкын болза, чугаалажыышкыннар кылып тургаш, бот-боттарын билчир чоруктуг ийи эң улуг күрүненин чүткүлүнүн дугайын хереченлеп турар-дыр—деп, «Райзинг Непал» солун бижээш, «ол чугаалажыышкыннарның бүгү делегейге улуг ужур-дузалыын» демдеглээн.

(СЭТА).

А. Кингини өлүргени

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Атланта хоорайга (Джорджия штат) негрлерниң хамаары өргелери дээш демиселчи Мартин Лютер Кингинин иези Альберта Кингини өлүргенинге хамаарышкан хооржулгеге чүс-чүс американнар киришкен.

Июнь 30-да үк хоорайның хүрээзинге бурганга чүүлүшкүн чоруп турган үеде холунда ийи пистолет түткен билиннмес кижи кирип келгеш, үг-шиг чок байдалдыг боолаашкынны кыла берген. Ол дүржүк ишегет ийи кижини өлүргеш, бир кижини балыглаан. Өлген кижилерниң бирээзи Мартин Лютер Кингинин иези болган.

Өлүрүкчүлериниң холундан өлген демиселчилериниң турасказын сактып чоруур кижилер улуг киленнээшкинни кылган. Хамаары өргелер дээш шимчээшкиннинин киржикчилерин өлүрүп турар чорукка үүрланыышкынны чон негээн болгаш өлүрүкчүну тыварым, ону шынгыысы-биле шиндерии негээн.

Полициянын истээшкинии ёзугаар алырга, Альберта Кингини Огайо штатта Дейтон хоорайның чурттакчызы, 23 харлыг Чеиолда деп кижи өлүргеи болган. Кемниг херек үүлгетпеи черинге туттурган ол кижи «даалга күүседип турулу» деп медеглээн. Чеиолтуиуң чурттап турганы бажынны чиидип коорге, үзүткаар деп көргеи, хамаары өргелер дээш он ажыг демиселчилерниң даназы тывылган. Ол кижилерни канчаар өлүрер деп турганын өлүрүкчү болу база өчүп берген. «Сүлчээ турганының канзыг-даа барымдазы чок болган» деп полицияның эрге-чагыргазы медеглел кылган.

Каттышкан Штаттарның депшилелиг хөй-ниитизининң болалы шуут ангы болган. Мартин Лютер Кингинин соратниги болган чоок ажы, мурнуу чүкте христиан үлуртулга кол-ферениидээнин президентизи Р. Абернети Чеиолданы өлүрткен кара-бажынга чораан болгаш «М. Кингини болгаш оон иезин. Кенneди алыпкыларны ийи-чангыс өлүрүкчүлер өлүрүп турар деп чүвеге каажан-даа бүзүревеес мен» деп медеглел кылган. Ол өлүрүкчү чорукту баш үлур ажылхап кылган план ёзугаар бөтгандырганы илаптыг деп чүвеге бүзүрээри чоптүг апаар.

«Көстүп көрбээн кемниг херек» деп, ол таварылганы АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал даргазы Г. Уинстон болгаш оон чингине секретары Г. Холл медеглээн.

Хамаары өргелер дээш АКШ-та шимчээшкиннин хөй санныг болуктери болгаш организациялары ол өлүрүкчү чорукту шыңгыысы-биле бүрүү шапкан.

В. ГАН.

САГЫШТАН УТТУНДУРБАС ЧЫЛДАР

1944 чылдың күзүү бистин Эрзинге эрте дүшкен. Октябрьның эгезинге хар чаап, аалдар кузеглериниге хонуп, кыштагларын септеп эгелээн. Кустуи аас-даан бир эртеминге кожуун төвү Сарыг-Булуи (Эрзин) кирип човаан келген аарттарның аксын дамчыштыр Тыва Совет Эвилелинге киргеи деп сес дыңналы бергеи.

Ол чугаа-соот аалдарлан аалдарже догаан таорай хона берген. Ужуратпанза суму даргазы Соян Пүрзат, МЧАЭ даргазы Маланчай Соян олар Соян Сизоонуи аалынга хурал болуруи чарлаан. Чон айытқан аалынга чыглып келген.

Байыдыг хуралды ажыкташ кожком секретары Янаа Кыргыска сес берзи.

Ол — Тыва Арат Республиканың Биче хуралының онза сессиязының декларациязын, Тываны Совет Эвилелиниң составынга киргенининиң дугайында ССРЭ-нин Дээди Советиниң Чарлыы-биле чыылганнарны таныштырган. Идеткелчиниң чугаазын чон улуг өөрүшкү-биле үткүп хүлээп алган. Тыва улустуң совет улус-биле салым-чолун хөлбаштырар дээп күзели боттанган. Делегейже эң күчүлүг Совет күрүненинң хамаатызы болуп алс-номнун биеке келгени ол.

Хожуланган кошкун амыдыралдан сайзырангай аав улетпүлүг, механизастаттынган иогээ ажыл-агыйлыг чечектелген будуп апаарын улус билип турган. ССРЭ-нин акыдыыма улуг өг-бүлезинге каттыжып киргеш, чечектелип сайзыраан Тываның ажылчы чонунуң богунгу амыдыралын, чырыткылыг келир үезинге богун нараавыс-биле көрүп түр бис.

Ол дээрге Коммунистиг партиянын. Совет чазактың сагыш салышкынының ачызы. Эрзин кожуунунуң. Бай-Хол сумузунуң аарттарынга утгундурбас чыл — 1944 чылдың октябрь ай болган.

База бир уттундурбас чыл мынзыг. 1949 чылдың чазында Бай-Хөл. Бай-Даг. Төре-Хөл сумуларының аарттары колхоз кылдыр каттышкан. Колхозтуң адын «Чаа орук». төвүн Бай-Даг кылдыр алаан. Болган төвүн Эрзин. Тес хемнерниң белизиин Ак-Даштың тесиек кырынга тудуп эгелээн. Башгайгы чылга тудуг ыяжын аарттар Тарлашкын. Сөөлчер хемнерниң баштарындан шанактап. терепчилеп турган. дожээн салган.

Колхозтуң аргазынга амгы хоочун коммунист. хүвискаалдың тнилелгези дээш туржуп човаан изепкейлиг аарттарның бирээзи Кавва Оваатының соңгуп алганнар. С. К. Токанын «Аарттың созу» деп тоохузунда «Кылак-Хамар» деп эгеле Бай-Даг аныктарының ыры-шоорунга киргеи Овааты ол-ла болгай. Оон бээр ийи он чылдар ажа берген. Бай-Даг суур башгайгы чылларга болзарга ам үш узун болгаш делгем кулумчалдыг, улуг чаагай школа-интернаттыг, ясли-салтыг, амнелгелиг, магазиннеиииг бо үеиин чаагайжыттынган суурду апаргаи. Суур чанында 1921 чылда Тарлашкынга ак дээрбечилерни чылча шапкан Сергей Кочетовтуң кызыл партизаннарынга тураскаатқан тураскаал безий берген кестүп турар. Бай-Даг сес чыл школазының өөреникчилери тураскаалдың чанында ыяштар тарып, чечектер олуртуп камныы-биле каректап, каалалап турар. Эрзин районнуң бүгү школаларының пионерлериниң чыяжын чылдын-на бо тураскаалдың чанында эртиктерни чанчыл апаргаи.

«Чаа орук» колхозтуң экономиказы быжыглып, колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы үнезиинн-биле экижээн. Колхоз машина чепсек-биле бүрүи хандырынган. Шнай-бээр чүк чүүлдерде автомашиналар. тарап тарыи. ажаарда тракторлар. комбаиннар колхозтуң шимчээр кол күүжү апарган. Дөртен чылларның эгезинде ышкаш үжүк-бижик билбес чорук бүрүнү-биле үзүткаттынган. Колхозтуң аныяк өскенинден чылдын-на он ажыг кижи ортумак, дээди эртемни чедип ап турар. Ында ажылдап турар специалистерниң нүрүлайы «Чаа орук» колхозтуң колхозчуларының ажы-төлү.

Колхозтуң ажыл-агыйының кол үндезини — мал ажылы. Үш дойжу, бир бота мал бригадалары, сүт-бараан фермазы — Тарлашкын. Сөөлчер хемнерниң үнүнга Бай-Хөл. Чоогей ол ынчаар чайлаглап турар. Мал ажылының талазы-биле мурнакчыларның саны өзүп турар. Колхозтуң эки ажылдыг хойжу бригазазының бригадири Төре-Хөлүүп ялыг арадының оглу Соян Алдын-оолуу ССРЭ-нин Дээди Советиниң депутадынга депшидип. сонгаан чорук — чонның анаа улуг изегелди коргускенининиң болгаш арат кижиниң өзүп сайзыраанының херечизи.

Күрүнеге дүжаар планныг онаалгаларын колхоз мурнунда чылларда багай өнее күүседип. районнуң база бир дээре ажыл-агыйынга саналып келген. Бо чылдың бирги чартынында база эки түңнелдиг болгаи.

Бо-бүгү чүнү хереченлеп турарыл дээрге Коммунистиг партиянын, Совет чазактың эгээртинмес сагыш салышкынынга сорук киргеи «Чаа орук» колхозтуң ажыл-ишчилериниң эрес-дешээ күш-ажылының түңнели-дир. Бо дээрге 1944 чылдың октябрьда Совет Эвилелинге каттыжып турда аарттарның улуг совушкуибиле үткүп хүлээп алганы күзел-соруунун бөтгандышкыны-зын.

Эрзин район. С. ОЙДУП.

МУЗЕЙ ФОНДУЗУНДА

Алдан-Маадыр аттыг чурттунмчилел музейниң шыгжамырымче хүнүүк-не чаа-чаа сонуургавчыг чүүлдер кирип турар. Музейниң эртем ажылдакчыларының ылаң ёзугаар чыып турар материалдарындан айтыда, яжы-бүрү хижилериниң эки гуразы-биле экелеп берип турар чүүлдери кайы хой. Олар, шаангыя музейниң ажылынга сонуургалдыр, музейге кирген чүве бүрүзү, ашаа кезээ мөңгеде шыгжаттынып, Тываның төөгүзүнге артар деп чүвени билир хижилер болур. Чижээлээрге, Элегес-Аксы чурттуг Даваа Кимин-оол идепкейлиг хижилериниң бирээзи.

Тыва улустуң шаандагы хаасталга эдилелдерин, сыртаа, бизек, воктер, дыргак дээш оон-даа еске херекселдерин кылырынга ол үгүндан мергежилдиг дарган. Музейге болуунуң мөңгүнден кылган шуру каракты бизектерин база бөвө, боорзак кылырда херектээр, ужун чечек хевирилиг үгүлзалап каан борбак ыяшты, калбак ыяшты экелеп берген.

Ылаңгыя сарыг-хараган сыыыдан тыва даалыны оюп кылганы сонуургавчыг. Музейниң эртем ажылдакчыларының чагыын ёзугаар, музейде чок турган, малга базар таңма демдектериниң хевирелерин демирден каңнап алган, ол экелген.

Демдек бүрүзүнүң ады бериш аңгы-аңгы: ыыдаваа, лорума демдек, тогуналчым, узун байлың оожуу, шай демдек, кургулчун бүрү демдек, адыр баштыг алага дээш оон-даа еске. Хуу улус боттарының маал-магазы каттыжа бээрге, ол демдектерден таныш алыр турган.

Тыва Арат Республика үезинде ачазының кедиш чорааны ак-кок өңнүг аяк аксы хээлиг ыыва тонуун бистиң дилээвис-биле Даваа Кимин-оол музейге экеп дужаган. Эң солун чүүл болза, ол тонда өзүнүң кадаа чорааны Республика ордени хевээр артыган.

1942 чылда Оюн Аваан-ооллуң дайын үезинде Кызыл Шеригге белекке хой чыгы малды бергени дээш, шаанатказ ордени ол. Оон аңгыда, Оюн Аваан-ооллуң эдилел чорааны, Ээрбек сумузунуң алдарлыг ус-шевер даргазы Оюн Даваа Дарган-ооловичиниң честеп үгүлзалап каан борбак ыяштары, калбак ыяштары экеп берген.

Тывага үжүк-бижик тывыган соонда ол үеде биижичиниң херекселдериниң хевирелерин Алексей Ширинкеевич Бавр шаандагы үжүк-биижик талазы-биле бисье улус дузалы чедирип турар.

Тывага үжүк-биижик тывыган соонда ол үеде биижичиниң херекселдериниң хевирелерин Алексей Ширинкеевич Бавр шаандагы үжүк-биижик талазы-биле бисье улус дузалы чедирип турар. Чижээлээрге, бийир, кантазын, шугум дээш оон-даа еске. Самбыраны шуурайдан кылыр, үс-биле чагаш хүе-биле бызаа каан. Анда биижи-биижи чодуя кларкаш, катап биижип болур.

Каптазының иштинге саазынарын суп алыр. Бо бүгүнүң хемчээли биижи сумкажыгашка ой. Озарыы олура-даа, тура-даа ажыглап болур кылдыр таарыштыр кылып каан.

Тываның төөгүзүнге хамаарышкан солун чүүдерин район бүрүзүнүң чурттакчылары дужаар болза зун. Озуп олурар бистиң аныяк салгакчыларывыс ада-өгбелериниң эдилелдерин төөгүнүң музейинден көрүп болур арталыг.

Г. НУРЗАТ.

Алдан-Маадыр аттыг чурттунмчилел музейниң фонд эргелекчизи.

П. И. Чайковский аттыг конкурста

ХӨГЖҮМ БАЙЫРЛАЛЫ

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг V конкурузуи пианиечидер ажытказн, а дооза-рык базэ олар дооскан. Июль 3-те делегей журюзи түнгел хурал кылгаш, тиилекчилериниң аттарын дыңнаткан.

Бирги шаңналды болган алдыя медальды 18 харлыг москвачы Андрей Гаврилов чаалап алган. Ол төп музыка школазынга өөренген соонда Москва консерваториязынга өөренип кирген, пианиечилериниң Минскиге эрттиргени Бүгү-зэвилел конкурузунга чеживишкинниг одиаан. Консерваториянның доцентизи Л. Наумовтуң өөренкичизиниң чогаадыкчы ооруу улуг.

Ийиги шаңналды болган мөңгүн медальды Станислав Иголинскийге (ССРЭ) болган Мюнг Ван Чунгуга (АКШ) тывыскан. Станислав — пианиечилериниң чоокта чаа эрттиргени Бүгү-зэвилел конкурузунуң тиилекчизи. Москва консерваториязында доцент М. Воскресенскийде өөренип турар. Ван — кайгамчыктыг Розина Левинаның удуртулгазы-биле чогаадыкчы чоруун бедиткен, ол чүгле пианиечи эвес, харын эзрижер.

Үшкү шаңналды болган үлер медальды Юрий Егоровка (ССРЭ) тывыскан. Дөртку шаңналды Этери Анджапаридзеге (ССРЭ) болган Андраш Шиффке (Венгрия), бешки шаңналды — Дмитрий Алексеевке (ССРЭ), алдыгызын— Бриджит Анжеерге (Франция) болган Дэвид Лайвлиге (АКШ) тывыскан.

Дөрт киржикчиниң дипломнар-биле шаңнаан, олар болза Наталья Гаврилова, Татьяна Рюмина (ийиде) ССРЭ), Маримра Трайфен (АКШ), Ээро Хейнонен (Финляндия) болуп турар. Совет авторуун чогаалыя эң дээре күүседкеин дээш тускай шаңналды Дэвид Лайвли алган.

Скрипачыларның лауреаттары болган дипломантылары база тодаратгынган. Жюриниң шиитпиринге ёзугаар бирги шаңналды кымга-даа тывыскаан. Ийиги шаңналды болган мөңгүн медальдарны үш киржикчиге— Рубен Агароняга болган Русудан Гвасалияга (ССРЭ), Юджин Фозорта (АКШ) тывыскан.

Үшкү шаңналды болган үлер медальды Ване Милапова (Болгария) болган Мари-Аник Никола (Франция) алган.

Дөрт, беш, алды болган чеди дугаар черлерни ССРЭ-ниң телезелекчилери Лидия Шутко, Вадим Бродский, Анатолий Мельников, Моисей Секлер олар алган. Чамдык киржикчилерге дипломнарны база тывыскан.

Ынчангаш конкурсгуң ажылчыын кезээ доозугаан. Тиилекчилер болгаш лауреаттар москвачыларның мурнуунга ойнаар.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талдан) виолончелистериниң тиилекчилери Иван Монигетти (ССРЭ, ийиги черни эзлээн), Хирофуми Канво (Япония, үшкү чер), Сета Балтаин (Болгария, дөртку чер). Борис Пергаменшиков (ССРЭ, бирги чер), Джеймс Кретер (АКШ дөртку чер). Оң талазында чуруктар: Жюриниң кежигүнерн, үндүлүг аалчылар, киржикчилер орус улуг композиторуун Клинде бажың-музейинге чоруун.

В. КУЗЬМИННИҢ болган А. КОНЬКОВТУҢ фотолары.

АЧАЛАР СҮМЕЛЕЖИП ТУР

«Силер мында чүге келгиндер? Мында чүгле эрлерге хамаарышкан чүгаа болур...» Чыылганнар шуптузу ындыг айтырыг-даа салып турганзыг сагындырар. «Бурүүдатпайн көрүнер, албан ужурунда келдиңер... Быт-шимээн чокка, чүгле дыңнап көрүп алыйл...» дээшкээрим-ле хөлчок.

Мында чүгаа, шынап-ла, эр кижилерге хамаарышкан—Ленинградтың Москва районунда ачаларшын чыл бүрүзүн эртер чаңчыл апарган конференциязы-дыр Делегейниң ийиги даймызының соонуже район төлчок оскен, мында хөй-хөй үлетлүр бүдүрүлгелери, эртем-шинчилел институттары, 50 хире школалар бар.

Конференция «Электросила» заводтуң Культура бажыңынга эрткен. Өг-бүле хижизидилгезиниң айтырыгларын ачалар тапбайлээ, шолаан чүгаалашкан дээш, оларга мун кижи сыңа бээр улуг ааладыны берип турар. Эртмен чылын ылап ог-бүлеге эстетиктиг хижизидилгезин, а бо чылын ажы-чаңчыл хижизидилгезин чугаалашкан.

Ажылчыннар Павел Болотов, Борис Андреев, Евгений Финягин, инженерлер Николай Чуков, Василий Геркусов, дээди өөредилге черлериниң башкылары Юрий Жегин, Александр Романенко, эвчи Владислав Савченко сугнар ындирже үнүн турганнар. Оларда чаңгыс иишти сонуургал бар: шупгузу ачалар болгааза, Евгений Мояковтуң тып сөглээн дег: «Бистиң уругларывыс бистеп эки болзуун» деп кол үзеелдилер.

Школачылар боттарының ада-иелерин кандыг болдуруксаарының дугайында оларның чогаадыкчыларының дугайын ачаларының бирээзин чугаалап тур.

Конференцияның киржикчилери ог-бүлеге ажы-чаңчыл хижизидилгезинга хүсеиниг түүлелдерни дутуржуп көрдүлер. Анчы-аңгы ажы-чаңчылардан келир үениң хижизиниң бүдүш-мозузу мынчавр чуруттуудуг:

—түсшай эртеми кандыг-даа болза, ылгал чок, чүгле оозуңга ынак болгаш ак сеткилдиг ажылдаарындан хамаржыр;

—оон сонуургалдары делгем болур;

—акшага, эт-сепке сөгүрбес, амыдыралында өскелерден дораавас» дээр принципти сүрбес;

—ада-иезин өнүүк кылыр санаар;

—чүгле бодуунуң дугайын бодаваас, өөск кижилериниң, эштериниң дугайында сагыш товаа чаңчыккан;

—ырын нүүрүн бодаар;

—чаагай эт-алдарлыг;

—хөрээженнерин, уругларын, кырганнарны хүндүлеп көөр.

Оны канчап чедип алырыл?

Башкы ачаның дуржулгазы бо-дур. Ачазы биле авазы бичии уруун боттарының сонуургалдарыкга, ажыл-херээге, дүүреелдерине, сагыш човаашкыннарынга, материалдыг саанжылгаларынга киргиштирип турар. Ынчангаш уруг болуунуң херектерни ада-иезиниден чажырбас. Сургалда иететтинмес, ада-иезин хомудавнсе, ацаа эң улуг кеземче болур.

Байырлалда ада-иезиите кандыг белек кылып бээрининг дугайында школачы оолдуң шиина сеткилинден бижээн, хирезинде шүлүүн залда кижилер хүлүмзүүрүг-биле ыңнады.

Магазинден садып алган чүве—белек болбас. Боду ходу-биле кылыр херек, ынчалза-даа кылып билбес—ол-ла кончуг. Чаа аңмыралды эгелээр, ачам-аванны кажан-даа хомудатпас деп аазашкыным—белеэм ол болгай аан деп, оол бижээн. Оон «чаа аңмыралы» каш-даа катап эгелээнил, ынчалза-даа оол бодунуң четпестерни көрүп, оларны эдерип билип турарын ачазы дугаалаады.

Оске ада—лыка хөй үени ынай-бээр сургакчылап эрттирип чорзан эрге офицер—чугаалап эгеледи. Оон эки кижиим остүрериие бөдүүн чедеск —Борис Полевойнуң «Ёзугуг кижи дугайында тоожузу» ышкаш номнар дузалаан. Бажыңынга чанып келгенде, библиотекадан номнарны боду шилээш, эдерс экеп каар ооразан.

Уруглара боттарының хуулда үлегериниң дугайын, чүгле оолдарын, кыстарын эвес, харын боттарын база кижизидер ужурдуун ачалар чугаалап турду. Аңгы шагның эртем-биилелиг школачыларының деңнелиие чедип, делгем сонуургалдыг, эки чанында бодалгалыг болур херек. Бир ача ог-бүлеге ава кижиин хүндүлээрин чугула деп, бирээзи хүнде-ле ийи хап папирос тыртар бак чаңчылыя болу канчап каттанын чугаалады.

Ачалар школа аңмыралыңга, ада-ие комитеттериниң хуралдарынга, кежээлерге, экскурсияларга киржип турганыя чугаалап турду. Ылаңгыя хөрээжен башкылар колдаан школаларга ачаларының талазыдан малыг дузалыг чугулазын, оон ачаларның боттарынга база ажыктыын бүзүредип кээр чорду.

Конференция үш шак үргүлчээн. Чаңсаалар үезинде ачаларга школа директору биле эмчи арга-сүме берип, кижилиие талазы-биле номнар садыын база эртанаазастаан. Ачалар болүк-болүк үстүп алган, изиг-изиг чугаалажы-даа бергилээр чорду. Озарның утказы ол-ла кежээ хөй-хөй херээженнерниң—ачаларның, кыргаи-ачаларның кулактарынга база четкилээп-ле боор оң.

ЕЛЕНА ДОРОШИНСКАЯ (ПМА).

ОЙНАП АЛЫЫШКЫННАР

Чоннуң ажаалга кассаларынга шыгжаттынган акша-төрелгизи күрүненің акша эрмалдезинге киирип турары дээш хамаатыларга дөрт ынзы немелде төлевирии ажаалга кассалары берип турар. Ылаңгыя чылда салган акшаның ортумак түңүнден 2 хүрүү ёлүр база ажаалга кассазынга салган акшаның чарлыг чылда ортумак түңүнден тирак-биле 1000 рубль чедир ойнедыл алыр хевирлер бисте база эңне иептерээн. Оон түңелиинде чок хой оруулгыл киирип ап-даа турар.

Бо чылын Самагалдайга болган ойнашкынга Тес-Хем районнуң акша салыкчылары 1000 рубль чедир ынзы-бүрү түңге киитизи-биле 5044 рубльди ойнап алганнар.

Кассага акшаны шыгжадыры бир телезимде курүнеге, ийи талазыков чонга ол хире ажыктыг-дыр.

К. ОНДАР.

Тес-Хем районнуң сан кадбизинин эргелекчизи.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Делегей кубогун Голландия алыр бе азы ГФР бе?

Июль 7-де Мюнхенниң Олимпий стадионунга футболга делегей чемпиону ат дээш түңнел маргылдаага Голландия биле ГФР-ниң шилиидеи командалары ойнаар. Июль 3-те Голландияның футболистери Дортмундка ам делегейниң эки-чемпиону болуу берген бразильдерни 2 : 0 санга удуп алган. Барыын Германияның спортчулары Франкфурт-на-Майнга Польшаның шилиидеи командазын 1 : 0 санга тиилээн.

Июль 6-да Мюнхенге үшкү-дөртку чер дээш Польша биле Бразилияның шилиидеи командалары ойнаар.

(СЭТА-ның корр.).

ЧОННУҢ ХӨРЕҢГИЗИН КАМГАЛААР

Улус ажыл-агыяынга өөрт аймалы улуг когарадлы таварыштырып турар, ынчангаш аңаа улуг лемиселди күштелдирери чугула. Бүгүүлде, албан организацияларының черлериниң удуртукчулары, ажылчыннар, колхозчулар хову-шөлдериие, аярга-эзим иштинге ортке удур хемчегерни алыр хүлээлгелиг.

Одун ажурбейи октаакан таакпыны азы шаккал серейги ыяжын кайы хамаан чокка октаанындан, тудуг чавыига, аярга-арыг иштинге одаг кылмышкаш, ону ажурбейи хевээр каттанындан, багай кылымыган печкалардан, электри дериглерни ажыглаарының болгаш кылырының чурумнарын хажыттанындан орт өөскүүр. Мындыг бөдүүн чурумнарны шынгыы сагывайн, ону херекке албайн баар харысалга чок чоруктар түгле чамдык бажың эдлеринден адырда, харын бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчуларының талазындан-даа болу бээрик дараазында фактылар тодаргай херечилеп турар. Чижээ, бо чылдың апрель айының он бирниң хүнүүде Тыва АССР-де Чедер курортка орт халавы болган. Курорттуң директору хамааты Васильеваның харысалга хосуннан орт болган. Ол хүн курорт девискээвинин эрткен чылдан арткан кургаг-бок сигеннерни аштаарыы-биле хамаатылар Середкин, Тюмкина, Смирнова сугларга болгеи бокгарны орттединтер деп айтышкынныы директор берген. Устунде айтканы ажылчылар болгеи бокгарын орттеэнин хүнээнкер. Кежээкинии беш шак үезинде ажылын доозаннар. Ол үеде хат дыңзып, одун шала өөрүгеи бокгарын ярт өөскээр.

Кызылдың сайгарылга базазының материалдыг склады апрельдиң 20-де өрттенген. Оон чыдагаазы бряа, ол хүн сайгарылга базазының бүдүрүлге черинең албан-хаалчыларын базазының девискээрине эрткен чылдың ыяы-бүрү болгаи чыып өрттеип турганыда. Дүүш сөөлүнде склад чоогунга бокту чыгган, өрттеэп турар үеде, салгын дыңзааш, өрттеип турган бокгуп чаштаныыы складтың шалазының аданче киргеи, оон түңелиинде склад иштинге чыскан бухгалтерия бланкылары өрттеигеи, бүгү склад иштинге дамчый берген. Сайгарылга базазының директору эш Антонов өрттүн эки тура дружиналарының ажылынче киитизигейин кошкадып, удуртулга бербейн келгенин айытса чогуур. Ол базазаа өрттүн эки тура дружиназының (тостаткан даргазы эш Борисов) ярт үезинде ону ыяы эвес өжүүлүн турганы илереэн.

Чамдык будүрүлге албан организация черлериниң удуртукчулары өрттее удур эп чорудар хемчегерни чогуур ёй-иитпанга күүсетпейн турар. Ыядыгларга Кызылдың эът комбинады (директору эш Астраханцев), «Тере-Хөл» колхозтуң баштаар черн (даргазы эш Сапчаа), Чербинниң ыяш ажыл-агый бүдүрүлге участогу (даргазы эш Ковтыгин) оларны хамаарыштырып болур. Бо үеттүнде айытkан организацияларның девискээрнин ыяы-бүрү ыяа берги дег чүүлдерден аштап ярыглаанны чогуур негелдеге дүүшпес болгаи.

Республиканың чамдык районнарының салыг, тудуг организацияларында өрттүү болдурбазының хемчегерин күүсетпес чоруктар база бар. Бо чылдың февральдың 26-да Бии-Хем районнуң Хут суурда колушкак магазинге электри удазының ыяы эвес кошкаыыдаа ярт болген.

Өрттее удур хемчегер республиканың улус өөредилге четкиеринде база дыка четпес боол турар. Оон уламыдан бо кыяыя Шагаан-Арыг хоорайның ийи дугаар школазының интернады, Каа-Хем районда Сарыг-Сеп ортумак школазының крышазы өрттенгеи.

Өрттее удур демисселди күштелдирер талазы-биле тодаргай хемчегерни алыры чер-чер Советтериниң болгаш өрттеи камгалалдың хайгаарал органнарының бөдә бүгү хөй-иитпиниң чугула сорулгазы.

К. КАЛБАК.

Кызыл хоорайның өрттее удур инспекциязының даргазы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ЧАРЛАЛДАР, РЕКЛАМАЛАР

Телевидение

ИЮЛЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өңнүг телекөргүзүг. Уругларга. «Уран халдар». 14.15— Өңнүг телекөргүзүг. «Күш-ажылга алдар!» Тон делгедге залында бөтүнмишгир чурукчуларның Бүгү-зэвилел делгедгеазидеи репортаж. 14.45—«Улуг ажаап алыышкынның эгези». Бүгү-зэвилелдеи репортаж. 15.20—Марк Твеи. «Чадаг тергеени шунуп өөренген». ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Горбачев номчуур. 15.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Эмни, доктор!» деп уранчечен телефильмниң баштайгы көргүзүүг. 16.50—17.00—Чаңсар. 17.00—«А кадар Б». Аныяктарга программа. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Сүтга аштырынге ССРЭ-ниң чемпионазы. Ырыкоодан болгаи Ереванда дамчыдылга. 19.00—«Салым-чөлүм сөи—КамАЗ» деп докумеитталлыг телефильмниң баштайгы көргүзүүг.

КЫЗЫЛДАН

20.10—Телемедээлер. 20.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.40 — Академиктер В. А. Энгельгарл, А. А. Баев алардыле беседа.

КЫЗЫЛДАН

21.00—Музыкалыг чаңсар.

МОСКВАДАН

21.10—«Чечен чогаалдарның экранчыдыгазы». «Ак азыг диш». Уран-чечен фильм. 22.30—00.15—Футболга ССРЭ-ниң кубогу. «Динамо» (Тбилиси)—«Динамо» (Киев). Тбилисиден дамчыдылга.

Тыванып көдээ ажыл-агый техникуму 1974-75 өөредилге чылында кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг салбырларга сургууллар хүлээп алырын чарлап тур.

КИРИП ӨӨРЕНИР САЛБЫРГА ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ:

Агрономия салбырынга —3,5 чыл.
Зоотехния салбырынга —3,5 чыл.
Ветеринария салбырынга —3,5 чыл.
Бухгалтер учёдунуң салбырынга —2 чыл 10 ай.
Көдээ ажыл-агый механизациязының салбырынга —3 чыл 10 ай.

БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ САЛБЫРГА

Зоотехниягa —5 чыл.
Көдээ ажыл-агый механизациязынга —5 чыл.
Бухгалтер учёдунга —4 чыл.

Хүлээп алырының негелдези бүгү техникумнарны-биле бир дөмей. Колхозтардан болгаш совхозтардан өөредип чорутканнарны техникумга конкурстан дашкаар хүлээп алыр.

Техникумга өөренири-биле билдириишкин бергеннер орус дылга (диктант), математиканга (аас-биле) экзамен дужаар.

10-гу классты доосканнарны орус дылга болгаш литературага (сочинение), математиканга (аас-биле) он чыл школазының хемчээли-биле экзамен дужаатказ, 2-ги курска хүлээп алыр.

БИЛДИРИИШКИНГЕ КОЖАР ЧҮҮЛДЕР:

а) Билииниң дугайында черечилел (бодун).
б) Автобиография.
в) № 286 хевириниң медицина шынзылгазы.
г) 3х4 см хемчээлдиг үш фото-чурук.

Билдириишкиннерни 1974 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринің экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир дужаар. Техникумнуң хүндүскү салбырынга киргеннерни ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар.

Тыва национаддыг, совхозтар ажылчыннарының болгаш колхозчуларның уругларын ог-бүлезининг материалдыг байдалының дугайында шынзылга бергенде, күрүненин бурун хандырылгазынга хүлээп алыр.

Техникумнуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 5.

ТЕХНИКУМНУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КИНО

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Куда тангезу» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Арзылаң болгаш Лео» 10.00, «Денжеромен-40» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мальчиш-Кибальчиш дугайында тоол» 9.15, 11.00, «Оттуг версталар» 12.45, 14.30, «Этгиниее мегечи» 16.20, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чипполлино» 10.00, «Хөөрай даштында баалыкка ушурал» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Хлеб дарызыг-дыр» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Дүүреэзининиң ийи хуну» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлавкыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңмыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетүүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информанна база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганга 2-75 телефонче холгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАГЫГ 705.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Нем үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле аргелелиниң типографиязы, (Кызыл-Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00547.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 157 (9531) Суббота, июль 6, 1974 чыл | 1925 чылда үнделип эдилеттинген. | Өртээ 2 коп.

„СОЮЗ-14“ УЖУДУУШКУНУН УЛАМЧЫЛАП ТУР

УЖУДУУШКУННУ БАШКАРАР ТӨП, июль 4. (СЭТА). Москванылы-биле 16 шак турда «Союз-14» деп космос корабли Черни 13 катап долганган.

Ол хүн, эртем, ужудуушкуннуң траекториязын тааржыткан сеанда «Союз-14» корабль дараазында параметрлиг орбитада ужуп турар:

— Черниң кырындан эң ырай бээри (апогея)—277 километр;

— Черниң кырынче эң чөвөшүлап кээри (перигея)—255 километр;

— Деганырының үези —89,7 минута;

— Орбитаның ийделчээ —51,6 градус.

5 шак 30 минутадан 15 шак 40 минутага чедир «Союз-14» деп космос корабли Совет Эвилелиниң девискээриниден радио-биле харылзаштынмас зонага турган. Ол үезе космонавтар дыштанганнар.

Радио харылзаазының эдилеглиг чугаалажыышкыны болуп турда, экипаж деңзи чок апаар байдалга таварышкан болгаш ужудуушкунга көрүнген программаны күүседип тур дээн П. Р. Попович дыңнаткан. Поповичиниң болгаш Артюхинниң киижи байдалы эки. Ужудуушкун таарымчалыг эртип турар.

Павел Романович Попович—ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, полковник, Совет Эвилелиниң Маадыры.

Юрий Петрович Артюхин, подполковник, бортинженер. СЭТА. (Чуруктарны фототелеграф-биле хүлээп алган).

СӨВЕТ-АМЕРИК КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

Совет-америк ужуражышкынналарны дээди деңнелге үргүлчү чорудуп турарының дугайында дугуржулгага дүүштүр база СЭКП ТК-ниң Чигинде секретары Л. И. Брежневтиң 1973 чылдың июньда АКШ-на аян-чоруунуң үезинде дамчыштыр чаагга ёзугаар 1974 чылдың июнь 27-ден июль 3-ке чедир АКШ-тың Президентизи Ричард М. Никсон каадыы-биле кады Совет Эвилелинге албан ёзугубуң аян-чоруун кылган.

Аян-чорук үезинде Президент Р. Никсон Москвадан аңгыда Минскиге болгаш Крымның Мурнуу зрниге чорааш.

Совет удуртукчулар биле АКШ-тың Президентизиниң аразында ССРЭ биле АКШ-тың харылзааларының база амгы деле чаагай болгаш ажыктыг сагал-оналга солчуушкуннары болган.

Совет таладан чугаалажыышкынналарны СЭКП ТК-ниң Чигинде секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң дзштыкы херектер министри А. А. Громыко хылган.

АКШ-тың күрүне секретары, Президентиниң национал айымл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Генри А. Киссинджер АКШ-тың Президентизин удевилаан, чугаалажыышкынналарга киржип турган.

Чугаалажыышкынналарга база ол ышкаш киржишкиннер:

совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ниң Чигинде секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чигинде директору Л. М. Замятин болгаш ССРЭ-ниң ДХМ-ның коллегия кежигүзү Г. М. Корниенко;

америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчизи Уолтер Дж. Стессел, Президентиниң дузалакчызы Александер М. Хейг, Президентиниң дузалакчызы болгаш парлалга секретары Рональд Л. Зиглер, Президентиниң национал айымл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы Брент Скаукрофт, АКШ-тың күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Хелмут Сонненфельдт, АКШ-тың күрүне секретарының европа херектериниң талазы-биле оралакчызы Артур Хартман.

Чугаалажыышкынналар ёзугуг ажыл-херекчи, боттуг байдалга эрткен болгаш бот-боттарын билирнин, бүзүрежирни болгаш тайбың кады ажылдажылганы улам ында быжыглаарынче талааларның кайызының-даа чүткүлдүүн, делегейниң чок чоруун база бүгү-кижи тайбыңны быжыглаарыга оларның салыышкынын киирер күзелдиин илереткен.

I. Совет-америк харылзааларны экижидеринге депшилге

1972 чылдың майда дээди деңнелге болгаш совет-америк ужуражышкынынын сөөлүнде эрткен үениң дургузунда ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның хөгжүдезин тодаргай чугаалажыл көргеш, ол кыска хуусаада боттарының кады кылган шалыпкын күжениишкиннериниң ачызында ийи чүрттүң улустарының болгаш бүгү кижи төрелгетеңниг эргежыктарынга дүүштүр тайбыңнын база бот-боттарынга ажыктыг калбак кады ажылдажылганың утланыышкынынче үидезип эргилдени хайдырарын ол харылзааларда чедип алганын талалар сеткил ханышкын-биле демдеглээпнер.

Ооң-биле кады ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзаалар-вы, таарымчалыг кылдыр хөгжүдеринге оларның удуртукчуларының бедик деңнелге ужуражышкынналары, ыдыг ужуражышкынналарның дерек кырында боттанып турары онза ужур-дузалыын демдеглээн. Ол ужуражышкынналар ийи талалыг характерлиг принциптиг болгаш чугула айтырыгларны ажыктыг болгаш харылсаалгалыг чугаалажыл шинитпирлээр база ийи чүрттүң эрте-ажыктарынга хамаарыжыр делегей айтырыгларын таарыштыр шинитпирлээринге кайызы-даа салыышкынын киирер арганы тургузуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи биле АКШ-тың конгрезиниң аразында албан ёзугуңуң харылзааларын тургускаанынга ийи тала кайызы-даа байыр чедирип турар. Ол харылзаалар чугула рольду ойнап болур деп саанавышаан, ыдыг харылзааларны улам ыңай хөгжүдерия талалар деткиир.

Тайбың кожа-хелбээ догушаарыпта болгаш айымл чок болурунга үидезилеш, ийи чүрттүң аразында чедип алдынган дугуржулгаларга база ол дугуржулгаларда алган хүлээлгелерге шыңгыы дүүштүр совет-америк харылзааларны изепкейлиг эде тургузарын уламчылаарынга шинитпирлиин талалар кайызы-даа бадыткаан. Ооң-биле холбаштыр 1972 болгаш 1973 чылдарда дээди деңнелге болган ужуражышкынналарның түңнелинде кады хүлээп алган документилериниң хамыктын Мурнуда ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның үидезинин-ериниң, ядролуг дайынны болдурбазының дугайында дугуржулганың, ракетага удур камгалал системаларын кыыгаарлаарының дугайында керээниң база стратеггиг халдаашкыны чепсектерия кыытаарлаар талазы-биле чамдык хемчегжериниң дугайында түр дугуржулганың улут ужур-дузалыын база катап демдеглээн.

(Төнүзү 2-гө арында).

Төрээн чүртка 3000 тонна дүктү берээл!

ШЫН ОРГАНИЗАСТААН КИЧЭЭНГЕЙЛИГ КӨӨР БОЛЗА...

Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунуң тоо кыргыла пунктузу. Ында бо үүнерде «ымчак өлүмн» дээш демисел кажангызыпдан хайыккан. Нинтизи-биле белетиел эки. Мында хойну хүлээп алыр, үзер тускай кажааларлыг, оон ынай дүк хүлээп алыр, пресстээр, классташ тус-тус өрээлдериниг. Ында электриниг 24 чаңы бар. Кыргыкчылар шалыпкын ажылдап турар. Оларның хөй кезии аныяктар. Кыргыкчы Хертек Санынмай бир хойну эккелгеш, эптиң ажок ужур кагган, хүлүвейн-даа чавыдактай муна чоруй ажыскектенил олуруп алган, электриниг хачызын ажылдаткаш, кыргый берди. Электриниг хачы-биле хой кыргып турда, оон байлак дуржулгазы кижиниң кайгатпас аргажок. Каш-ла минуталар болганда ол хойну кыргып доозупту.

— Дүктү дужувуска бөле каап каар бис, оны тускайлаан ийи кижи кодан — зайы-биле кыргыкчылардың адынга деңнелеттеш, хүлээпиттер. Ол бээш бистерни ажылдан чартык-тырбас-тыр — деп, Х. Санынмай чай кадында чугаалай-дыр.

Көрүп турарывыска кыргыттыганың дүктерни бөле-хаара туткаш-ла школачылар Аяна биле Света үчёчник Серет Чогдурга аппарганы:—«Ынча хой, ындыг кыргымачы» деп таныырывышаза, хүлээдип бээрия турар болзу. Ол-ла өрээлде дүк пресстээр машинада Кара-Доңгак Дашка баштаан Хомушку Кам-оол, Миша Кочаа суглар дүктү тырып, савазан, шараан турлар.

— Бо ажылды ийи чыл удуртуп тур мен, а бо өөрүм бо чылын эгелеттилер. Чамдык авс хүнерде кыргылда улажы бээрге, биске ажыл бачым-на адазр—деп, К-Д. Дашка хүлүмзүрей аарак үнүрей-дир.

— Материал багай, эрги болуп турары хомудавчыг, ужуру болза, ойбак имвке дүк суңпас ужурлуг, чүге дээрге, сөөртүүлге үезинде дүк хырленир, чидиргге таваржыр болгай—деп, колхозтуң кол воотехниги Михаил Ичин-Норбу орбак, дежик киптерже айтып, хомулай-дыр. Ооң кожазында өрээлде Хертек Бөлдаңга удурткан Дуся Аракчаа, Чамбай Алдын-кыс суглар дүк класстаан турлар. Бир хой дүгүн Хертек Чимиговч Бодунга деңнеп көдүрүп келген, чугаалай-дыр —Күзүн агарлап каапкан-дыр, көрем. Оол башка бо хойнуң дүгү бирги сортка кирип болур турган-дыр.

Хертек Чимиговч дүк класстаашкынының тускай дүрүзүн дооскан. Ол ам өөрүн өөредиишаан, бо нарын харысаалганы ажылды харыылап турар. Чугаакыр-даа кижи болган. Ол бистаң айтырыгларывыска харылавышаан, ажылдаан турл —Дүктүң класзы, сорту кончут хөй боор чүве бо. Яжы-бүрүү класстарга чарлыр, а класс бүрүзү 1—3 чедир сорттуг болур.

КЫРГЫКЧЫЛАРНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Ол хүн кыргыкчыларга Бай-Тайганың район төвүнүң Культура бажыңында чамында «Аялга» деп бот-тывыгпыр агитколлектив концертиг аалдап келген. Оларның концерт программазын район төвүнде музыка пколазының башкызы Борис Чамбыт ажыктаан, өөренкчилериниң уругдар ансамблинге сос берди. Концерт кыска-даа болза, программаны улустарының ыйыралынга болгаш күш-ажылга турасказадып, делегеренгей темалыг, эки тургускапы көрүкчүлериниң улуг сонуургалын болдурган. Шлапгын Настя Хертектиң, Надя Курченко дугайында шүлүктерни дайынышкынынын-биле үидезип эргилдени хайдырарын ол харылзааларда чедип алганын талалар сеткил ханышкын-биле демдеглээпнер.

Ооң-биле кады ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзаалар-вы, таарымчалыг кылдыр хөгжүдеринге оларның удуртукчуларының бедик деңнелге ужуражышкынналары, ыдыг ужуражышкынналарның дерек кырында боттанып турары онза ужур-дузалыын демдеглээн. Ол ужуражышкынналар ийи талалыг характерлиг принциптиг болгаш чугула айтырыгларны ажыктыг болгаш харылсаалгалыг чугаалажыл шинитпирлээр база ийи чүрттүң эрте-ажыктарынга хамаарыжыр делегей айтырыгларын таарыштыр шинитпирлээринге кайызы-даа салыышкынын киирер арганы тургузуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи биле АКШ-тың конгрезиниң аразында албан ёзугуңуң харылзааларын тургускаанынга ийи тала кайызы-даа байыр чедирип турар. Ол харылзаалар чугула рольду ойнап болур деп саанавышаан, ыдыг харылзааларны улам ыңай хөгжүдерия талалар деткиир.

Тайбың кожа-хелбээ догушаарыпта болгаш айымл чок болурунга үидезилеш, ийи чүрттүң аразында чедип алдынган дугуржулгаларга база ол дугуржулгаларда алган хүлээлгелерге шыңгыы дүүштүр совет-америк харылзааларны изепкейлиг эде тургузарын уламчылаарынга шинитпирлиин талалар кайызы-даа бадыткаан. Ооң-биле холбаштыр 1972 болгаш 1973 чылдарда дээди деңнелге болган ужуражышкынналарның түңнелинде кады хүлээп алган документилериниң хамыктын Мурнуда ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның үидезинин-ериниң, ядролуг дайынны болдурбазының дугайында дугуржулганың, ракетага удур камгалал системаларын кыыгаарлаарының дугайында керээниң база стратеггиг халдаашкыны чепсектерия кыытаарлаар талазы-биле чамдык хемчегжериниң дугайында түр дугуржулганың улут ужур-дузалыын база катап демдеглээн.

(Төнүзү 2-гө арында).

Бистиң колхозтарывыстың болгаш совхозтарывыстың мурнунда дүк бүдүрелиниң талазы-биле улуг сорулгалар тургустугган. Ол сорулгаларны күүседир диже, хой малды авыраш, өстүрелиниң бүгү-ле төварымчалыг аргаларын ажыглаар апаар. Ындыг хемчеглерин орта боттандырбайн турарының фактылары бар.

Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозун ап көрээли. Бо черниң бойдус, климаттыг байдалы республиканың өске районнарындан дыка ылгалдыг. Маңаа мурнунда тус черниң ындыг дошкуй агаар-бойдуска тааржы берген хойлары турган. Ону чоорту чаа уксаанның хойлары-биле солаан. Ол чаа уксаа тус черниң байдалынга ындыг-ла тааржымчалыг түңнел бербээн. Ынчаш баарда амгы үеде мында бөдүүн дүктүг сараажа уксаанның хойларын өстүрериин шеиеп эгелээн. Оларга база-ла амдыызында ындыг хөй дүк бербейн (бир башка онаалтыр 800—900 грамм) турар. Мында агаар-бойдустуң байдалы бо уксаага ёзугуг-ла тааржыпас болгаш-биле түңнел ындыг чөгенчиг болуп турар дээрия ындыг факт бадыткап турар. Эрткен чылын ол колхоз мал семиртир «Суңпак» совхозка этъже кииргеш-биле ындыг уксаалыг кодан хойну дужаган. Ол дойларның бирээзинге онаалтыр бо чазын деңги совхоз 1,5 кг дүктү кыргып алган. Оон ыңай ук колхозтуң малчыларны ындыг хойларны багай ажаан, азырап турар деп буруудадыры-ның бармындазы база чок. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок турза-даа, Тере-Хөлдүң дойжуларын бо чылын төөрүр чүс хойга онаалтыр 83 хураганны кеидп дорүктуруп алган, кыштаглаашкынны мейдп эрттирген болгай.

Ол ышкаш колхозта партия, комсомол организацияларын болгаш башкар чер хой кыргылдазын организастыг эрттирер талазы-биле шалыпны хемчегжерин ап чорукан. Ол чүгула кампанияда удуг, бичө кижилерни шупгузун хаара туп, дүктүң чидирилин болдурбас дээш ёзугуг шыңгыы демисселди чорудуп турар. Оон түңнелинде эрткен айның 15-ке чедир бөдүн колхозтуң 7 мүң хойы, азы 70 хире хуугун кыргыы доозупкан турган. Орук-чиркитиң бергелиниң хойжуларның тураастарынга барып, кыргылдаяы хол-биле чорудар үеурга таварэмн турар. Механиктиг арга-биле хой кыргыыры машаа берге болуп турар болгаш колхозта тургустунган 12 электротанбалыг агрегат агаар-бойдустуң байдалы бастырбаш, бөдүн чок болгаш-даа, ындыг-хоолга удуртеп келген. Ынчалза-даа колхоз чартык чылда 3 тонна дүктү күрүнеге садар планныг онаалдазын ийи катап ажыр күүседип алыр арганыг болгай. Ол хире кыымын гурза-даа шаптыктыг чүүлдер-ле хөй. Чижээ, оскс черлерде хойжуларның кыргаан дүгүн аътка чүдүрүн чораап колхоз төвүнге эккеп алган, а Алдыы-Балыктыг-Хем, Кундус, Үстүү-Балыктыг-Хемде турар хойжуларның кыргаан хоюнуң 2 тонна хире дүгү чедиртпнмейн чыдып бергеп. Амгы үеде сельпонуң белетиелчилерия орта олчаан хүлээп алыр кылдыр ынаар чорукган.

Колхозтуң удурткучуларының болгаш чамдык хойжуларның талазындан чедир кылдынмайн турар чүүлдер база бар. Колхоз баштаар чери, кол воотехник эш А. Күжүгүр кыргыкчыларны дүк деңнээр деңги-биле хандырбаан, чамдык черлерде дүктүң чидирии болуп турда, ол талазы-биле деңгиг хемчег албаан келген. Чаңдан ыяш үнген черге хойну одарадып турганындан одарның дүгү дүжер чорукторы болдурбас талазы-биле хемчегни алыр ужурлуг турган. Хойжуларның улуг кезии кыымаккан аажылдан турда, чамдыктары чалгаа, шүүлпеңг болгаш харысаалга чок чорууп кергүзүн келген. Чижээ, хойжу И. Найдан өөрүүр чүс хойга онаалтыр 28, а Ч. Борбак — 43 хураганны алган. Ындыг чорук дүк кыргылдазында база бар. Бир эвес ии Хуушаң бодукүң кодаанында хойнуң баш саанына онаалтыр 1,4 кг дүктү кыргып алган болза, оон ээн К. Шагдыр —720 граммны кыргаапы четпес.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш оон чер ажылының киллзинин (эш В. С. Борисов) талазындан колхозта мал чемнинг белетиелиниге сагыыл салбайн турарын эйтыр херек. Ажыл-агый 1971 чылдан бээр чаңгыс чылдыг үнүштерни тарыырны пиеп эгелээн. Чылдың-на көк сүлаанын чазгай дүжүдүн ап турза-даа, колхозка ол мал немнин дыка каражалыг болуп турар. Ону база тантыг өөредип көөр болза чогуур. Борта хөй чылдыг үнүштерни тарыя өстүрер болза ажыктыг хире. Ынчалза-даа министерство чер ажылының тускай эртемнигнерин ында чорутпайн турары чер-ле таварышпас. Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң устунде ажаавыр киллзинниң специалистери колхозтуң тарылга шинаун бүзүреп көрээ чогуур. Ол ышкаш ух министерствонуң мал ажылының тускай эртемнигнери колхозка база-ла ховар кезии аалчылар болу берген. Бо колхозтуң ажыл-амыдыралынче кичээнгеллиг көөр болза, тереелдүлер оон-даа хөй дүктү бүдүрүп берип болур арганыг-дыр.

А. ГЛАЗЫРИН.

ЭРГИ АРГАДАН УШТУНАР

Баян-Тала суур. Чоокта чаа хүш-ажылчы бир хүнүүн эртемнде кыргылда пунктузунда ажыл-иш-биле таныжар дээш, Булуң-Терех унун дургаар шойлуп баткан суурнуң үстүү үжүүне базыптывыс. Ынчан июль хүнү элээн өрүлеп, изинде-даа ажок кыннып келгеп. Пунктуга келген. Хой кыргылдазының ажылы ол хүн эгелээлек турган.

Ында келген хөй эвес кижилер (колдуунда-ла херээжеңнер) хол хачыларының бистерии чидиткеп, аразында ажыл-ижни хөөрешкеп олурлар. Хой кыргыыр черниң таарымчалыы дегет. Электриниг агрегаттың хачыларын турушгарында халайтыр аскылаа хаап, ону ажыглап ажылдаткан шинчи чок. Кыргыкчыларны хүш-ажылчы демисселге сорук киир кыйгырган дозуңлакат-даа хөзүлбес. Эдлевсингеш айтырдывыс:

— Силерде кыргылда электриниг агрегат-биле эвес хол хачыы-биле чоруттуруп турар шииээш-тыр аа?

Бо айтырыгга ында олурганнар дораан-на харыылады:

— Ийе, хол хачыы-биле кыргып турар бис. Чазын-на трансформатор өрттенгени-биле электри энергизы биске берииместээн. Бо аразында каш айлар эрткен. Бистиң даргалаарывыс хамчаар болгаал турарлар чүве ийик. Билдинмес кийин.

Суурнуң бүгү-ле олуңнарындан кыргыкчылар оон-моон келгеш, хойжу Б. Куулардың кодаанын хол хачылары-биле кыргын каршти. Дүк ылгап, сорттаар К. Доржу, прессткчи О. Бырын-оол болгаш өскелердээ ажылдаар туруштарын эглелентилер.

Пункт эргелекчизи Ооржак Чылбак-оол ажылды башкарып чорүп тур. Кыргыкчыларның аразында дуржулгалыг-даа, мергежилги четпес-даа кижилер бар. Ында эптиг-биле 50 ажыг кижи хол хачылыг ажылдап турар. Оларның иштинде Куулар Шокпан, Ооржак Дурбаа, Монгуш Оюкүү-Саар, Монгуш Хорлуукай олар хүнде 40 кг дүк кыргыыр норманын 50—60 кг четирип, кыргыкчылар чарлыышка шилеп-рап турар. Колхозтуң аныяк хойжузу Куулар Калдар-оолдуң 360 ажыг баш хою 843,2 кг азы бир башка онаалтыр 2300 грамм дүктү берген. Ол хүн кыргылдага ыаргеп Куулар Бадыйның коданы бир хойдан-на 1900 грамм дүктү берген.

Колхоз 11800 ажыг баш хойну, 5000 хураганны кыргыыр. Ам дерек кырында барык 5000 хой, 600 ажыг хураган кыргытынган. Бир башка онаалтыр оргумаа-биле 1800 грамм дүк алынган. Күрүнеге чартык чылда 9 тонна дүк садар онаалдазын 112,2 хуу күүсеткен.

Моон алгаш көөрге, колхоз баштаар чери, партия организациязы, кедээ Совединиң күүсекому кыргылда чорудулганын шапкынчылдар, оон шинарын экижидер талазы-биле дээштиг хемчег албаан турар. Электри энергиязының чогунга сылдагланы, кыргылда чорударының летиилелиг мурнакы ергазын ажыглаашкы турлары элдептир. Болдуунар хемчегжерин ап турган. кыргылда чорудулганга эргежыктарын ажылдаар ёзугуг-биле ажылдаан. Электромотарлыг тускай ав болдурунын эргежок чүге болдунмас деп... Эрга чыдып калган арга—хол хачыларын ажыглаашкы, дүкке хөй чидиргнин болдуруп турар. Чамдык кыргыкчылар дүктүң дөзүн дескп кеспес, бедик, чавыстыг кылдыр кыргып, кыргылдаңың шинарын бакшыраадып турар.

Кыргылда чорудулганын дүгедиринге, шинарын экижидеринге партком, кедээ Советтиң күүсекому бага четпес хемчег ап турар. Кеску агитациянның хевирлерин пунктуда чок деп болур. Агитаторларның, политинформаторларның үнү дыңналбейн турар. Чаңгыс-ла катап делегей байдалының дугайында лекция номчуттуган. Кыргыкчыларның чемнелиин, дыштанырынга таарымчалыг чер кылдынмаан.

Кыргыыр үнүрлүг 34 кодаанның ам-даа 20 ажыы кыргытпаган. Пунктуның ажылын ыаңгедиин шинарлыг хемчегжерин алыры колхоз баштаар черинден (даргазы М. Мирчин), парткомдан (секретары М. Монгуш), кедээ Советтиң күүсекомунда (даргазы К. Машнак-оол) шиңгы не-ретпнмеп турар.

М. ДУГУРЖАП,
М. СЕВЕН.

„СОЮЗ-14“ КОРАБЛЬДИҢ ЭКИПАЖЫ „САЛЮТ-3“ ЭРТЕМ СТАНЦИЯЗЫНДА

(СЭТА-ның дыңнадыы)

1974 чылдың июль 5-те «Союз-14» корабль орбитада «Салют-3» эртем станциязынга четкеш, оон-биле тудушкан. Зштер Попович биле Артюхинниң станция иштинче шилчип, киргенниниң соонда чер чогуунуң космос делгеминге «Салют-3» аазр башкарылгалыг эртем станциязы амыдыран эгелээн.

Космос аппаратгарының чөөкшулажыыл, ножаланыры болгаш туттунуушкуну чогумчалыг эртжен. Ээзэн ыяш чөөкшулажыышкын кораблынын иштининң херектелдери автомат ёзугу-биле ыяган. 100 метр хемчээлге келтеш, корабльдиң станцияже чөөкшулажыышкынын болгаш тудуштурарын экипаж ыяган. Тудуштурган соонда космонавтар станцияның иштинде системаларын болгаш микро-агаарның хемчээлин хынаап, иштини хаалга — кирер эжикти амыткаш, станцияның иштинче кире бергеннер.

Башкарылгалыг эртем станциязы «Салют-3»-түң экипажының амылының программазында эртем-техниктиг шинчилеерин болгаш дуржулгаларны кылырын, оон иштинде:

— улус амыл-агыйының сорулгаларын шинитпирээрингө сан-түңнерни алыр сорулга-биле чер кыпында геолог-морфологтуг объектилерни, атмосфера болуушкуннарын шинчилээрин;

— космос делгеминиң физиктиг байдалдарын шинчилээрин;

— кижиниң организминге космоска ужудуушкунуң факторларының салдарын өөренир медицина-биологтуг шинчилеерни кылырын болгаш станция иштинге экипаптың амыдырының таарымчалыг корун-чурумун тодарадырын:

— станцияның сайзыраңгайыктаан кезектерин, а ол ышкаш оон системаларын болгаш аппаратуразын шемээрин киирип турар.

Орбитага башкарылгалыг шинчээшкиннерни болгаш аппаратгарның тудуштурун кылганының соонда космонавтарның байдалы эки.

Орбитаның «Салют-3» станциязының экипажы эйттынган программаны күүседип киргипнен.

М. Д. ХУУШААННЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге идепкейлиг киржилгени база «Тере-Хөл» колхозтуң тургустугганынга бээр 25 чыл оок-биле холбаштыр Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозтуң хойжуу **Максим Дувмнович ХУУШААННЫ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 4.

Ш. Б. БААДЫРГА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫНЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге ачы-харыылаа дээш Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозтуң сарлык кадарчызы **Шулуу-Баймроович БААДЫРГА Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыпсыр.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 4.

СОВЕТ-АМЕРИК КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

(Тоҥчуру. Эгезе 1-ги арыпла).

Совет-америк харылзааларны экижиндериниҥ чорудулгазын тааримчалыг кылдыр кылырының эргежок чугулазынга талалар ханызы-биле бүдүрээнер. Олар боттарының күжениишкининериниҥ түҥнелинде ол сорулганы чедип алырыкың боттуг аргазы тургустуган деп санап турар. Ол чорук бот-боттарынга ажыктыг калбак кады ажылдажылгага база совет бодган эмерик улустарыҥ аразында найыралды быжыглаарынга чаа-чаа делгемнерни ажыдып, ооҥ-биле делегейниҥ мурнунда турар дыка хей чугула айтырыгларны шиитпирлээринге дузалап турар.

Ол бедик сорулгаларны удуртулга болдургаш, эргежок чугула апаргы тааримчалгарда сонуургалдыг еске-даа чурттар-биле кады ажылдажылгага боттарының кады күжениишкининерин ханыр чокка уламчылаарын талалар шиитпирлээр, ону хамыктың мурнунда ыңдыг ыҥ чугула чүүлдер талазы-биле кылыр:

— дайынның база ылаҥгы массалыг узуткаашкының чепсенниҥ ядролуг болгаш оон-даа еске хевирлерни ажыглаар дайынның айылын чайладыры;

— делегейниҥ чогуур контроло-биле чепсегленишкинни бүгү-нимти болгаш бүрүнү-биле дүжүрерин эчис-сорулга кылдыр көргеш, боо-чепсекти, ылаҥгыя стратегтиг чепсегленишкинни эдерер бүдүрерин кыныгаараары болгаш кедиинде барып шуут соксаныры;

— делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруунуҥ болгаш дайын чорудулеринниҥ үнер дестерни чайладырынга дузалаары;

— чавырлышкын чорудулгазын быжыктырары болгаш оон бүгү делегейге неитередири:

— ийи чурттуҥ улустарының аразында бот-боттарын билчир болгаш бүүрежиҥ чоруктуҥ өзеринге дузалаар сорулгабле суверенитеттиҥ, деҥ эргенниҥ болгаш иштики иеректеринге холгаарлашпас чоруктуҥ принциптеринге үндезилээш, садыг-экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле бот-боттарынга ажыктыг калбак кады ажылдажылганы хөгжүдери.

Бедик деҥнелге эрткен амгы ужуражышкынның үезинде талалар чаа-чаа боттуг базыныарны кылып болур деп көргеп, оларның санал-оналын ёзугаар алырга, ыңдыг базыныар совет-америк харылзааларның хөгжүлезини түгле бурунгаарладыр эвес, харын бүгү-нимти тайбыҥны быжыглаарынга болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазын калбартырынга база улуг салыышкын болур.

II. Стратегтиг чепсекти улам кызыгаарлаары болгаш боо-чепсекти дүжүреринин өске-даа айтырыглары

Талалар ядролуг дайынны болдурбазы-биле болгаш стратегтиг чепсекти кызыгаарлары-биле холбашкан боттарының аразында харылзааларының бүгү талаларын база катап киҥээҥгейлиг-биле аналиэтеп көрген. Олар бо талазы-биле боттарының аразында чардынган кол үндезин дугуржулгалар совет-америк харылзааларны болгаш бүгү делегей байдалын ииитпи-биле экижиндериҥе дээштиг арга бооп үргулчеп турар деп чаҥгыс аай бодалдыг болган. ССРЭ биле АКШ ол дугуржулгалар талазы-биле алган хүлээлгелерин моон соҥгаар-даа шыҥгыы күүседир.

Чугаалажмышкынныар үезинде талалар стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар айтырыгларның бүгү талаларын ылаптыы-биле көрген. Олар халдаашкының стратегтиг чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында түр дугуржулгага улаштыр Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле чаа дугуржулга турар үжурлуг деп түҥнелге келген. Ыңдыг дугуржулга 1985 чылга чедир үени хаара тудар болгаш сан-даа база шынар-даа талазы-биле кызыгаарлаашкыннарга хамаарлыр үжурзут. Ыңдыг дугуржулганы ажылдап кылыры болдунар чоокку үеде, түр дугуржулганың хуусаалы төмөриниҥ бетинде, доозулган турар үжурлуг дээрзин олар дугурушкан.

Ыңдыг дугуржулга чүгле Совет Эвилелиҥ биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында эвес, харын бүгү-делегей конференциязының чогуур үезинде чыыры-даа, боо-чепсекти дүжүреринче угланган моон соҥгаарғы күжениишкиннер-даа делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга ыңдыг бээр болгаш төөгүлүг сорулганы—кижи ниитилелиниҥ амыдыралынга дайынны болдурбазын, ооҥ-биле бүгү-нимти тайбыҥны хандырары—шиитпирлээринге улуг ат-алдарны бээр дээрзин кайы-даа тала барымдаалап турар.

Янзы-бүрү ниитилел системаларлыг европейжи күрүнелериҥ аразында сөөлгү чылдарда чардынган керээлериниҥ болгаш дугуржулгаларның Европада байдалдың чаагай хөгжүлдезинге балаттынмас саддарлыны талалар база катап демдеглээн.

Герман Демократтыг Республиканы болгаш Германияның Федеративтиг Республиказын Каттышкан Нацилдар Организациязынынга хүлээп алганынга сеткил ханыышкын-биле киргижилгеге тыҥген.

1971 чылдың сентябрь 3-теги дөрт талалыг дугуржулга Европага доктаамал чорукту болгаш чавырлышкынны хандыраарынга үндезин болур рольду ойнаарын улам-чылаар үжурлуг деп, талалар база демдеглээн. Бүгү талаларның ол дугуржулганы шыҥгыы болгаш дес-дараалаштыр күүседири Европаның төөгүнге удур-дедир бүзүрелди база доктаамал чорукту тударынга болгаш быжыглаарыкга эргежок чугула чүүл болур деп ССРЭ биле АКШ санап турар.

Европага доктаамал болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар сорулга-биле ол дипте политиктиг чавырлышкынны шериг күштериниҥ чавырлышкыны-биле капсырлаштырары чугула деп ССРЭ биле АКШ санап турар. Аҥаа холбаштыр олар боттарының киржилгезин-биле чоруп турар чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкинни удур-дедир кызырарының, ооҥ-биле холбашкан Төп Европада хемчеглериҥ дугайында чугаалажышкыннарны улуг үжур-дузалыг деп санап турар. Кайы-бир таланың айыыл чок чоруунга хора чедирбезин болгаш шериг талазы-биле бир таланың артык күштүг апазарын болдурбазын хандыраар тодаргай шиитпирлерни хүлээп алырыга ол чугаалажышкыннар чедирер дээрзинге идегелни талалар илереткен.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧУК

Чоокку Чөөн чукке дайынның үнүп болур айылын болгаш дүшкүүрлүг чорукту узуткаары бирги чергениҥ, дүргеи шиитпирлээр үжурлуг сорулгазы болур, ынчангаш кара чаҥгыс шилип алыр чүүл болза, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ 338-ки резолюциязынга үндезилээш, ону тайбың арга-биле шын болгаш быжыг кылдыр шиитпирлээрни болур. Ооҥ-биле кады Чоокку Чөөн чуктуҥ бүгү улустарының, оларның-биле кады палестин улустуҥ дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын, ол районнуҥ бүгү күрүмелериниҥ догуйнап турарының эргезин барымдаалап көөр үжурлуг деп талалар санап турар.

Чоокку Чөөн чук талазы-биле Женеваның тайбың конференциязының оралакчы даргалары болганда, ССРЭ биле АКШ, ол конференцияны болдунуҥ ажылын дүрген-не катап эгелээри чугула деп санавышаан, ук конференцияга Чоокку Чөөн чук районунган өске-даа киржикчилер дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп турар үжурлуг деп санап турар. Женеваның тайбың конференциязының хол эчис сорулгазы Чоокку Чөөн чукке шыныыр болгаш тайбыцны тургузары болур, ынчангаш ону чедип алырыга бүгү талалыг ыдыг кылыр деп талалар көрүп турар.

Чоокку Чөөн чук айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээринче угланган ийи чурттуҥ күжениишкинни углап-баштаары-биле ССРЭ биле АКШ-тың аразында сырый холбаапы тургузар деп дугурушкан.

ИНДИЙ-КЫДАТ

Талалар Индий-Кыдатта байдалды моон-даа соҥгаар улам боттуу-биле экижидер үжурлуг деп санап турар.

Талалар Вьетнамда байдал дугайында санал-онаал солчуушкунуҥ үезинде ол районга тайбыҥны болгаш тааримчалыг чорукту чугле 1973 чылдың январь 27-деги Париж дугуржулгазын болгаш Вьетнам талазы-биле бүгү делегей конференциязының 1973 чылдың март 2-деги шиитпирин бүгү талалар шыҥгыы сагыыр болза, ам камгалаттынып болгаш быжыглаттынган турар дээрзин онзалап демдеглээн.

Лаос дугайында айтырыгны, аҥаа эрге-чагырганың каттышкан организарын тургускаанының түҥнелинде байдалды чогумчалыг болдурарынга депшилге бооп турарын демдеглээн.

Камбоджа улустуҥ аймтыкыдан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка хостут болгаш камгарышпас хөгжүүр талазы-биле суверенниг эргелерин хүндүлээриниге үндезилээш, Камбоджаның дугайында айтырыгны эҥ дүрген болгаш шын шиитпирлээринің эргежок чугулазын талалар база онзалап демдеглээн.

КНО-НУҢ РОЛЮН БЫЖЫГЛААРЫ

Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттары тайбыҥны, айыыл чок чорукту камгалаарының болгаш делегейге кады ажылдажылганы хөгжүдерининг чепсээ болур Каттышкан Нацилдар Организациязынының чугула ужур-дузазын үнелеп турар. Олар Каттышкан Нацилдар Организациязының ажык-дузазын бүгү талалыг белидер, ооҥ-биле кады КНО-нуҥ Уставын шыҥгыы сагыырынга үндезилээш, тайбыцны камгалаар сорулга-биле күжениишкинни боттарының уламчылаар күзелдиин база катап бадыткап турар.

III. Делегей айтырыгларын шиитпирлээринге депшилге

Ужуражышкын үезинде делегейниҥ кол-кол айтырыгларын ылавылалдыг чугаалажып көрген.

Дүшкүүрлүг чоруктуҥ чавырлышкыны, тайбыцнын быжыкканы болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылга делегей байдалының хөгжүлдезинге улам-на боттуг чүүл бооп кел чыдарынга кайы-даа тала сеткил ханып турарын илереткен.

Ооҥ-биле чергелештир делегей байдалының экижишкининде соксаал чок шимчээшкиннер боду чайгаар бооп түрбас, а эрткен үеден артып калган бергелерни ажып эртеринге идепкейлиг болгаш тодаргай сорулгалыг күжениишкиннер негеттинип турар дээрзин талалар барымдаалап турар.

Делегейниҥ бүгү черлеринге хууда болгаш коллективтиг үндезин-биле быжыг айыыл чок чоруктуҥ хандырары, делегейде амгы чөрүлдээлерни, дүшкүүрлүг чоруктуҥ үнер дестерни ең дүрген болгаш долузу-биле чайладыры, чаа чөрүлээлерниҥ тыптырын болдурбазы бүгү күрүнелериниҥ болгаш улустарының бирги чергениҥ сорулгазы болур.

Совет Эвилели биле АКШ улуг-даа, бичии-даа бүгү күрүнелериниҥ долу деҥ эргеге болгаш бот-боттарынга ажыктыныга үндезилээн калбак база үре-түҥнелдиг экономиктиг кады ажылдажылгазының талалакчылары бооп турар.

Ол бүгү сорулгаларны күүседириниге талалар бүрүзү түс-тузында, кады-даа ыдыг бээрниге боттарының шиитпирлинин Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттар бадыткап тур.

ЕВРОПА

Дээди деҥнелге сөөлгү совет-америк ужуражышкынның үезинден бээр Европада байдалдың хөгжүлелиин чугаалажаш, талалар Европа дипке тайбыцның, чаагай кожа-келбээ чоруктуҥ болгаш кады ажылдажылганың идегелдиг харылзааларын тургузарынче оруктуҥ улам ыцайгы көскү шимчээшкининерни ханы сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле хуралдың ол чаагай чорукка киирип турар улуг салыышкынга талалар байыр чедирип турар.

Хуралдың хей-хей чугула айтырыглар талазы-биле ам безин кылган улуг ажылын демдеглевишаан, ол депшилгелер болза, киржикчи күрүнелериниҥ боттарының харылзааларын коллективтиг ажылдап кылган быжыг үндезинге тургузар дээш шиитпирлинин илереднр, делегейге улуг ужур-дузалыг документилер хуралдың амгы чалазының түҥнелинде дугурушпар дээрзин айтып турар деп, талалар санап турар. СССР биле АКШ еске киржикчилер-биле кады ажылдап тургаш, арткан айтырыгларның шупту чурттарга тааржыр шиитпирин тывар дээш бүгү күжениишкинни салыр.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле хуралды чедиишкининг доозары быжыг тайбыцны тургузарының эрге-ажыктарынга харыылаар алдарлыг болуушкун болур дээрзинге боттарының бүзүрелин талалар илереткен. Ону барымдаалаш, ССРЭ биле АКШ хуралдың түҥнел кезээ чоокку үеде ыцылган турарун дээш дугурушкан. Чугаалажмышкыннарның түҥнелдери хуралды дээди деҥнелге доозар арганы берип турар, ол чорук Европаның келир үезинге хуралдың төөгүлүг ужур-дузазынга дүжүп, ооҥ шиитпирлеринге улуг ат-алдарны бээр дээрзин кайы-даа тала барымдаалап турар.

Янзы-бүрү ниитилел системаларлыг европейжи күрүнелериниҥ аразында сөөлгү чылдарда чардынган керээлериниҥ болгаш дугуржулгаларның Европада байдалдың чаагай хөгжүлдезинге балаттынмас саддарлыны талалар база катап демдеглээн.

Герман Демократтыг Республиканы болгаш Германияның Федеративтиг Республиказын Каттышкан Нацилдар Организациязынынга хүлээп алганынга сеткил ханышкын-биле киргижилгеге тыҥген.

1971 чылдың сентябрь 3-теги дөрт талалыг дугуржулга Европага доктаамал чорукту болгаш чавырлышкынны хандыраарынга үндезин болур рольду ойнаарын улам-чылаар үжурлуг деп, талалар база демдеглээн. Бүгү талаларның ол дугуржулганы шыҥгыы болгаш дес-дараалаштыр күүседири Европаның төөгүнге удур-дедир бүзүрелди база доктаамал чорукту тударынга болгаш быжыглаарыкга эргежок чугула чүүл болур деп ССРЭ биле АКШ санап турар.

Европага доктаамал болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар сорулга-биле ол дипте политиктиг чавырлышкынны шериг күштериниҥ чавырлышкыны-биле капсырлаштырары чугула деп ССРЭ биле АКШ санап турар. Аҥаа холбаштыр олар боттарының киржилгезин-биле чоруп турар чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкинни удур-дедир кызырарының, ооҥ-биле холбашкан Төп Европада хемчеглериҥ дугайында чугаалажышкыннарны улуг үжур-дузалыг деп санап турар. Кайы-бир таланың айыыл чок чоруунга хора чедирбезин болгаш шериг талазы-биле бир таланың артык күштүг апазарын болдурбазын хандыраар тодаргай шиитпирлерни хүлээп алырыга ол чугаалажышкыннар чедирер дээрзинге идегелни талалар илереткен.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧУК

Чоокку Чөөн чукке дайынның үнүп болур айылын болгаш дүшкүүрлүг чорукту узуткаары бирги чергениҥ, дүргеи шиитпирлээр үжурлуг сорулгазы болур, ынчангаш кара чаҥгыс шилип алыр чүүл болза, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ 338-ки резолюциязынга үндезилээш, ону тайбың арга-биле шын болгаш быжыг кылдыр шиитпирлээрни болур. Ооҥ-биле кады Чоокку Чөөн чуктуҥ бүгү улустарының, оларның-биле кады палестин улустуҥ дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын, ол районнуҥ бүгү күрүмелериниҥ догуйнап турарының эргезин барымдаалап көөр үжурлуг деп талалар санап турар.

Чоокку Чөөн чук талазы-биле Женеваның тайбың конференциязының оралакчы даргалары болганда, ССРЭ биле АКШ, ол конференцияны болдунуҥ ажылын дүрген-не катап эгелээри чугула деп санавышаан, ук конференцияга Чоокку Чөөн чук районунган өске-даа киржикчилер дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп турар үжурлуг деп санап турар. Женеваның тайбың конференциязының хол эчис сорулгазы Чоокку Чөөн чукке шыныыр болгаш тайбыцны тургузары болур, ынчангаш ону чедип алырыга бүгү талалыг ыдыг кылыр деп талалар көрүп турар.

Чоокку Чөөн чук айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээринче угланган ийи чурттуҥ күжениишкинни углап-баштаары-биле ССРЭ биле АКШ-тың аразында сырый холбаапы тургузар деп дугурушкан.

ИНДИЙ-КЫДАТ

Талалар Индий-Кыдатта байдалды моон-даа соҥгаар улам боттуу-биле экижидер үжурлуг деп санап турар.

Талалар Вьетнамда байдал дугайында санал-онаал солчуушкунуҥ үезинде ол районга тайбыҥны болгаш тааримчалыг чорукту чугле 1973 чылдың январь 27-деги Париж дугуржулгазын болгаш Вьетнам талазы-биле бүгү делегей конференциязының 1973 чылдың март 2-деги шиитпирин бүгү талалар шыҥгыы сагыыр болза, ам камгалаттынып болгаш быжыглаттынган турар дээрзин онзалап демдеглээн.

Лаос дугайында айтырыгны, аҥаа эрге-чагырганың каттышкан организарын тургускаанының түҥнелинде байдалды чогумчалыг болдурарынга депшилге бооп турарын демдеглээн.

Камбоджа улустуҥ аймтыкыдан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка хостут болгаш камгарышпас хөгжүүр талазы-биле суверенниг эргелерин хүндүлээриниге үндезилээш, Камбоджаның дугайында айтырыгны эҥ дүрген болгаш шын шиитпирлээринің эргежок чугулазын талалар база онзалап демдеглээн.

КНО-НУҢ РОЛЮН БЫЖЫГЛААРЫ

Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттары тайбыҥны, айыыл чок чорукту камгалаарының болгаш делегейге кады ажылдажылганы хөгжүдерининг чепсээ болур Каттышкан Нацилдар Организациязынының чугула ужур-дузазын үнелеп турар. Олар Каттышкан Нацилдар Организациязының ажык-дузазын бүгү талалыг белидер, ооҥ-биле кады КНО-нуҥ Уставын шыҥгыы сагыырынга үндезилээш, тайбыцны камгалаар сорулга-биле күжениишкинни боттарының уламчылаар күзелдиин база катап бадыткап турар.

IV. Садыг-экономиктиг харылзаа

Ужуражышкын үезинде ССРЭ биле АКШ-тың аразынга садыг-экономика талазы-биле харылзааларының байдалын болгаш перспективаларын чугаалажып көөрүнче улуг кичээҥгейни салган.

Деҥ эргеге болгаш кызамнажашкын кылбас чорукка үндезилээш, бо талазы-биле кайы-даа талага ажыктыг харылзааларны калбартып, хамыладыры совет-америк харылзааларның бүгү талаларының үндезилеттинип турар түүлүнүҥ чугула кезээ болур деп санап турарын талалар бадыткаан. Садыг-экономиктиг харылзааларны ийи чурттуҥ күүү-шыдалынга дүүштүр улам калбартыры ол үндезинин быжыглаар болгаш совет база америк улустарга ажыктыг болур.

Мооҥ мурнунда болган бедик деҥнелге ужуражышкынның үезинден бээр совет-америк садыг-экономиктиг харылзаа ниитизи-биле улам калбарып келгенин талалар сеткил ханып демдеглээн. Ол ең ылаҥгыя ийи чурт аразынга бараан саарылгазының боттуу-биле өскеининден көстүп турар. Ол 1973 чылда 1,5 миллиард доллар болган. 1973 чылдан 1975 чылга чедир үш чыл дургузында садыглаашкының ниити хемчээлин 2—3 миллиард доллар чедирер дугаймында 1973 чылдың июнь 24-теги кады кылган совет-америк дыңнадыгда салдынган эчис сорулганы ажарының тааримчалыг перспективаары барын олар база демдеглээн. Садыг талазы-биле Совет-америк каттышкан комиссия экономиктиг харылзааларны калбаа-биле өстүрериниге ыдыг кылырының ажыктыг механизми бооп артпышаан.

Улуг-улуг төлевилелдерни, ооҥ иштинде—компенсациига үндезилээн төлевилелдерни боттандырып чорударынга америк фирмалар биле совет организацияларның үр хуусаалыг кады ажылдажылгазын тургузарынга боттуг депшилгени талалар демдеглээн. Ыңдыг кады ажылдажылга ийи чурттуҥ садыг-экономиктиг харылзааларын хөгжүдерининге чугула чүүл болуруига олар бүзүрелдиг. Совет болгаш америк организацияларның база фирмаларның аразынга чогуур дугуржулгаларны кылырын болгаш оларны херек кырынга боттандырып чорударынга ыдыг кылыр деп талалар дугурушкан.

Элээн хей боттуг төлевилелдер талазы-биле, ең ылаҥгыя чүк автомобильдерни кылын үндүрер, садыг төөү болгаш химия чемишчидилгезин кылып үндүрер талазы-биле бурунгаар шимчээшкинни барымдаалаш, талалар, кайы-кайызынга-даа сонуургалдыг бооп түрар целлюлоза-саазын үлетпүрү, кара болгаш өңнүг металлургия, бойдус газы, машина тудуушкуну, а ол ышкаш хей энергия үнер казымал байлактарны казып тывар болгаш болбааырадыры дээш ышкаш ыңдыг өске-даа адырларга чогуур дугуржулгеларны кылып болурун демдеглээн.

Талалар ийи чурттуҥ бүдүрүлгелериниҥ баштаар черлериниҥ аразында үре-түҥнелдиг ужуражышкыннарның болгаш харылзааларның улам калбарганын демдеглээн. Муриндагы бедик деҥнеле болган ужуражышкын үезинде күлээп алган ССРЭ-ниҥ Вашингтонга садыг төлөө черин болгаш АКШ-тың Москвага коммерция бюрозун ажылдар дугайында, а ол ышкаш Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелди тургузар дугайында шиитпирлерни боттандырары аҥаа таарымчалыг рольду ойнаан. Олар, ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг-экономиктиг харылзааларны чедиишкининг хөгжүдерининге таарымчалыг байдалды тургузарын уламчылаар күзелин илереткеннер.

Садыг дугайында 1972 чылдың октябрьда чарган совет-америк дугуржулганы дүргеи-не күштүг болдурарынга боттарының сонуургалдыын ийи тала балыткаан.

Ийи чурт аразынга экономиктиг харылзааларны улам калбартырынга идиг кылырын күзевишаан, талалар, ССРЭ биле АКШ-тың аразынга экономиктиг үлетпүр болгаш техниктиг кады ажылдажылгага идиг бээр дугайында үр хуусаалыг дугуржулгага ат салганнар. Ол дугуржулгада көрдүнгеп он чыл хуусаалыг үе дургузунда кады ажылдажылганы чайгылыш чокка боттандырып чорудары ийи талалыг ниити харылзааларны быжыглаарынга чугула фактор болбушаан, ийи чурттуҥ улустарының чаагай чоруунга баранн болур деп олар санап турар.

1972 чылдың октябрьда чарган үш чыл хуусаалыг далайга судно эжиндиришкининиҥ чамдык айтырыгларынын талазы-биле дугуржулганың күүсеттинин турарын чугаалажып көргеш, база чыгдынган дуржулганы барымдаалаш, талалар, ооҥ күштүг болур хуусаазы төнериниге чедир бо талазы-биле чаа дугуржулганы чарза чогуур деп санап турарлар. Ыңдыг дугуржулга дугайында чугаалажышкынныар бо чылын эгелээр.

V. Ийи талалыг харылзааларның өске-даа талаларына депшилге

Кады ажылдажылга дугайында 1972—73 чылдарда чарган дугуржулганың канчаар күүсеттинин турарын чугаалажып көргеш, талалар, совет-америк каттышкан комиссияларның болгаш ажылчын бөлүктериниҥ ол дугуржулгаларны ёзугаар ийи чурттуҥ эртем болгаш техниктиг организацияларының, эртемденнериниҥ болгаш специалистериниҥ культура ажылдакчыларының аразынга доктаамал харылзааны болгаш кады ажылдажылганы тургузар талазы-биле кылып чоруткан ажылының ажыктыг болганын демдеглээн.

Медицина эртеми болгаш кадык камгалалы, кижини долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаары болгаш экижидери, космос делгемин болгаш делегей океанын шинчилээри, атомнуг энергияны тайбың соруглага ажыглаары, көдээ ажыл-агый, транспорт дээш ышкаш ыңдыг хевирлиг адырларга кады ажылдажылгага ССРЭ биле АКШ-тың күжениишкинин каттыштырары кижи төрелгетениҥ мурнунда салдынган эҥ чугула болгаш нарын эртем-техниктиг айтырыгларны шалыпкын шиитпирлээрниге таарымчалыг байдалды тургузарын талалар сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар.

Ыңдыг янзыдыг кады ажылдажылга совет-америк харылзааларның структуразын хөгжүдериниге боттуг салыышкынны киирип, аҥаа улам боттуг, эки утка-шынарны берип турар.

Талалар боттарының аразынга чардынган дугуржулгаларга үндезилээш, эртем-техниктиг кады ажылдажылганы болгаш культурлуг солчуулганы калбартып, ханыладырынче чүткүүр апаар.

Эртем-техниктиг кады ажылдажылгада таарымчалыг дуржулгага даянган база бо чугула херекке боттарының хамааржылгазынга улам ыцайгы депшилгени хандырар чүткүлдү удуртулга болдургаш, ыңдыг кады ажылдажылганы дараазында чаа чүүлдерге неитередир деп талалар шиитпирлээн.

ЭНЕРГЕТИКА

Ийи чурттарның үлетпүрүүҥ, транспортуҥ болгаш ажыл-агыйының өске-даа адырларының энергияга өзүп турар хереглелин өөренип ырегеш, база ажыглалда чаҥчыл болу берген энергияны ажыглаарының таарымчалыг аргаларын ажылдап кылыр, энергияның чаа үндезининерин шиҥгээдип алыр талазы-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылганы шулуудадыры эргежок чугула болуп турарын, а ол ышкаш ийи чурттарның энергетика программаларының айтырыгларын барымдаалап көргеш, энергетика талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы талалар чарган. Дугуржулганың күүселдези дээш харылсалгалыг органы болза ол сорулгага таарыштыр тургускан совет-америк каттышкан комиссия болур.

Л. БРЕЖНЕВ,
СЭКП ТК-ның Чиҥгиже секретары

Москва, 1974 чылдың июль 3.

ЧУРТТАЛГА БОЛГАШ ТУДУГНУҢ ӨСКЕ-ДАА ХЕВИРЛЕРИ

Чурттарга болгаш тудугнуҥ өске-даа хевирлериниҥ талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага талалар ат салган. Бо дугуржулганың сорулгазы болза чурттарга болгаш тудугнуҥ өске-даа хевирлериниҥ талазы-биле амгы үениҥ эргеларын кады шиитпирлээрни болдурары, аҥаа бажыңнарның болгаш тудуг материалдарының иилегелдиг чоруун, шынарын бедидери, чаа хоорайларны планиазары болгаш тудуп тургузары, чер шимчээшкинни таваржып турар районнарга болгаш агаар-бойдузунуҥ байдалы берге районнарга тудуг чорудары чижектиг угланыышкыннар хамааржыр. Бо дугуржулганы боттандыпары-биле чурттарга болгаш тудугнуҥ өске-даа хевирлериниҥ талазы-биле кады ажылдажылганың совет-америк каттышкан комиссиязын тургузар, ол комиссия тодаргай ажылчын программаны чогаадып тургускаш, ажыллаар.

Чер шимчээшкинни болуп турар районнарда чурттап турар кижилериниҥ айыыл чок чоруун хандырар сорулга-биле ыңдыг районнарга тудар бажыңнарының болгаш өске-даа тудугларының идегелдиг болурун хандырар кады чорудар шинчилелдериниҥ программазын тургузуп, бирги эллегде боттандыларын талалар дугуржулган, ылаҥгыя чер шимчээ турар үеде белеи эптээр конструкциялардан тутнан чурттарга бажыңнары хандыг болуруя деп айтырыгны шинчилээрни дугурушкан.

КЫЛЫМАЛ ЧҮРЕК АЙТЫРЫЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ШИНЧИЛЕЛ

Медицина болгаш кадык камгалал талазы-биле кады кылган программаны боттандырып турар үеде, амгы үениҥ медицина эртеминиҥ эҥ улуг болгаш гуманныг айтырыгларының бирээзин болуп турар кылымал чүректи тургузар талазы-биле айтырыгны шиитпирлээри-биле күжениишкинниерни мөөнээриниҥ эргежок чугулазының дугайында түҥнелге ийи чурттарның эртемденнери болгаш специалистери келген. Ам чорудар ажылдарының теоретиктиг улуг болгаш техниктиг нарын болуп турарын барымдаалаш, талалар бо айтырыг талазы-биле тускай дугуржулганы чарган. Кадык камгалал талазы-биле совет-америк каттышкан комиссия бо төлевилелди боттандырар деэш харыысалганы бодунга алыр.

КОСМОС ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Тутчурун болгаш космонавтыларның бир корабльден өске корабльче кирерин көрүп турар совет болгаш америк «Союз» болгаш «Аполлон» деп космос корабльдериниҥ баштайгы кады ужудуушкунун 1975 чылда боттандыларынга белеткелдиҥ чедиишкининг чорун турарынга сеткил ханганын талалар илергейлээн. Ам күштүг болуп турар дугуржулгаларга дүүштүр космос делгемни шинчилээрниге хамаарышкан өске-даа чүүлдерге үре-түҥнелдиг кады ажылдажылганы боттандырып турар.

Космоска шинчилелди тайбын сорулгага ажыглаары-биле совет-америк кады ажылдажылганың улам чугула ужур-дузалыг болуп турарын, оон иштинде космоска кижинин ужудуушкуннарының айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле системаларны ажылдап кылырының хереэнде чугула чүүлдү барымдаалап көргеш база бо талазы-биле дуржулганы быжыглаарынга күзелдиин өөренип көргеш, 1975 чылдың июльда эрттирер деп турар совет-америк космос ужудуушкунун боттандырган соонда оон-даа ыцай кады кылыр төлевилелдерини ажыглаарын өөренип көөрүн уламчылаарын талалар дугурушкан.

КЕЛИР ҮЕНИҢ ТРАНСПОРТУ

Транспорттуҥ перспективтиг челсек-херекселдерин хөгжүдүп сайзырадырының ужур-дузазын үнелээп көргеш, келир үеде чер кырынга дүрген маҥнаар транспорт системаларының, транспорттуҥ каминалгалыг, ажыктыг болгаш идегелдиг хевирн болур сорунзалыг азылышкынга маҥнаар поездиин киириштир чаа кады ажылдажылганы чорударын талалар дугурушкан. Ынчангаш транспорт талазы-биле кады ажылдажылга дугайында 1973 чылда кылган дугуржулгага дүүштүр бо талазы-биле кады чорудар ажылдарының программазын ажылдап кылыр ажылчын болүүн бо чылдың күзүүнде болур транспорт талазы-биле совет-америк каттышкан комиссияның хуралынга тургузар.

ДОЛГАНДЫР ТУРАР БОЯДУСТУ КАМГАЛААРЫ

ССРЭ-ниҥ болгаш АКШ-тың аразында 1972 чылда чарган дугуржулгага дүүштүр чедиишкининг боттандырып турар, долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартыр, «Кижи болгаш биосфера» деп делегей программазын күүседириниге үлүүн киирер (ону Каттышкан Нацилдар Организациязының чырыдыышкын, эртем болгаш культура айтырыгларының талазы-биле комиссиязы (ЮНЕСКО) чорудуп турар) сорулга-биле талалар боттарының чурттарының девискээрлериниге үнүштериҥ болгаш дириг амытаннарының генетиктиг үнелиг уксаларын, экологтуг системаларын камгалаар, эртем-шинчилелдери чорудар камгалалдыг черлерни тургузарын дугурушкан, ол чүүлдер долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле кижиниҥ ажыктыг ажыл-чорудулгазынга эргежок чугула болуп турар. Бо төлевилелди боттандырар талазы-биле ажылды ЮНЕСКО-нуҥ программазынга айыткан сорулгаларга, долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле моон мурнунга тургускан совет-америк каттышкан комиссияның программазынга дүүштүр чорудар.

КУЛЬТУРА СОЛЧУУШКУННАРЫ

Культура солчуушкуннары бот-бодуп билчир чорукту экижиперининҥ чугула чепсээ болуп турарын барымдаалаш, ССРЭ-ниҥ Культура министерствозунуҥ болгаш Нью-Йоркта Метрополитен музейининҥ аразында уран чүүлдүҥ улуг чылдаларын солчуп талазы-биле дугуржулганы чедип алганынга сеткил ханганын талалар илергейлээн. Чылдаларның бо солчулгазын 1973 чылда ат салган, харылзаалар, солчуушкуннар болгаш кады ажылдажылга дугайында ниитти дугуржулгага дүүштүр чорудар, ийи чурттарның музейлериниҥ аразынга делгелгелер солчурун талалар дугурушкан.

ЧАА ТӨЛӨӨ ЧЕРЛЕРИН ТУРГУЗАРЫ

ССРЭ-ниҥ болгаш АКШ-тың аразында харылзааларының интенсивтиг хөгжүүр турарын база совет-америк консул (төлөөө) конвенциязынга үндезилээш төлөө харылзааларын улам ыцай калбартырының ужур-дузазын база ядыы-бүрү чүүлдерге оларның аразынга сөдыг, туризм болгаш кады ажылдажылга херээн экижидериниге дуза чедирери-биле тала бүрүзүнүҥ ийи-үш хоорайларына немелде чиҥгине төлөө черлерни ажыдарын талалар дугурушкан.

Маҥаа баштайгы базым кылдыр ССРЭ-ниҥ чиҥгине төлөө черин Нью-Йоркка, АКШ-тың чиҥгине төлөө черин Киевке хары үтпа ажыдарын принцип талазы-биле дугуржурун чедип алган. Бо дугуржулганы боттандырар талазы-биле чугаалажышкынныарны чоокку үеде чорудар.

Амгы ужуражышкынның үезинде оларның аразында болган чугаалажышкыннар ажык, конструктивтиг характерлиг болгаш үре-түҥнелдиг болганын талалар бедии-биле үнелээн. Ол түҥнелдер болза ССРЭ-ниҥ болгаш АКШ-тың аразында харылзааларын ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга баранн болдуруп экижидер оруктан чаа чугула үе-чада, бүгү-нимти тайбыцны болгаш айыыл чок чоруктуҥ быжыглаар талазы-биле оларның күжениишкининерине чугула улуг болган деп чүвете олар бүзүрелдиг.

Дээди деҥнелге совет-америк ужуражышкынның тергиин чугула болгаш практиктиг улуг ажыктыг болуп турарын база катап демдеглээш, оларны дотаамал эрттирип турарын, а ол ышкаш олар эргежок чугула деп санаан таварылгага дүрген айтырыгларын чугаалажып шиитпирлээри-биле эрттирип турарын дугурушканын талалар консультацияларны уламчылаарынга боттарының белеин талалар чугаалапкан.

1975 чылда албанның аяа-чоруун кылып, Американың Каттышкан Штаттарынга келиҥер деп, СЭКП ТК-ның Чиҥгине секретары Л. И. Брежневти АКШ-тың Президентизи чалаан. Ол чалаашкынны сеткил ханышкын-биле хүлээп алган.

Р. НИКСОН,
Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи

ШЫН ● ийиги арын. ● 1974 ч. ию

Бөгүн — Кооперациянын делегей хүнү

ТАРААЖЫЛАР-БИЛЕ КОЖА

Бүгү чурттарнын хэй-нинтин чылдын-на, нольдун башгайгы субботазында Кооперациянын делегей хүнүн демдеглеп турар. Бо чылын ол ам бежен ийги чыл боол турар.

Кооператорларнын байырлалынын бүдүүзүнде СЭТА-нын корреспондентизи Центросоюзтун баштаар черинин даргазынын бирги орлакчызы Н. И. Суворинскийге айтырыг салыпкага, ооң харыылааны болза:

— Чурттуң экономиказынын ниити өзүлдезинге үндезилээш, хөреглекчилер кооперациязынын бүгү адырлары база дыка хөглжээн. Ол амгы үеде чурттуң чонунуң чартык кезинин хандырып турар. Ооң 370 муң садыг черлериниң эрткен чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазы 53,3 миллиард рубль четкен. Кооператорлар көдээге ниитининг чемненилге черлерин кэлбартып, чаа-чаа магазиннерин, мөөңнеп садар баазаларны, кат-чимис болгаш ногаа шыгжамырларын тудуп турар.

Күрүне болгаш кооперация үлетпүрүнге хереглээр продуктуларны, чиг-этти болгаш чайгаар үнген үнүштерин белеткээри, чонга оларның-биле хандырары — база-ла бистиң дүлээлгевис боол турар. Эрткен чылын ногааларны, картофельди, кат-чимисти мурнукузундан дыка хөйүг садып алган. Куш чуургазы, дүк, алгы-кеш чиг-этин садып алырынын күрүне планнары база ажыр күүсеттингеп.

Бистиң 22 муң чедир санаттынып турар садыг бүдүрүлгелеринде колбаса болгаш кондитер кылыгларын, пивону, аманнығ суксуннарны, арагапы, ядык-дептерни, тудуг материалдарын, магазиннерге садыг дериг-херекселдерни болгаш өске-даа дыка хөй чүүлдерни кылып үндүрүп турар. Хереглекчилер кооперациязынын бүдүрүлгелери бир миллиард ажыг лаваа түүл-бүрү консерваларны берип турар, чуртта быжыкпаң хлебтиң үштүң бир кезии кооператорларның үлүүне онаажып турар.

1974 чылдың онаалдаларын ёзугаар хереглекчилер кооперациязынын үүрмектеп садар бараан саарылгазын 6,6 хуу улгаттырарын көрүп турар. Хереглекчилер кооперациязынын ажылдакчылары болгаш кежигүннери бүгү совет улус-биле бир дөмей СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын чаңгыс үн-биле түүлдүгүнүп, анаа шалыпчы ажыл-ижи-биле харыылап турарлар.

Кооператорларның онза кичээнгей салыр түүлү —көдээниң ажыл-ишчилерин садыг аймаа-биле хандырары болур. Эрткен чылдар ышкаш база-ла «Тараажыларны тергиин эки хандырар» — деп, кыйгырыг-биле садыгның болгаш ниитининг чемненилге черлерин социалистиг чарыжын калбартканн.

Амгы үеде кооператорларның кол-ла соруглазы —көдээ ишчилерниң дүжүттүг чогуур үезинде, чидириг чокка ажаал алырынга дузалаары, а ол ышкаш колхозтардан, совхозтардан, чондан чыл болгаш чер ажылынын продуктуларын болдунар-ла хөйүг-биле садып алыры боол турар.

Бо үеде көдээниң оруктарынга кооперативтиң авто-садыглары болгаш көжер нухнылары үргүлчү чоруп, хову турлагларында, фермаларда изигаыш-чемнин белеткээрин организастаап, тараажыларны бирги черге барааннары, солуусетккүүлдер, вом-дептерлер-биле хандырып турар.

Кооперативтер ажылчы чонларның ёзулуг массалыг организацилары. Бистиң чуртка чылдың-на хереглекчилер кооперативтериниң кежигүнүүте бир миллион ажыг хамаатылар кирип турар. Амгы үеде оларда 62 миллион ажыг кижи каттышкан.

А делегейниң кооперативизинин шимчээшкинниинде ниитизи-биле чүс-чүс миллион кижи — ажылчыннар болгаш тараачыннар, албан-хаакчылар, студентилер, ус-дарганнар, балыкчылар болгаш колхозчулар кирип турар. Олар боттарының байырлал хүнүнде кооператив шимчээшкинниинин ниити соруглаарын шиитпирлээрвинге, тайбың демократия болгаш социал депшияге дээш демисселге боттарының бп-сеткил каттыштырылгазын илередип турарлар. Олар ажылының түңнелин үндүрүп, келир үеде планнарын айтып турарлар.

Совет кооператорларның акы-дүңаа социалистиг чурттарның кооперативтиг организацилары-биле найырадыг харылзаалары чылдың-на улам быжыгып турар. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чаа хөглжүп ягелеп турар чурттарының кооператив шимчээшкинниинге дузалажы улам калбарып турар. Совет кооператорлар бо хүннерде 38 чурттуң, оларның-биле кады капиталистиг чурттарның-даа кооперативтери болгаш фирмалары-биле даштыкы садыг шугуму-биле харылзажып турар.

Эрткен чылын АКШ-тың кооперация лигазының төлээлери Совет Эвилелиниге бир-ле дугаарында келген. Данияның, Швейцарияның, Норвегияның, Францияның, Японияның, Италияның болгаш өске-даа дөйхөй чурттарның кооперативтиг организацилары-биле бистиң харылзаавыс база быжыгып турар.

Центросоюзтуң делегейге ажыл-чорудулгазы кооперативтиг шимчээшкинниң демократчыдын, быжыглаарынга болгаш аңгы-аңгы күрүнелериң кооператорларының база улустарының кады ажылдажылгазын калбартырынга, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтканы Тайбың программазын боттандырарынга идиглиг боол турар.

ХӨГЖҮП БЫЖЫККАН

Бүгү чуртта ышкаш Тываның кооператорлары кооперацияның Бүгү-делегей хүнүн бүгү политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле үткүп турар.

Кооперация 126 чыл бурунгаар тывылган. бистиң чуртувуска ол 110 чыл яштыяле турун келген. Тывага ооң тургустунганындан бээр бо чылдың декабрьда 50 чыл болур.

Тывага хереглел кооперациязы республиканың экономиказын хөглжүдүнге, бүгү ажылчы чонналрының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге улуг рольду ойнаан. Чыл бүрүде ол улам хөглжүп, быжыгып, чонның садыг хандырылгазының культуразы бедип турар. Кол планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттинип, национал кадрлар өскен.

Сөөлгү 1970—1973 чылдарда бистиң республиканың хереглекчилер ниитилелиниң системазы чонга пландан ажыр 5,5 миллион рубльдиг бараанын саткан, 5 миллион рубльдиг көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээн, пландан ажыр 700 муң рубльдиң оруглазын кирип алган. Бо үеинң иштинде 6,3 миллион рубльди материал-техниктиг базаны тургузарынга чарыгдаан. Кооперативтиң өөредилге черлеринге муң ажыг кижини өөреткен, амгы үеде дөрт чүс ажыг кижи өөренип турар.

Бо чылдың апрельде Тываның кооператорларының 7-ги съездизинге 1970—1973 чылдарда ажылдың түңнелин чүгаалажып, бар курлавырларны илереткеш, кооперативтиң ажыл-чорудулгазының улам ынай хөглжүдүнүң оруун тодаратказн. Ол ышкаш 60 чылдың январьда эрткен республиканың кооператив активиниң хуралы тодарадыкты чылда кооператорлэрниң социалистиг хүлээлгелерин ажылдаан онон мурнакчылар чазактың орденнери болгаш медальдарыбле шаңнатканнар. Оларның аразында Бай-Тайга райпозунда магазин эргелекчизи С. С. Монгуш, Барыын-Хемчик райпозунуң столовая повары М. К. Дворкова, «Найырал» совхозта ажылчын кооперациязының хлеб быжырыкчызы А. Бичил, Чөөн-Хемчик райпозунуң баштаар черинин даргазы Д. Н. Сат, Улуг-Хем райпозунуң кол бухгалтери М. А. Дворкина олар болгаш өскелер-даа бар.

Республикада кооперацияның 300 ажыг ажылдакчызы «Совет хереглел кооперациязынын тергиининэ» деп көрек демдээнин эдилекчилери. Тываның хереглекчилер ниитилелиниң системазында амгы үеде дөрт муң ажыг кижи ажылдап турар. Олар бүгү кооперацияның Бүгү-делегей хүнүн демдеглеп тура, ажылда бар четпестерни чайладырының аргаларын тып, тодарадыкты чылдың планнарын хүүсаа бетинде күүседир, чонның садыг хандырылгазының культуразын бедидер дээш тырышты калбартып турарлар.

А. СИДОРКИН,
Тыва респотребсоюзтуң баштаар черинин кежигүнү, кол бухгалтер.

Лауреаттарның чаа хүрээлеңи

Делегейниң П. И. Чайковскийн аттыг V конкурузу уран чүүлдүң чалыы назынның болгаш нәйырадың үттүндүрбес байырлалы болуп эрткен. Москва барык бир ай иштинде музыка-биле чүрттен, аныяк таланттыларның бараалгадыышкынының хереңзии болган. Бо үеэдэ аныяк таланттылар кажангызындан-даа хөй болган: чогаадыкчы көрүлдеге 30 чурттуң 200 ажыг пианисчилери, скрипачылары, виолончелистери, вокалистери киришкен. Оон адыг-биле адаан конкурстуң бүгү кижежикчилерин улуг орус композиторунуң музыказы хейзът киирип турган.

Июль 4-те Москва консерваторииязының улуг залы оиза байырлайчыг болгаш каас-шинии апарган турган. Чогаадыкты маргылдаага киришкен күрүнелериң туктарын аскан Петр Ильич Чайковскийниң улуг чүрүун долгандыр дириг чечектерни салган. Сценага—лауреаттар болгаш дипломантылар, жюриниң кежигүннери—көскү композиторлар, музыканты-күүседикчилер, педагогтар, а ол ышкаш Чайковский аттыг делегейниң бешки конкурузунуң оргкомитединиң удуртукчулары турган.

Байырлалдыг кежээни ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева ажыткан. Нарын болгаш солун чогаадыкчы маргылдазының чедишкинниг ёзоолуганы-биле көрүлдениң тиилекчилеринге, музыкага хандыкшылдыг бүгү кижилерге ол изиг байыр чедирген.

Чыыгаже кижилер адыш часкап турда лауреаттарга болгаш дипломантыларга шаңналдарны тывыскан. Конкурстар жюрилериниң даргалары: пианисчилериниң — О. В. Тактакишвили, скрипачыларын — Д. Ф. Ойстрах, виолончелистерниң — Д. Б. Шафран, вокалистерниң — А. В. Свешников олар чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Даштыкы аалчыларның өөрүнээзинден жюриниң кежигүнү Андре Марешотти (Швейцария) чүве чугаалаан, аныяк таланттыларны илередиринге таарымчалыг байдалды Москвада тургускяны дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Конкурстуң найырадыг байдалга эртерин хандырганы дээш москвачыларның аалчы ёзу-биле хүлээп алышкынын ол демделээн.

Конкурстуң организакчыларынга, педагогтарга болгаш Москваның дыннакчыларынга өөрүп четтиргенин Чайковский аттыг конкурстуң лауреаттары Андрей Гаврилов (ССРЭ) болган Силвия Шаш (Венгрия) илереткен.

Аныяк музыкантыларның бедик мергежилгеге боттарының үүгүн киирген пианисча-аккомпаниаторларга болгаш дирижерларга хүндүлүг дипломнарны база тывыскан.

Ол кежээ консерваториянын улуг залынга Чайковскийниң, орус болгаш даштыкы композиторларның өлүм чок аялгаларын күүсеткен. Ол аялгаларны Москвага эртккен көрүлдениң лауреаттары—Совет Эвилелиниң, Болгарияның, Венгрияның болгаш АКШ-тың артистери күүсеткен.

Конкурс доозулган. Ол конкурс бедик болгаш авторитеттиг бедик үнелелдэ алган аныяк таланттыларны илереткен. Москвага эртккен конкурстуң лауреаттары болгаш дипломантылары дюрге музыкага улуг амыдыралдың киржикчилери-дир.

Ийет, конкурс доозулган, ыячлаа-даа талантылыг хүүседикчилер-биле уюраажыышкынныр бистиң мурнакчыста. Конкурстуң дыка хөй тиилекчилери совет хоорайларга концерт көргүзер болгаш дыштыкы чурттарга бөрүп ойнаар.

Чазагай ёруүлүг, аныяк таланттыларга

(СЭТА-ның корр.).

Ааштыкы информациялар

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Совет Эвилелиниң «Союз-14» космос кораблин салып үндүргенин делегейниң улустары улуг сонуургал-биле хайгаарап турар. Ол корабльди Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң үжудукчу-космонавтызы, полковник П. Р. Попович биле бортинженер подполковник-инженер Ю. П. Артюхин составтыг экипаж башкарып турар.

Делегейниң бүгү-ле информация агентилелдери космоска чаа совет дуржулганың ягелээшиниң дугайын дыңнадырда, корабльдиң иштинде системаларының чогумчалыг ажылдап турарын болгаш космонавтар үжудушкун программазын күүседип кирипкенин онзалап демдеглээн. Радиоөүн болгаш телевиденнеиниң совлгу медээлер үндүрүлгелеринге «Союз-14»-түң үжудушкунунга кол черин берип турар. Делегейниң аңгы-аңгы чурттарының солуннары корабльди салып үндүрегининң дугайында дыңнадыгны болгаш космонавтарның донгу намдарларын номчукчуларга таныштырып турар.

Ийи космонавтарлыг «Союз-14» корабльди космос делгемнерин тайбың соруглага ажыглаарынын үр хуусаалыг программазын ёзугаар салып үйдүрген — деп, чехословак телеграф агентилези демдеглээш, ол программаны Совет Эвилелиниң эртемденнеринин ажылдан кылгаш, боттандырып турарын айткан.

Үжудушкунунуң программазында орбитада «Салют-3» станцин-биле кады дуржулга ажылдарын кылырын айткканын Франс Пресс агентилел демдеглээн. «Союз» деп совет корабльдер космос делгемнин шинчилел, коорүнге чугула үеэдээны ажыткаанын француз эртемденнер онзалап айдын турарын ол агентилел дыңнаткан.

Швед болгаш дани радио база солуннар чаа совет космос дуржулгазын совет-америк кады үжудушкунга белетвелдин кол кезээ кылдыр үнелеп көрүп турар.

Бистер эртемниң болгаш космос техниказының депшилгезинин ачызында космосту дыяк биилеп алырынга, космосту тайбың соруглаарга ажыглаарынга улам-на чоокшулап келчидер бис—деп, Полышаның Эртемнер академиязының оралакчы президентизи профессор Дионизы Смоленьский чугаалаан. Космоска үжудушкун болгаш шинчилелдер бүгү кижи төрелгетенге ажык-дузалыг деп ол демделээн. Ооң ужурумдан бистер совет космонавтарга улуу-биле өөрүп четтирбишаан, оларга чедиишиниң күзеп турар бис.

Совет эртем космосту шинчилеп, ону ажыглаалга киирериниң бүзүредиг базымын кылып турар болгаш совет космонавтикаңың чаа-чаа базым бүрүзү моол улустуң өөрүп турар—деп, МАР-ның Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Х. Цэрев чугаалаан. Ол башкарыкчылардыг «Союз-14» корабльди салып үндүргенин совет эртеминиң болгаш техниканың күчүзүнүң кайгамчыктыг бадыткалы-дыр деп адаан.

Чехословакияның хөвү-шөлдериниң ажыл-ишчилери чаңгыс аай кодаа ажылгагый кооперативтериниң тургустунганының 25 чылын бө чылын демдеглеп турар. Амгы үеде чуртта ындыг дөрт муң хире кооперативтер бар. Оваар нуралгагыйлар-биле кады ЧССР-ниң кодаа ажылагыйының чер фондузунуң 91,6 хуузун ажылдап, ыялып турар.

Хөгжүлдениң социалистиг оруунуң ачызында улус ажыл-агыйының ол адырын механизастап, химиниидер арганыг боол турар. Чер болгаш мал ажыл-агыйларының хөлүнда ам ⁊50 муң трактор болгаш 19 муң комбайн бар. Чехословак кодаа черниң өвүр-хевирин дайын сөөнда чылдарда үндезинни-биле чаартынган. Чүс-чүс муң башкынар, культура башкынары, школалар, магазиннер туттунган. Хөөрай болгаш суурлар чурттакчыларының арасында ыяшал чыл келген тудум-на улам чидиг ыял чыдар.

ЧУРУКТА: Оловоуп чанында Червенка суурнуң кудумчузу. Мында Май 9 аттыг ЧКАН-тың кооперателязы чурттап турар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Дээди деңнелге эртккен совет-америк үшкү уюражыышкынның түңнелдери бомбурзектиг бүгү чурттарының улуг сонуургалын болдурган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың Президентизи Р. Никсоннуң ат салгыны совет-америк кады ыыгаан дыңнадыг болгаш өске-даа документилер—даштыңы парлаганың, телевиденнеиниң болгаш радиоөүн кол темазы болуп турар. Ол чүүлдерге тайыпбырны даштыкының күрүне, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдачылары ыялып турар. Оларның мээн турары кол түңнел болза, совет удуртунчуларның АКШ-тың Президентизи-биле чугаалажыышкынныр үре-түңнелдиг болуп, ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга чаа үе-чада болуп, бүгү-ниити тайбыңны болгаш айыыл чон чорукту быжыглаарынга улуг үлүг болуп туроры болур.

⊙ **ВАШИНГТОН.** Дээди деңнелге эртккен совет-америк чугаалажыышкынныр түңнелин америк парлалга, телевизение кялбаа-биле чырыыга турар. Москвага ат салган совет-америк документилерге турасказаган материалдарны «Вашингтон пост» солун элээн кап арыннарга парлаан. Солуунуң бирги арынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың Президентизи Р. Никсоннуң чуруктарын парлаан.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң тарының эрге-ажыктарын өөредип, корреспондентизи Дж. Герберс Москвага ат салган совет-америк документилерниң дугайын дыка тодаргай бижээн. Совет-америк кады кылган дыңнадыгны тайылбырлап турган, ооң бижээни болза: «Ийи талалар Чоокку Чөөн чүкне тайбыңны чедип алырынга идепкейлиин көргүскен, чөптүг болгаш бижээн тайбың таарыштырылганы ажылдап кылып турар үеде Чоокку Чөөнчүктүң бүгү улустарының, ооң иштинде Палестинаның улустарының көргеш».

Ынчалза-даа делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш ССРЭ-биле харылзааны экижиргенге удурланып турар белүктериниң эргежыын камгалап турар парлалга черлерин совет-америк документилериниң ёзулуг утказын өскертип, дээди деңнелге эртккен чугаалажыышкынныр күүлдээрин база оралдажып турар.

⊙ **ВАРШАВА.** «Бедик деңнелге эртккен совет-америк үшкү уюражыышкын делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга чугула салдарны чедирген болуушкун болуп, төңгүге артар» деп. ПКАП ТК-ның органы «Трибуна люду» солун бижээн. Тайбың кадылажылгамы болгаш ядролуг дайынның айылын удам ынай кызыгаарлаарынга ол уюражыышкын улуг салдарлыг болганын ук солун база демделээн. Москвага ат салган документилерни аналзтеп көөрге үнүн келир түңнел ыяшыг деп солун бижээн.

⊙ **ПРАГА.** «Бир эвес Л. И. Брежневтин болгаш Р. Никсоннуң арагында болган башгайгы ийи уюражыышкын делегейде эң күштүг ийи күрүнелериниң харылзаазынга улуг эргиле болган болза, совет-америк үшкү уюражыышкын олардың арагында доктаамал ажылчын системаны тургузар дугайын, ол чорук тайбыңның болгаш бүгү улустарның эргежыынга барааш болуруп хереченээ» деп «Земедельске новины» солун демделээн.

⊙ **БУДАПЕШТ.** «Дайынның айылын үзүткан турары, чепсеглешиишкинни эдерее бүдүрерин сорсадып турары—ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртукчуларының чугаалажыышкыннарының түңнел документилеринин кол утказы болган» деп, «Непсабадшаг» солун бижээн. Бо дээрге политиктиг чугула болуушкун-дур, ийи чурттарның удуртукчуларының тайбыңның эрге-ажыыңга шинтпирлиин, тайбың бот-дотуиаашкынның принциптеринге үндезилээш, ийи талалыг харылзаалары хөглүдерин уламчылаарының херечизин-дир деп «Мадьяр немзет» солун бижээн.

⊙ **ГАВАНА.** «Бедик деңнелге эртккен совет-америк уюражыышкынның түңнелдерин Кубаның парлалгазы, телевиденнези болгаш радиозу кялбаа-биле тайылбырлап турар. Ол уюражыышкыннар болза дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга улуг базым болган, Совет Эвилели болгаш өскедаа социалистиг чурттарның чедип алырынга базым болган» деп Пренса Латина Агентилел айткан. «Л. И. Брежневтин болгаш Р. Никсоннуң аразында чугаалажыышкынныр Барыын чүктүң чамдык белүктериниң бүзүрел чок шугуразыны үнүп турзаза, чепсеглешиишкинни эдерее бүдүрерин чайгылыг чок доктаадыр оруукка ийи чыл бурунгаар эгелээн чугаалажыышкынныр чугула демчегдерин айыткан» деп Пренса Латина айткан.

⊙ **БЕЛГРАД.** «Чаа чугула дугуржулгаларга болгаш кызган дыңнадыгга байырлалдыг байдалга ат салыры-биле Л. И. Брежнев биле Р. Никсон боттарының үшкү уюражыышкынның доосканнар. Олар болдумар-ла бүгү чүүлдерни шупгузун чедип алган болганда, боттарының сеткил хамыышкынын чажырбаннар»—деп, «Политика» солун бижээн.

⊙ **ЛОНДОН.** Ядролуг депсекти чер иштиге шенээрин кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның арагына керээни тарганынга өнгөн чазак байыр чедирип турарын Англияның даштыкы херектер министерстводунуң медеглелинде айыткан. Ол медеглелде бо талалы-биле керээни ядролуг депсекти шенээрин шуут сорсадыр сорулгаже база бир базым кылдыр үнелеп көрүп турар.

⊙ **БОНН.** ССРЭ биле АКШ-тың удуртукчуларының чугаалашкаңы чугула делегей айтырыгларынга деңнелге чугула харылзаалары хөглүдерин уламчылаарының херечизин-дир деп «Мадьяр немзет» солун бижээн.

⊙ **ГАВАНА.** «Бедик деңнелге эртккен совет-америк уюражыышкынның түңнелдерин Кубаның парлалгазы, телевиденнези болгаш радиозу кялбаа-биле тайылбырлап турар. Ол уюражыышкыннар болза дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга улуг базым болган, Совет Эвилели болгаш өскедаа социалистиг чурттарның чедип алырынга базым болган» деп Пренса Латина Агентилел айткан. «Л. И. Брежневтин болгаш Р. Никсоннуң аразында чугаалажыышкынныр Барыын чүктүң чамдык белүктериниң бүзүрел чок шугуразыны үнүп турзаза, чепсеглешиишкинни эдерее бүдүрерин чайгылыг чок доктаадыр оруукка ийи чыл бурунгаар эгелээн чугаалажыышкынныр чугула демчегдерин айыткан» деп Пренса Латина айткан.

⊙ **РИМ.** Италия коммунистеринң солуну «Унита» бедик деңнелге совет-америк уюражыышкынның түңнелдерин бедик-биле үнелеп бижээш, уюражыышкын үезинде ат салдыган документилер дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга ол уюражыышкынның ядролуг парлаан «Ийи чүрттүң удуртукчуларының шынгыы күжеништиктиниң ачызында совет-америк харылзааларга үндезин эргиледең кысса хуусаа иштинде кылыр аргалыг болган» — деп, мында чугаалаан турар.

(СЭТА).

⊙ **ТОКИО.** Японияның ДХМ-ниң информация болгаш культура департаментизинин директору М. Курода парлалга конференциязынга мынча дээн: бистер совет болгаш америк удуртукчулар аравынга чугаалажыышкынныр-ның түңнелдеринге байыр чедирип турар бис. Ядролуг чепсекти чер иштиге шенээрин кызыгаарлаар дугайында керээге үндезилээш, бо углашыышкынче чаа-чаа базымнарның ам-даа кылдыңарынга адегеп турар бис.

⊙ **ХЕЛЬСИНКИ.** «Канса» уутисет» солун совет-америк чугаалажыышкынныр-ның түңнелинге холбаштыр чүүлүнге, тайбың кожа-хелбэ» догуиаашкынның ленинчи принциптеринге үндезилеттинген политиканың амыдыралчы чоруу база катап бадыткаттынганын демделээн.

⊙ **АЛЖИР.** АПС агентилел «Тайбыиче болгаш кады ажылдажылгаже үндезин эргилде» деп эге-биле бедик деңнелге совет-америк чугаалажыышкынныр-ның түңнелдерининң дугайында үжудушкун ядролуг парлаан «Ийи чүрттүң удуртукчуларының шынгыы күжеништиктиниң ачызында совет-америк харылзааларга үндезин эргилдең кысса хуусаа иштинде кылыр аргалыг болган» — деп, мында чугаалаан турар.

(СЭТА).

Хамаааты эргелер дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сонгу Каролина штаттың Роли дээн хоорайында хамаааты эргелер дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң массалыг чыскаалы болган. АКШ-ның дыка хөй хоорайларының чурттакчылары ол чыскаалга киришкен. Чыскаалганнарны хамаааты эргелер дээш демисселчилер — Анджела Дэвис, мурнуу чүкте христиан удуртуулга конференциязының президиумунуң кежигүнү, Америка компартиязының президентизи Ральф Абернети, америк инрейлерниң шимчээшкинниинин национал директору В. Беллингэт олар баштап човаан.

Өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиишкин

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Национал гвардиның грек офицерлерге күткүткен болук солдаттары кинр найысталга өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиишкинни кыганнар. Солдаттар хоорайның төп шөлдериниң бирээзинге чыылып алган, чазчека улур кыйгырыглар салып, «Ёока-2» дээр террорлуг организацияны деткип турарын ажыы-биле алгырыжып турганнар.

Полицияның аңаа бөргэн өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиишкинни тоорагы сывырыпкан.

Суахили — албан дылы

НАЙРОБИ. (СЭТА). Суахили дыл июль 4-тен эгелээш Кенияның албан дылы аварган. Ол дугайын Кенияның президентизи Джомо Кенниатаның шиитпиринде чугаалап турар. Амыгаштан эгелээш, чазыттың бүгү документилерни суахили дыл кырынга бижиир. Моон мурнуда парламент хуралы англи дыл кырынга эртип турган болза, ам ону суахили дылга кылыр апаар.

Харыысалгадан чайлаар дээш

ЛОНДОН. (СЭТА). Сонгу Ирландиядо байдалды парламентиге көөр талазы-биле «ак дептер» Ольстерде байдал дээш антлы чазактың болуундан уржуктарны чайладыр хем орлалдажыышкыны болуп турар деп Сонгу Ирландиянга хамаааты эргелер дээш шимчээшкинниң ассоциациязының кылган мегеглелдинде чугаалап турар. Сонгу Ирландиянның хамаатыларын бастың, дорамчылаар чорукту сорсадырын ук мегеглелге база айтып турар.

СЦЕНАДА ЧАА КОМЕДИЯ

МАКТАЛ БОЛГАШ ЧЕМЕ

Кызыл-Эник Кулажмының «Далай дувуле дангына» деп биригтег чаа комедиязы хогжум-шин театры тургускан, республиканын районнарында көргүзүп чоруп турар.

«Далай дувуле дангына» — бөгүнгү амыдыралга үнделеп, аныяктарнын күзел, соруглазын көргүскен шин. Археолог аныяк кыс Айлапмаа болдуунун төрээн черинде төөгүмүн үүже базырыктарын казамы, чаа шинчилеп ажыглыр ажылын турарын автор кол темэ кылдыр алган.

Бо лириктиг комедияда театрнын мергежилдиг артистери ойнап турар. Археолог кыс Айлапмаанын ролюн артист Роза Серен-оол когалдынчы, тывыгыр ойнаан. Айлапмаа—Серен-оол эвилең, томаанныг, шимчеңгер, будуштуу-бile көрүкчүүнүң сонуургалын хайындырып кэгр.

Шачалза-даа Р. Серен-оолдуң чедир кылбайн бергэн чүүлү база бар. Бирээде, Айлапмаанын өөрү-кевээрин чаңгыс дээш-бile тургускан. Бирги көргүзүгге кандыг байгалдыг кирии келгенил, ол-ла байдалды, ажыл-чаңы-бile шинии тендүрүп турган. Шинаарга эгезинде Айлапмаа институтту чаа доозуп турар болза, шинии финалынга ол 3 чыл эртеңкеде, эртемден аларган чаныг кээп турар болгай. Ийнде, Р. Серен-оол эштерн-бile азы чаасказан-даа сценага ойнап тургаш, иштинде сагыш-сеткилдэн улам хамыы-бile илередип, шыпталдайн, магадалдыг, көрүшкүүтү, хомудалды четне көргүскейн турар.

Айлапмаанын — Р. Серен-оолдуң аразынга янакшылы база кончуг чегел. Чижээ, ийлээ чугаалажып олурар сценага чүгле аразын сургап, чемелеп турары колдай бергэн. А Айлапмаанын аразы уруум эки көрөөнүн алзын дээш, бүгүлеле күжүн салын, «ыштыг печка» чүшкүн, колдары хорлан калган» болгай. Ону уруу каинаар үнелеп турарыл? Аразы өглеңир дугайында чугаа үндүүн келирге, хөрестей аарак харымнан турар азажы-чаң Айлапмаанын эртем-билиингэ таарыжы бе шинчаа?

Шинии база бир кол маадырлыы — трактористт Далай-оолдуң ролюн артист Чаламба Монгүш шимчеңгир, каттырыңчыг кылдыр ойнаа көргүскен. Айлапмаага хаяы янак, шинчээ-даа ажыы-бile сегден шылаваас, диңим эвес, будуужүлдеп илбай Далай-оолдуу артист бүзүреннир ойнап турар.

Шачалза-даа М. Чадамбаның чамдык сценаларга холуп эртгирикпен чөрлер бар. Бирги көргүзүгде Айлапманың бажыңындыр баарда, Далай-оолду эштери күш-бile сөөртүп үнүп келир. Лирикалыг комедияга өөрү-кевээрин каттырыңчыг кылдыр тургузарда, дашты-бile эвес, иштинги сагыш-сеткилден бүзүреннир кылыр ойназы амыдыралчы болгай. Ооп янгыда Далай-оол далай шеринге үн чыл ажыңнирип келген болганда, ооң дашткы ыяштыг левиринде ойлагай, чараш дээ турары чугаажок. Бо талазы-бile Ч. Монгүш амдаа чедир кылбаан.

Маннын халайның ролюн Екатерина Кенденбиль чогаадыкчы ёзу-бile хөй янзы хевирге тургускан. Чижээ, Шулуу-Монгүш-бile айылга олурар сценага чугаалы чоогайгейлиг ыяпкан, аңаа погумчалыг хараашы берип, ында түлеел үндүүн турары бүзүреннир.

А. Таваскай Шулуу-Монгүш ролюн эгезинден төөгүзүрге чедир улуг күш-бile ойнаан. демдеглеже чогуур. «Далай дувуле дангынада» дузалакчы роолдарны ойнап турар акыйск артистер Раиса Бирги-Сапаа, Сеременма Монгүш, Олча Даваа, Аннат Ооржак, Людмила Хомушку онзагыган ооур-хевирлерни амыдырал-бile ажыглаан эртем-билиингэ таарыжы бе шинчаа?

Шинии база бир кол маадыры — тракторист Далай-оолдуң ролюн артист Чаламба Монгүш шимчеңгир, каттырыңчыг кылдыр ойнаа көргүскен. Айлапмаага хаяы янак, шинчээ-даа ажыы-бile сегден шылаваас, диңим эвес, будуужүлдеп илбай Далай-оолду артист бүзүреннир ойнап турар.

Шинии ыры кластагаашнга концертжиетер Тамара Леонтьевнаның үдүр-хүүгүн чаштар демдеглээр херек. Ийи-чаңгыс-тыг болгаш шинти ырларны ийи-бүрү үнгерге тааргышпылыр, түс-түс артистерниң ырлаар аянынга дүүштүр тургускан эки. Чүгле артистерниң ырлаар чер таварзы бээрге, көрүкчүлерже көрүп алгаш, концертке ырлаан солист шиңгээ апаарга таарымча чок чорду.

Шинии музыказын Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Р. Кенденбиль бижээн. Композитор шиптизе-бile үрээ мергежилдиг ажылдаан, чамдык сценаларга чараш аялгалары тыпкан. Чижээ, Чаа-Хөлдүң көжмактарын, далай дангыналарының чангыдыг шилгеп. Шачалза-даа чамдык түрлүгүрде музыка национал үнелиишкен хоорлуп, чоок-кавы национал дыгыстарның музыказынче чоогылай бээри карааданчыл. Шиңгээ Монгүш кадайның, Шулуу-Монгүштүң ырларының аялгазы арыг тыва аянга баянгыйган болза, көрүкчү ажыңнып сеткил-сагыжы улам-на ойнар ийик.

Шинии чүрүк кластагаазы, артистериң идик-хевш, будук гримж—шуптузу чүрүккүдээ хамаарыжыр. Бо таварыгларга чүрүккү Эрес Монзүк бile театрның кол чүрүккүзү В. Бичиш киткэнгей чок ажылдаан. Чижээ, Минчил кадайның бажыңы дижик. Эвээ, соңгазында Салдымес, эт-херекселда харыы чок. Ынаы ялыымаар бажында соңгозугун шаг төөгүдеп мурнакчы ажыглыры кадай чүртээ турары ол бе? Айлапмаа бени чыл шиптизе Леонтьевка өөренип тургаш, ол доорайның чараш культуразының кезик-чамдыкын аразының бажыңынга эккелбээни ол бе? Шиңгээ төөгүзүүде Минчил кадай чаа бажыңга көжүп келген. Артистерниң чүгаалыдаан телевизор, соодукчу, шкафтар, өөрээлер бар деп дыннап олурукшуусса-даа, терең чыргыла үүгле дерт хаяа кестүп турар, бо-да.

Шинии танцылары Галина Чооду чедишкинниг тургускан. Ылангыя «Саяның дангыналары» деп танцыны болуп ыастарның күүсеэнп турар шинчаашкинчери үүүл, суук, ноюг болгаш өлдек, шимээ-да чалгы чыткан далай шинээп, бүзүреннир. Шачалза-даа танцылы ыастарның үнүп келирин, танцының ырже шилгей бээр черни ооң-даа ооң тавыштырып болур тургаш.

Режиссёр, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Сим-оол Оюн шинии чаа шинчээшкинчер, ооур-хевирлер-бile тургускан. Ылангыя ооң аныяк артистербile хөй болгаш үре-түрү келдир ажылдаанын демдеглээр херек. Шачалзажок режиссёр шинии ансамбльдиг күүсеэлдерни чедир ыыбаан, чүл-даңгыр чамдык артистер ооур-хевирлерни шиңгээ ойнаан турза-даа, ыры, музыка талазы-бile адырлыг, сагыш-сеткил илереттээмейн бээр чүүлдер хостуг турар. Ооң ынаа аяжыңналеринде, идик-хевш, эт-сеэн амгы үеэшкүлдээ дүүшкей турар чүүлдер база бар.

К. Кулажмы эртемден тывыкыстың ооур-хевирнп, төөгүүн турасхаалдарын камгалазырының болгаш өөренирнинг айтырыгларын шин чогаалынга бир дүтаарының көдүрүп, улуг ажылды кылган. Шачалза-даа шинии ам-даа чедир кылза чогуур чүүлдер бар. Чижээ, Далай-оол «далайжы мен, далайжы мен» деп-ле чоруур, ол хире-зинде, далайжы боор барымдазы чок, чыгыс сөзүүлеп-даа илереек. Далай шеринге чораа диңим пол ыяжыкпаа мындыг көрүүк, чоруу болурга, шынаыг-бе? Сөөлгү кожегеде аразы чаа бажыңында турда, Айлапмаа чедир келир. Авторнуу-бile аялга, ол чаа бажыңы Айлапмаа шагаа-да балырдаа ыяжап, Саяң ГЭС-ти көрген-даа ыяжап биляинин турар. Ол ыяжап ылыштыг оорлап, ооу дилеп турар спектаар амдаа бүзүреннир эвес. Айлапмаанын муңгараан, хомудаан сеткил-зөөлү. Үнелиг ыяжыңчыдее бөөрге аяа-ла: «Тывыгбас болза ыяжар, сенээ идеген кадай, чоруур-дур ме иинга—деп, Далай-оолга сагыш амыр чүгаалап турар.

«Далай дувуле дангына» — чаа үеэн көргүскен, чаа үүткан шин—моон соңгаар-даа сценага чүртээр болгайда, автор, режиссёр болган композитор ам-даа чогаадыкчы амыдыр, ырлыгда, хоорлаары чугула.

Кл. САГДЫ.

СУГ ИШТИНДЕ ЧАЛГЫННАРЛЫГ

ЧАА ТЕПЛОХОД

Чалгыннарлыг совет судноларның бүгүүне дүрген чоруур чаа дайнер—«Восход» немешкен. Чоокта чаа оңу шенеп келир доозугаан. Ол корабль суг иштинде чалгыннарлыг судноларның элээн сайзырангай иинги салгалынга хамаарлыр, ынаыг корабльдер келир чоокку чылдарда пассажирлар дажыглага, үргүлүү чоруп турар апаар деп оларның түргузукчузары биске дыннаткан.

«Восходтуң» конструкциязынга Адчурттуң эртем болгаш техниказының сөөлгү чедиишкиннерин эвээш эвести ажыглаан.

«Восходту» ыыш ортодо бүгүүртээрдээ шүүт ойталаан («Ракетала» ыыңгыт дүгүүртээр 30.000 ажыг). Чаа корабльнин корпузун бүрүүн-бile дуңмалап түргаш кылган. Оон даштын база: анты үеэнин металлы-бile—алюминий-магнийниң холукчазазы-бile шыпкан. Ыңдыг чүгаа демирлер золтар болгаш парын чүүдүдер кылырынга тааржымчалыг. Олар дээк дазарбас, дүүгүүрдээ, дүс чоок-даа суглараа ыыңгаарлы кожучуг. Судноның корпузунун болгаш чалгыннарының түскай будуу оон даштын эки камгалап чоруур.

Корабль кончуг башкартылгыр. Дүрген чоруур. Улуг чалгыларга тооваас, агаар бойдустуң нарын, берге байдалдарынга тааржымтыр кылдыраан. Далайның 4 бала штормун ыыңгажы эрте бээр. Үреэлиичел эвес, ыяжыг: «Восход» хемнерге кандыг-даа бергелерге торудбас. Бо судноны удаас өңдерге будуруп эгелоор.

Борис ГЕРАСИМОВ. (ПМА).

№ 01 «Восход-2»

ГОРЬКИЙ. «Чалгынныг флотта» немешкен «Восход-2» деп судно пассажирлерлиг баштайгы элинделиишкинниг белеткээнин турар.

«Ракетаны» солуур үшүрзүг оң чаа корабльди суг аразына чалгыннарлыг судноларны телеэлээр Тео Конструктор Бюрозунга кылган.

«Восход-2» далайга-даа, хемнерге болгаш холлерге-даа ыяка тавырышкан, олар шактала 80 километр дүрген малпан ыыңгаар. Оон ийи өрээлиинге «Ракетанынгдан» тос кижи хей —71 пассажир олурар. Моторга болгаш редукторга резина чымчактаазынарлы кылганындан оон даарт-сиңгээнге база дыка ээлээктеген. Агаарны оон чоруп-даа, турган-даа үеэнде ариглаан, тааржымтырып турар.

ЧҮРҮКТА: № 01 «Восход-2». В. ВОГТЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ИЮНЬДА ҮНЕР КИНОЛАР

«Доктор Калининковның хун бүрү чымыны». Бо киноны ады үүтээнынга ыыап-да дүтүүн түрар. Кезер эңчиңер чаңгыс ажыл хүнүн ында көргүскен. Ол хүн—15 чыл-дың өске хүннери биле эңмей. Ынча чыыдарның иштинде диринг артварның бүзүреп тенеп кижилер, ажыг-аржыннан чарлырының өөлүү иегледи-биле доктор Калининковага чүүгүүн чүк-чүгүүнден кээп турар. А эңчи шак-шагы-биле, ай-айы-биле ажыг кижилерден чарылбас, олардың ооруушкуун, мунгаралын кадыг үлежип, ажыг кижилерниң качыгланын чиңгелирин кыыдың турар. Ынчалза-даа ажыг-дүрбек чоруктың бойдустың каржы хөстээ-даа биндинип артистерни шаалдырын каар. Ынчалза-даа ам күскаржылар шаалдакы ышкыл каржы-дүрбек чоруктың балыңдырбайн, демиселге кодуруун, партизан оранчаан-кивинче халаа туттунар. Амыдыралдың берге «көөрүүлеринэ» артпн, чырык, чаагай чүрттелгээге чүткээн чонның ортун коргускен фильмнин молдав национал ёзу-бile бирги шаннаалы алган.

«Молдова-фильм» студиязының үндүрүлгэн «Көөрүүлер» деп кино молдав үдүстүн румын-бile дараал-биле, диңим-биле демиселин, чаа Совет эрге-чагыргаңы ооңгүжү-бile үткүн үүлээп алганын үүүг эвес Кукоара деп сурунун амыдыралы, ажыл-ижинге көргүскен. Улуг ог-бүленин башкыны Гоздев чедиимес-даа болза, байларлан колдаанып-диленнес, чоргаар. Румын-бээр эжелекчилернин чалчазы, сүүдүнүн тергиивескен Фывнагете, ламага-даа, хереңгинген Виколуга-даа шинын сестевин чүтаалаарынган, хөөнүүн ажыдарынан од көөптээс. Од ядыы тараачының оглу Тодерике сүүдээ эң ортем-биле ажыг кижи ажаары —сүүдүнүн төөгүзүнге түүнү көрбөөн болдуткүүн. Тодерике чилби, бай Георге Негарениң үүтү Витагэ ынаашкы бөөрп. Гицу деп дүрбөк кыжырмакка шоотпуза-даа тавыллазалын чеше.

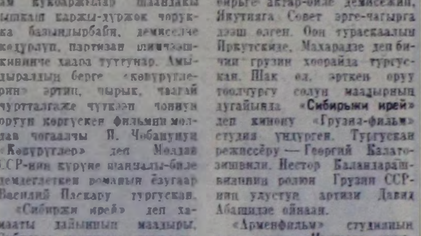
Эжелекчилерни дарлалын Совет Армиязын күштүг соңгузүнүү чок кылган чаа-ла бир чыл чедип чорда фашизмнин кара будуу пирелиин. Кукоара сүүдүү дуй алды бөөр. Сүүр Совет-биле байгайлы дарган, дарган Штефалакеринин баштайгы көргүзүүр. Педагогика эртемнериниң кандидазы Н. Ш. Васильевниң эге созуглөөе.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Делегей байдалының дугайында доңчу тайылбыр. 18.15 — «Тывагның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

18.30 — Өңүүр телекөргүзүү. «Артзотов. Эстрада программазы. 19.50— «Найыралдың болгаш тургузуушкунуун эвилелээ». ЭДЧ-ның 25 чыл оюнга. Дамдыжылгазы совет телевидение болгаш радиоңуң ролүнүктиг таныжылдыралгазы А. Коварзиев көрүүлүр. 20.20— Өңүүр телекөргүзүү. «Дой ортедир чер» деп урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.00— Өңүүр телекөргүзүү. Футболга делегей чемпионазы. Болгария—Бразилия. 1-ги тайм. ГФР-дең дамчыларга. 22.45 — 22.55— Чаңсар. 22.55—Футбол марыжылазының 2-ги тайзы. 23.45—«Үе». Информастыг программа.

«Эттинмес мегечиз» деп кинодан кадр.

МОСКВА— НОГААН ХООРАЙ

1974—75 чылдарда найысылалдың төвүн үлам эжикпи дугайында Москва Соведи бөлгүш СЭКПниң Москва хоорай комитеди чоокта чаа домтаал хүлээп алган. Ында айыткан хемчегленин аразында—хоорайны ногаанчыдар талазы-бile амыдарның хемчээли улуг. Ам хоорайда 1000 хире улептүр будурулге чөрлөри бар, ооң дезиксизринин үштүк бир кезээнде ногаан үнүүтер тарыттырыг.

Ам Москваның чурттакчы бүрүзүнге 20 квадрат метр ногаан үнүүтер онаазынар (Венада—12,5 квадрат метр, Парижте —5,6 квадрат метр, Токиода—1 квадрат метр). Хоорайда он-он паркпар болгаш чүс-чүс кылаачылар, дыка хөй арга-арыглар бар, олар хоорай кыдыынын чаа тудуглары-бile тудушкаш, хоорайны долгандыр ногаан кырлаг апарган. Сквердерге болгаш кудумчулларга чылдың-на чүс-чүс мун ыяштарны тарып оюртуп турар. Чүгле бо чазын безин 800 мун ажыг ыяштар немешкен, миллион-миллион чечектер таарыттырган.

Чөөкиу келир үеде найысылалдың ногаан шелүү чурттакчы бүрүзүнге онаазытыр 30 квадрат метр чедир көвүдээр. Ону улгаттырар арганарның бирээзи болза—чер иштинин делгемиерин ажыглап тургаш, хоорай дезиксизрин хостарары болуур. Хун херели ажыглаарлы албан эвес тудуглорны, гаражтарны, автомобиль дохтаар черлерни, садыгның болгаш хамаарыылганың дыка хөй будурулге чөрлөрни чер кырындан чайгаатнаш, оларның турган черлеринге ногаан сквердерниң шелүп немей улгаттырар.

Ногаан үнүүтерниң көвүдээрн кушатарның хоорайже дедир зэп келирингэ дегүн болуур. Москва-хемниң бассейнин аштап, арыглаанынга сөөлүүде-даа баялы база катап тыптып келген. Паркпарның ногаа-арыгларында дыка хөй черлиин (диниер, чараа-чеченнер, буур-буяанныр болгаш оон-даа есне) база азырал амыдаанаар-ше месквачылар дохтамал үлүг кичээнгей саяын турар. Москвада—дириг амытаннар эмнээр 15 эмнелге черн бар. Бөйдүс камгалаарынга дузалаар түсүнүн ниитилел тургустунган, ол ниитилел Москвада будун чартык миллион эки түрачыларны каттыштырып турар.

Майя ШЕБЕНТОВА, ПМА-ның корреспондентизи.

ХОСТУГ ШАКТАРДА

ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ ХОРЖОК

«Юнита» журнал Сонгу Ирландияда үйлөөдүүлүүлга системазын бижин тургаш, мында херээженнер бажыңны оңгу кылдыр алыр, бижыкта ажыл чыгжаар болгаш шилээзин чарлыр дугайында судна кирер эрге чок дээрзин бижээн.

Оон аңгыда оларны трайспорт организазиялларынга ажылга үүлдээ албас боон турар. Ынчаарга херээженнерни ажылга үүлээп ап турар черлерже олар эр кижилерден ийи катап эвээш шалыпны ап турарлар.

ЧҮНҮ ЧАЖЫРЫП ХААНЫЛ?

Парижте шамгалал министерствозунуң шодалымга ыыжында кылып корүүр турза, улуг хааржак тыныгын, мында «Ажылын болбас! Мырыңай чажыт» деп бижин ыаан болган. Социалистер чалап оскорге, олар ажыкке овааарымчалыы-бile ону мүрээге ажыглаанын. Оон иштинге 1928 ыылдың аттаар-бойдуун хаанын болуруп бижин ыаан болган.

ХООРАЙНЫ ХАНЧАП КООРУЛ?

Автомобильдерниң сөйгалыындан пассажир шоолуг чүүл черүүн шыпаар боор деп, Нью-Йоркту такси чоланыыры

СУГ АГЫЛ ТУРАР

Вена хоорайның бир чурттакчызы-ла хонукта 170 литр сугну чыгыыраар, Лондонду—220, Стокгольмуну—250, Варшавыны—270, Парижиниң—290, Москванын—350 литр сугну сыгыыдап турар.

Суг коллуунга амыдырал эргелеериерге үүлүг турар. Калининград организазиязынга хонукта шуугу 2—3 литр суг аймак эрекселе болгай.

КАРАК ШИММЕЙН...

Кандыг-даа янзы чок регхорталарның сайыыра ур уе иштинде үүүлгеп чок удуралыыдың делегейже эң-үүүн чүүлээнь шүүлээнь ЭКШП-ның Кавлефорнияда Сан-Диегоның суттаалының Роджер Джиу 288 шак иштимзе—12 хонукта чымчактаазынарлы кылганындан оон даарт-сиңгээнге база дыка ээлээктеген. Агаарны оон чоруп-даа, турган-даа үеэнде ариглаан, тааржымтырып турар.

Ынчаарга ыыжында оон даарт-сиңгээнге база дыка ээлээктеген. Агаарны оон чоруп-даа, турган-даа үеэнде ариглаан, тааржымтырып турар.

Рекорд кылыр аңгы ол кижи үүүлүр дей бергеи болза, өөлүктөрни оны канаат-даа ырга-биле «сергедип» тургаш, чүгүүр-даа мыштаар. Ол удуразынын марафоны багай эвес парлал база болган: Роджер ол 12 хонук дургузунда бодуунуң магазинының витриназынга хамык кижилер көрүп чоруп турда олурул эртгирер.

АРБУЗ-БИЛЕ КЫЖАНЫП ТУРГАШ...

Чикагоның чурттакчызы С. Глоувер шала чигеп арбузту саазын пакетке суя алгаш, банкыга чеге берип, кассирдеп акша иштеп, бир эвес бербее болзуңза, бо пакетте «бомбаны» чамыдыраттар мен деп кыжанып тургаш. Корга бергеи кассир чүгүү-даа мыштаавайн, сюрпиай-ның турган холу-бile бар-ла турган акшазын—12 мун доллардың аңаа бергеңзиг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Ачылардың болгаш балыкчыларның кичээнгейинге

Республиканың ачылар, балыкчылар ниитилелиниң башкараар черн Чагыгай көдээ чүгле ачылар, балыкчылар ниитилелиниң кежигүнлеринге, чаңгыс уеланың путёвказын ёзуглаар балыктаарын чөптөөрөөрге ынналаан тур.

Ниитилелдиң кежигүн дедыынын 1974 чылдың июль 1-ге чедир тегээн турар. Кежигүн дедыынын ой-шаанда телеэлээрге киниткел кежигүнүзеге чайгаар үнген ёзи сайлар

Республиканың ачылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң башкараар черн.

Тыва АССР-ниң алдарлыс механизатору Мастаа Боратович КУЖУГЕТТИҢ

аар ааражаш мөчээнин СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому, райкүүсүнөм, «Большевик» совхозтуң парткому, дирекциязы-ныңчыын комитеди болгаш Шеми көдээ Советиниң күүсүкому дыңнадып, ооң ат-бүлезинге болгаш төрелерине хаяы назыңдалын илергейлеп тур.

Телевидение

ИЮЛЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдыылалар программазы. 12.05 — Медицер. 12.10 — Өңүүр телекөргүзүү. «Илбизиг сакыпта». Мультфильм. 12.25 — «Болур-даа, болбас-даа мынаан». 13.25—Телекөргүүлерниң айтырыгларына политтехтиг тайылбырлакчы Ю. А. Жуков харыылаар. 14.10—Өңүүр телекөргүзүү. Телесинниң баштайгы көргүзүү. О. Больвак. «Кылымал кеш». 16.55—17.05— Чаңсар. 17.05—Өңүүр телекөргүзүү. «Богун —кооперацияның Бүгү-делегей күнү». Хереглеенер-дер ынаттыделарынга Тон эмнелелиниң дорагы. А. П. Климовтуң чугаазы. 17.20—Өңүүр телекөргүзүү. «Советтер чурттуунуң төзээри». «Эң эртеен» деп документалдыг телефильм-ниң баштайгы көргүзүү. Ленинградшили, харыыг дүүдүг Сибирьже-актар-биле демиселжин, Якутияга Совет эрге-чагыргаңа дээш өлген. Оон турасказалын Иркутскиже, Махарадже деп бичии грузин хоорайга турустукан. Шак ол, эрткен оруу тоолчугуу солуп маадырның дугайында. «Сибирьки ирей» деп кинону «Грузия-фильм» студиязы үндүрген. Тургускан режиссёру — Георгий Балатозивили. Нестор Каландарашвилиниң ролюн Грузин ССР-ниң үдүстүү артизи Давид Абашидзе ойнаан.

«Армениф» студиязының тургускаңа «Кыныраң виноград» деп киноду — Ваге деп бичии оолуун ачазын маңаа тургымыын, ажылыраады билип өөренир бөөрнинг дугайында. Ачазы өлген деп медээни алза-да, Ваге хүннүнне станцияга барып ачазын маңаа, балыкгатхан, берткемеже солдаттарны үткүп ап турар. Чегези домчээн Багенин ачазы Сааке шыпаң-да чедип кээр. Ынчалза-даа Саакенин чедип келгенин чаңгыс оглу Багеге өөрүүнүг: оон ачазы Сааке өлген деп медээ алган, экс кижээ барып алган. Сааке дезиир тайыгжакпп чоруптар. Ваге ам «ачаң өлген» деп медээ алза-да мунгаалбас, ак сеткилдиг кижилерни дузазы-бile амыдыралды билип өөренип бөөр.

«100 хуу нейлөн», «Куда тангозу», «Каас, чараш доагүнүүн чорук-хереглер», «Пан Вэйтун кудазы» деп катыкхогуг. шоолуузут киноларр республиканың киноокрайнарында база үнүп ээлгеш.

Л. КАБАКОВА.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Куда тангозу»** 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ХАА-ХЕМ»: **«Сүрүүшкүн»** (2 серияларын) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Мальчиш—Кибальчиш дугайында тоол»** 9.15, 11.00, **«Оттуг верстала»** 12.45, 14.30, **«Эттинмес мегечи»** 16.20, 18.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Сатурнем болган Вака-Вака»** 14.00, 15.30, **«Декамерон—40»** 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАҢГЫС КИНОТЕАТР: **«Улуг трамплин»** 11.30, **«Кижи—оркестр»** 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдыының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңгыдыраа кылдыының 37-13, культурга кылдыының 23-54, кедээ ажылагый кылдыының 21-47, үлетпүр кылдыының 22-64, чагаа кылдыының 41-27, информацияга база совет тургузуг кылдыының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн баргаңда 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАҢГЫ № 706.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Нем үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыымчы үелээ-биле эргелеринге типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00554.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 158 (9532) | Воскресенье, июль 7, 1974 чыл | 1925 чылда үелеп-үдептинген. | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-3»: УЖУДУУШКУНУН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП ЧЕР. (СЭТА). «Салют» эртем станциязы июль 5-те Москваныы-биле 16 шак чедип турда, черни 170 катап, оон иштинде космонавтар-биле кады он катап долганган. Станцияның шимчээшкининиң параметрлери мындыг:

— чер кырындан эң ырак хемчээли (алогея) — 276 километр;

— чер кырындан эң чоок хемчээли (перигея) — 265 километр.

— долганырының үези—89,7 минута;

— орбитаның ийленчээ—51,6 градус.

Космонавтар станцияны ажыдып киреринин баштайгы ажылдарын кылган соонда дыштанган. Ол үеде станция Совет Эвилелиниң девискээриндеи радио-харылзаа туттунмас талага ужудуп чорааан.

Эвлчеглиг радио-харылзаа кылып турган үеде экипажтың командири Попович станция иштинде ажыл ужудуушкун программазынга бүрүн дүүштүр чоруп турарын дыннаткан.

Станцияның бүтүү системалары чогумчалыг ажылдап турар, чурттаалга өрээлчигештеринде чер кырынга дөмей байдалды тудуп турар. Космонавтар Павел Попович биле Юрий Артюхининиң байдалы эки.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Бедик деңнелге совет-америк ушку ужуражыышкынның түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бедик деңнелге ушку совет-америк ужуражыышкынының түңнелдериниң дугайында дыннадыын көргеш, ССРЭ биле АКШ-тың аразынга харылзаалар быжыглаарынга, тайбынын болгаш делегейниң айыыл чоок чоруунуң хөрээнге чугула ужур-дузалыг Совет Эвилелиниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын болгаш ол чугаалажыышкыннарның политиктиг түңнелдерин долузу-биле чүүлдүг деп көргеи.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорныйның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинниң АКШ-тың Президентиэи Р. Никсон-биле Совет Эвилелиниг 1974 чылдың июнь 27-деп июль 3-ке чедир кылган чугаалажыышкыннары совет-америк харылзаалар эки-жидерииге чаа улуг садыышкын боор, делегейниң дүшкүүдүг чоруун улам чавырылдырарынга, яндыг-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер арааынга харылзааларга тайбың кожа-хелбээ догуиналашкынның принциптерин боттандырарынга идиг бербишаан, ССРЭ-ниң болгаи АКШ-тың улустарының эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүжүп турар.

Тайбың программазың партияның болгаи Совет күрүнеиин амыдырала чайгылыш чокка боттандырып турарының ачызында соолгу ийи чылда совет-америк харылзааларга үнделиг улуг эргиле болганын СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Баштайгы ийи—1972 чылдың май айга Москвага болгаи 1973 чылдың июньга АКШ-ка—ужуражыышкынның үезинде ССРЭ биле АКШ-тың аразынга харылзааларның үнделиннери, ядролуг дайынны баш улуг болдурбазының дугайында дугуражулга, ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында керээ болгаи стратегтиг халдаашкының чепсээн кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында түр дугуражулга дээн ышкаш ындыг улуг ужур-дузалыг документилерге, а ол ышкаш ийи күрүне арааынга харылзааларны тайбын кожа-хелбээ догуиналашкынның принциптериие үнделээрин айыткан өске-даа политиктиг документилерге ат салган.

Совет болгаш америк удуртукчуларның ушку ужуражыышкынының үезинде 1972-1973 чылдарда ат салдынган документилерде айыттынган кол үгланышкынны быжыы-биле барымдаалаан, ону амыдырала боттандырарының эргежок чугулазының дугайында түнелги ийи тала кылган. ССРЭ биле АКШ-тың арааында чарынган дугуражулгалар совет-америк харылзааларны болгаи кайы-кайызынга-даа ажыктыг казы ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартырынга инити калбак үндезинии салып турар.

Чугаалажыышкыннар үезинде айыннын үнүп кээп болур айыылыг моон соңгаар-даа эвожедиринин болгаи стратегтиг чепсекти кызыгаарларының айтырыгларынга бирги чергенин кичээнгейин салгаи. Мурнунда болган ужуражыышкыннар үезинде ат салган үнлезин документилерин барымдаалавышаан, бо талазы-биле ийи чурттуң ракетага удур камгалалының системаларыч кызыгаарлаар дугайында, ядролуг чепсектиг чер иштинге шенелдерин дугуражушкун-биле кызыгаарлаар дугайында, стратегтиг халдаашкын чепсегленишкинин кызыгаарлаарынче угланган моон-даа соңгаары күжениишкиннер дугайында, күрүнеиин шыгжамырларындан химиялыг чепсекти уштуп, үзүткаарынче угланган хемчегларин адыр дугайында дугуражушкун база чедип алдынган. Бо бүгү дээрге, тайбынны болгаи бот-боттарынга идегежир чорукту быжыглап, делегейниң дүшкүүдүг чоруун чавырылдырарын улам ханылатырының оруунга бүтүг бүрүнгаарлаашкын боор турар.

Дайынның, эң ылангыя ядролуг чепсекти болгаи масселыг үзүткашкынның чепсектериниң өске-даа хевирлерин ажыктарынга чедирер дайынның айыылын үзүткаарынче, бооченсекти, эң ылангыя стратегтиг чепсектерни эдере бүдүрүп үндүрериң кызыгаарларынче болгаи кезиинде барып ону шүүт сонсадырынче, дүшкүүдүг чорукту чавырылдырының быжыглап, ону бүгү делегейге нептередиринче АКШ-тың болгаи ССРЭ-ниң документилерде айыттынган шинтпирлиг чүүкүлү принципиалдыг ужур-дузалыг боон турар. Ийи таланың боттарынга алган хүлээлгелерин күүседир чорук делегейге айыыл чок чорукту херек кырында хандырарынга идиглиг болур.

Кадык камгалалының, энергетиканың, чурттагланың болгаи тудугуиун өске-даа хевирлериниң талазы-биле кады ажыддажылга дугайынла чаа дугуржулгалар, эң ылангыя экономика үлетшүр, болгаи техника талазы-биле кады ажыддажылгага идиг кылырының дугайында дугуржулга ийи талалыг кады ажылдажылганы улам калбартырының хөрээнге бурунгаар улуг базым боон турар. Долу ден эргеге болгаи кайы-кайызынга-даа ажыктыг чорукту барымдаалап, ийи чурт арааынга харылзааларны хөгжүдери, бүгү күрүнелериниң эргелерин болгаи соңуургалдарын хүндүлеп көөрүн боттарынга хүлээгени делегей байдалын улам экижидеринин болгаи делегейге кады ажылдажылганы улам калбартырының чугула фактору боон турар.

Европага айыыл чок чорук болгаи кады ажылдажылга талазы-биле човулел хуралды чедиишкинниг доозар чорук ол диноке быжыг тайбынны тургузарынга чугула ужур-дузалыг болур. Чугаалажыышкынларның түнелдери бедик деңнелге човулел хуралдың чоокку үеде доостурунга идиг болур. Европаның болгаи бүгү делегейниң улустарының эрге-ажыктарынга ол дугаур деп ийи тала савап турар.

Чоокку Чөөн чүк айтырыын КНО-нуң Айыыл чок чорук човүлелиниң билдингир резолюцияларынга үндезилээн, тайбын ёзу-биле шинтпирлээрииниң талазы-биле боттарының туувуттарын ийи таланың бадыткааны улуг ужур-дузалыг боон, ону шинтпирлээрге палесгин улус-биле кадай хаара Чоокку Чөөн чүктүң бүгү улустарының дурум ёзугаар эрге-ажыктарын база ол девискээрнин бүгү күрүнелериниң бактаан турар эргезин барымдаалап көрген турар ужурлуг.

Чаа совет-америк ужуражыышкын ССРЭ биле АКШ-тың арааында харылзаанын төөгүүнге улуг болуушкун боон, амгы үеиин эң чугула айтырыгларының талазы-биле элээн ван принципиалдыг дугуржулгаларны чедип алырынга идиглиг болганын СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар. Совет удуг болгаи чугаалажыышкыннарның түнелдерин чангыс эп-сеткилдиг деткип турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин, оон хүлээп алганы Тайбын программазын, делегей херектериниң талазы-биле ажы-дунма социалистиг чурттарның назы дүгүрүштүрүп шүгүмүн амыдырала боттандырар ажылды чайгылыш чок чорударынга, империалистиг аггрессия күштериниң чимзенишкиннеринге ойтур шавышкынны бээринге, социалистиг дем каттыштырылгазың быжыглаарынга, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаи политиктиг күүү-шидазың улам улгаттырарынга, совет улустуң чаагай чоруун бедидеринге, чер кырынга быжыг тайбынны болгаи улустарның социал депшилгезин хандырарынга бүгү хемчеглер-биле ниит бээр шинтпирлиин СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели неделеп турар.

Дүжүт элбек болур

Башкирияның хову-шөлдеринде көк-тараа чем тыртып турар. Ишимов, Кармаскалин, Гафурий районнарның ажылагыйларының хой кезии гектар бүрүзүидеи-не 30 центнерден эвээжевес дүжүттү алыр деп турар.

Автономнуг республикада чаа дүжүттүң тараазың хүлээп алырынга элеваторларның ишкирин 100 муң тоннага немештир үлгаттырган. Сибайның 77 муң тонна тараа шыгжаар элеваторуи ажыглаага киирген.

(СЭТА-ның корр.).

МАШИНАЛАРНЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ДЭЭШ

Бистиң чурттуң көдее ажылагыйымың техника талазы-биле хандырыгазы соксаал чок өзүп турар. Хову-шөлдериниң болгаи фермазарның ажылдакчыларына инженерлиг дузаламчыны көргүзүп турар «Сельхозтехниканың» ажылдакчылары көдээ ажыл-агый машиналарын бедик бүдүрүчүдүг ажыддамырының, оларны ажылдарының хуусаазын узадырының дугайында сагыш салыр ужурлуг.

«Россельхозтехниканың» септелге суурун хөгжүдер талазы-биле беш чыл планының онаалдазының күүсетиннээ турарының дугайында айтыыгны РСФСР-ниң Дээдк Совединиң көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязының хуралынга чугаалажып көрген. Оон хуралы Москвага июль 4-те депутат И. Г. Мазовтуң даргалаашкыны-биле боон эртикел.

Илеткелчи — «Россельхозтехниканың» Бүгү-россия каттыжышкынының даргазы Н. В. Босенко болгаи сес ап чүве чугаалаан депутаттар В. Н. Цветков, Б. П. Мартынов, Г. Л. Смирнов, А. Е. Бяасюк, В. И. Наумов, Р. И. Димов, Н. Д. Новиков олар бо беш чылдың эртикен үш чылының дургузунда бүдүрүлге чөрлерин тудуп, саартырының септелге ажылые мөөнкел, сайзырангайжыдарының талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорутканын демдеглээннер. 427 заводтарлы, мастерскаяларлы, автомобильдериниң техниктиг хандырылгазының станцияларын тудуп тургускулаан. Амгы үеде каттыжышкынның составында—тракторлар, комбайнар, автомобильдер, моторлар септээр пускайжыттынган 902 бүдүрүлге чөрлери кирип турар.

Колхозтар болгаи совхозтарның машина-трактор парыктарын «Сельхозтехниканың» киржилгези-биле хандырар ажылдарының хемчээли соолгу чылдарда коскузу-биле удатпаан. Чижээ, 1973 чылда республиканың 60 муң ажыг тракторлар болгаи комбайннар 82 районнарынга болгаш 1300 ажылагыйларынга ындыг ажылдарны кылган. Бо чылын ол ажылды 80 районнарда база эгелээн. Беш чылдың соонгу чылында Россия Федерациязының үш муң ажыл-агыйларының болгаи 230 районнарының ажыттан турары 135 муң тракторларын болгаш комбайнарын техниктиг хандырылгага хаара тудар ужурлуг.

Амгы үеде колдуунда-ла септелге ажылын шүүлтүрулга аргазы-биле механизастаар хевирии ажылгаи турар. Олардың саны 36 хуу өскен болгаи амгы үеде 778 кезек черде турун турар. Ол ышкаш чер болганда-ла орнажылга пунктуларын база тургузуп турар. Ол черлер септелге бүдүрүлгелериниң күүгү чыл дургузунда дең-дескн ажылгаарының курлавыры боон турар.

Септелге черлериниң хөгжүдези ажыл-агыйның техниктиг хандырылгазының өзүлдезиндеп хөжудан турарын комиссия хуралынга база демдеглээн. «Россельхозтехниканың» техниктиг хандырылга станцияларың, заводтарны, мастерскаяларны кылып, ажыглалга киирер талазы-биле үш чыл онаалдазын күүсетпеи. Бо ажыл эң ылангыяда Поволжье, Барыын болгаи Чөөн Сибирь, Ыракы Чөөн чүк районнарында сиза багай чоруп турар. Ол ышкаш К-700, Т-4 тракторлары, автомобильдерни, өске-даа техниканы септээр черлер база сула хегжүп турар.

«Сельхозтехниканың» Новосибирск, Иркутск болгаш Алтай каттыжышкыннарының капитал салыышкынын үш чыл иштинде долузу-биле ажылаавааи. Оон түнелиилде хоозтарның болгаш совхозтарның мастерскаларына эвээш эвес машиналарны ам-даа септевейн турар. Оон-биле кады Марий болгаш Бурят АССР-лериниң, Алтай, Ставрополь крайларының, Астрахань болгаш өске-даа областарының септелге-механиктиг заводтары көдээ ажыл-агый техниказын катап тургузуп, септээр хуулээлгелиинден өске ажылдарны кылып турар.

«Сельхозтехниканың» бүдүрүлге хуралынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оожум угладып, дептилелиг аргаларны ажылгаларының шүүлтеп боон турарын болгаш септелгенин шыларының ам-даа кудузунуң дугайын депутаттар айтып турганнар. Комиссияның хуралынга айыттынган четчестерни үүдүкаарынче угланган домтаалды үүлээп алган.

(СЭТА-ның корр).

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Экономиктиг Дузалажыла Човүлелиниң 1974 чылдың июнь 18—21 хүннеринде Софияга болган XXVIII сессиязының түнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштаан, Совет Эвилелиниң делегациязының отчёдун СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көргеи.

Сессиияның шинтпирлери социалистиг күрүнелериин акыдунма кады ажылажылгазың улам ылай хегжүдеринге, оларның чангыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаарынга, делегей социализминиин делегейге туруштарын болгаш ат-алдарын быжыглаарынга политиктиг улуг ужур-дузалыг болур деп демдеглээн. Экономиктиг Дузалажыла Човүлелиниң 25 чыл ажыл-чорудулгазының чедиишкининиг түнелдери СЭКП-ниң, коммунистиг болгаш ажылчын акыдунма партияларның социалистиг чурттарны улам-на бүгү талалыг чоокшулаштыраарынче болгаш сырый деминештиреринче угланган интернационалчы политиказының гииделгезиниң бүзүрелиг хереглиг болур. Экономиканы болгаш улустуң чаагай байдалын коллеринин хөрээнге, улустарның национал болгаш интернационалчы эрге-ажыктарын алызындан хелбаштырып турар кылыр оларның сырый дем каттыштырылгазын тургузарынга социализминиң үнезин артык күштериниң тодаргай боттанышкыны ол түнелдерде бадыткаттынган.

Социалистиг чурттарның чангыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын моон соңгаар-даа бүгү талаларга быжыглаар, социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын амыдырала чайгылыш чок боттандырар. Экономиктиг дузалажыла Човүлелиниң быжыглаар, ЭДЧ-ниң болгаш социализм чурттарының экономиктиг кады ажылдажылгазының өске-даа делегей организацияларының ажылчорудулгазын сайзырангайжыдар деп чангыс ян-сеткилдиг шинтпирлиг чоруун Экономиктиг Дузалажыла Човүлелиниң XXVIII сессиязывче чоруткан байырлыг чагаалаарының ажыдунма партиялар болгаш күрүнелер улуттукчуларының илерегйлээни ол фактыны СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бедин-биле үнелеен.

Экономиктиг Дузалажыла Човүлелиниң XXVIII сессиязының айытхан хемчеглерин боттандырары социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң соруглаларын шинтпирлээрде ажы-дунма чурттарның күжениишкиннерин улам-на дээштиг болгаш план ёзугаар айлаштырарынга база каттыштырарынга идиг берип, а ол ышкаш социал депшилге дээш, тайбын болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш демиселдин эрге-ажыктарынга тааршыттыр социалистиг дем каттыштырылгазының күүү-шидазын болгаш делегейге салдарын быжыглаарынга бараан болур деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санаан.

Экономиктиг Дузалажыла Човүлелиниң XXVIII сессиязынга ССРЭ-ниң делегациязының ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Политбюрозу биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көргеи, сессиияның шинтпирлерин бүрүн болгаш ей-шаанда күүсединиң хандырар эргежок чугула хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын чоруур совет оргаинарга дааскан.

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТИҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Райониуң ажыл-ишчилери «Республикаиың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1974—1975 чылдарның кыштаглашкымынга херегларр мал чемин белеткээр талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын таныжып көргеш, ону деткившаан, бо тодарадыкчы чылда мал чеминиң курлавырын тургузуп алыр дээш сигеи кезилдезинче киргеннер.

Районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң сигенчилери мал чеминиң белеткелии кымны-даа мурнап эгелээн. Ажыл-агый бо чылын 1800 тонна сигеи белеткээр планныг. Амгы үеде Шивилиг деп черде Монгуш Сэрай-оолга удуртkан звено шалыпкын ажылдап турар. Звенода ийи агрегат бар. Олар 12 тонна сигеиин пресстээн. А Кара-Сутда Сат Оюрга удуртkан звено 10 тонна сигеиии сарыаттаан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Чырда салбырында Сарыглар Хемер-оолга удуртkан сигенчилер 100 гектар хой чылдан турары 135 муң тракторларын болгаш комбайнарын техниктиг хандырылгага хаара тудар ужурлуг.

Амгы үеде колдуунда-ла септелге ажылын шүүлтүрулга аргазы-биле механизастаар хевирии ажылгаи турар. Олардың саны 36 хуу өскен болгаи амгы үеде 778 кезек черде турун турар. Ол ышкаш чер болганда-ла орнажылга пунктуларын база тургузуп турар. Ол черлер септелге бүдүрүлгелериниң күүгү чыл дургузунда дең-дескн ажылгаарының курлавыры боон турар.

Септелге черлериниң хөгжүдези ажыл-агыйның техниктиг хандырылгазының өзүлдезиндеп хөжудан турарын комиссия хуралынга база демдеглээн. «Россельхозтехниканың» техниктиг хандырылга станцияларың, заводтарны, мастерскаяларны кылып, ажыглалга киирер талазы-биле үш чыл онаалдазын күүсетпеи. Бо ажыл эң ылангыяда Поволжье, Барыын болгаш Чөөн Сибирь, Ыракы Чөөн чүк районнарында сиза багай чоруп турар. Ол ышкаш К-700, Т-4 тракторларын, автомобильдерни, өске-даа техниканы септээр черлер база сула хегжүп турар.

«Сельхозтехниканың» Новосибирск, Иркутск болгаш Алтай каттыжышкыннарының капитал салыышкынын үш чыл иштинде долузу-биле ажылгаавааи. Оон түнелиилде хоозтарның болгаш совхозтарның мастерскаларына эвээш эвес машиналарны ам-даа септевейн турар. Оон-биле кады Марий болгаш Бурят АССР-лериниң, Алтай, Ставрополь крайларының, Астрахань болгаш өске-даа областарының септелге-механиктиг заводтары көдээ ажыл-агый техниказын катап тургузуп, септээр хуулээлгелиинден өске ажылдарны кылып турар.

«Сельхозтехниканың» бүдүрүлге хуралынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оожум угладып, дептилелиг аргаларны ажылгаларының шүүлтеп боон турарын болгаш септелгенин шыларының ам-даа кудузунуң дугайын депутаттар айтып турганнар. Комиссияның хуралынга айыттынган четчестерни үүдүкаарынче угланган домтаалды үүлээп алган.

(СЭТА-ның корр).

ХОЙ КЫРГЫКЧЫЛАРЫНЫҢ КОНКУРУЗУ

Тесму беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында бистиң республиканың малчыннары 3 муң тонна эки шыларлыг дүүтү мүрүнеге садар хүлээлгелиг. Бо хүннерде хой кыргылдазы чер бүрүде түлүктээн. Республикада 101 кыргылда пункгулары хойнуң кыргылдазын механизастаан арга-биле чорудуп турар. 930 муң баш хойнуң 830 муң бажын механизастаан арга-биле кыргыыры көрдүнген.

Амгы үеде бүгү хойну механизастаан арга-биле кыргыырын чедип алыры кол соруулга болур. Ындыг болганда кыргыкчыларны баш удур өөредип, белеткеп алыр соруулга колхозтар, совхозтар удуртунчуларының мурнунда туруп турар. Хойну дүрген кыргыыр арга кыргыкчының нүш-ажылын бедик бүдүрүкчүлүүг болдурар болгаш дүүтүү шыларын эниижидер.

Кыргыкчыларның эзлчеглиг онгу конкурузу июльдуң 4—5-те Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга болуп эртикен. 1964 чылдан бээр болуп эртип турар мындыг конкурсиа чартык нарын дүүтүг бир хойну кыргыырынга эң бедик көргүзүгнү 1973 чылдың чемпиону Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң аныяк хойнузу Алдын-оол Монгуш чедип алган. Оон көргүскен шагы—2 минута 29 секунда болган. Херээжен кыргыкчылардан эң эки түнелди Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының кыргыкчызы Василиса Балтайс бир хойну 2 минута 39 секунда кыргааш, чедип алган.

Болуп эртикен конкурсиа Улуг-Хем, Бии-Хем, Танды, Эрзин районнардан 8 команда киришкен. Команда бүрүзүнүң составында 3-3 кижи киргеи. Баштайгы хүнде командалар аразынга маргылдаа болган.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының хой кыргыыр черинге кыргыдары-биле белеткеп каан чартык нарын дүүтүг кодан хойну сүрүп эккелген. Маргылдаа-даа эгелээн. Кыргыкчы бүрүзү электрилиг хачызын белеткеп алгаш, тускайлаан клеткадан хойну үндуруп алгаш кыргыр киришкен. Оон чанында секундомер тутнан судыя шагын санап турар. Кыргыр дооззрга судыя коллегиязы кыргылданың шымарын хынап көрүп, хойну хачы-биле кесиеи бе, дүн артнан бе дээрзин көргеш, чегүүр сан-түүмү ажаа бижимир болду.

Удаваанда маргылдаа дооззлган. Судыя коллегиязы түнелиин үндургениниң соонда ардаа-херээжен-даа командалар аразынга дуржулга станциязының найыралдыг командалары тимлекчи болуп үнгеннер. Ийигизии—Улуг-Хем, үшкүзүн — Бии-Хем районнарның командалары эзлээннер.

Дараазында хүнде хойну дүрген арга-биле кыргыырының хууда бирги чери дээш маргылдаазы болган. Ажаа алды эр, дөрт херээжен кыргыкчы киришкен. Маңаа мурнуку хүнде бедик көргүзүгнүг болган кыргыкчыларны киирген. Бо дээрге, эң-не мергежилдиг кижилер. Үр-даа болбаанда кыргыкчылар ажылын дооззлпкан.

Хууда маргылдаага эр улустам хойну дүрген кыргыырының 1973 чылда республика чемпионы — Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң комсомолчу малчыны Алдын-оол Монгуш бо удаада ун маргылдаага база эки белеткенгенин көргүзүп, чемпион адын база катап бадыткап шыдаан. Бир хой кыргыырынга оон көргүскен шагы үш минута дөртен үш секунда болган. Иижи черни Дуржулга станциязының төлээзи Георгий Ошлаков, үшкүзүн — Марат Мартай-оол олар алганнар.

Херээжен кыргыкчылар иштиндеи республика чемпионну атты Дуржулга станциязының төлээзи Валентина Бабкина чаалап алган. Республиканың бешдакпыр чемпионну Василиса Балтайс бир хойну кыргыырынга Бабкинадан эвээш шаг чорытдаан-даа болза, кыргааның шымары нуду дээш аңаа ийиги черни тывыскан. Үшкү черни база Дуржулга станциязының кыргыкчызы Январина Оюн эзлээн.

Тиилемчилерге дипломнарны, 1974 чылдың республика чемпионну деп бижил каан ленталарны болгаш өртектиг шаңналарны тевыскылаан.

Ун маргылдаага бирги черни алган Валентина Бабкина биле Алдын-оол Монгуш олар бистиң республиканың адын мактаган. Бүгү-россияның кыргыкчылар маргылдаазынга барып киржир эргени чаалап алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 1974 чылда кыргыкчыларның республика маргылдаазынга тиилемчи болган чемпионнар В. Бабкина биле А. Монгуш олар.

Авторнуң фотозу.

Партийэкэ информацыя

Күүселдени организастаар

Эрткен отчёт-сонгуулалыг хуралга коммунистерниң шугумчулелиринин болгаш санаалларының күүселдезинин дугайында айтырыгны СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунуң солчелиг хуралынга чугаалаанкан.

Колхозта парторганизациялары бо талазы-биле эвээш эвес хемчеглерни алгаш, оларны бүтүнүлүрер талазы-биле хемчеглерни ап чорукканын бирога демдеглээн. Санаалларны болгаш шугумчулелиринге барымдаалаашкак, колхоз баштаар черге бо чылдың эгелеп шөлге малды чүзүп дайы-биле коданнарга үзер ажылды чорудуп эгелей берген. Чайлаглаашкынны түс-түс хувааш тургускан черлерге түскей график болгаар чорудуп турар.

Колхоз төвү Тапсы-Аксы суурда хой чуур болгаш малды тарып боладырының пунктуларын кылган. Парткомнун, коммунистерниң отчеттуг хуралынга колхозта хой кыргылдазының организас чок эптиг турганының уламчылдан дүктү чилиргиг ажаан ап турганың коммунистер шынгыы шугумчулээн турган. Ам колхоз төвүнде 43 электри качылыг чаа кыргылда пунктузу ажыглалга киргеп. Ыракты коданнардан мал суурлериниге тааржымчалыг байзалды тургузуп. Алаш земнин унунда ковурүнү болгаш паромну түдүп тургускан.

Ажыл-агый чаржык турары «Мурнакчы» колхоз-биле малчыннарның дуржулга солчулгазын үш удаа эрттирген. Социалистиг чарыштың түкнелериң ап, квартал санында үндүрүп, тиилекчи бригадаларга, мурнакчыларга колхозтуң баштаар черинин, парткомнуң шилчиир ыимселдерин, орденктиг наградаларны тыпсып турар.

Оон-биле чергелештир колхозта партком коммунистерниң шугумчулелиг санаалларын боттандырар талазы-биле ажылды ам-даа чорудуп турар дээрзин бюро хуралынга айтыскан. Эге организациялар секретарьларының, партболүктер организаксыларының бо айтырыг дугайында информацияларын партком дыннаваан. Удурткучу ажылзакчыларның отчеттарын дыннаарынче база сагыш салбайн турар. Отчеттуг хуралга Суклакта партия эге организациязының хуралдары ойлаалда эртпейн, хүрээленнинн эспейн турарының дугайында шугумчулел турган. Оон бээр ында чүгле үш хурал эрткен, партия кежигүнүге чангыс-даа кижи белеткевээн.

Аныяктарнын кижизидилгезинче кошкак кичээнгей салып, оларны хой-ниитинин ажыл-херээнге хаара тударынга, культурлуг негелделерни хандырарынче кошкак кичээнгей салзынган дээрзинин дугайында санаал-оналарны колхозтуң партия эге организацияларының комитеди шөлүт кичээнгейге албаан. Кайда-даа ажылдавайн, өөренмейн турар аныяктар, школада хаара туттунмаан уруглар, өөредилгезинн калган өөреникчилер ам-да бар.

Хой-ниитинин санал-оналыг өөренип, хүлээп алган шиитпирнин күүселдезинин хынаалдаашче болгаш коммунистерниң санаалларын кичээнгейге ап, чугаалашкан айтырыгнын тодаргай түннелди кылырын СЭКП райкомунуң бюрозу «Кара-Хол» колхозтуң парткомунга даскан.

Б. БАРБА.

Дуржулга солчулгазы

СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң херээженнер оргузунга ажыл чорудар киилиин чоокта чаа райондуң бүтү дерээннер чевүлелдериниң дагналарының дуржулга солчулгазын «Октябрь 30 чылы» колхозка эрттирген. Олар ында эвээ ягитквартира төптеринин ажылын танышкан. Оң ыышкаш уруглар үелиин, хой кыргыын пунктуну база сонгурган көрген.

Түнелиниде ягитквартираларр ажылынга черер-даа, четпес-даа талаларны хандыр аналитёп, сумелерни болгаш санаалларны киирген, дуржулгайы солчушкан. 2 база 8 дугаар агитквартираларның ажылын бүтү талаа-биле эки деп үнелээн.

О. САЙЫН.

Хүн айтырыы — септелге

Школаны чаа өөредилге чылынга бүтү талаалыг үлегерлиг белеткээри — амгы үеде партия организацияларының кичээнгей салыр бир чугула айтырыы. Ынчангаш ол дугайын чоокта чаа Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг ортумак школазында партия эге организациязының ажык хуралынга чугаалашкан. Анаа септелгенин чорун турарының дугайында школа ажыл-агый өргелевчизи И. Болат-оол, звенолар удурткучулары коммунистер О. Кара-кыс, А. Оржумаа оларның информацияларын дыннаан.

Бо чылдың июнь 1-ден эгелээш септелгеге чамдык ажыллар кылдынганын хуралга демдеглээн. Школа ханалын хоюглап, дескилеер болгаш чугайлаар ажылы доозан. 6 печканы салып доозан болгаш эске-даа ажылдарны кылган. Школаның септелгенинге ажылы улам күүселдирип, ону июль 20-де бүрүн доозар деп коммунистерниң хуралы шиитпирлээн.

Т. САТ.

Советтер болгаш амыдырал

АЖЫЛ-АГЫЙЖЕ ХАНЫЛАВЫШААН

Районнуң ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунга, экономиканы хөгжүдеринге чер-чер Советтериниң күүселчи органнарының ролю өзүп турар. Район Советтериниң ажыл-чорудулгазын улам ынай экижидер талазы-биле партия Төп Комитединиң айтыкан хемчеглери, чазактың күрүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарының эрге-хүлээлгелерин тодаргай айыткан хойлулары Советтерниң ажылынга улуг идигни берген.

Район болгаш хоорай Советтери районнарның болгаш хоорайларның ажыл-агыйын комплекстиг дөгжүдеринче, үлетпүр будурулгелерни болгаш көдээ ажыл-агыйны шын специализастазарының, таварыштыр тургузарының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирер ужурлуг дээрзин партия Төп Комитеди айыткан. Ону амыдыралга боттандырбышаан, бистин Монгун-Тайга районнуң чер-чер Советтери районнуң экономиказын дөгжүдеринге боттуг базымнарны кылып турар.

Көдээ ажыл-агыйны шапкыны-биле хөгжүдер, колхозтарда, совхозтарда ниитинин будурулгезинин ажыктыын белидер талазы-биле партияның калбак программазын күүселдири район Советтеринин чугула сорулгазы болуп турарын СЭКП ТК айыткан. Бистин районнуң экономиказының бир кол адыры — мал ажылы болуп турар.

Беш чылдың 60 тодарадыкчы чылында район күрүнеге 865 тонна ытты, 84 тонна дүктү дужаар. Тудуг-суурну калбарткаш, ийи зал ишти чурттаар 4 бажынны, 60 олуттуг интернатты, бир аалчылар бажынын, чаа электростанцияны тудар. Чоннуң амыдырал, садыг хандырылгазын улам дөгжүдер. Райпо 2 миллион ажыг рубльдин бараанын ажылчы чонга салар.

Районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнары ол сорулгаларны күүселдиринче күштү мобилизастап, боттарының күжүн шугумчүлекчи ёзу-биле көрүп, бар аргаларны ажыттаарынче кичээнгейни угландырган. Салган сорулгаларны күүселдири-биле доктаамал комиссияларга, депутаттарга, хой-ниитиге даянгат чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Монгун-тайгажылар чартык чылга күрүнеге эът садар планын 124,5 хуу, дүк садарын 114 хуу күүсеткен. Ол ышкаш район төрүүр чүс хойга оналаштыр 83 хураганны, 61 ынайны, 59 быжаны кайгалап алган. Тудуг-сеңгелге участогу, ажаалга кассазы, коммунал ажыл-агый черн, харылзаа белдири, күрстрах болгаш өскелээ колхозтер чартык чыл планнарын күүсеткилээн.

Чаа тургустунган районга сөөлгү чылдарда удуг чаартылгалар бангаи. Ам Мугур-Аксы болгаш Кышыл-Хая суурларда сес, он чыл школалары, район болгаш участок эмнелгелери, уруглар үш салгары, чаа чунар-бажын, 25 олуттуг столовая, районнуң чоннуң амыдырал хандырылга комбинады туттунган болгаш ажылдап турар. Чурттаганың, хой чаа тудугларн немешкеп.

Район болгаш көдээ Советтерниң депутаттары, хой-ниитя организацияларының активчилери ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлеринге калбаа-биле киржип турар. Монгуш үстүнде ийи суурда херээженнер чевүлелдерининг болгаш белүктеринин база районда 21 агитквартираның ажылы идепкейжин. Агитквартиралар празында социалистиг чарыш калбарган.

Районнуң чер-чер Советтери сессияларга, күүскам хуралдарынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын чугаалашкын, үндүрген шиитпирларнинн күүселдезин хынаарынче кичээнгейни күштелдирип турар. Район болгаш көдээ Советтерге сонгуткан 90 депутаттың болгаш активтиг калбак киржилгези-биле ажылчы чоннуң ортузунга хоойлу-дүрүм пропаганызазы, хой-ниитинин корум-чүрүмүн быжыглаар дээш тайылбыр массалыг ажыл багай эвээ тургустунган. Оон түнелиниде хой-ниитинин корум-чүрүмүн үрээр, кем-херек үүлгедир, социалистиг ончуңу оорлап тотчегиззр чоруктар эрткен чылдарга деннээрге кызырыгаан.

Тодарадыкчы чылда ажыл-агый, культура тургузуушкунунуңа шиитпирлеже чугуур айтырыглар бисте кавей. Чижээ, районнуң чоннуң аммадыраал хандырылга комбинады, райпо эрткен бирги, ийиги кварталдарның планнарын күүсетпээн болуп турар. Райпо столовалыының, хлеб быжырар черниң ажылын үеннин негелделезинге хүүштүүр тургузары негеттиниң турар. Ол ышкаш Мөген-Бүреп болгаш Карты көдээ Советтери чартык чылга күрүнеге эът, дүк садар планын четпес күүсеткен. Ажылда бар өске-даа четпестерни чайладырының арга-дарын долгуу-биле ажыттаар дээш организацияларга болгаш кижизидикчи ажылзы чорудары бөш чылдың тодарадыкчы чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар арганы бээр.

М. ОНДАР,

Монгун-Тайга райкүүскомунуң секретары.

Депутат, оон ажыл-херээ

ИДЕПКЕЙЛИГ ИШЧИ

Комсомолчу Бюрюнмаа Дөнгүр-оол «Ак-Туруг» совхозта кино механиги. Чаа тургустунган совхозтуң культура амыдыралынга кино механигинин кайы хире рольдуу билдингир. Комсомолчу кыс бо ажылын ак сеткилиг, кызымаккай күүселип турар.

Оон-биле кады ол идепкейлиг хой-ниитичи. Кижилерге эки чүүлдү кылырынче чүткүлдүү аныяк кыстын ажычанында бир кол чүүл. Ынчангаш чон ону Ак-Туруг көдээ Советинин депутадынга сонгуп алганы таварылга эвес. Депутаттың ажыл-чорудулгазы хой талалыг. Кандыг-даа ажылхеректи эгелээш ону ачызынге чедирерин болгунун ажылынга бир кол чүүл кылдыр санап чоруур. Депутат сонгукчуларынга барып, амыдырал-чурттазының, ажыл-херээн сонуургаар. Четпестерни эскергеиле доп-дораан хемчеглээр. Сонгукчулар оон-биле үргүлчү сүмележир.

Бюрюнмаа Дөнгүр-оол көдээ Советтиң бюджет комиссизының даргазы. Ол ышкаш ферманың механика мастерсказының, магазинниң столовазының ажылын хайгаарап көрүп, оларның ажылынга бодунуң салыышкынын киирип келген.

Сонгукчулар депутат-биле улуг идегелдиг сүмележир. Бир-ле катап совхоз ажылчыны Маадыр-оол Ондар чедип келгеш, оон бажыңынче баар орукту эде кылырынга дузалаарын дилээн. Будумчуну дургаар ондар казып турда, бажынче баар орукту эде кылыры үүгүдүргеи турган. Депутат кудумчуда бүгү бажыннарны кезип, чурттакчылар-биле чугаалашкан. Шынап-ла, хой бажыннарның чаны база ында болган. Ынаар хомүр-даш, ыяш болгаш өске-даа чүүлер сөөртken машина эртери берге. Чурттакчыларга дуза чедирер талазында айтырыгны ол совхоз директизынга тургускан. Дирекция ону деткип, орукту эде кылдырткан.

Сонгукчулар депутатка кандыг-даа айтырыгны тургузарлар. Мындыг таварылга база болган. Ак-Туруг ортумак школазының өөреникчизи Чоян авазы оглунга ажок хомудаан сеткилин илереткен. Ол сес дыннаваштап, кичээл үзүп турган. Бюрюнмаа ооллбиле кыш узаа беседалажып, школага барган. Элээди ооллуң башкылары, школачы эштери-биле чугаалашкан. Демниг ажыл халас барбаан. Оон чоорту эттинип, эки өөренип, бот-тывынгыр уран чүүлге киржип турар апарган.

Бюрюнмаа Дөнгүр-оол волейбол, баскетбол, стол теннизи болгаш хаактаашкын талазы-биле разрядтыг спортчу. Совхозтуң спортчу анмакталарынга үлегер-чижек болуп турар. Оон организастааны спорт секциязының кежигүннери районболгаш республика көрүүлелеринге челиишкинниг киржип келген.

Совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективинин солуун концертин хопу турлаглариида ишчилерге, көдээлиинда ажыл-агыйларга чангыс эвес удаа көргүскен. Агитбригаданы Культура бажынының директору Кара-кыс Оюн удуртуп турар. Бюрюнмаа Дөнгүр-оол агитбригаданың организакчыларының болгаш киржикчилеринин бирээзи.

Кызымаккай ажылдавышаан, чоннуң негелде-хереглелинге ынанангыр болурун ол болгунун хүлээлгези кылыр санап чоруур. Ынчангаш ону чангыс суур чурттуглары хүндүлээрлер.

ЧУРУКТА: Ак-Туруг көдээ Советиниң депутадты Бюрюнмаа Монгушевна ДӨҢГҮР-ООЛ.

В. МИРЦЕВ.
Фотозу автормуң.

Түңнел чүүү көргүскенил?

Барыын-Хемчик районга 1973—1974 өөредилге чылында партийжи өөредилгейнин системазы багай эвес организастаттынган. СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин, тоску беш чылдың шиитпирлиг дөрткү чылының планныг омаалдарының амыдырал боттандырар дээш шудургу ажылдап турар ажыл-ишчилерни бир демниг мобилизастаарынга ол улуг рольду ойнааны билдингир.

Политиктиг, экономиктиг школаларга болгаш теоретиктиг семинарларга өөренип турганнар. СЭКП-ниң XXIV съездизинин, СЭКП ТК-ның апрель, декабрь (1973 чыл) Пленумнарының материалдарын болгаш өске-даа чугула партийжи документилерни немей өөренгилээн.

Өөредилге чылының дургузунда диңнакчылардың марксизм-ленинчи теория-биле чепсеглениринче, кол кичээнгейни салып турган.

Эрткен өөредилге чылында политөөредилгениң 33 школалары болгаш теоретиктиг семинарлары ажылдаан болгаш анаа 985 кижи хаара туттунган, олардан 535 кижи партия кежигүннери турган.

Өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда-ла политиктиг болгаш экономиктиг школаларның ханчаар ажылдазары, оларны удуртур пропагандистер тодараттынган. Шупту 123 кижи пропагандистеп ажылдап турган.

СЭКП райкому база партия организацияларны өөредилгениң шынарынче кол кичээнгейни салып келген. СЭКП райкомунуң бюрозунга, парткомнарның, партия организацияларының хуралдарынга политиктиг школаларның болгаш теоретиктиг семинарларның ажылының байдалдарын, пропагандистерниң отчеттарын доктаамал дыннап турган. Чижээлээрге, «Шекпээр» совхозтуң парткому өөредилге дугайын ийи удаа чугаалашкан. «Барлык» совхозтуң парткомунга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин байдалын үш удаа чугаалашкан. Ажылда бар четпестерни дарый чайладыр хемчеглерни алган.

Политиктиг өөредилге

Өөредилге чылының дургузунда пропагандистерниң районнуң 4 удаа организастап эрттирген. Ол ышкаш тус-тус черлерге оларның семинарлары база болуп турган.

Политөөредилгени эки организастап эрттирген коллективтериниң саны районда хой. Чижээлээрге, райкүүскомнуң иштики керектер кылазынаның чанында организастаан СЭКП төөгүзүнүң школазында (пропагандист В. Дмитриенко) кичээлдер организастыг эрткилээн. Анаа түңнел кичээлдер майның ортан үезинде болгулаан. Дыңнакчылардан В. Хаваков, М. Дворков, С. Күжүгет болгаш өскелер-даа быжыг билиин көргүскүлээн.

СЭКП райкомунуң чанында көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказының талазы-биле теоретиктиг семинар ажылдап турган. Анаа районнуң ажыл-агыйларының удурткучулары, кол тускай эртемниглери шупту 60 кижи хаара туттунган. Оон кичээл айда бир катап болуп турган.

Эртем-техниканың бурунгаар шапкын хожулдезиниң амгы үезинде ажылчы чонларны экономиктиг билиглер-биле чепсегленирин эң чугула айтырыгларның бирээзи. «Шекпээр» совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүтү хевирлеринге 140 ажыг кижи хаара туттунган. Экономиктиг билиглерниң үндезиннерни өөренип 2 школа ажылдап турган болгаш оларның пропагандистери Т. Чимит-Доржу, Ч. Чамыш-оол олар онзакган хереэнге кызымак, ак сеткилиг болуп келген. Олар 13 удаа кичээлдерни эрттиргилээн.

Өөредилгени эки шынарлыг организастап чорудар дээш партком болгаш партия организациялары улуг ажылды чоруткан. Парткомнуң чанында организастаттынган методиктиг човулел партия өөредилгезинин системазында хаара туттунганнарга биче эвес арга-дузаны көргүзүп келген.

Партком кежигүннери салбырларда, бригадаларда, фермаларда өөредилгени ханчаар организастаанын үргүлчү хынап турган. Кичээлдерден чылдагаан чок черге озалдаан коммунистерни партия хуралынга азы бюрога айтырып, оларның чылдагаанын тодарадып киргеп.

Партком түнелиниг кичээлдерни эрттиргинче база кол кичээнгейни салган. Экзаменнер болгаш зачёттар хуралга алыр комиссияны тургускан. Совхоз ортумак звенонуң тускай эртемниглерни өөредилгче улуг кичээнгейни салган. Чүге дээрге олар тус-тус черлерде ажылнынгй коллективтерни боттары удуртуп, баштап турар. Ынчангаш олар ажыл-агыйжы тодаргай план үзүгаар ажылдадыр, экономиктиг айтырыгларны шын сайгарып билген турар үжурлуг. Олар ажыл-агыйның кандыг-даа адырларының курлавырларын тодарадып билир, ону ажыглалга киирер дээш ажилдаар сорулгалыг.

Совхозка экономиктиг өөредилгенн мынчаар эки организастаанының түнелиниг, совхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы коргузуу белээн. Оларның аразында социалистиг чарыштың тиилекчилерня көвүдээн. Совхоз бирги кварталда СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол ышкаш «Хемчик» совхозта организастаан политиктиг школалар өөредилге чылын база багай эвес доосканнар. «Барлык» совхозтуң төп салбырынга ажылдап турган экономиктиг билиглериң үндезинерни өөренир школа өөредилге программазын эки дооскан. Пропагандист Д. Саая онавшкан хереэнге ак сеткилдиг болган.

Ынчалза-даа районнуң чамдык коллективтеринге өөредилге чылы шынар чок доозулган. Кызыл-Мажалык «Сельхозтехника» салбырында политөөредилге ара үстүнген. Партия организациязының секретары А. Хертек бо талазы-биле четпестерни чайладыр хемчеглерни албаан. Ол ышкаш «Дөң-Терезин» совхозка (партком секретары М. Сарыглар) өөредилге чылы куду деңнелге доозулган.

Чаа өөредилге чылында бо айыттынган четпестерни болдурбас дээш бүтү хемчеглерни алыр бис.

С. КОМБУЙ-ООЛ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң инструктору.

КУРУКТУРУЛГА

Чаагай дүжүт алырының база бир үндезини — хөрзүнүң баш бурунгаар ажылдап белеткээри азы чайгы чер аңдарылгазын чогуур өйүнде организастаары болур. Тодарадыкчы чылда «Улуг-Хая» совхозтуң ол талазы-биле ажылын мантаар бодадым.

Часкы хову ажылын чедиишкинниг дооскаш, куруктурулгаже ол-ла дораан киргеп. Бригада бүрүзүнге даалганы чогуур өйүнде бергени, оон күүселдезин график ёзугаар негеп, илерээн четпестерни чайладыр хемчеглерни боттандырып турганы ажылга идиглиг болган. Ол ышкаш социалистиг чарышты чүгле бригадалар аайы-биле эвес, механизатор бүрүзүнге чедир калбартканы база ажыктыг.

Совхозтуң ниити планы 3300 гектар, а июль эгезинге чедир 2610 ажыг гектарны куруктуруп аңдарган. Ол талазыбиле чарышка бешки бригада тиилээн, олар 200 гектарның орнунга 250 гектарны аңдарган. Ийиги черни үшкү бригада эзлээн — муң гектар планындан 895 гектарны чарган. Бирги болгаш ийиги бригадалар база эки ажылдаан. Дөртку бригаданың механизаторлары багай ажылдааның, бердинген онаалданы чүгле 50 хуу күүсеткенин база демдеглээр херек.

Бир эвес шупту бригадалар эки ажылдаан болза, чайгы аңдарылга амгызындан ыракта бедик, ол талазы-биле план ашкан турар ийик. Ажылдың будунгуру, продукцияның шынары дээш үлегерлиг мурнакчыларны демдеглээри өөрүнчүг. Маңаа чижек кылдыр С. Кызыл-оол, Д. Сарыг-оол, Н. Цыбин, М. Кечил-оол, Д. Чаш-оол, Х. Хунажык ышкаш эштерни адап болур.

О. ТАВАА.

МАНАҢАР, СЫЛДЫСТАР!

«Союз-14» кораблдиң командири Павел Попович — космонавтиканың хоочуну. Ол космостун баштайгы алды совет ажыдыкчыларының бирээзи болгаш баштайгы гагаринчи отрядка бактаап турган. Юрий Гагарин биле Герман Титовтун соолуунде үшкү космонавт Андриян Николаев-биле кады күүседир баштайгы болук ужудуушкунга киржир дээш ол 1962 чылдың августа «Восток-4» корабльге олурупкан, дээрже ужудуп үнген. Павел чүгле кайгамчык ужудуушкулу-биле эвес, харын космос орбиталарыкаан Черге чедир дицциплин турган хөлүт укпаан ыяларыы-биле база уттундурбас болуп арткан.

Баштайгы ужуткан хүнүнден бээр эрткен 12 чылдың дургузунда ол өөнгүс өскерилеэн. Эдек, ажнак, хүдүмзүрүп чоруур ол-ла хевээр. Чүгле полковник погонныгыыр эгнигери элээш дегген апаргай бээр чадавас.

Командир биле бортинженер Юрий Артюхин — ойнар чүмүт. Оларның кэйыы-даа 43 харыг.

— Чогум-на ол принцип бүүгаар оларның салым-чолу космоста чангыс экипажка кады чоруур апаргы эвес шиңээр? Оларның-биле ажыы-биле чугаалажыыры проблемажын керээлинер.

— О, бир эвес ол мындыг турган болза, хүндүлүг эмчилер-психологтар мени өршээзин, мынчаар-даа олаа чамдык үүлгедер талазы-биле бадыткап турганы плие-на хэрим. Кораблдиң экипажы тургустунарынга чедир биллиннес чугаа чоруп турган. Юрий биле бис ужудуп үнгүлеңиске чедир беш чыл дургузунда космонавт өг-бүле болуп «быжыгыыр» келтеп бис — деп. Попович дарыылаан: — Мен шын эвес чугаалаалым бе? — деп, ол айтырды.

— Ылаш шын-дыр, чүгле ол бүгү оон-даа артык бөдүүн болган чүве — деп, бортинженер чөпшээрешти.

Юрий Артюхин Клин чоогунда кадаа черге төрүттүнген. Ортумак школаны Чита облазынга дооскан, дайын мурнунда оон адазы аңаа ажылдап турган. Халхин-Голдуң ыраазыры Петр Артюхин Ада-чурттуң Улуг дайынының база маанзыры апарган. Ол бир катап дайынчы ужудуушкунудан дезир эвээ келбейн барган. Ындыг таварылга 1941 чылдың июльда болган. Юрий адазының соом салган ужудукчу апарган. Бодунуң баштайгы ужудуушкунун Черниговск училишезинге кылган. Оон чыыткылыг овур-хевирн кожазында Ангараның аэродромнарының бирээзинге көстүп келген, аңаа ол училишеңи доосканының соолунде шериг албаны эрттирип турган. Ужар чүүл инженери Юрий Артюхининң чуруун кезектин Хүндүлел самбыразынга аскан. Улуг Артюхининң ужар чүүлче бодунуң оруун эгелээни Сибирьде ол аэродромдан ам оон олуг база агаарже ужудуп үнүп турар апарган.

«Союз-14» корабльнин экипажы-биле оларниң ужудуп үнериниң мурнуку чарында Сылдыс хоорайның өөредилге класстарынын бирээзинге чугаалаштывыс. Эжикте ам болур ужудуушкунга белеткелиин графигин аскан. Самбырада эмге дикчок формулалар болгаш диаграммалар шийлынган. А даштын кезээде аныяк, кезээде өзүп орар Сылдыстың — космостун кол академиязының — ниити кёвүрү тренажерларын чаа корпустары, спорт залы, Культура бажыңы, космонавтарның журтган турар бажыңнары.

— Өг-бүлеңерге кандыг чаа чүүлдер болганыл? — деп айтырыгны Поповичиге салдывыс. Чаа чүүлдер эмгежок. Космонавтың кадайы Марина Попович ужар чүүл спортунуң талазы-биле элээн каш делегей рекордатарын тургускан. Аңаа бирги класстың ужудукчу-шылгакчызының адын тывыскан. Эртемнер кандидадының диссертациязын камгалаан, шүүлктериниң войун парладып үндүрген, ийиги уруун божуп алган.

База бир чаа чүүл — Поповичиниң «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» деп демдеглээр Жуковский аттыг Шериг-инженер академиязының доозукчузунуң демдээ база немешкеп.

— Амыдырал удам бурунгаардан орар, мынчаңаш «жуковка» чокка хоржак бис. Инженер билиглери — ол дээрге эге үндезин-дир, ол чокка шынар үнмес. Чогум-на ол билиглер Юрий-биле биске дузалап турар (Артюхин база ол академияны доозкан). Ол билиглер ам, илаңгыя ужудуушкунче шүүт-ла белеткелиин үезинде кончуг чугула херек — деп, космонавт чугаалады.

— Ол белеткелге баштайгы үш хонук ужудуушкунуң дуржулгазы кайы хире дузалап турарил?

— Дуржулга чүгле космоска эвес, харын Черге база чоорту тыптыр. Бир эвес тодаргай чугаалаар болза, «Восток» корабльдин системаларын билири, космосче ужудуушкун, илаңгыя орбитага ажылдап чанчыгары ам болур дуржулгаларны экипажтын кылырынга ниитизи-биле дузалаар болбайн аан. Мээң моон мурнунда ужудуп чораан кораблям-биле деңиззрге, чаа кораблъ ямка сайзырангай-дыр.

«Восток» болгаш «Восход» корабльдериниң ужудуушкунарн конструктор бодаалгаларының шынынын ужудуушкуң үезинде хынап көөр сорулгалыг тургап. Ынчангы үеии — 1961-65 чылларны башкарылгалыг ужудуушкуннарның башгайгы үе-чадазы деп адаалыңзр. Ынчан корабльдерниң болунар аргадарын, эң кол үүлдү — кижиниң Черден дашкаар анаа эвес байдаалдарга ажылдап, чурттап болур ёргелярын хынап турган. Бяштайгы ужудуушкуннарнын дуржулгазы кижи космоска ажылдап, чурттап болур-дур дээрзинге конструкторларны, эмчилерни болгаш космонавтарны бүзүреткеп.

— Силерниң бодап турарынар-биле аярга, дараазында үе-чада кажан эгелээнил?

— «Союз» корабльди тургусканы-биле эгелээн. Ам үшкү үе-чадада, башкарылгалыг ужудуушкуннарның үе-чадазында чоруп турар бис дээрзин баш удур чугаалайн, бо үе-чадада кол кичээнгейни орбитага үр үеде ужудар станцияларже салып турар. Бир үе-чададан өске үе-чадаже шилчирде, сорулгаларны эде хувааш көрүп турар. Ужудуушкуннарнын программаларынга чүгле эге үндезин сорулгалар эвес, харын ажыктыг сорулгалар удам хейү-биле немежип келген. Чижээ, сөөлгү чылларда чоруткан астрофизиктиг дуржулгаларны ап көрээлинер. Ол дуржулгалар Чер кырында амылралды ыяка хей үүлдер-биле тодарадып турар хүн-чер хырылзаалары ышкаш индыг чүгүлә айтырыгны эртемденнерниң өөренип төөрүүге дузалап турар. Чер кырындан кылып хайгаараддар-биле кады кораблъдерден болгаш орбита станцияларындан бистиң бомбурзээвисти өөренир, хамыктың мурнунда оон бойдус курлавырларын, агаарының өскерлярин, газымал байлактарының ханчаар хуваатгынганының дүрүмнерин, ниитизи-биле биосфераның байдалын өөренип көөр. Бо бүгүнү Чер кырынга кылыры боллунмас ийикпе, азы орбита станцияларындан ону кылырынга бодаарга, дыка хей катап аар эртектиг болуп турар — деп, Павел Попович харнылады.

— Чүгле космостан куду Черже көрүп турардыр деп бодаар болза шын эвес болур ийик. Чүгле ону кылыр дээш кижи төрелгетен октаргайже хандырып үнмээн-не болгай — деп, Юрий Артюхин немеп кагды.

— Планеталар аразынга аяа-чоруктар кылыр дээш хандырып үнгеш ол бе?

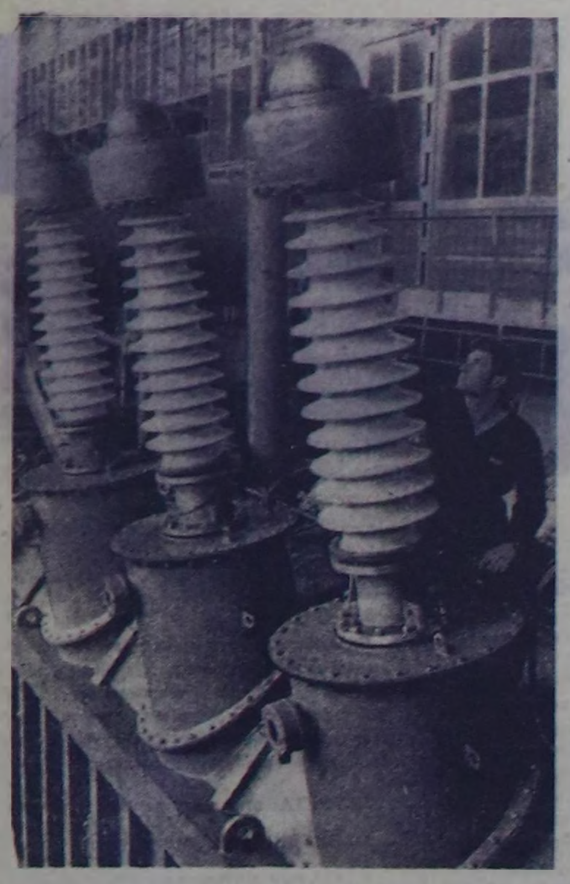
— Ынчаннайн ханчаар. Черниң баштайгы кылымал спутнигинин ужудуушкунунуң дугайында дыңнадыгны сактып тур мен. Планеталар аразының аяа-чоруунче орукту спутниктер ажылаар деп ол дыңнадыгда чугаалаан болгай.

— Силер ол аяа-чоруктарга белеткеняп эгелей бергеп силер бе?

Павел Попович хүлүмзүрээш, шүүлүктүг мындыг олуруглары-биле харнылады:

Ак-көк бомбурзектеи аалчылар чеде бээрин
Маналар, Сылдыстар. Чорук кылып үнгеш.
Каяа-даа бов — кижин чорбаан делгемнерге
Ханалыг хүн үнүп кээрин үткүп аар бис...

А. РОМАНОВ,
И. ЖЕЛЕЗНОВ.
СЭТА-ның тускай корреспондентилери.
Сылдыс хоорай.

«Запоромтрансформатор» будурулге каттыжыышкынынын ноп будурулге черинде чаа туттунуп турар ДНЕПРОГЭС-2-ге эптеп тургузар 250.000 киловольтампер нуччулуг болгаш ажылдаар нуму 150 киловольт үш фазалыг баштайгы трансформаторну будуруп үнүрген.

ЧУРУКТА: слесарь-электромонтажчы Николай Пономаренко трансформаторну шенелдеге белетеп тур.

А. КРАСОВСКИЯНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУРАЖЫЫШКЫННЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның удуртукчуларының аразында Москвага болган чугаалажымышкыны таңбыкпы болгаш айыыл чок чоруктуг быжыглаары дээш демиселдиң чыл дедегледеринде чаа чайынналчак арынны ажыткан. Ол чугаалажымышкынар совет-америк харылзаалар-ларның моон-даа соңгаар хөгжүлдезинге, делегейниң байдалын инитизи-биле экижиндерине таарымчалыг улуг салдарын чедирер, ёзулуг төөгүдүг чугаалажымышкынар болган. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың Президентизи Р. Никсонуң үшкү ужуражыышкыны чаа-чаа дугуржулгаларга ат салыры-биле доозулган болгаш олар ийи улут улустарның, чер бомбурээнниң бүгү кижилериниң эрге-ажылын барымдаалаан кады ажылдажылгатың чаа-чаа соруулгаларын болгаш хевирлерин ажыдып турар деп делегейниң хөй-инитизиниң кескү төлээлекчилери, даштыкы парлалга оизалап демдеглеп турар.

«Бо ужуражыышкынының түңнелдери мурнудагы ийи ужуражыышкынынарымы шыкаш база-да боттуг болгаш улут кылдыр көрдүүп болур» — деп, Л. И. Брежнев бодунуң июль 2-де чугаазынга айыткан.

ССРЭ биле АКШ, эң ылаңгыя стратегтиг чепсегленишкинин кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылырының талазы-биле дугуржуп алган. Ол дугуржулга 1985 чылга чедир үени хаара тудар ужурлуг. Ол дугайында чугаалажымышкынар чоокку үеде Женевага дагын эгелээр.

Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында кереэге (1972 чылдың) немештир Москвага ат салдынган протоколда ынчыг системаларны АКШ-ка болгаш бистиң-даа чуртаа тургузарывыга немелде кызыгаарлаашкынны кылырын айтып турар.

Ол ышкаш ядролуг чепсекти чер иштинге шенээрин кызыгаарлаар дугайында керээге база ат салган. Ында ону 1976 чылдың март 31-деп эгелээш шуут соксадырын көргеп.

Моон алгаш көөрге, чугаа болза, боо-чепсекти эңдере бүдүрериң шегледир талазы-биле дыка хөй чаа хемчегларниң дугайында, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырымышкынының тодаргай хамылаашкынының дугайында боол турар.

Совет-америк харылзааларның тайбыңче болган кайы-кайызынга-даа улуг ажык-дузалыг чорукче угландыр үнделзини-биле эртилдези делегейниң влээн хөй-нарын айтырыглар-ны чедиишкинниг шиитпирлээрине, оон-биле кады Вьетнамга дайынны соксадырынга болгаш Чоокку Чоон чүк айтырым тайбың ёрга-биле шиитпирлээрине тодаргай буруңгаараашкынга таарымчалыг байдалды тургузарынга бодунуң аян ролюн күүсеткенин амыдырал көргүскен. Амгы ужуражыышкынның түңнелдери инити-европа чөвүлел хуралының ажылынга чаагай салдарын чедирери чигзинниг чок.

Совет-америк кады кылган дыңнадыгда демдеглээни болза, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралы чедиишкинниг доозар чорук бижыг тайбыңны тургузарының эрге-ажымтарынга дүүшкен шагаралдаг болуушкун дээрзинге бүзүреним талаалар илереткеш, ол чөвүлел хуралдың түңнел кезээ эң чоокку үеде болуур ужурлуг деп санап турарлар. Олар чугаалажымышкыннарның түңнелдери бедик деңнелге чөвүдел хуралды доозар арганы бээр болгаш ол болуушкунуң төөгүдүг ужур-дузалыг болгаш ооң шиитпирииниң күштүг болурун хандырар деп чүвени барымдаалап көрүп турарлар.

Совет болгаш америк удуртукчуларның үшкү ужуражыышкынының үезинде чардынган экономикаг, үлетпур болгаш техника талазы-биле хөгжүлдеге идиг кылырының дугайында үр хуусаалыг дугуржулга, а ол ышкаш энергетика, чурттаага болгаш тудутуң еске-даа хевирлери, эртем шинчилелдерин болгаш кылымаа чүректи кылыр, тургузары дээш ышкаш ыңдыг адырааргa кады ажылдажылга дугайында дугуржулга ССРЭ биле АКШ-тың аразында кайызынга-даа ажыктыг садыг-экономика болгаш артем-техниктиг харылзааларны моон-даа соңгаар калбартырыга бараан болуру маргылдаа чок.

Моон алгаш көөрге, СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбың программазын ёзуттаар Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбың кожахелбээ догуннаашкынының политиказының амыдыралчы, шынчызын совет-америк бедик деңнелге үшкү чугаалажымышкын база катап бүзүредип көргүскен. ССРЭ-ниң болган АКШ-тың удуртукчуларының аразында ужуражыышкыннары тайбынны быжыглаарының херээнге, чавырымышкынны совсаал чок болдурарынга, бүгү кижи торелгетениң эргеажымынга дүүштүр кады ажылдажылганы калбартырының херээнге улуг роль ойнап турарын бо чугаалажымышкынар база катап көргүскен.

КООПЕРАЦИЯ ХҮНҮ

Кооперацияның 52 чыл болганынга тураскаткан хурал Москвага болган.

Центросоюзтуң баштаар черииң даргазының бирги оралакчызы Н. И. Супотницкий анаа илеткел кылган. Центросоюз 90 чурттуң кооперативтиг организацияларыбиле харылзаалыг боол турарын чугаалаан.

Делегейде инитизи-биле чартык миллиард ажыг кижи кооперативтиг шимчээшкинде кирижип турар. Ол шимчээшкинде эң улуг организация—ССРЭ-ниң дереглекчилер кооперациязы боол турар. Совет улустуң бүгү байдалын экижиндеринге ооң ролю чыл саныында-ла улам улаглып турар.

1973 чылда кооперация шугумунга түрмектеп садар бараан саврылгазы 53 миллиард ажыг рубль болган.

СЭКП төлээлери ГФР-ге чораан

БОНН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партииниң баштаар черииниң чаалавын ёзугаар СЭКП-ниң төлээлери июнь 27-деп июль 5-ке чедир ГФР-ге барып чорааш келген. Төлээлериниң составында СЭКП ТК-ниң кёжигүүзү, Украинаның Компартиязының секретары А. А. Титаренко (төлээлериниң удуртукчузу), СЭКП-ниң Новгород обкомунуң бирги секретары Н. А. Антонов, СЭКП-ниң Ростов обкомунуң ийиги секретары Н. М. Иваницкий болгаш СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң харымсалгалыг ажылдакчызы В. Д. Ежов олар кирип турган. СЭКП-ниң төлээлери Рур областка, Гамбургка, Бремекге барып, ГКП-ниң организацияларының ажылы-биле танышкан, партия активчилери-биле ужурашкан.

СЭКП-ниң төлээлери Герман Коммунистиг партииниң удуртукчулары — ГКП-ниң даргазы Г. Мис, даргазының оралакчызы Г. Готье, ГКП-ниң Президиумунуң кежигүнери-биле база ужурашкан, ийи партияның сонуургап турар айтырыглары чугаалажышкынар.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Июль 6-да Чилиниң демократтары-биле эп-сеткил каттыштырарының инити-европа конференциязы ажыттынган.

Ол дээптиң Коммунистиг партияларының болгаш Социалдемократтыг партияларының хөй кезиниң, профсоюзулелдериниң эң улуг каттыжышкынарының, аныяктар, студентилер организацияларының төлээлекчилери, шажын-чүдүлге ажылдакчылары конференциязында киржип турар.

Парижке хөй чиик төлээлер база кээп-деп турар. Ооң составында: Чилиниң президентизиниң надайы Ортенсия Бусси де Альенде, Социалистиг партиянның чидиглиг секретары Карлос Альтамирано, Улусчу чаңгыс эп чаһаанның министри турган, Чилиниң Компартиязының Политиктиг комиссиязының кежигүнү Орландо Мильче, парламент депутаты, Чилиниң аныяктар шимчээшкининиң кёскү ажылдакчызы Гладис Марин бар.

КОМПАРТИЯНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязы президент Хуан Перонуң мөчээни-биле холбаштыр медегел кылган, Аргентинаның Коммунистиг партиязы хустисиалистер-биле, бүгү күш-ажылчы улус-биле болгаш демократияже, национал хосталгаже чүткүлдүг бүгү аргентиннер-биле кады президентиниң ханы хүндүлел, кажыдалын илереткен.

Президент Перон бодунуң чурттагазының сёолгу хүннеринге чедир Аргентинаны даштыны молчугелдерден хостарын чедип алырынче чүткүлүн көргүзүп келген.

Ооң дээш «болган хамаарылга чок даштыкы политиказы чүгле чурт иштинге, Латин Америкага эвес, харын-даа бүгү делегейге бүрүн детким-чени ап турган. Ооң ыяхыг политиказы дээш олигархия болган империализм оны ёзулеп хөөн чок турган. Коммунистиг партия ол политиканы детким турган.

Эвилел болган чаңгыс эп-сеткилдиг болур чорук аргентиннерге күштү бээр болгаш хамзарышпас чорук, хосталга дээш демиселге оларның эң-лээриниң магалылалы болуп деп медеглеглиң түңнелиниде айыткан.

АКШ-ТЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының политиказын деткиринбиле АКШ-тың хөй-инитизиниң шимчээшкинин калбаа-биле каттыштырарының кампаниязын америк коммунистер улам күштелдирип турарлар. Ындыг шиитпирни Американың Каттышкан Штаттарының Төп Комитединиң анаа болган пленумунга хүлээп алган.

«Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының айтырыы Каттышкан Штаттарның улузунуң бүгү амыдыралының адырларын хаара тутпан демиселинин төөнде «туруп турар»— деп, Компартияның Чиигине секретары Г. Холл пленумга чугаалаан.

АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиигине секретары «дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарыне чүткүл соксаал чок байдалдыг боол турарын» демдеглээн. Ол, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының политиказын америк улустуң массалыы-биле деткип турарын демдеглээн. Г. Холл оон биле чөвүлелештир совет-америк садыгны калбартырыга болгаш чепсегленишкинии дүжүрер-талазыбиле дугуржулга чедип алырынга шаптыктаар дээш АКШта эң-не редкызыг, бүтпес идегеттериниң чүгүл турарын база айыткан.

Эң-не барыын үзелдиг сенатор Джексонга, АФТ—КПТниң реакцыг профессбру Мининге болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланып турар өске-даа кижилерге удур шиитпирлиг демисежиринче АКШ-тың Компартиязының Чиигине секретары кыйгырган.

Чуртта дайынга удур шимчээшкинии Совет Эвилели садыгны калбартыры болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш кампаниязында амдыызында кошкан киржип турарын Г. Холл айыткан. «Американнар монополиялар уламна бажын ажыр байып турар үеде амыдырал-чурттагланын өртек-үнезинии улгадыышкынынга киленген турар, ынчалзаада өртек-үнелерни чиигедири дээш демисел кошкак хевирлиг боол турар»— деп, ол чугаалаан. Г. Холлдуң чугаалаан сөстери ышкаш, Каттышкан Штаттарда американнарның хамааты эргелеринче капиталдың халдаашынналарынга болгаш сөөк-язы ылгаар чорукту күштелип турарынга удурланган янти-нацонал шимчээшкин чок боол турар.

«Амгы үе бистерден удуртулгада ол хос черни долдурарын негеп келгеш»— деп, Г. Холл чугаалаан, партияның мурнакчы ролюн бедидеринче кыйгырган.

АКШ-тың Компартиязының национал даргазы Г. Уинстон пленумга илеткел кылган, үлетпүр черлериниң ажылдакчыларының иштинден коммунистерниң хүрээлеңинче чаа кежигүнерни киирип, хаар тударының талазы-биле кампаниияны эрттирерин санаалдаан. Американың Каттышкан Штаттарының конгрезиниг болган эрге-чагырганың чер-чөрде органнарынга бо чыдыыл күзүнүнде болур сонгуулгага ботларының кандидаттарын депшидери дээш коммунистерниң демиселиниң улуг ужур-дузазын ол онзалаа демдеглээн.

ӨВУР ЧЕРИН ОДУРТУР

ИТАЛИЯ. Ол чурттуң ажылчы чоннары фашистиг идегеттериниң үүлгедиишкиннеринге болгаш хораланчы чоруунга удур демисежип турар. Демократтыг профзвиелдериниң ыйгырыын ёзугаар чурттуң дыка хөй хөрөйлыларынга ол идегеттериниң үүлгедиишкиннеринге удурлэнганын илереткен митингилерни болгаш чыскаалдарны ажыгы чоннар эрттирген. Он-он муң ажылчыннар болгаш албан-хаанчылар фашистерниң үүлгедиишкиннеринии сөксадырын болгаш республиканың ажыгы чоннарынга хостуг эрге-шөлээни тыпсырым негеп турар.

ЧУРУКТА: Римге ажыгы чоннарның массалыг чыскаалынның үезинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БИСКЕ КЭЭП ӨӨРЕНИҢЕР

Бызылдың башкы училищеан—республиканың хоочун өөредилге черлериниң бирээзи. Тургустунуп келген чылларының дургузунда училищени хөй санныг кадрлар доозуп үнген болгаш олар бистиң школаларывыста, ясли-садтарда ажылдап турарлар. Бо өөредилге чылында анаа 400 ажыг сургуулар өөренип турган. 50 хире инжи училищени доозуп үнүп турар.

Училищеге хүлээп алган сургуулар иниги чурттаага чеөинге чүүлдүүр. Чаа өөредилге чылында көдээ черлерден иниги-биле 180 сургууулу хүлээп алыры планнаттынган.

Училищенин башкылар коллективи ыараазында сорулгаларны чугула деп санап, ону өөредилге-кижизидилге ажылынга удурлуга болдурган. Ажыл-херээнге берининген, идея талазы-биле быжыг туруштуг, бүгү тала-биле сайзырангай, быжыг билиглиг башкыларны белеткээр ужурлуг бис. Өөредилге-кижизидилге чорудулгазын улам болбаазырангайжылары, ол ышкаш сургууллаарның өөренириниге чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузары база кол чүүл.

Бистин училищеге өөренип кирип турар чамдык доозукчуларның билиминиң деннели чавыс болур таварылгалар база хаая эвес. Ынчангаш башгайы үеде сургууллаарның билиинин кызыы черлерин тозаразып, ону эвер, немелде кичээлдер организастаарын, бирги курсчуларның хүн чурумун бир янзы тавармыштыр тургузарын база практикалап турар бис.

Сургууларның биилия ханы болгаш башкылаашкын ажылынга эки белеткеттинген турарынче улуг сагыш салдынган. Ынчыг сорулга-биле башкылар хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны база олче угландырган. Эртемнерни башкылаарын сургууларның мергежил ажы-биле кижизидилгезинче чоокшуладып, анаа хамаарыштыр чорудуп келген. Школага ажылдаар үеде башкылаашкынга болгаш кижизидилге ажылынга таваржып кээр бергелерни ажып эрттиринге, идея болгаш политика талазы-биле бүзүредилиг болур чорукка сургууларны кижизидип чаңчыктырарын онзалап көрген. Башкылар хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны тускай комиссиялар бам бурунгаар белеткеп турар.

Училищенин башкылары чыл дургузунда психология-педагогика талазы-биле тускай семинарга өөренип турганнар. Ол семинарның ажыында туструг эртемнерни башкылаарының эртем талазы-биле деннеши белээн. Сураглыг педаготтар болгаш психологтарның ажылдарын өөренип, үе эртемнерниң амгы чедиишкиннеринбиле танышкан.

Сургууллардың хостуг үезагын чөп организастаар, олардың кижизидилгезин болурчогууру-биле башкарар сорулга-биле чыл дургузунда училищеге темалыг кежээлер, янзыбүрү конкурстар, ужуражылгалар хөйүү-биле эртикен. Симфония оркестрининг инструментилери-биле танышмага, консолочу ырларның эң эки күүселгези дээш конкурс, тыва ырлар конкурузу, К. И. Чуковскийге тураскаткан кежээ, орус ыыл кежээзи дээш янзы-бүрү массалыг хемчегларни эрттиргеп бис.

Келир үеним башкыларын, кижизидикчилерин белеткеп турар болгаш училищениң доозукчуларының бидиг-мергежили ханы, бүгү талалыг, ачызырал-биле холбашкан турарынче улуг кичээнгей салдынган. Чогаалыкчы ажылдакчылар, башкылар, кижизидикчилер-биле ужуражылгалар улаа-дараа болгулаар. Оон ангыда эрге-хөөлүү кижизидилгезинге хамаарышкан хемчегларин сургууллар ортузунга тускай план ёзугаар чорудуп келдинвис. Сургууллардың лекторлар болуун база организастаан. Ону башкылар удуртуп, училищеге болгаш хоорайның школаларынга барык чүс ажыг лекцияларны номчаан. Сургууллар ортузунга массалыг театр бээры, кино көөрү дээш ышкаш чүүлдерни доктаамал чорудуп келген бис. Ынчангаш биске өөренип келген сургууллардың өөренириниге, чурттаарынга, дыштанывынга бүгү талалыг таварымчалыг байдалды тургузарын чугула деп көрген. Училищеде иниги ырның, танцының, эстрада оркестрининг болгулмери, ыр ансамбльдери, спортчу секциялар база ажылдап турар. Эң эки өөредилгелиг, үлегерлиг болгутперни Шушенское, Дивногорск, Саян-Шушенское ГЭС тулуунче экскурсиялаадып туралы чаңчыл болган.

Чаа өөредилге чылында сес болгаш он класс доозаанналыы пионер вожатыйларының болгаш эге класс башкыларының база уруглар салгарының кижизидикчилериниң саналдыларына доозукчуларны хүлээп алыр сорулгалыг. Силерни чалап тур бис, эргим доозукчулар.

М. ЧЫМБА,
Кызылдың башкы училищезиниң директору.

ӨВУР ЧЕРИН ОДУРТУР

Моолдуг-Хемниң көктүг-шыктыг чайлагларын, Сагаанның мөңгүлүг тайгаларын, Улаатайны болган Торгалыгны дургаар Өвүрүң бир неделя дургузунда одуртпай бис.

Бистен, тыва чечен чогаал хүннериниң бөлүк киржикчилерин, Танды-Уулакның арт кырыына-даа, СЭКП райкомунуң чанында-даа өвүржүлериниң канчаар уткуп алганын кажаңдаа үттүп шыдавас хире-дир мен: чылыг сестер, чымчак холдар болгаш боодал-боодал чечектер ам-даа сагжымнда хевээр. Өвүржүлериниң урай кыстар даараан ышкаш Хандагайтызынга чээп, аларлыг аржаанынга кажсып, аъш-чемниин дээжизин четтиргеп, ажылнажи-биле таныжып, ал-боттарыбиле ужуражыл келгенивиске, шынап-ла, өөрүп турдувус. А оларның өөрүшкүзү база-ла бистиинден дудак чок болду. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ачызында ыңдыг ажыкежиктер болганывыс чугаажок.

СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуунуң ажылдаар өөрээнге партия райкомунуң, райүүскомнуң болгаш өске-даа организацияларның удуртукчулары-биле чугаа—Өвүр-биле болгаш өвүржүлер-биле танышмагының эгезин ол болган. Ук районда шавида Улуг-Хемниң Торгалыг, Чөөн-Хемчиктиң Солчур, Барыын-Хемчиктиң Саглы сумуларындан каттыштырып, үндезиленген. Оон девискээрэ Тываның чеди району-биле болгаш Моол Арат Республиканың үш сумузу-биле кызыгаарлажып турар. Шак ол 6000 дөрбелчин километр девискээр эң-не калбаа 20 километр хире, а узуну 300 километр ажа бээр кылдыр ССРЭ кызыгаарын дургаар шөйүп торуткан.

Өвүр—мал ажыл-агыйлыг район. Ылаңгыя хөй ажылы сайзырангай. Оон чылдың-на ортумаа-биле 2 миллион хире рубль орулга кирип турар. Өвүржүлер партия обкомунуң X пленумунуң хөй ажылын улам ынай хөгжүдер талазыбиле шиитпириниге харыы кылыр-шээр малды 1980 чылга чедир 130 муң баш чедирер сорулга салган. Ол сорулга күүсеттинерге, районнуң орулгазы оон-даа көвүдээр. Ук сорулганың күүсеттинии эгелээнин бо хүннерде малдың уксаажылгазынче, ажылдазынче болган малчыннарның амыдыралынче кажангызынган-даа артык салым салыыр турарындан көрүп болур.

ТЫВА чечен чогаал ачызының болүк киржикчилериниң чоп-биле ужуражылгазы кызыгаржылардан эгелээн. Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң өске-өске булуңнарындан келгилээн янду болгаш өске-даа организацияларның удуртукчуларыби

Кижинин чаагай чоруунга

Чаа болуп эртикен совет-америк чугаалажыышкынынар үезинде ССРЭ биле США-ныӊ аразынга ыяшкал чүректи ыяш талазы-биле эртем-шинчилеваедерни кады чорудар талазы-биле дугуржулга база чедип алдынган. Ол болуушкунну тайылбырлап бээрин ССРЭ-ниӊ кадык камгалал министри, академик Б. В. ПЕТРОВСКИЙДЕН СЭТА-ныӊ корреспондентизи дилээн.

— Июнь 28-те бижиттингеи ол дугуржулга бистиӊ ийи чурттарывыстыӊ аразынга медицина эртемииниӊ болгаш кадык камгалал талазы-биле кадыг ажылдажылга дугайында 1972 чылда чарлыпган керээниӊ удаачызы болур. Чоннуӊ кадыгын, кижиниӊ назыныӊ узадыр дугайында сагыш салыышкын СЭКП ТК-ниӊ Чингине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-ныӊ Президентизи Р. Никсоннуӊ Москвага соолгу ужуражылгазыныӊ башгайгы темазы болганы онзагай болуушкун.

XX вектин иниилел хөгжүдезиниӊ база бир халавы — чүрек аарыглары чүгле бистиӊ чурттарывыста эвес, харын бүгү делегейге медиктерге бирги чергенин айтырыы апаргаи. Кылымал чүректи кыдыры — чүгле медицинаныӊ эвес, харын амгы эртемниӊ эң берге айтырыгларыныӊ бирээзи. Кижиниӊ чүрээ ортумаа-биле 300-ле грамм хире, адыш-интинге чайлыг-ла сыиа бээр. Ынчалза-даа ол чылда-ла 40 миллион соогушкунну кылып, он-он мун километр дамырларга каанын шимээшкинин чорудуп турар.

Чүректиӊ ажылы солуп болур механизмни кылып аарыныӊ бергелериниӊ бирээзи — үр чылларда уук-соокаал чок ажылдап болур материалларны тывары болур. Оон ынай ол хаанны дестелдирбес болур ужурлуг. Кылымал чүректи чогаадыры ийи-тавы-биле соктурар энергияныӊ хевирин дилеп тывары безин берге айтырыг. Совет болгаш америк эртемденнер радиоактивтиг элемент — плутонийниӊ энергиязын орта ажылгап болурун көрүп турар. Кылымал чүректи соктурарывыга хереглээри-биле аккумуляторну ажылгап, ону электри четкизинден чимгерип ап болурун инженерлер сүмелеп турар.

Кылымал чүректи нерви системазынга чагыргыр кылыр кожуп аары берге. Ынчангаш кылымал чүректи кижиниӊ сагыыт-сеткилиниӊ, күжениишкинииниӊ зайы-биле соктурар тускай хереклерди чогаадып кылыр апаар.

Медицина болгаш инженерлиг чогаалыкчы дилээшкилер физиктериӊ, химиктериӊ, математиктериӊ, атом энергиязыныӊ эртемденнериниӊ кады киржилгезиӊ негеп турар. Бистиӊ чүректи чогаадыышта ол талазы-биле ажыллал турар эртемденнериӊ Үдем каттыжыктагыы ССРЭ-ниӊ Кадык камгалал министерствозунуӊ мичиилел, дуржулга хирургиязыныӊ Бүгү-эвилел институту чорудуп турар. Дириг амытаннарга кылымал чүректи ол институтка салып шенээн. Кылымал чүректиг дириг амытаннар ам безин элээн каш хонук чурттаазы — үлүг чеднишкин. Чүректиӊ ажылын солуттар прибордуу бир-ле дугаарында бистиӊ чурттувуска 20 чылларда-ла эмчи С. Брюхоненко чогаадып тыпканы билиндир болгай. Америк эмчилер бо талазы-биле ажылдарны база шагда-ла эгелээн, кескү чеднишкиннерлиг улус. Доктор Майкл де Бейки-биле, оон ынаегээн болгаш АКШ-тыӊ еске-даа медицина төптөри-биле шагдан бээр сыорый харылаалыг, найыралдыг бис. Эртем-шинчиледдериниӊ хуусаазын кызырып, оон түнеддерин дүрген ажылдага киирери — ийи чурттарныӊ медиктериниӊ кады ажылажылгазыныӊ кол сорулгазы ол. Кылымал чүректи чогаадып тывары чүрек аарыг хижилериниӊ амы-тынын амгы салгал үезинде-ле олумнеп камгалап ала бээр деп ынаегеп болур.

Чүректиӊ баксыраан халыптарын солуур талазы-биле кежиишкиннер ам безин хай кижилериниӊ амы-тынын камгалап турар. Кылымал чүректи чогаадыры ындыг операцияларны чорударынга изиглиг.

Чөпөй алдынган чаа дугуржулга эртемденнериниӊ, конструкторларыныӊ чорудуп турар ажылдарыныӊ талазы-биле калбак солчулгаларныӊ оруун ажылар.

Чаа аппаратгарыныӊ, материалларыныӊ, инструменгилериниӊ, кынаала хереклеринииӊ чогаадылгазын, инженердиӊ кады чорудуп, эртем-шинчилел ажылдарыныӊ түннеддериниӊ параазар, техникитиг солчулгаларны иелтередир.

Совет болган америк медиктериниӊ кады ажылдажылгазын калбартып, бедик дешилеглиг ийи чурттарныӊ эртемтехникиглиг күштерин каттыштырары — бүгү кижи төрелгетеииӊ чагаг чоруунга медицина эртемииниӊ бөгүнгү напын айтырыгларын дүрген шиитпирлеп ажыглаар аргаиы бээр — деп. Б. В. Петровский тайылбырын түнээн.

АЯЛГА

Хүреӊ кыпыл шырайлыг кыс
Хүдүмзүрүл көрүп кээрге,
Дөстүнмес шеи кадыр
тутказ.
Деңге чарлып турувтар мен.
Ашкан хүнүӊ херелинде
Алдын-сарыг будуу кестүр
Кадарчылар, сигенчилер
Хайым ижиу ам-на чамдаар.
Саваат, хөөжөк ооваалаигаи
Чайгы шывааш шиптиип
алаар.
Орай дүн-даа чоорту дүжер.
Одаг чыры чайынналыр.
Агитатор чечен созуум
Ажыл-ижичи өөрүм өөртүр.
Сыгыт, ырыӊ аилгазы
Шынаа эртип, үжүүга бээр.

ОРАЙ КЕЖЭЭ

Чингир көк дээр делгеминде эдиг-сан чок
Чөпчилер дег, көвей сылдыс чиведиеп
тур.
Сынналр харап үнүп келгеи тегерик ай
Шынаа эртип, айдыӊ чырыыш саара
берип.
Ак-көк торгу аршыылчыгын салгын
суйбаан
Аныяк кыс сараат чаны болчаанда тур.
Шынчы чүрээ шыакшылдан кыптыкхан
Чылгычы оол амыраанче дамаадып чор.
Шыпшыӊ дүне аяи тудуп, сетки хаптаи
Сыгырта нүүп үеи ырыи ырлай берди.
Ынакшыткан ийи чүрек дескештирбес:
Ийи кижи куспактажыыл, ошкажыпты.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ХҮН-ЭДЕРЕР

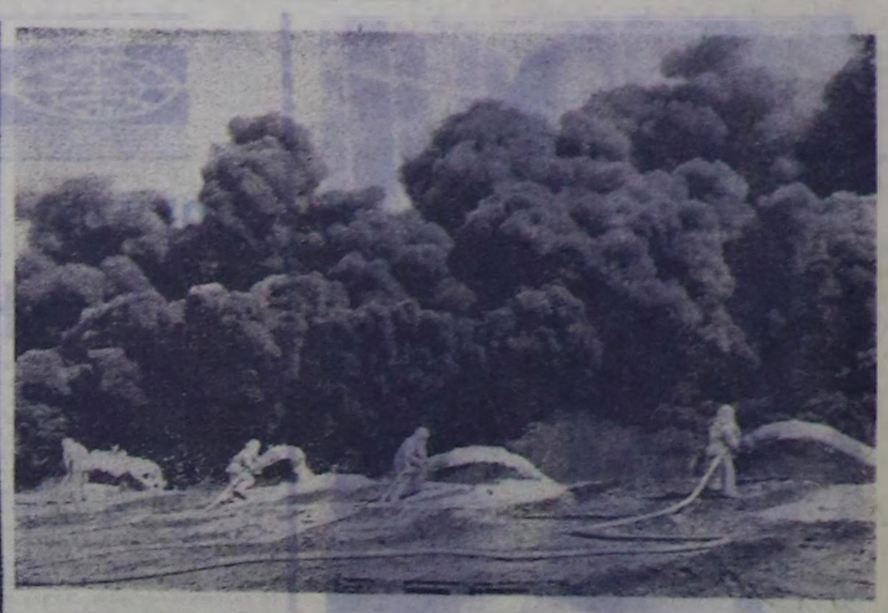
Шыктаи үнген хүмүдерер сарыг чечек
Шыпшыӊ эртеи чоон чүкче мөгейген тур.
Чырык, чылыг чайгы хүнүӊ дээш кээрии
Шыырыыктыышаан, үткүп, маиал турары ол.
Дал дүзүл турда, салбактарын чада салгаи.
Даамай, сергек, чайгагыылаи, сагзаанай-ыр.
«Хүнүм ашпа, бо-ла хеваар туруи көр» деп.
Күзеи, дилеп, эзрежип тургизыг-даа.
Чагыртпас хүн кежээлиитей соңгаарлааваа.
Шала хөөн чок, барыын чүнче мөгейген тур.
Ажар хүнүү харааладыг сеткил-биле
Арай хумук, мен дег, үдеп турары ол.
Хайыралдыг чурттагаиыӊ алдыи хүнүи
Кады үткүп, кады үдеп чурттап чоруур
Хүнге ынак хүн-эдерер чечээиниӊ сээи
Күзелиҥге күзелимии кадыксаар мен.

В. САГААН-ООЛ.

ЧАЪС СООНДА

Чайгы частың чагун өңү
Эзилдиргеи коргулчуи-на.
Шалың дүшкеи чечек-чимис
Эрээи-шөкөр хевистер-ле.
Черниӊ, дээрниӊ аразында
Торгу, чычыы херии алгаи.
Челзиш тырткаи делгем шынаа
Тоолда кирген аргазыг-даа.
Амыдырал-чурттагаиың
Дөмжизии магадаавыг.
Дээрде хүнүӊ хүлүмзүрүү —
Ава кижи шырайы-ла.
Дириг бойдус ураи, шинии.
Ховар өнмер ында көвеб.
Тиг чок торгу — ак-көк дээрден
Коргулчуи ок чагбас болзуи!

М. ДОРЖУ.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Хамааты камгалалыныӊ кезектериниӊ болгаи салбырларыныӊ чамдык бүдүүлге чергелеринге болгаи ийи хүн үргүлчүлээи өөредилгези дайынчы, арес-кашпагай болгаш быжыг турушкут чоруктуг шылгалдары болган. Шериг кезектериниӊ болгаш хамааты камгалалыныӊ шериг эвес болуктериниӊ «өдрөлүг халдаашкыныӊ» төөгүзүнде дуза чедирериниӊ болгаи үрелгеи чүүлдерии шалыпкын катаи тургузарыныӊ талазы-биле кады хөлөлөшкиннииӊ айтырыгларын анза шеиеп көргеи.

Өөредилгениӊ эртеи байдалы ёзулуг кайынчы хөделиишкиниииӊ хевиринге демеи турган. Инженер техникаларыныӊ чаа-чаа хевирлерин шенээн, нефть болгаш газ — дөй орттерии өжүрериниӊ амгы болбазыын ирелерии ажыглаан.

ЧУРУКТА: отка удур демисел үезинде.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ныӊ фотохрониказы).

Сонуургактарга

ДИНОЗАВРЛАР ЧЕВЭЭ

Благовещенскиниӊ Амур дургаар арга-ыыттыг тейлерже шейлүп чоруктан барыын талакы кыдыын камгалалдыг оран кылдыр чарлаан. Инда бажың-балгатты бузарын, анаа чаа бажыңнарны тударын болгаш чер казар ажылдарны чорударын хорун каан. Хоорайның ол навыызында эрте-бүрүн шагнын амытаннарының массалыг чевег-хоорү бар болганда, ол девискээрии палеонтологтарның эргезинче шинчидип берипкен.

Үш чыл мурнунда Амурнуң солагай талакы эриндеи, бурун шаг хемниӊ агыи бадын чытаи чериндеи, өдүрек думчуктуг динозаврның чазагының сөөгүн тып алган. Оны эртеддеиер ажок сонуургаан: 70 миллион дирс чыл мурнунда өлүп төнген кайгамчык улуг хелескелериниӊ сооктери коичуг ховар таварыжыр турган чүве-дир. Благовещенскиниӊ башкы институдунуң студентлери оорга болгаи ажи сооктериниӊ дыка хөй дизиглерии, балар шаг амытаннарының еске-даа сооктерии тыпканнар.

Ам чаа тыпкытаи чүве бо: динозаврның даваи-даваның улуг сооктери. Тускай эртемниглериниӊ бадыткаи түңнелиин ёзулаар алырга, ол сооктер 12—14 метр бедик амытаннарның болган. Бир эвес бо шагның хоорайларының кудумчуларын-биле олар кылаштажыктар салымныг чүве болза, олар башкынарның дерт дугаар кадымнаа сооктарыны шелээи бакпалай кааптыг чоруурлар ийик.

Благовещенск

А. КРИВЧЕНКО,
СЭТА-ныӊ корр.

Дыштаныры — ажыктыг херек

Оът, бүрү четчип, чемек, чимис черии шимеп келген, агаар-бойдустуң-даа изгилыг өйү — хөлүг чай дүшкеи. Чогум-на бо дүшта ажылчы чоннуң хөй кезии шөлээлеп, дыштанып, мага-бодуң дазыктырып ап турар. Ылаигыя чайгы үеде школалар, өөредилге черлери тарай бээр. Аныяк-оскен-биле кады башкылар биргүү-биле база дыштанып үнер. Башкының ажылы үгаан болгаш перви талазы-биле хөй чарыгдалды негээр болганда, шөлээ өйүн чөптүг, шын ажыглаары коичуг чугула.

Курорттар, санаторийлерже азы туристи базалаар, аржаанарже чылдың-на кижи бүрүзү чоруп турбазы билдингир. Ынчангаш дыштанылгаың оске хөй-хөй чогумчалыг хевирлериа ол ажыглап, массалыг болдурары чугула. Бистиң Чербиниң хаанышкыга школазының администрациязы, профэвилел месткому тускай планны тургузуп, чамдык ажылдарны чорудуп турар.

Ук ажыл июньның башгайгы хүнеринден эгелээп. Өөредилге чылының эгезинде социалистиг чарыштың негелделерии балыглап тура, илыгараазынарны шаңналарын шиитпирлээн чүве. Ол бүгүаар түнеиялп тускай комиссия ай саныида үндүрүп, чыл төнчүзүнде тивлекчилерни тодаратказ, тергиидээн класывысты башкылары-биле кады Ак-Довуракче аътхардывыс.

Чамдык башкылар, ажылчыннар үш хүн иштинде Шушенское чораан келгеннер. Оон соонда Таспы хемниң бажыңже бир хүнүң ави-чорүүн организастаан. Улус балыктап, хыдбалап, арыг агаарга селгүүстеп, оюнар ойнап, ажыктыг дыштанган. Дарамаланза везек кижи ийи хүн иштинде Дус-Хөлге дыштанмыры-биле чоруткан. Ынчаар дыштанып чоруурга, чурумнуг, хоглуг, чарыгдалы эвээш дээрэи черле билдингир.

Оон ынай кижи бүрүзү-ле тускай планныг болгай. Курорттап, туристеп, ораанчап, оон кедерезе терелдеп, чер көрүп аары-биле аян чорук кылып чоруттар болгай бис. Башкы кижи школа өйүнде каяда-даа чораан, көрген, билгеиии чыдыышкын негелделерии балыглап тура, илыгараазынарны шаңналарын шиитпирлээн чүве. Ол бүгүаар түнеиялп тускай комиссия ай саныида үндүрүп, чыл төнчүзүнде тивлекчилерни тодаратказ, тергиидээн класывысты башкылары-биле кады Ак-Довуракче аътхардывыс.

Чамдык башкылар, ажылчыннар үш хүн иштинде Шушенское чораан келгеннер. Оон соонда Таспы хемниң бажыңже бир хүнүң ави-чорүүн организастаан. Улус балыктап, хыдбалап, арыг агаарга селгүүстеп, оюнар ойнап, ажыктыг дыштанган. Дарамаланза везек кижи ийи хүн иштинде Дус-Хөлге дыштанмыры-биле чоруткан. Ынчаар дыштанып чоруурга, чурумнуг, хоглуг, чарыгдалы эвээш дээрэи черле билдингир.

Оон ынай кижи бүрүзү-ле тускай планныг болгай. Курорттап, туристеп, ораанчап, оон кедерезе терелдеп, чер көрүп аары-биле аян чорук кылып чоруттар болгай бис. Башкы кижи школа өйүнде каяда-даа чораан, көрген, билгеиии

үтпайн сактып азы демдеглеп ап чорууру артык эвес. Чаңгыс-ла домах чогаадыры азы солун беседа белеткеп аары-ла дыштанган эвес. Кижи бодуңуң көрген, билгеиииден чижек чугаалай бээрге, уругларның сонуургалы хайыыга бээрии билир бис. Бодум дугайгы туризм путёвка-биле Москва, Ленинград четкеиимден апкыиа, эрткеи чылын казайым болгаш бичии оглум-биле Братск хоорайже хооруп онүүрүп Василий Петровичиниң адалчызы боон чордувус. (Олар бистиигге база чораан улус).

Ырда кирген чараш Ангараның Падуи кызазында туткан 4 500 муи киловатт күчүлүг делегейге улуг дээп Братскиниң Ленин ордениг гидроэлектростанциязы, Совет Эвилелиниң ең улуг аллюминий заводун, ыяш ажыл-агый комплексизин сонгурган көрүп, чаа кижилер-биле ужуражып, танылжып чордувус. Ол-ла чылын Дивногорск чедип, делегейде ең улуг Красноярск ГЭС-ти көөр аавежии база мелә таварышкан. Бо бүгү кижиниң сеткил-сагыжын байдаып, биилии веиеп, ажыкка хей-аяның кедүүл көөр, кичээлдерге, беседаларга эгээртимес дириг чижекти берип турар.

Кижилериниң сонуургалы, негелдези аиы-аиы болганда дыштанылганың оске хевирлерии база ажыглай бээр бис. Каттаар, тооруттар, балыктаар... «Дүүн түүлүр балыктаан турупкум, ынчалза-даа ики удуп алдым» — дээн, бир ышкы чугаазын бо-ла сактып көөр мен.

Бо-ла төрелдеп хаптар болгай бис. Ол база-ла эки херек. Ынчангаш-же чамдыкта «дүүн ажыдыкаш» барылаар таварылгалар турар. Өөрөш, бодуңуң-даа, халдазының-даа дыка болбайн, эртеп, кежээ хамаан хоока «кудуп» турун бээр чорук багай.

Эки дыштаның аары ниитилелге күш-ажылдың бүдүрүк түүлүүге ужур-дузалыг чүүл болур дээрзии билип көргеи.

К. ЧАМЫЯН.

Чербиниң кадыкшылга школазының өөредилге эргелекчизи.

Өөруп четтирдим

Тываның сураглыг хоочун курорту «Чезерге» бо чылдың бирги сезонунда эмнелип, дыштанып чордум. Инда келгеннерге таарымчалыг байдал тургустунган. Коммунистиг партиянын болган Совет чазактың кижи дугайында сагыш салыышкынының тодаргай хереңзиниң бирээзин ол. Курортка Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, будуулгелериниң болгаи кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары база хоочуинары дыштанып чораан. Анда Бай-Тайгадан, Эрзиидеи, Ак-Довуракган, Хову-Аксыдан, Кызылдан болган оске-даа черлерден ажылышчылер дыштанып келген. Оларның-биле ужуражып, ажылынып, амыдыралының дугайында хой үүлдерии билип алдым.

Курорттуң эмнилери, ажылакчылары сезон дургузуула бистиң эки эмнээр, дыштанырыга таарымчалыг байдалды тургузар дээп бүгү-де үүлдерии кылган. Бол ынчангаш Барын Чайбар кижилерге эптиг-эвилеи, оларның негелде-чомударларынга тыныштыр. Ынчангаш анаа өөрүп четтиргекимии илерезирии бодаи мен.

Х. ОЧУР.

Улуг-Хем район, «Найырал» совхоз.

«Чер кырынга чурттагга дээш»

«— Тимофей, сээң-биле сүмележир дээш келдим. Мында менээ эң чоок кижи сен болгай сен. Мээң орнумга болзуңза, кадыг шиитпир хүлээп алыр сен?

— Павел Максимович, мен силерге шиитпирнем чүгааладым: атказарлаар херек!

— Чок. Дужаал келбээзе бисте мындыг эрге чок. Кайы хире-даа когарлаан кортпаан, айыткап туруштарны камгалаар ужурлуг бис!

— Павел Максимович, дужаал мындыг байдалда биске четпеи баары магат чок. Ынчангаш эң-не шын шиитпир — аткаарлаары!

— Тимофей, сени мен чөрбин чыл билир мен. Херек апаргаи-ла дузалап-даа чордум. Сээң эрес-дилиим, бергелерге торулбас командир деп санап келген мен. А сен ам кээп мөңгө мындыг сүме кадарың ол бе? Бистиң шерии хүлээлгевис уттуптуң бе?

— Бо дайын хамзаты дайындан үскок ылгалдыг. Ам бистиң эрес-дилимивис карак-кулак чок шаап халдаарында эвес, а шын шиитпирии чогуур үезинде хүлээп алырыпза. Оорган мун-мун кижилериниң салыч-чолу, дириг артары хамаарлыг болгай Павел Максимович, бис ам боттарывысты эвес, шеринвисти, оон дайынны шиитпирии болзаар ужурлуг бис. Аткаарлавас болзувусса, бүзөлелден чайлавас бис».

Мындыг чугаа «Бедик ат» деп кинодолгиниҥ «Чер кырынга амыдырал дээш» деп ийнги кинозүүнүң эгезинде армия командылакчызы Павел Максимович Гайдабура биле корпус командылакчызы Тимофей Петрович Шаповаловтуң аразында болур.

Кинодолгиниҥ бирги киноозу «Мен — Шаповалов Т. П.» республикадың киноэкраннарынга үнген. Инда шеринҥ кадржазал командири Тимофей Петрович Шаповалов Халхин-Голга аар балыкаткаиындан халлашкан болза-даа, Ада-чурттуң улуг дайыны эгелээрп билек дайылдажыл турар кезекче чорудар дугайында билдиришкиннии бижиир. Доппу чамдарын бижип турда, оон амыдырал бирги кинога долуузу-биле көстүр. Бирги делегей дайынынга ак хаан шеринҥ прапорщиги Шаповалов революциялыг бөгүнгерилеп ажылтыы-тараачыл эрге-чагырганың талазынче пиштип, актар, интервентилер-биле демиселге киржир. Шак мынчалдыр Кызыл шеринҥ тургустунуп быжыгарынга бүгү болуп турасказган, билиг мергежилиг командир дайын үезинде болуп дайын шөлүүнден өскөр болаар аргазы чок.

Чогум-на мынчап «Чер кырынга чурттагга дээш» деп ийнги киноҥүң эгезинде Т. П. Шаповалов — корпус командылакчызы. Үстүнде бижээн чугаа-марыылдашкың үезинде оон корпузунуң кирип турары армия үш талазындан фашист шеригдериниң аргыс күштеригге кыстырган, бүзөлеттиреринең кырында. Армия командылакчызы-биле Шаповаловтуң аразында маргылдаа Шаповаловтуу-биле доостур. Павел Максимович командылаал пүвүзүүче немец десантныың халлашкыдыышкың үезинде өөрүттүр. Армияның командылаал Шаповаловке шилгээр. Оон аразында аткаарлаар дугаарыма Шаповаловка чагаа келир. Оон чаңгыс оглуу өлүрткен болур. Оон мурнунда балыглаткан оглун Шаповалов мөңгө чедип кел деп чалдап кээр. «Сени чидирипсимзе, канчап чурттаарымны билбес мен. Дайын чоок кижилерниии шүүтүүзүн алгаш барды» — дээрге: — «Ажыгбас аңай, аазап тур мен, дириг артар мең» деп оглу харылаза-даа, дайынның аймызы өскүзүр шиитпирлеткеи. Мээ-болу улуг-шыырак, амыдыралның халыг бергеи эртхея Шаповалов ыяш ыыдаашпайн, картазының кырынге кыраанын аазын хамчылап, мизий бээр.

Совет солдаттарның эрес-маадырлыг чорүү, күчүлүг чаа шериг техниказы, фронт командылакчызы, генерал-полковник Шаповаловтуң болгаи оон дайынчы ян-чорүүнүң стратегтиг болгаи тактиктиг мерген, кежээр угаан-бодалы дайынны мырыңай дүжүп бээрииге алдаазар.

Кинооуң төнчүзүнде Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы Тимофей Петрович Шаповалов кадайы Альбина Васильевна-биле төрүттүнген хоорайында аңаа турасказал ажыттеныпын ёзулалыпа кээр.

Т. П. Шаповалов деп совет командир шыпкыда чок Ол оюскан ат база эвес. Ол болза Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң бистиң күрүеевистиң тиилелгезинге улуг үлүүн киргеи шылгараацгай совет полководчуларның кайызынга-даа хамаарыштырып болур овур-хевир-дир деп, кинооуң режиссёру Евгений Карелов чугаалаан.

«Мосфильм» студиязы тургускан «Бедик ат» деп кинодолгиниҥ «Чер кырынга амыдырал дээш» деп ийнги киноозу республиканың киноэкраннарынга үлдээс үнүп эгелээр.

М. САЯ.

ЧАА КИНО

БО КИНОНУ КӨРҮҢЕР

«Беларусьфильм» студиязга режиссёр Вячеслав Никифоровтуң тургусканы «Хлеб пахнет порохом» деп кино республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн.

...Октябрь революциязының тиилээнииниҥ соонда, чаа Совет эрге-чагырганы империалистиг дайындан үнери коичуг чугула алырган. Кайзерии Германия-биле зибадалдыг мерээ ёзугаар Совет Россия үш миллион рублейни туттурган орус шеригдерии чемгереринге төлээрии хүлээнгеи. 36 вагон тараиы Германияже чорудуп турда, совет эрге-чагырганың зайызыннары орта шаптыктап, Германия-биле кәрээни буурадырын мызыдар. Немец хоруг-далгадан хосталган прапорщик Лукашевич туттурган орус шеригдерии аштап турарынга большевиктерни буруудадыр сагыштыг чевип кээр. Ынчалза-даа хамыктың үнүру ында эвезии билип, тараа чүдүрген эшелоннуң комиссары большевик Иващеннога дузалажып, чоннуң эрге-амыры дээш шыкында ным турмуп турарын оон бүзүрээрии кинода төөгүп турар.

Телевидение

ИЮЛЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыылалар программазы. 12.05—Медиозер. 12.10—«Совет Эвилелиниң бараан боон тур мең». 13.10—Өөнүт телекоргүүт. Школачыларга. «Бо кайгамчык тоолчургу чурттаа». 13.55—«Кадыкшыл» программаның почтазы. 14.25—Өөнүт телекоргүүт. «Кино аян-чорукгарының клуву» 15.25—Өөнүт телекоргүүт. Совет ырларының конверти. 15.50—«Делегейниң панорамазы». 16.20—«Музыкалыг квоск».

КЫЗЫЛДАН

16.50—Музыкалыг атракт.

МОСКВАДАН

17.00—«Ортеткел ис» деп уран-чечен телефильмниң башгайгы көргүзүү. 18.00—«Ут». Информастыг программа. 18.30—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг V конкурузунуң хаглыигазы. конкурстуң лауреаттарының конверти. Консерваториянның улуг залынган дамчыдылга. 22.00—Өөнүт телекоргүүт. Футболга делегей чемпионазы. ГФР биле Голландияның шилиидеи командаларының аразында делегей чемпиону ат дээш маргылдаа. ГФР-деи дамчыдылга. 23.45—«Ут». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 8-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. Тыва телевидение болгаи радиоиуң симфония оркестри ойнаар. 18.30—«Оолдарны уламчылаан». Телефильм. 19.00—Телемедээлер. 19.15—«Салгалды кидизиг». Телефильм. 15.25—«Кодээнии амыдыралы». Дамчыдылга 20.05—Телемедээлер. 20.20—«Куда». Телефильм. 20.25—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 21.05—23.00—«Паганиниң агартынгы» Телешин. 1-ги, 2-ги сериалары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Киноте атрааада

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыды: «Ачазы болгаш математика» 9.30, 10.45, «Куда тангозу» 12.00, 13.45, 15.30, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Арызаң болгаш Лео» 11.30, «Улуг селгүүсээшиии» (2 сериялары) 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.20, «Олүмүт чазыт» 10.50, 12.40, «Эттиимес мөгечии» 14.30, 16.20, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сатурнеи болгаш Вака-Вака» 14.00, 15.30, «Шулбустуң чалчаазары азы дээрбезинде» 17.00, 18.10, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Улуг трамплин» 15.00, «Бис чаржыо тур бис» 16.30, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чиволашкое» 12.00, «Хлеб дарызыг-дыр» 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Көвүүгүлер» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эттиимес мөгечии» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Уруг болгаш аркодил» 9.25, 11.05, 12.45, «Гандвандың черии чурттагазы» 14.25, 15.45, «Куда тангозу» 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бомбук кырында уруг» 15.00, «Бир кижи артык» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Кымыран виноград» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-54, кодээ ажылагый кылдазының 21-47, үлетпүр кылдазының 22-64, чагаа кылдазының 41-27, информацияа база совет тургузут кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 708.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном тидүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00553

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 159 (9533) | Вторник, июль 9, 1974 чыл | 1925 чылда үдезиглеттингеш. | Өртээ 2 коп.

Н. В. Подгорный Сомали Демократтыг Республикаже чорупкан

Сомали Демократтыг Республиканың Дээди революстуг чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барренниң чалааны ёзугаар албанныг аян-чорууп киирген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный июль 7-де Москвадан Сомали Демократтыг Республикаже чорупкан.

Совет Эвилелиниң күргүзе туктары-биле шимээн Внуково аэродромга Н. В. Подгорныйны эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчылары М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң парламент болүүзүнүң даргазы А. П. Шитиков, ССРЭ-ниң парламент болүүзүнүң даргазының бирги орлакчызы Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери Б. П. Бугаев, К. И. Галаишин, В. П. Елютин, В. П. Ленд, ССРЭ-ниң чиңгине прокурору Р. А. Руденко, ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазы Л. Н. Смирнов, «Известия» солунуң кол редакторы Л. Н. Толкунов, Моссоветтиң күүскомунуң даргазының бирги орлакчызы В. П. Исаев болгаш өскелер-даа үдээн.

Сомали Демократтыг Республиканың ССРЭ-ле түр бүзүреттиргеи төлевээн Абдулаки Абдурахман Адеи үдеп турганнарның арагыга база тургаш.

Н. В. Подгорный-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министриниң бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Камгалал Министриниң бирги орлакчызы армия генералы С. Л. Соколов, албанныг өске-даа хүнделер чорупкан.

Он-на хүн, Н. В. Подгорный Сомалиже бар чыда, Симферопольга кежеп када доктаагаш.

Аэродромга Н. В. Подгорныйны болгаш ону үдеп чорууп алган хүнделерни Украинаның КП-ның Крым обкомунуң бирги секретары Н. К. Кириченко, ажылчы чоннар депутаттарының Крым область Совединиң күүскомунуң даргазы Т. Н. Чемодуров, областың болгаш хоорайның өске-даа удуртукчу ажылдакчылары утпуп алган.

(СЭТА).

ЧАРЫШТЫҢ ОДУ ЧАЛБЫЫШТАЛЗЫН!

«САЛЮТ-3» УЖУДУУШКУННУ УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

УЖУДУУШКУННУҢ БАШКАРАР ТОП, июль 8. (СЭТА). Ужуп чоруп турар «Салют-3» деп эртем станциязынга ийиги ажыл хүнү Москвазыны-биле 9 шак 40 минута турда эгелээн.

Ужудуушкуминуң программазынга дүүштүр эки станцияның иштинге ажылдарны чорудуп, борт системаларын болгаш эртем аппаратуразын хынап турар.

Медицинга контролюнуң болгаш станциядан келген медээлерни ёзугаар алырга, космонавтыларның иштинге байдалы эки. Павел Поповичиниң судалы минутада 50, Юрий Артюхинии—56 удаа соп турар. Ийи космонавтының артерия базышкыны моңгун суглуг хемчээшкиниң коргүзүү-биле алырга 115 болгаш 75 миллиметр болуп турар. Медицина-биология шеңделдерениң программазынга дүүштүр космонавтыларның долу электрокардиографтыг эгиннелээшкинин чорутқан.

«Салют-3» станцияның борт системалары чогумчалыг ажылдап турар. 15 шакка чедир станцияның ужудуушкуну Совет Эвилелиниң девискээриндеи радио-биле харылзааны ынага эрткен. Бо үениң иштинде эки-даа харылзааны «Космонавт Юрий Гагарин» болгаш «Космонавт Владимир Комаров» деп эртем-шинчилел судуларын болгаш «Молния» деп харылзаа спутникти дамчыштыр чорутқан.

УЖУДУУШКУННУ БАШКАРАР ТОП, июль 7. (СЭТА). Москвазыны-биле 13 шак турда орбитада «Салют-3» деп эртем станциязы Черии 200 катап долгамган, оларның 40-ни космонавтылар-биле кады долгавган. Экипаж станцияга улам ажыл хүнүнүң программазын чедиишкинниг боттандырып турар.

Космонавтылар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин хүн дургузунда деңзи чок ажыр байдалда баш моэзиниң дамыр системазының кандыг болуу бээрии өөренир соруулга-биле медицинаның өлүрээн ажыл шеңделдерин кылган реографтыг аргабиле дамырларны хан-биле болдурарын база шинчилээн.

Деңзи чок ажыр үеде болуу бээр таарымча чок чорууну болдурбазы-биле станцияда тускай тренажерни тургускан. Оон дузазы-биле күш-дамырның ажыы-бүрү мергежилгелер комплексинии кыяын болур.

Тренажерни ажылчын байдалче шилчитпеен соонда космонавтылар башкарар шеңделдерни кылган. Ону кылып турар үеде космонавтылар тускай костюмнерни кеткен, оон дузазы-биле мергежилгелер кылып турар үеде оларның шимчээшкинниинің эргежок чугула структуразын хынаан.

Чер-биле харылзаа тудуп турар үеде, космонавтылар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин ужудуушкуниуң эки чорун турарын, кадымның байдалы эки болуп, сагыш-сеткилиниң тергиин болуп турарын дыңнатканнар.

ЧУРУКТАРДА: космонавтылар П. Р. Попович (үстүнде) болгаш Ю. П. Артюхин.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ КИЧЭЭНДИРИИ

МОСКВАНЫҢ ЭЛЕКТРОМАШИНА ТУДУУНУҢ С. М. КИРОВ АТТЫГ ЗАВОДУНУҢ АЖЫЛЧЫННАРЫНГА БОЛГАШ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРЫНГА

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди шылгаранган ажушажылчы чедиишкиннериңерби-ле — күш-ажылдың будурүүчүлүүн үлгаттырар талазы-биле беш чыл планының өнаалдаларын үш чыл дөрт ай дургузунда, хуусаа бетинде күүсеткениңер-биле хөлбаштыр силерге изиг байыр чедирип тур.

Ол үениң дугузунда заводта электрошимчедиичилериниң болгаш аппаратураның шынары, ынаныштыг болгаш ур үеде эдилелдиг болуру, будурүлгениң ажыктыы база дыка бээзинин демдеглээри көрүнчүгүр.

Бир эвес будурүлге чериниге социалистиг чарыш эки организастаттынган, техниктиг чепсегленишкин болгаш будурүлгени сайгыракгаймыдары хамык чөп боттанып, ажыядакчыларның профессионалдыг мергежили чайгылыш чөп бедип турар болза, ындыг күш-ажылчы коллективиже продукцияны немей будурериниң улуг курлаевырлары тургустунар болгаш ажыктыг кыядыр ажыглаттынар дээрзин силериниң чедиишкиннериңер бүзүрелдии-биле көргүзүп турардыр.

Күш-ажылдың будурүкчүлүүн үлгаттырарынга чедип алган түңнелдериңерни улам ыяш быныглаарын болгаш хөгүдерин, 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүсеривинге чаа-чаа чедиишкиннерни база төсту беш чылдың өнаалдаларын хуусаа бетинде доозарын чедип алырын силерге СЭКП ТК күзел тур, эргим эштер.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

Сөзүнге·ээ болур дээш

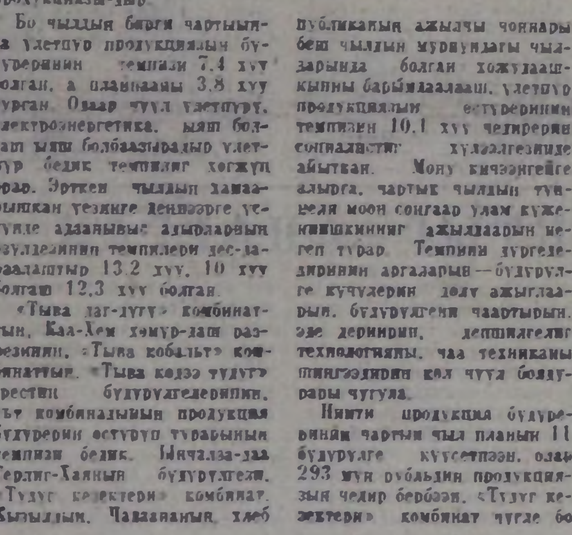
Төсту беш чылдың төлэрадыкчы чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде ажыр күүсеривинге хүлээлгени алган Каа-Хем районнуң «Тимлелге» колхозунуң ажыл-ишчилери сөглээн сөзүнге ээ болур дээш шинчилеринге турүүп турар. Анаа магадылалдың баштайгы базымы — көдээ ажыл-агый продукцияларын күргүнеге садарының чартык чыл планын ажыр күүсеткени болур.

Колхоз чартык чылда 114 тонна эт садарын 121 тонна, 345 тонна сүт садар планныг — 353 тонна киядыр боттандыртан. Дужаагаш малдың дөгээн семис, аар деңзиглиг, а сүттүг шынары эки. Ажыл-агый бо чылын кажангыдаа-даа хой дүк кыргын, 6100 кг дүк садар планын бо хүннерге 11700 кг чедиргеи. Кыргаан хой болгаш өшкү бүрүзүнден кыргын ап турар дүгү планда көрдүгеннигеден хой, эки шынарлыг.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын будурериш көвүдеидир, ону эки шынарлыг белеткээри дээш организастчы ажылды колхозтуң баштаар черн, ооц спецыалистерн чедиишкиннг чорудуп турарының ачызында ажыл-агый бо чылын белиң көргүзүлгеии чедип алырынга бүзүреллиг.

О. ИРГИТ.

МЕРГЕЖИЛДИГЛЕР ЧАРЫШТА

«Тыва тудуг» тресте партком секретары В. К. Казактың (ом талазында) конкурстуң тиилекчизинге байыр чедирип турары.

АВТОРНУҢ фотозу.

ВЛКСМ Тыва обкому республиканың тудугчу комсомолчуларыныктарының конкурузуи эрткен субботада Кызылдың деөрткү микрорайонунга эрттиргеи. Анаа тудуг организациялырында келгилээн 85 кижилиг 11 команда бажыннын эки шынардыг, дүүгем тудар, иштики ажыллариын шалыпкын шеверлээр талазы-биле боттарының арга-дүрүзүлгезин шенежин маргыпкан.

Конкурстуң киржикчилерн чыскаалыпкан. ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары Г. С. Иргит конкурстуң киржикчилеринге байыр чедирип, эге сеспбиле маргылдаанны ажыктаан. «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи Ч. Б. Ондар тудуг ажылдарының темпизин белидер, шынарын экижидеринге хөрээнге конкурстуң улуг ужурдузазын чугаалаан, маргылдаага чедиишкиннег болуруи күзеп, оларга байыр чедиргеи.

Келген командаларны мергежил айы-биле түс-түс звенолар кыядыр үскүлээп соонда чарыш эгелээн. Дашчылар доктаатпынган түрүм ёзугаар үш шактың ажылын күүсеидир ужурлуг. Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң дашчылары П. Кузнецов биле И. Колесников бир звено боюп ажылдаан, маргылдааның эгезинден ажылга мергежилгиин көргүзүп, тудуп эгелээнин хамазы өске звенолардан бедик, шак четкелек ажылдаан, 2 кубометрни салыпкан. Шинчилеп ажылдың темпизинин болгаш шынарының талазы-биле макталып эгелеен. Олар ажылдың түңнелинде 4,55 кубометрни салган, дашчыларның бирги черни алган. «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчы звенозу Н. Никитин, Ю. Побызаков үстүнде дашчылардан тулак чок ажылдаан, бир шак дургузунда 1,75 кубометрни салып тургускан. Конкурстуң түңнелинде олар ийиги черни алган.

Штукатуржуларның механизастаан болуу ол хүн хой ажылларны кылган. Олар ийи шактың шеверлел ажылдарын күүсеидир хүлээлгедиг. Е. Бизяева, О. Кок-кыс, Н. Стрельникова, В. Поздняков (№ 48 тудуг эргелели) бир звено боюп ажылдаан, конкурстуң доктаатпынган шагынга чедир 219,4 дөрбелчин метрнин шеверлел ажылын доозкаш, чарышка тиилекчи болган. Хөлбиле ажылдаар шеверлекчилерден С. Севильбаа биле Х. Алдын-кыс (№ 48 тудуг эргелели) ийиги черни алган. Оларда тудуг эргелелиниң механизастаан штукатуржулар звенозу А. Павлов, Т. Пермякова, Т. Шелепова, С. Фатеева болгаш хөл-биле ажылдаан штукатуржулар З. Сергеева, Г. Марьясова ийиги черни алгылааннар.

Чазаныкчылар звеноларындан М. Павлюк, В. Павлюк (№ 48 тудуг эргелели) докгаатпынган ийи шакта 55 метр шаланы эптеп кылган, чарышка шилгараан. Б. Соловьев, Хүреш-оол Дарын-Баяр ийиги черни алган.

Тудугжуларның конкурузунуң негелдезинге мергежил айы-биле ажылдаарындан анагда, теоретиктиг билиинин база хынап көөр тургаи. Чазаныкчылардан Павлюк алышкылар, штукатуржулардан С. Севильбаа, Г. Марьясова, С. Күлеймаа, Е. Бизяева, Н. Стрельникова, дашчылардан П. Кузнецов, Н. Никитин, О. Кара-оол олар туткан билеттериниң айтырыгларынга долу харыыны берип, теоретиктиг билиин практика-биле эки долбаштырып билириин бадыткаан.

Түүйбүну шынарлыг болгаш дүргеи садыр талазы-биле О. Кара-оол («Кызыл тудуг») бедик мергежилдиин көргүзүп, 3 кубометрни салгаш, ажыл планын 302 хуу күүсеткен. Тудугжулар И. Комзак-оол, В. Сендигур, В. Дубинина, С. Поповков (№ 48 тудуг эргелели) оларның ажылынын темпизин дүргеи, шынарын эки деп демдеглээн. Командаларның долу составы-биле келбээнинден команда айы-биле түннел ундуреринин барымдаазы чок болган.

Маргылдаанын түңнелинде чазаныкчылардан Павлюк алышкылар, механизастаан штукатуржулардан Е. Бизяева, О. Кок-кыс, Н. Стрельникова, В. Поздняков, хөл-биле ажылдаан штукатуржулар С. Севильбаа, Х. Алдын-кыс, дашчылар Н. Кузнецов, Н. Колесников тоску беш чылдың төлэрадыкчы чылы — 1974 чылын чемпионнары боюп, чемпион лента болгаш өртектиг белек-биле шаңнатканнар.

Кызылдың профессионал-техниктиг үчилищезинин сургуулдары тудугжуларын республика конкурузунга бир дүгээр киришкеи. Анаа ийиги курстун сургуулдары Хертек Николай биле Алексей Куулар мергежилдиг болгаш хөөчүн ажылчыннардан тулак чок ажыдаан. Оларын кыягап ажылын комиссия эң эки шынарлыг деп үнелеен.

Республиканың районнарындан болгаш чер-черде тудуг организацияларындан Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Кызылдың тудуг эргелелериниен, Улуг-Хем, Хөөү-Аксы, Ак-Довуракган келгеннер. Кемеровонуң тудугжу студентилер оттрядының командалары биришкеи. Оон иштинде Чөөн-Хемчиктин тудугжу командазы долу составы-биле келгенин эки деп демдеглээн. Командаларның долу составы-биле келбээнинден команда айы-биле түннел ундуреринин барымдаазы чок болган.

Маргылдаанын түңнелинде чазаныкчылардан Павлюк алышкылар, механизастаан штукатуржуларлан Е. Бизяева, О. Кок-кыс, Н. Стрельникова, В. Поздняков, хөл-биле ажылдаан штукатуржулар С. Севильбаа, Х. Алдын-кыс, дашчылар Н. Кузнецов, Н. Колесников тоску беш чылдың төлэрадыкчы чылы — 1974 чылын чемпионнары боюп, чемпион лента болгаш өртектиг белек-биле шаңнатканнар.

А. СОДУНАМ.

Совет Тыванының 30 чылынга

Байыр Маадырович Анай-оол Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ыяш дивер цехиниң ажылчыны. Ол коллективте мурнакчыларның бирээзи, коммунистиг нуш-ажылдың шалыпчызы, ленинчи юбилей медалының болгаш «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрөн демдээниң эдилекчизи. Ол ай санында планның 120,—130 хуу нүүседип турар.

ЧУРУКТА: Б. М. АНАЙ-ООЛ.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ДЕМНИГ БАЗЫМ

Ол мышкаш районнуң улеттүр. тудуг. транспорт, садыг организацияларында база багай эвес ажылдап турар. Төрээн чурт планнаан ажыр 1285 тонна эң эки сорттуг даг-дүгүн, 51 мун түүлбүнү алган. Эң эки коргузуглерни «Тыва даг-дүгү» комбинатының Кызыл-Мажалыктың түүлбү заводунуң, районуң болгаш еске-даа улеттүр будурүлге черлериниң коллективтери чедип алгылаан.

Партком нар, партия организацияларының ажылынга социалистиг хүрээлгелерниң күүседилери ажыл-ишчи бүрүзүнүң нүжененнигниг ажылынга хамаарыжыр деп чүвени хандыр медереп билбишаан, ажылчынар, колхозчулар ортузунга политиссеалыг ажылды улам

Партия өөредилгезиниң системазының база бир өөредилге чыны дөзүлеген. Ажыл шак-биле төнмезең. Ам чаа өөредилге чылынга үлүштүр белетнил ажылдары чоруп турар. Ынчангаш ажа хамаарышкан чүүлдерни моон сонгаар үргүлчү парлаар бис.

Бөгүн дуржулганы пропагандист Сергей Сарыглар Хөртектиң бадалын моөң адаанда парладывыс.

МЭЭҢ ДУРЖУЛГАМ

Партияның идеологтуг фронтузунуң мурнуку одургунун, партияның политиказының массаларга чиңгине дамчыдыкчызы — пропагандистиң харыысалгазы, үлөөлетзи улуг. Социалистиг Төрээн чурттуң кайгамчыктыг чедишкиннери, улус ажыл-агыйының планнарын амыдыралга боттандырары — массаларны коммунистиг ёзу-биле ажыллаар, чурттаарынга кижизидериндең улуг хамаарылгалыг болур.

Мен Бай-Тайга райпозунда 9 чыл пропагандистеп турам мен. Бис партия төөгүзүн, төөгүлүг база диалектиктиг материаллизмни, эртемниг коммунизмниң үндезиннерин, СӨКПниң амгы үеде экономиктиг политиказының айтырыгларын өөренип дооскан бис.

Пропагандистиң ажылының эң чугула кезээ кичөөлге белеткел болур. Программаны сайгарып көөру эң чугула айтырыг. Номлан дүвү-дүлүп конспект кылгаш, дыннакчыларга ону номчуп бээри-биле черле кызыгаарланып болбас. Пропагандист тайылбырлаар темазын кичөөнгейлиг номчуп, оон кол утказын тодарадып алыр. Оон соонда ол темага хамаарышкан материалларны дилеп тывар болгаш тып алган материал бүрүзүн канчаар ажыглаарын боданып көөр. Утказы билдинмес сөстерни үшта бижээш, янзы-бүрү словарьлардан утказын көөр, оларны конспектиге үшта бижин, адаан шыйып алыр.

Конспектизең ангыда кичөөлге хереглээр көргүзүр материалларын, картаны белеткеп алыр. Кандыг-даа кичөөлге белеткениң тура, пропагандист делегей байдалыкыны чаа болуушкуннарын, чурттуң, республиканың, районнуң болгаш ажыл-агыйларның чедишкиннерин билир ужурлуг. Бир эвес дыннакчылар чалгаарап, дыннавайн олурар болза, солун тывызыктарны, үлегер домактарны, ыяска шоодуларны чугаалап бээрге, оларның байдалы бүрүү-биле өскерлир, кичөөнгейн шупту катап лекторже хазар түттунар. Эң-не кол база бир чугулалап чугаалаар чүүл — ГОЭЛРО-нуң планы болур, ол план канчаар боттанганы, канчаар боттанып турарыл дээрнин билип алыры дыннакчыларга солун, улуг Ленинниң ролүн онзалап демдеглээр хереглер. Чуруумчу Шматьконуң «Ленин ГОЭЛРО планының картазының баарында» деп чуруун көргүзүр материалы кылдыр ажыглаар. Бо темага хамаарыштыр Совет эрге-чагырганың бирги дүннеринден эгелээш хүннээн алганы чер дугайында Декретти дыннакчыларга номчуп берип болур. В. И. Ленинниң Совет эрге-чагырганың бирги дүннеринден эгелээш экономиктиг айтырыгларже кайы хире улуг кичөөнгейни салып турганын көргүзери-биле оон дараазында чүүлдериниң чамдык-одургуларны бүрүнүбиле номчуп берип болур. «Совет эрге-чагырганың элчеглиг сорулгалары», «Улуг эгелээшкин», «Эвээш-даа болза, эжиан черле эжиа» болгаш оон-даа өскө.

Кажан теманы тайылбырлап турган, дыннакчыларга айтырыгны салып болур. Ол дээрге—оларның теманы алы материалды кайы хире шингээдип ап турарының хынаалазы болур. Чижээлээрге, дыннакчыларнан «НЭП» деп чүл дээрзин айтырып болур, чүге дээрге олар ону моөң мурнунда эөренип турган болгаш билир ужурлуг. Бир эвес дыннакчылар чалгаарап, дыннавайн олурар болза, солун тывызыктарны, үлегер домактарны, ыяска шоодуларны чугаалап бээрге, оларның байдалы бүрүү-биле өскерлир, кичөөнгейн шупту катап лекторже хазар түттунар. Эң-не кол база бир чугулалап чугаалаар чүүл — ГОЭЛРО-нуң планы болур, ол план канчаар боттанганы, канчаар боттанып турарыл дээрнин билип алыры дыннакчыларга солун, улуг Ленинниң ролүн онзалап демдеглээр хереглер. Чуруумчу Шматьконуң «Ленин ГОЭЛРО планының картазының баарында» деп чуруун көргүзүр материалы кылдыр ажыглаар. Бо темага хамаарыштыр «Бичия Совет Энциклопедияны» (шиңа 50 муң янзы-бүрү статьялар бижиттингеп). «Ыяска политиктиг, философия, экономиктиг словарьны» болгаш дараазында справочниктерни ажыглап болур: «СӨКП», «ССРЭ чурагайларда», «ССРЭ-нии ажыл-агыйы», «Капитализминиң делегейи», «Делегей экономиказы», «Бүгү делегейниң чону» дээш оонда оске.

Дараазында журналларны болгаш солунларны ажыглаары чугула: «Коммунист», «Политическое самообразование», «Правда», «Шын», «Тувинская правда», Политиктиг литературадан: СӨБП-нии XXIV съезжизиниң материалдарын, В. И. Ленинниң төрүттүнгениңден бээр 100 чыл болган оонга, ССРЭ-нии түргүстүнганыңдан бээр 50 чыл оонга Л. И. Брежневтиң илеткелдерин, СӨКП Пленумчарының болгаш Совет чазактың шиитпирлерин ажыглаар. Бо темага хамаарыштыр янзы-бүрү литература көвей болганда пропагандист кижи оон үшта бижидилгелерни, санларны, фактыларны, төөгүлүг документилерни допчузу-биле ажыглаар. Темага бижимел конспектизин кылыр. Дыннакчыларга оон чугаазы чедиңгир болур. Теманы боттары өөренирингe чиик болур кылдыр эки белеткеп алыр. Бижип алган конспектизи өөредилге ному-биле дүүшпес болур ужурлуг. Ону көрүп номчуйын, болдунун сөзү-биле чугаалаар херек.

Бистиң бо темага хамаарыштыр Совет эрге-чагырганың бирги дүннеринден эгелээш хүннээн алганы чер дугайында Декретти дыннакчыларга номчуп берип болур. В. И. Ленинниң Совет эрге-чагырганың бирги дүннеринден эгелээш экономиктиг айтырыгларже кайы хире улуг кичөөнгейни салып турганын көргүзери-биле оон дараазында чүүлдериниң чамдык-одургуларны бүрүнүбиле номчуп берип болур. «Совет эрге-чагырганың элчеглиг сорулгалары», «Улуг эгелээшкин», «Эвээш-даа болза, эжиан черле эжиа» болгаш оон-даа өскө.

Кажан теманы тайылбырлап турган, дыннакчыларга айтырыгны салып болур. Ол дээрге—оларның теманы алы материалды кайы хире шингээдип ап турарының хынаалазы болур. Чижээлээрге, дыннакчыларнан «НЭП» деп чүл дээрзин айтырып болур, чүге дээрге олар ону моөң мурнунда эөренип турган болгаш билир ужурлуг. Бир эвес дыннакчылар чалгаарап, дыннавайн олурар болза, солун тывызыктарны, үлегер домактарны, ыяска шоодуларны чугаалап бээрге, оларның байдалы бүрүү-биле өскерлир, кичөөнгейн шупту катап лекторже хазар түттунар. Эң-не кол база бир чугулалап чугаалаар чүүл — ГОЭЛРО-нуң планы болур, ол план канчаар боттанганы, канчаар боттанып турарыл дээрнин билип алыры дыннакчыларга солун, улуг Ленинниң ролүн онзалап демдеглээр хереглер. Чуруумчу Шматьконуң «Ленин ГОЭЛРО планының картазының баарында» деп чуруун көргүзүр материалы кылдыр ажыглаар. Бо темага хамаарыштыр «Бичия Совет Энциклопедияны» (шиңа 50 муң янзы-бүрү статьялар бижиттингеп). «Ыяска политиктиг, философия, экономиктиг словарьны» болгаш дараазында справочниктерни ажыглап болур: «СӨКП», «ССРЭ чурагайларда», «ССРЭ-нии ажыл-агыйы», «Капитализминиң делегейи», «Делегей экономиказы», «Бүгү делегейниң чону» дээш оонда оске.

Дараазында журналларны болгаш солунларны ажыглаары чугула: «Коммунист», «Политическое самообразование», «Правда», «Шын», «Тувинская правда», Политиктиг литературадан: СӨБП-нии XXIV съезжизиниң материалдарын, В. И. Ленинниң төрүттүнгениңден бээр 100 чыл болган оонга, ССРЭ-нии түргүстүнганыңдан бээр 50 чыл оонга чаалап алган.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ЮСФР. Югослав тудугжулар бодунуң наймысалдымның кызыгаарын улам мрадып бар чыдар. Шаанда үүрмек суурлар тургаш кыдат черлерде улуг чурттаалга районнарны тудуп турар. Оларның эң улуу — Чаа Белград болуп турар. Бо дээрге 250 муң кижи чурттаар бүдүп хоорай болуп турар.

ЧУРУКТА: чаа Белградтың бир микрорайону.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу. (СӨТА-ның фотохрониказы).

А. ГАРРИМАН: улуг ужур-дузалыг чугаалажыышкыннар

ВАШИНГТОН. (СӨТА-ның корр). АКШ-тың Президентизи Р. Никсонуң болгаш СӨКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң аразынга дээди деңнелге эрткен ужуражыышкыннар ийи чурттарның улустарынга амыдыралчы эргежок чугула айтырыглар талазы-биле депшилгени чедип алырынга улуг ужур-дузалыг болган деп, америк политиктиг болгаш хөй-ниитиг көскү ажылдакчы А. Гарриман медеглээн.

«Москвага эрткен чугаалажыышкыннар ийи улуг күрүнелериҢ аразында харылзааларны улам ыяй быжыглаар болгаш дайын болу бээрин болдурбазынга дузалаар деп чүвеге американнарның хөй нуруузу бүзүрел турар» деп, СӨТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ол чугаалаан.

Совет Эвилели болгаш Каттыжкан Штаттар харылзааларын хөгжүдеринiң чаа үе-чадазында туруп турар. Бистиң чурттарывыстың аразынга ханы кады ажылдажылганы чорудуп болур хөй талалар бар, ол чорук дешилгени болдурар деп, А. Гарриман айыткан.

Оларның санында долгандыр турар бөйдүсту кампаниялары, далайларның болгаш океанларның байлаан ажыттарын чижектиг делегей ужур-дузалыг айтырыглар хамаарыжыр.

Бистиң чурттарывыс шериг күжүүнүң талазы-биле канчаардаа аажок арганнарлыг, оларны моөң соңгаар улаттырарының кандыг-даа бирымдазы чок, мынчангаш бо талазы-биле чедип алдынган дугуржулганы болдунар-ла шаа-биле күүседири эргежок дугуда. Бир эвес бистер чепсектелинишкинниҢ эдерее будуреринi сонсаавыр болдувусса, ол чорук чер бомбузазының бүгү кижилеринге канчаар-даа аажок ужур-дузалыг болгаш бүгү-ниитиг тайбыңга магадылал болур деп, ол медеглээн.

Москвага чугаалажыышкыннарга совет-америк харылзааларын быжыглаар деңнилге чедип алдынган. Энергетика, чурттарга болгаш тудугунуң өске-даа хевирлеринге эртем шинчилеедери болгаш кылымал чүрек ажылдан кылыр талазы-биле ССРЭ-ниң база АКШ-тың аразында кадыг ажылдажылга дугаймында аттаалган дугуржулгалар, экономика, үлеттүр, техниктиг кадыг ажылдажылга талазы-биле ССРЭ-ниң база АКШ-тың аразында үр хуусавалыг дугуржулга болза Совет Эвилелиниң болгаш Каттыжкан Штаттарның аразында экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге дузалаар.

Р. Никсонуң болгаш Л. И. Брежневтиң аразында үшкү ужуражыышкынны эрттирген чорук доктаамал үндезиннiг болгаш тодаргай түңнелдерлиг болуп турар.

«Моөң соңгаар совет-америк харылзаалар улам хаңы кады ажылдажылгага үндезилеттинип «оруттуунар» дээрзинге идегеп турарын А. Гарриман илергейлээн.

Алдарлыг юбилейлерге уткуштур

ҮЖЕН ЧЫЛЫ-БИЛЕ ТӨРУТТҮНГЕН

ВАРШАВА. Дайын мурнунгы Польшага үлетпүрүүн ындыг алыры турбаан. Оон төрүттүмер чоруу чурттуң барык бүргүү-биле үрелген хоорайларын болгаш суурларын дүргеи катап тургузарының эргежок чугулазындан болгаи.

Чугаа болза тудуг машиналарының дүгайында чоруп турар, оларны бүдүрериче Польша эң баштай бежеи чылдарның эгезинде киргеи. Амгы үеде улусчу Польшада тудуг машиналарын үлетпүрүнүң улуг-улуг «Бумар», «Зремб» болгаш «Мадро» каттыжмышкыннарында бүдүрүп үндүрүп турар. Чижээлээрге, Польшада болгаш дэштыкыда сураглыг Л. Барыньский аттыг завод соөт лицензия ёзугаар универсалдыг экскаваторларны кылып үндүрүп турар.

Бо үеги Польшада кылдыын үнмейн турар болгу хөт мядыг тудуг техниказы чөрле чок боор. Ол дээрге боттарының конструкциязының гидравликтиг чүдүрүкчүлери, болу чоруур тудуг краннары, гидравликтиг ходелдиришкин-биле дериттинеен автокраннар-дыр. Чурттуң бүдүрүлге черлери тудуг материалдарының чүүл-бүрү хевирлерин бүдүрер талазы-биле технологтуг шугумнарны кылып үндүрериие база специализастаттыныи турар.

Бодунуң догуннап келгенинiң 30 чылдарынын дургузунда улусчу Польша тудуг машиналарын бүдүрер болгаш экспорттаар талазы-биле белеглейде кол черлериниң бирээзинче үнген. Оларны бөгүн Европаның, Азияның, Африканың болгаш Американың 42 чурттарынче экспорттаи чорудуп турар. Польшаның тудуг машиналарын ап турар эң улуг рынок социалистиг дең-каттыштырылга чурттары, бирги эдлегде Совет Эвилели боол турар.

А. ПОРОШИН.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ПРАГА. Чурттуң бүгү будуннарындан ЧССР-ниң найысылалынче чехословак беш чылдың шиитпирлиг чылының баштайгы алды айларының онаалдаларын ажыглчы чоннарның чедишкинниг күүсетиниiң дугайында дыңнадыглар көөп турар. Мурнуку үелерлээ-биле бир дөмей, ханыкты мурнаанарның бирээзи боол дагжылар репорттаанар. Соңгу-Моравэ областа Острав-Карвина хөмүр-даш бассейниниң бүгү шахталары чартык чыл планның чүгле хуусаа мурнунда күүсеткен эвес, харын аңаа демелде кылдыр 263.590 тонна хөмүр-дашты берген.

Словак национал тура халыышкынның Прага тура халыышкынының 30 чылынга болгаш Чехословакияның Совет Армиязының хостан алгаанының чоокшулап орар 30 чыл оюига төлептиг ужуражыр дең, партияның болгаш чазактың кыйгырыынга шахтёрларның тодаргай харыызы ол болгаи.

Алдарлыг демдеглеедиг хүннерге белеткел болза ЧССР-де бүгү улустуң күүлүг патриотчу шинээшкиниң, чурттуң экономиказын улам ыяй хөгжүдеринге барган болуур социалистиг чарыштың чаа кедүрүүшкүүнү бөрү деңгеелеттинип турар. Ол шинчээшкинге кирииге чартык чыл дургузунда 1,5 миллиард крон-акша түңнүг продукциязыны бүдүрүп үндүрер арганы Чөөн-Чех областа эң улуг «Синтезиял» химкомбинаттың коллективинге берген. Ол өртеен чылдың ол үезиниң деңгеелиниең 9 хүү бедип турар-дыр.

М. АБЕЛЕВ.

ПЛАНДАН АЖЫР БҮДҮРГЕН КАҢ

БУХАРЕСТ. Румыниянның эрте-бүрүнгү наймысталы Тырговиште хоорайны чурттуң үлетпүрүлүг улуг төвү болдурган чорук — национал экономиканың шапкын хөгжүдезиниң чайынзынчак чижектериниң бирээзи. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында анаа делегейниң хөй-хөй чурттарынче продукциязын чорулуп турар нефть дерилге заводу, «Ромлюкс» дээр электролампа заводу даан ышкаш, өске-даа ыдыг улуг будүрүлге черлери өзүп үнүп келген.

Тырговиштениң чоргааралы —шынаржытхан холуксаалыг ужуражыышкыннарга Румыниянның Коммунистиг партиязы болгаш депшилелиг өске-даа организациялары реаксылыг дерзин сулчээчилерге удур шиитпирлиг демиселче калбак улус массаларны мобилизастаары дээш чурттa демократтыг тургузуну, оон национал эрге-ажыктарын камгалаарынга бүгү-ле улусчу күштериниң быжыг чаңгыс эвин чедип алыры дээш Аргентинаның амыдыралынга чугула социал чаартылгалар чорударының утпаашкынның деткиири дээш туржуп турар. Оларның шиитпирлиг кыйгыларын аргентин хөй-ниитиниң эң калбак бөлүктери изиннбиле-деткип турар. Президент Перонның мөчээниниң соонда күрүне баштыңнының албан хүлээлгезинге киреире оон салгакчызы Перонуң айыткан угланышкынның уламчылаар болдалдың медеглээнин Аргентинаның бүгү-ле кол политиктиг партияларының деткий үнгени тавариыга эвес.

Ам улусчу күштериниң чаңгыс эвин— империалистиг күүлелге удур, ёзулуг национал хамаарышпас чорук дээш демиселче калбак улус массаларны мобилизастаары дээш чуртта

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ БАЙЛААН ШИҢГЭЭДИП АЛЫРЫ

Соңгу чүк — бистиң чүртүүн экономика талазы-биле эң перспективалыг эвелларивиниң бирээзи. Нефть-биле газтың ниитти эвилел курлавырының үштүү ийи хире хезии, алмаатың, слюданың, апатиттиг борык-ла бүгү курлавырлары мында, фосфат курлавырының 40 хире хуузун бээр, никель, чех, олово, а ол шыкаш алдын болган оске-даа ховар металлдарның улуг курлавыры, маш байлазының кезик хирези, арыг суунун азыов улуг курлавыры Соңгу чүкте бар боон турар.

Амгы үеде Соңгу чүктү шиңгээдип алырының тө хүсээда көрүүлгеп программалын бөттандырып, оон кайгамчык байлаан чүртүүн улус ажылагайынга планныг бүү-биле ажыглап турар.

Он чыл дургузунда, 1961 чылдан 1970 чылга чедир совет Соңгу-чүктү хөнүүдеринге капитал салышкынының хемчээли 30 миллиард рубль болган, ынчаларга амгы бо беш чылда капитал салышкынынга база-ла ол хире акшаны чүскайлап берген.

Соңгу чүктүң байлаан бистиң чүртүүн экономиказының хөнүүдеринге ажыглап турар. Оон-биле кады Соңгу чүктен тилкап чиг-эттиг чанчыының дем каттыштырган социалистиг чүртээрге чорупп турар. Оон байлаан ажыглаарынга таа кады ажылдажыгланы чорударынче. Япония, ГФР болган оске-даа күрүнелер улуг сонуургалын илередип турар.

Чиг-эттиң болган энергижиниң айтырыглары делегейнин экономика талазы-биле сайзыранган капиталистиг бүгү чүртээрлерниң улам чидин-биле тургустунун турар.

1973 чылда хей-хей капиталистиг чүртээрге энергетика талазы-биле оскээн кризис чогум-ну ол дугайын чугаалап турар.

Делегейнин бүгү бүдүмчарыннан чиг-эттиг тып база салып ап турар капиталистиг чүртээрге бөлээрге Совет Эвилели оон шүүт ыңгайлыг. Бистиң чүртүвүс бодунун индустрияжынга нимин күрүнелиг өнүктүр болур напионал бөйдүс байлактарын ажыглап турар. Ынчалзажок чүртүүн деискээринде оон тургустунгаш дыка ангы-ангы. бөйдүс байлактарының ажок дөй курлавырлары оны ажыглап турар бол-бол тептерден ыраак боон турар. Бистиң чүртүвүстү делегейнин ажок улуг индустриалдыг күрүнеги болдуларының бүгү тоолуг оон бүдүрүкчү күштерни тазыштыр тургузарының үнезин оскерилгелериле тудуш холбалыг болган.

Индустриализациянын башгайгы чылларында кол күженишкин Чөөн чүкче угланган турган. Чүге дизе онда чиик үнелиг чиг-эттиг болган оларр чүүлүүн байлаа элбек болган черж үнүшдүжүктүр боон турар. Сибирьнин шиңгээдип алыры чүртүүн хөмүр-даш — металлургтуг ийиги базазы — Урал-Кузнецкиниң комплекснини тургузары-биле эгелээн. Сибирьнин болган Чөөн-Казахстаннын күр болган күрүкчал черлериниң күселп-биле кодээ ажыл-агыйның ажыглалыг черлерин калбартыр хемчегдерни 20 чыл бурунгаар эгелээни Совет күрүнениң амылыралынга тугуда үе-чада болган.

Ынчалзажок ССРЭ-ниң улуг ажыл-агыйның дүрген өзүлээн чиг-эттиг болган энергетиказының чаа-чаа курлавырларың, ылангыя оон эртем-техниктиг депшилгенин хөнүүлээн-биле холбашкан хевирлерин дилеп тыварың негеп турган. Амгы үеде Соңгу чүкке экономика талазы-биле сайзыранган зонаны тургузар дугайында чугаа чорупп турар. Соңгу чүктүң байлаан шиңгээдип алырының бир чугула хевири оон чиг-эт болган одаар чүүл курлавырларың чүртүүн оске районнарынче соортүрде-даа ону комплекстиг арга-биле чорударын шилиннап турар. Өскээр чугаалаарга калып тывар байлактарны ажылдап ыңгайлыг болган дүүлгэлерни анаа тудуп чүртээрлерниң кезик хирезинге хамаан оон соңгу талазында боон турар.

Ону шиңгээдип алыры чүртүүн оларр чүүл болгаш энергетиканың базазының экижилер, ССРЭ-ниң Европа талазында районнарының болгаш Уралның экономика талазы-биле сайзыранган районнарының одалгага өзүн турар хергелгелерни хандырар аргазы боор, оннуг металлдарның, фосфат чиг-эдивин, азын продукциязының кезик хевирлерин бүдүрүп үндүрериң ковуледир. Сибирьнин болган Ыракы Чөөн Чүктүң өзүн турар бүдүрүлгелериң нефть база газ-биле хандырар. Бөйдүстүн чаа-чаа байлактарын дамтыкын салырының садырлгазынга база ажыглап турар.

Соңгу чүктүң байлаан шиңгээдип алыры улуг болган нарын сорулга. Аажок улуг калбак делгем девискээрде ам ажылдап турар бүдүрүлгелериниң аразының ырагы, таа районнарда чөнүүн эвээш боон турарры-биле бергелер бө-ла таварышкылаар. Ол ышкаш бо черлерде орук чок, кижи ортер аргажок малгам-тулаа бар болган черж чөнтели-биле дөн чыдар.

Амгы үеде Соңгу чүкке экономика талазы-биле сайзыранган зонаны тургузар дугайында чугаа чорупп турар. Соңгу чүктүң байлаан шиңгээдип алырының бир чугула хевири оон чиг-эт болган одаар чүүл курлавырларың чүртүүн оске районнарынче соортүрде-даа ону комплекстиг арга-биле чорударын шилиннап турар. Өскээр чугаалаарга калып тывар байлактарны ажылдап ыңгайлыг болган девискээрниң кезик хирезинге хамаан оон соңгу талазында боон турар.

Ону шиңгээдип алыры чүртүүн оларр чүүл болгаш энергетиканың базазының экижилер, ССРЭ-ниң Европа талазында районнарының болгаш Уралның экономика талазы-биле сайзыранган районнарының одалгага өзүн турар хергелгелерни хандырар аргазы боор, оннуг металлдарның, фосфат чиг-эдивин, азын продукциязының кезикол

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (9534) Среда, июль 10, 1974 чыл

1925 чылда үндезилеттингеч. Өртээ 2 хап.

«САЛЮТ-3»: БОРТТА ШУПТУ ЭКИ

УЖУДУУШКУННАРНЫ БАШКАРАР ТӨП, июль 8, (СЭТА). Ушуп турар «Салют-3» деп эртем станциязынга үшкү амыл хүнү ол хүн Москванызы-биле дүнениниң бир шак үезинде девзулган. Оон мурнуу чарыкда космонавтар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин хөй аргалыг «Полином-2М» деп аппаратураның дузазы-биле деңзи чөк апаар байдалда геомагнаминаны шинчилээр талазы-биле медицина-биология шенелдезин кылган.

Шенелде үезинде хан дамчыдыышкынының байдалын илередип, дамырларже судал чалгынның тарлап дургенинин дугайында медээлерни алган. Оон түнелинде чүректиң сөгүг болгаш минута хемчээлин тодаратқан.

Ийи космонавтының хан дамчыдыышкынының байдалы ушудуушкунче үнүп турарының үезинден удуг-ла өскерилбээн деп чүвени эрттирген шенелдениң баш бурумгаар амыдап кылыышкыны херечилээн.

Ушудуушкунның аңгы хүнүнүң программазын күүседип турар үеде «Салют-3» станцияның бортунга Чер кырынын болгаш атмосфераның хереллеништинниңден үзүн чырыының поляризациязының байдалын хайгаарап.

Бо хемчээшкиннерниң түнелин бойдус курлавырларын шинчилээриниң аргаларын сайыралгайкыдарынга, а ол ышкаш космос аппараттарының автономнуг навигациязының приборларын тургузарынга амыглаар.

Космонавтар Павел Поповичтиң болгаш Юрий Артюхинниң байдалы эки. «Салют-3» станцияның ушудуушкунну уламчылап турар.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ СОМАЛИДЕ ЧЕДЕ БЕРГЕН

МОГАДИШО, июль 8. (СЭТА-ның тускай корр). Сомали Демократтыг Республиканың Дээди революстуг чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барректиң чалаанныг ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный албанның аян-көрүүн кылып, ол хүн ышка чеде берген.

Могадишо аэропортуң ССРЭ-ниң болгаш Сомалиниң күргүе туктарый-биле шимээн турган.

Н. В. Подгорныйны Сомалиниң Дээди революстуг чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барре, Дээди революстуг чөвүлелиниң орталакчы президентилери генерал Мохамед Аля Саманга, полковник Исмаил Аля Абукар, Дээди революстуг чөвүлелдиң кежигүннери, Сомали Демократтыг Республиканың чазаазының кежигүннери үткүп алган.

Ужуражып келгенинин аразында Совет Эвилелдиниң Сомализе элчизи А. С. Пастухов, совет специалистер, а ол ышкаш Могадишоза турар дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары база турган.

Совет Эвилелиниң болгаш Сомали Демократтыг Республиканың күргүе Гимнилерин күүседткен. Нацилар салютуун кылган. Н. В. Подгорный болгаш Мохамед Сиад Барре хүнзүлел таныжылының чамбизе эрткен.

Сомали школачылар совет аалчыларга чечектерин тывысканнар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный аэропорттан турар черинче бир чорда найысталдың ой-оо мун чурттакчылары байыр чедирип, сомали дылга: «Моорлап кириңер» деп бөрээп турган.

Н. В. Подгорный-биле кады Могадишода ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министерствиниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы армия генералы С. Л. Соколов олар база чеде берген.

Н. В. Подгорный аэропортка келгенде, оралдарга болгаш радиого медеглел кылган, ында чугаалап турары болза:

Дээди революстуг чөвүлелиниң улуттулгазы-биле тайбыңныг болгаш депшигенниг оруу-биле чорук орар Сомали Демократтыг Республиканың, оон күш-ажылы чөкүүк аңмыралы-биле таныжар аргалыг болганывыска өөрүп турар бис. Совет Эвилели ийи-ниралдыг сомали улустуң хамыы-биле хүндүлел, бистиң ийи чурттарывыстың аразында бүгү талазыг хамы харылзаалар-ны быжыглаарын түңүлээ үзүүр-дүзелиг деп саналы турар.

Президент Мохамед Сиад Барре болгаш сомали өске-даа үлүүткүлер-биле чугула, харылзалгалыг чугаалажылыкшыларны кылыр бис. Ол ужуражылыкшылар чедишкинниг болган үре-түңнелдиг болуур хөрээнге идеген турар бис.

Колониализмге, империализмге болгаш сөөк-ялы малгар чорукка удур африка улустарының демиселинге Африкага чугула рользу Сомали Демократтыг Республиканың ойнап турар. Совет Эвилели Африка дилтиң улустарының амыдыралын болгаш демиселин улуг сонуургал-биле хайгаарап келгей, оларның айтырыглары болгаш салым-чолу бөске чөөк болгаш билдингирлер.

Совет Эвилели ачы-дүнүк социалистиг чурттар-биле, тайбыңга ынак бүгү күштер-биле кады тайбыңның төөгүлүг программазын боттандырар хөрээ идепкейлиг болгаш чайгылыш чөк демиселин чорутуун турар. Ол чорук делегей бембүрээниң бүгү улустарының үезинде эрге-ажыктарыкка дүүлүл турар деп медеглелде демдеглеп турар.

Могадишоның чурттакчыларынга, найыралдыг бүгү сомали улуска аас кежиин, чаагай чурттаарыл, чаа амыдыралды тургузарынга улуг чедишкиннерни күзеп тур бис.

• • •

Ол хүн Н. В. Подгорный «Дагахтур» («Шуураар даш») деп тураскаалга венокту салган. Ол тураскаалды колониалдыг дарлалдан сомали улустуң доставар дүнүн амы-тыныш берген малгыларга тураскаатқан венокту кызыл лентазынга алдын үжүктер-биле мынча деп бижээн: «Сомалиниң доставары дээш өлген демиселчилерге».

Ол-ла хүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының турар черинге Н. В. Подгорный болгаш Мохамед Сиад Барренің аразында найыралдыг беседа болган.

ЭСТЕТИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ — ЧОҢГА

Чаа кижини хевирлеп кижизидери — бистиң чуртка коммунизмни тургузар дээш кемиселеп партиженың чугула соруулгаларының бирээзи дээзинде СЭКП-ниң XXIV съездизи онзалап айытқан. Шымал-на, улустарның алыс нүзели, ондуг үлүг соруулгазы болуур коммунизмни тургузары тус-тус кижилериң бүгү таланыг хөгжүүдези чөнүп болдунмас.

Совет кижилер бистиң чуртувуста культураның чечектелишкинниге, кижи терелгетениң мурнунга чаа идеалдарны, чаңчылдарны ажыткан угаан-бодал байлактарынга дүрүм ёзугаар чөргээрээның турар. Эртем-билигже, культураже чүткүл бистиң улузувустуң бир онзагай чүүлү апарган. Оон төвааргай хереченизин аныяк Тыва республикавыстың, өөң кижилериниң эмдыралындан коруп болур. Чөөкте чаа-ла каранғы бүдүүлүк чөрээн улус ам бүрүнү-биле бижик-биликтиг болган, шкоолаларның, культура албан черлериниң калбак четкизи тургустунган, өртүмек болгаш аззаң эртемнит кижилериниң саны нөвүдээн. Амгы үеде республиканың чурттанчы чонуиун үш кижиниң бирээзи-ле өөредилгениг кандыг-бир хевиринде хаара туттунган.

Чөмүүн билиниин демнеки бедээн түлүм, өзөрөңүң культурлуг негелделериниң өзүп, калбарып турары хөөйлү ёзугаар болуушкун болур. Ынчангаш коммунистиг партия кижизидилгениң бир кезээ болур эстетиктиг кижизидилгеже, амыдырайда эки, бөгөй чүүлдерни ылаап, чараш чүвени үнезээриниң билиглери-биле чонну челсеглээриниче девтээмал кичээнгейни салып турар.

«Кижи болуру чамындан» деп тыва улустуң үлегер чугаазында ышкаш, культураның эге билиглерин, чаңчылдашкын кижи база бичиизимден-не шиңгээлил ап эгелээри билдингир. Өг-бүлеге, уруглар албан черлериге бичии кижилер оон-төгээдан, төөлдерден, девгандыр амыдыралдан чараш чүүлдер дугайында баштайгы билиглерин ап, үннерниң, өңнериң чажыттарын тыварын ораалажып, өөур-хевирлер-биле бодаары сайгыарап эгелээр.

Аныяк салгакчыларның эстетиктиг кижизидилгезининг үндезиннерин хевирлээриңге шилээ кол рольду ойнап турар. Мергежилдит башкы номчулганың, литератураның, ырының, чуруулганың кичээлдерин уран чүүлдүк ёзугуг шкоолазынче хуулдуруп, өөреникчиниң бүгү назынында артып калыр эстетиктиг билиглерни берип шыдаар. Оон-биле кады шкоолаларда литература болгаш уран чүүл талазы-биле факультатитвтер ам чүгле эгелекчи башкыларның хуудa сонуургалы эвес апарган. СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилге дугайында доктаалынга дүүштүү ындыг факультатитвтерни өөредиңге планында ылаап-ла өөренип кыдыр иликтиг. Өөреникчилерге литератураның болгаш уран чүүлдүң чугаалаларын сайгарарының чаңчылдарын базозинден эңгыда, оларны алыс авдансуулуунге чедип, сагыш-сеткилдиң ханыышынан биилп алырынга урулганы өөредирин шилээдээн, башкылардан иегетпиип турар.

Ынчаарга республиканың школаларында, ылаңгыя көзээ черлерде чуруулганың, ыры-хөгжүмүнүң башкылары чедишпес, оон кичээлдерин өске эртемнер-биле сөлүүр фантыларның ам-даа бары хомудаачыг. Республиканың Чырыдылыкын министерствозу, райкүүсковинарның улус өөредиңге киирлстери ындыг ничээлдерни чедип үнелевейн турарын буруу шавар херек.

Бисте культура албан черлери калбак массаларны уран чүүлче чөөкшулаар, амыдыраа чонның культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле эвээш эвес амылдарны кылып келген. Культура университеттери улам көвүдеп, чуруукчуларның делгелгелерин, лекторийлерни организастап, ыыннакчыларны, көрүкчүлерни музыканың, уран чуруулганың, танцының дылзамаан билиринге өөредирин улам калбарып, чонның үнелеин чаалап ап турар. Шилерни, киноларны чугаалажырының, чечен чогаал номнарының талазы-биле конференцияларның саны көвүдээринден аңгыда, оларның деңнелининиң, эстетиктиг негелделериниң бедип турары өөрүнүүр.

Хөгжүм-шин театрының артистериниң шилээри, филармониянның концерттери республиканың ыран-узак булуңнарынга безин чедип, улустуң сонуургалын чаалап алган. Сөөлгү чылдарда районнарга чорутқан тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң денгээлдери, неделялары чонның эстетиктиг кижизидилгезинге төөгөргай роль ойнаары чигзиниг чөп. Литератураның, уран чүүлдүң ажылданчыларо будурулгелерге, тудугларга, колхозтарга, совхозтарга чедип, чон мурнунга чогаадыкчы отчеттарын кылыры чаңчыл боол бар чыдар.

Бисте бөт-тывынгыр уран чүүл болгунгери, улусчу театрлар, агитбригадалар хөй-хөй кижилерни хаара тудуп, чонның калбак массаларының чогаадыкчы эгелээшкинниге идигни бервип, политиктиг болгаш эстетиктиг кижизидилгениң аззаштиг чепсээ апарган. Ынчангаш бөт-тывынгыр уран чүүл көллективтериниң, тус-тус күүседикчилериниң репертуарынга, көргүзүгленинниң шынарынга негрлдени бедидери онза чугула.

Улустуң, ыяңгыя аныян-өскенниң ынак маадырлары, сеткил сергедир ырлары, чечен сөстери, үлегерин эдеемсенчиг даштыкы аян-хевир, аажы-чаң чогум-на харын клубтардан, Культура банының рындарындан, кинодан, телевизор экранындан чурттаңгаже үнүп, кижизидилгениң чепсээ апарган.

Эстетиктиг билиглерни пропагандалаарынга массалыг информацияның херекселдери чугула ролльду ойнап турар. Ыяңгыя радионуң болгаш телевидениемниң культура университеттери, лекция-концерттер ажыктыглалары, музыка, литература, уран чуруулга дугайында беседалар улустуң эстетиктиг билиин бедидеринге улус уңур-дүзелиг.

«Чараш чүүлге хандыкшыл» деп темага хамаарыштыр бистиң солуунуң редакциязынга келген болгаш кээп турар чогаалар улустуң эстетиктиг билиглерже үлүг чүткүлдүүн иергүзүп, бо талазы-биле чедир ыыласымайн турар чүүлдерни илередип, ону эжикидериниң орунтарын санаадап турар.

Культураның албан черлери, партия, профсоюлар, комсомол организацияларының эстетиктиг билиглерни чемга өөредир, билдингир, чедингир пропагандалаар дээш, бүгү бар аргалаарны ажыглаар үнүрлүг.

1974—тоску беш чылдың тодарадыкчы чылы

КҮҮСЕТТИНГЕН

Совет Тываның 30 чыл болур оюнга чедишкиннерлиг ужуражыр дээш Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң ажыл-ишчилери чыл эгелинден бээр шудургу ажылдап келгеннер. Совхоз бирги чартык чылда алган хүлээлгезин күүсеткен. Ажыл-агый 339 тонна сүт бүдүрер турган, ону 426 тонна кылдыр боттандырган. Күргүнеге 170 тонна үзүк садар турган, 181 тонналы дужаагаш. Бирги чартык чылда 6 тонна дүк дужаар олөөдээшкин база ажыр күүсеткен. Үк ажыл-агыйдан 10 тонна эки шылдыңныг дүк күргүне складтарынче киргеи. Күргүнеге 300 тонна сүт садар турган болза, ону ырякта ажырып, 118 хүү кылдыр күүсеткен.

Сүттүң шинги саалгазын ковудедир болгаш ону күргүнеге садар талазы-биле калбаргаи социалистиг чарышка Арыг-Бажы салбырның сүт-бараан фермазының коллективи тиилекчи болган. Ол ферма 154 тонна сүттү бүдүрериң хүлээлгеш, ону 251 тонна кылдыр, а күргүнеге 149 тонна сүттү садар турган, 127 тонна кылдыр күүсеткен.

Сүттү бүдүрер, ону күргүнеге садар хүлээлгезин Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының коллективи база ажыр боттандырып алган.

Совхозта шуранакчыларның саны өзүп турар. Район Совединиң депутады, Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының мурнакчы саначызы Дугар Эник-Кыс эртжен саны айларга бодунга бижыглаан 19 шиектериниң бирээзинден-не 1149 кг сүттү саптаан, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Ол-ла фермаңың саначызы Мандыңпаа Эремиза шинги черни эзлээн. Ол бир шиектенне 1029 кг сүттү саптаан. Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының саначылары Вера Уваптур, Сат Уйнукай, Маспык-оол Уйнук-Кара база белек коргузүүлерни болгаан.

Малдың баш саны өзүүлелит. Эрткен чылдың бө үезинге дөңнээрге 160 баш өскен. Совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери тодарадыкчы йөртүү чылды күш-ажылчы чедишкиннерлиг доозар соруулганы салып алган ажылдан турарлар.

О. ТАВАА.

КЕЗИП КИРИПКЕН

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң Сушь салбырында комсомолчу-аныяктарның Тулуш Оскал-оолга уларткан № 3 бригадазы сиген кезилдезинче киргеи. Бригадаза үш трактору бижыглаан. Трактористер Чолза Байыр, Алексанар Арайтан, Валерий Салчак олар хүнде 7 гектар черниң сиген кестирер улугун ажырып, баштайгы хүннерден эгелээш эки ажылдап турарлар.

Олар бир дугаар хүн 38 гектар черниң сигенин кестиргеннер. Тодарадыкчы йөртүү чылга малга бижыг чем-суурну белеткеп алырының чугула кампаниязы ынчаар эгелээн.

Сигенчилер ортузунда социалистиг чарыш калбаргаи.

К. МААДЫ.

БАШТАЙГЫ ОН ТОННА

Ниитиниң мазылта чем белеткелиниге Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала сес чыл школазының элээри класстарының өөреникчилери чыл бүрүзе илепкейлиг киржип келгеи. Колхозчу коммунист Ондар Бүрбүт-оолга уларткан өөреникчилерден 40 кижи бир бригада болуп, эрткен айның төнчүзүнде будук-бүрү белеткелиниче киргеи. Олар баштайгы үш хүн 10 тонна будук-бүрүну белеткеп, беш кыштагда чедирген.

Бригадаза 1 автомашинаны бижыглаан. Олар ниитиин-биле 70 тонна будук-бүрүнү белеткээрлер.

О. САЙЫН.

ШӨЛДЕРНИ АЛГЫТКАН

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунуң чайлагларының сиген шөлдерин алгыдып турар. Эрги чайлагларның одар-белчиринге каннап алыр соруга-биле шиңдыг ажылдарны кылып эгелээн. Чамдык орук-чиргн багай хонаштарның оруктарын тракторист Монгуш Чылбак эде кылын, дескилеп турар. Ол Шагар-Оттуг, Чөөн-Дыт, Ортаа-Хем деп черлерде шээр малдың чайлагларының, Бара-Сутка чазагның оруктарын кылып дооскан. Малчыннар шиңээр чайлагларга көчеп үнгеи.

Келир чылын үш чайлагны курлап алыры-биле оске черлериниң сиген шөлдерин алгыдып эгелеп берген. Ам Кара-Булунда 50, Оттук-Даштa 25 гектар сиген шөлү немешкен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Улуг-Хемниң пароходство черииниң сугнулары беш чылдың тодарадыкчы чылының биргн кварталының планның онаалдазын хуусаа бетинде 124,3 хуу ажыр күүсеткеи. Бо улуг чедишкинниг чедип алырынга будурулгениң мурнакчылары улуг рольду ойнаан.

ЧУРУКТА: биргн чартың чыында эки түңнелди чедип алган теплоходтуң рулевой-моторизи В. В. Решез.

А. Содунамның фотозу.

Суггатчылар звенозу

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы черн келир чылдың кыжында хереглээр мал чемин четчирн-биле белеткеп алырынче кол киргээнгейни салган. Совхозтуң девискээринде суггатчыг сиген шөлдерн хай, мичаварган оон суггарылгазын шаңчыкын чорудуп турар.

Сиген шөлдерн суггарар звенолар аразында калбарган соцналистиг чарыштың мурнуку олурууна Монгуш Хавачаптың уларткан звенозу чорум, 60 хүннерге чедир 300 га сиген шөлдерни суггарган.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң сигенчилери 60 хүннерге чаагай үнген сиген шөлдериниң сигенни кезип агелээриңе бүгү техниказын бүрүнү-биле белеткээн.

М. МАЖАА.

ҮЕ КЫМНЫ-ДАА МАНАВАС

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында республика 114107 гектар черге чайгы аңдарылга чорудар яланыг. Республиканың статистика эргелелиниң июль 1-де медээзи ёзугаар алырга, ниитн шеллүң 81312 гектары аңдарттынган ийикке, план 71,3 хуу күүсеттингеи болуп турар. Республиканың колхозтары чайгы чер аңдарарының планын 53,6, а совхозтар — 75,5 хуу күүсеткилээн.

Районнар аайы-биле алырга Өвүр, Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының көргүзүглери эки. Тараалап районнар болур Таңды биле Каа-Хем чайгы чер аңдарарының планнарын 86,2-зеп 87,1 хуу чедир күүсеткилей берген. Ылаңгыя Бии-Хемниң механизаторларының күш-ажылчы чедишкиннери өөрүнчүг. Үк район планын 102,4 хуу боттандырган. Ол дээрге, районда 11449 гектар черни аңдарганың хереглээн турары ол.

Чайгы чер аңдарылгазын киченгейге албайн, оон темпизин ёскүм байдалга чорудуп келген райсынар бар. Ылаңгыя Эрзин районда байдал дүүн ренчиг. Ол районга 3427 гектар черге чайгы аңдарылганы чорудар ужурлуг турбуже, июль 1-ге чедир чүгле 167 гектар чер аңдарттынган. План 4,9 хуута күүсеттингеи чорук ында ажыл-агыйларның удуртукчуларын, изотпа, коозу база бижээн. Республиканың ажылдакчыларын хүүрөдлер ужурлуг.

Ол ышкаш Тес-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнар чайгы чер аңдарылгазын ооскүм темп-биле чорутпушаан. Олар үк ажылды 30,3-деп 59,9 хуу чедир күүсеткилээни кавчаа-даа тазырыппас. Ажылның бүдүрүкчүлүүн бединер дугайында боттуг хемчегленин алыры үк районнарның удуртукчуларындан негеттиниң турар.

Республиканың совхозтарында байдал кандыгыл? Чайгы чер аңдарылгазын «Торгалыг», «Хемчик», «УТКА 25 чылы», «Кызыл тараачын» совхозтар планда көрдүнгенинден мыяка ажыр күүсеткилээн. Республиканың он совхозу үк планын 100 хуу боттандырган.

Совхозтарның аразында хожудап турарлар база бар. Бо талазы-биле «Совет Тыва», «Тес-Хем», Ждановтуг аттыг, «Алдан-Маадыр», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Тыва» «Сүт-Хөл», «Тээлин», «Найыралэ», «Ак-Туруг» совхозтарда көргүзүглер коңчуг чавыс. Бо ажыл-агыйлар аңдарза чогуур черинин чартык кезиин безин күүседип албааннар.

Үе кымны-даа манавас. Дээштиг хемчеглерни ап, ажылды шын организастаар херек.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА 3000 ТОННА ДУКТУ БЕРЭЭЛ!

ЧЕТПЕСТЕРДЕН УШТУНАР

Тес-Хем районнуң Чөдураа» колхозунуң төөүнде кыргылда пуяктузунга № 2 хойжу бригадазының 12 кодан хомоп кыргыыр. Кыргылда пуяктузунда 24 хачылыг агрегат ажылдап турар.

Ында ам 6 кодан хойну кыргаан. Бир хойдан-на 2,2 кг дүктү зап турар. Моон алгаш көөрге бригада социалистиг хүлээлгезин күүсеткеп болуруның аргазы бар.

Кыргыкчыларның аразында ажылге шалыа-ишчи кижилер хөй. Оларга Э. Дарыма, С. Оюн, Д. Иргит, С. Хуралай самаарлыр. Олар хүн үзүүн ажыр күүсеткеп турарлар.

Ынчалза-даа сөөлгү хүннерде кыргылданың темпизи кудуласн. Чылдагаанм — хачы бирээр точкалонуң үредилгинде. Артык кезектер база чок. Оон уламнындан хол-биле кыргыыр-ынче кирип, хүн мормазы күүсеттинмейн турар.

Кыргыкчылар ажылче органнзасе чок үнер таварылгалар хөй. Оларның чамдыктары ажылга орай келир, а кежээ эрте чака бээр. Ындыг болганда күш-ажылының бүдүрүктүүн чавыс болтуун билдингир. Мал эмнелери кыргылда пуяктузунга хорар кээп турар.

Д. ДИРЧИН.

КЫРГЫЛДА ЧОРУП ТУР

«Өөк» совхозтуң кыргылдылары Төрээн чуртка хөй дуктү бээр дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Кыргыкчылар Алдын-оол Монгуш, Оруспай Баир, Чечек Хадыгдар, Алексанар Маадыр болгаш өскелериңээ-даа күш-ажылының түңнелинде 9 муң ажыг хойну кыргаан.

Кыргылда пуяктузунга улуг улустарга дузалажыры-биле школачылар база ажылдап турар. Хооралдап ыыштаның баргаи соолар, кыстар бо ажылга хаара туттунган. Кызылдың №3 школазының чедиги кезээ-зы Сурзан Күжүгет, №12 школаның өөреникчизи Бика Долгак олар эки ажылдап турар. Оларны машина-биле кыргылдынга өөредип турар мергежилдиг мастерлер база бар. Алдын-оол Монгуш республика кыргыкчыларының өлөөн каш конкурустарынга киришкеп мастер медалын безин алган кижи. Чоокта чаа Тандың районга эртжен конкурска киришкеш, бөгөй эвес черни ол эзлээн.

ЧУРУКТАРДА: Чечек Хадыгдар болгаш Оруспай Баир.

Н. В. ПОДГОРНЫЙГА АЛДАР КЫЛДЫР

МОГАДИШО, июль 9. (СЭТА). Дээди революстуг чөвүлелдиң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барре июль 8-тиң кежээзинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга алдар кылыр шайлаашкынны эрттирген.

Шайлаашкынга киришкенер болза:

совет талазан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министерствиниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы армия генералы С. Л. Соколов, ССРЭ-ниң Сомалиде элчизи А. С. Пастухов:

сомали талазан — Дээди революстуг чөвүлелдиң оралакчы-президентилери генерал Мохамед Аля Саманга, полковник Исмаил Аля Абукар, Дээди революстуг чөвүлелдиң кежигүннери, СДР-ниң чазаазының кежигүннери, Могадишоза турар дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары.

Мохаммед Сиад Барре ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга Сомали Улус Сылдысты — чурттуң дээди шаңналын тывысkан.

Шайлаашкынга Мохамед Сиад Барре болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүве чугаалаан, ону улуг кижизидилгелиг-биле ыыннаан болгаш алыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Делегация чорупкан

В. И. Ленинниң чагыгларынга шынчы, тайбыңга ынакшылдыг моол улус МАРИ-ниң удуртулгазы-биле чаа амыдыралды чедишкиннинг тургузуп, делегейниң социалистиг системазын быжыглаарынга төлептиг үлүг киирип турар.

Ак-дүмпа моол улус июль 11-де Моолга улусчу революциянның тиилээнинден бээр 55 чыл оюн демдеглээр. Ол алдарлыг хүнге тураскаатқан байырлалга киржирп-биле Моол Арат Республиканың кызыгаар чоогунда аймактарынче бистиң республикадан делегация аъттанныпкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа болгаш СЭКП Тес-Хем райкомуның бирги секретары Н. С. Бойду составтыг делегация Завхан аймакта чедe бергеи.

СЭКП Тыва обкомунуң ийнги секретары В. Н. Филиппов, «Тыва тудуг» трестиң өргелекчизи Ч. Б. Ондар, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң малчыны Х. Б. Ондар составтыг делегация, Баян-Өлгий аймакче чорупкан.

Чурукчунуң блокнодундан

ДЭЭШТИГ ЧЕПСЕК

Политиктиг кӧскү агитация — партиянын идеологтуг ажылында ажылчы чоннуң коммунистиг ӧзүгө, совет патриотизминиң болгаш пролетарлыг интернационализминиң принциптерииге киижилер талазы-биле дээштиг чепсээниң бирээзи.

«Хей катап дыннаавышаан чаңгыс катап болгаш эки» деп, үлегер чугаа бар. Бистиң нинтилей амыдыралывыста кӧскү агитацииның дээштиг салгалары четпээн ышкаш участокту тыппас бис.

Политиктиг кӧскү агитация күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ӧстүрер, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, материалдыг болгаш акша-хөреңги база күш-ажыл күрлавырларын камнап ажыглаар, организастыг болгаш бөлүк сагылга-чүрүмүүт болурунуң совет киижилерин мобилизастап турар. Кӧскү агитация күш-ажылдың бодуун киижилерин алдарлыдыр, оларның сагыш-сеткил культуразын байыдып турар.

Кӧскү агитацииның идейполитиктиг салгарын күштелдирер ӧөн көрүштүг уран-шеверги деңнелдир бедидер талазы-биле СЭКП-ниң Кызыл хоорайның комитединиң үеле бөлүг хемчегларын чорудуп турар. Кӧскү агитацииның көрүлде конкурузуун эртирер 11 киижи составтыг оргкомитетти хоорайның ийиги секретары С. М. Бұлажы баштап турар. 5 киижи составтыг чүрүмчүлер болуг оргкомитетке болгаш партия организацияларыга пуналажып, хоорайның архитектура класталгазынга киржип келгеи.

Кӧскү агитацииның эң чугула хевирлериниң бирээзи — кана парчалгалының көрүлде конкурстарын каш удаа организастаан. Партия организацияларының секретарьларының, хана солуннар редакторларының семинарларын болгаш чөвүлел хураллардың эртирип, кӧскү агитацииның ажылын эрткижилери-биле дуржулга солчуушкунуун семинарларын ол удаа чорудуп турары ол.

Политиктиг агитацииның кӧскү хевирлерин бедик утка-шынарлыг, шеверги дериң, ӧөн идейлиг дээштиин чедип ап турар партия организацияларының найысылалда эвээш эвес. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, алгы болгаш-түүлбү заводтарында, респотребсоюзтуң автотранспорт бүдүрүлгезинде, сайгарылга базазында, респотребсоюзта болгаш еске-даа партия организацияларын маңаа хамаарыштырып болур.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин девискээри агитацииның кӧскү хевирлери-биле багай эвес деритиннеген. Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг кодексиин, хүндүлел болгаш көргүзүү самбыралары ында шеверги кылдыңган. Бүдүрүлгенин мурнакчыларын, коллективтин социалистиг хүзээлгезин болгаш бүдүрүлге онаалдаларын күүсеңи турарының көргүзүүлерин цехтер аайы-биле ол самыралардан танышып ап болур.

Бо бүдүрүлге черн ӧөлүг чылдарда найысылалда мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи апарганы тавариларга эвес. Бо чылдың эрткен беш айларының бүдүрүлге онаалдазын ажыр күүсеткилээн. Социалистиг нинти чуртталганың чүрүмүн үрээр, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн хажынар чорук эвээжээн. Кӧскү агитацииның салгары мынза идеен-дир деп чүвениң хереглеп ол-дур.

Респотребсоюзтуң клубунга киргеи кижи В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралын көргүскеи ында дериң тургускан фоточурукту монтажты, хереглекчилер кооперацииязының хөгжүдезин толаргай сан-чурагайлар болгаш чурук көргүзүглербиле чугаалап турар улуг хемчээлдиг шеверги деритиннеген стендини сонуургалбиле көрүп танышар.

Найысылалдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — алгы заводунуң девискээри болгаш бүдүрүлге цехтери кӧскү агитацииның хевирлеринбиле база-ла багай эвес деритиннеген. Туүйбу заводунда, сайгарылга базазында, респотребсоюзтуң автотранспорт бүдүрүлгезинде кӧскү агитацииның байдалын база-ла ынчаар чугаалап болур.

Үстүнде алаанывые бүдүрүлге, албан чердери ажылагый көргүзүүлериниң талазыбиле мурнакчы өскүрүгэа кирип турар.

Ынчалзажок политиктиг кӧскү агитация черле бүрүүнде ӧөн тургустунган деп санап болбас. Хоорайның чамдык партия организацияларының идеологтуг ажылдың ол чугула кезээн үлүг-ла хереңге албайн баргыдаар. Үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, коммунал, садыг болгаш амыдырал хандырганың чамдык албан черлериниде кӧскү агитацииның идей-политиктиг деңнели, киижидикчи ролю болгаш дээштиг салгары ам-даа чавыс.

Чамдык бүдүрүлге, албан черлериниде кӧскү агитацииның чугула хевирлери — политиктиг лозуннар, плакаттар, хүндүлелиин, күш-ажылчы алдарның самбыралары аргижирей алеп берген ол-чүзүнү онуп, үжүк-бижин номчуттунмас апарганнаан турарын бо-ла көрүп болур. Кӧскү агитацииның үе-үениин байдалынга дүүшүүр чаартпайн турар тавариларлар эвээш эвес. Партия хуралдарынга бо чугула айтырыгны ховар чугаалажып турар.

Бо бүгү бөлүк кӧскү агитацииның үнезин кудулаадып, идейлиг утка-шынарын, киижидикчи салгарын чавызалып турар.

Партия организацияларының сорулгазы идеологтуг ажылдың чидиг чепсээ — кӧскү агитацииның бүгү-ле хевирлерин калбартырынче ӧөн киижидикчи, мобилизакчы ролюн бедидеринче бүгү талалыг кичээнгейин салыры болур.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Школага өөредилге-кижизидилге ажылынын чедимишкин, аңаа баш бурукгар хынамчалыг белетелдеп чугула хамаарыжыр. Шуйлуң ортумак школазы 1974—75 чылга белетекелии чогуур ойунде организастыг эгелиир.

Бо хүнмерде ийи үлүг корпустуң сентелгезии кылгаш, бүрүн чугайлаан, соңгаларын, эжиктерии будаан, чаңгыларын дозулаан. Ол школ 80 партала, 15 түмбочкалы, 12 столлу сентээш, будуп эгелээн. Интернаттың сентелгези база шыкпарыгаан. 2 печканы чаартып кыгаан, 2 складты сентээш, крышалаан.

Келир чылын оделгага хереглээр 800 кубометр ышты, 110 тонна хомур-даштыг школа чанында база эккеп дүжүрген. Бо бүгү белеткелге школаның ылаңгыя техниктиг ажылдакчыларыг Ч. Кан-оол, Э. Качаюв, Я. Аңыг-оол школ организакчы болганнарыны демдегээри чөптүг. Ол школ директор Д. Аңыг-оол, ажылгый эргелекчизи Ч. Оңдар-оол оларны база мактаар дерек.

Моон-биле кады школа учеготуунда өөренижкилериниң бүдүрүлге практиказының эң эртии туварын демдегээри база өөрүнчүт. Ногаалдарны, тарымал ыяштарны, чечектерии, олуртаан еске-даа үүлүттерии ажаан өстүрериниге 70 хире өөренижкилер киржип турар.

С. МАЙНЫ.

Бай-Тайга район.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

«Амурсталь» заводтуң металлургтары металл камнап алыр талазы-биле беш чылда алган социалистиг хүзээлгелерин күүсеткен. Ол камналга 2700 ажыг тонна болган.

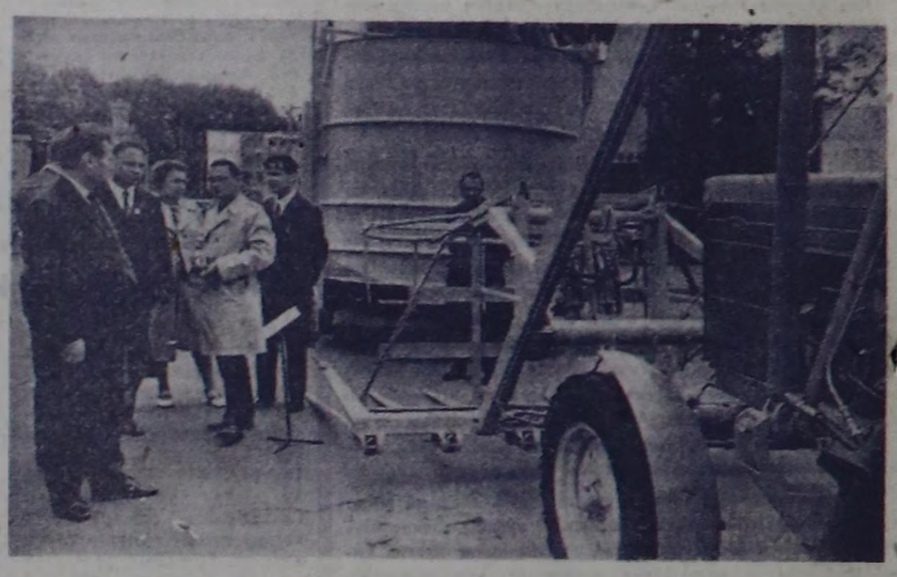
Металл камнап алырынга дузалаар эвээш эвес ,чаа чүүлдерии бүдүрүлге черинде иептеретип шиңгээткен. Автоматика иегинде тускай эртеминдерии дузазы-биле изиг болган соок прокат станнарында металлдың кылдыын электронбиле хемчээрииңи аргазын тып иептереткеп. Ол хемчээшкинии ылаптыы кедергей. «450» дээр станга ооң ачызында ай ишкинде чус ажыг тонна металлды камнап ап турар.

Эки тургустунган техниктиг өөредилге база-ла металл камналгазынга дегүү боол турар. Цехтерде мурнакчы дуржулганың школазы тургустунган, бүдүрүлгениң мергежилдиг ажылчынарры ажыяктарга шеф дуваламчызын көргүзүп турар.

Бо хүнмерде завод коллективинде «Кара металлдарны ажыглааргының ажыктыын бедидер дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивалларын күүседир талазы-биле ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозунуң, Аар, энергетика болгаш транспорт машина тудуушкун министерствозунуң, ССРЭ-ниң Монтаж болгаш тускай тудуг ажылдар министерствозунуң ажылының дугайында» СЭКП ТК-ниң докладтың идепкейлиг чугаалажып турар. Агитаторлар бригадаларда бесседалар чорудуп, сталеварылар болгаш прокатчиктер чедип алыр чаа бедиктерии айтып ап турарлар.

АМУРДА КОМСОМОЛЬСК.
(СЭТА-ның корр.).

Көдээ ажыл-агыйга чаа машиналар

МОСКВА. Делегейниң «Мал чемин белетээри—74» деп делгелгезинге көдээ ажыл-агый машина тудуумуң дыка хөй чаа техниказын ССРЭ-ниң УАЧД-ниң көрүкчүлери сонуургап көргеи. Аңаа бистиң чуртувустуң болгаш дашкы-кының машиналарың, дериг-херекселдерии делгээн.

ЧУРУКТА: сиген, саваң сараатгаар, хопээшер, силос, төктүр чүктер чүдүрер ПФ-0,5 деп фронталдыг чүдүрүкчүүнү экскурсантылар көрүп тур. Ол 500 кг чүктү көдүрүп чүдүрер. Чүдүрүкчүүнү «Беларусь» тракторга хошар. Көдүрериниң эң бедии—7 метр.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРУКТА: «Интернейшнл» фирманың (АКШ) сиген кондиционерлиг трактору.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Буянныг мергежилдиң кижилери

Аңыяа ыяаш, аңаа харыысалгалыг киижини ыяш-даа мактаар. Киижини күш-ажыл хүндүткеле чедирер деп чүвениң үжүр-утказы ол. Ынчаарга мастер Анна Юшкевич «Тыва кобальт» комбинатка 1960 чылда ажылдап келгеи. Биче сеткилдиг, эш-өөрүнге эвилек-эвилек киижи ажылдап киргеи коллективниң хүндүткелии чөөрту-да чедип алган.

Баштайгы үеде ажыяи киижиге ажыядазары ыядыг-ла белеи эвес болган. Чүге дээрге ыяаштыг-даа ажыяга мергежии херек. Ол чонка ажыл-херек шуудавас.

Бодуңуң ажыл-ишчи мергежилиң бедидер дээш Анна биче эвес күчениишкинии үндүрген. Киижи кузээкин чедип алыр деп чугаа бар. Ажылчын Анна кузээ-сөөүүн чедип алган. Ол комбинаттың АТЦ-зинде мастер мергежилдиг ажылчын апарган.

Ол аңыяа-даа бөлүк, ам дуржулгалыг мастер. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедии адым улуг хүндүткел база бүзүрел-биле эдилеп чоруур.

ЧУРУКТА: мастер А. Юшкевич ажыяа үезинде.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Бистиң Ольгавыс

— Ольгавыс-даа эрес-кежээ чазык-чаагай кыс-тыр. Ол ажылдан киргеи соонда аптека ажылдаар шактарында үргүлчү ажык турар. Чонга ыяа таарымчалыг апарып-тыр — деп, сүт-хөлчүлер бо-ла мактаарлар.

Ольга школочу чылдарында-да аптека ажылдакчызы болуруи шиитиирлээн. Чадаанаңың № 2 ортумак школазын доозкаш, ол Томскиниң медицина институдунуң фармацевтика факультединге өөренип киргеи. Оны чедимишкинииг доозкаш, еске эш-өөрү-биле кады төрээн Тывазынга чедип келгеи. Бүүнгүг мергежилдии шилип алган кыстың республиканың аптека эргелели Сүт-Хөлдүң № 11 аптеказын эргелекчилээри-биле бо чылын чоруткан. Аныяк специалист кыска үеиин иштинде аптеканың ажылын экижидип шыдаан. Аптекада чугула эмнер чок болур азы эмнер садыы алыр дээш Чадаанаже шүүдел чоруук кылыры ам бисте читкеи. Ол дээрге аныяк специалистиг ажылынга кызымаккайының ачызы.

Бо аптекага кире бээрге ооң иштии арыг-сиңиг, яязы-бүрү эмнерии тускай делгинирлерде көрүштүг кылдыр салгылап каан турар. Ховар эмнер безии үзүктелбес.

Комсомолчу ажылдакчы эмчилер-биле сүмелеиии тургаш эргежок чугула эмнерге чагыларыны республиканың аптека эргелелиинге ой-шаанда киирип турар. Аптекага эмнер үзүктели бээрии болдурбазынга ол база ужур-дузалыг. Ооң ангыда Ольга яязы-бүрү эмнерии эмчилериң рецептизии ёзугаар чоига белеткеп берип турар.

Фармацевт Ольга Ооң аптеканың эмнер сайгарарының планын бо чылын ай санында 114—115 хуу чедир күүседи келгеи. Аптеканың ажылында бир чугула чүве эмнег үнүштер чыыр талазы-биле тайыг бир ажылын чон ортузунга чорудары. Бо ажылды аныяк кыс идепкейжиткеи. Аптека 50 кг мт-кадың, 30 кг киш-кулаакың бүрүзүн чыыр планныг. Бодуунуң мурнунда бо сорулганы аптеканың күүседип эптарынга Ольга Ооң бүрүн бүзүрейлиг ажылдап турар.

Б. ОНДАР.

БҮГҮ КҮШТҮ САЛЫП ТУРАР

Чылдың дөрт эргилдезинде доктаамал ажылдаар Балгазын санаторийинге республиканың яязы-бүрү булуңнарындан варыг киижилер кээр. Олар эмнедип, кадыкшылын сегидип дыштанып турар. Мында 1940 чылда 50—70 хире киижи дыштанып турган болза, ам чылда ортумаа-биле 400 үлүг киижи база ол хире бичии урутлар дыштанырлар.

Дескиидир бойдустуң чурумалдыг, чаңгаар бүткеи класталгазы ногаан ыяштар бүргээн. Дыштанакчыларның хостуг үезин эрттиреринге тааржымчалыг байдалдар тургустунган.

Амгы үеде санаторийде дээди эртеминг 9 эмчи, медицинаның ортумак эртеминг 32 сестразы, еске-даа ажылдакчылар ажылдап турар. Олардың иштинде М. А. Момбулай, С. В. Приймак, М. С. Даргат, А. В. Воронина, Т. В. Путнина, П. Л. Клепикова, Е. А. Порхотская олар ышкаш эмчилер болгаш эмчи сестралары коллективтиң чоргаарлары. Дыштанакчылар оларны хүндүлээрлер. Эмчи сестразы П. Л. Клепикова аңаа 1947 чылда ажылдап киргеи. Сестра Е. А. Порхотская 1951 чылдан бээр ажылдап турар. Эмчи М. А. Момбулайның күш-ажылчы оруу бо санаторий-биле тудуш холбаалыг. Эрзин чурттуг аныяк оол Кызылга медицина үчилишезин доозкаш, санаторийге лаборантылап ажылдап тургаи. Красноярскиниң медицина институдун доозукше чедир маңаа практиканы үргүлчү эрттирип, институтту доозкаш, эмчи болуп ажылдай бергеи. Амгы үеде санаторийиин кол эмчизиниң эмнелге талазы-биле оралакчызы. Ол санаторийде партбюро секретары, Таңды район Советиниң күүскомуиуң даргазының штаттаи дашкаар оралакчызы болуп, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Коллектив Совет Тываның 30 чыл ойынга төлептиг ужуражыр дээш белеткел ажылдарын кялбартып, дыштанакчыларның кадыкшылы дээш бүгү күштү салып турар.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

ТАШКЕНТ. Ленин аттыг шөлде административтиг бажың. Ында республиканың дыка хөй министерстволары ажылдап турар.

В. БЕЛИКАНИННИҢ болгаш А. ГОРОКРИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛЧЫН УГБАЙ

Кара-Дыт чайлаанга ийи-үш хүн частаан, аяскалак чорда совхоз директору Идрис Казаевич Бочарев биле-Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Советиниң депутаты, совхозта партбюро кежигүнү Мария Кек-ооловна Балданның азыынга чедип келдивис. Амыр-менди солушканывыс соонда ажыл-агый айтырыгынче киридивис. Малчының коданында 130 ажыг мыйыстыг бода мал онча-менди чайлагның оттуг-көктүг одарларында магалыг-ла семирип турарын улуг малчын угбай эрткеи чылгызы-биле деминей аарак чугаалады. М. К. Балданның чымыштыг ижи шынап-ла мактаарлыг. Улуетүп чугаазы ышкаш «мал-биле хинн тудуш» дизе хөөрем эвес. Ол төрээн совхозунга он сес харлыг аныяк кыс турган-ла саанчылап, ам барык-ла дөртен ажыг чыл иштинде үзүктел чок ажылдап келгеи. Ооң биче сеткили, оиаашкаи ажылынга карак кызылы чаңгыс чер-чуртугларынга чоргаараачыг.

Хоочун малчын Совет Тываның 30 чыл ойынга төлептиг ужуражыр дээш быжыглаан 74 инектеримден 73 бызаа алырын, бызаанын хонукта немелде дезизиин 600 грамм чедирерин, ол ышкаш өлек-кыштаан болуунуң күжү-биле белеткеп алырын хүлээгеи. Соглээн сезу бо хүнмерде чедимишкинии боттанып турар. Мария Кек-ооловна болуунуң чергежилиннге дыка хөй аныяктарны өөреткеп. Оларга СЭКП Улуг-Хем райкомунуң кежигүнү, сааначы О. Санаажыкты, кадарчы Т.-Балзанмайны, бызаа ажаакчызы А. Төмүр-оолду болгаш өскелерии-даа улуг чоргаарал-биле адаи болур. Аллаи харны ажып, назы-харыи улгатса-даа, Мария Кек-ооловна ам-даа кадарчылавышаан. Ооң хөрээн чазактың белик шанналдары Октябрь революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордендери кластаи чоруур.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хөстүү» совхоз.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

ӨӨРҮШКҮЛҮГ ЧААРТЫЫШКЫН

Башкирияның Урал артында девискээрииң—ол автономнуг республиканың күр черлериниң суурлары улам кааспаш шинчи кирип турар. Олар келир үеде улам экижиир—Башкир АССР-ниң Министрлер Чөвүлели күр черинң бүгү совхозтарының төп суурларын хогжүдериниң планын балыглаан. Хоорайның чоңуунуң ажытпап турары бүгү-ле белеи, эптиг чүүлдери-биле суурларның чурттакчыларын хандырарын ол планда көргеи. Чуртталга бажыңнарын аңгы-аңгы хевирлиг: чаңгыс кааттыг, ийи кааттыг коттеджер, хөй квартиралыг кылдыр тудар.

Башкирияның Урал артының девискээрлериниде бо хүнмерде безин өөрүшкүлүг чаартыышкынмар боол турар. Чижээ, Абзелилова районуңуң «Урал» совхозка беш чыл төнчүзүнге чедир спорт залдыг школаны, уруглар комплекизин, клубту, стадионну чүдүр, паркты үзелеп азыр Ол совхозту күр черлерии ажыглаан эгелээниидеи бээр 30 чылы-биле хозбаштыр Октябрь Революциязының ордени-биле шаннаткаиы билдингир. Аңаа баштаар черинң болгаш садыг-наймаанын бажыңнарын, аалчылар бажыңы, хеп чуур бүдүрүлге черн, амыдырал-хандырылга комбинады база түттүнар.

Р. РУПЫШЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

УФА.

30 МУҢ ЧАА ПАССАЖИРЛЕР

Бурят АССР-ниң наймылалы Улан-Удэ-биле инжилер болгаш геологтар чурттап турар Гунта дээр суур чаа автобус орүү-биле харылзажып турар апарган. Ол чүтле бо чылын ажытпыган дөрт дугаар орук-тур.

Республиканың барык бүгү чурттакчылары амгы үеде пассажирлер соөртүр автотранспорттуң ажык-дузазын ажыглап турар апарган. Республиканың эң-ле ырак-узак дээни, хар-мецгилиг, кадыр-берт оруктарлыг чүтле үш аймактарынче автобус орүүн ажытпаан. Ынчалза-даа кезек үе артканда оларны тавартыг Байкал-Амур аразының демир-орүүнүң бир кезээ эртер.

Бо хүнмерде автобус-биле Бурятияның орүүн дургаар хүнүүң-не 170 муң пассажир чоруп турар. Автобус маңнап турар орук бо чылын бир муң километрге узаап болгаш ам 18 муң километр чеде берген. Күчүлүт «ластар» болгаш каас-шынык «икарустар» чаа орук-биле 30 муң пассажирлерии үзүк-соксаал чоокка соөртүп эгелээн.

Д. САНЖИЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

УЛАН-УДЭ.

ХЕВИСТЕР БОЛГАШ АЯК-САВА-ДАА...

Кабардин-Балкарияга кылып үндүрген хевистер болгаш аяксава-даа, каасталга үүлдери болгаш «Кавказтың» белектери-даа бажың иштиниң хереклелдерии болгаш дүктүг бөртери-даа магазинмерге кажаадаа үр чытпас. Ол автономнуг республиканың бүдүрүлге черлери беш чыл эмезиидеи бээр продукцин бүдүрүп үндүрерии бүдүн чартык катаи көвүдеткеи. Кабардин-Балкарияның аңгы-аңгы чурттакчылыг черлериде уран-шевер каасталга болгаш химии үүлдериниң бүдүрүлгелерии, үүл-бүрү цехтерии ажыктылаан. Күрүмениң шынар демдээ-биле сес үүл хевистерии кылып үндүрүп турар «Горянка» дээр фабрика суурларда база тускай салбырларны ажыктаан.

1974 чылда Кабардин-Балкарияның мастерлери 30 янзы чаа хевириниң цылыгларын чоига бараалгадыр.

Кабардин-Балкарияның улетүрүүнүң кылып үндүрүп турар продукциязының 70 хире хуузун республикадам дашкаар үндүрүп турар.

Э. МАЛЬБАХОВ.
(СЭТА-ның корр.).

МАЛЬЧИК.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Чоон-Хемчик районнуң Хайыракан суурда үлетпүр болган аъш-чем барааннарының магазини районда кодаа магазиннер аразында социалистиг чарышка дээре киргүзүглериг амылдап турар. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи эң эки магазинге» деп вымпелди ында кескү черде азып каан турар.

Магазинниң иштии арыг-сиинг, бараннарның өртээн бижээш, делгиирлерде шевергин салгылап каан чыдар. Оон ассортиментизи янзы-бүрү.

Садып алыкчыларны нүлүтүрүүг хандырар дээш ында үш садыгны кызымакпай амылдап, ай, квартал планнарын чедимишиннинг күүседип келгеннер. Оларның бирээзи Тараа Дадар-ооловна Ооржак садып алыкчыларга эвилең болгаш киҥзигейлиг, сагыш човангыр бараан болуп, мактадып турар.

ЧУРУКТА: садыгны Т. ООРЖАК.

Фотозу А. КОВАЛЕНКОНУҢ.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

УЛАН-БАТОР. (СЭҢА). Социалистиг чурттарның Совет Эвилели-биле найырал ниитилелериниң толээлекчилериниң делегей ужуражымышкыны ада доозулган.

Ужуражышкынның хүндүүт аалчыларының аразынга МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улут хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАР-ның намының болгаш чазааның удуртукчу ажылдакчылары турган.

МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, моол-совет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазы С. Лувсан түңнел сөс алган, аку-дүнма социалистиг чурттарның Совет Эвилели-биле найыралы, аку-дүңмалышкы чоруу болгаш кадыг ажылдажылгазы бүзүлбас деп чүвени ужуражымышкын көргүскен деп медеглээн. Ук ужуражымышкын социалистиг кадыг ажылдажылга чурттарының найыралын улам быжыглаар, социалистиг чурттарның найырал ниитилелериниң ажыл-чорудулгазын таварыштырар деп ол чугаалаан.

Бедик деңнелге ужуражыышкын дугайында

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сураглыг америк политиктиг ажылдакчылар Совет Эвилели биле АКШ-тың удуртукчуларының аразынга үшкү ужуражышкынының түңнелдерин сеткил ханыышкынныг уткуп турарлар.

Москвага бедик деңнелге болган ужуражышкын ажыктыг боон Президент Р. Никсонга болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ядролуг дайынның үнүп кээп болур айыылын эвээжедиринче угланган дугуржулгаларны чарарынче дыка чүткүп турар. Ол дээрге, совет удуртукчуның чаңгыс талалыг чепсек дүжүрүүшкүнүге белен дээнин ол эвес-тир деп ол база чугаалаан. Л. И. Брежнев ядролуг чепсек талазы-биле бистерниң дең болур чоруувусту негеп, тайбыңны камгалаарының бирги чергелиг эргежок чугулазын айтып турар. Мен оон шын-на сеткилинден ону кылыд турарыга бүзүрээр мен.

Демократтыг партияның төвүнде «ворустарга идегээн херээ чок»—деп, бадыткап турар киижилерни» А. Парриман шыгыы шүүмүүлээн. Ындыг бадыткал кылыры шүүт-ла мелегей чорун-тур, чүге дээрге Совет Эвилели дыка хөй дугуржулгалар кылгаш, оларны шүптүзүн күүседип турар болгай—деп, ол медеглээн.

Демократтыг партияның көскү ажылдакчызы А. Гарриман мынча дээн: «Чоокта чаа ону Москвага хүлээп алган СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ядролуг дайынның үнүп кээп болур айыылын эвээжедиринче угланган дугуржулгаларны чарарынче дыка чүткүп турар. Ол дээрге, совет удуртукчуның чаңгыс талалыг чепсек дүжүрүүшкүнүге белен дээнин ол эвес-тир деп ол база чугаалаан. Л. И. Брежнев ядролуг чепсек талазы-биле бистерниң дең болур чоруувусту негеп, тайбыңны камгалаарының бирги чергелиг эргежок чугулазын айтып турар. Мен оон шын-на сеткилинден ону кылыд турарыга бүзүрээр мен.

Демократтыг партияның төвүнде «ворустарга идегээн херээ чок»—деп, бадыткап турар киижилерни» А. Парриман шыгыы шүүмүүлээн. Ындыг бадыткал кылыры шүүт-ла мелегей чорун-тур, чүге дээрге Совет Эвилели дыка хөй дугуржулгалар кылгаш, оларны шүптүзүн күүседип турар болгай—деп, ол медеглээн.

БАЛЕТ АРТИСТЕРИНИҢ КОНКУРУЗУ

СОФИЯ. (СЭТА). Варна деп курорт хоорайда балет артистериниң VII делегей конкурузу ажыттынган. Культураның чанчыл болу берген бо болуушкунунуң улам калбак, делгеренгей болуп турарының херечизи болза, оон киржикчилериниң доктаамал өзүп турары болур: бо чылгы конкурста 24 чурттуң, оон иштинде Совет Эвилелиниң 115 балет мастери киржип турар. Июль 25-ке чедир үргүлчүлээр конкурстуң хүннеринде ангы үеним базелиниң айтырыгларының талазы-биле теоретиктиг конференция база болур.

СОВЕТ ФИЛЬМНЕР ПОРТУГАЛИЯДА

ЛИССАБОН. (СЭТА). Совет фильмнер неделязы Португалияның найысылалының «Эштудму Аполу-70» деп кинотеатрында ажыттынган. Оон программазында — С. Юткевичиниң «Ленин дугайында чугаалаар», «Ленин Польшада», В. Пудовкиниң «Не», Н. Зархиниң болгаш И. Хейфицтиң «Балтиканың депутады», М. Донскойнуң «Челюзш» болгаш «Иенин чүрээ» деп фильмнери бар. Совет фильмнер неделязы социалистиг чурттар-биле эртем, социал болгаш культура солчуушкунуң догжүдер аига база Португалия—ССРЭ ниитилел организастаан.

ПОРТУГАЛИЯДА ЧАА ХООЙЛУЛАР

Экономиктиг башкарылга министри Виёку Бизйра ди Алмейда ада болган парлаага конференциязында Португалияның чазаа чурттуң экономиктиг амыдыралын башкарар чаа хоойлуларны бадылаан деп медеглээн. Чаа экономиктиг хоойлулар ийи кол принциптерни барымзаалаан. Хуу бүдүрүлге эдериниң талазындан кадыг ажылдажылга кылырының эргежогун барымдаалаар. Оларга капитал салыышкынарын киириринге деткимчелер бээр үнүрлүг. Ол шыкаш үлетпүрүүн кол-кол адырларында чазактың киржилгезин коруп турар. Бир талазында, хуу секторга хөделир хостуг эргени хандырар, а өске талазында — ол секторнуң дыка хөй бүдүрүлге черлериниң ажыл-чорудулгаларын күүрненнин талазындан шыгыы контроллаар апаар.

Бир эвес даштыкыдан капитал салыышкынны чиижен-ковачаңы хевир чок болуур болза, чазак черн, национал хогжулде программазын бүзүлаар оларның акша-хереңги салыырын чөпшээрээр апаар. Шынчаарга, бир эвес чүрттә ажылдап турар даштыкы компаниялар экономиктиг хөойлу-дүрүмнүң принциптерни үревес болза, оларның эргелерин хүндүлеп коор.

КОНФЕРЕНЦИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Чилиниң демократтары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының ниити-европа конференциязы ада ажылын доосқан. Оон ажылынга Европа чурттарының янзы-бүрү политиктиг болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери киришкеннер. Барык бүгү коммунистиг партияларның болгаш социалистиг база социал-демократтыг партияларның хөй кезиниин, кол-кол профэвилелериниң, Европа диниин аныяктар болгаш студентилер организацияларының төлээлекчилери оон ажылынга киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров (төлээлерин удуртукчузу). СЭКП ТК-ның кежигүнү С. Г. Лапин болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү К. С. Симонов составтыг СЭКП төлээлери, а ол шыкаш ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң аныяктар комитединиң төлээлери ол конференцияның ажылынга киришкен.

Ол конференцинга хөй санныг чили төлээлер база киришкен.

СЭКП-ниң төлээлериниң удуртучузу СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары П. М. Машеровтуң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаанар. Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары чили хүнтаның араатанзыг үүлгедиишкиннерин чаңгыс эп-сеткил-биле шиитпирлиг бүрүү шаап турар деп ол чугаалаан. Эрткен чылдың октябрь айда Москвага Тайбынга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезминиң мидиринден СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң коммунистерниң болгаш бүгү совет улустуң аныязинден... бистин Чилиниң демократтары болгаш патриоттары-биле эп-сеткилди долузу-биле каттыштырып турарывысты база оларның демисежип турар шыныг херээ.. ынап-ла тиилеринге идегелиивисти илереткен—деп, ол чугаалаан.

Венгриянын Социалистиг ажылчын партизының Төп Комитединиң кежигүнү Имре Льери конференцияга база чүве чугаалаан. Кажан улустар сыры каттыжар болза, империализмниң болгаш реакцияның оруунга күүлүг моонак болуру төөгүден эки билдингир деп ол чугаалаан. Мичээнгаш бистер чили фашизмниң араатанзыг үүлгедиишкиннеринге шаптыктап шыдаар болгаш шаптыктаар-даа ужуралуг бис. Делегейниң хөй-ниитизи сырый каттышкан, фашистиг хүнтаның кем-бүрүүлүг үүлгедиишкиннерин сөкседип даа шыдаар.

Чыылганнар Чилиниң профэвилелериниң төлээлекчиин Э. Рохасты ийиг аҥыы часкап уткуп, хүлээп алганнар. Чоон Төрээн чуртумга кандыг-даа хуралларны болгаш чыскаалдарны кылырын хораан. профэвилелериниң мун-муң активчилерин кара-бажыынап хоруглаан, оларның дыка хөй хүнтаның өлүрүкчүлериниң холунган амы-тынын оксуиган. Чурт карангы-дүмбей чорукта туттурган. Шынчаза-даа Чилиниң үлүзүнүн тура-соруу сыктынчаан деп Э. Рохас чугаалаан. Чили улус хүнтага удур, хосталганы болгаш демократияны катап тургузар ужун демиселин үргүлчүлээр болгаш ол демисеглге Чилиниң ажылчын ангызы кол роллуг болуур.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү Пауль Фернер болунуп чугаазынга социалистиг чурттар чили үлүска боттуг дузаламчыны чедирип турарын демдеглээн. ГДР-ниң ажылчы чоннавы шериг хүнтазының үүлгедип турар араатанзыг чорук-тарынга киленнинг үдүрлаашкынын чаңгыс эвес үлаа илередип келген. Чили үлүс боттарының демиселинге чаасказынарас болгаш оларның талазында делегейниң ак сеткилдиг киижилери шупту туржуп турар деп оратор чугаалаан.

Чөөнзүрек деггольчуларның өмүүзээнинден Доминик Галле чүве чугаалаан. Чили патриоттар болгаш демократтар-биле база оларның шериг хүнтазынга удур аар-берге демиселинге француз үлүстүң эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын ол чугаалаан.

Португалияның Компартиязының Күүскомунун кежигүнү Жозе Магру фашистиг араатанзыг үүлгедиишкиннер деп чүл дээрзин португал үлүс болуунун дүржүлгазынаан бүзүреп коргенин чугаалаан. Делегейге эп-сеткил каттыштырылгазы фашистиг эрге-чагыргага удур үлүстүң демиселинге кайы хире роллуг болурун чогум-на ындыг аар-берге үеле билген бис.

Конференцияның киржикчилери түңнел хуралга делегейниң хөй-ниитизинге кыйгырыгны хүлээп алган, ында колдуунда мынчаар чугаалап турар:

Бистер, Парижге 1974 чылдың июль 6-ның болгаш 7-ниң үннеринде Европаның бүгү будунмарындан чыглып келгеннериң негээривис болза: Чилиде «ниитиниң дайынның байдалын» сөкседырын; каратуразында тудуп хоруглаашкынарны, хилинчекүзээшкиннерни, сүт база истелге чокка шаажылазырын сөкседырын; Улусчу чаңгыс эптиг удуртукчуларын Луис Корвалания, Клодомиро Альмейдуну, Фернандо Флоресты болгаш Улусчу чаңгыс эптиг эске-даа бүгү удуртукчуларын хостаарын; кара-бажыынарда болгаш концлагерьлерде политиктиг хоруглаттырганнарны хостаарын негеп тур бис.

Бистер Чилиге профэвилелериниң эргелерий, демократтыг, хамаатыг эрге-шөлээнин катап тургузарын негеп тур бис.

Конференцияның негелдерин бөттүлүрары ханы идепкейлиг хөзелиишкиниче делегейниң хөй-ниитизинге кыйгырыгны хүлээп алган, ында колдуунда мынчаар чугаалап турар:

Бистер, Парижке

КӨРҮЛДЕ СООНДА БОДАЛДАР

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң Совет Тываның 20 чыл оонга турасказаткан республика көрүлдезиниң бирги эдлээ төнүп, ийиги эдлээ эгелээн. Июнь аймың төнүзүнде Таңды районнуң бот-тывынгыр коллективтеринге көрүлдениң ийиги эдлээ болуп эрткен. Орта районнуң сес бот-тывынгыр коллективтери киришкен.

Ол көрүлдеден кандыг түңнелдер үндүрүп, коллективтериниң белеткелиниң, концерттеринің шымарының дурайында чүнү чугаалап болуруп?

Шупту концерттер литература-музыкалыг монтажтар, тургузуглар-биле эгелеглиэн. Иниги утка-шынар талазы-биле оларны чүтээр деп болур. Ынчалза-даа үениң иегелдезинге дүүштүр утканы синирип, ыр-шүлүктерни, шилип алыры—керектиң чарыны. Кончуг харыысалгалыг, ыр-шүлүк созүнге дүүштүр белеткениң, күүседири — кол чүүл. Таңдының бот-тывынгыр артистеринге ёзулуг-ла күүселде четпес болган.

Монтажтарның кол кезиниң формазы чангыс ээй, ыры, шүлүктериниң күүседези хоомай, шинжиткеп көргүзүг чедир кылдынмаан. Ол чорук утказы эки монтажтарны көрүглүг чараш болдурбайн барган. Литература-музыкалыг монтажтарны сценага үндүрерде бүгү талазын бодап, бичиндээ кезектерни мыяк белеткээри чугула.

Ам чамдык коллективтериниң концерттериниң дугайы бөжинкелим.

ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң бот-тывынгыр артистериниң концертиниң программазы яшы-бүрү болган байлак.Ында тыва ырлар, таңчылар, совет композиторларның ырлары дээш монтажка чедир шүүтү бар. Ынчалза-даа ырларның созүнче, аялгазынче чедир хинээнгей салбаазы күүселдениң шынарын коңнут куду баскан. Монтажта «Орденниг Тывам», «Ленинчи партия» деп ырлар, ансамбльде «Суурум сен», «Моңгүн куда» деп ырлар чангыс үнде. Чамдыкта шын эвес ырлай бээри ырның чараш таалалчыны шидирип турган. Таңцыларның күүселдезин база оожум, шимээжинкилери тода эвес болган. Бо бүгү күүселикчилерниң багы эвес-тир. Ында талантылыг, мергежилдиг удуртукчулуң чогаадыкчы чоруктуң чогуда.

Шак ындыг байдал чүгле ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң бот-тывынгыр коллективинде эвес, а өске-даа коллективтерде бар. «Коммунизмниң херелиг» колхозтуң концертинде оон-даа куду күүселделер таварышкылады. Кым, чүнү күүседип, «сценада чүү болуп турары билдинмейн баар таварыштар турду. Шак ындыг күүселде — көрүлдеп, боттарын үнелевээн, хүндүлевээни ол-дур. Программаны тода, чараш тургузуп аарыдан концерттиң чедиишкинни улуг хамаарыжыр болгай.

Балгазынчыларның концертиниң монтажы база шак-ла ындыг. Ырлараа чүгле хереэжил үнүер дыштелип турар. Көргүлүүшаңгыр, байырлалдыг күүседир уеурлуг чедилерге безин аяа үн-биле күүсетеери монтажтың үтказын шүүт будап каан. Харыысалга чок белеткелдиң харазында бүгүлеге биллиглиг «Калбак делгем Төрээн чүртүм» деп ырны безин чедир күүседип чадаан.

Район төвүнүң бот-тывынгыр артистери болхоз, совхозтарның бот-тывынгыр коллективтериге үлегер-чижек болгу дег. А херек кырында байхаакчылар ол идегелди бүдүрелдин шыдаваан. Хойнуң ырының дерилге-каастагазы ындаа болза, «Тооруктуг долгай Таңдым» деп ырны яйн үнге күүсеткени, үделгези, солисти шилип алганы багай болган. Үш-дөрт үнүг күүседеже шилиир аргалар турган боор. «Иивилер», «Шоозуглуг таныы» болгаш өске-даа таңцыларны тургускаңы хереллиг.

А районнуң Культура бажыңында эки концертти белеткеп көргүзер аргалар бар. Музыка талазы-биле удуртукчу В. Уразов, биллиглиг дирижёр Л. Прокопчук болгаш түскай мергежилдиг методистер хаяа турукун ирги? Колхоз, совхозтарның байгыы, Бай-Хаяктың Культура бажыңыга безин дузазы, ажылының изи эки көзүлбедиң.

«Шамбалыг» совхозтуң бот-тывынгыр артастериниң коңцерти ынытизи-биле чедре эки белеткелдиг, хаяы бодамчалыг тургустуганың демдеглээр херек. Совет Тываның эртиен сруунга тураскаатказын музыкалыг шинжиткеп көргүзүгүн чамдык талалары чедир кылдынмаан-даа болза, чангыс ай чоруктан уштунуп, чогаадыкчы чаа элементилерин киргеби мактаанчыг. Оларның программазы чедре эки бодаттынган, тыва национал уран түүлүү бүгү талалыг ажыглаан. Илбн-дилдиг, шоозуглуг номерлерни киргеби безин өске концерттерден ылгалыкты. Ынчангаш оларның бирги черни эдлээни таварылга эвес.

С. К. Тока аттыг совхозтуң бот-тывынгыр уран түүлүнде совхозтуң удуртукчуларындан иелээш, ажыл-ишчилерни хаза тутканы — кол онзагай түүлүү ол. Уран түүлүдүң бүгү хевирлерин программага киргеби оларның база бир чедиишкини.

«Таңдыгер» болган жодээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының бот-тывынгыр коллективтериниң концерттеринде онзагай мактанкы дег түүе чок болган. А частырыглар эгезинде ядаан коллективтерниң-биле хөмей.

Республика көрүлдезиниң 2-ги эдлээ ам дээредиинде чаңгыс Таңды районда эртиени ол. Таңдының чонунда уран талантылыг, мөлээр, таныылаар, каргыраалаар, хөмейлээр, тыва хөгжүм херекселдеринге ойнаар кижилер кайы хөй деп чүвезин түңнеп, көрүүлүг аргалдыг. Ынчалза-даа үе көрүлдеге чонуң киржилгезин эвээш, организастазып, чаа таланттыларны дилеп тыл, оларны чөрдер ажыл бөлүүрүттүнгилиг, культура албан черлериниң ажылдакчыларының шүүлтези, дарыысалга чок ажылдааның демдеглээр херек. Оон-биле кады Культура бажыңнарында, клубтарда түскай билиг-мергежилдиг кадрларның чедиишкээн көрүлде хереглиэн. Шак ындыг таварылгада райүүскомнуң культура шилдизи, ажыл-агыйларның удуртукчулары Тыва АССР-ниң Культура министерствозунда, хөгжүм-шин театрында, филармониядан. Улустуң чогаадылга бажыңнарын болгаш өске-даа чогаадыкчы коллективтерден, республика органнарындан чогуур дузалы чедирериин дилээр удуртукчулар турган. Чүгле чогуур билигмергежилдиг удуртукчулар бар болза, уран чүүлдү чогумна чоннуң болдуруп болур. Оон-биле кады партия, совет органнар культура ажылынче, бот-тывынгыр уран чүүлче, көрүлдениң төрүн турарынче улуг хичээнгейин салып, таварымадыг байдалдарны тургузуп бээри күзевиг. Көрүлдеге чоннуң калбак киржилгезин чедип эп, уран чүүлдү чоп ортузунга удам септерериин — чөрүп турар көрүлдениң кол соруглазы болгай. Ынчангаш көрүлдеге бүгү талалыг, бодамчалыг белеткелиири — культура ажылдакчыларының чөп мурнунга хүлээлгеп.

С. Б. ГЕХТ,
күүрүве филармониязының уран чүүл удуртукчузу.

КАДЫКШЫЛДЫҢ ЧУРТУНДА

Арыг даг агаары, чайгы одаларының чагаг сиген-үнүжү, хадыыг черлер, минералдыг суглар, эмнелир малгаштар — бо бүгү чүүлер Кабардин-Балкарияны кадыкшыл чурту кылган.

Ол эртинелериниң бирээзи Нальчик деп курорт. Бо чылын ол курорт ийи чүс муң ажыг дыштанымачыларны болгаш миллион хире туристерни, экскурсантыларны хүлээп алыр.

ЧҮРУКТА: «Грузиялыг көргүү» деп пансионат.

Р. ДИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Д Е Л Г Е Л Г Е

Кыылда культура болгаш дыштанылга парыгынга республиканың аныяктарының эртем-техниктиг чогаалыгаалының делгелгези ажыттынган. Оны комсомолга В. И. Ленинниң аты тыныскаанының бээр 50 чыл болганынга база Тыва АССР-ниң 30 чыл оонга тураскаатказын. Делгелгениң кол соруглазы — төскү бен чыдың планнарын доллуур болгаш ажыр күүселиринге, күш-ажылының бүдүүрткүдүүн белеткери дээш демисеелге аныяктарның киржилгезин, киирип турар үлүүн көргүзери болуур.

Делгелгеге белгенеер Тываның аар үлегерлиг аныг дыштанымачыларының болгаш миллион хире туристерниң, экскурсантыларының хүлээп алыр.

ЧҮРУКТА: «Грузиялыг көргүү» деп пансионат.

Р. ДИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Пионерлер хөглүг чай

Шуптуг бар

Эрзиниң колхозтар аразының пионер лагерь чурумалыг чараш Кара-Хөл деп черде турар. Шынап-ла, ол пионер лагеринің турар черн урулгарның дыштанырынга дыка-ла таарымчалыг. Кара-Хөл бедик тайгалар аразында ыйгылакта, долгандыр пөштер болгаш янзы-бүрү ыяштар, үнүштер-биле хүрээлеттингеп. Чечектерни кандыг дээр! Арыг агаар. Серилп тайга. Хүнге кыланайнып чыдар хелте урулгар эштин ойнаар.

Бирги сезон июнь 20-де ажыттынган. Ында 60 урулгар омак-хеглуг дыштанып эгелээн. Колдуунда-ла школаларның эки өөредилгелит пионерлер, малчынналар урулгары дыштанып турар. Урулгарның аъш-чемн эки. Чанында колхоз фермазындан хүн бүрүде чаз сүттүг аш турар. Чемни меню ёзугаар урулгарның кадынга таарыштыр, эки шынарлыг кылып берип турар. Эът продуктулары, картофель база четчири-биле бар.

Урулгар инити режим ёзугаар ажыглаттынган. Ыдыктан мурнуда көк-хок көшкөлер, халы кашпал чоогалар-даа таварышкылаар. Ынчалза-даа өөренниктер сугга сүзүп, чүлам чүткулдуг чоруп, Шивээ-Бажының чиңгиир көктүг, шөлакталыг оргулаажынга келгеш, майгынгырып тиккеп, амданының ырлыг хайындырга ажып, ямырын ырлажып хоңгаанар. Эртен эрте айлаң-күшкаштарның ырлашкалы-даа, чаагай кезек дүк шеттер аразында эликтериниң оргулгалы-даа ынчалгалаар. Өөренниктер хөлде чайлап турар чүүл-бүрүн сөөлгө сүрттүп, Сут-Хөлдүң арыг ыяш чалгыларын, ында балык-байларының өскелиин, сөрнин, чаагай оътлуг чайгындарда малчынналарның ажыл-ижин көрүшкеп, ынчалдыр ам-чоруун дооскаанар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

Пионержи хөглүг чай

ТӨРЭЭН ЧЕРИҢ ЭРГИП, КЕЗИП...

Өөредилге чылын чедиишкиниг дооскан өөренникчи бүрүзү чайгы дыштанылгазын ик-не ажыктыг, солуун, хөглүг эртиреңкеэр. Сут-Аксы ортумак школазының өөренниктилери ажыктыг ажыл-керектеринде, аян чоруктарны-даа ыыжып, төрээн черниң төөгүзүн өөренип, ажыктыг байлаан шинчилежип, арга-шынаазында эргип-кезип турар. Ол школаның 8 «б» классының терииң эки өөренникчизи, комсомолчу Наташа Сарыглардың күүседези-биле 11 өөренниктиң 2 хопук иштинде аян-чоруук кылганнар. Олар сыгыр дан бажында майгыннарны, кушхүнезиниң ёзугээш, Сут-Аксы суурдан Чөс-Булуң, Ак-Хемниң таварын, аян чоруун эгелээннер. Кызыл-Тайганы кырлады үнген туруг тайга бедип, ынчалдыр ам-чоруун дооскаанар.

Өөренниктер Төрээн черинге чылын чедиишкиниг доосхай өөренирин бүрүзү чайгы дыштанылгазын ик-не ажыктыг, солуун, хөглүг эртиреңкеэр. Сут-Аксы ортумак школазының өөренниктилери ажыктыг ажыл-керектеринде, аян чоруктарны-даа ыыжып, төрээн черниң төөгүзүн өөренип, ажыктыг байлаан шинчилежип, арга-шынаазында эргип-кезип турар. Ол школаның 8 «б» классының терииң эки өөренникчизи, комсомолчу Наташа Сарыглардың күүседези-биле 11 өөренниктиң 2 хопук иштинде аян-чоруук кылганнар. Олар сыгыр дан бажында майгыннарны, кушхүнезиниң ёзугээш, Сут-Аксы суурдан Чөс-Булуң, Ак-Хемниң таварын, аян чоруун эгелээннер. Кызыл-Тайганы кырлады үнген туруг тайга бедип, мурнуда көк-хок көшкөлер, халы кашпал чоогалар-даа таварышкылаар. Ынчалза-даа өөренниктер сугга сүзүп, чүлам чүткулдуг чоруп, Шивээ-Бажының чиңгиир көктүг, шөлакталыг оргулаажынга келгеш, майгынгырып тиккеп, амданының ырлыг хайындырга ажып, ямырын ырлажып хоңгаанар. Эртен эрте айлаң-күшкаштарның ырлашкалы-даа, чаагай кезек дүк шеттер аразында эликтериниң оргулгалы-даа ынчалгалаар. Өөренниктер хөлде чайлап турар чүүл-бүрүн сөөлгө сүрттүп, Сут-Хөлдүң арыг ыяш чалгыларын, ында балык-байларының өскелиин, сөрнин, чаагай оътлуг чайгындарда малчынналарның ажыл-ижин көрүшкеп, ынчалдыр ам-чоруун дооскаанар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

«Хун-даа, суг-даа магалыг-ла».

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотоэтюду.

ПЕКИН БОЛГАШ ЕВРОПА

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Пекин Европаже мырыңай өске кордал-биле шургүү киргеи. Пекин социалистиг күрүелер-биле садыг болгаш экономиктиг харылзаалары барык-ла шүүт чок кылып алгаш, чүгле оон соонда кээп Барыын чүк чүрттары-биле аралажыр харылзажырын эдепкейжиде бергеи болгай. Оон-биле чергелештир Пекин социалистиг дем каттыштырылгазынга чүрттары-биле барыын-Европа күрүелериниң аразында садыг-арагжыылтаны болгаш ажыл-агыйжы холбаалырын бергедериин бар-ла шаа-биле сралдажыр турар. Европаның экономиктиг янтилежилгези-биле обнап хынныашпышаан, маожулар оны Совет Эвилелиниге болган социализмниң өске чүрттарынга удурлажыра түүнээр бир янзының баганазы кылдыр көрүп, «Ниити рынокчуң» хемчээлинге бавыжып-европа чүрттарының политика болган шериг талазыбиле каттыжарынче, черек кырында социалистиг дем каттыштырылгазынга удур оларны чаңгыс ээй фронт кылдыр каттыжарынче кыйгырып турар.

Бодунуң ол бузуттуг херектеринге Пекин чаа эвилелгелериниң — Европада боон турар погумчалыг өскерлиишкиннерге шудургузу-биле удурлажып, аңаа аймыл чок болурунуң ынаныштыг чоруун болган кайы-кайызынга ажыктыг кадың ажыллажылганы хандыраарынга удур чүткүүлүн турар барыын-герман реакциянның даймызырак хөөн кирген болуктеринниң деткимчезинге хорлап салып турар. Бодунуң эзлчөөде ол · болуктер Совет Эвилелиниге удур углаган «европа-кыдат стратегия» дээр чүүлдү ажыллап кыларының дугайын чугаалажып турар.

Барыын-европа күрүелер-биле садыг-экономиктиг харылзаалары хөгжүдер-чоруун Пекинниң чагырыкчылары хамыктың мурнунда боттарының чуртунуң шериг-үлегүүр күүшьдаалын бедидериге ажыглаар деп бодап турарлар. Ол дугайым садыгажылга дугуражүшкүштарының шынар-шинчиин хереглеп турар. Барыын-европа чүрттарындан Кыдатче порудуп турар хөй чүүл баразиңер, машиналар, дериглегер шериг будүрүлгезиниге ыяап-ла кандыг-бир хамааржылгалыг боон, шериг үлегүүрүге ажыглаттынган аны шелбеттелдиг, хаяы бодамчалыг тургустуганың демдеглээр херек. Совет Тываның эртиен сруунга тураскаатказын музыкалыг шинжиткеп көргүзүгүн чамдык талалары чедир кылдынмаан-даа болза, чангыс ай чоруктан уштунуп, чогаадыкчы чаа элементилерин киргеби мактаанчыг. Оларның программазы чедре эки бодаттынган, тыва национал уран түүлүү бүгү талалыг ажыглаан. Илбн-дилдиг, шоозуглуг номерлерни киргеби безин өске концерттерден ылгалыкты. Ынчангаш оларның бирги черни эдлээни таварылга эвес.

С. К. Тока аттыг совхозтуң бот-тывынгыр уран түүлүнде совхозтуң удуртукчуларындан иелээш, ажыл-ишчилерни хаза тутканы — кол онзагай түүлүү ол. Уран түүлүдүң бүгү хевирлерин программага киргеби оларның база бир чедиишкини.

«Таңдыгер» болган жодээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының бот-тывынгыр коллективтериниң концерттеринде онзагай мактанкы дег түүе чок болган. А частырыглар эгезинде ядаан коллективтерниң-биле хөмей.

Республика көрүлдезиниң 2-ги эдлээ ам дээредиинде чаңгыс Таңды районда эртиени ол. Таңдының чонунда уран талантылыг, мөлээр, таныылаар, каргыраалаар, хөмейлээр, тыва хөгжүм херекселдеринге ойнаар кижилер кайы хөй деп чүвезин түңнеп, көрүүлүг аргалдыг. Ынчалза-даа үе көрүлдеге чонуң киржилгезин эвээш, организастазып, чаа таланттыларны дилеп тыл, оларны чөрдер ажыл бөлүүрүттүнгилиг, культура албан черлериниң ажылдакчыларының шүүлтези, дарыысалга чок ажылдааның демдеглээр херек. Оон-биле кады Культура бажыңнарында, клубтарда түскай билиг-мергежилдиг кадрларның чедиишкээн көрүлде хереглиэн. Шак ындыг таварылгада райүүскомнуң культура шилдизи, ажыл-агыйларның удуртукчулары Тыва АССР-ниң Культура министерствозунда, хөгжүм-шин театрында, филармониядан. Улустуң чогаадылга бажыңнарын болгаш өске-даа чогаадыкчы коллективтерден, республика органнарындан чогуур дузалы чедирериин дилээр удуртукчулар турган. Чүгле чогуур билигмергежилдиг удуртукчулар бар болза, уран чүүлдү чогумна чоннуң болдуруп болур. Оон-биле кады партия, совет органнар культура ажылынче, бот-тывынгыр уран чүүлче, көрүлдениң төрүн турарынче улуг хичээнгейин салып, таварымадыг байдалдарны тургузуп бээри күзевиг. Көрүлдеге чоннуң калбак киржилгезин чедип эп, уран чүүлдү чоп ортузунга удам септерериин — чөрүп турар көрүлдениң кол соруглазы болгай. Ынчангаш көрүлдеге бүгү талалыг, бодамчалыг белеткелиири — культура ажылдакчыларының чөп мурнунга хүлээлгеп.

С. Б. ГЕХТ,
күүрүве филармониязының уран чүүл удуртукчузу.

Спартакиадага утхуштур

БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛГАН

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыракны Чөөн чүк улустарының спартакиадазы бистиң республиканың наңысыралы Кызылдың Совет Тываның 5 чыл оо аттыг стадионга июль 12-де байырлалзы-биле ажыттынар.

Спартакиада эрттирер оргкомитеттиң даргазының орнаачылы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-куштуу болгаш спорт комитединиң даргазы Артаа Сендиевич Нурзеттен спартакиададың болгаш аңаа белеткел ажылдарының дугайында «Шын» селуннуң нолчукчуларынга кысказы-биле таныштырарын бистиң корреспондентивис диледи. Оон харыызын моон адаанда парладывыс.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыракны Чөөн чүк улустарының спартакиадазының эрттирери жеелээшиниден бээр он бир чыл эрткен, он ийи дугаары бистиң республиканга эртеп бо. Оон кол-на соруглазы национал спорттуң сайзырадыры болур. Спартакиаданың программазында тыва, бурят хүрештер, ча ыяры, якут таныш, шой колдуруп кирип турар. Эртиен чылдарда үстүнде аданы спорттуң хевирлери кескүүр-биле сайзыраан. Тыва хүрешти ам нарзаан. Ол түгле Тыва АССР-ге нептерей турган болгай. Ам тыва хүреш Якут, Бурят АССР-лерде, Хакассияда болгаш өске-даа областтарда, наңионал округтарда сайзыраң иелээн.

Спорттуң национал хевирлеринің спартакиадазының программазында кирген спорттуң кайы бирээзинге ийи чыл удаалтыр бирги, ийиги черлерни алган мергежилдиг кижилерге национал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастера ден бедик атты тыпсырып 1971 чылда доктаатказ. Ол наңионал спорттуң сайзырадырының кескү хереченгээри. Бистиң республиканга аңаа ыяа хөй спортчулар телеэтпээ болгай. Одарның арагында Доспан Найзын-оол, Александр Денисов, Василий Бакыков болгаш өскелер-даа бар.

Эртиен спартакиадаларга Якут АССР-ниң командазы аяа катаан, буряттар беш удаа бирги черни эзлээн. Бистиң республиканың спортчулары доктаамал ийиги, үшкү черлерни ап келген. Бо удаада наңионалдыг черлер дээш спортчу деммеп базында үстүнде командаларның арагында болур.

Зона спартакиадазын эртирер оргкомитет маргылдаанның киржикилериниң чурттаарынга, белеткел кылырынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш чемнерн алган. Совет Тываның 5 чыл оо аттыг стадионуну спартакиада эртирериниң таарымчалыг черин кылган.

Бистиң командавыс бо удаада элеп белеткеткен. Состав шыырап, ында колдуунда спорт мастерлери, спорт мастерлиге кандидаттар кирген. Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери Федор Оюнар, Ооржак Чалзамба бурят хүрешке киржир, ССРЭ-ниң спорт о мастери Михаил Оюн, наңионал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастера Доспан Найзын-оол тыва хүрешке үреңир. Якут халыкка Василий Бакыков, Александр Горюнов, Александр Денисов киржир. Олар шупту РСФСР-ниң спорт мастерлери.

Тываның спортчулары шөйналдыг черни алыр дээш бүгү күжүн, мергежилин спартакиада хүшеринде үндүрер.

ХАМААТЫЛАРГА!

Ахова шыгжамырын кадагаларының ам-не тарыжалыг, эки аргалы болза, күрүенниң 3 дугуру ишкиси чаашкининиң облигациялары болур.

Ол чаашкинни ёзугаар чылдың-ча ойнашкыныңың 5 тиражкы сараазында хуусаларда эрттирип турар: февраль 15, март 30, май 15, июнь 30, август 15, сентябрь 30, ноябрь 15, декабрь 30.

Чаашкин ёзугаар ойнашкыныларны 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль хемчээлиг тургускан.

Бо чаашкинниң облигациязын садып албаан болзунарга оны июль 15-де четпе ээ-не чыл орта-биле—10 рубльлиин 10 рубль 5 капеекке, 20 рубльлиин облигациялыг 20 рубль 10 капеекке садып ап болур ышаар. А август 1-тен 15-ке четпе үеде 10 рубльлиин облигациялыг-10 рубль 25 капеекке, 20 рубльлиинин 20 рубль 50 капеекке садып алыр ышаар болгай.

Эдилелиг тирак август 15-те Бютүн хөөрейге эртер.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 10-ТА

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыштаалар программазы. 13.35 — Өөнүт телекөргүзүг. «Кестин» деп уран-чечен телефильмнин бирги-тайгы көргүзүүг. 1-ги серизы. 14.45 — Мелодер. 14.55 — Композитор С. Туликовтуң ырлары. 15.25—«Кижи болгаш хөөйлу». 15.55—«Аас-кежиктиг болур дээш». Уран-чечен телефильм. 17.05—17.15 — Чапсар. 17.15—Өөнүт телекөргүзүг. Футболга СССР-ниң чемпионазы. «Динамо» (Киев) —«Зенит» (Ленинград) 2-ги тайм.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.25 — «Чарыш ону чаңбыышташкын». Дамчыштаалга. 18.55 — Чарлаалар, реклама. 19.00—Моол улустуң бөйырлазы. Дамчыштаалга.

МОСКВАДАН

19.20—Өөнүт телекөргүзүг. «Леонардо да Винчиниң амыдыраа-чурттаалгазы». Хөй серизлиг уран-чечен телефильм. 1-ги серизы. 20.35 — «Моол-биле ужуражылга». Документалдыг фильмкер программазы. Моолга улустуң революциязының тиилелгезиниң хүнүнге. 21.30 — Өөнүт телекөргүзүг. Уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.50—23.00 — Чапсар, 23.00—23.30 — «Үе», Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 10-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Амыйнтаа шуурганда» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хамагайның тамаартканы» (2 серизлери) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыынды 9.30. «Диназиз чанында суурга немзээлер» 11.05, 14.05, 15.35. «Каттырыкчыт уруг» (ийи серизлиг) 17.10, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мухтар, чарче!» 12.00. «Эттиңнеп мегечин» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Улус селгүүстээшкин» (2 серизлери) 17.00, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баңын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторуун 24-63, редакторлуң орулаачыларының 35-24, промпрограмма киидезинин 23-54, харыысалгалыг секретарьының 23-35, партийжи аймырал киидезинин 37-13, культура киидезинин 23-51, чаңгыс ажыл-агый киидезинин 21-47, үлетүүр киидезинин 22-64, чагаа киидезинин 41-27, информацпа база совет турүүзү киидезинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 2-75 телефонче далгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 18056. ЧАГЫГ № 709

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дем үнүүлер чер,полиграфика болгаш ном сатыының газелы-биле эргелелиниң үпографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу баңын № 1). ТС—00915

Бүгү чуртталның пролетарилери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (9535) | Четверг, июль 11, 1974 чыл | 1925 чылдан үнелезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-3» УЖУТПУШААН

УЖУДУУШКУННУ БАШКАРАР ТӨП, июль 9. (СЭТА). Эрткен хоноктарда, ужуп чоруп турар «Салют-3» эртем станциязынга космонавтар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин борт системаларын болгаш космос лабораториязының аппаратуразарын ажылдадып кылыр болгаш шенээр талазы-биле чамдык техниктиг шенээнгилерни кылган. Чижээ, даштындан долгандыр көөр оптика приборунуң ажылын хынаан. Ол прибор станцияның конструкцияларының элементилерин хайгаарап көөр болгаш алган дүрзүлеөрин телевидение дузазы-биле Черже камчыдып бээр.

Космонавтар Чер-биле радио-харылзаа тударының чепсек-херекселдерин болгаш арталарын хынаар талазы-биле шенеделерни база эрттирген.

Ажыл хүнүүн бүгү дургузунда дең-деспи ажылды кылып турар: программа ёзугаар шинчилел ажылдары чоруткан соонда, кезек дыштанып, куш-дамыр мергежилгелерин космонавтар кылып турар.

Москвадан-биле 13 шак турда, ужуп турар «Салют-3» дең эртем станциязы экипажы-биле кады Черни 73 катап долгавтаан.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ СОМАЛИДЕ ЧОРУП ТУРАРЫ

МОГАДИШО. (СЭТА-ның тускай корр.). Июльдуң сесте ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның алдары дээш Могадишоңуң хоорай Чөвүлелиниң даргазы майор Хасан Абшир Фарах хүлээп алдыңкыны кылган.

Хүлээп алдыңкынга олурушканнар: совет талаадан—Н. В. Подгорныйны үдеп чоруур албан кижилери; сомали талаадан—Революстуг Дээди Чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барре, РДЧ-ниң оралакчы президентилери генерал Мохамед Али Самантар, полковник Исманл Али Абукар болгаш албанның өске-дээ кижилери.

Хасан Абшир Фарах биле Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

Хасан Абшир Фарах Сомалиниң найысылалы—Могадишонуп дуңгуруун Н. В. Подгорныйга тывыскан.

МОГАДИШО. (СЭТА-ның тускай корр.). Июль тоста анаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Сомалиниң Революстуг Дээди Чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барренин аразынга чугаалажылышкынар эгелээн.

Найыралчы, чуректин ханызынган байдалга болган чугаалажылышкынар үезинде талалар боттарының чурттарының иштики болгаш хаптыкы байдалдарының дугайын бот-боттарынга дыңнаткан.

Н. В. Подгорный тоску беш чылдың үдетпүр болгаш кодаа ажыл-агый талазы-биле даалгаларын күүседиргенге совет улустуң чедишкиннериниң дугайын. СЭКП-ниң XXIV съезжизиниң ажылдап кылганы. Тайбың программазының чедишкинниг боттанып турарының дугайын чугаалаан.

Мохамед Сиад Барре 1969 чылдың революциязының соонда чурттуң экономика база культура талазы-биле хөжүдүлгай чорууп уягтыкаар талазы-биле, Сомали Демократтыг Республиканың политиктиг хамаарышпас чорууп быжыглаар талазы-биле сомали улустуң күжениишкиннериниң дугайын чугаалаан.

Янзы-бүрү алырларга совет-сомали кады ажылдажылганы улам быжыглап, ханыладырының, а ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-оналгы база солушканнар.

Чугаалажышкынарны ам-даа үргүлчүлээр.

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРНУ ТУРГУЗАР

Кодаа ажыл-агый будурүлгезин бүгү талалың хемчүүлер талазы-биле республиканың ажыл-ишчилериниң мурнунда чугула соруулга салдынган. Бо айтырыгга кол черни малды четчир чем-биле хандырары улуг роль дуг. Республиканың колхоз, совхозтары бо чылын нянтиниң малынга 379,2 муң тонна бөдүүн чемни, 388,6 муң тонна силосту, 17,5 муң тонна сенажды, 1740 тонна витаминниг долганны болгаш 100 муң тонна хире концентратты белеткээр соруулгалыг.

Часкы кандаашкын, хат-кавыскы тарга культураларының болгаш чайгаар үнген ситеннериң озуктезинге дыка шаптыктаан. Ынчалза-даа частың орай чаашкыны ситеннің үнериниң эвээн дузалаган. Ылаңгыя ол суггаттыг шөлдерге ажыктыг болган. «Ленинчи орук», Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кара-Хаак», «Саян», «Өөк», «Кызыл тук», «Кызыл тараачын», «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарның болгаш республиканың өске-дээ ажыл-агыйларының суггаттыг шөлдеринде сиген багай эвес үнген.

Ол ажыл-агыйларның хой безан ситеннин кезип, ону прессте кирипкен. Ындыг ажыл «Кара-Хаак» совхозта эгелей берген. Июль 8-ке чедир ук ажыл-агый 30 ажыг тонна мал чемни белеткээн. Мал чемниң белеткелин «Саян», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Бүрен», «Бурулгаар», «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтарда, Тандыда «Коммунизмниң херези», Бии-Хемде «Хадыг» колхозтарда чорун турар.

Мал чемниң белеткелинге республиканың ажыл-агыйлары канчаар белеткеңгенин? Колхоз, совхозтарда амгы үеде механизастаттынган 140 звено, бригада тургустунган. Олар ситеп кезилдезинге киржир. Ниитизе-биле 31 муң гектар шөлдүң ишкин доктаадып, 15,2 муң гектар шөлдүң вегетастыг суггатылгазын чоруткан. Ол ышкаш 5,5 муң гектар суггатыг сигеп шөлдерин суггарган.

Мал чемни культураларның чайгы ажаалдазын чорудуп турар. Амгы үеде хой чылдыг ситеннериң чайгы тарылгазын сигеп шөлдеринде кышкы одарларда немей чорудуп турар. Хой чылдыг ситеннерни 50 муң гектар черге тарымыр тургаш, 18 муң гектарга тараан. Артаан шөлге тарымыр чаңгыс чылдыг ситеннериң үрезинге четчир. Ынчалза-даа чамдык колхоз, совхозтарның удуртукчулары ол чугула ажылды үнелеп көрбейн турар.

Бай-Тайга, Өөүр. Эрзин районнарның ажыл-агыйзары чаңгыс чылдыг ситеннериң чайгы тарылгазынче мынчага чедир кирбээн. Ол ажылды Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары, Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйзары. Бии-Хем районнуң «Хадыг» колхозу оожум темпилят чорудуп турарлар. «Хадыг» колхоз чаңгыс чылдыг ситеннерни 250 гектарга тарымыр тургаш, чүгле 100 гектарга чаштырган. Каа-Хем районнуң колхозтары 1,8 муң гектарга чаңгыс чылдыг ситеннер тарымыр тланнан 262 гектарга чаштырып, организастыг эвес чорууп көргүскеннер. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары планның ыы-даа күүсеэнин шыпаваан.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары часкы тарылганы дооскан дорадан-на, ситеп ажаалдазынга белеткелче киргеннер. Малга чем белеткели—шинтпиргиг үе. Ынчангаш кодаанның ажыл-ишчилери ону улуг кичээнгей-биле корун. Сыжык чем баазазын тургузар дээш шудургу ажылдаар апаарлар. Оларның организастыг болгаш чаңгыс деминг ажыл-херээнден ситеп ажаалдазының бедик темпизи кол хамаарыжыр. Ындыг болганда, бир дугаарында, ситеп кезер, бөлөр, пресстээр техниканы бүрүн белеткеп, четчелеп, дерип алыры чугула. Ол ажылдың боттанышкыны республиканың колхоз, совхозтарында чаңгыс аай эвес.

Июль 1-де медээ ёзугаар алырга, республикада ситеп кезер 441 тракторунуң 135-и, 217 грабльдың 72-си, 54 хөнээн салыкчызының 20-си, 118 пресподборщиктиң 80-и, 256 силос комбайнының 68-и белеп. Бир эвес Бии-Хем, Тандыда, Каа-Хем районнарының ажыл-агыйлары ситеп белеткелинге ажылдаар техниканы эки септеп, дерип алган болза, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барын-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин районнарның колхоз, совхозтары ситеп ажаалдаар техниканың белеткелинче чаа киргеннер. Бо ажыл-агыйларда мал чемнин белеткээринің үезинде ажыттаар ажыл планнарын тургуспаан, механизастаттынган звеноолар, бригадалар четчелеттинмээн, оларны башкарар дуржулгалыг механизаторларны быжыглаваан, социалистиг чарыштың нетелделерин ажылдан кылдынмаан, кыыр ажылдарның хемчээлин кижи бүрүзүнге чедирип, дыңнатпаан. Материалдыг сонуургалдың нетелделерин ситеннің бүрүзүнге чедирип, оларга звено, бригада, салбыр бүрүзүнүң алган планның даалгаларын тиилбирлээры эртежок чугула. Ситеннилериниң ажылдарынга, чурттаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар херек.

Ажылдың түнелели хүнүүн-не үндүрүп турары чугула. Мал чемниң белеткелинге ажыл-ишчи бүрүзү, коммунист болгаш комсомолчу бүрүзү, албан, организация черлериниң ажылдакчы бүрүзү идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Бо чугула кампанияны партия, совет, кодаа ажыл-агый организацияларының удуртукчулары биледиг башкарар болгаш контрольдаар сорулгалыг.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында малга быжыг чемсуурну тургузуп алыр. Совет Тывазының 30 чыл юбилейин төлептиг уткуур дээш республиканың совхозтарының болгаш колхозтарының ажыл-ишчилери, кодаа ажыл-агый организацияларының ажыттакчылары, специалистери бо хүннерде эң күжениишкинниг, бедик организастыг ажылдап, чарыштың түгүн бедик тудар үдүрлүг!

КЕЗИП КИРИПКЕН

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбыры 1200 тонна ситеп белеткээр планныг. Ол салбыр ситеп белеткелинче совхозтуң бүгү салбырларын мурнап, бир дугаарында киргеп.

Салбырның ситеп белеткекчилеринде бир сараатчакчы, трактористиң үш волокушказы, бир преспекчи болгаш «МТЗ», «Д-20» маркалыг ийи трактору быжыглаан.

Бо хүннерде Кандан-оол Кызыл-оол «МТЗ-50» трактордаа ситеп кезер ийи машина кошкан Көк-Чыраанның Сес-Теректе ситеп кестирип турар. Ол —совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. Ажылдаанының баштайгы хүннеринден-не туруушкун чок, эки ажылдап эгелээн.

Аңгы үеде салбыр баштаар чери хол кадымырлыг 2 звенону организастаарын планнаан. Олар машина кетпес бугалар кыдым, арыг ишти черлерниң ситеннин кезерлер.

Т. ОНДАР.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ-ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙНИҢ ИНДЕЗИНИ

БЕДИК ДҮЖҮТКЕ ҮНДЕЗИННИ САЛЫР

Бир ай бурунгаар Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладының ёзугаар чайгы чер аңдарылгазының болган организастыг чемшинчидилге соөртүзүнниң талазы-биле республикага шалыпчы айгарлаттынган болгай. Кайы районнуң канчаар ажылдаанын июль 5-тиң даразында медээзинден көрүп болур.

Районнар	Чайгы чер аңдарылгазы (хуу-биле).	Организастыг чемшинчидилге төккени (хуу-биле).
Бай-Тайга	48,6	52,7
Мөңгүн-Тайга	—	70,8
Өөүр	116,5	34,4
Барын-Хемчик	85,8	65,2
Чөөн-Хемчик	41,1	49,4
Улуг-Хем	66,2	61,2
Тандыда	94,3	42,4
Бии-Хем	102,4	107,9
Каа-Хем	86,9	99,8
Тес-Хем	59,4	91,1
Эрзин	11,3	21,5
Тожу	100,9	—
Кызыл хоорай Соведи	92,2	100,6
Дуржулга станциязы	92,4	60,6
Республика	77,2	65,2

Докладда айтыкланыр ёзугаар республиканың колхоз, совхозтары 108240 гектарга чайгы чер аңдарылгазын чорудары, 178654 тонна организастыг чемшинчидилгени төгерип көрдүнген. А кодаа ажыл-агыйның Дуржулга станциязынга 5221 гектар чайгы черни аңдарыпп, 12700 тонна организастыг чемшинчидилгени төгерип оналган.

Чарлаттынган ай төнгеп. Чамдык районнар боттарынга алган онаалдаларын күүселивкелнер. Ол болза, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның механизаторлары-дыр. Бо районнарның ажыл-агыйлары шалыпчы ай чарлаттынары биле организастыг болгаш бир деминг ажылдаан эгелээннер. Олар ында күжүн шын хуваап, техниканы бүрүзүн чөптүг ажыглаанар. Ылаңгыя чайгы чер аңдарылгазынга «Кызыл тараачын» совхозтуң, Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары эки ажылдаанар. Механизатор бүрүзү хүн үнүүн 120—150 хуу чедирип турган.

Ол-ла ажыл-агыйлар организастыг чемшинчидилге төгеринің талазы-биле база-да организастыг чорууп көргүскеннер. Каа-Хем районнуң колхозтарынга организастыг чемшинчидилгени түдүрүп, төгеринге тускай механизастаттынган звеноларны организастаан.

Бии-Хем районнуң совхозтары өзек соөртүлгезин каа-хемчилерден өске хевирлиг организастааннар. Совхоз бүрүзү бир бульдозерин, чүдүрткүч бульдозерин, а районнуң «Сельхозтехника» салбыры — автомашиналарны механизастаттынган звеноларга тускайлап берген.

Бии-Хем районнуң совхозтары организастыг чемшинчидилге төгерин июль 5-те 123,6, а Каа-Хемниң колхозтары — 119 хуу күүсеткен.

Планныг онаалдаларын Кызыл хоорай Совединиң совхозтары болгаш «Тес-Хем» совхоз база-ла күүсеэн алганнар. Ол ышкаш өске-дээ ажыл-агыйлар шалыпчы ай дургузунда күүсеэр планнарын эки боттандырган. Чижээ, «Революцияның чалбыыжы» совхозту көрээл. Бо ажыл-агый өзек соөртүлгезин күүдүг «К-700» деп тракторлар-биле чорукан. Ажыл-агый хүнде 300—400 тонна өдектн хову-шөлче үндүрүп, аңаа төп турган.

Июль 5-тиң медээзин ёзугаар ылаңгыя. Дуржулга станциязы 9100 тонна чемшинчидилге төккен болуп турар.

Ынчалза-даа күш-ажылчы чедишкин чер болганда эвес. Чайгы чер аңдарылгазын, чемшинчидилге төгерин Эрзин, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары оожум темпилиг, организас чок чорукканнар. Июнь айның сөөлгү ийи он хонуунда Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның колхозтары, «Малчын», «Х Улуг хураа» колхозтар шөлдерже чаңгыс тонна-да чемшинчидилге төкпээннер. Улуг-Хем, Өөүр, Эрзин районнарның механизаторлары, Таңдының чамдык ажыл-агыйлары шөлдерже чемшинчидилге төгерин оожум темпилиг чоруттушаан. Ол районнар чайгы чер аңдарылгазын ам-даа дооспаан.

Бай-Тайга районнуң «Мурпакчы» колхозу 268 гектар чайгы чер аңдарар планныг. Ынчалза-даа хүнде 1—2 трактор ажылдап турарындан ол план ам-даа күүсеттинмээн. Июль 5-ке чедир мына 198 гектар чер аңдартынган.

Эрзин районнуң колхозтарында байдал база ындыг. Ажыл-агый бүрүзүнге-зе 2—3 трактор чер чарып хүнээр. Ынчангаш темп куду. Районнуң дөрт колхозу чүгле 390 гектар черде чайгы чер аңдарылгазын чорукан.

Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда техника үрелип турар. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунга хүнбүрү 9 трактор. «Октябрь 30 чылы» колхозта—7, «Чыраа-Бажы» совхозта—13, «Сут-Хөл» совхозта—8 трактор ажылдавайн турар. Ол районда өзек соөртүлгезин чорудар чаңгыс-даа механизастаттынган звено тургустунмаан. Чүгле Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннары пён ажыл-агыйда ажылдап турар.

Үстүнде районнарның ажыл-агыйлары шалыпчы айның мегезинден бээр кижи күжүн болгаш техниканың хувааласын шын чорукан болза, хөжүдээшкүлээн үштүнар богалыг турган.

И. ПОМИНОВ.

республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАР

ЭРЗИН. (Телефон-биле). СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бюрозу болган ажылчы чөнчар депутаттарының район Совединиң күүскөнү районнуң колхозтарының, хөйжу бригадаларының, сүт-бараан фермаларының аразында тодаралыкчы чылдың бирги чартыының социалистиг чарыжының түнелелерин чугаалажып көрген.

Ажыл-агыйлардан «Коммунизмче орук» колхоз чарышка бирги черни эзээн. Колхозтуң ишчилери бирги чартык чылда күрүнеге эът садарының планын 100,1 хуу, сүттү—101,5, дүктү—277 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйга партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле кадылы 100 рубльдиң акша шанналын тывыскан.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Яндак Дава-Самбуугa удуртқан № 3 хөйжу бригадазы чартык чылда төрүүр чүе баш хөйга онаалыстыр 97 хураганны төрүктүрүп өстүргеп. бир башкан-на 1 килограмм 900 грамм дүктү кыргын алган. хөйжу бригадалар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

«Сүт-бараан фермаларындан «Чаа оруқ» колхозтуң Котетов фермазы чарышка бирги черни алган.

Хөйжу бригада болгаш фермага шилчиир Кызыл туктарны тывыскан.

Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун «Мерен» колхозтуң хөйжузу Намдал Орус-оол, «Чаа оруқ» колхозтуң саалчызы Маңзай Аңгыр оларга турасказыл көдүргеп.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ СОМАЛИДЕ ЧОРУП ТУРАРЫ

МОГАДИШО. (СЭТА-ның тускай корр.). Июльдуң сесте ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның алдары дээш Могадишоңуң хоорай Чөвүлелиниң даргазы майор Хасан Абшир Фарах хүлээп алдыңкыны кылган.

Хүлээп алдыңкынга олурушканнар: совет талаадан—Н. В. Подгорныйны үдеп чоруур албан кижилери; сомали талаадан—Революстуг Дээди Чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барре, РДЧ-ниң оралакчы президентилери генерал Мохамед Али Самантар, полковник Исманл Али Абукар болгаш албанның өске-дээ кижилери.

Хасан Абшир Фарах биле Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

Хасан Абшир Фарах Сомалиниң найысылалы—Могадишонуп дуңгуруун Н. В. Подгорныйга тывыскан.

МОГАДИШО. (СЭТА-ның тускай корр.). Июль тоста анаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Сомалиниң Революстуг Дээди Чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барренин аразынга чугаалажылышкынар эгелээн.

Найыралчы, чуректин ханызынган байдалга болган чугаалажылышкынар үезинде талалар боттарының чурттарының иштики болгаш хаптыкы байдалдарының дугайын бот-боттарынга дыңнаткан.

Н. В. Подгорный тоску беш чылдың үдетпүр болгаш кодаа ажыл-агый талазы-биле даалгаларын күүселивкелнерге совет улустуң чедишкиннериниң дугайын. СЭКП-ниң XXIV съезжизиниң ажылдап кылганы. Тайбың программазының чедишкинниг боттанып турарының дугайын чугаалаан.

Мохамед Сиад Барре 1969 чылдың революциязының соонда чурттуң экономика база культура талазы-биле хөжүдүлгай чорууп уягтыкаар талазы-биле, Сомали Демократтыг Республиканың политиктиг хамаарышпас чорууп быжыглаар талазы-биле сомали улустуң күжениишкиннериниң дугайын чугаалаан.

Янзы-бүрү алырларга совет-сомали кады ажылдажылганы улам быжыглап, ханыладырының, а ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-оналгы база солушканнар.

Чугаалажышкынарны ам-даа үргүлчүлээр.

ТЕХНИКАНЫ ЫЯК СЕПТЭЭР

Чурттуң мурнуу чүгүнүң ажыл-агыйлары тарааны шагда-да кезе бергеп, а төп черлерде, соңгу болгаш Чөөн районнарда — ажаап алышкынның мурнунда белеткел ажылдары кижин түдүк. Мастерскааларда, машина-техника турар черлерде тараа келип, ажаап алырынче яяк белеткенип турар. Чурттуң мурнуу талазынган келген медээлерден алырга, машина бүрүзүн ажаап алышкынга яяк белеткээн черлерде машина-техниканың узук-соксаал чок ажылларын херек кырында бапгыткан турар.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң ыынаалып турарын ёзугаар алырга, июль айның эгезинде чурттуң колхозтары болгаш совхозтары бүгүле бар комбайннарының 73 хуузун—480 муң машинаны белеп техниканың шугумунда шуут аппарып тургускан. Ол сан-түн эрткен чылдың ол-ла үезинде турганы-биле деннаарге, ооң элээн эвээш деп чүвени айтыр херек. Молдавиянның, Грузиянның, Украинаның болгаш Белоруссиянның колхозтары болгаш совхозтары машиналарны белеткээр талазы-биле бедик хуулут боон турар. Ынчаргa Россия Федерациязынган, Арменнядан болгаш Казахстаннан ангыда, республикаларның шуитузунуң ажыл-агыйларына тараа ажаап алыр техниканың септелгези эрткен чылдың бо-ла үезинээниден бедик темпилиг—шалыпкыны чорун турар.

Ол бүгү-биле чергелештир бүгү тараа кезер машиналарның 69 хуузу—232 муң жатканнар тараа шөлдерине үнүштеринге шуут белеткеттингеп. Россия Федерациязының, Украинаның, Казахстаның, Молдавияның колхозтарында болгаш совхозтарында ол жатканнар эң хөй санаттыны турар, ынчангаш оларны ажаап алышкынга белеткээнін эрткен чылдың бо үезинде турганыязын элээп ажаап боон турар.

Механизаторлар ол ышкаш тараа арыглаарының нарын машиналарын база-да септеп, белеткеп турар. Оларның 80 хуузун, тооларгайларга, барык 170 муң машиналарны тараа арыглаарынга белеткээн. Литваның, Эстониянын, Молдавияның ажыл-агыйларында бо талазы-биле ажыл шапкыныл, соөлүрей берген. РСФСР-ниң, Украинаның, Казахстаның, Киргизиянын, Таджикстаның болгаш өске-дээ чамдык республикаларның колхозтары болгаш совхозтары тараа арыглаар техниканы септеп, белеткээр талазы-биле шала хөжүдээп чорун турарлар.

Механизаторлар тарымал хендир ажаап алыр машиналарны болгаш хевен чыыр, силос салыр комбайннарны эрткен чылдынындан шалыпкыныбиле белеткеп ап турар. Ынчаргa свекланы ажаап алыр комбайннарның септелгези бо чылын хөжүдээ үезинден бедик темпилиг—шалыпкыны чорун турар.

Ол бүгү-биле чергелештир бүгү тараа кезер машиналарның 69 хуузу—232 муң жатканнар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

«Сүт-бараан фермаларындан «Чаа оруқ» колхозтуң Котетов фермазы чарышка бирги черни алган.

Хөйжу бригада болгаш ферманга шилчиир Кызыл туктарны тывыскан.

Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун «Мерен» колхозтуң хөйжузу Намдал Орус-оол, «Чаа оруқ» колхозтуң саалчызы Маңзай Аңгыр оларга турасказыл көдүргеп.

САРЛЫК КАДАРЧЫЗЫ!

Хүндүскүүн 12 шак үезин. Мөңгүн-Тайга районда Мөген-Бүрен хемниң үнүн өрүчокташ, элээн каш бедик арттарны эртивис. Кезек-кезек халчүгештерлиг оргулаан черлер, ногаан шыктар кестүп келди. Холдер чанында чайлаглаан малчыннарның аккыр өглери шевергин көстүп тургулаар. Аалларның чоок-кавыында одурлаан хойлар, сарлыктар ыңа-ыңнай көзүлгүлээр.

— Бо үстүнде ам-не үзүп, улуг халдуг Ак-Хал дээр. Оон бетинде өглерним өртүзүнге өгде мурнакчы малчын бар—дээш, чолаачывыс Н. Тоштуғол машинамын ыңнар үглаптры.

Өгте кирип келиривиске арыг-силин-даа аажок. Өгнүң өр, херээжен элери эмегленнин чем белеткээн турлар. Мендилештивис. Үгулзалап турун сыраан ширтектп, ханаларны ыштаан чырык өнүүг кожеге пестерин, тыва уудаларлыг аптараларны көрүп, чарашсынып ора, малчыннарның кандыг чурттап, ажылдап турарын, куш-ажылчы чедишкиннерин сонгургадывыс.

Малчын болу ханазынга тааныпзын тип ора, бистп эргилнир көргеш, чугаалады:

— Мээн адымны Иван Чылгаарович Борбак-оол дээр. Ургуларым мезик биле элээн каш чыл сарлык кадардывыс. Черле чажывыстан көрүп, азыран өскен малывыс болгаш, бо малдың ажы-чанын эки билир аңарган бис. Бо сарлыктарның хой кезин төрүүр мал-ла болгай. Шарыжык аңаргаларын семиртирп-биле үзүп, дужаап турар бис. Дүүн база кыргаш, күүне планынга киришпиттирер-дир бис.

Иван Чылгаарович чыл бүрүзүнде эки боргузугларын чедип ап келген. Беш чылдың дөртку чылында ол бедиткен хүзээлгелерни алган, күүсеэни ыыдаан. Бо малчыннар чүс бештөрүүр сарлыкка онаалыстыр бо чылын 95 бызаанны кампалап өстүргеп.

Хойжулар аалынга чорааш келиривиске, сарлык кадарчызы Иван Борбак-оол школачы уруу-биле хөл үстүнде дөңгелчиктерлиг шыкта сарлыктарын кадарган чорлар.

Ак, көк, дүрем сарлыктар шыкты ооҗум чылын, оларлап бар чорда, чугаалыг база бичии үргүлчүлээн. Иван Чылгаарович «Мөген-Бүрен» колхозта, харыя-даа районда сарлык кадарчыларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шагналдарны-даа ап турган. Ол күш-ажылчы четиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнге шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозта сарлык кадарчызы Иван Борбак-оолдуң бичии уруу Марита Борбак-оол-биле сарлыктарын кадарып чоруур.

О. ОХЕМЧИК.

СУГГАТТЫГ ШӨЛДЕР НЕМЕШКЕН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының эргелекчизи Ховалыг Борбай-оол кур черлерни шинчээдип алыр талазы-биле организастыг хемчегерни ап турар. Чоокта чаа барык-ла чээрби-ажыг чыл ажыглаттынмайн чыткан Улуг-Алаак бугазын казып, ооң умун арыглаан.

Эрги бугадан суг үнүдүрүп алыры ыыдыг-ла белеп эвес болган. Сарыглар У. Херелге удуртқан 21 кижи составтыг звено ук бугазы казып, аштаарынга улуг күжениишкинни үндүргеп.

Деминг иштиң түнелиндс Улуг-Алаак бугазының суу тараа шөлүнче батқан. Ам 80 гектар куруқкан чер ажыглалда киргеп. Ында 50 гектар чинге-тараалы тарази. Ооң умуну багай эвес.

Суггатчылар Сарыглар Тангыт-оол, Сарыглар Шыдыраа, Ондар Дегс ол тараалыг ийнги суггатлыынче киргеннер.

Ол-ла салбырның ишчилери Кызыл-Халың бугазының аштагазын чоруда бергеннер. Ында 12 кижи составтыг бир звено ажылдап турар. Тараажылар 7 км узун дуртпуг бугазы ажылдага киргеп. 200 гектар куп черни суггаттыг болдурарын шинтпирлээн.

Ам ында ажыл-ишн хайыышкынныг чорун турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

„ШЫНГА" ЧАГААЛАР

АЖЫР КҮҮСЕТТИНЕР

Шоо-Шуминуң, Адар-Төштүң, Ак-Шумнуң, Кегээн-Будактың, Баажыңың, Теректигниң, Шеленниң, өзөк одар-белчиринде сеңиин чайлагларында мал сүрүг дыка арбын. Ында Чөөл-Хемниң райониуң Ленин аттыг колхозунуң шээр болгаш бода малы база одарлап турар. Колхозуну малчыннар малга таарымчалыг ажаалга-теҥээлди хандырып тургаш, тодаралыкчы 1974 чылды шаңчыл иштин болдурар дээш торукчур ажылдаан, чылдың бирги чартыында эки түңнелдерни чедип алган.

Малдың эътикер, сүткүр, дүккүр чорууп бедидериниче организастыг ажылдарны малчыннар ортузунда болуп-чоруурулге ап келгенинии түңнелинде колхоз чартык чылда күрүне мурунуга планныг онаалдаазы: сүттүг 101,8 хуу, эттиг — 134,6 хуу, дүктүг—208,9 хуу күүсеткен.

Колхозтуң малчыннарынга чайгы үеде база бир чугула сезонныг ажыл болур хойнуң часкы кыргылдазының чедишкинниг доозуганы болур. Колхоз күрүнеге 188 центнер дүктүг сатказ. Кыргыгныган 11700 ажыг баш хойнуң бирээнинге онаштыр 2200 грамм дүктүг баштайгы кыргылда-биле алган. Чамдык хойжулар бир хойдан-на дүк алыр талазы-биле алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн. Чижээ, социалистиг хүлээлгезинде 2500 грамм дүктүг быжыглаан кодаанының бир бажыңга онаштыр алырын айыткаш. Ондар Мукуужук 3860, Ондар Даажы-Хөө—3500, Сат Бегзи—2500, Сат Сүрүмей—3000 грамм дүктүг алган.

Чылдың бирги чартыында чедип алган чамдык чедишкиннерни быжыглавышаан, колхозтуң малчыннар Совет Тывазының 30 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш шаңчыл иште тургушкаш, малдың чайгаалымшкыны организастыг чорудуп турар. Хойнуң болгаш бода малдың часкы чуулдазын кылган. Малдың түскай эртемиглери мал кажаалларын дезинфекциялаарын тергүлүлеп турар.

М. СЕВЕН.

СЕМИРТИЛГЕ

Төскү беш чылдың тодаралыкчы чылында Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң мурнакчы малчыннары Совет Тывазының 30 чыл оюнга чедишкиннигниг ужуражыр дээш күжениишкиннигниг ажылдап турар.

Хойжулар Шивит Доржу төрүүр 100 хойдан 102 хураганы, бир хойдан ортумаа-биле 2420 грамм дүктүг, Кызыл-оол Тюлюш төрүүр 100 хойдан 100 хураганы, бир хойдан 2390 грамм дүктүг алган, тодаралыкчы чылдың бирги чартыында совхозтуң малчыннар арасында калбарган социалистиг харыылыг тиилекчилери болганнар.

«Торгалыг» совхозтуң малчыннары бо хүннерде хой кыргылдазын доозукаш, серинн үзүк-сигненниг чайлаглар Торгалыг-Баажы, Ирбитей-Баажы мичээ малын эки семиртип турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕР

Хүр чыл ашкан, күжү семис малдың продуктулуу-даа белик, чаш төлү база боткур, дурген маңнымчал болур. «Мурнакчы» колхоз бо талазы-биле Бай-Тайгага эки кыргызаалыг ажыл-агыйларның бирээзи. Мал продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле чартык чыл планын ыракта ажыр күүсеткен: күрүнеге 390 центнер эт белеткээр түргаш, керек кырында 498 центнерни киирген, дүк 110 центнерни оңгырга 140 центнер болган, а сүт садарының чартык чыл планын 110 хуу күүсеткен.

Колхозтуң иниги хоо 12 чүк ажыг, июль бешке чедир 10 мүң хойну кыргаан, бир башка онаштыр 1980 грамм дүктү алган. Социалистиг хүлээлгеде хой бүрүзүнден 2000 грамм дүк алыры көрдүнген, а шүүлү коданнар доозулган, хураган кыргылдазының болгаш агарлаашкынны эртүрген үеде, ол сорулга чедимишкиннигниг, харын ажыр күүсеттиниген турары бүзүрелиг.

Өшкүнүң дүгү база арбын болган. Чижээ, комсомолчу М. Н. Хертектиң кодан ишкүзүнүң баш бүрүзү 960 грамм дүктү кыргыткан. Ол мышкаш беш чүс сарлыктан 700 кг дүктү, чедер чылгыдан 200 кг хылды база ажаап алган.

Амгы бир чугула сорулга — чайгы мал семиртилгези болур. Колхозта партия организациязының секретары Хертек Деликовнич Таловтуң зыннитканың ёзугаар алырга, бода малды июнь 15-тен эгелээш, бүрүн чайлаглаткан. Шээр мал 30 ажыг коданнарда: Ак-Оюк, Чараш-Даш, Оруң-Бадар чайлагларында.

Колхоз баштаар чери болган партия организациязы чайлагларда малчыннар ортузунда чорудар организакчы болган культура-массалыг ажылдың планын баш бүрүнгээр кылган. Автолавканың эргишкинин эгелээн, кодаа клубтуң ботгымынгыр уран чүүл болгуму ээлчеглиг үнүүшкүнге белеткенип турар. Чайлаглаар сайынбине быжыглаан агитаторлар түс бүрү онаалдаазы база алган.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң кыргылда пунктузунда ажыл бо хүннерде шиг-түлүк. Ат сураглыг малчыннар чорааш, а ам пенсионерлер болу бергеи Оюн Балы биле Оюн Долгар ирей-калай кыргылда кампаниязында ш иденкейлиг киржип, оскелерге үлегер-чижектиг ажылдап турар.

ЧҮРҮКТАРДА: О. ДОЛГАР биле О. БАДЫ.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

АЖЫКТЫГ КАМНАЛГА

«Кара-Хөл» колхоз республиканың төп районнары-биле харылзаа тудар оруң-чирик талазы-биле берге черде турар. Оон ынай колхозтуң бүдүрүлге участоктары-биле харылзаажыры база белен эвес.

Орук харылзааны эки байдалга тургузар дээр болза, колхоз баштаар чери 19 мүң ажыг рубльдың орук тудуунуң черинче шилчиндип бергеш, ук ажылды кылдырар турган. Ындыг болза-даа колхоз баштаар чери, партком ук ажылды колхозчу ажыл-ишчилериниң күжүбиле чедип алыр сорулганы салган. Ак-Кара-Сугнуң Алаш аксынга көвүрүүнү кылганы, Арамайда Алаштың көл кежиниге пароинуу тургусканы, Боомнуң, Шаараштың болгаш Ажыктарның оруун кылганы улуг ажыкты бергеи. Өскээр чугаалаарга, орук тудуунуң черинге шилчиндип бээр акша камнап алдыгаан болгаш ажыл кылдыгаан.

Колхозтуң бүдүрүлге участоктары энир чылга чедир-ле аңгы-аңгы турганы хой кыргылдазын организастыг чорудар арга чок турган. Ынчангаш кыргылда саадаар, дүк чидирин болганчок-да бар апаар таварылгалар турган.

Орук харылзаа ажыкээнинин ачызы-биле үк четпес түүлчайлаттынып турар. Чижээ, Даңсы-Аксында 80 хачылыг кыргылда пунктуун бар. Анда хүнде 2000 хойну кыргып болур. Ол-ла черде тарын боозадылга пунктуун база тутканы. Кошкарларның үрезин оске черден алыр артык ажылды болдурбазы-биле үреңги анда алырын база организастаар.

С. БЕЛЕК.

Бай-Тайга район.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛ

Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» колхозтуң № 6 сарлык бригадазының кадарчылары тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Бригада чартык чылда күрүнеге 100 тонна эт садар планын 103 хуула күүсеткен. Бо хүнге чедир ол бригаданың 573 сарлыны төрээн, оон 575 быжаны оңга кампаган алган. Кадарчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда Өлчей-оол Иргит, Хунан-Кара Хертек олар төрүүр 109 сарлыныдан 110—110 быжаны доруктуруп алганнар.

Бригаданың 10 кодамга үскен 2700 ажыг баш сарлыны Мугур-Бажы, Карғы-Бажы, Кыжыл-Оюк, Кара-Бедидер деп черлерде эки одарлыг, серинн тайгаларда чайлаглап чеде берген. Оларның семиртилгези эки төрүп турар.

Оон-биле чергелештир бистин бригаданың малчыннарын аъш-чем барааннары-биле райпонуң талазындан хамдырып туруун четпес, автолавкалар ховар кээп турар.

В. КАРА-ООЛ.

ТУДУГ КОЛЛЕКТИВИНДЕ

Республиканың кодаа тудугжулары чылдың таарымчалыг үезин чөп ажыглап, колхоз, совхозтарга будүрүлге болгаш чуртталга объектилерин тудуп бээрин шапкын темп-биле чорудуп турар. Бо чылдың башгайгы чартыынын түңнелдеринбиле алырга, «Тыва кодаа-тудуг» трестиң Сарыг-Септе № 958 номуп чоруур механизированнаазы бедик көргүзүглерлиг болган.

Тудугжуларның бо коллективи ол үениң дургузунда «Кызыл тук» совхозка ийи, «Бүрен» совхозка — үш, «Бурунгаар» совхозка — бир чаңгыс хевирнии. 6 хой кажаазын, 200—200 баш инек киреп инек кажаазын, «Ленинчи орук» совхозка 250 быжаа киреп кажаазы болган 1707 дорбелчин метр чуртталга шөлүн ажылдарга дүшаагаи. КМК-ның коллективи чартык чыл дургузунда кол керээ ёзугаар тудуг-монтаж ажылдарының планын 112 хуу күүсеткиш, 784 мүң рубльди шингээткен. Ол дээрге артыкен чылдың бо үезинбиле деннээрге 157 мүң рубль тудуг-монтаж ажылдары хой кылдынган. Оон иштинде чүгле боттарының күжү-биле чартык чылда 733 мүң рубль түүнүт ажылдарны кылып, планын 118,4 хуу күүсеткен.

Бо эки түңнелдер дээрге тудугжу коллективтиң чыл эгезинден бээр доктаамал бедик көргүзүглүг ажылаш, ай болган квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип келгенинии ачызында чедип алдынган. Оон бригадаларында, прораб участоктарында күш-ажылды организастаанны эки, оон сагыпга-чуруму багай эвес, күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедик. Шаңгыя ийиги прораб участогунда (прорабы М. Захаров) И. Худорошковтуң удурткан бот-оруглга-чарыглыг болган И. Кудрявцевтиң комплекстиг бригадалары эскелерге үдегерлиг болуп турар. Ол ышкаш «Бүрен» совхозта ажылап турар В. Зуевке удурткан бригаданың ажылдары база бедик үнелээшкинии ап келген.

— Тудугжуларның саадал чок ажылдаарынга оларның ажылаап турар объектилеринге чолаачылар янзы-бүрү тудуг материалларын чогуур үезинде чедирип берип турарры база шинтпирлиг рольду ойнаан. Шаңгыя самосвал чолаачызы Алексей Копанев, лесовоз чолаачызы Владимир Шемелев оларны тудугжулар үргүлүү мактал, оларның ак сеткилдиг, шүдүргү ажылын үнелеп турар — деп, механизированың начальниги Геннадий Павлович Сенчуров чугаалады.

Июль айда Сарыг-Септи кодаа тудугжулары «Октябрь 30 чылы» колхозка 300 хой киреп, «Кызыл тук» болган «Бүрен» совхозтарга 500—500 хой киреп кажаалларны болгаш ийи квартиралыг чуртталга бажыңны ажыглалга дүшаар.

О. ИРГИТ.

ТАРАЛАРЫ МАЛГА БАСТЫРБАС

Республиканың хову шөлдериниң ажыл-ишчилериниң бүгү-ле кичээнгейи сиген, тараның белик дүжүдүн өстүрүп алырынче углангаи. Черчерде тараның чайгы ажаалгазының байдалдыкын, сиген, тараа шөлдериниң суггарылгазының, ол чаагай байлакты малга чиирттирбес, чаза бастырбас дээш ап турар хемчээлиниң дугайында соолгу неделяның почтазы-биле ёзээн хой чагаа редакциягга келген. Ындыг янзылыг чагаалар эртикен айза база турган.

Ылаңгыя «УТБА 25 чылы» совхозта суггатчылар 20 кижи он-он кылдыр ийи звено кылдыр үстүп алган, Арыг-Узуу суурнуң чоогунда 340 гектар хой чылдыг тарымал сигенниң ийиги суггарылгазын доозукже, суур чурттакчыларының хүүзүнда 300 ажыг инээнии ол шөлге оттап турганын суггатчы звеноның тургузукчузу Т. Ш. Агарбаа бижээн.

Тюлюш Шиннкеевичиннии чазазының редакция алган дораан Арыг-Узуу кодаа Советиниң күүсем даргазы М. А. Оюнбиле харылзашкан. Суур чурттакчыларының хүүзүнда инектерни кадарган эштериин харыысалга чогулдан сиген шөлүнче малдын кирип турганын ол бадыткаан. Чурттакчы чоннуң хүүзүнда инектерни эрткен айның ийиги декадазынаан эгелеп организастыг калатка дужааганың болгаш сиген, тараа шөлдерин хүн бүрү хайгаарап турар тускай кижини тургусканын Михаил Алексеевич дыннаткан.

Улуг-Хем районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларының сиген, тараа шөлдерин суггатчы деп болур. Тараа, сигеннин чайгы ажаалга суггарылгазының байдалын суггатчы звеноларын удуртукчуларының бижип турары черле таарымчалыг. «Күш-ажылдың хөстүү» совхозта звено удуртукчузу А. Чүлдүм-ооллуң бижээни:

Совхозтуң дирекция чери болгаш ында партия, комсомол организациялары суггатчы звеноларже онза кичээнгейни салып келген. Соолгу үеде суггатчылар 164 га кызыл-тасты, 50 га арбайны суггарганнар. Совхозтуң дирекция чери болгаш суггатчылар Валерий Моллуу, Сергей Кыргыс, Олег Лама оларның суггарылгага идепкейлиг, ийи ажылдап турарынга чоргаараавын турадлар.

Ол-ла совхозтуң Чыланмыглар, Арыг-Узуу девискээрниде тарааларының үнүп чыдары дыка эки. Ынчалза-даа Чодураа суурнуң чоогунда тараанны чурттакчы чоннуң хүүзүнда малы чаза базып, чип турарын С. Кенденов бижээн. Чоннуң байлаа тараанны карак огу дег кадагалап өстүрери бүгү-ниитиннии херээ. Бо черге хамаарышкан кодаа Совет чоннуң хуу малын массалыг калатче парый киирип, ап чоруткан хемчээнин лугайынга чоокку үеде редакцияга дыннадыры күзенчиг.

Бай-Тайга районнуң төвү — Тээли суурнуң чурттакчыларының хүүзүнда инээ 300 баш чыгам. Мурнуку чылдарда Тээли кодаа Советиниң күүсемму шинтпир үнүүргеш, суур инээн массалыг калатка киирип турган. Бо чылын ажылды ынчаар организаставанындан инектер ийи-чаңгыс болуп алган суур кыдыы шыкка, а изиг хүннерде — суурнуң албан-организация черлериниң, чурттакчы бажыңнарның чанынга шашкакпап, кудумчулар бөктаалырып турар. Суурнуң тарымал шыштарын ынчаар девээлээн инектер уу-чаа базып, сый өгенип турарын Б. Хертек биске бижээн.

Суур инээн моон соңгаар массалыг калатка киирбес болза, мал тараажа киирип болур. Чүге дээрге, «Тээли» совхозтуң тараазы суурзан бир-ле километр черге болгай.

ОРДЕН—МУЗЕЙНИҢ ТУГУНДА

Чурттуң эртем болгаш культура — чырыдыышкын албан черлериниң чугула чери, ССРЭ-ниң революциянның Ленин орденниг Төп музейи 50 чыл болган. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар социализмниң чедишкиннерин ыдепкейлин-биле пропагандалаары база Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революстут, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле үре-түңнелдиг ажылды дээш ук музей ийиги орден-биле — Октябрь революциязы орден-биле шаңнаткан.

Июль 9-та Москвада күрүнеңиң төп концерт залынга партия, профессиялел болгаш комсомол организациялары-ның төлээлекчилери, революцияның хоочуннары, пайысыл будүрүлгелериниң болгаш Москва чоогунуң ажыл-ишчилери, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары, Москва музейлериниң ажылдакчылары чыглып келген. Музейниң 50 чылынга болгаш анаа орден тыпсырынга турасскаазаан байырлыг хурал болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр СЭКП Төп Комитединиң Политбюро составын хуралдың хүндүлүг президиумунга чыыларынар улуг кедүрүүшкүн-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының орлакчызы Г. С. Дзоценидзе хуралга чүве чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Совет чазактың өмүүжээнинден бедик шаңнал дээш музейниң коллективинге ол байыр чедирген.

ССРЭ-ниң революциянның төп музейиниң Октябрь революциязы орден-биле шаңнаан чорук дээрге, чүгле музейниң улуг ачы-хавыяазын күлээп көргенин ол эвес, харын коллектив моон соңгаар-даа ядеологтуг демисеалдын мурнуку одуруунга түржүп, биезги ышкаш, бистиң принципгеривис-тиң ырыг чорууу дээш чайгыыш чок туржур, чугула сорулгаларын — чаа коммунистиг хевирниң кижизин кижизидерин шинтпирлээринге төлептиг үлүгүн кичээр дээрзинге бижыг идегелдиг илергейлээшкинии болур деп, оратор чугаалаан.

Г. С. Дзоценидзе музейни Октябрь революциязы орденбиле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын номчаш, бедик шаңналды музейниң тугузна кадап берген.

ССРЭ-ниң революциянның Төп музейиниң директору Ф. Г. Кротов харыы сөс алган. музейниң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни дээш партия болгаш чазакка, СЭКП-ниң Ленинчи Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП ТК-ның Политбюрозунга өөрүп четтиргенин илергейлээн. Бедик шаңналга хей-аът киргеи, ийи дакпыр орденниг музейниң коллективи СЭКП ТК-ның, Совет чазактың ада сагыш салымшкынынга үлам сорук кирип, моон соңгаар-даа бодунуң хүндүлүг хүлээлгезин төлептии-биле күүседир деп ол бүзүретккен.

Алдарлыг юбилейни болгаш бедик шаңналды тавзрыштыр музейниң коллективинге ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы Г. И. Владыкин, 1917 чылдан бээр СЭКП кежигүнү К. П. Синозерский, Кострома области «Октябрь XII чылы» аттыг колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. А. Малинина, СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизм институтунуң директорунуң бирги оралакчызы П. А. Родионов, Москванын ийиги шак заводунуң ажызчыны, ВЛКСМ-ниң XVII съездиниң делегады А. В. Шилкина олар байыр чедирген.

Хуралдың киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге байырлыг чагааны хүлээп алган.

СЭТА).

ЧЕМНЕРНИ ЧЕТЧИРИ-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭР

Сиген кезилдезиниң түлүк үези... Бүгү Россия Федерациязында сиген кезилдези чорук, малдың кылыр кыштагдашкынынга үндезиниң турган. Чөөл Сибирьже сиген кезилдези түгле чаа калбарыш турар-даа бол. Сонгу Кавказта ол түлүк чорун турар. Ында чайгаар үнген болгаш тараа сигеннерниң чартыынаан хой кезиин кезип калпаан, сенажтың 80 ажыг хуузу салынган, сиген дагганының 40 хире хуузу белеткеттиген.

Россия Федерациязының Төп Статистика Эргелелиниң мелиматтарынаан алырга, РСФСР-де ниитизим-биле июльдуң эгезинге чедир колхозтар болган совхозтар 1,9 миллион тонна сигенни, 4,5 миллион тонна сенажты, 352 мүң тонна сиген дагганы белеткеп алган.

Бо чылын сиген кезериниң графиги бичге оваалаан, ол чорук кодаа ажыл-ишчилериниң улуг ажыл-агыйларынга ап келгенинии түңнелинде колхоз чартык чылда күрүне мурунуга планныг онаалдаазы: сүттүг 101,8 хуу, эттиг — 134,6 хуу, дүктүг—208,9 хуу күүсеткен.

Колхозтуң малчыннарынга чайгы үеде база бир чугула сезонныг ажыл болур хойнуң часкы кыргылдазының чедишкиннигниг доозуганы болур. Колхоз күрүнеге 188 центнер дүктүг сатказ. Кыргыгныган 11700 ажыг баш хойнуң бирээнинге онаштыр 2200 грамм дүктүг баштайгы кыргылда-биле алган. Чамдык хойжулар бир хойдан-на дүк алыр талазы-биле алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн. Чижээ, социалистиг хүлээлгезинде 2500 грамм дүктүг быжыглаан кодаанының бир бажыңга онаштыр алырын айыткаш. Ондар Мукуужук 3860, Ондар Даажы-Хөө—3500, Сат Бегзи—2500, Сат Сүрүмей—3000 грамм дүктүг алган.

Чылдың бирги чартыында чедип алган чамдык чедишкиннерни быжыглавышаан, колхозтуң малчыннар Совет Тывазының 30 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш шаңчыл иште тургушкаш, малдың чайгаалымшкыны организастыг чорудуп турар. Хойнуң болгаш бода малдың часкы чуулдазын кылган. Малдың түскай эртемиглери мал кажаалларын дезинфекциялаарын тергүлүлеп турар.

М. СЕВЕН.

Төскү беш чылдың тодаралыкчы чылында Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң мурнакчы малчыннары Совет Тывазының 30 чыл оюнга чедишкиннигниг ужуражыр дээш күжениишкиннигниг ажылдап турар.

Хойжулар Шивит Доржу төрүүр 100 хойдан 102 хураганы, бир хойдан ортумаа-биле 2420 грамм дүктүг, Кызыл-оол Тюлюш төрүүр 100 хойдан 100 хураганы, бир хойдан 2390 грамм дүктүг алган, тодаралыкчы чылдың бирги чартыында совхозтуң малчыннар арасында калбарган социалистиг харыылыг тиилекчилери болганнар.

«Торгалыг» совхозтуң малчыннары бо хүннерде хой кыргылдазын доозукаш, серинн үзүк-сигненниг чайлаглар Торгалыг-Баажы, Ирбитей-Баажы мичээ малын эки семиртип турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

Бөгүн — Моолдуң улусчу революциязының 53 чылы

БИСТИҢ КОЖАВЫСТЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Моол Арат Республиканың ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң база социалистиг өскедэ чурттарның улустары-биле кады Моолга Улусчу революциянның тиилээн хүнүнден бээр бежен үш чылын бөгүн байырлалдым-биле демдеглеп турар.

1921 чылдың чайгы айларында совет болгаш моол шериглериниң чаңгыс демниг дайынчы чорудулгазының түннелинде ак-гвардейжилер болгаш кыдат милитаристер база оларны деткип турган чурт иштинии аңгы дайзыннары чылча шаптырган. Июль 11-де Моолдуң найысылалы Үргени (амгы Улан-Баторну) совет-моол шериглер хостаан болгаш революсчу доктаамал улусчу чазак тургустунганы моол революциянның баштымчызы, моол улустуң национал маадыры Д. Сүхэ-Батор чарлаан.

Улуг Октябрьниң дөрт салдары-биле кыптыгып үнген улусчу революция моол улустуң үр үелиг төөгүзүнге болган демиселинге үндезин эргилдени болдурган. Моол революция болдунуң чоокку база эчис-соруглаларының талазы-биле антиимпериалистиг, антифеодалдыг, ёзулуг улусчу революция болуп тиилээн. Ол революциянның онзагай түүлдериниң бирээзи — национал ажылчын аңгызы чок турган дыка хөжүдангай, көшкүн мал ажыл-агыйлыг чуртка оон ботганы болур. Моолчудуң, дарлады чоруп турааш күш-ажылчы араттар революциянның шимчедикчи күжү болуп, оларның демиселия марксизм-ленинизмниң революсчу оорединиге даянган Араттың революстуг намы баштаан. Моол революциянның тиилелгезинге шинтирлиг рольду Совет Россия, ооң политиктиг, экономиктиг, шериг талазы-биле ажы-дүнмалышкы дузаламчызы коргускен дээрзин төөгү бадыткаан.

Моолга улусчу революциянын дуржулгазы амгы үеде делегейге, ылангыя Азия, Африка чурттарынга улуг үжүп-дузалыг апарган, чүге дээрге колониалдыг чоруукту болгаш феодализмни узуткаан, бодунуң марксисчи-ленинчи партиляларыга баштаткан улустар делегейниң социалистиг системазының чурттары-биле ханы харылзаларга даянгаш, социал-экономиктиг кайгамчык улуг чедиишкиннерни чедип ап болурун ол дуржулга бүзүрелдиг көргүскен.

Хөжүдангай чурттар хөжүдениң капиталистиг чаласын ооң эрткеш, экономика талазы-биле сайыраңгай социалистиг чурттарның интернационалчы дузаламчызынга даянып алгаш, социализмче шилчип болурунун дугайында ленинчи оорединиң херек кырынга ботгандырганнарның бирээзи болганынга моол улус чоргаарланып турар. Шынап-ла, 53 чыл дээрге, кижи төрелгетенин төөгүзүнге кыска хуусаа болзадаа, моол улустуң салым-чолунга, хөй чүс чылларның хөжүдаашкынын улуттаарынга капиталистиг нийтилелдиң артып келгени чүс-чүс чылдарбиле деңнежир ёзулуг төөгүлүг кыска үе болган. 1924 чылдың август айда болуп эрткен МАРН-ның III съездизи капиталистиг эвес орук-биле феодализмден шуут-ла социализмче шилчимириниң ленинчи оорединиң болдунун чингине шугуму кылдыр хүлээп алган.

Эрткен үениң дургузунда моол улус болдунун революстуг нам, чазааның удуртулгазы-биле чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап, Моол Арат Республика бызаргай кошкун, мал ажыл-агыйлыг аграрлыг чурт турганындан ам аграр-индустриалдыг чурт болу берген. Амгы үеде МАРН-ның Программазында айтыкамын ёзулгаар социализмниң материал-техниктиг базазын тургузар деп сорулга чедиишкиниг боттанып турар.

Ленинчи кооператив планынга дүүштүр хуу кошкун арат ажыл-агыйларны кооперастаарын 1959 чылда боттандырган. Амгы үеде Моолдуң кодээ ажыл-агыйында 272 нийтилештирген кодээ ажыл-агый каттыжышкыны, 32 күрүне ажыл-агыйы бар. Мал ажылы — Моолдуң кодээ ажыл-агыйының кол адыры болуп артышаан, ооң шынар болгаш сан талазы-биле сөөлдеэн үдезинии-биле өскерилген. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында дургузунда малның нийти баш саны ийиден хөй катап өскен. Чүгле 1973 чылда 7,8 миллион баш чаш малды бүрүүлбиле кангалаа алган. Эрткен чылын Моолдуң чер ажыл-агыйының төөгүзүнге бир-ле дугаар — 32 миллион пуд тараны ажаап алган. Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче МАРН улуг кичээнгей салып, улус ажыл-агыйының капитал салымышкынының 35 хуузун кодээ ажыл-агыйже үгленнырын турар.

Моолда амгы үениң хөй адырлыг үлетпүр бүдүүлгези бедик темп-биле хөгжөөн. Чүгле ССРЭ-нин дузаламчызы-биле соолгу 50 чылдарда 450 ажыг үлетпүр бүдүүлгенин, кодээ ажыл-агыйының, культура албан черлериниң улуг-улуг объектилери ажыглалга киргей. Шаанда ээп чыткан черлерде Сүхэ-Батор, Дархан, Чойбалсан, Налайха дээш ышкаш ооң-даа оске үлетпүрүнүн, культураның чаа-чаа төптери тыптып келген. Үлетпүрүнүн, транспорттуң, тулгуның, харылзаанын дүрген хөгжүдениниң түңнелинде Моолдуң ажылчын аңгызы сан талазыбиле өзүп, мергежилиг белип, хөй-нийтиг ажыдыралыга ооң роли оскен. Бир эвес 50 чыл бурунгаар Улан-Баторга 100 хире ажылчын санаттыныш турган болза, бо хүнүнде 23 профессионал-техниктиг училишелер беш чыл дургузунала 20 мун хире бедик мергежилиг ажылчыннарны белеткеп турар.

Моолда ёзулуг культура революциязы боттанып турар. Моол улустуң социалистиг ука-шынарлыг болгаш национал хевирлиг культуразы бай эртем-техника, улус ооредилгези, кадык камгалалы бедик хөгжүлдези алган. Культура талазы-биле хөжүмнигай чорук үзүткаттынган. Бир эвес 1921 чылда Улан-Баторга янзы ооредилгенин баштайгы школазы ажылдап эгелээн болза, 1973 чылда чүгле ортумак школаларга болган хөзөн ооредилге черлеринге 307,9 мун кижи ооренип турган, алы оскөөр чугаалаарга, моол хамаатыларның дөрттүн бири ооренип турар. Совет Эвилелиниң янзы-бүрү ооредилге черлерин 16 мун хире моол аныктар доозкан.

Үстүнде ыңгран саннар чүнү көргүзүп турарын дээр, шаандакы хөжүлдеги, бичебуурай улустар дениняминиң тугунун алаа-биле чоокку база социалистиг системаның бедик хөгжүлделиг чурттарының ачызында болдунун төөгүлүг хөгжүлдезинге, бүдүрүкчү күштерин сайзыралырынга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап болурун база канап бадыткап турар. Чаа амыдыралды чедип алырынга башкарыкчы болган удуртукчу рольду күүседип турар, маркизм-ленинизмниң оорединиң удуртулга болдурган Моолдуң Араттың Революстуг намы, ооң политиказы шинтирлиг рольду ойнаан. МАРН-ның 1971 чылдың июнында болган XVI съездиниң моол улустуң мурнунга чаа-чаа соруглаарны салып, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бешки беш чыл планын бадылаан болгай.

Совет Тываның ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей ажы-дүнмалышкы моол улустуң чедип алган чедиишкиннеринге ооруп, моон соңгаар ооң-даа коскү, күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алырын күзеп турар. Соолгу чылдарда Совет Тыва биле Моолдуң кожа-хелбээ аймактарының арасында найыралдыг харылзаалар улам-на быжыгып, ажыл-агый, эртем-культура, хөй-нийтиг болгаш спорт талазы-биле дуржулга солуушкыну улам калбарып турар.

Моол Арат Республика биле Совет Эвилелиниң аразынга ажы-дүнмалышкы найыралды быжыглаарынга Убса-Нур, Завхан, Баян-Өлгий болгаш Кобдо аймактарның ажылчы чоннары-биле партия, комсомол, профэвилел базы оске-даа хөй-нийтиг организациялары-биле бистиң республиканың албан организация, ажыл-агый черлериниң төлээлериниң доктаамал ужуражымышкыннары, ажыл-херек талазы-биле аргадуржулга солчуушкуннары чогуур салымышкынны кииргип турар. Чүгле бо чылдың алды айда Убса-Нур аймактың культура болгаш улусчу контроль комитединиң харысаалгалыг ажылдакчылары бистиң республиканы аалдап кээп, ажыл-агыйның арга-дуржулгазын солушканнар. Бистиң республиканың сан-хөө ажылдакчылары Убса-Нур аймакка база чоруган.

Совет болгаш моол удыстарның, ССРЭ биле МАР-ның, СЭКП биле МАРН-ның аразынга харылзааларны, ажы-дүнмалышкы чорукту тургузарынга болгаш быжыглаарынга В. И. Ленин биле Сүхэ-Батороның ужуражымышкыннары, В. И. Ленинниң моол төлээлерге бергеи чагыглары үндезин болганын билир бис. Ол чаагай чанчылараның шугу-биле ССРЭ болгаш МАР-ның партия, курупе төлээлериниң доктаамал ужуражымышкыннары ийи чурттуң аразынга 50 чылдар мурнунда тургустунган ак сеткилиг, бүзүреллиг база хамы утказыг харылзааларны уламма баймакын турар. «СЭКП, Совет күрүне Моолдуң Араттың Революстуг намы-биле, Моол Арат Республика-биле бижиг шыгаттынган найыралды бежен чыл түдүп келген. Социалистиг Моолдуң шинчы онзагай болган авиэлечизи — Совет Эвилели моол онзагайларының экономиказының улуг айтырыгларын шинтирлээринче, бөгүнгүнүң чурттуң делегей тургуштагын бижиглаарынче угланган күзеннишкиннерин идепкейлиг деткип турар» — деп, эш Л. И. Брежнев СЭКПның XXIV съездизинге чугаалаан.

Моол Арат Республика тайбынга нинакшылдыг даштыкы политиканы чайгылын чоокка чорудуп, делегейге ооң хүндүткели болган ат-алдарны ыдыкелген түдүм ёзүп турар. Амгы үеде МАР делегейниң 70 хире күрүнелери-биле дипломаттыг харылзааларны түдүп, доктаамал садыглажымышкынны чорудуп турар. Экономиктиг Дузаламчызына Чөвүделлиниң кежигүнү болганы-биле МАР ажы-дүнмалышкы чурттарның ажыл-агыйжы кадыы ажылдажылгазын бижиглаарынга, социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүлдеринге идепкейлиг киржип турар.

Моолдуң ажылчы чоннарыбиле кады Улусчу революциязының 53 чылын демдеглевишаан, совет улус оларга чүректиң ханызындан байырын болгаш чаагай күзээшкиннерин дамчыдып, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни күзеп турарлар.

В. ОЧУР,
төөгү эртемнериниң кандидады.

Улан-Баторже...

Таджик ССР-ниң улустуң «Лола» танцы ансамбли Улан-Баторга келген.

«Лола» ансамбльдин бистин чуртувуста келгенин моол ажылчы чоннар, культура болгаш уран чүүл ажылдакчылары ажок сонуургап турар деп, пресс-конференцияга чүве чугаалап тургаш, МАР-ның культура министерлиниң хүлээлгезин күүседип турар С. Лувсанвандан медеглээн.

Ансамбльдин гастрольдары бистиң чурттуң культура амыдыралынга улуг болуушкун болбушаан, ССРЭ болгаш МАРның аразынга культура талазы-биле кады ажылдажылганы калбартырынга, моол-совет найыралды бижиглаарынга эвээш эвес салымышкынны киирер деп, С. Лувсанвандан демдеглээн.

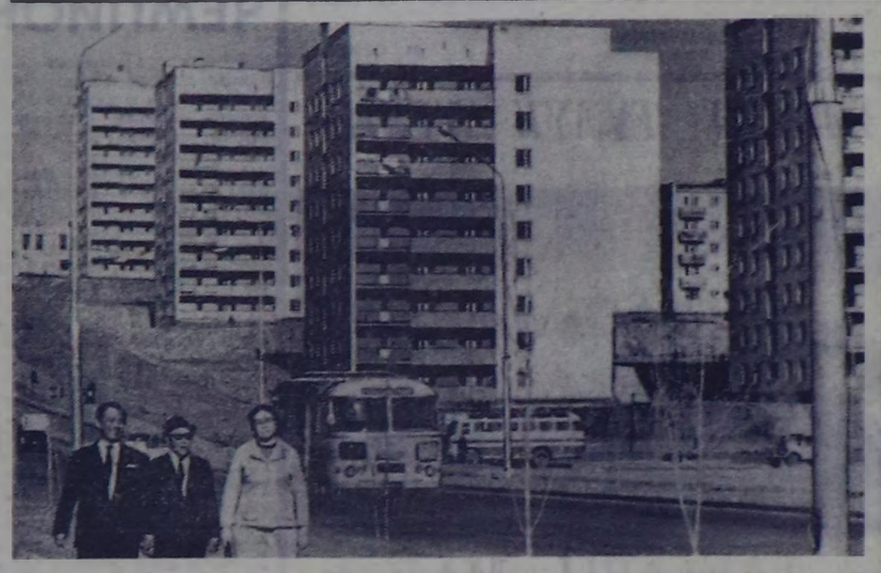
Ансамбльдиң тургустунган хүнүнден эгелээш, олуу халаг чок улуттуп келген. Таджик ССР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шанналының лауреады Гафур Валматзаде сеңе алгаш, Таджикистанда театр уран чүүлүнүң шапкын хөгжүлдезинин, ансамбльдин репертуарының дугайын толаргай чугаалаан.

Улан-Баторга болгаш МАРның оске-даа хоорайларынга үк ансамбль ийи неделя дургузунда олуг көргүзер.

● Республиканың 200 үлетпүр бүдүүлгелери, ажыл-агый организациялары бо чылдың бирги чартыының бүдүүлге онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкен.

● Моолдуң көдээ ажыл-агыйында 272 ажылагый каттыжышкыны, 32 күрүне ажыл-агыйы бар.

● ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле соолгу 50 чылдарда 450 ажыг үлетпүр бүдүүлгенин, культура албан черлериниң улуг-улуг объектилери ажыглалга кирген.

МАР. Совет специалистериниң дузазыбиле ажылдап кылган, Улан-Баторну сайзыралырының болгаш чаартырының чиңгине пляжын ёзугаар чоокку ой чылдарда хоорайны долузу-биле чаартыг кылырын көргөн. Амгы үеде найысылалда чурттаалганың улуг тудуун чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Улан-Баторнуң 12-ги микрорайонунда чаа чурттаалга кварталдары.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

КӨРҮЛДЕ

МАРН-ның III съездизинин болгаш МАР-ның түргүстүнгенинин 50 чыл оныга тураскаатка бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези бүгү чуртта чоруп турар. Көрүлдениң бирги болгаш нийти ээлчегелери доозулгап, ол воналар алды-биле көрүлделер өгелээн. Чоокта чаа Сайншанд хоорайга зона зайы-биле көрүлде эрткен. Анаа алды аймактың бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери киришкен.

(«Новости Монголии» деп солуңдан).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КАЙЫЗЫНГА-ДАА АЖЫКТЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Индианополисте (Индиана штат) үнүп турар «Сатердей ивнинг ньюс» солуунуң ээзи, АКШ-тың Президентизи Р. Никсонну бедик деңнелге үшкү совет-америк ужуражымышкынга үлеп чораан Б. Серваас «АКШ-тың Совет Эвилели-биле садыглажымышкынын калбартыр чоруу кайы-таа чурттарга ажык-дузалыг болур» — деп, медеглээн.

ССРЭ биле АКШ-тың аразынга садыг харылзааларын калбартыр чорук американнарның, ол ылангыя Индиананың чонунуң амыдырал деңнелинге чаагай салгарын чедирер апаар деп, Б. Серваас парлалга конференциязынга чүве чугаалаваш айыткан.

ЧССР. Соңгу-Чех область Дольне-Бенешовада монташ дериг-хереиселдериниң заводу Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар Сибирьде газ дамчыдар шугумга дериг-хереиселдерни будуруп турар. Чижээ, тускай кандан Сибирьниң 55 градус чедир соңгунга торулбас 300 мм болгаш 1000 мм диаметрлиг клапаннарны ында ылып турар.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелинге херегләэр 1000 мм диаметрлиг клапанны эптеп турары.

ЧТК-ПМА-ның фотозу. 1974 чыл.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГЕДЕ

ВАРШАВА. Польшаның национал байырлалынга — Чаартылга хүнүнге чедир каш хонук арткан, ону июль 22-де демдеглээр болгаш ооң бо чылын 30 чыл ою болур.

Ол баймрлалга алдар кылдыр үлетпүр бүдүүлгелериниң коллективтери күш-ажылчы ээлчегледе тургулапкан. Чурттуң янзы-бүрү районнарындан бүдүүлге планын хуусаа бетинде күүсеткен дугайында рапорттар кирип турар.

Польшада ийи атомнуг реактор — «Мария» хуусаазындан 9 ай бурунгаар ажыглалга кирген, ооң күчүзү 30 мун киловатт. Продукция бүдүрерин үш чыл бурунгаар эгелээн. Полицеда химия комбинады баштайгы миллион тонна минералдыг чемнигчидилгелерни бүдүрүп үндүрген. Чоокта чаа «Маршал Рокоссовский» дээр судкошу хуусаа бетинде ажыглалга кирген, мичангаш соолгу 27 чыл иштинде Польшаның судно тудар черлериниң будүрген судноларның саны 1270 четкен, а оларның тонналыг — 7 миллион тонна болган.

Улусчу Польшаның 30 чылынга алдар болдуруп, пландан ажыр будүрген продукциязының нийти өртээ хөй ооң-он миллиард злотыг-акша болуп турар.

ЮБИЛЕЙ ЧЫЛЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

УЛАН-БАТОР. МАРның төөгүлүг III съездизиниң 50 чылын, МАР-ны чарлаанының база 50 чылын болгаш Моолга улусчу революциянның 53 чылын төлептиг утказуур дээш социалистиг чарыш улус ажылагыйының бүгү адырларында чоруп турар, мичангаш МАР-ның ажылчы чоннары 1974 чылдың бирги чартыының планын чедимнеккинниг күүсеткеннер.

Чурттуң малчыннары амгы үеде малдың 8,9 миллион чаш төлдерин өстүрүп турар, ол — эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге барык миллион башка хайы ол-дур. Чылдың бирги чартыында ээлги болгаш мал ажылының чиг-эдин бедеткээри чедиишкиниг күүсеткенин.

МАР-ның үлетпүрү нийти продукция бүдүрериниң чартык чыл планын 102,5 хуу кылдыр күүседип, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге продукция бүдүрерин 9,8 хуу көвүдеткен.

Моолдуң ажылчы чоннары, ажы-дүнмалышкы социалистиг чурттар-биле экономиктиг кадыы ажылдажылганы калбартып турган, даштыкы садыгның саарылгазын бо чылдың баштайгы алды айларында 119,3 хуу күүсеткен.

СУДНО СЕПТЭЭРИНИҢ ТӨВҮ

СОФИЯ. Болгарияда социалистиг революциянның 30 чылы чурттуң амыдыралында база бир чугула болуушкун-биле демдеглеттингенге: Бургас хооранда судноолар септээринин үлетпүрүнүң үндезинин тургустунган.

Нийти тонналыг 1 миллион тонна ажып турар далай флодунуң дескн хөгжүлдези далай танкерлерни, балыктаар траулерлерни, рудовозтарны септээр талазы-биле улуг заводту тударын негеп келгей. Бургастың мугулдурузунга цехтерниң улуг бажыңнары, судно турар черлер өзүп үнүп келир.

Судноолар септээр талазы-биле амгы үениң базазында тургузарынга Совет Эвилели улуг дузаны көргүзүп турар.

Каш чыл эрте бээрге, Бургастың судно септээр заводунуң докгарындан чылдын-на сеспел каан ом-он судноолар ылайже эштап үнер айлар.

ЧЫЛЧА ШААП ТУРАР

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипрниң айыыл чок чорук күштери чазактың шимчээшкинин ёзугаар чажыт террорду организациялары чедиишкиниг чылча шаап, узуткаарын үргүлчүлеп турар. Соолгу хүннерде «ЭОКА-2» дээр чажыт организациязының кежигүнүнерининң болгаш талалакчыларының дыка хөй кижилиг улуг бөлүүн илереткеш, тудуп хорудаан. Дыка хөй боо-чепсекти болгаш ок-чемзекти база хавырган. Чүгле июльдуң сесте бешин чүртүүн янзы-бүрү черлериниге полиция 11 терроржудармы тутказ.

Чугаалажымышкынар доозулган

БОНН. (СЭТА). Франциязының президентизи В. Жискар д'Эстэн-биле ГФР-ниң канцлери Г. Шмидтиң аразынга чугаалажымышкынар доозулган.

ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт парлалга конференциязынга чүве чугаалаваш, кол-ла кичээнгейин делегей айтырыгларынче, ылангыя Европага айыыл чок чорук болгаш кадыы ажылдажылга талазы-биле чөвүдел хураалдың чоруп турарынче, «Нийти Рынокта» байдалче болгаш ЭКБ-ниң кежигүнү эзэн каш күрүнелериниң таваржып турары экономика талазы-биле бергедээшкиннерининче утказидырган деп медеглээн.

Франциязының президентизи В. Жискар д'Эстэн бодунуң талазындан чугаалажымышкынарга көргөн эң чүгүлэ айтырыгларының бирээзи «өртемүнкиин будуулашкымынга улуг демисел» талазы-биле хемчеглер болган деп айыткан.

Неофашизм чок болзун

БОНН. (СЭТА). Удуралыышкынның антифашистиг шимчээшкининиң нацизм үезинде амы-тынын оксунган демиселчилериниге алдар кылдыр мемориал-тураскаалдың байырлыг ажыдыышкынынга Мюнхенниң чүс-чүс чурттакчылары киришкеннер. «Аккроза» дээр антифашистиг болуктуң кежигүннериниң болгаш оске-даа дыка хөй коммунистерниң база социал-демократтарның хилинчектеттирип өлүрткен чери болур Штадельгейм дээр кара-бажын деңискээринге ол тураскаалды тургускан.

Нацизм үезинде истеп-суругшукүге таваржып турган кижилерниң каттыжышкыны — антифашистер эвилелиниң Мюнхенде салбырыгыа телэделектизи, болучкчу Ф. Бертольд тураскаалдың ажыдыышкынынга чүве чугаалаан, кедергей нацистиг национал-демократтыг партияны хоруглаарының эргежок чугулазын айыткан, ГФР-ге кедергей фашизмниң калыгдаа хевирлериниге удур идепкейлиг демисежиринче чыылганнарны кыйгырган.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

● **ДУБЛИН.** Ирланд найысылалдың хөй-нийтиг транспортунун 3500 ажылдакчызының ийи ай ажыг үеде кылган ажыл соксадыышкынны ажылчы чоннарның төлелгезин-биле двозугаан. Олар ажылдың байдалын экижиндерин, транспорт компаниязының деген келгени ажыл графигин эде көөрүн негеп турганнар.

● **ПАРИЖ.** Франциянын соңгу чугунде үнүп турар «Нор-Экспр», «Нор-Матен», «Вуа дю Нор» солуннарның өртээ 25 хуу улгатказ. Сомж департаментинде үнүп турар «Курье пикар» солуунун өртээ 11 хуу аартаан. Бо чоруктун чылдагаанын — солуп парлалар саазынга өртектин улгатказы-биле болу берген.

● **БОНН.** Мангейм хоорайның суду мурнунда экономчу чоруктан Р. Пальды агартын үндүрген. Ол идегел делегейниң ийиги дайынының чылларында Польшаның 34 хамаатызын араатанзызы-биле өлүрген. Пальдын херээнин талазы-биле суд чорудуушкуну үш чыл уламчылаан. Янзы-бүрү чурттардан келген 200 ажыг хереч фашистиг өлүрүкчүнү сойгалаан, мичаза-даа суд «берген өөктөр, барымдаалар ам-даа четнеспир» деэш, Пальды агартын каан.

● **БУЭНОС-АЙРЕС.** Сантьягодан келген медээни ёзугаар алырга, хунта Чилиниң Чырымышкын министерствозунуң чүс хире ажылдакчыларын ажылдан үндүрген. Бо дээрге, хунтаның чоокку үеде чорудар деп турар «зарыглаашкынының» эгези.

КУЛЬТУРА ОЮНУ-ДЫЫГЫЛДЫНЫҢ ЧЕДИКШИЛЕРИ

КӨРҮЛДЕ

Чоокта чаа «Улуг-Хая» совхозтуң төвүнге Совет Тываның 50 чыл ооңга турасхаактаң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези болуп эртикен. Ук көрүлдеге Кок-Чыраа, Арыг-Бажы, Ийи-Тал, Хайыракан, Алдын-Шынаа клубтарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери хыраакы. Баштай Кок-Чыраа клубунуң бот-тывынгыр артистери боттарының таланытызын көрүкчүлерге барыалгаткан. Оларның программазының идейлиг утка-шынары киятизиле чедикшикиниг болган. Совет Тываның шаанда бижик билбес, эртем, биляг чок, чедимес, көшүүн аймыралдыг чораан. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының ачызында эрге-шөлээлиг, эртем-биляглыг апарганын, эң ыланғы 1944 чылда улуг совет улустуң от-бүлезинге бакталп киргеш. Совет Тываның аймагайының, эртем культуразының хөгжээнин олар тоозургай көргүскен. Коллективтериң иштинден Ийи-Тал клубунуң бот-тывынгыр артистери эки белеткелдин-биле көрүкчүлерниң сагыш-сеткилин таалаткыл, бедик үнелелин чедип алган. Арыг-Бажының база-ла оларган улуг дуңмаа болган. Оолдар, кыстарның чүгүлүг күш дег, орлан, эрес танцылары, солун шүдүктери болган таалачыг ыраарының көрүкчүлерге барыалгаткан. Оларның программазының идейлиг утка-шынары киятизиле чедикшикиниг болган. Совет Тываның шаанда бижик билбес, эртем, биляг чок, чедимес, көшүүн аймыралдыг чораан. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының ачызында эрге-шөлээлиг, эртем-биляглыг апарганын, эң ыланғы 1944 чылда улуг совет улустуң от-бүлезинге бакталп киргеш. Совет Тываның аймагайының, эртем культуразының хөгжээнин олар тоозургай

О. ТАВАА.

ЭКИ-ДИР

Барыын-Хемчик районнуң Культура бажыңының олуттарын чон ыңырт доллур олурупкан. Бо дээрге чогаалчы Кызыл-Эниҥ Кудажының «Далай дүвүнде дангына» деп 2 көжегелиг 6 көргүзүүлүг каттырыкчыг шинзин көөр дээн улуг, биче көрүкчүлер-дир. Шиирге эгезинден төнчүзүүре чедир эрте, чаа үелериҥ кижилериҥ ажыы-чанғы, сес-домаа, культуразы чуруттуп көстүп турары черле эки. Ол ышкаш шинзе ырлар, танцылар көргүзүг бүрүзүнде киргеп солун. Тываның делгемериниҥ батыл Улуг-Хемниҥ суу, оът-сигени ёзулуг дагжаа, шимчеп, хөлбеҥейниҥ чыгаа ишкаш кылдыр Э. Мукузуктуң чүрүп көрүскенин көрүкчүлер 7 сеткил ханып көргеннер. Шииниҥ коллективтиҥ ырларында ойнап турар хоотуң болган аныяк артистер А. Тавакай, Р. Серен-оол, Е. Кенденбиль олар Шулуу-Мергенниҥ Айлаҥмаанының болган оок аразының овур-хевирелерин көрүүтүр эки ойнап турарын демдеглээрге өөрүнчүт. «Далай дүвүнде дангына» деп шии—Тываның 30 чыл ооңга чогаалчыының, хөгжүм-шиин театрының коллективиниҥ бе-ээзи.

С. ТАВА-САМБУ.

ЧАЙЛАГЛАРДА ЦИРК

—Чыяғе демир кырыкга таныылап, ойнап турда, аваазыгыр-кашпагайы дендим, харын-даа сырбыктар ие толдер-бис.

— Согаштар болган ескелээ чүүлдерни олуй-солуй октап турда солуп-на-быр.

— Дурт сыны-биле дүрүлүп, нарын көргүзүг кыяын турар уругуун эрлиин ол бар-ла.

Мындыг сестериҥ көрүкчүлер чер болганга лугаалаҥзын турарын хөйүг дыңнаа болдур.

Тываның күрүне филармониязының эстрада болган цирк болүүр Совет Тываның 50 чыл ооңга турасхаактаң программалыг Улуг-Хем, Чаа-Хемчик районнарга аалдап чораан, уран талантызын муниун көрүкчүлерге сонуургаткан.

РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оолга удуртқан цирк болган эстрада болүүр баштай Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарының хөй малчыннары чайлаглаан Эйлиг-Хемге, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырынга чедип малчыг ишкилерге концертин 7 черге бараалгаткан. Ырак-узак, орук харылзаазы берге чайлагларда ажылдап, чурттап турар малчыннар концертти улуг сонуургал-биле көргеп, хоотуп-даа, аныяк-даа артистерге чүрээниҥ ханызынган өөрүшкүзүн илерет-кен.

Цирк болган эстрада болүүр Чаа-Хемчик районнуң эргин, оюн көргүзүүн ооңга бараалгатпышаан, «Октябрь 30 чылы» колхозка чедип, Баян-Тала суурга ойнаап, алдавашкынын доозаан.

— Бистиҥ коллектив Чаа-Хемчикке үр болбас соруглаг келген чүве. Районнуң партия, совет удуртукчуларының база көрүкчү чонуҥ дилет чагыыч ёзугаар районну бөрлөк эргээп бис. Машина чорууру берге, ленинер баштары чайлагларга безин четпиннес. Чаа-Хемчиктиҥ ажылчы чону артистер бистерни чызыы-биле күлүүп ап, бистиҥ көргүзүүвүс дээш өөрүшкүүнүң сестерин, чаагай күзээшкинивисти илереткен. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хөй малчыннары чайлаглаан Улуг-Чыргакының погаан одарларынга чедип, Элдиг-Хемже школа-интернатка барып, көргүзүг кылдывыс. Ажыл-агыйның хоозун хойжуу Дамбаадаш Дембирелович Домгак концерт соолуунде биске келгеш, мынча дээн: «Концерттиҥ, шиилериҥ шында-даа көрүп турар бис. Цирк артистериниҥ оюну солун болду, оларга өөрүшкүүнүү илерегледивис».

Ындыг йөрээлериҥ Хөндергейлер чайлагларынга ишкилиниҥ малын малдаан малчыннарлан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиҥ депутады Монгуш Алдын-кыс удуртқан Дөргүн сүтбаразан фермазынга (СЭКП-ниң XXII съезиниҥ аттыг совхозэ) ыңнаавывыс.

Күрүне филармониязының болган Тываның хөгжүм-шин театрының артистер болүүр ында-хаая таварылга болуп четкилээр Хорум-Даг, Чыргакы, Ишкин болган ескелээ суурларга көргүзүүдүүстү чонга бараалгаттывыс — деп, К. Хензиг-оол чугаалады.

Цирктиҥ нарын чергелиҥге акыяктарыҥ өөредир дээш эштер К. Хензиг-оол, Д. Очур, олар улуг ажылды чорудук турар. Аныяк цирктиҥ Николай Самдан башкылары-биле ден чытыы ойнал турар. Хертек Аракчаанның клоун мергежили улам олуп орар. Хөгжүмчүлер Бадый Кенеш биле Сергей Өлзей-оол тыва ырларның аялгаларын куттуйдуруп турду. Лиана Чапчылаа акробатиктиг нарын көргүзүүгү терминя эки күүсеткен. Өткүт, таалаҥчыг үнү-биле орус, тыва, якут, буряат ырларны М. Мергей-Херел биле Б. Кенеш ырлап күүседилер, көрүкчүлер өөрүшкүзүн аныш часкаашкыны-биле илереткен. Сергей Монгуш «Хамнын өлгенэ» деп танцыны эки күүсеткенин демдеглээрге артык эвес.

Артистер-биле көрүкчүлериҥ ужуражыышкыны Улуг Чыргакының Элдиг-Хемге, Аныяк Хөндергейниҥ Чайлаг-Хемге солун болуп эртикен. Совет цирк уран чүүлүүнүң хөгжүлезинге хамзарыштыр база цирк болган эстрада болүүрүнүң бо чылын Якутияга болган Чита областка, Агинскиң буряат национал округунга көргүзүг кылын чорааныҥ дугайын олар көрүкчүлерге сонуургалын чугаалаан.

Цирк, эстрада болүүрүнүң артистери чарыштыг айн районга 23 концертти 6000 ажыт кижиге көргүскен.

М. СЕВЕН.

Спартакиадага уткуштур

ШАҢНАЛДАР БОЛУР

Спорттуң национал хевирелериниҥ талазы-биле Сибирьниҥ болган Ыракпы Чоон чүк улустарының спартакиазазы автономнуг республикалар, областтар болган национал округтарының арасында улуг маргылдааларның бирээзи. Күш-кудуруга болган спорттуң улам мындыг сайгарыкшырыышка оон ажык-дузазы улуг. Оны барымдаалаар, ыланғыыр спорттуң национал хевирелериниҥ шыырак командаларны болган спортчуларны илереглер, ол хевирелерни улам хөгжүдер соруглага-биле спартакиадага киришкен командаларлан типлекчи болганынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниҥ чаныында күш-культура болган спорт талазы-биле комитединиҥ шилчиир шаналыг болган I чергениҥ дипломуун тыпсыр.

Спорт хевириниҥ эйлеп-биле хүүда бирги черни эзээн типлекчилерге Сибирьниҥ болган Ыракпы Чоон чүк улустарының 1974 чылда спартакиазазының чемпионуң атты тыпсыр болган оларга РСФСР-ниң спорткомитединиҥ I чергениҥ дипломуун база өртектиг шаналыг бээр.

Спартакиадага спорт хевирелериниҥ талазы-биле командаларны эйлеп-биле типлелге четкиннерге болган спортчуларның хүүда чедикшикиҥерин дээш түскай шаналарны база дөктаткан.

Тыва хүрешке типлээн команданы шаналары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниҥ шилчиир шаналыг дөктаткан. Ол дээрге чонар-шаптан чаагай кылган хүрежин турар ийи моге (автобу РСФСР-ниң күрүне шаналыҥның лауредаты Р. Аракчаа). Ол кылыгны дерт будуунуг түскай ыяш хептеге тургускаш, ону шаа-биле дуглап каан. Оон кежү көрүнүм кан демирде түскай бижиг бижээн.

Бурят хүрешке, якут халыкка, шой көдүрериҥге болган чаагарыкка типлээн командаларга Бурят болган Якут АССР-лериниҥ, Хакас автономнуг областтың болган Усть-Ордыным национал округунуң түс-түс шаналарың бээр.

ВЛКСМ Тыва обкому спорткомитединиҥ эң аныяк киржикчизин, Тыва облпрофсовудуниҥ хоочун киржикчизин макталп шаналыг. Тыва болган бүрүт хүрешке эң чараш арга, бедик мергежилиг көргүскеннерге, эң чараш девээни дээш база айтчыларган эң эки түңнел көргүскен мегелерге түскай шаналыг тыпсыр. Тыва хүреш талазыбиле спартакиадаҥа түңгаш чемпионуң база бир шаналыг маңаа турар.

Найысыралдың чамдык хөйнүнү организациялары, кайбак черлерге бүттарының белеткерин ыыларангай спортчуларга тыпсыры-биле белеткеп турар.

Спорттуң национал хевирелериниҥе Тыва АССР-ниң спартакиадазынга чаа аныкчыларының арасынга спортчу ремиссия ыыгыры болган. Бистиҥ республиказа чаа аларының спорту сайгырал, мергежилиг спортчулар бар болу бергенин ол хереглелеп турар.

Бе чыгыы болган спартакиадага ер улуктан Кыыладың төлээзи Владимир Сырат тергиилээш, республика чемпионуң атты чедип алган.

Спорттуң национал хевирелериниҥе Сибирь болган Ыракпы Чоон чүк улустарының эвес спартакиадазынга киржиреп-биле В. Сырат белеткелдиг ыыгыры чөрүткен.

ЧУРУКТА: В. Сырат белеткеп үевинде.

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНАДЫНДАН

Футболга делегейниҥ оюу чемпионадының эзээри —ГФР-ниң шилиидек командазы Мюнхенниҥ олимпий стадионунга түңнел ооңга Голландияның командазын 2:1 санга утказа, делегейниҥ футбол федерациязының (ФИФА-ның) Алдын кубогун чаалап алган.

ГФР-ниң шилиидек командазының капитаны Франц Беккенбауэр июль 7-де, орай кежээ, ГФР-ниң президентизи Вальтер Шеелиҥ холуудан «ФИФА-ның Алдын кубогун» хүлээп алган. Маргылдаалар ГФР-ниң стадионнарынга 25 хонук иштинде үргүлүүлээр.

Ийиги черни Голландияның үлкүзүн—Польшаның, дөрткүзүн — Бразилияның командалары эзээн. Бештен сеске чедир черлерни Аргентинаның, ГДР-ниң, Швециязының, Югославияның командалары алган.

Боттарының бөлүүтерингге баштайгы шүүдеге ужуражыышкыныарга үшкү, дөрткү черлерни эзээн командалар тос дугаар черден ынай черлерни эзээн. Ол болза Австралияның, Чилиниҥ, Шотландияның, Заирниҥ, Болгарияның, Уругвайның, Италияның болган Гаитиниҥ командалары болур.

Ынчангаш ийиги черни алган голланд футболистерге кырын алдын-биле чаап каан медальдарны тывыскан, үшкү черни алган Польшаның спортчуларынга чөвүлүн медальдарны берген. Хүлер медальдарны Бразилияның футболистерге тывыскан.

Делегейниҥ чаа чемпионуу, ГФР-ниң футболистери ГФР-ниң президентизиниҥ «Эң чыгыт ойнаан командага» деп шаналыг база алган, а Польшаның командазы эң хөй — 16 мячиниҥ киир тепкени дээш «Эң түңнелдиг командага» деп кубокту. Польша команданың халдакчызы Гжегож Лято 7 мячиниҥ киргеш, маргылдаанның эң дээрге «бомбардирө»— киир тепкичии деп кубокту алган.

Делегейниҥ оюу чемпионадывыҥ 38 ужуражыышкынынга шүүлү 97 мячиниҥ киир тепкен. (1970 чылда эртиен маргылдаага 32 ужуражыышкынга 95-ти киргеп турган). ГФР-ниң стадионнарынга болган маргылдаалардың 1 милльон 880 мүң кижи көргеп болуп турар.

Шиитке кежүлер, харыы ойнааны дээш бек кижиниҥ оюндан үндүрген, 80 кижиге салыыларыны берген. Ол бир метриҥ сес торгаалын кылгезиниҥ уламчылаар.

Мениҥгококковидти баш удуур болдурбас дээш профилактика ажылын чорудар. Гигиеналың дүрүмүн шын сагыыры хамаатыларның хүзээлгезин. Бажың иштии түргүлүү агаарлаар, ол пос-биле арыгнап аштаар, урутларны арыг агаарга селгүүтээр.

Чурттакчы чон мениҥгит аарыының аймылын эки билип, бир эвес улуг кижилер грипптээн мыкаа аары-биле аарый берге, серемчилеглиг болуп, урутларже чоокшулаваас, эмчиниҥ сүмезин алыр, гигиенаның негелдиин сагыыры чугула.

Л. СИЗЫХ,
республика эмнелгезиниҥ халдазырлыг аарыглар салбырының эргелекчизи.

АЛЬПИНИЗМНИҢ ТҮЛУК ҮЕЗИ

Чай эгелеп чаагай хүннер дужери-биле чурттуң бедик альпинисчи лагерьлер ажыыдап эгелээн. Альпинизм талазыбиле ССРЭ чемпионады июнь айда Кавказка, Памирге, Тянь-Шаньга эгелээн. Спорт инитилелдериниҥ командалары Коммунизм деп бединиҥ (7495 м), Ленин аттыг бединиҥ (7134 м) болгаш ооң-даа бедиктерже үнүп турлар.

Даштыкы альпинистер Памирниҥ маршруттуг черлериниҥ улуу-биле сонуургал турар. 1974 чылдың чайында Ленин аттыг бедиктиҥ аразында делегейниҥ альпинисчи лагери ажыыдап эгелээр. Англиянның, Францияның, ГФР-ниң, Австрияның болгаш Европаның өске-даа чурттарының альпинлыгларының 200 хире толазалекчилери Памириниҥ чеди муң метр бедиктериҥе июль эгезинде үнүп эгелээр.

Сөөлгү чылларда лагерь чүгле спортчу маргылдаалар черлери эвес, харын эртем лабораториязы болу бергеш. Эмчилер, биологтар, гляциологтар, метеорологтар улуг шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Альпинизм улус ажылагыйынга салдар база чедирер.

ЧУРУКТА: Памир. Делегейде эң улуг Федченко деп доштар. Ооң узуму 30 км.

А. ВОЛГИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕНИҢГИТ

Бо аарыгның өөскүдүкчүзүн мениҥококк дээр. Ол думчук оюмге, баш мээниҥ картызына халдаан мениҥгитти болгаш шинти ханче халдаар аар аарыгны өөскүүр. Олар тус-туста-даа, харыы үгла-даа кижиге халдап болур. Ынчангаш бо аарыгларны диптизи-биле мениҥококковид аарыы деп адап турар.

Аарыг өөскүдер мениҥококтар эң-не иептерээнел. Олар кадык организмге чыпшыкпаан апаа чурттаа чоруур. Аарыгның иептерээнел үеэ чаазы. Ооң аймылдыг микробтарын организмдеп дашкаар турда дезинфекциялаар будумелдер аузазы-биле дүрген узутказар. Мениҥококковид болза аарыг кижи-биле чоокшулашканындан, бажың иштии агаарлатпас, арыг тургуспас чоруктан халдап болур. Ооң микрову хумчук оюмүң шараглыг картызыҥа моокшежип, аарыг билдиртпейн эртип болур. Аараан кижа 2—3 неделя эртикеде микробту тарадып, долгандыр турар улуска халдаырлыг болур.

Чамдык таварылгада думчук оюмүң бо аарыгдаан аараанда аар байдалга эртер. Аарыг кижиниҥ бажы аарыыр, чем ажыраргa бооспаазы аарыыр, чодуртүр. Ооң уламнындан хумчук тунар, тынары бергедээр. Биинги уругларга аараанда маг чок, могалыычал, чемге хөөн чокталы баар. Эъда изиҥейи барып болур. Колдуунда 37—38 градус чедер. 1—5 хонуктэ изырып, чодуруп аарыыр, шидыг кижилер халдавыршың эң-не тараттыкчылары болур.

Чамдыкта мениҥококк думчук оюмүң шараглыг картызының камгалалдыг черни эртикеш, ханче иштизи-биле халдаар. Бир эвес микроб баш мээниҥ картызынга кирер болза ол яриҥнеп ыжыр, мениҥитген аары-биле аарыыр.

Микроб ханче иштизи-биле халдаакда болгаш мениҥитти өөскүдүнеде баштайгы үеэе аарыг кижи шыырнып, бажының аарыыры кедерээп, ыыдажыр арга чок апаар, хустурар, эъдиниҥ изиҥ 39—41 градус чедер. Шиитеп эътгеер, иштии база аарыыр. Биинги уругларга суук албаннаар, тыртыжа бээр. Ооң эъдиниге дээштерге дыка аарыкшыыр апаар.

Мениҥококковидтеп аар аарааныҥ биргизи, ийиги хүүнде, чамдыкта харын-даа баштайгы шактарында аарыг кижиниҥ курлак үстүнден өрү хөрек талазынга, хол, бөттарынга шивишкилер үнүп келир. Чамдыкта иштиги органнарынга хан чүгүрүп болур. Ынчангаш аарыг кижиниҥ доп-дорааи эмнеге аппарып эмнээс болза амы-тынга аймылдыг.

Баш мэээн ыжар аар мениҥит аарыы эң-не аймылдыг, аарыг кижиниҥ бажының мээн хавааран ыжа бээр, нерви системалары үрелир.

Амгы үеде медицина мениҥитти эмнээриниҥ комплексиниг терапевтиг хемчегларын ажылдап кылган, күштүг эмнерин ажыглап турар. Аарыг кижиниҥ эмнелгеге чогүүр өйүнде читтырары ону чедиишкиниҥ эмнээримге чугула салдарлыг. Бо аарыгны эрткен уругларга нерви аарыгларының эмчилиниҥ кайгээралынга турар. Олар эмнеп үнтелиниҥ башгайы неделязында эки удуур, арыг агаарга селгүүтээр. 3—5 неделя эртикеде школага барып өөредилгезин уламчылаар.

Мениҥококковидти баш удуур болдурбас дээш профилактика ажылын чорудар. Гигиеналың дүрүмүн шын сагыыры хамаатыларның хүзээлгезин. Бажың иштии түргүлүү агаарлаар, ол пос-биле арыгнап аштаар, урутларны арыг агаарга селгүүтээр.

Чурттакчы чон мениҥитт аарыының аймылын эки билип, бир эвес улуг кижилер грипптээн мыкаа аары-биле аарый берге, серемчилеглиг болуп, урутларже чоокшулаваас, эмчиниҥ сүмезин алыр, гигиенаның негелдиин сагыыры чугула.

Л. СИЗЫХ,
республика эмнелгезиниҥ халдазырлыг аарыглар салбырының эргелекчизи.

Эмчиниҥ консультациязы

ХАМААТЫЛАРГА!

Акша шыгжамырын кадагалаарының эң-не таарыкчалыг, эки аргазы болза, күрүнениҥ 3 хуулуг иштики чөшкинниҥ обligациялары болур.

Ол чөшкинниҥ ёзугаар чылдың-на ойнашкынының 5 тиражын дараазында хуусаалары эттирип турар: февраль 15, март 30, май 15, июнь 30, август 15, сентябрь 30, ноябрь 15, декабрь 30.

Чөшкинниҥ ёзугаар ойнашкынынарны 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 10 рубль хемчээлге тургускан.

Бо чөшкинниҥ обligациязын, салып алдаан болуунарза, ону июль 15-ке чедир эң-не чиик ортаа-биле—10 рубльдиин 10 рубль 5 копеекке, 20 рубльдиин обligациязын 20 рубль 10 копеекке салып ап болур сиилер. А август 1-тен 15-ке чедир үеде 10 рубльдиин обligациязын 10 рубль 25 копеекке, 20 рубльдиин 20 рубль 50 копеекке салып алыр аппар болгай.

Элчигиниҥ тираж август 15-ке Батуми хоорайга эртер.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдыылгалар программазы. 13.35 — Өөнүүт телекөргүүзүү. «Кестиҥ» деп уран-чечен телефильминиҥ башгайы корттуу 2-ги сериязы. 14.45 — Мелодиер. 14.55 — Өөнүүт телекөргүүзүү. Мультфильмнер программазы: «Сапог кеткен моортай», «Майти маус». 15.20 — «БАМ—улуг түзүлүүниҥ эгези» Телеочерк. 15.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. В. Ильинский А. П. Чеховтуң «Күжүүрү», «Камыыдал», «Арыылаҥ биле хүн» деп рассказтарын күүседир. 17.10—«1974 чылдың Күрүне шаналыгына» ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Бжеҥүүниҥ концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 —«Ленинниҥ чагыгларынга

«Ленинниҥ чагыгларынга шыыны!» Комсомолга Ленинниҥ адын тывыскаанындаа бээр 50 чыл болганынга турасхаактаан дамчыдыылга. 18.45—Телемедээлер. 18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

17.00 — Өөнүүт телекөргүүзүү. «Леонардо да Винчиниҥ амыралчурттал-тазы». Хей сериязы. Уран-чечен телефильм. 2-3-ку сериялары. 21.05—«Найыралдың болган тургузуушкунуҥ эзилели» ЭДЧ-ниң 25 чыл ооңга Дамчыдыылганы совет телевидениезинде болгаш радионуҥ политиктиг тайылбырлачылы А. Каверзнев көрүүдер. 21.55 — «Аныяк үнмер». Томск зонаның аныяк ыраажыларының Бүтү-эмнел телеконкурузу. 22.50 — 23.00 — Чаңсар. 23.00—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың ынчар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиказа болгаш Кызылга шокар бүдүүлгер, чаъс чагбас. Барыын угланыышкынныг хат коштак болур.

Агаарның температуразы заглаг черлерге 24—29, өскелерингe 30—35. Кызылга 31—33 градус ыыжар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аймактар шуургазы» 9.20, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Куда ташозу» 15.00, 14.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР»: Киночамнары 9.30, «Кыыкы эртем» 11.00, 12.50, 14.40, «Көөрүүлер» 16.30, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң ынчуу Кольа» 12.00, «Этпиимес мегем» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАҢГЫ КИНОТЕАТР: «Бир ажык артык» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Бомбуруг кырында уруг» 16.30, «Декамерон-40» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралга киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көшү ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацин база совет турузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 800

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниҥ Ном таварга чер, полиграфия болгаш ном савыышкын талазы-биле эргелекчиниҥ типографиязы. (Кызыл, Шетинкина-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00918

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 162 (9536) | Пятница, июль 12, 1974 чыл | 1925 чылдан үдезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

Партияның удуртулгазы-биле комсомол ленинчи ёзу-биле чурттаарынга болгаш ажылдаарынга, коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш демисежиргиге бодуу өөренип, аныяк салгалды өөредип турар. Комсомолчулар кайда-даа мурнуку одуругда. Чалбыыштыг түрек, тывынгыр үгаан, энергия болгаш инициатива херек болуп турар бүгү черлерде олар турар.

(ВЛКСМ-ниң XVII съездиниң Л. И. Брежневтиң чугаалыындан).

Кызыл хоорайда В. И. Ленин аттыг шөлге аныяктар бо-ла келир.

ЛЕНИННИҢ АДЫ-БИЛЕ

Владимир Ильич Ленининиң эргим адын комсомол чоргаарал болгаш харысалга-биле хүлээп алгаш, ленинчи чагыгларны мыкытмы-биле күүседир дутайын РКСМ-ниң VI съездизинге чарлаан хүнүйден бээр бүгү бежен чыл болган. Ынчангаш ол төөгүлүг болуушкунну бүгү чурт-биле кады комсомол бүгүн байыраалдыг демдеглеп турар.

Улуг баштыңчының чагыгларынга кезээде чайтылыш чок шынчы болуруу комсомолчуларның өөренүзүнден хүлээп алганы ол съездизиниң делегаттарының даңгыраанда мынчаар одуругларга бар: «Оруувуска кандыг-даа мөөнүдеттер турза, бистеп кандыг-даа коргааралдар негеттинип келзе... Ленининиң тутуп мышкынмас бис. Муң-муң фабрикаларга болгаш заводтарга, рудниктерге болгаш шахталарга, колхоз черлерге база суурларга ленинизмниң тугун болгаш идеяларын комсомол кежертедиң, кижилер, чүс-чүс муң ленинчи чаа даймчымаарны кижизиндер».

Ол мыкытыг чагыгларга шынчызын социализм болган коммунизм тургузуушкунунуң бүгү үе-чадаларында кара-даа тургузукчу күш-ажылга болгаш дайын шөлдерияте, эртембилигниң эртинелерин шиңгээдип алырынга, космосту штурмаларынга ленинчи комсомол, совет аныяктарының бүгү салгалы бүзүреллиг бадыткаан. Комсомол В. И. Ленининиң өндүр чаагай адын алдарлыы-биле болгаш төлептин-биле эдилевишаан, ону кайгамчык чаагай ажыл-херектери-биле бадыткаан. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш нурлавыр күчү болуп келген.

Ленинчи комсомолдуң кайгамчык эрес-маадырлыг чоруктары, чаагай ажыл-херектери төөгүге алдын үзүктер-биле бижиттингеп. Революцияның түгүн бедик тудушкан, хамаатыны дайынның шөлдерияте эрес-дидим тудушкан Павел Корчагин мышкап аныяк маадырларның аттары кезээ мөгеде оңмас алдар боон арткан. Баштайгы беш чылдарның тудугларынче-даа, колхозчу амыдыралды түргүсчүрүүнче-даа база Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкунмаарының кадыгдошкун шөлдерияче-даа. Соңгу чүктүг болгаш Сибирьниң байлаан болгаш кур черлерин шиңгээдип алырынче-даа комсомол Ленининиң ады-биле чоруп турган.

Ленинчи комсомолдуң болгаш Бүгү-Эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының хүрээленнинге инилэнов-инилээн совет кижилер коммунистиг кижизидилгениң, идей-политиктиг дадыгымышкының баштайгы школазын эртип турарлар.

Партияның болгаш Төрээн чурттуң даалгаларын ленинчи ёзу-биле күүсетпишаан, комсомол беш чылдарның мурнуку одуругунга турлуг чаагай чаңчылын бо хүннерде-даа күжеминишкинниг уламчылавышаан. Амгы үеде чуртта комсомолчу шалыпчы тудуглар деп адаар эң чугула 139 тудугларны ВЛКСМ шефтеп турар. Байкал—Амурның демир-орууның тудуун база РСФСР-ниң кара эвес хөрүзүнүг зоназынга кодээ тудуг объектилерин ВЛКСМ-ниң XVII съездизи комсомолчу шалыпчы тудуглар кылдыр чарлаан. Сибирь тайгазынга демир-оруун тудары-биле аныяк салгалдың мун-муң баштайгы төлээлекчилерин ажылдап эгелээн. Кара эвес хөрүзүнүг зонага комсомолчу путёвка-биле чыл саныында-ла 20 муң хире аныяктар кээп ажылдаар.

ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Комсомолдуң эртээн орууунче, алдарлыг ажыл-херектериңче хая көрүүн көргеш, Аныяктарның Ленинчи Эвилели деп бедик атты ол өндүр чаагайы-биле эдилеп турар-дыр деп чугаалаарынга бүрүн үндезининг бис». Партияның болгаш совет улустуң мурнунга шылгарааңгай ачы-хавыяазы дээш шаңнаткаары алды орденнер Бүгү-Эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң түтүнда чайыннанып турар.

Владимир Ильич бодуюң чагыгларының бирээзинге Коммунистиг Аныяктарның Эвилели кандыг-даа ажылга бодуюң дузазын көргүзер, бодуюңуң инициативазыңар үндүрер шалыпчы болуқ болзур дээрзин айтып чораан. ССРЭ-ниң ак-дуңма улустарының пайыралдыг өг-бүдезинге 1944 чылда Тыва каттыжып киргенининг соонда, ВЛКСМ-ниң составынга хүлээп алдыгаан оон бир эң аныяк дайынчы отряды—Тываның комсомол организациязындан бизиң ыңдыг чижектерни хөйүбиле көргүзүп болзур. Бодуюңуң хүрээленнинге 27 муң ажыг аныяктарны каттыштырган Тывапың комсомолу бүгү-ле ажыл-херектерге партияның область организациязының дайынчы дузалакчызы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Тываның делегеминде одралаан өөр-өөр малды, хөвуларда алдын-сарыг тарааны ажаан өстүрүүн, ааларда эртине байлакты насчып, ажыглалга киирижин, хоорайларны болгаш суурларны тутчуп, агаар делгемнеринге ужудуп, Улуг-Хемге эжиндирип, аныяк салгалды кижизидип, чонуңуң кадыын ыамгалажып турар кижилер дээрге-ле бистиң алдарлыг аныяктарывыс. Республиканың аар үлетпүрүүнүң баштайгылары—«Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарны тутчуп, Саяның кижи изин баспаан кадыр-берт тайгаларынче штурмуну кылып, Ак-Довурак биле Абаза оруун кылышкан кижилер база-ла комсомолчулар болгаш аныяктар.

В. И. Ленининиң адын комсомолга тывысканының 50 чыл юбилейин республиканың комсомолчулары, оон иштинде Кызылдың, Чөөн-Хемчиктиң комсомол организациялары эки көргүзүттери-биле уткаан, олар ВЛКСМ ТК-ның шылчыр Кызыл тугун быжыы-биле тутпушаан. Кызылда «Тулуг кезектери» комбинатта Волошенковуң, № 2 АТБ-де, Чмаровтуң, Шабалинниң бригадалары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Эрзининиң «Чаа орук» колхозта Алдын-оол Сенимниң удуртканы болгаш өске-даа аныяктар коллективтери бо чылдың бирги чартыының планын чедиишкинниг дооскан. Кызыл-Мажалыкта тууйбу заводунда хептекчилерниң комсомолчу-аныяктар бригадазы шалыпчы ажылдаан. Олар беш чылдың дөрт чылдарының планын бо чылдың майда-ла күүседипкеш, ам 1975 чылдың үзүүнде ажылдап турар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш патриоттуг шимчээшкинге идепкейлиг киржип турар мурнакчы аныяк малчыннарның саны көвүдээн. Оларга ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегады Маскыр-оол Дунар-ооллу («Найырал» совхозта), Хеймерек биле Аян-Хээ Ондарларны («Октябрь 30 чылы колхозта»), Клара Сарыгларны («Малчын» колхозта), Тамара Семрановапы (ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта) болгаш оон-даа өске хөй-хөй эштерни хамаарыштырып болур.

Комсомолдуң амыдыралынга төөгүлүг бо улуг болуушкунну комсомолчулар болгаш аныяктар төлептиг ажыл-херектери-биле база эки өөредилге-биле демдеглевишаан, партияның удургулгазы-биле моон соңгаар-даа ленинчи ёзу-биле чурттаарын, ажылдаарын болгаш өөренирин база катап дамгыраглап турар. Олар боттарының улуг өнүктери, коммунистербиле кады невээде мурнуну озурутта туржуп, боттарының чалбыыштыг чүрээн, аныяк энергиязын, билиин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин, тоскуу беш чылдың даалгаларын күүседиргеге, төрээн партияның херээжете шынчы бараалгадыр дээрзинге читсинир турбас.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

ШАГААН-АРЫГ. (Телефонвиле). Тоскуу беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыында Улуг-Хем районнуң малчыннары эки ажылдаан. Район күрүнеге эът садар планын 108,1 хуу, сүттүү —119,7, дүктүү—127 хуу күүсеткен.

СЭКП райкомунуң бюрозу, ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскому болгаш райпрофсөвүдели мал ажылдакчыларының ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеп.

Ажыл-агыйлардан «Х Улуг хүрээ» колхозту социалистиг чарыштың тиилекчизин деп саналы. Колхозтуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылда күрүнеге эът садарының онаалдавын 104,9 хуу, сүттүү — 115,8, дүктү — 108 хуу күүсеп, шудургу ажылдаан.

«Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң Хараган сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылдың бо үезинден бир саар инекке онаашты сүт саалдазын 68 килограмм көвүдеткен болган күрүнете сүт садар даалгазын ажыр боттандырган. Ынчангаш ферма чарыкка бирги черни эзээн.

Жданов аттыг совхозтуң Арыг-Адаанда хойжу бригадазының малчыннары чүс баш төрүүр хойга онааштыр 99 хураганны доруктуруп алгаш, хойжу бригадалар аразынга социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Бирги чартык чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилеринге партия райкомунуң, райкүтсомунуң болгаш райпрофсөвүделдиң шилчинир Кызыл туктарын тыпсырын шинтирлээн.

«Найырал» совхозтуң өшкү кадарчызы Сат Чаңгыы чүс баш төрүүр өшкүден 125 анайны алгаш, районнуң малчыннарының ортузунда социалистиг чарыштың бирги черни ээлээн. Муриакы малчынга бээр, чүгенииг аътты шаңналга бээрин доктаатказ. «Х Улуг хүрээ» колхозтуң хойжузу Андрей Содунам чүс баш хойдан-на 120 хураганны менди доруктургаш, чарышка мйнги черни алган. Хойжуга ыллег чоокка чиик машина садын алыр талонну бээрин шинтирлээн.

Районнуң мал ажылдакчылары чылдың баштайгы чартыында чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглаарыбиле чылдың арткы айларында ам-даа эки ажылдаарын шинтирлээннер.

О. СЕДИЙ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Хойжунуң чедиишкини

Октябрь Революциязы орденнин эдилекчизи Ондар Баяндоо тодарадыкчы 1974 чылда чүс баш төрүүр хойдан-на 100 хураганны доруктуруп өстүрерин, бир баштан-на 3 килограмм 300 грамм дүктү кыргып алыр социалистиг хүлээлгени алган. Коммунист, дуржулгалыг малчын сөглээн сөзүн ажыл-херек кырынга боттандырар дээш малының ажаалда, чемгерлегезинче, одар, суггадыңче кичээнгейни кажангызындан-даа артык салып келген. Хойжунуң кызымак күш-ажылы эки түңнелдерин берген.

Чылдың бирги чартыында Ондар Баяндоо чүс баш төрүүр хойдан-на 120 хураганны менди өстүрген, бир баштан-на 3 килограмм 500 грамм дүктү кыргып алган.

Амгы үеде хойжу малын эки семиртир, кышка үлегерлиг белеткенир сорулгалыг ажылдап турар.

А. СЫЧ.

Танды район, «Тиилелге» совхоз.

Төрээн чуртка 3000 тонна дүктү берээл!

КЫРГЫЛДА ДООСТУР ЧЫГААН

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунда хой кыргылдазы кадык түлүк чоруп турар. Хой кыргыыр шүүхтүүр совхозтуң төвү Бүрен-Хем суурда тургускан. Кыргылда ажылын организастаазы багай эвес. Бөгүнге чедир 8 кодан хойну кыргаан.

— Бистиң совхоз бо чылын 7 муң хойну болгаш өшкүүр кыргыыр—деп, совхозтуң кол зоотехниги Б. Г. Тудупов чугаалады.—Бо чылын мурнууста алган сорулгавыс улуг. Ынчангаш кижи бүрүзү кызымак ажылгаар ужурлуг. Күрүнеге 200 центнер дүктү дужаар хүлээлгени алган. Ынчангаш хойжуларның болгаш кыргыкчыларның амыр-дыш сагынмас ажылы негеттинип турар. Ажылды чедиишкинниг чорудар дээш социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Беш хонгаш-ла оон түңнелни үндүрүп келген. Эң шалыпкын болгаш кызымак ажылдаан кыргыкчыларны 5-5 рубльдербиле шаңнап турар.

Оя шыпаа-ла мидыт болду. Бир дугаарында коммунист Виктор Бэйыр-оол-биле ужураштым. Боду аныяк кижи. Күдер хүрен шырайлыг, шилгедек мага-боттуг. Ол хүн дыка-ла изиг болган. Хой кыргаан улустуң арыннарыкдан борбак-борбак дер сыстыгып келгээн.

— Социалистиг чарыш салып алгаш ажылдап турар болгаш, хызып-ла тур бис—деп, Виктор Бэйыр-оол өөрүшкүлүг чугаалады. —Хой кыргыкчылары Нина Сайнат, Оючумаа Ондуруи, Карын Наизат олар хүн бүрүде алган хүлээлгезин күүседип, кады ажылдап турар өөрүүң бедик хүндүткелин чедип алган. Олар хүнде 90—100 килограмм дүктү кыргып турар. Оларның шалыпчы ажынге чоргаарлакып турар бис.

Хой кыргаан улуг улуска школачылар база кызымак дузалап турар болду. Олар кыргаан дүктү шоодайлап, хой кыргыыр пунктуну арыг-сылыг байдалга тургузуп турар.

Маңгаа оңгу классче шилгээн Витя Шүкүновту мактап болур. Ол дүк кыргыыр машиналарның бизиң чидимдиг, агрегаттың арыг-сылыг байдалын доктаамал хайгаарап, үзеп турар.

Шак мынчаар деминг ажылдың түңнелинде совхозтуң хойжулары күрүнеге дүк дужаарының чартык чыл планын 150 хуу күүсеткен. Хойжулар А. Хүүрак, А. Чаш-оол, А. Буянды олар дүк кыргыыр хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеннер.

«Бурунгаар» совхоз эрткен чылын бир хойдан 2,6 килограмм дүктү кыргып алган. Ынчангаш бо чылын көргүзүп оон бедик боон турар. Ам бо хүннерге чедир бир хойдан 2,8 килограмм дүктү кыргып алган.

Хой кыргыкчыларыкка совхозтуң ногаа бригадазының ажылчыннары база улуг дузаны көргүзүп, хүндүс хой кыргып, эртең, кежээ ногаадыр сүттарып турар.

Ынчангаш «Бурунгаар» совхозтуң хой кадарчылары база кыргыкчылар чоокку үеде хой кыргылдазын чедиишкинниг доозар арганыг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ СОМАЛИДЕ ЧОРУП ТУРАРЫ

КИСМАЙО. июль 10. (СЭТА-ның тускай корр). Сомали Демократтыг Республикада албанның аян-чоруун кылып турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чурттуң мурнуу чүгүрде улуг порт болгаш үлегүр төвү Кисмайо хоорайга ол хүн чораан. Совет хүндүлүг аалчыларже Дээди революстуг чөвүлелдиң Президентизин генерал Мохамед Сиад Барре, Сомалиниң өске-даа удуртукчу ажылдакчылары чедиг берген.

Н. В. Подгорный Кисмайога баргаш, Совет Эвилелиниң дузазы-биле тутказ, республиканың үлегүрүнүң мол будуругелериниң бирээзи болур оът комбинадынга болгаш судиолар септеер комплексте чораан.

Хүнүң өңнүг чартыында хоорайның стадионунга Н. В. Подгорныйның Кисмайонуң ажылчы чоннары-биле ужуражымышкыны болган. Массалыг митингиге Мохамед Сиад Барре болгаш Н. В. Подгорный олар чүве чугаалаан.

«САЛЮТ-3» УЖУТПУШААН

УЖУДУУШКУННУҢ БАШКАРАР ТӨП. июль 10. (СЭТА). Ужуп турар «Салют-3» деп эртем станциязының бортунга бешки ажыл хүнү июль 10-да Москванызы-биле дүнеминиң ийи шак үезинде дөвүлүгаан. Космонавтылар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин Чер ырын болгаш атмосфераны шинчилээр ажыдарны күүсетпен. Хүн хереллениишкинниниң үезинде оптиктиг болуушкуннарның динамиктиг байдалын шинчилээр орулга-биле дүнеми, бүлүүтүн болгаш хүндүсүг геризонтуларның хайгаралын кылган. Бо үеде ногаа ынчаңгейниң Черниң үстүү атмосферазының хереллениишкинниниң струитурлуг онзагай байдалдарын илередириниче уламдырган.

«Салют-3» станциянның экипажының алдыгы ажыл хүнү 9 шак 40 минута турда эгелээн. Эртенги ажылдарны болгаш чем чиирин доозаан соонда командир болгаш борт инженер ажылдың оон ыңайгы программазын күүсеп кирипкен.

Медицина аппаратуразының дузазы-биле өөрө вентиляциязын шинчилээрин күүсетпен, а ол ышпаа үндүр тыңнан агаарны туснай савага шыгаваан, оон лабораторлуг анализин Черге кылыр. Бо шенелденниң сорулгазы бөдэа деңзи чон апаар үеде космонавтылар дыштанып база янзы-бүрү операцияларны кылып турар үеде олардың энергия чарыгдалының деңнелин тодарадыры болур.

Штер Половичниниң болгаш Артюхинниң байдалы экви. Бүгү борт системаларны болгаш аппаратураларны чогумчалыг ажылдап турар. Өрээлдерге байдал Черде байдалга чөөн.

«Салют-3» станциянның ужудуушкуну уламчылап турар.

«МЕТЕОР» УЖУДУУШКУНДА

1974 чылдың июль 9-та Совет Эвилели Черниң «Метеор» деп кылымал спутник-эдериниң салып үндүргеп.

Спутниктиң кол-за сорулгазы агаар-бойдустуң байдалын дүргеи ажыглаарынга эргелөө чугула метеорологтуг медээлерин алырын хамдырары болур.

Спутникти орбитажее мындыг параметрлерлиг салып үндүргеп:

— Чер кырындан эң-не ыраары (апогейге)—905 километр;

— Чер кырындан эң чоок ужугары (перигейге)—977 километр;

— орбитаның йәлениө — 81,2 градус;

— долганырының ие үези — 102,6 минута.

Спутникте эртем аппаратуразындан ап-ыда, дуржулга кызыр аппаратуралар: чер кырында булуттарлыг, дуглаглыг черлерни чурукка тыртыыр телефотометрлиг, ышпыктың болгаш меңги-дошкун турар черлерин тодарадыр радиолокациялыг аппаратуралар-ны, а ол ышкаш агаарның үстүүү каттарынга корпускулярлыг агымнарның салдарын шинчилээр радиометрлиг херекселдерни тургускан.

Тускай хүлээп алыр пунктуларже Чер кырында булуттарны болгаш оны хөлегедеп, дуглаан чүүлдерни тыртыргаш, дамчыдар 137,15 мегагерцке ажылдаар дамчыдыкчыны спутникте тургускан.

«Метеор» спутникте эртем аппаратуразындан ап-ыда бар чүүлдер: спутникти Чер-биле харылзаштырарының системазы; хүн батареяларының үнче угланыр тускай электрик-дырыгазының системазы; орбитаның элементилерин шын хемчээринниң радиосистемазы болгаш дериг-херекселдериң, эртем аппаратураларының ажылының дугайын черже дамчыдар радиотелеметрлиг система бар.

Спутникте аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Эртем талазы-биле медээлер ССРЭ-ниң Гидрометтөвүүде болгаш долгандыр турар бойдус чүүлдериниң база курлавыраларының талазы-биле күрүнеген эртем-шинчилел төвүүде кээп турар.

Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның кижилери-биле бөгүнгү комсомолчуларның харылзаазы быжыг. Ынаңгыя хөөчүннар аныяктарны хүлээнип алгаш кижизиваар чорун калбарганнам бээр ун харылзаа уламна эжиккээн.

ЧУРУКТА: Ленинчи комсомолдуң хөөчүннары Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Василий Янчат, Дажы-Намчал Оюржан олар чедеп чылдарның комсомолчуларының аразында.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

С. Т. Конёнковтуң төрүттүнген дүнүүдеи бээр 100 чылынга

Россияның алдарлыг оглунга

СМОЛЕНСК. (СЭТА-ның корр.). Июльдуң онда Смоленскиге алдарлыг совет скульптор С. Т. Конёнковка тураазаадыг байырлыг байдал-биле ажыктаан. Ол тураскаадыг чуруукчуның алдарлыг «Автопортрединиг» үндезилеп тургускан. Оны хүлеердеп шүткүп, хүткаа болгаш «гранит-даш кырында тургускан.

Кожегенге ажыктаан соонда, чуруукчуның олур-хевири чыыгаларта көстүп келген.

Сергей Тимофеевна Конёнковтуң скульптура чогаалдары делегей культуразының эртинелериниң шыгжамырында хирген болгаш бистиң чуртта база даштыкында-даа дыка үнелиг бөөп турар. Оон чогаалдыга ажылының улуг чаагайының дугайын ацаа болган маалыннар, Муриакы малчынга бээр, чүгенииг аътты шаңналга бээрин доктаатказ. «Х Улуг хүрээ» колхозтуң хөйжузу Андрей Содунам чүс баш хойдан-на 120 хураганны менди доруктургаш, чарышка мйнги черни алган. Хойжуга ыллег чоокка чиик машина садын алыр талонну бээрин шинтирлээн.

Районнуң мал ажылдакчылары чылдың баштайгы чартыында чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглаарыбиле чылдың арткы айларында ам-даа эки ажылдаарын шинтирлээннер.

О. СЕДИЙ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ЛЕНИННИҢ АДЫ-БИЛЕ

Владимир Ильич Ленининиң эргим адын комсомол чоргаарал болгаш харысалга-биле хүлээп алгаш, ленинчи чагыгларны мыкытмы-биле күүседир дутайын РКСМ-ниң VI съездизинге чарлаан хүнүйден бээр бүгү бежен чыл болган. Ынчангаш ол төөгүлүг болуушкунну бүгү чурт-биле кады комсомол бүгүн байыраалдыг демдеглеп турар.

Улуг баштыңчының чагыгларынга кезээде чайтылыш чок шынчы болуруу комсомолчуларның өөренүзүнден хүлээп алганы ол съездизиниң делегаттарының даңгыраанда мынчаар одуругларга бар: «Оруувуска кандыг-даа мөөнүдеттер турза, бистеп кандыг-даа коргааралдар негеттинип келзе... Ленининиң түгүн мышкынмас бис. Муң-муң фабрикаларга болгаш заводтарга, рудниктерге болгаш шахталарга, кодээ черлерге база суурларга ленинизмниң түгүн болгаш идеяларын комсомол кежертедиң, кижилер, чүс-чүс муң ленинчи чаа даймчымаарны кижизиндер».

Ол мыкытыг чагыгларга шынчызын социализм болган коммунизм тургузуушкунунуң бүгү үе-чадаларында кара-даа тургузукчу күш-ажылга болгаш дайын шөлдерияте, эртембилигниң эртинелерин шиңгээдип алырынга, космосту штурмаларынга ленинчи комсомол, совет аныяктарының бүгү салгалы бүзүреллиг бадыткаан. Комсомол В. И. Ленининиң өндүр чаагай адын алдарлыы-биле болгаш төлептин-биле эдилевишаан, ону кайгамчык чаагай ажыл-херектери-биле бадыткаан. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш нурлавыр күчү болуп келген.

Ленинчи комсомолдуң кайгамчык эрес-маадырлыг чоруктары, чаагай ажыл-херектери төөгүге алдын үзүктер-биле бижиттингеп. Революцияның түгүн бедик тудушкан, хамаатыны дайынның шөлдерияте эрес-дидим тудушкан Павел Корчагин мышкап аныяк маадырларның аттары кезээ мөгеде оңмас алдар боон арткан. Баштайгы беш чылдарның тудугларынче-даа, колхозчу амыдыралды түргүсчүрүүнче-даа база Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкунмаарының кадыгдошкун шөлдерияче-даа. Соңгу чүктүг болгаш Сибирьниң байлаан болгаш кур черлерин шиңгээдип алырынче-даа комсомол Ленининиң ады-биле чорун турган.

Ленинчи комсомолдуң болгаш Бүгү-Эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының хүрээленнинге инилэнов-инилээн совет кижилер коммунистиг кижизидилгениң, идей-политиктиг дадыгымышкының баштайгы школазын эртип турарлар.

Партияның болгаш Төрээн чурттуң даалгаларын ленинчи ёзу-биле күүсетпишаан, комсомол беш чылдарның мурнуку одуругунга турлуг чаагай чаңчылын бо хүннерде-даа күжеминишкинниг уламчылавышаан. Амгы үеде чуртта комсомолчу шалыпчы тудуглар деп адаар эң чугула 139 тудугларны ВЛКСМ шефтеп турар. Байкал—Амурның демир-орууның тудуун база РСФСР-ниң кара эвес хөрүзүнүг зоназынга кодээ тудуг объектилерин ВЛКСМ-ниң XVII съездизи комсомолчу шалыпчы тудуглар кылдыр чарлаан. Сибирь тайгазынга демир-оруун тудары-биле аныяк салгалдың мун-муң баштайгы төлээлекчилерин ажылдап эгелээн. Кара эвес хөрүзүнүг зонага комсомолчу путёвка-биле чыл саныында-ла 20 муң хире аныяктар кээп ажылдаар.

ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Комсомолдуң эртээн орууне, алдарлыг ажыл-херектериңче хая көрүүн көргеш, Аныяктарның Ленинчи Эвилели деп бедик атты ол өндүр чаагайы-биле эдилеп турар-дыр деп чугаалаарынга бүрүн үндезининг бис». Партияның болгаш совет улустуң мурнунга шылгарааңгай ачы-хавыяазы дээш шаңнаткаары алды орденнер Бүгү-Эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң түтүнда чайыннанып турар.

Владимир Ильич бодуюң чагыгларының бирээзинге Коммунистиг Аныяктарның Эвилели кандыг-даа ажылга бодуюң дузазын көргүзер, бодуюңуң инициативазыңар үндүрер шалыпчы болуқ болзур дээрзин айтып чораан. ССРЭ-ниң ак-дуңма улустарының пайыралдыг өг-бүдезинге 1944 чылда Тыва каттыжып киргенининг соонда, ВЛКСМ-ниң составынга хүлээп алдыгаан оон бир эң аныяк дайынчы отряды—Тываның комсомол организациязындан бизиң ыңдыг чижектерни хөйүбиле көргүзүп болзур. Бодуюңуң хүрээленнинге 27 муң ажыг аныяктарны каттыштырган Тывапың комсомолу бүгү-ле ажыл-херектерге партияның область организациязының дайынчы дузалакчызы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Тываның делгемнеринде одралаан өөр-өөр малды, хөвуларда алдын-сарыг тарааны ажаан өстүрүүн, ааларда эртине байлакты насчып, ажыглалга киирижин, хоорайларны болгаш суурларны тутчуп, агаар делгемнеринге ужудуп, Улуг-Хемге эжиндирип, аныяк салгалды кижизидип, чонуңуң кадыын ыамгалажып турар кижилер дээрге-ле бистиң алдарлыг аныяктарывыс. Республиканың аар үлетпүрүүнүң баштайгылары—«Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарны тутчуп, Саяның кижи изин баспаан кадыр-берт тайгаларынче штурмуну кылып, Ак-Довурак биле Абаза оруун кылышкан кижилер база-ла комсомолчулар болгаш аныяктар.

В. И. Ленининиң адын комсомолга тывысканының 50 чыл юбилейин республиканың комсомолчулары, оон иштинде Кызылдың, Чөөн-Хемчиктиң комсомол организациялары эки көргүзүттери-биле уткаан, олар ВЛКСМ ТК-ның шылчыр Кызыл тугун быжыы-биле тутпушаан. Кызылда «Тулуг кезектери» комбинатта Волошенковуң, № 2 АТБ-де, Чмаровтуң, Шабалинниң бригадалары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Эрзининиң «Чаа орук» колхозта Алдын-оол Сенимниң удуртканы болгаш өске-даа аныяктар коллективтери бо чылдың бирги чартыының планын чедиишкинниг дооскан. Кызыл-Мажалыкта тууйбу заводунда хептекчилерниң комсомолчу-аныяктар бригадазы шалыпчы ажылдаан. Олар беш чылдың дөрт чылдарының планын бо чылдың майда-ла күүседипкеш, ам 1975 чылдың үзүүнде ажылдап турар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш патриоттуг шимчээшкинге идепкейлиг киржип турар мурнакчы аныяк малчыннарның саны көвүдээн. Оларга ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегады Маскыр-оол Дунар-ооллу («Найырал» совхозта), Хеймерек биле Аян-Хээ Ондарларны («Октябрь 30 чылы колхозта»), Клара Сарыгларны («Малчын» колхозта), Тамара Семрановапы (ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта) болгаш оон-даа өске хөй-хөй эштерни хамаарыштырып болур.

Комсомолдуң амыдыралынга төөгүлүг бо улуг болуушкунну комсомолчулар болгаш аныяктар төлептиг ажыл-херектери-биле база эки өөредилге-биле демдеглевишаан, партияның удургулгазы-биле моон соңгаар-даа ленинчи ёзу-биле чурттаарын, ажылдаарын болгаш өөренирин база катап дамгыраглап турар. Олар боттарының улуг өнүктери, коммунистербиле кады невээде мурнуну озурутта туржуп, боттарының чалбыыштыг чүрээн, аныяк энергиязын, билиин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин, тоскуу беш чылдың даалгаларын күүседиргеге, төрээн партияның херээжете шынчы бараалгадыр дээрзинге читсинир турбас.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

ШАГААН-АРЫГ. (Телефонвиле). Тоскуу беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыында Улуг-Хем районнуң малчыннары эки ажылдаан. Район күрүнеге эът садар планын 108,1 хуу, сүттүү —119,7, дүктү—127 хуу күүсеткен.

СЭКП райкомунуң бюрозу, ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомуну болгаш райпрофсөвүделмал ажылдакчыларының ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеп.

Ажыл-агыйлардан «Х Улуг хүрээ» колхозту социалистиг чарыштың тиилекчизин деп саналы. Колхозтуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылда күрүнеге эът садарының онаалдавын 104,9 хуу, сүттүү — 115,8, дүктү — 108 хуу күүсеп, шудургу ажылдаан.

«Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң Хараган сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылдың бо үезинден бир саар инекке онаашты сүт саалдазын 68 килограмм көвүдеткен болган күрүнете сүт садар даалгазын ажыр боттандырган. Ынчангаш ферма чарыкка бирги черни ээлээн.

Жданов аттыг совхозтуң Арыг-Адаанда хойжу бригадазының малчыннары чүс баш төрүүр хойдан-на 100 хураганны доруктуруп алгаш, хойжу бригадалар аразынга социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Бирги чартык чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилеринге партия райкомунуң, райкүтсомунуң болгаш райпрофсөвүделдиң шилчинир Кызыл туктарын тыпсырын шинтирлээн.

«Найырал» совхозтуң өшкү кадарчызы Сат Чаңгыы чүс баш төрүүр өшкүден 125 анайны алгаш, районнуң малчыннарының ортузунда социалистиг чарыштың бирги черни ээлээн. Ынчангаш «Бурунгаар» совхоз эрткен чылын бир хойдан 2,6 килограмм дүктү кыргып алган. Ынчангаш бо чылын көргүзүп оон бедик боон турар. Ам бо хүннерге чедир бир хойдан 2,8 килограмм дүктү кыргып алган.

Хой кыргыкчыларыкка совхозтуң ногаа бригадазының ажылчыннары база улуг дузаны көргүзүп, хүндүс хой кыргып, эртең, кежээ ногаадыр сүттарып турар.

Ынчангаш «Бурунгаар» совхозтуң хой кадарчылары база кыргыкчылар чоокку үеде хой кыргылдазын чедиишкинниг доозар арганыг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Төрээн чуртка 3000 тонна дүктү берээл!

КЫРГЫЛДА ДООСТУР ЧЫГААН

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунда хой кыргылдазы кадык түлүк чоруп турар. Хой кыргыыр шүүхтүүр совхозтуң төвү Бүрен-Хем суурда тургускан. Кыргылда ажылын организастаазы багай эвес. Бөгүнге чедир 8 кодан хойну кыргаан.

— Бистиң совхоз бо чылын 7 муң хойну болгаш өшкүүр кыргыыр—деп, совхозтуң кол зоотехниги Б. Г. Тудупов чугаалады.—Бо чылын мурнууста алган сорулгавыс улуг. Ынчангаш кижи бүрүзү кызымак ажылгаар ужурлуг. Күрүнеге 200 центнер дүктү дужаар хүлээлгени алган. Ынчангаш хойжуларның болгаш кыргыкчыларның амыр-дыш сагынмас ажылы негеттинип турар. Ажылды чедиишкинниг чорудар дээш социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Беш хонгаш-ла оон түңнелни үндүрүп келген. Эң шалыпкын болгаш кызымак ажылдаан кыргыкчыларны 5-5 рубльдербиле шаңнап турар.

Оя шыпаа-ла мидыт болду. Бир дугаарында коммунист Виктор Бэйыр-оол-биле ужураштым. Боду аныяк кижи. Күдер хүрен шырайлыг, шилгедек мага-боттуг. Ол хүн дыка-ла изиг болган. Хой кыргаан улустуң арыннарыкдан борбак-борбак дер сыстыгып келгээн.

— Социалистиг чарыш салып алгаш ажылдап турар бол

В.И.ЛЕНИН БИСТИҢ ЧҮРЕКТЕРИВИСТЕ

ТӨӨГҮДЕН ОДУРУГЛАР

★ Аныктарның массалыг политиктиг организациязы — комсомол В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургустунган. Октябрь революциязының мурнунда-ла, 1917 чылдың март-апрель айларда Петроградтың Путилов заводунга ажылчын аныктарның социалистиг эвилелин организастаан. Ол эвилелдиң чаңгыс Уставы ол-ла чылдың июнь 20-де «Правда»-га нарлаттынган.

★ 1917 чылдың августа болган РСДРП (б)-ниң VI съездин аныктарның революстуг ниичүзүшкинниг улуг идегин берген —«Аныктар эвилелиниң дутайында» докладты хүлээп алган.

★ Ажылчын болган тараачын аныктарның I Бүгү-россий съездизинин чылдырарының талазы-биле оргбюро 1918 чылдың июльда тургустунган. Ол партия ТК-ниң удуртулгазы-биле, ол Я. М. Свердловтуң башкарылгазы-биле ажылдап тургаш, Ук съезд 1918 чылдың октябрь 29-та Москвага ажыттынган.

★ 1919 чылдың чазынында «Шуугу Колчакка удур демисеглер!» деп партияның кыйгырыы-биле комсомолчулар хайгыга үнген. Москванын дөрт комсомолчуларының бирээзи, а Петроградтың беш комсомолчуларының бирээзи фронтуже чорупкан.

★ Ол-ла чылдың октябрьда Деникинге удур демисеглеге бүгү-российниң комсомолчуларының мобилизациязын чарлаан. Оон түнелиниве Мурнуу чүк фронтузунче он муң эки турачы комсомолчу дайынчылар чорупкан.

★ 1920 чылдың октябрьда комсомолдуң III съездизи болган. Анаа «Аныктар эвилелиниң соруглаларының» дугайында В. И. Ленин чүве чугаалаан.

★ 1926 чылдың сентябрьда Ленинградтың «Красный треугольник» заводунга чүртаа бир дугаарлыңда тургустунган аныктарның шалынчы бригадазы ажылдап эгелээн.

★ 1945 чылда Тывага 7 муң ареэ кежигүү турган. Оон дээш кезин ленинчи комсомолга киргеи. Ам Тываның комсомол организациязы 27 муң кежигүнүг.

★ Республиканың 2700 аныктары ВЛКСМ ТК-ниң «1973 чылдың шалынчызы» деп хөрек демдектери-биле, 60 ажыг аныктар чазактың орден-хавыязы-биле, 300 ажыг оолдар болгаш кыстар «1973 чылдың социалистиг чарыжының тивелчизи» деп хөрек демдектери-биле беш чылдың шалынчы чылында чедишкиннерин дээш шаңнаттынган.

АЛДАРЛЫГ БОЛУУШКУН

В. А. ЗОРИН, комсомолдуң VI съездизиниң делегады, ССРЭ-ниң өмза болгаш бүрүн эргелиг элчини чораан.

Бистиң хүнеривистиң комсомолчуларын керүп каан-ла, 1924 чылдың июль айны. Улуг театрның залын. РКСМ-ниң VI съездизиниң шерии хеп кеткен делегаттарын болганчок-ла сактып кээр мен.

Ынчан Совет Республиканың күш-ажылчы анаа бир хүнү турган. Касиймин нефтичилериниң, Ленинградтың болгаш Ивановоның бүдүрүлгелериниң аныглалга кирип турарының. Коминтерниниң конгрезиниң дугайын «Правда» солун нарлаан. Делегат бүрүзү НЭП-тиң Россиязын социалистиг Россия болдурарынга чүү хире улуг күштү үндүрериң бодап турган.

Комсомолду Россияның Ленинчи Коммунистиг Аныктарының Эвилели деп, чаартыдаан дээш бистер өөрүшкүлүг, чоргаар болгаш тура-соруктуг бадылаан бис. Съездиниң чаңгыс үн-биле хүлээп алган Манифестизинге Ленин ышкаш чүртаарың, ажылдаарын болгаш демисежирин дангыраглаан. Комсомолчу бүрүзүнүң ёзулуг Ленинчи болуксаары, Ленинчи чагыгларны амыдыралга боттандырарынга бүгү күжүн бээринге белеп, коммунистиг идеалдарга комсомолдуң кызыгаар чок бердингени ажылчын болгаш тараачын аныктарының партияга болгаш комсомолга кирер дугайында биилиришкиннеринге, комсомол хуралдарының документилеринге илереттинген турган. Шак ол июль хүнниринден бээр комсомолдуң бүгү салгалы улуг Ленинниң тугун алдарлыы-биле кадагалап келген дээрзин бөгүн чоргаар чугаалап болур бис.

Улуг амыдыралды чүртаан эртнен бис. Мээн өөрүм, мээн салгалым Төрээн чуртувус-биле кады өскен. Оларның барык-ла дөгерези Хамааты дайынга киришкен болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының дайынчылары чорааннар. Алексей Никитович Панов Кыпкы ордуну штурмнашкан, Сергей Алексеевич Красновту, Игнатий Андреевич Шаравьевти болгаш оон-даа өскелерни колективизациянуң изиг түлүк үезинде партия МТС-терже политкилдис начальниктери кылдыр чоруткан. ВЛКСМ-ниң VI съездизиниң делегаттарының хөректерин ам орден-хавыязалар каастаан.

Бистер, комсомолдуң хоочуннары, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы хөректериниң маадырлыг эстафетазын 70 чылдарның комсомолчуларының уламчылап тударынга чоргаарланыр бис. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның Чингиве секретары Леонид Ильич Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге «Коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш ленинчи ёзу-биле чүрттаарынга, ажылдаарынга болгаш демисежиринге аныкка салгалды комсомол өөредип, партияның удуртулгазы-биле боду база өөренип турар. Комсомолчулар кайда-даа мурнуку одуругда. Кайда-ла чалбыыштыг чүрек, улуг утаан, хей-аът болгаш эгелекчи чорук керек болдур, олар ында» дээн чугаазы бистиң чүректеривисти чоргаарал-биле хайныктырган.

Харын, оон-биле — Ленинниң идеаларынга, партияның «херээнге, коммунизм тургузуушкунунга бердингени-биле—совет чонуң бүгү салгалының чаңгыс эви канмалып турар. Лениниң партиязының, Ленинчи комсомолдуң дайынчызы болур дег бедик алдар чок. Лениннің чагыгларын боттандырары дээш демисеглеге бүгү амыдыралын, күш-ажылын, өөредилгеп болгаш хой-ниитинчи ажылын бараалгаттынган деп чугаалаарымдан артык аас-кежик турбас.

Бистер, комсомолдуң VI съездизиниң делегаттары, Лениннің партиязынга кезээде, хаяа-даа, кандыг-даа уеде шынчы болурун, базын бүрүзүн, чүректиң согуг бүрүзүн Ильичиниң-биле дүштүреринге силерни кыйгырдывыс, комсомолчулар.

(«Комсомольская правда» солундан).

Оюн-хоглуг, тура-соруктуг бо аныяктарның үргүлчү-де кады чоруурун Ак-Довурак хөөрайга бо-ла көрүп болур. Олвар дээрге «Тыва даг-дүгү» комбинатта Салчак Кара-оол удуртнан комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннери-дир. Ук бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чаалап алган.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ДЭЭДИ ШАҢНАЛДАРЫ

Хамааты дайынга, 1919—1920 чыдыарның үезинде Колчакка, Деникинге, Юденичиге, Врангельге, даштыкы интервентилерге удур тулчуушкунарга комсомолдуң дайынчы ачы-хавыязын демдеглээн, ССР Эвилелиниң Төп Күүсекчи Комитединиң 1928 чылдың февраль 23-те Кызыл Армияның X чыл оюн таварыштыр ВЛКСМ-ни бирги орден—Кызыл Тук орденни-биле шаңнаан.

Чурттуң улус ажыл-агыйының беш чыл планын чедишкиниг күүседирин хандырган социалистиг чарыштың болгаш шалывчы чоруктуң херээнге идепкейлиг көргүскени дээш ССР Эвилелиниң Төп Күүсекчи Комитеди ВЛКСМ-ни 1931 чылдың январьда ийиги орденн—Күш-ажылдың Кызыл Тук орденни-биле шаңнаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде комсомолдуң фронтуга болгаш тыылга чоруткан маадырлыг ажыл-херектерин Төрээн чурт бедик-биле үнелээн. Ынчангаш ВЛКСМ 1945 чылда ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң үшкү орден—Ленин орденни-биле шаңнаттырган.

Совет аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин херээнге база социалистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржиринин талазы-биле Төрээн чурттуң мурнунга шылгарааштай ачы-хавыяалыг болганы дээш 1948 чылдың октябрь 29-та ВЛКСМ-ниң 30 чыл оюн таварыштыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуну комсомолду дөртку орден — Ленин орденни-биле шаңнаан.

Партия биле чазак аныяк-өскенниң ол чаагай ажыл-херээн бедик-биле үнелээн. Социалистиг тургузуушкунга ыяшкы хөгжүлгени миичаар холга ап туралар. Олар төлаадыкчы чылдың планның онаалаларын долуу болгаш ажыр күүседиринге боттарының улуун киирип ыыжаалар.

Аныяктарның саны бо хүннерде 110 ажа берген. Маңаа школачыларны мактаары күзенчиг.

Коммунистиг аныяктарның авидели болза, каныг-даа ажылга бодунуң хүзээлиң көргүзер, бодунуң инициативазын, бодунуң эгелекчи чоруун үнүрер шалынчы болук болур деп Ленинчи айтымышкынны билир бис. Шынчангаш Монгун-Тайганың оолларының болгаш кыстарының партияның кыйгырыынга чарыы кылдыр хой ажылын хөгжүлгени миичаар холга ап туралар. Олар төлаадыкчы чылдың планның онаалаларын долуу болгаш ажыр күүседиринге боттарының улуун киирип ыыжаалар.

ТАРЭ-ден ВЛКСМ-че

1941 чылдың октябрьның төнчүүү чүве. Тываны Совет Эвилелиниң составынга киирер дугайында тыва улустуң дилээн чедирген төлээлер Москвага боттарының ажылын үргүлчүлевишаан турган. Ынчан эш Тока Тываже телеграмма чоруткан: «Аливэни комсомолга киирер айтырыгны шинтипирлээри-биле төлээлерден чорудунар».

ТАРЭ Төп Комитединиң ээлчег чок пленумун доп-дораан чыылдырган, ук айтырыгны аңаа дүтүржүп, түскай докладты хүлээп алдывыс. Аливэни комсомолга киирер дугайында айтырыгны ВЛКСМ Төп Комитеди-биле чугаалажыр ийи төлээнин бирээзинге мени — ТАРЭ Төп Комитединиң бирги секретарын, өскезинге Александр Шишковту — ТАРЭ Төп Комитединиң чөвүлекчизин пленум бадылаан. Ол чорук биске харыысалгалыг, партийжи талдга болууру-биле чергелештир төөгүлүг айтырыгны шинтипирлежир аас-кежик болган.

Москвага чеде бээривиске, ВЛКСМ Төп Комитеди бистиң чылыы-биле хүлээп алган. Н. А. Михайлов, П. Н. Романов, А. Н. Шелепин болган Төп Комитеттиң өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары Тыва Арат Республиканың, оон ажыл-ижинин болгаш агаар-бойдузунуң, ылаңгыя аныяктар шимчээшкининиң дугайын сонуургап, айтырыглар салгылаан. Бис-даа улуг өөрүшкү-биле тайылбырлап турдувус.

ВЛКСМ ТК-ның секретарылары Лениичи комсомолдуң ажыл-чорудулгазы-биле бистиң таныштырганының соонда, Төп Комитеттиң аливэни комсомолга киирер бюрозунга чедир кылыр ажылывысты шак бүрүзүнге хуваан тургаш, планнап алган бис. Ол планны ёзугаар Москванын хоорай болгаш область комитеттериниң, комсомол эге организацияларының ажылын көрүп. ВЛКСМ-нин ажылын өөренип эгелээн бис. Бүдүн-чартык ай дургузунда комсомол ажылын дээш шинтеглип алган бис. Ол чорук аливэни ВЛКСМ-че шилчилеринге болгаш Тывага аныяктар болгаш инээр ажылын кежигүнүнге улуг ужур-дузалыг болган.

Москвага ол-ла чорун турган. Лениичи комсомолдуң кежигүнүнге кирдим. Совет аныяктарның мурнакчы отрядының — Лениичи комсомолдуң биледин холга тутқан эн-не баштайгы тыва болганымга амзаа чоргаарланып чоруур мен. Делегейде хосталгага чандыкшылыг кижи бүрүзүнүң башкызы, баштынчызы болган өөнүү В. И. Лениннин алы бистин кижи бүрүзүнүң чүректери-биле түлүш.

Төп Комитеттиң секретарылары бистиң ажылывысты үргүлчү башкарып, биске дузаны хүнүнүң-не көргүзүп турган. Ынчап турувуста декабрь 5-ке келди. ВЛКСМ ТК-ның ол хүн болган бюрозу Аливэни (ТАРЭ реваңз деп-даа турган) ВЛКСМ-ге хүлээп алган. Комсомолга В. И. Лениннин адын тывысканынган бээр 50 чыл болур аддарлыг оюн демеглеп тура. Тываның комсомолчуларының амыдыралында ол төөгүлүг болуушкунну сактырып мөңге өөрүнчүт-үүр.

ВЛКСМ Төп Комитединиң ол-да бюроту ТАРЭ ТК-ның бюро кежигүннерин хандыстер эргелекчилерин ВЛКСМ-ге хүлээп алган. олардан ВЛКСМ Тыва өбкомунуң бюрозун тургускан болгаш область организациязының тургузуун докладып, ВЛКСМ-ге ТАРЭ кежигүннерин, оон кандидаттарын хүлээп алырының чугумун бадылаан.

Аливэни комсомолга хүлээп алыр дугайында ВЛКСМ ТК-ның шинтиири чүгле аливэчилерге эвес, харын, Тываның бүгү аныяктарының амыдыралынга улуг ужур-дузалыг болган. Ол болуушкун Аливэнии идея талазы-биле быжыкканының, оон аныяктар кижизидилгезинге ачы-харыыалыг хүлээп көргенинин болгаш аливэчилерге улуг идегелди көргүскенинин херечиин-дир.

Аливэ кежигүннерин ВЛКСМ-ге хүлээп алыр ажыл 1945 чылдың январьда массалыг эгелээн болгаш ол-ла чылдың бирги чартыынга, нургузайында доозулган. ВЛКСМ Төп Комитединиң түскай докладын ёзугаар арат аныяктарны комсомолга хүлээп алыр ажыл база калбарган. Аныяктарның комсомолга кириксээн күзели аажок улуг турган.

1944 чылдың төнчүүүнде аливэ кежигүннери чеди муң ажыш турган. Оларның 4856-зы комсомолга хүлээп алынган. Өске аливэчилер назы-харының улгатканынга болгаш өске-даа чылдагаанындан ВЛКСМ-ге кирбээн.

Комсомолга хүлээп алышкын-биле чергелештир чер-черге ВЛКСМ эге организацияларының, болуктеги организастаттынын эгелээн. Оларга баштайгы отчёт-сонгуулдалыг хуралдар 1945 чылдың декабрь айза, а комсомолдуң район, хоорай конференциялары 1946 чылдың январь-февраль айларда өрткилээн. Ол-ла чылдың мартта болган комсомолдуң область конференциязы ВЛКСМ-нин область комитединг болгаш оон удуртуур органнарын сонгаан. Тываның комсомол организациязы шак ынчаар тургустунган.

М. МОМБУЖАЙ.
ТАРЭ ТК-ның болгаш ВЛКСМ Тыва өбкомунуң бирги секретары чораан.

КОМСОМОЛДА ДАДЫГЫЫШКЫН

1949 чыл. Ынчан мен ол-бо черлерге концерт үлүгүп, ырлаа база танцылаар-даа чордум. Аныяктар чыыштарынга кирээнге, хүрээ-талага эрттиреп, культармейшилээр — комсомолдуң активчила-даа турдум. Ол үе мээң ачыдыралымга кажан-даа үттүндүрбес истин артыргаан. Бо хүннерге, комсомолга В. И. Лениннин адын тывысканындан бээр 50 чыл болган оюн демеглеп турда, комсомолчу чораанымның базала сактып ор мен.

1940 чылдың апрельде ВЛКСМ-ниң XI съездизи болган. Тываның комсомолчулары мында ийи делегат чоруткан. ВЛКСМ-ниң съездизинге эң-не баштай кириишкен тыва төлээлер ол. Ынчан ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары, ам «Кок-Тей» совхозтуң директору Анатолий Иванович Ломаев база мен мен.

Москва. Кызыл шөл Кремль. Мавзолей. Оларны эң баштай көргеш, дыка-да магадаан мен. Чаражың, магалның чүү дээр! Владимир Ильичиниң мага-бодунга оон оруун эдерерин ынчан база катап дангыраглаан бис.

Делегаттар хей-ле болган. Даштыкыдан келген аалчылар база эмгежок. Съездиниң хаарда дөгеревис «Интернационалды» ырлажып турдувус. Ону артында-ла, тывалап ырлаашымны ем-даа утпаан мен. Олда бүгү көрген болгаш билген чүүлдерими чанып келгеп, чонга чугаалап бердим.

1941 чылда Кызылга башкы техникумуун доостум. Ол үезе мээң фамилиям Хорбин турган. Оон бээр үргүлчү-ле башкылап келдим. Тыва АССР-ниң школаларының аддарлыг башкызы атты-даа алдым, Совет чазактан Ленин орденн-биле Шаравьевти болгаш оон-даа өскелерни колективизациянуң изиг түлүк үезинде партия МТС-терже политкилдис начальниктери кылдыр чоруткан. ВЛКСМ-ниң VI съездизиниң делегаттарының хөректерин ам орден-хавыязалар каастаан.

Бистер, комсомолдуң хоочуннары, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы хөректериниң маадырлыг эстафетазын 70 чылдарның комсомолчуларының уламчылап тударынга чоргаарланыр бис. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның Чингиве секретары Леонид Ильич Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге «Коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш ленинчи ёзу-биле чүрттаарынга, ажылдаарынга болгаш демисежиринге аныкка салгалды комсомол өөредип, партияның удуртулгазы-биле боду база өөренип турар. Комсомолчулар кайда-даа мурнуку одуругда. Кайда-ла чалбыыштыг чүрек, улуг утаан, хей-аът болгаш эгелекчи чорук керек болдур, олар ында» дээн чугаазы бистиң чүректеривисти чоргаарал-биле хайныктырган.

Харын, оон-биле — Лениннин идеаларынга, партияның «херээнге, коммунизм тургузуушкунунга бердингени-биле—совет чонуң бүгү салгалының чаңгыс эви канмалып турар. Лениннин партиязының, Ленинчи комсомолдуң дайынчызы болур дег бедик алдар чок. Лениннин чагыгларын боттандырары дээш демисеглеге бүгү амыдыралын, күш-ажылын, өөредилгеп болгаш хой-ниитинчи ажылын бараалгаттынган деп чугаалаарымдан артык аас-кежик турбас.

Бистер, комсомолдуң VI съездизиниң делегаттары, Лениннин партиязынга кезээде, хаяа-даа, кандыг-даа уеде шынчы болурун, базын бүрүзүн, чүректиң согуг бүрүзүн Ильичиниң-биле дүштүреринге силерни кыйгырдывыс, комсомолчулар.

(«Комсомольская правда» солундан).

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Комсомол райкомунуң бирги секретары Анатолий Серен «Кок» совхозтуң комсомол организациязының дугайында мынчаар чугаалады:

— Совлгу уеде ол комсомол организациязының ажылы эки-жээн. Комсомол хуралдары бедик утка-шынарлыг, ажылхереги ёзугга эртип турар апарган. ВЛКСМ комитеди, оон секретары Валентина Кок-кыс комсомолчуларның даалгаларын хүн бүрүде контрольдап турар. Чер-черде комсомол организациялары, болуктери, комсомолчу-аныяктарның коллективтери сан талазы-биле өскен, шынар талазы-биле быжыккан.

Күш-ажылга аныяктарны кижизидери — комсомолдуң чугула соругазы деп партия ангыткан. Совхозта комсомолчу-аныяктарның колхозтаан кёйи. Оларның ажылы солун. Совлгу уеде олар эки түнеледи чедип алган. Совхозтуң комсомол организациязының секретары Валя оларның ажылынче чогуур кичээнгейни салып турар.

Бичежек дурт-сынныг, кашпагайы сүргей, комсомол демдээ хөрээнде чайнаан Валентина Кок-кыска ужуражы бердим. Ажыл-агыйы-биле ол бистя таныштырып, мурнакчы, бот-идепкейлиг болгаш хөйниитинчи комсомолчуларының дутайын чоргаарал-биле чугаалады.

Совхозта эң берге, харыысалгалыг участоктарда дээре дээн комсомолчулар ажылдап турар. Оларның бирээзин Виктор Панков. Ол Тарлагга комсомолчу-аныяктарның ховутрактор бригадазының комсомолчуларын баштап турар. Виктор артык, хаас-коя өске янак эвес. Чалгаа, арагачы кижилер-биле шуут эптеш чок. Ажыл бергедей бээрге, комсомолчуларын чай кадында чыыштаап алгаш, сүмележир. Оон трактороун мунгаш мурнан киришпес. Ажыл дээнде ол тура дүшпес.

Аныяктар оон үлегерин эдерер, анга демиежиксээр. Виктор күш-ажылчы үлегери-биле өскелерге үлегер-чижектиг. Ол ыүн нормазын 150—160 хүү кылдыр күүседип турар. Комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүнүнериден механизатор комсомолчулар Владимир Норбу, Дарый Очур олар база мурнакчылар.

Комсомолчу-аныяктарның ховутрактор бригадазынга комсомол белүүн удуртуруңга Виктор Панковту сонгуур кылдыр Валентина Кок-кыс боду сүмелээн чүве-дир. Ынчан Валя мынча дээн: «Комсомолчулар удуртуруңга чүгле ажылга үлегерлиг, организакчы кижи тааржыр. Ындыгларның бирээзин Виктор. Көре бээр силер. Комсомолчу-аныяктарның бригадазының ажылын ол көзүүн шыдаавр». Комсомол секретарының чугаазы шын болган.

Партия кежигүнүүн кандидадынга Валентина Кок-кыс чоокта чаа киргеп. Коммунистер боттарының хүрээлелинге ону хүлээп ап тура, аныяк кыстың ажыл-агыйжызын, ажы-чанын, активчизин болгаш өске-даа талааларын барымдаалап көргеп.

ВЛКСМ комитединиң секретарының ажылы харыысалгалыг. Ону хол дашты-биле чергелештирип болбас Валентина үргүлчү салбырларны, комсомолчу-аныяктар бригадаларын, хойжуларның даддарын эргий кезии турар. Шак ынчаар ажылдавас болза херек бүттүнмес.

Валентина Кок-кыс бо хүннерде аныяктарны ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң шинтиирлерин амыдыралга боттандырарынче эвилелген турар.

А. ОКСУР.

Комсомолчулар кандыг-даа бергелерге торулбас. Ону Амурда-Комсомольск болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыны, аңдарган хүр чөрлер болгаш Байкал-Амур магистралы бадыткан турар. А Тываның комсомолчулары хой ажылын удам хогжүдер талазы-биле партияның кыйгырыын холга алганнар.

Комсомолчу Коцгаржап Хүлер-оол (чурукта) Монгун-Тайгада «Мөген-Бүрен» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Оон төлептинин барымдаалаваш, чон ону ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга сонгуп, улуг идегелди көргүскен.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КОМСОМОЛЧУГА

Хүжүдээргә Төрээн чурттуң
Күжү, омак, чоргаараты—
Маадыр ишчи комсомолчу,
Байырлаймын хүнү-биле!

Тулчуушкунга, тейбың ишке
Тура-соруун сиилип каан сен.
Чечектелеэн чурттаага дээш
Сээң кылбаан ажың чок-тур.

Эзи чыгаан хемнер саналай
Хөөрей, суурну тутчуп
бердин.
Эмдик чыгаан төөгү, шөлүр
Холга киирип тараажыттың.

Келир чаагай тиилелгеңге
Кезээде бис бүзүрээр бис.
Маадырлыг чүткүлдериң
Партия баштап шилээн.

Л. ЧАДАМБА.

Кыйгырыгга комсомолчу харыы

Амгы уеде комсомолга болгаш аныяктарга беш чылдың төлаадыкчы чылының планның онаалаларын чедишкиниг күүседирин дээш бүгү улустуң социалистиг чарышка идепкейлиг киржири—эң чугула харыысалгалыг соругга болур. Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин дүргедилир, ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидер, продукциянын шынарын эңнидер, кедээ ажыл-агыйны интенсификастаар болгаш индустриалистаар дээш чүткүлүг демисеглеп калбартырынче чүртүүн чылы назынын ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге партия кыйгырган. Ол кыйгырыгны болгаш комсомол съездизиниң шиитпирлерин Монгун-Тайганың аныяктары идепкейлиг боттандырып турарлар.

Хой ажылын улам ыыгай хөгжүлер бистин аныяктарывыстың кол херээ апарган. ВЛКСМ райкому бо талазы-биле түскай планны кылып, чамдык ажылдарны чоруткан. А школаларда комсомол организациялары ВЛКСМ обкомунуң кежээнин профтехучилиштелериниң сургуулдарынга болгаш шиитп ортумак школаларның доозукчуларынга чагаазын «Хой ажылы — аныяктарның шалынчы херээ» деп комсомол хуралдарынга чугаалажып көргеп. Оон түнелиниве бо чылын 7 доозукчу хой малдаар күзелин илереттиген.

Тоску беш чылдың дөртку чылының эгезинде «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» колхозтарга комсомолчу-аныяктарның бир-бир бригадаларын тургустуувус. Оларның кодаларынга хойнуң шиитп саны 20 муң чыгай берген. А «Малчын» колхозтуң Кара-Ховуда комсомолчу-аныяктар бригадазы чүвар-бажын, кызыл-булун-биле дериттингеп. Бо ийи бригадага 30 ажыг аныяктар кадра тутунган.

Районда 84 аныяктар хой ажылынга поктаамал ажылдап турар. Оларның 65-и — комсомолчу. Аныяк малчынмардан 27 кижиниң «1973 чылдың социалистиг чарыжының тивелчизи». 40 сакманчыктың ВЛКСМ ТК-ның «1973 чылдың социалистиг чарыжының шалынчызы» деп хөрек демдектери-биле шаңнатканы — бистиң аныяктарывыстың шалынчы күш-ажылының хемчээли.

Чер-черле комсомол организациялары маз ооланашкынының үезинде 100 хире сакманчыктарны малчыннарже аътаргаан. Олар комсомолчу дылганы үлегердиг күүседип, 8573 хураганны колхозунга ковуктуруп бергеннер. Оларның аразында 3—4 болгаш оон-даа хой чыл сакманчыктаан аныяктар аваш эвес. Ылангыя «Малчын» колхозта Сергей Кан-оол, Анна Селеп, Адаш Чечекмаа, Ольга Хертек, «Мөген-Бүрен» колхозта Ирина Чамый, Роза Намны, Салчак Чажытмаа олар бедик көргүзүүнү чедип алганнар. Ольга Хертекти колхоз башкылар чери ГДР-же ази-чөрук кылыр путёвка-биле шаңнаан.

Тодаралыкчы чылдың биргн чартынына «Эң эки аныяк малчын» деп атты «Мөген-Бүрен» колхозтуң хойжузу, ССРЭ-нин Дээди Советиниң депутады Конгаржап Хүлер-оол, «Эң эки аныяк сакманчык» деп атты Сергей Кан-оол, Адаш Чечекмаа, Ирина Чамый олар алганнар.

Комсомолчу-аныяктар бригадаларының четчелээшкинин аңдаа уламчылап турар. «Малчын» колхозтуң башкылар чери, ында партия болгаш комсомол комитедтери хой ажылынга аныяктарны быжыглаарынче чогуур кичээнгейни салып турар болгаш бо хүннерге чедир беш өгнү оларга дерип берген. Донгак Анчы-оол, Делбиш Кара-оол, Чанчын Донгак-оол калгаар хөөн хүлээп алган, а Адаш Чечекмаа, Анна Данзар, Ола Хертек олар кодаа хойну хүлээп алыр деп турулар.

Монгун-Тайганың аныяк болгаш хөөчүн малчыннарының партышкан слёпу чоокта чаа «Мөген-Бүрен» колхозтуң Тоолайтыга болган. 160 ажыг малчын киришкен ол слёт хойжуларның баулуг байырлалы болган. Анаа Чөөн-Хемчик районга «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу. Социалистиг Күш-ажылдың Маатыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак база киришкен. Оон чагыг-сөзүн аныяк малчыннар улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Слётка ТАР орденнарын эдилекчизи Салчак Кара-оол, Ленин орденнинин эдилекчизи Михаил Бижс. Тыва АССР-нин аддарлыг малчыны Ломгак Бичө-оол олар боттарының байлак хуражуглазын солушканнар. Оларның чугаазы аныяк малчыннарны хей-аът киирген.

Амгы уеде кайы-даа колхозта хой кыргылдазы түлүк. ВЛКСМ райкому колхозтарда комсомолчу-аныяктарның ийи-ийи кыргыкчы звеноларын организастаан. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Хой кыргылдазында киржип турар комсомолчуларның болгаш аныяктарның саны бо хүннерде 110 ажа берген. Маңаа школачыларны мактаары күзенчиг.

Коммунистиг аныяктарның авиделн болза, каныг-даа ажылга бодунуң хүзээлиң көргүзер, бодунуң инициативазын, бодунуң эгелекчи чоруун үнүрер шалынчы болук болур деп Ленинчи айтымышкынны билир бис. Шынчангаш Монгун-Тайганың оолларының болгаш кыстарының партияның кыйгырыынга чарыы кылдыр хой ажылын хөгжүлгени миичаар холга ап туралар. Олар төлаадыкчы чылдың планның онаалаларын долуу болгаш ажыр күүседиринге боттарының улуун киирип ыыжаалар.

Кара-кыс ЧҮЛДҮМ,
ВЛКСМ райкомуун секретары.

Партийжи амыдырал

КОЛЛЕКТИВТИҢ ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ

СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ айтыышкынын боттандырбышаан, чамдык партия организациялары партбөлүктерге удурутулганы знижидер, оларныҢ дайынчы арга-шинээзин бедидер талазы-биле шудургу ажылды чорудуп турар. Ооң түңнелинде оларныҢ хей-хөйү коллективтиҢ дайынчы өзээ, ында ажыл-ишчилер ортузунга организаичы болгаш политмассалыг ажылдыҢ өзулуг башкарыкчызы болу берген. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде партбөлүктүҢ ажылынын практиказын маңаа чижеинге киирип болур. Ооң дуржулгазыныҢ мооң адаанда парлаан.

ЭЛЭЭН каш чылдар мурнунда бо партбөлүкке коммунистерниҢ саны оң-ийи чедип турган, ынчаарга арткан чылын ажылга дуржулгалыг, инициативалыг чамдык коммунистерни парткомуҢ рекомендациязы-биле өске хөйжу бригадаларже чорутkан. Ынчангаш ам дөрт коммунист арткан болза-даа, партбөлүк бригада кежигүннерин найыралдыг, демниг коллектив кылдыр сырый каттыштырып шыдаан.

СЭКП ТК-ныҢ май (1972 чыл) ПленумунуҢ соонда партбөлүк бодунуң ажылын эде тургузуп, улам күштелдирген. Партдокументилер солуушкунунга белеткел болгаш ону эрттиргени ооң ажылынга дээштиг салдарны чедирген. Ол пленумнуҢ соонда эрткен партбөлүктүҢ бир хуралынга коммунистиҢ бедик адыныҢ база ооң ужур-дузазыныҢ дугайында чугаалар эш хуузунуҢ ажыл-керекчи, принципиалдыг байдалынга эрткен.

Ниитизин-биле бо партбөлүкте хурал коммунистерни болгаш коллективтиҢ өске-даа кежигүннерин кижизидириниҢ, оларны сырый каттыштырарынаҢ школазы болу бергем. Мында колдунда-ла партийжи ажык хуралларны эрттирип, ооң кажам, каяа болурун, кандыг айтырыг чугаалажырын малчынарга башудур дыңнадып турар БөлүктүҢ коммунистериниҢ чамдык хуралларыга хөйжу өске бригадаларныҢ бригадирлерин, партбөлүк организакчыларын, парткомуҢ база дирекция черииҢ көдээ СоветтиҢ төлөөлерин, мал ажылыныҢ тускай эртемниглерин чалап олуруштурары чанчыл апарган Ол болза өскелерниҢ эки түңнелдерин билип алырынга, дуржулга солчурунга ажыктыг боор турар. Сөөлгү чылдарда Оргу-Шөлдүң база ШекпээриниҢ хөйжу бригадаларында партбөлүктериҢ каттышкан хуралын эрттиреринң практикалап келген.

Партия хуралларынга организациязының болгаш коллективтиҢ чамдыралынга холбашкан эң чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Чижээ, «Уставчы негелделерни, партийжи даалганы коммунистерниҢ күүседип турары», «Коллективке коммунистериҢ авангардчы ролю», «Хураганнарны бүрүн ажаал алыр хемчеглер дугайы», «Мал чеми белеткээринге бригада кежигүннериниҢ киржилгезинiҢ дугайы», «МалчынарныҢ амыдырал-чуртталгазын улам экижидериниҢ дугайы» дээш база өске-даа айтырыглар бар. Хүлээп, алган шинтпирниҢ күүселдезин организастаарынга харысаалгалыг кижилериҢ информациязын дараазында хуралга дыңнадып турар.

Чамдыкта парткомуҢ киржилгези чоокка шинтпирлээри берге айтырыглар база тургулаар. ПартбөлүктүҢ хуралыныҢ сүмелээнн чамдык ындыг айтырыгларны парткомга чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни ап турар. Чижээ, бо чылдыҢ март айда партбөлүктүҢ хуралынга ол-ла бригаданыҢ базазынга комсомолчу-аныяктарныҢ хөйжу бригадазыҢ тургузарыныҢ база бригада төвүн электрижидериниҢ, электри шүгүмүнга хереглээр чагыларны хөйжулар боттарының күжү-биле белеткээр дугайында инициативазы үндүрген. Ынчаарга совхозтуң парткомуҢ директизиязының база ВЛКСМ комитединиҢ каттышкан хуралынга ол инициативаны деткээн шинтпирни хүлээп алгаш, бригаданы аныяктарныы кылдыр эде тургускаш, олче 12 аныяк эштерни чорутkан. ОларныҢ чедези комсомолчу. Мында коммунист бүрүзү аныяк малчынарны шефке ап, оларга дуржулгазын дамчыдып бээрн чаңчыл апарган.

Оргу-Шөлдүң хөйжу бригадазында партбөлүктүҢ ажылыныҢ дуржулгазындан

БҮДҮРҮЛГЕГЕ коммунистериҢ авангардчы ролюн бүгү талалыг бедитпишаан, партбөлүк хөй-ниитиң ажылынга оларныҢ идепкейлиг киржилгезин чедип алган. Мында коммунист бүрүзү тодаргай партийжи даалгалыг, канчаар күүседип турарыныҢ дугайын эштерниге өй-өйүнде информастап берип турар. Чижээ, бригадир М. Оңчук социалистиг чарыштыорганизастаарын харыылаар, ол ооң күүселдезин хынавышаан, ооң түңнелин коллективтиҢ кежигүн бүрүзүнге дыңнадып турар. А. Быстан-оол агитас-массалыг болгаш кижизидилге ажылын харыылаар. Сөөлгү үеде хойжуларныҢ амыдырал-чуртталгазы экижээн, культурлуг деңнели улам бедээн. Мынаа коммунист О. Хүна бичe эвес ачы-хавыралыг болгаш.

Ажыл-керектиҢ чеднишкинин ында партбөлүк организакчызының идепкейинден, организакчы чоруумдан улуу-биле хамааржып турар. Мында партия бөлүүнүҢ организакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал күш-ажылга-даа хөй-ниити дажылынга-даа мурнакчы болуп, хожудан турарларга чогуур өйүнде дузалап, ниити ажыл-керек дээш харысаалгалыг болур чорукка хүүда үлегер-чижээн коргузүп турар. Партбөлүк организакчызы тускай кыдыраашка хүн демдеглелин доктаамал чорудуп, коммунистер партийжи даалганы канчаар күүсеткенин, олар өөредилгенiң кандыг хевиринге хэзара туттуңганын демдеглеп, чоруттунган ажылдың үчелүн ажу-биле белеткээр дугайында инициативаны үндүрген. Ынчаарга совхозтуң парткомуҢ директизиязының база ВЛКСМ комитединиҢ каттышкан хуралынга ол инициативаны деткээн шинтпирни хүлээп алгаш, бригаданы аныяктарныы кылдыр эде тургускаш, олче 12 аныяк эштерни чорутkан. ОларныҢ чедези комсомолчу. Мында коммунист бүрүзү аныяк малчынарны шефке ап, оларга дуржулгазын дамчыдып бээрн чаңчыл апарган.

БҮДҮРҮЛГЕГЕ коммунистериҢ авангардчы ролюн бүгү талалыг бедитпишаан, партбөлүк хөй-ниитиң ажылынга оларныҢ идепкейлиг киржилгезин чедип алган. Мында коммунист бүрүзү тодаргай партийжи даалганы, канчаар күүседип турарыныҢ дугайын эштерниге өй-өйүнде информастап берип турар. Чижээ, бригадир М. Оңчук социалистиг чарыштыорганизастаарын харыылаар, ол ооң күүселдезин хынавышаан, ооң түңнелин коллективтиҢ кежигүн бүрүзүнге дыңнадып турар. А. Быстан-оол агитас-массалыг болгаш кижизидилге ажылын харыылаар. Сөөлгү үеде хойжуларныҢ амыдырал-чуртталгазы экижээн, культурлуг деңнели улам бедээн. Мынаа коммунист О. Хүна бичe эвес ачы-хавыралыг болгаш.

Ажыл-керектиҢ чеднишкинин ында партбөлүк организакчызының идепкейлиг, организакчы чоруумдан улуу-биле хамааржып турар. Мында партия бөлүүнүҢ организакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал күш-ажылга-даа хөй-ниити дажылынга-даа өске-даа айтырыглар бар. Хүлээп, алган шинтпирниҢ күүселдезин организастаарынга харысаалгалыг кижилериҢ информациязын дараазында хуралга дыңнадып турар.

Чамдыкта парткомуҢ киржилгези чоокка шинтпирлээри берге айтырыглар база тургулаар. ПартбөлүктүҢ хуралыныҢ сүмелээнн чамдык ындыг айтырыгларны парткомга чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни ап турар. Чижээ, бо чылдыҢ март айда партбөлүктүҢ хуралынга ол-ла бригаданыҢ базазынга комсомолчу-аныяктарныҢ хойжу бригадазыҢ тургузарыныҢ база бригада төвүн электрижидериниҢ, электри шүгүмүнга хереглээр чагыларны хойжулар боттарының күжү-биле белеткээр дугайында инициативазы үндүрген. Ынчаарга совхозтуң парткомуҢ директизиязының база ВЛКСМ комитединиҢ каттышкан хуралынга ол инициативаны деткээн шинтпирни хүлээп алгаш, бригаданы аныяктарныы кылдыр эде тургускаш, олче 12 аныяк эштерни чорутkан. ОларныҢ чедези комсомолчу. Мында коммунист бүрүзү аныяк малчынарны шефке ап, оларга дуржулгазын дамчыдып бээрн чаңчыл апарган.

БҮДҮРҮЛГЕГЕ коммунистериҢ авангардчы ролюн бүгү талалыг бедитпишаан, партбөлүк хөй-ниити ажылынга оларныҢ идепкейлиг киржилгезин чедип алган. Мында коммунист бүрүзү тодаргай партийжи даалганы, канчаар күүседип турарыныҢ дугайын эштерниге өй-өйүнде информастап берип турар. Чижээ, бригадир М. Оңчук социалистиг чарыштыорганизастаарын харыылаар, ол ооң күүселдезин хынавышаан, ооң түңнелин коллективтиҢ кежигүн бүрүзүнге дыңнадып турар. А. Быстан-оол агитас-массалыг болгаш кижизидилге ажылын харыылаар. Сөөлгү үеде хойжуларныҢ амыдырал-чуртталгазы экижээн, культурлуг деңнели улам бедээн. Мынаа коммунист О. Хүна бичe эвес ачы-хавыралыг болгаш.

Ажыл-керектиҢ чеднишкинин ында партбөлүк организакчызының идепкейлиг, организакчы чоруумдан улуу-биле хамааржып турар. Мында партия бөлүүнүҢ организакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал күш-ажылга-даа хөй-ниити дажылынга-даа өске-даа айтырыглар бар. Хүлээп, алган шинтпирниҢ күүселдезин организастаарынга харысаалгалыг кижилериҢ информациязын дараазында хуралга дыңнадып турар.

Чамдыкта парткомуҢ киржилгези чоокка шинтпирлээри берге айтырыглар база тургулаар. ПартбөлүктүҢ хуралыныҢ сүмелээнн чамдык ындыг айтырыгларны парткомга чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни ап турар. Чижээ, бо чылдыҢ

Даштыкы информациялар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● **ПРАГА.** Экономиктиг Дузалажылга ЧөвүлелиниҢ сөөлгү XXVIII сессиязынга үүлээп алган документилер чүүн-даа мурнунда ЭДЧ кежигүннери чурттарының перспективтиг экономиктиг хөгжүлдезиниҢ кол-кол айтырыгларын шинтпирлээр деп «Руде право» солунга бижээн чүүлүнге ЧКП ТК-ныҢ ПрезидиумунуҢ кежигүнү, ЧССР-ниҢ чазааның даргазы Л. Штроугал айтыкан.

ЭДЧ кежигүннери чурттар бо айтырыгларны интенсивтми-биле ажылдап кылып турар. Бистиң кадыы ажылдажылгавыстың перспективтиг планнарын ажылдап кылырынга шинтпирлиг чүүл болза, соңгулда мурнудагы хуралга СЭКП ТК-ныҢ Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалаанны Совет Эвилелиниң улус ажыл-агый хөгжүлдезиниҢ чиргине перспективазын белеткээри болур.

Совет Эвилелиниң энергосистемазын ЭДЧ-ниң Европада кежигүннери чурттарныҢ энергосистемазы-биле кожуп, чангыс ава энергосистеманы тургузарын белеткээр дугайында сессияның шинтпирин оңза чугула деп санап турар бис деп, Л. Штроугал демдеглээн.

ЭДЧ-ниң сөөлгү сессиязының база бир онзагай чүүлү болза, келир беш чылдарда улус ажыл-агый планнарын таарыштырарынга чогуур түңнелдерни үндүргени болур. ЭДЧ кежигүннери бүгү социалистиг чурттар амгы үеде 1976—1980 чылдарның планнарын белеткеп турар.

Эрткен 25 чылда ЭДЧ-ниң ажыл-чорудулгазының түңнездерин үндүрүп тура, ону турускан чорук бистиң улус ажыл-агыйбысты хөгжүлдеринге кайы хире улуг ужур-дузалыг болганын утаап-билип турар бис деп, Л. Штроугал бижээн. Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның дузаламчызы болгаш кадыы ажылдажылгазы эвес болза, бистиң ажылчы чонналрывыстың дүрүм ёзугаар чорган-гаарланып турарлы түңнелдерин бүдүрүлгеге-даа, ажылчы чонларның амыдырал деңнелин белидериге-даа чедип албас иниик бис деп, ол түңнелинде бижээн.

● **ВАРШАВА.** Улустуң Польшада өңүт металлургия шапкыны-биле хөгжүп турар.

1945 чылда ол адыр Польшага шүүт чок турган. 1954 чылда Совет Эвилелиниң акы-дүүнка дузалажылгызы-биле туткан «Скавина» деп алюминий заводу ажылдап эгелээн. Ол-ла үеде «Легница» деп, чес эзилдирер завод ажылдап эгелээн. 1974 чылда Польша 200 муң тонна чести, 230 муң тонна коргулчуунуу, 100 муң тонна алюминийни бүдүрер.

Чоокку чылдарда өңүт металлургия үлетпүрү улам ыңайгы хөгжүлдени алыр. Аңаа үндүрер хөреңгенниҢ барык чартык кезиин эвес бүдүрүлгелерин тударынга, чаарты кылырынга ажыглаар. Ынчангаш өңүт металлургия польша үлетпүрүнүн эң кол адырларының бирээзин апаар. Эрткен чылын ПольшаныҢ даштыкы чурттарже, ооң иштинде Совет Эвилелинче үндүр сатkан продукциязының инниге өртээ 470 миллион злотых акша болган.

● **БЕЛГРАД.** Чаа чеңеспхерекселдер-биле дераттинген телефон станциязы Любляната ажыглалда киргеп. Ында 10.000 номер бар. Ол хевирлиг телефон станцияларын амгы үеде Белградта, Сараевода, Крагуевацта база эштеп турар.

Телефонуун ындыг дериг-херекселдерин бүдүрүп Кранья (Словения) «Искра» деп үлетпүр каттыжымыкыны шинглээдип алган. «Искра»—социалистиг Югославна-биле чажыт. Ону 1946 чылда үнелеп тургускан, оон бээр-ле кайгамчык улуг бурунгаарлаашкынны цылган. Амгы үеде үк каттыжымыкында 23 муң кижи ажылдап, элээн каш муң аттыг кылыгларны бүдүрүп, югослав электротехника үлетпүрүнүн бүгү продукциязының барык 30 хуузун берип турар.

«Искрага» кыйган дериг-херекселдер болгаш аппаратуралар эки шыңарлыг болгаш идегелдиг ажылдаар, ынчангаш оларны даштыкы чурттар күзелдим-биле садып ап турар.

ПОЛЬША НАЙЫСЫЛАЛ—БӨГҮН

Маршалковская—Варшаваның төп кудумчуларының бирээзи. Дорт, делгем, кезээде кижилер хаймыккан турар бо кудумчу элээн каш километр шөйлүп чорутkам.

(СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

ШЫҢГЫЫ НЕГЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). «І-5 Е» дээр бомбардировщик-хыдыкчы самолеттарнын чаа бөлүүн сайгончу арге-чагырганы бергеш дээш БДР-ниҢ даштыкы херектер министерствозунуң төлөөлекчизи шыңгыызы-биле бурууладышкын кылганын ында чарлаан.

АКШ-тың оң дузалакчызы дээрге Вьетнам дугайында дугуржулганы үрээни оң-дур деп ында айтын турар. БДРниҢ даштыкы херектер министерствозу дайынчы техниканы болгаш боо-чепсектеп Мурнуу Вьетнамга бээр чорукту доңдорлап совсадырын шыңгыы негээн.

Ленинчи политиканың херечизи

МОГАДИШО. (СЭТА-ныҢ тускай корр.). Сомали Демократтыг Республиканың солуунары болгаш радиозу ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның ол чуртта аян-чорууга болгаш совет-сомали чугаалажышкынарже улуг кижилгээдип салып турар. Н. В. Подгорныйның бистин чуртка аян-чорууу СЭКП-ниҢ болгаш Совет-чазактың чорудуп турар тайбынга ынакшыдыг даштыкы политиказының база бир чаа коргузуу болур деп «Хиддигта октобар» солун бижээн. Ол политика боттарының национал хамаарышпас чорууп быжыглаары дээш империализмге, бүгү хевирнин колониализмнге, сөөк-язы ылгаар чорукка үлүр демисежип турар улустарга бүгү таланың деткимчезин кылырынче үүдүлгүр. Сомали-биле кадыы Н. В. Подгорныйның аян-чорууу Сомали Демократтыг Республика делегейнин бурунгаар депшилгелиг бүгү күштери-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниге баштаткан социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле бодунуң харылзаазын быжыглаарының шинтпирлининиҢ херечилели болур деп «Хиддигта октобар» солун бижээн. Ол солун Сомалиниң экономиказының күрүне секторун тургузарынга совет дузалажылгының улуг ролюн демдеглээш, совет-сомали кадыы ажылдажылганы бедии-биле үнелээн. ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Семалиге чурттуң төөгүдүг үезинде келген деп солун бижээн. Бо үнүнерде сомали улус В. И. Ленинниң айткан оруу-биле чаа ниитилелди тургузар деэш кызымаккай ажылдап турар.

Национал радио бодунуң дамчыдылгаларының хөй кезиинге Н. В. Подгорныйның ол чуртта аян-чорук кылып чедe бергенининң дугайында чугаалап турар. Радионуң редакциязы Совет күрүненин төөгүзүнүң, Совет Эвилелиниң дашгыкы политиказының, совет улустуң чеминшиннерининң дугайында дыка хөй дамчыдылгаларны организастаан. Июльдуң онда радио дыңнакчылары В. И. Ленинниң грампластинкада бичиттинген «Совет эрге-чагырга деп чүл?» дээрининң дугайында чугаалын сонуургап дыңнааннар. Совет Эвилели Сомали-биле болгаш Африканың өске-даа чурттарыбиле харылзааларын дең эргенин, иштики херектерге холгаарлавазының болгаш кайыдаа талага ажыктыг кадыы ажылдажылганың принциптеринге үнелезилеп чорудуп турарын Н. В. Подгорныйның бо аян-чорууу база катап бадыткап турар-дыр деп радио тайылырлакчызы медеглээн. Совет Эвилели Африка диптиң хамаарышпас чурттарынга национал хамаарышпас чорукту быжыглаарынга, олларның улустарының чазагай чорууп база культурлуг деңнелин бедидеринге дузалаарынче чалбыыштыг чүткүүп турар.

ЭжелекчилерниҢ үүлгедиишкини

АММАН. (СЭТА). Израиль эжелекчи илегеттер араб чонну коргудуп, тудуп бажынаар, өлүрүп, чиирер талазы-биле кампанияны калбартып турар.

Иордан хемниң барын ортинээн кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, израильлер сөөлгү неделяның дургузунда алаэн каш он араб чуртакчыларны тудуп бажынаан болгаш оларның бажыннарын үреп клапкан. Эжелекчилер тудуп бажынаан арабтарны хилинчектеп, оларның төрелдерин ужураштырбайн турар.

Израиль шериг эрге-чагырганың үүлгедиишкиннерининге удурланыышкынның массалыг чыскаалдары Иерусалимге болгаш барын эриктин өске-даа хоорайларынга болгулаан, оон кирижикчилерни тудуп, хоругдаттырган кижилерни хостаарын негээн болгаш эжелеттирген девискээрлерде араб чонга удур үүлгедиишкиннерни болдурбазыныче Израильни албаазарынче деэгей организациялардың кыйгырган.

Израильдиң чонгээлери

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Израиль Ливанга удур чонгээлерни уламчылап турар деп, КНО-нуң Чөөкку Чөөн чүкте хайгаракчылары дыңнаткан. Июль 1-ден 7-ге чедир үенин иштинде Израиль Ливан девискээрни пулемёт, миномёт, артиллериябиле хөй удаа бөөлап келген. Чепсектиг израиль патрульдар Ливанның девискээрининче үш удаа шургуп кирген. Израильдиң алды шериг самолёду оң чуртуун агаар кыыгазырын үреп кирген.

Керээни күштүг болдуруп бадылаан

БОННГ, июль 10. (СЭТА). Ол хүн ГФР-ниҢ бүндестагы тускай хуралга балылаашкынының хөй кезиин берип, ГФРниң болгаш ЧССР-ниҢ аразында керээни күштүг болдуруп балылаар дугайында хоойлуну чүүлдүдүүгеп. Моон мурнунда бүнiесрат (чер налаатазы) бо хоойлуга удурланып, далаганаап турган, ол чорук ам ойтур шаптыргааны ол-дур.

Керээни күштүг болдуруп бүндестагтың 262 депутады балылаан, ХДС/ХСЭ партиязының 167 депутазы удур балылаан. Ынчангаш ХДС/ХСЭ партия ГФР-ниҢ Европаның социалистиг чурттары-биле харылзааларын чогумчудар айтырыгга удурланып турарын база катап ковгускем.

МВР-ниҢ ДХМ-ниҢ дыңнадыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың даштыкы херектер министерствозунуң төлөөлекчизи тускай дыңнадыгны ында таратkан. Ук дыңнадыгга чугаалап турары болза: июль айның балтайгы беш хонүүнда сайгон шериглер Мурнуу Вьетнамның хостаан районнарынче 684 шаап халдашкын операциязын кылган, бодунуң контрольдап турар зоназында чонну өлүрүп, коргудар талазы-биле үш мун ажыг рейдилерни кылган болуп турар. МВР Революстуг Түр чазаанын контрольдап турар районнарын сайгон шериглер артиллерия-биле 319 катап боолаан. Сайгон шериг-агаар күштериниҢ самолёттары хостаган районнарның кырынга 194 разведка болган айынчы ужуутушкунну кылган.

Июль 1-ден 5-ке чедир үеде АКШ-тың ужуткчу чок разведчик самолёттары дөрт удаа ужуп, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын контрольдап турар районнарының кыыгаларын үреэнии ол документиде база айтып турар.

Чазак кежигүннерининиҢ дүшкени

ЛИССАБОН. июль 10. (СЭТА). Португалия Республиканың премьер-министри А. да Шилва Карлуш (партия кежигүнү эвес) албан хүлээлгезинден дүжер дээнинин дугайын албан ёзугу-биле чарлаан.

Ооң-биле кадыы премьер-министриҢ оралакчызы Франсиску са Карнейру (улусчу-демократтыг партия), экономика таарыштырылгазының министри В. ди Алмейда (партия кежигүнү эвес), национал камгалал министри Фирмину Фигел болгаш иштики херектер министри Магальяиш Мота (улусчу-демократтыг партия) албан хүлээлгезинден дүжерин база медеглээн.

Бо кижилерниң албан дүжаанындан дүжүп турар үжүру болза ооң бүгүн эргелерни калбартыр дугайында премьер-министриҢ диилээ Күрүне чөвүлели долузу-биле хандырып берблэн болуп турар деп ында парлаан тускай дыңнадыгда чугаалап турар.

Албан хүлээлгеден дүжер дугайында шинтпирни хүлээп ап тура, «хууда политиктиг чылдагаанныг» удуртулга болдурган мен деп, А. да Палма Карлуш парлазганын төлөөлекчилериниге медеглээн. Ооң чугаалааны болза: «Кабинетке кандыг-даа черүүлелер турбаан чүве. Бистер кадыы эки ажылдап турдувус. Демократтыг чоруттушкуннарның быжыынга бүдүрээн турар мен».

Пекин биле Джексоннуң үзели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сенатор Г. Джексон бодунуң Пекинге баргаш келгениниҢ соонда, «хой чүүлдер талазы-биле сонуургалдарның дүгжүп турарын» билдим деп, парлалга конференциязынга чүлчүраан. Сенаторуун ында ССРЭ-нин политиказының дугайында хоозун чүлчүруушкун-биле болдунган медеглелин ёзугаар алыр болза, Пекинниң удуртукчулариның болгаш Джексонирн төлөөлел чораанын АКШның ол реакциялыг идегеттериниң «эрге-ажыттарының» мындыг дүгжүп турар чоруу хамыктың мурнунда Совет Эвилелин коор хоон чок үзел-бодалга үндезилеттингеп. Ооң ээлеп турар туружуп Пекин «биилип, эп-сеткил каттыштырып корун турарын» Джексон ажыы-биле демдеглээн.

ПекиниҢ удуртукчулары «НАТО-ну хевээр арттырарының чугулаын үнелеп корун турардар» деп Джексон айтыкан. Ооң чугаалажышкынарының үезинде «идеологиялар

ЭФИОПИЯДА БАЙДАЛ

АДДИС-АБЕБА. 11. (СЭТА). Эфиопияның чепсектиг күштери хамааты чазак-биле кадыы ажылдажылганы кылырынга белен, ынчалза-даа чазактың ажыл-чорудулгазынга контрольду тургузар болгаш бүгү шинтпирлерни хүлээп алырда анаа каржир эргелиг деп, шериг комитединиҢ парлаан медеглелинде айтын турар. Ол комитетти шеригниҢ бүгү хевирлериниҢ, полициниҢ төлөөлекчилериниҢ тургускан.

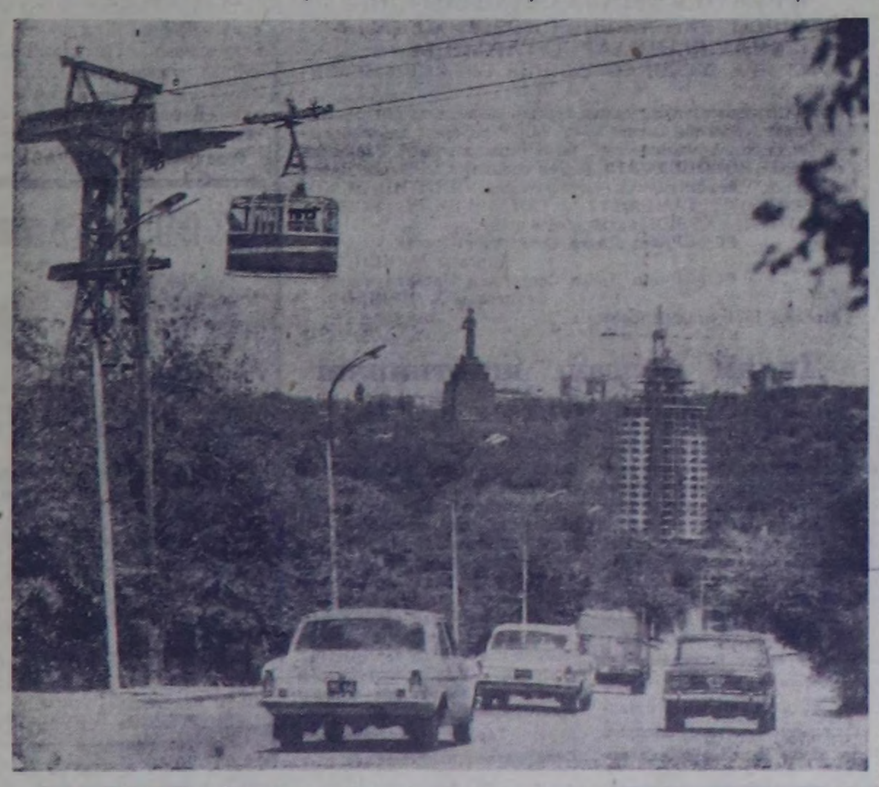
Эрге-чагырганы ында эвес ажыглап, акша-хөреңгини кончуп чип турган кижилерни күрүне аппаратындан удур сывырарын бөттандырар талазы-биле амгы чазактың чогумчалыг ажылдарын хандырар дээш шериг комитеди шинтпирлиг хемчегин алыр ужурга таварышкан деп ында чугаалап турар.

Чепсектиг күштер императорга Хайле Селассие I-ге шынчы болуп артканын шериг комитеди бодунуң медеглелинге бадыткаан, чуруттун чаа конституциязын хүлээп алыры чугула деп санаан. Шериг комитеди өске-даа негелделерни болгаш медеглелдерни кылган.

ПарламентиниҢ хуралы нэйысылалга ажылдап турар. Күрүне эрге-чагыргазының структуразының өскерилгенинге, чуруттун амыдыралын демократчыларынга хамаарышкан айтырыгларны ында чугаалажып турар. Кончаачы чорук кылып турган мурнуудагы чазактың кежигүннерни, өске-даа дужүметтерни (оларны тудуп хоруглаан) истеп, хынаар комиссияны тургузуп дооруп турар, ооң составынга армияның болгаш полициниҢ төлөөлекчилери база кирер.

● үшкү арын. ● 1974 ч. июль 12

Эвилелдешкен республикалар найысылалдары

ЕРЕВАН БӨГҮН. Эрте-бурунгу болгаш кезээде аныяк хоорай — Ереван чыл келген тудум-на экижип турар. Республиканың майысылалында чаа чурттагга районнарын, дөрт болгаш делгем магистралдарны тудуп турар. Армян хоорай тудугжуларының национал чаңчылдарын амгы үенин архитектуразынга таарыштыр чорудуп турар.

ЧУРУКТА: пассажирлер бо азыглыг оруктуң дузазы-биле Норктуң могаан үмүштүг дыштанылга зоназынга чедe бээр.

Г. БАГДАСАРЯННЫҢ болгаш **Р. АКОПЯННЫҢ** фотозу. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

Пабло Неруданың төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болганынга

МӨҢГЕ ПОЭЗИЯ

Пабло Неруда дириг болза июльдуң 12-де 70 харлаар ийик. Ада-чурттуң улузунга шеригжи хуттазының таварыштырганы хан-чиниг болган коргушкуг он айлар-дыр. Шуулукчу аар-авраан болза-дала, ынчалар оон чүгээртеп көрүп даазы турган. Ынчалза-дала 1973 чылдың сентябрьде Чилиге болган эргилдешиг кадыг-дошкун болуушкунчары Неруданың олурган дүрбелеңнүнге.

Фашизм-биле башталгы олуттуг сеткиржи алышкынны ада-караа-биле көрүп турган, дипломат кижиниң хамаарылга чок ышкаш ажыл-чаңы-биле девизер чорууру Чилиниң республиканчы Испанията консулу Нефтали Рикардо Рейес Басуальтога берге болган. Ол хей-хей чурттарны эргип, кезээн болгаш, оон төрээн чуртунда ышкаш, капиталистиг делегейниң кайгыында-даа бөдүүн ажыл-ишчилериниң амыдыралы аш-чут база түрегдел-биле холбашкаларын көрүп чораан.

XX чүс чылдың үженги чылдары мурнуку дүвүрөөнинг бодалдарны бадыткап эгелээн: фашизм Европаны хөме ак, Испанияга хамаатты дайынны киижи төрелгетенге шыңгыы сагындырыг апарган. Бодуңуң хей-хей үезинде ышкаш, дипломат Нефтали Рейес чердик халдакчыларның аспаанган делегей культуразын камгалазырының херээнге бодуңуң хууда харысаалгазын билип турган. Ол хүннерде чили консул «Испания чүрээмде» деп шулуктерин үндүрген. Пабло Неруда деп ат-биле бүтүдеге билдингир апарган амгы үениң улуг шулукчуңуң чогаадыкчы ажылы ынчаар эгелээн.

Неруданың номнары делегейниң улустарының он-он дылдарында олуулдуртуган. Нацинонал хорадуге төрүттүнген, чили черинге чараш-кадагы болган амыдыралы-биле дең-дүңгаан оон шулуктери улустуң аас-чогаалының үре-түнелеп болган. Ындыг болуруп шулукчу бүрүзү күзээр болгай. Неруданың шулуктерибиле Латин Америкада аныяктар ынакшылың ырыы деп кайгамчыктыг шулук биске чедип келген. Неруда ада фашизмге удур аар-дөргө тулчуушкунну чорудуп турар совет улуг-биле Латин Американың депшилгелиг кижилериниң эп-сеткил катгыштырып турарын чайынналыр көргүскен. XX чүс чылдың улуг шулукчүзү Пабло Неруда кажан-даа чүгле хайгаракчы боол чорбаан. Төрээн чуртунга ол Чили чогаалчыларның инитиделиг башкы конгрессинге киришкен.

Бистиң чуртувуска Пабло Неруданың номнары ССРЭ-ниң улустарының 12 дылдарынга ниитилиг-биле 361 мүң кезек кылдыр парлаттынган. Шулукчу бистиң чуртка кызыдаа удаа келген болгаш мында конгур хей ышкы өдүктерлиг. Бодуңуң магадазы, ынак хоорайынга турасканалыр, өлүрүнүң мурнуу чарыында ол «Москвага эдегим» деп шулукту бижээн.

Эрткен чылдың сентябрьда Чилиге болган шериг эргилдезинниң каржы-дошкун болуушкуннары Нерудану өлүргеп деп, оон кадайы Матильда Уррутиа хереченлеп турар. Бодуңуң чоок өнүүүнүң, Чилиниң хөйлу ёзугаар президентизиниң чоо апарганының дугайын аар аарыг Неруэвга дынватпас дээш, Сальвадор Альендениң өлүрткенин бижээн бүгү солуннарны шулукчүден чажырарын оон эмчиин сүмелээн турган. Ынчалза-дала херектиг шиинн чажырар арга чок болган. Пабло Неруда Чилиде фашист хунтанын чаа-чаа кеминг үүлгедиглерининг дугайын Аргентинаның болган Москванын радиоларының дамчыдыгаларындан билип алган. Хунтаның солдаттарынга бүзээдеткен эмнелгеже Неруданың кадайын болган чоок кижилерин кинрбейн турган. Сантьягода оон бажынын, ховар библиотеказын үрегдеп, чок кылып каан.

Шериг хуттазының дужаалы-биле улуг шулукчүнүң сөөгүн хоорүдеп уҗулгаш, билдинмес черже апарганының дугайы чоокта чаа билдинг берген. Эргиле сөөлүзүде оон номнарын чили хоорайларның шөлдеринге эрттедипкен фашистерге Пабло Неруда өлүгле безин коргушкуг болганы олдур. Чили шериг хуттазының өлүрүүшкүннери болган хилинчектээшкиннери 30-гы чылдарда фашистерниң «ыяктыг походтарындан» бичии-даа ылгалбайн турар.

Ынчалзажок шулукчүнүң өлгенининг соолгузе оон шулуктери демиседи үргүлүлеп турар. Оозар Чилиде түр үезе тергиндей берген дерзин күштерге удур идепкейлиг демиселче кыйгырып турар. Депшилгелиг кижи төрелгеттен чили патриоттар-биле эп-сеткил катгыштырыгазының демдээ кылдыр Чилиниң улуг оглуңуң 70 харлаанын байырлап демдеглеп турар.

Мария ЛЬЯНОС,
ПМА-ның корр.

Пабло НЕРУДА

Хүнде чеже чүве болбас дээрил?

Даарта дораан көрүү бээр бис...
Хүнде чүү-даа болгулаар-ла:
Даштың үзүм садын турар,
Хүрең помидор кызып келир,
Чарашсыкаан чалмы эжиң
Болчаан черге келбейн баар.
Почтачыныс халашкан боор,
Чагаалараның хөөвү солчур.
Чаржааш, бүрү алдын-
налыр—
Сандан ыяш байкыр апаар.
Кырган черим болганчок-ла
Чап-чаа хептн келипкен
боор!
Кылаң даарде булут чаа
боор,
Шапкын хеннер өскээр агар.

Оорган сыгган чыдырымда,
Орай дүне дүжүм ышкаш,
Хүннер, чылдар эртип турду,
Күжүр-ле мээң, Матильдам.
Ында-мында ойнайлыы,
Ынчап көрүй девип үнер.
Аттыкаан хан түүк ышкаш,
Аяар самнай судал дамчыыр.
Эмнелгежиң орунары,
Өске черниң соңгалары
Эът-сөөктү хемаан турар,
Өзүү кара ылчырбе-ле.
Оон соонда улчуушкуным,

Чаа ыдыкан чаза тевер,
Тудугларны канчаар оңу!
Скрипка, корабль дег
Тулган оңза көвүрүлөр,
Орэзуларны, оруктарны
Изеп базып ышкаан мен.
Чечектелген эриилерин
Чедип келгеш, ошкаарымга.
Ошкаашкының, эриилерниң
Изиг болгаш, өске болуг
Бөгүн, даарта, соңгузу хүн
Бөмбүрзекке бодараштың,
Оңдар, өзер бүгү чүүлге
Иштим ышак, байыр тудайн!
Чаагай, тараа, кара даштың,
Чаъсты, оттуг алган тур мен!
Өзүүдеин, кымылданы,
Өскерликчел бойдузумну,

Делегей-даа кылан тээ-ла,
Дескиндир шупту-ла чаа.
Удуй бээр мен. Сээң
куспаан
Уран тоолда дээрбек ышкаш,
Өртемчейин хаара тудар—
Өөрүшкүүнү чүге дедиээр.
Оңулдурган М. ДОРЖУ.

Ошкаашкының болдаралы,
Ораакының кайгаралы,
Агаарымны алган тур мен!
Амыдырал оңун турда.
Агы чаңгыс дамыл артар,
Килең дет хат өжеп келир.
Кеш, хан, амраан, каржык
Хевир, оңун оскупуттар...
Ошкаашкының орукка
чораан.
Херел ышкаш белээн кылдыр
Кижилерге үлеп чор мен.
Куш дүнүү, дал дүштү,
дөрт шагныг
Куюм чүрээнин алган чор
мен.

Оңулдурган Ю. КҮНЗЕГЕШ.

* * *

СӨӨЛГҮЗҮ*

Оруум болган терең залай
Хуулгазының сээң холуң
Куспактаптар болбас ийикпе.
Эргим черим кыры-биле
Эзир ышкаан ушканымаа.
Мээң чырым чайнап
чорүүр—
Бергээ түлбес хереп ында.
Кады чурттаа чорувуста,
Кайгамчыктыгы кандыг
дээрил!

Пабло Неруда бо шулуктү көчүүрүүнүң хаш-ла хонук мурнунда бижээн.

ДАГНЫҢ КИЛЕҢИ

Чалыннарлыг кижээ черде орук-биле
Чангыс эвес эртиктиң-даа чадавас боор.
Таагылыг аданнар дег, улуг даштар
Таваар сенче харап алган турар ийик.
Хей чыл улай хемче көрүп, шөлээн
турган
Хөөкүйлерин тогум түү кээп
шимчедипчик.
Эрткен дүне коданындан хоюп үшеш,
Эртер орук дуглай дүшкен, ыяштыг
болду.
Аккыр өңнүг аржыылдарлыг сөөскеннер,
Аныяк-чаа назын өңү халыңнар-даа
Балыг-быякты, бертик-бежел ыглаҗын
тур,
Бардам хеннің чалгыы боглуп, улуп
чыдыр.
«Икарустар» ол-бо чүкте чыскаалыпты.
Имиллээн чон, чүүлдер дег, хая кырлап,
Бузундуда Помпеини-даа көрүп каан дег.
Буу-даа сөктүп, туристерниг чоруп турду

Чалыныңгыр зидээнинің дугайында
Чамдык эштер биляр-даа ышкаш
догаштырган:
«Хат, чаъс болган»., «Чер-даа шимчээ-
дижири бар.
Кайын дыпсаан, чүдеп вомчаан?
Дүштуруг-дур.
Хөрек домган кылеңиден шыдаштайн,
Көшке сөктүп баткан-дыр деп биляр
тур мен.
Даштарында эртинелиг сударлаанган,
Даглар бээ чүректиг деп бадыткаар
мен.
Коммунист эш Корваланның салымы
дээш,
Сакпаам адаа ажыңайның чоруур-дур
мен.
Кордильерниң дагларында чөвүланны
Шак бо даглар бааз деңге үлежип тур...

В. СЕРЕН-ООЛ.

Бөгүн спартакиада ажыттынар

СПОРТЧУ ДЕМИСЕЛ ШЫҢГЫЫ БОЛУР

Спорттуң нацинонал хевирзеринге Сибирь болгаш Ыраакы Чөөн чүк улустарының Кыдыгга бөгүн ажыттынар зона спартакиадазынга киржири-биле Якут АССР-ниң, Хакас, Дагг-Алтай автономиг областарының, Усть-Орда национал округтуң шилиндек командалары чедип келген.

Командаларның чамдык удуртукчулары-биле бистиң корреспондентивис ужураннаш, оон составын, спартакиадага кайы хире белеткеткенин сонуургап айтыртан.

Якут АССР-ниң шилиндек командазының удуртукчузу Р. АТЛАСОВ:

— Спорттуң национал хевирзеринге чылдыц-на эртип турар спартакиада национал спорттуң сайзырадырынга удуг дузалы чедирип келген. Оон маргылдаваарынга идепкейлиг киржири-биле бистиң республиканың спортчулары чыл бүрүде кыналчалыг белеткенип, шаңналдыг черлерни ап келген деп, ол демдеглээн.

Силерниң республикацар найысылалынга болуг спартакиадага белеткелдивис багай эвес деп бодаар мен. Ындыг болза-даа, бан бурунгаар мактанырга багай. Кайы-даа команда эки белеткелдиг келгени сиилиг. Спартакиадага шаңналдыг чер дээш спорттчу демисел шыңгыы болуру чугаажок. Эки белеткелдиг келгенивер тиилээр апаар.

Командаң составы шыпрак, ында хей чүрүүзүнде ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастерлери кирген. Тыва, бурят хүрештерге, якут халышка, шай көдүрериниг шүүтү мастерлер болгаш спорт мастериниг кандидаттар киржир. Бисте ССРЭ-ниң спорт мастерлерү, мөгелер Александр Аргунов, Петр Березкин, Илья Григорьев, национал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастерлери моге Юрий Васильев, якут халышка Владимир Алексеев, Николай Сапников ышкаш өске-даа сураглыг спортчулар бар.

Тываның наймысылалынга келириивиске бисти аңы-дүңма үзүү-биле хүлээп алды, ол дээш өөрүп четтиргенивисти илереттивис.

— Спорттуң национал хевирзериниң талазы-биле Сибирь болгаш Ыраакы Чөөн чүк улустарының зона спартакиадазынга киржири-биле бистиң областың командазы чедип келген, оон составында эң дээре спортчуларывыс киргеи — деп, **Хакас автономиг областың командазының удуртукчузу Э. ТАЛАЧЕВА** чугаалады.

Бурят хүрешке хүрежир бирги разрядчылар В. Конгаров, В. Алмагаров, тыва хүрешке киржир М. Чертыков ышкаш шилиндек спортчулар командада бар. Ча адыкчылары шүүтү чаа улус, мончалзада өскелерден өөредип алыры-биле чедип келгенин биске ол дыңнатты.

Даг-Алтай автономиг областың шилиндек командазының талазын Ю. ЧЕНЦОВ:

— Бисте ча адыкчылары келбээн, мончаган командаңың составы долу эвес. Шөй көдүрер кижилеривис шыпрак. Ында ССРЭ-ниң спорт мастерлери В. Слоботчиков, Ә. Суртаев кирип турар.

Спартакиадазының ча адарындан өске маргылдааларынга бистиң спортчуларывыс идепкейлиг киржир.

КӨГҮЛДҮР ШӨЛДЕР

А. С. Пушкиниң шүдүрээлиг олумчок болдурупкан үезинде пушкинчи идык черниң таалынчыг бойдузунга хайыра чок болган, оозу хугбай-дыр ийин. Сороть хемниң эриктери чыырлып, Михайловское, Петровское, Тригорское болгаш өске-даа бүтүү-ле он дөрт хөлчүгештер сыягадыр тыртылып, Малемец болгаш Кучане хөлдерниң дүвүн сигем-шөрбөк шива ап. Михайловскоеде кырган Ганнибаль хөлү чечектер-биле өремөлеңнип, а Шиваниг хөлү соглуп кирип ыдыр апарган.

Хөлчүктерге болгаш хөлдерге тыңгарыкчы, чаа аушту бээри — чагаагайжыдалга төлевилелиниң алыс сорулгазы, ол төлевилелдиң хилырыпкы ажылдарын Ленинградтың «Гипроводхоз» институдунуң ажылдакчылары доозупкан.

Төлевилелди ёзугаар алыргга, Савкию суурлуг алдың чарымда Сороть хемниң кирер ооҗугуң инитинден ажыттынып, хандынып турар плотин аастарлыг чаа тургустуглар. Кезээде суг адаанда чыдар ужурунда ол «көлүлбес» чаа хемниң суунуң деңнелии ойлээр арганы бээр. Чайгы үеде Сороть бодуңуң курлаалыңар чамдыызы «сонган-катыг» ыдар хөлдерге суйсуп кылыр бээр, ол хөлдерниң суг адаанын үүштери мончаң аштадып арыглаткан турар.

Парк-доргуулер хөлчүктерге «эмнедылгенниг долу курузуу» база эртер. Оларның суун кургаткаш, дүвүн аштап арыглаан, дой-довурак-биле шириктелдиргиптер, оон соонда орумнеп каскан артезиан кудуктарның суу-биле хөлчүктерни база катап пөкүүжеге долдуруптар. Ол кудуктар суун доктаамал үндүр бүдүрүп турар апаар. Хөлчүк суунуң деңнели ынчаар тударга.

Хөлчүктерге болгаш хөлдерге тыңгарыкчы, чаа аушту бээри — чагаагайжыдалга төлевилелиниң алыс сорулгазы, ол төлевилелдиң хилырыпкы ажылдарын Ленинградтың «Гипроводхоз» институдунуң ажылдакчылары доозупкан.

Төлевилелди ёзугаар алыргга, Савкию суурлуг алдың чарымда Сороть хемниң кирер ооҗугуң инитинден ажыттынып, хандынып турар плотин аастарлыг чаа тургустуглар. Кезээде суг адаанда чыдар ужурунда ол «көлүлбес» чаа хемниң суунуң деңнелии ойлээр арганы бээр. Чайгы үеде Сороть бодуңуң курлаалыңар чамдыызы «сонган-катыг» ыдар хөлдерге суйсуп кылыр

Н. КОНТРАТЬЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Ленинград.

Г. В. НОВОСЕЛОВТУ «НИИТИНИҢ КОРУМ-ЧУРУМУН КАМГАЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОНЧУГ ЭКИ АЖЫЛЫ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЛЫ

Албан хүзээлгезинге күүседип турган үезинде дидим болгаш шиитпиргиг болганы дээш Тыва АССР-ле орук хайгаараалының инспекторуу, милициниң биче сержантызы **Владимир Георгиевич НОВОСЕЛОВТУ** (өлген соонда) ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүүжининден «НИИТИНИҢ КОРУМ-ЧУРУМУН КАМГАЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОНЧУГ ЭКИ АЖЫЛЫ ДЭЭШ» медаль-биле шаңнаар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1974 чылдың июль 10.

* * *

Дидим болгаш шиитпиргиг болганы дээш

Бо чылдың февраль 26-да милициниң биче сержантызы Владимир Георгиевич Новоселов чүк машиназын эзирик чоланачылап чораан кижиниң буруузу-биле кызылчыларның таварымын болуру турган дыка хей озал-ондакты таварылганын болдунуң аны-тыны берип турган, болдурбайн барган.

Ол кезээ орук хайгаараалының инспекторуу Владимир Георгиевич чоланачызы чурум үрээн чүк машиназын «торгатканнарын» шолуүште аппарын каар дээш. Интернационал ундумчузу-биле бар чораан. Мурнунда ыяй-бээр тендирээн кижи ышкаш, машинаң кел чораан автомобильди ол эскерип каан. Ол оңу доктаамыр-дыр деп шиитпирлээн: бодуңуң автомашиназын орук кыймыга тургузуп каапп, оон тевиишиниг турун алгаш, чыыртыкылыг айтыкчы-биле оңу доктаадып өгелээн. Ол дөрт келген машинадан чайлап четтикпээн... Бодуңуң албан-күзээлгезин күүседип, эрес-дидим болган шиитпиргиг болган милиционерни Тываан чурт толегтинбиле үнелеп шаңнаан.

Кадык камгалалынга

«ЕНИСЕЙ» — БЕЖЕН ЧЫЛ БОЛГАН

Сибирьде эң баштангы совет дыштамныга башкынарының бирээзи — «Енисей» 50 чыл болган. Ада 1924 чылдың чазынында безин 880 кижиниң дыштаатаа — оларга колдуунда Красноярскиниң мастерскаялаарының болган фабрикаларының ажылчыннары.

Ам «Енисей» чыл дургузунда 12 мүң дыштанакчыларны хүлээп ап турар. Халыларның кайгамчык оюма арга-арыг, арыг агнар, дыштанакчылар үдүүр чаа корпустар, Красноярск ГЭС-ке ани-чорук кылыры. «Столбы» деп заповедниктиг барып көөрү — ол бүгү болза тергиин ын дыштанмаганың үнелезинге болуур. Анаа чоокку үеде хей кагыт чаа корпустарны, дыштанакчылар эртир бассейнин тудар.

Оон аңгыда Красноярск крайның база үш дыштанакчыга башкыдың. «Учум хөл» болган «Шира хөл» курорттарын эдс дерип ыяпыр. Кардиологтуг улуг «Балахтинский» санаторий ажыглалга киирер, ол санаторийни чоокта чаа ажыттынган арбаан суглардыг черде тудуп турар.

ЭМНЕЛГЕЛЕРГЕ ХЕРЕК ВИДЕОТЕЛЕФОН

Львовта медицинаның радиоэлектроннуг аппаратура заводу транзисторлуг видеотелефоннарны эдерее бүдүрүп эгелээн. Ол тургузуглары ынчалче черлерниге ажыглаар.

Аппараттың системазында кирип турар үш телекамера үш абоненттиниң арадында — аарыг ажыннин, келген кижиниң база эмчи сестразының аразында харылзаанны хандырар. Херек апаргында, камераларны бир өрээлден өске өрээлче, бир каттан өске каттыче дамыглап чедирип ол болур, аар аарыг болган бодуур кижилер-биле ужуражыр дээш келгеннериниң моогу чурнунда болдунмайн турган харылзаазы, эмнелге черинде чыдыг эмнедип турарларны эмчиниң дүрген хайгаараи көөрү ам видеотелефоннуң ачызында болдунуп болур апаргаи.

(СЭТА-ның корр.)

ТВ ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 12-ДЕ МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдыгалтар программалары. 13.35 — Өнүүт телекөргүүлүг. «Нестин» деп хей сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүлүг. 3-кү серияны. 14.45 — Мелодиер. 14.45— «Москвадың концерт залдарындан». Делегейниң П. И. Чайковский аттыг V конкурузунуң түңнелдиргеге. 16.50—17.00 — Чапсар. 17.00—Эфирде — «Аныяк назын». Комсомолга В. И. Ленининиң адын тывыскаанындан бээр 50 чыл болганынга турасканаткан дамчыдыгалга.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30 — Өнүүт телекөргүүлүг. «Леонардо да Винчиниң амыдыралы-чурттаазагазы». Хей сериалыг уран-чечен телефильм. 4-кү, 5-ки серияларды.

КЫЗЫЛДАН

20.50 — «Сибирь улустарының национал спорт хевирлери». Телевидениеге пресс-конференция. 21.20— «Нептун, киреринг чепшээреңер» телефильм.

МОСКВАДАН

21.35 — Улусчу таңны ансамбльдериниң Кишиневта III Бүгү-эвилел фестивалының түңнел концерти. 22.50—23.00 — Чапсар. 23.00 — «Ун». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пан Вонтуң чудазы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«НАА-ХЕМ»: «Хууягазын сакпыт» 10.00, 15.00, «Куда тангезуу» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыынды 9.30; «Хөл дуванде шыгнаг» 11.00, 12.50, 14.40; «Кежуруглер» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черниң чуулар» 10.00; «Чайгы дүштер» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Бай дүштүн-кыс» 16.10, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Кижи — оркестр» 18.00, 20.00 шактарда.

Холдарында туктар киксээн
Комсомолчу оолдар, кыстар
Байыр-чыскаал хүннеринде
Базып орда чараш-лайын!

Ис чурттуң
Идегели,
Чаартыкчы
Салгалы ол.

Ажыл-ишке, өөредилгээ
Алдар-адыг бедик-лейин.
Ада Ленин чагыгларын
Алыс ишинчы ылыр-лайын.

Ие чурттуң
Идегели,
Чаартыкчы
Салгалы ол.

Ч. КАРА-КУСКЕ.
А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН ЧЫЛДАРЫ

Бо чылын бежеңнеп тур мен. Комсомолга Владимир Ильич Ленининиң адын тывыскандан бээр база ол хире үе эртип турар болганда, мээң сетилгенимге ажок хайгыышкынныг. Аревэниң болгаш Ленинчи комсомолдуң хүрээлеңинге эрттирген назынным, ажыл-херээм караамга көстүп кээр-дир.

Аревэ кежигүнүге он бештиимде-ле кирген мен. Бешкы класстыг дооскан үем ол. Ынчангаш школамга-даа, сумуга-даа хөй-ишкитэ ажылынга хиржилгем оон эгелээн. Ыяштыг культармейжилеп чораанымга ам-даа чоргаарланыр мен. Берт-Дагның Сарыг-Аърга-Аксы. Балгазынның Үтүг-Туруг ынчаар аалдарын аттыг, чадаг кезип, чонну биижикке өөредип чордум. Ол үениң комсомолчуларының коллаагазы мындыг турган. Владимир Ильичиниң чагыын ынчаар күүседип турган бис.

Калдак-Хамар артын-сыын
Казып алза, аштап алза!
Кан-из чыгаза мувуп аягаш,
Халдып орза, түтсүп орза!

Ынчангы Тес-Хем кожуунуң Нарын, Качыктан О-Шынаа чедир бүгү сумуларының республика наймысылалы-биле хармалдыр кара чаңгыс оруу Калдак-Хамар

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 163 (9537) | Суббота, июль 13, 1974 чыл | 1925 чылдан үнелеп чыдыр | Өртээ 2 коп.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУННУҢ БАШКАРАР ТӨП ЧЕР, июль 11. (СЭТА). Ужуп турар «Салют-3» дээн эртем станциязының экипажы бодумуп ажылының башкы чартыын доозуп турар.

Задчеглиг ажыл хүнүнүң үезинде космонавтылар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин олар чер атмосферазының спектралдыг шинчилөөшкинни кылган. Хүндүскү горизонтунуң спектрографтаашкынын база хүн ажыы, хүн үнүп келип турар үеде байдалды шинчилээн. Моон алган түңнелерни барымдаалап, космос атмосферазының оптикалының сорулгаларын шиитпирээр. Бо ажылдар чүгүле эртем болган улус ажыл-агый ужур-дузалыг.

Экипаж техниктиг шенелделериниң программазын ёзугаар космоска ажыдыралды хандырарының комплекстиг системазының чамык элементилерин база шенээн.

Эштер Попович болгаш Артюхин олардың казының байдалы эки. Ужудуушкунуун программазын чедиишкинниг күүседип турар.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ПОЛЬШАГА БААРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ПКАП Төп Комитединиң, ПУР-нуң Курунө Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чазааның ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Польшаның катап тургустунганының 30 чылы-биле халбашкан байырлалдарга киришири-биле Польша Улус Республикага баар.

1974—ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛЫ

Дүжүт ажаалдазынга

Кызыл хөөрай Совединиң «Бок-Тей» совхозунда ниитизи-биле тараанын дүжүдү бүгү эвес болуп хире байдал коствун келген. Совхозтуң тараажылары гектар черден ортумаа-биле 9 центнер дүжүттү алыр деп кдеген турар. Совхоз бо чылын күүнеге 2 муң тонна тарал дүжээр хүлээлгелиг.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының тараанын дүжүдүн чидириг чокка ажаан алыры болгаш ону күүнеге салдарын соксаал чокка чоруулары ажаалда техниканың ой-шаанга болгаш шыңарныг белеткөөнүнден хамаарыжыр. «Бок-Тей» совхозуун механизаторлары ол сорулганы шын биитеш, ажаалда техникалының септелгезин бо хүннерде маселалыы-биле эгелээн.

Эрткен чылдың тараа ажаалдазынга 18 комбайн ажыглаан. Бо чылын анаа немей тараа ажаар дөрт комбайнны база алган. Ынчангаш ниитизи-биле тодарадыкчы чылдың тараазын 22 комбайн ажаар. Ол комбайнарның 9-зүн «СельХозтехниканың» районнар аразында каттыжышкынының капитал септелгезин эртипери-биле комбайнерлерибиле кады чоруудан бис. А сее комбайнның түрмек септелгезин совхозтуң машина-тракторлар мастерскаязынга чоруудар. Тараа ажаалдазынга кирер бүгү техниканың септелгезин автогузун башкыдыг хүннеринге доозар сорулгазы бистиң механизаторларывыс боттарының мурнуңа салгаа.

Совхозтуң директизазы септектилер аразында социалистиг чарыштың негелделерин ажыглап кылып турар. Ажаалда техниканы дүргеп септеп доозган механизаторлардың бүгү талазы-биле деткиринче улуг кичээнгейни салгап.

Дүжүт ажаал алышкынының безин денгеле чорудары хөвт турлагларын чогуур ойлаанда эки шынарлыг белеткөөнинден хамаарыжыр. «Бок-Тей» совхоз бригадазын тоотерин улегеренге кыдыр септеп дерзин. Совхозтуң директизазының тараажыларын ажыглап, чуртталарывыга бүгү таварымалыг байдалдарны кылып, хөвү турлагларын телевизордар, радиоприёмниктер болгаш оон-даа өске чүүлдер-биле хандырар. Ынчангаш бистиң совхозтуң механизаторлары тад дүжүттүң ажаалдазынга багай эвес белеткелиг турар.

Е. ЧИЖИК,
совхозтуң кол инженери.

СЕРИИН ЧАЙЛАГДА

«Коммунизмче орук» колхозтуң Титов аттыг сүт-бараан фермазының агыны сүтлуг, алдак шыктыг, сериин чайлаг—Бүгүт-Аксыңче тоокта чаа каже берген.

— Малдан хөй продукцияны алыр дизе, ону эки өдәр белчиңирлиг черге кадарар херек—деп, фермада партия бөлүүнүң организациязы Кыргыс Сүлүүй чүгаалай-дыр.— Ынчангаш бистиң фермавыста бо чайын 3—4 хонашка бир-бир ай болуп, олар солгуруун планнап көргеш чүве. Чазын Шөлүг өөү, оон Ортаа-Хараганга турдувус. Ам маңаа үжеп хонук хире турган. Ак-Инек-Аксыңга барып ай ажыт болуур бис. Ынчаныыс аргажок. Чүге дээрге бо чылын өът-сигенин шөолүг эвес үнген.

Үк фермада он хире сааңчы, чүс ажыг саар инек бар. Сааңчыларывыз бежи комсомолчу, оларның аразында бо чылын чаа ажылдап кирген кыстардан бар. Тодарадыкчы чылда алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир дээш шулуруу ажылдап келген кижилер эрээш эвес. Хоочун сааңчылар Соскул Чигт, Белээ Ламба болган комсомолчулар Люда Сан-Хөө, Анна Бар-Хөө чаа кирген өөрүнге дузалажып, арга-дуржулгалыы ламчылыг берип турар. Кадарчылар Демир-оол, Бүнгза инекterинин, оларын тазарыштырып, өнча-мендя ажаан, кыммак ажылдап келген.

Коллективтиң ажылын эки организастаан. Социалистиг чарыштың негелделерин ажыдап кыпган болгаш кескү черлерде ажыктаан. Оон канчаар чоорул туразын хүн-бүрү хынап, түңнелин үнүрүп, кижилерге дыцгыдып келген. Тиилекчилерге шаңнал-макталды тыпсып турар. Коллектив айтыкан сорулгаларын ажыглаарскүн бүү-биле күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаш, чартык чыл планын чүс хуу күүсеткен.

Е. АРАКЧАА.
Эрзин район.

СҮТ ЭЛБЕК

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң төп сүт-бараан фермазының сааңчылары болгаш кадарчылары кодө ажыл-агыйның Бүгү-эвилел социалистиг чарышкынга киришпишаан, Совет Тывазын 30 чыл болуу ыонга күш-ажылчы белеткелиг ужурлуг дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Ферма коллективи чараш бойдус чурумалдыг, оъттуг-кектуг Бүреп үнүнүң Көк-Кастыг деп черде чайлаглап турар. Саар инекterинге сүүт ай бүрүүзүнде өлүп, эртекеп улам айлаарда 272 тонна 380 килограмм сүттү сааң, сүт бүүтерер болгаш күүнеге садарының чартык чыл планын ажыр боттандырган.

Сааңчылар өртүүнүң кадарган социалистиг чарышка Нина Русских, Надежда Иродова олардың ыглаган.

Сүт сааңдазын көөдедиринге улуг кадарчы Андрей Пахарев, дузалакчы кадарчы Геннадий Густов олардың киирип турар үдүт-хуузу биче эвес.

Ам сааңчылар болгаш кадарчылар чылдың баштайгы чартыынга чедип алган чедиишкиннерин быжыглавышаан, сүт саадлазын улам көөдедир дээш ажылдап турар.

И. АЛЕКСЕЕВ.

СЕПТЕЛГЕ ЭКИ

Каа-Хем районуң «Тиилелге» колхозунуң механизаторлары болгаш тараажылары чоску бөл чылдың дөртку тодарадыкчы чылының дүжүдүн ажаан алыр дээш техника септелгезин шалыпкын чорудуп турар.

Колхозта 24 комбайнның кол септелгелери доозулган. Ажыл-агый бо чылын 6, эртекеп чылын ийи чаа «Сибиряк» деп комбайнарны садып алган.

Септелгеге ажылдап турар механизаторлардан Владимир Барбалдай, Бичө-оол Аракчаа олар шылгаган, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнге киргеп.

Колхозтуң шөлдеринде тараа культуразының үнүжү эки. Ынчангаш механизаторлар болгаш септекчилер оны ажаал алырына хынамчалыг белеткелиг чогуудуп турар.

А. КУМАЯК.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң механизатору комсомолчу Александр Кара-оол бодунуң шалыпкы ажылы дээш, 1973 чылдың социалистиг чарыш-ының тиилекчизи деп хөрен демдээ-биле шаңнатнаан. Оон хөрээнге Куш-ажылдың Кызыл Тук орээни чайынналып чөрүүр.

Бо чылын ол база шалыпчы ажылдап, эш-өөрүнге үлегерим көргүзүп турар. Бо хүннерде ол болза көдээ амыл-агыйның хизы-буру ажылдарын кылып, хүн үнүүн ажыр күүсеңип, социалистиг чарыштың мурнакчызы болуп турар. Чурунта — А. Кара-оол.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

СПАРТАКИАДА АЖЫТТЫНГАН

Спарттуң национал хевирлериниң талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазын он ийи чыл мурнунда — 1962 чылда Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың наймыкылалы — Кызыл хөөрайга баар дугаар эрттирген.

Оон эгезинден, бо спартакиалга чанчыл болуп, чылдың-на эртип турар. Анаа Бурят, Тыва, Якут АССР-лериниң, Хакас, Даг-Алтай автономнуг областтарының, Алтай, Усть-Орда Бурят национал округтарының шилиндек командалары киржип, спорттуң мергежилин шенелип, арга-дуржулгазын солчуп келгеш.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазын эрттирип турар сорулгазы —куш-культураны, ыяшкыны национал хевирлериниң талазы-биле спорттуң иштерелин сайгарыры, шилиндек спортчуларны изделирин болгаш белеткээри болуур. Эрткен он ийи чылдың дургузунда спартакиаданың программазында киирип турар бүрзит, тыва хүрештер, ча аддары, ыяшт хамыпы, шөй кадырери үстүнде ады киргеш республикаларда, областтарда, национал округтарда кескүүзүн-биле сайгырган.

Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының эрга спартакиадазы бо чылын бистин республикавыс наймыкылалы — Кызылда эртип турар. Спорттуң программазында-рында, эки арга-дуржулганы иштерединге ол улуг роль ойнаар.

Спартакиадага киржирип-дир Якут АССР-ниң, Даг-Алтай, Хакас автономнуг областтарының, Усть-Орда национал округтуң командалары чедип келгеш. Бистиң республиканың ийи шилиндек команда киржир.

Кызылдың Совет Тываның 5 чыл ою аттыг стадионга национал спорт талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазының байырлыг ажыдыышкыны дүүн кежээ болган. Кол судья В. С. Хопров маргылдаанга киргирип-биле командаларның бүрүн белеңин спартакиада эртиреп оргкомитединиң дарказынга илеткөөн.

Спартакиазының эрттирер оргкомитединиң дарказы, СЭКП Тыва обкомунуң пропагандазы болгаш агитация кидиишкинниң эргелекчизи Н. Д. Ширипей, ВЛКСМ Тыва обкомунуң йитки секретазы Г. С. Иргит спортчуларга байыр чедиин, бо улуг маргылдаага чедиишкиннериг болгуун күзээнээр.

1973 чылда болган спартакиадазының чемпиону — Якут АССР-ниң шилиндек командазының төлээзи Совет Дээдизиниң гимнизи байырлалдыг-биле чаңгыланыыр турда, спартакиаланың түүнү кодургеп.

Спартакиаланың программазында киргеп спорттуң хевирлериниң маргылдаа-дагы.

Т. ХЕРТЕК.

Могадишога митинг болган

МОГАДИШО. (СЭТА-ның тускай корр.). Июль он бирниң хүнүнүң ийги чартыында сомали-совет майгыралдың хей муң кижи киржикеп митингиге болган.

Сомали Демократтыг Республиказының Дээди Революстуг Чөвүлелиниң Президентизи Мохамед Сиад Барре биле СЭКП-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дарказы Н. В. Подгорный олар аңаа чүве чугаалаанналар.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ТӨРЭЭН ЧУРТУНЧЕ ЧОРУПКАН

МОГАДИШО. (СЭТА-ның тускай корр.). Дээди Революстуг Чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барренин чалаанын ёзугаар СДР-ге албанныг аян-чоруун кылып чораан СЭКП-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дарказы Н. В. Подгорный июль он ийиде Сомали Демократтыг Республикага Төрээн чурттунче үнүп чоруушкан.

Могадишовуй аэропортуун СЭКП-ниң болгаш СДР-ниң күрүне туктары-биле шимнөөр.

Сомалиниң Дээди Революстуг Чөвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барре, ДРЧ-ниң орлаакчы президентилери генерал Хусейн Кулмие Афра, генерал Мохамед Али Самантар, полковник Исмаил Али Абукар, Дээди Революстуг Чөвүлелиниң кежигүнүнүң

Совет Тываның 30 чыл юбилейине

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН

Тодарадыкты чылдың планныг онаалдаазын чедиишкинниг күүседир. Совет Тываның юбилейин төлептиг үткүүр дээш чарыш республиканың бүгү черлеринде улам калбарган. Маңаа чижек кылдыр Өвүрле «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннарының ажыл-ижин айтып болур.

Чайгы семиртилгеми, күскү болгаш кышкы одарладыышкынны шын организастап, ажаалда, хайгаарал кичээнгей салганындан колхозтуң малы мендип, хүр чыл ашкан. Оон түнелиинде күрүнеге чартык чылда 250 центнер эът садар онаалдаазы 290 центнер кылдыр, 150 центнер сүт планын бага ажыр күүсеткен.

Ам күштүг дүк ажаал алырынче угландырган. Чылгы чедиирин, ошку кыргылдазын чогүүр өйүнде доозкан, 19 мун хойнуң хой кезиин азы 11,5 мун хиреэин кыргып апкан. Күрүнеге 400 кг чедип, 950 кг ошку дүгүн болгаш 11000 кг хой дүгүн дужаагаң.

Малчыннарның ол бүгү чедиишкинни партийжи-организастыг, культура-массалыг кижизидилге ажылының коргузүү, социалистиг чарышты үре-түнелиг калбартканының түнелди. Колхозта партия организациязының секретары Даржай Монгушович Ким-оолдуң дыннатканын ёзугаар алырга, бо түнелерде үш кыргылга пунктузунда ниитизи-биле 48 хачыдыг агрегаттар үзүктел чокка ажылап турар. Хой кыргылдазын чоокку түнелерде организастыг доозары дээш чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирген.

База бир чугула айтырыг — чайгы семиртилгени шын организастаары болур. Чылгы болгаш мыйыстыг бода малды июнь эгезинде-ле тайгаланыпкан. Шээр малды: Хөндергей баштарында — 14, Артыштыг хемде — 6, Улаатайда — 14 кезек черде чайлаглаткан. Малчын бүрүзү одар солуур хонаштарлыг.

Ниитизин малын остурер, оон продуктулуг чоруун улам бедиирер талазы-биле ажылы үлегерлиг кижилер колхозта хой. Маңаа чижек кылдыр Монгуш Намбар-оол. Ооржак Сарыг, Күүлар Маргыт-оол болгаш өскелерни-даа алап болур.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Хайдагайты суурда амыдырал хандырылга комбинады Өвүр районда үлеттүүр бүдүрүлге организацияларының аразында эки ажылдыг черлерниң бирээзин. Коллективтиң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының бирги кварталында районнуң үлеттүүр-бүдүрүлге организацияларының аразынга бирги черни алган, СЭКП райкомунуң болгаш райониуң күүсекчи комитединиң шилчилер Кызыл тугу база 150 рубль түнүүр акша-биле шаннаткан. Ажылынга кыымак, даараан хептериниң шынары эки болуп турар эштерни маңаа алап, демдеглээр херек. Оларга хоочуң даараныкчылар Шагдыр Серин, Адыгжы Чүчай, комсомолчулар Рая Сат, Таня Куулар, Шура Макар-оол база тыва хеп аймаа даараар мастер Тамара Монгуш хамаарыжыр. Идик септээр мастер Тумат Комбужукту, комбинаттың директору Түметтей Күүлар база-ла мактаар болду. Комбинаттың кылып турар чүүлдериниве чаа түре — тыва тоннарны, ат кожегелерни, малчыннарга шай, дүс хаптарын, таалыннарны даарап турары. Бо бүгү эдилелерни кылып нептередири Совет Тываның 30 чылынга улуг белек болуру чугаажок.

«План дээрде уйгу-дыш безин дивес апаар кайгамчык-ла кызымак улус» — деп, коллективтиң кижилериниң дугайында директор сеткил ханып чугаалады. Эки ажылы дээш, комбинаттың үш даараныкчыны халас шүүлкалер-биле шаннаткан. Шура Макар-оол, Тамара Монгуш олар Шүшенскоеже, а Адыгжы Чүчай — Моол Арат Республикаже чорупканнар.

Бо коллективтиң ишчилери культурлуг дыштанылгазын база ажы организастап турар. Оларның бир хүн иштүүр-шыдыыр черге барып, массалыг селгүүстээнникин кылып, янзы-бүрү маргылдаалар эртиирип турганын көргеш, магадап-даа турдум.

Г. МУНЗУК.

АНЫЯКТАРГА ҮЛЕГЕР

Александр Иванович Цибульский «Трансельхозтехниканың» Чадаана АТБ-зинге үр чылдар иштинде чолаачылап келген. Социалистиг хүдээлгелерин ол кезээде ажыр күүседир, ынчангаш камчаар ажылдаарының талазы-биле аныяктарга үлегерин көргүзүп келгеш. Ол — 1973 чылдың социалистиг чарыжының тергиини. Бо хүннерде алган хүдээлгелерин ажыр күүседир дээш, ол кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: А. И. Цибульский-дир.
А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

КӨРГҮЗҮГЛЕР ЭКИ

Совет Тываның 30 чыл болур оюн ажыл-ишчи чедиишкиннериг уткуур дээш, Кав-Хем районнуң ажыл-ишчилери бедиткеш социалистиг хүдээлгелерни алган, кызымаккай ажылдап турарлар. Ажыл-агыйлар, бригадалар, звенолар болгаш тус-тус кижилер аразында социалистиг чарыш калбарган. Ооң түнелериниң ай, квартал, сезоннуг үелерде беш хонуктап үндүрүп турар. Чарыштың ачызында район бирги чартык чылда эът садарының планын 101,8, сүттүң — 124,4 хуу күүсеткен. Бирги чартык чылда күрүнеге 510 центнер дүк садар тургаш, ону 643 центнер кылдыр боттандырган.

Амгы үеде районда хой кыргылдазы түлүк чоруун турар. Кыргылдада хаара түттунган кижилер ортузунда политмассалыг ажылды калбарткан.

Кыргыда пунктулары багай эвес дериттингей. Шида дозуп, плакаттарны көскү черлерде аскылаан. Агитхуудустарны үндүрүп, аңаа мурнакчыларны мактап, чалгаа кижилерни шыңгыы шүүмүүлеп турар.

Хүн келген тудум-на «Коммунизче орук» колхозта кыргылданың темпизи дүргедеп турар. Баштайгы хүннерде 20 кыргыкчы 240—260 кг дүк кыргып турган болза, сөөлгү хүннерде 350—400 кг чедирип турар апарган. Бир хойдан-на 3 кг дүктү ап турар.

Ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиирер соруга-биле кыргылда пунктузунда таарымчалыг байдалды тургускан.

«Октябрь 30 чылы» колхоз районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Колхозта электрилиг 18 хачы доктаамал ажылдап турар болгаш элээн каш кижи хол хачызы-биле кыргып турар. Кыргыкчылар Валентина Чернова, Екатерина Чиркова, Ульяна Пегудина хүнде 45 кг дүк кыргыыр нормазын 2,5 катап ажыр күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Кадарчы Соян Домбаштайның 452 хою 1,5 тонна дүктү берген, бир хойдан-на 3,2 кг дүктү кыргып алган.

«Ленинчи орук» колхозта хой кыргылдазын организастааны багай эвес. Шида 3 мун ажыг баш хойну кыргаан. Хоочун кыргыкчылар Галина Дарган, Фанна Салчак, Мария Киревина, Салчак Күске хүн нормазын ыракта ажыр күүседип, боттарының байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып турар.

«Совет Тыва» совхозта кыргылда дооступ турар. Кадарчы Куулар Бабуктуң хою 2 тонна 170 кг дүк берген. Хойжу бир баштан-на 4,4 кг дүктү кыргып алгаш, совхозта хойжулар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

К. ДОНГАК.

Шалыпкын чоруп турар

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң дирекциязы малга будук-бүрү белеткелин организастыг чорудуп турар. Будук-бүрү белеткээр бригаданы Ноябрина Артыма удуртуп келген. Ол бригадада Ак-Туруг ортумак школазының өөреникчилери хаара түттунган.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында совхозтуң Ак-Туруг салбыры 60 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Бо хүннерде ооң белеткели шалыпкын чоруп турар.

Четпестерни чайладыр

«Улуг-Хая» совхоз бо тодарадыкчы дөрткү чылда күрүнеге 90 тонна дүк дужаар хүдээлгелиг. Кыргылдага 38 муң хой болгаш хураган киирер.

Баштай 5228 хойну аралап кыргаан. Оон 10 тонна 911 кг дүк алган.

Июль 1-дем эгелеп кыргылда совхозта массалыг эгелээн. Сенектиң кыргылда пунктузунга 13979 хойну кыргымырын планнаан.

Ол пунктуга шупту 48 электрилиг хачы ажылдаар ужурлуг турда, чүгле 18 хачы ажылдап турар. А хол хачызы-биле ажылдап турарлар хөй.

Моон алгаш көөрге, электрилиг хачыларны четпе ажыглавайн турарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс болуп турар. Учёткик дүүн-даа, бөгүнүдээ кыргаан хойнуң ниити саны, деңзизиниң түнеевээн илереди. Көргүвүт самбыразында демдеглелдерни ол база кылбаан.

Дүк класстакчылары Ажы Кара-кыс, Орустаан Салзынмаа дүктү удур ылгап турар. В. Конгаа, С. Доржукай олар хүнде 6 тонна дүк пресстээр тургаш, чүгле 3 тоннаны прессте-п турар. Чылдагаанын айтырарымга пресс үргүлүү үреэнип турар болду.

Кайы хойжу кыргылданы кажан чорудар дугайында график пунктуда астынмаан. Ооң ужурундан ынчан чангыс кодан кыргылда пунктузунга келген. Ону эрте-ле доозупкан. Ынчангаш өске кылыр ажыл чок апарган.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир социалистиг чарыш чер болганда калбарып турда, бо чугула ажылга мындыг четпестер турбас ужурлуг.

Кыргылда пунктузунда бар четпестерни дарый чайладыр дугайында хемчеглерни совхозтуң дирекциязы шиитпирлээ чогуур.

О. ТАВАА.

25 ЧЫЛ ООЮН ДЕМДЕГЛЕП ТУРА...

Тере-Хөлдөн

Тере-Хөл — Тываның девискээринде каас-чараш болгаш байлак бойлус чурумалдыг черлериниң бирээзи. 25 чылдарның мурнунда маңаа мал болгаш аннымыр ажылагыйлыг көшкүн араттар чурттап чораан. Олар ынчан коллективтиг ажыл-агый дугайында чүгле солун-сеткүүлдерден номчуур боордан башка, оон ужур-дузазының дугайында улуг-ла билбес чорааннар.

1949 чылдың чазынында Тере-Хөлдүң девискээринге «Большевик» колхозту организастап, бидаргай, хуу ажылдыг көшкүн араттарны коллективтиг ажыл-агыйже хаара түдүп өгелээн. Баштай колхозка 42 ореге каттышкан. Ынчан колхозтуң ниити хөрөнгизи 191 баш бода мал, 429 хой, ошкулуг турган.

Колхозту бир-ле дугаар организастап турда, элээн бергелер тургулаан. Ынчангаш чогум чүүден эгелээрил, социалистиг көдээнин үндезинни болур коллективтиг дем каттыжышкынный канчаар организастаарыл дээш ышкаш айтырыгларны эки билир кижилер чок турган.

Ынчангаш бидаргай, хуу ажылдыг чораан көшкүн араттар улуг Ленинниң кооперативтиг планының ужур-дузазының дугайын билип алырыбыле Тере-Хөлдүң Балчырганак деп черге чангыс казанак бажын болгаш ийи кара өгнүк чанында бирги тургузукчу хуралды эрттирип, аңаа чыыллаш, колхозчу амыдыралды эгелээн бис. Ам оон бээр чээрби беш чылдар эрткен. Төрээн колхозувус таныттынмас кылдыр өскерилген. Чангыс өрген чок турган Кунгуртуга чаагайжыды туттунган чурталга бажыннары, эмнелге чери, ортумак школа, дүн-хүн чок ажыллаар ясли-сад., 225 олуттуг Культура бажыны, харылзаа салбыры, аъш-чем болгаш үлеттүүр барааннарының салгылары даээш, өскелээ күрүне, албан черлериниң түзүлгээри туттунган. Колхоз амгы үениң техниказы болгаш чепсек-херекселдери-биле хаамыртыган. Даэди болгаш оргумак эртемниг кадрларның саны өскен. Кол-да чүве — колхозчуларның амыдыралчуртталгазының көскүзүү-биле өкижээни деп, колхозтуң эи-нё башкайгы партазы чораан. ам пенсионер Климент Ларганчыкович Байыр ынчаар сактып чүгээлеп турар.

«Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери төрээн колхозунуң чээрби беш чыл оюн демдеглевиттээн, Тываның Совет Эвилелиниң хой национальыг ог-бүдезинин составынга эки тура-биле каттышкынындан бээр 30 чыл оюн толептиг үткүүр дээш тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының бирги чартынга күрүне мурнунга алдынган планнар онаалдаларын болгаш социалистиг хүдээлгелерни күүседир дээш, коммунист Василий Доржута удурткан тудуг бригадазы ээлээн.

Колхозта төрүүр хойнуң 13 коданнарының кадарчыларындан 4 кижи чүс баш төрүүр койдан 80-ден 90 чедир, 4 кижи 91-ден 93 чедир хураганнарны камгалап алган.

Бодхөө будурүлгевинге үр чылда бедик коргузүүлерлиг, үре-түнелиг ажылдааны даэш, хойжу Шулуу Байырович Баадырга Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунуң чараның ёзугаар Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны деп бедик атты байырлалдыг байалга тывыскан. Чүс баш ивидеэ 85 анайны камгалап алган Серафим Дawaa болгаш Буярай Сарыг-оол олар ивижилер ортузунда социалистиг чарышка тиилекчилер болганнар.

Төрээн колхозунуң юбилейин демдеглеп, бирги чартык чылды түнеп тура, тере-хөлчүлер ажыл-агыйда бар черпестерни база-ла утпаанар. Кыштка белеткел ажылдарыга организас чок болганындан болгаш чамдык малчыннарның онаашкан ажылынга харыысалга чогунзан эрткен кышкы шупту 837 баш хой, ошку, 27 баш мыйыстыг бода мал 17 баш чылгы мал өлүп хораан. Оон түнелиинде колхоз улуг каражага тавзрыш, күрүнеге 12 тонна дүк дужаар планынга 2 тонна хирени чедир бербейн барган.

Колхозтуң удуртукчуларының болгаш мал ажылының ускай эртемниглеринин талазындан контрольду кошбатканындан Сарыг-Хөлде Сенги Болатка удурткан сүт-бараан фермазы чартык чылда сүт будүрелиниң планын үскен. Шида күш-ажылдың сагылгачүрүмү, үчёт, отчёт кошкак тургустунган. Колхозта машина, техниканы долузу-биле ажыглавайн турарындан олардың будүрүкчүлүү чавыс.

Амгы үениң чугула кампанияларының бирээзи болур мал чеминиң белеткелин ооҗум чорудуп турар болгаш ниитизиниң мал чемин белеткээринге ам-даа эгелеп киргээн дээрзин хуралдың киржикчилери шүүмүүлээн.

Моон соңгаар үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладып, тере-хөлчүлер Совет Тываның 30 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуп, тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында күрүне мурнунга алган планнар онаалдаларын болгаш социалистиг хүдээлгелерни чедиишкиниг күүседир дээш күженишкиниг ажылдаарлар.

К. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫЛАРГА

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында Мөнгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң Тоолайлыгда № 3 ошку бригадазының (бригадири К. Сая) соруглагы улуг.

Малдың чаш төлүн онча-менди доруктуруп алыры — оларның кол-ла соруглазы. Оон бир тодаргай чижээнге аныяк кадарчы Хомушку Дудей-оолуг киирип болур. Ол ийи чыл улаштыр бодунуң алган социалистиг хүдээлгезин чедиишкиниг күүседип, 100 ошкуден-не 98 анайны камгалап ап келген. Ол ышкаш коргузүүглерни кадарчылар Хомушку Оолак, Чыңгыр-оол Далар-оол болгаш Донгак Байлак олар чедип алган.

Бо чылын бригада ошку кыргылдазын эрте эгелээн. Кадарчы бүрүзү алган социалистиг хүдээлгелерин ажылыш-биле боттандырып турарлар. Дүк планын кадарчылар Донгак Дошпуг-оол, Доспаар Мөнгүн-оол болгаш Хомушку Оолак, Хомушку Дудей-оол олар чыл санында ажыр күүседип келген. Бо чылын олар бир ошкуден ортумаа-биле 690 грамм дүктү кыргып алганнар.

Ам олар малга четчир санның чем-суурну белеткеп, кадарчы бүрүзү 5 тоннадан эвээш эвес сигенни кезип алырын шиитпирлээн.

Ю. ДОСПААР.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

РОССИЯНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

● Газ дамчыдар «Сибирь — Москва» деп шугумнуң Сорумда компрессор станциязын күрүне комиссиязы хүлээп алган, ол станция чер адаанга газын өзүп тээлээ-биле эң байлак — Медвежье деп черден 250 км черге.

«Тюменьгазпромстрой» деп трестиң эртемчилери станцияны тудуп турган. Чаа чүүлүү ажыглаан: корпустар хаанзынга ажыллаар өзүп демир-бетонның орнунга алюминийден кылган ханаларны тургускан. Оон ачызынга каналар конструкциязын агаар транспортубиле даэжыглап, тудуттуң хуусаазын үш ай кымырган.

● Чухотка тундразының орук оон черлери-биле кожуглар сөөртөөн К-700 деп ийи трактор баштайгы рейсти кылган. Билибинодан дагжылар чүрттеп турар Алискерово деп суурга чедир чугула чүктерни чедирген.

Моон мурнунда чайгы үеде тундразы дургаар транспорт чорууру болдунмас деп саналып турган. Билибиноның механизаторлары К-700 деп тракторну малгаштыр черге чоруур кылыр тааржыттыр эде дерүш, ол хереекти будүрген. «Кировец» деп трактор коштуң дүгүйларны тааржыттыр кылган, ол чорук трактороун хөрүүнге базымын ийи катап улгаттырган. Бо чылын эрттирген шенелге ооң будүрелдиин көргүскен. Моон эгелээш К-700 деп трактор тундразы дургаар доктаамал рейстерни кылыр.

● Челябинскизе Колюшенко аттыг орук машиналары будүрер заводтуң инженерлери болгаш ажылчымнары тудуг орук-машиназының талазы-биле Бүгү-эвилелдин эртем-шинчилел институдунуң специалистерибиле кады болуп чоруур, ускуужунун ишкири 25 кубометр скреперни чогаадып кылган.

Ураламң чаа күүктени дээрбе шимчеликкилиг, 850 ат күштүг, электри-биле ажылдаар трансмиссиялыг. Бир дугуюнун диаметри үш метр, шупту дөрт дугуй шимчеп ажыллаар. Дугуйларның ортузунда моторларны эптээн.

Чаа агрегат шенелде үезинде бедик будүрүкчүлүүн көргүскен: 45 тонна көрзүн киирер үеткүштү чүгле 30 секунда ишкинде долдурган. Ол хире чүктү дүжүреринге база 30 секунданы чарыгдаар. Бодунуң кемчээли улуг болза-даа (оон узуну 16 м) машинаны эптиг кабинадан чииги-биле башкарар.

Завод чыл төнчүзүнге чедир мындыг дөрт машинаны кылыр. Оларны бугалар казарырга, плотчиналар, сут хөөлбектери тударынга, өске-даа ажылдарга ажыглаар.

● Тайгада Шимановка хоорайда бир чылда-ла 75 мун кубометр панель будүрер күчүлүт, улуг панельдерден бажын тудар комбинаттың тудуун эгелээн. Ук будүрүлгениң продукциязын Байкал-Амур магистралының хоорайларын болгаш суурларын тударынга ажыглаар. Хөй кыят бажынарның баштайгы панельдерин келир чылын берип эгелээр соруглаганы тудугжуларның мурнунга салган.

Комбинаттың цехтеринге таваан сылырын демир-орук транспортунуң Москвада институдунуң студентилеринге даскан.

● Киров хоорайда Май 1 аттыг машина тудуг заводунуң коллективи 16 тонна көзүрер дизель-электрилиг демир-орук кранын Байкал-Амур магистралынче оруткан. Мурнундагы, мындыг хевирниг кранналрынга бодаарга, чаа агрегатта немелде тургузугну кылган, оон ачызында чүктү оожум шимчеп чораан, көдүрер болгаш дүжүрер арга тургустунган. Ону эптелге ажылдарынга ажыглаарын база көргеп. 16 тоннаның кранын база бирээзин кылган, июль айда БАМ-че орударын шиитпирлээн. Ол кранны Киров хоорайның 600 чыл оюнга тураскаараан субботник үезинде бүдүргеп.

● Дүжүт ажаал алышкынынга 3500 автомобиль белеп! Ол дугайны Ортаа Волганың транспорт эргелели рапорттаан. Машина бүрүзүн 20—25 мун километр эртер кылдыр магадылаан, ол дээрге, ажаал алышкын үезинде үзүктел чок ажылдаарынга четчир. Автомашина болгаш кожуг бүрүзүни ыяк кылган.

Хөй тараанны болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын сөөртүр — Волгачын автомобильчилериниң чүткүлү мындыг. Социалистиг чарышка деңнежир кижилер ында хөй. Оларга аар чүүк оөртүр автопоездилериниң чолаачылары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары А. И. Лепешкин, А. Т. Саломаслов болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның чамдыктары беш чыл планын шагда-ла күүседипкен.

Ажаап алышкын үезинин бир чугула звенозу болза, ий дээре чолаачылар баштаан ийи эзлиг-биле ажылдаар бригадалар болур. Оларның ажылдап кылышкынны чаңгыс ээлчег-биле ажылдап турар эң кызымак чолаачыларның көргүзүүнден безин 70 хуу хөй болуп турар. Аныяк дружулазы эвээш чолаачыларны хоочунар бригадаларынга бижыглаан.

Эртеен чылдардаазы-биле бир дөмей чүктериниң хөй кезии автопоездилер-биле сөөртүр. Оларны калбаа-биле ажыглаарга кожуг чок машиналарга хереглеп кызырлыр болгаш кожуг чок машиналарны комбайндан шаңче тараа база силос сөөртүргүнге ажыглаар арга тургустунар. Бир эвес эртеен чылдарда ажаап алышкынга 1.500—1.700 автопоездилер ажылдап турган болза, бо чылын 1000 автопоезди ажылдаар.

● Соңгу Онегада тудуп турар рудниктен баштайгы тонна бокситти хуусаадан ийи ай бурумгаар алган. Ол бокситти чүткүлү мындыг. Социалистиг чарышка деңнежир кижилер ында хөй. Оларга аар чүүк оөртүр автопоездилериниң чолаачылары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары А. И. Лепешкин, А. Т. Саломаслов болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның чамдыктары беш чыл планын шагда-ла күүседипкен.

Ажаап алышкын үезинин бир чугула звенозу болза, ий дээре чолаачылар баштаан ийи эзлиг-биле ажылдаар бригадалар болур. Оларның ажылдап кылышкынны чаңгыс ээлчег-биле ажылдап турар эң кызымак чолаачыларның көргүзүүнден безин 70 хуу хөй болуп турар. Аныяк дружулазы эвээш чолаачыларны хоочунар бригадаларынга бижыглаан.

Эртеен чылдардаазы-биле бир дөмей чүктериниң хөй кезии автопоездилер-биле сөөртүр. Оларны калбаа-биле ажыглаарга кожуг чок машиналарга хереглеп кызырлыр болгаш кожуг чок машиналарны комбайндан шаңче тараа база силос сөөртүргүнге ажыглаар арга тургустунар. Бир эвес эртеен чылдарда ажаап алышкынга 1.500—1.700 автопоездилер ажылдап турган болза, бо чылын 1000 автопоезди ажылдаар.

● Соңгу Онегада тудуп турар рудниктен баштайгы тонна бокситти хуусаадан ийи ай бурумгаар алган. Ол бокситти техниологтут шенээшкини кылыры-биле чорудар.

Тудугжулар болгаш дагжылар бокситтер чыдар черге дүрген чедер дээш үш миллион кубометр ажыг дөрзүнүү өскээр чайлаткан, шыналарның хөй метр черлерни эрткен. Тайгада он-он километр бетон оруктарны кылган, электри дамчыдар шугумну кылган. Тудугжуларның болгаш дагжыларның чавгайжыды тутканы суурду өзүп турар.

Соңгу Онега рудниктиң 1975 чылда ажыглалга киирерни көрген. Ол рудник чуртка эң улуг болур болгаш чыл санында-ла өңнүг металлургия заводтарынга миллион-миллион тонна руданы бээр. Даг үлеттүүрүүнүң улуг арыглалга комплекизин Архангельск областа тударын база көрүп турар.

● Краснодар крайда Новокубань районнуң «Ленинчи орук» дуржулга ажыл-агыйының комбайнери Владимир Кисляковтуң комбайнынга үшкү сылдысты чураан. Мурнакчы механизатор чаа дүжүттүң үш муң центнер тараазын крайга бир дугаарыында бастырган.

Кубаньның механизаторлары күзүн чашкан тарааларны ажаап эгелээш, техниканы бедик будүрүкчүлүү ажыглаар чарыштың калбарткан. Сезон дургузунда 8—10 мун центнер тарааны бастырар хүдээлгени ол муң ажыг комбайнер алган.

(СЭТА-ның корреспонденттери).

ЧҮС ЧЭЭРБИ БЕШ ЧЫЛ

ГОРЬКИЙ. Бөгүн «Кызыл Сормово» заводтуң 125 чылы болур. Ол будүрүлге коллективиниң чедиишкиниг ажылын ийи Ленин орденин-биле, Күш-ажылдың Кызыл Тук, Ада-чурт дайынының бирги чергези, Октябрь Революциязының орденнери-биле шаңнап, демдеглээн.

Аңаа эштип чоруур кранналрны болгаш паромнарны кылыр, орта «чалгынныг флот» дээр «ракеталар» болгаш «Метеорлар» тывылган. Оон тургузукчуларымга Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарын тывыскан. А ам чаа корабль — «Восход-2» ажиндирип чоруптарынга белен. «Хем-далай» деп хевирлиг Сормовонуң кургаг чүктер сөөртүр суднолары Күрүнениң шынар демдээн алган. Судно кылыкчылары тоску беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарышка киришпишаан, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиирериниң чаа-чаа курлавырларын улам казбаа-биле ажыглап, технологинины сайзыраңгайжыдып, бедик шынарлыг ажылдарын чедип ап турарлар. «Беш чылды — үш чартык чылда күүседиилиг» деп кыйгырыгның аңаа тывылганы таварылга эвес. Оон эгелекчилери РСФСР-нин Дээди Совединин Президиумунуң кежигүнү В. В. Пайшиковтуң удуртканы электрилиг каңнакчыларның бригадазы болган. Ол бригада будунуң беш чыл планын аймакан хуусаазындан эрте күүседип, беш чылдың төнчүзүнге чедир арткан будун чартык чыл планын В. И. Ленинниң төрүттүмнеп хүнүнден бээр 105 чылынга уткуштур күүседирин хүдээлгеп.

ЧУРУКТА: В. В. Пайшиковтуң бригадазы (солагай талазындан) — Мария Сафронова, Юрий Макарычев, Анатолий Гребнев, Геннадий Прошин, Вячеслав Пайшиков, Валентин Баранов, Альбина Загнетина, Николай Егоров.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИШКИНИ

Космос кораблин «Союз-14»-түң экипажы П. Р. Попович биле Ю. П. Артюхин космонавтар белетизээр Ю. А. Гагарин аттыг Төптө шеналделер аразының чәпсар үезинде.

ОРБИТАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

Космос кораблин «Союз-14» чедирикчи ракетазының сөөлгү кезээнден адырылгаш, Черни боду долганып эгелеп турда, «Салют-3» деп орбита станциязы космос делгемнериниң кораблиниң мурнунга барык үш чартык муң километр хире ыраала ужугуп чораан. Ол корабльден элээн бедик орбитага ужутуп чораан. А «Союз-14» шала шөйбексимээр орбита-орук-биле ужугуп чораан. Ол дыка дүрген ужугар болганда, шак бүрүзүмде-ле, черни дээскинген тудум-на амдызында ээп чоруп турар бодунуң космоста «чаңгыс чер чурттуун» ымыры чедери-биле, сүрүп чорун турган.

Корабль черни үшкү, дөртү удаа дескинген. Павел Попович биле Юрий Артюхин орбитага кылыры-биле планнаан баштайгы уг-шиг өскертимишкинин кылырынга белеткеп бергеннер. Оон соруглазы ийи аңгы орбитада чоруур космос аппараттарын айыткан девискээрниге болгаш шагында чоокшуладыры болур. Соруга чугле корабльдиң бедип, чавызаарын таарыштырары-биле «Салюттуң» уг-шин-биле шуут дүүшкеп турарын чедип алыры турган.

«Союз-14»-түң Латын Америказының мурнуу кыдыынын кыры-биле ужугуп эрткени бешки долганыышкын үезинде корабль биле станция аразының хемчээли бот-боттарындан 5—6 километр хире болур ужурлуг...

Адактың соонда, «Союз-14» планетаның — черниң чырык талазымче ужугуп кирип келген. Ынчан Попович биле Артюхин сонгажыгаштарже чыпшыр бакмаланган, карацгы дүн дээрде борбак ак кылдыр чырып чоруур точканы тыварын оралдашкыннар. А ол аразында автоматтың дузазы-биле чоокшулажыышкын кылыр система ажылдай берген.

«Салют» станциязының бүгү чүктерже углуг антенналарының чоруткан сигнал-медээлерин «Союз-14»-түң дилеп, тывар антенналары туткаш, системаның «бодаар төвүнче» дамчыдыптарга, оларны санап, хынааш, углап-башкарар черже айтыышкынны берип турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, радио чалгыгларның көзүлбес удазыннары аппараттарны холбаштырып турган.

Юрий Артюхинниң өткүт каяктары сонгажыгаштан имирериң чораан, хензиг ак точканы көрүп каан. Оон дораан-на оон:

— «Салюттуу» көрүп кагдым! —дээн өөрүшкүлүг үнү дыңналган.

Корабльдиң радиолокациялыг аппаратуразы оларның аразында хемчээлди болгаш дүргедээшкинин үргүлчү самал турган. Саналга-башкарылга дериг-херекселдери автоматтыг чоокшулаштырылга системазының бүгү шимчээшкинин башкарып турар. Ужудуушкуунуң мындыг үезинде корабльдиң бодумуң шимчедикчизин ажылдап турган.

«Салютка» чедир хемчээли дүрген кызырлып кел чыткан. Оон соонда бичии күштүг шимчедикчилер ажылдап эгелээн. Ийиги үе-чада — станцияга чоокшулаашкын эгелээни ол. Ам «Союз-14» эргиликшиннерни кылбайн, а «Салютка» чоорту-ла чоокшулап кел чораан. Хемчээшкин кылырының херекселиниң согунчугажы 100 деп самга четпеп соонда, автоматиканы сокпадыпкан болгаш космонавтар боттары корабльди башкарып эгелээн. Экипаж командири чазыг чок, шын ходелип турган. Космос аппараттары бот-боттарынче улам-на чоокшулажып келген. Турааның херексел-биле көөрге, станцияның овур-хевири, оон кыдыында «СССР» деп бижээн үжүктер дыка тодаргай костүп турар апарган. Космонавтының мурнунга «Механиктиг туттунуушкун» дээн ак-кок сөстер хын келген.

Электриглиг шимчедикчиниң тыртыкчызы ажылдай бээрге 111 тапта—өзек тутчу берген.

Кажан тудушкан талалары хагдыга бээрге, механиктиг кызырткыыштарның резинадан ыыдыынган диштери ыяк апарган. Оон соонда ийи аппараттың тудушкан черинден бичиндаа хей үшмес болган.

Космонавтылар ол-бо талаже шылчиир үттүм ыяк тудушкамын хынап, корабль биле станцияның иштинде ногаан балтыышкыннарын дешпеп каанының соонда, шылчып киреп хаалганы ажыдарын черден чөпшээрээн. Электри-шимчедикчилер ажылдай бергеш, ону дораан-на ажыдыкан болгаш ажинче бортинженер Юрий Артюхин кире-ле халаан. Оон соонда станцияның «иштинче» Павел Попович «эштир кирген». Космонавтар боттарының «космоста чаа бажыңнытта» ынчаар чурттап эгелээннер.

Инженер П. ПОГОДАЕВ.

КОСМОНАВТЫЛАРНЫ ДЫҢНАП ТУРАР

Эртем станциязы «Салют-3» ужудуушкумун чедимишкинниг үргүлчүдевишаан. Совет Эвилелиниң девискээрлеринде тургустунган харылзаа черлерин болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының суднолары оон ужуушкунун хайгаарап турар.

СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң ЭА-ның далай экспедицияларының кылыр кылдызының начальныгы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры И. Д. Папанин-биле ужурашкаш, ол суднолардың ажылының дугайын чугаалап бээрин дилээн.

Космос аппарадындан чугула херек эртем медээзин алыр болгаш аңаа айтыышкынны бээр база ужудуушкунуң угшин хемчээр төлээде, оон-биле үзүк-соксаал чокка харылзаа тудары чугула. Ол ышкаш башкарылгалыг корабльдерниң болгаш станцияларның ужудуушкуюн углап-башкарырына идегелдиг, үзүк чок харылзаа база херек.

Ынчалза-даа черниң дээскиниишкиниң болгаш оон өртемчейде чоруур байдалының дөмейлежин көөр чыдарын чүү дээр силер.

Анна Васильевна Артюхина элээн хөй фото-чуруктарны сунду. Оларны көөрге — делегейниң бүгү солуннарының бо хүннерде парлааны портретте кижи-биле кайгамчыктыг дөмей ужудуккуу-шериг кижи бар болду.

Юрамың адазы 1941 чылдың июль 7-де маалырлыы-биле өлген. Бир эвес ол 33 чыл эрткен соонда, бо хүн, оон оглу кандыг турганын билген болза, чүү дээрлээн...

Ол бичии-ле када ыыт чок олурган. Оон соонда боттарының оолларының дугайын чугаалай берген иелер кандыг ийик, шак-ла ынчаар кудумзүрүй аарак чугаалап эгеледи.

— Юра бичизинде кандыг ийик деп айтырыынар бе? Амгыы мыкаш шак-ла ындыг оожум-топтут, томаанныг, ыыт-ваап-даа чок, угаан-сарыылдыг кижи-ле болгай. Черге, оон кырында-ла үнүп турар бүгү чүүлдерни, балыктарын, арга-ыяштан моогүлээрни, аъттарны дыка сонуургап, оларга ыяк турган. Даймының бичии-ле мурнуу чарыында адазы-биле оон чугаалаканын сактып олур мен. Ынчан тос харлыг Юра: «Ачай, мен база-ла сен дег, ужудукчу болур мен»— деп, чугаалаан. Ачазы каттырбышаан: «Сен мал кадарар болзуңза, дээре чүве эвес ыйнаан. Ол сеңээ таарымчалыг болур ышкаш»— деп, харылай-дыр.

Бистер ынчан чурттуу дыка кезип чоруп турган бис: шериг кижилериниң салымы ындыг болгай. Улуг эвес суурларга, аңаа-ла чурттакчылыг черлерге-даа чурттап турдувус. Юра дыка бичизинде-ле чер аңдарып, тарва тарын, аът азырап өөреним берген. Бир колхоз даргазының меңээ мынча дээнин утпаан мен: «Аинга, сээн Юраң-даа, тергиин-ле аът ажаакчызы болур дээнимни утпас сен. Аъттарга дыка-ла ыяк кижи-дир, оля.

Көдээге ажыл-ишке оон ыяап дайынның аар-берге чылдарында дыка-ла дузалаан. Юра өөренимишаан, колхозка ажылдаар ужурга тавармышкан. А ол кажан-даа «тергиин» кылдыр өөренир турган. «Ачам мича деп чагаан чүве» — деп бичии тургаш-ла, чугаалаар чүве. Юра алдыгы классты дооскаш, Клинниң демир-орук школазынга өөренип кирген. А ол үезе колхозка ажылдавышаан турган. Ол мээң болгаш хуңмазы Игорьюң дугайында дыка сагыш салыр турган.

Оон школаны доозарының бичии-ле мурнуу чарыында бистиң Першутино суурувуска ачазының хоочун өнүү — ужудукчу кижи чедип келген. «Анна, оглуңну ам канчаар деп тур сен?»— деп, ол айтыргаң. «Училищеге өөренип кирер мен»— деп, Юра шиитпирлиг чугаалаан.

А Серпуховоюң шеригиин ужар чүүл-техниктиг училищезин доосканынга соонда, элээн кэш чыл болганда, ол ачазының чаңгыс эвес удаа ужудуп үнүп турганы ол-ла аэродромдан ужудуушкун -кылып турган.

Ол, бодуңуң планнарын меңээ бо-ла чугаалап бээр. Академияга кирерде база чугаалаан. Чүс кижиден чүгле бешти шилип алыр турган. «Карак-кызыл белеткенип турган, ыяап-ла кирип алыр мен»— деп, оглум чугаалап турган.

Ужудукчу кижи каждайы болур, ужудукчуюң авазы бо-

Павел баягаш Марина Попович олар Сылдыстыг хөөрейде. А. ПУШКАРЕВТУҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохроникази).

КОСМОНАВТЫНЫҢ АВАЗЫ

лур, ужудукчуюң кырган-авазы-даа болур салым-чанаанныг болган кижи боор мен. Бөгүн чаа Рига-биле телефонижип чугаалаштым. Инда мээң оглумнуң элээн оглу өөренип турар чүве: база-ла кырган-ачазы-биле адазымның оруун иствэн дивес силер бе. Ол шериг ужар чүүлүүнүң дээди инженер училищезинде өөренип турар. Бөгүн оон баштайгы шылгалдазы болур.

Анна Васильевнаның чугаазын он харлыг шовав оолчугаш Володя үзе кире берди. Ол телевизорну ажылдадыптар орта, ак-кок экранга космос корабли «Союз-14»-түң овур-хевири көстүп келди.

Бичии оол экранда ачазын, Павел Поповичти, көрүп тур. Ол өөрээнинден:

— Көрүңерзээ, бо мээң ачам-дыр — деп, алгырыксап турган. Ынчалза-даа Вовка мыттаваан. Оларның, Артюхиннерниң, чаңы чер-ле ыыдыг улус.

В. ИТКИН, СЭТА-ның корр.

Сылдыстыг хөөрей.

ЭКИИ, „САЛЮТ“!

—Агаар байдалы мында кайгамчыктыг-ла-дыр! Бо дээрге, бодуңуң бортинженериниң соонда дораан-на орбитаның «Салют-3» станциязының эргинин артап, оон иштинче киргештиң «Союз-14» корабльдиң командириниң баштай чугаалаан сөстери-дир. Херектиг ужуру черниң ышкаш баянышкынныг, агаарлыг, температуралыг космоста делгем бажыңче космонавтарның шылчып киргенинде эвес бөөп турар. Экипаж-биле харылзааның эртенги сеансызының эгелээнин ол байыр чедирген сөстерден бистер орбитада ажылдыңң чедишкинниг бооп турарынга сеткил ханган бис.

— «Беркуттар» ийилээн (экипаж кежигүннериниң адыдыр) ужудуушкун программазын кайгамчыктыг эки күүсединя турар, а кол-ла чүүл боттарының ажылын чинги-биле, хандыкшылдыг кылырындадыр — деп, ужудуушкуюңуң удуртукчуларының бирээзи Алексей Елисеев чугаалаан:— оон бистер база-ла сорук кирип, бүзүрелдиг бооп тур бис — дей-дир.

Елисеев экипаж-биле харылзааның бир сеансызын дыңнаарынче чалады. Черни 17 дугаар долганыры эгелээн. Ынчан чер-даа кырында база корабль иштинге-даа «Союз-14»-түң «Салют-3» станциязыбиле ужуражышкынныга ыяк белеткел бооп турган.

— Оюу, «Салюттуу» ызырты-ла чедип келдиивис — деп, Павел Поповичиниң үнү черге дыңналган.— Бистер Юрий-биле парикмахерге барып четтикпезивис-ле хомудаччыгдыр — ужуражышкын мурнунда аяа-шынчи кирип алзывысса дээш — деп, ол уламчылады.

Корабль орбитаже үнүп турар үеде станция-биле оон аразының ыяап үш-чартык муң километр турган. Ужудуушкун уг-шиин тодарадыр специалистер мындыг болзун деп саналган каза болганнар. Оларның ийилдирээнин ырааын оон-даа дыка чоок кылдыр салып үндүрүп болур турган. Ынчалза-даа ол хире хемчээлдиг черден корабль станция-биле чоокшулажып, чедерингге энергияны эң-не эвээштин чарыгдаар. Станцияга чедир үүле бир километр артканда, автоматтыг чоокшулажышкын хереклелдериниң системазы ажылдай берген. Сөөлгү үүс метр артканда «Беркуттар» ийилээн корабльди хол-биле башкарып киргиннеер. Удаткан чок-ла дөртен-не хире метр арткан. Карак чивеш дээр аразында: дүргедээшкинни тодарадып, корабль-биле станцияның үгшиин туглаштырган соонда, корабль командири «Союзту» хүлээп алыр ужуиче углаткан.

— Корабль-биле станцияның туттуйуушкуну чымчак, харын-даа «хоюг» болгун. Станцияже киреринге белеткениң эгелединвис — деп, Попович илеткээн.

Ол дүн ортузунда болган. Орбитагы башкарыкчыларлыг чаа эртем комплекизининң ажылдап эгелээнин башкарылга төвүнге кижилер өөрүшкүлүг уткаан.

Кажан Москва бүрүнү-биле удаан —4 шак 30 минута турда, чаа космос бажыңының эргинни баштай артап киргеш Юрий Артюхин оон сайгылгаанын кывыскаш, амыдыралга чугула системаларны хынаш, командирниң болуиче чалаан.

— «Салют», салют сеңээ байыр!— деп, станцияның дежурныйы космонавтардан айтырган.

— Коргунчут чүве чоктур, дүүреенер, ол аңаала хей черге дывылааш турар, чаңгыс кижиге күш четтирбес-тир.

— Пылесос-биле боттарыңарның «хүрежиңерни» телекранга көргүзүп болур силер бе?—деп, чердеп дилег кылган.

Шынап-ла чаңгыс космонавтыга космос бажыңын эртем аштап арыглаары болгаш моторну бакмарып, пылесостуң длангазын ыяк тудуп, кабина иштинге «ужугары»-даа дыка берге болур. Амдыызында олар чаңгыскпаанар. Ол аразында авторучкалар болгаш бортжурналдың саазынналар-даа доозуп-довурак-биле кады ужугуп чоруй баарда чадавас болгай.

Станцияга улуг эвес «таварылга» база болган—Павел Попович ажылдаар өрээлчигешке бир приборну дүргүүр-биле быжыглап турда, салаазын бичии балыглапкан. Ол аптечка эмнерин ажыглаап ирги бе деп эмчилер сагышсырап турганнар. «Аптечка деп чүл ол, ону ажыглавадым, аңаа чүве-дир»—деп Попович харылай-дыр.

Ажыы-биле чугаалаарга, ужудуушкун башкарар төптө ажылдап турар инженер-специалистер станцияның иштинге кандыг-даа «таварылга» болу берзе, дүүреверер. Чижээ, космонавтар удуп чыдар үезинде хүртүлерниң бирээзи «салгынаашкыны» кылып тур деп Попович чугаалаан. Ону доктаадып болур бе?— деп, ол айтырган. Аңаа чердеп «хынап көрээли»—деп, харылаан. Дораан-на «Салют-3»-түң төлевилеп, кылганы бүдүрүлге черинче айтымышкынны берген. Инда бистиң орбита станциявыс-биле карачаңгыс аппарат бар. Чер кырынга ындыг дуржулганы кылыры-биле хей аймак иштинде ажылдап келген специалистер ону аналог деп адап турарлар.

Чер кырының «Салюду» орбитада ужуп турар станция-биле хемчээлиниң болгаш аппаратураларының-даа талазы-биле кара чаңгыс дөмей кылдымган. Аңаа чүгле деңзи чок байдалды тургузуп шыдаваан. Ол дыка карын бажыңга кижилер база кирип, ажылдап болур. Инда ийи кижи базаала орбитада станция шыкаш, шак-ла ындыг программаны ёзугаар чурттап, ажылдап турарлар. Ынчангаш «салгынаашкынныг» айтырыын чер кырынга дораан-на шиитпирлеткен.

Оон соонда «Салют-3»-че ындыг сумеки замчыткан. «ол хүртүүн доктаадыр каан болур, чүге дээрге, станциявыстың ниити деңзизи 25 тонна ажып турар деп конструктор уламчылады.

Станцияның иштин дөрт өрээлчигештерге чарган: эртем аппаратураларының, ажылдаарының өрээлчигештери, космонавтар дыштанып болгаш отлаже шилчириниң өрээлчигештер бар.

Ол эртем лабораториязының иштинде дең-дески, каракка чымчак чырык хереледип турар. Ынчаарга оон «шалазын» дүрецзимээр, а дээвиринги аксымаар будук-биле будаанын айтыр херек. Ол дээрге, улуг эвес психологтуг кажарлаашкын-дыр: бистер экипажка деңзи чок байдал үезинде үстүү болгаш адаккы-даа таланы билдингир болурунуң байдалын тургузар бодаан бис.

Эртем аппаратуразының өрээлчигежинде станцияның кол-ла дериг-херекселдерин, амыдыралга эргежок чугула системаларны, ажылдаар сандайны тургускан. Коридор замчыштыр чурттадга өрээли—удуур черже, улуг эвес кухняже шилчип кирер. Инда чер кырының эт-херекселдеринге дөмей мебельди тургузуп каан, ийи кижиниң аяк-савазын салып каан бичии столчугаш турар. Чаңгыс-ла демеп каар чүве—деңзи чок байдалга таарыштыр аяк-савазы аңаа чыпшыр тудуштуруп каапы болур. Оон чанында медицина шимчилелдерин кылыр тускай сандай, библиотека. Ол ышкаш станцияның иштинде чаңгыс черге мацнап, кылаштаарынга таарыштырган херекселдерлиг бичии спортзалчыгажы база бар. Оларның дузазы-биле деңзи чок байдал үезинде штанга азы гандельдер-биле сургуулдап болур.

—Силериниң ол «бажыңнарыңың» чаа эзлериниң ажылгаяын канчаар үнелеп көөр силер?—деп, конструктордан айтырдывыс.

— Олар ийилээн чүгле тергиин эки, харын-даа улуг хандыкшылдыг, могаг-шылаг чокка ажылдап турарлар—деп, чугаалап болур мен.

Бистер ужудуушкун башкарар төп черден дүнекининг ийи шак үезинде чоруп турувуста, станция-биле эзлечлиг харылзаа дооступ турган.

— Ам-на «Москваның үезиңиче» шилчидивис эвес бе —деп, Павел Попович, ол үеде баштактаны аарак чугаалайдыр.

— Тергиин-не ажылдадывыс, ынаңуктер, шолээн дыштыг удуп ап көрүңер—деп, «Заря» оларга харыылаан.

(СЭТА).

„Салютка“ бажыңга-ла

Ужудуушкун башкарар Төп черде делгем-чырык залдарның бирээзинде эмчилериниң «өргээзинге» баргаш, космонавтарның экипажының кадымының байдалын кажан-даа билип ап болур. Психологтар инда космонавтарның амыдырал байдалын математика дузазы-биле санап тургаш, тодарадыының ажылын кылып турар.

— Баштактанар талазы-биле Павел Попович бистиң шаанга-ла киирер болду—дел, эмчилернин бирээзи чугаалаан. —Станцияның ажылдап эгелээнинин баштайгы хомуунуң дургузунда оон-биле бортинженер ийилээн 17 шак дургузунда соксаал чокка ажылдааш, чүгле чедиг шак дыштанып аргалыг болганнар. Ынчалза-даа экипажтың командирининг эзлечлиг баштактанымышкыны харылзаа сеансызы бүрүзүнде-ле ужудуушкун башкарар төп черге турган кижилерни пат-ла шаанга киир, каттыртыр турган.

Харылзаанның эзлечлиг сеансызында ажылдап эгелээн Евгений Хруновка Попович мынча дээн:

— «Заря», мен «Беркут-тур» мен. Шуут-ла ангадай бергендир бис. Чаа черге чурттаарыбайырлаар «Шампанскоени» бээп албайн барганывыс ол ышкажыа, ам кээп силерниңбиле экран мурнунга ужуражырывыста салывыс чүлүүнүп бээн четтикпедивис...

А ол үеде станциядан телерепортаж кылырының үези чоокшулап келген июль 3-те таптыг-ла 23 шак 10 минут турда. Юрий Артюхин орбитаның «Союз-14»-түң «Салют-3» станциязыбиле ужуражышкынныга белеткел бооп турган.

— Оюу, «Салюттуу» ызырты-ла чедип келдиивис — деп, Павел Поповичиниң үнү черге дыңналган.— Бистер Юрий-биле парикмахерге барып четтикпезивис-ле хомудаччыгдыр — ужуражышкын мурнунда аяа-шынчи кирип алзывысса дээш — деп, ол уламчылады.

Корабль орбитаже үнүп турар үеде станция-биле оон аразының ыяап үш-чартык муң километр турган. Ужудуушкун уг-шиин тодарадыр специалистер мындыг болзун деп саналган каза болганнар. Оларның ийилдирээнин ырааын оон-даа дыка чоок кылдыр салып үндүрүп болур турган. Ынчалза-даа ол хире хемчээлдиг черден корабль станция-биле чоокшулажып, чедерингге энергияны эң-не эвээштин чарыгдаар. Станцияга чедир үүле бир километр артканда, автоматтыг чоокшулажышкын хереклелдериниң системазы ажылдай берген. Сөөлгү үүс метр артканда «Беркуттар» ийилээн корабльди хол-биле башкарып киргиннеер. Удаткан чок-ла дөртен-не хире метр арткан. Карак чивеш дээр аразында: дүргедээшкинни тодарадып, корабль-биле станцияның үгшиин туглаштырган соонда, корабль командири «Союзту» хүлээп алыр ужуиче углаткан.

— Корабль-биле станцияның туттуйуушкуну чымчак, харын-даа «хоюг» болгун. Станцияже киреринге белеткениң эгелединвис — деп, Попович илеткээн.

Ол дүн ортузунда болган. Орбитагы башкарыкчыларлыг чаа эртем комплекизининң ажылдап эгелээнин башкарылга төвүнге кижилер өөрүшкүлүг уткаан.

Кажан Москва бүрүнү-биле удаан —4 шак 30 минута турда, чаа космос бажыңының эргинни баштай артап киргеш Юрий Артюхин оон сайгылгаанын кывыскаш, амыдыралга чугула системаларны хынаш, командирниң болуиче чалаан.

— «Салют», салют сеңээ байыр!— деп, станцияның дежурныйы космонавтардан айтырган.

— Коргунчут чүве чоктур, дүүреенер, ол аңаала хей черге дывылааш турар, чаңгыс кижиге күш четтирбес-тир.

— Пылесос-биле боттарыңарның «хүрежиңерни» телекранга көргүзүп болур силер бе?—деп, чердеп дилег кылган.

Шынап-ла чаңгыс космонавтыга космос бажыңын эртем аштап арыглаары болгаш моторну бакмарып, пылесостуң длангазын ыяк тудуп, кабина иштинге «ужугары»-даа дыка берге болур. Амдыызында олар чаңгыскпаанар. Ол аразында авторучкалар болгаш бортжурналдың саазынналар-даа доозуп-довурак-биле кады ужугуп чоруй баарда чадавас болгай.

Станцияга улуг эвес «таварылга» база болган—Павел Попович ажылдаар өрээлчигешке бир приборну дүргүүр-биле быжыглап турда, салаазын бичии балыглапкан. Ол аптечка эмнерин ажыглаап ирги бе деп эмчилер сагышсырап турганнар. «Аптечка деп чүл ол, ону ажыглавадым, аңаа чүве-дир»—деп Попович харылай-дыр.

Ажыы-биле чугаалаарга, ужудуушкун башкарар төптө ажылдап турар инженер-специалистер станцияның иштинге кандыг-даа «таварылга» болу берзе, дүүреверер. Чижээ, космонавтар удуп чыдар үезинде хүртүлерниң бирээзи «салгынаашкыны» кылып тур деп Попович чугаалаан. Ону доктаадып болур бе?— деп, ол айтырган. Аңаа чердеп «хынап көрээли»—деп, харылаан. Дораан-на «Салют-3»-түң төлевилеп, кылганы бүдүрүлге черинче айтымышкынны берген. Инда бистиң орбита станциявыс-биле карачаңгыс аппарат бар. Чер кырынга ындыг дуржулганы кылыры-биле хей аймак иштинде ажылдап келген специалистер ону аналог деп адап турарлар.

Чер кырының «Салюду» орбитада ужуп турар станция-биле хемчээлиниң болгаш аппаратураларының-даа талазы-биле кара чаңгыс дөмей кылдымган. Аңаа чүгле деңзи чок байдалды тургузуп шыдаваан. Ол дыка карын бажыңга кижилер база кирип, ажылдап болур. Инда ийи кижи базаала орбитада станция шыкаш, шак-ла ындыг программаны ёзугаар чурттап, ажылдап турарлар. Ынчангаш «салгынаашкыныг» айтырыын чер кырынга дораан-на шиитпирлеткен.

Оон соонда «Салют-3»-че ындыг сумеки замчыткан. «ол хүртүүн доктаадыр каан болур, чүге дээрге, станциявыстың ниити деңзизи 25 тонна ажып турар деп конструктор уламчылады.

Станцияның иштин дөрт өрээлчигештерге чарган: эртем аппаратураларының, ажылдаарының өрээлчигештери, космонавтар дыштанып болгаш отлаже шилчириниң өрээлчигештер бар.

Ол эртем лабораториязының иштинде дең-дески, каракка чымчак чырык хереледип турар. Ынчаарга оон «шалазын» дүрецзимээр, а дээвиринги аксымаар будук-биле будаанын айтыр херек. Ол дээрге, улуг эвес психологтуг кажарлаашкын-дыр: бистер экипажка деңзи чок байдал үезинде үстүү болгаш адаккы-даа таланы билдингир болурунуң байдалын тургузар бодаан бис.

Эртем аппаратуразының өрээлчигежинде станцияның кол-ла дериг-херекселдерин, амыдыралга эргежок чугула системаларны, ажылдаар сандайны тургускан. Коридор замчыштыр чурттадга өрээли—удуур черже, улуг эвес кухняже шилчип кирер. Инда чер кырының эт-херекселдеринге дөмей мебельди тургузуп каан, ийи кижиниң аяк-савазын салып каан бичии столчугаш турар. Чаңгыс-ла демеп каар чүве—деңзи чок байдалга таарыштыр аяк-савазы аңаа чыпшыр тудуштуруп каапы болур. Оон чанында медицина шимчилелдерин кылыр тускай сандай, библиотека. Ол ышкаш станцияның иштинде чаңгыс черге мацнап, кылаштаарынга таарыштырган херекселдерлиг бичии спортзалчыгажы база бар. Оларның дузазы-биле деңзи чок байдал үезинде штанга азы гандельдер-биле сургуулдап болур.

—Силериниң ол «бажыңнарыңың» чаа эзлериниң ажылгаяын канчаар үнелеп көөр силер?—деп, конструктордан айтырдывыс.

— Олар ийилээн чүгле тергиин эки, харын-даа улуг хандыкшылдыг, могаг-шылаг чокка ажылдап турарлар—деп, чугаалап болур мен.

Бистер ужудуушкун башкарар төп черден дүнекининг ийи шак үезинде чоруп турувуста, станция-биле эзлечлиг харылзаа дооступ турган.

— Ам-на «Москваның үезиңиче» шилчидивис эвес бе —деп, Павел Попович, ол үеде баштактаны аарак чугаалайдыр.

— Тергиин-не ажылдадывыс, ынаңуктер, шолээн дыштыг удуп ап көрүңер—деп, «Заря» оларга харыылаан.

(СЭТА).

ОРБИТАГА НЕДЕЛЯ ДУРГУЗУНДА АЖЫЛ

Башкарылга төвүнде дыка хей кижилерге бүдүн ай ышкаш кылдыр чымыштыг болган чаңгыс-ла неделя дургузунда (июль оңга чедир) орбитага чогум чүү кылдыныганыл? Ол айтырыга ужудуушкунуң удуртукчуларының бирээзи мынча деп харылаан:

— Бирээде, бистиң «Салют»—«Союз» дээр орбита системавыстан алган медээлерни ажылдап кылганывыңың соонда, улам сайзырапгайжыткан элээн каш иезекterниң болгаш системаларның ажылының дугайында үнелиг түңнелдер алдыптан.

Станцияның болгаш «Союз-14»-түң иштиге космонавтарның чогумчалыг чурттап, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарыны хандырар системаларны специалистер база дыка бедии-биле үнелеп турар. Өрээлдерниң иштинде температура болгаш базынышкыны-даа чогуур хемчээлинде. Поповичиниң чугаалааны-биле алырга, экипажтың кадымының байдалы база-ла «кайгамчык эки». Оларның хүнүң-не ниитизи-биле ийи шак дургузунда күш-культура мергежилдерни кылыры оларны омак-сергек болдуруп турар. Попович биле Артюхин хостуг минута бүрүзүнде-ле орбитада ол, «спортзалга» барып, сургуулдап турар.

— «Беркут», мен—«Заря» дыр мен. Пылесос-биле чүү кылып турарынар ол, чугаалап көрем?—деп, харылзаа дежурныйы космонавтардан айтырган.

— Коргунчут чүве чоктур, дүүреверер, ол аңаала хей черге дывылааш турар, чаңгыс кижиге күш четтирбес-тир.

— Пылесос-биле боттарыңарның «хүрежиңерни» телекранга көргүзүп болур силер бе?—деп, чердеп дилег кылган.

Шынап-ла чаңгыс космонавтыга космос бажыңын эртем аштап арыглаары болгаш моторну бакмарып, пылесостуң длангазын ыяк тудуп, кабина иштинге «ужугары»-даа дыка берге болур. Амдыызында олар чаңгыскпаанар. Ол аразында авторучкалар болгаш бортжурналдың саазынналар-даа доозуп-довурак-биле кады ужугуп чоруй баарда чадавас болгай.

Станцияга улуг эвес «таварылга» база болган—Павел Попович ажылдаар өрээлчигешке бир приборну дүргүүр-биле быжыглап турда, салаазын бичии балыглапкан. Ол аптечка эмнерин ажыглаап ирги бе деп эмчилер сагышсырап турганнар. «Аптечка деп чүл ол, ону ажыглавадым, аңаа чүве-дир»—деп Попович харылай-дыр.

Ажыы-биле чугаалаарга, ужудуушкун башкарар төптө ажылдап турар инженер-специалистер станцияның иштинге кандыг-даа «таварылга» болу берзе, дүүреверер. Чижээ, космонавтар удуп чыдар үезинде хүртүлерниң бирээзи «салгынаашкыны» кылып тур деп Попович чугаалаан. Ону доктаадып болур бе?— деп, ол айтырган. Аңаа чердеп «хынап көрээли»—деп, харылаан. Дораан-на «Салют-3»-түң төлевилеп, кылганы бүдүрүлге черинче айтымышкынны берген. Инда бистиң орбита станциявыс-биле карачаңгыс аппарат бар. Чер кырынга ындыг дуржулганы кылыры-биле хей аймак иштинде ажылдап келген специалистер ону аналог деп адап турарлар.

Чер кырының «Салюду» орбитада ужуп турар станция-биле хемчээлиниң болгаш аппаратураларының-даа талазы-биле кара чаңгыс дөмей кылдымган. Аңаа чүгле деңзи чок байдалды тургузуп шыдаваан. Ол дыка карын бажыңга кижилер база кирип, ажылдап болур. Инда ийи кижи базаала орбитада станция шыкаш, шак-ла ындыг программаны ёзугаар чурттап, ажылдап турарлар. Ынчангаш «салгынаашкыныг» айтырыын чер кырынга дораан-на шиитпирлеткен.

Оон соонда «Салют-3»-че ындыг сумеки замчыткан. «ол хүртүүн доктаадыр каан болур, чүге дээрге, станциявыстың ниити деңзизи 25 тонна ажып турар деп конструктор уламчылады.

Станцияның иштин дөрт өрээлчигештерге чарган: эртем аппаратураларының, ажылдаарының өрээлчигештери, космонавтар дыштанып болгаш отлаже шилчириниң өрээлчигештер бар.

Ол эртем лабораториязының иштинде дең-дески, каракка чымчак чырык хереледип турар. Ынчаарга оон «шалазын» дүрецзимээр, а дээвиринги аксымаар будук-биле будаанын айтыр херек. Ол дээрге, улуг эвес психологтуг кажарлаашкын-дыр: бистер экипажка деңзи чок байдал үезинде үстүү болгаш адаккы-даа таланы билдингир болурунуң байдалын тургузар бодаан бис.

Эртем аппаратуразының өрээлчигежинде станцияның кол-ла дериг-херекселдерин, амыдыралга эргежок чугула системаларны, ажылдаар сандайны тургускан. Коридор замчыштыр чурттадга өрээли—удуур черже, улуг эвес кухняже шилчип кирер. Инда чер кырының эт-херекселдеринге дөмей мебельди тургузуп каан, ийи кижиниң аяк-савазын салып каан бичии столчугаш турар. Чаңгыс-ла демеп каар чүве—деңзи чок байдалга таарыштыр аяк-савазы аңаа чыпшыр тудуштуруп каапы болур. Оон чанында медицина шимчилелдерин кылыр тускай сандай, библиотека. Ол ышкаш станцияның иштинде чаңгыс черге мацнап, кылаштаарынга таарыштырган херекселдерлиг бичии спортзалчыгажы база бар. Оларның дузазы-биле деңзи чок байдал үезинде штанга азы гандельдер-биле сургуулдап болур.

—Силериниң ол «бажыңнарыңың» чаа эзлериниң ажылгаяын канчаар үнелеп көөр силер?—деп, конструктордан айтырдывыс.

— Олар ийилээн чүгле тергиин эки, харын-даа улуг хандыкшылдыг, могаг-шылаг чокка ажылдап турарлар—деп, чугаалап болур мен.

Бистер ужудуушкун башкарар төп черден дүнекининг ийи шак үезинде чоруп турувуста, станция-биле эзлечлиг харылзаа дооступ турган.

— Ам-на «Москваның үезиңиче» шилчидивис эвес бе —деп, Павел Попович, ол үеде баштактаны аарак чугаалайдыр.

— Тергиин-не ажылдадывыс, ынаңуктер, шолээн дыштыг удуп ап көрүңер—деп, «Заря» оларга харыылаан.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Совет-француз комиссияның сессиязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Эртем-техника болгаш экономиктиг кадыг амылдаҢгыга талазы-биле дөстүүлээн амылдаар совет-француз маттышкан комиссияның IX сессиязы ында ажыттынган.

Сессия Францияның экономика болгаш сан министри, бо комиссияның француз талаван даргазы Ж. П. Фурнадтың даргалаашкыны-биле эртип турар.

Сессияда совет чазак делегациязын ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазының орнаанчызы, эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-нин Министрлер ЧөвүлелиниҢ күрүне комитединиҢ даргазы В. А. Кириллин баштап турар.

Сессия эртем-техника болгаш экономиктиг кадыг амылдаҢгыга талазы-биле программаны хөгжүдер болгаш боттандыдар талазы-биле 10 чылда кылыр айтырыгларны чугаалажып корүп турар.

МООЛ УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

УЛАН-БАТОР, июль 11. (СЭТА). Моолга улусчу революциянын тиилелгезиниҢ 53 чыл оюн таварыштыр ажылчы ченнарның митингизи болгаш чыснаалы, моол улустуҢ армиязының шеригленииҢ чаҢчыл болган парады июль 11-де болган.

Кежээ найысылаадың стадионунга спорттуң национал байырлалы — Наадым эгелээн. Ийи хүн үргүлчүлээр ол байырлалдың программазында ча адары. национал хүреш, ат чарыштырары кирип турар. Ат чарыкка 1500 ат киржир, оваа муныучулары 5-тен 9 хар чедир оол, ныс уруглар болуур, парашютчуларның көргүзүү база болуур.

Улан-Баторнуң паркталарында чоннуң селгүүсүгээшинии эртер. Моол уран чүүлдүң мастерлери байырлалга концерттиҢ чаа программаларын белетээн. ТадиҢ ССР-ниҢ «Лола» деп танцы ансамбли бо хүннерде ында чедишкинниг өйнап турар.

Байырлал мөөдүң бүгү хөөрайларында болгаш суурларында, аалдарында эртип турар.

ТАЙБЫҢНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ УЛУГ САЛЫЫШКЫН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Боо-чепсекти дужүрериниҢ талазы-биле комитединиҢ хураалынга ССРЭ-нин төлээлекчизи А. А. Рошин түве чугаалаан. Ол болза хураалдың киржикчилеринге дээш деннелге совет-америк үшкү ужуражышкынының стратегтиг чепсекти кыскаарларынга болгаш чепселеништинниҢ аске-даа айтырыгларынга хамаанган түңнелдерин таныштыртан.

Дээш деннелге совет-америк чугаалажышкыларының түңнеллери делегейниҢ дүшкүүрүг чорүүн тавырылдырарынга идиглиг болбушаан, төөгүлүг сорулга—кижи төрелгетениҢ амыдыралынган дайынны узуткап, бүгү-нимнииниҢ тайбыҢныг тургузуп, хандырарының сорулгазын шинтирлээрингe улуг салыышкын болганың совет төлээлекчи демеглээн.

Англияның төлээлериниҢ башкыны дашпакы төрелгетер болгаш напиларының дем катыштырылганының керектериниҢ талазы-биле күрүне министри Д. Эннальс сессияга түве чугаалаан, дээди деннелге совет-америк чугаалажышкыннарның түңнелдериҢе авгли чазактың өөрүнээзиндеп байыр чедирген. Боо-чепсекти эдерес будүрерин кыскаарлар дугайында Л. И. Брежнев биле Р. Никсонның аразында чезин алдынган дугуржулга дээрге, күрүнелериниҢ айыыл чок чорүүн быжыглазырыңга-даа болгаш чепселеништинкинии дужүрериниҢ делегей байдалын экижилериниҢ хереэнге чугула салыышкын болганын ол демеглээн.

Японияның төлээлекчизи М. Нисибори болуунуң чугаазынга Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның арасынга чедип алдынган дугуржулгалар «чепселеништинкинии кыскаарларының» орууна чугула базым болганы деп чугаалаан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдыкчылар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүүл. «Мультфильмнер программазы»: «Таваларның тоолу», «Кӧрел долган Рекс». 12.40 — «Советтер чуртунуң төлдерин». «Бо оранга кир» деп документалдыг телефильмниң башталгы көргүзүүр. Педагогика эртемекериниҢ кандидады И. Р. Гайбуның эге сөзүү-биле. 13.15—Өөнүт телекөргүүл. «Бөгүүбалымчылар хүүр». ССРЭ-ниҢ балын ажыл-агыйының министри А. А. Ишковтуң пресс-конференциязы. 13.45—Өөнүт телекөргүүл. «Дириг амытаннар делегейинде». 14.45—Өөнүт телекөргүүл. «Миланның Ла Скала театрының Москвада гастрольдары». В. БеллиниҢ «Норма» деп операзы. ССР ЭвилелиниҢ Улуг театрының ажылдыкчылары. 16.25—16.35 — Чаңсар. 16.35—Өөнүт телекөргүүл. Миланның Ла Скала театрының «Норма» деп операзының үлегериези.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Делегей байдалының дугайында кыска тайылбыр. 18.15—«Тываның медээлээ». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

18.30 —«Чечен чогаалаарның экраннындагазы». «Үш үгбелээ». Уран-чечен фильм. 20.25—Өөнүт телекөргүүл. «Музейлерде болган делгелге залдарында». Леонардо да ВинчиниҢ «Джоконда» деп чуруу. Москвада. 20.50—Өөнүт телекөргүүл. Ногаан Гура хөөрайда совет ырлар фестивалы. 22.20—22.30 — Чаңсар. 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ-ниҢ чемпионады. «Зенит» (Ленинград) —«Динамо» (Москва). Ленинграддан хамыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 13ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пан Воланд кудазы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Көдүрүлгөр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чымыды 9.30, «Капрон четилеп» 11.00, 12.50, 14.40; «Акыяктар шуурганда» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыпсы эртем» 13.40; «Куда таңгозу» 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАҢГЫ КИНОТЕАТР: Кино чымыды 11.30; «Эттиимес метелчи» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ФизиктерниҢ делегей конференциязы

ЛОНДОН. (СЭТА). Бедик энергия физиказының талазы-биле он хонук үргүлчүлээн делегей конференциязы ажылын доозкан. Оон ажылынга делегейниҢ чыка хөй чурттарының муң ажыг эртемденнери киришкен, ядролуг шинчилел талазы-биле Дубнада каттышкан институттуң делегациязы база киришкен. Делегацияның составында делегейниҢ социалистиг сес күрүнезиниҢ физиктери бар.

Польша специалистерге шаннал

ВАРШАВА. (СЭТА). «Найырал» деп нефть дамчыдар шугумну ажыглалга киргирииге болгаш помогээдип алырынга онза ышлгараан польша специалистерге совет орденнерни болгаш медальдарны ССРЭ-нин Польшада алчыны С. А. Пилотович байырлыг байдалга тывыскан. Бо кайгамчык улуг магистралды ажыглалга киргеннииҢ 10 чыл оюн таварыштыр ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыын бүүлээр бо бедик шаннал-биле олар шаңналаткан. Амгы үеде ПУР-нуң болгаш ГДР-ниҢ ажылдыг ханылыры турар участоктарын таварты 130 миллион тонна нефтини ол хооразы дамчыштыр эртиргеп. Оон 58 миллион тонназын ПУР-га, 72 миллион тонназын — ГДР-ге ажыглаар.

Португалияның чазаа дүшкен

ЛИССАБОН, июль 12. (СЭТА). Президент А. ди Спинола болуунуң ажылдап турар черинче чурттуң түр чазаанын кежигүнүнерин чалаан болгаш оларның-биле хурал эрттирген соонда, бүгү чазактың дүшкении чарлаан деп, ында дыпаткан.

Премьер-министрниң болган түр чазактың эске дөрт кежигүнүнүң алдан-дужаалының дүшкенин моон мурнунда дыпаткан болгай. Оон чылдагаанын болза премьер-министрниң бүрүн эргелерин калбартыр дугайында дилегин күрүне чөвүлелиниҢ хандырбазы болган.

Кады ажылдажылганы калбартыр

БРЮССЕЛЬ (СЭТА). Социалистиг чурттар-биле Бельгияның садыг харылзаазын улам калбартырынче төлээлекчилер палатазында депутат-коммунист Марсель Лево кыйгырган. Политиктиг болгаш дипломаттыг ажылдардан ангыда, социалистиг кады ажылдажылга чурттары-биле садыг харылзаазын чорудары чугула негелде ол деп, ол чугаалаан.

ССРЭ БИЛЕ СОМАЛИНИҢ АРАЗЫНДА НАЙЫРАЛ БЫЖЫГЫП ТУРАР

МОГАДИШО. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Сомалиге дабаан ужурунда ала-чоруун сомали хөй-ниитиг улуг сонуургал-биле көрүп турар. Солунмаар болгаш радио Н. В. Подгорныйның Сомали Демократтыг Республикаканы Дээди Революстуг ЧөвүлелиниҢ Президентизин генерал Мохамед Сиад Барре-биле ужуражышкынынарының дугайын тодаргайы-биле дыпаалып, совет-сомали чугаалажышкынынарның найыралдыг, бот-боттарын ынак биилиг байдалга болганын онзалап айтып турар.

«ХиҢгитта октобар» солуун, «Хорсейд», «Чаа үе», «Күшкүзүл болган социализм» деп сеткүүлдер, информация министерствозунуң тускай бюллетень-биижин хүндүлүг совет адалчының ол чуртка ала-чоруунун дугайын ында калбаабиле чыылып турар.

Бистин чуртка Н. В. Подгорныйның ала-чоруу найыралдың болгаш каазы ажылажылганын совет-сомали харылзаалардың улам быжыглазырынга идиглиг болбушаан, Африканың таварышпас бүгү чуртталарынга улуг ужур-дужалыг болур деп, «ХиҢгитта октобар» солун айыткан. Ол ала-чорук тайбың кожа-хелбээ догуланашкынының принциптерин боттандырары дээш, демократия болгаш социализм ээш бүгү дешпилгелиг күштерниҢ демиселинге ында улуг үнелиг салыышкын болур.

Делегейге ян баштайгы социалистиг күрүнеэ тургускан Октябрь революциязы киижи төрелгетениҢ эң эки келир үезинче оруктуг чырыткан сылдыс болган. Колониалдыг молчугелдиҢ системазынга ол күчүлүг согуушкунуу кылган болгаш дараатхан улустарның дүрген-не хосталырынга таарымчалыг байдал тургустунган. БистиҢ бо хүниверииете Совет Эвилели тайбың, социал шынныг чорук болгаш социализм ээш демиселдиҢ бирги оттуруларынга чорүп турар.

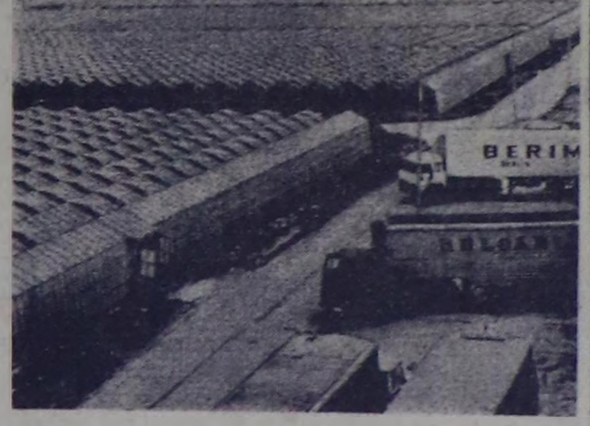
ССРЭ-нин Дээди СовединиҢ Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга бистиҢ черге байыр чедирбишаан, «Сомали-совет найырал улам быжыглы, калбарар болзун!» деп чугаалаар бис дээрээнин дугайын «ХиҢгитта октобар» солуун бижээн.

Чоннуң камгалалында

ВЕНА. июль 12. (СЭТА). Австрияның Компартиязының Төп КомитединиҢ Политбюрозу июль 11-де «Фольксштимме» солуунга медеглел парлаан, өртектерге контроль талазы-биле хоойлуу экижилерин, а ол ышкаш үндүрүүшү чинелиирин австрия чазактан иегээн. Бо хемчеглерни боттандырары Австрияның ажылчы чоннарының эрге-ажыынга дүжүүр ужурлуг деп, медеглелде чугаалап турар.

Чурттаа өртектериниҢ докладаазы өөрүн ажылдап турар черинче чурттуң түр чазаанын кежигүнүнерин чалаан болгаш оларның-биле хурал эрттирген соонда, бүгү чазактың дүшкении чарлаан деп, ында дыпаткан.

Премьер-министрниң болган түр чазактың эске дөрт кежигүнүнүң алдан-дужаалының дүшкенин моон мурнунда дыпаткан болгай. Оон чылдагаанын болза премьер-министрниң бүрүн эргелерин калбартыр дугайында дилегин күрүне чөвүлелиниҢ хандырбазы болган.

Ногаалар будурер болгаш ногаалар өстүрер ажыг үеэниҢ чылдыында комплекстерин тудар талазы-биле Болгария Улус Республиказа делегейде бирги черлериниҢ бирээзи болуп турар. Оларның эң улуу—Пазарджикте турар (бо чуруста көргүскен). Маңаа өстүрген огурецтерин, помидорларның хөй кезиин Экономиктиг Дуза-лажылга ЧөвүлелиниҢ кежигүнүнерге, оон ыштынче Совет ЭвилелиниҢе чорудун турар. (СЭТА).

Аалчыларга изиг байыр!

Спорттуң национал хеевирлеринге Сибирь болгаш Ыракны Чөөн чүн улустарының спартаниадазы ол бир удаа болуп эртиген, анаа Якут АССР-ниҢ шилиндеги командазы алды катап бирги черни алган. Дүүн эгелээн спартаниадада киришип турар якут спортчуларның хөй нуруузу спорт мастерлери болгаш спорт мастерлеринге кандидаттар. Оларның белеткээн шылыран. ЧУРУКТА: Якут АССР-ниҢ шилиндеги командазының чамдык кежигүннери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БҮРҮН ДООЗУЛГАН

1974-75 өөредилге чылынга эки белеткелдиг ужуражып сорулга-биле Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы ортуүн школазы (директору Л. Сат) организациялыг хемчегленнии ап туруткан. Бо хүннерде септелгенниҢ шыыры эки, темпизи дүргелээн.

Школаның ажыл-агый эргелекчизи П. Ховалыгның удурлуштагы-биле септелгеге 9 кижи доктаамал ажылдан келген. Интернат септелгези бүрүн доозулган. Оны септелгениниҢ шыыры дыка эки. Школа, соңга, эжиктерин тааржыр хоза-биле будуп, чамдык ханаларда тыва үгүлзээларыны кылган. Ол бүгү үргүлларның эстетиктиг кижизидгезинге эки. Маңаа интернат өртелекчиниҢ Валентина Шалды илепкейлиг киришкен.

Школаның 11 класзың, физика, химия кабинеттерин, чазамыр мастерскаазы болгаш аске-даа өрээлдерин чугайлап, доозулаан. Ол ышкаш 100 ажыг партаны септеп кылган.

Школа, интернаттың суг-биле иштер, оон ооргага системазының үүрмек септелгезин кылып доозкан.

Бо хүннерде школа чанында 98 кубометр оларга ыяштыг хүүргеп.

О. БОРАШ.

МУЗЕЙ ФОНДУЗУНДА

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниҢ эртем ажылдакчызы, чогаалчы М. Б. Кенин-Лопсан ыракны Бай-Тайга районнуң «Бара-Хол» колхозунга чораан, солуун даан хонар чүүлдерин тынкылаан. ТиҢээлээрге: Чимит Хертек, Балган Күжүгет, Сержиммаа Иргит, Чем Опай, Будаачы Хертек, Дуу-Дарый Хертек, Сетпа Күжүгет аар кырганнардан 57 тывыжыкты, чоннуң 216 одуруг бурунгу ырларын болгаш 11 тоолчургу чугааларын чыып, бижип экелген.

Оларның кол утказы шалдагы ядыы аратчының ырлары, чүрүмүн байдаан мактаан, бойдустуң ан-чөптүң чаватсынын магадаан боор турар.

Тыва, моол болгаш төөгү дылдарда пайдатынгылаан 36 номну чыып алган. Оларның эвазында «ТАР-ның улустуң IX Улуг Хуралының докуменадарын дээш ном база «Тибет медицинаның словары» дээш аске-даа комчуг солуун номнар бар.

Төөгүнүң бо-ла бүгү үнелиг материалдарын Бара-Хол сес чыл школазының өөредикчилеринiҢ болгаш ол черниҢ чүрттакчы чоннуның илепкейлиг киржилгези-биле тыныкылаан. Оларны амгы үеде Алдан-Маадыр музейиниҢ фондузунче ыыгжай киирген.

В. ЧАЛБАА.

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниҢ эмгелдээчизи.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

«Совет Тываның 5 чылы» спартаниа национал хеевирлеринге Сибирьниң болгаш Ыракны Чөөн түктүн спартакиадазы. Тыва болган бүрүн хүрешке, ча адарынга, шай көтүреринге, якут халыгларга марыылаашаар 11 шакта эгелээр.

Чайгы театрга Куйбышевтиң болгаш Кызылдың студент түүт отрядтарының концерти.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Бир чагааның изи-биле СПОРТ ХЕРЭЭН ЧУГУЛАЛАП КӨӨР

Кызыл-Мажалык суурда стадион таварымча чок черде тургустунганындан аңаа маргылдаалар, эт-хүүзүнүң ужуражылгалары болбайн турар. Ында сандайлар, киосумнер үреленген, тараан шинтер кургаан. Ону кым-даа хайгаарап көрбейн турар.

Маргылдаалар болза-даа, белеткел чок эртирип келген. Бо талазы-биле райкүүскомнуң күш-культура болгаш спорт комитези (даргазы С. МаҢнии) четпес ажылдап турар. Спорт ажылынга хамаарышкан аскеда четпестерни бижээн чагаалы бистиҢ кодээ бижикчиэис Т. Сарыглар редакциияже чоруткан.

Чагаада айткан фактыларны хынап көөрү-биле Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалыкка баргаш, бир дугаарында стадионнуң байдалы-биле танышып көрдүвүс. Ону сайлыг, кургаг черде кандыгдаа төлевилел чокка тутканын. Долгандыр херимнээш, оон ниитинде ийи волейбол шолуң, черниҢ узунун хилмыр черни, элээп каш сандайларны кылган. Үш киоскиниҢ болгаш аске-даа түүлерни кылган. Моңу кылырынга хөй мөңге материалныг, акша-хөреңгини үндүрген. Стадионнуң ёзулуг ээзи чок болганындан оон херминиҢ бир талазын, киосчыларниҢ шалдаларын чамдык төлеп чок кижилер турун авпаргаан. Стадионга бо чоокта маргылдаа болбаан, оолга чаалдарда волейбол безин ойнаваан. Стадион кандыг-даа ажылгат чок. Шуут-ла үрелиринге чеде берген.

Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ IV сессиязының шинтирилге дүүштүр спортту сайыралырының үш чыл планын Тыва АССР-ниҢ Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Ында Кызыл-Мажалыктың стадионун 1973 чылга чедир дериирин болгаш чаагайжыдарын айытхан. Ындыг турбуже стадионга чүгүрер орук, баскетбол, баг кагар шолдер, чиик атлетиканың секторун хылып алыр хамаан чок. Бар дериг-херекселдерни безин кадагалап ыыдаалаары райкүүскомнуң спорт комитединиҢ четпес ажылын хереченнел турар.

Кызыл-Мажалыктың бүдүүрүгелериниҢе, ялбаа организацияларында дыка хөй комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турар. Бир үвес ВЛКСМ райкому, район төвүүде комсомол организацияларын шеф күжү-биле стадионну кыпыр ниитилгээны үндүрген болза, аңаа олар идепкейлиг киржирги чугаажок. Ону моон соңгаар организастаары күзелчиг.

Райкүүскомнуң талазындан стадионнуң ажылын ажыглаар кандыг лемчегларни алырын райкүүскомнуң дарганы С. Т. Амырбиттен совуургап айтырывыс.

Чагаада айткан фактыларны ол бадыткаан, районнуң спорт комитези чедир ажылдаавайн турарын чугаалады. Стадионну чедир дериир болгаш кылдыган дериг-херекселдерни доктаамал чайгаараага тургузар хемчеглерни моон соңгаар алырын база түскай таңмыланы тургузарын шинтирлээнии биске дыңналты.

Ажылчы чоннуң ортузунга күш-культура болгаш спорт ажылын ажыглаар талазы-биле Коммунистиг партия болгаш Совет чазак доктаамал сагыш салын турда, ону күүседир боттуг ажылдарны Барыын-ХемчиктиҢ төвүүлеҢ совхоттарда алдайн турарын амгы үениҢ негелделеринге шууд дүүшпес. Спорттуг сайыралырының үш чыл планында айытхан хемчегларны алырын Саазак-Теректе, Бижиктиг-Хаяда, Доң-Терезинде күүсеттинмээн.

Районда спорт ажылы сеилгү үеде сулараан. Эртип турар маргылдаалардың шыыры куду, спортчуларның мергежилгелиг чавыс. Оон чылдагаанны секцияларны чер-черле тургуспаанында, күш-культурниҢ суларының мергежилгин бедидиргиге сагыш салбаанында. Эртикен чылын чайгыс-даа бирги разрядтыг спортчуүүн район белеткеп шыдаваан.

Совет күш-дамыр киижилдилгелиниҢ программалыг үезинче—ГТО-нуң нормаларын дужаарын кайда-даа чугулалап көрүп, орта школалыгларда-Барыын-ХемчиктиҢ төвүүлеҢ совхоттарда алдайн турарны амгы үениҢ негелделеринге шууд дүүшпес. Спорттуг сайыралырының үш чыл планында айытхан хемчегларны алырын райкүүскомдан, оон спорт комитединден негеттинип турар.

Х. ТААН-ООЛ,

«Шынның» тускай корр.

Аалчыларга изиг байыр!

Спорттуң национал хеевирлеринге Сибирь болгаш Ыракны Чөөн чүн улустарының спартаниадазы ол бир удаа болуп эртиген, анаа Якут АССР-ниҢ шилиндеги командазы алды катап бирги черни алган. Дүүн эгелээн спартаниадада киришип турар якут спортчуларның хөй нуруузу спорт мастерлери болгаш спорт мастерлеринге кандидаттар. Оларның белеткээн шылыран. ЧУРУКТА: Якут АССР-ниҢ шилиндеги командазының чамдык кежигүннери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ХАМААТЫЛАРГА!

Акша шыгжамырын кадагалаарының ап-не тавармычалыг, ийи аргалы болза, күрүнеэни 3 хуудуг ниитизи чөөшкининиҢ облигациязы болур.

Ол чөөшкининиҢ ёзугаар чылдың-на ойнаашкынының 8 тиражын тараазынга хуусаларда эртирип турар: февраль 15, март 30, май 15, июнь 30, август 15, сентябрь 30, ноябрь 15, декабрь 30.

ЧөөшкиниҢ ёзугаар ойнаашкыннарыны 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль хемчээлге тургускан.

Бо чөөшкининиҢ облигациязын салып албаан болгунарга, ону июль 15-ке чедир ап-не чиик өртээ-биле—10 рубльниин 10 рубль 5 көпеечке, 20 рубльдиг облигациязын 20 рубль 10 көпеечке салып ал болур силер. А август 1-тен 15-ке чедир үеде 10 рубльдиг облигациялыг 10 рубль 25 көпеечке, 20 рубльлиин 20 рубль 50 көпеечке салып алыр апаар болгай.

Золчеглиг тираж август 15-че Батуун хөөрайга эртер.

Изиг, каан хүннер болуп, арга-арыг өртери тыптып турары-биле холбаштыр Тыва АССР-ниҢ Министрлер Чөвүлели 1974 чылдың июль 12-де айтыышкыны-биле июль 13-тен августуң 1-ге чедир республиканың арга-арыглыг черлериниче кижилерниҢ болгаш транспорттуң баарын хорудлаан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылакчы киллизинин 21-47, үлеттүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонже долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 802.

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Нам тидүвер чер, полиграфия болгаш ном сатыышка талазы-биле өөредилгениҢ типографиязы. Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 11. ТС—00577

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 164 (9538) | Воскресенье, июль 14, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

«САЛЮТ-3» — ОРБИТАДА АЖЫЛ-ИШ

УЖУДУУШКУН БАШКАРДАР ТӨП. (СЭТА). Башкарылгалыг эртем станциязы — «Салют-3»-түң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан. Июль 12-ге эртикен хонуң дургузунда Павел Попович биле Юрий Артюхин Чер атмосферазын болгаш Чер чөвүгүнүң космос делгемин шинчилээриниң эзирегликтиг ажылын кылган.

Космос аппараттарының тускайлаң ужудуп, ажыдаарының дериг-херекселдерин болгаш аргаларын улам сайзырангайдыгаар сорулга-биле Чер ыдыынга ийиртин болгаш хүндүс чыры турар байдалын, а оң ышкаш айны чурукка тыырыган. Оон алдынган түңнелдерни ужудуушкун үезинде Чер ыдыының шын байдалын тодарадырынга болгаш Чер атмосферазының үстүңү каттырын улам ханы шинчилээринге ажыглаар.

Медицина шинчилелдерин кыйыр программаны бүзүгаар туснай аппаратураның дузазы-биле деңзи чи байдалга вестибулярлыг аппараттың чаңчыгар хире-чергезин тодаратканнар. Ол ышкаш чүрек-дамыр системаларының шинчилелиниң база үргүлчүлээн.

Станцияда микробиологтуг культиватөр бар. Космонавтылар хүннүң-не бактерияларның культураларын чемнеттиг будумелдерге өстүрүп, биологтуг бөлүүшкүнүнүң өзулалазын хынап көрүп турар. Ол дуржулганың сорулгазы — деңзи чи байдалга бактерияларның өзериниң өнза байдалдарын шинчилеп, өөренири болуур.

Июль 12-де экипаштың ажыл шагы Москваныы-биле 8 шаанта эгелээн. Радиохарылзаа түүп турганының үезинде командир биле бортинженер «Салют-3» станцияда ажыл-иш ужудуушкун программазынга доллуу-биле дүгүүп туроорын айытпаннар.

ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ!

ПЛАННЫ ЫЯП-ЛА КҮҮСЕДИР

Тодаралыкчы чылдың баштайгы чартыы доозулгач, Республиканың үлетпүр бүдүүлгелериниң, түзүт, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының эске-дээ аймактарының ажылакчылары январь айдан эгелээш, бо хүннерге чедир планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин, хамчаар күүсеттинип келгенин түүнеп, чеңишкинерин быжыглаар, четпестерин чайладырының хемчеглерин ажылдан кылып турар.

Республиканың түзүтүлүгүр «Тыва көзэ түзүт» болгаш «Тыва көзэ түзүт» трестериниң чамдык бүдүүлге коллективтери хожудаашкыдан эң-дээ үлүтүмаан. «Тыва көзэ түзүт» трестиң Кызылда № 62, Кызыл-Мажалыкта № 741, Чадаанда № 463 механолонналарының коллективтери эртикен айларда түзүт ажылдарының темпизин кудулаткан болгаш планнарын күүсеттээн.

Түс черлериниң партия, совет органнары, түзүт коллективтериниң үлүртүкчүлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары түзүт организацияларының бүргүзүнүң планныг онаалдазын күүсеткен туралыы чедип алыры хонучут чүгүлә. Чартык чылдың түңнелдерин үндүрүп тура, чүгле бүдүүлге планнарын эвес, а чылдың бедиткен хүлээлгелерин ажыр күүседирин хандыраар хемчеглерни ажылдан кылыр херек.

Бүдүүлге объектилериниң түзүү-биле кадыы чурттаага, культура болгаш уруглар албан черлериниң түдүлгэзи кандыг янзылыг чорун турарын киче-ээнгейге алза чогуур. Ылангыя көзэ черлерде школаларның түдүүн чер-черде партия, совет органнар болгаш ажыл-агыйдарның үлүртүкчүлары, улус өөредилгезиниң киидистери шыңгыы контрольга алыр хүлээлгелиг.

Чартык чылдың медээзинден алырга, ниити билиг школаларын тударының алды айларга планы 120 хуу, школа назыкы четпээн уруглар албан черлериниң — 63,3 хуу, казык камгалал албан черлериниң — 113,9 хуу, культуранын — 61,1 хуу, коммунал ажыл-агый черлериниң чүгле 36,9 хуу күүсеттингей боот турар.

Ол ышкаш кол фондуларны ажыллага киирериниң хуусаазының бисте ам-даа уламдыгы турарын четпес деп демдеглээр херек. Бо талазы-биле чартык чылдың планы чүгле 58,7 хуу күүсеттинген яйыкпе, авыл 12 млн. ажыг рубльдиң кол фондулары айыткан хуусазында ажыглага киргбээн.

Эртикен айларда түзүтүгэ күш-ажылдың бүдүүлгүүнүң планы 100 хуу күүсеттинген. 1973 чылдың ол үезинден 3,2 хуу өзүлеллиг болган. Ынчалдыр болзажок түзүт-монтаж ажылдарының бот-үнезин планда көргүзгенээнден 64 мун рубль аартаан. «Тыва суг түзүт» трестен өске түзүт организацияларында түзүт-монтаж ажылдарының бот-үнезин аартап турар.

Чылдың баштайгы чартыының көргүзүүлериниң чогуур түңнелдерни кылгаш, тодаралыкчы чылдың хуусаа бетинде күүседириңге бүгү күштү моочизэр херек.

	күүсеткен хуусу	
	6 айларның	чылдың
«Тыва түзүт» трест	100	43,9
«Тыва көзэ түзүт» трест	101,2	47,2
«Тыва септелге-түзүт» трест	102,7	50,7
«Тыва суг түзүт» трест	85	43,1
«Тыва автооорук түзүт» эргелеги	101,3	49,7
«Кызыл ЦЭС түзүт» эргелеги	122,1	59,1

Бо чылдың биргн чартыында ажыглаларымыжыкының төнчүттүнмээн болгаш төнчүттүнмээн дестиринің күүселгебиле 620 бан боза малга, 14 мун 600 хойга кажаалларны тутканнар. Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволоозу 12,5 га оварларны суггатчыткан. Чонуун эмыырал хандырылгазынга бирээн болур чамдык объектилериниң түзүү доозулган. Чижээлизеге, Кызылда бир эзлетге-ле 260 ажеш улуг, биче кемнээлиг язык септээр бүдүүлге черинің ажылдан эгелээни лайысылалдың чурттакчыларынга таварышкылыг болган.

Ынчалдыр болзажок керээ ёзугаар ажылдан турар кол түзүт организацияларының чамыктарының боттарының күжү-биле кылыр ажылдарының планын, а министерстволар болгаш ведомстволарга хамаарышкан түзүт-септелге черлериниң эзээн хойүнүң боттарының планныг онаалдаларын чедир боттандырбазынындан республика шиитээ-биле түзүтгэ көргүүлгэн капитал салымышкыннарны шаңгээзин алырыпкан 6 айларда планны 90,8 хуу күүсеткен боот турар.

Чылдың баштайгы чартыының көргүзүүлериниң чогуур түңнелдерни кылгаш, тодаралыкчы чылдың хуусаа бетинде күүседириңге бүгү күштү моочизэр херек.

РАЗРЕЗЧИЛЕР АВГУСТ ҮЛҮҮНДЕ

Совет Тываның 30 чыл болур июңга төлептиг күш-ажылчы үлүүн хөмүр-даш тывыкчыларының сөңнеп турары өөрүнчүг. Ажылчыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының оргузунда өзүлүт күш-ажылчы маргылдажылга кижилериниң ажыл-херекчи соруун хей-аът киргген.

Тодаредыкчы чылдың баштайгы чартыы разрезте түүкеттинге берген. Хөмүр-даш тывыжының 285 мун тонна планын ол коллектив херек кыырында 315 700 тоннага, азы 110,8 хуу боттандырып шыдаан. Дүс казын тываринын чартык чыл планын барык-ла олар 2 катап, тодаргайлаарга, 196,8 хуу күүседип алган.

Коллективтиң күш-ажылчы өөргүзүүлериниң продукция сайгарылгазы кажу черни эзээн. Чартык чылда хажемчилер 2 млн. 390 мун рубльдиң продукциязын сайгарар планныг турган, оон 219 мунну ажыр сайгарган азы онаалдазын 113 хуу чедирип, эртикен чылдың бо үезинде турганынга бодаарга, 15 хуу өзүлделиг болган. Разрезчилер июль 4-те-ле тодаралыкчы чылдың 7 айларда хөмүр-даш казып тывар планын бүрүн доозуп, ам-ны хүннерде августуң үлүүнде ажылдап турар. Июль 1-ге чедир дагжылар 2 млн. 609 мун рубльдиң продукциязын сайгарганын алган көөрге, 7 айларының — 2 млн. 685 мун рубльлиин — сайгарарын доозуп турар.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи социалистиг чарыштың түңнелиинээ хоску чорун чедип алган коллективтериниң бирээзи. Онда экскаватор машинистериниң, чер ээрүүлекчилериниң, күүлүүр «БЕЛАЗ-540» маркалыг автосамосвал чолдавчыларының бригадалар, звенолер, түс-түс кижилер аразында чарыжым түскай самбырага хүндүүр түңнел азын турары дыка дээштиг салдар чедирип турар.

Хөмүр-даш тывиишкинде үлүг машинист Н. М. Дресвянников, экскаватор экипаштары мурнакчыларының олуруулдан үлемей келген. Чолаачылар аразында ажыл-ишчи маргылдажылгага С. С. Фейченко биле А. Ф. Эрдниевтиң үлүртүкчү бригадалар ачыр-дачыр чорун келген. Чер ээрүүлекчи станоктар машинистери Михаил Александрович Рец биле Иван Григорьевич Шевела оларның эвелеттелеги өскелерден безин көргүзүүлериг ажылдан турар.

О. НАМЧЫЛАК.

ХОЖУДААННАРНЫ ЧУГААЛАШКАН

Кызыл хоорайның үлетпүр 1974 чылын бирги чартыының күүдүн планын чеңишкинниг боттанызырган. Беш чылдың тодаралыкчы чылының планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир. Совет Тываның 30 чыл юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш бүзүбаргай чарыштың алмызында кызылчылар 6 айларга продукция сайгарарының планын 102,3 хуу күүсеткен.

Ынчалдыр болзажок чамдык бүдүүлге коллективтериниң үлүртүкчүларының, оларга партия организацияларының талазындан бүдүүлге чорудулганынче чогуур киичээнгейни салбайн, ажыттыннарның күш-ажылын эки организоставленнинин оралаш коллективтер июнь айның планнын көргүзүүлерин чедир күүсеткеннер. Оон үламынан хоорай үлетпүр ниитизи-биле июньнүң планын үскен.

Хоорайның хлеб болгаш пиво заводтары, газированыга комбинады. «Түзүт конструкциялары» завод, автосептелге болгаш түзүбүү заводтары ажылдың темпизин соолгу үезе кудулаткан.

Эртикен четвертте СЭКП хоорхомунуң бюрозунга хожудаа турар бүдүүлге коллективтериниң ажылын сайгарып ажыглашкаш, четпестерни чайладырымын хемчеглерин айытпан доктаалды хүлээп алган Хөй завод. «Түзүт конструкциялары» завод ийи ышкаш үргүлү хожудаа келген бүдүүлгелериниң үдүртүкчү ажылдакчыларының ажылынга хамаарыштыр организастыг түңнелдерни кылган.

Чартык чылдың түңнелдерин коллектив бүдүүлге чугаалажып көргеш, планнарның база хүлээлгелериң күүседирин хандыраар хемчеглерни ажыглап кылырын бүдүүлге үдүртүкчуларынга, партия организацияларынга бөрөдэн дааскан.

Кызылдың алгы заводунуң идик кылыр цехиниң даараныкчызы Домна Сергеевна Куулар тосну беш чылдың тодаралыкчы аартыу чылында алган социалистиг чарыын амыдыралга күүседир сорулга салгаш, эртикен алды айның планын 174 хуу күүсеткен. Ол хүнде 87 тәпочка даараар тургаш 120 кылдыр күүседип, күженишкиниң ажыдал турар. Мурнакчы даараныкчы Совет Тываның 30 чыл юбилейинге күш-амыдыралга белентиг умуражыр дээш хүн мормазын 1,5 катап күүседирин хүлээмеген ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнуку олуругга Д. С. КУУЛАР ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ 124,3 ХУУ

Улуг-Хемниң пароходство черииниң суртулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ниит салдадыышкынның сезонуун эки эрттирип турар.

Пароходствоның коллективи салдадыышкын сезонуунуң бирги чартыында 39 мун кубометр түзүт мөжүн салдаадып планын 47,5 мун кубометр ыыдыыр ажыр күүсеткен. Оон ангыда Тоолу районнуң хургаг чүүл, нефт продуктулары сөөртүүнүң планы ажыр күүсеттингей. Бистиң экипаштарывыстың кежигүннери бот-боттарының аразында социалистиг чарыштың калбартнаан, эки түңнелдерни чедип ап турар. Үткүштүр алган планывысты хуусаа бетинде ажыр күүседириниң барымдазын бар апарган.

Иштиин курлавырларны самай көргеш, Совет Тываның 30 чылынга үткүштүр немелде хүлээлгени коллектив алган.

О. ПЕТРОВ.

пароходство черииниң начальниги.

Л. И. Брежневтиң Францияның даштыкы херектер министри Ж. Сованьярг-биле беседазы

Июль 12-де СЭКП ТК-ниң Чиигиин секретары Л. И. Брежнев Совет Эвилелиниң албанның ам-чоруун кылып келген Францияның даштыкы херектер министри Ж. Сованьярты Крымга хүлээп алган.

Оларның аразынга болган беседага ССРЭ биле Франциянның аразында үргүлчү быжыглын турар кады ажылдажылганың база ийи чуртуун улустарының аразында чаңчыл оларган найыралдың ажудүргүүр чорудуу чаварыллырымга, бүтүү-ниити тайбиның быжыглаарынга чугула ужур-дүүлүг база катап кемдеглээн.

Ол ышкаш делегейниң чамдык улуг айтырыгларын, оон-биле чергелештир. Европаның аймак чок чорууга холбашкан айтырыгларны база чугаалажып көргеш.

Л. И. Брежнев президент В. Жискар де Эстенге болгаш Франциякның Совет Эвилели-биле найыралдыг улуурунга бүзүр чедирип, эң эки үүлдерни күзээн.

Беседа чылыг, найыралдыг байдалга эрткен.

Беседага олурушканнар: совет талдаан — ССРЭ-ниң Франциядагы элчиин С. В. Червоненко, СЭКП ТК-ниң Чиигиине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ниң киидис эргелекчизиниг оралакчызы В. В. Загладин; француз талдаан — Франциянын ССРЭ-де элчизин Ж. Вимон, Франциянын Даштыкы херектер министерствозунун департаментилер директорлары де Маржери болгаш де Коммин.

(СЭТА).

Н. В. Подгорный Москвада чанып келген

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Сомали Демократтыг Республикага ортээш, июль 12-де Москвада чоп чедип келген. Ол СДР-ниң Дээди Революлуг Чөвүлелиниң Президентизин генерал Мохамед Сиад Барренин чалаачын бүргүүр-Сомалиге албанның аян-чоруун кылган.

Эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Б. Н. Мевинков болгаш албанның эске-дээ кижилери Н. В. Подгорныйны Внуково аэродромчукаар утказаннар.

Сомали Демократтыг Республиканың ССРЭ-де элчизиниг түр бүдүүреттиргэн Абдулаха Абдурахман Адем угланнарның аразынга база турган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрлигиниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң камгалал министрлигиниң бирги оралакчызы армия генерады С. Л. Соколов болгаш албанның эске-дээ кижилери Н. В. Подгорныйбиле кады Москвага эвээ чедип келген.

(СЭТА).

Төрээн чурттуң шаңналы — Полтаваның тугунда

ПОЛТАВА. (СЭТА). Полтава бодунуң 800 чыл болганын өөрүшаалыг байырлаан. Ол хоорайның хамдары-биле бистиң чурттуң төөгүзүнүң ажыыл эвес чайынганчок арынналарын холбашкан. Олаарның бирээзи—Полтава тулчуушкуну. Ол үеле аскы-дүүмалыкчы орус, украин, белорус улустар бистиң Төрээн чурттувустуң хамзарышпас чоруун камгалап алган. Советтер чуртунуң бүгү улустарының солдаты фашистиг эзелекчилерге улуг демиселлиг чылдарында ол эрте-бүрүнгү хоорайның ханаларының чанында өлүм чок маадырлыг өөрүктерни кылган.

Полтаваажыларның амгы салгалы ол бүгү кайгамчыктыг ынчыларны улам байыдып турар. Хоорайның ажылчы чонунуң ажыл-агый база культура тургузуушкунуга улуг чедимшилгелер дээш база Полтаваның үндезилеттинип тургустунганындан бээр 800 чыл болганы-биле холбаштыр Полтаваны Күш-амыдыың Кызыл Тук орден-биле шаңналаан. Ол төөгүлүг байырлалга база Төрээн чурттуң бедик шаңналын хоорайга тыпсырынга турасхаатканы байырлыг хүрөл областың Н. В. Гоголь аттыг хөгжүм-шиин театрынга болган.

Полтава хоорхүүсөмүүн даргазы В. Н. Безверхий хүралды ажыктаан.

СЭКП ТК-ниң Чиигиие секретары эш Л. И. Брежневтиң саштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң составын чыызаанар хүндүлүг президиумга улуг сорук киржишкинниг сонгаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының Тоо Комитединиң бирги секретары В. В. Щербицкий Полтаваның 800 чыл болганы-биле база оон Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңналыкка холбаштыр СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өөрүшээниден чылгаммарга, хоорайның болгаш областың бүгү ажылчы чонларынга изиг байыр чедиргеп.

Совет эрте-чагырганың чылдарында Полтава бүгү талазы-биле хөгжүлелиг социалистиг хоорай апарганына демдеглээш, В. В. Щербицкий ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын комчаап болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин хоорайның тугунга каадаан.

Хоорайның бүдүүлге, өөредилге черлериниң, партия болгаш хөй-ниити организацияларының толээлекчилери, байырлалга келген төлээлериниң удуртукчулары, болгар болгаш польша өөнүктер байырлыг хүралга сес ап, чүве чугаалаан.

Байырлыг хүралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаанны улуг хөдүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

Ол-ла хүн байырлыг хүралдың киржикчилери В. И. Ленинге турасхаалдың баарынга чечектер салган.

ЭҢ-НЕ ЧУГУЛА, ЭҢ-НЕ КОЛ ЧҮҮЛ

Месивайың электромашина түзүүшкүнүнүң С. М. Киров аттыг «Динамо» заводунуң коллективи күш-амыдыың үлүг тиилелгени чедип алган: күш-амыдыың бүдүүлүкчүлүүн бешинниң талазы-биле беш чылдың төнчүзүнге планнатыынган немелеп үш чыл, дөрт ай дургузунда чедип алган.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке эвилелчүүлөөнүң рапортунда: беш чылдың эгезинээн бээр күш-ажылдың бүдүүлүкчүлүү 37,3 хуу немей өскен деп чугаалаан. Бо кай-ла сес-тур. Ынчалдыр ол кай-да бис чурттун эң үлүг электротехника заводтарының бирээзиниң мунчун ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ажыл-ишкин көргүүлүп турар-дыр.

Күш-ажылдың бүдүүлүкчүлүү — бүдүүлге ажылының эң кол экономиктиг көргүзүлгезиниң бирээзи-дир. Ол болза оң-оң факторлардан тургустунар.

Бир дугаар курлавыр — бүдүүлгени техника талазы-биле чаарты дериври болгаш сайзырангайжыыры-дыр. Беш чылдың эгезинээн бээр бо азыолка чаз оң-оң станоктарны болгаш агрегаттарны тургусскан, хөй-хөй участоктарны автоматчыткан болгаш механизастаан. улам сайзырангай технологтуг чепсек-херекселдерни шеттеретken.

Брав моторларын массалыг бүдүүрелиниң пегинде «Баки-нец» хөөр беш пресс-автоматтар ажылдап эгелээн. Оларның биээзин-де анаа болгуй дөрт пресстн солаан. Оон түңнелиинге штамповчу херээженнериниң аар болган эвээш бүдүүлүкчүлүг ажыл-ишкин оператор деп чаа профессия база солаан.

Эрткен чылдың эңнэмочулар чагаалыкчы болгаш чаартыкчы 1200 ажыг саналды киирген. Ол саналдарны бүдүүлгэге неттеретkeви 1200 мун рубль камналганы берген. Күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларның чарыгзалаарын кызыраарының аргаларын улеп тывар-ынга заводтуң хөй санныг ажылдакчылары киржип турар.

Шеттериниң бирээлиниң чыыш эртээр участогунга ийи бригада ажылдап турар. Оларның бирээзиниге — кадржаан ажылчыннар, а бирээзинге — аныяктар. Дүржулгалыглар мурнаар ышкаш кылыр сагыыхыраар, а черек кырында аныяктар хоочуннарны мурнап турар. Ужуру чүгле? Участок мастери Б. С. Салимуллиннин чугаалап турарын ёзугаар алырга, ол оолдар «бүгү чүвени кылып билирэ» болгаш бүгү операциялларны билир, ынчангаш ажыл хүнүнүң дургузунда конвейерге ажылдар турушпарын солчуп турар. Кылыр ажылын солчуп каап турары дыка алыышкыны болуп турар. Конвейерниң чангыс аай хевирлиг ажылын ажыг эртип шыдаан бригадага күш-ажылдың бүдүүлүкчүлүү дыка оскен, ажыл-иш кижилерин бала ындыг-ла шагзыратпас апарган. Мынчалдыр ажылдарының аргалын он азы-он беш чыл мурнунда чедип алыры болдунмас турган.

Заводтуң эң ээре ажылчыннарының бөгүн чедип ап турар түңнелдери ынчан кижи сагыжынга-дээ кирбес турган. Хууда беш чыл планын бо чылдың январьга күүседикен төкарь — карусельщик Ю. П. Никифоровтуң күш-ажылының бүдүүлүкчүлүү беш чылдың эгезинээн бээр 107,5 хуу, база-ла хуудга беш чылын күүседип алган азек кылыкчызы А. И. Петровичеваның — 73,8 хуу, прессовщик Л. Д. Сальникованың — 76,4 хуу немей оскен.

Ол чеңишкиннерниң үндезинии-дээ, бүгү коллективтиң чеңишкиннериниң үндезинии-дээ күш-ажылдың бүдүүлүкчүлүүн белидер талазы-биле ажыл-ишчилериниң түс-түс планнарны болган, оны СЭКП-ТК-ниң Чиигиие секретары эш Л. И. Брежнев эң бедик-биле үнелээн.

Бо заводтуң продукциязы улус ажыл-агыйының дыка хөй алыргаларында барып турар. «Динамо» деп марканы кранпарның бүгү хевирлериниң моторларында, трамвайларның, троллейбустарының, экскаваторларның, метро поездилериниң электроприводтарында, оске-дээ продукциязының он-оң хевирлеринде карун болур.

—«Динамочуң» бүгү продукциязын заводтуң конструкторлары болгаш заводтуң эртем-шинчилел институдунуң тускай артемнигилери тогаадып турар» — дең, заводтуң кол инженери А. Л. Хорошилкин чугаалап орар. — Ол продукциязын шыырлыйн, илегелдинин, ур адилелдинин кайда-дээ эң белии-биле үнелээр. Бо заводтуң улам бүдүүлүкчүлүг моторларын болгаш аппаратураларын улус ажыл-агыйынга ажыглаанындан экономиктиг ажык беш чылдың дөрт чылынын дургузунда 25 миллион рубль болур ужуралуг.

Эртем-техниктиг депшилгенин бистиң партиядыг бодунуң бүгү политиказының өзөө кылыр карун турар. Хөй-хөй кайгамчыктыг эгелээшкиннерниң инициатору — «Динамочуң» коллективи ол политиканы амыралга чайгылыг чокка, сорукчуг боттандырып турар.

(СЭТА).

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИ

Июль — массалыг сиген неэиишкининиң айы. ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелёэниниң дыңнадыын ёзугаар алырга, июльдуң 8-не чедир чурттуң колхоздар, совхоздарынга сигенни белгеш семзатты 25186 мун гектар черден аизаган, ол болза планның 37 хуузу-дур.

Сигенни 11062 мун тонналы азы планның 18 хуузун, семзатты 23174 мун тонналы азы планның 44 хуузун белетпээн. Витаминниг сиген далганың 982 мун тонналы белетпээн.

Колхоздарның белгеш совхоздарның механизаторлары, хову ажыдаанчылары, мал чеми белетkээри-биле кедээде барган хоорай болгаш ажылчым суурнар төлээленчилери хөвүдаашкынны эдип, эң эки хуусаага, дүмүт ажаан алыышкыны эгелээлекте мал чемин белетпеп алыр, сигенниң, семзаттың, силостуң, витаминниг сиген далганың магадыылаалыг нурлавырын тургузуп алыр аэзш, бүгү чүүлдерни кылып турарлар.

(СЭТА).

КОЛЛЕКТИВТЕ УЛУГ КҮШ

Специалист, ооң ролю

Бүдүрүлге коллективтеринде инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы болгаш кижизидикчи ролюн бедидээринче, оларның бот-харысалгазын күнделдиреринче партия болган чазак доктаамал киҥээгейни салып турар. СЭКП Төп Комитединиң бо айтырыгның талазы-биле сөөлгү чылдарда үлүмү хөй тодаргай болгаш чугула доктаалдарны хүлээп алган. «Областың тудугларынга болгаш үлегүр черлерине техниктиг дешилегеш дүргедеринге инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюн бедидер талазы-биле СЭКП Иркутск обкомунуң ажылының дүгайында», «Коллектив кежигүннериниҥ идей-политиктиг кижизидилгезинге Череповецтиҥ металлургия заводунуң үдуртукчуларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының киржилгезиниҥ хүлайында», «Күш-ажылчы коллективтиҥ бүдүрүлгени болгаш хөй-ниити политиктиг идеяларын бедидер талазы-биле Минскиниҥ трактор заводунуң партия организациязының ажылының дүгайында» деп оон-даа өске партийжи документилер специалистерниҥ чогаадыкчы болгаш кижизидикчи ролюн бедидеринче уламнаан.

СЭКП Кызыл хоорукомунуң болгаш хоорайның бүдүрүлге черлериниҥ партия организациялары коллективтиҥ үдуртукчу ажылдакчыларын, харысалгалыг специалистерин шилип алырда, таарыштыр тургузарда база оларның ортузунга кижизидилге ажылын чорударда, СЭКП ТК-ниҥ үстүнде доктаалдарын удуртулга болдуруп келгей. Найысылалдың партия болган оон-даа өске организациялыҥ удуртукчу болгэш инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлгениҥ ажыктыг чөрүүш бедидер, техниктиг дешилегени бурунгаарладып, күш-ажылдың организациязын эртемге үндезилел организастаар талазы-биле боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседип шыдаар чогаадыкчы күш-тур. Коллектив кежигүнериниҥ мурнунда туруп турар социал айтырыгларны шиитиредээринге оларга кижи кайгап ханмас.

Дүктү чидириг чөп ажаап алыр дээш колхоз баштаар чери, партия организациязы бүгү-ле аргаларны ажыглап турарлар. Хүннүң 40 градус изии безин оларга шаптың натпайн турар. Кыргылдада ажылдаан хып дээн ол аныяк кижилер дерим четпушаан, саадал чөп ажылдап турарынга кижи кайгап ханмас.

Дүктү чидириг чөп ажаап алыр дээш колхоз баштаар чери, партия организациязы ажыла идиглиг болдунар-ла аргаларны ажыглап турар. Чартык чылдың сайгарыла планы 102,3 хуу күүсеттинген, эртken чылдың ол үезинге децизээрге, 2,4 млн. ажыг рубльдин ялзы-бүрү продукциязын хөйүү бүдүргеп. Найысылалдың тудугжүлзары 13,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шолуп ажыглалда киирген. Хоорай Советиниҥ хамаарышкан ажыл-агыйларның көргүзүглери эртken чылдынган ялзыр экижин орар.

Бо болгаш өскө-даа чедиишкиннерни чедип алырыга бүдүрүлге коллективтериниҥ специалистери, инженер-биле чугаалаарга, чогаадыкчы интеллигенция улуг рольду ойнап турар. Кызыл хоорайның бүдүрүлге коллективтеринде инженер-техниктиг ажылдакчыларының киржилгезиниҥ хүлайында», «Күш-ажылчы коллективтиҥ бүдүрүлгени болгаш хөй-ниити политиктиг идеяларын бедидер талазы-биле Минскиниҥ трактор заводунуң партия организациязының ажылының дүгайында» деп оон-даа өске партийжи документилер специалистерниҥ чогаадыкчы болгаш кижизидикчи ролюн бедидеринче уламнаан.

СЭКП Кызыл хоорукомунуң болгаш хоорайның бүдүрүлге черлериниҥ партия организациялары коллективтиҥ удуртукчу ажылдакчыларын, харысалгалыг специалистерин шилип алырда, таарыштыр тургузарда база оларның ортузунга кижизидилге ажылын чорударда, СЭКП ТК-ниҥ үстүнде доктаалдарын удуртулга болдуруп келгей. Найысылалдың партия болган ажыл-агый кадрлары боттарының мурнунда салдынган сорулгазын ниитизи-биле багай эвес күүсединип турар. Ол дугайын беш чылын эртken чылларының түңнелдеринден көрүп болур. Эртken үш чылдарда продукция бүдүрелиниҥ ниити хемчээли 22 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, 16 хуу өскен.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниҥ коллективтери тодаргайлыкчы чылда база-ла эки көргүзүглерлиг ажылдап турар. Чартык чылдың сайгарыла планы 102,3 хуу күүсеттинген, эртken чылдың ол үезинге децизээрге, 2,4 млн. ажыг рубльдин ялзы-бүрү продукциязын хөйүү бүдүргеп. Найысылалдың тудугжүлзары 13,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шолуп ажыглалда киирген. Хоорай Советиниҥ хамаарышкан ажыл-агыйларның көргүзүглери эртken чылдынган ялзыр экижин орар.

Бо болгаш өскө-даа чедиишкиннерни чедип алырыга бүдүрүлге коллективтериниҥ специалистери, инженер-биле чугаалаарга, чогаадыкчы интеллигенция улуг рольду ойнап турар. Кызыл хоорайның бүдүрүлге коллективтеринде ниитизи-биле 1200 ажыг специалист ажылдап турар. Оларның 16 хуузу дээш, 52 хуузу түскай ортумак эртемниг. Соолгу үш чылдарда дээш эртемниг специалистерниҥ саны 5 хуу, а ортумак эртемниглерини—16 хуу көвүүдээр.

Түскай эртемниглериҥ чартыктан хөй кезии аныяктар. Хөй нацияның төлөэлекчилери бактаап турар бистиҥ чогаадыкчы интеллигенциябыстың 37 хуузу херээженнер боон турар.

Үстүнде аналитен алгаш көөрге, хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниҥ, түдүг, транспорт, коммунал ажыл-агый бөлгаш оон-даа өске организацияларының удуртукчу болгэш инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлгениҥ ажыктыг чөрүүш бедидер, техниктиг дешилегени бурунгаарладып, күш-ажылдың организациязын эртемге үндезилел организастаар талазы-биле боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседип шыдаар чогаадыкчы күш-тур. Коллектив кежигүнериниҥ мурнунда туруп турар социал айтырыгларны шиитиредээринге олар эң кол рольду ойнаар үүрлүг. Бо бүгү—специалист бүрүзүнүң бүгү талалыг биларын, бодунуң ажылын хамы билир, чогаадыкчы инициативтиг болуруун негээр.

Түскай эртемниглериҥ ортузунга социалистиг чарыштың кандыг ялзылыг организастаарын деп айтырыгны партия хооркому эртken чылдан бээр элээн хандыр өөренип, бо талазы-биле чамдык ажылдарны боттандырган. Мында кол чүүл болза бүдүрүлгениҥ ажыктыг чоруун бедидеринге специалистиҥ хууда киирип турар салышкынны кандыг боон турарын деп айтырыг болур. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң хууда чогаадыкчы планныг турарынче киҥээгейни күштелдирген бис. Негелде болза «техниктиг билиин доктаамал бедидер», «хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгә», «ажылдап турар черни арыг-шевер тургузары-биле» кызыгаарлаттынмайн, харылап турар участогунуң ниити байдалы, техниктиг дешилегеге дорт хамаарылгалыы апаргын.

Бо ажыл Каа-Хемниҥ хөмүрдүн разрезинде, Тываның электри четкилеринде, Красноярскиниҥ төлевилел институдунуң бистиҥ республикада киллизинде болгаш оон-даа өске коллективтерде эки тургустунган. Бо коллективтериҥ администрация черлери, партия организациялары специалистиҥ хууда социалистиг хүлээлгезинге бүдүрүлге чорудуп келген түлүм экижин орар

Бөгүн — Балыкчының хүнү

ДАЛАЙ ИШЧИЛЕРИНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Далайның моғаг чок ажылишчилериниң, тывышка оларның ажылын хандырып турар кижилериниң байырлалы — Балыкчының хүнүн бистиң чуртувуска онгу удаа демеглеп эртирип турар.

— Он чыл иштинде бо ядырны хөгжүдер дээш хей чүүлдерни кылган. 1964 чылга денизәрге, балык болгаш далай продуктуларының нимти тывыжы 75 хуу оскеи. Ол-ла үеде консервилер бүдүрери 780 миллион лаазага көвүдээн. 1973 чылда суг хөолбекчериниң ажыл-агыйлары чонга миллион центнер ажыг балыкты берген — деп, ССРЭ-ниң балык ажыл-агый министри А. А. Ишков СЭТА-ның корреспондентизинге тугаллаан.

Бо бүгү чедишкиннерни балык ажыл-агыйын хөгжүдер, оон материал-техниктиг баазазын быжыглаар дугайында партияның Кыйгырыынга харыы кылдыр балыкчылар болгаш балык ажылдап кылыкчылары, судно септекчилери болгаш портчулар планнарны хуусаа бетинде күүседир дээш демисежип турар. Олар салган даалгалардан бедик көргүзүглерни чедип ап, планнан ажыр 256 мун тонна балыкты болгаш далай продуктуларын тывырын шиитпирлээн.

Адырның ажыл-ишчилери бодунуң байырлалын беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планнарын чедишкиннериниң күүседири-биле ужуражып турар. Чарыштың мурнуку одуруунда «Виктор Худяков» деп соодукчу траулериниң экипажы (капитаны И. Е. Некилдары», «ССРЭ-ниң 50 чылы» чижектиг балык ажылдап кылыр улуг баазалар. «Орус ортулук», «Амур мугулдуруу», «Карл Либкнехт» деп улуг тоннажтыг транспорт рефрижераторлары-биле хандырынган.

Балыкчыларның күш-ажылын чиигедир, оларның амыдырал байдалын экижидер талазы-биле хөй ажылдарны кылган. Беш чылдың чүгле үш чылында балыкчылар чазагайжыды түттүнган 34 мун квартираларны алган. Балыктаар бассейннерде боттарының пансионаттары, профилакторийлери, дыштанылга бажыннары, туристи баазалар болгаш он-он пионер лагерьлери бар.

Беш чылдың дөртку чылын шалыпчы күш-ажылдың чылы болуурар дугайында партияның Кыйгырыынга харыы кылдыр балыкчылар болгаш балык ажылдап кылыкчылары, судно септекчилери болгаш портчулар планнарны хуусаа бетинде күүседир дээш демисежип турар. Олар салган даалгалардан бедик көргүзүглерни чедип ап, планнан ажыр 256 мун тонна балыкты болгаш далай продуктуларын тывырын шиитпирлээн.

Адырның ажыл-ишчилери бодунуң байырлалын бе

Адазын салгааи

Хмельницк областың Салновшы суурумда Иван Федоровичиң болгаш Прасковья Максимовна Строгиюктар механизаторларның бүдүү бригадазын өстүрүп, белеткээн. Ам оларның кайызы-даа пенсияда.

Күш-ажылдың хөөчүнүнарын чеди оңдуг. Школа доосканы, тракторист болур чаңчыл улуг оглу Василийден эгелээн. Колхозтуң путевказын өзүгаар трактористер курузуга олар өөренип тургаш. Чүгле шеригге баар үезинде машиналарын каап, оон келгеш, база-ла трактор бригадаларынга ажылдай бээрлер. Ам шерит албанын доозун турар бичии оглу Григорий база ыяачар цехтиг-дээн. Алышкыларның ийиги хүр черде механизаторлар.

Өт-бүленик беш кежигүүн «Коммунар» колхозта механизаторлар. Эң нарын херектерин оларга дагыырга, кезээде шынны күүседир. Куда дүжүргенде бүтү сууруң чурттакчылары чыглып келир. Алышкыларның чуруктарым хүндүлеп самбырызында аскак. А оларның адаземи ак сеткилдиг ажыл-ишчилерин кижизиткени дээш колхозтуң болгаш партия районнуң тывыскан хүндүлел бижиктерин кемнең-биле кадагалап турар.

Бо чаа улуг чаашкынның болгаш. Хүн үнерн-биле алышкылар боттарының культивторларын чигзир болгаш кукуруза плантацияларынче, сигеп кезер шөлдерже бир дугаарында үндүре бээр. Олар ажаал алышкынга база кирзир. Столюктар чаңгыс-даа мажак артырбас кылдыр ажыттаар—күш-ажылны ак-бүленин чаңчылы киглыр.

С. ШУМАХЕР,
(СЭТА-ның корр.).
ХМЕЛЬНИЦКИЙ.

Боттанган күзел

Кара-калбак скульптор Жолдасбек Куттымуратовтуң ажылдарының делегелгези автономнуг республиканың күрүшениң үран чурулга музейинде ажыттынган. Ында кирген ажылдарның хөй везин республика болгаш Бүтү-эвилел делегелгелеринге база даштыкыга делгеттинген.

«Күзел» деп скульптура ажыктайбын адаа тудар: хүдумзүрээн аянык кыс хүнче көрүп алган боданып турар. Бо дээрге скульптурның баштайгы ажылдарының бирээзи. Оон эгелээш-ле автор чаңгыс ай темалыг: «Дүштүк», «Амур-Дарья», «Ырыс» деп ажылдарны чергеп кылган. Аас-кежиниң дугайында кара-калпак улустуң күзелиниң боттанышкынын скульптор ынчаар илереп турар, боттанган күзел олда болгай.

(СЭТА-ның корр.):
НУКУС.

Витаминнер шыгжамыры

Иркутск университединиң биология эртем-шинчилел институдунуң болгаш Братскиниң гидрометерология обсерваториязының комплекстиг экспедициязы Братск ГЭС-тиң алдыы талазында Усть-Илим далай турар черде ажылдап эгелээн. Ангараның болгаш оон кол адырлары—Илимниң, Вихоревкиниң, Бадарминиң сугларының химиктиг составыга кижиниң ажыл-чорудулгазының салдарын экспедиция шинчилээр. Олар октябрьның ортан үезинге чедир ажылдаар.

Усть-Илимниң сүт хөөлбээнниң чоогунга дириг амытанарның болгаш үнүштериниң могумчалыг өзүл, үнериге таарымчалыг байдалды хандырар сумелерни олар ажылдап кыдыр. Усть-Илим далайны долдурары бо күзүл эгелээр.

(СЭТА-ның корр.).
БРАТСК.

Шинчилээр

2100 тонна могаалар шыгжаар черни Вильнюста тудуп доозкан. Оон-биле хары утта 11 мүң тонна кат-чимис, могаа шыгжаар «витаминнер хөөрайын» тудары дөзүлгеп.

Литваның наймылалында картофель болгаш өске-даа чүүлдер шыгжаар ыяыг ижылыг «хөөрайыгаштыг» база тутпаан. Оя орай-сава ыяш дургузунда хөөрайның бир ог-бүленинге-ле могаалар болгаш кат-чимистиң 500 кг курлавырын тургузар арганы берип турар.

Ол ийи шыгжамыр сууру соодукчулар, вентиляция системазы-биле, автоматика-биле хандыртынган. Чүдүрер болгаш ыяыглар ажылдарны долузу-биле механизастаан. Садтарның болгаш огородтарның «хайыралын» шыгжаар ол черлерниң чоогунда картофельди арыглаар, чартыс фабрикаттарны белетээр, капустаны хажыар фабрикаларны база тудуп турар.

(СЭТА-ның корр.).
ВИЛЬНЮС.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазы

СПОРТЧУ УЛУГ БАЙЫРЛАЛ

Республиканың найысында спортчу улуг байырлал эгелээн. Пятницада Совет Тываның 5 чыл аттыг стадионунга спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазының ажыдыышкыны болган.

...Стадион байырлалдыы-биле шиметтинген. Оон шөлүн долганыр хевирлештикен республикаларның, спорт инитилелеринең туктарын аскан, дозун, плакаттар-биле дерээн. Ындырледе кызыычылар делгур олурупкан, чаргыдалдар эгелээрин четтикпейн маналан. Музыка чаңгыллыыш турган.

Бедиктиниң 6 шак 30 минута. Спартакиаданың киржикчилериниң парады эгелээн. Колективларның эгелинде хөй санныг судулар. Оон соонда Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазынга адды катап тиилээн, эртекен чылгы ооннарга база чемпион болган Якут АССР-ниң командазы маргыдаан эртекен. Оон составының хөй кезии СССР-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастерлери. Дараазында Иркутск областың Усть-Орда Бурят национал округунуң, Хакас база Даг-Алтай автономнуг областарының болгаш бистиң республиканың командалары эртекен.

Спартакиада эртиреринең оргкомитединиң даргазы, СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килизининиң эргелекчизи Н. Д. Ширинней спартакиаданың кол суртаанының рапортун хүлээп алган, чүве тутталаан.

— Ийи дакпыр орденниг Тываның бурунгу черинде, Азиянын төвүнде, ак-көк Улуг-Хемнин эриктеринде богун спортчу улуг байырлал эгелеп турар-дыр. Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле бо спартакиада республиканың ажылдыралынга база бир улуг болуушкун. Амгы үеде Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизинниң шиитпирлерин ажыдырарга боттанырлар, Совет Тываның 30 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш бетик кадгылуушкунуг, онза күжениишкининг ажыглап турар аарын ол тутталаан, СЭКП-ниң күш-культура болган спортту, ыяагыя спорттуң национал хевирлерин сайгарырынче улуг кичээнгей салып турарын демделээш, спартакиаданың киржикчилеринге изиг байыр чедирип, оларга спортчу чедишкининерин күзээн, оон ажыттынгавын чарлаан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары Г. С. Иргит спортчуларга изиг байыр чедирип, амгы спартакиада комсомолга В. И. Ленининниң аяа тывыскавышкан бээр 50 чыл ою-биле капсырлашканы база өөрүнүүр үезин айыткаш, ол автономнуг республикаларның, областарның, национал округтарның аныяктарының найыралын үзүм быжыглаарынга үлүг ишкин берип турарын чугаалаан.

Спартакиаданың түүн кедүргеп соонда командалардың төлевилекчилери тураскаадыг выпилеер болган демдекмеер солушкан.

Удаваанда стадионнуң иргаан шөлүнге тыва болгаш бурят хүрешке, хой кедүргенге, ча аларынга болган якут халышка маргыдаалар эгелээн.

Тыва болгаш якут хүрешчерге команда бүрүзүнден дөрт аайы-биле дөрт категорияга бир-бир кижи—шүүтү дөрт кижи киржир болгаш олар кижи бүрүзү-биле хүрежир. Тыва хүрешке баштай 56 кг дениилиг 6 моге хүрешкен. Олардан Якут АССР-ниң төлээзи, СССР-ниң спорт мастери А. Аргунов, СССР-ниң спорт мастери М. Оюн болган Хакасияның мегези Н. Амыралов олар боттарының онаарын октаан алган. 64, 72 кг болгаш оон аар дениилиг могелерден баштайгы хүн К. Лайдың, И. Григорьев (ЯАССР), К. Шогжат, Д. Петухов (Усть-Орда), Б. Базыр-Тараа, К. Ооржак, Н. Доспан, В. Арапчан, И. Ханганов (Усть-Орда) олар тиилелтеге четкен.

Оң-на теве бурят хүрешке маргылда чоруп турган. Баштайында аар дениилиг могелери спорт мастерлеринге калиидаттар Д. Ооржак биле В. Аншиганов (Хакасия) олар хүрешкен. Баштайгыны 2 минута дургузунда онаан октаан алган. Дараазында бурят хүреш талазы-биле кан дакпыр чемпион чораан М. Адамов (Усть-Орда) Б. Монгуш-оолду дораан октаан.

— Индирледе көрүкчүлер спортчуларның тиилелтелерин чылыы-биле үткүп, изиг өөрүшкүүнүн илередип турганнар. Оларның тоогунда маннар биле В. Кирпин (Даг-Алтайы) ийиги, үшкү көргүзүлүг болган.

Ча аларынга баштайгы хүн ор. херектеп адыгжылар 40 болгаш 50 метр чергелеш кеглия аткан. (Ол дээрге санны бижип кээн борбак баглар). Эң хөй санныг ор үлүстан Владимир Сыпат аткан (147 сан). Ол спорт мастерлериниң нормазын күүседкен. Тутаачыкан биле Филатов 105—105 санныг. Херектеннерден эки түнелди якут спортчу А. Иванова көргүскен (83 сан). Бистиң төлевилекчилеривис Р. Тутаачыкова биле З. Ондар 81 болгаш 75 сан алганнар. Элээди олдар болгаш үргуларның ча аларынга маргылдаалы база болган.

Бызыда эгелээн спартакиаданың баштайгы хүнү кичээр доозулган. Найысылалдың чурттакчылары спортчу маргылдааларны улуг сонуургалыбле көргеп.

Спартакиаданы хөй-хөй корреспонденттер тырыпкы турар, олардың дараазында Топ телевидениениң болгаш радионуң, ПМА-ның, өске-даа черлериниң журналистери бар. Оларга кежээ Бызыл телевидениезин дамчыштыр спортчу хелеглаалларның улуттукчуларыбле тыва журналистериниң парлалга конференциязы болган.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА:- спартакиаданың киржикчилери парад үезинде.

А. СОДУНАМНЬҢ фотозу.

Бистин агитбригадавыс

Бистиң Мөген-Бүреп кожаа клубтуң «Халчаа» агиткультбригадазы туруструпкан, шоолуг ур болбаан. Ынчалза-даа олар ыраккы малчыннарның, ферма, бригада тенгериниң тоотаанда халчыларын болуп берген.

Агиткультбригаданың кежигүннери малчыннарга лекция, беседаны ноочуп берип, халас кииларны тилгүрүп, эмчи дуалаачыларын чедирип, золчегиит хана солуналарны болгаш агитгруппаларны үндүрүп, болбас утка-шывардыг аскыр, плакаттарны бижип, чуруп аскыдан берип бригадаларның, фермаларның күзелчиг халчызы болуп турар.

Бистиң агиткультбригадавыста аянекейлиг кижини туралар библиотека эргелекчизи Долаатмаа Ооржак, киномеханиги Кара-кыс Хертек, колхозтуң механизатору Михаил Айыыл. Кыымдың уран чүүл училищезиниң студенту Оля Комбу оларны демделээн чүгүл.

К. ХЕРТЕК.

Цехтерде библиотекажыгаштар

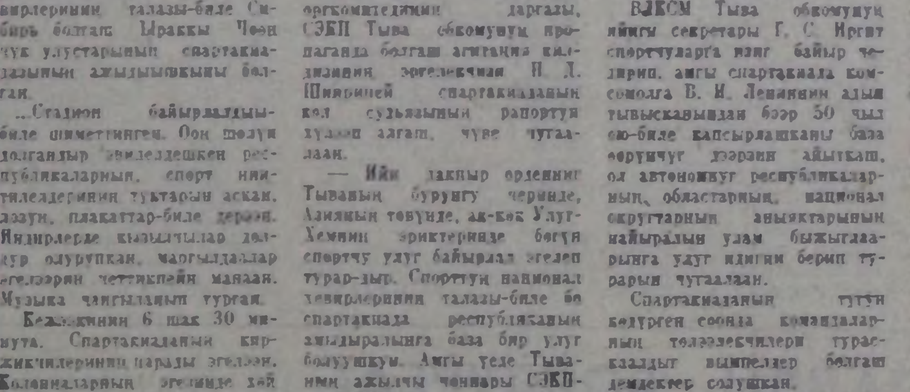
Техниктиг литератураның Тоо библиотеказының 165 салбырлары Ленинградтың В. И. Ленин аттыг оптика-механика каттыжылышкынның цехтеринде болгаш салбырларында тургустунган. Ажылчыннар болгаш специалистер эртежок чугула тайызбыр литературазын дораан-на алыр, чаа номнарның парлаттынганының соонда кан-ла конгаш, олар-ныц-биле танылар аргалыг болгаш.

Цехтериниң библиотекажыгаштары кижилерге дыка таарымчалыг боон турар. Эң ылаңгыя шилде болгаш демирни болбаазырадыр кылыр база электронтуг приборларны эштээр дутайында номнарны бө-ла хереглээр болур.

Оң каттыжылышында техниктиг чүүлдер дутайында номнар делегелгелери коммунистиг күш-ажылдың школаларының, слесарьларның болгаш станокчуларның сонуургалын ёзугаар организастарыныц ышкы шуут чаңчыл аларган. Бо бүтүнүн түнелеп күш-ажылдың будурукчуларын бээдер, продукцияны будуруп үндүрер планнарны үргүлүү ажыр күүседир аргаяы фирмага берип турар.

(СЭТА-ның корр.).
ЛЕНИНГРАД.

П. И. Чайковский аттыг конкурстуң тиилекчилери

МОСКВА. Делегейниң П. И. Чайковский аттыг V конкурузунга вокалистер аразындан лауреаттар тар.

ЧУРУКТА: вокалистер конкурузунуң тиилекчилери. Солагай талазындан оң талазынче: Сильвия Шаш (Венгрия) — ийиги шаннал, Иван Пономаренко (ССРЭ)—бирги шаннал, Стефке Евстатиева (Болгария)—ийиги шаннал, Колош Ковач (Венгрия)—ийиги шаннал, Людмила Сергиенко (ССРЭ) — ийиги шаннал.

В. КУЗЬМИН биле А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТУДУГ ШАПКЫНЧААН

Овтрнуң «Кызыл туң» колхозунуң төвү Бызыл-Тей суурга Совет Тываның 30 чыл оюнда ажыглалга кирер чаа улуг Культура бажыңының тудуу бо хүннерде шапкынчаан. Ол Культура бажыңында делгем экраннуг кино үндүрер таарымчалыг зал, янзы-бүрү болгүүнер кичээлиер, ойнаар өрээлер бар болгур. Культура бажыңы ажыглалга кирерде оон девилгезин база болдап турар. Хөгжүм болгаш оюн херекселерин тааптырыы, немей салгы көргүзгеп. Ында ажылдап турар тудугжулар Культура бажыңын чогуур үезинде ажыглалга кирер, кыдынган ажылдыы шынары эки болгун дээш социалистег чарыштыг. Ам безин ол дээш тудуг суурнуң кайызындан-даа коступ, бедик чалгайы-биле турганнарыны магадалып турар.

О. ДАЛБЫЙ.

МӨГЕН-БҮРЕНГЕ ЧОРААН

Тываның кыдыг кыштагларының бирээзи Кызыл-Хая суурга хөгжүм-шын театрының артистери концертиг ажылап чораан. «Мөген-Бүрен» колхозтуң ыяш-нитилелери концертти улуг сонуургал-биле көргеп. Артист М. Рамзиевананың Совет Тываның 30 чыгаз үткүштүр ёзүүр сөзүн, чогаалчы С. А. Сарыг-оолдуң ол чер чуруттуг ишкине турасказаткан «Хөрлүү кадай» деп шүүлүн тода, чараш көмчээнин, алдарлыг артистер К. Мунзуктуң, Б. Хүргүлектиң ырларын, аныяк артист Г. Чоодуның ханзылаарын чон оныа сонуургаан. Уран чүүлдүң мастерлери чүгле суурга эвес, а Ак-Хөлде болгаш Тоолайлыгда кырлыда пунктуларында малчыннарга концерт-лекциялыг бараалгаткан. Ыраккы черде малчыннар солун концерт дээш артистерге өөрүшкүзүн илередикен.

Мөнгүн-Тайга район. К. ХЕРТЕК.

ДАШТЫКЫ ЧУРТТАРДАН СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

«ТАБЛЕТКАЛАРДА ЫШ»

БАШРАВА. Ольшаның тускай эртемнигилери ыштыг үнүүрүп алырының болгаш ажыглаарының чаа аргазын тыпкан.

Таблеткаларда ыштыг ам колбасаларның янзы-бүрү херлеринге ыштарыны экижидер арганы база берип турар.

Газаньскиде химия кооперативтериниң бирээзиниң кылып турары ол чаа чүүгге херегленнип ыштыг турары-биле холбаштыр «таблеткада ыш» дүрер тускай завод тудар дугайында шиитпир хүлээп алдыынган.

ДИАБЕТТЕН ААРААННАРГА ПИВО

ПРАГА. Чехословакиялың Пльзень хөөрайга пиво кылыр «Габриныс» завод чоокку үеле пивоның чаа соргун будуруп эгелээр. Ол суксуунну диабеттен аарган кижилер ижер кылдыр таарыштыр кылган.

«Диабиво» деп аалга ол сорт болуп Прагада пиво кылыр удештирүүн эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемнигилериниң ур үеле кылган шинчилел ажылдарының түнелеп болур, олар пивода чигирим 12 катаң эвээжеткен, оон амтанының бүгү шинарларын барык-на ол хевээр арттырган.

Бо чылдың төнчүзүнге чедир ЧССР-ге 2 миллион ажыг шил «диабивону» будуруп үндүрер.

ВДР-НИҢ АРХЕОЛОГТАРЫНДА

ХАНОЙ. ВДР-ниң сонгу чүгүнде Ленкай можузунга чер ышкыш турда, хүлер векке хамаржыр чүүлдер тывылган. Оңу вьетнам археологтар үндерт мүң чыл мурнунда Вьетнамның девискээринге турган «Донгшон сайгыралының» артынчылары-дыр деп санаап турар.

Тывыган чүүлдевиниң аразында—элээн каш түлер балдылар, үш-бүлүнчүк хевирлиг озук баштары, ийи амдалын бээн бар.

ЗАПОЛЯРЬЕДЕ... ИЗИГ

ОСЛО. Сонгу Норвегияның девискээриниң хөй кезиниге аяа эвес изиг хүннер болуп келген. Сонгу широтаның 70-ги параллединиң чоогунда турар Банякага болгаш Альтага температура 32 градус чедип турган. Норвегияның очер-бомбурээнниң эң-не сонгу чүгүнде хоорай» деп аалга турары Хаммерфестиге аазап каш хүннер дургузунда 28 градус изиг болуп келген.

Сонгу Норвегияга температураны 103 чыл бурунгаар метеорологтуг журналдарга демделеп эгелээн, мынаала-даа ол үеден бээр аяа ындыг бедик температура чүгле ам бо чылын эң баштай демделеттинген.

УЗУН НАЗЫЛЫГ КАРП

ТОКИО. 75 харлыг япон Иосикадзу Хаяси—Камо уезинин суурларының бирээзинде хөөлбекте турар карптың ынаңу. Хаяко деп аттыг ол карп аныкты аажок талыыр болган.

Республиканың шуркуу можуларының бирээзи — Таньконда Донгшон деп чергеи Донгшон культураның артынчылары оң баштай тывылган. Ол чүүлдериниң республикамың оң кыдыкы сонгу чүгүнден тывылганы Вьетнамга эрте бурунгу сайгыралдың калбаа-биле интернациялың дугайын хөрегленип турар.

Халаа оңу 20 ажыг чыл дургузунда ажаап, карактап келген. Оон мурнунда ол ында назылыг карпты Хаясиниң кырган-авазы ажаап, хайтаарап чораан, оон төрүттүнеринин оранчок мурнунда-за Хаяко ол хөөлбекке янтип чоруп турганын ол кырган-авай бадыткаан. Оон чугаазынга сурнуп чүүлдер чорааннар, чүгле Нагоя хөөрайдан келген профессор М. Хиро карптың ийи назырымның кестинчилерин шинчилеп кээрги, оон назыны шаа-да ындыг-дыр деп бадыткаанының соолуңде ам бүүрээннер.

(СЭТА).

Телевидение

ИЮЛЬ 14-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчылгалаар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—«Совет Эвилелиге баруун боон тур иен». 13.10—Өөнүт телекөргүүл. «Кудурукчуларга автомобиль». Мультфильм. 13.20—Өөнүт телекөргүүл. «Эжик аксында — овеан». деп документалдыг телефильминиң баштайгы көргүүү. 14.25—Өөнүт телекөргүүл. «Салтан хаан дугайында тоол». Уран-чеген фильм. 15.50—Өөнүт телекөргүүл. «Кино ава-чорудулгазының клуубу». 16.50—17.00—Чаңсар. 17.00—«Делегей панорамазы». 17.30—«Көрүүлериниң чагааларын ёзугаар» деп музыкалыг программа. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүт телекөргүүл. «Музыкалыг аяокы». 19.00—«Юрий Завадский». Документалдыг телефильм. 20.10—Өөнүт телекөргүүл. РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Стрельченко ырлаар. 20.40—«Сетиилдиң ханымында». Калининградтың балыкчылары-биле ужуражылга. 22.50—23.00—Чаңсар. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 15-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Тоолчураан чугаадан кижилер». Телефильм. 19.00—Телемедээлер. 19.15—«Баку шивээзи». Телефильм. 19.30—«Чугаалажыыл». Дамчылгалга. 19.50—«Чер ырыңга чурттаар». Кыска фильм. 20.00—Телемедээлер. 20.10—«Чурттаалга—дилээшкин». Эртем-шинчилелиг фильм. 20.30—«Техниктиг информациянын медээзи». Дамчылгалга. 20.45—Чарлаалар, реклама. 20.50—22.55—«Чалчаазыг акша-хереглер». Телефильм. 1-ги, 2-ги сериалары.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРААРДА

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өлүм чок Кащей» 9.00, 10.30; «Пан Вовтуң кудазы» 12.00, 13.50, 15.40, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуулгаазын сакыыт» 11.30; «Көөрүүлер» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыында 9.30; «Хар кадык» 11.00, 12.50, 14.40, «Аныяктар шуургазында» 16.30, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пеший Така-Тука чурттында» 12.30, 13.40, «Куда таңгозу» 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР. Кино чыыында 15.00; «Эттиимес метеч» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Алдын ыдаңгыр» 12.00; «Марыся биле Наполеон» 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «100% мейлоон» 9.20, 11.20, 13.20, 15.20, 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хол хувунде шыгжаг» 15.00; «Аныяктар шуургазында» 16.40, 18.35, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыыында: «Фикс дээр ыт» 9.20, 10.50; «Чадыы казыы» 12.20, 13.55, 15.30; «Пан Вовтуң кудазы» 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: Кино чыыында: «Арамдаң болгаш Лео» 12.00; «Көөрүүлер» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Эттиимес метеч» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орнаакчыларының 35-24, пропаганда килизининиң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныыра килизининиң 37-13, культура килизининиң 23-54, кежээ ажылагый килизининиң 21-47, үзетпүр килизининиң 22-64, чагаа килизининиң 41-27, информация база совет тургузуг килизининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 802.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном тадтырер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00922

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 165 (9539) | Вторник, июль 16, 1974 чыл | 1925 чыдаа үндезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП, июль 13 (СЭТА). Ушуп турар «Салют-3» деп эртем станциязы бодунуң ушудуушкунун уламчылап турар болгаш ында ажыл улам жалбарып турар.

Июль 12-де, хүннүң баштайгы чартыында космонавтар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин хөө-биле башкарар системаны ажылдап кыйыр талазы-биле элээн каш техниктиг шенелделерни кылган, а ол ышкаш Чер атмосферазынга чырык поляризациязын шинчилээн.

Дүштеки чем сеткда экипаж дыштанган. Космонавтар станциянның эрээлдерни арыглаан, күш-дамыр мергежилгелери кылып, шыдыраа ойнаан болгаш музыка дыңнаан.

Июль 13-те Москваныы-биле 9 шак 30 минута турда экипаж тоскu ажыл хүнүн эгелээн. Космонавтылардың байдалы эки. Борт системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Июль 14-те, Москваныы-биле 2 шак 30 минута турда тоскu ажыл хүнү доозулган. Космонавтылар ажылдың программазын ёзугаар совет Ортаа Азиянның болгаш Памирниң ортулаан база дагыыг черлерин чуруукка тыртыргаан. Оон алгаш медзолерни чугула улус ажыл-агый соруглаларын шинитпирээринге ажыглаар. Шөвдерни тыварыг-биле геологтуг структураны өөренири, назар байлаптарның перспективтиг диязшинии, чер үүлдүн тургузары, даглардa дөштарның байдалын болгаш шинчээшкинии өөренири чиңектиг соруглаларны шинитпирээр.

Хөө-биле башкарар системаны улам ыңай сайзырадгайыкшаар соруга-биле станцияның составында кирип турар «Союз-14» деп транспорт кемабинге шенелделерни кылган. Космонавтар хүн-планеталар ориентациязының чаа приборун хынаан болгаш орбитага элээн каш чырык техниктиг хемчээшкиннерни кылган.

Борттан келген дыңнадыгларны болгаш медицина телеметриктиг информацияларны ёзугаар алырга, Павел Поповичиниң болгаш Юрий Артюхинниң байдалы эки.

«Салют-3» станция ушудуушкунун уламчылап турар.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ ШКОЛАЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

СЭКП-ниң XXIV съездизи амгы беш чылда аныяктарның бүгү-ниитии ортумак өөредилгезинче шилчилгени даазаар деп соруулганы салган. Ол улуг социал-политиктиг айтырыгны шиитпирээрги өөренирчилерниң билиинии шынарын улам бедидери-биле, оларны чогаадыкчы күш-амылга идепкейлиг белеткизери-биле сырый хамбаалыг.

Бистиң аныяк республикавыстың амыдчы чоннар депутаттарының район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтери сы чугула партийжи айтыышынны күүседтишаан, школаларбыс ажыл-чорудулгазын хүн бүрү башкарып, чамдык эки ажыйдарны кылып чоруткан.

Школаларның өөредилге матемаядыг базазы бымыгып, чаа өөредилге планнарынче болгаш программаларга шилчилге план ёзугаар боттанып турар. Амгы үеве республикада 57 муң ажыг өөренирчилиг 166 школа ажылдап турар. Оон-биле чергелештирип хөй-хөй аныяктар кемзээки болгаш бот-өөредилгеге хаара туттунган. Беш чылдың эрткен үш чылында 4,5 муң ажыг өөренирчи өөренир школа бамыңнарын, элээн каш интернаттар ажыглалга киргеи, дериг херексевдер-биле хандырыга эккиззин. Школачыларның билиинии шынары чыл бүрүде бедип, чаңгыс классха ийи чылда катап өөрүүр чорук эвээшеп турар.

Ынчалза-даа бүгү ниитиниң ортуман өөредилгезин боттандырарының баштайгы чадазы — бүгү ниитиниң яшап-ая өөренир сес чыл өөредилгезиниң дугайында Хөөйүү республикада ам-даа четпес күүседтиниип турар. Бирги классха киргеи уруглардың дыка хөйү янзы-бүрү чылдагааннар-биле өөредилгезин ара каар чорук ам-даа уругчулевишаан. Ынаыг фактылар ылаңгыя Тес-Хем, Төмү, Бай-Тайга, Өвүр, Таңды районнарның школаларында хөй. Чүгле эрткен 1973—1974 өөредилге чылында республикага школа назылыг 350 уруглар өөредилгеден дашнаар артыкан.

Бүгү-ниитиниң ортуман өөредилгезинче шилчилгени боттандырып турарында четпестерни чайладыр төлээде, чаа өөредилге чылында школаларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чер-чер Советтериниң чугула соруулгазы болур. Школаларның септелгезин чогуур үезинде двозары, оларны кышкы үеде ажыдаарынга бүгү талазы-биле таарымчалыг белеткээри, интернаттарны өрүн-дажек, идиниэп, аъш-чем-биле хандырарын баш удур кооду чугула. Ынчаарга кайда-ла ону шын организастап, чогуур хемчегдерни баш удур ап турар болдур, ында бо айтырыг чедиишкиниг шиитпирлеттинип турар.

Улуг-Хемниң райкүүскомбу бо чылдың февраль айда-ла бодунуң хуралынга школаларны чаа өөредилге чылынга белеткээриниң дугайында айтырыгны туснай чугаалажып, тодаргай доктаалды хүлээп алган. Аңаа ажыл-агыйлаонын, организацияларның болгаш школалар удуртукчуларының бо талазы-биле соруулгаларын, ону күүседир хуусаалдарын айыткан. Ол ёзугаар кодээ Советтер организастыг ажылдарны калбартып, хөй-ниитинии заилелдээн. Апрель айда кодээ школаларның ажылын экижидер хемчегдер дугайында айтырыгны район Советиниң сессиязынга көргеи. Ону белеткээринге болгаш чугаалажырынга хөөрай, район болгаш кодээ Советтериниң депутаттары идепкейлиг киришпеи. Мындыг тода соруулгалыг хемчегдериниң түңнелинде районда 20 ажыг школаларның чаа өөредилге чылынга белеткели ам колдуунда адаптанган. Ында школаларның, интернаттарның болгаш башкылар чурттаар бажыңнарының үүрмек септелгелери двозулган, төпкак ыяш, хомүр-даш сооргунген. Школалар айтырыы республиканың хөй-хөй чер-чер Советтериниң ынчазынгейниинин төвүнде турар.

Ынчалза-даа школа, уруглар дугайында сагыш салыышпын чер бүрүзүнде мындыг эки деп чугаалап болбас. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Каа-Хем районнарның чамдык школаларында септелгениң шынары чавыс, оттуглар чүүл нурлавыры четпес. Ында район болгаш кодээ Советтер, ажыл-агыйлар удуртукчулары шиитпирлиг хемчегдерни алыы негеттинип келген.

Бистиң республиканда школалар бажыңнарының барын чартын кезии хөй чылдар мурнунда туттунган болгаш амыгындан үнер чоокшулаан. Ындыг турбуке ылаңгыя кодээ өөредилге школалаар тудуунуң программазы багай күүседтиниип келгенин демдеглээр херек. Беш чылдың арткан бүдүн чартын чылында 10 муң ажыг өөренирчилер өөренир школаларны тудар үшүүлүг. Бо чылдың эрткен айларында школа тудуунга нердүнген хереңгиниң ниичүг оюмун шиңгээттинип, Өвүрүнүң Солчур, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Таңдының Кур-Чер кодээ Советтериниң девисизээринде болгаш өске-даа школаларның тудуу үстүр чыгаа келген. Интернаттар болгаш башкылар чурттаар бажыңнар тудуунуң темпизи оон база ээзределеейн турар. Ынчангаш школа тудугларында амылдың организациязын, материалдар-биле хандырылгазын эмиимдери, ынаар хөй-ниитинии, ада-иелерни эвилелээри чугула соруунга.

Оон-биле чергелештир бар башкынарны, дериг-хереиселди амыглап турарында ажыл-агыйны эвес, самдаргай чоруктарны болдурбазы чер-чер Советтериниэн, школалар директорларындан иегеттинип турар. Чиизэ, удуртулга болгаш хынаалга кошпак болганындан эрткен өөредилге чылында Тес-Хемниң Самагалдай школазының интернадының башкаш, кижизидилге ажылын сулараарыр, соңга, хаалгалар бузар, дериг-хереиселдер үрээр, сагылга-чурум чок чоруктарны болдурбас херек.

Чаа өөредилге чылын организастыг эгелээрде тус-тус школаларга өөренир уруглардың дажы-бүрүткелин тургузары, кадыкшылын хынаары, интернаттарга хүлээп аяа чогуур өөренирчилерни амдыгаашган тодарадыры чугула. Ынчангаш чүгле кичээлдер эгелей бергенде уругларны онча-аар, кала, чеже өөренирчи турарын четче билбес болуур таварылгаар турбас ушуруыг.

Школаларга өөредилгениң эгелээринге чедир эвээш уе артнан. Орта чедир школа бүрүзү бүгү талалыг белен турузун дээш контрольду боттандырары будуруягелериниң, колхоз, совхозтарның, хөй-ниитиниң нүштерин таарыштыр башкарыынче депутаттарны, антывчилерни, хөй-ниитини хаара тудары республиканың чер-чер Советтериниң, оларның нүүскомнарының хүлээлгезин болур.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ ИЛЕРЕТТИНГЕН

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Күрүлеге сүт садарының планы 110,5 хуу, эттиин—106,5, сүттүү — 136 хуу күүседтингеп. Чартык чылдың социалистиг хүлээлгелериниң күүседтингеии: дүк—133,2 хуу, сүт—105,2 хуу, эът — 99,3 хуу.

Эрткен чылдың бо үезиг-биле деңнээрге мыйыстыг бода малдың баш саяы 2,7 хуу, ооң иштинде ишек—3, хой болгаш өшкү 5,8 хуу өскен. Бир ишектен саап алыр сүт көвүдээн, күрүлеге садыя турар малдың дириг деңнээн улгатканы.

Эът, сүт, дүк будурериниң болгаш күрүнеге садарының планын ажыр күүседткен Таңды районуң ажыл-агыйлары социалистиг чарышка дээре түңнелдерни чедип алган. Тес-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарның малчыннары багай эвес түңнелдерни көргүскен.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының чамдык ажыл-агыйлары эът, сүт будурерин, ону күрүнеге садарын кудуладып, малдың чамдык түүгүнүң баш саяын эвээжеткек.

Бирги чартык чылда мал продукциязын будурерин болгаш ону күрүнеге садарының база малдың баш саяын өстүрериниң, оон продуктуду чоруун бедидериниң талазы-биле чедип алган эки көрүзүтлерни дээш бирги чартык чылдың түңнелдерин ёзугаар **Таңды районну (СЭКП райкомуунуң бирги секретары Г. А. Заркевич, райкүүском даргазы К. М. Ак-ыыс)** социалистиг чарыштың тиилекчизин деп санаан. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туғун 500 рубль-биле кады тынысрын шиитпирлээн.

Көдээ ажыл-агыйның чайгы ажылдарын чедиишкиниг чорударынга бүгү күштүг мобилизастаарынче болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын будурериниң болгаш ону садарының талазы-биле чыл планын база социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинге утланган организацияларны болгаш масс-политиктиг ажылды көдээниң ажыл-шинчилериниң ортузуга күштелдиреринге СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомуу СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, Ленинниң орденнарын, хоорайларга, партия, профсоюзтар, комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга дааскан.

УЛЕТПУР БУДУРУЛГЕЛЕРИНИҢ, ТУДУГ, ТРАНСПОРТ, САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ, КОММУНАЛ БОЛГАШ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫГА БУДУРУЛГЕЛЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тодарадыкчы чылдың ийиги кварталында республика үлетпүрү продукция будурериниң планын 101,5 хуу, сайгарылга планын—100,6 хуу күүседткек. Эрткен чылдың ол үезиниг деңнээрге күш-ажылдың будурүкчүлүүн 8 хуу өскен. Барааи саарылгазының болгаш чокта ачы-дуза чедиреринің планкары ажыр күүседтингилээн.

Ынчалзажок 11 будурулге коллективи планнарын, хүлээлгелерин күүседтээн. Кварталда будурулгенің хемчээли чүгле 6 хуу өскен, а хүлээлгеде айтыкаы 10,1 хуу.

Тудуг-монтаж ажылдарының кварталы планы 97,5 хуу күүседткенеп. Тудугуың ёзулде темпизи 3,3 хуу (хүлээлгеде—9,2 хуу) болган. Ниити ажыглалдың транспорту чүүк сөөртүүшүн планын 89,5 хуу күүседткен.

Кварталда Кызылдың болган Чадаананың хлеб заводтары, «Тудуг кезектери» комбинаттың, Бин-Хем райвозуун, Шагаан-Арыг болгаш Тожуунуң амыдырал хандырыга комбинаттары, № 3 АТБ-ниң, «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 мехколонназы, «Тыва көөр тудуг» трестиң № 62 мехколонназының болгаш «Тыва кобальт тудуг» участогунуң коллективтериниң кошкак ажылдаанын дайгелеттингеп.

СЭКП обкомунуң бюрозу Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому социалистиг чарыштың тиилекчилерн болган дараазында коллективтерге **СЭКП обкомунум, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, I чергенниң дипломнары болгаш 300—300 рубльдиң акша шаңналдары-биле кады тыпсырын доктаатkан:**

— үлетпүр будурулгелериндеп: **Каа-Хеминиң хомүр-даш разрезиниң коллективинге.** Коллектив ниити продукция будурериниң планын 102,9 хуу, сайгарылга планын 103,6 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 103,5 хуу күүседткен болгаш үлетпүр будурулгезиниң озулдезиниң темпизин эрткен чылдың ол үезинде турганындан 10,6 хуу бедиткен болгаш планнан ажыр 33 муң рубльдиң орулгазын алган.

— транспорт будурулгелериндеп: **Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң коллективинге.** Коллектив пассажирлер ергиштырарының планын 102,5 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 110,6 хуу күүседип, ажыл төлевириниң фондузуундан 16,5 муң рубльди камнап алган болгаш илаңдан ажыр 6,3 муң рубльдиң хамналгазын алган.

— тудуг организацияларындан **№ 1 орук-тудуг эргелениң коллективинге.** Коллектив керээ ёзугаар кылыр ажылдарының планын 101,1 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планнан 109,4 хуу күүседткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге керээлиг ажылдарның өзулдезиниң темпизин 11,4 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң— 17,4 хуу бедиткен болгаш ажыл төлевириниң фондузуундан 5,3 муң рубльди камнап ап, планнан ажыр 17 муң рубльдиң орулгазын алган.

— садыг организацияларындан: **Кызыл-Садыгның коллективинге.** Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,9 хуу күүседип, саарылга чарыштадыры 0,04 хуу кызырган.

— коммунал болгаш чоннуң амыдырал хандырыга будурулгелериндеп: **«Тыва коммунэнергонуң» коллективи.** Коллектив ачы-дуза чедиреринің планын 106,4 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 108,9 хуу, орулга планын 141,6 хуу күүседткен.

Ийиги кварталдың социалистиг чарыжынга ийиги черни алган. II чергенниң дипломнары-биле шаңнаткан коллективтер:

— үлетпүр будурулгелериндеп: **«Тыва кобальт» комбинаттың коллективи.** Коллектив ниити продукция будурериниң планын 101,1 хуу, сайгарылга планын 100,4 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 110,5 хуу күүседткен болгаш ажыл төлевириниң фондузуундан 17,5 муң рубльди камнап ап, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге үлетпүр будурулгезиниң хемчээлин 10 хуу өстүргеп.

— транспорт будурулгелериндеп: **«Тыва көөр тудуг» трестиң автобазазының коллективи.** Коллектив чүүк сөөртүүнүң планын 115,4 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 102,6 хуу күүседткен болгаш ажыл төлевириниң фондузуундан 15,5 муң рубльди камнап алган.

— тудуг организацияларындан: **«Кызыл ЦЭС тудуг» тудуг эргелениниң коллективи.** Коллектив керээлиг ажылдарның планын 106,4 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 105,8 хуу күүседткен болгаш керээлиг ажылдарның хемчээлин 22,6 хуу, а күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң 5,9 хуу бедидип, планнан ажыр 26 муң рубльдиң орулгазын алган.

— садыг организацияларындан: **Таңды райпозуунуң коллективи.** Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102,4 хуу күүседип, бараан саарылгазының чарыгдалдарын 0,01 хуу чингеткен болгаш эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бараан саарылгазының хемчээлин 6,8 хуу өстүргеп.

— коммунал болгаш амыдырал хандырыга будурулгелериндеп: **Кызылдың чагыг ёзугаар хеп даарар фабриказының коллективи.** Коллектив ачы-дуза чедиреринің планын 103,6 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 108,9 хуу күүседткен.

Социалистиг чарышка үшкү черни ап, III чергенниң дипломнары-биле шаңнаткан коллективтер:

— үлетпүр будурулгелериндеп: **Тываның электри иетки-лер коллективи.** Коллектив продукция будурериниң планын 103,2 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 105,4 хуу күүседткен.

— транспорт будурулгелериндеп: **№ 11 автобазаның коллективи.** Коллектив чүүк сөөртүүнүң планын 119,2 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 110 хуу күүседткен.

— тудуг организацияларындан: **«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 956 мехколонназының коллективи.** Коллектив керээлиг ажылдарның планын 119,1 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 106,5 хуу күүседип, керээлиг ажылдарның хемчээлин 26 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүн 27,4 хуу өстүрүп, ажыл төлевириниң фондузуундан 2,6 муң рубльди камнап ап, планнан ажыр 21 муң рубльдиң хамналгазын алган.

— садыг организацияларындан: **Барыын-Хемчик райпозуунуң коллективи.** Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,6 хуу күүседип, саарылганың чарыгдалдарын 0,04 хуу кудуладып болгаш эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бараан саарылгазының хемчээлин 7,1 хуу өстүргеп.

— коммунал болгаш амыдырал хандырыга будурулгелериндеп: **Кызылдың септелге-тудуг участогунуң коллективи.** Коллектив чонга ачы-дуза чедиреринің планын 108,2 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 106,3 хуу күүседткен.

Ажылда бар четпестерни дарый чайладып, күүрне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни бүгү коллективтериниң ажыр күүседткен турарын хандырар хемчегдерни ажылдап кылырын СЭКП хооррайкомдарынга, хооррай күүскомнарга, чер-черде партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларынга дааскан.

ДООСТУР ЧЫГААН

Ак-Туруг суурнуң хыргылда пунктузуунда электрилиг 49 хачыны тургускан, ында ниитизи-биле сезеп кижи үжен кодан хөйүү кыргып турар. Совхозтуң Ак-Туруг сэмбыры бо чылын 27 тонна дүк дужаар планныг. Оны бүрүн күүседир бүгү арга бар. Бо хүнерге чедир чээрби ажыг тонна дүктү күүрүнеге дужаагаи. Ам кыргыыр каш кодан хөй артыкаи.

Мурнакчы хөйжүүлер Даспак Дүкар, Шактар-оол Шаалы, Даспак Лаа-Кара, Оюур-оол Монгуш олаңның кадарган бир хоондан-на 2,600 кг-дан 3 ыт чедир дүктү кыргаан. Ол ышкаш Таня Маадыр-оол, Сувак Серендзаа, Чыргал Кара-кыс 25-тен 35 чедир баш хөйүү хүнде кыргыя доозун турар.

Кижилерниң аныядаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, иишкт чамында столовайны тургускан.

М. ЛАМА.
Улуг-Хем район.

ӨСКЭЭРТЕН ДУЗА ДИЛЕВЭЭН

«Суг-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының малчыннары Калчан-Бора, Норжуңмаа Ондарлар тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылының планныг онаалдаарын күүседир дээш кызымак ажылдаи келген. Кадарчылар, ыланган чымчак алдынны күүрүнеге хүлээлгеден ажыр дужаагаи. Олар улуг өшкү бүрүзүнден 800 граммны, аңаи бүрүзүнден 400 граммны кыргып алганнар.

Салбырга өшкү кыргыыр 20 янзы составтыг түскай ёлүк турган. Олар салбыр баштаар черинии удуртулгазының кошкаан ажыглаан, ийи хире иодан кыргаан, чаңгыс чоруй барганнар. Арткан коданнарны малчыннар боттары кыргып доосканнар.

А Ондар Калчан-Бораларның аалынга кыргылда үезинде кым-даа барбаан. Малчыннар сакманчыктери Ховалыг Эрес-оол, Ховалыг Шангыр-оол суглар-биле кады хүнде хол хачызы-биле 20—23 өшкүү кыргып, улуг үүлеин чогуур үезинде доосканнар.

З. ООРЖАК.
Суг-Аксы суур.

Ондурун Ончумаа Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи. Ол чылдың каныы-даа үезинде төрээн совхозунуң янзы-бүрү ажылынга эң идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш ол чаңгыс чер-чурттугларының бедин хүндүткелин чедип алган.

Амгы үеве бо ажыл-ишчи кижи совхозунуң хөй кыргылдазының ажылынга эң идепкейлиг киришкен. Хүнде ол 30 чедир хойларны кыргып, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турган.

ЧУРУНТА: Ондурун Ончумаа хөй кыргып турган үезинде. Сөзүү болгаш фотозу Х. ОЙДАН-ООЛДУУ.

Чартык чылдыын түңнээн

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң партия аге организациязы, оон бирозу, дирекция чери, ажылчын комитедем совхозтуң бүгү адырында ажылдап турар ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарыштың үдам балбартkан. Оон түңнелинде механизаторларның, чолаачыларның, малчыннарның, тудугжуларның хову-моол ажылдакчыларының бот-идепкейи үдам белеен.

Совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери Совет Тываның 30 чылынга төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турар. Оларга материалдыг техниканы база киргүзүп, социалистиг чарыштың ай, квартал саиында түңнеп, оон киргүзүглерин үндүрүп турары чанчыл болган.

Чоокта чаа совхозка тоску беш чылдың эрткү тодарадыкчы чылының ийиги чартының түңнелин үндүрген.

«Бурунгаар» совхоз чартык чылда күрүнеге 60 центнер дүк садар планын 69 центнерге күүседткен. Ынчаарга чылда 197 центнер дүк садар планын 193 центнерге чедирген.

Күрүнеге чартык чылда 90 тонна эът садар тургаш, ону 100,7 хуугa күүседип, эки түңнелдин киргүскен.

Ажыл-агыйның түс-түс адырларында ажылдап турар мурнакчыларының оргузунда социалистиг чарыштың түңнелин база үндүрмеен.

Механизаторларның эрдэниин Валерий Шаран, Назар Белек, Петр Кулиев олар темнекчи болган.

Автопарк коллективинден толаачылар Миңит-оол Сандыраа, Маадыр-оол Баларчы, Далай-оол Чамзы олар чартык чыл планның күүседип, престиж ажылдааннар.

Тулгукчулардан Анатолий Смирнов, Мария Носкова олар кызымак күш-ажылы-биле бедик киргүзүглерни чедип алгылаан.

Айытыпган мурнакчыларга шаңналдарны тывыскылаан. Оларның ан шаңпикиин ажылдаанындарынга «Эн эки чолаачы», «Эн эки механизатор», «Эн эки тулугжу» деп аттарны тывыскылаан. Оларның чуруктары совхозтуң үндүрел самбырааынга киргеп.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Номчуңар—солун дуржулга

КӨЖҮП ЧОРУУР ХОВУ ТУРЛАА

Омск областа «Пристанский» совхозтуң дүжүт ажаап алышкынының үезинде бир болук 70 комбайнарның соонган эдептиг иезд шимчеп чорупкаи. Оны К-700 деп трактор сөөртүр.

Элээн каш вагонпарлан тургустунган состав ам тен сууда турар. Оон үнүп чорупкарынга кичеенгейлиг белеткедип кылып турар: 70 механизаторларның удуур черлерин белеп, хей чүүр машиналарны чүдүрүп, чумар дүштарны, поездиниң чурутакчыларының чагыгларын ёзугаар чүүл-бүрү чемнер-биле хандырар походту кухняны хынаап турар. Ында кажер электростанциям, суг дажыр автоцистерналар база бар. Кызыл-булуннарны, чарыштың ниити самбырааын дерип турар. Поездиниң изи-биле бүгү-де эргежок чугула септелге техниказы бала чорупкаи.

— Чер сава быларадыр турустукулан каан аңаа турум вагон-турлаглар ажаап алышкынның кажилериниң таарымчалыг дыштанылгазын хандырыйын турар — деп, «Пристанский» совхозтуң директору А. Е. Мартенко туулаап турар. — Ынчангаш бистер оларны иезд кыдыыр каттыштырыпкан бис. Механизаторларның кончуг эки дыштанын алырынга эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле оку хандырары бөдүүн болгаш чиик болур. Ындыг болурда аңаа шаг-уе-даа, чарыгдалдар-даа кызырлыр. Комплекстиг бөө-биле чаагайжыттынган ындыг көжүп чоруур турларның артык күүгүү часкы тарылга үезинде-ле көдүлеп чүк. Оон ангыда, механизаторларның шөлге командировказының үезинде оларның бажың-балгадының, ог-бүдеринин талазы-биле сагыш човадыкшынының дика хей чүүлдерни совхоз бодунга хүлээнип алган. Чижа, оларның хууда огородтарының черни совхоз андырып берген. Совхозка тарылга бир деминг, шинарлыг эрткен — хүнде ийи норма күүседтиниип турган. Ажыларны ийи катаа эккээш куш-биле бүгүүп ап шыдаан бис.

«Пристанскийниң» дуржулгазы хей чүүлдер дугайын чугаалап турар. Сибирьниң тарылга шөлдери боттары гускай хемчешкиниин. Ортумак даан совхозтуң шөлдери бир кыдыгаан өске кыдыпта чедир 30, а чамдыкта 50 километр чедип турар. Совхозтарның салбырлары ыракаак халдар ышкаш чер бүдаргай тургулаар. Механизатор бүрүзү ажылче чамык-саар болгай. Оларны аалдарынга чедиреерде болган шөлче үндүреерде машиналар хереглеттинер. Кончуг үнелиг шактар анда үнүп турар ышкажыгай. А Сибирьниң тудукгелдиг ажылдарынын уе-шак талазы-биле тыртын байдалынга минута бүрүзү — алдындан аар өртектит деп билинер. Пристанчылар ону өөренип көрген. Өске түүл оларга база-да ажыктыг болган. Комплекстиг ёө-биле чаагайжыды тутунган «Дугуйлуг хөөрайжыгаштың» ажылын чүгле дөрт кижи — директор, парторг, ажылчын комитединин даргазы болган ажылдың шуут хайнынын-кының черинге кол агроном удуртуп турган. Салбырларының эрдемекчилеринде, агрономнары-да хөрек чок болуу бергеп, эргелеп-башкарылга бодуунчоон. Ийи салбырны хаан кааннам деп чүвени чугаалай тыртып каалы. Кижилер чаа гайжыыр тутунган тоо-сүүрже чоорту көжүп кирип турар.

Шинчангаш ам хову поезданинин ийи дугаар рейзи бадыттыныган. Ол рейс ажаап алышкынче үнер. Тараа культуратарының ажаап алышкынынга ийи катаа хей кижи хереглеттинер болган төлээде, оон составы улгатканы. Поезд тарылга үезинде бөжүп эрткен ол-ла орукгары-биле чоруур. Чүге мындыг болгае, шөлдериниң тараалары чазын үнелиглиг «алзчежилге» ёзугаар быжар апаар болгай. Бойдустуң ширин бир чанагладары турар болбайн аан. Ындыг таварылгага маршрутту ескертириниң планнары баш удур турустунган. Ынчалза-даа принцип мурнуку хевээр артар: хову турлаа болуглежидиглиг арга-биле ажыллап чоруур хей оор комбайнарны кезээде эдерер апаар. Совхозтуң санап көргени-биле ажыра, күш-ажылды ынчаар организастаар чорук ажаап алышкынны бети дээре-де үзүүл бир хуулунга дүрелеглиптер.

В. ЛОБОДА.
СЭТА-ның корр.
Омск.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ ТУДУГ ОТРЯДТАРЫ

«...Кур черниң совхозтарын хөгжүдеринге шылаып-ла кайгамчык арнының совет студентилер ажыткан. Хей-хей муң студентилер ховуларга болгаш тудуг отрядтарынга арын-күүрүн оскүмээйн каш-каш чылдар улаштыр ажылдап келгеннер. Олар анаа күш-ажыл болгаш күш-дамыр дадыгышыныңмың школазын эртип, өзулуг күрүне хереженге киржип, улуг политиктиг болгаш культура ажылдарын боттандырып турар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев кур черлерни пионерлээн ап эгелээнинден бээр 20 чыл болганынга тураскаадыкан, Алма-Атыга болган байырлыг хуралга чугаалаан.

Аддарының телептиг салгакчылары бистиң ажыктарывыс маадырлыг удуг үүлеп бүдүрүп келген болгаш бүдүрүп-даа турар. Чүрттүн улуг тудугларын Ленинчи комсомолдуң совет ажыктарының адын-биле сырый холбаалыг. Партия болгаш чазактың кыйгырыкы-биле бээ боттарының эки турачы изиг күжели-биле бистиң ажыктарывыс күш-ажылчы фронтунуң эң берге участокторун шефке ап, кандыг-даа бергелерни ажып эртпишаан, чаа хоорай, суурларны, күчүдүг фабрика, заводтарны тудуп турарлар. Комсомолчуларның болгаш ажыктарның башгайгы беш чылларда эгелээн күш-ажылчы эстафетазын ам-даа үргүлчүлевишаан, олар ам Байкал-Амур аразының демир-оруунуң тудуун шефке ап, оны ажыктарның шалгылчы тудуу кыдыр чарлаан.

Кан чылдар улаштыр студентилерниң тудуг отрядтары чайгы дыштанылгазының үезинде бүгү чүрттө ажылдап турар. Чүрттүн улуг хоорайларының дээди өөредилге черлериниң студентилери күш-ажылчы семестр үезинде тудуг организацияларынга дузалажып, хоорайларда болгаш суурларда хөгжү-бүрү тудуг объектилерин кылып турарлар.

Бистиң республикага тудуг ажылдарын хөгжүдеринге студентилер төлептиг үлүг кирип турарлар. Хову-Аксының металлургия комбинады, колхозтарда болгаш совхозтарда алган хей чүрттелге, культура-амыдырелдың болгаш бүдүрүлге тудугларын олардың киржилгези-биле ажыглалга хаагрей. Чүгле эрткен чылын бээн олардың күжү-биле көдээ черлерде 2 мля. ажыг рубльдиң тудуг объектилерин тудкан. Бисте Москва болган Куйбышев хоорайларның дээди өөредилге черлериниң студентилери чылдың көөн ажылдап турар. Бо чылын олар бисте база катап чедип келгеннер. Нөлитизи-биле бир муң беш чүс хире кижи ажылдаар. Олар барык 4 мля. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырының херээлерин тудуг организациялары-биле чарган.

Студентилериң чайгы күш-ажылчы семестри дээрге политиктиг болган ажыл-агый үжүр-дүзелиг чүүлүл айтырыг. Олар, ыяңгыя тудуг институттарының студентилери теоретиктиг билиин практика-биле холбап, чүгле күш-ажылчы дадыгышкынны ап турар эвес, а республиканың ажыктарының ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиреринге, аныяк салгалды культурлуг ажыл-чаңга кижизидеринге эки салдарны чедирип турар.

Тываның кайы-даа көдээ суурларында ажылдап турар студентилериң тудугжу отрядтарының кежигүннери түс черниң аныяк-өскеннери-биле хаамы харылзааны тудуп, демнежин алган чонга лекция, беседаларны кылып, солун концерттерни көргүзүп, спортчу маргылдааларны эртирип турарлар. Элегес-Аксында ковүрүт тудуунуң отрядында ажылдап турар Куйбышевтиң политехниктиг институдунуң студентилери-биле кады суурнуң аныяктары клубту эки кылыыр дериг каастаар. Совет аныяктарның күүгүне тураскаадыкан кежээн эртиргеп. Анаа хей кижи чылган болгаш лекция, беседа кылырының, концерттер көргүзериниң, суур чаагайжыдыгазының талазы-биле субботниктер эртеренериниң алазы тургузуп алган. Танды, Бии-Хем, Улуг-Хем болгаш ооң-даа өске районнарның көдээ суурларында. Барын-Хемчик районнарда бартан студентилер мидыг янзылыг ажылдап, чүрттөп турар.

Студентилериң тудугжу отрядтары бөрган черлерде партия, комсомол болгаш профсоюлар организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары олардың амыдырал-чүрттелгезинче доктаамал кичээнгейни салып, бедик бүдүрүкчүдүг ажылдарынга болгаш культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалларны тургузар үжүрлүг. Ыяңгыя түс черниң чүрттакчылары, аныяк-өскени-биле оларның аразынга бүгү талалыг бижиг харылзааларны тургузарынче кичээнгейни салыр херек.

Тудугжу студентилер бо чылдан эгелеп сагыыга-чүрүмү кошкак элээдэ болдарны эде кижизидер деп база бир хүлээлгени боттарынга алган. Студентилер отрядтарының составында мидыг өөредилгелер база бар. Олар улуг эки-ларының, үгболарының эки ажыл-чаңын өөренип, күш-ажылга бижиг дадыгышкынны ап, эде кижизиттиниң турарлар.

Бо чаагай эгелээшкинни республиканың дээди болгаш орта-мак өөредилге черлериниң (педагогика институду, көдээ ажыл-агый техникуму, политехникум, медицина училищези болгаш ооң-даа өске) тургустунган тос отрядтың ажылынга калбаа-биле кептерелсе чогуур.

Республика пайысылалының чылыдылга шугумунуң тудуунда ажыл улам күштелген. Ол системаны бо чылын теп электростанциядан хоорайның Чүлдүм кудумчузунга чедир кылыр сорулганы салган. Анты үеде хоорзадар салыр трансшеяларны колдуунда казып доозкан. Ол черлерде ам бетоннаар болгаш монтаж ажылдары чоруп турар. Улусчу тудугда студентилерниң тудуг отрядтары база киржип турар.

Бо айның эгелинде Куйбышевтиң политехниктиг институдунуң ийи отряды ол тудугга ажылдап эгелээн. Олардың ажылынга онза чүүл — Бүгү-авилеадың студентилерниң тудуг отрядтарының уставын ёзугаар аныяк тудуг-жуларның маадырлыг чанчылдарын улам нептередип, ажылга бүгү күжениишкинни берип, нимичиниң арге-ажыктарын хуузунуундан бедик коорү болуур. Студентилер отрядтары боттарынга алган хүлээлгелерин чогуур үезинде күүсеидир даяа ажылын өртеп эрте эгелээш, кежээ орай доозуп, амыр-дыжын безин барымдаавайн ажылдап турар. Куйбышевтиң студентилери «Комсомолга В. И. Ленинниң адын тывысканынган бээр 50 чыл оюнуң юбилейиниг чылынга 50 хонук шалынчы иш» деп девизинуң алаа-биле соруктуг ажылдавышаан, хостуг үезин шын хувлап, чон ортузунга агитмассалыг ажылга идепкейлиг киржип турар.

Институттуң «Эдельвейс» деп отрядында 33 кижи бар. Олар электротехника факультединиң 3—4 куретарының студентилери. Моон мурнунда Якутияга, Куйбышев областка харылзаа шугумдарын шөйеринге база ажылдап турган дуржулгалыг кижилер.

— Ажыктаан турар объектилеристиң чугулазының тудуг эргелелминиң удуртукчузары Василий Игнатьев биеке чугаалады. 50 хонук дургузунда 150 муң рубльдиң ажылдарын күүсеидир хүлээлгелиг бис. Тудуг организациязы баштайгы хүндей эгелээш чогуур техника, механизмнер болгаш тудуг материалдары-биле эки хандырып турар, ажылда саадал чок, ынчангаш хүлээлгевис күүсеттинер дээрзинге бүзүреидиг бис.

Улуг-Хем кыдыында бедик терекнер аразында майгыннарда кады чүрттөп турар бистиң институттуң «Волгарь» деп отрядының 1-2-ги курстарының студентилери, шупту 35 кижи. Бо отрядтың болгаш өске-даа отрядтарның дайынчылары «Тыва тудуг» урестиң өөредилге комбинадынга малярның, штукатурщиктиң, бызанчының, түскай мергежилдерниге өөредилге белетткелин эрткеннер. Оларның аразында студент отрядтарның «хоотуннары» база бар. Чижээ, филология факультединиң студентизи Ч. Сумуя чайгы күш-ажылчы семестрге ам үш удаа киржип келген. Ам ол бызанчылар бригадазының бригадири.

Эрес-кежээ аныяк солдар, кыстар «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелминиң тудуг участокторунга 40 муң ажыг рубльдиң, бир кижиге оналаштыр 1200 рубльдиң ажылын бүдүреринең социалистиг хүлээлгезин алганнар. Бо отряд оскелерни мүрнап шалыкын күш-ажылче киргеннер.

Студентилер чүгле ажылдаар эвес, хей-ниити культура-массалыг ажылды база чорударлар. Отрядтарның агитбригадалары чер-черниң чонунга хей-хей концерттерни көргүзүп, лекция, беседаларны кылып, спортчу маргылдааларны эрттиреринең планнаан. «Аяс» отрядтың дайынчылары Барын-Хемчик районнуң бир көдээ школазын шефке ап, оон библиотеказын немең бээри-биле хей өөредилге номнарын болгаш өске-даа литератураларны ап алганнар. Бедик үеним башкылары ийи школаны солдарны отрядтың составынга киирип алгаш, оларны кижизидерин дагдыны алган.

В. ОЙДУП.

УЛУСЧУ ТУДУГДА

ЫНЧААР ЭГЕЛЭЭН

Дадар-оол хемни өрү өскеп ора, соңгу чүктеп батнан өзенче аъдының аксын утпакам. Ус-шагның бо үезинде тайгының чавагайын ол шагдап чоруан. Ында-мында кушкаштар мижиражыр, бир черден эзирик-даа тура халыыр. Пөштериң будуктарының үштарында кызыл-хүрең сыргалар эмгежок — бо чылын тоорук албек болур хире. Кызырак-караа доң-даа болза, Дадар-оол аът кырындан эзикем, аксынче ийи-бирлеп кирип каап ап чоруан.

Озенни элээн өрү өскеп көөрге, дүжүнда наатта дүмчүк кырында селбергей кара чүве харап алган турган. Моон дээр хавайап көөрге, анаа чедер удуг амытан черделегейде чок ышкаш. Оон чанында өөрү база эмгежок болган. Дадар-оол аъдының аксын тыртып алгаш, элээн магадап турган. Санап көөрге, үжен арай-ла четпес: үстү бергеин маден. Ол үзүлген сарыктарны база тып алыр дээш Дадар-оол оон ыйай чорупкан...

Дадар-оол школага өөренип турган-ла, честези сутиун сарлыын дыштанылга үезинде хадаржып турган. Онгу классты доозкан соонда, ол өгге шуут дузалакчылай берген. Чыл дургузунда ынчаар кадарчылап, арга-дуржулганы болгаш мергежилди шиңгээдип алгаш, бир кодан сарлыкты ол хүлээп алган. Чаа өг-бүле тутkан оолдуң күш-ажылчы оруу ынчаар эгелээн.

— Ал-болдуңар эптиг, ажылыңарга кызымак болуңар!— деп, честези-биле утбазы шайлалга соонда сарлыын хүлээлип тура, өөрээп турган.

Оон бээр хей үе эртпээн. Ынчалза-даа комсомолчу Дадар-оол болдунуң күш-ажылга кызымаан көргүзүп шыдаан. Кызымаккай болган хей-ниитичи оол ам «Хемчик» совхозтуң сарлык фермазының эргелекчизи апарган. Анаа ВЛКСМ Тыва обкомунуң соолгу пленумунга ужуражы бердим.

— ВЛКСМ-ниң XVII съездизи бүгү комсомолчуларның мурнунга чүтүл болгаш тодаргай сорулгаларны салган. Ол сорулгаларны күүсеидир даяа күжүмү, арга-дуржулганы салыр мен — деп, чугаалаан ор. Оон фермазында 110 сарлык бар болду. Ону беш сээнчы саап турар. Ылаңгыя Доңгак Достаңмаа. Саап Тамара олар сарлык саарынга дуржулгалыг апарганнар.

Ферма бо тодарадыкчы чылда төрүүр чүс ишекке оналаштыр 85 бызааны доруктуруп алырын хүлээнген. Бо хүнерге чедир төрээн сарлыктарының бызааларының дөгерезиниң мендизин бодаарга, ук хүлээлге ажыр күүсеттинип болур. ВЛКСМ ТК-ниң «Будүрүлгенин аныяк мурнакчызынга» деп хөрен дечдээниң эдилекчизи Саап Дадар-оол чедишкинниг ажылдап турар.

А. САРЫГЛАР.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТР

Студентилерге экзаменнерниң изиг-түлүк үези доозулган. Дыштанып, дадыгарының база солун аян-чоруктарже үнериниң эптиг үези эгелээн. Ынчалзажок хей-хей студентилер дыштанылганы ниитиге ажыктыг ажыл-херекке бараалгадып, боттарының будүрүлгенин ёзугаар

ЭРТЕМ БИЛЕ ТЕХНИКАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БУДАПЕШТ. Балатон холдун сонгу талаамында турар Залачеба деп черинн чоогунда белоктуг чемнер бүдүрер бүдүрүлге черинне автобустар бүдүрери ыкка дүрген ковудээн. Үш чыл мурнунда, 1970 чылда, завод 6 муң автобус бүдүрүп үндүрген болза, ам бо чылын бүдүрүлгенин коллективи ВСАП-тын ам болур XI съездизинге база Венгрияны хостаавынын 30 чылынга аллар болдургай сопчарышка киришкеш, 9 муң автобусту бүдүрүп үндүрер деп сөзүн берген.

«Икарустун» тускай эртемниглеринин совет спнуктеринбиле чогаадымчы кады ажылдажылгазы тургустунгай. Ам олар автобустун чаа моделин кады шинчилеп кылып турар. Даам-шимээн чок шинчеликчилиг болгаш үндүрер газтарын экп арыглаар автобусту кылып тургузар сорулганы конструкторлар коллективи бодунун мурнунда салган.

ВАРШАВА. Островец-Свентокшискиде М. Новотко аттыг металлургия комбинадынын чаа цехтериннн бирээзинде Польшада эн улуг база Европада эн улугларның бирээзи болур 8 муң тонна күшбиле базар прессти ажыглап эгелээн.

Ол ховар тургузугну Уралга кылгаш, Островецке совет тускай эртемниглерниин дузазы-биле эн-не кыска хуусаза эптеп дооскан. Прессти тургузары чүгле алды хире айлар дургузунда уламчылаан.

ТОКИО. Японияга чазактың «Хүн чыгыы» деп программазын күүседири июль 9-та эгелээн. Оон сорулгазы — Хүн энергиязын болгаш энергияның оон-даа өске чаа үнер дөстерин 2000 чылга чедир бүдүрүлгеге ажыглаарының технологиязын база оон дериг-херекселдерин бүдүрерин ажылдап кылыры болгаш шинээдип алыры. Программаны күүседиринге чарыгдаары-биле 1.000 миллиард хире иенни (3,5 миллиард хире долларны) берген. Ол программаның күүседээн дооскан турда, Япония энергияга бодунун хереглелдерининң 70 ажыг хуузун энергияның чаа үнер дөстерининң күсели-биле хандырар деп турар.

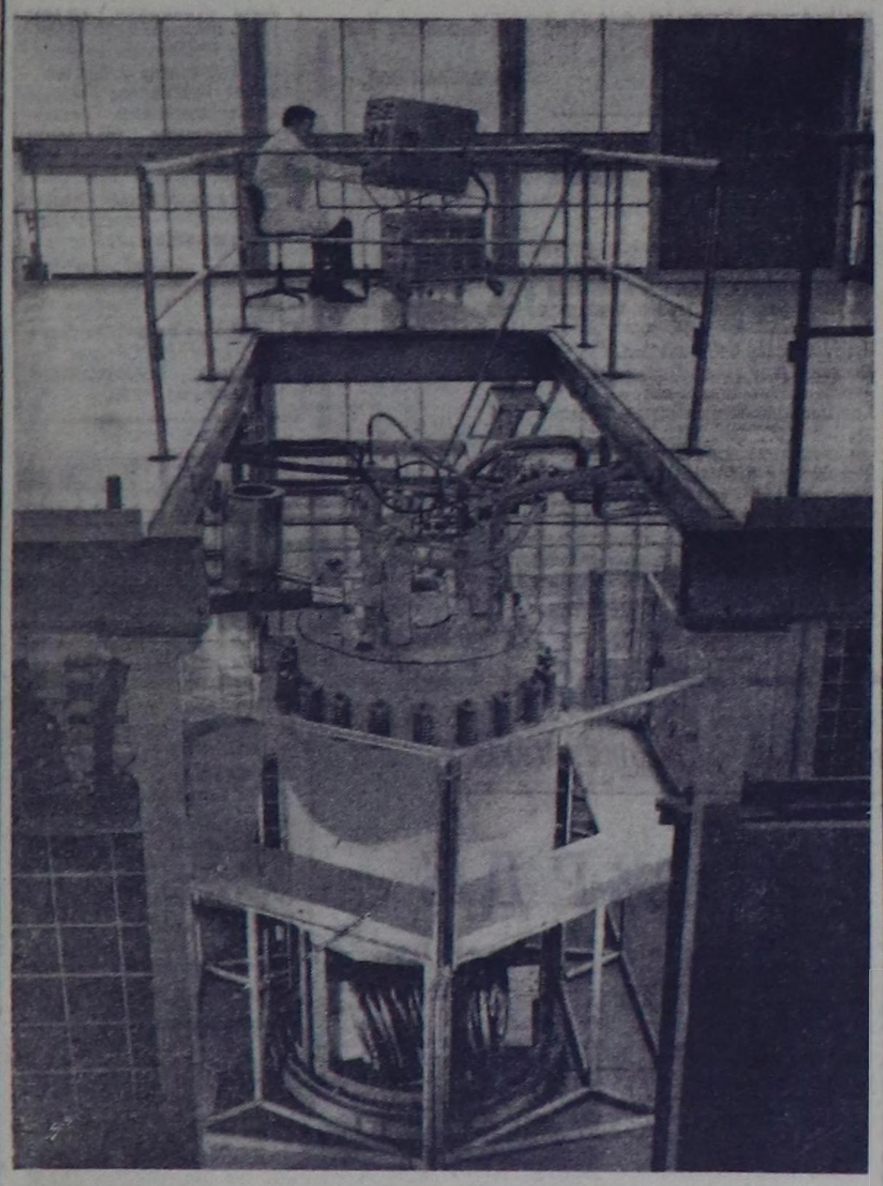
• • •

Японияның төп метеорология эргелели чаашкыннар дугайында медээ чыырының автоматчыткан национал системазының шенелдезин чөрүдүп турар. Ол системага компьютер-биле дериттинген төп бөлүк тургуступ ангы-ангы девискээрлеринде хайгааралдың автоматтыг 924 станциязы кирип турар, олар чаашкыннар дедиелиниң, хаттың күжүнүң болгаш угланышкынының, хүн радиациязының, температураның дугайында медээлерни хонуктуг дургузунда үзүктел чок дамчыдып келир. Хайгаарал станцияларындан келген медээлерни хүлээп алырынга, ону ажылдап кылырынга болгаш чүгүлүп ангы-ангы девискээрлеринде чурттакчы чонга дыннадыр сорулга-биле чер-черде метеорологтуг станцияларже дамчыдарынга нинтиин-биле 20 хире минута негеттинер.

• • •

Хой чеменнекчилерниг столовааларга хереглээр автоматчыткан дериг-херекселдерни Японияның «Фудзи кисо» фирмазы кылган. Чанғыс стандарттыг блок хары угда алды кижини чемгерип ыыдаар кылдыр кылган. Стол бүрүү ленга хевирлиг диликдек шывыг-биле шыптынган. Чемненикчи чемненгеш, кнопканы базыптарга, шывыг шимчеп чоруткаш, хирлиг саваларны транспортёрга чедирип бээр. Транспортёр савааларны сава чүүр черге чедирер. Стол шывы база кончуг дүрген чүгдүнгаш, кургай бээр. Ол дериг-херекселер столовааның залынга ажылдаар кижилерниң санын кызырар, анаа тергиин экп арыг-шеверни хандырар. **(СЭТА).**

КЕДЕРГЕЙ КҮШТҮГ МАГНИТ

Сөөлгү чылдарда үлетпүр технологтуг үүлдерни шинчилеп ап эгелээн, оларның демчээлдерни «космиктиг» демчээлдерге хамаарыштырып болур: температуразы нүл-нүл градус изиг азы абсолюттуг тикке чоок, базыышкыны миллион-миллион атмосфера болур азы чүү-даа чок күүрүг болуру барык-ла космоста ышкаш. Синтетиктиг алмаатарны, кедергей арыг болгаш кедергей быжыг материалдарны кылып алыры ам анаа-ла хүн-бүрүүнүн ажыл-херээ апарган.

Эртемденнер үлам бурунгаарлаан. Чижээ, ам физиктер плазманы шинчилеп турар, оон температуразы он-он миллион градус изиг чедип турар болгай.

Күштүг магнит шөлүнге салган бүдүмелди шинчилеп тургаш, физиктер кончуг солун түнелдерни үнүргеп. Чоокку үеге чедир-ле шинчилелдерни 100 болгаш 150 муң эрстед күжениглиг магнит шөлдерине кылып тургап. Ындыг күжениглиг түрүм шөлдерни тургузуп турар магнит системаларын аяа-даа дамчыдыкчы материалдардан—чес азы алюминийден кылгаш, улуг энергияны ажыглап турар. 0,5 литр объёмнуг, 150 килоэрстед күжениглиг шөлдү тургузарынга 3000 киловатт күүлүг энергия херек. 250.000 эрстед күжениглиг база ындыг янзылыг тургузугну тургузар дугайында айтырыг тургустунуп кээрге, 12—14 муң киловатт күүлүг энергия херек-тир дээрзин инженерлер санап тыпкан, ол дээрге улуг эвес хоорайның энергия четкизининн күүү-шыдалынга деннежир-дир.

Кедергей дамчыдыкчы соленоидтерниң дузазы-биле күштүг магнит шөлдерин тургузарынга херек техниканы сөөлгү үеде кылган, ол улуг күүлүг энергияны хереглевес болгаш 100 муң эрстед күжениглиг шөлдү үндүрүп алыр арганы берип турар.

250 килоэрстед күжениглиг түрүм магнит шөлүн тургузаныглиг түрүм шөлдерни тургузуп турар магнит системаларын аяа дамчыдыкчы материалдардан—чес азы алюминийден кылгаш, улуг энергияны ажыглап турар. 0,5 литр объёмнуг, 150 килоэрстед күжениглиг шөлдү тургузарынга 3000 киловатт күүлүг энергия херек. 250.000 эрстед күжениглиг база ындыг янзылыг тургузугну тургузар дугайында айтырыг тургустунуп кээрге, 12—14 муң киловатт күүлүг энергия херек-тир дээрзин инженерлер санап тыпкан, ол дээрге улуг эвес хоорайның энергия четкизининн күүү-шыдалынга деннежир-дир.

Кедергей дамчыдыкчы соленоидтерниң дузазы-биле күштүг магнит шөлдерин тургузарынга херек техниканы сөөлгү үеде кылган, ол улуг күүлүг энергияны хереглевес болгаш 100 муң эрстед күжениглиг шөлдү үндүрүп алыр арганы берип турар.

250 килоэрстед күжениглиг түрүм магнит шөлүн тургузарынга херек техниканы Ленинградта Электрофизика аппаратуразының Д. В. Ефремов аттыг эртем-шинчилел институдунун тускай эртемниглери кончуг тывынгыр шимтирлээн.

185 килоэрстед күжениглиг шөлдү тургузар анаа магнит системазындан болгаш 65 килоэрстед күжениглиг магнит шөлүн немей тургузар кедергей дамчыдыкчы соленоидтен тургустунган ындыг тургузугну олар кылган.

Тургузугну эдип болгаш шеп карген эртемденнер бйле тускай эртемниглер оон эртем болгаш конструкция талазы-биле ишш кылдыр кылдынгаын бадыткаан. Ол тургузуг төлевилелге кирдүнген хемчээлдер ёзугаар ажылдап турар.

ЧУРУКТА: КС-250 деп таазыштыр кошкан соленоид, ол 250 муң эрстед күжениглиг магнит шөлүн тургузуп шыдаар.

В. БОГАТЫРЕВТУҢ фотозу.

ПМА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫНДАН

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА БОЛГАШ БИЛЧИИШКИН

СДР-ниң Революстуг Дээди Совуулелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барениң чалаачын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Сомали Демократтыг Республикага июльдуң 8-тен 12-ге чедир ай-чоруу сомали-совет найырадын улуг байырлалы болган. Сомалиниң улузу болгаш удуртукчуларыдаа Советтер чуртунга найыралдыг чоруун илередип, акыяк сомали күрүнеге чалбыштыг дузалап турары дээш аңаа чалбыштыг өөрүн четтиришкинии илередип, хүндүлүг совет авлчыны улуг өөрүшкү-биле утпуп, хүлээп алган.

Совет-сомали найырал Африканың улустарының колониализмге болгаш империализмге удур демиселиниң аарберге үезинде үидезилеттинин тургустунган.

Совет-сомали найырал кажан сомали улустуң депшилгелиг хөгжүлелиниң оруун шиляп алганы 1969 чылдың революциязының соонда чаа, улам ханы утка-шынарлыг апаргаан. Н. В. Подгорныйның бо ай-чоруу найыралдың харылзаазының чаа үе-чадазынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының база бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң үе-чадазынга киргеш чедип алган деп шилгеген илередип турар деп, америк-совет садыг-экономиктиг өөвүлелиниң баштаар черинин даргаларының бирээзи, америк «Пепсико» деп улуг компаниянның президентизи Д. Кендалл медеглээн.

Бистиң чурттарывыстың удуртукчуларының бистиң улуг чурттарывыстың аразынга харылзаалларга дүшкүүрлүг чорукту чавырылларының чоруулушкуну боттанган турарын чедип ап турар деп СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында ол чугаалаан.

Дээди деннелге совет-америк ужуражыышкынның тодаргай түнелинге хамаарыжыр чүүл болза, күрүнелериниң ийи улуг ажылдакчызы боттарының аразында тургустуна берген эки харылзааны деткип турарыңза чугула болуп турарындыр деп Д. Кендалл уламчылаан. Дээди деннелге доктаамал эрттирип турар ужуражыышкыннар бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны доктаамал хөгжүдерингe болгаш экижидерининг үидезинии тургузуп турар бистиң чурттарывыстың аразында кол дугуржулгага Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Никсонуун аразында бирги, ийиги ужуражыышкын үезинде-ле ат салган болгай. Ам чугула чүүл болза ат салган документилерни күүседириинче болгаш амыдыралга боттандырарынче күженишкиниерим угландырары болур, ону кылып-даа турар харын.

Сөөлгү үеде кайгамчык улуг депшилгени кылган деп чүвени көрүп тур мен. Ындыг болурдаа ужурлуг. Бистиң чурттарывыс садыглажыышкынны хөгжүдер улуг аргаларлыг. Совет Эвилели доктаамал бурунгаар шинчээшкинде: оон үлетпүрүнүң бүгү ыдырлары кайгамчык дүрген темп-биле хөгжүвүшаан, продукция бүдүрери улгадып, совет улустуң амыдырал деңнели бедип, оларның садыл алыр аргазы дыка өскүп турар. Ол дутпаан силерниң кайгамчыктыг чурттуларга хөй удаа чорук кылып чорааш көрүп, бүзүрээн мен.

АКШ-та-даа, ССРЭ-де-даа технология бедик деңмеляе, бо талазы-биле чедишкиннер солчугаалы кайы-даа талага ажыктыг боон турар. Чижээ, Совет Эвилели күчүлүг гидроэлектростанциялар тударынга хөйну чедип алган, бо талазы-биле кады ажылдажылганы кадбартыр болза ол чүгле бистиң чурттарывыска эвес, харын оске-даа улустарга ажыктыг болур ийик.

Деп эргелиг, бот-бодун дорамчылашпас байдалга үидезилээш, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында садыг харылзааның хөгжүдерин көрүп турар садыг реформазының дугайында хоолуу төлевилелни конгресске дүргеп-биле чүүлдүзүнүп көөрү чугула деп, Д. Кендалл чугаалаан.

Моон болзан турарын-биле алырга, бистиң чурттарывыстың аразында садыглажыышкынны хөгжүдерин саалаарыы—ыкы эвес чүүл болур. Сенатор Джексон демократтыг партияан президентинге кандидат болур чүткүлүнге политиктиг кашпитал ажылдан алыр ораллажыышкын кылгаш, бүүрап дүшкен, чүге дээрге, оске чурт-биле, шынгыыа Совет Эвилели-биле харылзааларны бакшыралдыл болбас. Амгы үеде сенаторлор Джексонуун кылып турар чүүлдерин ап көөрге, ол президент болурунга белеткенип-даа ябаан, болуп-даа шыдаваас, оон чорудуп турар политиказы үидезинии-биле частырыглыг болуп турарын ядеп апарган.

Америк улустуң, оон иштинде садыгжы кижилерниң шуут хөй кезии ССРЭ-биле садыглажыышкынны калбартырыы дээш туржуп турар деп чүвени бодумнуң таламдан демдеглекселп тур мен.

Д. Кендалдың бодалып ёзугаар алырга, Совет Эвилели болгаш Каттышкан Штаттар садыглажы улуг чурттар аңаарын ырак эвес болуп турар. Бир эвес АКШ болгаш ССРЭ хамы харылзааларны тудар болза хым-даа дайын эгелээн. Канада амгы үеде оскеда капиталистиг чурттар мыкаш, база-на экономика талазы-биле бергедээшкинге таваржып турар. Өртек-үениң дендии улгатканы чонуң ыыдырал деңнелинге бак салдарны чедирип турар. Чүгле чаңгыс чыл иштинде аьш-чем аймаанның өртектери 18 хуу улгатпаан. Чүүттә ажыл чоктарның саны дыка көвүдээн (олар ыыктар оргузунда 10 хуу чедип турар).

Консерваторлар болдуюк соңгулда муруунуң программазынга экономиктиг «бергедээшкиннериниң аар чүүлүн чүгле ажылчы чонларга чүүй каар кылдыр идип үндүргенер. Ынчаргга либералдыг партия экономиктиг хөгжүлдениң орталандырарының элээн каш демчээглерин аамыр деп аазаш, чонуун чедиимес кезектериниң байдалын ажыжидип, улуг-улуг монополияларның ажык-кончаазындан алыр үндүрүг-ыыдыырларны улгатпырарын көрүп турган.

Консерваторлар партия ол соңгуллага 11 депутат мандадын оскүүн. Чаа демократтыг партия 15 депутат олудун чидирген. Соңгулда мурнунда ол партия парламентинин 31 олудун эзлеп турган. Либералдыг партия олуттарның хөй кезии (264-түң 141-ни) бодунга алган. Ынчангаш ам консерваттыг партия мурнунда кылып турганы шыкаш, либералдарның аазаан чүүлдерин херек кырынга боттандырарынга шаптыктаар эрге чок апарганнар.

КОНСЕРВАТИВТИГ КҮШТЕРНИҢ КҮЖҮ КОШКААН

Чоокта чаа Японияга болган Канадага болгулаан парламент соңгулдаларын оон-даа өске капиталистиг чурттарда боон турар чорукту базыткаан: оларда политиктиг күштерниң деңзигүүрү консерваторларга чаптырмалыг боон турар.

Японияның эрге-чагыргазын сөөлгү чээрби чылда түүп келген либерал-демократтыг партия соңгукчуларының 40 хуудан куду бадылаашкыын алган. Оон түңнелинде ук партия сес мандаттарны оскүнгаш, парламентиниң үстүкү палатазынга хөй кезии болур эргени оскүнган (амгы үеде ол оон 252 олудунуң 126-зын эзлеп турар). Оонбиле кады оппозистиг чоок партиялар — социалистиг, коммунистиг болгаш комэйто деэр партиялар — ол палатада боттарының төлөзелекчилерин 13 хижин экижидерининг үидезинии тургузуп турар бистиң чурттарывыстың аразында кол дугуржулгага Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Никсонуун аразында бирги, ийиги ужуражыышкын үезинде-ле ат салган болгай. Ам чугула чүүл болза ат салган документилерни күүседириинче болгаш амыдыралга боттандырарынче күженишкиниерим угландырары болур, ону кылып-даа турар харын.

Сөөлгү үеде кайгамчык улуг депшилгени кылган деп чүвени көрүп тур мен. Ындыг болурдаа ужурлуг. Бистиң чурттарывыс садыглажыышкынны хөгжүдер улуг аргаларлыг. Совет Эвилели доктаамал бурунгаар шинчээшкинде: оон үлетпүрүнүң бүгү ыдырлары кайгамчык дүрген темп-биле хөгжүвүшаан, продукция бүдүрери улгадып, совет улустуң амыдырал деңнели бедип, оларның садыл алыр аргазы дыка өскүп турар. Ол дутпаан силерниң кайгамчыктыг чурттуларга хөй удаа чорук кылып чорааш көрүп, бүзүрээн мен.

АКШ-та-даа, ССРЭ-де-даа технология бедик деңмеляе, бо талазы-биле чедишкиннер солчугаалы кайы-даа талага ажыктыг боон турар. Чижээ, Совет Эвилели күчүлүг гидроэлектростанциялар тударынга хөйну чедип алган, бо талазы-биле кады ажылдажылганы кадбартыр болза ол чүгле бистиң чурттарывыска эвес, харын оске-даа улустарга ажыктыг болур ийик.

Деп эргелиг, бот-бодун дорамчылашпас байдалга үидезилээш, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында садыг харылзааның хөгжүдерин көрүп турар садыг реформазының дугайында хоолуу төлевилелни конгресске дүргеп-биле чүүлдүзүнүп көөрү чугула деп, Д. Кендалл чугаалаан.

Моон болзан турарын-биле алырга, бистиң чурттарывыстың аразында садыглажыышкынны хөгжүдерин саалаарыы—ыкы эвес чүүл болур. Сенатор Джексон демократтыг партияан президентинге кандидат болур чүткүлүнге политиктиг кашпитал ажылдан алыр ораллажыышкын кылгаш, бүүрап дүшкен, чүге дээрге, оске чурт-биле, шынгыыа Совет Эвилели-биле харылзааларны бакшыралдыл болбас. Амгы үеде сенаторлор Джексонуун кылып турар чүүлдерин ап көөрге, ол президент болурунга белеткенип-даа ябаан, болуп-даа шыдаваас, оон чорудуп турар политиказы үидезинии-биле частырыглыг болуп турарын ядеп апарган.

Америк улустуң, оон иштинде садыгжы кижилерниң шуут хөй кезии ССРЭ-биле садыглажыышкынны калбартырыы дээш туржуп турар деп чүвени бодумнуң таламдан демдеглекселп тур мен.

Д. Кендалдың бодалып ёзугаар алырга, Совет Эвилели болгаш Каттышкан Штаттар садыглажы улуг чурттар аңаарын ырак эвес болуп турар. Бир эвес АКШ болгаш ССРЭ хамы харылзааларны тудар болза хым-даа дайын эгелээн. Канада амгы үеде оскеда капиталистиг чурттар мыкаш, база-на экономика талазы-биле бергедээшкинге таваржып турар. Өртек-үениң дендии улгатканы чонуң ыыдырал деңнелинге бак салдарны чедирип турар. Чүгле чаңгыс чыл иштинде аьш-чем аймаанның өртектери 18 хуу улгатпаан. Чүүттә ажыл чоктарның саны дыка көвүдээн (олар ыыктар оргузунда 10 хуу чедип турар).

Консерваторлар болдуюк соңгулда муруунуң программазынга экономиктиг «бергедээшкиннериниң аар чүүлүн чүгле ажылчы чонларга чүүй каар кылдыр идип үндүргенер. Ынчаргга либералдыг партия экономиктиг хөгжүлдениң орталандырарының элээн каш демчээглерин аамыр деп аазаш, чонуун чедиимес кезектериниң байдалын ажыжидип, улуг-улуг монополияларның ажык-кончаазындан алыр үндүрүг-ыыдыырларны улгатпырарын көрүп турган.

Консерваттыг партия ол соңгуллага 11 депутат мандадын оскүүн. Чаа демократтыг партия 15 депутат олудун чидирген. Соңгулда мурнунда ол партия парламентинин 31 олудун эзлеп турган. Либералдыг партия олуттарның хөй кезии (264-түң 141-ни) бодунга алган. Ынчангаш ам консерваттыг партия мурнунда кылып турганы шыкаш, либералдарның аазаан чүүлдерин херек кырынга боттандырарынга шаптыктаар эрге чок апарганнар.

ФРАНЦУЗ-БАРЫЫН-ГЕРМАН КОНСУЛЬТАЦИЯЛАР

Боннга ийи хүн дургузунда Франциянын болгаш ГФР-ниң чазактарының аразынга эзлегли политиктиг консультация болган. Ол ужуражыышкынның онза чүүлү болза, ийи чурттуң төлөзелериң күрүнеин чаа удуртукчулары — президент В. Жискар д'Эстэң биле канцлер Г. Шмидттиң баштап келгени болур. Беседаларының кол-ла темазы амгы үеде Европаның Экономиктиг бөлүглээчишкининиң (ЕЭБ) таваржып турарыг хаяы кризизи болган.

Барыын Европаның тос күрүнеизинин ол бөлүглээчишкинин «Юманите» солунунуң айтып турарын-биле алырга, «экономиканың бүгү ыалалаарын, социал амыралдың болгаш харылзааларның бүгү чүүлдерин шуптузуун хаара тутканы» аар-берге кризисте таваржып турар.

Ол чурттарга болгаш харын-даа бүгү капиталистиг чурттарга өртек-үениң улампа хамылап турар улгадышкинин кол согуг боон турар. Чижээ, өртек-үне улгадымышкыны эң-не куду деңнелдиг дээн ГФР-ге ол эргеи чылдың бе-да үезинде турганындан 7 хуу ама берген. ЕЭБ-ниң киржиишкээн өске чурттарда ол оон-даа бедик.

Барыын Европаның капиталистиг чурттарында эвергине кризизинин уржуктары ач-даа узуттаттынмаан. «Тостуң» кежингнери акша-саң-хее талазы-биле бергедээшкинге амдаа таварышпышаан турар. Чиг-эттиң алыр черн болгаш продукциязы сайгарары дээш удур-дедир деңнеел улам күштелип турар. 9% ылаңгыя Италия экономика талазы-биле улуг бергедээшкинге таваржып турар. Англи чазак «Ниитн рыноккэ» Англияның киржир кевирни осктерин дээш чүткүүшаан. Бо бүгү ЕЭБ-ге чөрүлээлериниң ыыгыырарын болгаш шинээдиишкинии күштелдирип турар.

Президент Жискар д'Эстэң биле канцлер Шмидттиң аразынга болган беседаларының ниити утка-шынары шак мындыг хевирлиг болган. Оон-биле чертелештир ийи чурттуң кол-кол министрлериниң аразынга чугаалажышкынныр база болгулаан.

Боннга болгаш түнел парлелга конференциязына канцлер Г. Шмидт «чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле санал-онаалың калбаа-биле дүтжүүшкүнүүнү» дугайын чугаалаан-даа болза, ужуражыышкын үезинде кандыг-даа тодаргай шиитпир үлээп алдынаан. Ужуражыышкынның киржикчилерн «экономиканы талазы-биле чогумалыг чорукту чедип алыр» болгаш «өртек-үениң улгадышкынынга удур демиселдер» төлээде, каттышкан күжениишкинни кылырынче чүткүлүн илередикнер.

Европаның экономиктиг бөлүглеиишкининиң кежигүүн чурттарының аразында чөрүлеэлериниң ханылаашкынын соксадын шыдаар кандыг хемчеглер француз-барыын-герман чугаалажышкынныр үезинде алдынганы дээрги чоокку айларда кёстүп кээр ужурлуг.

Соруунарның дыңлатканы-биле алырга, француз президент-биле барыын-германн канцлер айлыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле шинээевропа чөвүлел хураанының айтырыгларынче улуг кичээнгей салганнар. Европага таймашкы болгаш айлыл чок чорукту шагадылаар ужурлуг ол чөвүлел хураган дүргеи-ие доозары дээш шинчээшкининиң ыыкы хей чурттарда улам күштелип турарын-биле ол тема онза чугула боод турар.

Г. СКОБЛЕВ,
И. ЛАПИЦКИЙ,
Ю. БОРИСОВ,
(СЭТА).

Д. Кендалл: дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкынның дугайында

НЬЮ-ЙОРК, июль 13. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың Президентизи Р. Никсонуун аразында дээди деңнелге эрткен үшкү ужуражыышкын болза ылап-ла чедишкин болган болгаш бистиң чурттарывыс күрүнелер аразының харылзаазының чаа үе-чадазынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының база бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң үе-чадазынга киргеш чедип алган деп шилгеген илередип турар деп, америк-совет садыг-экономиктиг өөвүлелиниң баштаар черинин даргаларының бирээзи, америк «Пепсико» деп улуг компаниянның президентизи Д. Кендалл медеглээн.

Бистиң чурттарывыстың удуртукчуларының бистиң улуг чурттарывыстың аразынга харылзааларга дүшкүүрлүг чорукту чавырылларының чоруулушкуну боттанган турарын чедип ап турар деп СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында ол чугаалаан.

Дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкынның тодаргай түнелинге хамаарыжыр чүүл болза, күрүнелериниң ийи улуг ажылдакчызы боттарының аразында тургустуна берген эки харылзааны деткип турарыңза чугула болуп турарындыр деп Д. Кендалл уламчылаан. Дээди деңнелге доктаамал эрттирип турар ужуражыышкыннар бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны доктаамал хөгжүдерингe болгаш экижидерининг үидезинии тургузуп турар бистиң чурттарывыстың аразында кол дугуржулгага Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Никсонуун аразында бирги, ийиги ужуражыышкын үезинде-ле ат салган болгай. Ам чугула чүүл болза ат салган документилерни күүседириинче болгаш амыдыралга боттандырарынче күженишкиниерим угландырары болур, ону кылып-даа турар харын.

Сөөлгү үеде кайгамчык улуг депшилгени кылган деп чүвени көрүп тур мен. Ындыг болурдаа ужурлуг. Бистиң чурттарывыс садыглажыышкынны хөгжүдер улуг аргаларлыг. Совет Эвилели доктаамал бурунгаар шинчээшкинде: оон үлетпүрүнүң бүгү ыдырлары кайгамчык дүрген темп-биле хөгжүвүшаан, продукция бүдүрери улгадып, совет улустуң амыдырал деңнели бедип, оларның садыл алыр аргазы дыка өскүп турар. Ол дутпаан силерниң кайгамчыктыг чурттуларга хөй удаа чорук кылып чорааш көрүп, бүзүрээн мен.

АКШ-та-даа, ССРЭ-де-даа технология бедик деңмеляе, бо талазы-биле чедишкиннер солчугаалы кайы-даа талага ажыктыг боон турар. Чижээ, Совет Эвилели күчүлүг гидроэлектростанциялар тударынга хөйну чедип алган, бо талазы-биле кады ажылдажылганы кадбартыр болза ол чүгле бистиң чурттарывыска эвес, харын оске-даа улустарга ажыктыг болур ийик.

Деп эргелиг, бот-бодун дорамчылашпас байдалга үидезилээш, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында садыг харылзааның хөгжүдерин көрүп турар садыг реформазының дугайында хоолуу төлевилелни конгресске дүргеп-биле чүүлдүзүнүп көөрү чугула деп, Д. Кендалл чугаалаан.

Моон болзан турарын-биле алырга, бистиң чурттарывыстың аразында садыглажыышкынны хөгжүдерин саалаарыы—ыкы эвес чүүл болур. Сенатор Джексон демократтыг партияан президентинге кандидат болур чүткүлүнге политиктиг кашпитал ажылдан алыр ораллажыышкын кылгаш, бүүрап дүшкен, чүге дээрге, оске чурт-биле, шынгыыа Совет Эвилели-биле харылзааларны бакшыралдыл болбас. Амгы үеде сенатор Джексонуун кылып турар чүүлдерин ап көөрге, ол президент болурунга белеткенип-даа ябаан, болуп-даа шыдаваас, оон чорудуп турар политиказы үидезинии-биле частырыглыг болуп турарын ядеп апарган.

Америк улустуң, оон иштинде садыгжы кижилерниң шуут хөй кезии ССРЭ-биле садыглажыышкынны калбартырыы дээш туржуп турар деп чүвени бодумнуң таламдан демдеглекселп тур мен.

Д. Кендалдың бодалып ёзугаар алырга, Совет Эвилели болгаш Каттышкан Штаттар садыглажы улуг чурттар аңаарын ырак эвес болуп турар. Бир эвес АКШ болгаш ССРЭ хамы харылзааларны тудар болза хым-даа дайын эгелээн. Канада амгы үеде оскеда капиталистиг чурттар мыкаш, база-на экономика талазы-биле бергедээшкинге таваржып турар. Өртек-үениң дендии улгатканы чонуң ыыдырал деңнелинге бак салдарны чедирип турар. Чүгле чаңгыс чыл иштинде аьш-чем аймаанның өртектери 18 хуу улгатпаан. Чүүттә ажыл чоктарның саны дыка көвүдээн (олар ыыктар оргузунда 10 хуу чедип турар).

Консерваторлар болдуюк соңгулда муруунуң программазынга экономиктиг «бергедээшкиннериниң аар чүүлүн чүгле ажылчы чонларга чүүй каар кылдыр идип үндүргенер. Ынчаргга либералдыг партия экономиктиг хөгжүлдениң орталандырарының элээн каш демчээглерин аамыр деп аазаш, чонуун чедиимес кезектериниң байдалын ажыжидип, улуг-улуг монополияларның ажык-кончаазындан алыр үндүрүг-ыыдыырларны улгатпырарын көрүп турган.

Консерваттыг партия ол соңгуллага 11 депутат мандадын оскүүн. Чаа демократтыг партия 15 депутат олудун чидирген. Соңгулда мурнунда ол партия парламентинин 31 олудун эзлеп турган. Либералдыг партия олуттарның хөй кезии (264-түң 141-ни) бодунга алган. Ынчангаш ам консерваттыг партия мурнунда кылып турганы шыкаш, либералдарның аазаан чүүлдерин херек кырынга боттандырарынга шаптыктаар эрге чок апарганнар.

ГФР. Барыын Германиянның тараачыннары монополияларның болгаш улуг-улуг чер эзелериниң холгаарлаашкынынга удур, «Ниитн рыноктуң» чер талазы-биле политиказынга удур демиселди чорудуп турар. Чуруттуң кодээ ажыл-агыйында бичии болгаш ортумак ажыл-агыйлар үргүлчү хөзүрээп, капиталистерниң улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң ажык-кончаазы көвүдеп турар. «Унзере цайт» солуннуң бижээнибиле алырга, амгы үеде хүннүң-не 200 фермер-тараачыннар монополияларчың холгаарлаашкынынга таваржып, хөзүрээп турар.

ЧУРУКТА: ГФР-ниң бүгү-ле черлериниңден тараачыннар Дортмундунуң «Вестфален-Халле» залынга чыылгаш, митинг кылып турарры.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Совет Тыванын 30 чыл оюнга

МӨҢГҮННЕЛЧЕК МӨҢГҮН-ТАЙГА

САМОЛЕДУВУС сынарның бедличе түткүдүп-ле ор. Сактырга, шапкын хемниң агымы-биле аланнашкан катер-даа ышкаш. Каш дакпыр хапаланчак хөрүмпер дег көрэ сынар, сүүрлер төндү. Сүүреш бажы беш адыр дег көстүр сөөлгү ак баштыг кожагар кылаш кылдыр эрте дүштү. Олурган хөлгевис ол сынарның мээс ийик куду алды, хаактаан кижи дег, оожум кылыйтып бадыпты. Хем эриинде бичии суурлар көстүп эртти. Ээн чорувуста, мегелер кеткен Мөңгүн-Тайга хол-даа чеде көзэр чыгыы чоок көзүлдү. Чараҥы-даа аҥаок тайга-дыр, шынап-ла, кылыннадыр мөңгүн кудуп бадырыйпан ышкаш де!

Самолёттан үзүп турувуста, чечектер туткулаан, ак-ак хөйленнерлиг, кызыл-кижил гал-стуктарлыг пионерлер чогаалчыларны уткуп алды. Холдарывыста даглыг оранның чаагай чыттыг чечектери келди.

МУГУР-АКСЫНДА суурда район төвүнүң, «Мөгөн-Бүрен» колхозуң чогаалчылар-биле ужуражылга эгелээн. Аңаа район төвүнүң, «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң Тоолайтыда № 2 хойжу бригадазынга чеде берлинис. Колхозтуң малчыннары хой кыргаан тур. Бригадир Дарын-Базыр Чүглуур-оол бригадада 16 кодан хой барын дыңзытты. 4 муң 780 баш хойжу кыргаан. Ам 3790 баш хураанны база кыргыыр ужуруглуг. Бо бригада-да чүс баш хойдан 80 хураанны мегеле алгаан, районда бригадалар аразының чарыжынга бирги черии алган. Малчыннар Намы Мөңгүн-оол, Иргит Чамый, Иргит Херлин чүс башка онаалтыр 95—102 хураанны алган.

Ужуражылга эгелээр мурнуида колхозтуң мурнакчы, хоочун кижилери-биле чогаалчылар ужуражып, чугаалажып турдулар. Хөй чылдарга сарлык кадарган, Ленин орденниг Михаил Көженің шүлүктерин номчуп берген. Юрий Күнзегеш, Виктор Сэгээн-оол чогаалчы оруун, лириктиг шүлүктерин чоогга сонуургатты.

Маңаа солуп айтырыглар хөй болган. Ужуражылга кежээнниң киржикчилериниң — чогаалга шнак кижилерниң үнелеллерни дыңнаан бис.

Район төвү-биле «Малчын» колхозтуң төвү тутту бергеп. Мында чаа чурттарга бажыңнарың, делгем столоварны, ортумак школаны, эмнелгени, магазиннерни, чунар-бажыңны туткан. Ам электри станциязының 10 орунгуг гостиницазының, интернаттың тудугларын кылып турар.

Мугур-Аксыдан үнген мрак болгаш берге орук «Мөгөн-Бүрен» колхозче углапкан. Тарбаганнар көзүлүлээр делгемнер. Даг-ла даг, баалык-ла баалык. Мындыг берге оруктарга өөренген бистиң чолаачыныс Иогаан-оолдуң кадыр-берттерни эртир долган орарын көөрге, чаңчыкканы кайгамчык.

У ДАВААНДА «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң Тоолайтыда № 2 хойжу бригадазынга чеде берлинис. Колхозтуң малчыннары хой кыргаан тур. Бригадир Дарын-Базыр Чүглуур-оол бригадада 16 кодан хой барын дыңзытты. 4 муң 780 баш хойжу кыргаан. Ам 3790 баш хураанны база кыргыыр ужуруглуг. Бо бригада-да чүс баш хойдан 80 хураанны мегеле алгаан, районда бригадалар аразының чарыжынга бирги черии алган. Малчыннар Намы Мөңгүн-оол, Иргит Чамый, Иргит Херлин чүс башка онаалтыр 95—102 хураанны алган.

Ужуражылга эгелээр мурнуида колхозтуң мурнакчы, хоочун кижилери-биле чогаалчылар ужуражып, чугаалажып турдулар. Хөй чылдарга сарлык кадарган, Ленин орденниг Михаил Көженің уругларыы колхозга мурнакчы малчыннар: Көже Бора-оюс чүс хойдан 90 хураанны, а Көже Ошкү-Саар — 98 хураанны мекди өстүргеп.

Чогаалчылар-биле ужуражыр дээш, Тоолайтының, Шегетейниң малчыннары, сарлыкчылары аътты, машиналыг кээп турган. Чогаалчыларның чугааларын, шүлүктерин олар улуг кичээнгейлиг дыңнап, ярлы-бүрү айтырыглары салып, соруктуу-биле саналдап турганнар.

«МӨГӨН-БҮРЕН» колхозтуң төвү — Кызыл-Хая суур «кызыл-күрең» бажыңнарын чараштыр, чаагаай алган көстүп келди. Даглар ужумун көзүлдүр хериглеп аайы-биле түлүп каан ийи кезек сууржуган-тыр. Суурнуң артыы талазында база-ла чергүктер ажыглаан сүүр баштыг сынар бар. Бо суурга чедир оруктар кадыр-берт. Берге-ле-дир! Мындыг черии чагырып ап, чурттап турар маадырлыг-ла чон-дур ам бо!

Кежээ клубка ужуражылганы колхозта партия организациязының секретары Ховалыг Сарыг-оол ажыктаан. Клуб эргелекчизи Х. Кускун-оол чогаалчылардың эң-не ырак, кыдыг-кызыгаар колхозка бир дугаарында келгенин, бүтүү мөгөн-бүренчилериниң оларны өөрүп, байырлап үткүп турарын чугаалады. Ол агиткультбригаданы удуртуп, тыва чогаалчыларның шүлүктерин ырак одарларда малчыннарга барып номчуп, ырлап берип турар бис дээш, бодунуң шүлүктерни номчуду. Комсомол райкомуунуң бирги секретары Салчак Кержек-оол аныяктарның мал ажылынче чоруп турарынга үлегерин, ашыяк хойжулар дугайында шүлүктерден бижиирин күзеди.

Эртелинде калыр-берт Мөгөн-Бүренин ерү хаптывыс. Ооң иоөп чыдар шапкын суун кашдаа катап кештивис. Чечек-чиңнер соонда, Хиндиктиг-Хөл чер-черн-биле чайгыла бергеш кештүн келди. Кырында калбак-калбак доктар, демги Комбу Айзаның ак-демир пашта хайындыргаш, соодун каан сүдүнүң оремезин дег, бузун-бузук, кылын аларгылаан көстүп чйдыр. Хөл ортузунда даглар бар. Оларны хөлдүң хиндии вээр чүве-дир оң! Кыжын малчыннар чоруп турган, хемчээрге, хөлдүң узуму 27 км, дооразы 13 км болган диижир чорду. Оннагай түүлүг чүл? Балык-биле байлак хол-дур. Чараш хол-дур. Мөңгүң-Тайганың бизнешери мында көстүп, чүүп турган шыкаш, чуруттуруп тургулаар-дыр. Күзүн, чазын, кыжын сөөларымчалыг болбааже хорлоок болап эрткел өөр чылгы, кезек чүүмелер оймуп кире берген-даа диижир. Азыс хеме-херекселиг улус болза, оон хиндиктериниң биргээнге-ле бир кодан малдыг аал чайлап-даа болур.

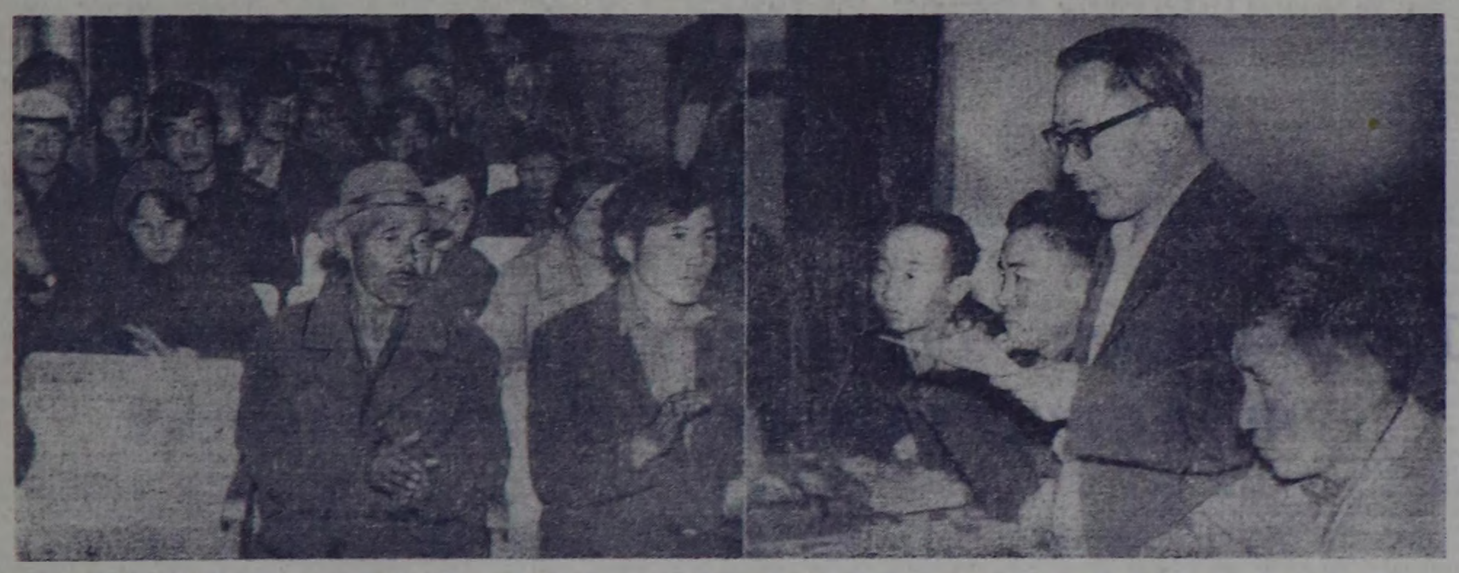
Мөңгүнелчек баштарлыг сынар чурту — Мөңгүн-Тайганың арыг-чаагай агаар-бойдузун, коргунчуг шырайлыг кашпаларын, меңгилеркей мырлап баткан хемнерни, кадыр ярлыг кырлан-кырлан даглары, ярлы-бүрү чечектер үнген, согуналыг делгемнерни чедир бижиири берге-дир.

• • •

Чогаалчыларның мөңгүн-тайгажылар-биле 13 кезек черге муң дижиг кижи киржикчилиг ужуражылгалары чедя хүн үргүлчүлээн. Улуг-даа, бичиидаа номчукчуларның бүлиниң шыраан, ураан-чечен, солун, чогаалдар дээш бедик негелелиниң эскерген бис. Бо ужуражылгаларның аразында мөңгүн-тайгажылар биле чогаалчыларның найыралы, харылзаазы бижыскан. Кадыг-дошкун бойдустуг черниң кижилеринің чаартыкчы, маадырлыг ажыл-ижин, беш чылдың планнарын ажыр күүседир мнг күзелдиин эскерген бис. Күш-ажылды тергиин үнелээр чон мында Мөңгүн-Тайгазадыр.

Ондар ОХЕМЧИК,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: Кызыл-Хая суурга ужуражылга үези. Ю. Күнзегеш бодунуң шүлүктерин номчуп тур.

МӨГЕН-БҮРЕН

Казыра дег даштар ажыр шуран чыдар
Кадыр, кашпал Мөген-Бүрен уну-биле
Хорлуу кадай салгакчызы, чазыы малчын
Коңгаржактар аалынче халдып ор бис.
Меңгилеркей тайлың баткан хемнин үмүе
Беш-даа катап ажыдырып кештивис бе.
Чолаачывыс эрес болгаш эртемниг-дир —
Чозавысче дамыы суг-даа чаптаалы
Аалы, үстүү Нйлаатылар арезынга.
Аспатының аксын орта дыштанғылаан.
Конструктелип, ноөп чыдар сазырларны —
Хөөретпес мөн — чалгынныг дег көзүлээн бис.
Удур көргеп — хөөрже үнген оҥурүг-дур.
Уруг эжи шак ол арттын ыяыында оол:
«Күржаангылаа аңа бээр мен. Үткүп ал!» дээн
Бүштүг чагга бижээн боор деп бодап чорүүм.
Өөрүмүү көөрүмге, аңа бичии:
Ору оскаан өскергейден талданган дег.
Кайыже-даа үлаптарга, кайгамчыктыг
Хая шиглей чүткүп орар ерэи болду.
Кызыл-Хая одуруунче чоктаптывыс.
Кым-даа ыыт чок — чүрек сиилээр кадыр болду.
Улуг арттын шыпшыын тепкеш, күлү көргеп —
Уруум бергү — довун ак ог көстүп турду.
Отпен улус бистн кайтаан. Хаяларда
Өшкү, хою катай оттаан кадарлыкче
Топтан көүүп турарымга, ана хемниг —
Довук бөртүг ус-куш ышкаш баравиналды.
Кымзаң, чүге чажырарыл, бодап чорүүм:
«Кыетың чүрээн билир ээлер чурттаар чер-дир.
Моңге чалыы амыырал мөге доозу —
«Мөген-Бүрен» күзээзи боор салым бар бе?»

Юрий КҮНЗЕГЕШ.

• • •

Саадак артын кыры-биле ужуп орлум...
Чайынныг ак Мөңгүн-Тайга көстүп келдим.
Моңге меңги ораныпга бараалгавыр
Бодүүн состуг шүлүүм бодап эгелеткем.
Күзээн черге будум бастым, көрүп тур мен.
Хуннүң чырыы мында черже кезергей-дир.
Хүрен-кызыл шырайлар бо дүшүүн келзи.
Үүлүмзүрээн ээлдек, чымчаа кайгамчык-тыр.
Бүүрүл даглар кайда чогуп, көрүп чорүүм.
Муңгак азы ширпин ышкаш болур чүве.
Маңаа келгеш, даглар санай көөрүмге.
Баштак, хөглүг оолдар ышкаш семеп-тирлер.
Мугур хемнин шулуразының дыннарында,
Бүлүн ырын ырлап чыткан ышкаш болуу.
Каргы хемнин дыттарывче көөрүмге,
Байгал эрес-маадырлар дег сагындырды.
Меңги дешпес Мөңгүн-Тайга, бодазарымга.
Кадыг, бөртээ чаяттынган күзээ-дир сен.
Беш-аларны сүлделеңгеп Ак-Баштыг'.
Каттыраннап, чаяңап турар келин-дир сен.

' Каргы-хемде бедик даг. Балыкка ак баштарлан болу бүткен беш-адыр бар.

В. САГААН-ООЛ.

ДӨРТТЭЭН ШҮЛҮКТЕР

I.

Быстың чүрээн чолуп катпаң, билип алдым.
Бес чок олаг өөскээни дег, сетки ханы.
Кылын хошта шүглээлыпкан хамырак дег.
Көзүлбес бол, мени ырлап чораан-дыр сен.

II.

Чурттаан нзы узун-даа бол.
Кылган чүүлү эвээш болаа — чылдар хөөрүн
Чуртка өргээн минута-даа
Кызыгаар чок шнакшылдың илереп.

III.

Эки сеткил кежик тарыыр үреэни боол.
Кижилерниң илегелин шынаыдар.
Эрес-омак чүрекке ыр чурттаптавын
Гимнизи боол мөңгежирер бозаразар.

IV.

«Дыкпап өөрен — билиг алыр чаңдың ол» — дең.
Дыка-ла шын чагыг чоруун, эргим аттай.
Улус чонум чагыг-сүме сестерязен
Угаан кирип, медерелим быжыглып ор.

Х. КУСКУН-ООЛ.

Тарыкчылар маргылдаазы

РЯЗАНЬ. (СЭТА-ның корр. А. Трофимов). Механизатор - тарыкчыларның Бүгү-эвилел маргылдаазының түгүн мөөң-биле алды уваа нодурген. Рязаньда дуржулга станциязының цөлүнге эртнем маргылдаага бүгү эвилелдевишкен республикалардан 55 тиивекчи, ол ышкаш нөдээге транторлар, андазынналр, метеррлар берип турар заводтарның төлээлекчилери келген.

К-700, ДТ-75, МТЗ-50 трантерларны амыдаврынга ыяк белеткээн турган. Маргылдааның киржикчиверинге ССРЭ-нин Кедээ ажыл-агый министриниң бирги ораалакчызы Л. И. Хитрун, кедээ ажыл-агый болгаш белеткеваар ажылчынарының, айбын-хаанчыларының профсоюзунуң ТИ-ның даргазы И. Ф. Шнуратов, Рязань облнуускомнуң даргазы А. Т. Макаров байыр чедирген.

Югославиядан келген механизаторлар нанкурстан дашкаар ол маргылдаага база киришкен.

Маргылдааның түлган чемпнону атты, алдын медальды Кыргыз ССР-де «Джанги-Джер» совхозтуң трантеризи Александр Вакер чаалап алган. Моңгун медальды Эстонияда «Суйслепа» деп нолхозтуң харээжен трантеризи Эяле Мюйр алган. Аңаа харээжен трантеристерниң чемпнону атты база тывысхан. Үшкү черни маргылдаа эртнен шөлдүң ээзи Иван Полозков, Казах ССР-де Чөөн-Казахстан областтың Кирва аттыг совхозунуң механизатору Малгаждар Акумбаев онар үлешкен.

Аныяк тарыкчыларның чемпнону атты Гомель областа «Тнмлелге» нолхозтуң механизатору Александр Масиавычун алган. Паша Ангелина аттыг шаңналды Красноярск крайда «Красноозерский» совхозтуң харээжен трантеризи Екатерина Карваненге тывысхан. Эң аныяк механизаторга шаңналды «Алдын андазынчык» деп шаңналды база тывысхан. Маргылдааның киржинчилериниң хөй кезнин УАЧД-ниң медальдары-биле шаңнаан.

Немецда аайы-биле бирги үш черни РСФСР-ниң, Эстониянын, Белоруссияның немецдалары алган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 18.30 — «Пага болгаш эдельвейс». Уругларга фильм. 19.05 — Телемегелер. 19.20 — «Хем ол чарыындан нуазээлер». Телефильм. 20.00 — «Мал чеми — хуннүң чугула айтырыы». Дамчыдылга. 20.30 — «Найгамчыктыг, нанчаалыг делегейде». Телефильм. 21.10 — Телемегелер. 21.20 — Чарлалдар, реклама. 21.25 — 22.55 — «Коогуш чокка». Урал-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «100 хуу нейлон» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рам биле Шнам» (2 серилзы) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Фнис деп ыт» (Кнвочыныды) 9.20, 10.50, «Аныяк назын» 12.20, 13.55, 15.30, «Пан Вентүн нудазы» 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Капрон четнилер» 12.00, «Аныяктар шуургаңныгда» 16.40 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАҢГЫ БИНОТЕАТР: «Хөө дувумде шыгжамыр» 15.00, «Куда тангезу» 16.40, 18.20, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Арзылаң белгаш Лео» (чыынды кино) 16.30, «Новуруглер» 18.00, 20.00 шактарда.

Спорттуң национал хевирлериниг Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазы

ТЫВАНЫҢ КОМАНДАЗЫ БИРГИ ЧЕРДЕ

Спорттуң национал хевирлериниг Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының XII спартакиадазы июль 12-13-14 хүннеринде Кызыл хоорайга болуп эртнеп. Бо улуг маргылдаага Тыва, Якут АССР-лериниң, Даг-Алтай, Хакас автономнуг областарының, Иркутск областың Усть-Орда бүрят национал округунуң шиляпек командалары кирипшкеп.

Тыва хүреш. Тываның мөгелери спорттуң бо хевирнге мергежилдиин киргускеп. ССРЭ-ниң спорт мастери Михаил Оюн (56 кг), РСФСР-ниң спорт мастери Шогжал Хүлер-оол (64 кг), Василий Балыр-Тараа (72 кг), РСФСР-ниң спорт мастери Доспан Найдан-оол (аар дедзиге) национал спорттуң хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазының чемнону болганнар.

Тыва хүреште бистиң командавыс бирги черни эзлээн. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналыг алган. Ийигизин—Якут АССР-ниң, үшкүзүн—Усть-Ордаңың мөгелери эзлээн.

Бурят хүреш. Бо хүрешке шаңналдыг черни алыр дээш мегелериң аразында спортчу демисел шыгтыы болган. Ылангыя Тываның, Якутияның, Усть-Ордаңың толээлери баштайгы салыгларда оскелерден ылгалып турган. Тываның мөгелери ССРЭ-ниң спорт мастерлери Федор Оюнар (60 кг), Ооржак Чадамба (70 кг) олар чедиишкинниг хүрешкеп, спартакиадамың чемпнону атты чедип алганнар. 82 килограмм чедир дедзиге Владимир Васильев, аар дедзиге Мактрий Адамов (ийилээ Усть-Орда) бирги черни эзлээн.

Нинги команда талазы-биле Тываның толээлери бирги черни алган. Ийнги шаңналга Усть-Ордаңың үшкүзүгиге Якутияның толээлери төлептиг болган.

Ча адары. Спартакиаданың ийнги хүнүнде Тываның командазынга баштайгы бир санны ча адыгжылары экелгеп. Бистиң эр, хереэжен, алээди оолдар, уругларывыстың толээлекчилери киришкеп хевирлеринге тиилелгеннн чедип алгаш, команда аайы-биле бирги черни алган. Эр улустан Владимир Сырат чемпнон болган. Ча адарының талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастери бистиң толээлекчивис Раиса Тутаргикова 30 метрге кеглн болгаш кара адарынга кымчыдаа мурнуга киирбейн, бүтүрелдиг тиилелгеннн чедип алган. Спорттуң бо хевирнинге чоокта чаа мергежээн Зина Оюнар нйнги түңнелдн көргускеп. Якут адыгжы Ф. Иванова үшкү черже болган. Бистиң эзлээди оолдувус Олег Кол биле кызывыс Тамара Севилбаа өөрүлеп эң хой санны алгаш, чемнон болганнар.

Якут халыш. Нинги бирги черни ЯАССР-ниң спортчулары, нйнгинче бистиң командавыс, үшкү черге Хакасияның спортчулары үнгеп. Спорттуң бо хевирнге чеде кижи спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастериниң бормазын күүседкеп. Оларның аразында бистиң үш халыжчывыс эзнгеп. Шишов, Шутов, Макаров база бар.

Шой кодуруу. Шой кодуруунуң мартылдааларын киржээнгейлиг көөрге, онза солун. Кодуруқчуларның аразында каалыг шыырак кижилер чок дээр. Чижээлээрге, ССРЭ-ниң спорт мастери 82 кг чедир дедзиге (ЯАССР) Юрий Шишкин 32 кг шойну дыш чок чагыыс холдап 96 катап кодурген.

Командага аайы-биле бирги черге Даг-Алтай автономнуг областың командазы үнгеп. Тыва АССР-ниң шой кодуруқчулары нйнги черни эзлээн. Хакасияның толээлекчилери үш дугаар болган.

Маргылдаалар төлеп сиилүүде тыва хүрешнн спартакиаданың түлган чемпнонун алеревнри-биле 32 мөгени хүрешкеп. Усть-Орда национал округунуң мөгези, спартакиаданың он ийи дакпыр чемпнону, спорт мастери Мактрий Адамов шүүлгеш, түлган чемпион болган. Тываның толээзи Доспан Найдан-оол үжүүрлешкеп.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының XII спартакиадазынга Тыва АССР-ниң командазы бирги черни алгаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чамында Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилгнир кубогу, 1 чергенниң диплому-биле шаңнаткан. Ийнги черни Якут АССР, үшкүзүн—Усть-Ордаңың командалары эзлээн.

Спартакиаданың программазында киргеп спорттуң бүгү хевирлеринге бирги черни алганнарга 1974 чылда национал спорттуң хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазының чемпнону атты тывысхан. Ол ышкаш оларга РСФСР-ниң спорт комитединиң бирги черген диплому база өртектиг белектерик бергеп.

Спартакиадага шылгараан спортчуларга, хоочуларга облпрофсоюзулелдиң, яки тура спорт шиглелелерниниң, солуннар редакцияларының тускай шаңналдарын тывысхан.

Т. ХЕРТЕК.
О. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талаадан) Якут халыш үезинде; спартакиаданың кубогун Тыва АССР-ниң толээзи Д. Найдан-оолдуң хүлээп алганы (ортузунда); ча адарынга спартакиаданың чемпнону Владимир Сырат оору-биле кады (солагай талазында).

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллзинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, иэртинжи амыдырал киллзинин 37-13, культура киллзинин 23-54, кедзе ажыл-агый киллзинин 21-47, үлегерүү киллзинин 22-64, чагаа киллзинин 41-27, информация база совет тургузуг киллзинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 803.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелемелиг типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00577.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 166 (9540) | Среда, июль 17, 1974 чыл | 1925 чылда үнелевилеттингеш | Өртем 2 коп.

БҮГҮ-РОССИЯ КОНКУРУЗУ

Россия Федерациязының областарынга, крайларынга, автономкуг республикаларынга хойну шалыпкын киргыры-ның мастерлериниң шилгилге чаргылдаалары доозулган. Чүгле йөн минута иштиде хойну киргып шыдаавр мастерлерниң саны улам көвүдээн.

Челябинск областың «Брединский» совхозунга болур Бүгү-россияның XIV конкурузуга эң терминг болгаш мергежилдиг киргыкчы илереттинер: ол маргылдаа бөгүн аңаа эдилээр болгаш 21-ге чедир үргүлүүлээр. Эң сөөлүнде шылгаран, арткан чээрби хире киргыкчыларның арасындан эр-

Черүжей кижилериниң арасында Россия Федерациязының чемпионуу илереэр ужурлуг.

Бирги черии чедип алыры белеп эвес-ооң хойнуң бөрээнинге йөн чартык минутаан хөй эвес уе иштинде киргып четтингиттер ужурлуг. Ажылдың шынарының чегелдези база дыка улуг: хойнуң бүгүн үстейн, «будуң мутлак» кылдыр киргыыр.

Конкурстуң тывылекчилеринге «Алдын хой дүгү» деп медальдары, ССРЭ-ниң УАЧД-ниң медальдарын, үнелиг белектерни тивсир.

(СЭТА-ның корр.).

СЭКП ТК-НЫҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫ ЭШ ЛЕОНИД ИЛЬИЧ БРЕЖНЕВКЕ

«Запорожсталь» заводтуң йөн вакиалыг мартен сүүдүнүнде ажылдап турар кан эзилдирикчилериниң комсомолчу-амыктар коллективиниң төскү беш чылдың дөртку тодарадыкчы чылының планнарын хүүсээнгейн эбе күүсединиринге дайынында партияның киирғырының харыылавышаан, бүгү-улустуң социалистиг чарыкка дириттеш, бедик бүдүрүкчү түнелерни чедип алган.

1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттингенин болгаш комсомолга Владимир Ильич Ленининиң адын тывыскан хүнде ол агрегатка кан эзилдирер йөн вакиалыг агрегадының комсомолчу-амыктар коллективи төскү беш чылдың дөртку тодарадыкчы чылының планнарын хүүсээнгейн эбе күүсединиринге дайынында партияның киирғырының харыылавышаан, бүгү-улустуң социалистиг чарыкка дириттеш, бедик бүдүрүкчү түнелерни чедип алган.

1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттингенин болгаш комсомолга Владимир Ильич Ленининиң адын тывыскан хүнде ол агрегатка кан эзилдирер талазы-биле Бүгү-эвилелдиң рекордун тургусканың эргим Леонид Ильич. Силерге айыткаары өөрүнчүт-дүр. Хөнүг иштинде ниити денгиин 5664 тонна 23 улаа хайыларының-кының шалыпкын арга-биле кылган. Оон иштинде хонукта планнаң ажыр 2691 тонналы эзилдиргеп. Бир дөрбелчин метр чөрөн кан кудулушкуну 60,8 тонна, агрегаттың шанга күш-ажылчы будурукчулуг 226,9 тонна четкен болгаш каттың ыынары тергиин эки болбушаан, материалдарны база энергия курлавырларын эң-не эвээшти үндурген.

Бистин чурттуң акы-дүүнүң республикаларының аңнаң металлургтары рекордту чедип алырынга улуг салыышкының база киргеннер. Совет Эвилелиниң дыка хей заводтарының кан эзилдирикчи гвардиязының төлээлекчилери найыралдың шалыпчы эзилдиришкинниң бөгүн бистин агрегалыска база кылганнар. Оон үжүрээн боттарыстың рекордувусту интернационалчы, а эзилдиргеп канны — ССРЭ-ниң улустарының бүүдүвае найыралыынык кадың дел аңаан бис.

Комсомолдуң XVII съездиниңге Силериң чугаанарга кыйгырыпта, ажылчың ангының аңнаң салгалының дугайында Силериниң ада сагыш салыышкынынарга харыы кылдыр социалистиг чарыштың түгүн моон соңгаар-даа улам бедик көдүрериң болгаш боттарывистың бүгү-ле күжүвүстү, билиивисти төскү беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүсединиринге херээнге. СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бөрүвисти, эртем Леонид Ильич, Силерге бүүдүрелип түр бис.

С. Орджоникидзе аттыг «Запорожсталь» заводтуң кан эзилдирер йөн вакиалыг агрегадының комсомолчу-амыктар коллективиниң даасканы сүүтаар — кан эзилдирикчилери:

УССР-ниң алдарлыг металлургчу
Е. ПРОСКУРИН,
хүндүлүг металлургтар
В. БОРЗУНОВ,
В. БЕЛИК,
А. ФОМЕНКО,
ВЛКСМ-ниң XVII съездиниңиң делегады,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры,
улуг мастер
Г. ПОМЕТУН.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛЫНДА

ШИЛЧИИР ТУКТУ ТЫВЫСКАН

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомуу транспорт организацияларының аразында бо чылдың ийиги кварталында социалистиг чарыштың түңнелиин чугаалажып киргеш, Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезин бирги черии алган деп шиитпирлээш, шилчиир Кызыл тукту, I чергениң дипломун 300 рубль акша шаңналы-биле кадың тывысырын доктаатканнар.

Бо шаңналды тывысырынга тураскаатканнар байырлыг хураа пассажирлер АТБ-зиниң клубунга дүүн болган.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. ООРЖАККА сес берген. СЭКП Төп Комитедиң социалистиг чарышты организастаарын экижидериниң улуг кичээнгейни сөөлгү чыларда салып турар, төскү беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринге ол улуг салдарлыг болуп келгенин эш Ооржак чугаалаан.

Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары болгаш септекчилери социалистиг чарышка идепкейлиг кириишкеш, ийиги кварталда эки ажылдаваш, республиканың социалистиг чарышының негелдемелерин күүсеткен.

Д. К. Ооржак донтаалды чыылганнарга немчуп таныштыргаш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, биоги чергениң дипломун пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң төлээлеринге байырлыг байдалга тывысынан.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш комсомол обкомунуң мурнундан изиг байырны коллективтиң кежигүннеринге эш Ооржак чедиргеш, моон соңгаар күш-ажылга улам улуг чедиишкиннерни, хуулга амыдыралынга аас-кежиитти оларга иүүзын.

Чолаачылар Г. Ростовцев, В. Сенкевич, колонна начальниги К. Монгуш болгаш өскелер-даа хураага чүве чугаалаан, төскү беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш улам эки ажылдарын хүлээнгеннер.

(БИСТИҢ КОРР).

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

«Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчегдер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлери бистиң партиз, ажылагый болгаш эске-даа ажылакчыларывыска база ажылхеректиг кол күүсединикчилерни хойжуларга тодаргай сорудгаларны салган.

СЭКП Тыва обкомунуң хой ажылын хөгжүдер талазы-биле докталды үнген дораан-на Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң баштаар чери болган ында партия организациязы хой ажылын хөгжүдериниң хереэнче кичээнгейни улам сала берген.

Эрткен чылын малдың чемсууру багай эвес белеткеттинген. Хой-даа, ыйыстыг боза мал-даа чем-биле багай эвес хандыртынган турган.

Хой ажылын хөгжүдериниң талазы-биле бистиң башгайгы чедиишкиннивис болза, колхоз төскү беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында дүк будуреринин болгаш салдарының чыл планнын бо чылдың июль 5-те 105 хүү, азы 20 тонна дүктү салдарының орнунга оны 21 тонна чедиргени болур. Дүк будуреринге көвүдедириниң талазы-биле бригадир-зоотехник Роза Магавалдың улуртуп турары № 1 бригаданы онзалап демдеглээри чугула. Бригада бөлүүн дүктүг хойларының бир бажыңдан-на 1 кг 900 грамм дүктү кыргып алыр планныг тургап, оны 2 кг 100 грамм кылдыр күүседкен. Ниитизи биле хойжулар күрүнеге дүк салдарының чыл планын 1 тонна 600 килограмма ажыр күүседкен.

Колхозтуң хойжулары ниитизи-биле 11 муң ажыр баш хойну чогуур ой-шаанда кыргып доозкаш, оларның чуулазын эрттиргеш, чайлагларже көжүп үнгүлээн. Дүк будуреринге көвүдедириниге улуг улуг-хуузун киирген малчыннарны онзалап демдеглээри чугула. Солян Дончай бөлүнүн бөлүүн дүктүг бир хонданна 2,6 кг, Көк Эртине — 2,4 кг, Сотпа Содунам — 2,2 кг дүктү түс-түзүнде кыргып алганнар. Аныяк хойжу Бегзе Сандыкчап хой бүрүзүнден-не 2 кг дүктү кыргып ап, багай эвес түннелди көргүскен.

Колхозтуң хойжулары амгы үеде хураган кыргыылазын чорудуп турар. Малчыннар аңаа бир тонна дүктү планнан ажыр салдарын хүлээнип алган шүдүргү ажылдап турарлар. Ынчангаш колхоз ниитизи-биле планнан ажыр 2 тонна дүктү бо тодаразыкчы чылда салары ол.

Хой кыргыылазының үезинде эки ажылдаан малчыннарны база онзалап демдеглээр херек. Кыргызчылар Алексей Кулдуу, Серендик Хайлып, хереэжен кыргыкчылар ортузунга республика чемпиону чораан Даагындай Лакпаева олар хүн үлүүн 180—200 хүү күүседип турганнар.

Оон-биле кадың Кызыл Сылыс суурда сес чыл школазының өөреникчилериниң хой кыргыылазынга эки киришкенин база демдеглээр херек. Школачылар ниитизи-биле үш муң ажыр хойну кырганнар. Школачылардан Валя Серен, Валя Сенчит, Геннадий Кыныраз олар эң идепкейлиг ажылзаннар.

Хой кыргыылазының үезинде аңаа ажылдап турган кажилерге моральныг болгаш материалдыг деткимче көргүзерин база тургускан. Кыргылааның чорун турарын беш хонгаш-ла түннеп, чарыштың тиилекчилеринге шаңнал-чакталарны тыпсып турган. Агитхүүдүүс, көргүүст самбыразы үргүлүү үнүп, ажылга чедер, четпес чүүлдерниң доктаамал көргүзүп турган.

Колхозтуң хойжулары малдың баш санын өстүрер талазы-биле базымнарны кылып турар. Төрүүр 100 хойга онаалтыр хойжулар ортумаа-биле 92 хураганны камгалап алганнар. Чаш толду мендиап турарының күсели-биле хойнуң баш саны арткан чылын бо үеэниве тургаанынга 2 муң 200 баш немешкен. Хойжулар Сотпа Содунам биле Суге Ламдың төрүүр 100 хойга онаалтыр 101-101 хураганны, Көк Эртине — 100 хураганны камгалап алганнар.

Колхозтуң хойжулары амгы үеде малдың чайгы семиртилгезин чедип элыр дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар.

Б. САЙДЫ,
Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң даргазы.

ӨЛҮМ ЧОК МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

ВИЛЬНЮС. (СЭТА-ның корр). Совет Литва улуг болгаш өөрүшкүүр байырлалды — республиканы гитлерлиг ажелекчилерден хостаанындан бээр 30 чыл болганын июль 15-те демдеглээн. Ажылчы чонларның болгаш дайынчыларның төлээлекчилериниң байырлыг хураларын апаа тураскаадып эрттиргеп.

Вильнюстуң Спорт ордузун — байыр шинчи кинр казстан, шимээн турган. Үлегүүр чер-лериниң болгаш туулгаларның, колхозтарның болгаш совхозтарның мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылзакчылары, пайынның хөөчүнчүлери оон салыпта чыылган.

Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. Ю. Шумускас Советтиг Литваны хостаары дээш туулчуушкуннарның байырлалда келген киражикчилериге, сураглыг шериг начальниктерине, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң болгаш акы-дүүма республикаларның төлээлеринге байыр чедиргеп.

Ала-чуурттуң Улуг дайынынга совет улустуң өлүм чок маадырлыг демиселиниң дугайында илеткелди Литваның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары П. П. Гришкявичус кылган.

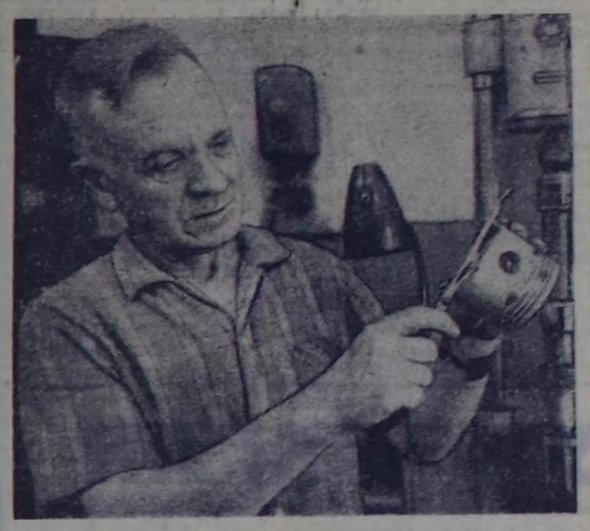
Литваның ажылчын ангыларының, колхозчу тараачыларының, интеллигенциязының, аныяктарның, Совет Армиязының төлээлекчилери, азчылар боттарының чугаазынга улустуң, хостакчы совет армиязының бүгү тиилелгелериниң организакчызы болгаш сорук киприкчизи — Коммунистиг партиниң сорук четтиришкинин илереткеннер.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны чыылганнар бир үн-биле хулаап алган.

ДЕЛЕГАЦИЯ ЧОРУПКАН

Италиянын Компартиязының чалааның ёаргаар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштаан СЭКП-ниң делегациязы июль 15-те Москвадан Римче чорупкан. Делегацияның составында СЭКП ТК-ның кежигүнү, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының делегей экономиказының болгаш делегей харылаалларының институдунуң директору Н. Н. Иноземцев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның делегей киличиниң ергелекчизиниң орлакчызы В. Д. Загладин олар кирип турар.

Делегация ол-ла хүн Римге чеде берген.

«Тыва кодээ-тудуг» трестиң автобазазының коллективи чүүк соортүүнүн чартык чыл планын 113,4 хүү, күш-ажылдың будурукчулуунүн планын—102,6 хүү күүседкеш, ийиги кварталдың социалистиг чарыжынга ийиги черии алган. Коллективтиң план күүселдезинге слесарьлар бригадазы улуг улуг-хуузун киирген. Бригаданың кежигүнү Г. Соколов эртен алды айларның планын ажыр күүседкеш, мурнакчыларның мурнуку одуруунда чоруп турар. Ол — төскү беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында беш чыл планын күүседкен, ам 1975 чылдың июльдуң үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Г. Соколов ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

САРГАЛДЫҢ САРААТТАРЫ

РЕПОРТАЖ

Бичежек ыйгылактан үне халдып кээривиске, улуг эвес оңгарының солгай талазынга йөре йөн трактор ажылдап тур. Оларның бирээзи сигенин ооргалай болуп каарга, өскези ону шелдүн бир ужундан оске ужунче тырый иттирип тур. Ынчаар болген черде сараат таваа ырактан-на илдең чоорту бедип орар. Хевири биче эвес сараат болур шыкаш. Оон чанында йөн аныяк эр волокуша-биле болуп эккелген сигенин эде салып, чай алыпмайн-на турлар.

Оолдарның чанынга келгеш таныштым. Олар болза Оруктук Базыр-оол биле Хөлдүй Шимит-сол болду.

— Үүле-хереэнер кайы хире бүдүп тур?— деп сонуургадым.

— Бо-ла-дыр — дээш, оларның бирээзи таваа салдына берген сараатче айытты.

Ол аразында трактор волокушазында эндерик сигени бөле иттирип алган Николай Попов биле Александр Чернышов бо келдилер.

Николай Поповтуң чугаакыры кончуг кижи болду. Ам моон айтырыгларымга колдуунда ол харыылап эгеледи.

— Бистиң кылган ажылдарывыс бо-дур — дээш, ол ырак эвесте көстүп турган үш сараатче айыткаш, папиросун кыпсы берди.

— А бо дөн артында бар бе?

— Бар. Ында дөрт-даа сараат салдынган шыкаш йөн.

— Үрде эгелединер бе?

— Чок. Үр болбаан бис: үш хондувус.

Сараат салыкчыларындан ырак эвесте бир «Беларусь» трактор үзүктел чок ажылдап, грабль-биле сигенин ооргалай болдуруп-ле тур. Оон башкарыкчызы Григорий Иванов диштилер. Черле ажылга шору кызымак кижи деп мактаар-даа болдулар.

Саргалда Кил-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң йөнги хөөү-трактор бригадазының сигенчилери — 20 ажыг кижи ажылдап турар. Үш бригаданың бир звеновузу бо. Ында сиген бөлер бир сараат салыр йөн трактору быжыглаан. А бригадада сиген кезер беш трактор ажылдап турар.

Колхозта суггаттыг черлер чок болганындан чайгаар үнген сигенниг черлерни «кестирип эгелээни ол. Ынчан үк звено 15 гектар шелдүг тейнин ол-бо талазын «таарып» каапкан болду. Мырынай тейнин кырында оргулаашты бээн кестирип каапкан. Звено кежигүннери-биле чугаалажып ора сигенниң дүжүүн сонуургадым.

— Чер албаан-дыр. Муруку чылларга деңнээр арга чок — деп. демги-ле Попов оске эштерин муркапты.

—Чылдагаалыгаар-даа чүү боор. Бо чылын дыка кайдаашкынныг час болган. Ол кымга-даа билдингир. Каа-Хем тайга өртүлеп, ынаар чоокшулаан тудум оон өөрүшкүлээн кандаашкынга шоолуттала алыспас чер бо. Ынчалзадаа бо чылын сигенниң дүжүү черле пат-тыр — деп, оске сигенен баштайгы харыыга немеп калды.

—Бир гектардан чеженек ап тур силер?

— Беш-алды центнер четсе экизи-ле ол. Чамдык черлер оон эвээш-даа болгулаар-дыр.

Мал чемнинин белеткелиишкаш чугула болгаш шиитпирлиг иште кижилериниң хандырылгазында чаңгыс-ла четпес чүүл бар. Чүл дээрге сигенчилерни удуур-чылар чер-биле хандырбаан. Оруң-дөжек шуптузунга четпес. Аяш-чеман организастазының база ындыг четпес бар. Чемни Саргалда бригада төвүнге белеткээш, шөлде сигенчилерге эккеп турда-ла соон каар. Үк звеновуң ишчилериниң хомудалары ындыг болду. Оңу дарый чурумчудар талазы-биле сигенчилерниң йөнги бригадазының удуртукчуларының боттуг хемчегларни алыры күзенчиг.

Саргалда сараатчар хүн бүрү көкүдеп турар. Ында йөнги бригаданың сигенчи звеновузунуң кежигүннериниң үлүг база бар. Олар Саргалдың сигенин кезип доозупкаш, бо чылын 1800 центнер сиген белеткээр хүлээлгени чедип күүседири-биле Биче-Аксыкче поруптарлар.

Ш. ДОРЖУ.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Кипр улустуң түра-соруун хостуу-биле илереткенинип түңнезинде ол албан-хүлээдгеге сонгуткан Президент архиепископ Макариоска баштаткан Кипр Республиканың дүрүм ёаргаар чазаан июль 15-тиң эртенинден күш-биле дүжүргенинип дугайында дыңнадыг алдынган. Кипрнин паңысылалы Никозиада түлчүүшкүннер боон турар. Президентпинин ордузун боолап турган. Президентинин бодунуң салым-хүүзүнүн дугайында тодаргай эвес медээлер кээп турар.

Үймээнин Кипрнин национал гвардиязынга албан эртирип турган грек офицерлер баштаан. Оларның чазакка улуг үүлгедишкиннери-биле холбаштыр Президент Макариос оларны халаарын чоокта чаа негеп турганы билдингир. Үймээнниң үшеп долу ол ортулуктан дашкаар. Кипр Республиканың хамаарышпас чорууңга болгаш бот-догуннаар эргезинге удуур үзел-бодалдарны илередип турган күштерге хамаржып турарының дугайын бүгү үүлдер чугаалап турар. Чогум-на ол күштер чурттуң иштики реакциязын углаа-баштап, организастаан болгаш оларның хоралакчы чорууп Кипрге байдалды дүшкүүрледиринге чедип террорлуг үүлгедишкиннерни кылырынча күткүп турган.

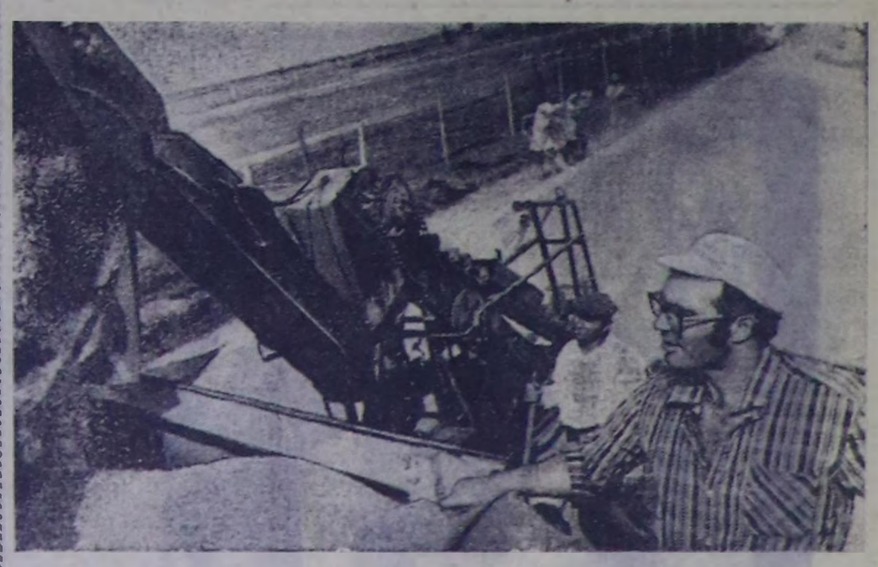
Ол чуртту дурум ёаргаар чазаанга улур дашпыкы күштерниң организастааны чеперектиг үймээнниң совет кижилер шиитпирлии-биле бурун шаап көрүп турар. Улустуң түра-соруунга даанган карачаңгыс ындыг чазак болза, Президент Макариостуң чаза болур. Совет кижилер Кипрге аар-бергө бо шак үезинде үймээнчилерге ойтур шавышкынын берип турар кижилерниң талазында долуу-биле туржуп турар.

Кипрде чазакка улур үймээнни КНО-нуң Уставын болгаш делегей эргелериниң бүгүнинтиниң хүлээп корген норма-чижектерин каржызы-биле үреэн үүлгедиг болбушаан, оон харыысалгазы грек шеригге онаажып турар деп Совет Эвилелинде көрүп турарын медеглээрии СЭТА-га даскан. Ындыг үүлгедишкиннер делегейге шынгыы нарыылаашкынны үндүрүп болуруң көрбейн барып база болбас. Делегейде дүшкүүрүг чорукту чавырыдырарынче, күрүнелер аразында харылаалларны экижилеринче амгы үениң чүткүлүнге ол бүгү удур чорук боон турар.

Бот-догуннаар эргелиг күрүне, Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнү — Кипр Республиканың иштики хереглеринге каржызы-биле холгаарлаар үүлгедишкинни Грециянын чазаа дошпораан сокпадыр ужурлуг деп, Совет Эвилелиниң удуртукчу ажылдакчылары санап турарлар. Ындыг холгаарлаашкынны үргүлчүзөри дээрге-ле, грек чазак оон урчуктары дээш шынгыы харыысалганы болунга ап турары ол болур.

Совет Эвилели-биле кадың КНО-нуң Айыыл чөк чорук Чөвүлелиниң докталмал кежигүннери боон турар Грециянын, Турциянын, а ол ышкаш АКШ-тың, Англияның болгаш Франциянын чазактарынга хамаарыштыр хемчегларни совет чазактың ап турарын чогуур совет болуктерге зыннаткан.

ТАРААНЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТКА

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Сальск районнуң «Мичуринский» совхозунуң шөлдеринде дүжүт амаан алышкынны кидин эгелээн. Чүгле күзүн чажып тараан кызыл-тасты механизаторлар 5440 гектар черден амаарлар. Шөлдерже 50 комбайн үнген.

Колхозтуң ажыл-ишчилериниң хүлээлгези — Төрээн чуртка 15200 тонналаан эвээш эвес тараанны бээрге. ЧУРУКТА: — «Ленстройтранс» автотранспорт каттыжышкынының чолаачызы Л. Б. Савельевтиң машиназы совхоз шаңында тур.

Леонид Савельев тараанны шөлден 3-ну салбырның шаңынга чедиргеш, оон соонда Сальскиниң элеваторунга аппаар. Хүнде ол 50 тонна чедир кызыл-тасты сөөртүр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 8 (31)

● Дайынчының даңгыраа — оон арын-нүүрү.

● Бистин чаагай амыдыралывысты, өзүп орар салгалывыстың аас-кежиин Чепсектиг Күштеривис, оон эрес-маадырлыг дайынчылары камгалап турар.

● Тыва улустуң эки турачыларының интернационалчы, патриотчу үлүг-хуузу.

● Тыванып оолдары — мотоадыгжылар.

● Төрээн чуртка ынакшыл.

● Дидим дайынчыларны мактап, шаннаан.

● Шериг баар оолдарга чыыш өзулуг шылгалда болган.

ШЕРИГЖИТКЕН ЧЫЫШ

Аймакан шкала районнуң ыраа-чоок 6 ортумак школаларының төскү классчыларының оолдары, шеригжидилге башкылары, райкүүскомнуң улус өредилге киллизиниң, шериг комиссариадының харылсаалгалыг ажылдакчылары чыглып келгеннер.

Хемчик темнин чадан, чаш ногаан мяң хаажылаан алаасты. Анаа чазаан чыган майгыннарны сан дорт чыскаалыр талкан. Лагерьнин девискээрин арыглап аштаан. Оолларны прапорщик чыскаагаш, улус өредилге киллизинин улуг инспектору В. Зорковка сес берген. Төрткү класска шеригнин эге белеткелин өренир программага дүүштүр ховуга эртер шеригжиткен тактиктиг өредилгенин эгелээнин чарлап, челинишкинниг болуруун күзээн болгаш байыр чедирген.

Совет Армиянын иштики албанының уставында айтыкаын ёзугаар үүн-хүн иштинде солчур, доктаамал турар нарадын тургузуп, олурның хүлээлгелерин тайылбырлаан.

Өредилгени белих техникага организастап эрттирери-биле сержаптылар шылгыы хүн чүрүмүн күүседип кирипкен. Шалдыкын чыскаалыры, аргидинишкинер, кирштен базары, ыраажыры, мендележири, шериг ёзу-биле дужаал күүселири, чеңгеерел айтырары болгаш өске-даа.

Бо негелделерни күүселири чанчыкпаан оолдарга берге болган. Шала шалыкын эрес шүшлеперни удуур дээш команда соонда өөрү-биле элээн каш катап тургустуруп турган чыгырган, чамдыктары хостуг үезинде ажылдаар кылыр хемчег алыскыдаан.

«Турунар!» — дээн дежурныйның үнү чангыланы берген. Оолдар чыскаалыпканнар. Ийи километр чылыы демнээлге шошкалаанның соонда эртенги зарядкадан эгелээн өдүгеминг. чымыштыг өредилгенин хүнү өгелээп.

Ол хүн өзар ийи үстүп алган, «шавар халдавышкыза», «камгалалда» деп өредилгени эрттиргеннер. Дайын шылүүге масселыг узуткаашкынның чепсээнден канчаар камгаланырынга чамаарыштыр практиктиг билиглерни амаа алганнаа.

Районнуң ДОСААФ комитединиң даргазы Дан-оол Карагат 50 метр хемчээшкинниг черге боолдалганы организастаан.

Совет солдатының чепсээ — дайынчы боолдарны өзар школага өредиир эртиккен. Шончалаш үшкү хүнге Калашниковтуң автоматы-биле шуптуг боозазынаар.

Чыыш райнның улуттуухулуларының кичээнгейлиинни төвүүге турган. Райкүүском даргазы С. Амырбич, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары С. Маадыр-оол өредилгениң эртиккен туружуун сонгуургал киргеннер.

Байырлыг чыскаалдың болгаш шериг марыжы ырларының боолдээш база эртикен.

Хостуг шактаазы бүт бомбүүнге, нацконмал хүрешке мергелдээлер болгаш. Анаа Ак-Довурак, Кызыл-Мажалыктың командалары тывилээн. 32 аймак могелериниң хүрежиниг Аксы-Баазың школазынаан К. Ангыр-оол шүүлгеп.

Дайынчы боо-биле кара болдаан эң эки командаларны тодаратқан, аксы-барлыкчылар бирги черни алган Тиилээн командалар. эң эки түмелерни коргускен ол-ачыг оолдар районнуң улус өредилге киллизиниң. ДОСААФ комитединиң дипломнары, мактал бижиктери-биле шаннатканнар. Келир өредилге чылында 10-гу классты доскаш, шериг баар оолдарга чыыш ёзулуг шылгалда болган.

А. ХЕРТЕК.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ДАҢГЫРАК

Кызыл хоорайда Н шериг неделязинин девискууры байырланчыг шинчи-биле дериттингеп. Парадка кедер хевин кеткен дайынчылар нажингызындан-даа эрте тургаш, командирлериниң удурлулгазы-биле чыгаал бедеткелин катаптаан, марштап тургаш. Кезектиң ортузунда чыдыр доогунда асфальтылап каан шөлде:

— Оң талаже эргилиңер! Дээскиниңер! Кылаштап марш! Чепсекти тудуңар.!— дээн үнмер чаңгыланып-ла турган.

Эртенгинин тос шак ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге албан эрттирип, чыыттыг хүлээлгезин күүселэрь-биле чурттуң ырак-оок булуңнарындан келген оолдар хоочун дайынчылар-биле кожа чыскаалыпкан.

Штаб начальныгы дайынчыларны: «Томаанывыг! Ортузунче денгежиңер!»—деп командылаан, кезектиң командиринге шериг даңгыраан хүлээп алыр ужуралыг дайынчыларның бүрүнү-биле чыскаалыпканының дугайын алеткеди.

Ол рапортту хүлээп алгаш, чыскаалыпкан дайынчыларга чоокшулап келгеш:

— Экии, үштер солдаттар! Бөгүн бистиң кезекте байырланчыг хүн— албаның эрттирери-биле келген аныяк дайынчылар шериг даңгыраан хүлээп алыр. Шончалаш бо чугула болуушкунга таварыштыр сиңер бүгүдеге байыр чедирерин чөпшээрекер!—дең, ол чугаалады.

— Ура! Ура! Ура!—дээн үндер девискээрин долдур чаңгыланы берген. Байырланчыг аялгазы күүсеткен оркестриниң үнү ура-биле холуушпуваан, чыскаалга турганнарның сагыш-сеткилин улам сорук киргеп.

— Кежектиң Кызыл тугун үндүрер-дир! Чыскаалды тукче!—деп команда соонда, подитиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиннери — парадка кедер хептиг офицерлер, прапорщиктер болгаш солдаттар кезектиң Кызыл тугун тудуп алгаш, марш-биле штаб бажыңындан базып үнүп келген. Офицерлер шупту ёзулап алган, кыш Кызыл тукче кинээнгейлиг көргеп, тур. Тук тудукчулары чыскаалдың эң бажыңга барып турупкан.

Бистиң республикага эң чугула болуушкуннарның болур үезин В. И. Ленин аттыг төп шөлге барып, Төрээн чуртунга шынчызының болгаш аңаа бердингенинин даңгыраан бээр дээп дайынчылар үрер хөгжүмге үдедип алгаш, марштап чорупкан...

Аныяк дайынчыларның шериг даңгыраан хүлээп алырынга тураскаатқан байырлыг митингинин кезектиң «командири эге сес-биле ажыткан.

Төрээн чуртунга, эргим ынак чонунга бараан болуру дег аас-кежиин аныяк кижиге турбас. Совет Армиянын хүрээлеңинге албан эрттирип келген оолдар аңаа дайынчы каңналганы эртер. Бот-боттарынга деткимче, дуза, найырал деп чүвениң үнезин олар аңаа мында биле алырлар.

Совет Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинге келген кижи аңаа чоргаарламыр. Адаларның революсчу болгаш дайынчы алдарының чаңчылдарынга ол бердингеп болур ужурлуг. Шончалаш политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиннери болур дээш бүгү чүткүл-биле кызымак өөренир, албан хүлээлгезин хүлээп алганы даңгыраа ёзугаар эрттирер.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: В. И. Ленин аттыг төлде аныяк дайынчыларның даңгырак хүлээп ап турар хүнүнде аңаа дайынчы Н. Виноградов даңгырак хүлээп ап тур.

Фото авторнуу.

Совет Эвилелиниң гимнизин күүсеткен. СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң секретары Ю. С. Путинцев, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов, комсомолдуң Кызыл хоорай комитединиң секретары Э. Х. Оброжак олар шериг даңгыраан хүлээп ап турар байырлыг хүнүү таварыштыр аныяк дайынчыларга изиг байырны чедирип, ыдыктыг албан хүлээлгезин эрттирериңе улуг чедимишкиннерни, кадыкшылыды күзээн.

Шериг даңгыраан хүлээп алырынга тураскаатқан кыска митинг доозулган. Совет Эвилелиниң гимнизиниң байырлыг аялгазы Ленин шөлүүге база катап чаңгыланы берген. Кызылдың № 7 школазының пионерлери даңгырак хүлээп алыры-биле келген оолдарга байыр чедиргеш, дириг чечектерни тывыскан.

Төрээн чуртунга шынчы чорууның даңгыраан хүлээп алырының байырлыг минутазары келген. Аныяк дайынчыларны Ленин шөлүүде салып каан столдарже дайзы ёзугаар чалап эгелээн. Автоматтарны чүктеп алган оолдарның адын хыйгырарга: «Мен!» деп, чоргаар харылаалаш, байырланчыг марш-биле чыскаалдан чаңгыс-чаңгыстап үнүп-ле турду.

— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызы мен. Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинге кирип тура, даңгырактыг хүлээп албышаан, байырлыг ёзу-биле даңгыраг-ла-даа он-оон оолдар Төрээн чуртунга шынчызының дугайында байырлыг даңгыраан шак ынчаар бердилер.

Шериг даңгыраан хүлээп алырының байырлыг ёзулалы доозулган. Үрер хөгжүм

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТАР

ДАЗЫРГА СЕГИРЖИИШКИН

ЗАБАЙКАЛЬЕНИҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Хоорайга кинриннеп кел чыткан. Лейтенант В. Досев, анаа дайынчылар А. Будиев, В. Ефимов составтыг хайгылчылар дазыр шөлге барып төнген кудумчуунун ужугна келгеш, оон дедир аапкеннер. Хенертен бедик херим артында боо даажы дыңналган. Офицер болгаш оон өөрү боо даажы үнген черже халчып-ла каапнар. Чепсектиг үш дээрбечиниң аңаа дайынчы Будиев бир дугаарында көрүп каан. Олар-биле ол сегиржин алгаш бирээзиниң боонун ушта шаапкан. Лейтенант В. Досев биле аңаа дайынчы В. Ефимов олар өске үч артқан дээрбечилерниң боолларын хунаап алгаш, милицияга аккелгеннер.

Кеминг херек үүлгедикчилерин түзүп алырынга коргускен эрес-маадырлыг чоруу дээш кезектиң командири дилин дайынчыларны мактап шаннаан.

Майор Н. ЕГОРОВ.

ЧЕРКИЗОВОГА ДУЪШТЕ

Москвага болган бир танзрылганы допчузу-биле бижийн.

Таптыг-ла дал-дуъште Черкизово холдуң чанында селгүүстеп чор мен. Хенертен «Севастополь» кинотеатрының талазындан долче шеригер бо маннакшп бар чор. Сугла кижи бажы кезүлгеш, чиже берди. Чүрээм чымыртқайны-ла берген, айыыл-оңнак болгандыр деп билип каапкым.

Бир дугаарында маннап ор-таан солдат сугже кире халыды. Элээп үе эрткен соонда сугт кырынга ол көстүп келди. Дхолуында — бичии оол.

Бо чаварыла болган черге чеваап келдим. Шиза солдаттар тур. Бичии оолдуң тыныш алган, аңаа дайынчы Савичевтиң ийик-хевя ков-моон болду. Селгүүстеашкинин ол ынчан уламчылаар арга чок болган. Кино көөр шагындаа озалдаан магат чок.

В. МИРОНЕНКО, пенсионер.

ӨРТ ӨЖУРУКЧУЛЕРИ

ХЕРЕГЛЕТТИНМЭЭН

МОСКВАНЫҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Каранғы дүн. Күштүг хат хадып турган. Электромеханик аңаа дайынчы В. Герелович электри тогуунун агрегаттарының чанынга дежурныйлап турган. Механизминерни болгаш приборларны кичээнгейлиг хынап көрүп каап, дашкаар үнүп келгеп.

Герелович хенертен электри удазынын дургаар чаштанчыларның кызганайның турарын эскерип каан. Кап секунда эрткен соонда удазын орттеп берген.

Шончалзажок айыыл болбаан. Дидим болгаш аваангыр ол солдат наш секунда иштинден отту өжүрүпкеш, оон соонда үрелген черни эде кылып каап.

В. ГРАЖДАНКИН, аңаа дайынчы.

(«Красная звезда» солуунаан).

МОТОАДЫГЖЫЛАР

Барабаннарның диңмиттиг даажы сөкпаан, чыскаалганнар ыржым-шыпшың барган. Оларның баары-биле дайынчылар мотоадыгжыларның Кызыл тугун киискидир тудуп алгаш, марштап эрткеннер.

Дайынчы Кызыл тук дайзынбиле кадыг-дошкун тулчуушкун шөлүн чаңгыс эвес удаа эрткеп. Шончалаш оны өттүр атқан ок истери хевээр артып калгылаан.

Ам ол чыскаалда турар дайынчылар Төрээн чуртунга шынчызының дутаймында дайынчы даңгыраан туктуң базырынга берген.

Совет Армиянын хүрээлеңинге албан эрттирери-биле чаа келген дайынчылар боттарының дайынчы даңгыраан бергеннер. Оон соонда олар леминчи өрээлге келгеннер.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кирижкизин офицер Огибалов мотоадыгжыларны эргилдир каргеш:

— Бөгүн силерниң-биле солун ужуражылганы эрттирер дээш дайынчы кезектиң хоочуну прапорщик Трофимов чедип келгени бо-дур—деп чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кирижкизин офицер Огибалов мотоадыгжыларны эргилдир каргеш:

— Бөгүн силерниң-биле солун ужуражылганы эрттирер дээш дайынчы кезектиң хоочуну прапорщик Трофимов чедип келгени бо-дур—деп чугаалаан.

Барабаннарның диңмиттиг даажы сөкпаан, чыскаалганнар ыржым-шыпшың барган. Оларның баары-биле дайынчылар мотоадыгжыларның Кызыл тугун киискидир тудуп алгаш, марштап эрткеннер.

Дайынчы Кызыл тук дайзынбиле кадыг-дошкун тулчуушкун шөлүн чаңгыс эвес удаа эрткеп. Шончалаш оны өттүр атқан ок истери хевээр артып калгылаан.

Ам ол чыскаалда турар дайынчылар Төрээн чуртунга шынчызының дутаймында дайынчы даңгыраан туктуң базырынга берген.

Совет Армиянын хүрээлеңинге албан эрттирери-биле чаа келген дайынчылар боттарының дайынчы даңгыраан бергеннер. Оон соонда олар леминчи өрээлге келгеннер.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кирижкизин офицер Огибалов мотоадыгжыларны эргилдир каргеш:

— Бөгүн силерниң-биле солун ужуражылганы эрттирер дээш дайынчы кезектиң хоочуну прапорщик Трофимов чедип келгени бо-дур—деп чугаалаан

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

Хүлээлгелер күүсеттинер

Бистиң «Бурунгаар» совхозта бо хүннерде ажыл-иш хайышкынныг. Совхозтуң механизаторлары күскү дүжүт ажаалдазынга белеткелди организастыг чорудуп турар. Ол ышкаш чазагай оът-сиген үиген хөвүү-шөлдерде, алаак-шынаазарда сиген кезилдези эгелээн. Совхозтуң 7 муң баш шээр малының кыргылдазы доозулган, ам оларның чуулдазы чоруп турар болгаш хойжулар чечекчимис, оът-сиген чаптылып үнген тайгаларның серии чайлагларынче кежүп турар.

Ынчангаш совхозтуң партия бюрозунуң мурнунда харыысалгалыг болгаш улуг ажыл тургустунуп турар. Кайда-ла политмассалыг ажыл чогуур негелдезинге чедир эки тургустунган болдур, онда ажылышчилериң күш-ажылчы соруу бедик болур. Бо бүгүнү партия бюрозу хандыр бодап, тодаргай аналиэтерин кылгаш, ажыл-ишчилериниң өртүзүнга политмассалыг ажылды кандыг хевирге канчаар чорударының планын тургускан. Ол планны херек кырында боттандырар дээш хүн бүрү боттарывыска улуг негелделиг ажылдап турар бис.

Хой кыргылазының үезинде партия бюрозу кыргыкчылар өртүзүнга политмассалыг ажылды багай эвес тургускан. Библиотека эргелекчизи Т. А. Абрамова теп кыргылда пунктузунга хүннүң барыл, аңаа көргүзүт самбыразын бижип, хойжу бүрүзүнүң база кыргыкчыларның кыргып алган дүтүн демдеглеп турган. Ынчангаш хойжулар боттарының алган хүлээлгезин канчаар күүсеттип турарын оон көрүп, чогуур түннелди үндүрүп алыр аргалыг болгулаан. Ынчаарга кыргыкчылар хүн бүрүде кымның канчаар ажылдап, кайы хире дүк кыргып ап турарын база билип ап тургулаан.

Кыргыкчыларның өртүзүнга социалистиг чарыш калбарган. Хой кыргылдазының үезинде аңаа ажылдап турган кижилерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзерии багай эвес организастаан. Кыргылданың чоруп турарын беш хонгаш-ла түңнеп, чарыштың тиилекчилериниге шаңналмактаалдарыны тыпсып турган. Ол чорук кижи бүрүзүнүң ажыл-ишчи соруум бедиткен.

Коммунист В. Байыр-оол хой кыргыыр талазы-биле бодунуң бедик мергежилии көргүскен. Оон шалыпчы ажыл-ишчи үлегерии кыргылданың өске киржикчилери идепкейлик-биле эдерген.

Амгы үеде күскү дүжүт ажаал алышкынынга белеткел ажылы база чоруп турар. Оляе база-ла кол кичээнгейни утландырган бис. Совхозта септезе чогуур 21 комбайн болгаш өске-даа көдээ ажыл машиналары бар. Оларның септелгезин үзүктел чок чорудуп турар. Механизаторлар өртүзүнга политмассалыг ажылды база-ла күштелдирген. Партия бюрозунуң кежигүнү, совхозтуң хоочун механизатору, Күш-ажылдың Кызыл Туң орденниң эдилекчизи К. Монгуш кады ажылдап турар эш-өөрүнүң өртүзүнга политмассалыг ажылды бедик деннелге чорудуп келген. Хүн бүрүнүң болгаш перспективтиг-даа соруглалар дугайында, партия хазактың чугула документилериниң дугайында бесседаларии ол үргүлүү чорудуп, ажыл-ишчилерни планныг соруглаларны чедиишкиниг боттандырарыпче мобилизастап турар. Ооң ажылынга суурның Культура бажыңының эргелекчизи Н. Оюн дузалажып, механизаторлар өртүзүнга калбарган социалистиг чарыштың хүн бүрүдегеи түңнелии көргүзүт самбыразынга айтып, агитхүүдүстарга бижип үндүрүп турар.

Ынчангаш комбайннар септелгезинге идепкейлиг ажылдап турар механизаторларның саны көвүдээн. Механизаторлардан Н. Веселёв, С. Мандынгай, К. Күжүгет, А. Ооржак болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда кирип, техника септелгезин эки шынарлыг чорудуп турар.

Бистиң «Бурунгаар» совхозта ниитиниң малынга чем-суурунуң белеткели эгелээн. Сиген кезилдезин Кара-Сугда, Хайырлыгда чорудуп турар бис. Кара-Сугда комсомолчулар Б. Назарның, Т. Чаш-ооллуң база А. Маңдынманың агрегаттары кадар-сигении кестирип турар. Хайырлыгда С. Лакпаның, Ч. Бежениң агрегаттары долу күш-биле ажылдап кирген. Бөгүнге чедир 300 ажыг гектар черии сигени кестинген. Бо механизаторлар хүн нормазын ажыр күүседип турар. Ол ышкаш сиген бөлдүрүкчүзү Д. Монгуш, сараат салыкчызы М. Чотчу олар база-ла хүнде кылыр үлүг-хуузун ажыр күүседип келген.

Сигенчилер өртүзүнга социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелии базз беш хонуктап үндүрерии партбюро, совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди шиитпирлээн. Ынчангаш ам сигенчилер өртүзүнга политмассалыг ажылды чогуур деннелинге чедир организастап чорудары-биле совхозтуң агрономнары В. Артына, Н. Молотилкин оларга даалгаларны берген.

ССРЭ-ниң составында Тываның эки тура-биле каттышканының 30 чыл болур байырлалының ою чоокшулап олурар. Ынчангаш Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң ажыл-ишчилери аңаа күш-ажылчы белекгериг ужуражыр дээш бүгү-ле бар курлавырларны ажыглап ажылдаар соруглалыг. Хамыктың мурнунда күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерии күүседири болур. Эрткен чартык чылдың түңнели-биле алгаш көөр болза, алган хүлээлгелериң күүсеттинери чайлаш чок.

С. КУМААЖЫК,
«Бурунгаар» совхозта партбюро секретары.

УДАВАС АЖЫГЛААЛГА КИРЕР

«Тыва кобальт» комбинаттың ажылы таг цегиндеп эгелээр дел чугаалаза ажырбас. Ынчангаш комбинаттың улуртулгазы 180 олуттуг лагжыларның чаа амыдырал хандырылга комбиназын ажыглалга киирип, лагжыларның будурукчулуг ажылдаарынга, казыкшылың быжыглаарынга тавармычалыг байдалларны тургузар ёзаш хемчеглерии ап турар.

«Тыва кобальт» комбинаттың топ үлетпүрүлүг шөлүнде кызылгымаар оннуг ийи баът даа чараш бажыңны кайы практаи эскерип болур. Ол— лагжыларның амыдырал хандырылга комбиназының туулуу-дур. Ам ооп даштында ажылдап турар тудугжуларбиле ганыжа каапгазы. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Иргит Орукчаевич Монгенин баштааны холушкак хой мергежилиг тудугжу бригазазы девискээрни тудуг богунаан арыглап, чаъс суу чайлавыр коошпаларны, чадалар турар узуктерии кылырын доозуп турар.

Хоочун тудугжу Сат Экерооллуң бригазазы энергетиктиг күш киирер кабель салыр бугаларны казып, оон тудуг ажылларын доозуп турар. Чайнын бо чылыг хүннеринде тудугжулар холу туттунгур ажылдап турар болду. Тудугнун ниити байгалы черле солуң. Чаа амыдырал хандырылга комбиназының шеверлел ажылларын кылып турар бригадир Любовь Монгалбинин бригазазының ажыл-ижинбиле ээлеп делгереигей таныжыптаалы. Ийиги каттын хой өрээлдерин бригадир Монгалбии биске чоргаарал-биле коргуүп, билдиглиг тайылбырлап чорду.

— Борта лагжыларның кызыл-булуңу турар. Хамык дериг-херексели скелета бар. А маңаа ажылчыннар хеп солуур. бо өрээлге хары угда чүс кижи чунар аргалыг...

Шынап-ла амыдырал хандырылганың сөөлгү негелдези-биле дериттинген чаа комбинаттың белен өрээлгерии магалап, сонуургап көрген бис. Л. Монгалбинин шеверлекчилер бригазазында чүле 9 кижи ажылдап турар. Ынчалзажок олар туруа чогуур он тос кижинин ажылын бурун кылып турар дизе, канлыг-даа хөөредиш болбазы ылап. Ханаларга ак-көк, кызыл-хүрен кабельдерни салганының дескизи чаражы аажок. Ханаларны, даа-виирлерни чалгаштаавы, чугайлааны черле онзагай. Ону улуг сонуургал-биле көргеш, шеверлерни ынналаавысты бригадирге сөглединис:

— Комбинаттың тудугларынга хой чылдарда ажылдап келген ёзулуг шеверлер кижилер бисте бар — деп. Любовь Тулушовна ажылдап турган эштерии долгандыр топтап көргүледи. — Шеверлекчилер Л. Сүүр-Кара. Н. Нам-Сүрүн. Ч. Ларысуу. О. Чимиепаа болгаш О. Биллингаа оларны бригаланың шалыпчылары кижилер бис.

— Бо амыдырал хандырылга комбинады кажан ажыглалга кирер ирги, Любовь Тулушовна?

— Металлургтарның хүнүне уткуштур. Ол, лагжыларга бистии тудугжу белээвис болур.

Бригадирнин бо сөстеринге изии-биле бүзүреп болур.

О. КОРОДА.

АЖЫЛЫНГА КЫЗЫМАКТАР

Бады Кылын-оолович биле Валентина Сайын-Маадыровна Ооржактар садыг шугумунга он үш чыл ажылдааннар. Ооң тос чылын «Чыраа-Бажы» совхозта ажылчын кооперациязынга эрттирген.

Олар онаашкан ажылынга кызымакчай, чонга эвилеп-ээлдек ажылдап, планныг онаалдаларын квартал санында ажыр күүседип турар. Эрткен кварталда 2400 рубльдиң бараанын саарар планын 100 рубльге ажыр күүсеткен.

Кызымакчай садыгжыларны Чөөн-Хөмчүн райпозунуң баштаар чери хүндүлүг бижиктер, өртемтиг белектер-биле наш удаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар Бады биле Валентина Ооржактар.

Фотозу Ю. ЧУЛЬДУМНУУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Социализм чурттарында

ВАРШАВА: АКЫ-ДУҢМА КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Улусчу Польшада байырлал мурнуңуң бүгү-ниити кедүрлүүшүнүң базым бүрузунде илереп турар. Наш-ла хонгаш, польша улус чуртна улусчу эрге-чагырганы тургусманының 30 чыл оюн демдеглеп эрттирер.

Социалистиг тургузуушкунунун 30 чылдары — польша-совет адыктыг кады ажылдажылганың 30 чылдары болган. Польша экономиканың хөгжүлдези ПУР-ну хостаанының баштайгы хүннеринден эгелээш-де Совет Эвилединиң көргүзүп келгени акы-дуңма дузаламчы-биле харылзаалыг. Нова-Гутта Ленин аттыг металлургия комбинады, «Найырал» деп нефть замчылар шугум, Плоцкинии нефтехимия болгаш нефть ажылдап кылыр комбинады, Катовицте ам тудуп турар металлургия комбинады— ол кады ажылдажылганың херечизи.

Совет Эвилели Польшага энергетика дериг-херекселдерин, бажың тулар комбинаттар дериглерин, кодаа ажылгый машиналарын, автомобильдерии, электрон-сананга техниказын, станоктарны болгаш өске-даа чүүлдерии берип турар. Польшага берип турар «ССРЭ-ге кылган» деп маркалыг бараанларның данзызын ооп-даа ынай уламчылап болур. «Нижняя Одрада электр станцизызынга эттээр, 200 муң киловатт күчүлүг ийиги энергоблокту Совет Эвилединиң эккелген», «Совет Эвилединде ан улуг «Уралмаш» заводка бүдүрген, Польшада ан улуг болуп турар прессти Новотко аттыг металлургия комбинатында тургускан» дээн чижектиг мелээлерни парлалгадап корүп болур.

Польша үлетпүрүнүн бедик шынарлыг продукциязын Совет Эвилели база ап турар. Польшаның даштыкыже үндүр садып турар бараанарының барык үштүн бир кезии Совет Эвилединде каап турар. Далайларга совет тукгуг ажындырып чоруп турар судноларның хөй кезиин Польшага кылган.

ССРЭ-ниң болгаш Польшаның аразында ханы кады ажыллажылга — социалистиг дем-каттыштырылга чүүрттарының аразында быжыг харылзааларның чайыннанчак үлегери болур.

ГАВАНА: КУЛЬТУРА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧАА ОТРЯДЫ

Уран чүүлдериниң национал школазын чедиги болук бо чылын доознан. Ону доознан дугайында дипломнарны 77 кижи —музыкантылар, чуруукчулар, скульпторлар, театр болгаш балет артистери алгылаан.

Уран чүүлдериниң национал школазынче күрүне улуг сагышты салып турар. Оон өөредилге бажыңы найысылалдың ан-не чараш болгаш иогаан районнарының бирээзи—Кубаканда туруп турар. Школада кичээлдерни бедик мергежилдиг башкылар, оларның аразында—куба балеттиң чоргаразлы Алисия Алонсо чорудуп турар. Алонсоның уран мергежилии делегейде калбаабиле билиингир.

Амгы үеде уран чүүлдериниң национал школазында мергежилиг 700 оолдар, кыстар өөренип турар.

СОФИЯ: ЭМНЕР БҮДҮРЕРИ ӨСКЕН

Болгарияның фармацевтика үлетпүрүнүн продукция будурери 1973 чыл-биле деңнээрге бо чылын 29 хуу нөвүдээр.

Ол хире өзүлде болза Разград хоорайда антибиотиктер заводунуң дөртку ээлчээн ажыглалга киирериниң күсели-биле хандыртынар. Тудуу доозулган соонда, ол будүрүлге продукция будүрерии бүдүн чартык катап көвүдеир болгаш күрүненин «Фармахим» дээр ажыл-агый каттыжышкынының системазынга эн улуг будүрүлге болу бээр.

Заводта ажылдап турар техниктиг хөгжүлдениң төвү социалистиг чүүрттарда төрелчеткек институттар-биле сыры холбааны тудуп ажылдап турар. Совет эртем-шинчилел институттары-биле кады болгар фармацевтер элээнкаш темаларны ажылдап кылып турар. Ол будүрүлгенин түскай эртемниглери Будапештин фармацевтика институдунуң коллективи-биле холбаалыг ажылдап турар. Оларның кады ажыллажылгазының түннели чаа он-он эмнелге препараттарын ажылдап кылганы болуп турар. Разград заводунуң продукциязы Болгариядан дашкаар-даа калбак биллингир. Ону делегейниң 50 чүүрттүнче чорудуп турар.

«Соңгу-мурнуу чүк» деп метронуң мииги эзлчээн Будапештиде тудуп турар. Чоомга чаа ында чер үттээр механиктиг совет шит ажылдап эгелээн, венгр метро тудугжулары аңаа «Найырал» деп атты тывыскан. Чаа метро амыглаалга киргеи соонда найысылалдың пассажир соертүзиниң 25 хуузун оа күүседир.

ЧУРУКТА: чер үттээр щитти ажылдап эгелээрииниң мурнунда Будапештиниң метро тудугжулары митинг эрттирген.

МТИ—ПМА-ның фотозу.

КИПРДЕ ШЕРИГ ҮЙМЭЭНИ

НЬЮ-ЙОРК, июль 15. (СЭТА). Америк информацияга агентилелдеринин дыннаазып турарын ёзугаар алырга, июль 15-те Кипрде грек офицерлерге командылаткан национал гвардияның кезектери дан бажында республиканың түрүм ёзугаар сонгуткан президентизи архиепископ Макариоска удур үймээнии үндүрген. Никозияда президент орлузунун чанында болгаш найысылалын өске-даа районнарында калыг-дошкун аткылажышкыннар болуп турар.

Ассошиэйтэд пресстин бадыткап турары-биле алырга, президент Макариос өлуурткен. Ынчалза-даа Турциянын Кипрде радиостанциязының ынчатканы ёзугаар алырга, архиепископ Макариос дириг артаан болгаш БПО-нуң шериглериниң аразында чаштына бергеи, президент орлузуну камгалакчылары орлуну үгер-бооллар-биле боолап турар национал гвардияның танк кезектеринге шыңгыы удурлажылышкынны көргүзүп турар. Президент Макариос оон-дораан дуза чедирер дугайында дилегии Каттыжкан Нациалар Организациязынга кылган болгаш аза-чурттка удур даштыкы агрессиины болдурбас дээш демисежиргинче шынчы болуп арткан бүгү киприоттарны кыйгырган деп ол радиостанциязының ыннаазынында чугаалап турар.

Никозияда, Фамагуста болгаш Пафоста үймээнчилерниң болгаш чазакка шынчы, чартык-шериг кезектериниң аразында тулчуушкуннар болуп турар. Топ радиостанцияны, аэропортту болгаш чазактың албан черлерин национал гвардия бүзөөлеп алган. Национал гвардияның хемчегелеринге удурлаигап кижи бүрүзүн «оп-дораан боолап каар» деп, шериг кижилерии тараткан дыннадында кыжаныр турар.

Кипрнин даштыкы делегейбиле телеграф, телефон харылзаазы долузу-биле үзүлген.

Бо болуушкуннуң мурнуу чарында архиепископ Макариос национал гвардияга командлал эрге-дужаалы эгелеп турар 650 грек офицерлерии оп-дораан кыйгыртып апаарын Грецияның чазаанан негеп турган. Олар Кипрде хоралакчы чоруктарга дорт киржип, реаксылыг күрүне эргилгезин белеткээринге киржип турав деп, Макариос бурууттаткан.

АФИНЫ, июль 15. (СЭТА). Афины эрге-чагырганар Кипрде болуп турар болуушкуннарга хамаарыштыг чүүү-даа ыыттавайн турар. Национал камгалал штабында Грецияның президентиин генерал Ф. Гизикистин гвардалаашкыны-биле хурал ийи хүн уламчылап келген. Ында премьер-министр А. Андрууматоулос, камгалал министри Э. Лаццулис, чепсектиг күштериин командылакчызы генерал Бонанос, а ол ышкаш пятнадза Афинында чедип келген, Грецияның Кипрде элчиин Е. Лагакос болгаш кипр национал гвардияның штабының начальниги грек генерал Дениссис олар киржип турар.

Парлалганың медээлеп турарын ёзугаар алырга, грек офицерлерин ортулуктан дезир кыйгыртыр дугайында президент Макариостун негелдези «биске таарыпластыр» деп, Грецияга буруу шапкан.

АНКАРА, июль 15. (СЭТА). Кипрде болуушкуннарга хамаарыштыр ол хүн Турциянын чазаанын оныа хуралы болган. аңаа дээди шериг командылалынын төлээлекчилери киришкен.

Ортулукта шериг аргиладезинге хамаарыштыр. Кипрге амгы күрүне тургузуунга хамаарыштыр Турция кандыг-даа ескерлиишкинни болдурбае деп. национал камгалал министри Х. Э. Ишык мелегээн. Болган ёаттыны база-ла аңаа көрүп орбас бис деп, ол чугаалаан.

ВАШИНГТОН, июль 15. (СЭТА). Турциянын чепсектиг күштерин айлыкчы байдалче киирген деп, турк шериг болуктеринден алган медээни барымдаалап, ыыта ыннаткан.

БУДАПЕШТ, июль 15. (СЭТА). Кипр Республиканың президентиин архиепископ Макариостун өлуруткен дээр дугайында медээ балыткатынмаан деп, кипр болуктерден алган медээни барымдаалап, Будапешт радиозу ыыттаткан.

Президентиини деткип турар күштер үймээнчилерге удур демисеэлги уламчылап турар.

Тайылбыр булуңу

ПОРТУГАЛИЯ

Португалия Мурнуу-Барыын Европада, Пиреней чартык ортулуктун барыын талазында болгаш Азор база Мадейра ортулуктарда (Атлант океанда) турун турар. Девискээри— 91,5 муң дөрбелчин километр. Чүрттакчы чону—8949 муң хире кижи. Ийи миллион хире португалилер ажыл-амыдырал сүрүп, чүртүн каапкаш, даштыкыда, болуунда-ла Барыын Европада чүрттап турар. Төвү — Лиссабон хоорай.

Португалия хөй-хөй колонияларлыг боол турар (шолу— 2086 муң дөрбелчин километр, чүрттакчы чону—13,4 миллион кижи). Оларның иштинден ан кол-колу болза: Африкада — Ангола, Мозамбик, Гвинея (Бисау). Ол чүрттарның чоннары делегейниң лепшилгелиг күштериниң дузаламчызынга болгаш деткимчезинге хаанып алгаш, 1961 чылдан бээр боттарының национал хозталгазы дээш демисежип келгеннер.

1933 чылдың конституциязын ёзугаар алырга, Португалия—«унитарлыг болгаш корпоративтиг республика» болур. Күрүне баштыпы чели чылда сонгуткан президент (1974 чылдың апрель 25-ке чедир А. Томас) турган. Хоойлу-дүрүм үнүрер эрге-чагырганы президент, национал ассамблея. боттандырып келген, оон составында 150 депутаттар бактаап турган. Чазак баштының — премьер-министрии (1974 чылдың апрель 25-ке чедир—М. Каэтано) президент томуйлаар турган.

Португалияга политиктиг амыдыралды демократчыларның чорудулгазынга баштайгы эгени салган, 1974 чылдың апрель болуушкуннарынга чедир чүртка чагырыкчы партиядан — национал улус шимчээшкинниңеп ангыда, бүгү политиктиг партияларның ажык ажыларын хорааи турган. Ол чагырыкчы партияны 1930 чылда Салазар тургускан. ук партия улуг буржуазияның төлээлекчилерин, латифундистерни, армияны, полицияны, ээлп шажын-чудулгенин улуг дужаалдыг кижилерин каттыштырган турган.

1921 чылда үндезилеттинип тургустунганының үезинден эгелээш, Португалияның коммунистиг партиязы ажылчы чоннарның эрге-ажыттарының быжыг туруштуг болгаш чайгылыш чок камгалакчызы болу берген. Кадыг-дошкун чажыт байдалга ажылдап турзажок. Португалияның коммунистиг партиязы партиянын чингине секретары А. Куньялга баштаткан ТКнын удурулгазы-биле массаларның ортузунга улуг пропагандисчи база организакчы ажылды чорудуп келген болгаш чорудуп турар. Компартияның программазының колкол негелделери болза: фашизмни чок кылыры; социал-экономиктиг чаартылгаларны чорудары; Анголаның, Мозамбиктин, Гвинея-Бисау Республикаларын чоннарынга удур хайынны соксадыры болгаш оларның хамаарышпас ёдүнналарын хүлээп көөру; тайбынга ынакчылыг даштыкы политиканы чорудары болгаш өске чүрттарның социал-экономиктиг тургузуулуидан хамаарылга чокка оларның-биле янзы-бүрү харылзааларны тудуп, хөгжүдери.

Моон мурнунда «португали социал шимчээшкин» дээр болукке кирип турган португали социалистер 1973 чылдың чайынында сөзээ эрттиргеш. Португалияның социалистиг партиязының тургустунганының үезинден эгелээш, Португалияның коммунистиг партиязы ажылчы чоннарның эрге-ажыттарының быжыг туруштуг болгаш чайгылыш чок камгалакчызы болу берген. Кадыг-дошкун чажыт байдалга ажылдап турзажок. Португалияның коммунистиг партиязы партиянын чингине секретары А. Куньялга баштаткан ТКнын удурулгазы-биле массаларның ортузунга улуг пропагандисчи база организакчы ажылды чорудуп келген болгаш чорудуп турар. Компартияның программазының колкол негелделери болза: фашизмни чок кылыры; социал-экономиктиг чаартылгаларны чорудары; Анголаның, Мозамбиктин, Гвинея-Бисау Республикаларын чоннарынга удур хайынны соксадыры болгаш оларның хамаарышпас ёдүнналарын хүлээп көөру; тайбынга ынакчылыг даштыкы политиканы чорудары болгаш өске чүрттарның социал-экономиктиг тургузуулуидан хамаарылга чокка оларның-биле янзы-бүрү харылзааларны тудуп, хөгжүдери.

Моон мурнунда «португали социал шимчээшкин» дээр болукке кирип турган португали социалистер 1973 чылдың чайынында сөзээ эрттиргеш. Португалияның социалистиг партиязының тургустунганының үезинден эгелээш, Португалияның коммунистиг партиязы ажылчы чоннарның эрге-ажыттарының быжыг туруштуг болгаш чайгылыш чок камгалакчызы болу берген. Кадыг-дошкун чажыт байдалга ажылдап турзажок. Португалияның коммунистиг партиязы партиянын чингине секретары А. Куньялга баштаткан ТКнын удурулгазы-биле массаларның ортузунга улуг пропагандисчи база организакчы ажылды чорудуп келген болгаш чорудуп турар. Компартияның программазының колкол негелделери болза: фашизмни чок кылыры; социал-экономиктиг чаартылгаларны чорудары; Анголаның, Мозамбиктин, Гвинея-Бисау Республикаларын чоннарынга удур хайынны соксадыры болгаш оларның хамаарышпас ёдүнналарын хүлээп көөру; тайбынга ынакчылыг даштыкы политиканы чорудары болгаш өске чүрттарның социал-экономиктиг тургузуулуидан хамаарылга чокка оларның-биле янзы-бүрү харылзааларны тудуп, хөгжүдери.

Моон мурнунда «португали социал шимчээшкин» дээр болукке кирип турган португали социалистер 1973 чылдың чайынында сөзээ эрттиргеш. Португалияның социалистиг партиязының тургустунганының үезинден эгелээш, Португалияның коммунистиг партиязы ажылчы чоннарның эрге-ажыттарының быжыг туруштуг болгаш чайгылыш чок камгалакчызы болу берген. Кадыг-дошкун чажыт байдалга ажылдап турзажок. Португалияның коммунистиг партиязы партиянын чингине секретары А. Куньялга баштаткан ТКнын удурулгазы-биле массаларның ортузунга улуг пропагандисчи база организакчы ажылды чорудуп келген болгаш чорудуп турар. Компартияның программазының колкол негелделери болза: фашизмни чок кылыры; социал-экономиктиг чаартылгаларны чорудары; Анголаның, Мозамбиктин, Гвинея-Бисау Республикаларын чоннарынга удур хайынны соксадыры болгаш оларның хамаарышпас ёдүнналарын хүлээп көөру; тайбынга ынакчылыг даштыкы политиканы чорудары болгаш өске чүрттарның социал-экономиктиг тургузуулуидан хамаарылга чокка оларның-биле янзы-бүрү харылзааларны тудуп, хөгжүдери.

1974 чылдың эгезинде Португалияга байдал ажык күштели берген. 1974 чылдың апрель 25-те дүшкүүрлүг байдалдың чептиминишкинии эгелээн. Найысылалдың шериг округунуң кезектери тура халдышкын үнүрген. Оларны «чепсектиг күштериин шимчээшкини» удуртка турган. Оларның тура халдышкынын чүрттүн сонгу талазынга шериглер, а ол ышкаш шериглалай флоту иеткеэн. Чамгыс ааи хөделиришкинии түннелинде ийи хонук дургузунга чүрттүн бүгү девискээринге контрольду тургузупканнар. Тура халдышкынарның тургусканы Национал камгалал чөвүлели чүртка эрге-чагырганы бозунуп колугга апкаш, ажыл-хөдүлгазының программазын тозаратканы. Португалияга кол-кол хозталгаларны тургузарын, политиктиг партияларны тургузарын магадылаарын, колония айтырыын практиктиг шиитпирлээринче киирерин, түп чазакты тургузарын, тургузукчу хуралга бүгүнниги болгаш хозтуг сонгуулага белеткедги эгелээрин ыыта айыткан. Мурнунгы президентиин, премьер-министрни болгаш министрлерни албан-ажылынган дүжүргеи. Политиктиг бүгү хоруузаткан кижилерни хостаан. А. Куньял, М. Соарес ээн ышкаш өскелээ сураглыг ажылакчылар чүртүнче чыып келгеннер.

СЭКП Төп Комитези Португалияга Фашистиг чазакты дужургени-биле холбаштыр Португалияның компартиязының ТК-га. партия кежигүннериге, бүгү португали демократтарга изиг байыр чедиргеш, чаа-чаа чедиишкиннерни күзээп.

Португали Республиканың президентизи генерал Антонио де Спинола болган. Түп чазактың составында коммунистер база киргеи. ПКП-ний чингине секретары А. Куньял күрүне министри. ПСП-ний чингине секретары М. Соарес даштыкы херектер министри болган.

Тургузукчу хуралга сонгуулааны 1975 чылдың март 31-де чорудар деп шиитпирлээн.

Португалияның демократтыг күштери айлыл ам-даа бар хээрии айытпышаан. Португалияның чепсектиг күштерин болгаш португали чонну реакцияның кандыг-даа чөнгүлелериниге удур белик серемчиллиг болуруне кыйгырып турар.

Көдээде культура амыдыралы

ХАЙЫРАКАНДА МЫНДЫГ

КЛУБ

Хайыракан суурнуң тоң кудумчузунда делгем, улуг бажың бар. Ооң ышдыы-биле эртксп, дүшкен кижилер башкының хоног үүнге ала-чайгаар таалап туруптар. Ону ойнап орар кижи—Культура бажыңының директору Николай Сарыглар. Ол онгу классты доосказ, шериг албан-хүлээлгезинп кончуг эки эрттиргеш, төрээн суурунга ажылдай бергем. Ураш үүлге хандыпшыдыр, хандыг-бир хөгжүм керекселии тудуп алганда, ооң салдымайн баар ооп баштай бээнистеп, ооң ураш үүл удурткаку-зу болуп ажылтап турган, ам Культура бажыңының директору болган.

Ооң удуртуп турары Культура бажыңынче кире берген кижилериниң сонуургалын көскү агитацияның Ышы-бүрү хевирлери чайгаар-ла хаара туда бээр. «Бистиң мурнакчыларывыс» деп стендиде совхозтуң мурнакчыларының фото-туруктарын, а «Шалыпчылар» деп будунда социалистиг чарыштың тиилекчилериниң чуруктарын азып каан. «Совет Тывапың 30 чыл ооң» деп фотомонтаж. «Комсомолдуң эрткен оруу» деп самбирга көрүштүг дериттингеп.

Культура бажыңының көскү черинде СЭКП-ниң XXII съездиэин аттыг совхозтуң тоскү беш чылдың тодаралыкчы чыдында алган социалистиг хүлээлгелерин чаражып биржээш, аскан. Ооң совхоз бир саар инектеп чылда 2200 кг сүттүг, 100 хойга онаалыгыр 90 хураганы, бир хойдан 2.7 кг дүктүг, 100 инектеп 85 бызаны алырын билип алыр бис.

— Ажыл-ишчилерни алган хүлээлгелерин күүседиринге эвилелдеп, культура-массалыг ажылдарны чорудуп турар бис. Ам ажыл-ишизистиң кол уг-шиң Совет Тывапың 30 чыл ооң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедиск кедүрүүшкүзүнде уткуур дээш хайнышкыныг ажылдап турарларың ортузунга солуң программалыг концерттерни, мурнакчы кижилер-биле ужуражылгаларны, диспуттарны, номчулга конференцияларны, темалыг кежээдерин болгаш өске-даа солуң ажылдарны организастап чорудары болур — деп, Николай Сарыглар чугаалаар болду.

Ураш үүлге салым-чаланыг 14 кижиден тургустунган Культура бажыңының чөвүзели доктаамал ажылдап турар. Суурнуң аныяк ооллар, кыстары Культура бажыңында тургустунган бөлүүмнериниң ажылынга өдекпейлиг киржип келгем. Ниити ырының бөлүүмүн музыка школазының башкылары Май-оол Ондар биле Сат. Биче-оол удуртуп турар. Хайыракан сес чыл школазының шөпер вожатыйы Любовь Куулар, башкы Чечек Сат, комсомол комитединиң секретары Долаан Маны, башкы Май-оол Ондар олардың удуртканы танпының, ажыл-чем кылырының, даараныры-ның, үрер хөгжүмүнүң бөлүүмнери хөй санныг аныктарны хаара тутканы. Бөлүүмнериниң ажылынга талантылыг аныяктар Дапзы-Белек Май-оол, Николай Бирлей, Наташа Куулар болгаш өскелерде эки кижиден келген.

Чонга концерттер көргүзеринден аңгыда, Культура бажыңы ышы-бүрү ажылдарны база организастап турар. Ылаңгыя «Күш-ажыл кижини каастаар» деп ужуражылга кежээп солуң болган. Аңаа Дөргүн суг-барван фермазының дуржулгалыг сааначызы, Ленин орденнин эдилекчизи, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Алдын-кыс Санаа-Байыровна Монгушту чалаан. Ол чыылганнарга болуунуң хүндүлүг болгаш берге ажыл-ишчиниң дугайын делгереңгей чугаалап берген. Ол ышкаш ажылын сааннуң Кара-Сал Долума, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Сат Ыыы олар-биле ужуражылгалар база болгулаан.

Совет аныяктарның хүнүге турасказтаан «Чечектелген чалыы назыны» деп кежээ болгаш РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Чаданаа ортумак школазының директору Зоя Сундуевна Куулар-биле ужуражылга база болган. Ыындыг ажылдар аныяктар кижилдилгезинге улуг салдарны тедиреп турар. Культура бажыңының ажылдакчыларын чартык чыдда концерт үнүүлүкүнүн 16, лекция, беседаны 28 удаа чоруткан. Ылаңгыя Совет Тывапың 30 чыл ооңга турасказтаан агитквартираларының концерт көрүлдезин солуң болган.

БИБЛИОТЕКА

Канскинниң библиотека техникумунуң доозукчузу Чаттырооп Чечек Хайыракан суурнуң кежээ библиотеказының эргелекчизи болуп ажылдаа-ла ам 2 чыл ажыл турар. Бо үениң дургузунда библиотеканың ном фондузу көвүдээн, номчукчуларының саны өскен. Хөвү турлагларында, фермаларда болгаш малчыннарда көжер библиотекаларны тургускулаан.

Библиотека чөвүлели бирги чартык чылда янзы-бүрү солуң ажылдарны кылган. Ылаңгыя «Кым чүү кылып билирил, кыстар?» деп газ журналы, Садым Сүрүң-ооллуң «Аазыныга дангыраңгы деп номугга номчулга конференциязы организастыг, солуң эрткен. А Кызыл-Өзек Кудажының «Үйгү чок Улуг-Хем» деп номугга чоокта чаа болган номчулга конференциязын эрттирерде, чарлалды баш удур азым, чогаалдың маадырларының овур-кевирлерни, дылын, уткушкуларын, кижизидикчи ролюн сайгарар айтырыглаанны номчукчуларга баш бурунгаар үлеп берген. Ыындыг белеткелдин түңнелинде номчукчулар ол чогаал-биле улам ханы танижып алыр аргалыг болган.

Школаның комсомол организациязы, пионер дружиназы-биле библиотека сырый харылзаалыг. Библиотеканың ажылдакчылары хоочуннар биле доозукчуларның «Мерге-жил деп чүл» деп ужуражылга кежээлерин организастап эрттирген. Ооң түңнелинде өренчилериниң чамдыктары төрээн колхозунга ажылдап артарын шиитпирлээн. Эге класстарның өренчилери-биле ыытқыр номчулганы библиотекарь Чечек чорудуп келген.

Суурда ажылдап, чурттап турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиичилери Вера Байлак, Александр Дапзы-Белек, Тимофей Пизен-оол олар-биле ужуражылга кежээзин организастаан. Олар дайынның каржы-ношкун тылдарын сактып, ону моон соңгаар болдурбас дээш демисежирип, чырык чер кырынга мөңге тайбыңны күзеп, чүве чугаалааннар.

Библиотеканың хүнүгү келир ажылчылары, ооң ажылынга боттуг дузаны көргүзүп турар номчукчулар суурда хөй. Оларга башкылар Овус Монгуш, Дин-оол Ооржак, малчыннар Айы-Хөө, Чудуймаа Саттар, кадарчы Вера Байлак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

АГИТБРИГАДА

—Часкы тарылганың, а ам дүк кыргылдазының үезинде ажыл-ишчилерге солуң программалыг концерттерни, лекция, беседаны бистиң агиткультбригадавыстың кежигүнери хөй-биле чоруткан—деп, совхозта комсомол комитединиң секретары Маны Долаан чугаалады.

Культура бажыңының агиткультбригадазы сезоннуг ажылдар үезинде ажылчыннарның, малчыннарның, хөвү турлагларының, фермаларның доктаамал ажылзы. Агитбригаданың лектору — Николай Монгуш, ол — Хайыракан сес чыл школазының башкызы, орус, тыва болгаш өске-даа ырларның күүселиишин. Ооң өгүүт, хоюг үнүн та чеже кижи дыңнаан. Мурнакчыларның самбыразында чуруу кирген, Хүндүледдың Демдээ орденнин эдилекчизи, Сат Даңдар-ооллуң бызаанчыга тыва, моол улустуң аянгаларын күүседирип болгаш ырлаарын чон мактаар. Ол ышкаш тракторист Доңгак Седештиң ырларын дыңнаан, Любовь Куулардың таңцылаарын көргеп кижи сонуургавайн барбас.

Агитбригада чер-черже аалдап чоруттарга ооң кижи бүчизи Лима Дамба-Даржаа, баш таарыкчызы Николай Сарыглар олар база чыдып калбас. Агитбригадада 10 ажыг кижи бар. Олар үүле концерт көргүзеря-биле өйлеппейн, хана солуннарны, «Чаңныктарны», «Крокодилдерни», «Комсомолуу ракетазы» үндүрүп, аңаа чедер, четпестеривп чырыдып турар.

Агитбригада механизаторларның Бора-Хөлде № 2 бригадазынга, Чоога-Аксында, Кулузуюкүдө малчыннарга концерттерни көргүскен болган. ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң дугайында беседаны кылган. Ол ышкаш агитбригада Ийме, Баян-Тала, Шеми, Хөндергей суурларга аалдап четкен. Оларның концертни чон улуу-биле соңуургап, үзүктел чок адыш часкаашкынарын-биле уткуп турган.

КИНО

Культура бажыңының киномеханиктери — Биче-оол биле Фаина Саттарны хайыракчылар хүндүлээр, мактаар. Олар ай, квартал, чыл дланнарын доктаамал ажыр күүседип келгем.

Фаина Кызылга киномеханиктерниң тускай курузун доозандан бээр ам тос чыл чедип турар. Ооң соонда ийи чыл эрткенде, Биче-оол базала ол курсту доозуп алган. Чаңгыс ааң мергежилдиг ергүде хүлээлген ажылынга бердиниң, кино пропагандазын күштелдирген. Суурда кинооргапизаторларның болгуп турган. Олар кодээ ажыл-агый, үлетпүр, транспорт, садыг болгаш өске-даа темдларга хамаарышкан документалдыг кинолорны көрүкчүлерге тайылбырлап берип, кино билеттерни садып турар.

Ылаңгыя кинооргапизатор, Хайыракан сес чыл школазының хоочун башкызы Овус Монгуш кандыг-бир чаа ураичечеп фильм үнер деп барганда, ооң утказын, кол ролдарны кымнаан үнүп турарын чыылгеннарга чугаалап бээр.

Кежээ дүжер. Суурнуң чурттакчылары шеверни кеттингеш, клубче кино көөрү-биле базыптар. Оларны — Фаина болгаш Биче-оол Саттар хүлүмзүрүт-биле уткуп алыр. Кино үезинде лента үстүр, шокарадиазар, үн чедер көрүк турбас. Хайыракан суурнуң Культура бажыңының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдралга боттандыраар дээш демиселге боттарының үзүүн мичаар кирип турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

Чогаалчы, кинорежиссёр, артист

ЧУРУКТА: М. Шолбаковтуң төөгүзүн өзүгаар «Олар Төрээн чурт дээш тулчуп турганнар» деп фильмни тыртыпып турарының үези. Коя ролюн В. Шупшин (кадрның ортузунда) күүседип турар.

А. КОВТУННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

СОВЕТ БАСКЕТБОЛИСТЕР— ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОННАРЫ

Эр улустуң баскетболга делегей чемпионады Пузырте-Рикиниң найысыналыгга июль 14-те доозулган. ССРЭ-ниң баскетболга шилиндек командазы делегей чемпионну атты чедип алган. Бистиң спортчуларывыс совлгу оюнда АКШ-тың шилиндек командазын 105:94 санга утнаан. Ийиги черни Югославияның, үшкүзүн— АКШ-тың баскетболистери эзээн.

(СЭТА-ның чорд.).

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

СПАРТАКИАДА. Эрткен воскресеньеде Софияның улус стадионунга Болгарияның социалистиг революциязының 30 чыл оюнга турасказтаан республикаанын дөртку спартакиадазының түңнел маргылдааларының байырлыг ажыдыышкыны болган. Массалыг спортчу маргылдаалар чуртка үш чыл уламчылаан. Спорт ёзулуг бүгү улустуу болуп бар чыдарын ол көргүскен. Спорт базаларын школаларга, чурттакта бажыңнарынга, будуруугелерге, албан черлеринге, паритарга боттарының күжү-биле тудуп алыр дээш, аныяктарның шимчээшкинин калбарган. Олар 1.300 ажыгны тудуп алган.

Спартакиаданың ажыдыышкынының байырлалынга келгеннер сураглыг болтар гимнастарны, акробаттарны көргеп. Спортчу көргүзүлер улустуң танцылары-биле солуулуп турган.

Спартакиаданың түңнел маргылдаалары спорттуң 29 хевирлеринге болур.

ДҮРГЕН ЭШТИРИ. Сут аалаанга дүргеп эштириге ССРЭ-ниң бирги черге дээш Эстонияның пәйысыналыгга болган маргылдаага Таллинниң спортчузу Юрий Кравец 800 метрге дасталарлыг эштирииге чаа дөгерей рекордун тургускан. Ол хемчээлди 7 мин. 22,6 секундаага эрткен.

СУГЛЕ ШУРААШКЫН. Москва университединиң тиилекчизи москвачы Тамара Сафонова Киевке болган үш метр бедиктен сугле шураашкын маргылдаазынга киржиишеп, ССРЭ-ниң чемпионунуң алдын медалын чаалап алган. Моңгун медалыга Ирина Калинина (Пенза), үдээ шаңналга — Татьяна Шгырева (Львов) төлептиг болган. Бо хевирге эр улустан Игорь Лобанов (Киев) бирги черни эзээн.

ХОККЕЙ. Шилиндек совет хоккейжилер келир сезонга июльдуң башгайы хүнгерииде дээр хыналчалыг белеткелди эгелээн. Москваның армейжилери болган динамочулары ЦСКА-ның категориязында белеткеним киргипкеп.

Бо айның төөчүзүүнде, сентябрь, октябрь айларда «Канаданың командазы-биле» ой-шаар 35 ойнакчының фамилиязы билдине бээр. ССРЭ-ниң шилиндек командазын үш кайгамчык тренерлер баштаар. Улуг тренер — ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Б. Кулагин, тренерлер — спорттуң алдарлыг мастерлери К. Локтев, В. Юрзинов. Бистиң чуртувустан болгаш дашпакымда спортка шыактарга бо үш жижи эки белдингир.

Гастрольдар доозулган

Эрткен неделяда Тываның хөгжүм-шиң театрының хоочун артистериниң концерти Самагалдайга болгаш Тес-Хем районнуң суурларынга болгулаан. РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Мунзук Кара-кыс, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Конгар Хүргүлек, хоочун артистер М. Рамазанова, С. Бәйыр, Дамба-Даржаа болгаш аныяк артистер киргеп бөлүктүг репертуарында орус, тыва, бурят, татар, молдав улустуң ырлар, таңцылары, чаа ырлар, опералардан ариялар, номчулгалар бар. Бөлүктүг концерттери Тожу, Өвүр, Моңгун-Тайга, Эрзин, Тес-Хем районнарның суурларынга, хову ишчилериниң, малчыннарның үзүгүлээн. Концерт бүргүүм чон улуг оорушку-биле үдээп ап турган. Хөгжүм-шиң театрының бир бөлүүнүң Совет Тывапың 20 чылынга турасказтаан гастрольдары бир ай ажыг үргүлчүлээн.

(Бистиң корр.).

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шөкар булуттаар, чаңбас. Хат коштаар.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 20-25, өскелеранге — 25-30. Кызылга — 25-27 градус нзиг болур.

Чоокку хүннерде республиканың барыпа болгаш төв районнарынга изиг болуруудан ерт ийиглы улуг, шынчаш от-кастуу оваарымчалыг ажыглаар керек.

ДЭЭШТИГ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Уруглар—бистиң аас-кежиивис, келир үевис. Оларны төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидерни бүгү-ниитиниң чугула херээ. Оларның кижизидилгезинге бир кол черни черчер Советтерниҥ күүскомизриниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиялар эвлел турар.

Назы четпээниериниң кемхерек үүлгедиишкиниерин болдурбас дээш баш удур хемчеглерни ап чорудары кижизидилге ажыдыпда чүгула хемчеглериниң бирээзи. Чоокта чаа республиканың Министрлер Чөвүделиниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар республика комиссиязының Чадаанага барып эрттиргеп хүрээлиэнга болгаш Тыва-Хемчик районда назы четпээн уруглардың кемхерек үүлгедиишкиниерни болдурбас дээш баш удур сагындырар хемчеглерни канчаар боттандырып турарының дугайын сайгарып көргеп. Аңаа ялеткелчи, райкүүском чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссияның даргазы Д. Д. Дүзүш болгаш чүве чугаалаан эштер район комиссиязының ажылында чедишкиннерни демдеглевишаан, кижизидилгениң дээштиг аргаларын ажыглаар талазы-биле кылза погуур үүлдерже кол киҥээнгейни утландырганнар.

Районда назы четпээн элээди уруглаар кем-херек үүлгедиишкиниң кызырлыг туржүк, улам өзүп турар апарганын ол хуралга шыңгыы анализтеэн. Бо дээрге—уруглар кижизидилгезинп боттандырып турар албан организацияларның кошкак ажылдаалыының херечизи.

Ылаңгыя школаларда өөредилге-кижизидилге ажылында шыңгыы четпестер бар. Чамдык хемчеглерни ап турза-даа, өөренчилериниң школазыныра каар чоруу районда хээп бээр. Бүгү-ниитиниң ыкап-ла өөренир сес чыл өөредилгезиниң дутайында Хоойлуну четпес күүседип турар. Өөредилгеже хаара туттунмазы школа назылыг уруглар районда ковей. 102 элээди уруг кайда-даа өөренмейн, ажылдавайн турар. Оларның аштинде чеди кижи, школачылардан үш өөренекчи бо чылдың башгайы чартымында кем-херек үүлгедиишкиниге киришкен. Бо фактылар түүле район комиссиязын эвес, харын школаларның башкылар коллективиниң, хөй-ниитизиниң дүүредир ужурлуг.

Ынчалза-даа мындыг байдал-биле эртежип турар чоруктарны хуралга шыңгыы шүүмүлээн. Аныяктарны, ылаңгыя назы четпээн элээди уруглар ажылга хиирер, өөредилгеже хаара тудар дээш хемчеглер кошкак боттанып турар.

Чамдык школаларда, класс удурткучузу башкылар, директорлар өөредилгези кошкак, кижизидилгези арай берге өөренекчилерден кэнгэг-бир арга-биле адырлып алырын тедиреп турар. Культура бажыңының ажылдакчыларын чартык чылда концерт үнүүлүкүнүн 16, лекция, беседаны 28 удаа чоруткан. Ылаңгыя Совет Тывапың 30 чыл ооңга турасказтаан агитквартираларының концерт көрүлдезин солуң болган.

БИБЛИОТЕКА

Канскинниң библиотека техникумунуң доозукчузу Чаттырооп Чечек Хайыракан суурнуң кежээ библиотеказының эргелекчизи болуп ажылдаа-ла ам 2 чыл ажыл турар. Бо үениң дургузунда библиотеканың ном фондузу көвүдээн, номчукчуларының саны өскен. Хөвү турлагларында, фермаларда болгаш малчыннарда көжер библиотекаларны тургускулаан.

Библиотека чөвүлели бирги чартык чылда янзы-бүрү солуң ажылдарны кылган. Ылаңгыя «Кым чүү кылып билирил, кыстар?» деп газ журналы, Садым Сүрүң-ооллуң «Аазыныга дангыраңгы деп номугга номчулга конференциязы организастыг, солуң эрткен. А Кызыл-Өзек Кудажының «Үйгү чок Улуг-Хем» деп номугга чоокта чаа болган номчулга конференциязын эрттирерде, чарлалды баш удур азым, чогаалдың маадырларының овур-кевирлерни, дылын, уткушкуларын, кижизидикчи ролюн сайгарар айтырыглаанны номчукчуларга баш бурунгаар үлеп берген. Ылаңгыя белеткелдин түңнелинде номчукчулар ол чогаал-биле улам ханы танижып алыр аргалыг болган.

Школаның комсомол организациязы, пионер дружиназы-биле библиотека сырый харылзаалыг. Библиотеканың ажылдакчылары хоочуннар биле доозукчуларның «Мергежил деп чүл» деп ужуражылга кежээлерин организастап эрттирген. Ооң түңнелинде өренчилериниң чамдыктары төрээн колхозунга ажылдап артарын шиитпирлээн. Эге класстарның өренчилери-биле ыытқыр номчулганы библиотекарь Чечек чорудуп келген.

Суурда ажылдап, чурттап турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиичилери Вера Байлак, Александр Дапзы-Белек, Тимофей Пизен-оол олар-биле ужуражылга кежээзин организастаан. Олар дайынның каржы-ношкун тылдарын сактып, ону моон соңгаар болдурбас дээш демисежирип, чырык чер кырынга мөңге тайбыңны күзеп, чүве чугаалааннар.

Библиотеканың хүнүгү келир ажылчылары, ооң ажылынга боттуг дузаны көргүзүп турар номчукчулар суурда хөй. Оларга башкылар Овус Монгуш, Дин-оол Ооржак, малчыннар Айы-Хөө, Чудуймаа Саттар, кадарчы Вера Байлак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

АГИТБРИГАДА

—Часкы тарылганың, а ам дүк кыргылдазының үезинде ажыл-ишчилерге солуң программалыг концерттерни, лекция, беседаны бистиң агиткультбригадавыстың кежигүнери хөй-биле чоруткан—деп, совхозта комсомол комитединиң секретары Маны Долаан чугаалады.

Культура бажыңының агиткультбригадазы сезоннуг ажылдар үезинде ажылчыннарның, малчыннарның, хову турлагларының, фермаларның доктаамал ажылзы. Агитбригаданың лектору — Николай Монгуш, ол — Хайыракан сес чыл школазының башкызы, орус, тыва болгаш өске-даа ырларның күүселиишин. Ооң өгүүт, хоюг үнүн та чеже кижи дыңнаан. Мурнакчыларның самбыразында чуруу кирген, Хүндүледдың Демдээ орденнин эдилекчизи, Сат Даңдар-ооллуң бызаанчыга тыва, моол улустуң аянгаларын күүседирип болгаш ырлаарын чон мактаар. Ол ышкаш тракторист Доңгак Седештиң ырларын дыңнаан, Любовь Куулардың таңцылаарын көргеп кижи сонуургавайн барбас.

Агитбригада чер-черже аалдап чоруттарга ооң кижи бүчизи Лима Дамба-Даржаа, баш таарыкчызы Николай Сарыглар олар база чыдып калбас. Агитбригадада 10 ажыг кижи бар. Олар үүле концерт көргүзеря-биле өйлеппейн, хана солуннарны, «Чаңныктарны», «Крокодилдерни», «Комсомолуу ракетазы» үндүрүп, аңаа чедер, четпестеривп чырыдып турар.

Агитбригада чер-черже аалдап чоруттарга ооң кижи бүчизи Лима Дамба-Даржаа, баш таарыкчызы Николай Сарыглар олар база чыдып калбас. Агитбригадада 10 ажыг кижи бар. Олар үүле концерт көргүзеря-биле өйлеппейн, хана солуннарны, «Чаңныктарны», «Крокодилдерни», «Комсомолуу ракетазы» үндүрүп, аңаа чедер, четпестеривп чырыдып турар.

Агитбригада механизаторларның Бора-Хөлде № 2 бригадазынга, Чоога-Аксында, Кулузуюкүдө малчыннарга концерттерни көргүскен болган. ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң дугайында беседаны кылган. Ол ышкаш агитбригада Ийме, Баян-Тала, Шеми, Хөндергей суурларга аалдап четкен. Оларның концертни чон улуу-биле соңуургап, үзүктел чок адыш часкаашкынарын-биле уткуп турган.

КИНО

Культура бажыңының киномеханиктери — Биче-оол биле Фаина Саттарны хайыракчылар хүндүлээр, мактаар. Олар ай, квартал, чыл дланнарын доктаамал ажыр күүседип келгем.

Фаина Кызылга киномеханиктерниң тускай курузун доозандан бээр ам тос чыл чедип турар. Ооң соонда ийи чыл эрткенде, Биче-оол базала ол курсту доозуп алган. Чаңгыс ааң мергежилдиг ергүде хүлээлген ажылынга бердиниң, кино пропагандазын күштелдирген. Суурда кинооргапизаторларның болгуп турган. Олар кодээ ажыл-агый, үлетпүр, транспорт, садыг болгаш өске-даа темдларга хамаарышкан документалдыг кинолорны көрүкчүлерге тайылбырлап берип, кино билеттерни садып турар.

Ылаңгыя кинооргапизатор, Хайыракан сес чыл школазының хоочун башкызы Овус Монгуш кандыг-бир чаа ураичечеп фильм үнер деп барганда, ооң утказын, кол ролдарны кымнаан үнүп турарын чыылгеннарга чугаалап бээр.

Кежээ дүжер. Суурнуң чурттакчылары шеверни кеттингеш, клубче кино көөрү-биле базыптар. Оларны — Фаина болгаш Биче-оол Саттар хүлүмзүрүт-биле уткуп алыр. Кино үезинде лента үстүр, шокарадиазар, үн чедер көрүк турбас. Хайыракан суурнуң Культура бажыңының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдралга боттандыраар дээш демиселге боттарының үзүүн мичаар кирип турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЧУГЕ ЭСКЕРБЕЙН ТУРАРЫЛ?

Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң Успенка суурунуң чанында тараа бо чылын чаагай үнген. Ында культурлуг одар база бар.

Ынчалза-даа тараанның кадагалалы четпес. Оны Гавайдуллин аданшкыларның кадарган инектери чаза, базып турупа бергени эдептиг. Е. Гавайдуллин дың биле Н. Гавайдуллин адашкыларның бирээзи тараа кадарчызы, оглу эниях инектер кадарчызы болгай. Ажылынга эз-харыысалга чок, арага-дарыга сундулуглар.

Ол хирезинде оларга совхозтуң эки аъдың, дериг-терексиниң-даа эдилелдиг турар. А ферма эргелекчизи эш Махчутовка улус чугаалаарга, өң тала тыртып болнур. Ынчаш-даа оларның амдажып, арагалап, ажылынга эз-харыысалга ноктаныл турары ол.

Салбырда тараа камгалалды бо хире кончах, мал-маган саза базып турда. Николай Гавайдуллин тараяны кадарган кижи болуп ажашаш ап турар. Моңу совхозтуң директиязы «Чуге эскербейн турарыл?

С. ӨӨН.

Ногаан садчыгаш

Сут-Хөлдүң ыяш ажылагый участогунуң делгем девискээринде садчыгаш бар. Аңаа чыл бүрүде янзы-бүрү ыяштарны, катчымисти тарып өстүрүп турар. Ында имек-караа, раметка, чыжыргана дээш, чүү чок дээр. Ам чиңгир ногаан садчыгашта участоктуң ажылчыкы Ховалыг Чылбарның удуртулгазы-биле 50 гектар черниң чайгы ажаалдазын, бок үнүштериң аштаягазын түлүк чорудуп турар. Хемчиктиг шыогай арыында тараан чыжыргананың ыяштарын ажаап, суггарып турарындан үнүшүү эки, олар шагда-ла ногаарага бергизээн. Ажыл-агыйның садчыгашкын хүн бүрүде ийи-үш катап суггарып турар.

О. БОРАШ.

Олчалыг ойнаашкын

Бистиң чуртувустуң мукмун ажылчы чону артыкшылдыг акшазын ажаалга кассаларынга шыгжадып ап турарлар. Ол чорук чонмун хүү акшазын таарыштыр чарыгдаарынга, эт-сеп, идик-хеп садып алырынга, ырак чөрлерже экскурсиялап, дыштанылга бажыңнарынга, курорттарга дыштанып алыры-биле узун орукка чоруурунга дына таарымчалыг.

Ажаалга кассаларынга акшаны бодун шыгжадып алырындан аңгыда, ындыг масса санында садып турар курунениң 3 хуулыг иштики ойнаашкынының чээлизинин облигацияларын садып алыры база амыктыг. Кишинев хоорайга июнь 30-да ол облигациянын 64-ку ойнаашкыны болган. Кызыл хоорайның чурттакчызы, пенсионер Альбина Георгиевна Сидорова 10 рубль өртемтиг облигациязын ол тиражтан шүүштүрерге 250 рубльге таварышкан болган.

И. ЗЕМЦОВА.

Мергелдейге

«МӨӨГУ» УНГЕН ПИРОГИЛЕР

Район төвү — Кызыл-Мажалыкта столоваяга янзы-бүрү чем аймаан бижырын белеткээш кудумчуларга болгаш чурттакчылыг черлерге апларып садып турар. Чонга ол тзарымчалыг.

Ынчалза-даа чонну хомудады бээр таварылгаларны маңаа бижикселим. Июнь айны соолзүредир бир-ле хүн «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының төвү Алдын-Булак суурга эдилчиглиг буфет келген. Ишпинде өкпе, базыр, эът, капустаа сукпан бижырган долганнар бар болду. Оон өртээнге шил савалар хүлээп эп турган. Бир өг-бүлениң бичии ооллары элээп хөй шилдерий саткаш, сумказын бажыңынга эккелгенвер.

Баштай-да пирогилерни ужулганнар. Оон даштыпда долганып дайнаарга диштер тайып, дазырткайпып турар болган. Ишпинде сүп каан капустаны кижи чиир-даа аргажок, бакырай бергеп бооптур. Эът сукпан долганнарны ол хуралга шыңгыы анализтеэн. Бо дээрге—уруглар кижизидилгезинге бир кол черни черчер Советтерниҥ күүскомизриниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиялар эвлел турар.

Назы четпээниериниң кемхерек үүлгедиишкиниерин болдурбас дээш баш удур хемчеглерни ап чорудары кижизидилге ажыдыпда чүгула хемчеглериниң бирээзи. Чоокта чаа республиканың Министрлер Чөвүделиниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар республика комиссиязының Чадаанага барып эрттиргеп хүрээлиэнга болгаш Тыва-Хемчик районда назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (9541) | Четверг, июль 18, 1974 чыл | 1925 чылдан үдезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧУРТТАЛГА, АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА ТУДУГЛАРЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Чеэнта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга «Тыва тудуг» трестиң тудуп турары, чер-чего Советтериниң объектилериниң тудуунуң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

1974 чылдың бирги чартыгының түңнелдери-биле алырга, «Тыва тудуг» трест республикажың Министрлер Чөвүлелиниң хамаарышкан объектилерни тударының чыл планын чүгле 35,8 хуу, оон иштинде бүдүрүлге объектилерин —41,8 хуу, коммунал-амыл-агый объектилерин — 11,7 хуу, чаа Шагаан-Арыгның тудуунуң планын —19,4 хуу күүсеткен боон турар.

Ыяңгыя Кызыл хөөрайда чуртталга тудуу оожум темп-биле чоруп турар. Аңаа кордунген чылдың капитал салыышкыннарының чүгле 24,2 хуузу эрткен алды айларда шиңгээтинген. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээргө, чуртталга тудуунга 747,5 муң рубльди эвээшти шиңгээткен болгаш 4 муң амыр дөрбелчин метр чурттакчыларга чедир бербээн.

Хөөрайның канализация, суг дамчыдылгазының болгаш чылыдылга системаларының тудуу шулуудавайн турар. Суг алыр черниң, суг дамчыдылгазының база канализацияның объектилерин бо чылдың апрель айда амыглалга киирээ дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүсетпээн.

Чаа Шагаан-Арыг хөөрайның тудуун «Тыва тудуг» трест болгаш оон-биле кереэ чарган тудуг-монтаж организацияларыы багай беттандырып турар. Чыл дургузунда аңаа 750 муң рубльдиң капитал салыышкыннарын шиңгээдип алыры планнаттынган. Эрткен алды айларда чүгле 3,3 муң рубльдиң тудуг-монтаж амылдары кылдынган ийикпе, азы чыл планы чүгле 4,4 хуу күүсеттингеи боон турар.

«Тыва тудуг» трестиң (эргелевичизи эш Ондар), Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелелиниң (начальныгы эш Иванов) болгаш Кызыл хөөрүүскомуның (даргазы эш Сат) кошкак амыдыының түңнелинде Кызыл хөөрайда чурттакча-коммунал-амыл-агый объектилериниң тудуу хөмүдап турар деп хуралдан демдеглээн.

Кызыл хөөрайның суг дамчыдылгазының болгаш канализация системаларының ийиги эзиҥзиниң тудуу ийи чыл дургузунда туттунуп келген. Оларның тудуу барык доозулган, ынчалзажок оларны кылганының шынары багай болганындан ажыглалга кирбестээш туруп берген. Ук объектилерде болдунган браклы эде кылырынче кичээнгей кошкак салдынып турар. Ол чоруктуң үрмүүндан—суг дамчыдылгазының, канализация системаларының амыдавас болганындан белен ыыдыр тудуп каан хөй квартираллыг ийи бажың ажыглалга дүмаатгынмайн туруп келген.

Хөөрайның чылыдылга системазын төпчүдер талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдар беттанып эгелээн. Бо тудугну улусчу тудуг ыыдыр чарлаан. Ында чамдык түүлдер кылдынып турар-даа болза, чыыдылга системазының тудуу айтыкан графигинден хөмүдап турар. Ыыдыдың чылыдылга системазынга, чаа Шагаан-Арыгның суг дамчыдылгазының тудуунга херектиг улуг, биче диаметрлиг хөөлайлар чедишпезинден олар саадап турар деп чугаа моон мурнунда болганчок-даа дыңналыр турган. Ам ол тудугларның найысыдаа хөөлайлар болгаш есне-даа түүлдер-биле бүрүн хандыртынган. Хөмүдаашкынның чылдагааны—тудугмуларның мунун бо объектилерже мөөңневейн, оларда амыдап турар кижилерниң күш-амыдын эки организаставайн, оларны автокраннар, экскаваторлар-биле четче хандырбайн турарында. Чаа Шагаан-Арыгның суг дамчыдар хөөлайлар салыр черниң траншеяларын казарынга 3—4 экскаватор негеттинип турар, а бо хүннерде ында түгле чаңгыс экскаватор ажылдап турар. Кызыдың чылыдылга системазының хөөлайлар салыр траншеяларны хөйнү кастнан, хөөлөйлөр-даа бар. Ындыг болзажок хөөлай салыр бетон хөөшпаларның чедишпезинден база кижи күжүнүң эвээжинден ол тудуг оожум чоруп турар.

Министрлер Чөвүлелиң чурттаалга болгаш коммунал-амыдагый объектилериниң тудуунда четпестерни чайлаадыр хемчегларни айытнан доктаалды хүлээп алган.

Ол-ла хуралга коммунал болгаш амыдыраа хандырылга черлеринге, чурттанчы чөнгө ышкы үеде хереглээр одаар чүүл сөөртүлгезиниң, автотранспортка өзөл-оңдак болур чорум-биле демиселди күштелдиреринің, бүдүрүлге черлеринге техниканың айыыл чок чоруун хандыраның болгаш күшамыя кангалалын күштелдиреринің дугайында болгаш оожда аске айтыгыларны чугаалаамып, ол тәлазы-биле доктаалдарны хүлээп алган.

Ээн турачы улусчу дружинаның республика комиссиязын тургусиан.

«САЛЮТ-3» — ПРОГРАММА ЁЗУГААР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП, июль 16 (СЭТА). Ужуп турар «Салют-3» эртем станциязынга он бирги ажыл хүну Москванының-биле 1 шак 40 минута турда доозулган. Космонавтылар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин олар программада нардунген эртем болгаш техниктиг шенелделерни эрттирген. Чер ыырынга бойдус бүдүүшкүнүнүң чамдык хевирлерин спектрографтаарын күүсеткен. Оон алган медээлерни Чер ыырының характерлеринің хевирлериниң спектрлериниң каталогун чогаадырынга, бойдус курлавырларын шинчилээр арганы сайзыраңгайжыдарынга амыглаал оптиктиг визирниң дузазы-биле булуттарның байдалын, тыптып кээрин хайгаараан болгаш оларны чурукка база тыртгырган.

Космос аппараттарының автономнуг навигациязының чепсек-херексеидерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдар соруяга-биле программада нардунген хемчээшиннерни экипаж күүсетнен.

«Салют-3» станцияның экипажы июль 16-ның ажыл хүнүн Москванының-биле 9 шак 40 минута турда эгелээн. Космонавтылардың медээлээнии болгаш телеметриктиг информацияның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, ужудуушкун чогунчалыг уламчылап турар, эштер Поповичиниң болгаш Артюхинниң байдалы эки болуп турар.

ОРУКЧУЛАРГА ТУК ТЫВЫСКАН

Дүүн № 1 оруң-түүг эргелелиниң кызыл-бүдүүнүнга республиканың түүг организацияларының аразында шилчилир Кызыл түүгү хүлээп алырынга тураскаатткан байырлыг хурал болуп эрткен. СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү И. А. Ситаев ийиги кварталда бирги черни алган мурнакчы коллективке СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсовүзедиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилир Кызыл түгүн тывыскаш, күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерни күзевишкен, коллектив кежигүнүнүң тодаралыкчы чылдың планыгыр овааларының чедишкиниг боттандырып турарын онзалап демдеглээн.

Оруқчулар ийиги кварталдың түүг-монтаж ажылдарының планын 101,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүлгезүнүң планын 109,4 хуу күүсеткеп, өскелерден хөрө көргүзүглүг болган. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээргө түүг-монтаж ажылдарының хемчээлин 11,4 хуу өскүрген болгаш кварталдың дургузунда планнан ажыр 17 муң рубльдиң ырыг оруглазын алган.

Инженер Катренко, слесарь Растворцев болгаш оон-даа өскелер хуралга санал бергеш, оруг түүүнүң ажылдарын улам хүргедиринче коллектив кежигүнүнүң күжүрген. Оруқчулар бо чылын планнан ажыр 15 км. хемчээлиг оруқту кылыр деп хүлээлгезин эде көрүп, оон кырынга немей база бир километр хемчээлиг оруқту тударын хүлээшкен.

ЭРЗИН РАЙОННУҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕ

Төскү беш чылдың бо тодарадыкчы дөртку чылының бирги чартыында Эрзинниң бүдүрүлге черлери үре-түнелдиг ажылдаан. Ыяңгыя районнуң амыдыраа хандырылга комбинады чартык чыл планын 100,8 хуу күүсеткеннин эң баштай медеглээн. Оон иштинде баран саарылгазының талазы-биле 12,1 муң рубльдин овоүнга 15,32 муң рубльди диңгээдип, азы планның онзалаанын 126,6 хуу күүсеткен. Коллективтиң эки ажылынга боттарының кызымаккай көрүү-биле цээгни берип, өскелерге үлегер-чижекти көргүзүп келген Д. Соян, И. Ховалыг, А. Маскыо, М. Сувай-оол деп ыыкаш ишчи кижилер мында хөй. Ынчаарга коллективти бодуунуң шергелиниң мастери быжыкчы И. Декпиш-оол улуг тутуп турар.

Районнуң харылаал белдирип база мурнакчы бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Тозартайлаарга, чартык чыл планын ол коллектив 102,1 хуу күүсеткен.

Тудуг-сергелге участогу бо чартык чылда кажангызынзаа артык үзе ажылдаан. Ийиги план 106,6 хуу, оон иштинде капитал сергелге — 172,0 хуу күүсеттинген. Темпиня кошкатпайн, улам эки ажылдап тургаш, Совет Тываның 30 чыл оюнга төлептиг үжүражыр оруглга бо.

С. ЧАЖЫН-ООЛ.

ДАЛАЙ ТРАНСПОРТУНУҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели далайжыларга, порттуларга, судно септектилерине — Далай флодунуң министерствозунуң бүгү бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге чаңгыс дай аазырыын — далай транспортунуң тургустуглганының 50 чыл оюн тавархыттар чүректиг хамыыныңаа ыяш байыр чедирип тур.

Коммунистиг партиядың болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында, бистиң улузувустуң чаадырлыг күш-ажылының түңнелинде совет далай транспорту амгы үениң судноларын болгаш бирги класстың оскеда техниканы-биле дериттингеи, улус ажыл-агыйының бедик хөгжүлделиг ажыры болуп хүүгаан. Бистиң күрүнеистиң бүгү төөгүзүнүң дургузунда сагыш флодунуң далайжылары социалистиг тургузуушкунуң мурнуку одуруглга кезээде туруп келген. Олар Сонгу чүктүң далай ерүктерин ажыглалга киирериңге баштайгы беш чылдарда улуг күш-ажылчы салыышкынын кылганнар. Далайжылар Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде фронтуга чүктер чедирерин хандырып, десант шериглерин сөөртүрүгге киржип, Совет Армиязын, Шерии-Далай Флодунуң дайынчылары-биле кады немец-фашистиг аажеректилерге үзүр маадырлыы-биле демисежип турганнар.

Далай транспортунуң ажылдакчылары социалистиг чарышты калбартказаш, төскү беш чылдың күш-ажылчы ажыдөзүнде алдарлыы-биле киржип турар. Боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүсеттинмээн, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң дашкыгга төлептии-биле төлөөлеп турар садыг флодунуң далайжыларынга совет үлүг чоргаарланын турар.

Далай транспортунуң ажылдакчылары флоттуң, порттарның, судно септээр болгаш аске-даа бүдүрүлге черлериниң ажылының үре-түнелдиин үлгатыпар болгаш эртем-техниктиг ленишлегеш улам сайзыраңгайжыдарынга, социалистиг чарышты калбартырынга үнүдезээп, чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр. СЭКП-ниң XXIV съезжиниң шиитирлерин боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүдүрелиң илергейлеп тур.

Эргим эштер, бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш хүндүткелдиг ажыл-ишкинерге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурунарны сагыш-сеткилдиң ханызынзан күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ССРЭ-НИҢ ДАЛАЙ ТРАНСПОРТУН (ДАЛФЛОТТУ) ЛЕНИН ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Далай транспортун хөгжүдеринге, улус ажыл-агый болгаш хамгыжы саадыг чүктерин хамгыларынга хандырарынга улуг чедишкинни дээш база төрүгүстүнганының 50 чыл оюн тавархыттыр ССРЭ-НИҢ ДАЛАЙ ТРАНСПОРТУН (ДАЛФЛОТТУ) ЛЕНИН орден-биле шаңнаазын.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль
1974 чылдың июль 17.

ПУР-нуң партия-чазак делегациязы Москвада

«Социализмниң Полшаның 30 чылы» деп делегелиин ажылдарынга хамаарыштыр Полша Улус Республиказының партия-чазак делегациязы ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич баштаар үүн Москвада келген. Делегацияның составында ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ниң секретары Э. Бабюк, ПКАП ТК-ның кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, даштыкы садыг болгаш далай ажыл-агый министри К. Олыповский олар кирип турар.

ПУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Белорус вокзалынга он делегацияны үштер А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, албанның өске-даа кижилери утказан.

(СЭТА).

П. АНГЕЛИНА АТТЫГ ШАҢНАЛ

Техниканы ажыглаарынга эң бедик түңнелдерни чедип алган болгаш тракторларга, комбайннарга, өске-даа машиналарга ажылдарынче кыстарны болгаш хереэжениерни боттарының үлегери-биле хандырышкын ышкаан хереэжеен механизаторларга тыпсыры-биле Күш-ажылчы алдарның П. Н. Ангелина аттыг Бүгү-эвилел шаннаалын тургускан.

Оз дугайында шиитирлиг ССРЭ-ниң Коддээ ажыл-агый министрествозунуң коллегиязының база Коддээ ажыл-агый болгаш белетчилер ажылчынарының, албан-хазакчыларының профэвилел ТК-зының президиумунуң хуралынга хүлээп алган.

П. Н. Ангелинаның скульптор портреттиг шаңнал-биле чергелештир, шылгараан хереэжеен механизаторлар түс бүрүзүнде-ле 300 рубль акша шаңналын база алыр. Эртеен чылын ажыл-ишке бедик түңнелдерни чедип алган 30 кижиниң илереткен.

(СЭТА).

М. Шолоховтуң 70 харлаарынга

Шылгаранган совет чогаалчы М. А. Шолоховтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 1975 чылдың майзаа 70 харлаар деп турары-биле холбаштыр И. С. Тихоновту даргалаткаш, Бүгү-эвилел юбилей комитедин тургускан. Комитет даргазының оралакчылары—Г. М. Марков, С. В. Михалков, М. Б. Храпченко. Юбилей комитединиң составында хөй-нийтиниң көскү ажылдакчылары, эртемденнер, министрестволарның болгаш ведомстволарның удурткулары, чечен чогаалдың болгаш ураң чүүлүнүң ажылдакчылары киргеи.

(СЭТА).

1974: Беш чылдың тодарадыкчы чылы

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу бирги чартык чылдың түңнелин үндүрген. Ниитии көргүзүглер эки болган. Колхоз күрүнеге эът сактарын 127 хуу, дүктүүн—128, сүттүүн—122 хуу күүсеткен. Ол ышкаш төрүүр чүс малдаанга 86 хураганы, 70 бызааны, 61 кулунну камгалап алган. Колхозтуң мурнакчы хойжулары Көк Серенот чүс хойдаанга 115 хураганны камгалап, бир хойдан 2,7 кг дүктүг, а Лонгак Алыг-оол чүс хойдаанга 107 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүктүг кыргып алган.

Сүттатчылар Хертек Арбай-оол, Бүүлар Адар-оол, Ховалыг Сарыг-Оолак оларның кызымак ажыллап турарын хуралга демдеглээн. Олар тараанын сүттадын ам-даа сөкседпээн.

Колхозчуларның хуралынга четпестер база илереттингеи. Чамдык хойжулар багай ажылдаан. Чижээ, коларнылап турган Салчак Санчыт 41 хунаа хойну чидирген.

Тудуг ажылынга четпестер бар. Үш чыл болган клуб тудуу, хой чуур чер тудуг материалы чогундан ам-даа доозубаан.

С. КАРА-САЛ.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозу бирги чартык чылла күрүнеге мал продуктуларын саларының планнарын ажыр күүсеткен. районнуң ажыл-агыйлар аразынга тиилчир Кызыл түгүн чаалап алган. Колхоз күрүнеге сүт сактарын 115 хуу, эттии 105, үктүг 108 хуу күүсеткен. Колхозтуң Оттук-Даш сүт-баразын фермазының коллективи районнуң фермалар аразынга ылабарган социалистиг чарышка киришпеш, ийиги черни эзээн.

Бирги чартык чылла колхозка мурнакчы ишчилерниң саны көвүдээн. Хойжулар Андрей Содпам, Чамзын Чигжит-оол, сазынчылар Мария Уйнук, Тамара Болдуң, трактористер Мычык Биче-оол, Валерий Дартай-оол, сүттатчы Михаил Төппес-оол, чолдачы Виктор Допуй-оол олар кызымак ажылдап, мурнакчыларга санаып турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Харьковтуң Орджоникидзе аттыг трактор заводунуң ажылчыларын тоску беш чылдың дөртку чылының ноян-ажылчы үзэнээн чедишкиннинг эрттирип турар. Олар онаалдага немей чыл эгезинден бээр он-он тракторларны болгаш наш-наш муң рубльдиң артык иезектерин планнан ажыр бүдүрүп үндүрген. Харьковчуларның кылган тракторлары чаа дүмүттүң амаап алышкынынга киржир.

ЧУРУКТА: заводтуң чыып эптээр бешки цегинде Т-150К дээр тракторларны эптеп турары.

М. ТУР биле ВЕРМЕНЧУКТУҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУУ ОДУРУУНДА—КАРА-БУЛУҢЧУЛАР

Тоскү беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында республиканың колхоз, совхозтарының малчыннары бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Олар күрүнеге 32 муң тонна эът тыптыр. 28 муң тонна сүттү, 3 муң тонна үктүг сактар хүлээлгелиг. Оон боттанышкыны эртем-техниканың чедишкиннерни бүдүрүлгеге ажыглап, мурнакчы дуржулганы нептердип, күш-ажылын бүдүрукчулуун бедиглип, бүдүрген продукциязының бодунезин чиңгеткенинден, ажылагыйларда бар арга-курлавырларны чап ажыглазынындан кол хамаарыкыр.

Хөй-хөй фермаларның ажыл-ишчилери партия, профэвилел организацияларының удурткулазы-биле эрткен бирги чартык чылда багай эвес түңнелдерни чедип алгылаан. Аңаа улуг саларыны райониар, ажыл-агыйлар, фермалар аразынга калбарган социалистиг чарыш чедирген. Оон чижээнге Танды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-баразын фермазы-биле Кызыл хөөрай Совединиң «Көк-Тей» совхозунуң Көк-Тей сүт-баразын фермаларының коллективтериниң чарыжын киирип болур. Оларның күш-ажылчы маргылаазы ийи чыл дургузунда уламчылаап турар.

Эрткен чылын бирги черни Кара-Булуң фермазының коллективи алган. Олар сүттү бүдүрер-даа, күрүнеге салар-даа талазы-биле эки көргүзүглүг болганнар. Ийи коллективтиң төлөөлери кажы үдаа ужуражып, социалистиг чарыштың түңнелин орта үндүрбүшпан, арга-дуржулгазын солчуп, чаа, мурнакчы чүүлүү өөренип, ону боттарынга ажыглап турганнар. Кайы-даа фермага илереттингеи четпестерни айтып, ону эдип алырын сазынчылар аразында дугуржуп, сүмележип ап келгеннер. Оларның от ужуражылгалары улуг ажыктыг болгаш.

Кара-Булуң фермазының малчыннары бо чылын база эки ажылдап турарлар. Фермаңың сазар инектери чайлаг одарында барган. Каларчылар инектерни дүн, хүн чок оларладып, каларып турар. Малды үргүлүү сүттарып, оларга концентратты берип турар. Оон ачызында сазынчылар инек бүдүзүнден хөй сүттү саап, бирги чартык чылда эки түңнелдерин алгылаан.

Ферманың коллективи бирги чартык чылга 3386 центнер сүт бүдүрер планныг. Ол сорулгазын кара-булуңчулар ажырып, планда көрүүгенинден 477 центнер сүттү хөйнү саргаанвар. Күрүнеге 3496 центнер сүттү саткан. Ол база планнан хөй.

Сазынчылар оргузунга калбарган социалистиг чарышка Нина Низамутдинова бирги черни эзээн. Ол бирги чартык чылга бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1744 кг сүттү сагган. Сазынчы Фаина Иванованың көргүзүү 1658, Зинаида Редьконуң —1655, Тамара Семираповнаның —1623 кг болган.

Сазынчылардың, инек каларчыларының аразында күш-ажылчы чарыш улам калбаргын. Зинаида Редько Нина Низамутдинова-биле, Фаина Иванова Тамара Семираповабиле чарыштыг. Оске сазынчылар база аразында күш-ажылчыга кереэн чарын алганнар. Ынчангаш кижи бүрүзү болунуп эжиниң күш-ажылчы көргүзүүн дектаамал сонургап, ферманың кызыл-булуундуда алып каан көргүзүг самбыразындан хүн бүрү көрүп ап турар.

Сазынчыларның ажылынга инек каларчылары - Николай Балчыр, Борис Петренко, Оюржак Маадыр-оол улуг дузаны чедирип сүт сааладын кудулаттаар дээш кызымак ажылдап турарлар. Олар кижин, чайын-даа малды эки чемтерин, каларып келгеннер. Малды ынчаар одарладып, каларганының түңнелинде хүнде бир инек 12 килограммдан эвээш эвес сүттү бээр апарган. Кара-булуңчулар күрүнеге хүнүн-не үш тонна сүттү чоргуун берип турар.

Кара-Булуң фермазының коллективи «Көк-Тей» сүт-баразын фермазының ажыл-ишчилери-биле чарыштыг. Олар амдыызында бирги чартык чылдың түңнелинден кышты ыңдыгла эки эвес байдалга эрттирген. Ынчалза-даа чамдык сазынчылар багай эвес түңнелдерни чедип алган. Сураглыг сазынчы Валентина Абрамовна Долганина Кара-Булуңнуң мурнакчы сазынчызы Зинаида Сергеевна Реолько-биле чарыштыг ажылдаан, бирги чартык чылда болунга быжыглаан 17 инектериниң бирээзинден-не 1987 кг сүт сагган. А оон эки Тамара Захаровна Конобеевская Долганинадан 5 литр сүттү хөйну саап, бедик көргүзүүлүг болган.

Чамдык сазынчыларның көргүзүглери ыңдыг эки болзаа-даа көк-тейжилер чартык чылга күрүнеге сүт сагар планын күүсеткээн. Күрүнеге 400 тонна сүт сагар турган, чүгле 385 тонна сүттү дужаагган.

Сазынчыларның болгаш инек каларчыларының социалистиг чарыжының түңнелии ажылагыйларның удурткучулары чөөкпү үеде чугаалажып, чаңчыл апаран үжуражылганы организастаары күзенчиг. Ындыг чорук планныг онаалдаларны күүседириңге кайы-даа ажыл-агыйга дузалыг болуру чугаажок.

Н. ВАҢЬКОВ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

КОЛЛЕКТИВТИҢ ДАЙЫНЧЫ ӨЗЭЭ

Партбөлүктер организакчыларының Кызылга болган семинарындан

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда чер-черде партия организацияларының ажылының хевирлери улам-на янзы-бүрү болуп, утка-шынары байлакшын турар. Партияның херээ база бодукүүн парторганизациязында ажыл-херек дээш коммунистерниң идепкейи болган харыысалгазы улам бедээн. Партия эге организацияларының хөй нуруузу коллективтерге башкарыычы күш болбушаан, боттарының ажылын чорударда улут эвес болза-даа эң дайынчы звеноолар партбөлүктерге даянып ажылдаар апарганнар.

Партия бөлүктери материалдыг чаагай кежикти шуут-ла бүдүрүп турар ажыл-ишчилер ортузунга ажылдап, олардың күжүн бүдүрүлгезинге ажыктыын бедидерниве, планныг даалгаларны күүседириве мобилизастап, кижизидилге ажылын бүтүү талалыг калбартыр хүзээлеглиг. Олардың ажыл-чорудулгазы хөй талалыг болгаш нарын. Олар хойнуу бригадаларга, сүт-бараан фермаларынга, хову-трактор бригадаларынга, бүдүрүлгелериниң шехтеринге, участоктарынга коллективтиң ёзулут дайынчы өзээ болуп, оон кежигүннериин сырый ыяттыштырып турар.

Коллективтиң муруузга салдынган бүдүрүлгечи соруглаарының күүселдезин хандырары партбөлүктүң ажылынга коп черии эдээн турар. Бүдүрүлгениң болгаш кижизидилгениң янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле партбөлүк ажылчиилер-биле докгаамал сумележип, олардың негелде-херегледелериниг дыңнаңгыр болуп, улут эвес-даа коллективке агитас-массалыг, тайылбыр ажылын доктаамал чорудуп турар. Бөлүктө коммунистер коллективте бүгү ажыл-херекке авангардчы чорууп көргүсүүшаан, дээштиг социалистиг чарыштыг организастаарынга база-ла үлегер-чижээн көргүзерлер.

Партбөлүктер шуут-ла чонуң ортузунга ажылдап, олар-биле хүн бүрүде сырый харылзааны тудуп турар, партия организацияларының ажилды оперативтиг шинтпирлээр, дээштиг звеноолары болур. Амгы үеде бистиң республикада 225 партбөлүк ажылдап турар, олардың 151-и колхозтарның болган совхозтарның парторганизацияларында кирип турар.

Сөөлгү үеде партия бөлүктериниң ажылын улам сайзырангайжыларынче, олардың дайынчы арга-шинээзин бедидерииче утталган хемчеглерии партиз комитеттери доктаамал ап турар. Чоокта чаа СЭКП Тыва обкому партбөлүк организакчыларының зона айы-биле семинарларын Чадаанага болгаш Кызылга эрттиргеи. Олардың кыйызынга-даа «СЭКП-ниң XXIV съездизи партия бөлүктериниң дайынчы арга-шинээзин бедидериниң, ажыл-агыйжы планнарны боттандырары дээш деиселге болгаш ажылчы чоннарның кижизидилгезинге олардың ролюн күштелдиреринің дугайында» деп илеткелди партия Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар киадынзиниң эргелекчизи эш В. П. Суров кылган. Партия организацияларын быжыглаарының база олардың дайынчы арга-шинээзин бедидериниң дугайында СЭКП ТК-ның доктаамал сагыш салышкынын оозалап демдеглевишаан, чер-черде доктаамал ажылдап турар болгаш түр тургустугулаан партбөлүктериниң ажылының практиказын илеткелчи хандыр анализтеп, тодаргай сайгарын көргеи.

Кайы-даа семинарга илеткелчи «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойнуу бригадазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал удуртқан партбөлүктүң ажылының практиказын делгереңгей чугаалаан. Оон дуржулгазын бистиң солуна парлаан. Ол ышкаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үүрмектеп-сорттаар комплексизинде, Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң № 1 хойнуу бригадазында, Бай-Тайгада «Кара-Хөл» колхозтуң Даштыг-Хөлде хойнуу бригадазында, «Улуг-Хая», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Кызыл тараачы» совхозтарда, Алдыы-Шынаа, Дөргүл, Кара-Булуң, Туран сүт-бараан фермаларында болгаш оске-даа партбөлүктериниң эң ажылының чижектерии семинарларга демдеглээн.

Партбөлүктериниң ажылының чедиишкиии СЭКП райкомнарының болгаш парткомнарның оларга мергежилдиг удуртулгазымдан улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш кайы-даа семинарга бо айтырыгче база улут киизээигей саалынган. Партияның Танды райкому бо айтырыгга холбаштыр шудургу ажылды чорудун турар. Райониуң партия организацияларында 27 партбөлүк бар, олардың 15-и колхозтарда болгаш совхозтарда, 12-си үлегүүрде болгаш гудутка. Оларда коммунистерниң 87,7 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде хаара тутгунган. Партбөлүктер организас талазы-биле быжыккан, парткомнарның база партбюроларның хуралынга оларны бадылаан, хүн демдеглелии кылып турар. Партия райкомуиуң болгаш партия эге организацияларының хуралдарынга партбөлүктер ажылын эжиидери-биле холбашкан айтырыгларны үргүлүү чугаалажып, оон организакчыларының отчёттарын ап турар.

Ииитизи-биле партбөлүктер ажылында эки чүүдер, үлегер ап болур дуржулгалар бар. Ынчалзажок олардың чамдыктарының инициативазы ам-даа кошкак, а чамдык парткомнар оларны эки удуртуп шыдавайн турар. Чамдык бригадаларга, бүдүрүлге участоктарынга, фермаларга, пехтерге партбөлүктерии тургузарын Эрзии, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарның, Кызыл хоорайның партия организацияларында саалалын турар. Чижээ, Чөөн-Хемчикте 80 хире коммунистерниг хойнуу 24 бригадаларда чүгле дөрт партбөлүк, а Бии-Хемде хойнуу 13 бригадаиың чүгле үжүнде партбөлүк бар. Ындыг байдалды Кызыл хоорайдан база көрүп болур. Ол ышкаш Улуг-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң чамдык школаларында коммунистериниң саны 15—20 ажыр өзе бээрге безии оларны партбөлүк кылдыр хевээр арттырып турар шын эвес практика бар. Устав ёзугаар алыр болза, ол хире санныг коммунистерниг коллективтерге партия эге организацизы тургустулар апаар.

Партбөлүктериниң ажылынга партия комитеттериниң талазынаан удуртулганы доктаамал сайзыраңгайжыдарын, коллективте бүдүрүлгениң чорудулгазы база ажылчы чоннарның кижизидилгези дээш олардың харыысалгазын улам бедидери негеттинип турар. Чадаанага болгаи Кызылга зона айы-биле болгаи семинарларга ол айтырыгларның талазы-биле бүгү талалыг чугаалар болгаи. Оон-биле кадыг семинарларга партбөлүк организакчылары боттарының ажылының дуржулгазын солушкаинар. Ынчангаш ам Кызылга эрткеи семинарның чамдык киржикчилерииге сөстеи берээл.

Киргизииның дагларында, Нарын хемде, Токтогул ГЭС-ти тудуп турар. Ооң баштайгы эзлчээнииң төлевилээи күжү 1 миллион 200 муң киловатт. Ону кайызы-даа 300 муң киловатт күштүг дөрт агрегат ажылдап үмдурер. Ооң соонда ол суг күжү-биле ажылдаар электри станциязынга ам-даа ийи агрегатты эптеп, тургузар—ыямаи ГЭС-тиң иияти күжү 1 миллион 800 муң киловатт апаар.

Токтогул ГЭС-тиң тудуглулары 1974 чылдың октябрь айда — хуусадаи ийи ай бурунгаар — ийи агрегатты ажылдадып эгелээр деп хүлээнген ажылдап турар. Бирги эзлчегии ажыглаалга киргеиде Токтогул ГЭС чылдың-на Ортаа Азиның база Казахстаиның каттышкан энергии системазынга 4, 4 миллиард киловатт-шак электри энергизизии бээр.

ЧУРУКТА: Киргизииның Нарын хемде тудуп турар Токтогул ГЭС-тиң иияти хевири.

И. ДРОНОВТУҢ фотозу.
ПМА.

Бүдүрүлгеже улам ханылаар

С. Ч. КЕНДЕН,
Каа-Хемде «Тинделге» колхозтуң хойнуу бригадазында партбөлүк организакчызы.

Бистиң партбөлүктүң үе-дүнда 8 коммунист бар, олар шуптузу бүдүрүлгеге болгаш хөй-иитии ажылынга үлегер-чижээн көргүзүп, депшилгелиг чаа чүүлдериии эгелекчилери болуп турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерии бистер-ниң чутула сорулга кылдыр саиап турар бис. Маиаи холбаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүи бедидерл, бар курлавыларны ажыглаары база мал чемии хумагалыг чарыгдары чутула болгаи.

Бо чылдың эгезииде партбөлүктүң ажыл хуралынга хойнуу бригаданың эрткеи чылдагы түңнелдерии үидүрүп, оиу хандыр сайгарган болгаи бо чылдың социалистиг хүлээлгелерии алган. Хүлээлгеии күүседириве коммунистер үлегерии көргүзүп турар. Чижээ, А. Эртине төрүүр 100 хойдың 102 хураганны, С. Шыраидавии 100 башкап 104 хураганны, бир баш хойдан-ма С. Кадыр-оол 2,9 кг, У. Доиғар 3,2 кг дүктү алган. Ииитии-биле бригада төрүүр 100 хойга оиаштыр 87 хураган алган.

Хойнуу бригадага күштү таарыштыр тургузарынче партбөлүк кичээнгейии салып турар. Харыысалгалыг участоктарга бирги эзлчегге коммунистерии, дүржулгалыг эштерии быжыглаан. Чижээ, партия райкомунуң болгаш партбюронуң кежигүнү эң дээре хойнуу Николай Артпасович Чимбии уксалыг тогулдарны аиаап кадарып турар. Мурнакчы хойнуулардың дүржулгазын өскериор-биле кожамыс-чурттагаигының культуразын бедидериии айтырыгларын карыылаар. Хөй-иитии организацилары бүрүзү кызыл-булуңда тускай будунчуттаптарлыг.

Партбөлүк комсомол бөлүүбиле кады саанчы аныяк салгалды белеткээриичe улуг киизээгейии салган. Сөөлгү үеде школа дооскан дөрт аныяк кыс комсомолчу путёвка-биле шелеринии алдарлыг ажылкерээи салган, саанчылар болу бердилер. Ол черле өөрүнүүтүүр.

Ферма коллективиниң чамдык хуралдарынга совхозтуң партбөлүк хуралынга докгаамал алыры чаңчыл апарган. Бо чылдың мартта бир хуралга мурнакчы коммунист А. Чавынчактың информациязын алган. Ол бодунуң ажылының дүржулгазын, хөй-иитинии даалгаиы қанчаар күүседии келгении өөрүүге илеткеп берген.

Партбөлүктүң чыл эгезииде болган бир хуралынга механизаторларны болгащ чоланачыларны калбаа-биле киириштирген, Казахстаиның, Белоруссияның, Ростов областың механизаторларының кыйгырыын танышкан. Аиаа техниканы эң бүдүрүкчүлүүр ажыглаар, машиналарның ажыл чок аиаа турар чорууи соксадыр, озаллондактыг чорукту болдурбас дээш машина-техниканың марказының аайы-биле механизаторларның үш звеноузун турчурттагаигының культуразын бедидериии айтырыгларын карыылаар. Хөй-иитии организацилары бүрүзү кызыл-булуңда тускай будунчуттаптарлыг.

Партбөлүк комсомол бөлүүбиле кады саанчы аныяк салгалды белеткээриичe улуг киизээгейии салган. Сөөлгү үеде школа дооскан дөрт аныяк кыс комсомолчу путёвка-биле шелеринии алдарлыг ажылкерээи салган, саанчылар болу бердилер. Ол черле өөрүнүүтүүр.

Ферма коллективиниң чамдык хуралдарынга совхозтуң партбөлүк хуралынга докгаамал алыры чаңчыл апарган. Бо чылдың мартта бир хуралга мурнакчы коммунист А. Чавынчактың информациязын алган. Ол бодунуң ажылының дүржулгазын, хөй-иит

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ ТУГУ-БИЛЕ

Совет садыгның далай флодунуң 50 чылы

Совет садыгның далай флоду бөгүн 50 харлаар. «Совет садыг флоду» дээр акционерлиг ниитилелди тургузар дугайында докталзы Бүш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлели 1924 чылдың июль 18-те хүлээп алган. «Совторгфлот» чурттуң садыг флодун төпчүдүп хөгжүдерин болгаш улуттуруун хандырар баштайгы организация апарган. Чангыс аай болгаш бот-тускайлап алыр кылдыр далай транспортунун ажыл-чорудулгазы ынчалдыр эгелээн.

50 чыл дургузунда ССРЭ-нин далай транспортунун артыкён оруунун дугайын СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар, **далай флодунуң министри Т. Б. ГУЖЕНКО** чугаалап берген.

— Баштай бөгүнгү болгаш бежен чыл мурнундагы каш чурагайларны алап көрейн.

Хаанныг Россиядан Совет республикага арткан флот чаржыңчыг байдалга турган. Дашты-кы судноолар эделеринден чуут шуут хамаарылгалыг турлу. Россия оларга чыл бүрүле 100—150 миллион рубль фрахт (хөлезилел) албан-үнүүрүн төлеп чораан. А бөгүн оске күрүнелерге бодувустуң судноларывысты берип турар бис. Бүтү-эвилелдиң «Совфрахт» каттыжыышкыны дашты-кы үш мүн фирмалар-биле ажыл-ишчи харылзаалыг.

«Совторгфлоттуң» судноларының корабль дүрүлүг бичии хевирлерин Арктикадан Антарктика чедир бүгү шыйыталарда каргускен. Сагыгның эң-не узун дээн, чижээлээргe, Ленинградтан Чаа Зеландия чедир оруктарынга оларны көрүп болуп. Бистин садыг судноларывысты Европа чурттарының болгаш Японияның, Африканың болгаш Америкадың эриктеринден көрүп болуп бис.

... Делегейниң аажок улуг чурт чурттуң министрлиг кабинединде хана турааш азып каан. Оны ак-кок оруктарның сырый четкизи бүргээн. Судно чорудуп маршруттар совет эриктерден 109 чурттуң мүн портгарынче шөйүлген. Садыг судноларының үезинде 4 миллион тонна хире чүктү сөөрткен. А арткан чылын 187 миллион тонна чүктү сөөрткен—деп. Т. Б. Гуженко чугаалаан.

— Делегей садыгның бүгү чүүтериниң 80 чыгам хуузун далай оруу-биле сөөртүп турар дээр-дир. Ынчангаш дашты-кы садыг харылзаалар-ының хөгжүлдезинге совет флоттуң ролю кандыг болуп турарыл?

— Садыгны делегей байдалының барометри дээр. Садыглажып турар черлерге тайбың иш турар деп бүрүн шагаа бээр чугаалаар. Сүг. оруктары кезээде-ле садыг оруктары болуп келген. Сөөлгү чылдарда делегейниң хүшкүүрлүг чорууның кошкашкыны судноолар артыжыышкынының өзүлдезинге идиг берип турар. Бистин партиявыстың болгаш күрүневистиң дашты-кы политиктиг ажыл-чорудулгазының үзүп-биле чүүлүгүнүмүүлаан, совет садыг флодунуң далайжылары тайбыныы болгаш бистин Төрээн чуртувустуң делегей харылзаалар-ының уламхөгжүдерининг дерээнге ботгарының салыышкының киндерин күзээр. Дашты-кы садыгны болгаш оске чурттарга ССРЭ-нин экономиктиг дузалам-чызының чүктөринин дең кезинден хөйүн далай судноларын сөөртүп турар.

Хөгжүп орар чурттарга Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузалам-чывын далай флодунуң дузазы-биле боттандырып турар. Чөвө чүктүн мырак-чаак райондарынга түлүг материалдарын, дериглерни, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын чедиринче онза кичээнгейни салып турар. Сөөлгү чылдарда Чукотка, Камчатка, Сахалин порттарының чүк ажыглаар аргазы улам улгатkан.

Совет далайжыларның эргезинде аныяк, техника талазы-биле сайыранган флот турар. Судноларның 80 ажыг хуузун сөөлгү он чылда тудкан. Беш чылдың эгезинден бээр бээн ак-кок оруктарже транспортун 200 ажыг чаа судноларын үнген. Бистин флодувустуң составында судноларның барык бүгү кол хевирлери бар.

Далайжылар боттарының юбилейин беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылынга демдеглеп турар. Ол чорук далай транспортунун бүгү ажылдакчыларынга ийи пакпыр хамчаа чүктүн мырак-чаак райондарынга түлүг материалдарын, дериглерни, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын чедиринче онза кичээнгейни салып турар. Сөөлгү чылдарда Чукотка, Камчатка, Сахалин порттарының чүк ажыглаар аргазы улам улгатkан.

Совет далайжыларның эргезинде аныяк, техника талазы-биле сайыранган флот турар. Судноларның 80 ажыг хуузун сөөлгү он чылда тудкан. Беш чылдың эгезинден бээр бээн ак-кок оруктарже транспортун 200 ажыг чаа судноларын үнген. Бистин флодувустуң составында судноларның барык бүгү кол хевирлери бар.

Далайжылар боттарының юбилейин беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылынга демдеглеп турар. Ол чорук далай транспортунун бүгү ажылдакчыларынга ийи пакпыр хамчаа

— Совет кижилер байырлалдарны куш-ажылчы чедишкиннери-биле демдеглээр эки чаңчылдарлыг болгай. Ынчангаш далаймылар боттарының юбилейин кандыг чедишкиннерлиг утпаанын?

— «Совторгфлоттуң» турган үезин бээр эрткен 50 чылдар далай транспортун тургузарының болгаш хөгжүзүнүң талазы-биле тургузакчы аажок улуг ажыл-ишчин чылдары болган. Ол үеним дургузунда флот болза чүүтүн экономиказының улус ажыл-агыйы чүгүлә сорудгаларын шиитпирлеп турар үлүг ажыктыг адыры апарган.

Бистин флодувус чүүтүн бүгү бассейннеринге сөөртүлгелерге будуүтүлгелериин болгаш чоннун хереглелдерин хандырып турар. Ыраккы Сонгу чүктүн болгаш Ыраккы Чөвө чүктүн мырак-чаак райондарынга түлүг материалдарын, дериглерни, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын чедиринче онза кичээнгейни салып турар. Сөөлгү чылдарда Чукотка, Камчатка, Сахалин порттарының чүк ажыглаар аргазы улам улгатkан.

Совет далайжыларның эргезинде аныяк, техника талазы-биле сайыранган флот турар. Судноларның 80 ажыг хуузун сөөлгү он чылда тудкан. Беш чылдың эгезинден бээр бээн ак-кок оруктарже транспортун 200 ажыг чаа судноларын үнген. Бистин флодувустуң составында судноларның барык бүгү кол хевирлери бар.

Далайжылар боттарының юбилейин беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылынга демдеглеп турар. Ол чорук далай транспортунун бүгү ажылдакчыларынга ийи пакпыр хамчаа

— Совет кижилер байырлалдарны куш-ажылчы чедишкиннери-биле демдеглээр эки чаңчылдарлыг болгай. Ынчангаш далаймылар боттарының юбилейин кандыг чедишкиннерлиг утпаанын?

— «Совторгфлоттуң» турган үезин бээр эрткен 50 чылдар далай транспортун тургузарының болгаш хөгжүзүнүң талазы-биле тургузакчы аажок улуг ажыл-ишчин чылдары болган. Ол үеним дургузунда флот болза чүүтүн экономиказының улус ажыл-агыйы чүгүлә сорудгаларын шиитпирлеп турар үлүг ажыктыг адыры апарган.

Бистин флодувус чүүтүн бүгү бассейннеринге сөөртүлгелерге будуүтүлгелериин болгаш чоннун хереглелдерин хандырып турар. Ыраккы Сонгу чүктүн болгаш Ыраккы

Мурманскиниң Ленин орденниг далайның балыкчы портунуң коллективи беш чылдың тоолараашынчы чылынга шалыпчы өзү-биле амыдап турар. Оон суг ортээлериниге механизмнер будун дун-хун дургузунда дагжап келир. Балык тывыш болгаш транспорт судноларының дурген ажылдаар аргазын нептеретиинии экономиктиг дыка улуг ажыктыг берген: куш-ажылдың будуүтүкчүлүүн улгатkан, ажыл хүнүнүң чидирим кызырылган.

ЧУРУКТА: порттуң чүүл турар бирги райенунуң суг ортээлеринде.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникazы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КИПРДЕ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ, июль 16. (СЭТА). Республиканың дүрүм өзугаар чазааңга удур чепсектиг үймээн июль 15-те дең бамында болган соонда Кипрде байдал нарын болуп артпышаан, ол ышкаш ортулук-биле даштыны делегейниң харылзаазы үзүлгенинден кей чүүлдер билдинмес болуп турар.

Оон кээп турар чамдык медээлерни өзугаар алырга, президент Макариостуң талалаачылары-биле үймээнчилериниң аразында чепсектиг демисел ылаңгыя Пафос болгаш Лимасол районнарында болуп турар. Бо ийи хоорай дүрүм өзугаар чазактың талалаачыларының холунда туруп турар. Оларның контрольдап турар радиостанцияларының дамчыдып турары болза, үймээнчилер чазактың Никозияда радиостанциязын эжелеп алгаш, ону дамчыштыр мөге медээни дамчыдып, эргиздени чедиишкинниг боттандырган, олар ортулуктуң бүгү девискээрин контрольдап турар деп нүүлдээшкинни кылып турар.

Чазакка удур үймээнни үндүргениниң баштайгы шагында-ла чурттуң президентизи архиепископ Макариос өлүттиен деп дыңнадыгны кылган. Кипрниң чонунуң ортузунга хөлээшкинни болдурар дээш, дүрүм өзугаар чазакты үзүткээн деп мөге хоптуу көргүзер дээш база болуп боду чарлаттынган үймээнчи чазакты кодүрер дээш ол чөнгээлиг дыңнадыгларны кылганы илдең болу берген. Чазакка удур ажыл-чорудулгазы дээш эрткен чылын ажыл-ишчиниң үезинде 4 миллион тонна хире чүктү сөөртүп турар. Ол ышкаш Америкадың Арктикадан Антарктика чедир бүгү шыйыталарда каргускен. Садыгның эң-не узун дээн, чижээлээргe, Ленинградтан Чаа Зеландия чедир оруктарынга оларны көрүп болуп. Бистин садыг судноларывысты Европа чурттарының болгаш Японияның, Африканың болгаш Америкадың эриктеринден көрүп болуп бис.

— Бөгүн совет флот херек кырында делегейниң бүгү океаннарында чорүп турар — деп. Т. Б. Гуженко уламчылаан. ССРЭ-нин болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери өске-даа чурттарның аразында далайлап эжиндиреринин харылзаалары акыдунма кадыг ажыллажылганын болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунун принциптеринге таарыштыр хөгжүп турар.

Кубанның эриктеринге барган совет садыг Флоду ол аныяк республиканы бүгү-ле эргежок чүүлдер-биле хандырган. Найыралдың океан кежилдир салынган довурунун таварты бистин корабльлеривис чыл бүрүле 10 миллион тонна чыгам чүктү сөөртүп турар. Интернационалчы хүлээлгезин күүсетпишаан, совет далайжылар вьетнам черге тайбын амыдыралды катап тургузарынга ажыктыг чүктөрин чедиреп турар.

Хөгжүп орар чурттарга Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузалам-чывын далай флодунуң дузазы-биле боттандырып турар. Бистин судноларывыс Европа чурттарының болгаш Японияның, Африканың болгаш Америкадың эриктеринден көрүп болуп бис.

— Бөгүн совет флот херек кырында делегейниң бүгү океаннарында чорүп турар — деп. Т. Б. Гуженко уламчылаан. ССРЭ-нин болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери өске-даа чурттарның аразында далайлап эжиндиреринин харылзаалары акыдунма кадыг ажыллажылганын болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунун принциптеринге таарыштыр хөгжүп турар.

Кубанның эриктеринге барган совет садыг Флоду ол аныяк республиканы бүгү-ле эргежок чүүлдер-биле хандырган. Найыралдың океан кежилдир салынган довурунун таварты бистин корабльлеривис чыл бүрүле 10 миллион тонна чыгам чүктү сөөртүп турар. Интернационалчы хүлээлгезин күүсетпишаан, совет далайжылар вьетнам черге тайбын амыдыралды катап тургузарынга ажыктыг чүктөрин чедиреп турар.

Кипрге удур сулчээни чүгле Афины эвес, харын НАТО кылган болуп турарым ында айтып турар. Бо агрессчи организацияның удуртукчулары Кипрни «НАТО-нуң сугга дүшпес авианесези» кылып алырын шагда-ла бодап келген, ол ортулукка шериг-агаар болгаш далай баазаларын тударын, ол ортулукту Чер ортузу далайның чөөн талазынга болгаш Чоонку Чөөн чүкке шериг стратектиг планнарынга ажыллаарын оралдажып келгени билдингир болгай. Макариостуң чазаа Кипрниң хамаарышпас чоруу болгаш бот догуннаашкынывы дээш, Кипр Республиканы шериг болугленишкиннеринге каттыштырбас дээш турмуп келген, ол чорук НАТО-нуң бөлүктеринге таарышпазы илдең.

Ортулуктуң чонунуң калбак кезинниң деткип турары Кипр Республиканың чазаанның политиктиг угланышкынын эскертирин чедип ап чадап чаагы, империалистиг күштер чепсектиг сулчээни кылып, Кипрниң — Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнүнүң, демократтыг күрүненiң ишкин херектеринге каршы холгаарлаашкынны кылган.

Афиныдан кээп турар эске медээлерде чугаалап турары болза, ында грек дээди шериг удуртукчуларының хуралы үзүлтел чок болуп турар, Грецияның чепсектиг күштерин дайынчы байдаңче киирген болуп турар.

Кипрге удур сулчээни чүгле Афины эвес, харын НАТО кылган болуп турарым ында айтып турар. Бо агрессчи организацияның удуртукчулары Кипрни «НАТО-нуң сугга дүшпес авианесези» кылып алырын шагда-ла бодап келген, ол ортулукка шериг-агаар болгаш далай баазаларын тударын, ол ортулукту Чер ортузу далайның чөөн талазынга болгаш Чоонку Чөөн чүкке шериг стратектиг планнарынга ажыллаарын оралдажып келгени билдингир болгай. Макариостуң чазаа Кипрниң хамаарышпас чоруу болгаш бот догуннаашкынывы дээш, Кипр Республиканы шериг болугленишкиннеринге каттыштырбас дээш турмуп келген, ол чорук НАТО-нуң бөлүктеринге таарышпазы илдең.

Ортулуктуң чонунуң калбак кезинниң деткип турары Кипр Республиканың чазаанның политиктиг угланышкынын эскертирин чедип ап чадап чаагы, империалистиг күштер чепсектиг сулчээни кылып, Кипрниң — Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнүнүң, демократтыг күрүненiң ишкин херектеринге каршы холгаарлаашкынны кылган.

ТУРЦИЯ ЧАЗАКТЫҢ ШИИТПИРИ

АНКАРА, июль 16. (СЭТА). Национал гвардияның үймээнинин түннелинде Кипрде күргустуна берген байдалды Турцияның Министрлер Чөвүлели бодунуң хуралынга чугаалашкан.

Турцияның чазаа Кипр күрүненiң хамаарышпас чоруун үрээрин болдурбазынга долу шиитпирлиг, а ол ышкаш ортулукта общиналарның эргелерин делегей дугуржулгаларында хүлээп, көргөн чоруун үретпес деп ында парлаан түскай медеглелде чугаалап турар.

Чайгы каникулда туруп турар парламентинин онза хуралын национал айыыл чок чорук чөвүлелиниң сүмелээнин ёзугаар чымылырар дугайында саналды чазак черн республиканың президентизин Ф. Корутюркка киргеп.

Турцияның премьер-министри Бюлент Эджевит чуртка аян-чорук кылырын соксатkаш, найыылалза ээп келген. Кипрде байдалга хамаарышыр оон чугаалаапы болза: херекти өлүүрүкчү чорук-биле, шериг эргилдезиң-биле болгаш каржы күш-биле шиитпирлээринге бүзүреевейн турар бис. Чепсектиг хан төгүүшкүүлүг сүлчээнин дугайында медээни дувүрээнин-биле дыңнадывыс.

СТАМБУЛ, июль 16. (СЭТА). Турци чазактың төлээлекчизи ол хүн Англияга дилег кылгаш, Кипрде турун турар англи шериглерни турци-англи кадыг кылыр хемчеглерге ажыглаарын кыйгырган.

Бир эвес шериг үймээнинин удуртукчулары Турцияның ортулукта общиналарының эрге-ажыынга удур күүлдер түүлгедир болза, база ортулукту Грецияга паттыштырарын ораалдажыр болза, ындыг хемчегни алыр апаар. Кипрге чорудар хемчеглерни «турк-киприоттарның аймыл чок чорууи камгалаар» сорудга-биле чорудар деп Турцияның информация министри Орхан Биргит медеглээн.

«Грецияң Кипрниң хамаарышпас чорууң үрээ турар» деп Турцияның премьер-министри Бюлент Эджевит Кипрде шериг үймээнинге Афинының ролюн чугаалап тургаш, демдеглээн.

СТАМБУЛ, июль 17. (СЭТА). Чайгы каникулче тараткан Турци парламентинин онза сессиязын июль 18-те чымылдырар дугайында шиитпирни Турция Республиканың президентизи Фахри Корутюрк хүлээп алган. Чазактың болгаш чурттуң бүгү политиктиг партияларының күзелинге дүүштүр бо шиитпирни үнаргеп мен деп президент медеглээн.

Турцияның Кипрге дайын тёлазы-биле киржилгезинин дугайында айтырыгны сессияга шиитпирлээр.

Күрдепартаментинниң медеглели

ВАШИНГТОН, июль 16. (СЭТА). АКШ-тың күрүне департаментизи Кипрде болуушкулга хамаарыштыр медеглел кылгаш, дүрүм өзугаар чазакка удур чепсектиг үймээнним Кипрниң «ишкинги херээдир» дээн. АКШ-тың Кипрге хамаарыштыр политикazы эрги хевээр: «Кипрниң хамаарышпас чоруун, девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турарын база конституция албан чердерин деткиири» деп күрдепартаментинниң төлээлекчизи медеглээн. АКШ «ынчыл политиканы деткиринче оске чурттарны кыйгырган» деп күрдепартаментинниң төлээлекчизи чугаалаан.

Кипр айтырыынга хамаарыштыр АКШ-тың туружун «Вашингтон пост» содуң ыыжчаар тайылбырлаан: «Афины хунта Кипрге национал месилдежиишкинни өөскүзүп чадавас дээр дугайында сагындырыгны күрүне департаментизи элээн каш айларның мурнунда алган» «Ынчалзада Вашингтон ындыг үүлгедиишкинни болдурбас дугайында сагындырыгны Афинызга бербээн, харын ол районга стратектиг бодалын барымаалап, хүүтага шаптык каттаавай америк чазак билбээченеп, кааң» деп оя-ла содуң бижээн.

ДХМ-ниң тайылбыры

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи аңаа болган парлалга конференциязынга архиепископ Макариосту Кипрниң президентизи деп Англияның ам-даа саналтурарының дугайында чугаалаан.

Кипрде болуушкунга болгаш Чер ортузунуң далайының чөөн талазында байдалга оон салдарынга бодунуң «сагыш салып турарының» дугайын Грецияга Англияның илереткенин төлээлекчи дыңнаткан. Англия бо айтырыг дугайында НАТО-нуң оске-даа чурттары-биле болгаш Каттышкан Штаттар-биле чугаалажып турарын ол айыткан.

КИПРНИҢ ДИЛЭЭ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июльдуң алдында Кипр КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиндеп «республиканың хамаарышпас, бот догуннаашкынныг чоруун болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар эргезин камгалаарының хемчеглерин алырын» дилээн медеглел кылган. Чөвүлелдиң даргазының адынга КНО-де Кипрниң доктаамал төлээлекчизиниң чорутkан чагаазында Кипрниң херээнге даштыкыдан холгаарлаашкынның түнелинде ол оргулукта «республикага-даа, а ол мышкаш Чөөн талакы Чер ортузунуң далайының девискээрининге-даа шыгыы үржуктарны кылып болур байдал тургустунганының» дугайын айтып турар Кипрниң төлээлекчизи алган айтышкыннарга үнделилээш, Айыыл чок чорук чөвүлелин дүргеп чыылдырар дугайында дилээн.

Чөвүлел. хуралын чыылдырар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Чимгине секретары К. Вальдхайм Кипрде байдалды чугаалажыы-биле Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хуралын доп-дораан чыылдырарын саналдаан. Кипрде сөөлгү болуушкуннар делегейде тайбынга болгаш айыыл чок чоруккa шыгыы үржуктарын чедирип болурун, а ол мышкаш ол оргулук талазы-биле КНО-нуң албан-хүлээлгезин барымаалаашкынындыг шиитпир кылганын Айыыл чок чорук чөвүлелиниң даргазынга К. Вальдхайм чорутkан чагаазында айтып турар.

К. Вальдхайм бодунуң Кипрде түскай төлээлекчизиннден болгаш Кипрге тайбынны камгалаар талазы-биле КНО-нуң делегей шеринниң командылапчыларынга алганы дыңнадыгларынга үнделилээл. Кипрде байдал дугайында чыылгарын бижээн.

Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хуралы июль он алдының орай кежээнинде болур ужурлуг турган.

МАКАРИОСТУҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ, июль 16.(СЭТА). Кипрниң президентизи архиепископ Макариос ол хүн бүгү улут күрүнелерге, бүгү паймралдыг чурттарга, тайбынга ынаашылдыг бүгү кижилерге кыйгырыг кылгаш, «хамаарышпас чорук, бот-эрге дээш, демократтыг эргелер дээш база грек диктатурага чагыртпас дээш кипр улустуң демиселин детиириниче оларны кыйгырган. Макариостуң медеглелин чурттуң дүрүм өзугаар чазазынга шынчы күштериниң контролунда турар радиостанцияларының бирээзи дамчыткан.

Күрүне эргилдезин Афинының шериг хунтазы организастаан, олар ол сорулгага ортулукта грек шеригниң 950 кижизин болгаш национал гвардияның удуртулгазынга турган чүс-чүс грек офицерлерни ажыглаан деп президент дедиглээн.

Ынчангаш грек хунта Кипр Республиканың хамаарышпас чорууң болгаш бот-эргезин үрээп деп ол айыткан. Олар чаа президентини соңгаан. Ынчалза-даа хунтаның эргилдези бүтпээн. Оларның кара-чагыс чедип алган чүвези — Кипрниң радиодамчыдыргга корпорациязын болгаш чамдык базымнарны эжелеп алганы болуур. Республиканы узуткаарыл-биле чүүлүн турар идегеттерге удур ортулуктуң улустары боттарында бар чепсектерни ажыглап, маадырлыы-биле демисежип турар.

Үймээнчилерниң дуулаалдарынга чагыртпазынче база дүрүм өзугаар соңгуулаан президентиниң долганзыр каттыжарынче киприоттарны президент Макариос кыйгырган. Кипрниң улузунуң удурлажышкынынга көргүзүп, хоспазга аъзын демисежип билириниге грек эрге-чагырга таварыжыр деп ол медеглээн.

Кипрниң улузунга АКЭЛ-диң кыйгырыы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ында келген медээлер ёзугаар алырга, Кипрниң куш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партизаныың (АКЭЛ) баштаар черн Кипрниң улузунга кыйгырыг үндүрген. Ында чугаалаар турары болза:

«Патриотчу кипр улус!

Афинының фашистиг диктаторжу эрге-чагыргазы президент Макариостуң дүрүм өзугаар тургустунган демократтыг чазаан дужүр октаар болгаш чалча чазакта тургузар сорулга-биле Кипрниң иштики херектеринге болдунуң чепсектиг күштери-биле ажык холгаарлаашкынны кылып турар-дыр. Олар танкылар болгаш куяктыг машиналар-биле дижинге чедир чепсегленип алгаш, Никозияда президент ордузун, архиепископтуң турар башкынын, радиостанцияны, телеграфты болгаш чазак черинiң оске-даа бамынларын улуг чиигиргелерге таварышпышаан, эжелеп алза-даа, олар президент Макариосту болгаш оске-даа политиктиг удуртукчуларны тудуп азы өлүүрүп шыдаваанnар. Макариос Пафоста ырнят болгаш кадык-чагай туруп турар. Ол «Хостуг Кипр» радиостанциязын дамчыштыр бодунуң кыйгырыын кылган. Республиканың дүрүм өзугаар шериг күштерн Пафосту, Лимасолду болгаш Кипрниң оске-даа кол-кол районнарын холуунда тудуп турар. Фашистиг эргилдеге хообилу-дүрүмге шынчы күштер болгаш улустуң чепсектиг удурлажышкынны ойтур шавышкынны кылып турар.

Эргилдениң киржиичилериниң бүгү байдалды холга ап, чөгүрүм турбазының хереглелги чонну боттарының бажынларындан үнмейн олурарынче үргүлүү кыйгырып турары болур. Сүлчээчилериниң холунда киргеп Кипрниң радиостанциязының дамчыдылгаларынга бүзүреевенер. Оон хоп-мете дамчыдылгаларының хереглээн аъзырге, дүүн оларның Макариосту өлгеп деп медеглээни болур. «Хостуг Кипр» деп радиостанцияның дамчыдылгазын ыыжнанар.

АКЭЛ Кипрге даштыкыдан организастаан фашистиг эргилдени шиитпирлиг-биле бүрүү шаптышаан, улусту аъзаа удурлажырынче болгаш улуска соңгуткан республиканың президентизи архиепископ Макариосту долгандыр сүрүй каттыжарынче кыйгырыг тур.

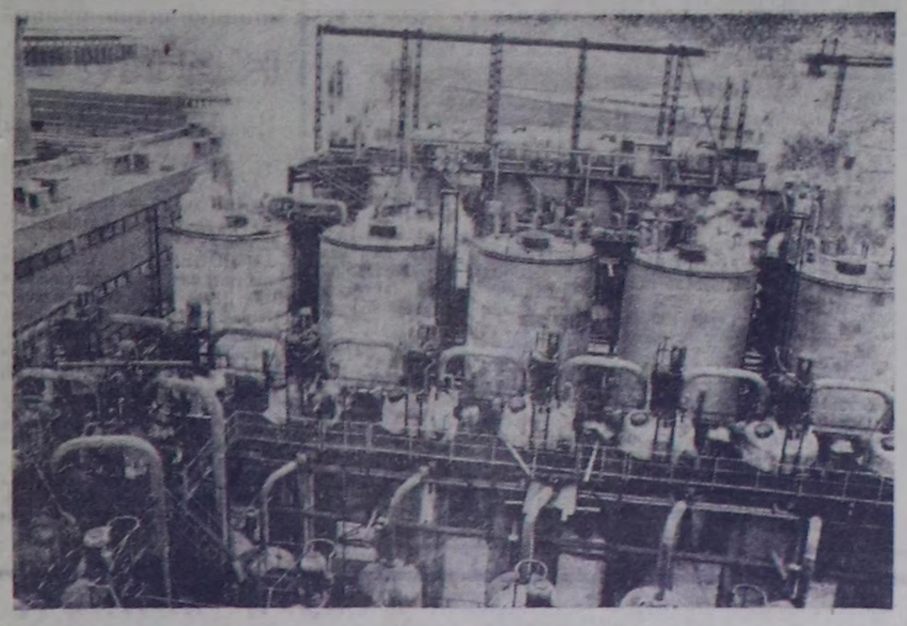
Кипр улустуң улуг оннүү Совет Эвилели болгаш делегейниң демократтыг күштери болдунуң хостуг эргези аъзын демисежип турар кипр улустуң болгаш президент Макариостуң дүрүм өзугаар тургустунган демократтыг чазаанның талазында туружуп турар.

Сүлчээчилер шаап-даа бүзүраашкыга таварыжыр. Фашизм тирилеттирер! Кипр улус тиилээр!

Хостуг кипр улус болгаш оон дүрүм өзугаар президентизи архиепископ Макариос делгерезин!

Кипр улустуң чөнгүс аъзы болгаш демисели делгерезин! Кипр делгерезин!

Даштыкыдан баштаткан фашистиг сүлчээчи үймээнчилер советтерзин!»

Алюминий үлетпүрүнге совет-венгр кадыг ажылдажылга ажы-дүүма социалистиг чурттарның кайы-кайызынга ажыктыг кооперастажылгазының үлегер-чижээ. Алюминчий будуүреринге ажыглаар венгр дой-довуракты ССРЭ-же чорудуп бээрге, Венгрия Улус Республиканың үлетпүрүнге ажыглаар металлыг оортан чиик өртемтиг электрознергияга эзилдирип берип турар.

ЧУРУКТА: Венгрияның алюминий заводу.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

Юридиктиг консультация

ЭЛЕКТРИ ЭНЕРГИЯЗЫН АЖЫГЛААНЫ ДЭЭШ КАНЧААР ТӨЛӨЭРИЛ?

Кодээде башкылар, эмчилер, культура ажылакчылары электроэнергияны ажыглааны дээш оон ортээн канчаар төлээрил? Башкыларга улус ээредилгезининг шугуму ону канчаар төлээрил, долузу-биле бе азы чингелдилиг бе? Тускай эртем чедип алганының дугайында диплом алза хамаарылгалыг бе? Инвалидтерге, пенсионерлерге чингелде турар бе?

Б. КАРА-САЛ,
Чөөн-Хемчик район.

Авторнуң редакцияга чоруткан бо чагаазынга хамаарыштыр облпрофчөвүлелиниң бирээн С. А. ДОРСАТТЫҢ консультациязын бөгүнгү «Шын» парладывыс.

* * *

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың августа 5-те үлегер алганы № 453 дозаалдың ёзугаар республиканың кодээ черлеринде болгаш ажылчын суурларынга ажыл-дап, чурттап турар бедик мергежилдиг медицина, ветеринария ажылдакчыларынга башкыларга, культура-чырыкчыларга, албан черлеринің ажылдакчыларынга амыралга хамаарылга чарыгзалларын дараазында хемчээлге халаска тыпсырын зокталтаан:

а) ог-бүлелиниң кежигүнү бүрүүнүге хамаарыштыр 9 дөрбелчин метр чурттала шолуг: 30 дөрбелчин метр хемчээлиг чурттала шолүнге 260 төнна хемчээлге деннеп тургускан олар чүүл чырыткы таламызынга: 20 дөрбелчин метр ажыктыг чурттала шолүнге 60 вольт күштүг электроламп, азы 120 киловатт-шак электроэнергия йиикке. 40 литр керосин. 21-ден 30 дөрбелчин метр чедир ажыктыг чурттала шолүнге 75 вольт күштүг электролампа йиикке. 180 киловатт-шак электроэнергия, 60 литр керосин. 30 дөрбелчин метрлеп оруг ажыктыг чурттала шолүнге 100 вольт күштүг лампа йиикке. 240 киловатт-шак электроэнергия. 80 литр керосин.

Бир эвес специалистиң коммуналга талазы-биле хандырылгазы үстүнде чингелделерден ажыл чүүл болза артыкаллы болуг ниити чурум бүзүлгаар төлөөр.

Үстүнде корлуңнең чингелделерде эвчилерге хамаарыштыр чамдык кыныгаразыкчыларны тургускан. Ол дугайын үстүнде чугаалаашкынывыс токтаалга айыткан.

Специалистен ог-бүлезиниң кежигүнүге оон-биле казы чангыс ог-бүледе чурттап турар ашаа (калайы), ада-иезин, уруглары, назы-хар четпээн гуннамалары хамаржыр.

Бедик мергежилдиг специалист кижи ог-бүзевин коллээзи бойбайн турар-даа болза, үстүнде корлуңнең чингелделерни бир дөмей алыр эргелиг.

От-буле кежигүнүнүң бирээзи (чижээ, ашаа) ол чингелделерни ап турар болза, еске кежигүнүнүң (чижээ, калдыынга) чингелделер тыывыскас.

Бир эвес специалист болуунун хүүза бажынына чурттап турар болза, чырыткы болгаш одалга талазы-биле чингелделерни тывыскаш, бажыы холезинге чингелде бербес.

Бедик мергежилдиг специалист ээзге-ле чүгле дээш эртемниг улуска хамаржыр дээни ол эвес. Үстүнде корлуңнең чингелделер болза, оон ээзди, ортумак эртемнииңге азы курс доскалыңга хамаарышпас, харын ажылдакчы кижи болуунда опшактан ажылынга бедик мергежилдиңиле ажылаан турар болза чингелделерни алыр.

Пинзиллитерге болгаш пенсионерлерге коммунал хандырылга талазы-биле чингелделер корлуумейн турар. Ынчалт чингелделерни персоналыг пенсионерлер алырлар.

ХЕВИС ЫШКАШ АЯҢДА

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ

Кызыл хоорайның үстүү талазында, Каа-Хемниң чурумалдыг эриинде хевис ышкаш аян бар. Аныяктар слёбу эрттиргеринге, пионерлер олча ажыдарынга бо аян дыка-ла таарымчалыг чер.

Ай шида бичии салгакчыларың, гори, барабанныр, хөглүг хогжумнуң үнү долган — школа-интернаттың «Дзержинец» деп пионер лагери ажыттынган.

— «Дзержинец» деп пионер лагеринің кол соруглазы — бистиң школаның өөренишкинлерин ажыктыг күш-ажылга кижиндирер, хүше, арыг аагарга, сугга дамчыдырары. Ынчангаш оны күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагери деп адаан бис. Материалдыг чаагай чүүлдерни бүдүрүп турар кижилерниң күш-ажылының магалыг-чаагайын, хүндүткелдиин, оон бергелерин мелеп, билир кылдыг школаларны кижилерни чүгүла айтырыгларның бирээзи. Бистиң лагеривис бо айтырыгны шинтирлээринге, келир үениң салгакчыларын күш-ажылга кижиндирериге улуг ролдуу обинаар үжүрулуг — деп, школа-интернаттың класстан дашкаар ажылдар талазы-биле организзакчызы Владислав Афанасьевич Мальков чугаалады.

Республикада ажылдап турар пионер лагерьлериниң эң анаа «Дзержинец» пионер лагерине чораанымнан, ыяа ажылдап турар башкылар болгаш сойхозтарының балазының өөренишкилериң. 7 бүдүүге бригадаларга ажылдап турар. Ында шупту 338 өөренишки хаара туттунган, олар эртем ёзугаар чайладыр ажылдавышаан, дыштанып-дааар. Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының өөренишкилери ээн ажыды кылып турар. Ногаа өстүрери солуун болгаш берге, харыысалгалыг ажыл. «Улуг-Хая» совхозтуң директинизы бүдүүлүге бригадазының кежигүнүнерине бөдүүн хевирлиг турлаш, кухнинын тудуп берген. Келир өөредилге чылында он совхоз Шагаан-Арыгның № 2 школазынга автомашина тургузуу өөренирининг кабинединиң тургузуп, артык кезектер болгаш тускай эртемниг кадрлардыг ханыдырары боттандырар.

Совхозтуң огород бригазында башкы Ш. Кыргыстың удурлугазы-биле уругларга 4,5 га шөлде морковьну, помидорну болгаш капустаны ажыдар. Ында шупту 338 өөренишкиниң хаара туттунган, олар эртем ёзугаар чайладыр ажылдавышаан, дыштанып-дааар. Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының өөренишкилери ээн ажыды кылып турар. Ногаа өстүрери солуун болгаш берге, харыысалгалыг ажыл. «Улуг-Хая» совхозтуң директинизы бүдүүлүге бригадазының кежигүнүнерине бөдүүн хевирлиг турлаш, кухнинын тудуп берген. Келир өөредилге чылында он совхоз Шагаан-Арыгның № 2 школазынга киржиринин, дугайында дужаалды школаларга тараткан. Ол дужаал ёзугаар лагерьлерниң, каттышкан отрядтарның пионерлерни чай дугуруунда дыка хөй даалгаларны күүседир үжүрлүг. Оларның аразында тоску бөлүк чылдың шалмопны тудуглардың шефке ап, болдунар дузалы чедипери, хоорайның, хамаарышкан девискээрлериң погаанчылар талазы-биле «Кымыл чечек» деп операция, погаанчылардың хүнээлээзин бүүдээр чы ажылдар, «Чайны чүүл тур биз» деп недээлаарны эрттиререк киргеп. Совет Тывазының 30 чылынга болгаш фашизмни чылча шапкынының 30 чылынга тургускан калбак чем-чечелерни ап чоруурлар болгаш киргеп. «Тыва — Ада-чурттуң, Улуг дайзының чылдарында», «Чыыштар, байырлалдар, маргылдаалар» деп эгелерлиг аланга методзиктиг сүмелерни берип келгеп. Өөредилге чылының төнчүзүнде хоорайның пионер организациязының штабы фашизмни чылча шапкынының бээр 30 чыл ойнга тураскаакан «Салют, Тинлелге!» деп линге экспонаттар чымылаашкынывыс, маадырларының хөөрелерин диледи. Ында ажыл-агыйларның, ажыл-херекселдериниң, ажыл-хереглеринге ажыл-херекселдериниң, ажыл-хереглеринге ажыл-херекселдериниң, ажыл-хереглеринге

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (9542) | Пятница, июль 19, 1974 чыл | 1925 чылда газеталеттингеН | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-3» — УЖУДУУШКУНДА

Ужудуушкуну башкарар топ, июль 17, (СЭТА). Элчегиниг ажыл хүнүнүң үезинде космонавтар Павел Поповыч болгаш Юрий Артюхин олар эртемниг болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажымына дүүштүр чер кырын база атмосфераны шинчилээр талазы-биле шелелделерин чоруткан. Чер кырының чамдык районнарын чурукка тырттырган.

Космонавтар амыдырал кандырылгазының системазының элементилерин техникатиг шеледе программазынга дүүштүр чоруткам. Чижээ, соок болган изиг сугну чем белеткээринге ажыглаан.

«Салют-3» станциниң боргудазы Черниң кырын болгаш Атлант океанының хевискээрия чурукка тырттырган. Амгы үеде мында делегей программазын бүзүлээр «Тропэкс-74» деп комплекстиг шинчилээшкинниң чорудуп турар болгай.

Ол-ла үеде ук районну «Метеор» деп метеорология спутниги база чурукка тырттырган. Оон алыр янзы-бүрү хемчээлдиг чуруктар эртемге улуг сонуургалды болдурар.

Элтер Павел Поповичиниң болгаш Юрий Артюхиниң байдалы эки. «Салют-3» станциниң ужудуушкуну уламчылап турар.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Кипр Республиканың дүрүм бүзүлээр чазаанга удур грек шериг эрге-чагыргаларының организастаазы шерит үйлезинни уламчылап турар. Мынчаган Каттышкан Нациалар Организациялыының кежигүүн — бүрүн эргелиг күрүвеңнің ишкиги херектериниге даштыкыдан шериг күжү-биле каржы холгаарлаашкын үргүлчүдеп турар-дыр.

Кипрде болуп турар болуушкуннарны иштики дениселдин түннелә кыдыр көргүүлүг, ол кем-бүрүүлүг үүлгединишкинге болдунун хамааржып турарын грек чазактын чажырар дээн оралдажышкынны кымны-даа мегелеп шыдавас, оон-биле кадны барыын чүкте чамдык болуктер ол шыдыг шүүлдүг тайылбырлаашкынны деткип-даа турар. Кипрде үймээн болза ында турүп турар, грек чазактың ынаар чорутканы. Афинылаң дужаалдарга чагыртып турар грек офицерлериниң үүлгедин болур дээрэн бүгү делегейге билдингир. Мынчаган грек чазак бодунун кылган үүлгедин дээш харыысалгадан чайлап шыдавас.

Түскай хамаарышпас даштыкы политиканы — калаада каттышпазының политиказын чорудуп турар Кипр Республиканың түскай хамаарышпас догуннаашкынның күрүне боон хамаарышпас турар чорүүн Совет Эвилели деткип келген болгаш деткинр-даа апаар. Совет Эвилелиниң ындыг чайгылыш чок гуржүн делегейнин улустарының деткиш чүүлдүгүнүн түвары биллингир.

Тэйбынны болгаш хосталганы үнелеп турар бүгү күрүнелер Кипрнин президенти Макариоска баштаткан дүрүм бүзүлээр чазаан камгалаар дээш. Кипрнин иштики хереклерииге даштыкыдан шериг күжү-биле холгаарлаашкынны сөкседыры үзэш туржүр үзүрлүг. Баштайгы хемчег кылыр Кипрден бүгү грек шеригдерни үнүргеп турар үзүрлүг.

Кипр Республиканың түскай болгаш хамаарышпас чорүүнүң халаазаннар-даа, үйлэнчилерни күткээнер болгаш оларның кем-бүрүүлүг үүлгединишкиннерни билбээченнер турарлар-даа харыысалгадан чеже чайлавастар.

ДЕЛЕГАЦИЯ ЧАНЫПКАН

«Социалистиг Польшаның 30 чылы» деп дезгелгенин ажыдыышкынынга киржирибиле ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүү, ПҮР-нүн Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич баштаан Польша Улус Республиканың партия-чазак делегациязы июль 17-де Москвага кезгенинин соонда ол-ла хүн Төрээн чуртунче чорупкан.

Делегацияны эртер А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Ф. Катушев, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, албанийн эске-даа кижилери үзээн.

(СЭТА).

ЧАРЫШ ХАЙНЫККАН

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Улуг-Хемник ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин ажыл-ишчилери бедиткен хүлээлгелерни алган.

Ыяш салдадыр сезонда 75 мун кубометр ыяшты салдадыр турган, оон үжеп ажыг мун кубометрин чедирип алган. Арткан ыяшты чогуур хуусаазында салдадыр дээш коллектив күжениишкинниг ажыглап турар.

Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунга Н. Ширинкинин, А. Мельниченковун, Ц. Павловтун үүрткан ыяшты чыып, сал даар бригалазы хүн нормаларын доктаамал ажыр хүүседип келгеннер.

Ыяш үлетпүр ажыл-агый чери бо чылдың бирги чартында 130 мун рубльнин продукциязын сайгарган. Ол болза чылдың алган социалистиг хүлээлгезинден үжеп мун рубль ашкан.

Коллектив кежигүннериниң соглазоп сөөп ажыл-херектериле карышпайн турар.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи 1974 чылдың бирги чартывында 25.500 тонна соотгур даг-дүгүн арыглаар даалгазындан ажыр 3.200 тонназы хереглекчиларге берген азы будүүлге планында көрдүнгеннизин 8,5 хүү хөй болган.

Комбинаттың эдилелгер аразында будүүлге онаалгазын ажыр күүседир дээш күш-ажылчы маргылаа чангыс хүн-даа кошкан дивейн турар. Валентина Боруновага удуртқан № 5 комсомолду-жанныктар эдилээ чарышка бирги черни алган. Монгуш Кыдыя-оолдуң баштааны № 2 эдилег ийги черни эдилээн.

Фабрикалың арыглакчылары Ак-Довурак хоорайның база комбинаттың тургустунганынган бээр 10 чыл болуур оонга күш-ажылчы белекгерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ АДААН

«Тыва кобальт» комбинаттың парткому, дирекциязы, профсоюзтар болгаш комсомол комитеттери цехтер аразында социалистиг чарыштың чартык чылдың түннелиниң ундургеш, тиилекчилерни адаан.

Кол цехтерден рудниктиң ишчилери бирги черни алган. Планнан ажыр 580 тонна химе руданы комбинатче чоруткан. Ийнги болуктен сенгелге-механиктиг пехтин коллективи бирги черни эдилээн.

Мурнакчы бригалазыны, профессия талазы-биле эң эки ажылчыларны база тодаткан.

ЧАРТЫК ЧЫЛ ТҮННЕЛИНДЕ

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунун бюрозу, ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскому болгаш райпрофчөвүлелди салыг коллективтериниң аразында социалистиг чарыжының түннелин үндүрген.

1974 чылдың бирги чартывында Чаа-Холдун ажылчын кооперациязы үүрмектеп салар даалган сагырлгазының планын 102,9 хүү, ниитиниң чемненнигелгининиң — 107 хүү болгаш эске-даа көргүзүлгелерни ажыр күүседкен, районга чарыштың тиилекчизи болган. Коллективке партия райкомунун, райкүүскомунун болгаш райпрофчөвүлелдиң шилчир Кызыл түгүн тыныскан.

Совет Тыванының 30 чыл ооңга

ТАҢДЫЖЫЛАР БИРГИ ЧЕРДЕ

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартында Таңды районуң малчынары планның онаалгаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдаан. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер база салдар талазы-биле социалистиг чарышка районнуң ажыл-агыйлары эки түннелдерни чедип алган.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому тодарадыкчы чылдың баштайгы чартынын социалистиг чарышының түннелдерин үндүрген, мал ажылының талазы-биле Таңды районну (партия райкомунун бирги секретары Г. А. Заркевич, райкүүском даргазы К. М. Ак-кыс) чарыштың тиилекчизи деп санаан. СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш комсомол обкомунуң шилчир Кызыл түгүн 500 рубль акша шаңналы-биле кады ол районга тыпсырын шиитпирлээн.

Шаңналы тыпсырынга тураскаатқан районнуң партия ажыл-агый активиниң хуралы бурунгу хүн СЭКП Таңды райкомунуң хуралдаар залынга болуп эрткен. Оон ажылынга районнуң партия, совет органнарының, колхоз, совхозтарның удурткулары, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемнигилери, мурнакчы малчыннар киришкен.

Районнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралын партия райкомунуң ийнги секретары Н. Ф. Болотов ажыткан. СЭКП обкомунуң ийнги секретары В. Н. Филипповка сес берген.

СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш комсомол обкомунуң мал ажылдакчыларының араазында социалистиг чарыжының түннелдериниң дугайында докладаалын чыылганнарга ол хомчуп ташыптырган. Бирги чартык чылда эт, сүт, дүк бүдүрелиниң, күрүлеге садарының база малдың баш санын өстүрериниң, оон продуктулуг чоруун белдирериниң талазы-биле чедип алган чедишкиннери дээш районну шилчир Кызыл түк, бирги чергелиг дипломун 500 рубль-биле кады шаңналыын дыңнадырга, хуралдың киржикчилери дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Шилчир Кызыл тукту, бирги чергелиг дипломун районнуң үлүртүкчуларынга, мал ажылының мурнакчыларынга эң Филиппов байырлалдыбиле тывынжаш, таңдыжыларга келир кварталдарда оон-даа артык күш-ажылчы чедишкиннерлиг болурун күзээн.

Эң В. Н. Филиппов республиканың болгаш районнуң көдээ ишчилериниң мурнунда амгы үеде салдының турар чугула сорулгаларының дугайында чүве чугаалаан. Совет Тываның 30 чыл ооңга күш-ажылчы чедишкиннериглиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш республиканың чер болганда калбарткан. Анаа таңдыжылар эң-не идепкейлиг киржирин ол ёкыткан. Тараалар, погаа аймаанның чайы ажаалдазын эккиждер, мал чеминиң белеткелиг эки организастаар, эът, сүт бүдүрүлгезин ковүлелдир хемчеглерни алырын эң Филиппов чугулаган демдеглээн.

«Революциянын чалбыжы» совхозтуң хойжузу И. П. Сафонов, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң директору В. Н. Кожушко, Тока аттыг совхозтуң кол зоотехниги Ч. С. Хертек болгаш өскелер-даа хуралга санал бергеп. Олар районнуң көдээ ишчилериниң күш-ажылын бедин-биле үнелээнинге өөрүг четтиргеин илереткеп, чылдың арткан кварталдарында-ам улам эки ажылдап, Совет Тываның 30 чылына талептиг ужуражырым чугаалаапнар.

СЭКП райкомунуң ийнги секретары Н. Ф. Болотов түңнелинде сес алгаш, таңдыжылар моон соңгаар бердингеп онаалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш улам эки ажылдаарын СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге бүзүреткеп.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТА: тук тыпсын турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ УЛУГ-ХЕМ РАЙОНУНУҢ УЛУС СУДУНУҢ УЛУС ШИИТКЕКЧИЗИНИҢ СОҢГУЛДА ХҮНҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) улус судтарының соңгулдаларының дугайында Дүрүмүнүң 68, 69 чүүлдерине дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Улуг-Хем районнуң Чөөн талакы соңгулда округунуң талазы-биле өскүзер үнүп чоруткан улус шиитккекчизиниң орнунга Улуг-Хем районнуң улус судунуң улус шиитккекчизиниң соңгулдазын 1974 чылдың август 4-те, воскресеньеде эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың июль 17.

ТОЖУ РАЙОННУҢ УЛУС СУДУНУҢ УЛУС ШИИТКЕКЧИЗИНИҢ СОҢГУЛДА ХҮНҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) улус судтарының соңгулдаларының дугайында Дүрүмүнүң 68, 69 чүүлдерине дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тожуның соңгулда округунуң талазы-биле өскүзер үнүп чоруткан улус шиитккекчизиниң орнунга Тожу районнуң улус судунуң улус шиитккекчизиниң соңгулдазын 1974 чылдың август 4-те, воскресеньеде эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың июль 17.

БАШТАЙГЫ САРААТТАР

Таңды районда «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтуң Кара-Булун салбырында эш Ермолаев удурткан сигенчи бригада бо хүнүмерде 5 сарыат сигенни белеткеп тургускан.

Тракторист Л. Фуштиков сигген чезилдезинде хүнде ийн нормазын күүседип, планын ажылдап турар. М. Шавы, Б. Сульдүм, С. Сирин олар грабль-биле сиген болеринге, М. Ойнаров сарыат салырынга кестирактиглер дулавайн турарлар.

В. ШОЙЛАА.

„НОГААН ӨҢНҮКТҮ“ КАМГАЛААР

Бо чайын чаъс чагбаан, кандаашкын болганының түңнелинде арга-арыгларга ерт айылыы улуг болуп турар. Өрттериниң күрүнеге чедирил турар кегаралы улуг, өрттерни өөрүрер дээш хөй кижи күжүн, транспорттуң, акша-хөреңгинни чарыгдап турар.

Ногаан өңнүкту камгалаар талазы-биле хемчеглерни республиканың партия, совет органнары амыдап ыкпаан болгаш ону амыдыралга боттандырып турар. «Арга-арыгны өрттен камгалаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың март айда хүлээп алган. Оон кайчаар күүседттинип турарын чугаалап бээрин өөрүрер демисел талазы-биле республика комиссиязының немингүнү. Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Т. И. Вероникованы бистиң корреспондентивис дилээн.

— Чүүң-даа мурнунда ындыг амыдыралынга арга-арыгның ужур-дузазының дугайын чугаалап берип көрүңерем, Терентий Иванович?

— Кижиниң амыдыралынга арга-арыгның ужур-дузазын үнелеер дедиселди тывары берге. Бистиң тыныш турар арыг агаарывыс, үлетпүрге чиг-эт — бо бүгү болза сиогаан өңнүктүн» ачызы болгай-ла. Арга-арыг — бомбүрзектиң сөзүлүг окизээ. Климатты чымчадып, суг режимни тааржыдырып, шайлаар столларывыска амданныг чемни берип, эм айманы, техниктиг чиг-этти берип, кижиге дыштыг хандырып турар.

Арга-арыгның ужур-дузазын Совет күрүнеңиң үндезилекчизи В. И. Ленин бедин-биле үнелеп чораан. Владимир Ильич Москвадан долгандыр турар арга-арыгны камгалаар дугайында тускай декреттиң өгленгенин болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сескн чыжының сессиязынга бойдустуң камгалаарының айтырыгларын үлэмнигай кижилериниң болгаш бойдус хурлавырларын чөптүг ажылдарының айтырыгларын база чугаалажаан.

— Кандаашкын болганындан бээр бо чылын ерт хөй болган. Амгы үеде республикада байдал кандыг ирги, оон дугайында чугаалап көрүңерем.

— Эрте дүшкен час, кандаашкыла өрттер хөй болуруп болдурган. Чүгле апрель болган май айларның дүргүзүнда он-он өрттер республиканың барык бүгү районнарынга болгулаан, оон түңнелинде тайганың дыка улуг девискээри өртенген болгай. Бо талазыбиле дүрген хемчеглерни алгаанының түңнелинде база июнь айга болган чаашкылларның соонда чер болганда өрттерни өөрүрген. Бичалза-даа оон чедирген когаралы канчаар-даа аажок улуг. Өрт өөрүрериге киришпеен кижилерге, ужар чүүлдү ажыглааны дээш дыка хөй рубльди чарыгдаан. Бир эвес ерт айылынга удур-демисешкен бүгү хемчеглерни алыр болза когарал оон-даа дыка улуг деп чүвени чугаалаза артых эвес боор. Өрттер аңнымыр ажыл-агый черлериже улуг когаралы тавариштырын турар.

Июль айның 10-дан 14-ке чедир үеде тайгаларта 23 ерт кыпкан, өрттеткен черинге хемчеэли муң гектар ажыт. Тожу районга, Кызылдың Кунгуртугга болгаш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Таңды районнарга хөй өрттер болган.

Өрттериң болуп турар кол чылдагаанны болза, мурнудазында ишкидың кижилериниң серемчилел чок чорукта болуп турар. Өрттер колдуунда-ла турустан болуктериниң оруктарындан, геология партияларының турүп турар черлеринден, аңнап, балыктап турар кижилеринин одагларындан, чонның дыштавып турар черлеринден болуп турар. Чижек-биле алырга, Хамсара хемге дөрт ерт болган, ону тыныала ылаптыг илереткеп, ында туристи маршруттарның оруунга ол өрттер болган. Саянда геология экспедициялының девискээриниге ийи, Кунгуртуг чоогунга ийи, Ак-Довурак — Абаза аразының оруунун чоогунга ийи ерт болган.

— Арга-арыг өрттериниге удур амгы үеде кандыг хемчеглерни ап турар ярги?

— Эң-не чүштүг, эң-не дүрген хемчеглерни ап турар бис. арга-арыгны ужар чүүлбиле хамгалаар талазы-биле Красноярскиге ужар чүүл базазының Тывада авиабазазының 40 парашютчизи болгаш 35 десантчизи ажылдап турар. Өрттерни өөрүрер-биле аткаар лампчыттыр Кома АССР-дең 30 ерт өөрүкчүзү келген. Чер-черинің ажылчы чоннары өрттерни өөрүрериге кайгамчык улуг дузалыг чедирип турарын демдеглээр аңнар Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарга болган өрттерни өөрүрериге ол районнарның ХЭ—420 нүрттакчыларын киришкен. Өрттерни өөрүрериге улуг организастчы ажылдарны оң черлериниң партия, совет органнары оруктуп турар. Чижээ, Хамсарага болган өрттерни өөрүрериге зонтичаскаашкыны-биле уткаан.

Шилчир Кызыл тукту, бирги чергелиг дипломун районнуң үлүртүкчуларынга, мал ажылының мурнакчыларынга эң Филиппов байырлалдыбиле тывынжаш, таңдыжыларга келир кварталдарда оон-даа артык күш-ажылчы чедишкиннерлиг болурун күзээн.

Эң В. Н. Филиппов республиканың болгаш районнуң көдээ ишчилериниң мурнунда амгы үеде салдының турар чугула сорулгаларының дугайында чүве чугаалаан. Совет Тываның 30 чыл ооңга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш республиканың чер болганда калбарткан. Анаа таңдыжылар эң-не идепкейлиг киржирин ол ёкыткан. Тараалар, погаа аймаанның чайы ажаалдазын эккиждер, мал чеминиң белеткелиг эки организастаар, эът, сүт бүдүрүлгезин ковүлелдир хемчеглерни алырын эң Филиппов чугулаган демдеглээн.

«Революциянын чалбыжы» совхозтуң хойжузу И. П. Сафонов, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң директору В. Н. Кожушко, Тока аттыг совхозтуң кол зоотехниги Ч. С. Хертек болгаш өскелер-даа хуралга санал бергеп. Олар районнуң көдээ ишчилериниң күш-ажылын бедин-биле үнелеериниге өөрүг четтиргеин илереткеп, чылдың арткан кварталдарында-ам улам эки ажылдап, Совет Тываның 30 чылына талептиг ужуражырым чугаалаапнар.

СЭКП райкомунуң ийнги секретары Н. Ф. Болотов түңнелинде сес алгаш, таңдыжылар моон соңгаар бердингеп онаалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш улам эки ажылдаарын СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге бүзүреткеп.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТА: тук тыпсын турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

— Чогум-на республиканың чонундан арга-ыяшка өрттүң үнер, үнмези-даа хамаарыжыр дээрэин демдеглээр херек. Бүгү-де хамаатылар арга-ыяшка чораан оттуг овааырымчалыг ажыглаар, өртке удур хемчеглерни дүрүмнерин ол негелдерини күүседирэ оңза ужур-дузалыг боон турар. А чай төнүүзүнде улус арга-ыяштыг черлерже дыштанып, кат, моогу чыыр, тооруг болгаш тайга-сыянын эске-даа байлаан белеткээр дээш дыка хөй үнер болгай.

Өжүрбээн оттуг ыяштан, хомүр-хүлдеп, папирос-таапкыдан, суг кудуп, өжүрбээн одаргаан, автомобильдиң чаштаан одуруан-даа ерт үнүп болур. Кажан чурттакчылыг черлерге, кижилерниң амы-тынына, азырал малдарга ерт халдап, күрүнеге улуг көгарал чедирер бергенде өжүрүп этелевейн, оны эге бажында өжүрүп, узуткаары белеп болур.

Өрттү көрүп каан кижи бүрүзү ону өжүрериниң шалыпкын арганарын ажып ужурлуг. Ерт аажок чалбышпагалак боон турда ону ыяш будуубиле өжүрери, элезин-довуракбиле хөөп, суг-биле узуткаары белеп болур. Бир эвес ерттү өжүрери берге дыарза, ол дугайын ыяш ажыл-агыйларынга, көдээ Советке, ыяшшын организацияларынга дораан ыңнадыр херек.

Хамаатылардың бедик медеелдер болуру, өртке удур бүгү дүрүмнерни оларның сагыры улустуң улуг үнелиг байлаа болур арга-ыяштыг түлге бистерге эвес, карында-даа келир үениң салгактыларынга хамгалап бээриниң үндезини болур.

Чечектелип хөгжүп орар суурувус

ХҮНДЕН ХҮНЧЕ...

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозу хүндеп хүнче экономика база культура тургузуушкун талазы-биле улам бижигүп, сайзырап олурар. Бистиң суурувусту көрүнерем, кайы хире чагайжып база сайзырап кел чыдар-дыр. Суурда улуг хемчээлиг түлүг ажылы чоруп турар. Бүрен-Хем сүтпү чээрби чылдар мурнунда турганы-биле ам ванчап деминээрил?!

Тоску беш чылдың эрткен үш чылында хей ажыл-ажылдар кылдынган, 300 олуттуг чаа Культура бажыңы тутпуду. Ында делегем улуг спорт залы, хей санныг номнуг библиотека база бар. Культураның бо одагларынга суурнуң чурттакчы тоңу сеткил хандыр дыштаныр ап, солун киноларны, концерттерни, спортчу маргылдааларны көрүп, тематиктиг лекцияларже киржип турар.

Ол шыгжап чаа столовая, чунар-бажың, 300 өөреникчилер өөреннө ортумак школа, механизаттыгаан тараа пуиктузу ажыглавга киргең. 500 дөрбелиң-метр чурттавга шөлү ажыглавга киргең.

Бо бүгү дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың совет көдээш кооперайның денгелинге чедирер дээш могаг-шылаг чок чорудуп турар ленинчи политиказының ачы-хавыязы-дыр. Аңаа бүгү-ле сеткилинден улам сорук киргең бистиң суурнуң, совхозтуң ажыл-ишчи кижилери амыр-дыжын савыңнайк ажылдап турар.

Бегүн бистиң суурнуң бүгү кижилери, республиканың ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, Совет Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле каттышканының 30 чыл оюн күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш бүгү тала-биле белеткеңип турар. Ынчангаш бөттарының мурнунга чаа-чаа хүзөлелелерни алган.

Чер ажылының талазы-биле дараазыда сорулгаларны салып алганын маңаа бижикседим. Ол бүгү херек кырында боттанып болур дээрзинге бүүрелдиг бис. Тарылга шөлүн 6038 гектарга чедирген, оон иштинде тараа культуралары 5680 гектар болган. Бир гектардан-на 12 центнер тараа, 105 центнер картофельди, 320 центнер ногааны, 140 центнер силос культураларын алыр планнаан. Күүдегге 2900 тонна чагай тараны дужаар.

Часкы тарылганың үезинде совхозтуң механизаторлары кызымаккай ажылдаанывр. Көдээ Советтиң депутады Ф. Азановка удуртқан № 2 трактор-хову бригадазы часкы тарылга ажылын ок бир конук иштинде бедик агротехниктиг байдалга эрттирген. М. Анчыга удуртқан № 1 трактор-хову бригадазы база онаашкан ажыл-дерээнге бедик харыысалгалыг болган. Механизаторлар К. Монгуш., В. Шарап, Ф. Миков болгаш өскелер-даа шалыпчы ёзу-биле ажылдаанывр.

Район Советиниң депутады, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи А. Астраханцеваның удуртқан бригадазы чазын ногаа тарылгазының үезинде шалыпкын ажылдаан. Ол бригаданың кежигүннери амгы үеде база-ла чаңгыс кижи дег, деминг ажылдап турар. Олар совхозтуң шээр малының кыргылдазынга баа идепкейлиг киришкен.

Совхозтуң малчыннары база бедиткен хүзөлелерни алган. Мыйыстыг бода малды 2000 башка, шээр малды — 3200 башка, хаваннарны 900 башка, чылгы малды—430 башка чедирер планны салып алган ажылдап турар.

Имек кадарчылары И. Давалай, Г. Уйнук-оол, бызаа ажлаакчылары А. Базыр, А. Лакпа олар бедик көрүзүлерни чедип ап, чаңгыс чер-чурттугларының бедик хүндүткелинде. Хойжу Б. Арлыппан 100 төрүүр хойга онааштыр 90 хураганнарны камгалап алган. Ирт кадарчылары Н. Назыты, С. Чамыян олар база кадарган малын хүр кыштадып, ам кыргылданы доозаш, чайлагладып чорупканнар.

Бистиң совхозтуң, суурнуң кижилери онаашкан ажыл-херээнге дыка харыысалгалыглар. Олар шуптузу Төрээн чуртунуң чырык чагай келир үези дээш ажылдап турар.

Тоску беш чылдың эрткен үш чылында «Бурунгаар» совхозтуң ажыл-ишчилери тараа бүдүрүнүң планын 119 хуу, эътти— 109 хуу, ногааны — 162 хуу күүсеткен.

Үш чылдың дургузунда күрүнеге 6400 тонна тараа дужаар планныг тургаш, 11593 тонна тарааны дужаараң. 6933 центнер эът, 439 центнер дүк күрүнеге дужааттынган, Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 0,3 хуурга өскен.

Ол чылдарның дургузунда 2834 мун рубльдин продукциязын бүдүрер планны совхозтуң ажыл-ишчилери 3090 мун рубль чедир күүсеткен, 2306 мун рубльдин продукциязын сайгарар планын 2492 мун рубль чедир күүсеткен.

Мыйыстыг бода малдың планда көрдүзүнге хонукта немелде денгээни 25 кг хей болган: хойнуң — 5 кг, каваның —3 кг, чылгы малдың —29 кг ковудээн.

Көдээ ажыл-агыйның дүжүдүм улам бедидери-биле ховушөлдерже 1200 тонна органиктиг чемнишчилдиген планнан ажыр сөөртүп чедирген.

Совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының саны көвүдээн. 7 кижи чазактың орден болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан. Ол дээрге бистиң суурнуң ажыл-ишчилериниң шалыпчы кижиге бедик үнелел-дир. Ынчангаш бис аңаа улам сорук кирип турар бис.

Чыл келген түдүм-на суурувус улам чагагайжып, ногаарарып бар чыдар. Ажыл аңаа доозулбас. Бо күзүн суурувус кудумчуларыгга 500 ашыг аныяк мөштерни тарып олуртур бис.

Ада-чуртуң Улуг даймының дедир ээп хөлбейн барган бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыска тураскаалды бо чылдың сентябрь 1-де ажылдаар бис. Ам ол тураскаал кылдыын турар.

Бүрен-Хемниң кижилериң кылыр ажылы хей. Ынчалза-даа ону херек кырында күүседип шыдаарының бүгү аргалары бар.

В. СПРЫГИН,
Бүрен-Хем көдээ Советиниң күүсемунуң даргазы.

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 30 чыл оюн удавас байырлап, эрттирер бис. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының ачызында Совет Тыва экономика болгаш культура тургузуушкун талазы-биле кайгамчык улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Бистиң Тыва АССР-де янзы-бүрү нацияның кижилери ажылдап база чурттап турар. Кижилер найыралы-биле күштүг деп чүвени оон көрүп турар бис.

Бөгүнгү бо арынны Совет Тываның 30 чылынга уткуштур Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозтан белеткедивис.

ЫНАК СУУРУМ

Бүрен-Хем суурга чайын ажыл-иш хайныышкынныг-ла. Күш-ажылчы хүн маңаа эрте эгелеэр. Чөөн чүкте бедик тайга-сыннарның сүвүр бизинериниң артындан улуг хола сарыг паш дег хүн чайынналдыр хүннеп үнүп келир. Оон алдын-сарыг херелдери суурумнуң кызыл-хүрең чүзүттердэн кертип туруп түткен бажыңнарының сөөгларынга ыланнажыр. Оон соонда машина-трактор мастерскаязындан бир-ле кижиниң калбак демирни «кыш-кыш» кылдыр үш катап какканы дыңнаныр. Ол совхозтуң дэргаанаар черинің эртенги медээзи ол.

Бүрен-Хем суурга база бир күш-ажылчы хүн ынчаар эгелеэр. Олөө кудумчулар хайныышкынныг-ла аппаар. Ажылынче ынай-бээр шуушкан кижилерни магадал-биле коор мен. Оларның ярлыгары чүдей омак-хөлүт болгулаар. Аразында амыр-мендизин солушкан, чогум чүлү кылырын хөлчок-ла хөөрешкен чоруп олургулаар.

Совхоз контораязынче шуушкан кижилер база хей болдур. Ол биландыр. Суурувустуң ажыл-ишчи кижилериниң дайынчы штаавы мында болгай. Улуг, биче-даа ажылдың эгези оон тодаратпышп үнер.

Төрээн совхозумга 1965 чылдан эгелеп механизаторлаан эгеледим. Чыл саныңда эки ажылдап, мактадып келдим. Ажылдап, чурттап турар суурумга, оон күш-ажылчы кижилеринге ынак мен.

П. НАЧЫН.

МАГАДААР МЕН

Бо үш чыл мурнунда болган чүве. Бир-ле эртен контора чанынга кыпаштап чор мен. Совхозувус директору дөө-ле кылаштап ор. Ол менче хүлүмзүрүп каап, чоруп олур. Ужуражы бердивис.

— Экн-и, Чамын!—дээш, менче мөге-шыырак халдарын сунду.—Кайнаар баарың ол?

Хол тутчуп мендилешкеш:

— Сиген бригадазы бар чыдыр мен. Ында ажылдап турар-ла болгай мен» Садыглап чордум.

— Шин-дыр харын—дээш, ол мени бодунуң ажылдап олурар кабинединче эдертип аппарды.

Черле чазык-чагагай кижи. Мени шинчилээн хевирлиг коргеш, база-ла хүлүмзүрүй аарак чугаалады:

— Хойдан кадарып көрем.

— Шыдаар ирги мен бе, Николай Иванович?

— Сең шыдаваснга, ким шыдаар боор. Шыдыт бе?

Бичии боданып оргаш, хей кадарарын чөпшээрешкен мен.

Төрээн суурум Бүрен-Хемниң өзүп, сайзырап турарын шуут магадаар-дыр мен.

Бодум 500 аныяк ирттиң бирээзинден-не 2,2 кг дүктү кыргып алдым. Ол бигай эвес көргүзүг болду.

Ч. САНЧАА.

НОМГА ЫНАКТАР

Мен ам ийи чыл ажыр библиотекарлап келдим. Кылып турар ажылым сеткилимге дыка тааржыр. Ынчангаш аңаа чоргаарланып чоруур мен.

Хүн санында чаа-чаа номчукчулар немежип турар. Суурумнуң аныяк-чалыы, кыргын-хоочун кижилери-биле үргүлүү ужуражыр мен.

Дүүн эртен библиотекамны ажыдарым билек, Анна Витальевна Витальевна данигныжын токкуладыр бо кылаштап кирип келдим.

— Экн-и, кызым! Меңээ ам кандыг солун ном тып берип болур сен?—деп айтыра-дыр.

Аңаа дүргеп-не сандайны салып бердим. Оон хар-назыны талыйган. Бистиң суурда эң улуг назылыг кижи ол. Ам чеден бешче кирип турар. Номга дыка ынак. Хөөкүйүүн арай-ла карва четпестеп чоруур. Чүтле карак шилдиг ном номчуур, ол номчуурда, улуг бижиктиг номнар номчуур.

— Сеңээ бээр номнарым эмгежок, Анна Витальевна — дээримге, ол мырыңай чаш уруг дег өөрүп турду.

Аңаа эң солун номнарны шилип бергеш, кудумчуже үдеп кагдым.

Ам номчукчуларымның саны 400 кижи четкен.

Т. АБРАМОВА.

САННАР, ФАКТЫЛАР

●Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң мурнакчыларының саны улам көвүдээн. Совхоз бүдүрүлгезинде чаа-чаа мурнакчы кижилерниң аттары илереп турар. Чижээзээргe, хойжу Б. Арлыпнан 100 төрүүр хойга онааштыр 90 хураганны онча-менди доруктуруп өстүргең. Хойжу Н. Монгуш казарын турары 510 баш хонмнан 1 тонна 914 килограмм дүктү кыргып алган. Азы бир хойдан 3 килограмм 900 грамм дүктү кыргып алганы ол.

* * *

●«Бурунгаар» совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салып турар соруглагы улуг.

●1980 чылга чедир перспективтиг план ёзугаар олар 12500 хей болгаш өшкүнү, 2400 мыйыстыг бода малды, 950 хаванны, 600 чылгы малды өстүрер.

* * *

●Күрүнеге садар мыйыстыг бода малдың бирээзинии-не хирик деңгээзин 350—360 килограмм, хаванны 130 килограмм, хей, өшкүнү 42 килограмм, чылгы малды 330 килограмм чедирерин планнаан.

ЧОННУҢ ХҮНДУТКЕЛИ

Мен Бүрен-Хем суурга 16 чыл мурнунда келдим. Ынчан суур кандыг тургании ам сактып олур мен. Каш борбак куу бажыңнар бар чүве ийин. Оларның аттары-ла бажың чүве-ле болгай. Артында крышазы чок. Чазыс чазырга, дамдылаш туруспаар. Ынчангаш хаваларны сарыг-сарыг дамдылар изи болур.

Ам суурувус улуг апарган. Чаа-чаа чурттарга бажыңнары туттунгулаан, узун дургаар, доора дургаар кудумчулар көвүдээн.

Баштай маңаа келгеш, хенинг, чаңгыс өрээл бажыңга столовая тургании көрдүм. Ур-даа болбайн, аңаа поварлап ажылдап эгелээн мен. Изигде изиг, сооҳта соок бажың-на болгай. Аъш-чем, ногаа аймаа шыгжаар черн бевин чок. Ындыг байдалга ажылдаарга берге-ле турган чүве.

Суурда ам чаа столовая ажылдап турар. Ол деңгем болгаш улуг. Ында улуг, биче соодукчулар ажылдап турар. Аңаа кандыг-даа аъш-чемни үр үеде шыгжап болур.

Үргүлүү поварлап ажылдап келдим. Ам пенсияда мен. Төрээн суурум кижилери меня пенсияже чылыг күүзүнгинер-биле үдеп каан. Суурумнуң кижилериниң меңээ бедик хүндүткели ол.

А. ТЮРИНА.

ӨӨРҮП ЧОР МЕН

Мен Ада-чуртуң Улуг даймының киржикчизи мен. 1943 чылда Курск эътээзинге улуг тулчуушкунга база киргиттим. 120 миллиметр миномёт батареязының снаряд оъткакчызы турдум.

Иномнуң этезинде дүшкүүрлүг-ле болган. Кызыл шериг ынчан гитлержи аг-шеригге удур шавар халдаашкынны эгелээш оларга олүмүг согтуну таварыштырган.

Мен ынчан аар балыглаткаш, шериг госпиталыга келдим. Оон ында дайынга киргиштедим. Ынчалза-даа Төрээн чурт меня дайынчы Кызыл сылдыс орден база медальдар-биле шаңнаан.

Дайын соонда баштай Сарыг-Сепке, оон соонда Бүрен-Хем суурга көшп чурттай бердим. Дайын сөөлүнде чылдарда берге-ле үелер тургулаан. Машина, техника чедипшес, коллективтиг ажыл-агыйлар чаа-ла организаттыгаанып тургулаан. Ынчалза-даа чаа амыдыралче күзел, чүткүлүүн салган кижилер амыр-дыжын савыңнайн ажылдап тургаанар.

Мен ынчан механизатор турдум. Төрээн черниң хөрзүүн чарып, аңаа чагагай тараанны өстүрер, ону чидиргиг чок ажаан алыры дег, аяс-кежин кабда боор. Дайынның үе-чозуурун, өлүм-чидимнин, үргеленчи хоозуралын көргеп солдат мөңээ адын хүн, аяс дээр, тайбың күш-ажыла чүдеп-даа үнелиг, эргим.

Төрээн чурт мээң шудургу күш-ажылымны бедин-биле үнелеп, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин-биле база шаңнаан.

Бүрен-Хем суур ам мээң төрээн суурум болган. Ол мээң карааимга көзүлдүр тургустунуп, хөгжүп келди. Оон бөгүнгү чедишкиннеринге бодумнуң биче-даа болза, үлүг-хуум киргенинге чоргаарланып чор мен.

Чаэрби чыл хире механизаторлап, бригадирлеп келгеш, ам пенсияже үмдум. Чыгладыг бай чурттаганы көрүп, аңаа өөрүп чор мен. Нам чазаамга улуу-биле четтирдим.

Г. ПРОКУЛИН.

Улустуң ыяшдыг үзегер чугаазы бар. «Ыям-ла төрээн черивисе чурттаар бажыңны тудуп ап, аныяк ыяштыг тарып олуртуп, ажы-төлдүг болуп-дур, ол оон бүрүн эртелиг кижизин болдуро. Ынчаарга Бүрен-Хем суурнуң чурттакчыларының дугайында чүнү чугаалаан болурул? Олар маңаа, чаңгыс борбак өрген-даа чок турган ээн черге, бөгүнгү Бүрен-Хем суурну тудуп тургусканнар.

Бүрен-Хемже ам бай-ыыдалдыг «Бурунгаар» совхоз хөгжүп турар.

Бо чуруктарны көрүмер даап. Солагай талазында Бүрен-Хем суурунуң 60 чылдарда туттунгулаан бажыннары-дыр. Олар ам тарымал аныяк ыяштар-биле бүргеттингеп. Ортузунда чурук суурнуң бөгүнгү хевири-дир. Чаа Культура бажыңы, ортумак школа чырык чагагай кестүп турар. Удавас оларны долгандыр аныяк терактер, хадыннар частып үнер.

Оң талакы чуруктa болза паром-дур. Ол суурнуң үстүү талазында туруп турар. Каа-Хемни бо паром-биле кешкеп соонда, Бүрен-Хеминиң хелбегер ногаан тараа, сиген ноолдери, чайлагларыр сени утпуп, өөртүп келир.

Фотолары Х. ОЙДАН-ООЛДУУ.

АТОМНУГ РЕАКТОР

МОСКВА. Теоретиктиг болгаш дүржүлгә физиканың институдунуң бистиң чуртта ан баштайгы дүржүлгә кылдыр ажылдадыр киргени аар суг ажыглап ажыллаар реакторду 25 чыл болган. Ол үе дургузунда аңаа дыка хей санныг дүржүлтаны кылган болгаш оларның түңнели бистиң чуртта база даштыкыга-даа дыка сураглаан. Чижээ, ИТЭФ-тиң реакторунга ядролуг кезекчигештерлиг холумак хеделиишкиниден ангыда, атомнуг ядроларда тускай хевирнин башкаланыышкынын база боп турарын бир-ле дугаарында тодарадып көргөн. Ынчангаш ядроның кошкак кады хеделиишкинин дээрге, бистиң чурттап, көрүп турар бүгү чүүлдеривистен көрүнчүкке көзүлген чүүлдерни бистиң ангылап көөрүвүстүң аргазын бээр тускай хевирнин «керекселиг» боп турар. Бо талазы-биле ажылы 1974 чылдың ленинчи шанналын тывыскан ажылдарга хамааржып турар.

Ол реакторнуң дузазы-биле эртемденнер шаг-үениң ийи үгланыышкынын —«бурунгаар» болгаш «катаар» шимчээшкинниң ядролуг хеделиишкинге кайы хире хевирлиин билип алыры-биле ядролуг күштерниң түр үеде хеделиишкинин база шинчилеп көргөннер. Ынчаарга чер кырында бүгү дириг чүүлдерге үе-шаг чүгле бурунгаар чоруп турар болгай.

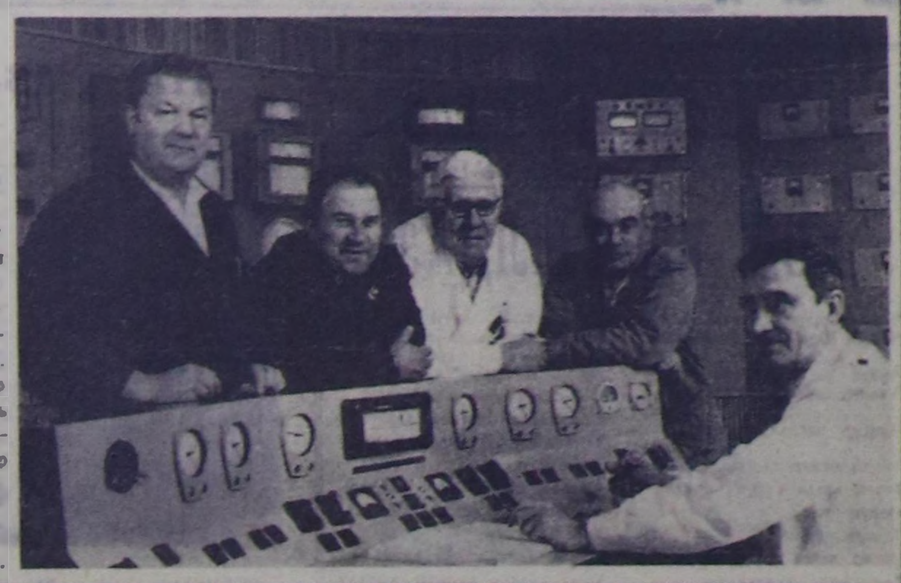
Нейтроннарның ядролар-биле кады шимчээшкинин шинчилээри-биле ИТЭФ-ге нейтроннарның херелтин дыка дүрген эртирер механиктиг селекторларны база тургускан. Оон диттиг хензиг кезектер шуут дурбужүүшкүн чокка шимчээр аргалыг.

Ол реактор-биле дүржүлгә кылын ажыдаар турар эртемденнер улус ажыл-агыйынга чүгүлә херек шынарлыг чаа сорунналыг болгаш изиггә шыдамык холумактарны тывар дээш, кадыг будумелдерни шинчилеп көрүп тураалар. Ол-ла реактор эмнелгеге болгаш үлетпүргә-даа калбаа-биле ажыглаттынып турар радиоактивтиг изотоптарны база кылып үнүрүп турар.

ЧУРУКТА: реакторну ажыглаан эгелээн хүндең бээр ыңа ажылдап турар хөөчүнүнар. Солагай талазынган: слесарь Н. Г. Хахулин, инженер А. Д. Борткевич, улуг оператор С. Ф. Герасимов, слесарь Б. И. Блиндер болгаш ээлчег начальниги инженер С. Г. Гаврилин.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ ЧҮҮЛДЕРИНИҢ НОМУ

СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш чүүлдериниң «Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында» деп номуя политиктиг литература парлаар чер үндүрген. Ында 1964 чылдан 1974 чылга чедир документилерни болгаш материалдарны киирген болгаш идеологияның, культура-кижизидилгениң база масса-политиктиг ажылдың айтырыгларын тайылбырлап, чырыткан.

Ол номда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының марксизм-ленинчи теориязы хөгжүдер талазы-биле хей таалалыг ажыл-чорудулгазыг болгаш ону амгы үеге таарыштыр херек кырында ажыглаарын тайылбырлап көргүзүп турар.

Ол номда киргеи ооң чугааларының болгаш чүүлдериниң кол-ла угланыышкыны партияның коммунистиг тургузуушкунга чугула сорулгаларының бирээзинче—чаа кижини кижизидиринче, ооң ниитилел дугайында билининиң, культуразының болгаш эртем-билининиң бедик деңнелинче улуг кичээнгей салганы боп турар.

Партия кадрларының идей-политиктиг белеткели, ажылчы чоннарның калбак массаларының коммунистиг мировоззрениезин хевирлээри, эртем албан черлерин, улус өөредилгезин, культура-чырыдыышкын албан черлерин, массалыг информацияны, литератураны болгаш уран чүүлду удуртуру, буржуаз болгаш ревизионистиг идеологияга удур шыңгыы демисел болгаш еске-даа чугула айтырыглар Л. И. Брежневтиң ол номда киргеи чугааларында болгаш чүүлдеринде бүгү талазы-биле тайылбырлаттынган.

(СЭТА).

ТУДУГЛАР ЧАЛАП ТУР

Бо чылын республиканың ниити билиг школаларын чүс-чүс оолдар, кыстар доозуп, амыдыралдың делгем орууңче киргеи. Он чылдар иштинде шудургу өөредилге, чымыжак сорук болгаш башкылар коллективтериниң бүгү-ниитин ортумак өөредилгени боттандырар талазы-биле хөөлүга дүүштүр кызымак өөредилге-кижизидилгелиг ажылының, совет патриотизминиң ёзузунга кижизиттинген ханы, быжыг билиглиг аныяктарны белеткээри үзээн Коммунистиг партия болгаш Совет чазактың хүн бүрү ада сагыш еллыышкынының ачызында ол чедип алдынган. Бо хүннерде хей-хей доозукчулар чурттуң дээш болгаш ортумак өөредилге черлеринче киреринин шылгалдаларын тудуп турар, а оон еске артканнары—партия болгаш чазактың Кыйгырыынга дүүштүр улуг ажылагыйының эң чугула алырларында боттарының күш-ажылчы туружун эдлеп киришкеннер. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак өөредилге-кижизидилгелиг ажылды амыдырал-биле сырый холбазырын бирги чергенин айтырыы выллыр көрүп турар.

Бо үезе ажылчын аныяктарга ортумак болгаш дээш эртемни чедип алырынга бүгү таарымчалыг аргалар тургустунган. Кандыг-даа бүзүрелге черлери бот азы кежээки өөредилгеде хаара тутунган ажылчыннаже улуг кичээнгейни салып, бүгү таарымчалыг байдалдарны оларга тургузуп, шылгалдаларның, диплом кампалалының үезинде төлевирлиг узун хүсээлиг шөлээлерни берип турар Шак ынчаар таарымчалыг байдалды бистиң эргелеле тудугну аныяктар биликлиниби-биле ажыглап, бот-өөредилгебиле болгаш кежээки курстарда өөренип, тудуг талазы-биле ортумак болгаш дээш техниктиг артемнерни чедип ап келгеннер.

Борта бичии чижектер көрүзүп, «Кызыл-тудуг» эргелеңге Н. Сомова, В. Муравьев, С. Лукьянчук, В. Овинчарова, Д. Алдын-оол түс-тузунда 7—8 класстар доскаш кээп ажыллааннар. Борта тура олар баштай ажылчын аныяктарның кежээки школазын, оон улаштыр — Кызылдың политехниктиг техникумунуң тудуг салбырын дооскулаш, тудуг талазы-биле тускай артемниг кижилер болган. Ам А. Сомова эргеледе күш-ажыл төлевириниң болгаш организациязының килдие эргелекчизи, В. Овинчарова — нормалакчы, В. Муравьев — күш-ажыл камгалалының инженери болгаш эргелелде партболүк секретары, Д. Алдын-оол — районда прораб, а С. Лукьянчук — бригадир. Ол ышкаш, В. Наволокин, Ю. Мартынов дээш ышкаш, ажыллап тургаш инженер-техниктиг мергежилге четкеннер «Тыва-тудуг», «Тыва кодээ-тудуг» трестерде кайы хөй.

Школа доозуп үнген аныяктар кандыг-бир сорулгалыг, тускай күзелдиг дээрзи билингир. Ында болганда, ол күзел, сорулганың эчизинге чедиринге күш-ажылчы болгаш амыдыралчы стаж улам ынай иднигни бээр ужуглуг. Чурттуң улус ажылагыйының хөгжүлдезинге кандыг-даа мергежил эргежок чугула. Ынчаарга тудугжу дээрге, шаандан бээр черчуртувусту, ажыл-амыралывысты каастап келген тургузукчу тайбың иштин мергежилиг-ле болгай. Оон өөредилге, техниктиг баазазы-даа чымырак, ажыл-ишчи адырлары-даа хей. Капитал тудугнуң сорулгалары чыл келген тудум немежип турар чүве болганза, борта кадрлар хөйү-биле негеттинип турар. Ынчангаш бистиң улус тудугларывыска кээп ажыллап турган, ол талазы-биле тускай мергежилиг четип алырынче эргим доозукчуларны чалап турар бис.

Д. ЧУЛЬДУМ-ООЛ, дашчы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАН

НУАКШОТ, июль 15. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш Мавританияның аразында агаар-биле аргыжыгла дугайында дугуржулгага ат салыышкыны аңаа болган.

ССРЭ-ниң хамаагы ужар чүүл министриниң оралакчызы П. П. Быковтуң болган Мавританияның садыг болгаш трансепорт министерствозунуң кол секретары Ахмед Ульд Диенің ат салганы документиге дүүштүр «Аэрофлот» болгаш Мавританияның «Эрмоританиа» деп национал авиакомпаниязы Москваның болган Нуадибуңуң (Атлантиканың эриниле мавритан порт) аразынга доктаамал ужудуушкуннарны кылыр, ол ышкаш ийи чурттуң аэропорттарын өске чурттарже ужуудуушкун кылырынга ажыглап болур.

МАКАРИОСТУҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Киприн президентиниң архиепископ Макариос июль 17-де Англияла чеде берген. Кипрде шериг эргилдезин Афины шериг эргече-чагыргазы организастаан болгаш национал гвардияда албан эрттирип турар грек офицерлер боттандырган деп аңаа чеде бергеш, корреспондентилерге кылган медеглелинге ол айтыкан. «Олар мени өлүрерин ораладашкаш, президент ордузуун миномёттар болгаш чепсектин өске-даа хевирлери-биле боолаан деп, Макариос чугаалаан.— Оон түңнелинде ордуну шуут үрээн. Мени өлүрткен деп олар разно-биле чарлаан, ынчалза-даа мен дирит ышкажыл мен». «Мен Киприн сонгуткан президентизин мен» деп Макариос демдеглээн.

Архиепископтуң чугаазын ёзугаар алырга, президент ордузунган ол чоруткаш, Пафос хоорайга турган болгаш радио дамчыштыр Киприн улузунга өлээн каш катап чугаа дамчыткан болуп турар. «Дүүн эртен национал гвардияның шериг судузу ол радиостанцияже боолаш, ону үреп каан. Оон-биле кады куяк машиналар болгаш танкылар Пафосче үлүг шимчеп киринкен» деп, ол чугаалаан.

Кипр улус-биле кады Киприге артып каарын күзээн ийик мен, ынчалза-даа байдал ук ортулукту каар ужурга тавары-ыттырды деп ол уламчылаан. Чаштының ажылдаары шын эвес шинитпир болур ийик. Чурттан дашкаар черге турган, диктатурага удур мээн улузумнуң демиселинге ажыктыт дузаны чедирер мен деп, ол чугаалаан.

КЕРЭЭНИ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

ПРАГА, июль 15. (СЭТА). ЧССР-ниң Федералдыг хуралының улус палатазының болгаш националдар палатазының каттышкан хуралы июль 15-те болган, ийи чурттарның чазак баштыңнарының эртеки чылдың декабрьда Прагага ат салганы ЧССР-ниң болгаш ГФР-ниң аразында керээни аңаа чугаалашкан. ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Б. Хнеупектин болгаш депутаттарның чугааларының соонда ЧССР-ниң Федералдыг хуралы Чехословак Социалистиг Республиканың болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында керээни чангыс үн-биле күштүг боллуруп бадылаан.

ИСТЕЛГЕ, СУД ЧОККА

БУЗНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Бразилияда дыка хей политиктиг хоруглаттырганнарны хилинчектеп, эттеп, эримден турар деп, Бразилияның Коммунистиг партиязы медеглээн.

Адвокаттарның, парламент кежигүннериниң болгаш политиктиг ажылдакчыларның айтырыглар салган негелделери турва-даа эрге-чагыргалар Давид Капистраяның, Жозе Романның, Игнасиу Маранъянуң Фильинин, Вальтер Рибейрының болгаш өске-даа кижилериниң турүп турар черлерин, калыының байдалын чугаалап бээрилеп өйтпеп турар. Демократтыг күштериниң төлөөлекчилери болуп турар бо кижилерни истелге, суд чокка эткен кай айлар иштинде кара-башкыларда тудуп турар.

ГДР-НИҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

БЕРЛИН. (СЭТА). Дүжүт ажаан алышкыны ГДР-ниң хөвуларында калбарган. Он муң хире комбайн шөлдерде ажылдап турар. Хөвуларның ажыл-ишчилери 2,4 миллион гектар черниң тараа культурларын ажаан алыр сорулгадыг.

Республиканың тарачыл-кооператорлары тараа ажаан алышкының кыска хуусаа иштинде чорудуп, гектардан-на барык 43 центнер хүжүттүг алырын көрүп турар, социалистиг хүннелгеде (ГДР-ниң 25 чыл юбилейинге алдар кылдыр) айытканы ындыр.

БАЙДАЛДАН УШТУНАР

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). «Америк-куба харылзааларда тургустунган байдалдан чайлаар үе келген» деп АКШ конгресстиң төлөөлекчилери палатазының кежигүнү Эдвард Кох чугаалаан. Делегейде дүшкүүрлүг чорүктүн чавырыдырыышкыны көскүлүбиле илереп турар апарган үезе Кубага удур ыйыышкынның политиканы чорударының барымдазазы чок деп ол демеглээн. Ындыг политиканы уламчылаар болза, Каттыышкан Штаттар бодү Латин Америкага чааскаанындаар ийик.

Бирги балым кылдыр Кубабиле садыгланыышкынга хоруглаттырганы болган кожа чуртка хамаарыштыр дорамчылаашкынның болган өскедээ хемчегдерни селүүрүнче америк газеттиг Э. Кох ыйгырган.

КАМБОДЖАДА БАЙДАЛ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Камбоджаны хостаарының күштери бүгү чугула угланыышкынналга дайынчы чорудулгаларны уламчылап турар. Шиомпеньден келген дыннадыгны ёзугаар алырга, чурттун найысылалының чөөн талазында можу төвү Прейвенг чоогунга сөөлгү үш хонуктуң дургузунда онаа чидир тудчуушкуннар болган.

Найысылалды Сиам чартык ортулуктуң эриниле терең сугдуг Компонге деп порт-биле харылзаштырып турар № 4 орунта Компонгсвайла хоорайның гарнизонуң патриоттар бүзөлевишкан.

Можу төвү Кампот чоогунга хостарга күштериниң дүне кылган чедиишкиниг атаназарының түңнелинде лонволчу шеригler улуг чидиргге таварышкан.

Лонволчу командылал Шиомпеньде гарнизонну продукт, чепсек болгаш өске-даа чүүлдер-биле хандырар дээш чурттуң кол суг магистралы — Меконг хемни ажыглаарын ораладжып турар, ынчалза-даа патриотгарның артиллериязы хемниң хей кезиин бөлүнүп контролинда тудуп турар.

Израильдиң чөңгээзи

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль дайынзырактар Ливанга удур агрессия чөңгээлерин уламчылап турар. Израильдер мурнуу Ливанның барын болган чөөн секторларында туруткчыдыг 14 суурну артиллериябиле боолаан деп, «Аль-Анвар» солун дыннаткан. Материал талазы-биле улуг коралды олар таварыштыргаан.

Тиң хоорайның чоогунда чурттакчылыг суурлар, мурнуу Ливанның чөөн талазында суурлар боолашкынга таварышкан. Ол девискээрде чурттакчылыг суурларның чону боттарының бажыңнарын каапкаш, ажык дээр адаанга, таштынар черлерге дүн эрттирер ужурга таварышкан.

Боолашкын эгелээриниң мурнуу чарымында мараньлшеригler самолёттары мурнуу Ливанның агзар дегтемчиже шуруун киргеи.

ПОРТУГАЛИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның президентизи ди Спинола Португалияның премьер-министр Васку Гансалвиш баштаан чаа түр чазаан тургусманының дугайын чарлаан.

Коалистиг чаа чазактың составында шериг кижилер — «Чепсектиг күштер шимчээшкинниниң» төлөзээнчилери болгаш Португалияның иелкел политиктиг партияларының — коммунистиг, социалистиг болгаш улусчу-демократтыг партияларның төлөзээнчилери киргеи. Поотугалияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Алваро Куньял министр эргедумзалды алган, Социалистиг партияның чиигине секретары Мариу Соареш даштыны херектер министри болган. Национал камгалал министринге подполковник Марину Фермину Мигелди тамуйлаан.

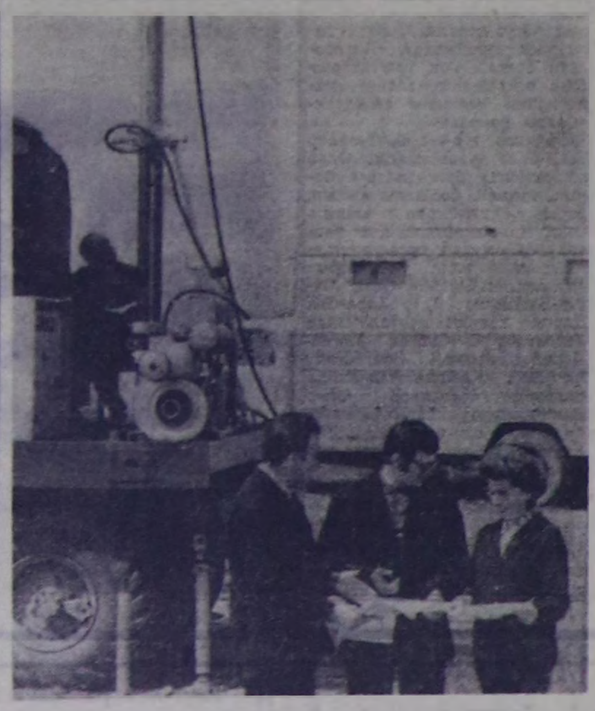
Ийиги түр чазаны тургусман чорүн чурттуң иннтивелполитиктиг амыдыралын демократчыдарының орууңга чаа базым болур. Португалияның коммунистери, социалистери, бүгү демократтары Васку Гансалвиштиң чазаан бүрүн деткип турар.

Венгрияга бир дугаар атомнуг электростанцияны Дунайның эриниле Пакшеге тутқан турар. Республиканың улугудуг тудугларының хей нуруузу-биле бир демей, АЭС-тиң тудуун Совет Эвилелиниң техниктиг туза-лаамчызы-биле чорудар.

Амгы үеде станцияны тузар черден совет болук специалистер хөрүзүнүн шенелгезин кылып турарлар.

ЧУРУКТА: венгр болгаш совет специалистер ажылдап турлар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ШЫҢГА хөрээлер

СУГ-БИЛЕ ХАНДЫРГАН

М. Байырның Өвүр районнуң ажыл-агыйларында четпестерни илереткен «Мал сугталынга хамаарыштыр» деп эгелиг чүүлү июнь 8-те «Шыңга» паолаттынган.

Ажылчы чоннар депутаттарының сөйөн Советиниң ниүсенчи комитединиң даргазы С. М. Байыр-оолдуң бистиң бижиивисие харыылааны: Автөрнүң бижээн фактылары хынналдаан базыктаттынган. Районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң баштаар черинин Солчур көдээ Советинин бүүскому-биле каттышкан хуралыңга парлаттынган материалды чугаалажып көргөн. Айытқан четпестерни чайлакырының хемчегдерин алган.

Ажыл-агыйның Хову-Бажында болгаш Казастайла кудуктарынга моторларны салып, малды сугтарып эгелээн. Ол ышкаш малчыннар турлагларынче суг сөөртүр машиналарга 4 машинаны немээн.

Кур-черде иш

Чаагайжыдылга-ниитининг херээ

Беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыында Кур-Чер көдээ Советиниң девискээринде «Тимлелге» совхозтуң ажыл-ишчилери ажылагый, культура тургузуушкунунга чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Совхоз чартык чылда күрүеге мал ажылының продукциязын садарын: сүттү—103,8 хуу, этти—104,9 хуу, дүктү—114,1 хуу күүсетиеп. Совхоз бүзүрелгезинин ажылын хүн бүрү контрольдаан, боттуг дузазы педиреринге Кур-Чер көдээ Советин, оон депутаттары доктаамал кичээнгей салып келген. Бо чугула ажыл-иш-биле черелештир көдээ Совет суур чаагайжыдылгазынче, бедик культура дээш демиселди калбартырынче база кичээнгейни үгландырган. Часкы үеде чонну суур чаагайжыдылгазынче мобилизастаан. Кудумчулар, нарталдар дайы-биле чон ортузунга ажылды чорудуп келген. Суурнуң чаагайжыдылгазынга ажылчы чонуң калбак киржилгези-биле мындыг ажылдарны кылып чорукган. Ыштыг болган чазак ыштыг шупту 1010 дестү олуртқан 650 погон метр штакетниктн кылган. Ол ышкаш чартык чылда 55 бажыңга газ плиталарын немей тургускан. Оон-нын совхозтуң автотранспортун болгаш өске-даа техниказын орун сеткелгеннге инвестициин орта 8305 рубльын чарыткаан.

Үстүнде ажылдарны организастап чорударынга көдээ Советтиң депутаттары болгаш активтер идепкейлиг киришкеп. Орта депутаттар Дмитрий Дордашты, Михаил Дамдынкы, Ранся Бабайцеваны, Серен Күжүгетти, активтер Оюн Дугарны, Сюр-Кара Оюмакты болгаш өскелерни-даа адап болур. Көдээ күүсем, хей-ниити организациялары чонну мобилизастап турган Кур-Чер суурнуң чап кудумчуларын ажыл чаагайжыдылга.

Бо ажылга чедир ыыдымнан чүүлдер ам-даа бар. Бистиң суурувус Таңды районнуң өске суурларынга болаарга оңдагай талалартыг. Ылангыл суг ханзырылгазының айтырыы кирыы. Бисте изиггө изиг, кат хадымыр. Ынчангаш чаагайжыдылгага чамдык бергелер таварышкылаар. Тарын олуртқан миштарны четче сугларын шыдавайн келгенивисти чугаалаза чогуур. Оон уламчылап чыл бүрүзе хей чаштан курган кашпы кадо турар. Бо четпестерни чайладырының хемчегдерни ап турар бис. Ол ышкаш суурда чамдык будумчуларны чаагайжыдар, чурттарга бажыңнарынын, будуруулге, албан-организацияларга черлериниң девискээриниң санитарлыг деңнелин кедүүр дээш улуг ажылдарны кылыр ойнар.

Кодээ Совет, сөөл депутаттары, хей-ниитиниң чаагайжыдылгага кылза чогуур ажылдарже күштү мөөнкеп. Совет Тывының 30 чыл ойнга төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турар.

А. АМБАРЖИ.

Таңды районнуң Кур-Чер көдээ Советиниң түүсемнүүнүң даргазы.

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (9543) | Суббота, июль 20, 1974 чыл | 1925 чылдан үдезилеттингеи. | Өртээ 2 кеп.

ЭРТЕМ СТАНЦИЯЗЫ «САЛЮТ-3» ПРОГРАММАНЫ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИП ТУРАР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. июль 18. (СЭТА). Ужуп турар «Салют-3» деп эртем станциязынга Павел Поповичиниң болгаш Юрий Артюхининиң ажылы дооступ турар.

Эрлчеглиг ажыл хүнүнүң программазын күүседип тургаш, космонавтар «Союз-14» корабльдиң черже дужуп бадар апарадының ажылдарын хынап, шенээн. Ол үеде тудуштурар белдирниң, шимчедикчи тургузуунуң, автономнуг электри дамчыдыкчызының, башкарылга системазының, корабльдиң эске-даа системаларының байдалын хынаан. Павел Попович болгаш Юрий Артюхин борт документилерин, тырттырган плёнкаларны болгаш кылган ажылдарының эске-даа материалдарын станциядан корабльже дамчыт, киирген.

Экипаж телевидение дамчыдылгазы болуп турар репортам үезинде деңзи чок үеде чайганыр приборларның чугула саңдарын көргүскен. Чайганыр приборлар деңзи чок үеде сирлеңиззр талаже чайгылып турарын телекөрүнчүлер көргеп. Ол үеде ылаптыг болгаш нарын ажылдаар приборлар безин шын эвес ажылдай бзорин шенеәде көргүскен. Бо болуушкунну бир болгаш кожуп каан ийи чайганыкчыларга шенээн. Бо шенелдеки деңзи чок аппар үеде механика төөгүзүүгө бир дугаарында шенээни ол. Ук теорияны Чео кырынга шагда-ла шенээн турган.

Ужудуушкун сөөлүндеги үеде космонавтарның ажылгыр чөруун үнелеп, хынаар сөруулга-биле тренажерге нуш-дамыр хынаалдазын кылган. Ол үеде судалдың сигарын, тыныштыг хынаан, электрокардиограмма болгаш сейсмокардиограмма чурүктарын тырттырган. Космонавтар боттарының данмырларындан хам алган, ону Чөргө дужуп кээрге шимчиннээр.

Июль 18-те, 9 шак 50 минута турда, космонавтар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин станцияның бөртүнге он вертку ажыл хүнүн эгелээн. Ол хүн космонавтар ужудуушкунуну довзарынга белеткелди кыйган болгаш план ёзугаар эртем шенелдерин кылган.

Экипаждың командирениң болгаш борт инженериниң байдалы эки. Ужудуушкуннуң программазын чедиишкинниг күүседип турар.

КӨДЭЭГЕ КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Чай — чылдың магалык чазагай, нөгаан үезин бөорундан ажыгда, кодээниң ажыл-ишчилеринге чымыштыг үе. Чайын оларның кайчаар ажылдаанындан беш чылдың тодарадыкчы чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын будуреринь улам көвүдедир дээш демиседдиң чедиишкинни улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш амгы хүнүерде Мөген-Бүренниң, Кара-Хөлдүң тайгаларында хөй ийиктс сарлык кадарчыларынга, Хөндергейниң, Хендергениң чайлагларында сүт-бараан фермаларының саанчыларынга, Торгалыгда. Нарында хөй көргүнчыларынга, Өдүгенниң аргаларында ивилилерге ужураңып бөвүр. Таңдының болгаш Бин-Хемниң тарга. сиген шөлдеринде, кайы-даа колхоз, совхозтарның суурларында көлир дүшүттүң салымы дээш, мал чөмин хөйну белеткээри дээш ажылдап турар механизаторларның кайызын ол дээр.

Чайлагларда, шөлдерде, цехтарда кижилериң күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнү, кэйда-даа чалбарган социалистиг чарыш бүгү культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ажылының хемчээлин калбартып, шынарын экижидерин негеп турар. Ажыл-ишчилериң күжениишкинниг херектерин детпкири, ажыл-агый планнарының күүселдезинга политмассалыг, идей-кижизидилгелиг ажылдың бүгү хевирлери болгаш керекселдериниң дузазы-биле идиг бээри — хүнүң чугула сорулгазы. Оны чедиишкинниг шиитпирээр төлээде, Культура башкыңы, клуб, библиотека бүрүзү амыдырал-биле харылзаазын бижыглаары, чарыштың идеяларын пропагандалаары, күш-ажылдың маадырларын алдарлыдары, чөнүң, ылаңгыя аныяк-өскенниң эстетиктиг кижизидилгезин күштедирери чугула.

Бо чайын республиканың культура-чырыдыышкын албан черлери кодээ ишчилериң угаан-бодал керегленгдерин хандырар, дыштанылгазын чөп организастаар ээш, элээн ажылдарны кылып турар.

Эрзин районнуң Культура башкыңында «Хүлүзүүруг» деп агитбригада суурларга, фермаларга, бригадаларга, турлагларга доктаамал лалдап чедип турар. Оөң концерт программазында тус-тус колхозтарның ажыл-агыйынга чедиишкиннинерни мактап, четпестерни шүтүмчүлээп, мурнакчыларга байыр чедирген, чалгааларны болгаш ажыл чылзырларны шөөткан көргүзүүлер сөлүп болгаш ээштпг. Ол агитбригаданың кежигүннери концерт үндүрүп каары-биле кызыгаарланмайн, хүннүң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр беседаларны нылып, лекцияларны нөмчүп турар. Мөнгүн-Тайга, Чөнгеликтер, Ондар Суге-Маадырның авенолары сналшкан ажылынга ээ-харылсаалгалыг болуп келгенинден, багай эвес көргүзүүлерни чедип алган.

Дуржулга станциязында сигенчилер оргузуунда социалистиг чарыштың организастаалы, ниитларының хемчеглерин ажылдап кылган. Сиген кезилдези эгелээнден бөөр эртекен конуктарда звеноолар арасында социалистиг чарыштың түңнелдии үндүрген. Моон сөөлдер чарыштың түңнелин беш хонган үндүрериң докладтаткан.

Станцияның дирекциязы, партия болгаш профсоюзтың организациялары механизастаттынган бригаданың кежигүнерни хүлээлгезинга багай эвес күүседип турарын демдеглээн. Социалистиг чарышка Хемчик районнарның «Дамырак», «Хемчиктиң аллагаары» деп агитбригадаларның дугайын база ынчаар чугаалап болуур.

Республиканың хөгжүм-шоу театрының болгаш күрүне филармениязының артистери чазын, чайын барын бүгү районнарны эргип, өөң иштинде эң ыяан-узаи Мөнгүн-Тайга, Төөгүга чедип, шимлерни, концерттерни чонга бараалгадып келген. Оларның сарлык пастрольдары ам-даа уламчылавышаан. Мергежилдиг профессионал артистериң оюнун улуг таалал, сонуургал-биле көргенин дыңнадып, оларга өөруп-четтиргенин илередикен чагаалар сөлүп редакциязынга хөй-биле ээп турар.

Ынчалза-даа кодээ чөнүүң культура хандырылгазы улустуң өзүп орар негелделеринге дүүшпейн турарын демдеглээр алаар. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин, Кызыл-Тайга салбырларында кодээ клубтар, библиотекалар чөн оргузуунга массалыг ажылды куду деңнелдиг чөрүдүп келген. Ол совхозтуң Алдыы, Үстүү Ишкиннерде, Шөм-Шумда малчыннарының дугайын чугаалаваска, салбырлар төптөөнде безин концерттер, диспутгар, нөмчүлгө конференциялары ындыхаая эрткилеп турар.

Чүгле кинолар үндурери-биле ойлешкеш. ажылдың эске массалыг хевирлерин, аргаларын ажыглаайн, бригадаларда, фермаларда ажыл-ишчилер-биле харылзаазын суларатнан кодээ клубтар, библиотекалар Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш өөн-даа эске районнарда база бар.

Оны чүгле ол культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының оңаашкан хүлээлгезинге чөржөң, харыысалга чок чөрүүр-биле база хамаарышкан партия, совет, профсоюзтар, комсомол организацияларының чөгүүр кичээнгей салбайн турары-биле тайылбырлаар алаар.

Кодээниң ажыл-ишчилериниң культурлуг өзүлдезинге, корум-чуруум үрээр, хууда ажыын сүрер, арагалаар, социалистиг өнчүге нам чок чөрүктүң илерелдери-биле демисеилге, эки чүүлдерни пропагандалаарынга культура-чырыдыышкын албан черлери хөйну кылып шыдаар. Күш-ажылдың мурнакчыларын алдарлыдары, ажыдырал эргининь артыышкынналарын сойгалаары, чаа чаңчылдарны нептередири — культура ажылдакчыларының ыдыктыг хүлээлгези.

Районнуң партия, совет органнары, колхоз, совхозтарның партюрганизациялары культура албан черлериниң ажылын хынаалдага ап, оларга удуртулганы күштелдирип, кодээ ишчилериниң угаан-бодал негелделерин дөндур хандырары чугула.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ КЫЗЫЛ ТУКТАР

СЭКП Бин-Хем райкомунуң бюрозу болгаш райкүүскомнуң хуралы болуп эртекен. Анаа 1974 чылдың баштайгы чартыының социалистиг чарыжының түңнелдерин үнелүрген.

Болөө ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планның онаалдаларын «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери ажыр күүседкен. Ынчангаш үк ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тыпсырын шиитпирээш. Бүшажылчы алларның түгүн ол совхозка турасказыл көлүрген. «Кызыл тараачын» совхоз эрткен чартык чылда эки көргүзүүлерни чедип алганын демдеглээн..

Сүт-бараан фермаларының аразынга чарышка «Кызыл тараачын» совхозтуң Туранда төп сүт-бараан фермазы шылгаран, чартык чылда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын неднишкинниг күүседкен.

Үлегпур бүдүрүлге, тудуг болгаш садыг организацияларының чарыжынга Туранның «Сельхозтехника» салбыры тергиндээн. Үк салбыр сайгарылга, планның 140 хуу, тракторлар септээрнің — 101, автомашиналарының —120 хуу күүседкен, чүүк сөөртүүнүң планнагының ажыр боттандырган. Бо ийи коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ЙУДР-ниң партия-чазак делегациязы Москвада

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар албанның ажыгорууш кылып, Национал фронтунуң ТК-ның Чиигине секретары, президент чөвүлелиниң кежигүнү, ИУДР-ниң Дээди улус чөвүлелиниң доктаамал комитединиң харгазы Абдель Фаттах Исмаил баштаан Йемен Улус Демократтыг Республиканың партия-чазак делегациязы июль 18-те Москвада чедип келген.

ИУДР болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының И. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов, албанның эске-даа кижилери уткуп алган.

Совет найысалдың ажылчы хөнжарының төлээлекчилери, Совет Эвилелинде өөренип турар араб студентилер аалчылар-ны чылыы-биле уткаан.

Ужуражып келгенериниң аразынга ИУДР-ниң ССРЭ-де элчини Мустафа Абдель Халек, партыкы чурттарның ССРЭ-де дипломаттыг элчин черлериниң баштыңнары база турган.

Ужудуушкун иөлүүге шеригниң үш хевириниң хүндүлел таңныылын чыскаарган болгаш ийи чурттарның гимнерин күүседкен.

Н. В. Подгорный болгаш Абдель Фаттах Исмаил совет дайынчыларның чыскаалгынга чаны-биле эрткен.

Абдель Фаттах Исмаил биле Н. В. Подгорныйның улуруткан машиналарының эрткен кудумчуларын болгаш шөлдерни ийи чурттуң күрүне туктары-биле. «Совет Эвилелиниң болгаш Йемен Улус Демократтыг Республиканың улустарының аразында кайыраа быжыглыг база хевээр түрзүнүп» деп транспарантылар-биле шимээн турган.

(СЭТА).

МААДЫРЛЫГ КҮШ-АЖЫЛЫ ДЭЭШ

Москвага байырлыг хурал

Совет далайжыларның удуг байырлалы—ССРЭ-ниң далай садымының флоду июль 18-те 50 чыл болган.

ССРЭ-ниң далай транспорту улус ажыл-агыйының бедик хөгжүдлелиг адыры. Боттарының интернационалчы хүлээлгезин хүүседештнаан, бистиң Социалистиг Төрээн чурттуңуну даштыныга төлептиг төлөлеп турар далайжыларга совет улус чоргаарланыр.

Далай транспортунуң юбилейинге холбаштырган байырлыг хурал Москвага, Кремльдиң Съездилер оруузунга болган.

Эштер А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, А. Н. Шелепин, М. С. Соломенцев оларны чыыгаанар алыш часкашаанмы-биле уткааннар Ол-ла президиумда — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары Т. Кулатов, М. А. Яснов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, партия, совет, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, сураглыг шериг начальниктер, далай транспортунуң хоочуннары болган мурнакчылары, даштыкы аалчылар.

Хуралды Моссовет күүсөөмүнүң Даргазы В. Ф. Промыслов ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП ТК-ның Политбюро составын чыыгааннар хүндүлүг президиумга улуг сорук киришкинниг сөңгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы М. А. Ясновка сөс бергеи.

— Далай флоду—чурттуң чаңгыс даа транспорт четкиниң үзүлбес кезээ—улус ажыл-агыйының улуг, бедик хөгжүдлелиг адыры апарган. Оөң хөгжүдлези Улуг Октябрьның тинлээнинниң сооида баштайгы чылдарда эгелээн. Владимир Ильич Ленин далай ажыл-агыйын хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирээринь партия, совет хөй-ниити организацияларының, сураглыг шеригниң, Партия болгаш чазак лениичи айтышкыннарны өзугаар, далай транспортунуң айтырыгларын биргеи чергелиг хандыр көрүп, шиитпирлеп турар—деп, М. А. Яснов чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан оон Политбюроның түңнелдии болгаш улустарның айыыл чок чөрүүк бижыглаар талазы-биле идепкейлиг, үреттүнелдиг болгаш чайгылыш чок ажыл-чөрүдүлгазын бүгү совет аныялер чаңгыс үе-биле летпип турарын оратор онаалап айтыкан.

Түңнелинде М. А. Яснов далай транспортунуң ажылдакчыларының кызымаккай күш-ажылын партия болгаш күрүне Седии-биле үнелеп турар болгаш олар совет улустуң чедиишкиннеринге толептиг саалыын киирип турарлар деп чугаалаан.

М. А. Яснов далай флодуң Ленин орденн-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыын нөмчээш, чыыгаанар дидиктиг адыш часкап турда, ону далай флодунуң түгүнге каадаш.

ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженко болгаш өскелер-даа сөс ап чүве чугаалаваш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң далай транспортунуң ажылдакчыларынга чедирген байыры, Төрээн чурттуң бедик шаңналы—Ленин орденн далайжыларны улуу-биле сорук киирип турарын онаалап демдеглээн.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаавы хүлээп алганнар.

(СЭТА-ның корр).

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурун тургузаал

МАССАЛЫГ КИРГЕН

• Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхоз мал чемининь белеткелинче массалыг киргеи. Бо хүннерде колхозтуң сиген шөлдеринде механизастаттынган бир бригада, аът-биле сиген кестирер ийи машинга ажылдап турар. Оон ажыгда колхозтуң хөймулары, Кочетово суурда албан организация черлериниң коллективтери июль 15-тен эгелеп сигенни хөл кадыыры-биле кезип киргеи.

Бо хүннерге чедир колхозтуң мал чемининь белеткенчилери 600 гектар ажыг черниң сигенин кээлеп. Тракторларның кестирип турар черлери деңгеи сиген шөлдери эвес, а тулаалыг шыңаалариың деңгеликтер, талдар, хараганнар аразы, тулаа, суглар ыыдыы берге черлер. Ынчалза-даа багай эвес ажылдап турар.

Сиген кезилдези-биле белеринниң, пресстээринниң аразы узаидыылайн турар. Бо ажылдарда четчир техниканы быжыглаан. Ынчангаш олар кургай берген сигенни кезилде-биле суруштур чөрүдүп орар. Бо хүннерге чедир он звеноолар 60 ажыг тонна сигенни пресстээн.

Ажыл-агыйның мал чемин белеткеп турарында бир эки чүүл болза, прессталтынген сигенни фермаларже удур дажыглап турары болур. Бо ажылда тергелиг ийи тракторну быжыглаан. Чөөкку хүннерге чедир теп сүт-бараан фермазында 40 тонна ажыг пресстээн сигенни чедиргеи. Бир эвес бо темп-биле ажылдаар болза, колхоз мал чемин четчири-биле белеткеп ап шыдаар.

Ч. САЛЧАК.

ХАЙНЫККАН ИШ

ЧАДААНА. Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылдың 14 муң 847 тонна сигенни мал чемиже белеткээр планныг. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-даа, ол сорулганы күүседир дээш бүгү ажыл-агыйлар сиген белеткелинче кирген.

Сигел кезилдези эгелээнинден бээр районда 90 тонна сараатгарны тургускан. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң механизастаттынган ийи бригадазы Хөндергейниң Кара-Суг, Бора-Будах хонуларында сиген белеткелин чорудуп, 50 тонна сигенни сараатгаан. Ол шакаа «Октябрь 30 чылы» колхоз, «Алдан-Маадыр» совхоз өске ажыл-агыйлардан мал чеминиң белеткелин шалыпкыл чорудуп турар.

Район 300 тонна будук-бүрү белеткээр планнагының 210 тонназын белеткээн. «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездин аттыг совхозтар болгаш «Октябрь 30 чылы» колхоз будук-бүрү белеткээр планын будуу чартык, ийи катап ажыр күүседикпээш, мурнакчыларның одуруунда саналып турар.

САРЫГ-СЕП. Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң ажыл-ишчилери шиитиниң малынга четчир санныг мал чемин белеткээр соруига-биле үш звенолуг механизастаттынган бир бригадазы тургускан.

Ажыл-ишчилер чаңгыс болгаш хөй чылдыг тарымал 250 гектар сигенни кестирип, 30 гектарын белдүргеи, 270 центнерин сараатгап тургускан. Сигенчилер бо хүннерде Бүреи унунуң терең сигенниг черлерни кестирип киришкеи.

А. КУМАЯК.

МУҢ ТОННА САРААТ

Никита Медведевтиң удуртканы сиген кестирер беш трактордуг звено эки ажылдап турар. Кижи бүрүзү хүнде 16 гектар черниң сигенин кестирер тургаш, доктаамал ажыр күүседип келген.

Сиген кезер тракторларда механизаторлар Иван Петров, Михаил Бушмынов, Александр Семенов, Леонид Чебачаков хүн нормазын 110—130 хуу күүседип келген толептиг ажыл-ишчилер болду.

Бестинген сигни кургадып собында дораан-на түскай звеноолар онү болуп, сараатгап турар. Олар ажылды бичии-даа саадатпайн, эки шынарлыг кылып келген. Соңгу хүннерге чедир муң тонна сигенни сараатгап тургускан. Мында ажылдап турар Виктор Зайцевиң, Ондар Суге-Маадырның авеноларының ажылынга ээ-харылсаалгалыг болуп келгенинден, багай эвес көргүзүүлерни чедип алган.

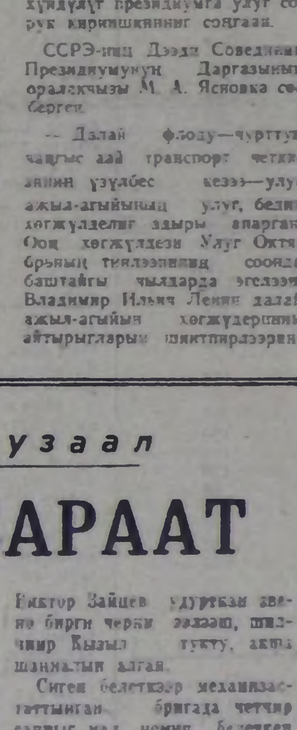
Сиген белеткээр механизастаттынган бригада четчир санныг мал чемин белеткеп ажыр дээш кылымак ажылдап турар.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талаадан) тракторлар сиген кезилдезинде; звено удуртукчузу Никита МЕДВЕДЕВ.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Совет херээженнер комитединде

Июль он сесте Совет херээженнер комитединиң Президиумунуң хуралы болган. Комитет даргазы В. В. Николаева-Терешкова бодунуң ыдыктелиинге келир чылын болур херээженнерниң Бүгү-делегей конгрессинге белеткел ажылдарынга херээжен чөнүү хаара түдарының дугайын чугаалаан.

1975 чылды херээженнериниң Бүгү-делегей хүнү кылдыр чарлаанны билдингир болгай. Социалистиг чурттарның херээженнер организацияларының төлөлекчилериниң «Херээженнериниң ниитилелбүдүргеге ажылынга киржингээ» деп темалыг семинар он чугула хемчеглериниң бирээзи болур.

(СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КОЛ ТУДУУ

Эрткен чылын парлап үндүрген чурт чурүктарында Усинск аттыг суур чок, ынчалзажок каш чылдар эрткен соңнда Печораның эрнинге 50 муң кижи чурттакчылыг таа доорай озуп келир.

«Коминефть» каттыжыышкынның ажыл-ишчилери Усинскиниң арбын нефть байлактыг таа черни Приполярьеның кадыг-дошкун байдалдарында шиитээнин эп турар. 27 скважинаның допук санында берип турары 5—6 муң тонна одаар чүүл нефть памчыдылгазын таварты Ухтаже барып турар. Усинскиниң нефтяи чыл тонналыг кирип турарлар деп чугаалаан.

М. А. Яснов далай флодуң Ленин орденн-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыын нөмчээш, чыыгаанар дидиктиг адыш часкап турда, ону далай флодунуң түгүнге каадаш.

ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженко болгаш өскелер-даа сөс ап чүве чугаалаваш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң далай транспортунуң ажылдакчыларынга чедирген байыры, Төрээн чурттуң бедик шаңналы—Ленин орденн далайжыларны улуу-биле сорук киирип турарын онаалап демдеглээн.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаавы хүлээп алганнар.

(СЭТА-ның корр).

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Рязань областа ниитиниң малынга чемнер белеткелин механизастаан 300 отрядтар болгаш звеноолар чорудуп турар. Олвоа ам безин сенажты эрткен чайындаалыынан тайну кургаа өмрлаавышпар.

Областтың Сконинск, Милловск, Рязанск районнарында мал чеминиң белеткелчилери оңза хайныышкынныг ажылдап турар. Олар хүн саныида-ла челектелдир үнген янзы-бүрү от-сигенни, тарымал сигенперни, клеверни беш болгаш чүзүүде Ухта—Ярославль аразының нефть памчыдылгазын таварып эртер. Беш чылдың тодарадыкчы чылында усинскижилер 2 миллион 800 муң тонна нефтини тыпкан.

Усинск ам Коми АССР-ниң кол тудуу. Ону тухарынга республиканың улуг бүдүрүлгелери боттарының салымышкынын киирип турар. Чижээ, Сыктывкарның «Комирэмжилстрой» трезн баштайгы 119 квартиралыг улуг панель чурттаалга бажыдын болгаш 640 өөренкеи өөренир школаны тудуп турар.

В. ШАРКОВ, СЭТА-ның корр.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

Республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының 1974 чылдың бирги чартыында күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң ажылчы хонгары партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырала бөттидиргеш, республиканың 30 чыл болуур оюнга эки белектерниг ужурлаар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, беш чылдың дөртку чылында экономиканы болгаш культураны хөгжүдер, хонуң чавгай чоруун бедидер талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

I. ҮЛЕТПҮР.

Үлетпүр продукциязын бүдүрүлгериниң кол-кол хевирлерин өстүрериниң болгаш сайгарылга планның күүсеттикеми дараазында чурагайлар-биле тодаратпышаар:

	Хуулар-биле	
	Чартык чыл планын күүсеткени	Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге
Республика ниитизи-биле	103	107
Электроэнергетика	—	110
Одалга үлетпүр	109	113
Өдүүр металлургие	109	106
Металл ажылдап кылыры	99	107
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	102	112
Тудуг материалдары үлетпүр	100,9	100,5
Чиик үлетпүр	98	114
Аъш-чем үлетпүрү	103	109

Электроэнергетика, одалга болгаш аъш-чем үлетпүрлери бедик темпилер-биле хөгжээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8 хуу өскен. Үлетпүр продукциязының бүтү өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчулуунуң өзүлдезинииң күүсели-биле чедип алдынган. Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкилери, «Тыва кобальт» комбинатты, Чадаананың үс заводунуң, Кызылдың сайгарылга базазының коллективтери күш-ажылдың эң бедик өзүлдезин чедип алган.

Продукция сайгарарының, үлетпүр продукциязының хемчээлин өстүрериниң болгаш күш-авылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чартык чыл планнарын бүдүрүлге коллективтериниң күүсеткени:

	Хуулар-биле		
	План күүселдези	Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге	
		Бүдүрүлгениң ниитизи хемчээли	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Эвилел чагыргалыг үлетпүр	103	105	108
Оон иштинде:			
«Тыва даг-дүгү» комбинат	100,5	108	110
Каа-Хем разрез	109	113	118
Тываның электри четкилери	—	110	109
«Тыва кобальт» комбинат	109	112	116
Терлиг-Хая бүдүрүлгези	113	76	70
«Тудуг кезектери» комбинат	101	83	95
Ак-Довуракты үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады	101	107	106
Республика чагыргалыг үлетпүр	102	109	107
оң иштинде:			
Эът комбинады	101	109	110
Сүт комбинады	106	108	107
Аъш-чем эргелели	98	105	105
Кызылдың хлеб заводу	97	98	98
Чадаананың —«—	94	94	94
Ак-Довуракты —«—	100	105	103
Хову-Аксының —«—	101	103	110
Бай-Хаактың —«—	100	119	131
Пиво заводу	99	118	115
Тарба продуктулар эргелели	112	120	113
Кызылдың сайгарылга базазы	114	125	120
Чадаананың тарба пунктузу	105	100	92
Балык заводу	100	99,2	99,2
Респотребсоюзтуң промкомбинады	117	122	118
Типография	101	101	108
Даараныгга комбинады	93	121	109
Алгы заводу	105	105	105
Карап четпестериниң өөредилге-бүдүрүлге чери	102	106	102
Тудуг үлетпүр материалдарының каттыжышкыны	102	107	107
Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу	106	112	109
«Тыва көдээ тудуг» трест	106	126	105
Шуурмактың ыяш пунктузу	111	134	120
Туранның —«—	103	120	88
Ыяш ажыл-агый эргелели	98	106	104
«Тудуг кезектери» завод	77	83	91
Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	107	111	107
Автосептелге заводу	96	107	105
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны	99,9	106	112

Бирги чартык чылда үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүргени:

	Чартык чылда бүдүргени	1973 чылдың ол үезинге удур, хуу-биле
Электроэнергия—млн. квт. шак	76,8	111
Хөмүр-даш—муң тонна	316	113
Тудуг туунбузу—муң кезек	15,1	106
Тудуг чугайы—тонна	1051	75
Чыын: бетээр демир-бетон болгаш бетон кылыглар—муң кубометр	15,7	89
Соруглуг даг-дүгү—муң тонна	28,6	121
Мебель—муң рубль	453	108
Тудуг болгаш, одаар ыяштың сөөртүлгези—муң плот. м³	161,1	107
Оон иштинде тудуг ыяжы—муң плот м³	143,6	112
Дилиг материалдары—муң пласт. кубометр	66,1	104
Хөм ниитилер—муң экеш	41,7	113
Кылас ниитилер—муң экеш	36,9	104
Даараныгга кылыглар—муң рубль	626	111
Эът (I категориялыг субпродуктулары-биле)—тонна	3215	106
Колбаса кылыглары—тонна	647	109
Мал узу—тонна	295	100,7
Чалан сүт продуктулары—тонна	7697	125
Далган—тонна	628	95
Комбикорм—тонна	6528	115
Хлеб болгаш хлеб-будочка кылыглары — тонна	9081	102
Кондитер кылыглары—тонна	404	98
Дус (чемге хереглээр)—тонна	6397	116
Туткан балык—тонна	111	105
Пиво—муң даллитр	107	160
Эзиртпес суксун—муң даллитр	37	71

1974 чылдың бирги чартында пландан ажыр 31 муң тонна хөмүр-даштыг, 2253 тонна соруглуг даг-дүгүн, 12,2 муң экеш хөм болгаш 3,9 муң экеш кидис ниитилерни, 27 тонна колбаса кылыгларын бүдүрген.

Продукциянын бот-үвезин чиигедир талазы-биле план күүсеттинген.

Оон-биле чергелештир үлетпүрде чамдык четпестер бар. Чартык чылдың планы ниитизи-биле күүсеттинген-даа болза, чамдык бүдүрүлге коллективтери планның онаалдаларын күүсетпээн. 11 бүдүрүлге коллективи сайгарылга хемчээлиниң болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин өстүрериниң планнарын күүсеглээн, а 8 коллектив үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин эрткен чылдың ол үезинде турганындан кудулаткан. 15 коллектив күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын күүсетпээн. Бирги кварталда туулбу, тудугга хереглээр чугай, мебель, эзиртпес суксуннар, комбикорм бүдүрериниң планы күүсеттинмээн.

II. КӨДЭӨ АЖЫЛ-АГЫЙ

1974 чылда көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларын 367,1 муң га шөлге тараан. Кызыл-тастың, суланың, картофельдиң, силос культураларының, хөй чылдарда үнер сигненнериниң тарылгазы эрткен чылда турганындан көвүдээн. Чазын чажар культураларының тарылга планы 99 хуу, оон иштинде кызыл-тастың — 103 хуу күүсеттинген. Сорттуг үрезинер-биле тараан шөлдериниң хемчээли эрткен чылда 69 хуу турганындан бо чылын 74,4 хуу чедир өскен.

Ниитизи-биле тарылга шөлдериниче 114,7 муң тонна өдектиг сөөртөкен, 81,3 муң га шөлге тараанды чайын чарган чөрлерге чаштырган.

Июль 1-де бөдәл-биле алырга, колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдериниг 1997 эталон тракторлар ажылдап турган, чижегеп шилчиткен га-биле алырга, 764 муң га (эрткен чылдынындан 2,4 хуу хөй) гектар чер ажылдап кылдынган. 1973 чылда бир эталон трактор-биле 374 га черни ажылдап кылган болза, 1974 чылда 382 ганы ажылдап кылган. Тракторлар септелгезиниң планы июль 1-ге чедир 93 хуу күүсеттинген.

Көдээниң ажыл-ишчилери дүжүт ажаан алышкынынга белетхелдя эгелээн. Тараа комбайнларының 25 хуузу, чүк машиналарының 71 хуузу септеттинген.

Колхозтарның болгаш совхозтарның мал продуктуларын бүдүргени:

	Июль 1-де		
	1974 чыл	1973 чыл	1973 чылдың ол үезинге деңнээрге, хуу-биле
Эът (коң деңзи)—муң тонна	3,2	3,3	103,1
Эът (дириг деңзи)—муң тонна	6,4	6,6	104,4
Сүт—муң тонна	14,9	15,7	101,8
Дүк—тонна	730	773	100,6
Чуурга—млн. борбак	6,7	6,9	102,9

1974 чылдың бирги чартында коң деңзи-биле алырга 0,1 муң тонна эът, 0,8 муң тонна сүттү, 43 тонна дүктү, 0,2 млн. борбак чуургаңы эрткен чылдың ол үезиндеи хөйлү бүдүргеп.

Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге бо чылдың июль 1-ге чедир бир инектен саап алыр сүт 14 кг-га (1,6 хуу) көвүдээн. А бир хойдан кыргаан дүк 1,3 хуу арбыдаан. Күш чуургазы алыры кудулаан.

Колхозтарда болгаш совхозтарда малдың баш санының көргүзүү:

	Июль 1-де, муң баш		Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, хуу-биле
	1973 чыл	1974 чыл	
Мыйыстыг бода мал	119,3	122,5	102,7
Оон иштинде инек	38,5	39,7	103,1
Хавыр	16,3	12,8	78,9
Шээр мал	1293,8	1366,5	105,6
Чылгы	32,1	31,3	97,1
Тези	1,6	1,5	96,6
Иви	10,3	11	106,6

1973 чылдың ол үезинге деңнээрге мыйыстыг бода малдың баш саны 3,2 муң башка, шээр малдың — 72,2 муң, ниитиниң 0,7 муң башка өскен, минералзашок чылгы болгаш тевe малдың баш саны кудулаан.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларын катай алырга өөрүгеге мал продуктулары садарының планнаг көргүзүтлериниң күүселдези:

	Июль 1-де		1973 чылга деңнээрге, хуу-биле
	1973 чыл	1974 чыл	
Мал, куш эъди (коң деңзи)—муң тонна	5,2	5,3	101,9
Мал, куш эъди (дириг деңзи)—муң тонна	8,8	8,9	101,3
Сүт—муң тонна	12,3	13,3	107,8
Дүк—тонна	979	933	95,2

Мал садып алырының чартык чыл планы 7 хуу, сүттүү—11 хуу, дүктүү—37 хуу ажыр күүсеттинген.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазавы бышыккан. Эрткен чартык чылда төнчүттүнген болгаш төнчүттүнмээн капитал салышкынынарның күселн-биле 629 баш мыйыстыг бода малга 14 муң 600 баш шээр малга кажаалары тутқан. Ол деэрге эрткен чылдың бирги чартыныдан 82 хуу хөй боон турар. 12500 га одарларны суттатыткан, ол эрткен чылдынындан 4 хуу хөй.

Эрткен айларда көдээ ажыл-агый 368 трактору, 302 чүк автомашиназы, 150 комбайнны алган. Ажыл-агыйлар, эрткен чылдың ол үезинден 644 тонна хөй азы ниитизи-биле 7400 тонна минералдыг чейиштидилгелерни алган.

III. ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Ниити ажыглалдын автотранспортунуң чүк сөөртүлгезиниң болгаш саарылгазының планы бирги чартык чылда күүсеттинмээн. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, чүк саарылгазы 9,6 хуу, чүк сөөртүлгези 2,1 хуу көвүдээн. Бирги чартык чылда 17,2 миллион пассажирлерни сөөртken, ол болза планга хамаарыштыр 100,2 хуу болгаш эрткен чылдың бирги чартынына хамаарыштыр алырга 107,7 хуудур.

Агаар транспорту пассажирлер сөөртүрүнүң чартык чыл планын 101,5 хуу, чүк сөөртүлгезиниин—84,3 хуу күүсеткен. Харылзаанын бүдүрүлге-техниктиг эргелели тариф орулгаларының талазы-биле чартык чыл планын 101,8 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле —99,0 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, тариф орулгалары 6,3 хуу, продукцияның хемчээли —5,5 хуу өскен.

Хоорай болгаш көдээ телефон харылзаазының абонентилериниң немелде өзүлдезиниң талазы-биле план күүсеттинген.

IV. КАПИТАЛ ТУДУГ

1974 чылдың баштайгы чартынында акшаландырыышкыныың бүгү-ле үнер дөстериниң күселн-биле республикага смета өртээ 17,3 миллион рубль болуп турар, оон иштинде бүдүрүлге онаалдалыг объектилер талазы-биле —9,1 миллион рубль болуп турар кол фондуларны ажыглалга киирген. Эрткен чыдың ол-ла үези-биле деңнээрге, кол фондуларны ажыглалга киирери 9 хуу көвүдээн.

Идиктиг дүргеп септээриниң талазы-биле эъчегде 260 ыш идиктиг септээр бүдүрүлгеин, электри дамчыдылгазының 101 километр бедик вольтулуг шүтүмүн ажыглалга киирген.

1974 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге 97 миллион рубльди, оон иштинде бирги чартык чылда—44,4 миллион рубльди дезевилээн. Бо чылдың баштайгы чартынында капитал салышкынынарының херек кырында хемчээли 40,1 миллион рубль болгаи болгаш эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга 24,3 хуузга өскен.

Капитал салышкынынарының болгаш кол фондуларны ажыглалга киирериниң талазы-биле план 1974 чылдың бирги чартынында чедир күүсеттинмээн. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының тудугларының талазы-биле тудуг-монтаж ажылдарының чартык чыл планы 120 болгаш 114,9 хуу кылдыр күүсеттинген болза-даа, бистинде ол бир хуузга чедир күүсеттинмээн. эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга немелде өзүлде 9 болгаш 23 хуу болган. Чер-чер Советтериниң тудугларының талазы-биле тудуг-монтаж ажылдарының планы 87,5 хуу күүсеттинген, эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга немелде өзүлде 2,5 хуу болган.

Күрүненің керээ ёзутаар ажылдаар тудуг-монтаж организациялары баштайгы чартык чылдың планын 100,9 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, керээ ёзутаар ажылдарның хемчээли 3,2 хуу көвүдээн.

Республиканың тудуг трестериниң талазы-биле керээ ёзутаар ажылдарның ниити хемчээлиниң планының күүселдезин болгаш темпизиниң өзүлдезин көргүзерге болза:

	Чартык чыл планының күүселдезиниң хуузу	1973 чылдың баштайгы чартынга хамаарыштыр, 1974 чылда, хуу-биле
«Тыва тудуг» трест	100,0	111,8
«Тыва көдээ тудуг» трест	101,2	108,3
«Тыва септелге тудуг» трест	102,7	94,8
«Тыва суг тудуг» трест	95,0	103,8

Керээ ёзутаар ажылдаар организацияларның күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планы 1974 чылдың бирги чартынында күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги чартынды-биле деңнээрге, тудуг-монтаж ажылдарында болгаш дузалакчы бүдүрүлгелерде ажылдап турар ажылдакчыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 6 хуу, ортумак ажыл төлевири —2 хуу өскен.

Тудуг-монтаж ажылдарының херек кырында бот-үвезин планда көрдүнгенинден 64 муң рубльге хөй болган. «Тыва тудуг» трестиң талазы-биле ол 100 муң рубльге, «Тыва көдээ тудуг» трестиң талазы-биле 200 муң хире рубльге хөй болган.

V. ЧОННУҢ МАТЕРИАЛДЫГ ЧААГАЙ БАЙДАЛЫНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап туралариың саны эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 1974 чылдың бирги чартынында 2,5 хуу көвүдээн.

Ажылдан турар кижи бүрүзүнүң, айда ортумак ажыл төлевири 129,9 рубль болуп, эрткен чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге 2,6 хуу өскен.

1974 чылда республиказының ажаалга кассаларыгга чонның акша шыгжамыры көвүдээн. 1974 чылдың июль 1-де байдал-биле алырга, салыкчыларның саны 60,6 муң кижи, шыгжаан акшанын артынчызы 31,7 миллион рубль болган. Эрткен чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге салыкчыларның саны 3,5 муң кижиге өскен, салыышкынның артыы 3,3 миллион рубль болган.

Күрүне болгаш кооператив садыыжын (ниитиниң чемненилгезин катай алырга) үрмектеп садар бараан саарылгазы 86,5 миллион рубль болган болгаш 1973 чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге 8 хуу көвүдээн.

Республиканың кол садыг организацияларының талазы-биле үрмектеп садар бараан саарылгазының 1974 чылдың бирги чартынында планының күүселдези дараазында саннар-биле тодаргайлаттынар:

	Херек кырында млн. рубль-биле	Планга хамаарыштыр хуу-биле (немелде онаалданы киириштирбишаан)
Республикада ниитизи-биле	86,5	102
Оон иштинде:		
Респотребсоюз	44,3	100,6
Садыг министерстводу	34,2	103
«Тыва даг-дүгү» комбинатта ОРС	5,4	106
Аптека эргелели	0,6	96
«Союзпечать»	0,6	100,2

Бирги чартык чылдың планын Аптека эргелели, Амыдырал хандырылга министерствозу, Ачылар болгаш балыкчылар ниитилели, ыяш ажыл-агыйлары күүсеттээн.

Республика чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлгелери садыг организацияларынга калбак хереглелдиг бараанарын бээрииниң планын 85 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, чонга ачы-дуза чедирериниң ниити хемчээли 12 хуу өскен, оон иштинде көдээ черге —6 хуу өскен, 1974 чылдың бирги чартынының планы 102 хуу күүсеттинген.

Чонның аймдырал хандырылгазының планының күүселдези болгаш 1973 чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге оон хемчээлиниң өскерлишкини мындыг болуп турар:

	Ачы-дуза чедиришкиниң 1974 чылдың бирги чартынында ниити хемчээли рубль-биле	План күүселдези, хуу-биле	1973 чылдың бирги чартынга хамаарыштыр 1974 чылда хуу-биле
Тыва АССР ниитизи-биле	1844	102	112
Хоорай черлер	1142	108	116
Көдээ черлер	702	95	106
Аймдырал хандырылга министерстводу	1200	99,3	108
Хоорай черлер	621	106	110
Көдээ черлер	579	91	106
Коммунал ажыл-агый министерстводу	427	107	112
Хоорай черлер	363	110	116
Көдээ черлер	64	95	92

Чурттаалга тудуунга күрүненің капитал салышкыны (колхозтар чөкка) 1974 чылдың бирги чартынында 110 хуу шингээттинген болгаш эртен чылдың ол-ла үезинге бодаарга 0,3 хуу көвүдээн.

Акшаландырыышкынының бүгү-ле үнер дөстериниң күселн-биле ниити чурттаалга шөлүн ажыглалга киирериниң планы 66 хуу күүсеттинген, 1973 чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге чурттаалга шөлүн 1152 дөрбелчин метр аяа 3 хуу хөйлү ажыглалга киирген. Чер-чер Советтериниң организацияларындан чурттаалга шөлүн ажыглалга киирериниң чартык чыл планын 63 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге ону ажыглалга киирери 35 хуу өөскээн.

Культура-аймдырал тудуунга капитал салышкыны бирги чартык чылда 3,6 миллион рубль болган болгаш эрткен чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге ол 18 хуу көвүдээн, чартык чыл планының күүселдези 73 хуу болган.

Улус өөредилгеэ улам ыдай хөгжүп турар. 1974 чылда 3212 аныяк солдар, кыстар бышкан билигниң аттестадын алган, олариың иштинден 977 кижи школаны бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренип дооскан, 5747 кижи сес чыл школазын дооскан, оон иштинде кежээки (эъчеглиг) ниити өөредилге школаларының сески классын 783 кижи дооскан.

Кызылдың башкы институду бо чылын ашнаж 177 специалисти белеткеп үндүрген, олариың иштинден бүдүрүлгеге ажылдавышаан турган 67 кижи дооскан.

Республиканың тускай орутмак өөредилге чөрлерин 755 кижи дооскан, олариың иштинден бүдүрүлгеге ажылдавышаан турган доосканнар— 146 кижи.

Бирги чартык чылдың дүргүзүнда республикага 175 киноустановка, 194 клуб албан чөрлери, 156 массалыг библиотека, республика театрм ажылдап турган.

Шин көргеннериниң саны 65 муң кижи ашкан, концерттер көргеннер—206 муң кижи, киносеансылар көргеннер—3 миллион ажыг кижи болган.

Чонга медицина хандырылгазын эмнежээн. 1974 чылдың июль 1-ге чедир эмчилериниң саны 612 кижи, дииш эмчилери—27, кижи, эмнелге орунналарының саны—3745 болган.

Республикада чылды өттүр ажылдаар, 400 орунгут ийи саторня ажылдап турар. «Аэлс» болгаш «Жаркы» турист базазаларынга база бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының дыштанар бажыңнарынга бо чайын 800 ажыг кижи дыштанмр.

1974 чылдың январь 1-ге чедир школа наазыны четпээн уруглар албан чөрлериниң саны 194 турган, ол албан чөрлеринге турган уругларның ниити саны 12666 кижи болган. Школа наазыны четпээн уруглар албан чөрлериниң болгаш оларга турар уругларының саны чылдың-на өзүп турар.

Чайгы үеде 6 муң хире уруглар пионер лагерьлеринге дыштанырлар.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ

СОВЕТ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП обкомучуң ийиги пленумунуң түңнелдери болгаш чонның коммунал-аймдырал, садыг хандырылгазын экижилериниң талазы-биле хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны Кызылдың партия активизиниң хуралынга чугаалажкан. Ол талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хооркомуюң секретары Ю. С. Путинцев кылган.

Беш чылдың тодарадыгчы чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш шайысылгадың үлетпүр, тудуг, транспорт, аймдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының ыңжемишкининг ажылдап турарын илеткелчи демделээш, бирги чартык чылдың түңнелдеринге доктаавган.

Хоорайның 5 бүдүрүлгези, чонның аймдырал хандырылгазынга дорт хамаарылгалыг хлеб, пиво заводтары, даараныгга комбинады, автосептелге заводу, «Тудуг кезектери» комбинат чартык чыл планын күүсеттээн.

Чонның коммунал-аймдырал, садыг хандырылгазын экижилериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниг дүүштүр Кызылда хандырылга бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазы бышкып турар. Ийик мастерскаязы, магазиннер, аргыжылга билеттерин садар агенство чери чергелиг чаа бүдүрүлгелерни ажыглаада киргеп. Чонга ачы-дуза чедиреринин хемчээли, хевирлери көвүдээн. Амгы үеде аймдырал хандырылгазының коллективтери 20 хевирниң ачы-дузазын, а садыг организациялары—18 хевирни көргүзүп турар.

Хандырылга бүдүрүлгелеринде беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш чаржып турарларның саны өскен. Чүгле Кызыл-садыгда безин 115 садыгжыга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы бедик атты тывыскан. 2 бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи болган, күш-ажылын коммунистиг ёзу-биле көөру дээш шимчээшкинде 320 ажыг кижи киржип турар. Бараан саарылгазын улгаттырары, хандырылганың культуразын бедидери мшкаш, хөй кижилиг улуг коллективтиг аймдырал-чы айтырыгларны партбюроюн, коммунистериниң ниити хуралдарынга чугаалажып, ында үндүрген хемчеглериниң күүселдезин контрольга алганынан хоорайның садыг четкизи дең-дескн ажылдап, коллектив планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседип турар.

Чоншун коммунал-аймдырал хандырылгазын үениң негелдезин ёзутаар сайзырангайжыдары чугула. Ынчалза-даа бо улуг ажылда четпестер хөй. Ол дугайын партия активинин хуралынга санал берген эштер улут сагыышырал-биле чугаалап турган. Ажылчы чоннарның памдык бараанларга негелдезин садыг организациялары хандырбайн турар. Мебель айтыыанга электробараанларга, ногаага хереглелди мракта хандырбайн турарының чылдагаана болза, садыг базазалары, үлетпүр бүдүрүлгелер-биле Кызыл-садыгның аразында дуржулгаларның үстүп турары болур. Улут-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы мебель бүдүреринг эвээжеткеп, ыяш ажылдап кылыр бүдүрүлгелерге артынчы, кезиндиден хереглел. ажыл-агый бараанары кылыры практикалаавайн турар. Ногаага өстүреринге специализастаттынган «Кара-Хаак» совхоз ногаанын - эрте бижар сорттарын өстүрбейн турар.

Актив хуралынга аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелинге, оон Кызылда бүдүрүлгелеринге хамаарыштыр шүгүмүүлел шыдтыы болган. Кызылдың хлеб заводу бүдүрерин шингээдип алганы хлеб-булка кылыгларын белеткевейн турар, хлеб-булка, кондитер аймаанын ассортиментизин кызыы, шынары чавыс. Заводту эде дериирн, инженержи удуртулганы экижилерн чугула деп хурал санаан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктавалды партия активиниң хуралы хүлээп алган.

ПАРТИЙЖИ КҮШТЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ КӨРГҮЗҮҮ

Партдокументтериңе солуушкуну Бии-Хемниң партия организациязында партийжи күштериң ёзулут дайынчы көрүлдези, партия Уставының болгаш Программазының негелделерии, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин коммунистер канчаар күүседии турарының талазы-биле шыңгыы шылгалда болган.

Документтер солуушкунуна белеткелдиң болгаш ону чорудуп турарының үезинде партия эге организациларының дайынчы арга-шинээзин база коммунистериңе идепкейин бедидер, оларның сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылдар чоруттунган. Ооң түңнелинде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң бүтү участоктарынга оларның башкарыкчы ролю болгаш салдары улам күштелген. Будуруллеге коммунистериңе кужун таарыштыр тургускан. Оларның 80 хире хүүзу материалдыг бүзүрүлгеде. Партия организацияларының хөй пурузу организас талазы-биле быжыгып, боттарының дайынчы арга-шинээзин бедиткен.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазында С. А. Ширап секретарылаан партия эге организациязы документилер солуушкунунга белеткелдиң болгаш ону чорудуп турар үезинде бодунуң дайынчы арга-шинээзин дыка күштедирип, коммунистериңе аванградчы ролюн, идепкейин улам бедиткен. Мында коммунистериңе 90 хире хүүзу шуутле материалдыг чаагай кежикти бүзүрер черлерде ажылдап турар. Социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге, коллективти кижизидериңе, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, социалистиг чарыштыны дээштиг кылдыр организастаарынга улуг салыышкынын парторганизация киирип турар. Ферма бирги чартык чылдың планын ажыр күүсеткен, ооң ажыл-ишчилериңе тускаадып, районнуң күш-ажылчы аддар тутуп көдүрген.

«Саян», «Шивилиг» совхозтарының, «Сельхозтехника» салбырының, районнуң аммыдыral хандырылга комбинадының парторганизацияларында организацияла болгаш политмассалыг ажылдар көскүзүү-биле ажыжээн.

Ол-ла үеде парторганизацияларның ажылының практиказынга коммунистериңиң идепкейин бедидериниче, сагылга-чурумун быжыглаарыныче угланган партийжи организакчы база кижизидикчи ажылдың янзы-бүрү хевирлери болгаш аргалары тыптып, сайзыраңгайжып турар. Чижээ, коммунистер-биле беседалаашкыннар, СЭКП Уставының негелделерии күүседии турарының дугайында оларның дыңнадыгларын алыры, хуралдарны белеткээри болгаш эрттирери, шиитпирлер күүселдезиниң хыналдазын экижидери дээн ышкаш айтырыгларже кичээнгей күштелген.

Партия райкомунуң пленумунга база бюро хуралдарынга солуушкунга холбашкан айтырыгларны доктаамал чугаалажып турган. Чижээ, «Өөк», «Кызыл тараачын» совхозтарның парткомнарының болгаш өске-даа партия организацияларының илеткелдерин бюрога дыңнаан. Партдокументилер солуушкунунуң түңнелдерин партия организацияларының хуралдарынга чугаалашкылаан.

Чоокта чаа партия райкомунуң пленумунга «Партдокументилер солуушкунунуң түңнелдери болгаш СЭКП ТК-ниң май (1972 чыл) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин улам ыцай бедидер талазы-биле районнуң парторганизациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Аңаа илеткел кылган СЭКП райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин болгаш санал берген эштер партия документилериниң солуушкунунуң белеткелиниң үезинде кылдыгнан улуг ажылдарны демдеглевишаан, ол түүлдерин улам быжыглап, партия организацияларының ажылынга чардыгнан дурзулганы моон соңгаар-даа уламчылаарының эргежок чугулазын онзалап айтыкшнар. Ниитизи-биле организас-политиктиг бо чугула хемчег районнуң партия организациязына организастыр, бедик деңнелге эрткен.

Ынчалзажок кылдынган анализтеп ап көөрге, чамдык четпестер ам-даа чайлаттынмаан. «Өөк» совхозта «Кызыл тараачын» совхозтуң Билелиг фермазында, Ээрбек салбырында, район эмнелгезинде партия организациялары чамдык коммунистер-биле беседаларны ёзулуг бүрмүдээлап чорутқан. Партияның болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн коммунистерден шыңгыы негелде тургуспаан. Чижээ, район эмнелгезинде парторганизация М. Көк-оол партия талазы-биле хемчээн дүжүртпейн турдала, ооң партбилединң солуурун чөпшээреекен турган.

Партдокументилер солуушкуну дээрге партияга арыглаашкын эвес деп үүвени парторганизациялар бөрүмдээлап турган болгаш аан. Ынчалзажок олар чаа партбилет коммунистиң бедик адынга төлеп чок кижилерниң холуунга киирбезин дээш база сагыш салыр ужурлуг турган. Район эмнелгезинде М. Көк-оол, Саяның геология шинчилел партиязында Прошутинский, «Өөк» совхозтуң Тарлаг фермазында Тугжу Кадыр-оол, «Кызыл тараачын» совхозта А. Үзүйген, М. Рубцов болгаш ооң-даа өскелер чаа билетти алган соонда сагылга-чурум үрээш, партия талазы-биле хемчеглер алдырганнар.

Ооң биле кады чамдык партия организацияларында партийжи иштики ажыл, херек эмгелеля ам-даа кошкак тургустуңганын пленумга санал бергеннер чижектер-биле көргүскен. «Хадың» колхозта коммунистериңиң дадывыры дыка үр үеде хавыртынмаан болган, «Кызыл-тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырында коммукнст В. Ким барык-ла чыл хиреде дадывыр төлевээн, а совхозтуң парткому (секретары эш Лебедев) аңаа холбаштыр хемчег-даа албайн, ооң биледин солуурун төпшээреп, принцип чок чорукту болдурган. Ол ышкаш ол-ла Ээрбек салбырында коммунист Сергей Кунгааның билединде элээн каш айларның дадывырын хавыртқан кылдыр демдеглеп каан, а ведомостыга ооң адын кирбээн. Ындыг харыысалга чөк чорукту болдурбас дээш үстүнде парторганизациялар, партия райкомунуң организастыг киидизи оон чогуур түңнелди кылдыр ужурлут.

Партдокументилер солуушкунуна белеткелдиң болгаш ону чорудуп турарының үезинде партия хуралдарының кижизидикчи утка-шиларын, лээштиин бедидер талазы-биле база хөй түүлдер кылдынган. Ынчалзажок «Өөк» совхозтуң төп суурунда, Тарлаг салбырында, күүлелтүр ажыл-агыйында, «Хадың» колхозта партия организацияларының хуралдар эрттирериниң Уставта көрдүмген хуусаазын үрээр, түрмек айтырыглар чугаалажыр, хуралдарга коммунистер эвээш кээр болгаш идепкейн чавыс болгулаар таварылгалар база бар. Чамдык парторганизациялар шиитпирлер күүселдезин контрольдап, дыңаарыче кошкак кичээнгей салып турар. «Өөк», «Саян», «Кызыл тараачын» совхозтарда, «Хадың» колхозта партия организацияларында администрацияның ажылын контрольдаар комиссиялар боттарының ажылын кошкак чорудуп турар.

Партия райкому болгаш чамдык эге организациялар партийжи хүрээлеңниң арыг болурунуң дугайынче доктаамал кичээнгейлик салып, партияга кирип турарлардан негелдени күштелдирген, оларның шыкар составы экижээн. Ынчалзажок «Өөк», «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтарда парткомнар бо айтырыгже кошкак кичээнгей салып турар, райпода, № 975 КМК-да, район эмнелгезинде, ыяш ажыл-агыйында, Саянның геология шинчилел партиязында партия организацияларының хүрээлеңи барык-ла өспейн турар. Ол ышкаш комсомолду дамчыштыр партияга хүлээп алыр ажыл дыка кошкак. Бо чылдың бирги чартында СЭКП-ге дүлээп алганнарның чүгле 45 хуузу комсомолчулар болганы магаа чижек кылдыр чугаалаарга-ла четчир.

Чамдык коммунистериңиң идепкейи чавыс, партийжи даалгаларны багай күүседир таварылгалар парторганизацияларда ам-даа бар. «Өөк» совхозтуң Тарлаг фермазында партия эге организациязының секретары Е. Ховалыг, аныяк коммунист ол-ла совхозта рабочком кежигүлү эш Шафеев, «Саян» совхозтуң Ленинка суурунда комсомол комитединиң секретары А. Данчай-оол болгаш өскелерде эштер партийжи даалганы тоомча чок көрүп, багай күүседип турда-ла, оларга хамаарышкан парторганизациялар дээштиг хемчег албайн келген.

Коммунист бүрүзү марксизм-ленинчи теорияны ханызыбиле өөренип, шиитгээдип алырын партия Уставы негеп турар. Чамдык парторганизациялар политикалыг-экономиктиг сорулгаларын дугайын чугаалашкан СЭКП райкомунуң пленумунга ол бүгүнү хандыр сайгартқан, айыттынган четпестерни дарый чайладырының аргаларын айыткан. Партия райкому, ооң киидистери болгаш чер-черде парторганизациялар документилер солуушкунунуң үезинде чедип алган дүржулганы улам байыдыл база партийжи ажылдың чаазы аргаларын болгаш хевирлерин улам быжыглап, үргүлчүлээр дээш моон соңгаар-даа шудургу ажылдаар апаар.

Бии-Хемде партдокументилер солуушкуну доозулган, ажыл үргүлчүлевишаан

С. ШОЙГУ,
«Шыныың» тускай корреспондентизи.

200 ХАРЛААН ЗАВОД

Карел АССР-ниң эң хөөчүн будуруллеге чери — Октябрь революциязы орденниг Онеганың трактор заводу бо чылдың июль айда тургустунганындан бээр 200 чыл ооң демдеглээр.

Ийи түс чыл мурнунда үндезилеттикиин тургустунган Александров заводу (ону мынчаар адаан турган) үгер-бооларны болгаш оларның октарын ыялыг үндүрүп турган. Ооң ыяган бооларын Бородинo шөлүүге-даа, Синоптуң даалай тулчуушкунунга-даа дайынынга кыра шлап турган...

Амгы үеде Онеганың трактор заводу янзы-бүрү хевирлиг карым машиналарны ыялыг үндүрүп турар. Олар түлге Совет Эвилелинде эвес, харын-даа дыка хөй дашпаккы чуруттарда улуг үнелелдп ап турар. Ооң коллективи тоскау беш чылдың тодарадыкчы чылының сорулгаларын шалыпкыны-биле күүседип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң июль 11-де үндүрген Чарлыы-биле Онеганың трактор заводу ыяш үлеттирүүн механизастаар трактордарны ыялыг үндүрер талазынбле улуг чедишкинни дээш база үндезилеттиниң тургустунган хүнүнден бээр 200 чыл болганы дээш Ленин орденни-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Онеганың трактор заводунуң ыялып үндүрүп турарды «ТДТ-55» дээр ыяш сөөртүр тракторлары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВЦСПС-тиң медеглели

ВЦСПС Кипрде байдалга хамаарыштыр медеглеп ылган. Дүрүм бүзүгаар соңгутқан президент Макариос биштаан Кипр Республиканың чазаанга улуг шөрит үйиззинин ыялаңнаңнаан совет ажылчы чоннар, профсоюзтарлерниң нөмигүнмери ыяцаңзашкын-биле буруу шаап тур деп, ында чугаалап турар.

Ол үйиззиниң хөй-ажыт шөпринчилери әртулуктан өскээр черде — Грецияда туруп турар. Киприң күш-ажылчы улузунга удур суглчазын чуртка иштики реакцияны баштап база организастап, республиканың иштики хереглеринге каш удаа хөлгаарлаап турган империализмниг даштыкы болуктер ыялган.

Бистиң чуртувустуң профсоюзтарлери, бүтү совет улус-биле бир дөмей. ККО-нуң кежигүнү, бот-догуннаан Кипр Республиканың иштики хереглеринге каршы шөрит хөлгаарлаашкынынга шиитпирлөри-биле удурланып тур. Бодунуң хамаарышпас чөруу болгаш бот-эргези дээш кипр улустуң чөптүт херээнге аткнаачын каргузери-биле эң-сеткил каттыштырылгазының күүлүг шинчээшкинин организастаарынче бүгү чурттарның профсоюзтарлерин делегейниң профсоюзтар федерациязының Кыйгырыын ВЦСПС детиип тур.

ССРЭ-ниң профсоюзтарлери Совет чазаптың медеглелиин долузу-биле детиивишаан, Киприң иштики хереглеринге даштыкы шөрит хөлгаарлаашкынын бөдүрбас болгаш дүрүм ёзугаар эргелерин аңаа тургузар талазы-биле деп-дөрзан хемчеглерни алырын ККО-нуң Айлын чөп чөруп Човуюлинден негзан.

делегей бо хүннерде

КИПРДЕ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ, июль 18. (СЭТА). НАТО-нуң чамдык бөлүктериниң күткээнин ёзугаар грек шөрит хуттазының Кипрге организастаавы үймээн уламчылап турар. Ортулукта байдалды тодаразыры берге болуп турар, чүге дизе, ооң-биле телефон, телеграф харылзаазы чок, а ол ышкаш Кипрден кандыг-бир арга-биле кээп турар медээлер аңгы-аңгы болуп турар.

Национал гвардия ортулукта контрольду тургускан болгаш президент Макариоска шынчы чазактың күштери бастырган деп үүвелеп ыларының Никозияда эжелеп алганы радиостанция бадыткаан. Үймээнчилериниң баштыңнары ортулукта байдалды «тогумчудары-биле» ол хүн Никозияда делегей аэропортун ёзуургап алыктан болгаш найысылалга коменданит шагын бичии кызырган.

Ындыг-даа болза өске үндезиннерден алган медээлерни ёзугаар алырга, Киприң улузу бастырбаан болгаш үймээнчилерге удур демисел Никозияда-даа, ортулуктуң өске-даа районнарында уламчылап турар. Грек дайынзырак идегеттер ортулукка ботгарының хлаңнаашкынын амдаа быжыглап ап шыдавааң деп Турциянның Кипрде общиназының «Байрак» деп радиостанциязы дыңнаткан. Июль 18-те ортулуктуң янзы-бүрү кезектеринге аткылажышкынынар болган деп, Англияның Кипрде шөрит баазаларының радиостанциязы дыңнаткан. Үймээнчилерге удурланышкын Кипрде амдаа бар деп үүвени Никозияда «Файзиннэл таймс» солуның корреспондентизи база бадыткаан.

Информация агентилелдериниң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, тулчуушкунар үезинде өлген кижилерниң саны 300 ажыг болган. Никозияда болгаш өске-даа хоорайларда улуг үргедээшкин болган. Никозияда президент ордузун долузу-биле үрээн. Иштики хереглер министерствозунуң бажыңының чартыы буступ дүшкен, Кикко деп дүрээ-хинт бажыңын (үймээн эгелеп турда президент Макариос аңаа турган) дыка үрээн. Совет культура төвүн пулемёттар болгаш автоматтар-биле бооланы. Найысылалда бүтү шимээшкиниң грек солдаттар болгаш офицерлер контрольдап турар болгаш кол иудумчуларда база кудумчу белдирлериниң танкыларны тургускан. Хоорайда телефон харылзаазы ажылдавас. Никозиядан үнер бүтү оруктарны дуглаан болгаш национал гвардейжилер таңнымыдап турар.

Эрге-чагырганы эжелеп алган үймээнчилер коргудар, истеп, сүрер чорукту боттандырып турар. Олар боолап каар биске деп кыжаныышаан, чонда бар бүтү боо-чепсекти дүжаарын негеп турарлар. Чер болганда үжеп-ниндишкинин кылып турар, Киприң дүрүм ёзугаар чазаанның 1200 талалакчызын болгаш чөөн үзелдиг организацияларның кежигүннерин түзүп бажынаан.

Национал гвардияда грек офицерлер Киприң дүрүм ёзугаар чазаанга удур боттарының «чазаан» тургускан. Ында «Энозистиң» (Киприк Грецияга каттыштырарының) талалакчылары кирген болгаш Киприя НАТО-нуң аспаанга кирген. Чижээлээрге, «даштыкы хереглер министринге Ларнаки чурттуг чижеңе садыгжы Д. Димитриуну олуртуп каан. «Иштики хереглер болгаш камгалал министрииге» Киприя Грецияга каттыштырар дээш талалакчы П. Димитриуну «соцгаан». Дерзин, үрегдекчи ажыл-чорудулгазы дээш кара-бажыңга орган К. Саверпадисти «харылзаа министринге» олуртқан, а оон камгалакчызы турган К. Адамидис «юстиция министри» дужаалды алган.

Афины эрге-чагырганы ортулукка бодуның туружун быжыглап алырынче далажып турар. «Элдык» деп грек национал шериг кезээнің офицерлерин болгаш солдаттарын солуур дээ мегелекпп алгаш (ол шериг кезээ 1960 чылдагы дугуржулга ёзугаар ыяда туруп турар) июль 17-де Афинадан Никозияда 300 шериг албанныгларны чедире берген. Бейруттуң информация агентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, ол барган шериглер Грецияның үймээнчилериниң баштайгы «быжыглаашкыны» кезээ болуп турар. Ынчанташ бот-догуннаан күүче — Каттыштыкан Нацнялар Организациязының кежигүнүнге удур чепсектиг интервенциязын болганы, Киприң иштики хереглеринге холгаарлаашкынны болдурганы шуут илдең болган.

Найыралчы беседа

КИТО. (СЭТА). Экваторлуг Комшартиязының ТК-зының чайлаанын ёзугаар ында чеде берген. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазының орлакчызы, ССРЭ-ниң юстиция министри В. И. Теребилов. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның делегей киидизиниң эргелекчизи Е. И. Кусков болгаш СЭКП ТК-ның делегей киидизиниң сектор эргелекчизи М. Ф. Кудачкин составтыг СЭКП-ниң төлөөлөрин Экваторлуг президентизи Гильермо Родригес Лара хүлээп алган.

Найыралдыг байдалга эрткен беседа үезинде совет-экватор харылзааларны калбартырының айтырыгларын чугаалашкан.

УЛАМ БЫЖЫККАН

УЛАН-БАТОР (СЭТА). МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумуунуң Даргазы Ю. Цеденбалга баштаткан МАР-ның партия-чазак төлөөлөриниң ВУР-га албан ужурунда аян-чоруунуң түңнелдерин чугаалажып көргеш, МАРН ТК-ның Политбюрозу ону долузубиле чүүлдүг деп көрген.

МАР-ның төлөөлери ВУР-нуң партия база чазаанның удуртукчуларының аразынга чүреткин ханызындан, бот-боттарын долузу-биле билчиринин байдалынга болгулаан чугаалажымышкынынары болгаш ужуражышкынынары ийи чурттуң улустарының аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың улам быжыгып турарының чаңнынанчак көргүзүү болган.

Геншериң медеглели

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң даштыкы хереглер министри Г.-Д. Геншер ГФР-ниң чазаа Совет Эвилели-биле 1970 чылда эгелээн политиктиг харылзаазы «сокоолдаш чөпкө үргүлчүлээр» сорулгалыг деп медеглээн.

ДПА агентилелдиң айтырыгларынга харыылаап, ол социалистиг өске-даа чурттар-биле харылзааларда дүшүүлүг чорукту чавырылдырарының политиказын Бонн база-ла чорудар деп турарын демдеглээн. Г.-Д. Геншериң чугаалаанын-биле алырга, ГФР-ниң социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылгазы «болдунар ла шаа-биле ажыктыг кылдыр хөгжээн турар ужурлут».

Анурадхапурда делгелге

КОЛОМБО. (СЭТА). Шри Ланканың эрте-бурунгу найысылалы турган Анурадхапурга совет номнар болгаш график-чурулга делгелгези ашаа хөй хүннер дургузунда улуг чедишкинниг бооп эрткен. Аңаа Совет Эвилелинге парлаан номнарны, ооң иштинде сингаль, тамиль, англи дылдарга бижээн номнарны, а ол ышкаш журналдарны болгаш плакатарны делгээн.

Делгелге үезинде «Дешкилге болгаш литература» темазынга семинар болган. Сураглыг ланка чогаалчылар — Улусчу чогаалчылар фронтузунуң кежигүннери Гунасена Витана, Тисса Кримвасам болгаш өскелер-даа санал-оналл солчуушкунунга киришкен.

СОВЕТ АРТИСТЕР ЮГОСЛАВИЯДА

БЕЛГРАД. (СЭТА). Аранджеловацта (Сербия) эртин турар музыка фестивалынга Улуг театрның Ю. Реентовичиге удуртқан скрипачылар ансамбли улуг чедишкинниг шйлаан. «Совет артистер боттарының күүседикчи чергежимы-биле дыка хөй санныг дыңнакчыларны магадаткан» — деп, найысылалга кээжээ үнер «Политика-экспресс» солун бижээн.

Совет культура төлөөлекчиниң ойлаар программазы бо сезонда ыяш-бүрү боон турар. Чоокта чаа чурттуң корукчулери күүшеними «Классиктиг балет» ансамблиниң оюнун сонуургап көрген. Ооң көргүзүлгелерин маңаа база-ла дыка үнелээн. Дон казактарының ыры болгаш танцы ансамбли база Совет Эвилелиниң улустарының, казактарның эрес-кашпагай танцыларын чурттуң дыка хөй хоорайларының чурттакчыларынга сонуургаткан.

Югославияга болур концерт болгаш фестиваль программаларынга совет артистериниң кирижирп чыл келген үдүүн-на улам ыяш-бүрү болгаш байлак боол кел чыдар.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

★ **ГАВАНА.** Кубаның Матансас воруунга чедип турар совет судноларлар экипаштарыбле ол хоорайның ажылчы чоннарының аразынга Монкада казарманы штурмалаанының 21 чылынга тураскаатқан социалистиг чарыштың керээзин чарган.

★ **СОФИЯ.** Варна хоорайда кадык камгалалының доктаамал ажылдаар делгелгезин ажыктан. Ол ажылчы чоннарның медицина биликтин бедидер, чүүл-бүрү аарыгларны эмнээр чаа-чаа аргаларны нептередир сорулгалыг.

★ **БЕРЛИН.** ГДР-де күрүпениң болгаш профсоюзтарлериниң 19 муң ажыг библиотекаларының номнарын республиканың дөртүү хамааты бүрүү-ле ажыглап турар.

★ **БОНН.** Дортмундтың чоогунга шахтага газ чазылганындан он кижи балыгланган, ийи дагжы — өлген.

★ **МАДРИД.** Бо чылдың июнь айда Испанияның акша-валюта курлавыры 78,9 миллион доллярга «кызырылганын испан банк дыңнаткан.

★ **ЛОНДОН.** Англияның «Форд» компаниязының Суонси хоорайда автомобиль заводунуң 2.000 ажыг ажылчыларының бүдүрүлгезиниң баштаар черн оларның бир эжен дүрүм чөпкө ажылдан үндүргенинге удурланып, ону хамгалаар дээш ажыл сокедымышкыны чарлаан.

★ **ПАРИЖ.** Францияда сөөлгү он чылда кем-керек үүлгедир чорук дыка калбаргаан. Боо-чепсектиг дээрбедээшкинниң саны 28 катаң, хоорайларга ың улуг дээн үүлгединишкин беш катап болган.

★ **БЕЙРУТ.** Аңаа болган чугаалажымышкынынарга Ливанга удур Израильдиң өнчүүчөңгээлериниң үргүлчүлел турарының дугайында база бүгү үүлдер талазы-биле ливан эрге-чагыргалар-биле палестиннерниң кэды ходелишкинишкининг дугайында айтырыгны көргеш.

★ **ТАНАНАРИВЕ.** Малагасий Республиканың чурттар аразынга телехарылзааларының киктиелиниге күрүпениң кирижилгезин 30 хуу түргунимдан 53 хуу чедир улгаттырарын малагасий чазак шиитпирлээн.

★ **ДАР-ЭС-САЛАМ.** Англия биле Мурнуу-Африка Республиканың аразынга садыгның янзы түүл 1973 чылда ийи миллиард доллар четкенин мурнуу-африка экономика министри Хорвуд чугаалаан, ынчыг хаймазынга-даа ажыктыг «садыг харылзааларын моон-даа соңгаар калбартырыы» айыткан.

(СЭТА).

ПЕКИННИҢ АЗИЯГА ТЕРГИИДЕКЧИ ЧУТКҮЛҮ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Унэн» солун чүүл парлаан, ында Пекинниң удуртукчулары Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарының идеязынга каржызы-биле удурланып, бо талазы-биле империалистиг чурттарның эң-не агрессчи бөлүктери-биле холбажып турарын бижээн.

Мурнуу болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга хамаарыштыр Кытат бодунуң теогузуунуң дургузунда эжелекчи политиканы чорудуп турган болгаш- ону Пекинниң амгы удуртукчулары база-ла салгап алганы билдингир.

Мао Цзэ-дун 1965 чылдың августа Политбюро хуралынга мынча дээнин «Унэн» бижээн: «Бистер Мурнуу Вьетнамны, Таиландыны, Бирманы, Малайзияны, Сингапурну катай-хаара Мурнуу-Чөөн Азияны ыяап-ла алган турар ужурлуг бис. Камбоджа-биле тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивин чорудар херек... Мурнуу чуктуң ол району дыка байлак, ында дыка хөй казымал байлактар бар, мынчангаш ону холга алырының чарыгзалазарын хөйү-биле катап өгидип шыдаар. Келир үеде ол кыдат үлетпүрүү хөгжүдеринге дыка ажыктыг болур. Мынчангаш үнген чарыгдал когаралдарны долузу-биле катап өгидип ап болур-дур. Мурнуу-Чөөн чуктуң эжелеп апканынывыстың соонда, бо районга боттарывыстың шериг күжүвүсту улгаттырып болур бис; мынчан биске совет-чөөн чук блогунга удурланыр күжүвүс улам күштелир апаар. Чөөн чуктеп халаан хат Барыным чуктеп келген хатты үзе шаар ужурлуг».

Чазгай кожа-хелбээ турар чоруктуң болгаш тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының-даа дугайында чудучуруушкуучу ол чурттарның улустарының серемчилелин кошкадырынга маочулар ажыктап турарлар деп, «Унэн» бижээн.

Кыдат удуртукчуларның тергиидекчи күүлүне болуксаар, эжелекчи, чилби политиказы Мурнуу болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга политиктиг байлалды чогумчалыг болдурарының орулга кол-ла шаптыктаашкынларының бирээзи боон турар. Ол политика ук районнуң улустарының тайбын, шаймралдыг чурттарынче чүткүлүнге удур боон турар деп, «Унэн» солун бижээн.

ИСПАНИЯ. Кадыг-дашпун дерзиндээшкиннер турзажок, испан ажылчын аңгының дайынчы тура-соруун франкочу эрге-чагырга сып шыдаваан. Чурттуң дыка хөй хоорайларында болгаш үветпүрүүн янзы-бүрү адырларында ажыл сөөсадыышкынынын демисеядиң калбарыышкыны ол дугайын херечиивеп турар. Боттарының эргелерин камгалаар дээш, демократияны катап тургузар дээш демисеяче ажылчы чоннар улам идепкейлиг кирип турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Дыштанылга бажыңнары

Мурыуу Уралда «Тургояк» дээр хоочун дыштанылга бажыңның 50 чыл болганын ооң ажылдакчылары болган адалчылары демдеглээн. Эртикен чылдарда аңаа урал областарының барык чартык ниилиг хире ажылчы чоннары дыштанып, кадыкшылын эннидткен.

Чайлагларның бажыңнары дагда Тургояк дээр хөлдүг чанында чойганыг моорукте турар. Суурнуң деңгээ арыы дээш, ол хөлдү Уралдың «кок эртинези» диижп адаа турар. Ында ыыштар аразында ойнаар шөлдер, арга биле суг аразында элезиниг чиге эрик, балыктаар болган селгүүстээр хемелерниг станция бар. Он бир муң номнарлыг библиотека болган клуб — столоваяда калбак экранныг кино үндүрер аппарат база бар.

Байырлал эрги дыштанылга бажыңын эде кылып турган үези-биле таварышкан. Бо чылын кадыкшылга черинең арта-мынтыг парыгнята 70 кижи дыштанып чаа корпусту тутткан. Чоокку келир үеде дерт чүс кижи дыштанып чаа корпусту болгаш 800 олуттуг клуб-столоваяны тудар.

Тургояктың каас-чараш ногаан эриинде «Алдын элезин» деп база бир улуг кадыкшылга черн болгаш будүрүлгелериниң, ооң иштинде Завтоустың металлургия болгаш Уралдың автомобиль заводтарының, элээн каш улуг-улуг дыштанылга базаларı бар.

М. ПОЗДНЯКОВ.
(СЭТА-ның корр.)
ЧЕЛЯБИНСК.

• • •

«Уралда» Литва

«Мен Литвага баргаш келдим!» дээш бижилгени Свердловскиде «Урал» деп Культура ордузунда Литваның уран-чечен чурүктар делгелгезиниң демдеглел деотеринге студент Т. Травникова арттырып каан.

Делгелгени Свердловск областтың хоорайларынга болгаш суурларынга улустарның ынаралдының улуг байырлалы кылдыр эрттирген Литва ССР-ниң литература болгаш уран чүүл хүнериниң программазынга дүүштүр организастаан. Ол магалыг байырлалдың үнерн ам соксаан болза-даа, «Урал» ордуда үргүлчүдеп турар. Харын мырыңай кидин түлүк. Делгелге бир ай дургузунда ажылдаар, янчалзадаа уразчылар эге хүннерденне олче кичээнгейин кошкаттаан.

Ордуга келген хөй санныг кижилер Литваның фотомастерлериниң делгелгеде киирген 300 ажыг чогаалдарын улуг сонуургал-биле көрүп турар.

Бистиң чурттуң улустарының найырлыының бузулбазының, күүлүг күштүүнүң дугайын делгелгениң утказы хереглел турар.

С. ВЛАДИМИРОВ.
(СЭТА-ның корр.).
СВЕРДЛОВСК.

• • •

Делгелге маадырыажылчын

«Бистиң үеживис»—Магнитогорскиде ажыттынган Челябинск областың чурукчуларының делгелгезин мынаар адаан. Ында 130 авторларның чурулга, скульптура, графика болгаш сиилбиринг урая чүүл тазазы-биле 350 ажылдарын делгээн. Аңаа Магнитогорскиниң шилип алганы таварылга эвес. Аңаа РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң область организациязының тургусканы «Магнитка» деп чогаадыкчы бригада үр үеде ажылдап келген.

Металлургияның улуг заводунуң төөгүзү-биле таныжып, ооң кижилери-биле аралашкаш, чурукчулар элээн хөй солун чогаалдарны тургускан. Домнажылар, кац эзиддиргичилер, прокатчылар, коксохимиктер эзилген металлдың агымын ажыд-агыйжы ёзу-биле хайтаарап турар хөрүкчүнүң улуг дүрүзүн үр-ле көрүп турар. Ол скульптураны Челябинск чурттуг В. Авакян тургускан. Хоочун домнажы, баштайгы тойну маңаа бүдүрериниг киришкен Г. И. Герасимовтуң. Социалистиг Күшажылдың Маадыры? дыннактар дагдыныкчызы А. Л. Шатилинниң скульптура портретгери көрүштүг болгулаан.

Эң ээзре ажылдарны сентябрьда Башкирияның төвү—Уфага ажыттынар дона делгелгезинге апаар.

Л. ЧЕРНЫШЕВ.
(СЭТА-ның корр.).
МАГНИТОГОРСК.

ТОЖУ—ТООЖУ-ЛА

ЧАЙНЫҢ БИР-ЛЕ ЭРТЕНИНДЕ Кызыл аэропортуга ак-сарыг терезин шляпалыг, ак-көк костюмнуг, элээн назылай берген, ак шырайлыг хөглүг кижи оорганы чүктенипкен, боданып базып турган. Ооң хөрээнде орденнер болгаш медальдар демдектериниң лизин база «Бүгү-эвилелдиң театрлар янгилелиз» деп биижиктиг дөрбелмиг демдек чырып тургулаан.

Аэропортта Тожуже баар дээш кижилер-ле хөй. Аябан улузу-даа, аян-чорукчулар-даа, аалчылар-даа бар. Олар агаар кандыг ирги дээш, Ат-Чөл тайганың кырынче-де көөрлер. Ооң кырында хөвен дег кара-бора булуттар пиирини коичуг көдүрүлүп үнүп тургулаан.

— Ажыр-ба-ас, арлы бээр ооңар, кедерезе, дүүш соонда черле ужа бээр бис, мунгаравацар — деп, демги хөглүг кижи улустуң сагыжын часкыргылар-даа.

Шынаа-ла, удатпаанда олар АН-2 самолёттө олурупкан. Ондум даанын, Дапсының, Ат-Чол тэйганын, Биче Оо хемнинг, Өрө-Чаланын, Улут Оо хемнинг кыр-кыры-биле ужудуп бар чораан.

Ындык-Тайга... Ооң сувурлерин эртип чоруй, оң талазында коступ чыдар, ортузунда ортулуктуг Мөөн-Холдуң (ооң шаандакы адыы — Алдын-Хөл) дужунга чорда, самолёт ам чавызап эгелээн.

ЧИҢГИР НОГААН ҮНҮШ АРАЗЫНДА, ХЕМНЕР КЫДЫЫНДА СУУР — ТООРАХЕМ БО.

РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи, хоочун драматург Виктор Шожапович Кок-оол-биле кады «Тувинская правда» солуунуң ажылдакчызы, шулукчуочулдурукчу Светлана Козлова, Тываның нам үнүлүрер черинің редактору, шулукчупрозаик Алдын-оол Даржаа, СЭКП Тыва обкомунуң лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу, шулукчу-очулдурукчу Анатолий Емельянов, СЭКП Монгун-Тайга райкомунуң ажылдакчызы, шулукчу Салчак Молдурга база бо чер чурттуг мен суглар ужудуп келгенивис ол. Совет Тываның 30 чыл болур ооңга бараалгатказап тыва чечен чогаалдың хүнерин Тожуга эрттирип, номчукчулар-биле ужуражыр аас-кежик биске онаашкан.

Тожу аалчыларын бүспактап, чалап, чиңгир ногаан хевизин чатказап, хектеря эткен, эйлаң-куштары ыраашкан, арыг-чаагай агаары-биле чыткалган, чараш чаагайын, эртине байлаан делген турган.

Тожунуң ажыл-ишчилериниң чечен чогаалга, уран чүүлге ханы ынакшылын, сундулуун аалчылар баштайгы базымнарындан-на көрүп, магадап эгелээн.

Тыва чечен чогаалдың төлээлекчилерин ол дораан СЭКП Тожу райкомунга хүлээп алган. Чогаалчылар сонуургаан айтырыгларын салып, блокнот дептерлериге демдеглеп эгелээн.

— Маңаа келбээнден бээр ийи-үш-даа чыл болу бердим. Ам 60-таан кээп турарым бо. Тожу, ооң пайысылаазы — Тоора-Хем дыка-ла сайзырай берип-тир! Маңаа бир дугаарында 1925 чылда, «дортен чериглеп» тургаш, Туран, Авырал-Арт, Хут, Сыстыг-Хем, Кара-Хаш, Доңгур-Хаш таварты аъттыг 5—6 хонуп чоруп келген кижи мен. 1930 чылдан бээр артистер-биле та чеже келбээн кок баш бо. 30 чыл дургузунда Совет Тыва шапкын озуп, хөгжүп, танытпымас кылдыр чаартының, шеңге ыыкаш чечектелип турарының көскү хереченнин, — Тожу бо-дур — дигилээш, Виктор Шожапович боданып, узун соруулугга таажыгыыг берген.

Аалчылар ооң үнгеш, Тоора-Хемниң чаагай жидылгазын, ава тудугларын, кудумчуларын сопуурган. Культура бажыңы, библиотека, ком садыны-биле танышкылаан. Салдам даанын кырындан Тожуның тоолзуг чараш чурумалын карап, магадап тургулаан.

Тожу чургу Тоора-Хемни
Чурттаксавас арга-ла чок.
Тоолда ышкаш байлак чурттуг
Чуруксавас кижи-ле чок.
Тооруктуг тайга-сыныг
Тожу төвү — Тоора-Хемни
Домак сөске бижиксээн мен.
Доозайларга хөөрексээн мен —

дээш одурглар сагышка кирип кээп тур.

ТЫВА ЧЕЧЕН ЧОГААЛДЫҢ ТӨЛӨӨЛЕКЧИЛЕРИНИҢ БАШТАЙГЫ УЖУРАЖЫЛГАЛАРЫ «ТООРАХЕМ» СОВХОЗТУҢ СОВЕТ ТЫВА САЛБЫРЫНЫҢ АЖЫЛ - ИШЧИЛЕРИНДЕН ЭГЕЛЭЭН.

Аалчыларны чылгы ферма-зынга экжелген.

— Чоогланар, чоогланар! — дишкеш, чаагай хымысты чогаалчыларга сөөнеп тургулаан.

Совхозтуң партия организациязының секретары К. Дастай-оол аалчыларынга байыр чедирбишаан, совхозтуң ажылагыйын допчулаан таныштыра каапкан:

— Тоску беш чылдың тодарадыкты чылының бирги чартының планнарын шуптузун ажыр күүседип алдывыс. Ниити малывыс бо чылын 2.475 башка немей оскен. Нөөнүс ам 8.479, баш четкен. Нөөнүс 2.600, чылгывыс 1.500 чагам, хоювус 8000, өшкүвүс 1.700 баш чеде дүжүп турар. Май чеми белеткээр 18 бригада тургустуган.

— Чаа, дарга, мурнакчыларывыс адай кааптыңар. Бо чогаалчылар олар-биле ужуражыр сагыштыг улус — деп, Виктор Шожапович диледи.

— Хоо, ындыглар-биле бис шынаа-ла мактанып болур бис. Аңчылардан — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Эрестол Даржаа. Ол эртикен ацыныр сезонунда 23 кижиге дужаагаш, районда бирги черни эзлээп, 70 харыыг Бараан Маңзырыкчы иреп 119 кижиге, Кол Нагаза 14 кижиге дужаады.

Малчындардан хойжу Балдаң Лузужук 100 хойдан 103 хураган, бир койдан 2,5 кг дүк. Хамаатыг-оол Кол 100 хойдан 102 хураган, 2,4 кг дүк. Бичемей Виктор 100-тен 103 хураган алган. Инек кадарчылары Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин эдилекчилерн Кол Шойзүруп, Нагаза Кол, саанчылардан Ажыма Кол, Светлана Кол, инвжилерден Дагбажык Бараан, Орайбан Кол, Иван Хойлук, Чеснек Бараан дээш мурнакчылар-ла хөй.

ХӨЙ КЫРГЫЛДАЗЫНЫҢ ЧЕРИ. Ында 100 чыгам улуг, бичче кижи ийи билекти сывыртынгаш, изиг түлүк ажылдаан турган. Кыпты хаччылар хынайнып, хыйтыңайнчыл, кыргаан дүктер кип-кижи-биле оваалганган тур. Хойжу Хамаатыг-оол Колдуң хоюн кыргын доозуптуг. Бир хойдан-на ортумаа-биле 2,3 кг дүк алган болду. Хүнүң маадырлзары — Лиза Кенден, Чашпаяк Кол олар хүнде 18 чедыр хөй кырган турар.

Чогаалчылар орта, бир дугаар ужуражышкынга, тыва чечен чогаалдың хөгжүлдезик таныштырып, боттарының чогаалдарын комчутулаан.

ООҢ АЗАС КАЙЫ СЕН ДЭЭШ ХАПКАН. Совхозтуң тарааган-халыаан черн —Чадың-Шөл... Сайлыг-Хөл шаңы. Тараа чаагайы кончуг үнүп олурар.

— Тожу тараа тарывас дижир болгай, тараалаң чер ышкажыл! — деп, Салчак Молдурга магадазы.

— Охай, охай, эки көрүлле чор, оглум—деп, Виктор Шожапович чагып чор.

— Бо чылын 2600 га тараа, ногаа тараан болдур бис иим. Ооң иштинде чүүле тараа культуралары 1300 га черде. Тараа шөлү чыл санында калбарып бар чоруур. Бо чылын Тоора-Хем ол чарыында хараганның шыпаанның 615 га черни аштап алдывыс — дигилээш, совхозта профэвилел комитединиң даргазы А. Нугуурак фотоаппарадыдан шыгаган олурган.

— Эмин, Азас!
Эргим Азас!
Авичылар аалдап келир
Алдар-мактыг ынак хөлүм.

Чогаалчылар ында турбаазада дижир аян-чорукчулар турлаан, Азас дижир Тожу хөлдү сонуургаан, Ногаан-Хөлге эштип, ооң аржаның четтирип алгаш, Азас хөлден ырак эвестэ Кужур-Холде сүт-бараан фермазынга чеде берген. Саанчылар кидин саржаг хайындырган турган. Ажылды үзер эвес, ону доозарын маңаар апарган. Хөй-ле калчаа шилги инектер одарындан чаа кирип кээп тур.

— Көрүнерем, бо инектериниң улуг чаагай, семис деп чүвезин, чурумнуун, девээзинде таваар барыа чыткылап турганнарын. Мынаыг өткүр, чаагай черде инектер сүткүрдаа болбайн канчаар!—дижип чогаалдарын комчутулаан.

Чогаалчылар аңаа саанчылар, кадарчылар, балыкчылар болгаш чылгычылар-биле ужурашкан.

— Бистиң ферма 147 инектиг, ооң иштинде 127 саар инек бар. Инектериис кижиниң сүттелип тур —деп, ферма эргелекчизи Петр Кочага чугаалады.

Байырыг Азас!
База катап ужуражыыл.
Балык-байлаң, малың-сүрүң
Маңдып, озуп, байып тургузун!

СОВХОЗ ТӨВҮ. Культура бажыңының чанында кижи бажы кезирт, эът бажы оргу. Суурнуң Ацчы, Малчык, Найырал болгаш Азас деп кудумчуларындан ооң далаш чыглып кээп тургулаан.

— Бараан Сотпа деп почтачы өңүүм бар чүве, кайда ырги ол?—деп, Виктор Шожапович айтырды.

— Хоо, ол эр олурар эвес. 75 харлыг болза-даа, хамык почтазын артып-коштаан. Өдүтенде ийи фермазынче халдып үнүпкен эр боор ооңар. Ам шагда чеде берген боор, таа. Хемнер улгадып турар, та каячан четчик ирга — дигилээ, Кол Дастай-оол харыылаан.

Культура бажыңы шуут сыныпластаан. Тыва чечен чогаалдың ол кежээзи суурнуң оңгу класс дооскан 19 өөренчилериниге аттестат тывысканының байырлалы-биле капсырлажып, ийи лаптар байырлал болуп эрткен.

— Бистиң бо ужуражышкынывыс дээрге тыва чечен чогаалдың ёзулуг-ла байырлалы болуп эртип тур. Оңгу класстыдооскаш, дээди сургуул черлериниге кирер азы аалчылар деп чаагай орук-чолге шыгыстыктаын холга түүлүп турар бо оолдар, кыстарның аас-кежиктигтерин, болардан та кайдыг чогаалчылар, артистер, эртемденнер ескe-даа тускай эртеминг кадрлар үүлүп келир чүве!—дигилээ, Виктор Шожапович магадап, оларга бүрүн чедирип турду.

ШЫНАП-ЛА БАЙЫРЛАЛ!

Суурда ыры, шүлүк чангыланып турган. Суурнуң «Челюскин» деп агитколутбригадазы Одүтенде ийи фермазынга барып көргүзер дээш белеткээн концертни чогаалчы аалчыларынга бараалгадыр деп чылган турган. Чогаалчыларның шүлүктери, суурнуң бот-тывыгыр артистериниң ыры-шоору чангыланып-ла турган.

Дараазында хүннерде мында янзылыг ужуражылгалар совхозтуң «Май 1» салбырының Кадыр-Адырда сүт-бараан фермазынга, Ий суурга, совхозтуң Арбыкта хой кыргыдазының черинге, район төвү—Тоора-Хемге, Сыстыг-Хем, Ырбан суурларга эртикээн. Тожуга ёзулуг байырлал кылдыр бедик кодурлүүшкүнүг эртип, тос кезек черге болган ужуражымышкыларга 100% ажыг кижи олурушкан.

Аку-уңма совет улустарның леминчи улуг ог-бүзээзинге Тываның кезээ мөңгеде каттыжып киргенядеп бээр бо 30 чылдың дургузунда орденнер Совет Тываның экономиказыбиле кады этем-культуразының, уран чүүлүнүң, чечен чогаалының кайы хире чечектелип турарының дугайын чогаалчылар түс-түс чугаалавышаан, боттарының чогаалдыкчы ажыл-чорудулгаларын, планнарын чоңга таныштырып, чаа-чаа чогаалдарын номчуп берип чоргулаан.

— Байлах, чараш ногаан Тожу— тоожу-ла-дыр—дижип, чогаалчылар сорук киргеп чанып келди.

Тоора-Хем — Кызыл.

Леонид ЧАДАМБА.

Ийи шүлүк

Э Ш

Салдамга кээп дүжер билек,
Эзим чыды думчукка хап,
Салам хөлүң эптим часкап,
Эжиң менп уткуп алдым.
Дорзук ажыр харны сүзүп,
Тоштар аңнап, явин сүрүп,
Тос дер үндүр бискапыңны
Тооруун казып хөрепп чордуң.

Торгу ышкаш эзим чыртып,
Тоолда дег байлаан мрлаң,
Тожу черниң делгемивге
Доруктум деп чоргаарландым.
Кол-ла чүве— кижилериң,
Кол, Ак уктуг ишчилериң
Кожуумуң мээ таныштыргаш,
Холуң тутказ, үдеп кагдың.

Э Ж И Н Д И Р И Г

Катер көөреп, сугну чарып,
Хам-Сыралап бадыыттым.
«Хайым хемниң эзин» дирткеп
Кажар сугну серт чок олур.
Хаажыларын ногаан эзим
Хадымалакан каппал куду
Бараадап каан, чижин кедээп
Балыкчы дээр куштар долу.
Дүргекке кээп, мотор даажы
Дүлейзигип, намдай бээрге,
Ортулукта, кайда чүвел,
Оттуг-хирээ даргырай-дыр.
Ынчан оны дыңнаарымга:
«Ыяш хемнп тур мен» дээнзиг,
Чүү-даа холчок бустап, чүткүп,
Чүрээмге мр, чымыш книрди.
Ынча-мынча базым санай,
Ында-мында мяш-да, мяш:
Даг дег бедик чыттан чудук,
Даггаң, кошкан салдар-ла, сай.
Улут-Хеминң уну шапкын,
Ужур чок дээп далдаравыс,
Ужарны-даа арта халыыр
Улус мында чурттап турар.
Мөөн чыдар Еңисейнп
Мөге холдар ыңчыктырбаан:
Поп, дмт, хадың хоорай, суур боон,
Моңгун-Тайгаа безин четкен.

Салчак МОЛДУРГА.

ТҮҢНЕЛ МАРГЫЛДАА

Тыва АССР-ниң чайгы спартакиадазының түңнел маргылдаалары дүүн Кызылга эгелээн. Ооң программазында чиик атлетика, волейбол, баскетбол болгаш бег кагары кирип турар.

Шилиндек командаларны илередири-биле республиканы беш зонага үскеш, маргылдааларны эрттирген. Аңаа бирги черни алган районнарның командалары түңнел оюннарга киржир. Ниитизи-биле 200 ажыг кижи чедип келген.

Урус Мартан районда ортумак школаның директору Ахмад Сулейманович Сулеймановту Чечен-Ингуш АССР-ниң хой-хөй аударында болгаш суурларында билир. Ол төдээ башкы хөй талаалыг билиглериг киижи. Ол—шулукчу болгаш очулдурукчу, ыраажы болгаш хогжумчу, төөгүчү болгаш чурт шинчээчи. Башкы А. Сулейманов —«Төрээн чугаа», «Чечен литератураның хрестоматиязы», «Чечен дыл» деп өөредилге номнарының автору.

Ахмед Сулейманович төрээн черни чажыдын бээр кезип, аян-чорук кылып келген. Школачы чай келирге, ол башкы база дагын узун орукче үнүптер. Чурттуң аныяк шинчээчилери ол шинчээчи башкызы-биле кады база аян-чорукче үнүптерлер.

ЧУРУКТА: төрээн черлерин таварты походта. Чурттуң аныяк шинчээчилериниң мурнунда оларның башкызы А. С. СУЛЕЙМАНОВ.

Р. ДИКТИЦ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы)

АЙЖЕ ОРУКТАР

Октаргайның тончу, кызыгаар чок делгемеринде Черге эң-не чоок дээр будүмели — Ай. Ол черни 384-ле муң километр ырак хемчээлде дээскимээп чорун турар. (Эң чоок планета Венерага чедир 18 миллион км, а Хүнге чедир 150 млн. км). Ынчангаш октаргай делгемни шинчилеп эгелээнден бээр Ай баштайгы шинчилелдерниң төвү апарган. 1957 чылда Совет Эвилелиг червиц бирги кылымал эдерилчизин салып үндүрсининиң соонда ийи чыл четпээнде — 1959 чылдың январь 2-де «Луна-1» деп станцияны Айже углай ужуткан. Ол Айдан 6000 км ырак эрткен болгаш хүн системазының бирги кылымал «планетазы» апарган. Ол-ла чылдың сентябрьда «Луна-2» деп станцияны салган. Ол Айга Совет Эвилелиниң сүлде демдээн чедирген. Шак ол ужудуушкуннар болза октаргай шинчилелдерни бодунуң чаа чадазында — Айны, планеталарны шинчилээрийже киргениниң хереглези болган. Ол-ла чылдың октябрьда ужуткан «Луна-3» Айның Черден көзүлбес талазын бир-ле дугаар чуруккa тыртыргаш, Черже дамчыткан. Шак ындыг ужудуушкуннарны АКШ чүгле 1962 болгаш 1964 чылда күүседткен. 1966 чылда Совет Эвилелиниң салганы «Луна-9» Айга чымчак хонуушкуну кылып, ай довурааның хөрүүнүүнүң кадыг-чымчаан шинчилээн. 1968 чылда ужуткан совет «Зонд-5». «Зонд-6» деп аппараттар Айны дээскингеп, Черге делирде ээп кээп, эртемшинчилелдериниң түңнелдерин эртемденнерге шуут экелп берген. Шак ынчаар Чер—Ай—Чер дээш орук ажыттынганы ол. Ол ужудуушкуннарның чедиишкинниге даянгаш, америк космонавтылар Ф. Борман, Д. Ловелл, У. Андерс олар 1968 чылдың декабрьда «Аполлон-8» кораблъ-биле Ай чоогунга четкеп келген. А 1969 чылдың июль 20-де «Аполлон-11» кораблының ай кабиназы Айга чымчак хонуушкуну кылып, Н. Армстронг биле Э. Олдрин оларны Айга чедирген. Айга бир дугаар изин баскан кижи Нейл Армстронг: «Черден Айга чедип келген кижи баштай маңаа изин баскан. 1969 чылдың июль. Кижи төрелгетенниң мурнудгы тайбың үелединг келген бис» деп тураскаал бижиктп артырып каан. Олар 28 кг ай дажын, довурааш чыын алгаш, ужудуп үнген. Айны долганын порун тургав «Аполлон-11» кораблинге ээп келгеш, июль 24-те Оожум океанының Гавай ортулуктарының чоогунга сугга хонупкан. Оларның Айга четкеш, Черге дедир ээп келген үези 8 хонук болган. Ооң соонда америк космонавтылар Айга беш катап четкен. Ол ужудуушкуннар үезинде америк космонавтылар Айга 200 шак, ооң иштинде 50 шакты хаалына дамгыята эрттирген. Совлгу ийи ужудуушкунга мырыңай шинчеп чоруур тергелиг черлерлер. Айже космонавтылар чедирип турган «Аполлон» корабльдиң ракетазы-биле кады бедии 100 метр, черге ужуп үнериниге белеткеп калп турда денизи 2943 тонна. А корабльдиң ээп кээр кезээнин деңзини 5,6 тонна. Кижилиг корабльдиң Айга чангыс катап четкеп кээрииге АКШ 180 дажыг миллион долларны чарыгдап турган. Ынчангаш моон соңгааргы Айже кижилиг ужудуушкуннарны АКШ 1990 чылдарга чедир соңгаарлаткан.

Айны болган планеталарны космостуң автоматтыг станциялары-биле шинчилээри ооң 10 дажыг катап чиик чарыгдалыг болган кижиниң амытының озал-ондакпе сыныас, үр хуусаалыг ылавылаттынган шинчилелдерни кылып болур.

Совет Эвилели Ай планеталар шинчилелдериниге чогум-ла шидыг орукту шилип алган. 1970 чылдың сентябрьда «Луна-16» Айга чымчак хонган, ай довурааш, хөрүүнүн алган. Совет Эвилелиге ээп келген. 1972 чылдың февральда шахла шидыг аян-чорукту «Луна-20» деп автоматтыг станция кылгаш келген. «Луна-17» биле «Луна-21» станциялар Айга «Лунохоод-1», «Лунохоод-2» деп могат-шылаг биледес шинчилээчилерни чедиргеп. «Лунохоодтарның» башкарикчылары Черден Ай кырын көрүп, ооң довурааш, хөрүүнүнүң тиникти тургузуун годарадып. Айның бүгү байдалдарын билип ап турган. Чоокта чаа, кай төөчүүлде, ужугкан «Луна-22» станция Айның база бир эдерингээн апарган, эртем-шинчилелдерин зорудуп турар.

Айже станциялар, кораблъдер салганыдан каналыг түңнелдер үнгеннл?

Айже космос аппараттарын салырының мурнунда-ла Айда агаар, суг чок, ооң хүнде талазы биле хелеег талазының температуразы 300 градус ылгалдыг деп чүве биилингир турган. Амыдыран турганрыга Айның байдалдары таарышпас-даа болза, кижиниң чаа ажылдынышкынче, билгиже дөпсе чүткүлү Айже кижини утпаан. Ай түлеп, кандыг довурак-хөрүүнден бүткенин деп чүве ам тодаратпаган. Айны шинчилээнинин бир онзагай түңнели: Черниң кар-назылының талазы-биле «чаргының үскени болгаш Чер биле Ай үе-дүптеп кады «убашкы» боон келгенин тодаратканы. Чер биле Айның газының 4,5 млрд. чыл болуп турарын Айдан алган даш, довураштың шинчилелдери бадыткаан.

Чылдар эртер, Айга хоорайлар түттүнүп, кижиниң доктаамал чурттаар эргээзи болуп, Черниң чедиги дивы апаары чугаазок. Чүл дээрге Ай довурааның долу эвес шинчилелдериниң ында демир, алюминий болгаш ховар металлдарның кадар байлактары барын эртемденнер догаап турар. Ооң аңгыда Айда тыртыжыышкынның күүзү Черниңкиден 6 катап эвээш. Ол байлал аңаа Черге болдунмас улуг арнсталлдарны иштерерин, медицинага болгаш химиига черге ол нарын арыг бүдүмелдерни, ээ шын хевирниң оттуг-шимдерин кылырын эдилп ажылга дузалыг.

Ай иске планеталарже орукка артсаң, планеталар, спадыстар шинчилээр тен болу бээри ырак эвес. 2-3 он чылдар эртерге Айга доктаамал станциялар, ай кижилиг экспедициялар ажылдай бээри чагат чок.

М. САЯ.
очулдурган.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ИЮЛЬ 20-ДЕ

I. Культура болгаш дыштанылга парыгынга
1. Ойнаар черлер 10 шакта эгелээр.
2. Баг кагарынга маргылдаа 10 шакта эгелээр.
3. Ногаан театрга моол артистерниң база Тываның күрүне филармониязының цирк-эстрада бөлүүнүң киржилгези-биле улуг концерт 19 шакта эгелээр.

II. «Хүреш» стадионга футбол маргылдаазы («Восход»—«Строитель»). Эгелээри 18 шакта.

III. «Совет Тываның 5 чылы» стадионга Тыва АССР-ниң чайгы спартакиадазының шүүлде маргылдаалары. 10 шакта — чиик атлетика.

ИЮЛЬ 21-ДЕ

I. Культура болгаш дыштанылга парыгынга «Москонцерттиң» эстрада көргүзүү. Эгелээри 16 база 19 шактарда.

II. «Хүреш» стадионга футбол («Звезда»—«Шахтер»). Эгелээри 18 шакта.

III. «Совет Тываның 5 чылы» стадионга 10 шактан эгелеп маргылдаалар уламчылаар.

IV. № 15 школаның спорт шөлүнге баскетбол маргылдаазы 10 шакта эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ

Телевидение

ИЮЛЬ 20-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өңүт телекөргүзүг. Уругларга. «Хөглүг ханнар». 12.25—«Кадыкшыл». 12.55 — Өңүт телекөргүзүг. «Советтер чуртунуң төөдери». «Белекке—чүрек» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Туркмен ССР-ниң школаларының аллдарлыг башкызы Т. Аннекулиевадың эге сөзүбиле. 13.55 — Телекөрүкчүлериниң эйтырыгларынга политикаг тайылбырлачы Ю. Л. Жуков харыылаар. 14.35 — 14.35—Өңүт телекөргүзүг. Миланның Ла Скала театрының Москвада гастрольдары. Россининиң «Золушка» деп операзы. 16.20—16.30—Чапсар. 16.30—Россининиң «Золушка» деп операзының уламчызы.

КЫЗЫЛДАН

17.25 — «Делегей байдалының дугайында допчу тайылбыр». 17.40 — «Тывалың неделязы». Информастыг программа. 17.55—Уругларга. Мультфильм. 18.00 — «Беш чылга — шалыпчы күш-ажыл». Ламчыдыга

МОСКВАДАН

18.30 — Өңүт телекөргүзүг. Суг полозунга делегей маргылдазы. ССРЭ—АКШ. Кеслтел ламчыдыга. 18.55 — «Көрүкчүлериниң чагыгларын саугаар» деп музыкалыг программа. 19.15— Өңүт телекөргүзүг. «Ойнаккы». Уран-чечен фильм. 21.00—«Даштыкы аалчылар. Советтер Эвилелиниң дугаймында». 21.15 — «Аныяк үнүер». Томск зонаазының аныяк мраазымаларының бүгү-эвилел телекөнкурузу. 2-ги туру. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чараш дрегунуң ужуралдары» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Каннота күйүүн чажыды» 15.00, «Науалыгдан үзеп шоо-берү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыныгы 9.10, 12.25, «Трясогускаларның шерии база гулчуушкында» 10.40, 13.55, 15.40, «Кара уй» 17.25, 19.05, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалыы назыны» 14.00, «100 хуу мейлонь» 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Капрон четкилер» 11.30, «Пан Вовгун кудазы» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллзининиң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аимдырал киллзининиң 37-13, культура киллзининиң 23-54, колзе ажылагый киллзининиң 21-47, үлетпүр киллзининиң 22-64, чагаа киллзининиң 41-27, информацияа база совет тургузут киллзининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн бартанга 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУП НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАРЫГ № 806.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидтурер чер,полиграфия болгаш ном садыының салазы-биле ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТО—00588

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 170 (9544) | Воскресенье, июль 21, 1974 чыл | 1925 чылда үдезиллеттингеш. | Өртээ 2 коп.

„СОЮЗ-14" КОРАБЛЬДИН ЭКИПАЖЫ ЧЕРДЕ ДҮЖҮП КЕЛГЕН, „САЛЮТ-3" СТАНЦИЯ УЖУДУУШКУННУ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

1974 чылдың июль 19-та, Москваныы-биле 15 шак 21 минута турда «Салют-3» деп орбитада эртем станциязынга ол бош хонуктуң шинчилел программазың күүсетиеп сеонда космонавтылар эштер П. Р. Попович болгаш Ю. П. Артюхин олар Черже дүжүп бадып келген. Черже дүжүп бадар аппарат Совет Эвилелиниң девискээринде баш удур көрген районга, Джезказган хөөрайның мурнуу-чөөн талазында 140 ки черге хонупкан.

Ужуп турар «Салют-3» станцияга планнаан программаны долузу-биле күүсетпеш, космонавтылар «Союз-14» деп транспорт кораблин Черже бадарынга белеткеп эгелээн. Корабльдиң дүжүп бадар аппарадынче эртем-шинчилеи ыыгаан материалдарны, фото-кино тыорттырган кассеталарны, бөрт журналдарын дамыглаан.

Космонавтылар корабльче көже бергеш, иштичи люк-лазты хаткан. Ол люк-лаз корабль-биле орбита станциязын тудуштуруп турган. Космонавтылар «Союз-14» транспорт кораблинге ажылдаар черлеринге олурупкан.

Москваныы-биле 12 шак 3 минута турда «Союз-14» корабль болгаш «Салют-3» станция бөт-бодундан адырлы берген болгаш ужудуушкунну аңгы-аңгы байдалга эрттиргеп.

Черже дүжүп бадарын бөттандырары-биле транспорт кораблиниң шинчедир тургузуун тормозтап эгелээн. Шинчединчи дектаай бээрге, корабльдиң бадар аппаразы аңгылаиы берген болгаш самап каан хонар черинге хонупкан.

Хөөпкан черге эвчи шинчиишкининң кылып көөрге, эштер Павел Романович Поповичиниң болгаш Юрий Петрович Артюхининиң космоска ужудуушкун ыыгаан талазы-биле надыының байдалы эки болган.

Орбитада «Салют-3» станцияның болгаш «Союз-14» транспорт кораблиниң кады ужудуушкунунуң үезинде эртем-техниктиг шинчилелдер программазын чедиишкинниг доскан.

Эртем талазы-биле алган медээлерни аныядап база черинип көрүп турар.

Ужудуушкуннуң бүгү дургузунда «Союз-14» корабль болгаш «Салют-3» станция-биле харылзааны Черже көмүнде-хемчээшкин комплексизи, оон иштинде Совет Эвилелиниң девискээринде хемчээшкин пунктулары, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Космонавт Юрий Гагарин», «Космонавт Владимир Комаров», «Кегвстров», «Моржовец» деп эртем-шинчилел судноларының идегединг хандырып турган. Ол судноолар Атлант океанның девискээринде туруп турар.

«Салют-3» станция бедунуң ужудуушкунун автоматтыг режим-биле уламчылап турар.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ВАРШАВАЖЕ ЧОРУПКАНЫ

ПКАП Төп Комитединиң ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев Польшаның тургустуганының 30 чыл оюнга тураскаарган байырлалдарга киржири-биле июль 19-та Симферопольдан Варшаваже чорупкан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков болгаш А. И. Блатов олар база чорупкан.

Симферополь аэропортунга эш Л. И. Брежневти Украинаның КП-ның Крым обкомуның бирги секретары Н. К. Кирченко, Крым облүүскомнуң даргазы Т. Н. Чемодуров, обком бюрозунуң кежигүнери, партия хоорлоонарының болгаш райкомнарының секретарылары, өске-даа партия болгаш совет удуртукчу ажылдакчылар удээп.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВ ВАРШАВАДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

ВАРШАВА, июль 19. (СЭТА-ның түскай корр.). Байырлал шиңчи кирген Варшаваның чоңу Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединиң, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Польшаның тургустуганының 30 чылынга тураскаарган байырлалга киржири-биле шында чеде берген, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти улуг өөрүшкү, чүректин хаңыдыдан акы-дүңмалыкы ёзу-биле ол хүн утку алган.

Найысылалдың аэропортун Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың күрүне туктары-биле, польша болгаш орус дылдарда бижээн сөстелиг транспарантылар-биле шимээн турган. Ужудуушкун шөлүүге ПУР-нуң Чингине секретары эш Л. И. Брежневти улуг өөрүшкү, чүректин хаңыдыдан акы-дүңмалыкы ёзу-биле ол хүн утку алган.

Найысылалдың аэропортун Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың күрүне туктары-биле, польша болгаш орус дылдарда бижээн сөстелиг транспарантылар-биле шимээн турган. Ужудуушкун шөлүүге ПУР-нуң чепсектиг күштериниң үш хевириниң хүндүлел таныылыны ыыскаарган.

Самолөттан дүжүп орда, эш Л. И. Брежневти ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Г. Яблоньский, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич олар утку алган.

Аэродромга эш Л. И. Брежневти ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннерге болгаш кежигүннерге кандидаттар, ПКАП ТК-ның секретарылары, Күрүне Чөвүлелиниң кежигүнери, политиктиг партияларның, чоңуң чаңгыс эп фронтузунуң хөй-шинги организациларының удуртукчулары утку алган. Оларның аразынга ССРЭ-ниң Польшада элчиниң С. А. Пилотович, совет элчи черинин ажылдакчылары база турган.

Пионерлер эш Л. И. Брежневке болгаш улусчу Польшаның удуртукчуларынга кызыл чечектерни үзүскеп.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың күрүне гимнерин күүседкен.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек польша дайынчыларның ыыскаалыының чапыбиле эрткеш, найысылалдың аэродромга чыыган ажылчы чоннарынга чеде берген. Варшаваның хуруттакчылары СЭКП ТК-ның Чингине секретарын болгаш ПКАП ТК-ның Бирги секретарын адыш часкаашкыны болгаш найыралдың кыйгылары-биле уткаан.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек ажык машинага олурупкан.

Мотоциклчилерниң хүндүлүг таныылыны удеткен машиналар хоорайже чорупкан.

Чечектер салганы

ВАРШАВА, июль 19. (СЭТА-ның түскай корр). Польша найысылалдың Тывилеге шөлүү Польша Улус Республиканың ажылчы чоннарынга эрткен болгаш мнак. Онда Польшаның хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш олген маадырларга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң» деп кызыл шесте бижээн.

Тураскаалдың хүрүнүга хүндүлүг таныылды ыыскаарган болгаш Совет Эвилелиниң база Польша Улус Республиканың күрүне гимнерин күүседкен.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Польша Улус Республиканың удуртукчуларынга кызыл чечектерни үзүскеп.

Ол-ла хүн фашистиг эжелекилерден Польшаны хостаар дээш боттарының амы-тынын берген совет дайынчыларның хөөр-мавзолейинге чораан. Эш Л. И. Брежнев Варшаваның хостакчылары совет солдаттарга болган офицерлерге тураскаал баарынга чечектер салган.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың күрүне гимнерин база «Интернационалды» күүседкен. Венокларны салып турар үеде ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, национал камгалал министри В. Ярузельский, ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, ПКАП-тың Варшава хоорай комитединиң бирги секретары Ю. Кемпа болгаш өскелер-даа турган.

БҮГҮ КҮШТҮ МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИНЧЕ

Бо чыл кодээ ажыл-агый ажылдакчыларынга аажок берге болуп турар. Республиканың районнарының хөй нуруузунда чайгаар үнген-даа, тарымал-даа сигенниң үнүш-дүмүү аажок чавыс. Ол болза кышкы үеде малды четчир санныг чем-биле хандырарынга берге байдалды тургузуп турар.

Мал ыыштаглаашкының бо чылын чедиишкинниг эрттирери колхозтарга болгаш совхозтарга мал чемин бүдүрериниң талазы-биле доктаатгынган планнарны кайы хире күүсеткениниден улуу-биле хамаарыжыр.

Амгы үеде сиген белеткээриниң ажылы бүгү черлерде калбарган. Сиген шөлдерин эжиидип, ону чогуур өйүнде суггарып турган мурнаачы ажыл-агыйларда байдал эки болуп, күш-ажылды шын организастап, сиген белеткелин чедиишкинниг чорудуп турар.

Ѣыванын кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязында мал чемни белетиээр бригаданың ажыл-херээжиң дугайын бистиң солунувустуң дүүнгү номеринде тодаргай чугаалаан. Онда бедик шынарлыг баштайгы муң тонна мал чемин сараттаан. Бир гектар сиген шөлүнден ийи тоннадан хөй сигенни ап турар. Станцияның сиген шөлдеринде дээштиг чарыш калбарган. Партиом болгаш ажылчын комитеди мал чемни белеткеп турар ишчилерниң ажылының түңнелин ийи удаа үндүргеп. Мурнакчыларны акша-биле шаңнап демдеглээн. Мал чеминиң белеткекчилеринге турасказадып Күш-ажылчы алдарның түгүн станцияның төвүнде көдүргеп.

Сиген иезилдези Каа-Хемниң «Тиилелге», «Коммунизмче орун» колхозтарда. Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунда организастыг эгелээн. «Тергалыг» совхозтуң хөйжүлүары сиген белетиээринче кирипкен. Онда мурнаачы хөйжү Караева Хөвалыг 30 тонна сигенни белетиээр хүлээгени айгаш, ажаа түскайнап берген шөлдү суггарып турган. Ынчангаш ол девискээрде сигенниң үнүжү терең, хөйжү ону кезип белеткеп турар.

Оон-биле чергелештир сиген белетиээриниң ажылдарында улуг четпестер барын демдеглээр херек. Чамдык ажыл-агыйларда мурнунда чылдагаазы ышкаш, чавыс үнген үнүш-дүмүдү багай сигенни түгле машина-биле кезерип бөлүп турар. Ынчангаш Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарында июль 15-не чедир сиген белеткелинче кирбээн. Ол районнарда ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери кандааштың дугайын хөй шуугап, а малга чем белеткээрин хандырар талазы-биле дээштиг хемчегларни алдёнып турар. Бо чылын сигенни малгаш-тулаазын чергер чогуудан болгаш хеммер эриктериниден, аъргалар эдектеринден, алаактардан, бугга-сумун үнүндан хөп кадыыры-биле хөйжү белеткеп ап болуур.

Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозта мал чемниң белеткекчилери Бай-Сөөт хемниң эрик-кавыларының сигенин машина-биле кескеш, ыяштар аразында аңчарда сырый үнген терең сигенни хөп кадыыры-биле кеспейн каап турарлар. Ажылга шак ындыг практиканы болдурбас херек.

Амгы үеде мал чемнерин хөп кадыыры-биле кезип белеткээринге бүгү күштерни болгаш аргажарыкларны алыглаар херек. Ажаал аныышкының эгелээзиже чедир бүгү сигенни, харын-даа мурнунда ажыглаттынмайн турган черлерден оон хөй нуруузун кезери чугула. «Саян» совхозтуң ыныыг бир «таарымча чек» шөлүнден 160 тонна сигенни кезип белеткээн. Оон-биле кады килограмм мал чемни бүргүзүн үчётка авыр үнүүлүг. Будук-бүрү белеткээриниче улуг кичээнгей салаза чогуур. Бо ажылга бүгү чурттакчы чоннуң, школачыларны киириштирөөр херек.

Хөөрайларның болгаш суурларның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң база албан организацияларның ажыл-ишчилерин сиген кезилдезинче мобилизастаар талазы-биле улуг харыысалга Кызыл хөөркүүскомунуң, райнүүскомнарның мурнунда туруп турар. Малды быжыг чем-суур-биле хандырарынга республикада тургустунган берге байдал дээштиг, дүрген хемчегларни алырын негеп турар. Мында мал чемни белеткээр ажылчыларының бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарының, ол ажылга хөөрайларның база суурларның чоңун массалыг киириштиреринің дугайында чугаа чоруп турар.

Республ.ребсоюзтуң, «Сельхозтехниканың», Садыг министерствозунуң садыг организацияларлы кадыырларны, айыылларны болгаш өске-даа хереселдерни чурттанчылыг бүгү черлерге садыглаарын организастаар үнүүлүг. Бирги черге эгелеп чугула барааннары-биле чоңну хамаарырын эжиидер херек.

Ажыл-агыйларның удуртучулары болгаш специалистери сиген шөлдеринде ажыл-ишчилерниң нуш-ажылын бедик дээрелеге организастаар хүлээгелиг-ер. Ажыл-ишчи бүргүү гимтининг кавының хуу-салымы дээш бедик харыысалганы медереп биген турар, партия, совет болгаш ажыл-агый организазы оларның дугайында хүн бүрү сагыш салган турар үшүүлүг.

Амгы үеде мал чемин белеткээриниң технологизазының шын шиңгээдип авыры өнээ чугула боол турар. Сиген нургадыр сушинкаларның, сиген витаминин белеткээриниге ажыглаар салгынкадыр установкаларның дүн-хүн чок бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарын хандырары, сенаатты, ылаңгыя хөй сайбантыг будун-бүрүнүң амдан чулуктуг чоруун доттырып алыр сорулга-биле олаконы хейн-биле белеткээри эргежээн чугула.

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, обпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому малга чем белеткээриниге хөнбаштыр чарыштың негелделериниде оон түңнелин ййи немээ болгаш-ва үндүрериң, тиилекчи болган районга 250 рубльдиң акша шаңналын база ажыл-агыйга 100 рубльдиң шаңнадың шиңчиир Кызыл туктар-биле кады тыпсырын көрүп турар. Ынчаарга районнарга болгаш ажыл-агыйларга социалистиг чарыштың түңнелин он болгаш беш хонуктан үндүргеш, тиилекчилерге тыпсыр материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактавды тодаралын тургузар херек.

Мал чемни белеткеп турар бүгү звеноларга, бригадаларга партия, партия-комсомол, профсоюзтар белүктерин тургузары эргежээн чугула. Мал чемнин белеткээр талазы-биле планнарны болгаш хүлээгелерни күүседкээ дээш чарыштыг удуртур, кижилерниң болгаш техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажылын хандырар талазы-биле оларның мурнунга төвөгөй сорулгаларны салыр херек.

Бо чылын митинниң малын чем-суур-биле хандырары беш чыл планында нодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле дээлгаларны күүседиринге бынык магадыланды тургузар. Ол болза Совет Тывазының 30 чылының байырлалынга төлептиг бөлөк болур.

БӨГҮН— МЕТАЛЛУРГ ХҮНҮ

СОРУЛГА—БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИННИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Бөгүн бистиң чурттувустуң ажылчы чоннары Металлург хүнүн демдеглеп эрттирип турар. Республиканың өөнүт металлургиязының баштайгызы — Хову-Аксы комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, чурттуң бүгү металлургтары-биле бир дөмей, тоску беш чыл планның хуусал бетинде күүседир дээш калбарган чарышка киришпишаан, багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Хову-Аксының металлургия комбинадының бүгү ажыл-ишчилериниң боттарының байырлалын каалыг көргүзүлгелериг утказын «Шынның» помчукчуларынга сонуургадырын бистиң корреспондентивис «Тыва кобальт» комбинаттың директору **Альберт Иванович Ваижадан** дилээн. Оон биске чугаалаашы болза:

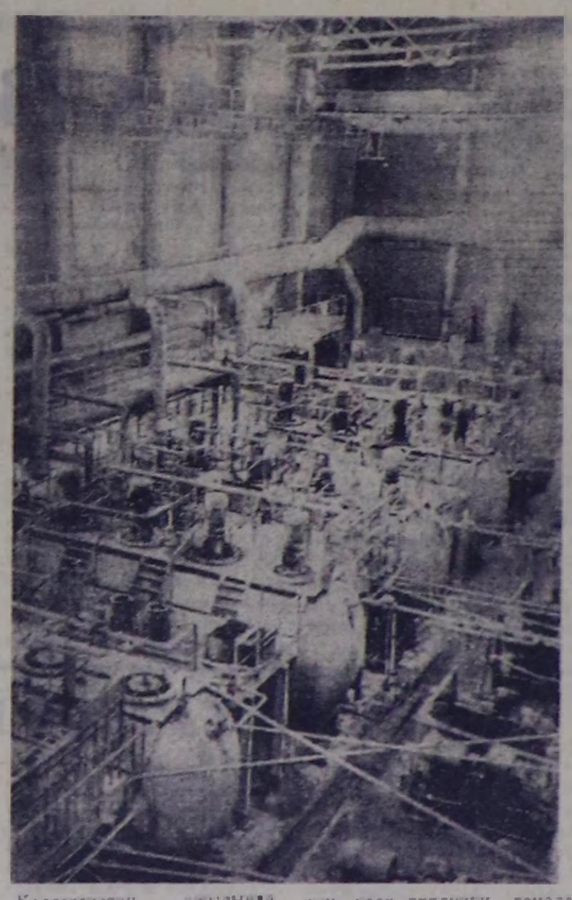
— Хову-Аксы комбинат чуртта апыяк будүрүлгелериниң бирээзи. Оон бир онзагай чүүлү болза, бодунуң будүрүлге технологизазының азы тодаралын чугаалаарга, өңнүг металлдарның концентрадын рудадан ылаган алырының талазы-биле чүгле бистиң чуртта эвес, харын бүгү делегейде ындыг будүрүлгелерге дөмейлешпес онзагай комбинат болур.

Комбинатты ажыглалга киирген соонда, ылаңгыя 1970-71 чылдар бистиң ажылывыска эң харыысалганыг болгаш чымыштыг чылдар болган. Ынчан бүгү механизмнерни эдиктирип, таарыштырып алыры, төлевиилел схемаларын ёзугаар төөрту ажылдап эгелээри дээш оон-даа өске айтырыгларны шиитпирлээри бистеп чегеттинип турган. Инженер-техниктиг ол нарын айтырыгларны бистиң специалистеривис Монгуш, Бузур-оол, Самойленко болгаш оон-даа өскелер чүгле чедиишкинниг шиитпирлээн эвес, харын аңаа боттарының безик мергежилдиг, чогаалдыкчы чорудун көргүскеннер. Оон дараазында чылдарда рудада кобальт, никель металлдарның үлүг-хуузунуң эвээш болганы бистиң ажылывыска улуг бергедээшкиннерни тааларыпгырган. Руданы байлакшылдар, будүрүлге технологизазын чаартып эде хөөр дээш ышкаш хемчегларни оп турган, комбинаттың коллективи ол бергелерни чедиишкинниг ажып эрткен.

Эртнең чылдың төнчүзүнден бээр бистиң коллектив күрүне планнарын ажыр күүседип, орулгалыг ажылдап эгелээн. Ол улуг чедиишкин. Ховар дээш үнелиг металлдарны будүрер талазы-биле партия болгаш чазактың берген даалгазының чедиишкинниг боттарының турарында Хову-Аксының металлурггары, Тываның бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, боттарының байырлалын таварыштыр чоргаарланып, улуг өөрүшкү-биле демдеглеп турар.

Тодарадыкчы чылда коллективтиң кежигүнери черле эки ажылдап турар. Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көргүзүп көрөйн. Бирги чартык чылдың планныг ондаалдалары, белиткеп хүлээлгелерни бүгү көргүзүлгелер аайы-биле ажыр күүседтиигеп. Тодаргайларга, продукция сайгарарының чартык чыл планы 100 хуу күүседтиигеп. Эртнең чылдың ол үезинге децнээрге, будүрүлгениң хемчээли 12 хуу, а күш-ажылдың будүрүкчүдүү 16 хуу өзүлделиг болган. Капитал тудугуң планы 121,7 хуу күүседтиигеп.

Соңгу рудниктиг компрессор станциязы, дагжыларның администрацияга болгаш амыдырал-хандырылга бажыңы дээш оон-даа өске улуг объектилер ажылгадка киргеп. Кайызында 48 квартиралыг 2 бажыңның, элээн хөй ыяш бажыңнарның тудуу шапкын чоруп турар. Оларны хуусаа бетинде ажыглаага киирииптер арга бар.

Коллективтиң ажылында чаа чүүлдер-ле хөй. Чоокта чаа механика цехинде бир участокту ажыттывыс. Ында Тываның надвонал культуразының, уран чүүлүүк темаларының, уран чүүлүүк темаларынга хамаарышкан сүй-белектерни ылып эгелээн. Ол республикада чаа будүрүлге черге болуур.

ЧУРУКТА: Хову-Аксы комбинаттың гидрометаллургия цехининг шаттыкы хевири.

Г. СИРОТИНИНИҢ фотозу.

ЧУРТТА ЭҢ БАШТАЙГЫЗЫ

УДМУРТ АССР. Ижевскиниң металлургия заводу мооң мурнунда капиталистиг чурттардан садып ап турган кән де-дуг үлетпүрүште улуг ажыктыр профильдерни будүрүп эгелээн. Ындыг белеткелдың коэффициентизин каш катап үнгидир, металл кезер станоктарның парыгы база будүрүлге шөлдерни эвээжээр, күш-ажылдың будүрүкчүлүү болган будүрүлге культуразы бедикир, кезер инструментиниң чарыгдалы эвээжээр.

Ол кылыгларны амгы үеде массалыг-биле будүрүп эгелээн.

Янзы-бүрү 260 кылыгларны ам кылып турар. Оларны чурттуң 170 будүрүлгезинче чорудуп эгелээн.

Ол чугула кылыгларны чогаткан болгаш будүрүлгеге шингээткен Ижевскиниң инженерлериниң улуг бөлүүн 1974 чылда эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдынга кавгерер-биле гавналдаан.

ЧУРУКТА: кан кылыглар кылыр цехте. Оператор А. Терехов (солагай талада) болган участок бригадири З. Зигамиров ажыл үезинде.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу

(СЭТА-ның фотохрониказы).

К. Ш. ХУРУМАГА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУЗУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш «Тыва кобальт» комбинаттың бызакчы-бетонщиги Кыс-оол Ширимаевич ХУРУМАГА Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 19.

П. Я. ЛУКАНОВКА ТЫВА АССР-НИҢ ТРАНСПОРГТУҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Транспорт талазы-биле ачы-хавыяазы дээш «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт цехиниң чолаачызы Петр Яковлевич ЛУКАНОВКА Тыва АССР-ниң транспортуның алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 19.

И. Е. ШИХАЛЕВКЕ ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ДАГЖЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Даг ажылын чорударының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш «Тыва кобальт» комбинаттың даг цехиниң забойщиги Иван Егорович ШИХАЛЕВКЕ Тыва АССР-ниң алдарлыг дагжызы деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 19.

«Тувинская правданың» 50 чылынга

БИСТИҢ ПОЧТАВЫС

Хүн бүрүде-ле почтачы он-он чагаалы редакцияга эккеп турар. Тоску беш чылын тоталыкчы чылынга ангы-ангы ажыл-агыйларда, бүлүүлгелерде, фермаларда, бригаларда социалистиг чарыштыг организастаттынганы, оон даштинин, моон соңгаар чарыштыг улам массажыларының аргаларын айтып сумелеэн чагаалларны ажылчын болгаш корреспондиентилер, солуунун помучкулары бижип чорупкелгеннер. Оон ынай мурнакчыларның дүржүлгазының, кожа чүртаап, ажылаар турары эки киижилерниң дугайында бижип турлар. СЭКП-нин XXIV съездининиң шиитпирлерин амыдыралга бөттүүлүп турары. Совет Тывазының 30 чыл дүргүзүнде бүгү тала-биле чечектелиишкинин ол чагаалларда доолу коргузуп турар. «1974: беш чылдың тоталыкчы чылы», «Хой ажылы: келир үези, сорулгазы», «Суттуг шөлдерден азбек пүүктүг алыыл!» «Партийжи амыдыралы», «Инологтуг ажылдың практиказы», «Социалистиг чарыштың экраны» деп ышкаш рубрикалар аладанга чүүлдерни, болук материалларны парлап турар бис.

«Улустарның пайыралтыг ог-бүлезинде», «Лайынчы алдар», «Комсомолчу оттугаш», «Бистин педагогика чөвүлелинде» деп аринар помучкуларны сонуургалы берген. Соңгу үеле бижикчилер активиниң күшкү-биле «Чараш чүүл дугайында беседа», «Чүречку болгаш амгы үеде», «Сеткилдин ханызындан чагаалажыпкын», «Кижи болгаш хөйлүг» деп чаа рубрикалар тыптып келген.

«Тувинская правданың» аринналыла парлаттынып, айтырыг коюруп турар «Кыналдың агаары арыг болзун деп» деп чылдыкта чүүгүмүнүн түүгүнүн дугайында чүүлдер помучкуларның кичээлейжин хаара түүп турар.

Сеткилдин киижисти «Сойгалап илереп», «Чагаа аътпанырын албатаан», «Эки киижи дугайында чагаалажыкпа», «Янзы-бүрү медээлер» деп подборкалар аптолар чагааларынаан кыдыпнын үлгерер. Ылаңгыя аптолар чагааларынаан моралъ темазынга бижээн материалларны помучкулар ыка деткип келген. Чижээ, «Сагыш-сеткил чок», «Өскүс эвес-тир сен» деп ышкаш материалдар парлаттынгылаан соонда оларга хамаарышкан ыка хөй чагаа редакцияга келген. Республиканың хүн бүрү амыдыралында ажыл-агый, культура түргүзүүшкүнүнде айтырыгларны ажылчын болгаш коозе корреспондиентилер коруучукте дег тозаргай чүрүп, коргузуп турлар. Бо бүгү дээрге оларның эртем билиишин, бөлүүнүн, амыдыралдың ханы эки билиишинин хереглиан-дир.

«Кызыл тудуг» түзүг эргелелинде дашчылар бригазының бригадири, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутады С. Сандан, Каа-Хем районда хоочун коозе бижикчи Е. Пазырин, артист М. Рамазанова, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынында инженер И. Олырев, Кызылда курунениң педагогика институтунда кафедра эргелекчизи М. Хазаханов, Эрзин районнуң Нарын сууда башкы И. Лакпа, тоогу эртемнериниң кандидады В. Добровский, аныяк туристер станциязының ажылдакчылары З. Журавлева болгаш Ф. Журавлев ышкаш хөй чылдар дүргүзүнде солунче материалдар бижип, дузалажып келген изепкейлиг авторларны хөйнү азап болуп.

Соонгу үеде парлаттынып турар солун материалдарның авторлары инженер Ю. Кунжеп, политехникумунуң башкызы Ю. Владимиров, эмчи Г. Прокудина, «Тыва коозе тудуг» трестиң инженери Р. Зыкова боон турар.

«Тувинская правда» солун удавас 50 харлаар. Ол чартык чүс чыл үениң дүргүзүнүн 9000 хире номерни үндүрген. Оон номер бүрүзүн чүгле солун ажылдакчылары — журналистерниң эвес, оон эң активти дузалакчылары — ажылчын болгаш коозе корреспондиентилерниң изепкейлиг киржилгези-биле үндүрүп келген.

Почтачы база катап чаа почтаны эккелген. Чааганалаан А. Коваленко хөй кыргылдазының дугайында бижээн, малчын Х. Ховалыгның чүрүүн тыртыгаш, чоруткан. СЭКП Өвүр райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар киличиниң эргелекчизи У. Дүгержаа Маазыр-ие дугайында бижээн, «Комсомолдуң хөй ажылынга киржилгези» деп эгелиг материалды ВЛКСМ Бармын-Хемчик райкомунуң бирги секретары С. Маазыр-оолдан алдынмас. Шинчи янзы-бүрү темалардыг чагааларны саналар болза ыка хөй.

Хүн бүрүнүн почтазы-биле кээп турар чагааларның аразында четпестерни илереткен шүүгүмчүлелдиг материалдар база бар. Ылаңгыя чер-черде коммунал ажыл-агый, транспорт черлериниң четпес ажылын илереткен чагаалаб колдап турар. Парлаттынган болгаш парлаттынмаан шүүгүмчүлелдиг чагааларга хамаарыштыр хемчег алганы, байдалды эжиктиккенин илереткен харылзар редакцияга кээп турар. Ол дугайында «Тувинская правдага» харыылап тур» деп рубриканың аладанга парлап турарын помучкулар билир.

Л. КЕНИН-ЛОПСАН,
солуунуң чагаа киличизиниң эргелекчизи.

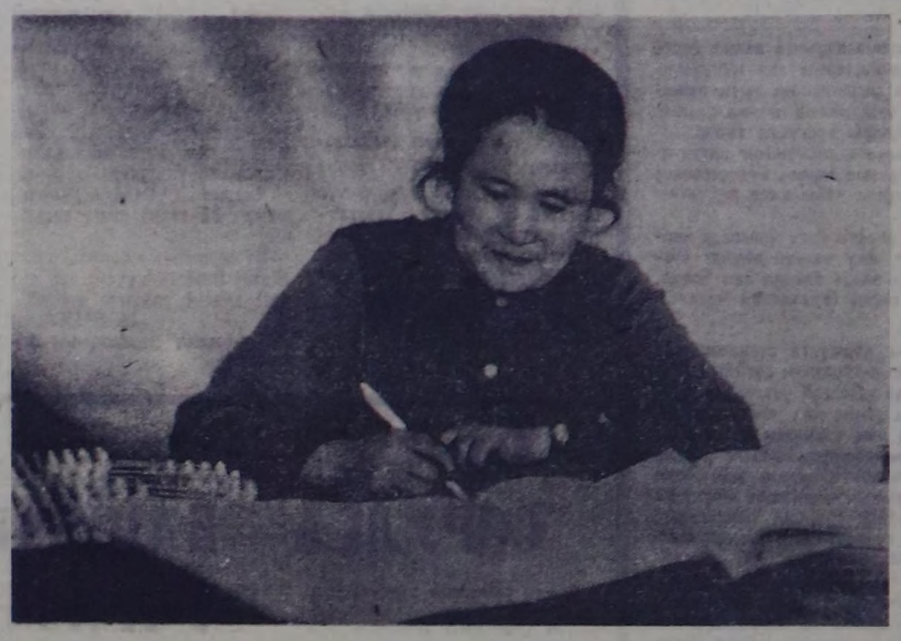
ТЫВА АССР БИЛЕ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ 1974 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

	Тыва АССР		Хакас авт. обл.	
	план күүселдезин хуу-биле	1973 чылдың оң үезинге удур хуу-биле	план күүселдезин хуу-биле	1973 чылдың оң үезинге удур хуу-биле
Үлетпур				
Продукция сайгарылгазы	102,5	106,6	103	112
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	103,7	108	104	107
Тудуг				
Бүгү дестерлең капитал салыышкынвары	90,8	124,3	100,1	106,9
Керээлиг ажылдарның хемчээли	100,9	103,2	108,6	106,2
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү (5 айларда)	100	103,2	101	106
Транспорт				
Ниити ажыглал транспорту-биле чүк соортүлгези	90	109,6	—	—
Амыдырал хандырылгазы				
Чонга ачы-дуза чедирери	101,9	111,7	99,9	108,9
оон иштинде коозе черге	92,8	105,5	96,6	103,1
Садыг				
Үүрмектеп сапар бараан саарылгазы	101,8	107,9	101	107,6

	Тыва АССР		Хакас авт. обл.	
	план күүселдезин хуу-биле	1973 чылдың оң үезинге удур хуу-биле	план күүселдезин хуу-биле	1973 чылдың оң үезинге удур хуу-биле
Коозе аныл-агый продуктуларын сатканы (немелде оналда-биле)				
Эът	106,5	101,8	113	106
Сүт	110,5	107,8	114	108
Чуургалар	—	—	132	121
Дүк	136,5	95,2	2,7 катап	148
Мал амылының продуктулуу				
Бир харааган алган чүүрге (чыл планының күүселдези)	91	96,8	123	109
Дужаган бир малдың ортумак хириг денизи: кг.				
Боға мал	279	104,1	424	107,6
Хаван	97	109	139	111,2
Шээр мал	34	106,3	38	95
Органиктиг чемнишчилгелерни шөлдерге төккени — мун тонна	115	104,2	710	105,3

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

ЧОНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Б. Ч. Ховалыг Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездизи аттыг совхозта бухгалтерлеп турар. Ажылчыннар амыл телевизиниң санажылгазының азы кандыг бир-ле билдинмейн барган айтырыгларның дугайында аңаа бе-ле келирээр. Барынзаа Чатовна айтырыг бүрүзүн хандыр өөренип, эвилем-ээлдек, билдиңгири-биле харыылап турар.

Барынзаа Ховалыг Хайыраан суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Амыл-агыйның хөй-ниити амыдыралынга болгаш херээженнер чөвүлелиниң ажылынга ол идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Барынзаа Чатовна Ховалыг амыл үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КИЖИ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Кызыл-Даг суурнуң бир кудумчузунуң умунче үндүр коллып орувуста, коозе Совет күүсиомунуң даргазы Комуунсел Садчакович машинаны домтаадыпты.

— Бай-Тайга район Совединиң депутады Тана Хомушкуевнаның бажыңы бо-ла болгай, думувуста — дээш, Кудерем даргa машинадан дүшпушаан, маңган эң кылдыр даштын чугайлып иваи, долгандыр ногаан ыяштар үнген, ыт-сиген, чечектер хөлбөмнээн бамыңче айытты.

Хөлгеден дүшкен үлүс бажынче чоокшулап олурувуста керим эжим амытты на берди. Оон бажының дүктеом неторикселп, назы дегүй берген хөрээжен киижи коствп келгеш, бистин-биле эвилең-элдек мендилешпишаан. «кириңер, кириңер!» деп чалады. Амыр-ижии, амыдыралы-биле танышып чугаалажыр дээш келгенивис Тана Хомушкуевна Ойдуп ол болду.

Ийи өрээл бажың. Эт-сеп хөй. Ындыг-даа болза оларның туруштарын таарыштыр, корум-чурумнуг, коруштуг кылдыр салган болгаш бажың ишти арныыг, арыг-силиг. Өгнүн эр ээзи Ондар Дамбаевич Ойдуп бо удаада бажыңында чок болган. Ол Кызыл хоорайның эмнелгезинде эмнедип турар болду.

Үр чылдарда олар амылдап келген, ам кайызы-даа пенсионер. Ойдуптарның күш-амылчы оруу, культурлуг чаагай амыдыралы есмелерге үлегерлиг. Тана Хомушкуевна пенсияже уне берзе-даа, бодунуң ынаң амылын магбаан. Ол Бай-Тайга районнуң амыдырал хандырылга комбинадының Кызыл-Даг салбырда пунктузунуң даараныкчызы. 21 чыл иштинде даараныкчылап келген. Чонга ачы-дуза чедирериниң 80 рубль, а орулга киирип алырының — 200 рубль ай планын ол дектаамал ажыр күүседип келген. Нышны, чайгы төнчар, костюмнер, платьелер дээш, улуг, бичии эр, херээжен киижилериниң кандыг чагыгларын ол күүсетпес дээр. Чагычылар даараан хептерни ап тура, ол-ду-моозу шындыг-дыр деп, мастерниң адынга чеже кылып көрбээн. «Содыгга школачылар формалары хөвар келир болгонда, солдар, уругларның форма хептерин амгы үеде суурнуң-даа чурттакчылары, малчыннар-даа хөй чагып тур» дээп, Тана Хомушкуевна чугаалады. Мастерге чагыглар хөй кирип, чагычыларның саны чыл келген түлүм өзүп турар. Суурнуң херээженнер чөвүлелиниң амылында Тана Хомушкуевна идепкейлиг киржип, болук амыныгтарны даараныргынга, хөп быжырынга өөредип турар.

Кылып турар ажылындан ангыда Тана Хомушкуевна чонның ону район Совединиң депутадынга депшидип кээп буурелиин сагыш-сеткилинден кандырып чоруур. Ол сессияларга елурушкаш, санал-онаалын берип, соңгуунчулар мурнунга отчёдун дөктаамал кылып турар. Соңгуунчуларының чагыгларын күүседир дээш янзы-бүрү айтырыглар үшүн үстүкү органнарга келгилээр. Депутатка депшидип үндүрген округунда соңгуунчулары үр чылда амыгаттынмайн турган нүдүлүүн капитан септелгезин кылдыртып бээрин дилээн. Тана Хомушкуевна коозе Совет-биле чугаалажып турган, соңгуунчуларын ол чагыын кыска хуусада күүсетпен. Сезеннуг ажылдар үезинде суурга столовая тургузарын салбырын ажыпчынары негээн. Ол база-ла күүсеттинген. Депутат кижиниң киришпес ажылы чок. Суур чаагайжыдылгазының, бүгүнгиниң ортуман өөредилгезин боттандырарының, херээженнер чөвүлелиниң ажылдарынга Тана Хомушкуевна идепкейлиг киржип турар.

Б. БАРБА.

Бөгүн — Металлург хүну

ИНДУСТРИЯНЫҢ КАҢ ӨЗЭЭ

Бо хүннерде чүртүүн чүк-чүгүүден кээп турар медээлерден алырга, металлургтар тодарадыкчы чылда белик темпилиг ажылдаан турар. Металлургтарның байырлалының бүдүүвүнде СЭТА-ның корреспондиентизи ССРЭ-нин дарга металлургия министри И. П. Казанцеден металл шуткукчуларының ажыл-ижин чугаалап бээрин дилээн.

— СЭКП ТК-нин декабрь (1973 ч.) Пленумунуң 1974 чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын күүседир дээш металлургтар шүдүргү ажылдап турар. Чартык чылда планнаан ажыр 300 мун тонна шөйүү, 300 мун тонна кааны, 60 мун ажыг тонна хоорааларны болгаш барык ийи миллион тонна демир рудазын бүдүргеп.

Совет кара металлургия тоскү беш чылда улут көгжүлдеп алыр. Адырның көгжүлдевин кан бүдүрери-биле хемчээр болгай. Чүгле бо чылын бээп 136 миллион тонна хире кааны бүдүрерни чүгааларгада көгжүлдениң маны көстүп бээр.

Чаа бүдүрүлгелерни туазар, эргилерни чаартыр талазы-биле улут ажылды чорудуп турар. Барыын-Сибирьниң металлургия заводунуң чаа конвертор пеги ажылдай бергеп. Донецкиниң металлургия заводунда «950/900» деп белектеп стаиы. Харыыстың хоорза заводунда улут хемчээлиг хоорза бүдүрер цех база ажыттынган.

Ийиги чартык чылда ажыглалга киирер бүдүрүлгелериниң саны хөй, оон программазы аажок күжениишкиниг. Ийи улут домна суургузун, оон бирээзи Кривой Рогта тудуп турар «беш мун», ескө-даа чүүлда күүлериин ажыглалга киирер.

Металлургтарның ажылынга чедиишкиниң социалистиг чарыш канылывып турар. Бүгүнгилеэ чарыжының иниивторлары Череповецтиң металлургия, Соколовь-Сарбайның даг металлургия, заводтарының коллективтери болган. Олар бо чылдың ыяка хөй техниң-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле беш чылдың тоолчузүнге планнаан деңнелге чедерин хүлээнненнер.

«Запорожсталь» заводтуң «1680» прокат станында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. А. Орловтуң удуртканы болгаш Кривой Рогтуң Мурнуу даг комбинадында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. К. Мироненконуң удуртканы экскаваторщиктер бригадазы агрегат бүрүзүнүң төлевилээн күүсүнүң шинчээлиин алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, металл продукциязының шынарын экижидер дээш демиселдиг калбартыр дүтөйында кара металлургия ажылдакчыларынга кыйгырыг салганнар. Оларның хүлээлгезинде руда чиг-этти комплекстиг ажыглаары, материалдары, электроэнергияны болгаш одаар чүүлдү каминары база көрдүүнген.

Нижний Тагилда металлургия комбинадының коллективиниң саналы-биле бо чылын кара металлургия бүдүрүлгелери 100 миллион тонна шөйну бүдүрер дээш чарыштыг калбартнан. Бир эвес ол деннелди чедип алыр болза, планнаан ажыр 600 мун тонна металлды бүдүрери ол болур. Бо чарыштa чүгле шуткукчулар, домна суургулар ажылдакчылары киржип турар эвес, чарыштa дагжыылар база киржип турар.

Социалистиг чарыштың ачызында металлургия бүдүрүлгезиниң хемчээли улгалып, металл продукциязының сортаментизи көвүдеп, оон шынары экижип турар. Министерствоиун коллегиязы металлургия ажылдакчыларының ажылчыннарының профэвилел төп комитедин-биле кады чарыштың чорун тудар байдалын үргүлүү чугаалажып, оон чедиишкиниерин болгаш четпес талааларын анализтеп турар.

Чоокта чаа СЭКП ТК кара металлдарны ажыктыг кылдыр ажыглаарының талазы-биле партииниң XXIV съездизиниң Директиваларын боттандырар талазы-биле бистиң министерствоиуң, Аар, энергетика болгаш транспорт машина тудуунуң база Монтаж болгаш тускай ажылдар министерстволарының ажылының дугайында доктаал хүлээп алган.

Металл бүдүрериниң дешилгелиг аргаларын ажыглазарынче азыр калбаа-биле шилчээн. Кац эвилдиреле мартен суургулар ажыглавастаан, ам чүгле кислородка ажылаар конверторларны болгаш электросуургуларны тудуп, ажыглап турар бис.

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Ажылчы чоннуң ортузунга организасс-массалыг, полиг-кижизидилгелиг ажыл чорудар 9 агитквартира, хойну бригаларда болгаш фермаларда херээженнериниң 4 бөлүүн тургускан. Ниитизи-биле херээженнер чөвүлели болгаш агитквартираар квартал санында ажыл планын чогаадып, ол планны парткомга балыладып, оон күүселдезин чедип ап турар.

Хана парлалгазы, коску агитация ажылчы чоннуң кижизидилгезинге улуг салдарлыг. «Ленин үнү» деп хана солуп, «Билип ал» деп бюллетень, «Шивегей» деп шүүгүмчүлелдиг хана солуп бисте доктаамал үнүп келген. Оларның кайызының-даа ажылынга чөвүлелиин 7 секторунуң кежигүннери изепкейлиг киржип турар. Херээженнер чөвүлели болгаш агитквартира бүрүзүнде нелерге, ог-бүзеге база бичии уругларга хамаарышкан сүмелерни, ажыл планнарын, оларның социалистиг чарыжының хемчеглерин хопчу, тодаргай кылыр бижээн аскан. Квартиралар квартал санында ажыл планын чогаадып, ол планны парткомга балыладып, оон күүселдезин чедип ап турар.

Хана парлалгазы, коску агитация ажылчы чоннуң кижизидилгезинге улуг салдарлыг. «Ленин үнү» деп хана солуп, «Билип ал» деп бюллетень, «Шивегей» деп шүүгүмчүлелдиг хана солуп бисте доктаамал үнүп келген. Оларның кайызының-даа ажылынга чөвүлелиин 7 секторунуң кежигүннери изепкейлиг киржип турар. Херээженнер чөвүлели болгаш агитквартира бүрүзүнде нелерге, ог-бүзеге база бичии уругларга хамаарышкан сүмелерни, ажыл планнарын, оларның социалистиг чарыжының хемчеглерин хопчу, тодаргай кылыр бижээн аскан. Квартиралар квартал санында ажыл планын чогаадып, ол планны парткомга балыладып, оон күүселдезин чедип ап турар.

Хана парлалгазы, коску агитация ажылчы чоннуң кижизидилгезинге улуг салдарлыг. «Ленин үнү» деп хана солуп, «Билип ал» деп бюллетень, «Шивегей» деп шүүгүмчүлелдиг хана солуп бисте доктаамал үнүп келген. Оларның кайызының-даа ажылынга чөвүлелиин 7 секторунуң кежигүннери изепкейлиг киржип турар. Херээженнер чөвүлели болгаш агитквартира бүрүзүнде нелерге, ог-бүзеге база бичии уругларга хамаарышкан сүмелерни, ажыл планнарын, оларның социалистиг чарыжының хемчеглерин хопчу, тодаргай кылыр бижээн аскан. Квартиралар квартал санында ажыл планын чогаадып, ол планны парткомга балыладып, оон күүселдезин чедип ап турар.

Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери 13 кижи. Чөвүлел эмчилер, башкылар, коозе ажыл-агыйының тускай эртемнигнери болгаш изепкейлиг хөй-ниитичи, үлегерлиг нелерлев тургусетинган. Херээженнер чөвүлели активке ханып, оларның улуг дузазын ап келгеп. Активчилерниң саны чыл келген түлүм немежип, ам 50 ашкан.

Совет Эвилелиниң хөй национальыг улуг ог-бүзезинге Тыванын эки тура-биле бактаап киргениниден бээр 30 чыл өбилейин төлептиг үткүүр дээш «Алдан-Маадыр» совхозтуң төп салбырында херээженнер чөвүлели массалар ортузунга социалистиг чарыштың улам калбартып, организасс-массалыг хемчеглерни ап турар. Херээженнерден 360 ажыг кижи совхозтуң мал, чер ажымында болгаш ажылагайның ескө-даа азырларында хаара түттунганнар.

Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери 13 кижи. Чөвүлел эмчилер, башкылар, коозе ажыл-агыйының тускай эртемнигнери болгаш изепкейлиг хөй-ниитичи, үлегерлиг нелерлев тургусетинган. Херээженнер чөвүлели активке ханып, оларның улуг дузазын ап келгеп. Активчилерниң саны чыл келген түлүм немежип, ам 50 ашкан.

Сүттүң ниити саалдазын көвүдеирге болгаш ону күүнеге садар талазы-биле калбарган социалистиг чарышка Азас сүт-бараан фермазы тиилекчи болуп, эрткен алды айларда бир инектен-не ортумаабиле 532 литр сүттү сагган. Саанчылардан Ажыма Бол, Светлана Бараан, Татьяна Бо-

КӨРГҮЗҮҮГЛЕРИ ЭКИ

Тоожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери тоскү беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылында бөттүүрүнүң мурнунда салдынган планныг онаалдаларын чедиишкиниин күүселир дээш кыымакка ажылдап турар. Совхозтуң малчыннары, инжилери бо чылдың бирги чартыында күүнеге эът садарының планын 101,8 хуу, сүттү — 104,4 хуу күүсеткен. А дүк дужаарының чартык чыл планын ийи катап ажырган.

Сүттүң ниити саалдазын көвүдеирге болгаш ону күүнеге садар талазы-биле калбарган социалистиг чарышка Азас сүт-бараан фермазы тиилекчи болуп, эрткен алды айларда бир инектен-не ортумаабиле 532 литр сүттү сагган. Саанчылардан Ажыма Бол, Светлана Бараан, Татьяна Бочага олар өскелерге үлегерчижээн көргүзүп, мурнакчыларның сулуунда чорун турар.

Совхозтуң хойжулары база эки түнелдерниг болганнар. Дүржүгалыг малчын коммунист Б. Лузужук чылдың бирги чартыында 329 төрүүр хонжаан 353 хураганны алган, төрүүр чүс хойнан-на 107 хураганны онча-менди доруктурган. Аныяк малчыннар В. Бичемей, Х. Коп, ошку казарчызы А. Чангывай оларның көргүзүглери база эки болган. Чылгычылардан Б. Хертек төрүүр 141 безинден 141 кулунну камгалап алган.

Хам-Сыранын Белий хемге иви бригазазы бо чылын кажангызынаан-даа эки көргүзүглерлиг болуп турарын демдеглээри чүгүлээ. Моон мурнунда чылдарда бригаданың ивижилери күүнеге планын чүгле күүсетпейн баар таварыылалар турган. Бо тодарадыкчы чылда бригаданың ивижилери төрүүр чүс ивижиден 75 ивиананайын алыр социалистиг хүлээлгезин 83 кылдыр ажыр күүсеткен. Түс-түс ивижилер аразында социалистиг чарыштың мурнуку олурувуна Ч. Бараан чоруп, төрүүр 100 ивижиден 100 ивиананайын өстүрген. Ол ышкаш ивижилер К. Ак, С. Дунгуева, А. Балыжык олар база эки көргүзүглерлиг болганнар.

Амгы үеде «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары чылдың баштайгы чартынында чедип алган чедиишкиниерин улам бижыглаары-биле чылдың арткан айларында ам-даа эки ажылдаарын шиитпирлээннер.

Д. БАЙЫР-ООЛ.
Тоожу район.

АЖЫЛЫН ТҮҢНЕВИШААН

Совет Тывазының үжен чыл оюн аларжыткан социалистиг чарыштың эдээзинге кирген, Монгун-Тайганың чону бир деминг ажылдап турар. Тоозарыкчы чылдың баштайгы чартынында мал өстүрериниң планын чедиишкиниинг күүсеткен: мыйыстыг бода мал — 99,7, хой — 129,1, ошку — 121,9, чылгы — 100,1 хуу болган. Күүнеге мал продуктулары белеткээр талазы-биле дүк садарының планын 124,2 хуу, эът — 102,6 хуу күүсеткен.

Малдың бедик продуктулуг болуру иезинин эки ажалда хайгаараалыгдан коя хамаарыжыр, а оон өзүлдези чаш төлүп мелиң коруктуруп алырынга. Төрүүр чүс башка онаалтыр 82 хураганны, 74 быжааны, 63 ажайны болгаш 60 кулунну алган. Монгун-Тайганың байдалынга хамаарыштыр алырга, ол багай эвес көргүзүг.

Эрткен чылдың бо үезинде чүс башка онаалтыр сеземден чүс дөрт чедир мал төлү алган малчыннар районда 27 кижи турган болза, ам бо чылын ыяшт малчыннар 53 болган. Оларның ниитизинен Д. Бичеоолдуң, Т. Дамдынның, Д. Базының, Н. Монгун-оолдуң, И. Комбуйну болгаш өскелерни-даа алап болур.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Малчын» колхозтуң (даргазы С. С. Очур, партиоп секретары К. Д. Чыпыя-оол) көргүзүглери өзи болган. Чартык чылда дүк планнын 186,5 хуу, эът — 104,3 хуу күүсеткен, ол ышкаш мал өстүрериниң планын чүзүн байдыбиле ыраапта ажырган. Мал төлү камгалап алыр талазы-биле чарышка «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң ийиги, «Малчын» колхозтуң үшкү хөй бригадалары тиилекчи болган.

Бүдүрүлге коллективтериниң районнуң харылзаа бедиири (начальниги Салчак Марта, профком даргазы Николай Самбуу) көргүзүглери өзи болган. Ниити орулга киирип алырының чартык чыл планын 106,6 хуу, оон иштинден почта харылзазын — 101,7 хуу, телеграф харылзазын — 129,8 хуу, телефон харылзазын — 105,2 хуу, радиожуглаиы — 102,5 хуу күүсеткен.

Монгун-тайгажылар хүнүнүн амгы чугула айтырыгларын чедиишкиниинг шиитпирлээринге, күүнгүзүүлеп бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болуур дээш бир деминг ажылдап турар.

Д. КУУЛАР.

БАШТАЙГЫ БАШКЫМ

«Тувинская правда» солуунуң дөртен чылдарын бээр номчукчузу болуп, оон арынларынга чамдык бижээн чүүлдеримни, чогаткан шүлүктеримни, тыва дылдан очулгаларымны парлалып келдим. Ол үелерде ыракы Эми алдын уургайының ажылчыны, ол бүдүрүлгеде «Алдынчы» деэр хана солуунуң редактору турдум.

Марксизм-ленинизмиин теоретиктиг эртинелерни шиитгээткен, пролетаржы интернационализмнин дылы — орус дылга ол үеден-не ынакшын, ынчаарда ону багай билир турган-за, «Тувинская правда» хаалыкшып, ону чыл бүрү чагыып, оон солуп, амыдыралчы чүүлдерни билип ап турган мен. Парлалгага чүткүлүг, ылаңгыя орус дылга дүрген өөренип, харын бижип турар апарганымны бүдүрүлгеге парторганизацияга секретары ынчаарда чактаан-даа чүве. Оз мени улам сорук киирген.

Оон бээр үжен чыл ашкан. Өөредилгемге боттуг дузалаан, билиишин улам бедидериге улуг идиг берген «Тувинская правда» херек кырынга ыяшгыа орус дыл өөренириниг шээн баштайгы башкым болган. Ук солуп үнделзилеттингенинден бээр чартык чүс чыл болган.

Совет парлалга кижиге тыныар агаар болгаш чиир чем ышкаш херектиг. Амгы үеде ол социалистиг тургузуушкунуун ёзулуг чепсээ, коллективтиг агитатор болгаш организатор ролин улам бедидеринге.

В. САГАН-ООЛ.

ДААРТА—СОЦИАЛИСТИГ ПОЛЬШАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮ

СОЦИАЛИЗМНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

30 чыл мурнунда, 1944 чылдың июль 22-де, чаа, улусчу Польша тургустунган. Гитлерни эжеледен хостаагаш Хелм хоорайга ол хун Национал хостаганның польша комитеди бодунуң тоогулуг манифезин ундурген. Чуртка социалистиг чаартылгалар аазы-биле ажылчы чоннарның демисселиниң программазын ында айытпаан. Польша улустуң тоогузунде улуг эргилде болган. Ынаар тургустунган Польша социалистиг орунтап хевирүп эгелээн. Бодунуң туснай дегүннээры, төрээн чуртунуң айыыл чок чоруу болгаш келир үезин социализминиң улуг чурту — ССРЭ-биле сырый хелбашизимни польша улус ынаар билеп.

Улусчу Польшаның тургустунганындан бээр оон удуртукчу күжү Польшаның ажылчын партиязы апаргаш. Улус-биле сырый хелбаалыг болган пролетариаттың, бүгү ажылчы чоннарның эргежыктазын илередип турар ол партия ынчан национал хостагга дээш демиселди интилелдиң социал чаартылгазы дээш демисел-биле каттыштырарының үнезин программазын тургускан.

Чуртта помешиктерниң черин тараачыларга берип, чер реформазын чоруткан, үлетпүнү национализастаан. Моңчуучу ангылар болуур буржуазия биле помещиктерни уздуткаан. Бүдүрүлгенниң кол-кол чепсек-херекселдери ажылчы чоннарның холунче шилчээн.

Хөгжүлгенниң социалистиг оруу польша улустуң тургузукчу, чогаалынчы күштеринге улуг делгемнерни ажыткан. Ажылчы чоннар гитлержи эжелекчилериниң үреглээн хоорайларын болгаш суурларын улуг көдүрүүшкүн-биле катаң тургускан.

Бистиң партиявыстың 'саларын быжыктырарынга болган чуртка улусчу эрге-чагырганы быжыглаарынга совет кижилериниң бүгү талалыг эгээртинмес улуг дузазы онаа ужур-дузалыг болган. Чогүн-на Совет Эвилели Подстамга болган конференциягга польша национал эрге-ажыктар дээш чайгылыш чок туржуп, ПҮР-нүң барыын кызыгаарын үзе шиитпирлеттинген.

Хөгжүлгенниң социалистиг оруу польша улустуң тургузукчу, чогаалынчы күштеринге улуг делгемнерни ажыткан. Ажылчы чоннар гитлержи эжелекчилериниң үреглээн хоорайларын болгаш суурларын улуг көдүрүүшкүн-биле катаң тургускан.

Бистиң партиявыстың 'саларын быжыктырарынга болган чуртка улусчу эрге-чагырганы быжыглаарынга совет кижилериниң бүгү талалыг эгээртинмес улуг дузазы онаа ужур-дузалыг болган. Чогүн-на Совет Эвилели Подстамга болган конференциягга польша национал эрге-ажыктар дээш чайгылыш чок туржуп, ПҮР-нүң барыын кызыгаарын үзе шиитпирлеттинген.

Улус эрге-чагыргазының үжен чылларының дургузунда улус ажыл-агыйының нүүшылалы түгле сан талазы-биле улгаткан эвес, харын оон шынар талазы-биле структуразы база өскерилген. Чуртта индустрияның чаа, амгы аларлары — химия, станок тудуу, судно тудуу, электроннуг үлетпүр тургустунган. Ол чорук эртем-техниктиг революциядан чыдып калбайн, оон чеминшкиннерин улам бүрүнү-биле ажыглаар арганы Польшага берип турар. ПҮР-нүң заводтарының марказы делегейде билдингир апарган. Дыка хөй төрээн база-ла кодээ ажылагый дүрмүлга станцияларга барып ажылдаарынга белеткенип, комбайнының септеп белеткээш, тургузуп алдым — деп, Николай Михайлович чугаалады.

Николай Злыгостев — коммунист, бүдүрүлгеде парторганизацияның бюро кежигүнү, ында улусчу контроль болуун удуртуп турар. Үлегерлиг ажылчын. Тараа амаан алышкынының хөрээнге киирген үүгү дээш 1974 чылда Күш-ажылдың Кызыл Тун ордени-биле шаңнаткан дээрзин чугаалаарга-ла оң мөзүшынарынга база бир характеристика болур.

«Сельхозтехниканың» бө маттыжыышкыны ажыл-агыйларның комбайнарын чогуур үезинде септеп бээр сорулгалыг, оларда артын көзентер четчир. Амылды органнзоствларын дүргеделиринниң аргалары бар дээрзинге бүзүрединвис.

О. ИРГИТ,

ЧУРУКТА: Николай ЗЛЫГОСТЕВ комбайн септеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКА. ВАРШАВА. Фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга коргөн совет болгаш польша дайынчыларга турасаавал.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

Варшава — Польша Улус Республиказының пайысылалы, Европаның эң чараш хоорайларының бирээзи.

В. ЕГОРОВТҮҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАА ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНГА

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының маттыжыышкыны нерээлиг колхоз, совхозтарының кодээ ажыл-агый техниказын септеп, ону хөөу ажылдарынга чогуур үезинде белеткеп бээр хүлээлгезин чедишкининиг беттандырып турар. Амгы үеде олар комбайнар септелгезин кидин-түлүн чорудуп, ону дүрген доозарының хемчеглерин ап чорутпан.

— Маңаа бирги эзлчегде септекчи кадрлар-биле четчелээри болгаш ажыл-агыйлар комбайнарын чогуур үеде эккээринден хамаарыыр — деп, комбайнар септекчилериниң удуртукчузу Виктор Михайлович Хорошавцев тайылбырлады.— Комбайнар септелгезинге май айда киргеп бис. Оон бээр 20 комбайнны септээн бис. Оларның колдуу «Тимелгө» совхозтуу. Удаазы дүжүт ажаалдазы эгелээр болгай. Аңаа чедир ам-даа 30 хире комбайн септээр үлүрлүг. Ында ам дээрге чүгле 10 кижи ажылдап турар. Ону дүргедедир талазы-биле кол-ла чүүл — бисте септекчи ажылчыннар-биле дузалаары негеттинип турар деп, ол чугаалады.

Септекчилер чедишлезинден каттыжыышкынның девискээринде аңаа турар комбайнар бар. Комбайнарга кандыг септелге хереи дээрзин баш удур тодарадып, аңаа чугула иезентерни белеткээр болгай, ынчангаш совхозтар, колхозтар биске комбайнарын дораан чедирип бээри чугула. «Кок-Тей» совхоз септезе чогуур 9 комбайнындан чүгле ийинни чоруткан.

Септелгеде ажылчыннар күмеңнишкинниг ажылдап турар. Оларның бирээзи Николай Злыгостев-биле ушуражып чугаалаштывыс.

— Хөөчүн тараазы кижи мен. Колхозка дайын соонда трактеристеп, комбайнерлеп ажылдап тургаш, «Сельхозтехника» организастаттынары-биле ынаар шилчип, оон ажылчыны болдум. Аңаа шимчедикчилер септээринге мергежидим. Комбайнер болганымда совлгу чылдарда күзүн үргүлчү тараа ажаалдазынга киржип турар мен. Июнь 3-тен эгелеп комбайнар септелгезинге киргеш, эжим Максим Дремлюгов-биле ам алды комбайнны септеп дооствувс. Бо күзүн база-ла кодээ ажылагый дүрмүлга станциязынга барып ажылдаарынга белеткенип, комбайнымны септеп белеткээш, тургузуп алдым — деп, Николай Михайлович чугаалады.

Николай Злыгостев — коммунист, бүдүрүлгеде парторганизацияның бюро кежигүнү, ында улусчу контроль болуун удуртуп турар. Үлегерлиг ажылчын. Тараа амаан алышкынының хөрээнге киирген үүгү дээш 1974 чылда Күш-ажылдың Кызыл Тун ордени-биле шаңнаткан дээрзин чугаалаарга-ла оң мөзүшынарынга база бир характеристика болур.

«Сельхозтехниканың» бө маттыжыышкыны ажыл-агыйларның комбайнарын чогуур үезинде септеп бээр сорулгалыг, оларда артын көзентер четчир. Амылды органнзоствларын дүргеделиринниң аргалары бар дээрзинге бүзүрединвис.

О. ИРГИТ,

ЧУРУКТА: Николай ЗЛЫГОСТЕВ комбайн септеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

Польша парлалга эш Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң дугайында

ВАРШАВА, июль 19. (СЭТА). Польшаның тургустунганының 30 чыл ооргага турасказтаан байырлалдарга киржиригиле ында чеде берген СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти польша улус улуг коругжу-биле үткүп алган. Польшаның солуннары бо болуушкунга турасказтаан мурнуку үүлдерни, статьяларны парлаан.

Улусчу

Луначарский болгаш совет литература

ЧАА НОМ

«Художественная литература» деп ном үндүрер чер чоокта чаа Н. А. Трифоновтуң «А. В. Луначарский болгаш совет литература» деп номун парлаан. Ол болза чырыдышкынның баштайгы улус комиссарыиың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл соңун (ону келир чылын демдеглээр) чоокшулап орары-биле холбаштыр Луначарскийниң ажыл-чорудулгазынга болгаш арттырып каан чүүлдерииге тураскаатқан номнарның бирээзи болур.

Анатолий Васильевич Луначарский кайгамчык, янзы-бүрү салым-чазанның кижи чораан. Күрүненин көскү ажылдакчызы, аныяк социалистиг күрүнеге чырыдышкынның баштайгы улус комиссары болбушаан, ол совет культураның түрүзүтүшкүнүнга үнелеттинмес салыышкынны киирип, бодуң чечен-мерген оратор, чидиг сөстүг публицист, литератураның салымныг критиги, ханы билиглерлиг теоретик кылдыр көргүзүпкен.

Бүтүн амыдырал-чүрүттелгезиниң дүргүзүнде Луначарский чечен чогаал-биле онза холбаалыг чораан. Ол бодуң уран салымның драматург болбушаан, аныяк совет литератураның бижыларынга болгаш сайзыралынга, ооң чаартыкчы утказын теориз талазы-биле үндезилээриинге, кол онза чүүлдерин тып, илереириинге хей ажыллы кылган.

Луначарскийниң бо талазы-биле үзел-бодалы В. И. Ленинниң пролетар культуразының дугайында идеяларының шүүт сөлээры-биле хевирлевеген. Критик-коммунист амгы үеге чылдың эгезинде-ле чаа уран чүүлүн үлүсчү уран чүүл кылдыр, революцияга бараан болбушаан, көнчүг улуг кижизидикчи рольду ойнап турар уран чүүл кылыр көрүп турган. Сөөлүүрелир Луначарский ол уран чүүлдүң мурнунга үш кол соруулганы идип үндүрген. Номда оларны кыска болгаш тодазы-биле айыткан: «эрги делегейниң хайыра чокка, кымчылап шүгүмүүлээрии калбартыр, демиселчиниң сагыш-боданың ажытпышаан, чаа делегей дээш пролетаржы демиселдин тодаргай чүүүн бээр, адак сөөлүнде, ол чаа делегейже, ол бодарап орар келир үеже бакылаарынга дүзалаар үжүрлүг».

Эрги болгаш чаа культураларның үлүг-дедир харылзаалыының дугайында Ленинчи бодалды Луначарскийниң хөгжүктенү, чугула, принципиалдыг үзүр-дүзалыг болган. Ол эртикен үелерниң депшилгелиг уран чүүлүн бедик-биле үнелеп, чаа культураны тургузарда, ону ажыглаар керек деп бижип чораан. Литература дугайын чугаалаш, ол мынчалар демделээн: «Кымдан-даа мурнумнай тургаш, чаа литератураны тургузуп болбас. Пролетаржы чогаалчы, революсчу чогаалчы кара-бижиктиг болур, үнүгелеши безин бодунга болу чогаалдыр, слог, стиль, тема... дугайын чугаалаан-даа херээ чок дээр болза, дениин айыылдыг болур ийик. Орус литератураның ыңгжамырында кайгамчыктыг үлегерлер бар. Ол үлегерлерни мурнумнай үеренирииче угланыышкынны тудар керек...»

Мынчаргa классиктерден өренириинче, оларның чедиишкиннерии, чогаалдыкчы аргаларын ажыглаарынче кыйгырбышаан, Луначарский түгле чангыс бедик болгаш буянныг соруулганы: чаа литератураны, чаа уран чүүлүн, чаа культураны тургузарын көрүп чораан. «Бис эрги культурадан үнер бис. Бис эрги культураны ажыглап турар бис. Мынчалза-даа бис чаа культураны тургузуп турар бис» деп бижээн.

Хөй санныг чүүлдериңе болгаш чугааларынга ол улуг чогаал бүрүзү—бодувун үечадавыын төлү, социалистиг үе-чаза бодуң уран чүүлге тода көргүзүп шылаар, эвээш эвес кайгамчыктыг чогаалдарны бээр деп, каш-даа демделеп чораан. Ооң шынның амыдырал бадыткаан.

Луначарский 1906 чылдала «пролетаржы реализм» деп терминни идип үндүрген. Номкун автодунуң бижип турарыбиле алырга, ол термин «ооң соонда үзерби беш чыл эртикенде тывылган, социалистиг уран чүүлүн уран-чечен методунуң сураглыг төлөдилгазының баштайгы хевири ышкаш болган». Сөөлүүрелир Луначарский социалистиг реализмнин литературазының кол ыглалдыг демелтери болза ооң бедик идейлин, партийжи, тайынчы халдакты үглүү, диалектикалыы, амыдыралдың революстуг үзартылгаларын, чүүтүн хөгжүдезинде үнделзин өскерилишкиннерни болгаш чаа кижиниң хевирлеттинин турарын көргүзүрииче үгланыышкынны болур деп санап чораан.

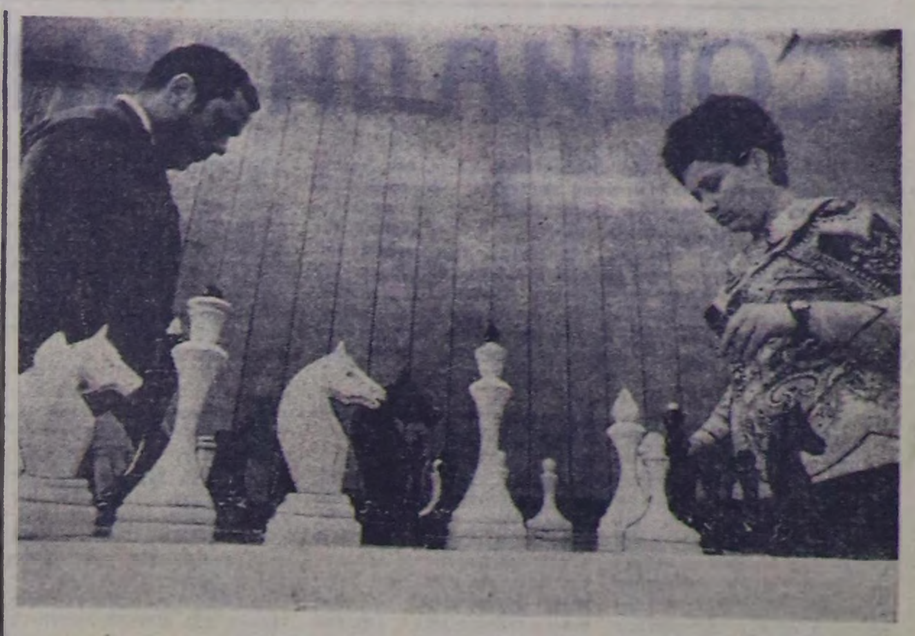
Өөнда хөй черни Горький, Блок, Брюсов, Маяковский, Есенин ышкаш алларлыг чогаалчыларга база совет литератураның эгелекчилери болган чогаалчыдарга Луначарскийниң хамзарызыгаын көргүскел арыннар ээлээн. Чаа амыдырал дугайында талантылыг чогаалларның авторларын критик изни-биле деткип, чаа литератураның фундаментизи болур ол номнарыны ханы сайгарып турган.

Кайгамчык әртем-билиглиг, барыын-европейжи литератураны болгаш уран чүүлүү эки билир, үлөөн каш паштыкы дылдарга хостуг чугаалаар кижи чораан. Луначарский совет литература, совет культура биле паштыкы делегейниң араанга харылзаа тулукчулунуң ролүн ойнап чораан. Ооң ажыл-чорудулгазының ол чугула талазын номга база көргүскен. Ромен Роллан ыяклыг кайгамчык сөстерни чугаалаан: Барыын чүкке Луначарский дээрге «совет болалдың болгаш уран чүүлүүн бүгүдеге хүндүлүг элчини» боон чораан.

Анри Барбюс биле чырыдышкынның улус комиссары бижыг найыралдыг турган. Ол Ромен Роллан, Герберт Уэллс, Бернард Шоу, Иоганнес Бехер, Стефан Цвейг, Эптон Синклер болгаш өске-даа алдарлыг кижилер-биле чагаалажып чораан.

«Луначарский бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле уран чүүлүүн база революсиянын аразында диргг көвүрүг дег чораан. Ол уран чүүлү, ооң түргүзүкчуларын болгаш адилекчилерни революсияже, революсияны, идепкейлиг медередиг социал чогаалылгаже олурган улус массаларын уран чүүлче чоокшулалып турган» деп, автор номнун түңнел кезээнде бижээн.

Олег ДОБРОВОЛЬСКИЙ,
филология эртемнериниң кандидады (ПМА).

ССРЭ-ниң үндүдүкчу-космонавтызы П. Р. Попович кадайы Марина-биле шыдыраа ойнап турары.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сонуургактарга

ТАЙГАНЫҢ ХӨГЖҮМ ДЫҢНАКЧЫЛАРЫ

Бодуң чоруур күчүлүг эскалатор аарыг-биле эргилтен, ыяан хишиниет Александр Дымов дөмүр-даштыг самосвал кузовунче урар дээш белетеккен берген. Мынчалза-даа адыын-сингевинден шимчеш-дырташ-даа кылынмайн баргап. Дээ күдүү буур турган. Тайганың чараш аны бажың хыйыштырып алган, бир-ле чүве таалап дыннаан турган. Ажыллап турар механизмнерниң даажы-даа, эртип турар самосвалдарның ыыт-шимээни-даа ону тойгуспаан. Ам көнгүс шимчеш-даа дивээн. Экскаватор кабиназынга радиоприемниктен дыңналып турар музыканы буур дыпкан турары ол-дур деп чүвени машинист аскерип билип каан.

Аяны хойгуспас дээш Дымов озалырмчалыы көнчүг, үскүүшту аяар бадырган, кабинаны карьерже өскээр угланыпкан. Буур база ол угланышкынны аарып келген. Кабинаның мурнунда шиля ажык, мынчаган оортал музыка дыңналыры эки-болган.

Концерт доозугауже чедир чартык шак хире үе дургузунда ол ан кабина кайнаар угланган болдур ооң үүн аарып коруп турган. Оон соонда ол аргаже таваар базып кире берген.

Ийи хүн эртикен соолуңде экскаваторуың чанынга ол-ла буур буланың аарып алган, чедип келгени ооң-даа артык элементаг болган. Нимги байдалды-биле ап көөрге, музыка буланга база тазарыпкан хире. Ол буур биле булан музыка дыңнаар дээш экскавакторга үргүлүү чедип каап турар апарган.

Дымовтуң ажыллап турары «Красногорский» хөмүр-даш разрези Кузнецк Алатавузуну тайгазы-биле кожа турар. Даг-жылар анаа тайганың ан-араатаннары-биле чангыс эвес удаа ужурашкан. Адыг бедик музыка дыңнаар дээш аянга элээн каш катап чедип кээп турган.

Е. ПАСТУШЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).

АНАА ЭВЕС ФЕРМА

Улуг бассейиперде—өөнүт суг. Бир бассейиперде кызыл, өскелериндө сарыг суг бар. Шукустуң өсөгөр заводунда үнелиг балыктарның үүргенелериие херек дириг чемиштерки—бичиң хөнзиг ракчыгаштар-чы өстүрүп турар. Ол ракчыгаштар сугну өң кымр будуп турар: сугну сартемия салынаан—кызыл өөнүт, «дафния магна»—сарыг өөнүт болдуруптар. Бассейиперииң чөгенчиг хөнзиг амытаннарын ажаап өстүрери ындыг амыр, белен эвес: сугнуң дүдүүиң хемчеелиң шыгыы сагыыр, оларны селитра, хлорелза, чем прожжалар-биле чемгерер. Мынчалза-даа «белен продукциялы» бичии өскээларга бериптерге, бүтүү үнген чарыгдалдар катап дедир агитгиниң келир.

Нукуста организастаттынган чаа бүтүрүлге черн Үзбекистанның бүгү балык ажыл-агыйларын хандырып шылаар.

М. ЧИМБЕРГЕНОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Кунус,
Карамаллак АССР.

АК ӨҢНҮГ КӨК-КАТ

Арга-арыгдан көк-кадын чыын ап чораан кижилер ооң ону ак-көк будур деп чүвени аки билир. Марий Автономнуг Республиканың найысылзылыңдан ырак эвесте арга-арыгларлан ырак эвесте кылгар ак өңнүг көк-кат бар. Ол каттар ажок улуг болгаш көнчүг чигиргиг амданныг. Ооң бүрүлери база бир янзы—шала пой-бексимээр болгаш сарыгзымаар өңнүг. Түс черниң ол чаа үүгүүн марий артемленнер ажок сонуургап турар.

В. АЛЕКСЕЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

Йошкар-Ола.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Чаа медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүзүг. Уругларга. «Көңгулууруужгаш» театр». 12.25—«Совет Эвилелмите бараан боон тур мен». 13.25—Өөнүт телекөргүзүг. «Кино аян-чорудулгазының клубу» 14.25 — ССРЭ-ниң өөнүт металлургия министри П. Ф. Ломакоңуп чугаазы. 14.40— Өөнүт телекөргүзүг. «Бистиң кожалаарывыс». «Кежээки хүлээп алымнынар». Телешин 15.20—«Делегей панорамазы». 15.50—«Музыкалыг албоск». 16.20—16.30— Чапсар. 16.30— ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанецтиң чугаазы. 16.45— Металлургтарның чагыларын сүүгаар концерт. 18.00 — «Ye». Информастыг программа. 18.30— Өөнүт телекөргүзүг. С. Т. Коненковтуң музейи. 19.00— Өөнүт телекөргүзүг. «Планетаның аныяктары». Конперт. 19.45— Польша Улус Республиказының телевидение программазы: 1. Польша —74. 2. Концерт. 3. «Бүгүн болгаш шак бүрүде». Уран-чечен телефильмнин бадыткы көргүзүг. 22.00—Лекгиргодтың опера болгаш балеттың Бине театрыпга ужуражылгалар. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 22-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Мактаныкчы дакспейиин ужуралдары». Уругдарга фильм. 18.45— Телемедээлер. 19.00—«Аланың ыяа». Телефильм. 19.55—«Беш чылдың дөртку чылы». Дамчыдылга. 20.15 — «Сиверскиниң черинде». Эртем-иептерелдиг фильм. 20.25— Телемедээлер. 20.35—Чараллар, реклама. 20.40—«Армия командирлэ». Документалдыг фильм. 20.50—«Сээн кырында кежээ». Дамчыдылга. 21.30—23.00—«Николай Бауман». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Олурукчу билдингир» 10.00, «Чараш драгуннуң ужуралдары» 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Снегурочка» 11.30, 13.10, «Шулбустуң чалчалары аза ковруүнде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымнды 9.10, 12.25, «Чаа уруг» 10.40, 13.55, 15.40, «Кара ук» 19.15, «Орус шөл» 17.25, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалыы назын» 13.00, «Ойнар-кыс» (2 сериязары) 14.30, 17.10, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Чараш-кара» 15.30, «Пан Воктуң кудаазары» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хар кадын» 12.00, «Аныяктар шуурганда» 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Доктор Калининковазының хүн бүрүзү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сонгада жираф» 15.00, «Кара ук» 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сарыг чемоданның ужуралдары» 10.15, 13.35, «Моабит хыдыраажы» 11.45, 15.15, «Чараш драгуннуң ужуралдары» 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночымнды 12.00, «Кызыл агаг» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

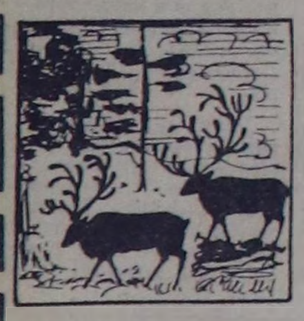
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Пан Воктуң кудаазары» 18.00, 20.00 шактарда.

Кызыл хоорай чурттуг, 5 класс доозкан пионер Өнер-ооң чайгы дыштаныргазын ыяан Тожуда инжилер чайлаанга эрттирген. Аңаа ачазының өөнүү Бараан Самбуевичиниң өгбүлези-биле, чайлагда уруглар — Хунай-оол, Сергей, Нурзат, Оля, Зина суглар-биле танышып, тайга чурттуг кижилерниң ажыл-амыдыралын көөрүп, оотка беду киржип, хөй солуун чүүлдерни билип алган.

Ол дугайын башкы МОНГУШ ЗРГЕПТИҢ «Өдүгенде турлаг» деп тоожузундан номчуп болур. Оон чамдык эгелерии номчуучуларга бараалгавыр-дыр бис.

Чараш мал

— Сонуургап турарың шын-дыр. Өнер. Бижи аларааи малда ява хөг шинчек-чараш мал кайда боор—деп, мен инжилерни кайгап-ла ханнас боорумга. Самбуевич чугаалайдыр.—Бо үзүн чайны өттүү магазын ханыр көрүп, билиппле алыр кижи-дир сен ийин.

Берт-бежел сын-тайгаа-даа, улуг харга-даа, малгаш-тулаага болгаш суг-чарга-даа тура дүжүп болбас, алаккыр, шыырак, магалыг мал-ла болгай.

Кижи чер-черинге мүнүп чоруурга, ак сагыштыы мырыңай кедергей. Кыны-биле балдыйлай баглаваш, өткарып каарга, каш-даа хонуктарда оон ыравас, олаага-ла эзэнин маңап өттүп турар.

Мен инжилерни улам чоогунзап улам улуг сонуургал-биле коруп-ле, магазап-ла чоруп үүр мен. Өргешпер хөг бижыг, узун бүттарлыг, кулузун дег кылаңдыжын түрүп сүүк дүктерлиг, хөөг кара каректарлыг хачыланып турар узун кулактарлыг, ак ышкаш ак таңдарлыг мал-ла болду.

Бажың каастаан шыргай чүрүп мыйызы дээрге мүнган кижиниң арның безин дүглай бээр, үшкан хыттын улуг ладыларды-ла.

Ам билип турарымга, инжилер ор, кызының, хар-пазының айлы-биле түс-түс аттарлыг боор чүве-дир.

Быс инжилерни — мындылар дээр: чазап каан ор инжини— чары дээр; бугаларны — эзерлер дээр. Чаш оолларын бызаалар дээримге, анайлар дээр чүве деп. Хунай-оол айтып берген. Ол хирезинде мындыларның эмиглериниң доңшулары ошкүнүү дег ийи эвес, а инек ышкаш дөрт болуу чорду.

Эмни чымчак, сагдыгыры дажок болду. Хунай-оол бадының погаан стакан түүп алган, бедик кара-ой инжини сап тур, а улуг улус инскевтензир олуруп алган саар болду. Мен улуг-даа, бичии-даа инжилерже көргеш, үргүлүү-ле «инжи» деп-ле турарымга, оолдар хүдүмзуруп каар, а Оля биле Зина бир катап дыңнаап, бадры катыжа каттырганнар:

— Анайже көрүп алган.

«инжи» дээр! Аамай оол-дур. Ха-ха-ха!

Сөөлүнде бодап турарымга үргүларның мени каттыржып турарында хепшиг-даа бол, каттырычыг чүве бар хире болган. Хемчик улузунга кылдыр чижеглеп бодаарга, бызаанындаа көргеш, инек-ле дээр, шарыны-даа, буганы-даа көргеш, инек-ле дээр кижи тыптып келзе, хөгүүр көнчүг ыйнаап.

Мен үргүларның мурнунга мелегейимни катап көргүспес дээш, шырбайып-ла турган мен: анай, мыны, чары, өзер дээрии дораан-на билип алдым.

Бир-ле эртен шала улуг апаргылаан ыяа хөй инжилер аал кезээзинге ойда өттүп чораанын көргеш, көнчүг көргүүр кижи бодукпаан күзедим-биле оолларны мурнай алгырып-ла дүжүрдүм:

— Дөө база хөй анайлар чор. Арай улуг анайлар-ыяр!

Харын-даа демги Оля биле Зина шала ырак турган, дынналайн барган болбас ийикпе. Оон башка база-ла кыжырып мелеэлөлер ийик.

— Анайлар эвес—деш. Хунай-оол меңээ айтып берди—Таспаннар дээр. Бир харлыг анайлар-дыр.

Чаа атты үглалы-биле иштимде ыяспан, таспан» деп шөжилевишаан. ам-на инжимал аймаанын аттарын шүүтүүн билип алдым кылдыр болам. шөлээп-шөлээп базып турмен.

Бир-ле көвүрүмге, холу-биле чер каның турар көнчүг ажок эмдик чарыны кызыл чазыгыг Оля чүнар деп маңнап келди. Бо көнчүг чарыга октадыры ол-дур деш. мен Оляны кээргей берген мен:

— Эмдик чарыга октадың каапты, Оля.

— Чары эвес ышкажы.

— Чары болбайн чүү-түр. Чары-дыр.

— Чары эвес. көнчүг-дүр ийин. Дөнгүр дээр чоор—ийи харлыг эр инжини.

Оля ам мени көчүлавадылаа. меңээ-даа түүгүрбайн. ажаккыры көнчүг аътаны каапкаш. донгурунуп сайгыттарын дыңырадыр чыраалдың чорүй барды.

Кагар — Чары

Чарыларны көнчүг-ла мүнүксеалым. мынчалза-даа мүнмайн турдум. Ында чылдагааннар бар. Бирээде, дорт хонукта улаштыр аът чавыдактап келгенимден ийи бүдүм, каракгар дег, аарышкылыг түрлү. Ийинде. чарыладан бодум база сестип турган мен. Моон ангарылза, бо көнчүг амытан кижиниң кыырын, теп каапгар ыйнаан.

Бир эртен Хунай-ооллуң челзирии келген чарызын баглап чыырымза, ол мени холу-биле каккан деиер ааи! Чаагыының сивирге шаап балыпкан. Хайлыг, аалдың хамык улузу база көрүп турган эвес силер бе.

Чары кырынзан черле үүшпес, шапкыладжып-ла чоруур ийин үргүл—Оля биле Зина мени эмнн эрттир шоттулар.

Адак сөөлүнде мынча дыштилер де:

— Чары алаанче бажың суга бээр, аамай оол-дур!

Боттары аамайлар! Мен чары алаанче бажым суга берген эвес мен. а анаа-ла доңгая бээримге. ол чарының бодунуң меня хапканы ол-дур.

Хунай-ооллуң дчаы чугаалай-дыр:

— Чамдык. шала эмдикемээр доңгурлар черле каккыланы бээр боор харын. Холуңун чанынче чоокшулаа болбас.

Чаагым шыймактаын. ханы сыстың келгилээп—чарының ол хүүдектелип чорүй барган калбак дүүгларының чидии ажок боор чүве-дир. Чаагым шыймактаан ол моома чаа атка чезинген болгай—оолдар ону Кагар-Чарь дижи бергеи.

Мооп өңнүктер тывада

Моол Арат Республиканың Баян-Өлгүй аймактың бөлүк спортчулары болгаш аймактың хөгжүи-шии театрының артистери бистиң республикада аалдап чедип келген. Делегацияны партияның аймак комитединиң лекторы Ш. Болдай биле аймактың спорт комитединиң даргазы Ж. Зухай баштап чоруур.

Спортчу делегацияның составында волейбол, баскетбол командазы, бир эр, бир хереэжен шыдыраачы бар. Олар Тываның спортчулары-биле элээн каш эш-хуузунуң ужуражылгаларын кылыр. Моол волейболистер Чадаананың спортчулары-биле ойнаваш, удуп алганнар. Өөнүктер Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларга база чорааннар.

Аңаа баргаш, күш-культура болгаш спорт талазы-биле арга-дүржүлгазын солчуп, эш-хуузунуң ужуражылгазын эрттиргеннер.

Моол артистер дүүн Кызылдың культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга концерт көргүскеннер.

Н. АРТАЕВ.

ЭВИЛЕЛ УЖУР-ДУЗАЛЫГ

Касситеритиң бо кристаллы (ак коргулчук дажының) 5.7 кг децизилиг. Бо хире аар децизилиг кристаллдар бойдусга конгуг ховар.

С. БЕЛЯВИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШИИНИ СОНУУРГААН

Хакас автономнуг областың Лермонтов аттыг хөгжүм-шии театрының артистери грузин чогаалчы Чигареишиң «Ханума» деп каттырыңчыг шиизин Тее-Хем районнуң ажыл-ишчилеринге көргүскен.

Олар «Чолурда», «Ак-Эрик» колхозтарга, Шуурмак, Самагалай суурларга болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерге шиини үндүрген. Шии хакас тылда болза-даа оон утказын ажылчы чон биляп ап, сонуургал-биле көргеннер. Артистер бөгтаныч рольдарын эки күүсеткеннер.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Улуг-Хем райпозунга доктаамал ажылдаары-биле дараазында кадрлар дүрген хереглеттинип турар:

Баян-Кол суурга ажылдаар 2 кижи составтыг садыгжылар бригадазы.

Көк-Чыраа суурга ажылдаар садыгжылар бригадазы.

Чаа Шагаан-Арыгның столоваязынга ажылдаар мергежилдиг поварлар. Квартира-биле оларны хандырар.

Ажылдаар күзелдиглер дараазында адрес-биле харылзажыр: Шагаан-Арыг хоорай, райпо, телефон № 91-306.

РАЙПОНУҢ БАШТААР ЧЕРИ.

Холдерден балыктаары хөлүн эрттир көвүдеп турарым база балык нурлавырларын камгалаарының чугулазын барындаалаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлеии бодунуң 1974 чылдың июль 18-теги № 413 доктаалы-биле Чагытай хөлге тывыш-даа талазы-биле, хуу кижилерниң-даа балыктаарын бо чылдың июль 22-дем октябрь 1-ге чедир хоруглаан.

Тамара Николаевна Төвүүга Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг ортумак школазының 1971 чылда тывысхан дугаарлы А-371186 аттестадын нуш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 66700

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 22-54, көдээ ажылгый кылдазының 21-47, үлегүүр кылдазының 22-64, чагаа кылдазының 41-27 информация база сонет сургузар кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи баргаар 32-75 телефоннар холгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ЧНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 807

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 10. ТС—00591

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 171 (9545) | Вторник, июль 23, 1974 чыл | 1925 чыдаа үнелеттингеш. | Өртээ 2 коп.

КОСМОСТУ ШИҢГЭЭДИП АЛЫРЫНГА ЧАА ЧУГУЛА ЧЕДИШКИН

«Салют-3» орбита эртем станциязын болгаш «Союз-14» транспорт кораблин белеткеп, ужударынга кириишкен эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга

Совет космонавтылар эштер Павел Романович Поповичиге, Юрий Петрович Артюхинге

Эргим эштер!

Космос делгемин шинчилээриниң программазын ёзугаар Совет Эвилелинден чер чоогунуң орбитазынче «Салют-3» эртем станциязын салып үндүргеш соонда транспорт корабля «Союз-14»-түң командири Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы полковник П. Р. Попович биле бортинженер подполковник Ю. П. Артюхини составтыг экипажтыг киллдыр база салып үндүргеш болгаш оон иштинче шилип киргелиниң соонда экипаж эртем-техниктиг база медицина-биологтуг шинчилелдериниң болгаш дуржулгаларың калбак программазын 15 хонук иштинде күүсеткеш. Эштер П. Р. Попович биле Ю. П. Артюхин олар ажыл программазын дооскаш соонда транспорт корабля «Союз-14»-түң «Салют-3» станциязан адырган. Совет Эвилелинде айтыш каяа черинге менди-чаагай кээп хонупкан. «Салют-3» станция ужудуушкунуң тускай чурум-биле ургулчулевишаан.

Ынчангаш совет эртем болгаш техника, маадырлыг космонавтылар космос делгемин шиңгээдип алырынче бир чугула базымны киллган. Орбитага эртем станцияларын тургузуп, оларга ажылды хаидырар транспорт корабльдерин ужудары, космосту шинчилээринге болгаш алдынган түңнелдерин херек кырында ажыглазырынга калбак аргаларын ажыдып турар.

Аңы үеним болбаазын космос техниказын чогаадып киллып, тургузуп, партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырары-биле силер СЭКП-ниң XXIV съездиниң айытканы тоску бөш чыл онаалдаларын коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг планнарын боттандырар талазы-биле совет улустуң ажыл-ишинге боттарыңарның телептиг салышкыныңарны кылып турар-дыр силер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, эргим эштер Павел Романович Попович биле Юрий Петрович Артюхин, силерге космоска ужудуушкунну чедиишкинниг доосканыңар дээш чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Орбита станциязы «Салют-3»-түң болгаш транспорт корабля «Союз-14»-түң белеткелиптелгаш космос ужудуушкунуң киллырынга кириишкен эртемденнерге, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга база изиг байыр чедирип тур бис.

Л. БРЕЖНЕВ. Н. ПОДГОРНЫЙ. А. КОСЫГИН.

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Илеткээривис болза!

1974 чылдың июль 19-та, «Союз-14» транспорт кораблиңге ужудуушкунну базз «Салют-3» орбита эртем станциязынга программа ажылдарын күүсеткеш соонда командир, полковник П. Р. Попович болгаш бортинженер подполковник-инженер Ю. П. Артюхин составтыг экипаж Совет Эвилениң девискээринде кордүнгеш районга хонупкан.

«Салют-3» орбита эртем станциязының бортунга 15 хонук иштинде ужудуушкун үезинде эртем-техниктиг болгаш медицина-биологтуг калбак шинчилелдерин болгаш шепелдерин киллывыс.

Станцияның болгаш корабльдиң бүгү системалары чогумчалыг ажылдаан.

Космоска ужудуушкунну боттандырар талазы-биле биске көргүскен иллегел дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге изиг-биле өөрүп четтирдивис.

Байзалывыс экн. Төрээн чурттуң чаа дээлгаларын күүседирикпе белеп бис.

Экипаж командири полковник **ПОПОВИЧ.**
Бортинженер подполковник-инженер **АРТЮХИН.**

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

«Салют-3» орбита эртем станциязын болгаш «Союз-14» транспорт кораблин тургузарынга болгаш корабль командири полковник П. Р. Попович болгаш бортинженер подполковник-инженер Ю. П. Артюхин составтыг ужудуушкун киллырын боттандырарынга киришкен эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, ажылчыннар болгаш космонавтар бистер СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуңга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге бистиң коллективтеривистиң болгаш организацияларывыстың ажылынче үргулчу салып, кичээнгейлиг боол турары дээш, байыр чедирген, чылыг сөстер дээш ханызы-биле өөрүп четтирипшинниң илередип тур бис.

Коммунистиг партияның Төп Комитединге болгаш Совет чазакка совет эртемниң эргежыктарынга, кижи терелгетпиин чаагай чорууга космосту улам ылап шиңгээдиринниң планнарын белиишкинниг күүседир дээш боттарывыстың бүгү күжүрээш болгаш билиивисти бээривисти бүзүредип тур бис.

Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш П. Р. Попович Ленин ордени болгаш ийиги «Алдын сылдыс» медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Орбита «Салют-3» эртем станциязынга баазт «Союз-14» транспорт кораблинге ужудуушкуняу чедиишкинниг боттандырганы дээш база ол үеде көргүскен маадырлыг болгаш дидим чоруу дээш, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш **Павел Романович ПОПОВИЧИНИ ЛЕНИН** ордени болгаш **«АЛДЫН СЫЛДЫС»** деп мөңги медаль-биле шаңнаар.

Совет Эвилелиниң Маадыры эш П. Р. Поповичиниң маадырлыг чоруун демдеглээри-биле маадырның Төрээн черинде оон түлер тураскаалын тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль 1974 чылдың июль 20.

Ужудукчу-космонавт эш Ю. П. Артюхинге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

«Салют-3» орбита станциязга база «Союз-14» транспорт кораблиңге ужудуушкунну чедиишкинниг боттандырганы дээш база ол үеде көргүскен маадырлыг болгаш дидим чоруу дээш ужудукчу-космонавт эш Юрий Петрович **АРТЮХИНГЕ ЛЕНИН** ордени болгаш **«АЛДЫН СЫЛДЫС»** медалды тывыспышаан, Совет Эвилелиниң маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1974 чылдың июль 20.

Эш Ю. П. Артюхинге «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

«Салют-3» орбита эртем станциязынга база «Союз-14» транспорт кораблиңге космос ужудуушкунуң боттандырганы дээш **«ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ»** атты эш Юрий Петрович **АРТЮХИНГЕ** тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1974 чылдың июль 20.

МӨҢГЕ, БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

Катовицеге массалыг митинг

Силезияның он-он муң ажыг шахтёрлары, металлургтары, металлистери, ажылчын оскедаа мергежилдериниң төлээлекчилери, интеллигенциязы, ажылчын шимчээшкинилиниң хоочуннары июль 20-де, хүнүң ийиги чартыынга польша-совет найыралга турааскаазаан массалыг митингиге киржирибиле спорт Ордузунга чыглып келгеш.

Митингиниң президиумунга эштер Л. И. Брежнев, Э. Терек, П. Ярошевич, польша оске-даа удуртукчулар үзүп кээрге, чыылганнар польша-совет найыралга, польша болгаш совет улустарның бузулбас чаңгыс эвиниге алдар кылдыр, ПКАП-ка болгаш СЭКП-ге алдар кылдыр кыгыларны салып, диңмиттиг адыш часкап турган.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың күүрүне гимнерин байырлалдыы-биле күүсеткеш.

Аңы-дуңма Совет Эвилелиниң удуртукчузунга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинилиниң көскү ажылдакчызынга, кайгамчыктыг күүрүне ажылдакчызынга болгаш бистиң улузувустуң чоок эжи—СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке польша коммунистериниң, Катовице воеводствозунуң бүгү ажылчын ангызының өмүүзээндеп чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур бис деп. ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүүнге кандидат, ПКАП-тың Катовице воеводство комитезиниң бирги секретары З. Грудзень чугаалаан. Польша улус эш Л. И. Брежневтиң польша черни хосталары дээш хууда киржилгезин ханы оорушку-биле сактып турар, совет улустуң болгаш оон Коммунистиг партиязының удуртаалдарынга биээрээ. Польша ажылчын шимчээшкинин хөгжүдеринче улуг кичээнгейни уландырып турган.

Бөгүн лешиниземниң тинлеттирбес түгүнүн алаа-биле чер бөмбүрзээйин улуг кеземнеп чаа амыдыралды тургузуп турар. Ленинизм польша черде, улусчу Польшаның ажылчы чоннарымның ажыл-херээнде тиилеп турар.

Кайгамчыктыг юбилей — социалистиг Польшаның тургустунганындан бээр 30 чыл оон таварыштыр силерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур мен, эргим эштер. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан, бистиң чурттувустуң бүгү ажылчы чоннарындан аңы-дуңма изиг байырны чедирип тур мен!

Социалистиг оруктап, силерниң чурттуларның хөгжээни 30 чылдар төөгүлүг үе-чаагай деңнежир деп чугаалазымзе чаартырыг болбас боор кеп болдай-дыр мен. Ол ынчаар болур-дур.

— Силерни, Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың чаңгыс эвиниг база найыралын быжыглаар политиканың чогаакчызы, бистиң улустарывыстың аразында кады ажылдажылгалы улам ыңай ханылдырының изиг талалакчызы деп санап турар бис Бис, эш Л. И. Брежневти тайбыңнаш улуг херээ дээш, бүгү улустарның эш чугула херээ дээш, көскү демиселчи кылдыр үнелеп, изиг байыр чедирип тур бис — деп, З. Грудзеньниң эш Л. И. Брежневке хамаарыштыр чылыг сөстерин чылганнар дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Польша болгаш совет улустарның бузулбас найыралының, ПКАП-тың база СЭКП-ниң сырый каттыжкан чаңгыс эвиниң дугайын митингиниң илдиринден В. И. Ленин аттыг шахтаның лагжызы Ч. Флорчик, Честоховада Б. Берут аттыг заводтуң металлургу К. Каршиң, Польшаның ажылчын шимчээшкинилиниң ажылдакчызы Р. Нешпорек, энциктарның төлээлекчизи Л. Михалик олар чугаалаан.

Улусчу Польшаның тургустунганының 30 чылынга турааскаазаан байырлалдарга эш Л. И. Брежневтиң киржип турарын сеткил хаңып турарын чүве чугаалаваннар клергейлээн. Эш Брежнев болза коммунистиг шимчээшкинниң кайгамчыктыг ажылдакчызы, бодунуң идеязы делегейниң келир үезин тодарадып турар партиязың — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары деп демдеглеп турган. Олар эш Л. И. Брежневти тайбың дээш сымыш чок демиселчи, күрүшениң кайгамчыктыг ажылдакчызы, делегейде эң күштүг күрүшиң удуртукчузу, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң ылаңгыс эвиниң талалакчызы деп алгап, өөрээп турган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке сос берген. Залга адыш часкаашкыны катап диңмиреп эгелээн болгаш СЭКП-ге болгаш ПКАП-ке алдар болдурган, совет-польша бузулбас найыралга алдар болдурган кыйгы, өөрээлдер дыңналып турган.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Герек!
Эргим эш Грудзень!
Эргим поляк ажыктер!

Силезияның болгаш Домбровтуң хөмүр-даш разрезиниң ажылчы чоннары-биле ужуражып турарымга өөрүп тур мен. Маңаа келгенимден эгелээш-ле бодумну ажылчын өг-бүледе киргеп кижи-дир мен деп бодап тур мен. Бистиң партиявыстың, совет улустуң дугайында чылыг сөстериңер дээш четтирдим. Силериниң чаңгыс чер чурттуулар болур эрге дээш, меңээ көргүскен бедик алдар дээш четтирдим.

Силерниң чериңерниң революстуг чаңчылдарының дугайында алдар, чурттуң кызыгаарыңдан дашкаар черлерде безип пептерей берген чүве болганда Катовице воеводствозунуң хамаатызы болуру улам хүндүлүг-дүр. Воеводствоңуң бөгүнгү ролю база эң бедиңгир. Ошу социалистиг Польшаның индустриалдыг күрээ деп дүрүм ёзугаар адап болур.

Мен, маңаа, бо черге Польшаны хостаары дээш гулчуушкуштар халбарып турган үеде бир дугаарында чораан мен. Берге тулчуушкуннар болуп турар үеде бистиң армиявыс Карпаттарны тавартып силериниң чурттуларның нурнуу таңдакы кезинче чаза таварып кирген чүве. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар үезинде силерниң даймчыларыңар-биле кады польша черниң метр бүрүзүн гитлерлиг ужелекчилерден хостап ап турган бис. Тпиелгелерге калы өөрүп, дайынчы эштеривисти оскунгаш, чидиригге калы кажыдап турувус. Ол үени эң сактып тур мен. Хостакчы солдаттарга муң-муң кижилер байыр чедирип турган. Карак чаштарыдаа дамдылап турган. Митингилер боор, найыралдың систе-

ми аңаа чугаалап турду. Совет дайынчылар хан төгүүшкүү-биле үргүлүлеп турган тулчуушкуннарны эрттирип тура, нэйрализ шыңчы чоруун шинчаарда-ла хөргүзүп, поляк ажылчыннарга дузалаан келгеш болгаш олзарың-биле кады Силезияның шахталарын база заводтарын катап тургузуп эгелээн.

Меңээ уттугдурбас ол хүннерде Закопанга, Чарны-Дунайцеге, Яблонькага, Краковка болгаш силерге, Катовицеге чораан мен. Владимир Ильич Ленининиң кайгамчыктыг хөй чогаалдарны бижээнгеш. Думаның бирги большевикчи депутаттары-биле чөвүлел хуралды эрттиргеним Порониповга шынаарда база чоруп мен. Ленин Польшага ийи чыл чурттаап болгаш ажылдаан. Ол силерниң чурттуларны эки билир база шынак чораан. Польша ажылчын шимчээшкинин хөгжүдеринче улуг кичээнгейни уландырып турган.

Бөгүн лешиниземниң тинлеттирбес түгүнүн алаа-биле чер бөмбүрзээйин улуг кеземнеп чаа амыдыралды тургузуп турар. Ленинизм польша черде, улусчу Польшаның ажылчы чоннарымның ажыл-херээнде тиилеп турар.

Кайгамчыктыг юбилей — социалистиг Польшаның тургустунганындан бээр 30 чыл оон таварыштыр силерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур мен, эргим эштер. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан, бистиң чурттувустуң бүгү ажылчы чоннарындан аңы-дуңма изиг байырны чедирип тур мен!

Социалистиг оруктап, силерниң чурттуларның хөгжээни 30 чылдар төөгүлүг үе-чаагай деңнежир деп чугаалазымзе чаартырыг болбас боор кеп болдай-дыр мен. Ол ынчаар болур-дур.

— Силерни, Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың чаңгыс эвиниг база найыралын быжыглаар политиканың чогаакчызы, бистиң улустарывыстың аразында кады ажылдажылгалы улам ыңай ханылдырының изиг талалакчызы деп санап турар бис Бис, эш Л. И. Брежневти тайбыңнаш улуг херээ дээш, бүгү улустарның эң чугула херээ дээш, көскү демиселчи кылдыр үнелеп, изиг байыр чедирип тур бис — деп, З. Грудзеньниң эш Л. И. Брежневке хамаарыштыр чылыг сөстерин чылганнар дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Польша болгаш совет улустарның бузулбас найыралының, ПКАП-тың база СЭКП-ниң сырый каттыжкан чаңгыс эвиниң дугайын митингиниң илдиринден В. И. Ленин аттыг шахтаның лагжызы Ч. Флорчик, Честоховада Б. Берут аттыг заводтуң металлургу К. Каршиң, Польшаның ажылчын шимчээшкинилиниң ажылдакчызы Р. Нешпорек, энциктарның төлээлекчизи Л. Михалик олар чугаалаан.

Улусчу Польшаның тургустунганының 30 чылынга турааскаазаан байырлалдарга эш Л. И. Брежневтиң киржип турарын сеткил хаңып турарын чүве чугаалаваннар клергейлээн. Эш Брежнев болза коммунистиг шимчээшкинниң кайгамчыктыг ажылдакчызы, бодунуң идеязы делегейниң келир үезин тодарадып турар партиязың — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары деп демдеглеп турган. Олар эш Л. И. Брежневти тайбың дээш сымыш чок демиселчи, күрүшениң кайгамчыктыг ажылдакчызы, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң ылаңгыс эвиниң талалакчызы деп алгап, өөрээп турган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке сос берген. Залга адыш часкаашкыны катап диңмиреп эгелээн болгаш СЭКП-ге болгаш ПКАП-ке алдар болдурган, совет-польша бузулбас найыралга алдар болдурган кыйгы, өөрээлдер дыңналып турган.

ТУРГУЗУКЧУ ИШТИҢ БАЗЫМНАРЫ

1974 чылдың бирги чартыында хөгжүдериниң Күүрүне планының дугайында

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

1974 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң улус ажылагыйын хөгжүдериниң Күүрүне планының күүсеткенниң түңнедерин үндүрген Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары СЭКП Төп Комитединиң партилга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр тоску бөш чылдың тодарадыкчы өөртку чылының планын хүүсаа бетинде күүсеткеш дээш социалистиг чарыштыг дыка калбартканын ССРЭ-ниң ТСЭ-нин дыннадыында демдеглээн. Бо чылдың бирги чартыынга будүрүлгенниң өзүлдезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң темпилери белеңн. Ынчалзел будүрүлгезиниң ажыктыы белеңн.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директивалларында көрүүнгенин ёзугаар чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культура талазы-биле деңнелиң бедиңериниң хемчеглерин боттандырарын уламчылаан. Үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаш кол-кол хевирлериниң продукциязының хөй нүдүлүп будүрелиниң чартык чыл планы ажыр күүсеттингеп. Планнан ажыр 4,5 миллиард рубльдиң продукциязын сайгарган. Үлетпүр продукциязын будүрелиниң өзүлдези эрткен чылдың чартык чыл деңнелиңден 8,3 хүү өскен. ол көргүзүлүү чылга планнааны болза 6,8 хүү турган. Чартык чылга күш-ажылдын будүрүкчүлүүн 6 хүү өзер кылдыр планнаан турган, херек кырында өзүлде 6,8 хүү болган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң бергеңниң күседи-биле продукция будүрелиниң өзүлдезиниң 83 хүүзүн алган. Үлетпүр продукциязының бот-үнези чиңгээн. Орулга алырының планын үлетпүр күүсеткеп. 1973 чылдың бирги чартыынга турганындан ортага 12 хүү көвүзээн.

Эрткен чылдың баштайгы чартыынга хамаарыштыр алырга, үлетпүрүнүң чамдык адырларының продукция будүрелиниң өзүлдезин мынзыг: электроэнергетика — 8 хүү, одаар чүүл үлетпүрү — 5 хүү, кара болгаш өнүүг металлургия — 6 хүү, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү — 11 хүү, машина тудуушкуну болгаш металл болбаазыралыры — 12 хүү, ыяш, ыяш ажылдан кылыры болгаш пеллюлоза-саазын үлетпүрү — 4 хүү, түзүг материалдарының үлетпүрү — 6 хүү, чиик үлетпүрү — 4 хүү, аъш-чем үлетпүрү — 10 хүү, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый хереглелиниң барааннарының будүреви — 9 хүү.

Чартык чылдың планын иштин эвилел. эвилел-республика үлетпүр министерстволары болгаш авиледешкен республикалар шүптүзүү ажыр күүсеткеп.

Продукцияның чүүлә хевирлериниң чүүрта иштизын-биле будүрүп үндүрелиниң көргүскен сан-чурагайлар ТСЭ-ниң дыннадыында киргеп. 1974 чылдың бирги чартыынга будүргени болза: электроэнергия — 483 миллиард киловатт-шак, нефть (газ конденсадын кириштирбишаан) — 224 миллион тонна; газ — 127 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 340 миллион тонна, оон иштинде коксталыры — 87,1 миллион тонна; шөөн — 49,3 миллион тонна; кан — 67,3 миллион тонна; кара металлдар прокады — 54 миллион тонна, оон иштинде белеп прокат — 47 миллион тонна, кан хоолайлар — 1140 миллион метр (7,3 миллион тонна); демир рудазы — 110 миллион тонна; минералдыг чемишчидилге чижеглээн единица-биле — 39 миллион тонна, 100 хүү чем будумделдеринче шилчидерге 9,4 миллион тонна; үнүптер камгалалар химиктиг чүүлдер (чижеглээн единица-биле) — 192 муң тонна, 100 хүү дээштиг деп санаарга — 114 муң тонна; синтетиктиг чүк болгаш пластмасса — 1,2 миллион тонна; автомобиль дугуйлары — 22,9 миллион кезек; металл кезер станоктар — 108 муң кезек (678 мың. рубльге), оон ниити санныдан саңнакчылыг программа ёзугаар башкарар станоктар — 2 муң кезек.

Бирги чартык чылда белеткээни болза: дарганнаар — пресс машиналары — 24 муң кезек (179 миллион рубль); приборлар, автоматчылыга херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 1,8 миллиард рубль; саналга техниказының херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 943 миллион рубль; металлургия дериг-херекселдери — 170 муң тонна; хөмүр-даш шахталарын аштап казарының болгаш механизастаан арга-биле быжыгдаарының комплекстери — 238 үүг; хөмүр-даш комбайннары (арыглаар) — 572 кезек, проходка комбайны — 258 кезек; химия дериглелери болгаш оларга артык кезектер — 298 миллион рубль; автомобильдер — 900 муң, оон иштинде чүүк — 330 муң, чиик — 540 муң, автобустар — 30 муң кезек; тракторлар — 264 муң кезек; көдээ ажыл-агый машиналары — 1679 миллион рубль; тараа ажаар комбайн — 4,4 муң кезек, кукуруза ажаар комбайн — 5 муң кезек, картофель ажаар комбайн — 4,4 муң, свёкла ажаар — 7,7 муң, силос ажаар — 32,1 муң кезек; экскаваторлар — 18,6 муң кезек; бульдозерлер — 23,3 муң кезек; тудуг ыяжы (колхозтарга белеткелдиг саңнаваска) — 163 миллион кубометр; целлюлоза — 3,1 миллион тонна, сазыын — 2,5 миллион тонна; цемент — 56,5 миллион тонна.

3318 дөрбелчин метр пестаавыны, 362 миллион дөрбелчин метр торгу, 407 миллион дөрбелчин метр лён, 706 миллион дөрбелчин метр торгу пөстерии; 9 миллиард рубльге дааранырга кылыгларын; 344 миллион эжеш хөм-идиктии; 4,1 миллион тонна эътти (үлетпүргө болбаазырагаанны); 1,4 миллион тонна колбаса кылыгларын; 627 муң тонна саржагыны; 1,7 миллион тонна кондитер кылыгларын; 18,3 миллион тонна комбикормнарны; 335 муң тонна спиртиктиг чүүлдә херекселдерии; 25 миллион кезек шакты; 453 миллион шаажан-фапс сабаны; сорттуг сабаны (шилдеп болгаш хүрстанылаан кылгаш)

(Уланчызы 2-ги арында).

МӨҢГЕ, БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези. 1-ги арында).

Бүгүнгү Польшада ажылчын кижиниң бедик алдар болгаш хүндүткел чөптүү-биле бүргээн.

Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязы ажылчын аңгыда революстуг, идейлиг, организастыг шынарларны сиңиктирип турар. Польшаның хүлээп көрген удуртукчузу — коммунистер партиязы бодунуң массалар-биле тарылзаазын доктаамал бижыглап, олардан өөренип турар болгаш оларны бодунуң соо-биле эдертип чорун орар. Оон бүгүнгү ажыл-чорудулгазының характерлиг байдалы — оон үнүп келген турар, социализмни тургузарының дүрүм ёзулаар иниги чүүлдерин чогаадыкчы ажыглаары, удуртулганың хевирлерин база арганаарын доктаамал сайзыраңгайжыдып турары, ала-чайгаралаар чорукка эптеш чогу, чаа чүүлдерни чидин-биле көрүп турары ол бо-аразында дайынчы найыралыдыр. Ол дээрге, экономиктиг кадыг ажылдажылгачың калбарткан системазы-дыр.

Польшаның корабль тудуг-жуларының түткан суднолары совет туктуң аваа-биле океан оруктарында чоруп турар. Совет Эвилелиниң киржилгезин-биле түткан Плоцкда нефтехимия комбинады бир чылда-ла 9 миллион тоина совет нефтин ажылдап кылып турар. Польшаның бисче чорукан чигир, цемент болгаш химия заводтары совет кижилерниң хүндүткелин чаалап ялган. Совет кижилерниң дузазы-биле Новая Гутаның металлургия комбинадын тудуп турар чорук силерниң чүртүнарны индустриалиазастарынга улуг үлүг болур ийик. Ындыг чижектер кайы хөй. А дыка хөй чүүлдерни ам база ажылдап кылып, планнап турар. Дериглерин совет будурулгелерге белеткеп турар. Катовицеким металлургия гигантызының тугражышкынны эрттирер үе келген деп санап тур бис.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының бирги конференциязын Карловы Варга эрттирген соонда чеди чыл эрткен. Оон сүмелерни амыдыралга чедишкинниг боттандырган. Европаның компартияларының чаа конференциязын эрттирер чорук кады ажылдажылганы калбартырынга, дииге дүшкүүрлүг чорукту улам ынай чавырылдырарынга дузалаар, ажылчы чоннарның өйү келген эргелерин хандырар дээш коммунистерниң демиселиниң чедишкинниң хандырар деп санап турар бис.

Бүтү улустарга херек болуп турар тайбыңны быжыглаары чижектиг ындыг бедик соруланы чедип алырынга ажылчын чаңгыс эп амыдыралы эргежок чугула болуп турарын бистиң демиселивистиң бүтү дүржулгазы көргүзүп турар.

Пролетарнаттың, тайбыңның депшилгелиг бүтү күштериниң деткимчезин ап, социалистиг чүрттәрниң кады кылган ажыл-чорудулгазының ачызында делегей байдалын боттуу-биле экижидерин сөөлгү чылдарда чедип алган.

Амгы үеде ышкаш, делегей болуушкуннарынга салдар чедирер ындыг күш социалистиг кады ажылдажылга чүрттәрынга кажан-даа турбаан деп чугаалап болур чылдагаан бисте бар. Бис болзувус мурнувуска боттуг соруглалфны салып турар бис, оларны чедип ап билириви практика көргүзүп турар.

Бистиң даштыкы политикавыс аңгы харакгерлиг болуп, күш-ажылдың кижилериниң күзел-соруун, хуу-салымын илергейлеп турар. Ындыг тайбыңче — бойдуска, бүгү кижилерге тайбыңче бистиң чүткүл турарывысты улустар билир болгаш билип турар. Келип үеже оптимизм-биле көрүп турарывыстың, делегей херектеринге бистиң шугумувустуң чедишкинниге бүзүреп турарывыстың үжүру-даа ыкла.

Делегей байдалын югумучүрүмнүн удурланчыкчылары ам-даа бар деп чүвена өөн билип турар бис. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга болгаш тайбың бот-вогунаашкынының принциптерин бадыткаарынга янзы-бүрү аргаларбиле шаптыктаарын олар оралдажып турар. Кандыг-даа хомегеин кылырындан чаллаашпайн, бистиң күрүнелеривистин политиказынче хөлеге октаарын оралдажып турар эки-турачы дузалакчылар делегей реакциязында бар. Ынчалзадаа дайынзырак күштернин кандыг-даа чимененишкиниери Чер кырында быжыг тайбыңны быжыглаар дээш алган утланыпшкынывыстан бисти тайбы идип шыдавас.

«Тайбың» деп сөстүң кайы хире хөнү утказы бистерге, совет кижилерге-даа, силерге, поляктарга-даа эки билдингир. Бистиң улустарывыс тайбыңга чүрттаар эрге дээш, бодуңуң чаа амыдыралын дашгынындан холгаарлаашкын чокка дыштыг тудар эрге дээш эң эргим өртекти төлээнивер. Бис моон соңгаар-даа ол амыдыралды кады камгалаар бис.

Бис моон соңгаар-даа планетаның дээрин дайын булудундан шинтирлин-биле кадыг камгалаар бис. Аңаа бүзүреес чорун кымга-даа турбас! Ынчангаш бистер: келир үе— тайбыңның болгаш тайбың кады ажылдажылганың политиказында деп чүвеге бүзүрелдиг бис.

Күш-ажылга болгаш амыдыралга чаа-чаа улуг чедишкиннерлиг болурунарны силерге күзедим өңнүктер, поляк өг-бүле бүрүзүнге, социалистиг Польшаның бүтү ооллаарынга болгаш кыстарынга аасжежикти база чечектелиишкинин күзедим!

Бо кайгамчыктыг хүннерде Польшага хээрин чалаары дээш, меңээ болгаш мээң өөрүмге өөрүшкүзүү база чылыг хүлээп алышкыны дээш Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединге, эш Эдвард Герактың бодунга өөрүп четтиришкинни илергейлеп тур мен.

Социализмниң түп тудуктузу— Польша улус болгаш оон алдарлыг ажылчын ангызы делегеңиң!

Социалистиг Польшаның ажылчы чоннарының дайынчы авангарды —Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязы делегеңиң!

Кеэзээде моңге болгаш бузулбас совет-польша найырал делегеңиң!

[Дииметтиг, үзүлтел чок адыш часкаашкынны. Митингиниң киржикчилери: «Тайбың делгеңиң.», «СЭКП делгеңиң.» деп кыйгы салып турган).

• • •

Катовице воеводствозунуң Президиумунуң улус төөдүлелиниң шинтирин сөүгаар улустар аразынга тайбынны моңгежиңеринге база делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң бижыглаарынга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың аразында бүгү талалыг, үреғүнделлиг кады ажылдажылганы, найыралды болгаш эвилелди хөгжүдеринге кайгамчыктыг ачы-хавыяалары дээш, гитлерниг эжелекчилерден польша черни хостаарынга хуудаа улут-хуузу дээш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке Катовице воеводствозунуң хүндүлүг хамаатызы атты тывыскан дугайында дынналыгның митингиниң киржикчилери дииметтиг үзүктел чок адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Чыыланнаар дииметтиг адыш часкаан турда, Силезияның бүтү хөрөйлерниң болгаш уездилериниң база Домбровтың хөмүр-даш бассейниниң сүлде демдектерни баскан бо документимни эш Л. И. Брежневке тывыскан.

Ужуражышкынга турасхаал кылдыр база ССРЭ-ниң болгаш ПУР-нуң ачы-дуңма улустарын каттыштырып турар найыралга алдар кылдыр эш Л. И. Брежнев Катовице воеводствозунуң ажылчы чоннарынга белек кылдыр көскү совет чурукчу Петр Мальцевтиң «Ленинге» деп чуруун берген.

Польша-совет найыралга, ийи улустарының чаңгыс эвиге болгаш сырый каттыжышкынынга алдар болдурган улуг митинги «Интернационалды» мралавры-биле доозуулган.

(СЭТА).

СИЛЕЗИЯ ЧЕРИНГЕ ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УЖУРАЖЫЛГА

Силезия. Июль 20-де аңаа чеде берген СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Геректи, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевичии болгаш өске-даа поляк удуртукчуларны байырлалдыбыле уткаан. Бистиң чүртүвүстүң ажылчы чоннары-биле Силезияның ажылчы чоннарын шагдан тура найырал, бүзулбас ажылчын эп-сеткил каттыштырылгазы холбаштырып турар. Ол найырал революсчу тулчуушкуннарга, фашизмге удур демиселге каңналган, социалистиг чүрттарның ажыдуңма кады ажылдажылгазында ам тодаргай илереп турар. Ынчаарга бөгүн, Польша Улус Республиканың 30 чыл оюн бүгү Польша, оон өңнүктери демдеглеп турар үеде, ол алдарлыг хүннерни Польша улус-биле кады эрттирер дээш польша черде чеде берген эш Л. И. Брежневти Силезияның чүрттакчылары чылыг болгаш чүректин ханызындан үткүп ап турда, ол найырал база катап илергейлеттинген.

Хүннүң ябаштайгы чартыында эштер Л. И. Брежнев, Э. Герек, олар польша реалвостуг шимчээшкинниң ажылдакчыларының Совповеш коорайда тургустуунган тураскаалының чанында чиңгир кызыл чечектерни салганнар. Чечектер салып турда, аңаа польша ажылчын шимчээшкинниңн алдарлыг ажылдакчылары, үлетпүр будурулгелериниң делегациялары, аныяктар база турган.

Оон соонда эш Л. И. Брежнев болгаш польша удуртукчулар социалистиг Польшаның эң улуг чаа тудугларының бирээзин— Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тутунуп турар «Катовице» металлургия комбинадынче чорупканнар. Ажылчыларны ажылчыннарның, техниктериниң, инженерлериниң 14 мун кижилиг отрядының төлээлехчилери утказан. Тудугнуң чорун турарының болгаш комбинаттың келир үезинин дугайын ПУР-нуң аар үлетпүрүнүң министрининң оралакчызы, металлургия үлетпүрүнүң каттыжышкынының директору Ю Блашак чугаалаан.

Советтер чүртүнүң ажылчы чоннарынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга польша ажылчын ангының ханы хүндүткелининң демдээ, поляк болгаш совет ажылчыннарның бүзулбас найыралының демдээ кылдыр эш Л. И. Брежневке металлургия комбинадының ажылчын коллективиниң хүндүлүг кежигүүнүн № 1 шыныылгазын чыылганнар дииметтиг адыш часкап турда тывыскан.

Эш Л. И. Брежнев аңаа көргүскен хүндүткел дээш ажылчыннарга изин-биле өөрүп четтирген. Чүрттүң улус ажылагыйынга металлургтарның болгаш шахтёрларның күш-ажылының улуг ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары комбинаттың коллективинге И Шадрның тургускан «Туктуг ажылчын» деп хүлер сыкыльтуразын совет металлургтарның өмүнээзиниден дамчыдып берген.

Эш Л. И. Брежнев совет дагжылардан болгаш металлургтардан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан, бүгү совет улустан поляк ажылчынарга чүректиң ханы байырының сөстерин дамчыдып берген. Польша улуска, Польшаның улузун лениичи оруктап аппар чоруур Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга совет кижилерниң аңы-дуңма сеткил-сагыжының дугайын ол чугаалаан.

«Единость» металлургия заводунуң ажылчыннарының мурнунга чүве чугаалап тургаш, Леонид Ильич Брежнев хүрээлеңинге оон бодунуң чоруп турганы совет шеригler поляк дайынчылар-биле кады Польшаның мурнуу талакы районнарын хостаары дээш тулчуп турган үезинин дугайын сактып чугаалаан. Үжен чыл эрткенде, маңаа силерниң азылчыар бооп, хостуг болгаш чечектелип турар Польшаның улуг байырлалының киржикчизи бооп база катап чедип келиримин ол хүннерде бодазарым безин берге турганы меңээ билдингир болбайн аан деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Эш Л. И. Брежнев польша удуртукчулар-биле кады культураның болгаш дыштанылганың ПУР-да калбаа-биле сурагжаан Хожув парыгынга очаан. Дыштанып турар муңмуң кижилер оларга чылыбиле байыр чедирип турганнар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке Польша Улус Республиканың хүндүлүг шахтёрун деп атты тывыскан дугайында ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, даг-тывыш болгаш энергетика үлетпүрүнүң министри Я. Митренганың дыңнадыын анаа турганнар дииметтиг адыш часкап уткаан. Ол ат болза делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс эвия бижыглаарының херээнге, бүгү делегейге тайбыңны бижыглаарынга, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг Польшаның улустарының аразында кады ажылдажылганы болгаш найыралды бүгү талалыг хөгжүдеринге шылгарыңгай ачы-хавыяалары дээш тывыстыкты турар.

Я. Митренга Леонид Ильич Брежневке хүндүлүг дипломну тыпсып, а ол ышкаш совет ажылчы чоннар-биле найыралдың демдээ кылдыр поляк шахтёрларның чаңчыл болган формазын Силезияның дагжыларындан дамчыдып берген.

Аңаа — ада-өгбезинден тура ажылчыннын оглу болгаш боду чоокта чаа ажылчын чораан кижиге — хүндүлүг шахтёрнун адын алыры онза тавланчыг болганын эш Л. И. Брежнев демдеглээн Оон бодунга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, совет улуска хамаарыштыр поляк өңнүктерниң көргүскен чаагай сеткилсагыжынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, ол мынча деп чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Польшаның каттышкан Ажылчын партиязының аразында мынзыг чоок болгаш аңы-дуңма харылзаалар туруп турар чорук улуг аас-кежик-тир. Ол чорук бистиң чүрттарывыстың болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттышкан чорууң быжыглап, бистиң чүрттарывыстың экономиктиг күчү-шыдавын көдүрер, бистиң улустуң амыдыралын экижидер дугайынга биске дуваалап турар-дыр.

(СЭТА).

ТУРГУЗУКЧУ ИШТИҢ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). 141 миллион рубльге; 4.3 миллион кезек радиоприёмниктерни болгаш радиоламларны; 3.2 миллион телевизорну; 476 мун мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни: 2.4 миллион чазаг-тергелерни болгаш моточаяг-тергелерни; 1.9 миллиард рубльдин мебель аймаан бүдүрүп үндүрген.

Оон-биле чергелештир үлетпүр ажылынга аваан четтестер бар болганын дыңнадырга айыткан. Чамдык бүдүрүлгелер продукция сайгарарынын, күш-ажылын бүдүрүкчүлүүн белидериниң болгаш чыылганың доктаамал планнарын күүсетпээн. Каустиктиг сода, күгүр кислотазы, химиктиг волокно болгаш үлазын, нефть аппаратуразы, пластмасса сазылгының чамдык хевирлерин, түүлүг ыяжын, целлюлоза, картон, трикотаж кылгыларны, хем ялык, хеп чүүр машиналар, электрон-биле ажыллаар лоозун сорудукчуларын болгаш чамдык өске-даа продукция бүдүрериниң планы чедип күүсеттинмээн. Бүдүрүлгени улам ынай көвүдедиринге хөй-хей бүдүрүлгелер күрлавырларны ам-даа долуу-биле ажыглавайн турар. бүдүрүлге күүдерин ажыглаарында четтестер бага бар боон турар.

Эртем-шинчилел, телевидел конструктор организациялары болгаш бүдүрүлгелери үлүг ажыл-агыйынын бүгү алыраарын хөгжүдеринге чүгүлә үжүр-дузалыг эртем-техниктиг зеңшилгенан айтырыгларынын талазы-биле ажыллаарын үргүлчүлээн. Эртем ажылакчыларының саны 1.1 миллион ажыл турар.

Бүдүрүлгенин техниктиг сайгыраңгайжыдылга а ы н ы н болгаш интенсификациязының түпкелинде бүдүрүлгелериниң техника-экономиктиг көргүзүлгери өскүзээн.

Бо чылдың бирги чартыында көзээ ажыл-агыйынын ажылакчылары эртеен чылдың чедишкиннерин быжыглаар болгаш көзээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин өөлүзүнин улам ынай хаттыраарының талазы-биле үлүг ажылдың чоруткының СССР-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадымында оон мындай чугаалап турар.

Чүрттүң зөө ажылакчылары часкы хөвөң ажылдарын организастыг зоокаан. Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылганны планның ажыр күүсеткен. Кызыл-тастыг, ристи, күкүргазаны, чигир-свёклалыг болгаш көзээ ажыл-агыйынын өске-даа культураларын планының көргүзенниңден ажыр чажып тараан. 1974 чылда бүгү ажыл-агыйларга тараалыр шөлү баштайгы саналгалар-биле алырга 216 миллион гектар болгай. Ол болза эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээргө 1.5 миллион гектар хөй болганы ол. Тараа культураларының, хөвөннин, чигир-свёклазының, тарымал тоорукчуң шөлү калбарган. Суттаттыг болгаш кевирип күргаткан чердерде тарылга шөлү өскен.

Бүгү чердерде колхозтарга болгаш совхозтарга сиген кезиниң база мал чемн белеткээриниң талазы-биле ажылларны чорудуп турар. Оон-биле кады чамдык районнарда, республикаларда, крайларда болгаш областарда июльдин ортан үезинге чедир белеткээн сиген, сенаж болгаш сигенгалганы эрткен чылдың олла үезинден эвээш боон турар.

Тараа культураларының массалыг ажаап алышкыны эгелээн.

Колхозтарда болгаш совхозтарда малдың болгаш күштүң бап саны өскен, оларның продуктулуг бедээн. Мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күүнеге салып алыры көвүдээн.

Колхозтарда болгаш совхозтарда мал ажылының продуктуларын бүдүрери эртеен чылдың бирги чартыы-биле деңнээргө: сүт—8 хүү. чүүрга—12 хүү. эът—9 хүү өскен.

Мал ажылының продуктуларын күүнеге саларының талазы-биле үлүг ажыл-агыйының бүгү алыраарын хөгжүдеринге чүгүлә үжүр-дузалыг эртем-техниктиг зеңшилгенан айтырыгларынын талазы-биле ажыллаарын үргүлчүлээн. Эртем ажылакчыларының саны 1.1 миллион ажыл турар.

Бүдүрүлгенин техниктиг сайгыраңгайжыдылга а ы н ы н болгаш интенсификациязының түпкелинде бүдүрүлгелериниң техника-экономиктиг көргүзүлгери өскүзээн.

Бо чылдың бирги чартыында көзээ ажыл-агыйының ажылакчылары эртеен чылдың чедишкиннерин быжыглаар болгаш көзээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин өөлүзүнин улам ынай хаттыраарының талазы-биле үлүг ажылдың чоруткының СССР-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадымында оон мындай чугаалап турар.

Чүрттүң зөө ажылакчылары часкы хөвөң ажылдарын организастыг зоокаан. Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылганны планның ажыр күүсеткен. Кызыл-тастыг, ристи, күкүргазаны, чигир-свёклалыг болгаш көзээ ажыл-агыйының

ШЫНАР-КОЛ ЧҮҮЛ

КИЧЭЭНГЕЙГЕ

● 1974 чылдың бирги чартыында Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның колхозтары болгаш совхозтары багай шынарлыг сүт дужаагаи дээш 55, муң ажыг рубльдан чедир албаан.

● Каа-Хемниң күрүнеге саткан сүдүнүн — 24,6 хуузу, Бии-Хемниң —11,2 хуузу, а Таңдының — 9,25 хуузу сорттуг эвес деп шынарбиле хүлээп алдынган.

● Төп районнарның ажыл-агыйларындан чүгле «Көк-Тей» совхозтуң саанчылары күрүнеге эки шынарлыг сүттү дужаап турар.

Мал продуктуларын күрүнеге хүлээп алырының талазы-биле чаа негелде, стандарттарны 1970 чылдан эгелеп чүртте адырлап эгелээн. Ол чорук продуктуларның шынарын экижилерге ажыл-агыйларның бедидеринге коллектив бүрүзүнүң сонуургалын бедиткен. Чаа негелде сүттүг бирги, йнги сорттуг болгаш сорт чок деп үш янзы шынар ёзугаар хүлээп алыр апарган.

«Бирги сорттуң бир тонна сүүн күрүне 230 рубльге хүлээп ап турар. Йнги сорттуң — 215 рубль, а сорт чок сүтке— 204 рубльди төлеп турар. Моон алгаш көөрге, сорттар арасының өртек-үнезин улут ылгалдыг. Сорт чок сүт дужаган ажыл-агыйлар бирги сорттуун дужаганнарынга бодаарга бир тонналдан-на 26 рубльди чедир албайн бнар. Ынчаарга сүтке хамаарыштырган бо сорттар чүүден хамааржырыл деп айтырыгны тодарадып көрээлинер.

Сүттүг сорттуг шынарынга ооң үскүрү (хоюу) хамаарыштпас. Бо талазы-биле төлевир, санажылгалар аңгы. Сорттуг шынарга сүттүң кислоттуг ёзу руу (ажып-ажываны), арыы болгаш редуктазтыг шынары (бактерияларның хөй-эвээжи) ыа көвдевээн болур. Ынчыг сүт бирги сортка дужааттынар.

Сүттүң сорттуг шынарын бедидеринге ажыл-агыйлар баш удур белеткеңиң алдын дээш чаа стандартты шиңгээдиринге, олче шылчып киреринге элээн үеин берген турган: 1970 чылдан бээр бо үениң дүргузуунда колхозтар болгаш совхозтар сүт-бараан фермаларын санитар-гигиенаның негелделеринге дүүштүр дерип, сүт арыглаар, соодар дериглерин, ооң шынарын химаар лабораторияларны тургузуп алыр ужурлуг турган.

Кызылдың сүт заводу бо чылдың март 1-ден эгелеп ажыл-агыйлардан келген сүттү күрүне стандартының чаа негелделерин ёзугаар хүлээп ап эгелээн. Ынчангаш республиканың күрүне хайгааралының лабораториязы Бии-Хемниң «Саян» совхозунуң, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарының сүт-бараан фермаларынга хималдаларны органи-

АЖЫЛ-АГЫЙЛАРДАН ХАМААРЖЫР

хамааржыр. Моон алгаш көөрге бедик сорттуг сүттү күртүмеге дужаап, хөй орулганы чедип алыры чүгле ажыл-агыйларының боттарындан, ылаңгыя сүт-бараан фермаларының ак сеткилдиг ажылындан хамааржыр-дыр. Инектерден сүттү арыг-силиг саап алгаш, ону соотказ, үр шыгжаавайн дужаар болза, сүт ажывас, арыг болур болгаш бактерияларын тургузуп, сүттүң ферментативтиг ажылын чогуур кичээнгей саадынмайн турары хималдаан илерээн. «Саян» совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларын чаа стандарттың негелделери-биле таныштырбаан болган. Сүт шынары химаар лабораторияны, сүт соодар соодукчуну чүгле төп фермада тургускан. Өске йнн фермада ыдыг чүүлдер чок. Ооң түнелинде совхозтуң заводче чорудуп турар продукциязының хөй кезии куду сорттарга хүлээп алдынмаа турар. Оттеп, үчеттү эки тургусказымнан сүттүң инти хемчээлин, шынар көргүзүглерин чижеглелбиле «ол хире боор» дээш фактуралап чорудуп турар. Ынчангаш чоруткан продукция биле хүлээп алдынган продукциняның деңзи-даа, шынар-даа талазы-биле карышкаа удур. Бо айтырыгны түс-түс районнарда улусчу контроль комитеттери, ооң чер-черде болуктери, постулары хоглга ап, шыңгыы контрольду тургузар болза эки. Чүге дээрге, сүт заводтарынга ажыл-агыйлардан көп турар сүттүң фактураларында ооң деңзизин, шынар көргүзүглерин айыттаан чүүлдер удаа-дараа болгулаар-дыр.

«Саян» совхозка хималданы хынаалдакы июнь айда чоруткан. Бо совхозтуң үш сүт-бараан фермазындан 3,5 айларның дүргузуунда дужаттынган сүттүң 51,4 хуузу бирги сортка, 47,5 хуузу йнги сортка, 1,1 хуузу сорт чокка хүлээп алдынган. «Саян» совхозка бодаарга кимнде байдал черле эки. Ынчалзажок бүтү сүттүң бирги сортка дужаарын болза, бо ажыл-агый база-ла 5 муң рубльди немей алыр аргалыг турган.

Үстүнде чижектерден кандыг түңнелдерни үндүрүп болдуруп?

Бир эвес сүт-бараан фермаларында байдалдың экижитпес болза, бо йнн совхозтуң кайызы-даа чыл дүргузуунда 10-10 муң хире рубльдиң орулганын чедир албас-тыр. Сүт-бараан фермаларынга сүттү арыглаар, соодар хереселдерин тургузуп, ону хүлээп алыр пунктуларже дүрген соорткүүн организасташ, мал ажылынын хөй орулганы ап болур иштики күрлевырларыны чедир

«Шынның» рейдизи

дырмы-биле республиканың сүт комбинадының чамдык материалдарын сайгарып көрдүвүс.

Ооң илереэн чүүлдер бо:

Бии-Хемниң ажыл-агыйлары партык чылда хир-бохтуг, ажыксыл берген сүт дужааган дээш 21 муң 816 рубль карылгалыг болган, ооң иштинде «Кызыл тарвачын» — 5,7 муң, «Саян»—9,5 муң, «Хадын»— 1,5 муң, «Өөк»—5,1 муң рубль карылгалыг болган.

Каа-Хемниң ажыл-агыйлары 14 муң 350 рубль үндиригниг болган. Ооң иштинде «Бүрен» совхоз—3,2 муң, «Тинилелге»— 3,1 муң, «Октябрь 30 чылы» — 2 муң, «Ленинчи оруу»—2,5 муң, «Коммунизмче орук»—3,1 муң, «Кызыл тук»—359 рубль карылгалыг болган.

Таңдының ажыл-агыйлары багай шынарлыг сүт дужаагаш, 18 муң 838 рубльди чедир албаан. Ооң иштинде «Революциняның чалбымакы» совхоз 2,4 муң, «Тинилелге» — 5,2 муң, Тока аттыг совхоз — 3,8 муң, ССРЭ-ниң 50 чылы— 5,7 муң, Дуржулга станциязы —1,6 муң рубльди немей алыр аргалыг турган.

«Кара-Хаак» колхоз 547 рубль карылгалыг болган. Кызылдың сүт комбинадынга сүт дужаап турар төп районнарның ажыл-агыйларындан чүгле «Көк-Тей» совхозтуң саанчыларының эки шынарлыг продукциняқы дужаап турарын мактаар апаар.

Хөй чурагайлар киирген дээш номчукчуларбыс бистиң буруудатпас боор. Түс-түс ажыл-агыйларакын, районнарның удуртукчу ажылдакчыларын чогуур түңнелди кылып, демчегин алдын дерип идегел-биле тодаргай чурагайларны көргүстүвүс.

Мал продуктуларын бүдүрери, ылаңгыя сүт бүдүрерин карылгалыг боор чүве-зе болгай деп таймылбырны хуралдарга-даа дыңнаар болгай бис. Боттарывыстың эзин, кылын ап болур чүүлдеривистиң үржугундан бо хире хөй когаралды үндүрүп, саанчыларның күш-ажылын чогуурулуу-биле үнелевейн турарывыстан (түүп-даа мурнунда удуртукчулар болгаш специалистер) мал ажылы карылгалыг боор турар деп түңнелди кылыр апаар.

Маңаа хамаарыштыр Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, совхозтар каттыжыышкынының санал-оналы кандыг ирги?

Г. ДОЦЕНКО,
республиканың күрүне хайтааралының лабораториязының инженери.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

РЕДАКЦИЯДАН: республиканың барыын талакы районнарында бо талазы-биле байдал база кордүне бээр. Мал продуктуларын, ылаңгыя сүт бүдүрерин орулгалыг болдурар дээш кандыг чүүлдерни кылып болуруп база бистиң чедир ыыдыкмайн турар чүүлдер кандыгыл, кандыг четпестер моондак ужураштырып турарыл деп айтырыгларга хамаарыштыр бистиң номчукчуларывыс, ылаңгыя саанчылар, кадарчылар, специалистер боттарының саналдарын редакциняга бижиирин дилевивис.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫ ДУЗАЛААН

Томск областың мяш-үлетпүр ажыл-агыйларынга белеткээр мяштың 80 хире хуузун улгаттырган комплекстиг бригадалар бо чылын белеткээн турар. Областың мяш белеткекчилери чайның дүргузуунда миллион кубометр ажыг мяшты белеткээрлер. Эрткен чылдың шенелде кылдыр ажыглап турган чүүлдер ам ажылдың нормазы болу берген. «Мяш белеткелиниң бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедиделиринче бүдүрүлгелер коллективтерин мобилизастаар талазы-биле СЭКП Томск, Тюмень болгаш Вологда обкомнарының дүржүлгазының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы маңаа улуг роль ду ойнаан. Ол доктаал болза областың мяш үлетпүрүнүң партия болгаш ажыл-агый органнарының ажылының дайынгы программазы болу берген.

Улгаттырган бригадалар болуп ажылдаарынче долуу-биле шилчээн Асиновскиниң мяш-үлетпүр ажыл-агыйынга — мурнакчыларның бирээзи ол коллективке СЭТА-ның корреспоиденти-зи чораан. Чаа арга болза бригадирлерден, ажылчынардан бүдүрүлгениң экономиказын ханызы-биле билип алырын, планнап биилирин негээн.

— Ол бүтү чугула болгаш харыысалгалыг ажылды коммунистиг күш-ажылдың школаларынга чорудар дээрэйн партия организациязы шиитпирлээн чүве —деп, мяш-үлетпүр ажыл-агыйынның партком секретары О. Д. Заречный чугаалаан. — Дөрт шидыг школага кол профессияларның кижилерин — вальцовщиктерни, трактористерни, авточүдүрүкчүлериниң операторларын каттыштырган. Теоретиктиг кичээлдерден аңгыда, бүдүрүлгениң бодунга практиктиг кичээлдерни база организастаан турган. Улгаттырган бригаданың удуртукчузу А. А. Собянинге эрткен чылдың кыжынында ажылдың сайгарылгазын кылырын болгаш ону улгаттырган бригадага чедип алдынган түңнелдер-биле деңнеп көөрүн даалаан, шнчаарда ол комплекстиг бнчин бригаданы удуртуп турган. Оортан дораан-на мындыг чүүл илерип келген: бир эвес эрткен чылын ол бнчин бригада сналдазын күүседип шыдавайн барган турган болза, бо чылын ол онаалдаын улгаттырган бригада 26 хуу ажыр күүседкен. Эвлечедө бир трактор ойлаштыр ажылдап кылыпкын барык 20 кубометр өскен. Бнчин бригада турда, ооң бир кежигүнү аарый берзе азы бир трактор үреп берзе, ук бригаданы ол дораан-на улуубиле көшкадып турган. А улгаттырган бригада трактор ларының курлаарлары бар турар болгаш янзы-бүрү мергежилдиг ажылчынары база бар болур. Ол чорук болза улгаттырган бригадаларны бир янзы көөрүнче мяш белеткелчилерин албадапкан. Маңаа хөй-хөй кижилер хөй мергежилдин чедип алырын база хандырган. Продукциняның бот-үнезин болгаш экономика талазы-биле өске-даа көргүзүглерин тодаргайлаар талазы-биле сайгарылгаларны база кылгылаан.

Коммунистиг күш-ажылдың школалары күш-ажылды коммунистиг ёзубиле көөр чорукка ажылдакчыларны кижизидеринге база улуг роль ду ойнаанар. Бнчин бригадаларга кижи бүрүзү бот-бодун билчир болгай. А улгаттырган бригадаларга звеноларны чамдыкта тараамык болгулаар, шнчаарга ажылдап кылышкынны бүгү коллективке хамаарыштыр санап түңнээр апаар. Моон ужурунда, маңаа кижи бүрүзүнүң бедик медерелдин, ак сеткилдин, бодунуң участогу дээш харыысалгалыг болуру онза эргежок чугула. Күш-ажылды шак шнчаар көөр чорукту кижи бүрүзүнге сингирип кижизидеринге ылангыя партияга, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыын чугаалажып көргени улуг идитин берген. Шнчангаш ажылчын бүрүзү бедиктер хүлээлгелерни алгаш, оларны күүседирин кызымак орелдажып турган. Бүдүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың маалырлары, экономистер, инженертехниктиг ажылдакчылар ол школаларга кичээлдерни чорудуп тургулаан.

Бо бүгүнүң түңнелдери дораан-на көстүп келген. Эң-не улуг — Асиновск мяш-үлетпүр ажыл-агыйының Тургайда пунктузу, чылда 158 муң кубометр мяшты белеткээр кылдыр планнаан турда, ону чартык чылда-ла 107 муң кубометр кылдыр белеткээн. Өске-даа пунктулар графиктиг мурнадыр ажылдап турарлар.

К. МИРОШНИЧЕНКО.
Томск хоорай.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ОБЪЕКТИДЕ

Кызылдың чанында, Улут-Хемниң оң талакы эриинде, даг баарында ангы үеиин улуг бүдүрүлгезиниң корпустары бедип үнүп орар. Ол болза Улут-Хем мяш-үлетпүр ажыл-агый черинин мяш дилдирип, ажылдап кылыр чаа комбинады-дыр. Ону бо чылдың дөртүү кварталында ажыглага киирерин көрген: дилдирер цех, оларга төвү, мяш доктаадыр сүт хөлбээ, дузалал бүдүрүлгелер, насос станциязы, складтар...

Бо комбинат долуу-биле ажыглага киргеи соонда бир чылда 75 муң кубометр мяшты дилдирип, ажылдап кылыр аргалыг, ында бүгү ажылларны экижидер хемчеглерни механизастаан, бистиң чуртувуска бүдүрген күчүлүг техниканы ында эптеп турар.

Бо чугула объектиниң чогуур хуусаазында ажыглага киирер дээш кызымак ажыттаап турар түдүгжүлер ында хөй. Наталья Петровна Копотеванын удуртуп турары шеверлекчилер бригадазында 15 кижи ажылдап, хүн бүрүнүң даалгазын доктаамал ажыр күүседип турар. Бригаданың кежигүннериниң хөй нуруузу комсомолчулар, түдүг училищелерни дооскан, бедик мергежилдиг ажылчыннар болуп турар, оларның кылган ажылының шынары эки. Бригаданың болук шеверлекчилерин чурута тыртырганы бо.

Шидыг-даа болза бо бүдүрүлгениң түдүү сөөдүү үеде коскүү-биле саадып турары йлеп апарган. Бажыңнарыны түдүп кагза-даа, ооң иштинде эптелге ажылдары дыка саадып турар. «Үлетпүр-түдүг» эргелези маңаа улуг бүрүүлүг. Ол ышкаш сүт дамчыдар канализациняның түдүүн № 7 түдүг-монтаж эргелели саададып турар. Бир эвес бо шиг-биледе шнчаар ажылдаар болза, бүдүрүлгени ажыглага киирер хүүсаа удамдыгын болуру чайлаш чок.

Түдүг-монтаж ажылдарының планын декабрь 28-де доозар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3 хуузга бедидер, хөй ажылчынарның мергежилин бедидер... Ооң-даа өске чугула түүлдерни социалистиг хүлээлгеде айыткан. Ам кандыгыл? Байдал аңаа дүүшпейн турар. Объектини түдүп турар кижилер үргүлүү солчуп турар, шидыг таварылгада ажылчынарның мергежилин улам бедидерй, күш-ажылын бүдүрүкчүлүүн өстүрери берге болгай.

Республика түдүлгарының чугула черни эдлар чаа комбинатты хуусаазында ажыглага киирер төлөөде, түдүг-эптелге ажылдарын чорудуп турар организациялар боже улуг кичээнгейни үгленирып, ажылдаары чугула апарган.

А. АИР.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылда мал продуктуларын бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарымның база малдың баш санын өстүрериниң, ооң продуктулуг чоруун бедиделиниң талазы-биле алган социалиснг хүлээлгелерин ажыр күүседкен. Тодаргайлаарга, колхоз эрткен алды айда күрүнеге эът садарымның планын 110 хуу, сүттү— 163,3, дүктү—165 хуугa күүседкен.

Колхозтуң малчыннар арасында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Максим Сувакпан чорун турар, төрүүр чүс хойдан ол 115 хураганны онча-менди камгалап алган. Хойжулар Иван Даңзырүн, Борис Сырат, Долума Доңгүр олар төрүүр чүс хойдан 106-100 хураганнарны дорукторуп өстүргеи.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының савынчылары Делгермаа Бичеоол, Чедей Биткар олар боттарынга хувааттынган инектериниң бирээзиндеи-не бир муң ажыг литр сүттү чылдың бирги чартыында сагганнар.

«Чодураа» колхозтуң ажылнишчилери бо хүннерде үшкү кварталдың планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Д. ДИРЧИН.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

«Шевпээр» совхозтуң ажылнишчилери беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга йдепкейлиг киржип, Совет Тываның 30 чылынга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг чарыштың түгүн бедик тудуп, эрес-сорунтуг ажылдап турарлар. Ажыл-ишчилерни чүтәүлдүг ажыл-керекче мобилизастаары-биле совхозта партия болгаш профэвилел организациялары эрткен чылда чарышты организастаанында четпестерни сайгарып көрүп, чарышты калбак иептерелдиг, улам дээштиг кылдыр чорудар талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чоруткан.

Чарыштың негелделерин ажылдап кылган соонда, ооң чорудулгазын доктаамал контрольга ап, түңнелдерни чогуур үезинде үндүрериниче улуг кичээнгей салдынган. Ооң-биле холбаштыр кескү агитациняның янзы-бүрү хевирлеринин деңнелин бедиткен.

Совхозтуң парткому болгаш ажылчын комитеди политмассалыг, организакчы ажылды ажыл-агыймың участоктарынга хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгени күүседирииче үгландырып, ажыл-ишчилерниң күжүн олче моокпээн. Ылаңгыя совхозтуң партия организациняларында 25 агитатор болгаш 12 политинформатор боттарының ажыл-чорудулгазынга чарышка хоюудап турар коллективтерже кол кичээнгей салып, эрткен чылын вошкак ажылдаан малчыннарга чедип, оларга мурнакчы дүржулганы таныштырып, четпестерни чайладырынга хүн бүрүнүн дузазын көргүзүп келген.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында ажыл-агыйда кижи бүрүзү хуузунда социалистиг хүлээлгени алганнар. Ол ышкаш звеноолар, бригадалар, фермалар боттарының арасында чарыштың керээзин база чарган. Тнилекчи коллективтерге, чарышка мергежилээн тус-тус мурнакчыларга шилчимир вымпелдерни тыпсыры чарыштың негелделеринде кордүнген. Бодунуң онаашкан ажылынга доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап турарларга «Тергинин мергежилдин кижизин» деп атты тыпсын турар. Тнилекчилерге холбаштыр моральдыг болгаш материалдыг идиг берипкээнин чоп ажыглап, оларны шаңнап, мактаар хемчеглерни ап турар.

Эрткен чылдарда ортумак көргүзүглүг, харын-даа хожудап ваап турганнар бо чылын боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш черле хей-аыттыг ажылдап турар. Хойжулардан малдың баш санын өстүрериниң херээнге дараазында малчыннар улуг улуг-хууну киргеннер: И. Ооржак, Ы. Ооржак, Ш. Монгуш, К. Ооржак, Д. Хомушку, Ч. Куулар олар чүс баш хойга онааштыр 95—105 хураганнарны онча-менди ап, социалистиг хүлээлгезини долуу-биле күүседкеннер. Ажылагыйда ниитизи-биле чүс хойдан 11 малчыннар 90-дан 105-ке чедир хураганны алган. Хойжу бригадалар арасында эки көргүзүгнү Биче-Тейниң койжу бригадазы (бригадири М. Калындүү) чүс хойдан 93 хураганны ап, чарыштың тнилекчилери болган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери чартык чылдың планныг даалгаларын күүседир дээш шудургу ажылдаан. Ниитизи-биле ажыл-агый күрүнеге 108-108 тонна эът, сүттү садар тургаш, оларны 115—111 тонна кылдыр саткан. 12 тонна дүк садар тургаш, 19 тоннаны саткан. 9630 баш хураган ажаап алдынган, ол база хүлээлгеден ажыл турар. 602 быгаа ажаап өстүрер хүлээлгени совхоз бүрүнү-биле ажыр күүседкен. Чүс баш хойга онааштыр 87 хураган алдынган. Ийи кыргыда пунктузунда «чымчак алдыныы» чидириг чокка ажаап алырының нлит түдүк ажылы ам доозулган.

Амгы үеде совхозтуң партия организациняларын бүгү политмассалыг ажылды, малга быжыг чем-суурну тургузарынче угландырып, эрткен кварталдың темпизин кошкатпас дээш, бүгү-ле ажыл-ишчи бүрүзүн, коммунист болгаш аныяктарны ам-даа күүседиишкинниг ажыл-керекче мобилизастаар сорулгалыг.

В. МОНГУШ.
«Шевпээр» совхозта парткомсекретары.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААН

Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер талазы-биле социалистиг хүлээлгеш, планныг онаалдаларны ажыр күүседир дээш, тодарадыкчы чылдың бирги чартыында күжениишкинниг шудургу ажылдаанар.

Районнуң ажыл-агыйлары чартык чылда мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш садарының планныг онаалдаларын бүрүү-биле күүсеткен. Район ниитизи-биле күрүнеге эът садар планын 101 хуу, сүттү —174, дүктү—168 хуу күүсеткен. Мал баазы өстүрериниң планын бода маалы 106 хуу, чылгыны —104 хуу, хойну—129,7 хуу, ошкуну—109 хуугa чедирген.

Ажыл-агыйлардан «Тээлэ» совхоз чартык чылда күрүнеге продукция садарының планын сүттү 179 хуу, эътти—126 хуу, дүктү —220 хуу күүсеткеш, ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка бирги черни ап, СЭКП райкомунуң болгаш райүйскомунуң шилчилер Кызыл тутуп чаалап алган.

КЫШТАГЛАРДА

Шагаан-Арыгда дугаарлы 589 кежүп чоруур механизастаттынган колоннада Күш-ажылдың Кызыл Туң орденниниң эдилекчизи В. Эрес-оолдуң удуртканы тудугжу бригада бо күннерде Даштыг-Кожагар белиндеге 1 муң баш хой кирер кажаанны, бир чурттаалга бажыңын тударын доозуп турар. Маңаа Октябрь революциязы орденниг мурнакчы малчын Б. Ондар кыштаар. Мында ажылдап турарлардан Д. Самбуу, С. Ховалыг хүн пормазын доктаамал ажыр күүседип келген. Оларның ыыган ажылының шынары базап эки.

Бригаданың чамдык кежигүннери бир болукке үстүп алган, совхозтуң Хайыракан салбырында үлегерлиг ишек кажаазын тудуп эгелээннер. Арга-дүржүлгелиг хоочуннар-биле бир деңге мында аныяктар база хаара түтүнгеп. Олардан И. Хуурак-оол, О. Уйнук хүнде планныг онаалдазын доктаамал 125—130 хуу күүсеткеп турарлар. Ам бригаданың мурнунда даанган объектилерни хуусаа бетинде бедик шынарлыг кылып доскаш дужаар үйүг сорулга туруп турар.

Т. НУРСАТ.

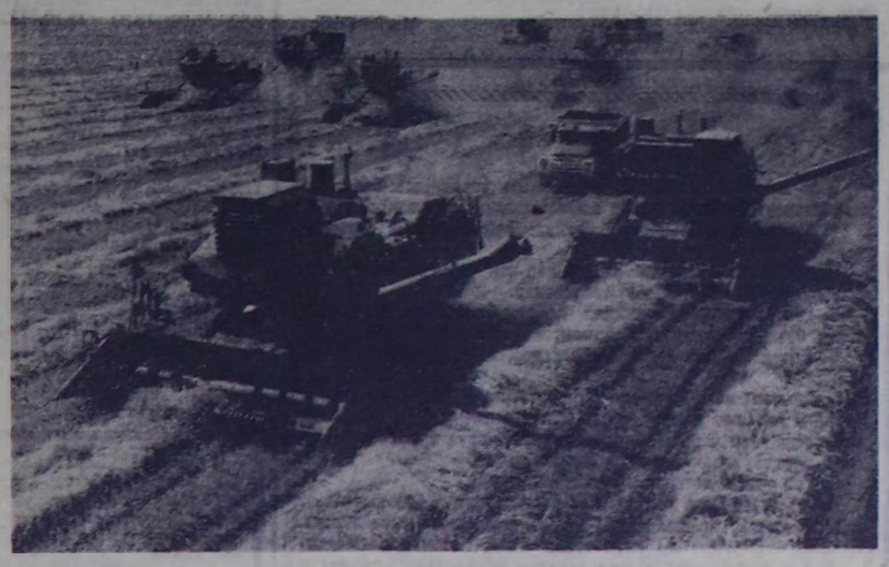
Ажыл хайныккан

Өвүрде «Кызыл-Туң» колхозтуң Кызыл-Тей сууронун төп кыргызда пунктузунда ажыл-эргелеринин сес шактан кежээкинин чеи шаккa чедир үзүктелбес. Ында бо хүннерде «чымчак алдыны» дээш демисел кажаптызындан хайыккан.

Кыргыжылар аразында калбарган социалистиг чарыштың муриику одуруунда хол-биле кыргын турар улустан Шам Долума электрилиг хачы-биле кыргып турар улустан — Сат Ошку-Сеар олар юруп турарлар.

Д. ООРЖАК.

«Березанскийниң» шөлдеринде

КРАСНОДАР КРАЙ. Үрезин өстүрер «Березанское» дээп ажыл-агый 7 муң гектарга күзүн чажар тараа тараан. Ында делегей практиказынга кестүп корбээн бедик дужуттуг үрезинигерни өстүрүп турар. Бо чылын ол шепелденнің гектарындан-на 45—50 центнер тарааны ап турар.

Ол совхоз бо чылын 14 муң тонна үрезинии бээр.

УРУКТА: күзүн чашкан тарааны ажаап, бастырып турары. Тараа дең-дески эвес бышкан чүве төлөөде, механизаторлар бир участоктан өске участокче көжүп, бышкан черлерни мүрнай кестирип турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КОСМОС МААДЫРЛАРЫ—СЫЛДЫСТЫГ ХООРАЙДА

Чугула херектиң чедимшкинниг доостуру—кажан-даа байырлал ышкаш болур. «Салют-3» станцияга П. Р. Попович биле Ю. П. Артюхинниң он беш хонук дургузунда ужудуушкуну дооруланган. Чус-чус кижилер — эртемденнер, конструкторлар, инженерлер спецыалистер, ажылчыннар, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, журналистер Москва чоогунда аэродромга эрес-дидим шинчилекчилерни уткуур дээш чедип келгеннер. Космостуң маадырларының кадайлары—Марина Попович биле Нина Артюхина база-ла аңаа турганнар.

Космонавтыларның ужудуп келгени агаар лайнери хонгаш, байырлыг ужураашыышкын ышлыр черге чедип келген. Космонавтылар Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры П. Р. Поповичиниң болгаш Совет Эвилелиниң Маадыры Ю. П. Артюхинниң чыылган чон изиг адыш часкаашкыныбыле утказынар.

Космос маадырлары күүрүне комиссиязының даргазыгга ужудуушкун программазын доосканының дугайын илеткизин. Олар совет космонавтыларының белеткелиниң удуртушчузу ужар үүлдүң генерал-майору В. А. Шаталов, эртемденнер, специалистер-биле мендилежип, куспанташ-канналар.

Космонавтыларның машиналары аэродромдан Сылдыстыг хоорайже үгээаш чөрүлгэн.

Чаңчыл ёзугаар ужураашыышкынның ёзулалы Юрий Гагаринниң турасказаазы турар паркка үргүлчүлээн.

Оең соонда «Салют-3» станцияның экипажы-биле ужураашырынга хөлбаштырган митинг болган. Ону космонавтар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг теплүң начальнигиниң бирги ораалынчызы ужар үүлдүң генерал-майору А. Г. Николаев ажыткан. Ужудуушкуниуң түңнелдерин кылгаш, экипаштың эки ажылын, онаалданы тода күүсеткенин ол демдеглээн. «Салют-3»-түң ужудуушкуну космос шинчилээриниң совет программазының кезээ болур.

А. Г. Николаев орбитаның «Салют-3» станциязының ужудуушкунун белеткеп, боттандырган ажылын бедии-биле тнелээни дээш партия Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазанка изиг өөрүп четтиргении илереткен.

Митингиге космонавт П. И. Климук, «Салют-3» болгаш «Союз-14»-түң кылган организацияларның, бүдүрүлге черлериниң, хөй-ниитиниң төлээлекчилери чүве чугаалаан.

Чыылганнар Павел Попович биле Юрий Артюхинни чылыы-биле утказынар. Космонавтар кылган ажылының дугайын, орбитаның «Салют» станциязының улуг аргаларының дугайын, кылган эртем-техниктиг база медицина-биологтуг дуржулгаларының дугайын чугаалааннар.

Митингиниң киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Олар Төрээн чурттуң кандыг-даа даалгазын моондаа соңгаар күүседиринии дугайын айытказынар.

Оя-ла хүн күрүне комиссиязы «Салюттуң» экипажының отчёдун дыңнаан. П. Р. Попович биле Ю. П. Артюхинниң ажылын бедии-биле үнелеп көргеп.

Июль 21-де Сылдыстыг хоорайга чаңчыл ёзугаар парлалга конференциязы болган. П. Попович айтырыгларга харыылаашаа, «Салют-3»— кайгамчыктыг эптиг машина-дыр деп чугаалаан. Ону башкарары эптиг, эртем дуржулгазын кылырынга таарымчалыг. Станциядан дыка хөй эртем болгаш техниктиг дуржулгаларны кылган.

Орбитага ийи чеди хонук иштикде ажылдаанының соонда космонавтылар эрес-шевээ көстүр. П. Попович мында хөлбаштыр эки-чаагай байдалдың нөя-ла чылдагаамы: хүнүүң-не үзүк-сөөзээ чок ажылдаары болган деп чугаалаан. Оең-биле чады станция иштинде кандыг-даа мергежилди кылып болур спорт хөрексели бар болган. Оең-биле сургуулдаарга, деңзи чок байдалга эки бөлүрүнге дузалыг.

Дөвүлеген ужудуушкунга хөлбашкан дыка хөй ажыл ам-даа барын Ю. Артюхин демдеглээн. Борт журналында демдеглелдерни дораан-на норум-чүрүмчүдүп, бүгү хайгаараашкыннарны иниизи-биле түңнээри күзенчиг.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
А. РОМАНОВ.
СЭТА-ның түскай хөөр.

СЫЛДЫСТЫГ ХООРАЙ.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Чер ортузу далайның Чөөн кезээнге Франс Пресс агентилелдиң дыңнатканы-биле азыр болза шерии-политиктиг байдал шыңгыраашы-биле хөлбаштыр Совет Эвилели бо чылдың июль 20-де Чепсектиг Күштериң везиин, а бо чылдың июль 20-иң хүнүнүң ийиги чартыында — бүгү Чепсектиг Күштериң дайынчы байдалда киирген кылдыр дыңнадып турар.

Оя-ла агентилелдиң мелээлээни-биле алырга, аңаа харыы кылдыр НАТО-нуң Европада чепсектиг күштериң база дайынчы белеп байдалже киирген боон турар.

Франс Пресс агентилелдиң ол медеглелдери чамдык аггрессти күштериң байдалды улам шыңгырадырынче үгланган бүргү мее чоруу-дур деп, СЭТА чогуур органнарга медеглээриге томуйлаткан.

Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштери хүн бүрүде ышкаш аңаа байдалда турар болгаш бедик белеп байдалже оларны киирбээн боон турар.

Мергежилди шилип ап турар

Москваның автоматтыг шугумнар заводунда, совет будурулгелериниң эске-даа черлериндээзи-биле бир демей, шкалачыларның мергежилди шилип алырының чөвүлели ажылдап турар, ону заводтуң директору баштаан. Чөвүлелдиң сорулгазы — ниитти билиг школазын доскан соонда элээди назылыгларның мергежилди шилип алырынга дузалаары, оларга яжы-бүрү будурукке тускай эртемнерни таныштырары болур.

Чөвүлелдиң составында, оон ыңай, шефтеп турар ийи школаның башкылары, заводтуң профсөмөлөл организациязының төлээлекчилери, дуржулгалыг будурулгечилер база кирип турар. Чөвүлелдиң эл турар хевиглериниң планында — школачылар-биле чугаалажыры, оларның аазмези-биле беседалар кылыры, школа досканнарга будурулгени болгаш ажыктың мергежилдерии таныштырары кирип турар.

ЧУРУКТА: Москваның № 459 школазының өөренниичилери мергежил шилип алырының кичээлинде чөндүрар хөрекселдер-биле танылып турлар.

В. РОДИОНОВТУҢ фотозу. (ПМА).

Буянныг мергежилдиң кижилери

МЕДИЦИНАНЫҢ ХООЧУНУ

1938 чыл. Кызылдың каттышкан школазының эмчи салбырын дооскан аныяк кыс Барыын-Хемчиктиң район эмнелгезинге ажылдазы-биле чеде бергеп. Салбырны ынчан чүгле алды кижи доосканнар.

Районнарга эмчи кадрлары чедишпес турган ол үеэн Надна Күдеровна шыдыг кижилерин одуруунга кирип, чонуң кадыынын камгалалынга 36 чыл бараан болуп келген. Оон эрткен күш-ажылчы оруу үзүн болгаш солун. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарынга ажылдап келген бо эмчини, тавыыс кижилер чоп. Ырак-уякка чалалгаларга ол дүне-хүндүс дивейн чоруп чаңчыккан кижи. Соолгу үеде ол Барыын-Хемчикте туберкулёз зарыгларынга улуг диспансерге ажылдап, аныктарга үлегерин коргүзүп, бодунуң арга-мергежилин дамчыдып бөөп турган.

Чөөрта үе оны 55 харлаанын тавариштыр коллективте эш-оорү пенсияже байырладыы-биле үдеп, чылыг сестерни сеглеп, экини күзээннер. Эрес-кашпагай, ажылгыр Надна Күдеровнаны кижи көргеш, чартык чүс чылды ажа бээкан деп черде болавас. Ол Кызыл-Мажалык суурда иденкейлиг хөй-ниитичилерниң бирээзи, улусчу контроль болуушуун кежигүнү.

Хөөтүн ажылдакчыныың ажыл-амыдыралынга чаа-чаа чедимшкиннерии, эдс-кежиин күзеп каалынар.

Е. АЖИ.
Барыын-Хемчик район.

Ангы үеде чонуң медицина хандырылгазы танытынмазы-биле сайзырал, хогжээн, мергежилдиг, каяа-даа чоорааш ажыл-херекти чедишкиннииг шиитпирлеп шыдаар эмчи кадрлар өскен.

Медицинаның хоочуну Надна Күдеровна шыдыг кижилерниң одуруунга кирип, чонуң кадыынын камгалалынга 36 чыл бараан болуп келген. Оон эрткен күш-ажылчы оруу үзүн болгаш солун. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарынга ажылдап келген бо эмчини, тавыыс кижилер чоп. Ырак-уякка чалалгаларга ол дүне-хүндүс дивейн чоруп чаңчыккан кижи. Соолгу үеде ол Барыын-Хемчикте туберкулёз зарыгларынга улуг диспансерге ажылдап, аныктарга үлегерин коргүзүп, бодунуң арга-мергежилин дамчыдып бөөп турган.

Чөөрта үе оны 55 харлаанын тавариштыр коллективте эш-оорү пенсияже байырладыы-биле үдеп, чылыг сестерни сеглеп, экини күзээннер. Эрес-кашпагай, ажылгыр Надна Күдеровнаны кижи көргеш, чартык чүс чылды ажа бээкан деп черде болавас. Ол Кызыл-Мажалык суурда иденкейлиг хөй-ниитичилерниң бирээзи, улусчу контроль болуушуун кежигүнү.

Хөөтүн ажылдакчыныың ажыл-амыдыралынга чаа-чаа чедимшкиннерии, эдс-кежиин күзеп каалынар.

Е. АЖИ.
Барыын-Хемчик район.

«Анна болгаш Командор»

Сураглыг артистер Иннокентий Смоктуновский болгаш Алиса Фрейндлих олар «Анна болгаш Командор» деп фильмде кол рольдарны ойнап турар, ону Киевтиң А. Довженко аттыг студиязынга тыртырып турар.

— Мээң мадырым — мергежилдиг шинчи кижи, ол болза эртемден дугайында шии бижип турар, ол эртемден лаборатория шенелделериниң үезинде айыылга таварышкаш өлүп каар — деп, И. Смоктуновский чугаалап турар. — Материалды чыып тургаш, ук чогаалчы шинчилекчи кижиниң төрелдери болгаш онуктериниле ужураазы боор. Ажылдакчыларының шолалап каанын ол «Командорнуң» кадайы Аннаже таныжып чугаалашканы эртем ажылдакчызы кижиниң мөзүүн хавы биилп алырынга, ийи кижиниң улуг ынакшылының дугайын эки биилп алырынга дузалаан.

Шинчи Иван Менджерицкийниң сценарийиин ёзугаар ол фильмиин режиссёр Евгений Хринюк тыргырып турар.

(СЭТА-ның хөөр.).

Киев.

Дүрген өжүрген

Бүрен-Хем суурдан ырак эвесте Шанчыг даанын зар ийинде арга-мыңаа хывээ бергенин бир-ле кижи эскерип каан. Орт болган дугайында медээ конторага дораан келген. Кыска үеэн дургузунда «Бурунгаар» совхозтуң директизязы орт өжүрер улусту шыдыкшы организастаан.

30 ажыг кижи орт болган черге баргаш, түс-түс болуктерге үстүп алганнар. Улусту баштап чораан кижи, совхозтуң экономизи Эш Маказевский орттуң тайгаже улуг кол өскүн турган черинге эң шыырактарны чоруткан. Барык дерт шак хире үргүлүзүн дамиседдиг түнелинде 200 гектар шөлүүн орту өжүртүген.

Эң бызыр болган берге участокка таварышкан митер дидим болгаш дүрген ажыладан. Оларга коммунист Күлер-оол Монгуш, Момук Даанай, Алексей Кунгал хамаржыңы.

В. МОЛЬБИ.

(Уланчызы. Эгези № 170 «Шында»).

Мунуп көрзе дээш күзел-биле чарыгыг ооллар чаныыже чыжаалаксааш-ла ажок мен. Ооллар бир черже чоруур дей бээрге азы чер чоораш четхилеп кээрге, оларның чарыларын баглааштан чеэнип берип азы баглап каап, ыдып-ла тур мен.

Мээң күзелимин Хунайның авазы биилп каапкан:

— Эжиңерге дээ чаш чарыны — Уялыг-Мыйыстыг тудуп бергеш, мундуруп өөредиңер.

Ажыл-биле чугаалаарга, чары мундурынче Хунай-оол меңи моон мурнуунда каш-даа албадан чүве. Мен чарыга бир дажыттырып база четтингижеп кижи, чарыларның характерын көөрүмге, чидиг-чадыы кончуг ышкаш боорга, черле элээн сестип турдум. А ам улуг кижи, арта-да Хунайның авазы мунуун дээрге, шору дидимнеп-ла келген мен.

Хунай-оол чарыны дораанна тудуп эккелди. Бедии кончуг, бажы шала чатпайын чоруй баргылаан ажок улуг мыйыстарлыг, кара чогурдуг куу чары. Менче караанныг чидиг кончуг-даа ышкаш. Арай ойгаласкан турумда-ла, ооллар меңи адактаткан.

— Эжиңерни баштай кезек чедиңер — деп, Хунайның авазы харын-даа ооллармы чагыды, оон башка мен та какчаан баар мен ыйнаан.

Мыйыстар мейден ыракта бедик. Чарын кырында мегенгижеп бар, туттурарыгга дыка ойтпа. Ынчалза-даа ооргазы чиңидикпээш.

Ооллар мээң мунган чарымны чедип-ле эгеледи. Мен олбо талаларже кезек чайыланып чоруй, чүгээр доктаай бердим. Кончуг хайыыт, демги каткыжы Оля биле Зина база бо халыдын келдилер. Мээң чарымны-даа хоюзупку дег.

— Дыка ыргайба даан! Мырыңай чары кырынче калбарып ыяа бээр кижи-дир! — дииксеш, база-ла каттыржып эгеледилер. — Будун дыка кыспа даан.

— Ам дыныпты болуп тудуп алыр сеп бе. Бо уруглар биле чарыштыр — деп, Хунай-оол бо ийин.

— Чок, чок!—деп-ле, ыңмай-дектей ойгырдым.

— Дыка сирбеңтеңме!— дижип, аяспаяк уруглар алырыжып чорлар—Дерии, бо ооллдуң! Хөктүүн але! Мунуп алган чарыны деритпейин чорда, боду деридип турар.

Экизи кергеп, Хунай-оолдуң авазы меңээ болуу берип.

— Бо уруглар, чоргулаңар! Ол чаа чары мунуп өөренип турар кижиниң чартыгтырбаңар!

Ооллар меңи элчин-селчии чедип тургаш, а Хунай-оолдуң бир эзиңээ көөрге, ол ыңмаз дээш:

— Ам чарың дыныш болуң тудуп ал пиве.

— Чок-чок! — деп-ле ыңмырдым.

Адак сөөлүнде ам черле ажырбас дире апардым. Ынчангаш ыяшны болум тудайн деп саналдал-ла дүжүрдүм, а Хунай-оол дээрге амырай-ла бергеп.

— Кижиге-ле четтирип турар болзуңза, кажан-даа өөренмес сең, а боду башкарып мунар болза, дораан өөрени бээр. Чадаг чары чедер дээп, ынам төңүп калды.

Хунай-оол дыныш мейиз түгсуптары биилек-ле, чары-даа ам-на достуг болдум дээш ыңмыңгы, сиилеңип-ле ыглы.

— Дыныш тырт!—деп, Хунай-оол аглыра-дыр, а менде дээп тыртар харык кайда боор, мөгенчигештен сирбектеңгеп чыдыпластаан мен.

Чары мээң кызырадыр саяктап ора, бир былдай дүжер орта, черже сиилеңип-ле баттым. Коргуп-левиздээш, аараанымны-даа билбедим. Черге дүшкен дораан дүвү далаш тура-ла халыдым.

Хайыыт, Оля биле Зина база чанымда бо чеде хонук келгээн, бирээзи мээң чарымны тудуп алган, өскеэн хөйлеңнээ сигеңнерии аштаан, аазокта каттырыпкан турлар.

— Чүге багайы кончуг кылдыр алгырарың ол?—диидирлер.

А мен алгырганымны-даа билбес кижи-дир мен.

Чеже-даа чөрчүрүмге, уруглар мени албадап тургаш, база катаң муундурулар-ла Сиилер өөредиңер аа, уруглар!

Саргылдыр баштыг, кызыл чажыттыг Оля эмырай-ла бергем де.

— Харын бис өөрекписсе. Сиилер хоржок-тур сиилер, чалгаараар.

Зинаның чазыг хүрең, бажы кара, ыроолуг чүве мыттаваа уруг болган. Ынчалза-даа ол мени мынчаар командылаан.

— Че, мунуувут! Черже доодир тыртылып чыгма даан.

Чудукка бедиктеңип тургаш, уруглар мени эрай деп аъткардылар.

Бистң Хунай-оолдуң авазы көрүп каапкан:

— Коргар кижи-дир ийин, ынчангаш мунуп чадап турар. Кортпа даан. Аңаа чудук мунуп алган кылдыр бодап алгаш, дүште чок олурар херек. Будуң кыспа! Чары дүгүйден сирбектеңмейн, а дыныш дыныш тудуп ал.

Мен-даа уруглармы чедиңер дээш, дыныш шууг-ла тутпаан мен.

Уруглар ам келгеш, меңи көөрүп эгеледилер. Кижи хөйү оон кылдыр «хөөкүйүү, хөөкүйүү!» диижип-ле чорлар. Мени чүү-даа дыдыжаа, ажыл-даа дээш ышкаш, боттарыла чугаалажып чорлар ийин ол.

— Ойт, Зина! Хөөкүйүү дыка дүргедеттиг! Чайлыл кааг! Ыглай берзе, канчаар сең.

— Мээң чарым дүргедээн хоржок-тур, а ам сен чедер сең бе, Оля?

— Кай бээр экиил!

Уруглардың мындыг өөлеж кочуг чугааларынга дыка-ла эдюксүнүмза-даа, ам черле канчаар, кулактыг кызыгаан чортуп-ла тур мен ийин.

Аастыпаак Оля чаактары кызанайлып, менче хая көрүнмүшаан, аажок улуг кылдыр алгырып-ла чор.

— Көрдүң бе, Зина! Мен чедиңерге шору өөрепкеп чор. Чыраалдырымга-даа, мыттавайн-дыр.

Кижиниң бак сөөлеп чоруур дээш, хөлчок-ла хорадап чор мен. Ол хиреде хөй чүве чугаалап база дыка шимчеңип, бо уруглар-биле маргылар харык кайда боор, чары мегенгижеңилеп мяк сирбектеңгеп-ле ей мен.

— Хорадаа-даа чоруур ышкаш, армыңның кончуун!—деп, меңи чедип чоруур Оля бо де.

— Кайы? Кандыг-дыр?— дээш, хүреп чаактыг Зина мээң-биле кожаланышпыр чедирип келди.—Шында-ла, харааң төлөкка дүүга алган.

Соонда кижи шаап көөрге, мээң чарым база узун кулактарын ыяскылап, ыдыш бээ-ривиниң кырында келгеп. Ынчангаш байлаалым улам дорайган, оларже көөр, сес будаажыр байтыгай, пат боорда ызырым, сиринейиил-ле чор мен.

Аажок коргуп, кижи аңдарлы бээр ийже кылдыр бодап бергенимде, хөлчок девидеп, арта-ла дерам төктүп көөр турду, а ыроолуг кортпайн, чары мунгаммыны ооллдарга хөөрээр мен деп, эске солуун чүвелер бодай бээримге, чарыдан кижи аңдарлыр хире эвес ышкаш аңаргылаар. Ам черле элээн үр анаргаш, шору чаңчыга бердим ышкаш, шала конжак-даа туттунарымга, аңаа. Дөжемургей оруккы келгеш:

— Дыныш экиил, Оля! — диидим.

— Ойт!—деп, Оля белиндеп берген-даа чүве дег ыяпты. — Өөредип каапкан көрдүң бе! Дыныш экиил диидир.

—Мен база өөрекпен-ле болгай мен—деп, эки харыылады.

Солагей хөлүм-биле дыныш тутканы, он хөлүм-биле мегенгижеңилеп сирбектеңгеп мен.

Чарымның сагыжынга кайдыр коючуг-даа ышкаш. Дыныш конжакдарымга, дүргеден орар, а тыртарымга, аңаргай бээр. Ол-бо талаларже эрэмге мырыңай өмүр, кижи-ле сагыжы. Сактырымга, Кызыл нарыгының хемезинде-даа олуруннан ышкаш.

Баштай чортун чоруй, чоорту саактадып эгеледим. Күүүр Уялыг-Мыйысты дөштү орудаа, дөвүүчүктү куду-даа мунарга, алакырын канчаар ону, яа охтадып-ла орар. Кандыг-бир кардакка көзүлбес хендирбиле дагларны, гейлерии, хөвүүктарны талбалааш, бодумче чыыра тыртып-ла турган ышкаш апарган мен. Бир-бир бодаарымга, хат-сагыыда кырында олурупкан чүве дег, хаалгамдалып-ла тур мен.

Мен ам Хунайның авазының сөзүүрүн шымнып көйгаалыдыр мен. Коргуушкун кижиниң күш чок болдуруптар дээри-ле ылап ыяш чоробээлыве. Ужар черии дилээн чүве ышкаш, черже-ле көрүп алгаш, сиринейиил чоруурга, кижи чары кырында бош каап каапкаш шоодаа дег сагындырар, чүгдеп-даа кортпайн, чүге-даа дедивейн, аваа-ла хостуг-шөлээн мунуп варга, кижи чарындан чайлыр ужур-даа чок.

Хунай-оол сугдар ээп чедип келгеэде, дүн-дүмүн хиреде, ёзулуг мунуушу апарган чыраалдың чёрүп турган мен.

Хунайның авазы мени чемненип ал дээрге-даа, шүүт ыңнаваан мен. Чыраалдып-ла турган мен.

М. ЭРГЕП.

КОМСОМОЛЧУЛАР— ШКОЛАГА

Эрзин районнуң комсомол организациязы школаларның өөредилге-материалдыг базазын быжыглаарынга, чаа өөредилге чылынга эки белеткеңнеринге шефтеп-дузалаш көргүзүп турар. Комсомол райкомунуң шиитпирин биргаар район төвүнүң комсомолчулары Эрзин ортумак школазының, колхозтарының комсомол организациялары боттарынга хамаарылгалыг школаларны шефке алган. Комсомолчуларның аныктарынга күүр-биле келир өөредилге чылынга 950 куб метр ыяштың белеткээн. Ол ажылга Ленин аттыг болгаш «Коммунизмче орук» колхозтуң аныяктары идепкейлиг киришкен. Мөреп, Кызыл-Сылдыс, Нарын школаларының библиотекалары ноч фондузун комсомолчуларның чыгган вомнары-биле көвүдеткен. Эрзин болгаш Нарын ортумак школаларының турускаан будурулге болгаларын комсомол организациязы хайгааралга алган. Школаларның чүгайлаашкын, септелгемнее комсомолчулар идепкейлиг киржип турар. Ортумак школаларда черге белеткелиниң кабинеттерин комсомолчуларның күүр-биле чаартып кылгап.

БИСТИҢ КОРР.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 23-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аныяк ленинчилер». Дамчыдыгга. 18.20—«Чолдак каап». Уругларга фильм. 19.30 —Телемедээлер. 19.45 — «Керчь». Документалдыг фильм. 19.55 — «Улусчу контроль». Дамчыдыгга. 20.25 — Телемедээлер 20.35 — Чаргалдаар, реклама. 20.40 — «Фторнуң чажыттары». Эртемтайылбырлыг фильм. 21.00—23.00 — И. Кюсюмов. «Чуртта чораан херээң чуу?». Хакассиянның М. Ю. Лермонтов аттыг театрының шилээ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Доктор Калининаваның хүн бүрүзү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дорууп даарги «р» 15.00, «Кара уа» 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дидим прогулышта» 9.00, 10.25, 12.45, «Снегурочка» 11.55, 15.15, «Чарат врагуимуң ужуралдары» 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чараа-чемненер тен чок төрүттүнер» 12.00, «Ынакшыл дугайында» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «100 хуу нөйдөө» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чараш-кара» 16.30. «Ынакшылдың болган «дуңмуң демдеглээзи» 18.00, 20.00 шактарда.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райхүтөлөм СЭКП райкомунуң бирги секретары Шактыг Пенс-оолович Күулардың оон эдээ

Борбак Хевелеевна
КҮУЛАРНЫҢ

ЧАРЛАЛ

Озаа-ондакты болгаш арт айылыын бөдүрбазы-биле газ плиталарын ажыглап турар хамаатыларның ынчаңгайнинге:

1. Плитаны кыпсырының бетинде бажың иштин агаарладыңар.

2. Түскай мергежилдиг слесарьлар чок черге плитаны болгаш оон мөзээтерин чазып септеңнер.

3. Газ плиталарын ажыглап чорбаан болгаш зокрин кижилерге база бичии уругларга плитаны кывыстырбаңар.

4. Газ даңчыдар херекселдерге пос, хөндөр аймаа астырбаңар.

5. Дөштүн изиг уеде ыш үнер чернин агаарын хынап албайн, газ-биле ижээр чумар коленканың оюун кывыспаңар. Ыш үнер чернин агазары кайнаар чоруп турарын 3 минута дургузунда ийи катап хынаар херек.

6. Газ тургузуп каан өрээлге хөнмаңар.

7. Газ агаар-биле холушкында частыл болур. Газ чытталып келген өрээлге от шампаңар, электри лампазын кывыспаңар. От шап алгаш, газтың үнүп турар черин диилээри айыылдыг.

8. Газ үнүп турар апарза электри приборларын өөрүгеш, бамыкының хаалга, сөңгүлөрүн аңыдып агаарлатыкаш, слесарьларга дыңназыкаңар. 04 дугаарлыг телефончe дөлгаңар.

Туегаз» эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киржизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңы-чыраа киржизиниң 37-13, культура киржизиниң 23-54, корр. аңыылаашкын киржизиниң 21-17 үлетпүр киржизиниң 22-64, чагаа киржизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киржизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун сөлбейн бараанга 32-75 телефончe дөлгаңар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАН УНЕР

Терек 16056. ЧАПЫГ № 805.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном тергер чер полиграфия болгаш ном садыының таллазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00662

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (9546) | Среда, июль 24, 1974 чыл | 1925 чылда тудезилеттинген. | Өртем 2 кап.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

ВАРШАВА. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Чигине секретары эш Л. И. Брежнев июль 22-де Варшавадан Москваже чорупкан.

Найысылалдың аэропортунга Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның күрүне туктарын аскан. Ужудуушкун шылүүге ПУР-нуң Чепсектиг Күштериниң үш хевирлериниң хүндүлел таңмылалын чыскаарган.

ПКАП ТК-ниң Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, ПКАП ТК-ниң секретарылары, партияның болгаш күрүшениң өскө-дааш ажылдакчылары эш Л. И. Брежневти удаан. ССРЭ-ниң Польша Улус Республикада элчини С. А. Пилотович, совет элчин черинің ажылдакчылары удаазинериниң аразынга тургаржыр.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Герек хүндүлел таңмылалының чыскаалын эртип көргеш.

Леонид Ильичиге орук-суур эки чедерим күүлер дээш муңмуй варшаважылар аэродромга чыылган. Оларның-биле ол чылыы-биле байырланнган. Аңаа харын кылдыр: «СЭКП дазгерезин!», «Найырал-Тайбың!», «Эки орук-суурну күүдевис!» — дээш, үнмер чаңгылалын тургаш.

ССРЭ-ниң болгаш Польшаның күрүне гимнерин күүсеткеш. Эш Э. Герек болгаш өскө-дааш польша удуртукчулар эш Л. И. Брежневти самолёттуң чадазынга чедир үзээш, ооң-биле чүректиң хамыыдаш байырлашкан. Пионерлер эш Л. И. Брежневке чечектер тывыскан.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ниң Чигине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков болгаш А. И. Блатов олар база чорупканнар.

• • •

СЭКП ТК-ниң Чигине секретары эш Л. И. Брежнев июль 22-де Варшавадан Москвада эш чедип келген.

ССРЭ-ниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ниң кежигүннери П. А. Абрасимов, Б. П. Бугаев, Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, К. У. Черненко, И. А. Шелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ниң Чигине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, СЭКП ТК-ниң харыысалгалыг ажылдакчылары уткаан.

ПУР-нуң ССРЭ-де херектеринге түр бүүдүүрткен В. Иварай утказынарының аразынга турган.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ниң Чигине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков болгаш А. И. Блатов олар база чедип келгеннер.

БӨГҮН — „ТУВИНСКАЯ ПРАВДА“ СОЛУННУҢ 50 ЧЫЛЫ

Республика солуну «Тувинская правданы» «Хүндүлелдин Демдээ» орден-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

Тыва АССР-ниң ажылчы чонварының коммунистиг кижизидилгезинде, ажылагый болгаш культурага туружуушкунуның сорулгаларын күүседиринче оларны мобилизастаарында, ажылчы чонларны найыралга болгаш пролетаржы интернационализмге кижизидеринде, тыва улустуң амыдыралынга төөгүдүр базынарыны — совет улустуң ачы-дузага өг-бүлезинге эки турабиле каттыжарын белетээринге улуг роль-ду ойнаан.

Ооң соонда чылдарда ол областың партия организациязының удуртулгазы-биле Тываны шаандакы хожудаңгай край турганындан экономика болгаш культура талазы-биле сайзыраңгай республика болдурар дээш демиселиг үүктел чок чорудуп келген.

Бежен чылдарның дургузунда солун марксизм-ленинизмниң улуг идеаларын чон массага чедирип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштинн база дашткы политиказын идепкейлиг пропагандалап келген. Ол областың партия организациязының ажыл-агый болгаш культура туругузуушкун айтырыгларын шийтирээринге, ажылчы чонларны коммунистиг ёзугга кижизидеринге дузалап турар.

Коммунистиг партия, ооң Лениниң Төп Комитединиң СЭКП-ниң XXIV съездизининң шийтирлерин, тоску беш чылдың онаалаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырары-биле, совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер дээш парлалганың ролүн улам ыңай бедидеринче дектаамал кичээнгейлиг салыы турар.

Амгы хүнде, кажан парлалганың ужур-дузазы бедип турар үеде, солун бодувуң масса, актив-биле харылзаазын улам быжыглаа, калбартып, херек кырында коскү чижеатер-биле мурнакчы коллективтерниң, чаартыкчыларың дуржулгазын, чедиишкиннерин, бүдүүлгезиниң депшилгелиг арганарын пропагандалап, оларны амыдырага херек кырында боттандырар дээш могаг-шыдаг чок демисежин, кижилериниң ажы-чанында идей-политиктиг болгаш моральдыг эки шынарларны кижизидип, оларны шийтиледдиң мурнуга харыысалгалыг болурунга кижизитпишаан, ажылчишке бар четпестерни дидимнээп, созуп бодунуң парлаан материалдарының дээштиин чедип алыр ужурлуг.

Кол кичээнгейни амыдыралдан алган эң бодүүн болгаш чугула фактыларже, коммунистиг туругузуушкунуну амыдыралындан алган чижектерже угландырар деп, В. И. Ленинниң чагыгларны ам совет парлаазига кажаттыындан-даа артык ужур-дузалыг, эргежок чугула болуп турар. Лениниң ол чагыгларны күүсеп, «Тувинская правда» солун ооң коллективи, авторлар активи солуннуң коллективтиг пропагандист, агитатор биле организатор болуур ролүн улам бедик көдүрер ужурлуг.

СЭКП обкому, республиканың Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели «Тувинская правда» солунга, ооң коллективиге, ажылчым болгаш өөдээ корреспондентилерге СЭКП-ниң XXIV съездизининң шийтирлерин амыдырага чедиишкиннг боттандырарының демиселиге чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерин күзеп тур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИ

«ТУВИНСКАЯ ПРАВДА» СОЛУНГА

СЭКП Тыва область комитеди, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели «Тувинская правда» солунуң бежен харлаан юбилейи-биле холбаштыр редакциянның коллективиге, солунуң ажылчын болгаш көдээ бажыкчыларынга, номчукчуларынга изиг байырны чедирип тур.

«Тувинская правда» — республикага эң баштай парлаттынып агеленээн солун. Ол Тывага улусчу-демократтыг туругузуунуң быжыглаарында, ажылчы чонларны депшилгелиг социаль-политиктиг болгаш экономиктиг чаартылгаларны боттандырарынче мобилизастаарында, ажылчы чонларны найыралга болгаш пролетаржы интернационализмге кижизидеринде, тыва улустуң амыдыралынга төөгүдүр базынарыны — совет улустуң ачы-дузага өг-бүлезинге эки турабиле каттыжарын белетээринге улуг роль-ду ойнаан.

Ооң соонда чылдарда ол областың партия организациязының удуртулгазы-биле Тываны шаандакы хожудаңгай край турганындан экономика болгаш культура талазы-биле сайзыраңгай республика болдурар дээш демиселиг үүктел чок чорудуп келген.

Бежен чылдарның дургузунда солун марксизм-ленинизмниң улуг идеаларын чон массага чедирип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштинн база дашткы политиказын идепкейлиг пропагандалап келген. Ол областың партия организациязының ажыл-агый болгаш культура туругузуушкун айтырыгларын шийтирээринге, ажылчы чонларны коммунистиг ёзугга кижизидеринге дузалап турар.

Коммунистиг партия, ооң Лениниң Төп Комитединиң СЭКП-ниң XXIV съездизининң шийтирлерин, тоску беш чылдың онаалаларын амыдыралга чедиишкиннг боттандырары-биле, совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер дээш парлалганың ролүн улам ыңай бедидеринче дектаамал кичээнгейлиг салыы турар.

Амгы хүнде, кажан парлалганың ужур-дузазы бедип турар үеде, солун бодувуң масса, актив-биле харылзаазын улам быжыглаа, калбартып, херек кырында коскү чижеатер-биле мурнакчы коллективтерниң, чаартыкчыларың дуржулгазын, чедиишкиннерин, бүдүүлгезиниң депшилгелиг арганарын пропагандалап, оларны амыдырага херек кырында боттандырар дээш могаг-шыдаг чок демисежин, кижилериниң ажы-чанында идей-политиктиг болгаш моральдыг эки шынарларны кижизидип, оларны шийтиледдиң мурнуга харыысалгалыг болурунга кижизитпишаан, ажылчишке бар четпестерни дидимнээп, созуп бодунуң парлаан материалдарының дээштиин чедип алыр ужурлуг.

Кол кичээнгейни амыдыралдан алган эң бодүүн болгаш чугула фактыларже, коммунистиг туругузуушкунуну амыдыралындан алган чижектерже угландырар деп, В. И. Ленинниң чагыгларны ам совет парлаазига кажаттыындан-даа артык ужур-дузалыг, эргежок чугула болуп турар. Лениниң ол чагыгларны күүсеп, «Тувинская правда» солун ооң коллективи, авторлар активи солуннуң коллективтиг пропагандист, агитатор биле организатор болуур ролүн улам бедик көдүрер ужурлуг.

СЭКП обкому, республиканың Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели «Тувинская правда» солунга, ооң коллективиге, ажылчым болгаш өөдээ корреспондентилерге СЭКП-ниң XXIV съездизининң шийтирлерин амыдырага чедиишкиннг боттандырарының демиселиге чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерин күзеп тур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИ

В. П. Филипповка Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы атты тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

Совет парлалганың хөгжүдезинге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты «Тувинская правда» солунуң редакторуну Всеволод Петрович Филипповка тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 19.

«Тувинская правда» солуннуң бөлүк ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

Парлалгага хөй чылда үреттүнелдиг ажылы дээш база «Тувинская правда» солуннуң 50 чыл ою-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаары болза:

Александр Иванович БОНИННИ — үлетпүр киласизинин эргелекчизи;

Лариса Петровна КЕНИН-ЛОПСАННЫ — чагаалар болгаш ажылчын, көдээ бажыкчилер киласизинин эргелекчизи;

Светлана Владимировна КОЗЛОВАНЫ — культура киласизинин улуг корреспондентизи.

Василий Лаврентьевич МАСЛОВТУ — «Тувинская правда» солуннуң редактору;

Тимофей Васильевич СЕРМАВКИННИ — партийжи амыдырал киласизинин эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 19.

ПУР-НУҢ СЕЙМИНИҢ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА, июль 21. (СЭТА). Польшаның тургустунганыңын 30 чылынга холбаштыр Польша Улус Республиказының сеймининң байырлыг хуралы ол хүн болган.

Аңаа сеймниң депутаттары, Полышаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң кежигүннери, чазактың кежигүннери, революстуг демиселдиң хоочуннары, политиктиг партияларның удуртукчулары, хөй-кижи организацияларының талыалекчилери, Польшаның күш-ажыл мурнакчылары чыылган. Хуралга аңы-дуңма социалистиг чуртарның делегациялары олурушкан.

СЭКП ТК-ниң Чигине секретары Л. И. Брежневти, ПКАП ТК-ниң Бирги секретары Э. Геректи, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньскийни, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевичини, Польшаның партия база күрүне секретаа көскү ажылдакчыларын депутаттар үргүлүлелдиг, диңмиттиг адыш часкаашкынары-биле уткаан.

Байырлыг хуралды Польша Улус Республиканың сеймининң маршалы С. Гупва ажыткан. СЭКП ТК-ниң Чигине секретарынга ол изиг байыр чедирген. Эш Л. И. Брежневтин бо хуралга киржип туралы польша улустуу Совет Эвилелиниң улустары-биле харылзаштырын түрүп аңы-дуңма найыралдың илерели болуур деп С. Гупва чугаалаан.

Улусчу Польшаның 30 чыл ооңга тураскаган делегейгей илеткелди ПКАП ТК-ниң Бирги секретары эш Э. Герек ылган.

Ооң соонда СЭКП ТК-ниң Чигине секретары эш Л. И. Брежневке сес берген. Хуралдың киржикчилери ону диңмиттиг, үргүлүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эш Э. ГЕРЕКТИҢ чугаазы

Бистиң бүгү чуртувуста, Балтикадан Карпаттарга чедир, Бүдүн Одрага чедир, чер болганда польша чугаа дыңналып, польша үреткер соп турар черлерде чоргаарадың болгаш өөрүшкүүнүң демдээ бөгүн чалгып турар деп, Э. Герек чугаалаан. Социалистиг Полышаның — улусчу Полышаның бодунуң тургустунганының 30 чылын бистиң улусувус бистиң төөгүвүске туруп көрбээн чаартылгаларның өндүр улуг чедиишкиннери-биле демдеглеп турар. Бо улуг юбилейниң хүннеринде бүгү польша улус бодунуң Төрээн чуртунуң дугайында эң изиг сагыш-сеткилиг болгаш бедик бодалдыг илергейлеп, уткуп турар. Ооң бөгүнгү овур-хевиринде, ооң кайгамчык улуг чаартылгаларында бистиң күш-ажылывыс, чүрээвистиң ханызындан сагыш салыышкынывыс болгаш оолдарның шынчыылы сиңиккеп.

Улусчу Польша — салгалсалгал политиктарның маадырлыг күш-ажылы болгаш туруштуг күш-ажылы-биле күзеп, чүткүл чоранны Төрээн чуртуу апарган деп долу эргебиле чугаалап болуур бис.

Бөгүн бисте бар чоргаарлатпыл турар чүүлдеривисти, делегейге бистиң бо хүнүвүтүг база туружувусту тодаралып турар бүгү чүүлдерни эртекен чылдарның, он-он чылдарның перспективазын амыдыр турар, ону ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенциянның карак-кызыл күш-ажылы-биле, чиик эвес күш-ажыл-биле, чамдыкта берге түрөтээшкиннериң үнезин-биле тургускан Шүлүлээ-даа ол күш-ажыл Польшаның күштерин улгаттырарынга болгаш чоңнуң чаагай чоруунга бараан боон келген. Ол күш-ажылывыс утказы болгаш үре-түңнели социализм-биле хаңы харылзаалыг.

Социализм чоңнуң чогаадыкчы күштерин хостаан, хөгжүлдеге бедик темпкин бергеп. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эгезин салганы кижи төрелгетекинің депшилгезинің төөгүлүг оруунче бистиң чуртувусту углап киргеп.

Польша улустуң хөрээ дээш демисежин турган улустуң маадырлыг оолдары — ажылчыл шимчээшкиннериниң демиселчилери Полышаның идегелии болгаш чаагай келир үезин социализм-биле харылзаштырып турган. Улусчу Польша туругустуларының муруузында хостаалгалыг демисел чоруп турган, бистиң улузувус гитлержи экелекчилерге удур делегейгейин ийиги дайынының фронтуларынга, тулчуушкуннар шелдерининге болгаш удурлажыышкынының чажыт шимчээшкининге маадырлыы-биле тулчуп турган.

Ол чылдарда чоңнуң хуу-салымы дээш харымаалганың төөгүлүг берге шылгалдаларың, польша күрүнеи туругузар дээш согыш салыышкынны революстуг ажылчын шимчээшкиннин баштаан социал депшилгенің күштери болдунга алган турган. Польша коммунистиг партия чүртка болгаш Совет Эвилелиниге политиктиг утаан-бодалы, чоңнуң мурнакчы күштерин каттыштырып турган Полышаның Ажылчын партиязының программазы, ол программаны бүгүлаар калбаргаң чепсектиг демисел шынар талазы-биле чаа политиктиг байдалды туругузарынга чедирип келген.

Совет Армия-биле эвилелдежйп алгаш, улуттаашкыдан польша улусту каагылаар алган тиллелге хамаарышпас чорукту чедип алырының шийтирлиг үүдезинга болган. ССРЭ-ге туругуска польша армияның дайынчылары, гвардия Людовойнуң партиязинары болгаш Людовойнуң армиялары, а ооң соонда Полышаның улусчу шеринің дайынчылары төрээн черин хостап, улусчу эргө-чагырганың фундаментизин салган. Бо дээрге чаа Польша-дыр, ооң эгезин национал хосталганың польша социалистиг чурттарда дет. сайзыраңгай чүрү кылдыр хуулдурган. Кошкак сайзыралдыг, хамааржылгалыг, буржуаз-помещик туругузулуг турган Польша ам хамаарышпас болгаш тускайлаң догуннаап, хосталган улувуның чаңгыс эптиг-биле күштүг, делегейге шынап-аа алдарлыг, сайзыраңгай үлетпүрлүг социалистиг күрүне апарган. Хамык үжүр шак мында. Бөгүн силерге янчангаш ачы-дуңма ёзу-биле изиг байыр чедирип турар-дыр бис!

Ооң бээр үш чыл болду. Полышаның Каттышкан ажылчын партиязының VI съездизинге кээп чораан мел. Чурттуң иштилеп туругузуун улам ыңай хөгжүдериниң нарын айтырыгларын шынап-ла эш хуузунда пайыралдыг чугаалажып, тыптып келген берге-лерни ажып эртерииң арганарын тодаргайлаан турганын черле утпас-тыр мен. Деп Комитеттиң саналын ёзугаар съезд экономиканы хөгжүдерииң темпилерни шийтирлиг дүргедерии болгаш ону үнделии болдургаш, чоңнуң амыдырал депшилгелиг бедидерии кол утланышкыны болдурган. Ол съездиниң айыткан углаашкыларын амыдырага чедиишкиннг боттанып турар деп чүвеге силер-биле кады чүректиң ханызындан өөрүп турар-дыр бис, эргим польша өнүктер.

Съездиниң шийтирлерии күш-ажыл киласизиниң чаагай чоруунче партияның сагыш салыышкынынга сорук киргеп. Польшаның ажылчын аңгызы, бүгү ажылчы чону ону тодаргай көрүп турар. Олар партияга бүзүрээр, ооң политикажыл чүүлдүзүүн, деткип турар. Ам бүгү чуртта нептереэн күш-ажылчы көдүрүлүшкүн ооң тыптып үнген. Полышаның каттышкан ажылчын партиязы болгаш эш Эдвард Герекке баштаткан ооң удуртулгазы мичээнгей бедик алдарлыг.

Полышаның каттышкан ажылчын партиязы чурттуң национал байлаан төөгүлүг ыяш хуусаада үлам улгаттырар, сайзыраңгай социалистиг ниитилелээн туругузар сорулганы салган. Ол болза улуг болгаш чаагай сорулга болгай.

Үлетпүрге улуг үүлени боттандырар болгаш көдээни улам көдүрериң хандырар, Полышага социалистиг туругузуушкунуң өске-даа онзагай айтырыгларын шийтирлээр апаар силер. Ук ажыл, бодавыже берге, улустуң чогаалыкчы күштериниң шудургу ажылдазарын, кижи бүгүдезиниң бедик мезереллиг, сагыылга-чуруумнуг, ёзулуг күш-ажылчы сорук киринижиниг болурун, бүгү күжүн бээрии ол негээр.

Бергелерге база таваржыа эртер апаар силер, ол бергелер буржуазтыг Полышага кайы хөй турган дорайгаш-хын бергелери эвес. Ол болза өзүлдениң, дүргеп бурунгаарлаарының бергелери болгай, эштер.

Бистиң совет чуртувустуң кайы хире шалыпкын хөгжүп турарын билир силер. Үлетпүрге болгаш көдээ ажылагыга күш-ажылчы бедик идепкей, чүрүлчү үлгадын турар бүзүрүлге планнарын чедиишкиннг күүседири — ССРЭ-де коммунистиг туругузуушкунуң ангы үе-чадазының улгадыышкынының чажыт шимчээшкининге маадырлыы-биле тулчуп турганы

СОЦИАЛИСТИГ ПОЛЬША ЗО ЧЫЛ БОЛГАН

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Эгези 1-ги арында).

Силер — бистиң польша өңнүктеривис — чуртуңарның эргелерин кызгаадар болгаш базымчалаар хөй санныг ораадажымышкыларга удур, оон амгы, төөгү ёзугаар чаптуг кызыгаарларын делегейге заңгалзавашкын чок хүлээп көргөн турары дээш шулургу демиселди чорудуп келген силер. Ур ye дургузууда болган ол берге демиселиң бүгү чүүлдерин силер-биле кады туржуп келген бис. Амгы үеним үлетпүрүн тургузуп алыр дээш шулургу ажылдап келген силер. Силерниң ол ажылыңарга база шыдаар шаавыс-биле дуталажып келген бис. Улустарның социалистиг чаалап алышкынарын акы-дүңма өске чуртталыр принциптери биле хевирлерни бистe бар. Коллективтиг организацияларывыс дуржулгалыг апарган, бижыга берген. Варшава Керээни тайбың биле социализмниң идегелиг, дээштиг чүүлүн болуп берген. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели социализм чуртталарының экономика интеграциязының төөгүдүг ажылының чорудаарынга бодунуң бүгү практиказы-биле дуза чедирип турар. Бүдүрүүшкүнү кооперативтеринден болгаш специализастаарындан, эртем-техника талазы-биле солчуушкуннар кылырындан чуртталарывыстың кайы хире ажыкдүзе ап туралын шупту-вус тодаргай көрүп тур бис. Демократтыстырыл газымында чуртталарывыстың ажылдарын, ажылдаарывыстың аргалары биле күрээвирларын улам идепкейлиг ажылаар, социалистиг демократтыстырылгазында тургустуткан чаа харылзаа хевирлерни хөгжүдер болгаш ханыладыр бүрүү шиитпирлиг бис.

Соолгу чылдар дургузунда акы-дүңма партиялардың идеология талазы-биле дем-каттыштырыл газының ажылдаары алдын күштелип турар апарган. Ол шиитпирлеэр аргаларны тыварында боон турар. Акы-дүңма чуртталда социалистиг тургузуушкунуң болган ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадавыста масс аларны коммунистиг ёзу-биле кижилеэри, иишпилел мезереливиң денгелии, иишпилел моралының денгелии бедидеринде, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өөрүкшүлүнүң ССРЭ биле ПУР-нуң аразында мөңге-болгаш бүзүлбас найыралды демиэс кылыы турасказал белекти — Кострома областың мастерлериниң урансимилиге кылыгларын ПКАП-тың Төп Комитединге, ПУР-нуң Күрүне Чөвүделиниң болган Министрлер Чөвүделинге тывыскаа.

Дараазында ПКАП ТК-ниң Бирги секретары эш Э. Герек чүве чугаалаан. ПУР-нуң Күрүне Чөвүделиниң мынчаар чугаалап турар докладының номчаан: Польша биле Совет Эвилелиниң аразында акы-дүңма бүзүүнүң харылзаазының бадыткал, бүзүлбас совет-польша найыралды болгаш Польшаның аймак чок баай хамаарышпас чоруунга' оон төөгүлүг чугулазының онзалап демиселдевишваан. Совет Арминиың иишти хосталга дээш демисежип, хамың төөкеи хөй миллион солдаттарынга' ан бедик хүндүткелди илереглишаан. Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүдели фашистиг Германияны ылыга шаварынга база польша черлерни хостаарынга хууда шылгарангай салыышкыны дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитединиң Чингине секретары эш Леонид Ильич Брежневти Виртути Militari орденниң Улуг Крезин аңаа байырлыг байдалга тывыскан.

Леонид Ильич, бистиң бүгү үлүзувус Силерниң дугайынарда чаагай сагыш-сеткилиг, Совет Эвилелиң удуртурунга Силерниң шылгарангай ролыңарның дугайын билир бис. Силерни бистиң шиирлеэр онзувус деп билир бис.

Делегейниң ийиги дайыныың чылдарында гитлержи эжелекчилерге удур демиселге Силер, Совет Армиянын маадырлыг хүрээлениите турун, бистиң польша черни дайынчыларның бирээн боон алган, хостайканыларның дугайын билир бис. Польша черни хостааны аңаа гитлержи эжелекти узуткап, бистиң уйгусту өлүмнүг узуткаашкыдан хостаан.

Польша улус совет дайынчыларның, олардан бистиң черинеке өлген чүс-чүс мун кижилериниң тураскаалын кадагалап турар. Бистиң найыралывис мөңге болуру ышкаш, бистиң өөрүп четтиришкинивис болгаш бистиң ынчыг угаан-бодалывыс база мөңге.

Эш Брежнев, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыныың улуг программазын күүседир эчиге сорулгалыг Силерниң делегей ареназында ажыл-чорудулганар, ол ондур улуг тиилелгенниң. Силерниң салыышкыныңар кирген тиилелгенин түңнелдерин быжыглаарынга кайгамчыктыг барган боон турар.

Бистиң улус болгаш бистиң партия тайбың дээш демиселдин ол улуг хераанга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы-биле болгаш улуг совет улус-биле эп-сеткилин долузубиле каттыштырып турар. Эргим Леонид Ильич, Силерге польша улустуң улуг хүндүткелин база катап хереченилеп, бадыткаарын күзеп тур мен.

Чыыллаанар диниттиг алыш часкап турда, эш Э. Герек бедик шанналды эш Л. И. Брежневке тывыскаш, аңаа изиг байыр чедирген.

ПКАП ТК-га, ПУР-нуң Күрүне Чөвүделиниг болгаш Министрлер Чөвүделиниге чүректин ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны: бо минуталарда маган сагыш-сеткилим кайы хире өөрүшкүлүгүл дээрзин билип тур боор силер деп бодап тур мен. Польшаның Каттышкан ажылчын партизы, польша чазак болгаш бүгү польша улус 30 чыл эрткенге безин фашизмге удур демиселге польша шериг-биле кады Совет Армизының кылган дайынчы маадырлыг чорууп ыдыктыы-биле ыяк билип, боттарының угаан-бодалыдан ыраттайн турао-дыр. ПКАП Төп Комитединге, ПУР-нуң Күрүне Чөвүделиниге, ПУР-нуң чазаанга, бүгү польша улуска бо тураскаал дээш, силернин мени бедин-биле үнелеп көрүп турарынар дээш эң изиг хүндүткелди болгаш өөрүп четтиришкинии илереткирин менээ чөпшээреп көрүнер.

Химиктиг дайынны чорударының эң-не айылдыг өлүмнүг чепсектерин, а ол ышкаш долгонаар турар бойдуска салдар чедирер чепсектерин дайын соруглаларына ажылдаарынга удур утландыр ССРЭ биле АКШ-тың аразында чедип алдынган дугуржуушкунарның-даа тайбының херээнге ажыктыы база илдецдир.

Боттарының дайынга белеткелдерин күрүнелериниң кызыгаарлаарының буянныг чазаг үлегер-чижээ боон турар практиктиг хемчеглериниң шак бо бүгү комплекизи чер кырынга тайбының быжыглаарын күзеп чоруур бүгү кижилериниң эрге-ажыктарынга өөрашыл турар деп бодаар бис. эштер. Чогум-на моон ужурунда совет-америк чугаалажылышкынналарның боттуг түңнелдери бүгү делегейге калбаа-биле деткиткен.

Бистер улам-на хөй чүүлдерни күзээп болгаш улам-на улуг чүүлдү кылырынга белеп турган ийик бис деэрзин чугаалап болур мен. эштер. Совет Эвилели, иишпилел, ядролуг чепсектиң чер аданга чоруттунар бүгү шенелделериң бүрүн соксадыр дугайында дугуржулганы чэрарииге белеп. Бистер ядролуг чепсек ап чоруур совет болгаш америк корабльдерин база сут алдынын хемелерин 'шуптузун Чер-ортуау далайдан ырадып үндүрер дугайында дугуржун алыры база-ла ажыктыг деп санап турар бис. Ашаа хамаарыштыр дугуржуушкунуң амдыызында чедип ап шидаттынмаанын харааданчыг-дыр. Ындыг-даа болза, бистин бо саналарывысты амыдыралга боттендырары тайбынны быжыглаарынга ба беттуг салыышкын болур болгаш ону хөй-хөй чурттарның улустары сеткилдин улуг ханмышкыны-биле уткаан турар ийик деэрзинге бүзүрелиг бис. Бо айтырыглар талазы-биле дугуржулганыларын болдуиуп болур үези чедип кээр деп мизнир апаар бис.

Совет Эвилели биле АКШ-тың аразынга таарымчалыг харын-даа найыралдыг деп чугаалап болгу дет харылзаалар-ны чогумчуткан турар чорук тайбының деэрзинге боттуг түгүлээ ужур-дузалыг болур деэрзинге маргылдаа турбас Ынчаарга улустар аразының харылзаалдарын, ол-ла кергинин чугаалажылганы чаа-бүрүзүнүң ажыктыг чүве-дир, мынчаган бистерии ол «дужүт берииишкинээ» дижирп чүүлдүң ужун Бармын чүкке «сөртөө-долуг төлезин» дээр дугайында чугааларны барыын талаку парлалгадан чакдыкта көрүп болур боор-дур. Ындыг үзел-бодал, бир эвес оон-даа дора деп согласезе-даа чөрле дыка чиктиг бодал-дыр!

Тайбың—диптиң чоон-даа, барыын-даа чүгүнде бүгү улустарга эргим үнелиг чүүл болгай. Олар шуптузу боттарының кызыгаарлары магадылаттынган, а келир үе дайынчардан чайлаттынган турарыга соңуургалыг. Европейжилер эрткен үеде агрессияга удур, дайынга удур инээмиттыг хемчеглер алдынмайн турганының ужун хөй-хөй миллион кижилериниң амы-тынындан когарап качыгдаан болгай. Ынчангаш бижыг тайбыныы болгаш бижыг, хандыртыныган айыыл чок чорукту күзевес ийик бис. Ооң чаа бадыткаашкыны дээрге, грек шериг эрге-чагыргазының чүүл-биле-даа чылдагаан чокка кылган чепсектиг агрессиязының түңнелиниде болган Кипрге болуушкудур. Ол дээш харылсаалганы НАТО-нуң чамдык бөлүктери чүктеп турар, чүге дээрге олар Киприң хамаарышпас чорууна таарышпайн турарлар. Киприң иштики херектериге даштыкыдан шериг күжү-биле холгаарлаашкыныы соксадырын болгаш грек агрессиязың мурнунда хамаарышпас бот догуиналшкыныыг күрүне боон турган кирп байдалын катап тургузарын Совет Эвилели, социалистиг чурттар, тайбыгга ынакшылдыг бүгү күрүнелер шиитпирлэн-биле иеген турар.

Дайынның болгаш агрессиязың күштери боо-чепсээн амдаа салбаан.

Социалистиг чурттар тайбыныың дайзынмарының чимзешишкиниерин көрбейн барып, оортан чогуур түңнелдерни үндүрбейн барып болбас. Бистиң мурнувуста — улус-ла болгаш шынгыы айтырыглар туруп турар, бис оларны ажыл-херектиң үзамдыктырын соңгаэрлатпайн, ол айтырыгларны шиитпирлээр база катап шиитпирлээр апаар бис.

Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар ышкаш, чепсегленишкинии эңдере, будуруп үндүрелии кызыгаарлаарын, а ооң соолда чепсегленишкинии хызыраанын көргеи шиитпирлиг хемчеглерни алырына белеиин чаңгыс эвес удаа медеглээн. Ылаигыя Европада чепсегленишкинии болгаш чепсектиг күштерни кызыраанының дугайында бистер база катап чугаалап тур бис. Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээни улам ажыктыг болгаш бүгү талалыг ажыглаары мурнукузуи-даи артык чугула боон турар. Бистер ол ышкаш чепсегленишкинии дүжүрер дугайында Бүгү-делегей конференизиниң столунуң артында олуруптарына шагаа-ла белеи бис. Бар боон тудар белүглеиишкиниерииң аразында удур туржур чорукту кошкадырынче, а кедиинде баргаш—оларны шуут узуткаарынче үглаигаи баймнар дугайында дугуржурунга база-ла белеи бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистер дээш ажыл-херек черле

соксавас.

Эштер! Чус-чус чылдарның дургузунда Европага, чүгле Европага эвес, харын салгал бүрүзүиге-ле «бодуиуң дайыны» таваржып келген болгай. Бистиң салгалывыс кижи төрелгетеиниң төөгүзүиде ең-не хоозуралдыг дайыиның аарберге чүүлдерии чүктеп эртер ужурга таварышкан. Ооң сорбулары бистиң аравыста миллион-миллиои кижилерде, бистиң чурттарывыстың черииң кырында, бистиң улустарывыстың угаан-бодалында артып калган. Олар дайынга олген кижилерииң мурнуига, бистиң херээвисти уламчылаар кижилериии мурнуига дириглериии, бистериии хүлээлгевис дугайын бистерге сагындырып турар.

Оя бедик хүлээлге дугайын акы-дүңма Польшаның хүндүлүт шанналы — Виртути Militari орден иеңээ база катап сагындырган. Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүделиниң ындыг орденни — дайынчы ачы-хавыяалыг болганы дээш дээш шанналлы тывысканынга өөрүшкүүиүг чажырбас мен.

Бо бедик шанналды бистиң чурттарның, бистиң улустарның агрессорга удур тулчуушкуииарның кадыг-дошкун хүнненде болгаш тайбың чогаадыкчы күш-ажыллыг хүнненде-даа канчаттыиып, тургустуган улуг чайыралыың демдээ кылыр хүлээп ап турмен. Бодумнуң дугайында чугаалаар болза, мен солдат чораан болгаш солдат боон-даа —тайбыиың солдазы, коммунизм дээш демиселчилериииң улуг армизыиыың солдазы боон-даа турар мен. Социализминиң болгаш тайбыиың эрге-ажыктарына бараан болурундаи, улустар аразында найыралды болгаш акы-дүңмалыкты чоруктуу быжыглаарының эрге-ажыктарына бараан болурундаи улуг вас-кежии коммунист кижизе чок. Эргим эштер, чүрекке эң-не чоок ооң өске идеалдар меңде чок чораан болгаш чок-даа.

Кижи төрелгетеи чүс-чүс чылдарда бодуиуң айыыл чок

ажыктыг чүве-дир, мынчаган

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ПОЛЬША ОРДЕННИ ТЫВЫСКАНЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Июль 21-де сеиниин колониалыг залынга СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежневке Польша Улус Республиканың Дээди шанналы — Виртути Militari (Айыычы эрес чоруу) орденнии Улуг Крезии аңаа байырлыг байдалга тывыскан.

ПКАП ТК-ниң Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүделиниң Даргазы Г. Яблоньский, ПУР-нуң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүннери болган кежигүннүг кандидаттар, ПКАП ТК-ниң секретарьлары, ПУР-нуң өске-даа коскү партийжи база күрүне ажылдакчылары чораан.

Күрүне Чөвүделиниң болган чазакчын кежигүннери, сеиниин маршалы болган оралакчы маршаллары, политиктиг партиялардың болган хөй-ниинги организациязыларының удуртукчулары, польша шериниң гемералдары, офицерлери, культураның болган эртемниң ажылдакчылары, күш-ажылдың мурнакчылары база аңаа кээп, олурушканнар. Ол ышкаш Варшавада турар дипломаттыг төлөө черлериниң баштыинары, польша болган ханпыкы журналистер база хүлээп алышкынга барганнар.

Күрүне Чөвүделиниң Даргазы Г. Яблоньский СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежневке чүректин ханызындан байыр чедирген. Силернии маиаа аян-чоруунар, бистиң юбилейивистя байырлаарынга Силерниң киришкеиинер Польша биле Совет Эвилелиниң аразында акы-дүңма өзүлүнүң найыразының, бүзүлбас эвилелиниң болган сырый кады ажылдажылганың чаа чайыиналчак хереченизидир деп ол чугаалаан.

Бистиң партиявыя болган бистиң улустуң изиг байыр чедирип, эң эки чүүлдерии күзеп турарын совет коммунистерге болгаш Советтер чуртунуң бүгү ажылчы чоннарыиға дамчыдып көрүнер, ол ышкаш бистиң улустуң улуечу Польшаның 30 чылын байырлаан хүннеринде илереткеии акы-дүңма өзүзүнүң найыралчы сеткил-сагыжың оларга база дамчыдып көрүнер.

Хүлээп алышкын чүректин ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

БАЙЫРЛЫГ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП Төп Комитеди, ПУР-нуң Күрүне Чөвүделиниң Министрлер Чөвүделиниң Польша Улус Республиканың 30 чыл ойига холбаштыр июль 22-де хүлээп алышкын кылган.

Хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежнев, ПКАП ТК-ниң Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүделиниң Даргазы Г. Яблоньский, Министрлер Чөвүделиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүннери болган кежигүннүг кандидаттар, ТК-ниң секретарьлары, ПУР-нуң өске-даа коскү партийжи база күрүне ажылдакчылары чораан.

Күрүне Чөвүделиниң болган чазакчын кежигүннери, сеиниин маршалы болган оралакчы маршаллары, политиктиг партиялардың болган хөй-ниинги организациязыларының удуртукчулары, польша шериниң гемералдары, офицерлери, культураның болган эртемниң ажылдакчылары, күш-ажылдың мурнакчылары база аңаа кээп, олурушканнар. Ол ышкаш Варшавада турар дипломаттыг төлөө черлериниң баштыинары, польша болган ханпыкы журналистер база хүлээп алышкынга барганнар.

Күрүне Чөвүделиниң Даргазы Г. Яблоньский СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежневке чүректин ханызындан байыр чедирген. Силернии маиаа аян-чоруунар, бистиң юбилейивистя байырлаарынга Силерниң киришкеиинер Польша биле Совет Эвилелиниң аразында акы-дүңма өзүзүнүң найыразының, бүзүлбас эвилелиниң болган сырый кады ажылдажылганың чаа чайыиналчак хереченизидир деп ол чугаалаан.

Бистиң партиявыя болган бистиң улустуң изиг байыр чедирип, эң эки чүүлдерии күзеп турарын совет коммунистерге болгаш Советтер чуртунуң бүгү ажылчы чоннарыиға дамчыдып көрүнер, ол ышкаш бистиң улустуң улуечу Польшаның 30 чылын байырлаан хүннеринде илереткеии акы-дүңма өзүзүнүң найыралчы сеткил-сагыжың оларга база дамчыдып көрүнер.

Хүлээп алышкын чүректин ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

ТӨРӘЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный июль 22-де Кремльге эртемниң, культураның ажылдакчыларынга, партия, ажыл-агый болгаш шериг ажылдакчыларынга шаңналдарны тывыскан.

Совет эртемниң болгаш техниканың хөгжүдезинге шылгарангай салыышкыны дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары академиктер А. А. Благонравов биле П. Л. Капицага Ленин орденнерии болгаш «Кадыыр болгаш Маска» ийиги алдын медальдарны тывыскаан.

Онза айылдыг кем-буруу үүлгедикчилерии тударыныың үезинде маадырлыг, врес-дидим чоруу база шалыныкын хөдеп-даа артык чугула боон турар. Бистер ол ышкаш чепсегленишкинии дүжүрер дугайында Бүгү-делегей конференизиниң столунуң артында олуруптарына шагаа-ла белеи бис. Бар боон тудар белүглеиишкиниерииң аразында удур туржур чорукту кошкадырынче, а кедиинде баргаш—оларны шуут узуткаарынче үглаигаи баймнар дугайында дугуржурунга база-ла белеи бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистер дээш ажыл-херек черле

соксавас.

Эштер! Чус-чус чылдарның дургузунда Европага, чүгле Европага эвес, харын салгал бүрүзүиге-ле «бодуиуң дайыны» таваржып келген болгай. Бистиң салгалывыс кижи төрелгетеиниң төөгүзүиде ең-не хоозуралдыг дайыиның аарберге чүүлдерии чүктеп эртер ужурга таварышкан. Ооң сорбулары бистиң аравыста миллион-миллиои кижилерде, бистиң чурттарывыстың черииң кырында, бистиң улустарывыстың угаан-бодалында артып калган. Олар дайынга олген кижилерииң мурнуига, бистиң херээвисти уламчылаар кижилериии мурнуига дириглериии, бистериии хүлээлгевис дугайын бистерге сагындырып турар.

Оя бедик хүлээлге дугайын акы-дүңма Польшаның хүндүлүт шанналы — Виртути Militari орден иеңээ база катап сагындырган. Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүделиниң ындыг орденни — дайынчы ачы-хавыяалыг болганы дээш дээш шанналлы тывысканынга өөрүшкүүиүг чажырбас мен.

Бо бедик шанналды бистиң чурттарның, бистиң улустарның агрессорга удур туржулгаи чокка кылган чепсектиг агрессиязының түңнелиниде болган Кипрге болуушкудур. Ол дээш харылсаалганы НАТО-нуң чамдык бөлүктери чүктеп турар, чүге дээрге олар Киприң хамаарышпас чоруунга таарышпайн турарлар. Киприң иштики херектериге даштыкыдан шериг күжү-биле холгаарлаашкыныы соксадырын болгаш грек агрессиязың мурнунда хамаарышпас бот догуиналшкыныыг күрүне боон турган кирп байдалын катап тургузарын Совет Эвилели, социалистиг чурттар, тайбыгга ынакшылдыг бүгү күрүнелер шиитпирлэн-биле иеген турар.

Дайынның болгаш агрессиязың күштери боо-чепсээн амдаа салбаан.

Социалистиг чурттар тайбыныың дайзынмарының чимзешишкиниерин көрбейн барып, оортан чогуур түңнелдерни үндүрбейн барып болбас. Бистиң мурнувуста — улус-ла болгаш шынгыы айтырыглар туруп турар, бис оларны ажыл-херектиң үзамдыктырын соңгаэрлатпайн, ол айтырыгларны шиитпирлээр база катап шиитпирлээр апаар бис.

Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар ышкаш, чепсегленишкинии эңдере, будуруп үндүрелии кызыгаарлаарын, а ооң соолда чепсегленишкинии хызыраанын көргеи шиитпирлиг хемчеглерни алырына белеиин чаңгыс эвес удаа медеглээн. Ылаигыя Европада чепсегленишкинии болгаш чепсектиг күштерни кызыраанының дугайында бистер база катап чугаалап тур бис. Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээни улам ажыктыг болгаш бүгү талалыг ажыглаары мурнукузуи-даи

„ТУВИНСКАЯ ПРАВДА“

БӨГҮН 50 ХАРЛААН

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫ

Бөгүн—«Тувинская правда» солунунуң алдын юбилейи. Ол дээрге республиканың идейлиг амыдыралынга, ооң партия организациязының ажыл-херээнге чугула болуушкун. Бо алдын юбилейни бис, совет улус СЭКП Теп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, Совет Чазактың, эш Л. И. Брежневтиң болуунуң бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалаглыг күүзүн күштелдиреринче, ажылчы чоннарның материалдыг чазагай чоруун улам бедидиреринче, чер кырынга быжыг тайбынны тургузарынче улгандырган политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип, ону түүлдүтүүнүн турар үеде байырлап эртирип турар бис.

Декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, партинга болгаш совет улуска СЭКП Теп Комитединиң Кыйгырыы, Алма-Атага болган хуралга, Бауман сеңгулда округунуң сеңгүкчуларынга, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаалаарынга кол уланышкынналары база түнелзери коммунистерге, чуртуң бүгү ажылчы чоннарынга, тайбың дээш демисел-чилерге толаргай оруктар айыткан, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкининг боттандыларының аргаларын айыткан.

Массаның коллективтиг пропагандизи, агитатору болгаш организаччыы болуп дел ленинчи чагыгларга шынчы болуп, «Тувинская правда» солун чуртуң эске бүгү он беш мун солуннары, телевидение, радиозу-биле кады партияның докумептилериниң үзүүр-утказын кижи бүрүзүнүң мээ-медеренинге чедиреринге оралдажып, чоннуң чогаадыкчы энергиязын тургустунган сорулгаларны боттандырарынче мобилизастап турар.

«Тувинская правда» солунунуң номчукчулары эрткен 50 чылдың дургузунда ооң 8972 номерлерин алган. Номер бүрүзү — бөмбүрзектиң амыдыралынче сонга-дыр, — оларга республиканың, чуртуң ажылчы чоннарының, бүгү делегейниң бүдүүн кижилериниң боттарының идеялдары дээш демиселин, марксизм-ленинизминиң удурлашыкчыларынга өйтүр шавышшкынны берип турганын, экономиканы болгаш социал айтырыгларын шиитпирлээринге үнелиг арга-дүүжүлгаларны үргүлүг чырыдып турган.

«Красный пахарь» солун «Тувинская правданың» баштайгы ады ол. Ол 1921 чылда парлаттынып эгелээн, мынчан тыва улустуң тускай үзүкбижин безин чок турда, ол республиканга кара чаңгыс парлалга органы болуп, көстүп келген. Солунтуң тургустунганы орус улустуң акыдуңма дузазы-биле чуртундан интервентилерни үндүр сывырып, улусчу революциончы боттандырып, В. И. Ленинниң айтыкчы ёлугаар чаа амыдыралды түзүп тургузуп эгелээн тыва улустуң амыдыралынга, Тыва Арат Республиканга политиктиг улуг болуушкун болган. Солуң бодуүн бир дугаар номеринден эгелээш-ле ажылчы чоннарның аңгы-аңгы нация улустарының найыралын улам бызыглаарынче утланды рган сорулганы салган болгаш ол бодунуң эртип келген чартык чүс чыл юбилейинин дургузунда бистиң чуртувустуң улустарының акыдуңмалышкын найыралган, пролетаржы интернационалчы чоруун бижыы-биле пропагандалап, тайылбырлап келген.

Ол ТАРН-ның Коммунистиг партиязының аныяк кежигүннерин ипитилел хөгжүлдезининг билиги-биле чепсегленп, марксизм-ленинизминиң идеяларын пропагандалап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ужур-дузазын чоңга тайылбырлап, партияның политиктиг ажыдының дуржулгазын таныштырып турган. Корреспонденцияларга, мөңгүкү түүлгерге, кол-кол материалдарга номерден номерже Россияда социализм тургузуушкунуңун дугайында, Коммунистиг партияның үлетпүрге индустриализацияны болгаш көдөө ажыл-агыйга коллективизацияны чөөдүп турарының дугайында үргүлүг бижип турган. Ол парлаттынган түүлер араттарның политиктиг билиин бедидиринге улуг ужур-дүзүлүг турган болгаш оларның энергизын феодализмге удур революциязын чедиишкининг доозарынче, хөй-ниитин ажыдыралынга демократтыг эгелээшкиннерин быжыы-биле чоруарынга, экономика болгаш культураны үндезинин-биле эде турғузарынга улуг дузаны көргүскен.

Бижик билбес чорухту узуткаарынга, тыва бижикти тургузарынга ТАРН-ның дайынчы органы — национал парлалганы тургузарынга болгаш хөгжүдүрүнге оларны чаа амыдыралды тургузарының херээнче мобилизастаарынга солуннуң ролю чугаажок улуг болган.

Орус болгаш тыва улустуң найыралы Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында улам быжыккан. Бодукуң пролетаржы күзээлгезинге шынчы тыва улус дайзынга удур ханныг дайынны чорудуп турган совет улуска бүгү талазы-биле дузалап турган. Солун ол дүшкүүрлүг, кадыг-берге үеде номерден номерже тыва улустуң Кызыл Шеригже чорудуп турган белеэнинг акша чыылдазының, мал чорудуп турганың дугайында бижип турган. Ол ышкаш республиканың ажылчы чоннарының эрес-маадырлыг ажыл-ижин, Тываның хөй-хөй хамаатыларының октуг боону холунга тудуп алгаш, Улуг Октябрьның чаазал алышкымчаарын камгалажыр күзелин илереткеп билдиринишкиннерни солун бодунуң арыннарынга парлап турган. Кажан тыва эскадрон фронтуга хиржи бээрге, эки тураалыларның совет дайынчылар-биле кады эртип турар дайынчы оруун, фашистерни чылча шаап турарын үзүктел чок чырыдып келгей.

Тыва Арат Республиканың ССРЭ-ниң хөй националдыг ег-бүлезининг составынга эки тура-биле киргенинин соонда, «Тувинская правда» солуннуң роолю улам улгаткан. 1944 чылдың октябрь 11-ден эгелеп ол ВКП (б)-ниң Тыва обкомунуң, Кызыл дооскомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң органы болган. Солун Тываның ажыл-агыйын социалистиг чаартылгага үндезилеп чорударынче утланган түүлдерин үргүлүг чырыдып, кешкүн аваттарны коллективтиг ажылагыйже, сууржуң чүргээлгеже шилчидиринин айтырыын кол кичээнгейге ап, колхозчу тараачыннарный болгаш республиканың аныяк ажылчын ажгызының тургустунун эгелээнин доктаамал чырыдып келген.

Даймы чылдарының соонда беш чылдарының дургузунда «Тувинская правда» солун бодунуң пропагандисти болгаш организаччы ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, экономиканың айгырыгларын чырыдарынче, ыш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринче, үнетпүрүн болгаш көдөө ажыл-агыйның продукциязының шынарын экижидиринче анза үндезилээш ажылчы чоннуң чагаа чорүүн улам бедидиринче үлганган айтырыгларны чырыдып турган. Партияның идеология ажылдарының айтырыгларын, партия эге организацияларының ажылчы чоннуң кижизидер талазы-биле хөй талалыг ажылдарын бүгү тала-биле солунга чырыдып келген.

Солун социалистиг чарышче кол киҥээнгейни салган. Ол номерден номерже социалистиг чарышты ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнде канчаар организастап турарын көргүспүшаан, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң мурнакчы дуржулгазын онзалап айтыпшаан, шалып-ишчи бригадаларның, фермаларның, мурнакчы кижилериниң дуржулгазын херек кырынга көргүзүп келген.

Ол ажылды чорударынга ажылчын болгаш көдөө корреспондентилер улуг рольду ойнаан. В. И. Ленинниң чаңын удуртулга болдурбушаан, солун ажылчын болгаш көдөө корреспондентилер-биле харылзаажын улам калбарткан. Солун рейдилерни, номчукчулар-биле ужуражылгаларны организастап турар. «Тувинская правданың» почтазы, «Социалистиг чарыштың экраны», «Улусчу контроль боттанышкында», «Комсомолчу отчугаш» деп тускай арыннарны доктаамал үндүрүп турар.

Солунга ам чүс-чүс ажылчынар болгаш колхозчулар, партия болгаш совет органнарның ажылдакчылары, улус ажыл-агыйының тускай эртемнилери доктаамал бижип турарын айтыр херек. Хөй чылдарның дургузунда солун-биле бижыг харылзаажы тудуп, үргүлүг бижип турар көдөө корреспондентилерге Е. Д. Паздерининг, Н. Д. Дакзаны, ажылдың корреспондентилер С. Б. Сандының, А. Ф. Вагановтуң, башкы Т. М. Рябиновакы, артист М. А. Рамзаковакы, инженер Ю. И. Владимировтуң болгаш өскелерин-даа чоргаарал-биле адаа болур.

Бистиң бүгү бижикчилеривис солуннуң ажылынга аажок улуг дузаны көргүзүп, ооң-биле эң ханы харылзаажы тудар арганы берип турар. Ол дугайын редакцияның хүн бүрүдеги поштазы херечилеп турарын айтыры чугула. Коммунистиг партияның болгаш Совет Чазактың чөрүдүп турар политиказынга олар көрүп четтиргенин илереткен чагаалары бижип турар. Ол ышкаш олар ажыл-агыйжы айтырыгларының дугайында боттарының бодалдарын база бижип турары көргүзүгүт.

Редакцияның коллектива чагаа бүрүзүн бодунуң кижизидиринге ап келген.

Солуннуң 50 харлап турары — ооң коллективинге улуг байырлал. Мынчангаш коллективтиң бүгү ажылдакчылары сорук киришкин-биле ажылдап турар. «Тувинская правда» солуннуң журналистери солун партияның область организациязының дайынчы чепсээ болзун дээш, ооң салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш организакчы улуг ажылды чорудуп турар. Солуннуң ажылдакчылары Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы В. Е. Межова, В. П. Филиппов, С. В. Козлова, О. И. Гаврилов, А. И. Бапин, В. А. Карманов, Ф. Л. Спиридонов, В. И. Локонов, С. С. Тандилеевич болгаш өскелер-даа боттарының мергежилин бедидип, хызымак ажылдап турар.

Солун ам хүнүүн-не 22 мун экземпляр болуп үнүп турар. Оларны чырыкче парлап тударериниг полиграфистер улуг рольду ойнап турарын айтыпас аргажок. Олар ам бөгүн чаа-чаа өрүлге, парлалга машиналары-биле хандыртынган. Республика типографиязының хоочун ажылдакчылары Н. Г. Мяхеева, В. А. Шаповалов, Н. К. Мальцева, З. Н. Герасимова, Г. С. Бобоғырина, В. Я. Голубков олар солунны парлап үнүп үнүп үнүп боттарының улуг-дуузун хөй чылдарда киирип келген.

Бистиң солунувуска парлаттынып турар бүгү материалдар болза, совет кижиниң ажыл-херээнге турасхаатынган. Мынчангаш «Тувинская правда» солуннуң коллективи, ооң хөй санныг көдөө болгаш ажылчын бижикчилери моон соңгаар-да партияның область организациязының бүгү салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш, ону бүгү тала-биле организастаарынга улуг рольду ойнаар дээрзинге чигзинин турбас.

В. МАСЛОВ,
«Тувинская правда» солуннуң редактору.

УСТУНДЕ ЧУРУКТА: «Тувинская правда» солуннуң харыысаялгалыг секретары (оң талазында) В. Я. Тимофеев база ооң ораалынчызы Ф. Л. Спиридонов олар дээрзинде үнер сөлуннуң дугайында сүмележип, ону чыснаап ойлаар.

АДААНДА ЧУРУКТА: «Тувинская правда» солуннуң үнүдүрүмчүзү И. И. Сандина (солагай талазында) солун чыснаачызы Н. Давыдкина-биле ашыш үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

«Красный пахарь»—«Тувинская правда» солуннуң баштайгы ады ол. 1924 чылда «Красный пахарьның» баштайгы номери парлаттынып үнген.

• • •

1931 чылдың январь 1-ден эгелээш, «Красный пахарь» неделяда ийи удаа үнүп эгелээн.

«Тувинская правда» солун ам хүнүүн-не 22 мун экземпляр тираж-биле үнүп турар.

• • •

1934 чылда «Красный пахарь» солун Россияның Тывага акы-дүнма дузаламчызының дугайында мынчаар бижээн: «Октябрь 3-те. дүүтере. Кызыл хоорайга бирээзи-ле үш тонна чүүк сөөртүр 28 автомашина чедип келген. Ол машиналар хары угда 5040 пуд чүүктү сөөртүп алгаш чорүй баар...»

• • •

Оон бээр ам дөртен чыл эрткен. Чоокта чаа «Тувинская правда» солун РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң тергиин ажылдакчызы К. Б. Тугаржыктын материалын парлаан. Ында бижип турары болза ам чүгле чаңгыс пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде безин бир болгаш ийи дугаар класстың 300 хире чолаачылары, 27 тускай ортумак болгаш дээди эртемниг специалистер ажылдап турар.

Оларның арасында үжен ажыг кижи 20-20 чыл ажылдап турар.

• • •

«Тувинская правда» солуннуң көдөө болгаш ажылчын бижикчилериниң саны чыл келген тудум-на улам көвүдеп орар.

Бо чылдың бирги чартыында безин ол бодунуң номчукчуларындан 2,5 мун чагаапы алган.

БЛОКНОТТУ АЖЫП ОРА...

Кызылга 1945 чылдың август 18-че келген мен. Кижилерниң байырлал шинчи кирген хөөнү мени мынчан кайгадыпкан, ында-даа базарымга, ыры, хөгжүм чаңгыланып турду. Шынап-да мынчан улут байырлаа—Тываның улусчу революциязының 24 чыл ооң арат чон демдеглеп турган болду.

«Тувинская правда» солуннуң редакторунуң хүлээлгезин күүседип турган Михаил Иванович Пахомов мениң ажылга хүлээп алыр дугайында дужаалды бижиптерге, мен олла дораан ажылдан кирижип мен.

50 чылдарның эгезинден ам үеге чедир «Тувинская правда» солуннуң культура киидизинге ажылдап келдим. Мынчангаш Тываның культура хөгжүдезинге эвээш-биче-даа бол үлүүмүү кирип келгенимге өөрүп чорүүр мен.

Совет Тываның 30 чыл тоогүзүнде культура амыдыралының бүгү-ле чүгүлә болуушкуннары бистиң солуннувуска чырыттынып келген. Оларның дыка хөйүн солунга бижип чырыдар аас-кежиктиг болган мен. Чоокта чаа эрги блокноттарымны ажып көрүп олуртар, ооң солун-солун демдеглелдерин тыпкыладым. Кызылга келээ ажыл-агый техникумун, школа-интернатты ажытканым. Тываның чогаалчыларының бирги съездизинин дугайын бижип турганнар. Мынчангаш оларның дугайын бижиири, хөй санныг номчукчуларга ону сонуургадыры мениң улут көрүшкү болуп келген.

Эрги блокноттарны ажып көрүп олурарга, дыка солун чүүлдер бар болгулаар-дыр. Бир эвес дөгеренип чыыр бижиир болза, Совет Тываның культура чартылгаларының дугайында улут ном-даа бүдә бээр чыгыы-дыр.

В. МЕЖОВА.

Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы.

БИРГИ СОЛУНУМ

Мээң бир дугаар номчаан солукум 1924 чылдың июль 24-те чырыкче парлаттынып үнген «Красный пахарь» чүве.

Тываның төөгүзүнде ол бир дугаар үнген солуннуң баштайгы номеринде Тывада орус большевиктериниң баштыңы — РКП(б)-ниң райбюрозунуң секретары эш Чугуновтуң чүүлүн парлаан. Үр үеде четтиктейн маңаа келген ол солунувустуң ол шаа хирезин бистиң Атамановкага ол боду чедирип эгелегенин ам сактып ор мен.

Крайның кызыл гвардиязының төп суруттага, чоорту организастаттынын тургустунган партизан отрязының баштайгы суруткы Яков Сидорович ооң мурнунда-даа көөп турган.

Төрээн солунувустуң ол баштайгы номерин алгаш, ону номчаш, улут байырлал болган чүве дег өөрүп турган бис. Чүге дээрге парлалганың сөзү-биле партия бистиң кийгырыы турган.

Ам ол баштайгы номерде үнген чүүлдерин бирээн бөрээ чоокка каракка көүлүдүр, сагышка хаймыктыр бодап ор мен. Ол үеде пам үүлдерин-ниң, күрүшенің болгаш профзавкомол организациялыг кол сорулгазы, Тандың Тываның республикасында бүгү совет хамаатыларын чорудуп турган ажылы орус, тыва улустуң найыралын бижыглаарынче утланган турганы ол солунда бижээнин кижи уттуур аргажок.

Ооң эгелээш-ле солундан черле чардып жербээп мен. Аңгы «Тувинская правданы» «Красный пахарь» деп адап турганымның соонда «Новый путь», «Вперед» деп база адап турган, мынчалза-даа мен солуннуу чартык чүс чыл дургузунда үзүктел чок ап, номчуп турарым бо. Ооң түрүкү дөртен чылдар үезинде чеди чыл дургузунда ооң ажылдакчызы база турдум.

Солунга мээң бир дугаар корреспонденциям 1927 чылда парлаттынган чүве. Ада-Атамановка суурүң ядыы төрааачыннарының часкы тарылга ажылын чорудуп турарын бижээн мен.

Чээрби чылдарның төнчүзүнде база үжен чылдарның эгезинде ТАР-га ол солуу баштай «Шын» болгаш ооң соонда «Хостуг Арат» деп солуннар өөрүг анаргаа. Мынчалзажок республикага чурттап турган совет хамаатыларга ол партия организациязының төп органы болуп турган болгаш Ленинниң чагыын күүседип, коллективтиг пропагандист, агитатор база коллективтиг организатор болуп, коммунизм тургузуккулларын кижизидиринге улуг рольду ойнап келген.

«Красный пахарь»—«Тувинская правда» болгунуң чартык чүс чыл орууның дургузунда ленинчи партияга болгаш совет улуска шынчы бараан болуп келген. Коллективизациянның хаймышкининг чылдарында (1929—1933 база 1948-52 чылдарда) ооң арыннарындан тараачыннарның болгаш араттарның чаа амыдыралды түзүп тургузуп турарының дугайында. Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының соонда социалистиг чаартылгаларның эгелээнинин дугайында корреспонденциялар, очерктер үргүлүг парлаттынып келгилээн.

Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында фашизмге удур демиселдиң үезинде солун Тываның ажылчы чоннарының патриоттуг кедергүүнүн, Совет Эвилелиниң шынчыын чүден шиниим-биле бижип келген. Орус, тыва улустарның акы-дүнма найыралының дугайында янзы-бүрү материалдар солунга үнүп турган.

Тывага большевиктер организациязының органы болбушаан, солун ТАРН-ның Төп Комитединиң дараптизаларын удуртулга болдуруп келген. ТАРН-ның Төп Комитединиң чиигиве секретары эш С. К. Тока боду солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип, онда парлап турар материалдарның утка-шимараын көрүп, редакторларын бодунуң кабинединге болганчок-ла чалап ап, ажыл-ишчи айтырыгларны чугаалажып турган.

Совет Тываның эртип келген үжен чылынын бүрүнгээр шапкын хөгжүдезинге, тыва улустуң коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгезинге, республиканың экономиказын болгаш культура тургузуушкунун улам шапкынчыдар дээш демиселин солуп номерден номерже үргүлүг чырыдып келген. Тыва улустуң маркисчи-ленинчи үзел бодал-биле чеҥелеглеп, оларның сагыш-сеткил, угаан-бодал талазы-биле өзүп турарын ол доктаамал бижип келген болгаш эң-даа бижип турар.

Улусчу корреспондентилер мал болган чер ажылынын дугайында, ында ажылдап турар хижиилерниң, шалынчы ижин үргүлүг бижип турган. Солун бодунуң бижикчилери-биле харылзаажын быжыг болгаш хөй талалыг тудуп келгей.

Бөгүн «Тувинская правда» 50 чыл болганынын юбилейин байырлап турар. Ол дээрге улуг болуушкун.

Ажылчы чоннарны коммунистиг ёзугга янзыларынга партияның хүн бүрү чорудуп турар политиказын кижи бүрүзүнге чедиреринге «Тувинская правда» солун бодунуң телептиг үүгүн моон соңгаардаа киирер.

Ынчангаш бодунуң бир дугаар солуунумуң коллективиняге, ооң бүгү номчукчуларынга изиг байырлалымны чедирип, оларга улуг-улуг чедишкиннерни хүсеп турар мен.

М. ПАХОМОВ,
солуннуң баштайгы номчукчуларының гүруппузи.

ЧАРЫЛБАС ӨҢНҮҮМ

Мен бодум чолаачы кижи мен. Үргүлүг орукка чоруур-даа болзумза, чай аразында солун, сеткүүл номчуурунга мынак мен. сагыжым черле дөстүндүрбес. «Тувинская правда» мээң мынак солуннарым бирээзи. Ооң номер бүрүзүн эге арнындан эгелээш, совлгу арнынга чедир чүве арттырбайн номчуур пат-да чапчылым апарган.

«Тувинская правданың» совлгу арнынга «Хүндел хүнче» деп улут эге-биле парлап турар материалдары колчок солун. Республиканың экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралында хүн бүрү болуп турар чаа-чаа болуушкуннарны кижи ооң номчуп ап болур.

Үргүлүг ырак-узак оруктарга чоруур болгаш мындыг ийик мен бе, туристерге тураскаатканы «Азимут» деп булунуңу материалдарын база сонуургаар мен. Кижи ооң Төрээн Тываның каас-чараш бойдус чуруумалының дугайында хөй, солун ажыктыг чүүлдерин билип ап болур.

Б. ОНДАР,
чолаачы.

Тывага улусчу революция тиилээн соонда чоннуң ортузунга суртаал салырының чаа хевири негеттинип келген. Коммунистиг партияның Төп Комитединиң айтымышкының ёзугаар Тывага чурттап турган орус большевиктерниң болгаш тараачыннарының чеди конукта бир үнер «Красный пахарь» солуннуңуң 1924 чылдың июль 24-те бир дугаары үнүп келген. Ол болза Тывага парлалганың таваан салган, баштайгы чылдарда «Красный пахарь», «Новый путь», «Вперед» деп адаавыс турган амгы «Тувинская правда» солуннуң торуттуунген хүнү-дүр.

«Тувинская правда» солуннуң үнүп эгелээни—Тыва Арат Республиканың культура-политиктиг амыдыралынга чугула болуушкун болган. Тываның капиталистиг эвес, социалистиг оруктап хөгжүүрүн суртаалдаарынга, СССР-ниң улустарыбиле ТАР-ның Арат чоннуң улам чоокшулаарын төрелдештиреринге, орус-тыва ажылчы чоннарны пролетаржы интернационализминиң дерээнге болгаш ак-дүнмәлишкы болур чоруунга кижизидиринге солун байгы күүжүн салып келген.

Ооң мынай «Тувинская правда» ССРЭ-де социализм тудуушкунунуң: чер-черде чаа-чаа фабрика, заводтарның тургустунуп турарын, Диепр хемни үзе бөгтөө, сайгылгаан станциязын тудканын, май болгаш Октябрь чыскаалдарын кайчаар эрттирип турарын, Совет Эвилелиниң Тываның чоңунга чедирип турар магалыг-чагай дузазын дугаар санында парлап турган.

Ооң арнынарынга Тываның араттың революциялыг намынын Төп Комитединиң болгаш ТАР чазаанның чугула-чугула доктаал-саавырларын, айтышкын-шиитпирлерни дараалаштыр парлап тургулаан. Тываның девискээрниге алдын үүргайларының болгаш хөмүрдаш үүргайларының ажыттынып турарын, үлетпүрүнүң ол бүдүүрүлге черлериниге орус-тыва ажылчынарның бир баг бооп ажылдап турарын, колхозтар, совхозтарның тургустунуп кел чыдарын солун арынарынга үргүлүг чырыдып турган.

Тываның культура-амыдыралынга «Тувинская правда» солуннуң чедирген дүзээ кайгамчык улуг.

1943 чылдың эгезинде үнген «Тувинская правда» солуннуң бир бүдүн арнын долдур ам улустуң чогаалчылары Сергей Пюрбөнүн «Патриотчу шүлүкчү» деп үүлү, Степан Сарыг-оолдуң «Баштыңчыга» деп шүлүүнүң очулгазы база ол үеде Тывага-а алдап чораан Степан Шипачевтуң «Хереженден депутат» деп чогаалы парлаттынган. Бо чижек чүнү кереечилеп турарыл? Орус-тыва шүлүкчүлер боттарының дайынчы үнүн каттыштырып алгаш, немец-фашистиг экелекчилерге удур демиселге чоннуң хей-аът киирип турганы ол-дур.

Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында «Тувинская правда» Совинформбюроунуң материалдарын дарыы парлап, Тываның орус-тыва чурттакчыларының Кызыл Шеригге дузалап турганын болгаш С. К. Токага баштаткан болук төлээлериниң тыва чоннуң белээн фронтуга каш катап чедирип берип чораанын база Тыва Арат Республиканың ССРЭ-ниң хей-хей националдыг ег-бүлезинге эки туразыбиле каттыжып киргенин тооғүнүң шиниг оруунуң дээжизи кылдыр чырыдып бижигизип алган.

Совлзүредир солуннуң алдар-адын арат чоннуң ортузунда делгереп барган. Хемчээли улгаткан. Чеди хонук ишпинде алды катап үнер.

1925 чылдың августа «Тувинская правда» солун бодунуң бижикчилериниң бир дугаар хуралын чыын эрттирген. Ооң бөзр-ле редакция коллективин хөзөз болгаш ажылчын бижикчилерни деткип, оларның уран-чергежилин бедидерин үргүлүг оралажып келген.

«Тувинская правда» солун бистиң тыва дылда солунувус «Шынның» төрүттүнеринге чогаадыкчы салдарын чедирген. Ооң редакциязының ажылдакчылары тыва чоннуң аразынан типограф өруүчүлерин, иергежилдиг журналистер болгаш шымырак билиглиг редакторларны белеткеп остүрериниге башкылары, эштери, оңнүктери бөөп келгеннер. Бо кайгамчык төөгү дугайында чогаадчы Байкара Ховенмей «Найырал болгаш дузалаачы» деп үүлүнге мынчаар бижээн: «...«Шын» солунга редакторлап гурумда, «Вперед» солуннуң редакторунга В. Танев совет үлүн черниге ажылдаашаан дакпырлап турган. Ол эш болза Г. Димитров-биле кады Германияга судтадып турган кижи болгай. Мен үргүлүү-ле ооң-биле сүмележир турган мен.». Сүмележип, күш кадыг ажылдарының үлегери улаңчыаавышаан, «Тувинская правда» биле «Шын» солуннарының шыырак-шыырак журналистери бистиң мурнакчы кижилеривистиң ажыл-ижинге турасхаатканы тускай номнарны болгаш улут хемчээлдиг чыындыларны орус-тыва дылдарга үндүргүлеп, харын-даа Москвада журналистер Эвилелиниң баштаар черинден шаңнал-мактаалын ап турарлар.

«Красный пахарьның» баштайгы номери бар бе? Ыңдыг айтырыгны номчуучу салып болур. Ийе, «Алдан-Маадыр» музейниң фондузунда чүгле кара чаңгыс баштайгы дугаары моңгеэн-биле шыгдаттынып артган. Ол номерде Я. Давтяның «Орус-тыва найыралды быжыглаңдар», Я. Чугуновтуң «Урянхайда партия ажылының сорулгалары», Г. Валейконың «1917 чылдың июль 16—17 хүннериниң болуушкуннарының алды чыл болганы» дээш ооң-даа өске авторларның үүлдери унгуланээн. Ук номериниң ооң ыңай материалдарының кол тематиктиг утказы болза, ССРЭ-де, даштыкында база Тывада ооң турар болуушкуннар. Кызыл хоорайда Улустуң баажыңнга В. И. Ленин аттыг кызыл-булуңнуу ажытканы, Даниямның ССРЭ-биле эвчин харылзаазын тутканы, Монолдуң шериг комиссары Хатон-Батор-Ван баштаан төлээлериниң Кызылга келгени дээш, өске-даа дыңнадыглар бар.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН,
Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейниң эртем ажылдакчызы.

СОЦИАЛИСТИГ ПОЛЬША 30 ЧЫЛ БОЛГАН

Эш Э. ГЕРЕКТИҢ чугаазының төнчүзү

(Эгези 1-ги арында).

улус Советтериниң болган административтиг аппаратка нептереп, оларның база хөлиниң бот-башкарылга организарының идепкейин улаттырган турарын күзеп турар бис.

Сеймиңе бо чыжы белеткээр болган хүлээп алыр ужурлуг Польша Улус Республиканың Конституциязынга чазалгалар киирерде үстүнде чүткүлдерни удуртулга болдурар бис. 30 чыл дургузунда бистиң улузывустуң кайгамчык улуг кезии социализмни хүлээп алган. Полякларның улуг кезии ·бодунуң Төрээн чуртунуң хүү-салымын, ооң кайгамчык улуг чаартылгаларын, ооң амгы болган келир үезин социализм-биле холбаштырып турар. Полякпар боттарының хууда амыдыралын, хууда келир үезин, чүткүлдерин болган салым-чолун социализмбиле холбаштырып турар.

Ынчангаш бистер бистиң ажуүевистиң Конституциязынга ооң сайзыраңгай социалистиг чаңгыс үндезинни болган туларын база төнүп амыдыралының бүгү талааларынга социализм принциптерин долузубиле боттандырарын чедип алыры-биле олче улуг хинээлгейни үлаңдырар бис.

Улусчу Польшаның бүгү чеднишкиннериниң шилги көргүзүү чонуң болган кижинни чаңгай чоруу, ооң улам калбак биилеп, улам эки боттандырып турар. Улусчу массалар болза хөгжүлдениң кол тургузузуну күжү болур, а кижиниң чаагай чоруу — бүгү хөй-чиитиг ажылының дээди соругазы болур деп социализмниң кол принцивин бистиң бүгү соругалаувысту бирги черинче ишти ундуртеги база таварылга өвес.

Бистиң партивистиң VI съездизиниң улам сөзүскаткы социалистиг тургузуушкуунуң стратегиязый бөлүмдуларын эгелээнинге үеден бээр эртеен үш чартык чылдар улустуң амыдыралын болган күш-ажылдың бүгү адырларын хөгжүлдүнге чутула тиилелгелер-биле демдеглеттингеп деп, оратор онзалап демдеглээн. Ене национал орулганың ооруулдезиниң бедик темплерни едип ап, улептуруун болган көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң база чаартылгазын дүгедедип, будуруулгениң экпек-херекселдериниң, хереглел бараанныруның будуруулгезинге болган социал база культура тургузуушкуун калбарыңга эргежок деңнелгени катап тургузуп турар бис. Бис чонуң шалып толевириниң болган орулгаларының чайгылыы чок бедиирин хандырган бис.

ПКАП-тың VI съездизиниң айыткаы социал-экономиктиг хөгжүлдениң программазын чүткүлдүр бүес, харын дыка чаңыр күүсеттинер дээрзин бис ам, амгы беш чылдың дөрткү чылының ийиги чартыында, бүзүреллин-биле чугаалап болур бис.

Бис социалистиг экономиктиг интеграцияны, бистиң будуруулге болган эртем-техниктиг хүштеривисти социалистиг кады ажылдажылганың чүртүзы-биле каттыштырарывыстыы, делегейнин күш-ажыл хуваалдазынга Польшаның киргизилгезин калбартырын улуг ужур-дузалыг деп санап турар бис.

Бистиң социал-экономиктиг соругалаувысты боттандырарынга, аъш-чем продуктуларынга чоонуң бүгү хереглелдерин чөп болган чогуур үезинде хандырарынга саизыраңгай көдээ ажыл-агый үндезин · ужур-дузалыг. Польша тараачынар улусчу эрге-чагыргадан хой чүүлдерни алгаңнар, боттарының күш-ажылы-биле улуска хойну бергеннер. Көдээ ажылагый болган ооң хереглелдери, кедээниң шиитилел хөгжүлдезинниң айтыыптары-биле бир домей, моон соңгаар-даа бистиң партивистиң, каттыжкан тараачын партиниң болган бистиң күрүевистиң кичээнгейниң үевүге турар анаар. Көдээ ажыл-агыйның бүгү нелелде-хереглелдерни хандырар дугайында сагыш салбышаан, бистер будуруулгеге дешилгелеп болган көдээге социалистиг чаартылгаларны боттарының соругазы кылдыр салган күүнениң көдээ ажылагыйларының чер ажылдыг будуруулге кооператизтерниң, көдээ ажыл-агый топтерниң, көдээ ажыл-агый болгунмаринц болган ажыл-агыйны чорударының оске-даа коллективтиг хевирлериниң улам ынай хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузуп келген болган моон соңгаар-даа тургузар бис.

Хөгжүлдениң кол болган үндезин үпер дозу болза моон соңгаар-даа улустуң күш-ажылы, кижилериниң мергежили болган квалификациязы, коллективтериң болган оларның түс-түс кежигүпериниң ажылын организастарывыңц деңнели, планнаашкынның болган эргелелдиң ажыктыы, бистиң бүгү эгелээшкинвистиң дээштии болур. Ол айтырыгларга бис моон соңгаар-даа күүненишкиннерни үндер бис. Келир он чылда бис чырыдыышкын реформазыы ажыктаткан. Тургустуунган нарын байдалдыг үезинде КНО-нуң мында амгы шериглерга боттарының хүлээген соругаларын күүседиринге четпес дээрзинге идеген турар мен деп, ол чугаалаан.

Кипрниң төлөөлекчизи Л. Россидес бодунуң чугаазында кипр улустуң амгы үеде таварымп турар олүмүт аймылының кол-ла чылдагаазы эргидге ыыган грек шериглериниң үүлгедии болур деп айтыкан. Аймыл чок чорук чөвүлелдиң бодунуң июль 20-де хүлээп алганы революциязын күүседири-биле шалып, эң ыңгыы хемчегдерни алырынче Россидес ыйгырган.

Совет төлөөлекчи В. С. Сафрончук Кипрниң төлөөзиниң ыйгырыын долузу-биле деткээнин медеглээш, Аймыл чок чорук чөвүлели бодунуң шиитпиринде айыттыкан чүүлдерин ыяап-ла күүседир ужурлуг деп чугаалаан.

БЕЙРУТ, июль 22 (СЭТА). Ол хүн, хүннүң бирги чартында Кипрде байдал мүн-ле чүгээр оожум болган, мичээза-даа оргулуктуң чамдык районнарынга аткылажымышкыннар болган үскүлежиишкиннер база болгулаан. Апаа келген медээлерни ёзугаар аларга, дүне болган дакгаар эртен Киреме районунга тулчуушкуннар болган. Никозияда аэропорту Турциянын самолёттары бомбалаан, грек зенит артиллериязы ол самолёттарны бооладаш, чүге-даа четпээн. Дерзин чорук кылырын оралдашкан национал гвардия-биле кипр-туркпарның аразынга мөсилдежиишкиннер болган. Кипрден келген хамаапы чоннуң дыңнатканы-биле алырга национал гвардейжилер аазын каш муң турк-киприотгарны — эр, херээжен кижилерни, уругларны Лисамол хоорайның стадионунче киир сывырган, оларны автомат-тар-биле ыыгаан, базымчалап турар.

Июль 21-ден эгелээп, дашпыы чурттарның хамаатылары, ылаңгыя үйээнге таварышкаш, саадай бергеп турис-тыкан ажылчын партиязының болган Польша чазакты удуртуучуларын киргизген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ацаа база турган.

Полыпаның чалыы иазынга Пэрахтар шөлүнде. Ооллардың болгаш кыстарның холдарынга В. И. Ленинниң, Л. И. Брежневтиң, Э Геректиң портрет чуруктары, «Польша аныяктар Л. И. Брежневке байыр чедиргп тур!», «СЭКП делегерезин!» деп транспарантилар костүп турган. Чыскаалдың киржикчилери: «Демисел болган күш-ажыл дээш, адаларывыска өөрүп четтирдивис!», «Аныяктарның күжүн — Төрээн чуртка!», «Аныяктар партияга шыпты!» деп лозуң, йөрээлерим сөлүп турган.

Ооллар болган уругпар ыштер Л. И. Брежневке, Э. Герекке чечектерни тывыскан.

Шериг парады болгаш аныяктарның чыскаалы марксизм-ленининиҢ идеяларынга поляк улустуң шинчы чоруунуң ПКАП-тың удуртуагазыбиле социалистиг тургузуушкуунуң чаа-чаа тиилелгелерпиле чоруурупуң шиитпиринин, Совет Эвилели-биле акыдуцма нэйыралды болгаш кадыл ажылдажылганы быжыглазырыпга туруштуун тодаргай көргүскен.

Ынчангаш бистер бистиң ажуүевистиң Конституциязынга ооң сайзыраңгай социалистиг тургузуушкуунуң стратегиязый бөлүмдуларын эгелээнинге үеден бээр эртеен үш чартык чылдар улустуң амыдыралын болган күш-ажылдың бүгү талааларынга социализм принциптерин долузубиле боттандырарын чедип алыры-биле олче улуг хинээлгейни үлаңдырар бис.

Улусчу Польшаның бүгү чеднишкиннериниң шилги көргүзүү чонуң болган кижинни чаагай чоруу, ооң улам калбак биилеп, улам эки боттандырып турар. Улусчу массалар болза хөгжүлдениң кол тургузуушту күжү болур, а кижиниң чаагай чоруу — бүгү хөй-чиитиг ажылының дээди соругазы болур деп социализмниң кол принцивин бистиң бүгү соругалаувысты бирги черинче ишти ундуртеги база таварылга өвес.

Бистиң партивистиң VI съездизиниң улам сөзүскаткы

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 173 (9547) | Четверг, июль 25, 1974 чыл | 1925 чылдан үнелезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

АНГЕЛИНАНЫҢ АЛДАРЛЫГ САЛГАЛЫ

Күш-ажыл алдарының Бүгү-эвилел шаңналдарын — Паша Ангелинаның бичелеп кылган хөрек тураскаазын — 1973 чылдың часкы тарылгазынга болгаш түжүт ажаал алыышкынынга шылгараан чүртүн хөрээжен механизаторларынга июль 23-те тывыскан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң бодаа-ажыл-агый министри Д. С. Полянский шаңналдарны тыпсып тура, күш-ажылчы чедиишкиннери ээш хөрээжен механизаторларга изиг байыр чедирген, ажылга, П. П. Ангелинаның чаа алдарлыг салгалын кижилеринге улам киайгы чедиишкиннерлиг болуруун одаргa күзээн.

Шаңнатканнарның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. М. Бахолдина (Алтай край), М. И. Клыссина (Краснодар край), В. А. Молочкова (Ставрополь край) болгаш өскелер-даа бар. Ам дөрезинде 30 кижи шаңнаткан, а моон соңгаар олардың саны улам көвүдээр. Механизатор мергежилин хөрээжен улустуң шингээдип алыры ээш чедиишкин көрээде калбарган.

Шаңнатканнар техниканы ажыглаарынга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган, трактурга, комбайнга, өске-даа машиналарга ажылдарынга кыстарны болгаш хөрээжеңнерни боттарының хүүл үлегер-чижээ-биле даарга түүпп шыдаан.

Алтай крайда «Родинский» совхозтуң комбайнери, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. М. Кибкало 1973 чылда 13 мун центнер ажыг тарааны бастырган. Ол үгбай чаңгыс сууда чүртүп турарын 20 кыстың болгунуң мергежилинге өөреткен. Шилиг чижектер хөй.

Хөөчүн гвардиянның хөрээжен механизаторларының тергилекчилери, оон иштинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. М. Гарман болгаш өскелер-даа шаңнатканнарга байыр чедирген.

Бистиң чүртүвүстүң механизаторларының дугайында үлүг сагыш салышкыны ээш партияга болгаш чазакка өөрүп четтиргенин шаңнатканнар илергейлээн.

К. БЕЛОВ,
СЭТА-ның көрү.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДУГАЙЫНДА

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1974 чылдың июль 24-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Плеиуму болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежнев Пленумга түве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязының айтырыгларын Пленумга чугаалажып көрген болгаш бо талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТЫР

«1974 чылдың дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдаар тараа ажаар агрегаттарның Бүгү-россий социалистиг чарыжын организастаар дугайында» доктаалды РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелиниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели хүлээп алган.

Дүжүт ажаап алыышкының чогуур үезинде болгаш шынарлыг чорударының улуг ужур-дузалыын, ажаалла техниканы бедик бүдүрүкчүдүг ажыглаарын өөренип көреш, 1974 чылдың дүжүт ажаап алыышкының үезинде тараа ажаар агрегаттар коллективтериниң Бүгү-россий социалистиг чарыжын организастаар дугайында РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, РСФСР-ниң Совхозтар министерствозунуң болгаш ажыл-агый база белеткеллер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилел ТК-зының салалып хүлээп алыр деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС доктаатка.

1974 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга хаара туттунган тараа ажаар агрегаттар коллективтериниң механизатор кежигүннери — Бүгү-россий социалистиг чарыжының тиилекчилерин шаңнап-мактаарыбиле дараазында шаңналдарны доктаатка:

Бирги 235 шаңналыг моточиклер, телевизорлар болгаш транзисторлуг радиоприёмниктер-биле кады тыпсыр.

Ийиги 540 шаңналыг телевизорлар, транзисторлуг радиоприёмник болгаш радиоприёмниктер-биле кады тыпсыр.

Үшкү 1620 шаңналыг транзисторлуг радиоприёмник болгаш хол шактары-биле кады тыпсыр.

1974 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга киришкен тараа ажаар агрегаттар коллективтериниң Бүгү-россий социалистиг чарыжының түңнелдерин автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар, облкүүскомнар, профэвилелдериниң край, область чөвүлелдери ажаап алыышкын ажылдары дооскурга, 1974 чылдың декабрь 1-деи орай эвесте үндүрерин доктааткан.

1974 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга хаара туттунган тараа ажаар агрегаттарның коллективтериниң комбайнарыы, жатказын, транспорт чепсек-херекселдерин эки ажыглаары база ажаап алыышкын ажылдарының тергиин эки шынары дээш социалистиг чарыжын калбартырыы автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, профэвилелдериниң край, область чөвүлелдериниге саналдаан.

Воронеж, Курск, Ростов областарга 720 тоннадан эвээш эвес; Алтай крайга, Волгоград, Кемерово, Липецк, Пенза, Саратов, Тамбов, Ульяновск областарга 600 тоннадан эвээш эвес: Красноярск крайга, Иркутск, Калининград, Курган, Ленинград, Москва, Орел, Омск, Рязань, Новосибирск, Оренбург, Челябинск, Тула, Тюмень областарга, Калмык АССР-ге — 480 тоннадан эвээш эвес: Приморье, Хабаровск крайларга, Амур, Брянск, Калинин, Калуга, Новгород, Псков, Смоленск, Томск, Чита областарга, Дагестан, Кабардин-Балкар, Мордва, Соңгу-Осетин, Чечен-Ингуш, Чуваш, Башкир, Татар автономнуг республикаларга — 390 тоннадан эвээш эвес: Астрахань, Архангельск, Вологда, Владимир, Горький, Иваново, Кострома, Киров, Пермь, Свердловск, Ярославль областарга, Бурят, Марий, Тыва, Удмурд автономнуг республикаларга, Коми АССР-ге — 320 тоннадан эвээш эвес топпа тараапы бастырган механизаторларны.

Бо чылын ажаап алыышкын ажылдарының негелделеринге дүүштүр база ажаалла агрегаттарының коллективтериниң ажылдап кылыышкының херек кырында чедип алган деңнелин барымдаалап, үстүнде көргүзүглерин автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар, облкүүскомнар, профэвилелдер чөвүлелдери эде көрүп, тааржыштырар.

Комбайн-биле дорт кестирип турар үеде, а ол ышкаш төгүлген тараа богу чыыр тургузуглар кылган комбайнар-биле ажылдап турар үеде эң дээре көргүзүг 10 хуу, «Нива» болгаш «Сибиряк» деп комбайн-биле ажылдап турда ол чүүлдер 25 хуу эвер болгаш «Колос» деп комбайн-биле ажылдап турда 40 хуу эвер деп чүвени барымдаалаар апаар. Тараапы янзы-бүрү маркаларның жатказы-биле кезип турар үеде «ЖВН-6» деп жатканы кол көргүзүгге чижек кылдыр алыр.

Чарыштың түңнелин үндүрүп турар үеде, сезок дургузунда хезинишкинге, бастырылгага чедип алган эң хөй ажылдап кылыышкынны база барымдаалаар.

Ажаап алыышкын машиналарының механизаторларының составынга кирерлер болза: дорт кезинишкинге төгүлген тавычаларны бастырып турда — комбайнер, комбайнерниң дузалакчызы (механизатор), транспорт чепсек-херекселдериниң ийи чолаачызы; тараапы кезип турда комбайнер (трактурист-машинист).

1974 ЧЫЛДЫҢ ТАРАА БОЛГАШ ТАРАА-БОБЫ КУЛЬТУРАЛАРЫНЫҢ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНДА МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ БҮГҮ-РОССИЙ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Комбайнарны, жатказын болгаш транспорт чепсек-херекселдерин ажыглаарынга эң дээре түңнелдерни чедип ап, ажылды тергиин шынарлыг хүүсеавп, чарыгдалларны кудулаткан болгаш агрегат бүрүзүнге дараазында ажылдап кылыышкынны хандырган механизаторларны 1974 чылдың тараа болгаш тараа-бобы культураларының ажаап алыышкынының тиилекчилери деп санаар:

Алтай, Ставрополь, Краснодар, Красноярск крайларга, Волгоград, Новосибирск, Омск, Оренбург, Пенза, Саратов областарга 6 АЖЫЛ ХҮНҮҢҮҢ ИШТИНДЕ 360 гектардан эвээш эвес; Башкир, Калмык, Татар автономнуг республикаларга, Белгород, Воронеж, Курск, Куйбышев, Ростов, Ульяновск областарга — 340 гектардан эвээш эвес; Астрахань, Иркутск, Курган, Кемерово, Липецк, Орел, Рязань, Тамбов областарга — 300 гектардан эвээш эвес; Брянск, Владимир, Горький, Иваново, Калинин, Калининград, Калуга, Ленинград, Москва, Новгород, Псков, Пермь, Смоленск, Тула, Томск, Тюмень, Чита, Ярославль областарга, Бурят, Кабардин-Балкар, Марий, Соңгу-Осетин, Удмурд, Чечен-Ингуш, Чуваш автономнуг республикаларга —280 гектардан эвээш эвес; Приморье, Хабаровск крайларга, Амур, Архангельск, Вологда, Кострома, Киров, Свердловск областарга, Дагестан, Мордва, Тыва автономнуг республикаларга, Коми АССР-ге — 240 гектардан эвээш эвес черян тавычалай чыттыр кестирген механизаторларны.

Тавычалай кестирген черлериниң тараазын бастырып турар үеде ОН АЖЫЛ ХҮНҮҢҮҢ ИШТИНДЕ Краснодар, Ставрополь крайларга, Белгород, Воронеж, Курск, Ростов областарга 720 тоннадан эвээш эвес; Алтай крайга, Волгоград, Кемерово, Липецк, Пенза, Саратов, Тамбов, Ульяновск областарга 600 тоннадан эвээш эвес: Красноярск крайга, Иркутск, Калининград, Курган, Ленинград, Москва, Орел, Омск, Рязань, Новосибирск, Оренбург, Челябинск, Тула, Тюмень областарга, Калмык АССР-ге — 480 тоннадан эвээш эвес: Приморье, Хабаровск крайларга, Амур, Брянск, Калинин, Калуга, Новгород, Псков, Смоленск, Томск, Чита областарга, Дагестан, Кабардин-Балкар, Мордва, Соңгу-Осетин, Чечен-Ингуш, Чуваш, Башкир, Татар автономнуг республикаларга — 390 тоннадан эвээш эвес: Астрахань, Архангельск, Вологда, Владимир, Горький, Иваново, Кострома, Киров, Пермь, Свердловск, Ярославль областарга, Бурят, Марий, Тыва, Удмурд автономнуг республикаларга, Коми АССР-ге — 320 тоннадан эвээш эвес топпа тараапы бастырган механизаторларны.

Ажаап алыышкын машиналарының механизаторларының составынга кирерлер болза: дорт кезинишкинге төгүлген тавычаларны бастырып турда — комбайнер, комбайнерниң дузалакчызы (механизатор), транспорт чепсек-херекселдериниң ийи чолаачызы; тараапы кезип турда комбайнер (трактурист-машинист).

ЧАРТЫК ҮС ЧЫЛДА

«Тувинская правда» солуунуң 50 чыл оюнга тураскаатқан парлалга ажылдакчыларының болгаш активчилериниң, республиканың хөй-ниитизиниң байырлыг хуралындан

Дүүн Политиктиг чырыышкын бажыңынга «Тувинская правда» солуунуң 50 харлаанынга тураскаатқан байырлыг хурал болган. Ук хуралды СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак ажыттаан. СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга чыыларган-нар улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

«Тувинская правда» солуунуң 50 чыл оюнуң дугайында үлетселдиг оон редактору **В. Л. Маслов** кылган. Бөгүн «Тувинская правда» солуунуң бир дүтаар номери үүнген хүнден бээр 50 чыл болган деп, ол чугаалаан. Парлалга органының ады ажыл ыобилейи—журналистерниң, ажылчын болгаш көдээ бижикчилериниң, полиграфистерниң, парлалга тараакчыларының, оон хөй санныг номчукчуларының улуг байырлалы-дыр. Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринден чедиишкинниг күүсеавп дээш бүгү ниитиниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнүң калбарган үеде оны демдеглеп турар.

Совет Эвилелиниң барык он беш иүн солуунарының болгаш журналларының санында киреп турар «Тувинская правда» СЭКП Тыва обкомунуң удуртулгазы-биле коммунистиг тургузуушкунуун сорулгаларын шиитпирлээриниге идепкейлиг киржип, бодунуң партийжи база хамааты хүүсээлгезин ам бежен чыл дургузунда күүсеавп келгени бо. «Тувинская правданың» журналистери, ажылчын болгаш көдээ бижикчилери большевикчи парлалганың ленинчи чанчылларыбиле чепсегленип алгаш, солуунуң баштайгы дугаарларындан эгелээш, Коммунистиг партияның политиктиг база ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээриниге шынчы бараан болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Тываның коммунистериниң солуунуңң эрткен 50 чыл оруунуң дугайын чугаалаан. Төрээн чүртүн бедик шаңналынга сорук аиргеи «Тувинская правда» солуунуң коллективи, оон авторлар активи, ажылчын болгаш көдээ бижикчилерни коммунистиг тургузуушкунуун сорулгаларын шиитпирлээриниге областың партия организациязының бүзүрүг дайынчы дузалакчызы болуруң, боттарының бүгү күүжүн база энергиязын бээр лээриин партия область комитединиге редколлегияның, редакциянның партия организациязының мурнуудан эш Маслов бүзүреткен.

СЭКП Тыва область комитединиң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң база Министрлер Чөвүлелиниң «Тувинская правда» солунга чедирген байырын СЭКП обкомунуң шйги секретары В. Н. Филиппов номчаан.

Республике солуну «Тувинская правданың» «Хүндүлелдиг демдээ» орден-биле шаңнатканының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы номчуттунган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Ларгазы Б. Ш. Долчанмаа «Хүндүлелдиг демдээ» орденни редакциянның түгүнга кадаптарга, дал иштиге адыш часкаашкыны чаңгыланы бергеп.

Б. Ш. Долчанмаа солуунуң редакторунуң орааткызы В. П. Филипповка Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы деп аттыы тывысканының, үлетчүр киидиниинің эргелекчизи А. Н. Бонинни, чагаалар болгаш ажылчын, көдээ бижикчилер киидиниинің эргелекчизи Л. П. Кенин-Лопсанны, улуг корреспондент С. В. Козлованы, солуунуң редакторунуң В. Л. Масловту, партийжи аммадыл киидиниинің эргелекчизи Т. В. Сермавкинни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан, шаңчаларны тыпсып, байыр чедирген.

Солунга байыр чедирген адрестерин база тураскаадыг белектерни СЭКП Кызыл хооркому болгаш хооруйның күүсекчи комитези, СЭКП-ниң Тандыы, Кызыл-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик райкомнары база райкүүскомнары, «Тыва даг-дүүг тудуг» тудуг эргелелиниң парткому, теп болгаш кожа, туруп турар солуннарының редакциялары, Сибирьниң Кызыл туктуг перит округунуң Шериг Чөвүлели, хөй-хөй коллективтер, организадыкчы үевилелдер тывыскылаан.

СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажи СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хооркүүскомунуң Хүндүлел бижиктерин солуннуң редакторунуң орааткызы О. И. Гаврялова, харыы-салгалыг секретары В. Я. Тимофеевке, көдээ ажыл-агый киидиниинің эргелекчизи В. А. Кармаковка, культура киидиниинің эргелекчизи В. Е. Межовага, бухгалтер М. М. Дубровскаяга тывыскаа.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң начальныгы К. Д. Будук-оол «Тувинская правда» солуунуң коллективиниң хоочун ажылдакчыларын улуг корректорлар Е. Ф. Бухтуевага, К. А. Сохуровага, солун үндүрүкчүлери А. Л. Кочневага, И. И. Саплинага, улуг машинакчы А. И. Ковалевага РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле Күрүне комитединиң база культура ажылдакчыларының профэвилел ТК-ның Хүндүлел бижиктерин тывыскаа.

«Парлалганың тергиини» деп көрек демдектерни харыы-салгалыг секретарының орааткызы Ф. Л. Спиридонова база чагаалар, ажылчын, көдээ корреспондентилер киидиниинің литажылдакчызы С. В. Масловага тывыскаа.

Байырлыг хуралдың түңнелинде улуг концерт болган.

ЧУРУКТА: «Тувинская правда» солунга «Хүндүлелдиг демдээ» орденни тыпсып турары.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА-ЭЛБЕК ЧЕМ

Демниг иш хайныккан

Тодарадыкчы дөртку чылда «Тес-Хем» совхоз 1933 тонна мал чемнин белеткээр соруглаглыг. Чамдык черлерде сиген багай үнзе-даа, Сарыг-Тал, Дүнге-Бажы, Хүрен-Дугайда, Дүнге-Баажы, Хүрен-Дугайда

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

КПСС-ийн XXIV съездийнин шийтпирлериве коммунизм тургузуушкунуйун уеэнде партияйын идеологтуг ажылынын чугула сорулгаларын айыткаш, ажылчы чонарнын коммунистиг кижизидилгезин, массаларнын идейтиг болгаш чогаалыкчы чоруун бедиерин негизи. Идеологтуг ажылды, ылангыя лекция пропагандазын чон ортузунга калбаттыр талазыбиле колхозта партия комитединг болгаш «Билиг» нийтилелинин эге организациязы шенээ ажылдарны чорукаан.

Чаа кижини — коммунизмнин тургузукчузун кижизидериин айтырыг коммунистиг тургузуушкунуйун практиктиг сорулгалазыбиле, кушажылду коммунистиг бот-биле коорунге, амгы нийтилел сэш-чурумнарынга кижилерни кижизидери-биле холбашкан. Бистин лекторларывыс ажылынын кол талазынга бо уеэнде сорулганы удуртулга болдурул, эки быжыглаачыг белеткенгеш, оон дээштиг болдуг дээш ажылдап турар.

Чылдын бирги чартыынга алдан бир лекция ажылчы чонунун ортузунга номчуттунган. Номчаан лекцияларнын колкол темалары: кодээ ажылагый, кижизидилге, мурнакчы дуржулга, бистин Төрээн чуоттувустун амыдыралы болгаш делегейдеги болуушкуннар. Алдан бир лекциязын барык хой кезии кодээ ажыл-агый темаларынга болган.

Партком, «Билиг» нийтилелинин эге организациязы лекция пропагандазынын ажылын уламдырган.

«Билиг» нийтилелинин эге организациязында 14 лекторлар ажылдап турар. Квартал дайы-биле тургускан ажылчы план ёзугаар лекторларны колхоз бүдүрүлгезимнин участоктарынга. Баян-Тала суурнун кварталларынга хуваап быжыглаан. Коммунизмнин материалтехниктиг баазазын тургузарынын сорулгаларын чугле бедик угаан-медерелдиг болгаш нийтилел тургузуунун база экономиктиг хогжулдезинин дүрүмнерин ханы шинээдин билген, бетик культурлуг, эртемтехниктиг билиглер-биле чепсегленген кижилер четпишкиннер нийтирлеп шылаар ээрэзин барымдаалаш. лектор бүрүзү номчуур лекцияларынын темазын хой талалыг болтурул, эки быжырымчаныг белеткенгеш, оон дээштиг болдуг дээш ажылдап турар.

Чылдын бирги чартыынга алдан бир лекция ажылчы чонунун ортузунга номчуттунган. Номчаан лекцияларнын колкол темалары: кодээ ажылагый, кижизидилге, мурнакчы дуржулга, бистин Төрээн чуоттувустун амыдыралы болгаш делегейдеги болуушкуннар. Алдан бир лекциязын барык хой кезии кодээ ажыл-агый темаларынга болган.

Партком, «Билиг» нийтилелинин эге организациязы лекция пропагандазынын мурнакчы дуржулгазынга даянмышаан, товарагай хемчеглерни чорудуп, интеллигенциниын, херээженнерин, башкыларнын, механизаторларнын, зоотехниктарнын, ол шыкаш мурнакчы хойжуларнын, саанчыларнын, хоочун салгалдын кижилеринин хүннерин, кежээлерин организастап эрттирип турар. Оон-биле кады темалыг диспуттарны, айтырыг-харыы кежээзин база организастап. массалыг ооннарны эрттирерин чурумчуткан.

Эге организациянын лекторларынган Кызыл Куулар, Монгуш Мирчин, Михаил Монгуш, Кан-оол Монгуш, Виктор Сат болгаш оске-даа аштер лекция пропагандазынын ажылынга идепкейлиг киржип, ай санында ийиден эвээш эвес лекцияны чонга номчугулаан, лекторларнын хураалгазын остүрериве эге организация кичээнгей салып, ам безин элээн каш кижини алыы-биле белеткеп турар. Лекторлар хуралдарын ай санында эрттирип, чамдык лекторларнын информацияларын ынаап, лекция пропагандазынын ажылында чеднишкиннерни, четпестерни демглеевишаан, ону чайладырынын арталарын чугаалажып, лекция пропагандазын бедик деңнелге тургузар дээш ажылды күнтелиргеп.

Лекция пропагандазын ажыл-агый айтырыглары-биле холбаштырып, мурнакчы дуржулганы ажыглаарын экижиткенимден номчуп турар лекцияларнын дээштиг чоруу бедээн. Оон түннелинде 1974 чылдын бирги чартынында колхоз чамдык чеднишкиннерни чедип алган. Малдын продуктулуг чоруун бедиер дээш калбарган чарышка киришпиттаан. эт. сүт, дүк бүдүрерин ковудеткеш, колхоз бирги чартык чылда күрүнеге мал продуктуларын садар онаалдарын: сүтүү 115.2 хуу, дүктү — 113,3 хуу, этти — 100,2 хуу күүседкен. Ажылагый төрүүр 100 хойга онаштыр 98 хураганы алган. Сыын-Чүрээнде хойжу бригада (бригадири К. Кызылдаа) хураган камгалап алырының планын 102 хуу күүседкен. Булун-Терек сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Т. Куулар) сүт бүүрер база күрүнеге садар онаалдалын ажырган. Төрүүр 100 хойга онаштыр хураган алыр хүлээлгелерин хой малчыннар күүседкилээн. Оларнын иштинде Аяк-Хөө Ондар, Хураган-оол Куулар 110, Машпак Куулар, Ырыш Монгуш, Кадзар-оол Куулар, Балый Куулар олар 101—102 хураганны норуктурган. чер, түлүг, чаагайжидылга ажылдарында чеднишкиннер эвээш эвес. Колхоз бүдүрүлгезинде ол ышкаш мурнакчы ишчилер кайы хой.

Лекция пропагандазынын ажылында чеднишкиннер, кылыышган ажылдар бар-даа болза, четпестер эвээш эвес. Ында кол четпестернин бирээзи болза лекция номчулгазынын деңнели болгаш шынары куду, колхозтун экономиказы-биле ам-даа кошкак холбаалыг. Экономика, эртем-техника, эрге-хоойлу болгаш атеизм темаларынга лекциялар кончуг эвээш номчуттунуп турарын борта айтыры чугула. Мал ажылынын чамдык специалистерин, медицина, культура, чыылдыышкын ажылдакчыларын, башкыларны лекция номчулгазынче хаара туттайн турар бис.

«Билиг» нийтилелинин эге организациязынын үлүргулгазынын негелдеэн кошкак болганындан чамдык лекторлар (нийтилел кежигүннери) Онала Монгуш, Валерий Элер-оол, башкы Луиза Ондар олар чыл эгезинден бээр чон мурнунга чангыс-даа лекция номчуваан.

Ажылчы чоннун ортузунга лекция пропагандазын күүтелирип, оон массалыг, бедик идейлиг, дээштиг болуруи чедип алыр дээш лекторлар-биле ажылды ам-даа экижидер апаар бис.

А. САМБУ.

Чоон-Хемчик районнун «Октябрь 30 чылы» колхозта «Билиг» нийтилелинин эге организациязынын даргазы.

Туктар — мурнакчыларда

Чоон-Хемчик районнун ажыл-ишчилери кодээ ажылагый ажылдакчыларынын Бүгү-эвилел социалистиг чарышнга кирижикеш, 1974 чылдын бирги чартынында мал ажылын хогжудериве чамдык чеднишкиннерни чедип алган.

Малдын бажын остүрерибиле кады оон продуктулуг чоруун бедиер талазы-биле багай эвее түннелдер чедип алдынган. Районнун колхозтары болгаш совхозтары мал прозуктулары бүдүрерин арткен 1973 чылдын бирги чартынынга деңнеерге, этти 80,5 тоннага азы 9,7 хуу, сүтүү 102,2 тоннага азы 6,3 хуу ковудеткеп. Бир инекке онаштыр сүт саалдазы ортумаа-биле эвир чылдынган 8,6 хуу, бир хойдан-на дүк кыргыдазы база ковудээн.

Малчынарнын, мал ажылынын специалистеринин, сакманшиктернин шудургу ажылынын түннелинде район төрүүр 100 баш малга онаштыр 89 хураган, 80 анай алган. Малдын хорамчазы арткен чылдынган кызырыган.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын ковудеттир талазы-биле эки коргузуглерни «Октябрь 30 чылы» колхоз, «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», СЭКП-нин XXII съездизин аттыг совхозтар болгаш оске-даа чамдык ажыл-агыйлар чедип алган. Ол ажыл-агыйлар сүт, эът, дүк бүдүрерин база садарын эвир чылдынган дыка ковудеткен. Төрүүр чүе баш малга онаштыр «Октябрь 30 чылы» колхоз 99 хураганны, «Сүт-Хөл» — 96 хураганны, «Алдан-Маадыр» — 94 хураганны, 106 анайны алган.

Оон-биле кады районда чамдык ажыл-агыйлар, ылангыя Ленин аттыг, «Искра» колхозтар, «Большевик» совхоз малдын эткир, сүттүг дүккүр чоруун улам бедиер биле чаш малды камгалап алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүседиринге четпес ажылдаан. Оон хараазыбиле ол ажыл-агыйлар мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге саларын эрткен чылдынган эвээжеткен. Бо ажыл-агыйлар төрүүр 100 хойдан 76—79 хураган, «Искра» биле «Чыраа-Бажы» 34—35 быза алган. Ленин аттыг колхозта, «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарда малдын хорамчазы арткен чылдын бирги чартынган ковудээн.

Малдын продуктулуг чоруун бедиер, мал бажын остүрер талазы-биле районнун ажыл-агыйларынын арасында калбарган социалистиг чарышка «Октябрь 30 чылы» колхоз (даргазы М. Мирчин, партком секретары М. Монгуш) тиилекчи болуп. СЭКП райкомунун, райкүүскомнун, районнун профзирилел төвүлелиннн шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Баян-Таланың Культура бажыңында колхозтун чартыг чылда ажылынын түннелин чугаалажырынга тураскаатқан хуралы болуп эрткен. Анаа Чоон-Хемчик райкүүскомнун даргазы Б. Б. Чюнюк шилчиир Кызыл тугу тыпсын тура, колхозтун мурнунда салдынын турар сорулгаларны күүседиринче, ылангыя мал чеминин белеткелинче бүгү чонну мобилизастаарын, чайгы чер андырылгазынче, тараштын чайгы суггарылгазынче киржээнгейни күштелдирерин, малдын тарып боозадылгазынга, дүүрүт ажаал алышкынга белеткелди шынарлыг чорударын айыткан.

Кызыл тугу хүлээп алгаш, колхоз даргазы М. Д. Мирчин мынча дээн:

— Тоолараакчы чылда талыпчы ажылдаар, деп бистин колхозчулар сөзүн бергеш, чарышка тиилекчи болуп, Кызыл тугу салбазын, чаржын турарывыс Ленин аттыг колхоз-биле чарышка ам-даа бедик коргузугу чедип алыр бис. Колхозта чеднишкиннерни быжыглавышаан, четпестерни чайладырынын бүгү хемчеглерин ап тургаш, тугу быжыг тудуп, Совет Тыванын 30 чыл байырлалында база катап тиилекчи болурун азаап тур бис.

Кызыл тукка улам сорук киргеп колхозчулар ам-даа күжениишкиннит ажылдарын бадыткаан.

• • •

Районда 22 хойжу бригаланын 10 ажы төрүүр 100 хойдан-на 90—107 хураган алган. «Алдан-Маадыр» совхозтун Шекпээрде, Оргу-Шөлде, «Сүт-Хөлдүн» Сайырда, «Октябрь 30 чылы» колхозтун Сыын-Чүрээнде хойжу бригадалар чаш малды камгалап алырын эвир чылдын баштайгы алды айларынынган ковудеткен. Төрүүр чүс хойга онаштыр Шекпээр бригадазы 107, Оргу-Шөлдү — 104, Сайырныы — 103 хураган алган.

Ынчангаш «Алдан-Маадыр» совхозтун Шекпээрде хойжу бригадазы (бригадири коммунист Серен Ооржак) партия райкому биле райкүүскомнун бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Чаш хураган камгалап ап, остүрерин эрткен чылдынган 46 хуу ковудеткен болгаш төрүүр 100 хойдан-на 103 хураган ап доруктурган «Сүт-Хөлдүн» Сайырга хойжу бригадазынга тураскаазын, районнун Куш-ажылчы алдар тугун кодүргеп.

Өске ажыл-агыйлар, бригалалар мурнакчыларга деннежир даэш ам-даа улам күжениишкиннит ажылдаазын чоруур.

М. СЕВЕН.

Советтер болгаш амыдырал

САҢ-ХӨӨНҮ БЫЖЫГЛААР

«Ажылчы чонунар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтерниң ийи эрге-хүлээлгелеринің дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң 1968 чылдың апрель 8-те хүлээп алган Чарлыын ёзугаар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели кодээ болгаш суур Советтерниң материалдыг баазазын, саң-хөөзүн быжыглаарынче уягаанган домтаалды хүлээп алган болгай. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, экономиканы сайзырадырынга Советтерниң ролун ол улам бедидип турар.

Оон чижээн Тес-Хем районнуң кодээ Советтеринден көргүзүп болур. Ылаңгыя Кызыл-Чыраа болгаш Чыргаланды кодээ Советтери саң-хөө, бюджет күүселдезининиң талазы-биле өске Советтерден даэрэ ажылдап келгеп.

Бисте 6 кодээ Советтен район бюджединден дотация ап турар эрге-чагырга органы чок. Оларның бюджеттери боттарының оруглаларының-биле хандыртынган. Ынчангаш бюджеттер күүселдези ол Советтерниң девискээринде турар колхозтарның, совхозтарның нуруне мурнунга планныг онаалдаларының күүселдезинден болгаш экономиканың хогжулдезинден кол хамаарыжып.

Чондан кирер үндүрүглер бюджетке бир кол черни эзлээр. Кодээ күүскомнар бо айтырыгче ам-даа ханылаары негеттинип турар. Чүге дизе оларның девискээринде ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер бүрүзүнүң экономиказы Советтерниң бюджеттери-биле сырый холбаалыг.

Ынчалза-даа бисте чамдык кодээ Советтерниң бюджет күүселдезинче кичээнгейни кешиксе. Оон түннелинде боттарының девискээринде турар социал-культура, кадык камгалал организациялар чогуур түннүг ажыл-херекси-биле хамаарыжып шыдавас тавариылгалар бар. Оон колдуу чондан кирер үндүрүг дадыварының бюджетче чедир киирттинмейн турарындан болуп турар.

Чондан албан кирер страхование үндүрүүнүң 59 хуузу база кодээ ажыл-агый үндүрүүг, нуруне хаайлыы долузу-биле Советтиң бюджединче кирер. Ол ышкаш бот-онаалдаа аңшазы суур чазагаймыдылгазынга, сорук, түвүг септелгезинге чарыгдалдарны хандырар. Маңаа хамаарыштыр ап көөрге, четпестер бисте эвээш эвес.

Чимээ, Самагалдай кодээ Советиң эткен чылын чондан кирер бот-онаалданы 341 рубль, страхование үндүрүүн 411 рубль чедир киирип шыпаваан. Берт-Даг кодээ Советиң бот-онаалдаяны 310 рубль, страхование үндүрүүг 523 рубль чедир киирбээн. Бо кодээ Советтер чондан киириилделерни чылдан чылче чедир күүсетпейн келген. Бо чылдың бирги чартынында бо кодээ Советтерде үндүрүглер киирер талазы-биле байдал база четпес. Чамдык үндүрүглериниң хуусаалары эткен. Олар хевээттинер апаар болгай. Мынаыг чорукту болдурбас талазы-биле ажылды нүштелдирер үмүрлүг бис.

Сан-хөө чурумун үрээр, самчыгдал ыылыр тавариылгалар ревизия, хынаалдалардан илерээн. Чимээ, Берт-Даг кодээ Советиң эткен чылдың декабрьда метөөниң дугуюнун беш резинказын садыгдаан, бир комплект дугуйну хүү киижиден садып алгаш, ону үчётка киирбээн. Ниитизи-биле эртиен чылдың декабрьдан бээр кодээ Советтиң шугуму-биле садып алдынган 485 рубль ортемтиг чүүлдер Советтиң үчёдунда чок болуп турар.

— Бот-онаалдаа хереңгизиниң агар санындан апрельде чеди чүс ашыг рубльди үндүрүп алгаш, Тес-Хемниң ыраш ашыл-агый черинден болгаш хүү киижилерем суур чазагаймыдылгазынга хереглээр тудуг материалы садып алган бис — деп, кодээ Совет күүскомунун дапгазы С. Шаяын чугаалап орар. 4 чүс ашыг рубльдиг документизи чок. Сан-хөө чурумун ёзугаар алдыны акша шилчиидип тургаш садып алыр арга кодээ Советте турган. Сан-хөөну ынчаар камгырар чорун Самагалдай кодээ Советиңдеп база илерээн.

Чер-черде эрге-чагырганың органнары болуур кодээ Советтерниң эрге-хүлээлгелери улам калбарып, ролю улгадып турао уеде сан-хөөнүң кандыг-даа хамыдыышкыннары турбас умурлуг. Кодээ бюджеттерже киирер үмүлүг сан-хөөну долузу-биле хандырар дээш ажылды нүштелдирер сорулга районнуң кодээ Советтериниң мурнунда салдынган.

К. ОНДАР,
райсаң киидизининиң эргелекчизи.

Күдер-оол Дамбаевич Монгуш Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. Ол тараажының ажылын бедии-биле үнелеп билир. Ынчангаш онаашкаи ажылынга харыысалгалыг.

Партбюро нөмүгүнү болгаш механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты налбартып, техника септелгезин шынарлыг чорударынче кол кичээнгейни салып турар.

ЧУРУКТА: Куш-ажылдың Кызыл Тук орденининиң эдилекчизи, коммунист механизатор К. Д. Монгуш.

Сөзү болгаш фотозу Х. ОЙДАН-ООЛДУУ.

ЭРТЕМНИГ СОЦИАЛИЗМНИҢ АЛЫС УТКАЗЫ

Коммунизмнин бирги чадазы — социализм болза кончуг дүрген хогжүп орар нийтилелдир. Социализм хогжулдезиниң товарагай үелерин, озүп быжыгарының ангы-ангы чадазын эртер.

Социализм — ол дээрге нийтилел хогжулдезинин чыска хуусаалыг үе-чадазы, ол тыптып келгенинин сөөлүнде дораан **«кижи бүрүзүнден шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге ажылдаан шаа-биле»** деп принципти боттандырар бүдүрүлгенин социалистиг аргазы долузу-биле тургустунарының мурнунда безин нийтинин өнчүзү тергиидекчи өнчү болу берип болур болгай.

Нийтинин өнчүзү социализмнин ыяап-ла тургустунар кезээ болбушаан, ол чүгле оон-даа өске тургустунар кезектери-биле каттышкаш, социализмнин тиилелгезин хандырып болур.

Ынчангаш нийтилелдин материал-техниктиг баазазының хогжулдезинин чадазындан болгаш күш-ажылдыг бүдүрүкчулуунун деңнелинден хамаарылга чокка социализмни чүгле бүдүрүлгенин чепсекхерекселдерин нийтижиткени кылдыр көөр чөөн үзелдиг орайдажыышкыннар болза шуут-ла частырыглар болуп турар.

Улуг бүдүрүлгенин түе-түе күш-ажылчы коллективтернин өнчүзү кылдыр шилчиттпес ужурлуг дээрзин ССРЭнин болгаш социалистиг оон-даа өске чуттарның төөгүлүг дуржулгазы тодаргай көргүзүп турар. Ол чорук социализмнин хогжулдезинин боттуг угланышкыннарынга уурланышкак болуп, төпчүткеп планнаашкынга, күш-ажылды эртемге үнделирел организастадарынга шаптыктап, тодаргайларга, социализмге улуг когарал чедирип болур.

СОЦИАЛИЗМНИ ТУРГУЗАРЫНГА КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮНҮҢ РОЛҮ

Социализмнин тиилээринге бүдүрүкчү күштернин хогжулдезинин тодаргай деңнели херек. Бо шын тезисти үндезин болдургаш, социализмнин бадыткаттынарының барымдаазы болза эртем-техниктиг депшилгеге үндезилээш, бүдүрүлгенин болгаш күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүнүн деңнелин сайзырангай капиталистиг чуттарныыдан элээн бедик кылдыр чедип алыры болур деп чамдыкта санап турар.

Кандыг-даа нийтилел тургузуу оон мурнунда турган социал тургузуут-биле деңнээрге, күш-ажылдын элээн бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алгаш, чүгле ынчан тиилеп болур болгай. **«Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүү иэзрге недизинде барып чаа нийтилел тургузуунуң тиилээринге эң чугула, эң кол чүүл ол болур»** — деп, В. И. Ленин айтып чораан. Ынчангаш, оон айытканын ёзугаар алырга, **«социализм күш-ажылдың чаа, дыка бедик бүдүрүнчүлүүн чедип алганда, капитализм... шуут эмизинге чедир тиилеттирер»** (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 39, арын 21).

Ынчалзажок ыындыг айтырыглар тыптып келир: чүнүмбиле деңнээрге, социализм күш-ажылдын элээн бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр ужурлуул? Нийтилелди хогжулдезинин социалистиг чаазынче киририп, ол тургузуутнуң баштайгы үе-чадаларының тиилелгезин хандырып шыдаар болдурар төлээде, бүдүрүлгенин деңнели кандыг болур ужурлугул?

Чуртта капитализм үезинде күш-ажылдын чедип алган бүдүрүкчүлүүн социализм ажып эртер ужурлуг ээрэзи билдингир. Социализмнин делегейге тиилээринге нийтизи-биле капиталивминиинден ажып турар материал-техниктиг бааза херек. Нийтилел тургузуу болур социализм делегейге оон мурнунда турган нийтилел тургузуун күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүнүн деңнелинин талазы-биле сайзырангай капиталистиг чуттарны ажып эртпейн турбаш безин социализмни тургузуп болурун амыдырал көргүскен.

Ынчангаш социализмнин барымдааларын чүгле нийтилин өнчүзү тургустугланыыдан үндүрүп болбас, ону бүдүрүкчү дүштернин хогжулдезинин деңнелип, күш-ажылын бүдүрүкчүлүүнүн деңнелин барымдаалап тодарадып болбас. Нийтилел-экономиктиг тургузутнуң характеринге чүгле материал-техниктиг белеткелдеп хамаарыжып эвес-ле болгай. Кандыг-даа тургузутну үнелеп көөрде, нижилернин аразында социал харылзаалар-ны. нийтилел амыдыралының социал байдалдарын херекке албайн барып болбас.

БҮДҮРҮЛГЕ АРГАЗЫ — СОЦИАЛИЗМНИҢ БАРЫМДААЗЫ

Социал амыдыралдың тодаргай хевирин хандырар материалдыг кежиктер бүдүрүлгезинин аргазы кандыг-даа нийтилел тургузуунун шимтпирлиг кол чүүлү болуур. Бүдүрүкчү дүштер ол нийтилел тургузуунун өзүп быжыкканының чадазын тодаралыр. Чогум-на бүдүрүкчү күштер биле бүдүрүлге харылзаалары каттышкаш, социализмнин тодаргай нийтилел тургузуу болуруун барымдаалануның үндезини болур ужурлуг. Кижилерниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан социал фактор чүгле бүдүрүкчү күштерге болгаш бүдүрүлге харылзааларына хамаарыжып турар эвес болганда, социализмнин бадыткаттынарын тодаралыр бүгү байдалдарга политиктиг надстройканын характери, демократияның хогжулдезинин чадазы, нийтилел амыдыралының угаан-бодал факторлары — нийтизи-биле алырга, кижилерниң төөгүлүг ажыл-чорудулгазының характеринге салдар чедирип турар бүгү байдалдар шүптүзүү хамаарыжып ужурлуг-дур.

Ынчаарга нийтинин өнчүзүнүн тургустунарынга болгаш социалистиг тургузутнуң тергиидээринге кандыг бүдүрүкчү күштер хергилл?

Баштай социалистиг, а оон сөөлүнде коммунистиг тургузутнуң тургустунарынга:

а) бүгү нийтилелдин хемчээли-биле оон план ёзугаар хогжүүр аргазы бар;

б) түс-түс кижилерниң эрге-ажыктарынга каража-коңарал чедирбейн, нийти эргеажыктарны хандырар арга тургустунган;

в) материалдыг кежиктерни капитализм үезинде ышкаш өнчү-херегизиниң барымдаалап хуваавайн, харын социализм үезинде — кылган күш-ажылын барымдаалап, коммунизм үезинде — хереглээнин барымдаалап хуваар арга хандыртынган турар үеде материалдыг бүдүрүлгенин ындыг хогжулдези боттуг белеткел болуур.

Чогум-на бо бүгү чүүлдер каттышкаш, кижини кижи молчуур чорукту ажып эртерип хандырар, социалистиг нийтилел тургузуунун кол демээ болгаш алыс утказы болуур.

Маңаа холбаштыр социалистиг нийтилел «бүдүрүлгениң чепсен-хереңселдерин чамдык кижилер эмелеп алган турар чүгле ол «чөптүг эвес чорунтуу» баштай узутнаар умурга таварыыр, социализм үезинде «кижини кижи молчуур чорун болдуммас, чүге дээрге бүдүрүлгениң чепсек-хереңселдерин, фабрикаларны, машиналарны, черни болгаш оон-даа өске чүүлдерни хүү өнчү кылдыр эмелеп ап болбас болгай» (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 33, арын 93).

Кижини кижи молчуур чоруктун төөгүлүг талазы-биле үезин эртип, социализмче шилчириниң белеткелдерин тургустунуп турарының боттуг факторлары капитализмнин бодундан тывылгаш, социалистиг революция тиилээн сөөлүнде улам быжыглып турарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези тода көргүскен. Капитализм нийтилел хогжулдезинин оруунга шагдан бээр-де моондак болуу бергенин, социал амыдыралдың коммунистиг хевири хүнүнүн айтырыы апарганын амгы нийтилел хогжулдезинин бүгү төөгүзүү көргүзүп турар. Капитализм ам күчүлелдин болгаш албадалдың күжү-биле ыыртынып турар.

Ынчангаш ССРЭ-ге болгаш социалистиг оон-даа өске чуттарга социализм тиилелгезинин төөгүлүг дуржулгазынга үндезилээш, молчуктуу ангыларның болгаш кижини кижи молчуур чорукту тыптып каарын болдурбас база ол ышкаш нийтилел амыдыралының бүгү талаларынга социализмнин кол-кол принциптеринин бадыткаттынарын хамыдап материал-техниктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле белеткелдерниң тургустунарыг социализмнин нийти каттышкан социал барымдаазы болур деп түннелди кылып болуур.

Александр КОВАЛЕВ,
философия эртемнериниң доктору.
(ПМА).

ПЛАННЫ АЖЫРГАН

1 дугаар орук-тудуг эргелелинде демир-бетон кылыглар цегининг коллектиин социалистиг чарыштың эгелекчилери болуп келген. Ковурүглерге болгаш хоорзаларга хергелеттинер демир-бетон дзербектер кылып турар бо цехте чүгле 4 кижи ажылдап турзажок, олар хүн бүрү норма дүүтаар 6 дзербектерни шуткуур ужурлуг тургаш, ол планның онаалданы 8 чедирип турардар.

Бригадир Мария Васильевна Гусева маңаа ажылдаа-ла ем 2? чыл чедип чоруур. Күшажылга бедик көргүзүглери, хөй чыл үретүннелдиг ажыл-ижи дээш ол хөй шаңнал-макталдарны алган. А эрматура аргымырынга бригаданың кежигүннери В. Гавриленко, В. Казакова олар шылгаран келгеннер. Чартык чыл планын эмнишкилер 140 хуу күүсткеи. Эргелелдиң коллективи ауш-ажылчы чедимшиннери дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиннің, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл түгүн чаалап алгаш.

ЧУРУКТА: бригадир В. Гусева, В. Казакова олар ажыл үезинде.

В. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

МЕЛИОРАТОРЛАРНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ

Бо чылын механизатор-мелиораторларның үшкү республика конкурузуң Сарыг-Септим № 3 механизастаттынган көжүп чоруур колонназы организастап эрттирген. Үк конкурс Тандыда «Россия» совхозтуң төвүлелен ырак эвес черге болуп эрткен.

Ийи хүн үргүлчүлээн суртар чаъс маргылдааны ажылдарында шаптык болза-даа, оон организаторлары ону эки эрттирген. Баштайгы хүн экскаваторшиктер, бульдозеристер, скреперистер жеребъёвка тыртканының соонда боттарының алган нөмерлерин ёзугаар түс-түс участоктарда тургузуп каан механизмнерни ажылдаткаш, ачыр-дачыр маргыжын кирипкеннер.

Бульдозеристер маргылдаазын эрткен чылгы чемпион Евгений Завьялов (ПМК-2) биле Владимир Зайцев (ПМК-3) ажытканнар. Зайцев мынчы маргылдаага бир дугаар киржип турар. Ынчангаш бирги минуталарда сүрээлеп турары илден болду. Оон довураан үндүр иттирген черн дораан-на үнүүрүп-кирип апарды. Ынчалза-даа оон ажылының будүүрүлүүр Завьяловтан бедик. А Завьялов орта далазы эгелээн. Ол чоорту довураан үндүр иттирер ужурлуг участогунуң доора дуртунда, ханызын-даа дескилеп апты...

Экскаваторщиктернин маргылдаазынга дөрт кижи киришкен. Олар чаңгыс экскаваторга ажылдааннар. Конкурстуң негелдезин ёзугаар бир кижи-ле ийи шак ажылдар ужурлуг. Маңаа база-ла чүгле эки ажылдаарывааң аңгыда, бүүрген ажылның шынарынче көл кичээнгейни угландырган.

Ийи дугаар хүнде Кызылдың № 2 механизастаттынган колонназының көл механиги судья Николай Иванович Юрковка ужуражы бергеш, экскаваторщиктерниң канчаар ажылдап турарын айтырдым. Ол мынчаар тайылбырлады.

— Дүүн Бүүлар Деревещи (ПМК-3) биле Иван Араштаев (ПМК-1) ажылдап хүнзедилер. Олар база багай эвес түнелди көргүстүлер. Чаъс шаптыктап тур. Базып каан каналдың дүвүн суг дола берген — хемчээрде-ле берге-дир. Ам республиканың ийи лакпыр чемпиону № 2 ПМК-ның төлээзи Владимир Бикасов ажылдап тур. Болу дуржулгалыг механизатор кижи. Бо чылын база чемнеп алын ышкымас боор.

Николай Иванович чүгаазы керек кырында балыткаттының тур. Оон ооренгени коңчуг: черле артык шимчээшкин кылбас. Экскаваторнуң хымыжы довуракты үскаш, бир ийиче то каан турза коорге, довуракты алыштааш, аңар каап, октап органзыг. Оон ыңай чемпионнуң малыпчы чоруу — будүүрүкчүлүг ажылдаарының үндезини болур.

Механизатор-мелиораторларның республика конкурузунуң ажыктыг талазы кандыгыл? Бирээде, арга-дүржүлга солчурунга, механизаторларның мергежилин бедидеринге дузалыг. Ийиде, конкурс үезинде оон киржикчилеринин кылын каап ажылы халас барбас. Аңаа соолу барып, Шуурмактың суггарылга системазының каналы турар. Ам безин ында 428 гектар шөлдүг суун кургаткаш, сиген тарып каан. Оон үнгени аажок. Чоокқы үеде аңаа мун гектар шөлдүг суггарылга системазы ажырлалга кирер.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түнелиинде түс-түс механизмнер дайы-биле чемпионнар илереттинген. Бульдозеристерниң аразында чемпион Николай Войлошников (ПМК-3) болган. Эртен чылгы чемпион Евгений Завьялов (ПМК-2) ийиги черни ээлээн. Скреперистерниң чемпиону Ооржак Намзын (ПМК-3) болган. А ПМК-1-нин төлээзи Монгуш Бөк-оол ийиги черже үнген. Экскаваторщиктерниң аразында Владимир Бикасов (ПМК-2) тергиндээш, чемпионнаан. Ийиги черже ПМК-3-түн төлээзи Степан Ингижеков үнеш, бодунуң командазынга чугула санны берген.

Конкурустуң тиилекчилериңге чемпионнуң ленталарын недирип, шаңналдарны тывыскан. Маргылдааның бир онзагай талазы — бо чылын «Тыва суг тудуг» трестиң удуртукчулары шилчип чоруур кубокту тургусканы болур. Ол кубокту бо чылын ПМК-2-нин командазы чаалап алган.

Республиканың мелиораторларының үшкү конкурузу механизатор бүрүзүнүң арга-мергежилиниң, дурумчулгазының өзүп орарын көргүскен.

Ш. ДОРЖУ.

САЛБЫРНЫҢ ҮЛҮҮ

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң төп салбырының ажыл-агыйы хөй адырлыг. Мында тудугжулар, сааначылар, механизаторлар, малчыннар дээш, өске-даа ажыл-ишчилер шудургу ажылдап турар. Салбырның партия организайзазында 50 коммунист бар. Оларның хөй нурузу совхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарында бажыглаттынган.

Чартык чылда чамдык коллективтер бедик көргүзүглерни чедип алган. Республиканың алдарлыг малчыны, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи О. Серенге болгаш ында партболүктүң организакчызы, Күш-ажылдың Кызыл-Тук орденниг С. Эртинеге удурткан Шекпээрниң хойжу бригадазы наитизи-биле чүс башка онааштыр 107 хураганны камгалап ап, бригадалар аразында социалистиг чарышка биргн черни алган. Хойжулардан 100 башка онааштыр О. Доржу 151, О. Серен 120, С. Эртине 121, М. Шолдан-оол 107, О. Курбай 110 хураганнарны ажаап өстүргеннер.

Оргу-Шолдуң хойжу бригадазын совхозта хөй ажылының мастери, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг М. Оттук, ында партболүктүң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Дажы-Намчал олар удуртуп турар. Бо күш-ажылчы коллектив наитизи-биле чүс хойдан-на 104 хураганны алган. Түс-түс хойжулардан: О. Дажы-Намчал 136, О. Доржу 110, М. Адар-оол 101, М. Дадар-оол 100 хураганны чүс башка онааштыр ажаап, өстүргеннер.

Салбырның өшкү бригадазы малдың чаш төлүн ажаап алырының база чедишкинниг ажылдакы. Бригада чүс өшкүден 102 анайны камгалап алган. Өшкү кадарчыларындан чүс башка онааштыр О. Эрес-оол 115, О. Сошал 109, О. Соян-оол 105 анайларны ап, мурнакчыларның одурүүнга киргеннер.

Тодарадыкчы чылдың социалистиг хүлээлгезинде салбыр 7655 тарүүр хоюндан 7655 хураганы алырын хүлээлеп алган. Ам бо үеге чедир 7792 хураганны мекдиг өстүрүп алган.

Төп салбырда мал ажылы-биле чергелештир чер ажылы база көргүүп турар. Часкы тарылгада 1125 гектар черге тараа, мал чеми, ногаа культураларын тараан. Амгы үеде Күш-ажылдың Кызыл-Тук орденниң эдилекчизи М. Кызыл-оолга удурткан бот-оруглыг суггатчылар звенозу боттарының ажылын эки организастап, 400 га черниң кызыл-тазымыц суггарыгазын эки чорутканының уламнызаш ында тараанның үмүжү эки бооп турар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң төп салбырының шудургу ажыл-ишчилери бирги чартык чылда чедип алган темпизин быжыглаан, үшкү кварталда шаңныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседир дээш ам-даа күженишкинниг ажылдаарлар.

О. ЧҮДЕШ,
«Алдан-Маадыр» совхозта партия организациязының бюрозунуң кежигүнү.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ТАЙБЫҢНЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДАР

Улусчу Польшаның 30 чылыга холбашкан байырлалды делегейниң солуннары дыка улуг сонуургал-биле чырыткан. ПУР-нуң сейминиң Варшавага болган бәйырлыг хуралыңа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары ыш Л. И. Брежневтиң чугаазының дугайын солуннар тодаргайы-биле бижип турар.

● **ВАРШАВА.** Польшаның 30 чыл ооруга холбашкан байырлалдың кол-ла болуушкуну аларган Л. И. Брежневтиң чугаазын делегейниң хөй-ниитизиниң эң калбак болүктери коңчуг сонуургап турар. Чүге дээрге ында амгы үеде делегейнин кол-кол айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң туружун марксизчи-ленинчи ёзу-биле тайылбырлап коргүскен — деп, «Трибуна люду» солун демделээн.

«Бистиң чедимшкиңиерниске Совет Эвилелиниң кол роляи болгаш Польшаның аймыл чок чоруун быжыглаарынга болгаш оон чедишкинниг социалистиг хөгжүлгезинге ССРЭ-биле эвилелдиң ужур-дузазын бистиң улус дыка эки билир — деп, «Трибуна люду» солун уламчылаан. — ССРЭ-биле найырал бистиң аңгы талазы-биле, национал болгаш бүрүне эрге-ажыктарывыска таарыжып турар. Чогум-на оон ужуруиан бистер СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарын ол хире өөрүшкүлүг хүлээп ап турар бис».

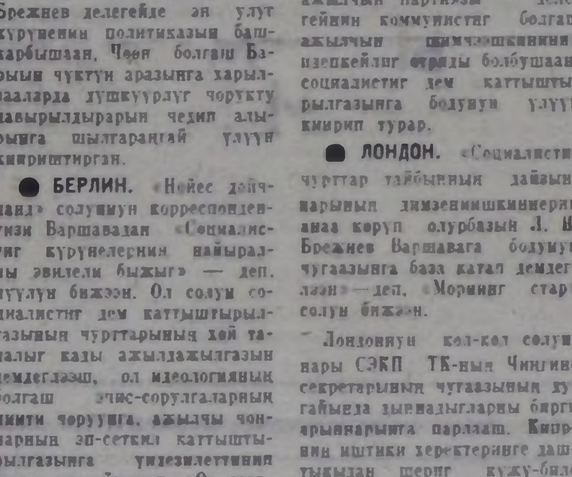
«Польшаның дээди шаңналы — Биртүтү Милитари орденнин улуг Креэи-биле совет Компартиязының удуртукчузун шаңнааны бистиң чөрениистиң гитлерлиг аг-шеригден хостаарда, совет солдаттарның маадырлыг чоруу дээш, совет улустуң чаа Польшаны тургузарынга дузаламчылы дээш бүгү Сөветтер чүртүн шаңнааны ол болур деп поляктар көрүп турарэ — деп. ол-ла солун уламчылап бижээн.

Польшаның Интерпресс агентилелиниң айытканы-биле алырга, Л. И. Брежнев дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары дээш бодуиуң чайгылыш чок ажыл-чорудулгазы-биле делегейде алларжаан. Л. И. Брежнев делегейде эң улуг күүсиниң политиказын башкарбышаан, Чөен болгаш Барыын чүктүн аразынга харылзааларда дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарын чедип алырынга шылгарангай улуун киириштирген.

● **БЕРЛИН.** «Нойес дойчланд» солуниун корреспондентизи Варшавадан «Социалистиг күрүнелерниң найыралчы эвилели быжыг» — деп, чүүлүн бижээн. Ол солун социалистиг дем каттыштырылгазының чүрттарының хөй талалыг кады ажылдажылгазын демделээш, ол идеологияның болгаш эчис-сорулгаларның ниити чоруунга, ажылчы чоннарның эң-сеткил каттыштырылгазына үнүзелиттинин турар деп айыткан. «Ол дээрге ажылчын аңгыга болгаш оон шылгаттынган авангарды — коммунистиг база ажылчын партияларга бөлүгаткан чүрттарның эвилели-дир. Оон ужурунан ыңыт эдилелге дазнып алгаш, биктер ён-не нарын айтырыгларны шиитпирлеп шыдаар бис... —деп, Л. И. Брежневтиң чугаазаны ыка-ла шын бооп турар».

● **БУДАПЕШТ.** Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязының Төп органы болуп «Непсабашаг» солуп Л. И. Брежневтиң чугаазыига холбаштыр мынчаар бижээн: Совлгу үеде ақы-дүүмә партияларының идеология талаларын кылыгын ийиндээш, шилчиилге үезинин дургузунда, азы чаа конституциянын күштүг болурунга база ол конституцияга үндезилээш, чазактың чаа баштыкын төмүйлаарынга чедир үеник дургузунда чүртиа тайбыңны болгаш көрүм-чуруумну хандырарынга бодунуң шиитпирлиниң шериг комитеди медегласээн.

(СЭТА).

Социалистиг кады ажылдажыга чүрттарының техниктиг киржилгезинин дузазы-биле Болгария Улус Республикага чүс-чүс фабрикаларны болгаш заводтарны тутнан.

ЧУРУКТА: Девненнин үлетпүр комплекизи. Бо улуг нөмпленсти Совет Эвилелиниң, Венгрияның, Чехословакияның болгаш Польшаның дузазы-биле тудуп турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ХУРАЛЫ

УЛАН-БАТОР, июль 14 (СЭТА). Монгол совет Эрдэнэт деп каттышкан будүүрүлге чөвүлелиниң бирги хуралы МАР-ның чөзан башкында амыттынган. Республиканың соңгу талазында чес-молибден-биле байлак Эртэнэ-Овоазы деп черни шиңгээдип алырынга хамаарышкан айтырыгларны аңаа чугаалаашкын.

Бирги хуралга организастыг айтырыгларны чугаалашкан.

ОЛАРНЫҢ МААДЫРЛЫҒ ЧОРУУ ӨЛҮМ ЧОК

РИМ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Сысоевтиң дамчыткаиы болза:

«Европаның улустарын нацисчи эжелекчилерден хостаар херекке оон кайгамчык улуг улуг-хуузу дээш италь антифашистилерин болгаш демократтарның хаңы байыр чедиришкинни совет улуска дамчыдып көрүнер. Совет дайынчыларның маадырлыг чоруун кажан-даа утпас бис». Бо сөстерни удурланышкынның антифашистиг шимчээшкининиң коскү ажылдакчызы В. Меони гитлерлиг эжелекчилерден Италияны хостаанының 30 чылыга тураскаагаи массалыг митингиге чугаалаан.

Митинг совет улуска чүректин хаңызындан найыралын херечим болган. Италь демократтар антифашистиг күштерниң чангыс авиа бызыглазрынга белеиин көргүскеи. Удурланышкынның италь шимчээшкининиң хүрээлелиниге чаалажып турган совет дайынчыларның маадырлыг чоруу, оларның ниити дайзынны көөр хонму чок чоруу. Төрээн чүртүнга бергиигеи чоруу биктии чоргаарланышкынызыстыы, хаңы хүмүлелиистии болдуруи турган деп, В. Меони уламчылаан.

Республика түргүзүүнга, чүрттүң конституциязынга хоралакчы халдаашкынарының үндезинин болдуруи турар фашизминин артынчызы Италияда ам-даа артпышаан деп оратор демделээн. Чангыс эртии бызыглаарывче антифашистиг болгаш демократыг күштерии ол кыйгырган болгаш удурланышкынын шимчээшкининиң идеалларының дугайын сактып чоруруи, оон долу тиилелгезин чедип алырын ол сагындырган.

ҮЙМЭЭНЧИЛЕРНИҢ АРТЫНГА ЧАШТЫНГАН

БОНН. (СЭТА). Кипрде шериг үйнээни — грек шериг эрге-чагыргаларының үүлгедии болуп турар. Ол дугайын бодуиуи соолгу номериие барыын-герман «Шпигель» журнал бижээн.

Үймээнчилер сулчаа планын алыгы каш неделяларын дургузунза ажылдап кылган деп журнал бижээн. Олар үк планны боттандырар дугайында дужаалды Афинының ЭСА дээр шериг полициязының начальиики Димитриос Иоаннидистен алган. Планны ажылдап кылырын үймээн эгелээриии бичии мурнуу чарыында Кипрде турар грек полктун командири, албан-дужаалдан негелеп халашкан генерал Гонцлис чогаатказ.

Чажыртынар сорулга-биле Грецияның Кипрде элчизи Лагакос болгаш национал гвардияның командири Денисистия «консультация кылыры-биле» Афиныже негелеп кыйгыртып аппарган. Афины эрге-чагыргалар июль 13-те планның кол пунктузун: Киприи президентизи архиепископ Макариосту өлүрер дугайында пунктуну бадылаан деп, «Шпигель» айыткан.

Киприи чону чаазакка удур үймээнии улуг киленээшкинниг-биле утпурга, үймээнчилер массалыг репрессиялары болгаш тудуп бажыңнаашкыларны кылган деп, «Шпигель» оон ыңай бижээн.

Үймээнчилерниң чалчаазы Никос Самсоиуи дугайында «Шпигельдиң» бижээни болза: «Ол — коичуг каржы, фоторепортёр мергежилии олурукчузуи хөрээ-биле холуп алган идегет... Турцияның адак дизе-ле 200 хөрээженнерии болгаш уругларын өлүргенин мактанып турган».

Эфиопияның чаа чазаа

АДДИС-АБЕБА, июль 23. СЭТА-ның корреспондентизи А. Осипвтуң дамчыдып турары болза:

Чепсектиг күштерниң негелдезии ёзугаар Эфиопияның чазаның баштыкын солаан. Чазак баштыкыидан дүшкеи Энделачеу Макоииенниң орнунга Миикэл Имраны император Хайле Селассие I төмүйлаан. Миикэл Имра политиктиг косну ажылданчы, соолгу дөрт айларның дургузунда премьер-министрниң канцелярнязының чанында экономика болгаш социал херектер талазы-биле министрниң албан-дужаачыига ажылдап турган.

Армияның болгаш полицияның ажыл-чоорудулгазын таарыштырып турар шериг комитединиң төлээлекчилери-биле императорнуң ужуражышкыны болган соонда чазактың чаа баштыкын төмүйлаар дугайында шиитпирии үндүрген.

Маконеннің чазаанын багай удурутулгазының түнелиинде чуртта хаңылай берген багай байдалды чогумчуларын-биле бо эргежок чугула хемчегни алган деп чазаитың баштыкын солуурунга хамаарыштыр шериг комитединиң императорга ыиаган недеглелиинде айтып турар.

Чепсектиг күштерниң императорга бердингенин илеергейлээш, шилчиилге үезинин дургузунда, азы чаа конституцияның күштүг болурунга база ол конституцияга үндезилээш, чазактың чаа баштыкын төмүйлаарынга чедир үеник дургузунда чуртиа тайбыңны болгаш көрүм-чуруумну хандырарынга бодунуң шиитпирлиниң шериг комитеди медегласээн.

ГРЕК ШЕРИГ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЗЫ ДҮШКЕН

АФИНЫ. СЭТА-ның корр. В. Сафоновтуң дамчыткаиы: Кипр кризизинте чедир Афинының шериг эрге-чагыргазының долузу-биле деткип турганы А. Андруцопулостуң чазаанын дүшкенинии дугайында чарлаан. Чепсектиг күштерниң командилал чери «делегейге хамаарылгалыг чылдагааннарның» уржуудан болгаш «чүрттүң кирген байдалын көргеш», күрүнени эргелеп-башкарарын хамаагы кижилерден тургустунган чазакка дамчыдып бээр деп шиитпирлээн.

Шидыг шиитпирни министрлерии, чепсектиг күштерниң төлээлекчилериниң болгаш буржуаз партияларның баштыиарының киржилгези-биле болган үргүлчүлелдиг чөвүлел хуралга хүлээп алган. Чөвүлел хуралга шеригден Грецияның чепсектиг күштерииии Көл командылакчызы Бонанос, армия командылакчызы Галанакис, талай шериннин командылакчызы Арапакис, агаар шериннин командылакчызы Папаниколау киришкен. Барыын чүктүн информацияагентилелдериниң корреспондентилериниң бижип турарыбиле алырга, 3-кү армия корпузунуң командири генерал Давес база ол хуралга олурушкан. Ынчаарга, Рейтер агентилелиниң дыиадыл турганы-биле алырга, ол генерал июль 22-де Грецияның соңгу талазынга шериг кежектериниң чазакка үлүг хөлээшкинии баштап турган.

Грецияның чону эрге-чагырганы хамаагы чазакка дамчыдар дугайында медээни улуг өөрүшкүлүг үткүп, хүлээп алган. Ол дугайында албан ужурунда чарлалдың соонза кашла минута болганда, хоорайның кудумчуларын муи-муи афинчылар доза берген.

ПАРИЖ. (СЭТА). Шаандакы грек премьер-министр К. Карамаилис политиктиг үзел-бодалы дээш Францияда хоргаашкынга турар. Оон төлээлекчизи мынча деп медегласээн: Грецияның президентизи Гизикис санал киргеш, Карамаилисти Грецияже эвп чедип келгеш, хамаагы чазактың премьер-министрииин албан-хүлээлгезин ээлаарын сүмелээн.

Турцияның премьер-министриниң медеглели

АНКАРА. (СЭТА). Турцияның премьер-министри Бюлент Эджевит оон чүрту КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Резолюциязын ёзугаар Кипрге хайылдажышкынчыларны июль 22-де Гринвичиии-биле 14.00 (Москваны-биле 17.00) шакта сөксалыр дугайында дугуржулга чедип алдыганын Грецияның чазаа медегласээнии Афинының радиозунуң дамчыткан ыиаиалыгыиы чугаалап турар.

Афины радиозунуң ыңнадыы

АФИНЫ. (СЭТА). Ыйыыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязын ёзугаар Кипрге хайылдажышкынны июль 22-де Гринвичиии-биле 14.00 (Москваны-биле 17.00) шакта сөксалыр дугайында дугуржулга чедип алдыганын Грецияның чазаа медегласээнии Афинының радиозунуң дамчыткан ыиаиалыгыиы чугаалап турар.

Төлээлекчилер ужуражышкыны

ЖЕНЕВА, июль 23 (СЭТА). Кипрга тайбыины качап тургузар сорулга-биле чугаалажышкыннарны эгелээринче Грецияны, Турцияны болгаш Англияны кыйгырып турар Ыйыыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязынга дүүштүр бо үш чүрттүң төлээлекчилериин ужуражышкыны июль 24-те Женевага эгелээр дээнии ында дыиаткан.

ЫЙЫДЫЫШКЫН

ЛИССАБОН, июль 23. (СЭТА). Португалия Республиканың чаа Түр чазаанга дамчыдыкы капитал ыйыышкынны кылып эгелээн.

«Экспресс» деп неделя сайында үнер солуниун дыиаткаиы ёзугаар алырга, удуртукчу рольду АКШ ойнап турар делегейниң чаартылга болгаи көргүзүлге банкызы Португалияга 400 миллион өскүлө чаала бээр дээнии саададыр деп шиитпирлээн.

Оон-биле кады АКШ-тың хүү банкылар болуу Португалияга 150 миллион доллар чаала бээр дугайында июль 17-де коор ужуралт турган дугуржулгага ат салырын база сөңгаарлаткан.

Австрия канцлерниң чугаазы

ВЕНА, июль 24 (СЭТА). Австрияның канцлери Б. Крайский аңаа болган пардалта конференциязынга чүве чугаалаан, делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарынга чедип алган чугула түнелдерни төөн көрбес чорук айыыдыг деп саглыдырган. Европага ыйыыл чок чорук болган кады ажылдажыга талазы-биле чөвүлел хуралды ээлдээри дээди деннелге эрттирерии чугула деп канцлер чугаалаан. Ыңыг чөвүлел хуралды эрттирерииге дыка хөй чүрттер сонуургалдыг деп, ол дедиргээн.

Сорулга—тайбың таарыштырылга

НЬЮ-ЙОРК, июль 24. (СЭТА). Эжелеттиргеи араб делегацияларынан Израильдин дөп-дораан үнерин база ҚНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларын хажык чокка күүседирии оон негеи турар негелде бижикке муиумуң нью-йоркчулар бөстарыиың аттарын салган.

Совет-моол бузулбас найырал

ӨҢНУКТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Моол Арат Республиканың Баян-Ульгий аймагның төлээлери эрткен неделяда бистиң республикага алдап чораан. Ында аймактың шыырак күшкультурчулары, Ульгий хоорайның догжуң-ниий театрының артистери, кино ажылдакчылары бар.

Моол өңнуктер Чадаанага, Ак-Довуракка болган Шагаан-Арыгга хол бөмбүү болган шыдыраа талалы-биле эш хуузунуң ужуражылгаларын эрттирген, найыралдың кежээлеринге солун концерттерни болган социалистиг Моолдың улут чаартылгалар дугайында кинострукгарын көргүскен.

Баян-Ульгий аймактың төлээлери эрткен субботада болган дыштанар хүнде кыштыкчыларның аалчылары болган. Моол өңнуктер-биле ужуражып, оларның солун өөнүн көөр дээшер культуразын болган дыштанылганын Гастелло аттыг парктыга чыглып келген.

Дыштанар хүнде эртенгиниң он шакта Баян-Ульгий аймактың хол-бөмбүүчүлери Кызыл хоорайның чыында командазы-биле эш хуузунуң ужуражылгазын эрттиргеш. Ужуражылга 3:1 санныг болуп, моол өңнуктериниң тиилелгези-биле доозулган. Ол командадан Самсалханулуг Кенесханның, Ахметулы Хасиханның, Жаберулы Баленниң көрүштүг ойнаалының демдеглевес аргажок. Оларның кайыы-даа бирги черлерибин спортсменнери, дыка хей харыысалгалыг маргылдалларга киржип, аймалның адын камгалап келген өңнуктер-дир. Команданың капитаны С. Кенесханны оон чижээнге ап болгур. Ол МАР-ның аныяктарының чыынды командазы-биле делегей ужур-дузалыг 80 ажыг маргылдааларга киришкен ам тренер болуп ажылдап турар - сураглыг спортсмен болур.

Ол ышкаш Ульгий ортумак школазының башкызы, МАР-ның спорт мастери Жамбалсүрешкин, тудуг трезинде профсоюзтар комитединиң даргазы, бирги разрядтың күш-культуржузу Хамзабайның бистиң шыырак ыңдыраачыларыныың хегжүм-шиин театрының артистери Жалиль биле Жамилазының ырдарын, балет артизи Хый Невег-оолдуң ташпылаарын кызыгчылар аажок сонуургаан.

Ылангыя хегжүм-шиин театрының аныяк артизи Жамиланың хөөг болган өткүт үнү, национал хегжүм хереселиивге ойнаары, болу үзеп алган ырдаары бистиң чүрекгеривиске артар.

Тываның чер болганывга моол өңнуктер-биле ужуражылгалар каичаар-даа аажок солун болган ханы найыралдыг байдалга эрткен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: бистиң республиканга болган эш хуузунуң ужуражылгаларынга чамгыс-даа уттурбаан моол өңнуктериниң хөө бөмбүүнүң командазы.

Моол Арат Республиканың улустуң артизи Хибатдулла концерт үезинде.

Ульгийниң хегжүм-шиин театрының аныяк артизи Жамила ырлап тур.

Фотолары авторнуу.

ХАЙЫМ

Акы-дүдэмэ Моол Арат Республиканың Баян-Ульгий аймак биле Тыва АССР-ниң шыдыраачыларының эш хуузунуң ужуражылгазы бо чылдың июль 20-21-де Кызылга болган. Баян-Ульгий аймактың 1973 чылда шыдыраага чемпионну инженер-механик эртемниг Ханафил Хашабай бистиң республиканың чемпиону Николай Шишигин-биле баштайгы хөлге ойнаавнар. Бирги салыгда Шишигин ноян мурнунда оолду ийи көш ажыдыр идиптерге. Хашабай сицилган камгалалдың нарын болгаш чидиг оюнун шилип алган. Аалчының он дөрт дугаар көжүнүң чылын ажыглаш, чөөрби чедиги көштө Шишигин удуп алган. Ийиги салыгда Хашабай ноян мурнундан көжүптерге. Шишигин Француз камгалалды шилип алган. Бистиң республиканың чемпиону мунгаштаалыр көшкүлеп алганының хайындан оон кара ноянны бирде базыт алдынче кирип, бирде будуунче сыныш, коччуг бергедей бергеп. Чөөрбү сеспи көжүгде Хашабай тергеенинң күштүг көжүн тып аакан болза, кара ноян коччуг удуг когаралга таваржыр турган. Оонуың соолгу көштерин Хашабай өрөөдеп салгап, арай суларакай бээрге, Шишигин бодаларының күжүн таарыштыр моонгеп чытташ, удуп аакан.

Баштайгы салыгда бистиң республиканың Шыдыраа федерациязы база спорт даргалары хереженден шыдыраачыны чогуур ойнуже тып шыдаваан, ынчангаш хей черге бир уттуруп алган. Ийиги салыгда Моол Арат Республиканың шыдыраа мастери, башкы Жаргалын Жамбалсүрен бистиң ийиги разрядчы шыдыраачы болгаш хереженден башкыларның аразында чемпион Маргарита Филимонова-биле ойнаан. Бежен сес көштүң шүүрүнде Жамбалсүреннің чалгыс оглу мерзе үнер деп бодарга, Филимонова ажинин холун тудуп, байыр чедирген.

Кайы-даа тала ийи-ийи уткуулаан болгаш уттургулаан, ынчангаш моол-тыва шыыраачыларның найыралдыг эш хуузунуң ужуражылгазы хайым болган. Гастелло аттыг паркка болган ужуражылганы хүннүң-не ийи чүе ажыг кижи көрүп турган.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Совет Тываның 30 чыл ооңга

КӨЖЕР ДЕЛГЕЛГЕ

Совет Тываның 30 чыл ооңга үңгүлүр Алдан-Маадыр аттыг чуул-шинчилел музейи республиканың алгы-ангы райомнарынга чедип, ажылчы чонга көжер делгелгени көргүзүп эгелээн. Музей ажылдакчылары эң-не башгай көжер делгелгеш-биле Бай-Тайга, Барыын-Хемчик райомнарга чеде-бээнер. Бай-Тайга райомнуң Кызыл-Даг, Шуйнун Булуң суурларынга, «Тываг» совхозтуң Алыр-Маадык кыргыда пунктузунга, Эер-Хавак сутбараан фермазынга, «Бай-Тал» совхозтуң төвүнге болган өске-даа черлерге делгелгени чоп көргеп.

Делгелгени барыын-хемчиктилер бага-да улуг сонуургалдыг уткаан. Бо райониуң төвү Кызыл-Маадык суурган эгелээш, Алыр-Маадык, Хөнделең, Аянгаты сыңчаар, 2000 ажыг кижиге делгелгени бараалгаан. Үстүнде ийи районга делгелгени 4300 ажыг кижи сонуургап көргеп.

Музейниң ажылдакчылары көжер делгелгезин көргүспүшээн, төөгүге хамаарыкчан ховар материалдарны база улустуң уран-шевер-лери — дарганнарның бүдүрүн кылгылаан ажылдарып чыып чораанар.

Кызыл-Даг суурнуң хөөчүн чурттакчызы, 82 харлыг Иргит Сайын-оол бодунуң 55 чыл эдилеп келгени оттуг, дергизин болгаш анчы бижээн музейге белекке берген. Кызыл-дагжылар чонар-даңзан дээш-бүрү хемнээр сиилбиир шевер-летинден ажыда, тыва ыяк-хеп, эдилезер: тепеер, төрепчи, бөгөржик, сыртык арын чугулаалап даараалдар-биле база сураглыг. Ылангыя ында чурттап турар пенсионер Чимит Авыдлевна Хертек тыва төөнү даараң доскаш, ам бөрт болгаш ямы-бүрү тыва угулзалаа ыяшын турар.

Тываң суурнуң чурттакчызы Х. С. Идамчап төөнүн сураглыг хөөчүн дарганы, тыва национал хегжүм хереселерин ыяшыр мастер. Ол районга болгаш республиканга болуп турган-дыр. Ооң-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң киржикчизи. Даргаң Хөмушку Сюрюнович бо удаада музейге болуунун ыяшын бызаанчыы, ингиз база делимир хөмүсту ыяшаан, ол хереселдер-биле концерттерге боду ойнап, уран талантызын чонга бараалгалып келген. Хөмушку Сюрюнович бо удаада музейге болуунун ыяшын бызаанчыының белекке берген.

Бо үнүүмүктүден оон ыяш музей фондузунга ыяк хей фото-материалдар немешкен. Ылангыя Ак-Довуракка «Тыва даг-дүгү» комбинатның ыяшы хевири, оон мурнакчылары. Бай-Тайга районнуң Шивилиг аржаанының чөөк-кавызы, черле ол ийи районнуң девискээринде бойдустуң чурумалдыг чараш черлерин чуруккa тыртыпкан, музейнин фото-материалдарын ыяк элбеткен.

Көжер делгелге ам-даа муның көргүзүлерге чедер болганда, оон оруг үзүн. Чоңбиле ханы харылашкан түзүм музейнин көргүзүг материалдары үлам байып немежир.

В. ЧАЛБАА,
Алдан-Маадыр аттыг музейниң амыдакчызы.

Телевидение

ИЮЛЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыкчылар программазы. 13.35—Өөнүг телекөргүзүг. Бүтүлдерге фильм. «Аргада ыш». Уран-чечен фильм. 14.25—Мелодиялар. 14.35— «Польша—үшен чылында». ЧАЧД-де Польша Улус Республиканың делгелгезинден репортаж. 15.05—Е. Каплинская. «Шак ыңдыг төөгүлер». Хей сериялыг телефильм. 2-ги төөгү. 16.05—16.15—Чалсар. 16.15—Документалдыг фильм. 16.25—«Аныяк үннер». Томск зоязының аныяк чырааныларының бүгү-эвилел телеконкурузу. 2-ги эдилээ.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Өөнүг телекөргүзүг. Чиик эдетиилиг ССРЗ-ниң чемпионадазы. 18.45—«Инанчылдың чаңгызы». Уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүүг. 20.20—«Документалдыг эгиран». 21.35— Концерт. 21.50—22.00—Чапсар. 22.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 22.35—«Уран-чечен номчулгалар». «Хлеб запаха» деп В. Быковтуң рассказы. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа. ССРЗ-ниң Дээди Совединиң сессизинде.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«ШАЙЫРАА»: «Бөмаск» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чараш арагунның ушуралдары» 15.00, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мырыңай кыргак төөл» 9.00, 10.50, 12.40. «Доктор Калининовалың хун бүргүзү» 14.30, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бис өрт машиназы садыы ап-тур бис» 12.00, «Оозу бир эвес ынанчыл болза» 16.40, 18.20, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Кара уи» 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Чараш-кара» 16.30, «100% найлаң» 18.00, 20.00 шактарда.

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ

САЙЫЛЫГ-ХЕМДЕ ХӨГЛҮГ

«Сайлык»... Бо чаптанчыг аттыг Тес-Хем районнуң ажызагыйлар аразында пионер лагеря одилеп турар. Маңаа чылдың-на чүс-чүс чедир уругдар хөглүг дыштанылганы эрттирер. Мырыңай-ла чанында шолуралап кылаң суглуг Сайлыг-Хем ырлаан. Чайыраң чечектиг, кат-тоорукгуг азым үш ужазынган хүрээлээш... Кезурум хаалдыг даглардаз, хову-шөл-даа ында бо. Удуур, чемненир болгаш ойнап-хөглээр өрээлдерлиг үш корпус, спорт, танцы шөлдери бар.

Хөгжүмүүн ээлиг үнүү лагерьнин бүгү чурттакчыларын түк кодурер адагаштыг негаан аянче кыйгыра берди. Дөрт отряд дөрт-бүлүнчүктей тыскаалыпты. Отряд бүрүзүнүң чанында — вожагыйлар. Отряд даргалары отрядтың аныяадарга, пионерлер лениизил чугаалаар болду. Оон соонда отряд даргазы дружина чөвүлелиниң даргазынга рапортун бээр. Кежээ кызыл-хүннеп турла, ол хүнүүн ажыл-херээн түннеп, лагерьнин түгүл бадырар. Ол эртенги хүнүүн маадырлары чаалап алыр.

Лагерь начальниги башкы Б. Дүшүүн, вожатыйлар, күш-культура болгаш музыка башкыларының пионерлериниң канчаар дыштанып турарын, планда көрдүнген ажылдарны олардың канчаар күүсеттимгенин таныштырдылар.

— Ажылышкыңнан эгелээш-ле хөглүг болган Комсомол райкомунуң бирги секретары Ламажаа лагерьни ажыттыр. Кино-даа болду, концерт-даа үнүдүвүс...

— Маргылдаалар база болду. 60 метрге чарышка уругдардан Марина Монгуш, оолдардан Слава Монге тиилединлер...

— А тыва хүрешке лагерь чемпиону Саша Умбаа болду.

— «Тес-Хем» совхозтуң Шокар-Оймакта фермазынга, Улуг-Оймакта халчыннарынга концерттер үндүрүп бергинивис.

— Ийе, ынчаар апаа-ла чеде бербээн, орук ара экскурсиялап, тыка солун чордувус.

— Бүрзег, таластыг хүннерде база аңаа орбас бис: тоолдар, солун тугаалар, чуруктчулар конкурузу эрттиңер.

Ус хөлдар болгумунуң биржикчилериниң будук, чочагай, аяыл хем ыяшкаш чүүлдериниң хегжүм-шиин театрының артистери Жалиль биле Жамиланың ырлаарын, балет артизи Хый Невег-оолдуң ташпылаарын кызыгчылар аажок сонуургаан.

Ылангыя хегжүм-шиин театрының аныяк артизи Жамиланың хөөг болган өткүт үнү, национал хегжүм хереселивге ойнаары, болу үзеп алган ырдаары бистиң чүрекгеривиске артар.

Тываның чер болганывга моол өңнуктер-биле ужуражылгалар каичаар-даа аажок солун болган ханы найыралдыг байдалга эрткен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: бистиң республиканга болган эш хуузунуң ужуражылгаларынга чамгыс-даа уттурбаан моол өңнуктериниң хөө бөмбүүнүң командазы.

Моол Арат Республиканың улустуң артизи Хибатдулла концерт үезинде.

Ульгийниң хегжүм-шиин театрының аныяк артизи Жамила ырлап тур.

Фотолары авторнуу.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Балгазының № 11 көдээ профтехучилишези үшкү классты тракторист-машинистерин, ийиги класстың хойжу-механизаторларын белеткээр салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Ийи салбырга өөренириниң хуусаазы—1 чыл.

Училищени доосканнарга мергежил аайы-биле разряд тывысканының аттестадын, механизаторнуң шынзылгазын бээр.

Сургуулдарны аъш-чем, стипендия, ажылчын хер болгаш ынити чурттаалга бажыңы-биле хандырар.

Тракторист-машинистерниң салбырынга 6—7—8 класс дооскан 16 хардан куду эвес, а **хойжу-механизаторларның** салбырынга 8—9—10 класс дооскан 17 хардан куду эвес назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Өөренирин күүзээн кижилер училищенің директорунун адынга билдиришкин бижээш, аңаа төрүттүнгенинин дугайында хереглелиин, азы учёттан үндүр бижиткен паспортун, школадан алган характеристиказын, ВЛКСМ райкомунуң сүмелээн бижиин, чурттап турар черинден шынзылганы болгаш өг-бүлезинин байдалының дугайында шынзылганы, 3Х4 хемчээлдиг 6 фото-чурукту, ажыл-агыйның сүмелээн бижиин, ада-иезинин хүлээлгезин кожар.

Училищеге хүлээп алышкын болза киреринин экзаменнери чокка аңаа беседалажышкынның байдалынга эртер.

Хойжу-механизаторларнын кичээлдери **сентябрь 1-ле, а тракторист-машинистерниң — октябрь 1-ле** эгелээр.

Училищенин адреси: Таңды район, Балгазын суур, № 11 профтехучилище, телефон дугаары—9-54-19.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОНПАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныяал киллизиниң 37-18, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бөрганда 32-75 телефоннар дээргээр.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАН УНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 509.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидурер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиинин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00598.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 174 (9548) | Пятница, июль 26, 1974 чыл | 1925 чылдан үнедезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы июль 24-те Кремльде эртикеи. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязының хүн айтырымнга болгаш оон ажылдарының чурумунга хамаарыштыр айтырыгларны аңаа чугаалажыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный хуралды даргалап эртиргеи.

КОММУНИСТИҢ БЕДИК АДЫ

СЭКП бодунуң төөгүдүг орууның бүгү үе-чагаларында ленинчи чагыгларны «үүсетиишкен, партия кежигүүнүң адын болгаш оон ужур-дузалым үлам-на бедик кодурер дугайында доктаамал сагыыты салып келген болгаш салып-даа турар. Партияның ажыг—оон даймчыларының бедик идейлиг, идевейлиг чорумда, бижит туруштуунда болгаш хүрээлеңиин арыг болурунда дең, ленинчи чагыгларда айтыш турар.

Организас-политиктиг чугула хемчет— партдокументилерниң солуушкуну партияның болгаш чонуң мурнунга коммунист бүргүүнүң харысаалтазын үлам мыйыт бедиидерине дээштиг салдарны чедирип турар. Владимир Ильич Ленининиң эртим ажыр-хевирин даштында сынарбин, митинде оон: «Партия — бистиң үениң угланы, алдары болгаш мүүрү» дең моңге сөстерин бижээн чаа партбилетти ап тура, коммунист бүргүү оны өөрүшкүлүг улуг алдар кылдыр көөрүдеп анчыда, ынчалар-даа аажок бедик харысаалга дең чедерер билип турар. Кызылдың партия организациязында өскерилгелдиг пенсионер, 1928 чылдан бээр партия кежигүүн Д. Б. Данзын-оол чаа партбилетти ап тура, мынчаар чугаалаан:

— Ленинчи гвардиниң даймчыларынга, бистерге, коммунистиг партияның хүрээлеңиине ажыдаа, чурттаарывыска бедик, кайгамчык чаагай алдар түрбес. Бистер партия кежигүүнүң адын кандыг-даа үеде бедик кадагалаарын ораладажып келген бис. СЭКП-ниң хереэзиге кыыгаар чок бердинерин, үлам-на бижит сагыыга-чурумнуг болуурун ол ат бистериҢ кижи бүргүүнден иегеп турар.

Партдокументилерни солууру-биле холбашкан партийн-организастыг ажылдың ынчы партийни утказы болза, хамыктың мурнунда коммунистерниң идевейлиин, инициативазын улам бедидеринче, сагыыга-чурумун бижиглээринче, кандыг-даа ажыл-херекке оларның аважадарлы ролюн бедидеринче угланган. Ол айтырыг принципиалдыг, политиктиг утка-шынарлыг болуп турар, бодунуң хүрээлеңиин бижиглээр талазы-биле партияның ажыл-чорудулгазының эң чугула талазынга хамаарышкын турар-дээрзин СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Бүгү чурттаазы шыпкан, Тыванның партия организациязынга бо организас-политиктиг чугула хемчет чогум-на кандыг угланылышкын-биле эртип турар дээрзин сеткил ханышкынын-биле чугаалаар херек. Анчы үеде республиканың коммунистериниң оон муң ажыг армиязы чаа билеттерни алган. Партия эге организациларының хөй нуруузунда партия документилериниң солуушкуну организастыг бедик дециелге дооступ турар болгаш ол болза партийни күштериниң ёзулуг дашкы арыг болурадези болгаш.

Коммунист бүргүү партияның чаа билееви ап тургаш, СЭКП кежигүүнүң бедик адын кажан кезээде, кана-даа төлептиг эдилээрин, ажылга-даа, инитизел амыдыралыга-даа болгаш амыдырал-чурттаалгага-даа авангардчы болуурун база катап дашкыраглап турар.

— Чаа партбилетти алганывыс хүн мээң-даа база кады ажылдап турар өөрүмнүң-даа амыдыралыга кажан-даа уттундурбас болуушкун боон артар. Ол болза ынчы ажыл-херекке боттарывыстың биилеэвисти болгаш аргаларывысты харам чодка берип, улам күжениишкинниг ажылдаарын, кандыг-даа ажыл-херекке мурнуку одурутка туржурун, ооске бүгү массага хууда үлегер-чижээн көргүзериин биске хүлээндирип турар-дыр—деп, Бии-Хемде «Кызыл Тараачын» совхозтуң суралгыг саавчызы Т. И. Матина чугаалап турар. Оон сөзүг ажыл-херек-биле карышпаан. Саар бир иненке онаалтыр чыдда алыр сүттүң планы 2760 литр турда, Матина бо чылын 3550 литрни саар хүлээлгеш алгаш, бо чылдың бирги чартынга бир иненеге 1750 литр сүттү саттан. Оон ажыл-ап турар фермазы районда эң мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Коммунист кана-даа кажан-кезээде арангардчы болур дең чүвениң ёзулуг үлегер-чижээ ол-дур. Бо дег чижектиг күш-ажылчы коллектив бүргүүнден көргүзүп болур.

Оон-биле чергелештир ленинчи партияның кежигүүнүң бедик адынга төлеп чок партийни негелделерге дүүшпес үүлегиглер кылыр, сагыыга-чурум үрээр кйи-чаңгыс коммунистер база тургулаар-дыр. Партдокументилерни солуп турар үеде чамдык шидыг ажылдарның документилерин солуурундан парти организациялары ойталаанны чергеле чөптүг.

Оон ажыда документилерни солаан соонда, чаа партбилетти хүлээп алгаш безин чамдык эштер партияның болгаш күрүшенин сагыыга-чурумун каржызы-биле үрээш, партия талазы-биле шыңгыы хемчег алдыртыр ийи-чаңгыс таварылгалар бар. Н. А. Мамсакова партияның Брянск дооскомунуң Советск райкому эрткен чылын чаа партбилетти тыыскан соонда бистиң республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң шугумунга ажылдап, ында парторганизациянның үчедунга турган. Каш удаа арагалаан, ажыл шагы үүлү, прогулдааны дээш парторганизацияга аңаа хозбаштыр хемчегларни ап келген. А адак сөөлүнде ол база арагалаан, сагыыга-чурумну каржызы-биле үрээ, партия билезин чидирген. Ындыг төлеп чок үүлдиглери дээш, оны СЭКП хооркому партиядан үнүргеи. Аңбан-дужаалын соора ажылааны, партийни сагыыга-чурумну каржызы-биле үрээни дээш коммунистер М. Амыр-оол, П. Чертов оларны болгаш өскелерин-даа СЭКП Танды районну партиядан үндүргээн. Чеже ынчап чаа партбилетти алган соонда чамдык коммунистер партийни сагыыга-чурумну үрээш, партиядан үндүргүр, хемчег алдырар таварылгалар Тандының болгаш Улут-Хемиң партия организацияларында бар боон турар.

Ол чорук чамдык партия организациялары партдокументилер солуушкуунуң үезинде коммунистерниң тус-тузу-биле ажылды кошпак чорутканын хереглеп турар-дыр. Бир эвес коммунистер-биле бесседаларны кичээнгейлиг чорутпан, сагыыга-чурум үрей бээр хире ийи-чаңгыс эштерни шыңгыы сайгарып көргеи болза, улут Ленининиң эртим ювур-хевирин даштында сынарбин чаа партбилет ындыг төлеп чок кижилерниң холунга кирбес турган ийик.

Партийни хүрээлеңиниң арыг болурунуң, кежигүү бүргүү коммунистиң бедик адынга төлептиг болурунуң база сагыыга-чурумну быжыглаарының талазы-биле партдокументилер солуушкунуңуң үезинде хөй талалыг, улуг ажылдар чоруттуктаан. Партия организацияларга ол дуржулганы улам бижыглаттырын үргүлчүзээр болгаш бо талазы-биле ажылдың аргаларын болгаш хевирлерин улаш сайырангайжыдар үндүрүт.

Ылаңгыя коммунистер-биле бесседалар чорударын, партия Уставының негелделерин, партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында оларның дыннадыгларын алырын моон соцгрвр-даа доктаамал практикалаар херек.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТОСКУ ЧЫЫЖЫНЫҢ БИРГИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНГАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязы июль 25-те Москвада ажылдап эгелээн.

Эртенгинии 10 шакта, Кремльге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга **Националдар Совединиң** хуралы ажыттынган.

Эштер **А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, Д. Ф. Устинов** оларны депутаттар болгаш хөй санныг аалчылар чылыы-биле уткаан.

Депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелиниң дааскаиын ёзугаар депутат **И. С. Грушецкий** сессияны ажыдары-биле эң улуг назылыг депутаттарның бирээзи **А. Ф. Федоровка** сөс берген.

А. Ф. Федоровтуң чугаазының соонда Националдар Совединиң Даргазын болгаш оон оралакчыларын сонгаан. Националдар Совединиң Даргазынга депутат **В. П. Рубен** чангыс үн-биле сонгуткан.

Оон соонда сессияның ажылының чурумун болгаш хүн айтырыгларын көрген. Сессияга дараазында айтырыгларны чугаалажыр кылдыр киирген:

1. Националдар Совединиң Мандат комиссиязын сонгууру.
2. Националдар Совединиң доктаамал комиссияларын тургузарының дугайы.
3. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумун сонгууру.
4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарының дугайы.
5. ССРЭ-ниң чазаан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелин тургузары.
6. ССРЭ-ниң Чиигине прокурорун томуйлаары.

Националдар Соведи сессияның хүн айтырыын болгаш айтырыгларны көөрүнүң чурумун чангыс үн-биле бадылаан.

Депутаттар палатаның Мандат комиссиязын 35 кижи составтыг кылдыр сонгаан. Комиссияның даргазынга депутат **Э. А. Шеварднадзеңи** (Грузин ССР) сонгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединин бирги хуралы оон-биле доозулган.

* * *

Июль 25-те хүндүскүнүң 12 шакта Кремльге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга **Эвилел Совединиң** хуралы эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны чыылганнар изиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелиниң дааскаиын ёзугаар депутат **Н. Г. Басов** эң улуг назылыг депутаттарның бирээзи **П. П. Лобановка** сессияны ажыдарын саналдаан.

Хурал киржикчилери Эвилел Совединиң Даргазын болгаш оон оралакчыларын сонгаан. Эвилел Совединиң Даргазынга депутат **А. П. Шитиковту** база катап чангыс үн-биле сонгаан.

Оон соонда сессияның ажылының чурумун болгаш хүн айтырыгларын чугаалажып көрген. Дараазында айтырыгларны аңаа киирген:

1. Эвилел Совединиң Мандат комиссиязын сонгууру.
2. Эвилел Совединиң доктаамал комиссияларын тургузар дугайы.
3. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумун сонгууру.
4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.
5. ССРЭ-ниң чазаан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелин тургузары.
6. ССРЭ-ниң Чиигине прокурорун томуйлаары.

Сессияның хүн айтырыын болгаш айтырыгларны көөрүнүң чурумун чангыс үн-биле бадылаан.

Депутаттар Эвилел Совединиң Мандат комиссиязын 35 кижи составтыг сонгаан. Комиссияның даргазынга депутат **В. К. Месяц** (Казах ССР) сонгуткан.

Оон-биле Эвилел Совединиң бирги хуралы доозулган.

(СЭТА).

Тыванның тудугжулары! 1974 чылда тудугнуң өзүлдезин 9,2 хуу бедидер хүлээлгелиг бис. Эрткен кварталда өзүлде – 3,3 хуу болган.

АК-ДОВУРАК ЧЫЛАР БИРГИ ОДУРУГДА

«Тыва-тудут» трестиң ийи улуг будүрүлге үүстогу—«Кызыл-тудуг» эргелеяиниң болгаш «Тыва даг-дүгү» тудут эргелеяиниң коллективтери чылдың эгезинде социалистиг чарыштың керээлерин чарган болгай. Оларның боттарынга ялган бедиткен хүлээлгелериниң канчаар күүседтиишкин келгенин дугайын ол чарыштың арбитрлери болур «Тыва-тудут» трестиң алын киидизи болгаш «Шын» солуунун редакциязы айлар аайы-биле түүнеп, чарышкы кайы коллективтиг тиилеяиниң тодарадын келген.

Эрткен үениң дүргүзүнде ол чарышка ак-довуракчыларның эки көргүзүглерни чедип ап келгенин демдеглээр херек. Ак-Довуракты тудугжуларының бирги кварталдың түнелеринии ёзугаар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, облпрофсовуелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы ол дугайын тодарай херечилеп турар. Ак-довуракчыларның көргүзүглери эрткен айларда эки күүсеттинген. Оон тодарай барымдаалары бо: «күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планы 109,5 хуу күүсеттинген, тудуг-монтаж ажылларының бот-үнезин планга удур 0,02 хуу чиигеткен. Ак-довуракчылар алзы айларның дургузунда пландан ажыр 2175 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалда киирген.

Үстүнде чурагайлардан болгаш хуулардан алгаш көөрге, ак-довуракчыларның чедишкинниг ажылдааны черле тодарай.

Ам Кызылдың тудугжуларының күш-ажылчы ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр чамдык сайгарылгаларны кылып көрээлиниер. Эргелел керээниг ажылдарның боттарының күжү-биле кылыр ажылдарның база будүрүлгениң хемчээлин өстүрериниң члапының онаалдаларын чедишкинниг боттандырган. Ындыг болзажок күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринең 6 айларның планы 95,6 хуу, а чурттарга шөлүн ажыглалга киирериниң планы — түүле 86,4 хуу күүсеттинген. Бо чедир кылдынмаан чүүлдерни барымдаалаан «Кызыл тудуг» эргелеяиниң коллективиан бо удаада социалистиг чарышка аштырган деп санаан.

Тодарадыкчы чылдың шинээриниг үшкү кварталы эгелээн. Чедир кылдынмаан чүүлдерни дарый үзүткааш, тудуг-монтаж ажылдарының темпизии бедиттес болза, чыл планның күүселдезиигге чамдык бергедээшкиннер тургустуунуп хээп болур.

Маңар хамаарыштыр «Кызыл тудуг» эргелеяиниң удурткучулары, спецнаалстерни тодаргай хемчегларни алыр ужурлуг. Кызылдың тудугжуларының эртеен айларда кошкак ажылдаяы оларның буруузу эвес. Канализация, суг замчындыргазының чаа системазының тудуун эрткен чылдан бээр ажыглалга киирбээни белеп кылдыр тудуп каан объектилерни, ылаңгыя чурттарга бажыңнарын ажыглалга киирериниң саат ужураштырып турар.

«Шын» солуунуң Күш-ажылчы алдар тугун бирги чартык чылдың түүнелдерин ёзугаар Ак-Довуракта К. Данзырыкка удурткан тудугжу бригаданың кежигүннеринге алдар болдуруп бөгүн көдүрген.

База бирээ немешкен

Тандың районнуң төвү Бай-Хаак суурда чоокта чаа улуг магазинни ажыглалга тужаагган. Дөрт садыгжы ажылдар ол магазинге келген кижилер хереглээн хептерни боттарынга шилип алыр, хемчеп көөр таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Оон садыгжылары В. Подольская, Г. Строителева, З. Петрова баштайгы хүннерде-ле орулга киирериниң чижеглел планын ажыр күүсеп эгелээн.

(Бистиң корр.).

Ийиги кварталда С. Сандан биле К. Данзырык ийиниң бригадаларының чарыжының ТҮҢНЕЛДЕРИ

Республиканың үлетпүр болгаш чурттаага тудуунда ажыылап турар чүгээр дээн ийи бригаданың—«Кызыл тудуг» эргелеяинде С. Сандага болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелеяинде К. Данзырыкка удурткан бригадаларның кежигүннери каш чыл улаштыр чыл эгезинде-ле социалистиг чарыштың керээзин чарып ап, чыл дургузунда чарыштыг ажылдаары чаңчыл апарган. Оларның чарыжының нандыг янзылыг күүсеттинип турары республиканың солуннарынга, радиога болгаш телевиденнеге айлар, кварталдар айы-биле чыыртыныл келген.

Бо чарышка 1974 чылдың ийиги кварталында кымның нандыг көргүзүглериг болганы дараазында дециелге, чурагайлардан тодараттынар.

	С. Сандаанның бригадазы	Б. Данзырыктың бригадазы
Кижи саны	24	24
Кварталда кылыр ажылдың хемчээли—муң рубль	145,5	101,7
Күүсеткен хуузу	90,1	105,4
Бир кижиге онаалтыр кыяыр ажылдың планы—рубль	6945	4300
Оон күүсеттинген хуузу	76,9	100.7
Күш-ажылдың будүрүкчүлүү матура-биле—кубометр	1,3	1,83
Оон күүсеттинген хуузу	92,3	106,1
Мергежил бедиткен ажылчыннар	2	12
Күш-ажылдың сагыыга-чурумунуң байдалы — прогул	24	28
Намнаттынган тудуг материалдары — кубометр	—	—
Дужаагган объектилерниң шыйары	шуптузу «сотуман»	50 хуузу «Зим»

Ниити түүнелдерни кылыр бетинде чамдык чүүлдерниң дугайын чугаалаар апаар. «Кызыл тудуг» эргелеяиниң удурткучуларының болгаш специалистериниң харысаалга чем болганындан майысыялдың № 4 микрорайонунда канализациянның, суг дамчыдылгазының системазы ам-даа ажыглалга кирбээн. Оон уржуундан болгаш «Тудуг мехектери» комбинаттан келген тудуг материалдарының шынары багай болганындан эш С. Сандаяның бригадазының кылганы чурталга бажыңнары ажыглалга кирбээн, бригадаяың кылган ажылының хемчээли кудулаан.

Ажылга саат ужураштырып келген чөптүг чылдагааннар бар-даа болза, чарыштың тиилеңчизин тодарадыр апаар. Бүгү көргүзүглерни алгаш мөөгө, ак-довуракчылар бо удаада бирги черге үнген.

Оон-биле чергелештир бо ийи бригаданың майызының-даа тудуг материалдарының намналгазын чедип албаанын, прогулдарны болдуруп туварын чөптөөс деп демдеглээр херек.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының ийиги кварталында республика пайысылының амыдырал хандырылга болгаш коммунал-ажыл-агый будүрүлгелериниң арбызында калбарган социалистиг чарыжының түүнелээ СЭКП Кызыл хооркомунуң бюросу, хооркүүском үндүрген, Кызылхың амыдырал хандырылга комбинадының коллективиан тиилеңчи деп саналаан.

Июль 23-те тиилеңчи болган ол коллективке шаңнал тыпсырының хуралы болген. Кызыл хооркүүскомунуң даргазының сралакчызы В. А. Парушин хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының коллективиниге СЭКП Кызыл хооркомунуң, хооркүүскомнуң шилчиир Кызыл тугуи тывыскан. Комбинатта партия организациязының секретары П. И. Голышев харыы сөзүгге хоорком-унуң болгаш хооркүүскомунуң олларның ажыл-херээн бедин-биле үнелээни дээш өөрүн четтиргеии илередип, үшкү кварталда база-ла ол бирги черни салбас дээш ажылдаарын комбинаттың ажыл-ишчилериниң омуунээниден аазаан.

* * *

Ол-ла хүн Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары будүрүлгениң кызыл-будуунута ажыл доостуру билек чыглып келген. Тодарадыкчы чылдың ийиги кварталында пайысылдың үнетпүр будүрүлгелериниң арбызында калбарган социалистиг чарышка чедип алган бедик көргүзүглери дээш үк заводтуң коллективиниге СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хооркүүскомиуң шилчиир Кызыл тугуи заводтуң удурткучуларына тывыскан. Байырлыг дурала сос ап чүве чугаалаяннар шаңналга сорук киирип, ол тукту моон соцгарр-даа салбас дээш улам күжениишкиниг ажылдаарын даалаяыр.

(Бистиң корр.).

МАЛ ЧЕМИНИН БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

АК-ТУРУГНУҢ СИГЕНЧИЛЕРИНДЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң дирекция чери ниитиниң малынга четчир бымыс чем-суурну тургузар дээш мал чемнериниң белеткээдеринче бүгү күштү угландырган, бо хүннерде совхозтуң сиген шөлдеринде ажыл-иш хайнындам. Совет Тывазының 30 чыл ооң чаа-чаа күш-амыдыҥ чедиишкиннеринге үтүүрубиле сигенчилер аразында социалистиг чарыштыны калбартнан.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда совхозтуң Кызыл-Даг салбырының сигенчилери чоруп, хайнындыкынныг ашындан турарлар. Ол салбыр 432 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Сигенчилер бригадазының бригадиры Юрий Чанчыы коллективтиң ажыл-ижиниң дугайында мынчаар чугаалады:

— Бистиң бригадавыс чоокну үеге чедир 150 га люцернаны кесинеш, ооң 40 ажыг төлмазын сараттап алдывыс. 18 кижиден тургустунган хол-биле сиген кезер звено база-ла багай звес ажылдап, бо хүннерге чедир 40 га черниң сигенин кескен. Бистиң бригаданың сигенчилери чүгле план-биле кызыгаарлаттынмайн, а харын кышкы үеде малга бээр сигенни болдунар шаа-биле новудеди белеткээр соруланы бодувустуң мурнувуста салган ажылдап турар бис.

Сигенчилер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда хол-биле сиген кезер улустен Руже Чанчыы, Механиков Шамтар, трактористерден Алдын-оол Монгуш, Мунзук Артына олар чоруп, хүн бүрүнүң планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: бригаданың хол-биле сигем кезер звеновзу; сараат салыкчызы ажыл үезинде.

В. ЧАДАМБА.
Авторнуң фотолары.

БУДУК-БҮРҮНҮ ЭРТЕ БЕЛЕТКЭЭНДЕ — МАЛГА ХООЛУЛУГ ЧЕМ

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Ниитиниң малынга сигеи белеткелинче Чөөн-Хемчик районнуң колхозтар болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери улуг кичээнгейин салып турар. Бо хүннерде районнуң сигеи шөлдеринде сигеи белеткээр 28 звено, 350 ажыг кижи ажылдап турар. Олар соолгу хүннерге чедир 967 га черниң сигенин кескеш, ооң 400 ажыг гектарының сигенин болгеш, 320 тонна сараатты тургускан.

Сигеи белеткелиниң ажылын «Чыраа-Бажы» совхоз эскелерден организастыг чоруун турар. Ында сигеи белеткээр 8 звено база 40 ажыг хол кадырлыг кижилер ажылда хаара туттунган. Олар 97 тонна сигеннн сараатталн. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтарының дирекциялары сигеи белеткелиниң ажылын идепкейжиткен.

Районнуң ажыл-агыйлары 300 тонна будук-бүрүнү белеткээр тургаш, 60 тоннаны ажыр күүседип, эки ажылдаан. «Сут-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтарның, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ишчилери будук-бүрү белеткээр онаалдазын ыракта ажыр күүседеш, планнан ажыр белеткээрин хламчыдавышаан.

«Тыва» совхозтуң дирекциязы мал чемниң белеткелин багай чорудуп, мынчага чедир чаңгыс тонна-даа сигеи сараатгап албаан. «Большевик» совхоз сигеи белеткелин чорудуп турза-даа, оон организастыг чоруу кошкак. Ажыл-агыйларның дирекциялары мал чемниң белеткелинде четпестерни чайлаткаш, ажылды шапкынчыдар үе келген.

М. СЕВЕН.

БҮГҮ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң дирекциязы, партия болгаш профэвилел организациялары ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын белеткеп алырынче кол кичээнгейин бо хүннерде салып турар.

Ажыл-агыйда сигеи белеткээр механизастаттынган 5 звеноду тургускан. Ында эргежек чүгүле техниканы болгаш мергежилдиг механизаторларны бүжүглээн.

Чигы үеде сигеи белеткээр звеноларның кежигүннери боттарының мурнунда салыпган сорулганы күүседири-биле кызымак ажылдап турарлар. Олар 300 ажыг гектар черде тараан чаңгыс чылдыг, үс хире га шөлде чайгаар үнген сигеннн кескеи. Звеноолар 100 тонна сигеннн сараттап тургускан. Петр Ермолаевтан удуртуп турары звено эки ажылдап, сараатгаан ол сигеннин чартык хирезин белеткээн. Мында Сульдум Багай-оол, Семен Сибрин, Михаил Ойнаров, Владимир Захаренко ыштаан эки ажылдап турарлар бар.

— Бистиң совхозтуң ишчилери 3.500 тонна сигеннн белеткээр, 1.100 тонна сенажты, 28 мун тонна силосту салыр сорулгалыг. Онаалда улуг. Сигеннин үнүшү база шоолуг эвес. Ынчалза-даа ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузар ээш бүгү-ле хемчегларни алыр бис — деп, совхозтуң кол агроному Иван Андреев биске чугаалады.

Ч. САЛЧАК.

Танды район.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ БҮДҮРҮЛГЕ АЙТЫРЫЫНЧЕ

«Тыва кобальт» комбинаттың профэвилелиниң каттышкан комитеди (даргазы В. Самойлов) бүдүрүлгенин мурнунда салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседиринче бүгү күш-ажылчы коллективтерниң күжүн мобилизастап, социалистиг чарыштыг дээштиг кылдыр организастаар дээш организастыг ажылдарны күштелдирген.

Бригалалар, цехтер бүрүзү бот-боттарының аразында чарган социалистиг чарыштың кереэлерин күүседиринче кол кичээнгейни салып келген. Ажылчыннарның барык шупту-зуу социалистиг хүлээлгелиг, инженер-техниктиг ажылдакчылар хууда чогаадыкчы планнарлыг.

Социалистиг чарыштың түнелин эң, квартал санында үндүрүп, месткомнарның, профболүктериниң хуралдарында чугаалажып турар. Чарыштың тиилекчилериниг «Эң эки ажылчын» деп атты тыпсып, оларны хүнүлеп самбырааныга болгаш дептериниг киририп, оларга хамаарыштыр эске-даа шаннал-макталарны ажыглап, белектерни тыпсып турар. Бирги черни алган күш-ажылчы коллективке чарыштың негелдезин ёзугаар шилчиир. Кызыл тукту болгаш акша шаннатын тыпсып, оларга тураскаадын. Күш-ажылчы алларның тугун кедүрүп турар.

Ылангыя будүрүлгенин чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары П. Потылицын, Д. Куулар, Д. Оюн болгаш өскелер-даа чогаадыкчы ажылга идепкейлиг киржип, элээн хөй чаартыкчы саналдарны киирнептередип турар.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде комбинаттың 812 ажыл-ишчилери хаара туттунган. Чоокта чаа сеителге-механика цехиниге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан. Ол цехтиң ажыл-ишчилери күш-ажылды организастаарын бедик деннелге тургузуп, продукциянын бот-үнезин чиигедирин чедип ап турар. Мында күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагыга-чурумун үреэр, ажыл шагынан сөзлээр чоруктар барык чок. Ол коллективте күш-ажылды эртемге үндезилеп, организастаар болук чамдык ажылларны чоруткан. Күш-ажылды организастап турарын олар өөренип, эки арга-дүрүлгелиг

Профэвилел амыдыралы

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде комбинаттың 812 ажыл-ишчилери хаара туттунган. Чоокта чаа сеителге-механика цехиниге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан. Ол цехтиң ажыл-ишчилери күш-ажылды организастаарын бедик деннелге тургузуп, продукциянын бот-үнезин чиигедирин чедип ап турар. Мында күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагыга-чурумун үреэр, ажыл шагынан сөзлээр чоруктар барык чок. Ол коллективте күш-ажылды эртемге үндезилеп, организастаар болук чамдык ажылларны чоруткан. Күш-ажылды организастап турарын олар өөренип, эки арга-дүрүлгелиг

Комбинатта будүрүлгенин доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралын будүрүлге-техниктиг киллистиң начальниги М. Поляков удуртуп турар. Ук хураалта будүрүлгенин ажыктың бедидер талазы-биле болгаш өске-даа чугула айтырыглары сайгарып, түскай хемчегларни ап турар. Бо чылдың эгезинден бээр даг бүдүрүлгезиниң күрлавырлары болгаш перспективаларының болгаш продукциянын шынарын экижидип, чидириглерин өөрээдиринин талазы-биле айтырыгларны чугаалажып келген. Ол айтырыгларны ооң президиум кежигүннери

Профэвилел амыдыралы

Күш-ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның санал-оналдарын барымдаалап тургаш, баш бүрүнгаар белеткээн.

Будүрүлгенин технологтуг шугуманын болгаш дериг-херекселерин механизастаар болгаш автоматчылар айтырыгларга Бүгү-эвилелдин чогаадыкчылар ниитилелиниң кежигүннери улуг дузаны чедирип турар. Комбинатта эртем-техниктиг ниитилел чөвүлелин кол инженер Д. Монгуш удуртуп турар. Ол чөвүлелде даг металлургиязының болгаш электри-механика болгаш түдүгүнүн ийи секциязы тургустунган. Олар күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле планда кердүнген 19 айтырыгларны херек кырында боттандырганының түнелинде будүрүлгеге 50 мун рубль түнүг акча каттынган.

Комбинатта профэвилелдин каттышкан комитеди будүрүлге айтырыгларынче улам ханылап кирип, социалистиг чарыштың калбак иептерелиг кылдыр организастааны планныг сорулгаларны күүседиринге хээштиг салдарны чедирип турар. «Тыва кобальт» комбинат бо чылдың бирги чартынында продукция будүрер планын 101,1 хүү, сайгарылга планын 100,4 хүү күүсеткен. Эртекен чылдың бо үезинбиле деннээрге продукция будүрер хемчээли болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүү база бедээн. Моон түнелинде коллектив республиканың будүрүлгелер аразында чарышка ийиги квартална ийиги черни алгаш, II чергенин дипломузунбиле шаннаткан.

Бо бедик темпиниң кудулаттырбас талээде профэвилел комитеди ажылчыннар ортузунга организакчы болгаш политмасалыг ажылды ам-даа күштелдирер ужурлуг.

Б. САВЫР.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕЛДЕЗИН ХЫНАП ТУР БИС

Республиканың чаржып турар районнарының ажаан алышкын техниказын септеп турары 1974 чылдың июль 22-де хүү-биле.

Чарыштыг районнар	Комбайннар септээр планны күүсеткени
Бай-Тайга	14,8
Барын-Хемчик	26,5
Мөнгүн-Тайга	—
Өвүр	—
Чөөн-Хемчик	86,2
Улуг-Хем	59,6
Тандың	17,2
Каа-Хем	42,7
Бии-Хем	40,7
Тожу	33,3
Тес-Хем	13,3
Эрзин	26,7
Кызыл хоорай Советиниң Республика ниитизи-биле	31,4 40,4

Тоску беш чылдың тоолараашкы чылы — 1974 чылдың чаа дүжүдүн ажаан алырынга хереглээр техника септелгезин дүрген болгаш шынарлыг чорудар дээш чарышка Чөөн-Хемчик (86,2 хүү), Улуг-Хем (59,6 хүү) районнар мурнуку одуругда чоруп турары үстүнде көргүскен саннардан илдендир. Оон дараазында Каа-Хем (42,7 хүү), Бии-Хем (40,7 хүү) районнар кирип турар.

Республиканы ниитилел-биле алырга, ажаан алышкын техниказының септелгезинин темпизи ооңум болуп турар. Шлаглыя тараалаан район болур Тандыда 233 тараа комбайнының денгүп-ле 40-ин септээн, азы 17,2 хүү болган. Ол ышкаш комбайнар септелгезин Бай-Тайга, Барын-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнар көнчүг ооңум чорудуп турар.

Тус-тус ажыл-агыйларны алырга, «Сут-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Алдан-Маадыр», «УТКА 25 чылы» совхозтар тараа комбайннарының септелгезин бүрүн доозуп алган. Ынчаарга чамдык ажыл-агыйлар ажаан алышкын техниказының септелгезин ам-даа эгелевээни мырынай элдептиг. Чижээ, «Тээли» совхоз 12 комбайндан, «Россия» совхоз 22 комбайндан чангысты-даа септээн. «Шекпээр» совхоз 18 комбайндан денгүп-ле ийнви. Жданов аттыг совхоз 15-тен 4-ту, Тока аттыг совхоз 29-тан 9-ту, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 42-ден 13-ту, «Тиилелге» совхоз 60-дан 6-ны септээш, хожудан турар.

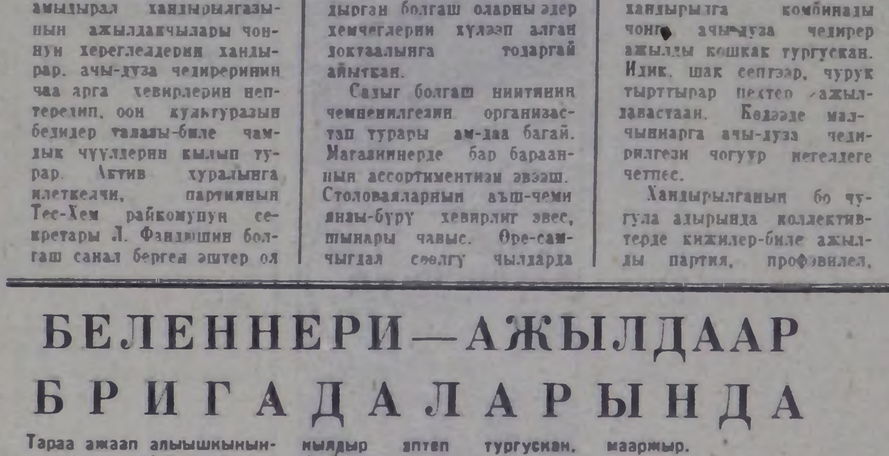
Моон алгаш көөрге, ажаан алышкын техниказын септээри ооңумнап, дүвүреннгиг байзалда таваржып турар-дыр. Республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның будүрүлге каттыжышкыны, «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны, районнарның кодээ ажыл-агый эргелеллери ажаан алышкын техниказын дүрген болгаш шынарлыг кылдыр септээрин хандырар дээштиг хемчегларни дарый алыр херек.

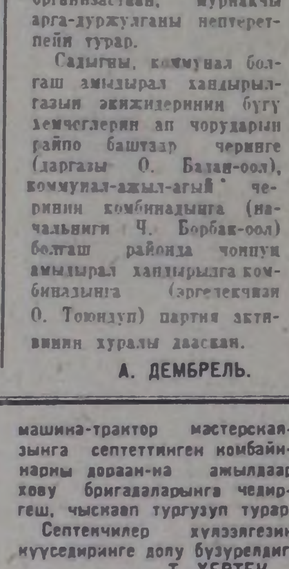
ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

«СЭКП обкомунуң ийиги пленумунуң түнелдерни болгаш районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чоокта чаа партияның Тес-Хем райкомунуң активинин хураалыга чугаалашкан. Сайгарылга, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары чонунуң хереглеедерин хандырар, ачы-дуза чедирериниң чаа арга хевирлерин нептередип, оон культуразын бедидер талазы-биле чамдык чүүлдерин кылып турар. Активтиң хуралыга илеткелчи, партияның Тес-Хем райкомунуң секретары Л. Фандышин болгаш санал бергеш эштер ол дугайын демдеглээн. Районнуң хереглекчилер ниитилели сөөлгү үш чылдың болгаш бо чылдың бирги чартынының планнарын күүсеткен.

Активтиң хуралы четпестерни сайгарып, ону чайлаашынын айтырыгларынче кичээнгейни угландырган болгаш оларны эдер хемчегларни хүлээп алган доктаалынга тодаргай айыткан.

Сазыг болгаш ниитиниң чемненилгезин организастап турары ам-даа багай. Магазиннерде бар бараанның ассортиментизи эвээш. Столоволарның аъш-чемни яндыбүрү хевирлиг эвес, шынары чавыс. Өре-самчыгдал сөөлгү чылдарда

БЕЛЕННЕРИ — АЖЫЛДААР БРИГАДАЛАРЫНДА

Тараа ажаан алышкынынга киржир комбайнарны чогуур үезинде эки шынарлыг септеп доозар дээш Тываның кодээ ажыл-агый дүржулга станциязының механизаторлары кызыман ажылдап турар.

Септенчилер 16 комбайнны белениниң шугумунда тургускан. Бо айның төнчүзүнге чедир тос комбайн септелгеден үнер. Станция он чаа комбайнны садып алган, ооң сезии ажылдаарынга белен кылдыр яптеп тургускан. Артыкан техниканы дүмүт ажаан алышкынны эгелээже чедир бүрүн доозар сорулганы механизаторлар салган.

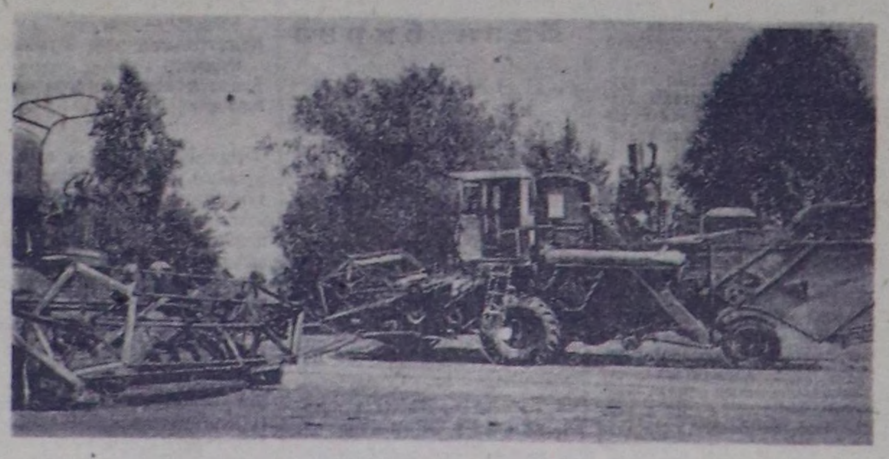
Комбайннар септеп турар кижилер боттарының мурнунда харыысалгалыг херекти эки билирлер. Ынчангаш септенчилерниң аразында мурнакчылар эвээш эвес. Оларга Михаил Сырчин, Оюн Темир-оол болгаш өскелер-даа хааважезе-даа, ам-даа бар, оон ниити түүү барык-ла 114 мун рубль четкен.

Коммунал - ажыл-агый черинин комбинады планныг онаалдаларын үш чыл улай күүсеткээн, каражалыг ажылдан турар. Суур чаагайжыдылгазын четпес организастаан. Амыдырал хандырылга комбинады чонга ачы-дуза чедирер ажылды кошкак тургускан. Идик, шак септээр, чурук тыртыпар пектеп ажылдаастаан. Кодээде малчыннарга ачы-дуза чедирилгези чогуур негелдеге четпес.

Хандырылганың бо чугула алырында коллективтерде кижилер-биле ажылды партия, профэвилел, комсомол организациялары кошкаткан. Ажыл шагы үзер таварылгалар кей. Социалистиг чарышты четпес организастаан, мурнакчы арга-дүржулганы нептеретпейн турар.

Садыгны, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазын экижидиринин бүгү хемчегларын ап чорударын райпо баштаар черинге (даргазы О. Балан-оол), коммунал-ажыл-агый черинин комбинадынга (начальниги Ч. Борбак-оол) болгаш районда чонгун амыдырал хандырылга комбиназынга (эргелекчизи О. Тоюндуп) партия активинин хуралы дээскан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ЭРЗИНИҢ АНЫЯК ИШЧИЛЕРИ

Каш хонук бурунгаар ВЛКСМ Эрзин райкомунуң бюрозу «Комсомол эге организацияларының, комсомолчу аныяктар коллективтериниң болгаш кодээ ажыл-агыйла хаара туттунган аныяктарның тус-тус мергежилиниң азыы-биле 1974 чылдың II-ги кварталында түнеддеринип дугайында» айтырыгны чугаалашкан. «Коммунизмче орук» колхозтуң комсомол эге организациязын организациялар аразында чарыштың тиилекчизи деп санаан. анаа ВЛКСМ ТК-ның «СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин күүседиринге чедиишкиннери дээш» деп шилчиир вымпелин тывыскан.

Ынчаарга комсомол эге организацияларының аразында мал ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжынга кириишкеп. «Чаа орук» колхозтуң комсомол эге организациязы тиилекчи болган. Ынчангаш ол организация база ВЛКСМ ТК-ның «Мал ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг кириишкен комсомол эге организациязынга» деп шилчиир вымпел-биле шаннаткан.

Районда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларының аразында калбарган чарышка 100 хойга онаалтыр 96 хураганны камгалап алган, а малдың өлүп хораар чоруун арткен чылга бодаарга 33,7-хүү эвээжеткен «Чаа орук» колхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. С. Соянга удуртқан бир бугаар хойжу бригада (комсорг Ш. Чаш-оол) бирги черни эдээн. Ынчангаш бригаза ВЛКСМ Теп Комитединиң шилчиир вымпелин чаалап алган.

Оон ангыда бюро түс-түс мергежил айыы-биле тиилекчилерни база илереткен. Районнуң аныяк хойжуларының аразында чарышка 100 хойган 103 хураганны камгалап алган. «Чаа орук» колхозтуң малчыны Э. Дупченнң тиилекчи деп санаан. анаа «Районнуң эң эки аныяк хойжуу» деп атты тывысқан.

А аныяк саанчылар аразында калбарган социалистиг чарышка бир инекке онаалтыр 856,5 литр сүттү саап алган Ленин аттыг колхозтуң саанчызы О. Маады бирги черже үнүп. «Районнуң эң тергиин аныяк саанчызы» деп хүндүлүг атты эдилекчизи апарган.

Аныяк трактористер ортузунда чарышка ниитизи-биле 446,98 га черни анаарган ол-ла колхозтуң аныяк трактористи А. Шыырыва тиилекчи боон. «Болүүнүң мергежилиниге эң эки кижи» деп атка четкен. Ынчангаш 3-ги кварталда Эрзиниин бүгү ажылчын аныяктары устунде алы кирген мурнакчыларга күш-ажылчы коргузуглери-биле деннежир дээш улам шалыпчы ажылдаар дээрзинге бүзүрел үлүг.

С. МОНГАЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧЕДИИШКИННИГ ТҮҢНЕЛДЕР

Акы-дуңма социалистиг чурттар боттарының улус ажылагый хөгжүлдезининң бо чартык чылда түңнелдерин үндүрүп турар. Ол чурттарның статистика эргелелдериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, социалистиг кады ажылдажылга чурттарының экономиказы чедиишкининг хөгжүп турар.

● **ВАРШАВА.** ПУР-нуң Статистика эргелелиниң дыңнадының ёзугаар алырга, үлетпүр бүдүрүлгези дүрген темп-биле хөгжүп турар, ооң көргүзүүр бо беш чылдың баштайгы үш чартык чылында түңнелдерден ыракта бедик болуп турар. Үлетпүрде ажылдап турар бир кижиге хамаарыштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүр 10,1 хуу өскен.

Бүдүрүлгениң дүрген хөгжүп турарының түңнелинде чонның орулгазы өскен.

Садып-сайгарган продукцияның хемчээли 12,7 хуу өскен. Бүдүрүлгениң янгула кылыгларындан чиик машиналар, магнитофоннар, радиоприёмниктер, трикотаж, металлларны базыышкын күжү-биле ажылдап кылыр машиналар бүдүрери дыка өскен.

● **ПРАГА.** Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, бо чартык чылда чурттуң үлетпүр бүдүрүлгези 6,2 хуу, тудуг ажылдарының хемчээли — 7,3 хуу өскен. Үлетпүр бүдүрүлгезинде өзүлдеп күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг күсели-биле чедип алган.

Ортумак ажыл төлевири эрткен чылдың ады айларынга деңнээрге, бо чартык чылда 3,1 хуу, үүрмектеп садар-бараан саарылгазы 8,3 хуу өскен, 48,5 мүң чаа квартираларны тутқан, дашткы салыг саарылгазы 26,3 хуу өскен.

● **БЕРЛИН.** Бо юбилейлиг чылда ГДР-ниң ажылчы чонзары улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Бо чартык чылда чурттуң национал орулгазы 5,5 хуу өскен. Үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле күрүненин планныг даалгаларын ажыр күүсеткен. Үткүштүр планнарны ажыр күүсеткенинин ачызында 1,3 миллиард марканың үлетпүр продукциязын пландан ажыр бүдүрген.

Үлетпүр алырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6,7 хуу ажыр күүсеткен. Бо херекке чаартыкчылар шимчээшкининде хаара түттунган 750 мүң ажылчы чон улуг үлүгү киирген. Эртем-техниктиг даалгаларны план ёзугаар шиитпирлээринге улуг лепшилге чедип алдынган. (СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың 30 чылынга турасхаткан юбилей байырлаалдары, аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң барып киришкени — польша солуннарының кол-ла темазы болбушаан. «Төрээн чурттуң чаагай чоруунга чаңгыс эптиг болур чоруктуң көргүзүүр, «Эш Л. И. Брежнев майралчы Польшага аян-чоруун доскан» деп эгелер-биле солуннар шуптузу Варшавага шериг парадының болгаш аныяктар чыскаалының дугайында, ПКАП Төп Комитединиң Бирги секретары Э. Герек-биле болгаш өске-даа удуртукчулар-биле кады СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа киришкенининг дугайында тодаргайы-биле тайылбырлап бижип турар.

Социалистиг Польшаның 30 чылынга турасхаткан байырлалга СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң киришкени бузудбас польша-совет найыралдың чайынналчак көргүзүүр болганын «Трибуна люду» солун бижээн.

Ол солун Варшавага болган шериг парадының дугайын бижээш, мынчаар тайылбырлаан: «Бистиң солдаттарывыс Польшаның партия болгаш чазак удуртукчуларының база бистиң хүндүлүг аалчывыс — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң мурну-биле чыскаалыпкаш, базып эрткеннер. Ынчалза-даа байырланчыг үеде ооң хөрээнге Польшаның эң бедик дайынчы шылгаралдың демдээ — Виртути Милитари орденниң Улуг Крезяниң чайнап турганы халым утка-шынарлыг болгаш өөрүнчүг боол турган. Польша Улус Республиканың чазаа эш Л. И. Брежневти ол орден-биле бистиң чуртту хостаарының хөрээнге ооң салыышкыны дээш шаннаан.

Бистиң черивиске үзеп чыл иштинде боо даажы ыңнаалбаан деп, «Жиче Варшавы» солун бижээн. Бистер өндүр улуг социалистиг өг-бүледе аймыл чок байдалда, амыр-шөлээн чурттап турар бис. Ындыг аймыл чок байдалда турар болганывыста, бистер, бөрттеринде кымыл сыдыстарлыг болгаш эзирлерлиг миллион-миллион солдаттарның дугайын, дайзынны чылча шапкаш, балмг-быжыын польша черия хостаан солдаттар дугайын утпас үүрлүг бис. Дайын үезининг генералы, тайбыңның улуг улузунуң удуртукчузу эш Л. И. Брежневке сейм хуралынга тыыскан Виртути Милитари орденниң Улуг Крезя дээрге, эрткен үеним база ынчан эгелеп салдынган ак-дуңма, найыралчы ёзунуң дугайында хереченилел-дир.

«Польша улус амгы үеним сайзыраңгай ниитилелиин шалыпкын ёзу-биле тургузуп турарының дугайын «Слово повшехне» солун демдеглээн. Польшаның кызыгаарларын керээлер-биле, ПУР-нуң Чеңсектиг Күштери-биле, Совет Эвилелиниң дузазы-биле болгаш бистиң өске-даа эвилелчилеривис-биле камгалап турар деп, ол солун демдеглээн. Польша бодунуң хууда быжыг туружу-биле, Советтер чурту-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың ачызы-биле делегейде төлептиг черии эзлеп турар. Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээнин ышкаш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет чазак Польша улам чүштүг, хамаарыштыг болгаш демократтыг күрүне болуруң назан-кезээде чалбыштыы-биле күзел келгенин ол солун айтып бижээн.

ПРАГА. Чех мастерлериниң XIV үе чылда тутканы Влтава хемни кешкен Карловы дээр эрте-бурунгу көвүргүниң чаартыры хөзүлган. Чараш скульптуралар-биле каастаан ол көвүрүг Праганың эң хөөрүн тудугларының бирээзи боон, бо хүннерде-даа чонга ажык-дуразын көргүзүп турар. Ортаакы үе чылдың архитектурязының ол турасхаал түүдүн камгалаары-биле аңаа автомобильлер маңнаарын хоруп каан. Ынчангаш оолап үргүлчү-ле дыка хей чаваг кижилер эртип турар.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

ГКП ТК-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Грецияның Коммунистиг партиязы Киприниң херектерин даштыкыдан холгаарлап турар чоруккa удур шиитпиргиг туржуп турар. Нейтралдыг болгаш демократтыг Киприниң догуинап турарын НАТО хүлээп көрүп шыдавас, Киприи НАТО-нуң стратегтиг эрге-ажыктарынга бараан болур база кылдыр көрүксээр сагыштыг деп, Грецияның Компартиязының ТК-зының медеглелинде демдеглээн. Медеглелди «Шынның үнү» радиостанция дамчыткан. Ортулукта чурттап турар грекчер биле туркларның арагында чөпшээрежилге чедип алырынга НАТО чогум-на ооң ужуруида шаптыктап турарлыр деп, медеглелде демдеглээн.

ГКП Киприниң херектерин грек шериг эрге-чагырганың холгаарлаварынга удурланып келген деп, медеглелде ооң ыңай чугаалаан. ГКП ол ортулукче Турцияның шериг күжү-биле киреринге база удурланып келген. Бистиң партиявыс национал гвардияда грек офицерлерниң, ортулукта чеде берген турк шериглеринда Кипрден чоруй барган турары дээш демисежир Грецияның Компартиязы Киприяд национал хамаарышпас чоруун болгаш бүдүн девискээрлиг турарын бүрүнү-биле деткип тур.

Грецияның болгаш Киприниң национал эрге-ажыктарын хандырар чүве болза грек улускa дөгеп турар аваатюристиг дайын эвес, харын грек улусту диктатурязындан чайладып, чаа демократия тургузуп тургаш, ону хандырары болур деп, медеглелде чугаалаан.

ГКП диктатурага удур бүгү партияларны болгаш организацияларны киришкирип тургаш грек чазакты тургузарынче кыйгырган. Ол чазак бүгү чурттарның тайбыңга инак күштеринге даянгаш, бар турар чоруулээлерни тайбың арга-биле шиитпиргээр үжурлуг. Ук чазак Кипрден даштыкы чурттарның бүгү шериг күштерин чайладырын чедип алыр, ооң хамаарышпас чоруун, бүдүн турарын хандырар болгаш президент Макариостуң хоойлу ёзугаар чазаан деткиир ужурлуг.

Грецияның ол чазаа грек улустуң эрге-шөлээлиг турарының магадылалын бээр, бүгү партияларның болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазынга хостуг эрге-шөлээни тыпсыр, улустуң тура-соруун хостуг илергейлээр эргелинн бадыткаар ужурлуг. Ук чазак хамаарышпас даштыкы политиканы, чурттуң иштики херектерин империалистиниң холгаарлаар чоруу чокка, тайбыңның политиказын чорудар ужурлуг.

КИПРДЕ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Айыл чок чорук Чөвүлелиниң июль 20-деги аткылажыышкынын соксадыр дугайында резолюциязын ёзугаар ында ыржым-шыпшың боол турар. Ынчалза-даа июль 24-че дүнезинде база дың бажынга Никозияга болган Киренияга ийи-чаңгыс аткылажыышкын дыңналып тургулаан.

Никозияда болгаш ортулуктуң өске-даа хоорайларында амыдыралдың чогумчалыг апар чыдарының демдектери көстүп келген. Чижээ, кипр найысылалдың чурттакчылары июль 23-те боттарының бажыңнарындан бир-ле дугаарында үнгулеп, аъш-чем курлавырларын тыптынып алыр аргалыг болган. Улуг порт хоорай болур Фамагустада кафелериниң болгаш магазиннериниң эжиктери ажыттынган.

Ортулуктуң хоорайларының болгаш чурттакчылыг черлериниң чону кадыг-дошкун тулчуушкуннарның үргедээн чүүлдерин арыглап, катап тургузуп эгелээн.

• • •

ЛОНДОН. (СЭТА). Киприниң президентизиниң албан-хүлээлгезин тур алган Г. Клиридис мээң бирги иргелиг чорудам—ортулукка дайылдажыышкынны соксадыр дугайында шиитпирни сагыры болур деп медеглээн.

Июль 23-те Г. Клиридис ортулуктуң турк общинязының баштыңы Р. Денкташ-биле учурашкан. Аңаа ортулуктуң грек болгаш турк общиналарының аразында харылаалдарны чогумчалыг болдурарының айтырыгларын чугаалашкан боор деп билдинип турар.

• • •

АНКАРА. (СЭТА). Турцияның премьер-министри Б Эджевит медеглел кылгаш, Кипр ортулуктуң эжелээр азы чуртка кадар-даа дээш кандыг-даа бодал Турцияга чок турган деп медеглээн. Чугаа чүгле шериг үймээнинин мурнунда турган конституциялыг тургузугну катап тургузарының дугайында боол турар.

Кипрге үш хүн дургузунда дайылдажыышкынларның түңнелинде Турцияның чидирин 57 кижи өлген, 182 кижи балыглаткан болгаш 242 кижи ис чок читкен—деп, премьерминистр дыңнаткан.

• • •

ЛОНДОН. (СЭТА). Чурттуң дурум ёзугаар чазаанга удур үймээн үндүрген шериглер Киприниң президентизи Макариостуң 2 мүң хире талалакчыларын өлүргенин деп. Социалистиг интернационалдың чиңгине секретары Г. Янычек аңаа дыңнаткан.

Израиль ужар чүүлдүң халдаашкыннары

БЕЙРУТ. Израильдың ужар чүүлү Аркуб девискээринде мурнуу-ливан суурларже халдаан. Алды израиль кызыкчы-бомбалакчы самолёт тайбың хамаатыларның бажыннарын боолап, бомбалаан. Бажыннарның чамдыызы үрелген, кодээ ажыл-агыйның тарылга шелдеринге каржа таварышкан.

Израиль самолёттар Ливанның ооң аске-даа девискээрлериниң агаар делгемнинче база шургуп кирген. Олар Бейрутту үш катап тегерип эрткен.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кипрде байдалдың чидигленгенинге холбаштыр КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели июль 23-түң дүнезинде далаштыг чыглып хуралдааш, ук Чөвүлелиниң июль 20-де үндүрген резолюциязын шыңгыы сагыырынче бүгү талаларны кыйгырган.

Ол резолюция атмылажырын деп-дораан соксадырынче, Киприниң конституция ёзугаар чазаан хүлээп көөрүнче, республиканың иштики херектерин даштыкы чурттарның шериг күжү-биле холгаарлаарын соксадырынче болгаш ооң девисизээринден даштыкының шериг амылдаачыларын, оларбиле катай Киприниң национал гвардиязында албан хаап турар грек офицерлерни үндүреринче кыйгырган.

Кипр айтырыының талазынга Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чаа резолюциязы бир үн-биле чүүлдүг деп көрдүнген.

Грецияда байдал

АФИНЫ. СЭТА-ның корр. В. Сафроновтуң дамчыткаары. Июль 24-түн эртенинде, төрт шакта, ол дүне Парижтен чеп келген К. Караманлис Грецияның чаа премьер-министри болурунуң дангыраан хүлээп алган. К. Караманлис аэропорта келгеш, чуртта туругустунган кризистиг үезүткээр болгаш ужур-дурумнуг болгаш демократтыг чорукту катап тургузар деш бодумнан хамаажыр бүгү чүүлдерни кылыр мен деп чугаалаан.

Грек чазактың шиитпири

АФИНЫ, июль 24. (СЭТА). Премьер-министр К. Караманлис баштаан Грецияның чаа чазаа шериг эрге-чагыргазының шииткени бүгү политиктиг хоруглаттырганнарны азы истеглезе туруп турар бүгү кижилерни хостаар дугайын чарлаан. Бүгү политиктиг хоруглаттырганнар, ооң иштинде № 509 хоойлу ёзугаар антикоммунистиг ажыл-чорудулгазы деш шиитгиргеннер хостатпаны алыр.

Бүгү концлагерьлерни, ооң иштинде Юра ортулукта айыылдыг концлагерьнын тарадырын чарлаан.

Чурттуң чаа чазаа архиепископ Макариостуң Кипр Республиканың президентизи болгаш чазактың дүрүм ёзугаар башкызы деп хүлээп көргенин премьер-министриң оралакчызы болгаш Грецияның даштыкы херектер министри Г. Маврос ол хүн медеглээн. Грецияга «Кипр талазы-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязы-биле долу чөпшээрежип турар» деп, ол база ыңнаткан.

Анголада эрге-чагырганы шериг кижилерге дамчыдып берген

ЛИССАБОН. (СЭТА). Анголаның эрге-чагыргазының шериг эрге-чагыргазының төлевилекчилеринге бүрүнү-биле шилчилеп берген деп, Лиссабонда чарлаан. Анголага чораан тускай комиссия чанып келгеш, Анголаның административтиг төвү — Луандага тайбың байдалды тургузарын барымдаалаш, шыңгыы хемчеглер алыр деп санаалаан соонда. Португалияның чаазаа ол шиитпирни үндүрген.

Ак кештиг чурттакчыларның аразындан барыын үезелиг дүрзөк идегеттер Португалияның контролюнга турар ол африк девискээрге колонияга ёзу-турумун дүжүрерин шаптыктаар ёзугаар, эрткен неделяның төнчүзүүнде 11 мүң хире чыл чонну «тудуп, байысаган» болуп турар.

Хунтаның үүлгедини

БУЭНОС-АЙРЕС. июль 24. (СЭТА). Чилиде шериг хунтазы чуртта террорну болгаш бодсынып-дорамчылаар чоруктуң уламчылап турар. Сантьягодан келген медээни ёзугаар алырга, «хоралакчы чорук» дээр чүүлдү «белдурбазы-биле» хунтаның полиция күштери бүгү чуртка хемчегли алган. Эрткен неделяның төнчүзүүнде 11 мүң хире чыл чонну «тудуп, байысаган» болуп турар.

Тайылбыр булуңу

ПАПУА—ЧАА ГВИНЕЯ

Папуа—Чаа Гвинея, девискээри КНО-нуң хайгаараалында болгаш Австралияның башкарылгазында турун турар чурт. 1973 чылдың декабрь 1-де бодунуң хамаарышпас чоруунче ол чугула базымны кылган. Порт-Морсби хоорайга болган ёзуланга девискээрин бодуң башкарар кылдыр чарлаан (иштики бот-башкартынар эргени алган).

Папуа—Чаа Гвинея—чурт Чаа Гвинея Ириан ортулуктуң чоон талазын, Бисмарк архипелагын, а ол ышкаш Соломонов океан бассейнинде Соломонов ортулуктарының сонгу талазында белүк ортулуктарын эдеп чидар. Чурттакчы чону—2580 мүң кижи. Чурттуң нийти девискээри—473,2 мүң дорбелдин километр. Төвү — Порт-Морсби хоорай.

Экономиказы. Кол экономиказы—кедээ болгаш ыяш ажыл-агыйы. Кол-кол алырдары—рис, копра, кажао, шай, кофе, тоорук, каучук, хөвен ажыл-агыйлары. Кедер ажыл-агыйның чаа-чаа культуралары болур джут, сизальды пеннередип турар. Ол ышкаш ыяш ажыл-агыйы дыка сайзыраан. Эрик чоогунда районнар балык ажыл-агыйын сайзыраткан, далай дувунуң байлаан кадып тып турар. Алышчем болгаш ыяш болбазырадыр улуг эвес бүдүрүлгелер ажылдап турар. Казар байлактар-биле бай-даа болза, дагруда үстүрүү шоолуг сайзыраваан. Папуа—Чаа Гвинеяның экономиказының үштүн ийи кезии австрии капиталдың контролюнуң адаанда туруп турар. Ол чурттуң бойдус курлавырларын ангги, америк болгаш япон капитал харагалзап турар. Чижээлээрге, америк консорциум Орокелодз (Папуанын мурнуу талазы) уран болбазырадыр, заводту тудуп эгелээн. Чурттуң байлактарынче даштыкы капиталдың холгаарлаашкынын болдурбаанынче угланган хемчегларни чаа чазак алыр деп турар. Даштыкы капитал салыышкыннарын кызырар дугайында дурумнерни киирерин чарлаан. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининг программазын чазак тоокта чаа чугаалажып көрген.

Политиктиг партиялары. Намчу пати 1967 чылда үндезилеттинип тургустунган (ооң баштыңы М. Сомаре). Папуа—Чаа Гвинеяның бот-догунаашкыны болгаш хамаарышпас чоруу дээш ол демисежип турар. 1972 чылда Палатта хуралынга сонгуулаларның түннелинде Намчу патини долгандыр каттынган национал партияларның болуу хей олуттуу алган болган. 1970 чылда тургустунган, ак плантаторларның эрге-ажыын камгалаан барыын үелиг күштерниң партиязы — «Юнайтед пати» үндүр кыетырыпкан.

Күрүне тургузуу. Бот-догунаашкыга болгаш хамаарышпас чорук дээш үнезинн чурттакчы чонның аразынга калбарган шимчээшкин эргелеп башкарарының чамдык реформаларын чорударынче австрали чалакту 1964 чылда албадапкан. Кандыг-даа боттуг эртелери чок турган хоойлу-дурум үндүрер хуралды эң калбак төлевилекчилерлиг Палата хуралы кылдыр эде тургускан. Күүсекчи чөвүлел тургустунган, Палата хуралының сонгаалы министрлер ооң составында киргилеэн.

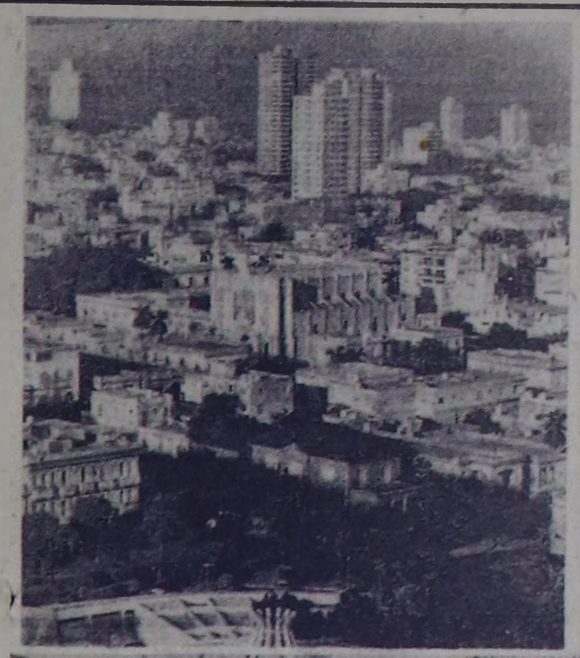
Папуа—Чаа Гвинеяны өскелерге хамаарышпас девискээрлиг чурт кылдыр чарлаанынга турасхаткан ёзулалга Палата хуралының төлевилекчилериниң хөй кезиниң коалициязының баштыны М. Сомаре кол министриниң орнунга дамгырак хүлээп ап турган, чурттуң иштики бүгү эрге-чагыргазы австрали чалактан Папуа—Чаа Гвинеяның Күүсекчи чөвүлелинче шилчээнинин дугайын айтып турар хоойлунуң күштүг боон киргенинин дугайын чарлаан. Бүрүн хамаарышпас чорукту алгызыгетчир камгалал болгаш даштыкы политика айтырыгларын аңдыызында Австралия харылаал турар. Чаа чазак Папуа—Чаа Гвинеяның хамаарышпас чоруун 1974 чылдың декабрь 1-де чарлаар деп шиитпирлээн.

Папуа—Чаа Гвинея делегейниң чамдык организацияларының составында хүлээп алдынган. Ук чурттуң чонунуң хосталгаже болгаш хамаарышпас чорукче кызыгаар чок.

КИПРНИҢ ЧАА ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Никозиядан келеп турар медээлерни ёзугаар алырга, Кипрниң адаттынгыкчы «президентизи» Самсон бодунуң албан-хүлээлгезинден дүжүп турарының дугайын чарлаан. Шериглерниң кылган эргилдезининг соонда эрге-чагырганы ол алган турган. Кипрниң төлээлекчилер палатазының (парламентизиниң) даргазы Глафкос Клиридис Кипрниң чаа президентизиниң албан-хүлээлгезин алган.

Парижте Кипрниң элчин черининг төлөлекчизининг медеглээни: Г. Клиридис КНО-нуң Нью-Йоркта штаб-квартиразынга болгаш КНО-нуң Кипрге тайбың камгалазарыпын күштериниң командылал черинге президент албан-хүлээлгезин ооң «тур када» эзлеп алганының дугайын дыңнаткан. Ол дээрге, «архиепископ Макариостуң келиринге эжикти ажыдып турары ол-дур» деп бодап турарын төлээлекчи илереткен.

Июль 26 — Кубага национал тура халыышкынның хүнү

ГАВАНА ПОРТУНДА

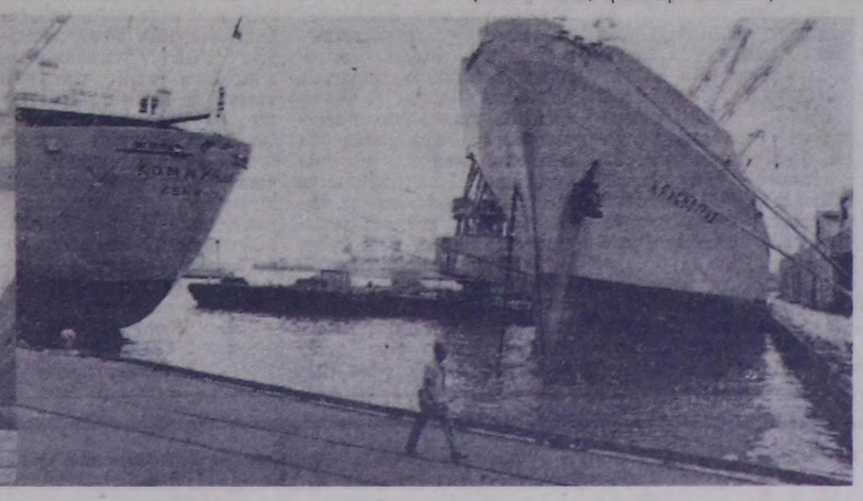
Гаванаңың порту — чурттуң кол далай эжии. 1973 чылда аңаа 1.300 хире суднолар, оларның аразында совет туктарлыг суднолар чораан. Совет Эвилели керээ ёзугаар Кубага үлетпүр дериг-херекселдерни, янзы-бүрү барланнарны берип турар. Акы-дуңма социалистиг чурттардан, Европадан, Латин Америкадан, Канададан дыка хөй суднолар аңаа чедип турар. Куба 70 чурттар-биле садыглажып турар.

Адаанда чурукта: Балтий далай пароходствозунуң «Велиш» теплоходунуң мотористери Валерий Кукушкин биле Валерий Терехов куба өнүктери—порт ажылчыннары Мигель Мартинис болгаш Эмилио Перес (солагай талазында) олар-биле чугаалажып турлар. Чуруктуң он талазында — совет садыг теплоходтары чүдүрүлге үезинде.

Үстүнде чурукта: Хосталга ортулуунуң найысылалы — Гавана.

В. Соболев биле В. Мусаэльяннің фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЯНЗЫ-БУРУ МЕДЭЭЛЕР

«Тоннуг» кабель

Ярославль областа Рыбинскиниң кабель бүдүрер заводунуң коллективи Заполярье районунга электрокабельдер бүдүрерин шинээдип алган. Тудугларга болгаш нефть тывыжының черлеринге, алдын болгаш алмаз уургайларынга, соңгу чүктүң эске-даа черлеринге механизмнерни үзүктел чоокка электроэнергия-биле хандырып турарын чедип алыры-биле ук кабельге резинка «тон» недирип каан, ону синтетиктиг, совокка шыдамык научукка үндезилээш белетизин. Кабель үлептүрүнүң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң түснай эртемниглери туруска-ан ол ындыг изоляция болза сывырындактарны алдан градус соокта безин чылыдып турар болгаш оок эдилелин оранчок үзедыр.

Бо чылын заводтуң коллективи соңгу чүкке таарыштыр кылган ындыг кабельди болгаш монтаж сывырындактарын чүс километрни бүдүрер.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

Бойдуска

Ростовтуң күрүне университединде биогеоценологияның болгаш бойдусту чөптүг ажыглаарының кафедразы тургускан.

— Ону тургускан чорук бойдусту камгалаарынга, оок байлаан ковудедиринге университеттиң сагыш салып турарын коргүзүп турар-дыр — деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Ю. А. Жданов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Бойдус камгалалының айтырыгларының, дагындыр турар бойдусбиле кижиниң хөлбаазының айтырыгларының талазы-биле өредилге ному база чогаатканы. Төлевиялел институттарының практиктери-биле болгаш ажылдакчылары-биле кады Азово-Дон бассейниниң эколого-математика моделин тургускан, ол болза сугнуң дузунуң кайы хирезин база балын курлавыряарын билип алырынга дузалаар.

Университеттиң эртемденириниң колзө ажыл-агыйга сугну дедир эгидип ажыглаарының талазы-биле ажылдары дыка солун болуп турар. Мында ужур чүл дээрге, рис шөлдериниң минералдыг чемнигчидилгелер артынчызы-биле хирдени берген суун хемче аксын кимиритпейн, харын суггарылгага базө катап ажыглаары болуп турар.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

А. Шапошниктиң беш адырлары

Краснодар крайның Кубаньда «Коммунизмче өрук» колхозунда тараа ажаал чоруп турар Анатолий Шапошниктиң комбайнында тоску беш-адыр каступ келген. Бодунуң эжи Владимир Шадриков-биле кады ол ажаал алыышыныңнең эгезинден бээр «Колос» комбайн-биле тос муң центнер тараажы бастырган. Ол амдыызында крайда эң дээре коргузуг болур.

Анатолий Шапошник — угундан тараажы кижи-дир. Школа дооскан соонда колхозтуң путёвказын өзугаар, механизация училищезин ол дооскаш, комбайнер болу бергеи. Бодунуң бригадазының комбайнери Владимир Шапошник-биле социалистиг чарыштың керээзин ол чарып алгаш, 10—12 муң центнер тараажы сезонда бастырып бээрин хүлээнгеи.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

Таджикистаннын арбузу

Душанбеден Алтай крайже таджик арбузтар чүдүрген баштайгы демир-орук эшелонун чоруткан.

Арбузтарны чурттуң соңгу чүк хөөрөйлерынче чорудары эрткен чылдыынга бодаарга ийи неделя эрте эгелээн. Ам Новосибирск болгаш Кемерово областтарже чорудар арбузтуг эшелоннарны белеткеп турар.

Ниитизи-биле барыын болгаш чеен Сибирьниң хөөрөйлерынче 18 муң тонна арбузту — эрткен чылдыынга бодаарга дөрт муң тоннага хөй-чү чүдүрүп чоруткан турар.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАА НИИТИЛЕЛ ТУРГУСТУНГАН

Бистиң чуртувустуң хөй-ниитизи, миллиона-миллион помчукчулар чеен чогаалды пропагандалаар, номну коммунистиг кижизидилгениң дээштиг эдепсэ болдуунар болгаш номга шинактарның ажыл-херээн кадып, демнелтирер сорулгалыг-ан тура ниитиледи тургузар дугайында

ханмышкы-биле

гам. Номга шинактарның Бүгү-россия эки тура ниитилелиниң Тыва салбырын тургускан конференция Кызылга болуп эрткен. Орта наймысылалдың алдан организацияларының министерстволарының, чогаалыкчы эвилелдериниң болгаш районнарының төлээлери киришкен. Конференцияга «Номга шинактарның эки тура ниитилелиниң сорулгаларының дугайында» илеткелэн Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринин талазы-биле эргелелиниң начальниги К. Д. Будук-оол кылган.

Совет кижилериниң культурлуг амыдыралыңга, моральполитиктиг, идейлиг дадыгыышкыныга ном кадчаарда аажок улуг ужур-дузалыг. Бистиң чуртувуста чыл санында бүдүүл чартык миллиард экземпляр 80 муң ады аттыг номнар үнүп турар. Советтер чуртунуң хамаатылары делегейниң оске чурттарындаазынга бодаарга, эң-не хөй ном,

чыл санында чыр сан-түнелери кереглелеп турар.

30 чылдарга чедир үжүк-биижик чок, карааны-бүдүүлүк чоруукка бастырган тыва улустуң социалистиг культураны, чаа үениң сайзырагай эртемни шинээдип алырынга ном база бир кол ужур-дузалыг болган. Ниитилел хөгжүлдезиниң дугайында, эртем-веңтередилгелиг, бүдүрүлгениң ажыл-агый талазы-биле болгаш өредилге номнарын, чечен чогаал номнарын амгы Тывавыс өг-бүле бүрүзүнден көрүп болур бис. Амыдыралы номбиле бичии-даа карсырлашпаан, оок чаагай утка-шынарынга алыспаан кижини черле тыппас бис. 1930 чылда Тывага 9200 экземпляр сакыыг үшле ном парлаан. 9-ку беш чылдың 3,5 чылында 494 номну 1 млн. 422 муң экземпляры үндүрген.

Номнуң массалыг тарадыкчызы, номга сундулугларның төвү—библиотекаларның четкизин эки сайзыраан. Республикада ниитизи-биле 305 библиотекаларда 2 млн. 755 муң ном бар. Чүгле массалыг библиотекаларның ном фондузу чыл санында 150 муң экземплярга көвүдеп турар. Бир номчукчуга 8 ном хамаарыжыр. А Тывавыс чурттакчы чонунуң чартыынган хөй кезин библиотекаларның номчукчулары боон турар. Библиотека ажылдакчыларының чоңгу ном-биле хандырылгазы өкижээн.

Чыл бүрүде библиография талазы-биле бедик мергежилдиг кадрлар немежип турар. Амгы үениң социал-экономиктиг, эртем-техниктиг, культурлуг хөгжүлдезиниң байдалынга дүүштүр ажылаан, чонуң ниити билиниң, медереляң ном дамчыштыр бедидеринге, ленинчи партияның политиказының идепкейлиг тайылбырлакчызы болурунга бүгү аргалар библиотека ажылдакчыларында бар.

Чогаадыкчы эвилелдерниң ажылы ном-биле сырый хандырааалыг. Бистиң чогаалчыларывыс—номнуң ёзулуг пропагандистери. С. К. Токаның, С. А. Сарыг-ооллуң, О. К. Сагаан-ооллуң С. П. Бюрбюнүң, М. Б. Кенин-Лопсанның, К. К. Кулажының С. С. Сүрүң-ооллуң, А. Д. Даржааның, Ю. Ш. Кюнзегештиң, М. И. Пахомовтуң, С. В. Козлованың болган оске-даа чогаалчыларның номнары номчукчуларның хүндүткелиң, үнелелин чаалап алган.

Ном үндүрер чер болгаш чогаалчылар номчукчуларның хүн бүрүде өзүп турар сонуургалын, негелдезин долузу-биле хандырбайн турар дээш болур. Бистиң улустуң культурлуг өзүлдезиниң деңнели ол хире апарган.

Ном садыглаар тускайлаттынган магазиннер хереглелдиг оске баранныарының магазиннери-биле дөмей хөй садыг алыкчыларны күлээп ап турар. Республикада 29 мынаг садыгаардан, 9 книскилерден ацпыза, көдээ черлерде холушкак магазиннер, автолавкалар ном садыглаарын кавбартып турар. 1973 чылда чонга сатказ ном 727 муң рубль өртектиг болган азы кижи бүрүзүнге 2 руб. 15 копеектин номун сатказ. А Барыын-Хемчик районда кижи бүрүзүнге 3 руб. 20 көпеекке ном сатказ боон турар. Ол чижектер ном чонунуң ёзулуг хереглели, өнүгү апарганын көргүзүп турар.

Ынчалза-даа чамдык черлерде ном садарывыс, ол бүшиниг керекке чогуур кичээлей садыгай турары дыка четпес. Улуг-Хем, Танды, Өвүр, Тес-Хем районнарның көдээ магазиннерикте 10—20 харе-ле номнар (артында өөредилге номнары) бар турары ийи-чанғыс таварыла эвес боон турар. Ном хуваалдазын көдээ магазиннерге чедирбес, көдээ черлерге чүгле өөредилге номнарын садыглаары-биле кызыгаарлаттынар чорук шын эвес.

Номну пропагандалаарының, тарадырының аргалары, дуржулгазы ам безин кескү черин эзлеп турар. Ном айларын, номну магазинден алыкчылар садар аргаларны ажыглап 1973 чылда 60 муң рубльдиң номун сатказ. Номну пропагандалаар, тарадыр ажыл, оку кижи бүрүзүнүң байлва. Коммунистиг кижизидилгениң, чечен-чогаалдың, уран чүүлүнүң чүүлдерин чыып бижиирин организастаар ажылды моон сонгаар-даа шилекчилери эргежок чугула.

Бо ажылларны өкө организастап чорудар дээш чыл санында музыкантыларның болгаш улустуң ырларының фестивалын организастап эртирер болза черле солун болур.

З. КЫРГЫС.
Тыванын эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

ШЫНАП-ЛА СОЛУН БОЛГАН

Музыка культуразының болгаш улусчу хореографизиниң тураскаалларын пропагандалаарын, ону өөренириниң база камгалаарының дугайында Бүгү-россия конференциязы Курск хоорайга болуп эрткен. Анаа чугаалажып корген айтырыглар шынап-ла солун болган.

«Музыка культуразының тураскаалларын камгалаарының дугайында» илеткедиг уран чүүл эртемнериниң доктору, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Москваның П. И. Чайковский аттыг консерваториязының профессору, ССРЭ-ниң композиторлар эвилелиниң башкар черинин секретары Ю. В. Келдыш кылган.

Конференцияга богунгу чугула айтырыгны кодурген. Этнографтар болгаш музыка башкылары, улустуң музыка аас чогаалы-биле ажылдап турар кижилер орус база национал культураның үнелиг чүүлдерин нептередип, ону өөренир талазы-биле янзы-бүрү ажылдарны кылып чорударын анаа чугаалашкан.

Ол ажылды бистиң республикавыска база бүгү тала-биле чорудары негеттиниң келген. Улустуң музыка аас чогаалы, оларның ырларын, музыка хөгжүмүн өөренип көөр ажылды организастап көөру чугула. Музыка, ырыхөгжүм талазы-биле улустуң чазгай чанчылдарынга аныяк өскенниң сонуургалы белиг-дир. Эң ылангыя улустуң музыка аас чогаалының талазы-биле эң ховар, үнелиг дээн

МАЛЧЫННАРГА БАРААН БОЛГАН АРТИСТЕР

Республиканың булун бүрүзүнде ажыл-ишчи кижилер-биле бир дөмей, тоску беш чылдың толарадыкчы чылында бөртарының мурнунда салынган сорулгаларын чедиишкинниг күүседир, база Совет Тываның 30 чыл оюн төлептиг утказуур дээш, бистиң артистеривистиң бо хүннерде кыымак ажылдан турары чонга билдингир. Олар ырак фермаларда, кыргызда пунктуларында, көдээ клубтар сценаларында бо-ла оюн-концерт көргүскен чоруур.

Чоокта чаа «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилериниге Тыва АССР-ниң күрүне филармониязының «Аялга» ансамблиниң артистери концертиг аалдап чорааш. Ону улуг сонуургал-биле көрдүвүс.

Аныяк артистер Виктор Мортай-ооллуң болгаш Светлана Сүрүнүң ырларын, Владимир Сеянның сыгыртырын, Галина Сапогованың танцыларын. Лидия Ховалыгның акробатиктиг көргүзүглерин чон оңза сонуургап, аннимитиг аныш часкаашкынынарыбиле үзеп турду.

Чамдык четпес чүүлдерни ыыттавайн эртирерге, таарышпас. Чижээ, Степан Сарыг-ооллуң «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп сураглыг ырынга «Тываларның хостуг үнүн» деп сөстерни ыраажылар «Туваларның» кылдыр эгелээн. Ол ышкаш композитор А. Лапгаңның «Авай» деп ырызында «тыпсып берген» болгаш «ажылчы чон» деп сөстерни «типсип берген» болгаш «ажылчы чон» кылдыр ырлаанны күүселеринин ынанарын кудуладып турар. Музыка талазы-биле шын күүсеткеш, ыяк литератураның дүрүмнерин төрекке алдайн базрга, четпес деп болаар мен.

С. САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

ШИЛИНДЕКТЕР ТИИЛЭЭН

Тыва АССР-ниң чайгы спартакиадазының түңнел маргылдаалары Кызылга үш хүн үргүлчүлээш доозулган. Анаа зоналар маргылдаалдарынга бирги черни алган шилиндек командалар киришкен. Оларның аразынга күбок дээш спорттуң немисел шынгыы болуп эрткен.

Волейбол. Спорттуң бо хевиринге ар улустан Кызылдың төлээлери шылгаран, күбокту чаалап алган. Эрзиниин волейболистери ийнги. Тожуңул спортчулары үшкү черлерни эзлээн.

Хереэженнерден Бай-Тайганың волейболистери оске өөрүнден мергежилдиин көргүзүп, эки ойнаан. Олар бирги черни төлептиг-биле алган. Ийнгизиин —Хову-Аксының, үшкүзүн—Монгун-Тайганың спортчулары эзлээн.

Баскетбол. Эр улустан Кызылдың төлээлери чедиишкиниг ойнаан, бирги шиналга четкен. Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның командалары ийнги, үшкү шиналдарны дараалаштыр алган.

Хереэженнерден ийнгисилалдың баскетболистери күбокту алган. Ийнги черни Чөөн-Хемчиктиин, үшкүзүн—Каа-Хемниң спортчулары эзлээн.

Чиик атletика. Бии-Хемниң төлээлери чиик атletикага бирги черни ап, оске командалардан белеткелдиин көргүскен.

Баг магары. Спорттуң бо хевиринге кызылчылар тиилээн. Ийнги черни Тандының, үшкүзүн—Бай-Тайганың спортчулары эзлээн.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорай биле Төмү районнуң командаларының ойнаан турган үези.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Шыдыраа дүжүлгези ээлиг азы ээн бе?

Шыдыраа олимпизинде алдепейлиг байдал тургустунаберген. Делегей чемпионну Роберт Фишер (АБШ) болдунуң чемпион адынган ойталаан, ынчалза-даа Делегейниң шыдыраа федерациязы (ФИДЕ) оон эки тура-биле халажыы үнер дээнин... хүлээп көрбээн. Ынчангаш мынчап көөрде, шыдыраа делегейинде чемпион бар-даа азы чок-даа ышкаш кылдыр сагындырып келгирлир.

Ындыг болганда мындыг чүвени тодаргай айтыш болур: 1972 чылдан бээр—«дүжүлгеэ чаалап алганының соонда «шимээн чок баргаш» Фишер түгле оок болунга билдингир, а оскелерге шуут билдинмес дылда база дагын «чугаалаттынмал» үнүп келгени ол ышкажыл.

Шыдыраа чемпиону кижиниң созу каза эң дээштиг болган туруп болдурул? Шыдыраа хөлүнүң артынга олурда болбайн канчаар. Ындыг турбуже, эрткен ийи чыл дургузунда Фишерни чангыс-даа маргылдаага көрбээн бис (ол хирезинде оон үргүлчү ойнаар мен деп бүзүредип чугаалап турган черлери база бар болдур ийин). Менде бар мелээлерни ёзугаар алырга, Рейкьявик соонда эрткен чылдар үезинде бир ужуражышкынны ол эрттирген дээр, ол ойнаарда Филиппиниин президентизи-биле салгаш, хайым болган сураглыг.

ФИДЕ-ниң эң улуг командалар маргылдаазынга—Бүгү-делегей олимпиадазынга киржиринден бээнп ол былдап каапкан. Франциязын Ницце деп курорт хоорайынга чоокта чаа болган ол маргылдаага чеден ажыг чурттуң командалары киришкен, анаа АБШ-тың шилиндек командазы база киришкен.

Бир эвес ук маргылдаага ол киржир болза, оон салыгларын бүгү командаларның киржикчизи, делегей гроссмейстери Роберт Бирп мынча дээн: «Бир эвес делегейге бирги чер дээш маргылдаа узамдыгып туруп бээр болза, ол чогаадыкчы кандыг-даа уран аргазын ышкынар болгаш анаа-ла чилчик үзер дээш демисеа болу бээр». Вашингтон радиозунуң тайыбырлакчызынга ол ынчалдыр чугаалаан, 1927 чылда түгле алды тиилелгеге чедир ойнаан Капабланка — Алехиниин маргылдазы 36-лы ужуражышкынны негээн болгай деп сагындырган.

Конгресстиң шинтпирин дыннап каап, ФИДЕ-ге база дагын телеграмма чоруткан. Фишер чемпион адынган ойталаан туразын дыннаткан.

Ону чүү дээрим? Бодал чок шинтпир бе азы кедир үеде алаанакчызының сеткил-сагыжын доюлдурар дээш кылган ырак болдаа көө бе? Түгле депшилгелиг парлаага эвес, харын Барыын чүктүң америк гроссмейстерни үргүлчү деткип келген парлаагазы безин ону чок болза. Фишерниң элчелиг кажарлашкыны, чок-ла болза, шыдыраа шимчээшкинниге кира чангыс хаанакчы боор дээш ФИДЕге чөпсээзин, чок-ла болза № 1 алаанакчызын коргудаа дээш ораалажышкыны кылдыр көрүп турар. Ол дугайын Фишерниң бодунуң өнүктери безин чугаалап турар.

Канаданың «Монреаль газетте» солуну мынчаар бижээн: «Президент солгулазының комитединге көөрде, сагыш-сеткил дайынының арганарын ушчок эки билир Р. Фишер шыдыраа талазы-биле делегей чемпионунун алы дээш чаа демисели эгелээн. Ийи чыл мурнунда Рейкьявикке болган маргылдаа эгелевээпле-де, Фишер бодунуп ыят чок аажычапы-биле Борис Спасскийни будаллырып каапкан болгай. Фишер үнүп-кирип чоруур ышкаш апаргылаар кижи, ынангаш оон чемпион атган ойталааны күштүг боон артар бе дээрзин оон бодуу-даа билбес бөөр. Ол ойталаашкынны хүлээп алаа. Делегейниң шыдыраа федерациязы хөй-хөй кижилерни чиик тыныраар ийик».

ФИДЕ амгыызында ойталаашкынны хүлээп албайн, Фишерже телеграмма чоруткаш, ол болгунуң шинтпирин эскертип, 1975 чылда чемпион адын камгалаар дээш ойнаар боор деп идегелэп илереткен. ФИДЕ-ниң ол идегели бүлер ирги бе? Амгыызында чурум мындыг: маргылдаага киржир дугайында дыннаазыны чемпион 1975 чылдың февраль 15-ке чедир киирген турар ужурлуг. Бир эвес ындыг дыннаалыг келбес болза, ФИДЕ-ниң чаа дүрүмүн ёзугаар делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш кордаллытларның соолгу ужуражылгазы делегейниң бирги черни дээш маргылдаа кылыр санаттынар. Ол ужуражыга сентябрь 16-да Москвага эгелээр. Фишер бодунуң адынган ынчаар ойталап каар болза, кордаллыглар маргылдазының тиилекчизи — Виктор Корчной биле Анатолий Карповтуң кайы бирээзи — соолгуже делегейниң чаа чемпиону кылыр чарлаттырар апаар.

Виктор БАБКИН.
СЭТА-ның спорт тайыбырланчызы.

"ШЫНГА" ЧАГААЛАР

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЗА

«Тыва» совхозтуң мал хүдээп слыр базазынга Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары болгаш худуда хамаатылары күргеее малды садып турар. Өвүртүң Сагыы, Торгалыг ышкаш ырак булуңнарындан-даа малды бо базазга экеп дужаар. Ынчангаш базазга чылдың кандыг-даа үезинде кижилер үзүктелбес.

Анаа кыштың соогунда-даа, чайлың изигинде-даа келген кижилер ында улуска бадалдың тараанчалыы кымбаанынга хонудап турарлар. Кандыг четпестерни ол? Аяқы үеде ында кудуктуң үнелелинден малды 9 километр хире ырак—Чедаана кеңден суггарып, изигде ай-дедир сурул турар. Бо чорук малга-даа, кадарчыларга-даа халаадаачыг.

Мал базазының чоок кавызында столовая, буфет чогуудан ында аажылдап турарлар болгаш мал дүжоол келгенчер коорай кирип чемненип, той үемээктө чидирип турар. Оон оңай, «Тыва» совхозтан телефон-биле чугаалажып харлазазы база бээр берге. Чүге дээрге ында харлазаа шугуму бо-ла үнелеп берген болуп. Радио ыыттавастаан.

О. КАРА-САЛ.

АГРОНОМ КАЙДАА?

Мугур-Талда 20 гектар ажыг чалым чаштырган терең бар. Оон чыңгыр чаны-биле чорутқан улуг оруктан эртем-бүшкен чон тараанның сээгат хереглел, курлап чыдарын көрөөш, хараадап:

— Агроном чок совхоз боор бе?—дижип, айтырыын турганын кош-даа дыңнаан мен. Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң агроному С. Ш. Колбу ол төлде тарааны хайгаарал көрбейн турар.

Улуг-Оорузунуң буғазындан Мугур-Тал тенерти үндүрген буга, ормуктар-биле ону суггарып тараан чер болгай. Ол буғалап бетken суг ында-ла талбар аразынга кире бээрел. Шынаар кастан буга, олар бетken суг, ында тараан тараа ябисти ынчаар тилеп чечектеэзин болза» дээнзиг чаңдып турар.

Ук тараанны суггарар Кимдир ийи кижи чоруткан. Совхозтуң дирекциязы суггатчыларны майгын болгаш сөзүлчем-биле тандырбаанындан олар чаңгылай бергеннер. Суггатчыларның тандырылаашынче Салчак Шавыраевич Колбу сөзүмү салып, олардың ажылын башкарар турган.

О. ХОМУС-ООЛ.

Телевидение

ИЮЛЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүт телекөргүзүг. Школачыларга. «Хом бөмбүк» клубтуң шаңналы дээш. 14.05—Медээлер. 14.15—Өөнүт телекөргүзүг. Уруглларга. «Тыныыктарны тыпканы». 14.30 — «БАМ—маадырлыг чорукчуң оруу». Телеочерк. 15.00—Е. Каплинская. «Шак мындыг төөгүлер». Хой сериялыг телешиң. 3-кү төөгү. 16.00—16.10—Чапсар. 16.10—Документалдыг фильмнер программазы.—16.25—«Аяндан тут, баяным». 16.55—Силерге хамаатыг тудуг болгаш архитектура талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Г. Н. Фомин харыылаар. 17.25—«Белеткел үезинде». Документалдыг телефильм. 17.45—Өөнүт телекөргүзүг. Чиик атletикага ССРЭ-ниң чемпионады.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—Уруглларга. Мультфильм. 18.25—«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин—амыдыралга» «Дамчыдылга. 18.55—Телемедээлер. 19.05—Чарлаалдар, реклама. 19.10—«Ный мутулдуруңуң чалгыглары» Телефильм. 19.30—«Адрези: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.10—«Брянск областың утказутар планы боттанылышкында». Дамчыдылгада СЭКП Брянск обкомунуң бирги секретары М. К. Крахмалев киржип турар. 20.55—«Театр дугайында рассказтар». Дамчыдылганы Н. Абалкин чорудар. 22.10—22.20 — Чапсар. 22.20—«Ак-көк отчугаштың» арыкларындан». 23.00 — «Уе». Информастыг программа. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессизинде. 23.30—01.15—Өөнүт телекөргүзүг. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Кайрат» (Алма-Ата). Киевтен дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Бомаск» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымынды» 110.00. «Чараш драгуянуң ужураадары» 15.00, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 8.50, 11.55. «Кангалаттынган ат» 10.15, 13.20. «Доктор Калининкованың хүн бүрүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сапыктыг диктин чаа улугушкумнары» 10.00, «Ужудуп үнерин чоннээреңер» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР. «Аазатпай» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Кара уй» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-34, хөрүшеалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылдыраа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлептүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацияның бюро совет түргүзүг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче дагыгар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 900

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер.полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00600

Бүгү чурттарның пролетарийлери, · каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 175 (9549) | Суббота, июль 27, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу инитинниң малынга быжыг чем-суурну тургузары дээш социалистиг чарыштыг калбартырынче республиканың ажыл-агыйларының бүгү ажыл-ишчилеринге Каа-Хем районнуң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш кедээ ажыл-агый специалистериниң кыйгырыын чугаазажып көргеш, ону чүүлдүг деп көрген доктаалды хүлээп алган.

Каа-Хем районнуң кедээ ажыл-агый ажылдаачыларының кыйгырыын бүгү кедээ ишчилерге калбаа-биле таныштырарын болгаш мал чемин немей белетиззириниң нурлавыяларын дилеп тывар, күш-ажылды организастаарын эмнидер, мал чеминиң белетнелчилериниң ертузунга социалистиг чарыштыг уламчалбартыр талазы-биле ажылыды чөрударын СЭКП-ниң Кызыл хөөнкомунга болгаш райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга, партия эге организацияларынга болгаш ажыл-агыйның удуртуучуларынга ол доктаалда дааскан.

Мал чемнерин белетиззиринге кирижил турар инчилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш культуруг дыштанырынга таарымчатыг бүгү чүүлдерни тургузуп, оларның ертузунга политмәссалыг ажылады күштелдиреринче база улуг кичээнгейни салган турар үшүүлүг деп партия обкомунуң бюрозунуң доктаалында онзалап айыткан.

МАЛГА ЭЛБЕК ЧЕМ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязы

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Национал дар Совединиң хуралы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулда чурттуң хоорайларында болгаш суурларында бүгү улустуң өөрүшкүүлүг байырлалы кылдыр массаларның политиктиг болгаш ажыл-ажылыы бедик идепкейлиниң байдалында эртиен. Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң бузулбас чаңгыс эвин, совет интилелдиң чаңгыс эвин ол соңгулда бүгү делегейге чыыткыладыр көргүскен. Боттарының бадыткыыпарын коммунистерниң болгаш партия кежигүүн эвестерин бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бербишаан, соңгуукчулар болза, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүвениң иштики база даштыкы политиказын боттарының бүрүн чүүлдүгүүнүн, ынаң-биле деткип турарын, коммунистиг тургузуушкунуңу өндүр улуг планнарын амыдыралга боттандырар дээш, бүгү делегейге тайбың дээш моон соңгаар-даа шудургу демисежир деп шинтирлиин илерегилээн. Чоңнуң эрге-ажыктарындан өске эрге-ажыктар, ооң чечектелишкининден болгаш аас-кежиниден анаа соруулга партияда чох дээрэн совет кажа бүрүзү эки билир.

Социалистиг демократияның эң улуг артык күштерлиин, күштүүн болгаш дээштиин амыдырал бадыткап турар. СЭКП ТК-ниң Чиргиие секретары эш Л. И. Брежнев нанысталдың Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының чугаазында

УТКУШТУР ПЛАН: ОЛ ЧУНУ БЕРГЕНИЛ?

НОЯБРЬНЫҢ УЛУУНДЕ

«Тыва көдээ-тудуг» трестиң автобаазазы бо чылын республикада боттарынга уткуштур планны хүлээнип алган коллективтерниң бирээзи. Ол социалистиг хүлээлгезин коллективтиң кежигүннери алдарлыы-биле күүседип турар. Уткуштур планны алырывыста чаа арга ажыглап ажылдаары кайы хире харыысалгалыыл бистер угаап билип турган бис. Эгезинде оон шала сестир хөөннер биске турганың чажыргап канчаар. Шиталга-даа баштайгы айлар арткен. Баштайгы бурунгаар базымнарывыс каступ келирге, ынчан чүгээр дидимнеп берген бис.

Бирги кварталда планныг онаалдаларывысты ажыр күүседип шыдаан бис. Тодарадыкчы чылдың баштайгы чартыында будурулгечи коргузугулериве черле өөрүнүүг болуп турар. Ол үеним дургузуныз бистиң чолаачыларывыс эрткен чылдың бо үезинде турганыңга болаарга, 30 мун тонна чүкту хөйнү ажыглаан азы чартык чылда сөөртее чогуур чүгүнүң планының ажыр 1 млн. 300 мун тонна-километрни сөөрткен.

Ынчангаш бистиң чолаачыларывыс амгы үеде бо тодарадыкчы чылдың ноябрьниң үлүүнде ажылдап турарын чоргаарал-биле чугаалап болур. Автобаазаның ажылдакчылары тоску беш чылдың дөртку чылының планныг онаалдаларын Тулугжулар хүнүнге чедир—август 11-де доосканнарының долу аргалары бар. Чүүк сөөртүлгезиниң хемчээлиниң дөрт чылда планның июль 15-те бүрүн доосканывыс ол дугайын база катап бадыткап турар. Оон болур чогуур санныаткыннарын база кылып алган бис.

Дөрт чылдың планныг онаалдазын ол байырлалдыг хүнде дөөзар деп аазаткыны чартык чылда кылынган ажылдың түннеп, транспорт будурулгелериниң аразында республика чарыжының йнги черин алган дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүлелдиң дипломун ап турда, коллективтиң хуралынга бистер берген бис. Эгезинде оон шала сестир хөөннер биске турганың чажыргап канчаар. Шиталга-даа баштайгы айлар арткен. Баштайгы бурунгаар базымнарывыс каступ келирге, ынчан чүгээр дидимнеп берген бис.

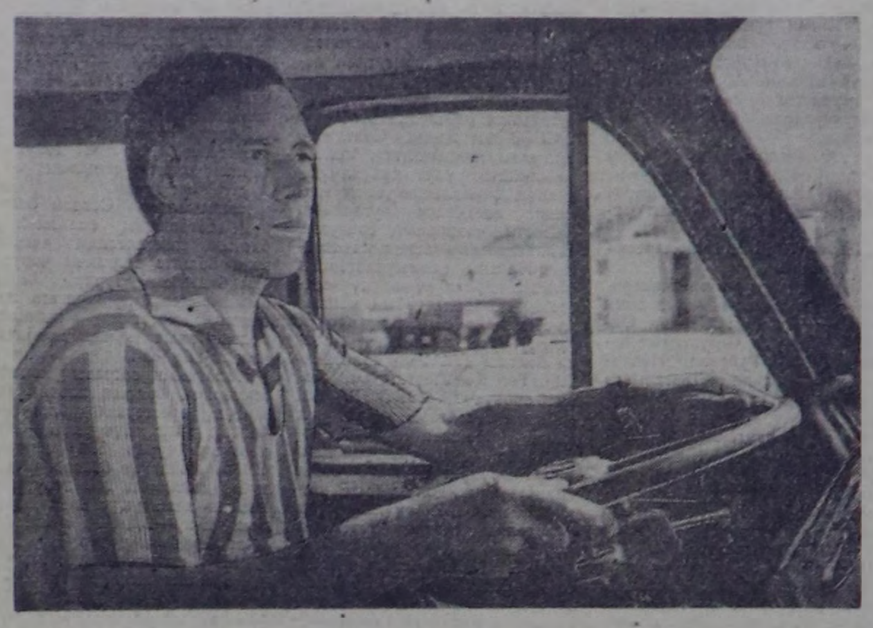
Бистиң аравыста будурулгенин мурнакчыларының аттары хүн келген түдүм улам немежип турар апарганы моонда сөңгээр чедиишкинниг ажылдаарывысты бадыткап турар. Мурнундан бөөр ады үнүп келген өөттер В. М. Дюкарев, А. И. Горев, Н. И. Трушп, В. С. Гузумин оларга амгы үеде А. Д. Соколовту, П. К. Глебовту, Г. Ф. Шайхутиновту болгаш өскелерин-даа немеп болур.

Бозунуң ажылдап турар участогунга харыысалгазың кошкапайн турар шак мындыг мурнакчыларның ачызында автобаазага күш-ажылдың будурукчүүү 2,6 хуу өскен. Уткуштур планга киргенивис пунктуларның бирээзи—кадрларның мергежилин болгаш белеткелин бедиидери база-даалдарлыы-биле күүседиттингенин өөрүп демиглээр керек. Автомашина баштарарының класын 38 кижи бедиткен, сөөртелге ажылының разрядын болгаш чаа мергежилин чамдык ажылдакчылар чедип алгылаан. Чолаачылар ол үеним дургузуунда 40 мун литр кывар чүүдү камнап ап, 8 тогаадыкчы саналды шингээдип алган.

Ажылдакчыларның күш-ажылынга болгаш амыдыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле көрдүнген хемчеглер бүрүнүбиле күүсеттинип турары өөрүнчүг. Ол ышкаш эрткен чылдынга бодаарга коллективте будурулгечи болгаш хөй-ниитиниң сагыага-чуруму алаан экижээн. Ынангыя ажыл шагы үзер чорук дыка эвээжээн, өг-бүлеге болгаш хөй-ниити черлеринге арагз ишкен дээш хемчег аадырар таварылгалар эвээжээн.

Бирги чартык чылды түннеп тура, бистиң ажылдакчыларывыс ажыл-херекти оонда шинай экижидериниң коллективте арга-курлавырлары бар дээрзин айыткан. Ол дээрге чүнүн-даа чурнунда ажылчын бүрүзү, чолаачы болгаш сөөртөкчилер бригаазазы бүрүзү, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин база хүүзүнүз чогаадыкчы планнарын хажык чокка боттандырары болур. Бо талазыбиле бисте бүгү-ле чүве дескн хөөр болза шинга дүүшпес. Чолаачыларның аразындан чурум-сагыылгазы кошкай бөөр кижилер социалистиг хүлээлгези хамчаачок, планныг онаалдазын бешки күүсеттинбейн баргылаары бар. Оон шинай сая-оннак чок ажылдаар, транспорт чурумун сагыыр дээш, бүрүн боттандырза чогуур чүүлдер-ле хөй.

Бисте бир чөпшээ тала—аныяк ажылчыларны загбыынып ажылдаарыныза чөпшээлер

ЧУРУКТА: «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының бирги чартык чылдың социалистиг чарышка бирги черни алган чолаачылар бригадазының бригадири В. М. Тюкарев.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

УТКУШТУР ПЛАННЫҢ АЧЫЗЫНДА

● «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективи тодарадыкчы чылдың эгезинде уткуштур планны алган соонда түс-түс бригаадаларның, будурулге участоктарының аразында чарыш дээштиг, тодаргай болу берген болгаш түннелдерни берип эгелээн.

● Коллектив чартык чылын планныңнан ажыр 1 миллион 300 мун тонна-километрни ажылдаан кылган.

● Чартык чылдың чедиишкиннериниг хамыктың мурнунда чолаачылары чыл планының кол көргүзүглерин августың 11-де күүседир деп чаа хүлээлгени алган.

● Автобаазада 10 ажыг чолаачы онгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. Оларның аразында С. Т. Митряшкин бо хүннерде 1977 чылдың февральдың, В. М. Тюкарев—1976 чылдың октябрьның, В. П. Фоминых—1975 чылдың июльуң планын күүседип турар.

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Тоску беш чыл планының бо тодарадыкчы дөртку чылының бирги чартыын Тываның хөмүр-даштчылары күш-ажылчы бедик көргүзүглериг доосканнар. Каа-Хем хөмүр-даш разрезтиң коллективи эрткен алды айларда хөмүр-даштың казып тывараның планын 113,2 хуу, хереглекчилерге салып сайгарарының планын — 115,1 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 31 мун тонна хөмүр-даштың тыпканнар. А күш-ажылдың будурукчулуун бедиидериниң планы 117,9 хуу күүсеттинген. Ол дээрге тоску беш чыл планының сенчурагайларында 1975 чылда чедип алыр кылдыр көрдүнген деннелге ден. Бир тонна хөмүр-даштың казып тывараның бот-үнези планда көрдүнгенинден 15 көпеекке чыгээн, оон түннелинде 365 мун рубль арыг оруга алдынган.

Республиканың хөмүр-даштчыларының күш-ажылчы чедиишкиннери хамыктың мурнунда даг ажылларының технологтуг чорудулгаларын болбаазырачгайжыдарынга үнезилеш, будурулгениң ажыктыг чоруун экижитпеининиң күселя-биле чедип алдынган. 1973 чылдың оң-ла үези-биле деннээрге, бирги чартык чылда даг машиналарының ажыглалының көргүзүү нинтизи-биле дыка экижээн.

Разрезтиң коллективинде социалистиг чарыш бедик деннелде организастаттынган. Салбырлар болгаш цехтер аразында чарыштың түннелдерин квартал санында үндүрүп, оон тиилекчилеринге шилчиир Кызыл туктарны болгаш акша шаңналарын тыпсып турары ынча чанчыл апарган. Эдлегчилер болгаш бригаалар аразында чарыштың түннелдерин ай санында үндүрүнүн база чурумчуткан. Оон тиилекчилери шилчиир вымпелдерни болгаш акпа шаңналарын чаалап ап келгеннер. Ол ышкаш «Тускай мергежилдерниң тергиинпери» деп ат дээш чарыш коллективте эң-не маселыг болу берген. Бирги чартык чылдың түннелинде экскаватор машинистери П. Андрианов, Н. Дресвянников, чолаачылар С. Федченко, П. Аксенов, өрүмнээр станок башкарыкчылары Б. Куулар, И. Шевела олар боттарының тускай мергежилдериниң аайы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Амгы үеде бистиң коллектививисте 85 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары дең бедик атты чедип алганнар. Оон-биле чергелештир 190 кижи ол ат дээш демисежип турар.

Коллективтиң алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседириңге чаартыкчылар болгаш тогаадыкчылар база боттарының үлүүн киришпиргеннер. Разрезтиң тогаадыкчы чаартыкчылары бо чылдың эгезинден бөөр үжен ажыг ажыктыг саналдарны киргеш, будурулгеге ажыглаарын боттандырганнар. Ол саналдарының хөй кезии будурулге чорудулгаларын механизастаарынче болгаш автоматизастаарынче угланган болуп турар.

Күш-ажылды эртемге үнезилеп организастаарынга хамаарышкан айтырыгларже кичээнгей база күштелген. Амгы үеде разрезте экскаваторларның болгаш чер өрүмнээр станоктарның экипажтарының ажылын эртемге үнезилеп организастаарының комплекстиг планнарын тогаадып тургускаш, боттандырып эгелээн бис. Ол чорук күш-ажылын будурукчулуун 15—20 жышыпны, автосептелге заводу, «Сельхозтехниканың» Улуг-Хемде, Бии-Хемде салбырлары ол ажылдарны дыка саалады бергилээр. «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының салбыры шепектелчек өзектерни чайырлаап, оны үр түдүп кээр. Автосептелге заводу автомашиналарның, оон моторларының капитал септелгезин шынар чөп, үр септеп турар дээш оон-даа ынай.

Бир эвес бистиң-биле холбадарывыстан тутунчүп алган ажылдап турарывыс бо будурулгелер биске өй-шаанда дуза кылар болза, автобаазаның ажылдакчылары моон-даа күжениишкиниг ажылдап болур дээрзиниг бүзүрел улуг.

Л. ХАСАНОВА,
«Көдээ-тудуг» трестиң автобаазазының начальниги.

ЧЕДИИШКИН БОЛГАШ СОРУЛГА

Бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агыйы чылдың-ва хөй санныг янзы-бүрү дериглер, техника-биле чепсегленип турар. Көдээ ажыл-агый будурулгезиниң комплекстиг механизациязы, черниң мелиорациязы, химизастаашкыны — көдээ ажыл-агыйга техниктиг дептилгенин чоокку чылдарда кол угланышкыны болур.

Тракторларның күчүзүн улгаттырып база ажылгыр чоруун белидип турган, кижи күжү хөй чарыгдаттынар ажылларны механизастазы база көрдүнүп турар. Тракторларның эң күчүлүү 150 аът күжүнге деп болур. Ажызының өлээн калбак хемчээлдиг, конструкция талазы-биле эң чаартыкан ажызыннар, сеялкалар узавас ажыглалга кирер. Бо таварылгада «Сельхозтехника» ажылдакчыларының чымчы удам өзер. Чүге дээрге олар көдээ ажыл-агыйны артык кезектер-биле хандырар, нарын техниканы өй-шаанда септеер хүлээлгелиглер.

Бызыдалын районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының беш чылдың бо тодарадыкчы чылы — продукция будурериниң хемчээлин кап катап көбүзедир ужун хүлээп алдынган уткуштур планның күүседирин эки эгелээн онзагай чылы болган. Эрткен 1973 чылда дөрттөө бо чылдың сайгарылга планы 105,2 хуу, ниити продукцияның хемчээли —124,3 хуу өзер. Эртнеп чылгызындан 1 миллион 120 мун рубльдин продукцизы хөй сайгартынар.

Бистиң каттыжышкынының эртнеп алды айлар иштинде планныг онаалдазын чедиишкиниг күүсеткени ажыл-иште эки эгелээшкиннерни, темпиниң улам бедиг турарын дээримдеп турар. Бүзүрүлгениң бүгү алыларында ажыл-ишчи чарыш хайыккан. Уткуштур планга ханыын алган, коллективтиң бүгү кежигүннери боттарының мурнунда салыынган соруулгаларын чедиишкиниг боттандырып турар.

1974 чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседириниң талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң партиялга болгаш совет удуска Хайгарыкчы, ол ышкаш СЭКП ТБ-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Ужеттүр, түзүт болгаш транспорт ажылдакчыларының 1974 чылда улуг ажылагый планның хуусаа бетинде күүседириниң талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалы ажылчыннарның, албан-хаакчыларның дең-ааның көдүргеп, олар хүүда белиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Бис үк документилерни ханызы-биле коллективке сайгарып көргеш, уткуштур планга немей чаа белиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан бис. Уткуштур планның ачызыралга боттанышкыны болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүседизи партия организациязының кичээнгейиниң төвүнде турар. Ынчангаш шаттыжышкынның коммунистери бо чылдың эрткен алды айларында ийи удаа ажык хуралларны чыып, алынган хүлээлгелериниң күүседизин оларга чугаалашкан.

Үк айтырыгның сайгарылгазы будурулге чорудулгазының организациязын экижидеринге догум болган. Бо талазы-биле тускай хемчеглер ажылдап киллынган. Чижээ, септелге мастерскаазы трапторлар септелгезин чаа технология-биле чорудуп турар. Ажыл-агыйларны техника болгаш артык кезектер-биле өй-шаанда хандырарының дээштиг темчеглери алынган. Чер-черлерге техниктиг дузаламчыны чедирер аргалыг болганывыстан техниканың аңаа турар азы куруг чорууг чорууг ыызырынган. Шынап-ла алынган хемчеглер ниити ажыл-агыйның бүгү аймаларын экижизеринге хүн бүрү эки салзарны чедирип турар. Продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле II-ги кварталдың планныг онаалдазы 104,3, ниити продукция бүзүреринин планы— 101,8 барган садыыгазының талазы-биле план — 116,5 хуу күүсеттинген.

Планныг аймаларны күүседиринге күш-ажылдың кайгамчык үлегер-чижээн коммунистер көргүзүп келген. Бүзүрүлге чорудулгазын экижиринин арга-курлавырларын доктаамал үйлеп, ааңган хүлээлгези дээш бедик харыысалганы медереп биднп келгенинин ачызында коммунистер Б. Маржай, Б. Байыр-оол, Н. Элыгостаев, Н. Колин олар алынган хүлээлгелерин үргүлүү ажыр күүседип келгеннер. Ол ышкаш чолаачылар хоорай Советинин депутады В. Русман, А. Бузина, В. Бесланов ышкаш мурнакчылар бисте хөй.

Эш Ф. Горбуновтуң удуртканы техниктиг хандырылга станциязының коллективи алдынган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг боттанырынга төлептиг үлүүн киирип келгенинин ачызында 1, 2 кварталдарның планныг онаалдазы долу күүсеттинген болгаш автомобиль парыгының техниктиг белеткелиниң коэффициентизи көскү бөөзэн.

Септелге мастерскаалары база ажыл-ишкин эде тургускан. Чамдык көргүзүглер амаа чогуур деннелинге четпейн турзажок, мастерскаанын коллективи четпестерни ыарый эдип, мурнакчыларга деннежир соруулганы салган ажылдап турар.

Бо хүн алгаш көөрге уткуштур план «олдуунда бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеттинип турар. Продукция бүзүрери алдынган хүлээлге бзугаар 5 хуу ковудээн, 5 мун киловат электроэнергия, 8 мун литр бензин кампан алдынган, чаа техника шингээдип алырының планы долу күүсеттинген. Моон ачызында 10 мун рубль экономиктиг ажык чедип алдынган. Н. Идимешев, М. Иконников, Ф. Горбунов дээн ышкаш өттер будурулгеге калбаа-биле ажыглаттынып эгелээн 3 тогаадыкчы, таартыкчы саналдарны киирген.

Оон-биле чергелештир эрткен II кварталдың база I-ги чартык чылдың планныг онаалдаларының социалистиг хүлээлгелериниң күүседизи чиигн-биле чедип алдынмазын айтыры артык эвес. Ажыл-агыйга шаптыктыг чүүлдер, бергедээшкиннер амаа бисте бар.

Бо бүгү — күш-ажылдың организациязын улам экижилерийче, социалистиг чарышты ам-даа дээштиг болдурарыныче, хаанган хүлээлге дээш харыысалганы бедизеринче сагыш салырын бистиң каттыжышкынының партия, профсөвүзел болгаш комсомол организациялыларындан иеген турар.

Б. БОГДАШКИН,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының инженери.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КИРГИЗИЯ:
мал ажылы — шалыпчы фронт

Ол областың Сузакта ажыл-агыйлар аразының мал семиртии азыраар базазы улуг чедиишкиннерни чедип ап турар. Бир шарыжыктың хонукта ортуман немелде денгээни 1200 грамм болуп турар. Бо дээрге республиканың ан дээрге ажыл-агыйларында көргүзүгден дыка бедик.

Күш-ажылды эртемге үнезилеп организастаан чорук улуг салдарны чедирген. Базага малды ажаап-дежээрининн чаа арганы шингээткен. Бүгү шарыжыктарны хар-назын, денгээ болгаш арган-семизиниин айны-биле белүктээн. Чаш бызаалларны баглавайн, ажык шөлдерде азырап, оларны тускай рацион-биле чемгерип турар.

Коллектив сөөлгү дөрт айның иштинде эът комбинаттарынче бүдүн чартык мун баш шарыжыктарны чоруткан. Оларның бирээзинин-не денгээн 360 кг. Чүгле бедик шынарлыг продукцияны дужааганы дээш немелде 400 мун рубльди база алган.

Сузактың малчыннарының дуржулгазын республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары сонуургап, шингээдип ап эгелээн. Күш-ажылды эртемге үнезилеп организастаарын мал семиртир бүгү комплекстерге нептередирин шиитпирлээн.

РСФСР:
Лесковтуң музейи Орёлда

Көскү орус чогаалчы Николай Семенович Лесковтуң музей-бажыны Орёлда ажыттынган. Делгирнри оон чаш чылдарда эрттиргени, Октябрь кудумчузунда бажында турган.

Чогаалчы Орёлга үр чурттаваан, ынчалза-даа хоочун орус хоорайының дугайында бодап оон бүгү амыдыралының дургузунда арткан. Ол, Орёлда литераторлардан кымдан-даа артык, төрээн хоорайының дугайында хөйну бижээн. Лесковтуң чогаалдарынга ынак кижилер «Дөгей чуруккуу», «Дуганчылар», «Чөгел төнген улчумал» деп болгаш өскелерин-даа чогаалларны ап билир.

Музейнин залдарында чогаалчының чогаадыкчы ажылының кок-коя үе-чадаларын тодаргай айыткан. Лесковтуң оглу, Андрей Николаевичиннин орёлчуларга белек кылдыр бергени чогаалчының хууда эт-севин, документилерни, хол-биле бижээн чүүлдерни, номнарны оон база көрүп болур. И. Репин, Б. Кустодиев, Кукрыниксчилерниң күүсеткени каастаалга оригиналдары онза үнелелдп болдуруп турар.

УЗБЕКИСТАН:
даг садтарының байлаа

Эрте быжкан яблоктар, абрикостар чүдүрген машиналарның колонналары Узбекистаннын дагларындан оргулаштарже балып өгелээн. Шиш олуртукчулары казыр ийлерде, даштыг онгарларда болгаш хемнер уннарында бет мун гектар ажыг кат-чимис тарыыр садтарны тараан. Гектар шөлдүн үштүн бир кезиинде-ле абрикос ыяштарын олурткан, оон ажаап ап турар кат-чимисти Кызылкы Сонгу чуктун, Сибирьнин районнарынче чорудуп турар.

Наманганның, Ферганаңын, Андижанның лесхозтары баштайгы тонна яблоктарны чыып, чоруткан. Үрок болгаш черешня өкн үнген. Слива болгаш персиктер быжып турар.

Узбекистаннын ыяш өстүрүкчүлери бо чылын садыг четкилеринче 4,5 мун тонна кат-чимисти чорударын шиитпирлээн.

ЛАТВИЯ:
аныяк тракторист кыстар

Үш айның өөрүшкүүү, хөлзээшкини болгаш дүвүрээшкини билдиртпейн эрте берген. Конспектилерни чыржаан, өөредилге трактороларын гаражтарда тургускан болгаш 25 курсант кыстар үшкү класстың тракторист-машинизиниң шынзылгазын алган.

Латвия ССР-ниң Резекне районга херээжен трактористерниң өөредилгени дооскан кежээзинге хөй аалчылар чыглып келген. Ол ынчалза-даа ужурлуг. Чүге дээрге ажыл-агыйлар чайгы ажылдарның ызыг үезинде механизатор кадрларның немелде отрядын ап турар. А кол-ла чүве болза: бо болук техниктиг мергежилдерни чедип алыр дээш херээжениер шимчээшкиниинин эге чадазы болганынга бүгү кижилер бүзүрээн.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары үк кежээге чүве чугаалаан, техниканы шингээдип алырынга аныяк тракторист кыстарга дузаларын, оларга чаа тракторларны баярын алзааннар. Районда көскү херээжен тракторист, Ленин орденинин эдилекчизи, партия райкомунун бюро кежигүнү Т. П. Барклаш аныяк кыстарга чагыын берген.

УКРАИНА:
агаар бассейнининң хайгааракчызы

Агаарның арыг байдалын хынап турар автоматтыг тургузугну Запорожье областың санитар-эпидемиология станциязында эптеп дооскан. Ол тургузуг хоорай атмосферазының байдалын бүдүн дүн-хүн дургузунда хынап турар болгаш кээп турар медээлерни ажылдап кылып турар. Үлетпүр черлериниң ыш бүргүзү болгаш өскө-даа хир-бөгү агаарны хирлендирер берген болза, станцияның ажылдакчылары дүрген хемчеглерни ап турар.

Чаа тургузуг—ындыг хевирнин станцияларын үлетпүр будурулгелериниң, санитар-камгалал зоналарының, чурттаалга кварталдарының девискээрлеринге тургузарының башгайгы чаазы болур. УССР-ниң Эртемнер академиязының техниктиг чылыг физиказының институдунуң эртемденнериниң ажылдап кылганы тургузугларны бо чылын Запорожьеде Амразив комбинадынга болгаш Бердянскиде көдээ ажыл-агый машина тудуунун заводунга массалыы-биле будурүл эгелээр.

(СЭТА-ның корр.).

Челябинскиде орук машиналары кылыр Колюшенко аттыг завод «ДЗ-67» дээр болу шимчээр дизел-электриг скреперни кылып үндүрген. Ынчаар баштайгы машинаны шенеп көрүп турар. Оон ускууҗуунуң ишкири—25 кубометр болгаш мурнундагы ындыг машиналарга деңнээрге олардан 2 катап хөй будурукчулуг. Ол шаата-ла 40 километр чедир маңнаар машинаның деңзизи 65 тонна. Мотор — 865 аът күштүг. Дугуйларының бирээзинде-ле 130 киловатт электромоторлуг кылдынган.

Челябинскиниң ол күчүлүг машиналарын суг күжүбиле ажылдаар электри станцияларын, оруктарны болгаш суггарылга бутаарын тудуп тургузарынга ажыглаар.

Бо чылын завод ындыг ээлп кат машиналарны кылып үндүрер.

ЧУРУКТА: «ДЗ-67» чер казып, ажылдап турар үеде.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязы

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

(Төнүзүү. Эгези 1-ги арында).

Хүн айтырыын болгаш айтырыгларны чугаалажыр ырыын чурумун палата бир үе-биле бадылады.

Депутаттар Эвилел Совединиң Мандат комиссиязын 35 кижи составтыг кылдыр соңгаан.

Комиссияның даргазынга депутат **В. К. Месяц** (Казах ССР) соңгуткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң башкайгы хуралы ооң-биле доозулган.

Июль 25-те, 17 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының Кремльде хуралдаар залынга **Эвилел Совединиң** ийиги хуралы ажыттынган. Палатаның Даргазы депутат **А. П. Шитиков** хуралды даргалаан.

Эвилел Соведя Мандат комиссиязының даргазы депутат **В. К. Месяцтың** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының Эвилел Соведиже соңгуткан депутаттарының бүрүн эрелелериниң дугайында илеткелээн дыңнаан.

Дээдэн Советке соңгулда совет улустуң Коммунистиг партиязы болгаш ооң Төп Комитединг долгандыр сырый каттышкынын бадыткап, кергүскен деп илеткелчи чугаалаан. СЭКП Төп Комитединиң бүгү соңгукчуларга Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнуунга ылгаш соруг хөмүрениң чугаазы соңгулда кампаниязын эртгеринииң бүгү аймыгында капчаар-да аажок үлегг салдарын чедиргеп.

ССРЭ-ниң Дээди Соведиже соңгулдаашкын түңнелдери Коммунистиг партиниң, Совет күрүнениң иштинг болгаш дашткы политиказын, Төп Комитединг, ооң Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң хөй талалыг, үре-түнелдиг ажыл-чорудулгаларын совет кижилериниң изин-биле чүүлдүгүлүп турарының чамдыкчаткан дерелиг болган.

Бүгү соңгулда округтарыга соңгуланыр ССРЭ-ниң Конституциязының болгаш ССРЭ-ниң Дээди Соведиже соңгулда дуғайында Дүрүмүнү долу барымдаалап эртгирген деп, Мандат комиссиязы тайаан. Бүрүткетгирген нанзидаттар шуптузу бадылаашкыннарының хөй кезиин алган болгаш депутаттарга соңгутханнар.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң, Политбюро кежигүннериниң болгаш кежигүнге кандидаттарының, СЭКП ТК-ның секретарьларының күрүне эрге-чагыргазының дээдэн органынга чаңгыс үе-биле соңгуткаңның Мандат комиссиязы сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турарын илеткелде айтыкан. Олар боттарының үредүлгелерин совет кижилериниң изин-биле чүүлдүгүлүп турарының чамдыкчаткан дерелиг болган.

Эвилел Соведиже соңгуткан ажылчыннар 260 кижи, азы палатаның составының 31,9 хуузу, колхозчулар 121, азы составтың 15,8 хуузу, боон турар. Ынчангаш палатаның составының чартык кезии — ажылчыннар болгаш колхозчулар, тодаргайлаарга, бистиң нинтилелдиң материалдыг үелиг чүүлдерин боттарының холу-биле кылып, тургузуп турар кижилер-дир.

Эвилел Совединиң депутаттарының аразында: ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, эвилелдешкен республикалар академияларының болгаш адырлар аймаңның академияларының 22 эртем эжылдакчылары, дээдэн өөредилге черлериниң 7 ректорлары, болгаш кафедра эргелекчилери, 12 башкылар болгаш эмчилер, 16 чогаалчылар болгаш өске-даа чогаалакчы ажылдакчылар бар боон турар. Совет органнарның 98 ажылдакчылары, партия, профэвилел болгаш комсомолдуң 150 ажылдакчылары, Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң 34 шериг алдаңнылары Эвилел Совединиң депутадынга соңгуткаңнар. Палатаның депутаттарының иштинде 234 херээженнер, азы составтың 30,5 хуузу боон турар.

Эвилел Совединде СЭКП-ниң 562 кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, 206 партия кежигүнү эвестер бар. Депутаттарның эртем-билиниң денгелии көргүзерге мынаар:

417 депутаттар азы 54,4 хуузу дээдэн болгаш дооспаан дээдэн эртеминг, 345 депутаттар азы 45 хуузу — ортучак болгаш дооспаан ортумак билиглиг боон турар.

Эвилел Совединге 41 националдарның депутаттары соңгуткан.

Эвилел Совединиң 720 ажыг депутаттары ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңналткан, 16 кижи — Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш 161 кижи — Социалистиг Күшажылдың Маадыры деп бедик атты алганнар. 73 депутаттар Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреаттары боон турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының Эвилел Совединиң Эвилелдешкен Республикаларының Дээди Совединиң эртжен чыыжайның депутаттары турбаанар.

Күрүне тургузуушхуунуң, чурттуң экономиказын болгаш культуразын дөгжүдеринииң айтырыгларын иергежилдиг-биле шинтпирлээр, улустуң идегели, Совет конституциязы, депутаттарның бүрүн эргелериниң дугайында Хообулу канчаар иеген турар болдур. Коммунистиг партияның политиказын амыдыралга ынчаар чайгылыг тудуп, ооң-биле Эвилел Совединиң Президиумунуң, Совет Министрлериниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, Төп Комитединиң секретарьларының, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң, Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының, Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының бүрүн эргелериниң хынаанының түңнелдериниң дугайында илеткелээн дыңнаан.

Дээдэн Советке соңгулда совет улустуң Коммунистиг партиязы болгаш ооң Төп Комитединг долгандыр сырый каттышкынын бадыткап, кергүскен деп илеткелчи чугаалаан. СЭКП Төп Комитединиң бүгү соңгукчуларга Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнуунга ылгаш соруг хөмүрениң чугаазы соңгулда кампаниязын эртгеринииң бүгү аймыгында илеткелээн дыңнаан.

Дээдэн Советке соңгулда совет улустуң Коммунистиг партиязы болгаш ооң Төп Комитединг долгандыр сырый каттышкынын бадыткап, кергүскен деп илеткелчи чугаалаан. СЭКП Төп Комитединиң бүгү соңгукчуларга Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының бүрүн эргелериниң хынаанының түңнелдериниң дугай

ПЛАНЕТАЛАР АРАЗЫНЫҢ КОРАБЛИН КЫМНАРГА БҮЗҮРЕШ БОЛУРУЛ?

Медицина эртемнериниң кандидады **Михаил Алексеевич Новиков** болган Атлантика океанын кежилдир папируструг «Ра» хемелерииг далайлап чораан ийи экспедициялың киржикчизи, эмчи **Юрий Александрович Сенкевич** олар делегейниң келир үеде космос ужулушкунарының хой назионалдыг экипажтарын тургузарының психология талазы-биле онза байдалдарын шинчилеп корген. Ук эртемденнер Делегейниң астронавтика федерациязының XXIV конгрезинге от темалың талазы-биле илеткел кылган.

Кижи төрелгеттен 2000 чыл келгелекте-ле океан дүвүне чурттай бээр болган оске планеталарны барып көргени келир деп, улуг эртемденнер, эртемнии бүзүредиг албан черлери базыткан турар. Ол соруглалрының кайызың-даа эң мурнакчы чурт безин часскаан шинчилелдериниң шеведе-психология түңнеддерин ыяк аналиэтозш, деңнеглер-биле шүүштүрүп көрген.

Экспедициялардың ындыг шилип алышкын кылганы таваржыга эвес. Ангылаттынган болук кижилер ол таваржылгаларның шуптузунга бот-тарының чанчыкаланы социал болган бойдус байдалдарының зайбы-биле автономнуг ажылап чораан. Тодаргай ондактар, шыпал болган угаан-бодал талазы-биле улуг күжениишкиннер үнүгрер ужур, агаар-бойдус бергелери оларга чер болганга таваржыш турган.

Новиков биле Сенгевич шинчилелдер кылын киришкеш, чижээ, мынаг айтыргылаарга харыылаар соруга салып алган: Белүктерии канчаар четчелээрил? Оларның хемчээли кандыг болган турар үжүрлүгүл? Чаа тургустунар экипажтарга «хооүчынарны», тодаргайларга, оон мурнунда экспедицияларга чорүп кааш-каан келгенлериин кандыг принцип ёзугаар киирериз? Даалга күүседип чорда ажылчанарның холбажын «элиге-ринге» чүү дүза чедирерил азыг чөрүлээлиг болуушкунарны чидиглединерил?

Дүүшкен психологиялыг болурунун айтырыы онза солуу болган нарын деп чүвени экспедицияларның түңнел анализи бадыткан.

Чижээ, «Ра» хемелериг далайлап чораан ажы-чорукта-рының ийидиринге киришкен Сенкевич мынаг бир мөзүүн көзүлгенин эскерген. Ийиги походтуң үезинде маргылдаалыг болган чөрүлээлиг айтырыгларны шинтипирлээрде «хооүчынар» («Ра-1» хемелиг далайлап чораан ажы-чоруктуң киржикчилери) бот-тарының маргылдаа-чөрүлээлерии чаа эштеринден чажыраын кичээп чораан. Экипажтың чаа кежигүнеринге «дашпыкы чурт кижилериз» деп көөр, ынчангаш оларга бот-тарының чамдык «кошкак талаларын» коргузери эпчок турган.

Хой национальыг бөлүктер тургузарда, ындыг ниитилежилгелериин онза шынарларын барымдаалаары эргежок чүүл. Даштыкы дыңдарны болган «социал-этнинтиг ыялгадарны халы билбес болза, оон уламнаган интернационалдыг экипажтарның харыызда тузуп, ием каттыштырыш ажылзазы нарыыдай берген туруп болур. Хайгаралдардан билдингенин ёзугаар алырга, алаа хамаарыштыр тыптып келир маргылдаалар уламдыгар. Экипаж иитингге тыптып келир бөлүктер үр түрбэйн баргылаар: харыызаалар шүүт улуглашкак — чоок сеткил-сагиштыг болурундаа коруштелиинге чедир, оон биргээр-дээ чоорту эскерлип болур.

Ол бүтүүү Новиков биле Сенкевич эдептиг чүве кылыр көрбейн турар. Харыызаа тудары социал-этниктиг ылгалзар аайы-биле тодаргайлаттынар, бот-бот-тарының сагыш-бодаларын тодаргай бинии алыры чогум-на оон улаштындан бергелээр деп, олар санап турар. Ындыг бергелер таваржы кээри чайлаш чок эвес. Шынчилел кылгаынарның болган турарын ёзугаар алырга. «ол ылгалдарны бөлүктүң амыдырал-чурттарга-зының башкайгы үе-чадалларында медерел биле чорук таварыштырып эртежир салдарлыг болур, дипломатыг харыызаа тудары дег сагыш-дырар байдалыг болурунга чедирер». Даалга күүседип турда, онза байдалдар тыптып келгенде, бергелериин улгатканхире-чергезинин аайы-биле кижи бүгүдезининң хууда моөүн-шынарлары тодаргай көстүп келир. Шынаа сырый каттыжыштыын быжыглар, «ёзу барымдаалаарының» орнунга шүүт харыызаа тулуп болур эдээр.

Эртемденнер оон кандыг түңнедерии үндүрүп турарыл? Оларның эң чугулаары мындыг.

Хөй национальыг экипаж кежигүнериниң психологиязы болган социал байзалдарын шүүштүрерии барымдаалап туглаш, үк экижилгы четчеларининң эртем принципте-рии-не үндезин болдургаш, оон психологиязы айтырыын чедиишкиниг шиитпирлеп болур. Хөй национальыг кижилериин планнаттынып турар үжулушкун кылырының эгезей бээрииин ырак мурнуназ-ла оон киржикчилерии чүүле мергежилдиг ажыл-иш талазы-биле эвес, харын бот-бот-тарыл-биле харылзажыын бидир кылдыы ыяк белеткээри эргежок чүүлдэ.

Чүүле ажыл-иш мергежилиниң талазы-биле мында белеткелиг эвес, харын болүү-биле ангылаашы алгаш ырак-үзак үжулушкун кылын чоргааннарны-ың төлептиг канди-даттар деп саналга чогуур. Оон-биле капсырлаштыр олар топтуг болгаш бишкан медерелдиг кижилер болган турар үжурлуг.

Адак соолунде, кол барымдаалаар негелде ындыг болур. Улуг бүзүрүүге чериниң үлүүтүкчүзүнга ийикпе ырак чоруур үжулүшкүнүнүң капитаны хүдээлгелии кылдыр тө-мүйлаар кижилерге эң үнелиг кижи мөзүлериниң талазы-биле кайы хире бедик не-телделерии салыры-черле билдингир. Мында. Черге ындыг. Ынчаларга Марсче үш чыл хуусаалыг үжулүшкүн кылыр экспедициязын интернационалчы экипажының командирии кандыг мөзүлүг болган турар үжурлүгүл? Бедаш көөрге, база-да ындыг, харын оон-даа артык үне-мөзүлүг болур. Хууда болгаш азжыл-иинчи шынаала алдарлыг, башкарыгланнын аргаларын бүрүн шинтээлии алган, психологиязы тодарымчалыг болдуралын. хүдээлгелерии шын хүваарын ханзырыл шыпаар кижиин анаа удурткыч кылыр төмүйлаза чогуур.

Олег БОРИСОВ.
(ПМА).

ТАДЖИК ССР. «Курган-Тюбе» совхозта бир гектардан-на 230—240 центнер «хүн кадык» чыыт ап турар. Дүжүт дыка чедагай. Виноградтың сыптары эглип бады берген тургулар. Чамдык салбактар 2—3 килограмм болгулаар.

Ол совхоз бо чылын күргенге 7400 тонналы садар дээнин 8300 тонна чедирер деп турар.

Комсомолчу кыс Пәтөвби Валиева (чурукта) тергинин эки ажылдап, виноград чымырыга мурнакчы боон турар. Ол хүнүүн-не 300—320 килограмм катты хүлээп алыр черге дүжаар.

В. СТЕЧЕНЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бойдус булуңу

Лесниктер кайдал?

Бо чылын чамдык черлерде каттар, тоорук багай эвес дүжүүктүр болур. Чернии ол байдаан чүрттакчыларның чыыт белеткээрии кым-даа хорувайн турар.

Ынчалза-даа ындыг бир хомудалчыг чорук бар. Бистин районнуң төөү—Чадаана хоорайның ол-бо улус хайнар черлеринде андыгаштан ак сай безин четкелек тооруктуг, кок олчаан катты бүдүүлеп сатказ олурар чижеэ кижилер кестүп эгелээн. Ол дээрге, бир талазында, бойдуска коңчуг хораллыг. Өлекке-ле бойдустуң чайгаар үнген хайыразын быжыг, четтикпээзе хей үреп каалтар. Ийиде, ону кижилер чем ыяндыр канчаан хереглээр боор.

Кайы-даа чылда кат-чимис болгаш тоорук багай эвес үнер Алаа-Төш тайгазында, Хаактыг Ажыкта. Кагээн-Булакта дээш оске-даа тайга сыннарда каттыг, тооруктуг черлерии коруп чоруурга бойдуска хайыра чок кижилерии истери илден артып калгыланы харадаачыг. Кат чымырда демир шүүр кылып алгаш, оон сывын, бүрүзүя кады-биле катай сывыра тыр-тып алгаш баар, а орта дараазында чыыдарда шуут кат үнмес, хөөзуран каар. Чок болза, тооруктаарда, пошту кара алаан-биле ужурлу, будуун уу-чаза ыяап каалтар. Ол үнүш оон соонда чүзүн бээр боор!

Макаа тодаргай кижи аттэры-даа азаразым, а ынчаш таварылгалар эвээш эвес дээрэн мурнуңан бээр көрүп келген мен. Кол-ла чүве—тоорук, кат быжар четкен амгы хүнерде лесниктер, оларның хой санныг активи бойдусту камгайлаа чок ажылзар чорукбиле демиселди күштелирээри тугула.

Чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары бойдус камгалалын күштелириериче сагыш салып, белеткел болганарга-арыг камгалалының черлеринге улуг дүзаны чедирер болза эки. Ынчаш ам бойдустуң тайыразын чеп—ажылган, ону чүгле чыып белеткен эвес, а харын-даа улам естүүрээнге детскимге көргүзер арга тургустунар. Шлангыя бистин Чоон-Хемчик районда бо ажыл сөөлгу үеде дыка көшкаан.

Д. ШОЙДАР,
орт ажылдакчызы.

Сугну чүдедирии соксадыр

Бэй-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң төөүнүң чоогунда Шүй хемден калыр үндүрген бүга бар. Оон сугнуң ырыг-кылайын кыкы кайгаар. Ол бүга барык 30 километр узун дурттуг шөйлүү чоруткам, колхозтуң тараа шөлдерии, суур чүрттакчыларының ходам чанының участокторын ол бүга сугуг-биле бүрүн хандырып чыдар. Алышында оны араттар кандыг-даа техника чок шапда кара угаан-биле кыялы хол казып үндүрүп алган. Ам оны хой чылдарда чазай кылаа-кылза, бүга суу дээр ажок болу бергеи. Чамдык черлерде оон дооразы 3—4 метр, тереен чыыпак бөгтөн аттыг үлдар ажок. Оон эриктеринде чечек-сигеи, ыяш хээлей үнгеи, мал-маганның одар-белчиирии болган, колхозтуң малчынарының турлаглары, фермалар тургустунгулаан.

Ол бүга суурнуң огородтарын таварааш, аданда барып кедер бодунуң үнүнче кире берген. Буганың арыктай бәткаи ол ашкынын мырыкай чыыпыр кыдымыда чамдык чүрттакчылар арыгланыр бажынар кылгыланы дыка-ла хомудалчыг. Эмнелге болган моөн аданда парлаан чагза солуунуң кап одурүт шаа чедипес. Оон хенаг хемчээлии эвес, үжүр-үткалын барымдаалап парлаашк. Барыын-Хемчик районда ажыыл-агый инспекторларынын кичээнгейинге тургустунуу: Чагаанныг одургдары бо:

«Барыын-Хемчик районнуң Аянгэты хем балык-биле дыка-ла байлаг. Дыштаныр хүннерде сыыртыыш-биле балыктап чорууга магалыын кайгал хэнмас. Ынчалза-даа суурнуң чүрттакчылары Чыргал Маадыр биле Сарыглар Как-оол олар ышнаш төтчеглекчи кижилер ол балыкты четки-биле чүвее арттырбайн шүүреп каапгары дыка-ла хомудалчыг!».

Чагаанның аданда он пионер ат салган.

«Бойдус булуңунга» медээ

«Шыны» солуунуң үе-үе болгаш үндүрүп турар бо булуңунуң доктээмал номучкулары, ында үргүлүү дуза кадып, чедер-четпестерии илередип келир дуза-лакчылары—бижикчилерии база бар. Олар дээрге төрээн черинии бойдузунга, ол байлазыы камгалап, карактаарына хандыкпыдыг, сагыш човаңгыр эзлер-дир. Бистин ол актививистии аразында кандыг мергежилдиг кижилер чок дээр. Башкылар, эмчилер, ачылчылар, ажылчыннар, колхозчулар, малчыннар, инженерлер, зоотехниктер. Ында-харывыл, эртем-билиишин-даа зайбы-биле олар ында-бүрү эртемденнер, артистер, чолаачылар, журналистер, чогаалчылар дээш, харын-даа пионерлер болгаш школачыларга чедир олар бар.

Моөн аданда парлаан чагза солуунуң кап одурүт шаа чедипес. Оон хенаг хемчээлии эвес, үжүр-үткалын барымдаалап парлаашк. Барыын-Хемчик районда ажыыл-агый инспекторларынын кичээнгейинге тургустунуу: Чагаанныг одургдары бо:

«Барыын-Хемчик районнуң Аянгэты хем балык-биле дыка-ла байлаг. Дыштаныр хүннерде сыыртыыш-биле балыктап чорууга магалыын кайгал хэнмас. Ынчалза-даа суурнуң чүрттакчылары Чыргал Маадыр биле Сарыглар Как-оол олар ышнаш төтчеглекчи кижилер ол балыкты четки-биле чүвее арттырбайн шүүреп каапгары дыка-ла хомудалчыг!».

Чагаанның аданда он пионер ат салган.

Көдээниң культура амыдыралы

СОРУКТУГ АЖЫЛДААР

Коммунистиг партияның, Совет чазактың доктаалцинтирлерии чоңга пропагандалаар, ажыл-агыйжы планнарыны, социалистиг хүдээлгелерии күүседирииче чонну организастарынга кэдэр черде культура албан-черлерии чугула үжур-дыалыг. Чоннуң дыштанылгаын, хостуг үезии шын организастанындан күрежыылы коодүрүүшкүн, идепкей белиир. Мөнгүн-Тайга районнуң культура четкизинин ажылдакчылары ол бедик соруглаңы күүседириниче бөгтарының бүгү ажыл-чорудулгазын үгнаан. Культура бажыңы, клуб, библиотека, киночеткизи, агитбүлүбригадалар ажыл планнарын ай, квартал зайы-биле ёй-шаанда тургузуп, күүседип турар.

Чартык чылда культура албан-черлериниң чоруткан массалыг 119 хемчеглери 120 ажыг муи кижиге барап болган. Күш-ажылдың мурнакчылары-биле үжурлашкыларже, оларныч бүлүүнүг ижии алдаржыдыл, үлегер-чижээнге анныгларны кижилер ажылче улуг кичээнгейии салган. Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң суралгыг хойнуу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Оюржак Дажы-Намчал-биле, районнуң мурнакчылары: хой кадарчыны Дамдын Тейии, хоочун тудугжу Иргин Шүүгүр, чолаачы Тас Бичее-оол, шылгараан комсомолчу-сакмаишик Чечекмаа Адаш олар-биле ужуражылгаар солун эрткилээн. К. Кудажының «Үйгу чок Улуг-Хем» болгаш оске-даа номнарга конференциялар клуб, библиотека човуледеринии кады планнаны-биле организастыг эрткен. Культура бажыңында, клубтарда ниитти мөзүү, музыкавын, шинии болгаш оске-даа болгуннер моөн мурнудазырыдыган изенкейлиг ажылдап. Совет Тывазын 30 чылынга тураскаатказ-туран чүүл коруулелиинии бедик деңнелге эртериигге идиг боон турар. Диспуттар, дас журналдары, айтымыг, харыы кежээлери клубтарга план дүзүлгаар болгулаан. Культура олагары лекция пропагандазының слулуг төөү болган. Чартык чылда клубтарга 40 ажыг лекция, бесседалар эрткен.

Районнуң Культура бажыңының «Ламырак» агитбригадазы (улуртукчузу И. Адыг-оол) ажылын доктаамал экижилдп, ырак-үзак чайлагларда малчынарының культурлуг дыштанылгазының негелдеелерии чөптүг хандырар дээш бүгү күжүн харамнанайн, кадыг-берт черлерге хөнүүр-дүүлүр аътты безин чедип турар. Чартык чылда олар 27 катаң үнүүшкүнүүг концерттерии кылган. Агитбригада кежигүнеринде эмчи, библиотека эргелекчии болгаш оске-даа мергежилдиг кижилериниң бары малчынарга хой талалыг дузаны тедирер соруглалыг.

Районнуң ийи массалыг библиотекалары малчынарга 6 кожер библиотекаларны тургузкан. Библиотекаларның номчукулаарының саны тос чүс чедип турар. Библиотека ажылдакчыларының негелдеелерии, булуңнарын доктаамал чаарлыг, номучкулар-биле ажылдыын эрга-мергежилии сайгырангайжыдын келген.

Районнуң культура албан черлериниң ажылын улам экижилдиринге доткар-мооңдактар бар. Тыва АССР-ниң Культура министерствозу районга автоклуб бээр дээн үеден бээр 5 чыл болу бергеи. Транспорт чогунун хараазы-биле колхозтардын, албан организациялардын машина диленир, чамдыкта чер-черинге чадаг каар тавырыглаагар агитбригадага тургулаан. Кино хандырыгларында база таарымча чок байдалдар бар. Республиканың кинофикация эргелеги тувааларга кордүнген кинолярын үезинде чоруттыпас, а чамдык киноларны ыядда 3—4 катаң чорудуттарны хөвар эвес. Кежер кино-биле малчынарже үнүүшкүн база машина тогунан болдунмайн турар.

Совет Тываның 30 чылынга үткуштур культура-массалыг ажылдарның шынарын улам экижилдп, чоннуң культурлуг хандырылгазын чаа деңнелге көдүрери — Мөнгүн-Тайганың культура ажылдакчыларының богунгу соруглазы.

С. САЯЯ,
Мөңгүн-Тайга райкүүскомнуң культура кидизинин эргелекчизи.

Өөрүшкүлүг

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

БӨГҮН ПАРКТЫҢ спорт шөлүнге «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш волейбол маргылдаазы 10 шакта эгелээр. «Хүреш» стадионунга футболга республиканың бирги чери дээш маргылдаага «Динамо» (Кызыл) биле «Кызыл тараачын» (Туран) командалары 18.30 шакта ойнаар. Ол-ла шакта Совет Тываның 5 чыл ою стадионга республиканың бирги чери дээш «Енисей» (Кызыл) командазы биле «Асбестиң» (Ак-Довурак) футболистери ужуражыр. Паркка эртенгиниң 10 шакта кондитер кылыгларының, уруглар ойнаарактарының деңнелге-садыы ажыттынар.

ДААРТА ПАРКТЫҢ спорт шөлүнге «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш волейбол маргылдаазы 10 шакта уламчылаар.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

Анатолий ЕМЕЛЬЯНОВ

ХАМСЫРА

Эриин моңнаан Хамсыра хем
Эстеп-сыылап, чайнап чыдыр...
Сугнуң, даштың
Шугул ойну чүс-чүс чылда
Суларавейн уламчылаан.
Кайызы-ла тимээр ирги—
Хайым сус бе?
Кадыг даш бе?
Амдыызында —
Часкам эрин.
Аттыынан сус
Чаңгыс денде хүрешпишаан.
Очулдурган **А. ДАРЖАА.**

ТӨЖЕКТЕР

Мөңгүн-Тайга районнуң Каргы хемге турган иаас, чараш Борбак-Арыгның дыттарын тудугга, оларырга хереглеп, шуптузун кезип каапкан.

Барын доктаар черинистиң ады чараш—Аттында-ла Борбак-Арыг. Көруксээр мен.

Машинавыс чолаачызы эрестиг эр — Ара сөксап, сандавайн халдып орзу.
— Белдиивис!—деп, үдекчивис чардай кааптыы.

Кежиг черге доктаалгаашкы, чүнүп тур бис.

— Борбак-Арыг кайыл аан?—деп айтыртыывыс.

— Бо-дур!— диди. Көөрүмге, чүс-чүс төжек!..

Төөгү шагдан туруп келген Борбак-Арыг Тежектер боон хуулга берген ужуру чуга?

Черинң кааның хайыралап көрген болза,

Чежере-даа саглаар, ногаан турган эртик!

В. САГААН-ООЛ.

1974 чыл. июнь 29. Каргы.

Телевидение

ИЮЛЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалаар программамыз. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүг телекергузуг. Уругларга мультфильм. «Хөглуг чайганыыш». 12.20 — «Надыңшыл». Эртем-неитередилгии программа. «Чайгы үеде чемненирии». 12.50 — «Цирк оттары». 13.25—Өөнүг телекергузуг. Спортчу программа: 1. Чиик атлетикага СССР-ниң чемпионаты. 2. Хеме эжеринге СССР-ниң чемпионаты. 15.50 — 16.00 — Чапсар. 16.00 —«Тайбыынык болгаш кадыг амыдаңмыгланыр оруунда». СССР-ниң ЭА-зының, АКШ институдуунуң директору, СССР ЭА-ның корреспондент-кежигүнү Г. А. Арбатовтуң интервьюзу. 16.40 — Концерт. 17.05—Өөнүг телекергузуг. А. Пушкин «Егинет дүнелер». Телешиниин башгайы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Делегей байдалының дугайында доңчу тайылбыр». 18.15— «Тывааның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

18.30 — Өөнүг телекергүзүг. «Артлото». Эстрада программазы. 20.10 —«Чечен чогаддарның экранчылыгалыы». «Далайда кижилер дээш». Б. Лавреневтин ыяыг аттыг шинии ёзугаар ураи-чечен фильм. 21.30—Өөнүг телекергузуг. «Ыр сенден чарылбас». 21.50—22.00—Чапсар. 22.00 —«Чемпионнар эвес-даа болза» деп документалдыг телефильмнин башгайы көргүзүү. 22.30— «Нөрүнчүлериик чаагаларын ёзугаар» деп музыкалыг программа. 23.00 — «Уе». Информастыг программа. 23.30—00.35—Өөнүг телекергузуг. «Бистиң адреземвис — Совет Эвилели».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 27-ДЕ

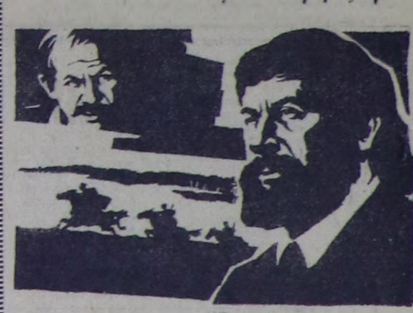
«НАЙЫРАЛ»: «Сибирьжи ирей» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Доктор Калининниковаың хүн бүрүзүү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Макарович» 13.40, «Чараш дөзгүнүүң үжуралдары» 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Арга-арыг балладазы» 11.30, «Ойнаар-кыс» (2 сериалдыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Чаа кинону көрүңер

СИБИРСКИЙ ДЕД

«СИБИРЬЖИ ИРЕЙ» деп режиссёр Георгий Калатозишвилиниң Сулико Жгентиниң сценарийиин ёзугаар «Грузинфильм» студиязы тургузган фильми республиканың кинотеатрларында үнүп эгелээн. Кино грузин революсчу Нестор Каландаришвилиниң амыдырал-чурттаргазым, чоннуң хостаалгазы дээш демисеелин төөгүн турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кидизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кидизиинин 37-13, культура кидизинин 23-54, кодээ ажылагый кидизинин 21-47, үлетүүр кидизинин 22-64, чагза кидизинин 41-27, информация база совет тургузуг кидизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доңгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАҢ ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 901.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үлүтүрер чер.полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелекчиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00604

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (9550) | Воскресенье, июль 28, 1974 чыл | 1925 чылда үнелеп чыдыгаш | Өртээ 2 коп.

БӨГҮН — ССРЭ-НИҢ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

Бөгүн бистиң чурттувус болгаш оон Чепсектиг Күштерни ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүн демдеглеп турар.

Совет Шериг-Далай Флоду Чепсектиг Күштериниң төөгүзүүге дика хөй алдарлыг, чайыынавайчак арыннарны киирген. Дайынчы далайжылар хамаатыг дайынының болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында коммунизмниң херээнге кызыгаар чоокка бердинген, бедик дайынчы мергежилдиниң, бызыг туруштуун болгаш массалыг маадырлыг чоруун көргүзүкен. ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флоду амгы үеде Чепсектиг Күштериниң өске-даа хевирлери-биле кадыг бистиң Төрээн чурттувустуң айыыл чок чоруун идегелдиг-биле камгалап турар.

Бо чылым Шериг-Далай хүнүн бистиң чуртта совет улустуң партиязының XXIV съездиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың дөртүү, годарадыкчы чылының даалгаларын чедиишкинниг күүседири дээш көдүрүүшкүнүт ажыл-иштиң үезинде демдеглеп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязының түңнелдери СЭКП-ниң Л. И. Брежневке бштаткан Төп Комитединиң шиитки база даштыкы политиказын бүгү совет улустуң бүрүү-биле чүүлдүтүүрүн турарының дугайын херечилеп турар. Совет улус, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары совет улустуң тайбың хүшаажылыг камгалаа, боттарының дайынчы арга-мергежилиин улам сайзыраңгайжылары дээш кызымаккай ажыл-иштиге чедиишкиннерни-биле бо хүнүү демдеглеп турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязы

ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНИҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНИҢ КАТТЫШКАН ХУРАЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязы июль 26-за Москвага ажылын үргүлүүлээн.

Эртенгиниң 10 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залынга, **Эвилел Совединиң болгаш Нациоиалдар Совединиң** каттышкан хуралы ажыттынган.

Хөй сайыг аалчылар, даштыкы дипломаттар, совет болгаш даштыкы журналистер база залга олурган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, * А. Н. Шелепин, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарёв, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олардыг хуралдың кирженкилерин диңмиттиг, үр үзүлбес адыш часкаашкыпнары-биле утказын.

Хуралды Нациоиалдар Совединиң Даргазы депутат **В. П. Рубен** даргалаан.

Сессия хүн чурумунуң даразындагы айтырыын көөрүнче — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуун соңгуурунче шилчээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигише секретары депутат **Л. И. Брежневке** сес бөөрге, депутаттар болгаш аалчылар бүт кырынга тургулап келгеш, диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле оны утказын.

Депутат Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эштер депутаттар!

Дээди Совет бөгүн Совет күрүшенің удуртур органнарын тургузар деп турар-дыр.

Совет улустуң үнделин эрге-ажыктарын илергейлээн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының политиказын удуртулга болдурган, сесси чыыштын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бистин чүүлдүтүүрүн, социал-экономиктиг хөгжүдүнүң болгаш оон делегей харылзааларының амыдыралчы чүүлүн айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлеп келгеш.

Амгы чыыштың күрүне эрге-чагыргазының дээди органының мурнунда үлүм улуг хемчээлдиг соруулгалар туруп турар. Депутат бүрүзү Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының эрткен соңгулда үеинде соңгулда платформазын боттандырары-биле боттарының күжүн, боттарының арга-мергежилдерин үндүрүп ажылдаар-ла чүүлдер хөй.

Ам Дээди Совединиң Президиумунуң чаа составын соңгуур дугайында айтырыгны шиитпирлезинээсе чогуур-дур. Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга эш **Николай Викторович Подгорныйны** база катап соңгуур дугайында ССКП Төп Комитединиң саналдың силерни көөрүнер-биле киирип тур мен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыныр).**

* * *

Депутат Н. В. Подгорныйны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга база катап чаңгыс үнбиле соңгаан.

Депутат **Н. В. Подгорныйга**, сес бөөрге, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле оны утказын.

Депутат Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер депутаттар! ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Даргазының харымсалгалыг албан-хүлээлгезинге база катап соңгаш, мецээ көргүскен бедик бүзүреливер болгаш идегелиңер дээш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга ханы четтиринишкиниң болгаш өөрүшкүүлүнүң илергейрин чөпшээрел көрүүнер. **(Адыш часкаашкыныр).**

СЭКП ТК-ның Чиигише секретары Л. И. Брежневтиң амчаа чугаазында чугаазында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сесси чыыжының, оон Президиумунуң ажыл-порудузагазының партияның бедик үнелеп турары илерештиниң, чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының мурнунда тоокку үеде улуг соруулгалар туруп турар дээрэн демдеглеттинген. Ынчангаш чаа чыыштыг Дээди Совединиң бүгү депутаттары оны партиэжи чагыг кылдыр хүлээп алгаш, боттарының хүн бүрүдеги бүгү ажылынга иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле бистиң партиявыстың өндүр улуг айтымышкыныр боттандырарынга идегел бөөр дээрэн бүзүреливи-биле чугаалаа болур. **(Адыш часкаашкыныр).**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы болур бедик албан-хүлээлгеге кирип тура, бодумуң бүгү ажыл-порудулгам-биле мецээ көргүскен бүзүреливи пиңзидарын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тодаргайлазыны Коммунистиг партияның чиигише шүтүмүн амыдыралга чайгылыш чок боттандырарын, чонуун чагай чоруу дээш, бистиң ынчы херээвис — коммунизмниң тиилелгезинниң херээ дээш моғар чокка ажылдаарын орааладыр мен дээрэн СЭКП-ниң делегей Төп Комитединге, Дээди Соведиге бүзүреливи чөпшээрел көрүүнер. **(Адыш часкаашкыныр).**

Эштер депутаттар! ССРЭ-ниң Конституциязының 48-ки чүүлүнге дүүштүр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуи Дарганың —эвилелдешкен республика бүрүзүнден не бир-бир —15 орааларыл, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары болгаш 20 кежигүнү составтыг кылдыр соңгуур чүве болгай.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң партия болүүнүң болгаш палаталарының депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелдериниң даасканы өзүгаар Дарганың орааларының, Президиумнуң секретарының болгаш кежигүнериниң дугайында саналды силерге чугаалажып көөрүүнер-биле киирип тур мен. **(Адыш часкаашкыныр).**

Оон соонда Н. В. Подгорный ол албан-хүлээлгелерге кандидатураларны саналдаан. Бир-ээ депутат **В. П. Рубен** Нациоиалдар Совединиң Даргазынга соңгуткан чүве болгашда, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга Латвия ССР-деи ораалакчызының дугайында айтырыгны ам шиитпирлевес дээр дугайында саналдам Латвиниң удуртукчу партия болгаш совет органнары киирип турар-дыр деп, ол уламчылаан. Ол санал-биле чөпшээрежири чөптүг болгу дег-дир.

Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Даргазының Латвия ССР-деи ораалакчызының дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң эътчеглиг сессиязынга чугаалажып көөр деп саналды киирип турар бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң составының дугайында чугаалажып көөрүнер-биле болгаш бадылаарынар-биле силерге киирип турар саналдар мындыг-дыр, эштер депутаттар. **(Адыш часкаашкыныр).**

* * *

Ийи палатаның депутаттары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуи бир үи-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче сессия шалгаан. Бо айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат **М. П. Георгадзе** илеткел кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында Хөөнүү бир үи-биле үүлээп алгаш.

Оон соонда даргалакчы болуур хүлээп албышаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң даасканы өзүгаар, Дээди Советтиң партия болүүнүң болгаш депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелиниң деткээн — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга эш Алексей Николаевич Косыгинни база катап томуйлаар деп саналды чугаалажып көөрүнер-биле силерге киирип тур мен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыныр).**

ССРЭ-ниң чазааның составының дугайында Дээди Соведиге киирип келирин эш Косыгинге дагзыр деп саналды база киирип тур мен. **(Адыш часкаашкыныр).**

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының медегелерин медээ кылдыр хүлээп ап, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-порудулгазын үүлдүтүүнүн көрүп турар. Эш А. Н. Косыгинни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга томуйлаан болгаш ССРЭ-ниң чазааның составының дугайында саналды Дээди Соведиге киирип келирин аңаа дааскан. ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң чазааи тургускуже чедир болдунуң хүлээлгелерин күүседип уламчылаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дааскан.

Маңаа Эвилел Совединиң болгаш Нациоиалдар Совединиң каттышкан хуралын хаглыган деп чарлаан.

* * *

15 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга **Эвилел Совединиң** болгаш **Нациоиалдар Совединиң** ийиги каттышкан хуралы ажыттынган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүшенің удуртукчуларын депутаттар болгаш аалчылар чылыг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыныр-биле утказын.

Эвилел Совединиң Даргазы депутат **А. П. Шитиков** даргалаан.

Хүнүң айтырыы—ССРЭ-ниң чазааи—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тургузары.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **А. Н. Косыгинге** сес бергеи. А. Н. Косыгин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң даасканың ёзугаар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазааның—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составын бадылаарыны-биле саналдаан киирген, ону СЭКП Төп Комитеди болгаш Дээди Советтиң партия болүүнүң чүүлдүг деп көргеи. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орааларының, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орааларының, министрлер, ССРЭ-ниң комитеттериниң даргалары, ол мыкаш албан-хүлээлгелериниң аайы-биле, ССРЭ Конституциязының 70 чүүлүнге дүүштүр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составынга киргеи турар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелиниң даргалары албан-хүлээлгелерге кандидаттарның аттарын ол адаглылаан.

Конституция ёзугаар ССРЭ-ниң чазааның составынга киирер ужурлуг ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күшажыл болгаш ажыл төлевирининң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазынга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Өртектер талазы-биле Күрүне комитединиң даргазынга хамаарыштыр чогуур саналдарны ССРЭ-ниң Дээди Совединге немелде кылдыр киирген турар деп, А. Н. Косыгин оон ынай чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң чазааның—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составын бир үи-биле бадылаан.

Оон соонда А. Н. Косыгин үүве чугаалаан.

Депутат А. Н. КОСЫГИННИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер депутаттар!

Бүзүреливи көргүскен болгаш чазактың ажыл-порудулгазын чүүлдүг деп көргени дээш, силерниң бадылаавыңар Совет чазактың кежигүнериниң болгаш бодумуң омуюмзем бистиң партияга, оон Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединге хаиы өөрүп четтиринишкинни илергейлээрэ чөпшээрел көрүүнер. (Адыш часкаашкыныр).

СЭКП ТК-ның Чиигише секретары Леонид Ильич Брежневтиң сесигээ чугаазынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртеикен үе иштинде ажыл-порудулгазынга бергеи үнелээшкинни чазактың бүгү составы бистиң өндүр улуг совет улузувустуң эрге-ажыктары дээш бистиң бүгү ажылывысты удам шилэй болбазывраңгайжырынче кыйырыг кылдыр хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кежигүнериниң онаан турар хүлээлге болгаш харылсалга кайы хире бедик болуп турарыл ёзугаин бистер ам билип турар бис. Оон-биле халы Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң күрүне эрге-чагыргавының Дээди органының Совет чазактың чаа составын бир үи-биле бадылаапын хэмыктың мурнунда бистиң Коммунистиг партиявыстың политиказын, коммунистиг бедик идеалдарны амыдыралга бөттандырары дээш оон хажык чок болгаш чайгылыш чок демисеилиг долузу-биле чүүлдүгүнүп көрүп турарының илереигези кылдыр көрүп турар бис.

Улус ажыл-агыныи, эртемни, өөредилгени, культураны болгаш күрүне ажыл-порудулгазының өске-даа талаарын удуртур талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүгү ажыл-порудулгазы, совет күрүшенің иштики болгаш бызыг туруштуг бистиң инитилелдиң хогжүдешкиге СЭКП-ниң удуртукчу ролю-биле, социал-экономиктиг чаартылгаларның эртемге үндезилеттинген стратегизы болгаш политиказы-биле, коммунистиг инитилелдиң тургузарының өндүр улуг соруулгалары-биле тодаргайлаттынын турар.

Төөгүүнүң амгы үе-чадазында бистиң инитилелдиң социал-экономиктиг хогжүдешкинниң хол угланышкынын, инитилелдиң ажыл-агыи болгаш культура амыдыралының талазы-биле тодаргай соруулгалары базыдып көрүүнер. (Адыш часкаашкыныр).

ССРЭ-ниң Чиигише прокурорун томуйлаарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче депутаттар киргеи. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **Н. В. Подгорныйга** сес бергеи.

Депутат Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эштер депутаттар! ССРЭ-ниң Чиигише прокурорунуң Конституция ёзугаар бүрүи эргезиниң хуусазы чедиг чыл болуп турары биилиигир болгай.

Оон-биле холбаштыр эш Роман Андреевич Руденкону ол албан-хүлээлгеге 1967 чылда томуйлаан турган, мичээнгеи оон бүрүи эргезиниң хуусазы төнгеп-дер. Бо сесеиниң хүн айтырыында бистиң күрүшенің Чиигише прокурорунуң дугайында айтырыгны киирген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Чиигише прокурор албан-хүлээлгеге эш **Р. А. Руденкону** база катап томуйлаар деп саналды киирип тур. Ол саналды СЭКП, ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң партия болүүнүң болгаш палаталарның депутаттар төлээлекчилериниң Чөвүлелиниң чүүлдүг деп көргеи чүве.

Эш Р. А. Руденко күрүне ажылының талазы-биле улуг хуржулгалыг. Прокуратура органнарының ажылынга ол 40 жыг чыл болган, совет хостиимнің көскү ажылдакчыларының бирээзин кылдыр ол саналтырып турар.

Чиигише прокурор баштаан прокуратура органнарының чаңгыс аай системазы болза бистиң инитилелдиң бүгү амыдыралының социалистиг хоолулуурумуунуң принциизии чайгылыш чоокка бөттандырып чорударынга бүгү хемчет-биле идегил бөөр хүлээлгелиг. Ол болза совет күрүшенің ажылагайыкы, организакчы болгаш социал-культурлуг ажыл-порудулгазының тудуш магадылалы болур.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң көргүскен бүзүрелии эш Р. А. Руденко шыпзыдын, ССРЭ-ниң Чиигише прокурорунга Конституциязының оиаан турар хүлээлгелерни толептимиле күүседир дээрэнче бүзүрелдя силерниң мурнумардан илергейлээрнин чөпшээрел көрүүнер, эштер депутаттар. **(Адыш часкаашкыныр).**

* * *

ССРЭ-ниң Чиигише прокурорунга эш **Р. А. Руденкону** томуйлаар дугайында доктаал бир үи-биле хүлээп алдыгаан.

Хүн чурумунуң бүгү айтырыгларын чугаалажып көрдүгеи. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязын хаглыгаан деп чарлаан.

(СЭТА).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮҢГА

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чыл планының төвараднычы дөртүү чылында мал ажылының продуктуларын нурунеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээгелерин күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Совхоз чартым чылда нурунеге 57 тонна эт садар планын 72,8 тонна кылдыр, азы 127 хуу күүсеткен. Ынчаарга эт садарының чыл планын Октябрь 1-де күүседир деп шиитпирээм. Нурунеге 32 тонна дүк садар чыл планын бай-талчылаар июль 25-те 32,7 тонна кылдыр күүсеткен болгаш августа 20-га чедир ам-даа 1500 центнер дүктү планнан ажыр садарын хүлээзиргеи.

Н. ДОПУЛ.

УЛУГ-ХУУМ

Тоску беш чылдың төвараднычы чылын күш-ажыктыг чедиишкиннерлиг доозар дээш социалистиг чарыштыг улам кадбартыр дугайында партия, чазактың шиитпирлерин сеткил-ханыышпын-биле танышкын көргеш, иижи херекке үүгү-хуумну киириштирериг бодумуңуң хол соруузам деп саиан турар мен.

1970 чылда 570 баш хураанны хүлээп аажам, чыл сөөнүнде-ле мениң ажыам, бодумга алган социалистиг хүлээгемни ажыр күүседип келдим.

Күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээгемни күүседиреге кол үүлү — хойнук ажаалда-чемгерилгени эки организастары болгаш оон кажаа-хораазын чогуур өөрүде эки белеткеп алыры болур. Тоску беш чылдың төвараднының дөртүү чылында кажа-агыл ажыл-ишчилериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, 100 баш төрүүр хойга онаштыр 100 хураган камгалап алыр хүлээгемни ажыр күүседип, 120 хураганны камгалап алдым. Бир хойдан 3,5 килограмм дүктү кыргыын ап, Тывавыстың Төрээн чуртка 3 муң тонна дүктү бээр дээш хүлээгезинге үүгү-хуумну киришпишкиннерниг доозар дээш, социалистиг чарыштың

Партийжи амыдырал

ПАРТБӨЛҮКТЕР БОЛГАШ КОММУНИСТЕРНИҢ ИДЕПКЕЙИ

Чер-черде партия организацияларының партбөлүктери коммунистерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидеринде, бүгү талазыг, хүн бүрүнүң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр шуут-ла чоннуң ортузунга ажыллап, олар-биле хүн бүрүде сырый харылзаамы тудуп, ажилдың оперативтиг шинчилээринин дээштиг аъш-оназы болур. Ынчангаш партбөлүктер парторганизацияларының дайынчы үзээ боларга-сүмеин солчуп, амыдырал-чурттелгазы-биле таныжар херек. Партияның иштики ажылының бо хевирин чимдык партбөлүктерде багай эвес ажыглап турар. Чижээ, кадык-шамгалал, кодоо ажыл-агый министерстволарында, «Тыва сут тудуг» трестте парторганизацияларының партболуун организаторлары коммунист-биле хууда беседага коммунистерни база киришти-рип турар. Каа-Хем хөмүр-даш разрезинин экскаватор машининзи Л. Курин, бүдүрүлге онаалдазын багай күүседип, партийжи чурумну хажыдып турган. Бо дугайында коммунистерниң шыгыы шүүмчүлелии эш Курин бүрүнүбиле хүлээп ап, моон соңгаар ажылын, чурумун эки-жидерин аазаап. Амгы үеде эш Курин бүдүрүлге онаалдазын ажыр күүседип, партийжи чурум-сагылгазын экижидип, аазаап соңуп эдээн.

Ынчалза-да партбөлүктер партийжи ажылдың бо хевирин ам-даа чедир ажыглап шыдавайн турар барымдаалар бар. Отчёт соңгулдазыг хуралдар арткеннен бээр элээн үе эрте берген. Бо үеге чедир партбөлүк организакчылары коммунистер-биле беседаны эвээш чорукан. Бо талазыбиле хөй ажылдарны кылып болур. Коммунистерниң идейтеоретиктиг болгаш профессионал мергежилиниң деңнелин бедидеп, партийжи болгаш экономиктиг өөредилгенин айтырыглары дээш оон-даа өске чүүлдериниң талазы-биле беседаларны кылыр херек.

Партболуктүн ажыл-чорудулгазы бөлүктүн организакчызының ролюнда улуу-биле хамаржыр. Үүнүн-даа мурнунда бодунуң дорт ажыдап турар ажылынга, хөй-нинтининг ажыл-херээнге ёзулуг баштакчы боор херек.

Наймыслалдың партбөлүктери партия организацияларының удуртулгазы-биле боттарының ажылынын хевирлерин удам янзы-бүрү болдуруп, утка-шынарын байлакшидып, харылсалгаяы бедидеп, дайынчы ёзу-биле ажылдаар ужурлут.

В. ПОДРУГИН,

СЭКП Кызыл хооркомунун партийжи организатыг кылдазының эргелекчизи.

СЕМИРТИЛГЕ— УЛУГ КУРЛАВЫР

Бо чылдың бирги чартыында республиканың ажылагыйлары 6830,6 тонна ыт будурген.

Колхоз, совхозтардан күрүнеге киргеи ниектериниң нияти ортумак деңзиин 279 кг, хойларныц—34 кг болган. Боданың семиртилгезин республиканың элээн хой ажыл-агыйлары багай эвес организастаан. Чижээ, Каа-Хем райондан келген ниектериниң ортумак деңзиии 353 кг, а оон иштинде бир хар чартык чедир шарыжыктарның деңзиин ортумаа-биле 423 кг болган. Улуг деңзилиг аныяк малдар дужаган дээш бежен хуу немелде төлевир ёзугаар ажыл-агыйлар 72814 рубль орулганы алган. Ол-ла районнуң бода малының 43 хуузу эң-не семис, 44 хуузу ортумак, а аныяк шарыжыктарның 58 хуузу семис, 42 хуузу ортумак күштүг болган. Оя ышкаш Бии-Хемниц, Тандының Кызыл хоорай Советиниц, Эрзиниин болгаш Тес-Хемниц ажыл-агыйларындан келген малдарның деңгелзи эки, деңзиин аар дээрзин демдеглээри чугула.

А чамдык ажыл-агыйлар малдың ажаалла-тежээлдевинче, семиртилгезинче кончут кошкак кичээнгей салып, харынна бо чугула херекти ала-чайгаарлашкынче киирген деп са-

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң баштаар чери, онда партия эге организазиязы ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарыштыг калбартыр талазы-биле ажылды эки удуртуп турар. Оон түнелиниде колхозчуларның күш-ажылчы идепкейи улам бедээн.

Совет Эвиделиниң акы-дүнма ог-булезинге Тываның эки тура-биле бактаап киргенинден бээр 30 чыл болур ою чоокшулап орар. Ол улуг байырлалга күш-ажылчы белекиап болур. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнардан күрүнеге дужаган малдарның деңгилдези-даа, деңзиин-даа шоолуг эвес. Өвүр, Мөңгүш-Тайга болгаш Бай-Тайганың ажыл-агыйлары чаңгыс-даа эң семис бода сатпааны кайгамчык.

Малдың деңгели колдуундала одар-белчиирден хамаарыр. Бо чылын кыш ширини, час кургаг, хаттыг турганы малдың семиртилгезинге ажоок шэптараазының болганы билдингир. Ынчалзажок үстүнде адаан районнарыстың иштинден Улуг-Хемниң ап көрээлиңер. Оон малчынары колдуунда тайга эдээ черлерде, шыктыг-шынаазыг оргулаштарда турлагжаан. Тараа, кукуруза, кок сула болгаш өске-даа культуралар ажаа багай эвес үнер. Ынчаар хире-зинде ук черде семиртилге ажылы кончут сулартай.

Районда мал семиртир чаңгыс-даа шөл чок, деңгел киирер деэш түспей үскен малдарны кандыг-даа система чокка бөдүүн ёзу-биле чемгерип турар. Оон түнелиниде күрүнеге дужаган малдың үүлге 13 хуузу эң семис, 61,8 хуузу ортумак, 22,1 хуузу ортумактан кулуг, а 3 хуузу шуут чолдур болган.

«УТКА 25 чылы» совхоз бо чылдың бирги чартыында семиртир деэш бода мал шуут үспэзи. Совхозтуң сатказ 18 инээзинг 16-зы ол-дур болган. «Х Улуг Хурал» колхоз чаңгыс-даа эң шымырак деэш бода дужаавааи. Жданов аттыг совхозтуң сатказ малының деңгели база-ла ындыг кончут эки эвес болган.

Улуг-Хемниң райкүүскому семиртилге ажылының талазы-биле чүүк кылып турарын Тыва АССР-ниц Министрлер Чөвүлелиниге бо чылдың эгезинде дыңнаан болгаш бо дугайында тодаргай хемчеглер алырын райкүүскомга дааскан. Ындыг турбуже, районнуң ажыл-агый удуртукчулары семиртилге ажылынче мынчага чедир шоолуг сагыш салбайн келгени элдептиг.

Семиртир деэн кандыг-даа чүүлү малды кызы-дар ажыбиле үзүп тургузары алдан. Күрүнеге дужаар деэн бодаларны семистеп шилир. Чүге дээрге, кодан мал бир деп, дески күштүг турбас болгай. А шала кошкак эниелерни артырып, кодан ажы-биле четчелээш, семиртилгеня үргүлчүлээр. Деңгел кирип албайн чыла, садарынче даламаш болбас. Кол-ла чүве планны сан-биле эвес, а шынар талазы-биле күүседирн чугула.

Х. ЧЫМБА.

Көзээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле күрүнеиң кол инспекторуиуң оралакчызы.

ТҮҢНЕП КӨӨРГЕ...

Ажыл-агыйның түс-түе адырларында ажылдап турар мурнакчыларны база анаа тодаратказ. Механизаторлар Куулар Калдар-оол, Буулар Чечен-оол, Ондар Бады чоланчылар Ондар Шагдыр, Куулар Эрес-оол, тулугжулар Мөңгүш Даш-оол, Мөңгүш Николай чарышка тимлекчи болганнар. Оларга шаңналарны тывыскан.

О. САЙЫН.

БӨГҮН—САДЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫНЫҢ ХҮНҮ

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ КЫЛДЫР

Күрүне болгаш кооператив садыының база ниитининг чемненилгезиниң сес чартын миллион ажыдакчылары боттарының байырлалын бөгүн демдеглеп турар-дыр.

Чөнну хандырарының ажыыы кижиниң эң-не чугула хереглелдерин хандырары-биле эң-не сырый холбаалыг. Ажыл-агый ажыл-чорудулгазының ол адырын хогшүдеринге, оны болбазыраңгайжыдарынга совет кижи бүрүзү сонуургалыг.

Бо адырның ажыл-ишчилери байырлалын кандыг чедиишкиннер-биле ужураып турарының дугайын СЭТА-ның корреспондентизиниң диазэн ёзугаар СЭРЗ-ниң садыг министриниң бирги оралакчызы С. А. ТРИФОНОВ чугаалап берген.

— Садыг ажылдакчызының хүнүн күш-ажылчы бедик кедүрлүүшкүннүң байлалында демдеглеп турар бис — деп, С. А. Трифонов чугаалаан.— Беш чылдың тодаразыкчы дөртку чылының оналдаларын хүүсаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш бо адырда делгеренгей калбарган.

1973 чылда үүрнектеп садар бараан саарылгазы 5,3 хуу оскен. Планга немелде кылдыр 172 миллион рубльдүн бараанын саарган. Магазиннерини садыглаар шолуг немей чаа складтарны, соолукчуларны, ногаа-кат-чимис кадагалакчыларын ковүүдир талазы-биле беш чылдың үш чылының оналдазы күүсеттингеп.

1974 чылдың планында бараан саарылгазын үлам ынай өстүрери көрдүнген. Ол болза 196 миллиард рубль болур ужурлуг. Ол чорук садыг ажылдакчыларынга улуг хамысалганы онаап, бараан саарылгазын ковүделириниң, чоннуң хандырылгазын улам эжиидиринин чаа-чаа аргаларын идепкейлиг-биле дилеп тыварынче оларны албадап турар.

Садыг шугумунда янзы-бүрү мергежилдиг кижилер бар, олардың аразында товаровед база бар. Севилиаа Сандак чогуш-ла ол мергежилди шилип алган. Ол Красноярскиниң совет садыг техникумун доосаан. Тыва республикага садыг базазынга ажылдаандан бээр ап чеди чыл чедип турар. Бараан, транспорт талазы-биле ашылда кандыг-бир билдинмес айтырыглар тургустуна бергенде, салаа эргелекчилери Севилиаа Казаковна-биле бо-ла сүмелеши бээр.

Ол бодунуң тускай мергежилин улам бедидип, бот-өөредилге-биле өөренип турар. Новосибирскиниң совет садыг институдун бо чылдың ол доозар.

ЧУРУКТА: товаровед С. К. Сандак.

К. КРИВОНОЖКИН.
Фотозу авторнуу.

Бөгүн бүгү чурт Садыг ажылдакчызының байырлалын тоску удаа демдеглеп турар. Ону бистиң республикада садыгның сес муң кижилиг армиязы беш чылдың тодаразыкчы чылының планын чедиишкинниг күүседир деэш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, чедиишкиннер-биле уткуп турар. «Совет кижиге — хандырылганың бедик культуразы деэш». Бо лозунунуң адаа-биле ажылдаап, оларның кылган түүлдери хөй. Республикада чартык чылда ниитизи-биле үүрмектеп садар бараан саарылгазы 101,8 хуу күүсеттингеп, планзан ажыр 1542 муң рубльдиң бараанын саткан. Эрткен чылдың оя-ла үезинге деңнээрге ол 7,9 хуу немелде өзүлделиг болган. Садыгның депшилгелиг аргазын неттередип, хандырылганың культуразын бедидеринге хөй-хөй коллективтер шудургу ажылдаан.

Кызыл-садыг, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды райполары, Садыг министерстволуунуң садыг конторазы, «Найырал» совхозта ажылчын кооперациязы, өске-даа коллективтер эки көргүзүглерлиг. Олар бараан саарылгазының планын 101—104,4 хуу чедир күүсеткилээн. Күрүне садыының бүгү организацияларының ортумаа-биле 423 кг болган. Улуг деңзилиг аныяк малдар дужаган дээш бежен хуу немелде төлевир ёзугаар ажыл-агыйлар 72814 рубль орулганы алган. Ол-ла районнуң бода малының 43 хуузу эң-не семис, 44 хуузу ортумак, а аныяк шарыжыктарның 58 хуузу семис, 42 хуузу ортумак күштүг болган. Оя ышкаш Бии-Хемниц, Тандының Кызыл хоорай Советиниц, Эрзиниин болгаш Тес-Хемниц ажыл-агыйларындан келген малдарның деңгели эки, деңзиин аар дээрзин демдеглээри чугула.

А чамдык ажыл-агыйлар малдың ажаалла-тежээлдевинче, семиртилгезинче кончут кошкак кичээнгей салып, харынна бо чугула херекти ала-чайгаарлашкынче киирген деп са-

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң баштаар чери, онда партия эге организазиязы ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарыштыг калбартыр талазы-биле ажылды эки удуртуп турар. Оон түнелиниде колхозчуларның күш-ажылчы идепкейи улам бедээн.

Совет Эвиделиниң акы-дүнма ог-булезинге Тываның эки тура-биле бактаап киргенинден бээр 30 чыл болур ою чоокшулап орар. Ол улуг байырлалга күш-ажылчы белек-

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ

диг эрткен ийги кварталда социалистиг чарышка тимлекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң, партияның Кызыл хооркомунуң болгаш хоорк үүскомнуң, Садыг министерстволуунуң база күрээдыг ажылдакчыларының профвилел обкомунуң болгаш потребкооперацияның шилчир Кызыл туктарын чавлап алган.

Амгы үеде садыгны төп хоорайларга, совхозтарның, колхозтарның төптеринге мөөнеп турар. Сарыг-Сепке бо чылын садыг төвү ажыглаага кирер. Ындыг төп: Бии-Хемде «Саян» совхозтуң төвүнде ажылдап турар. Келир беш чылда Кызылга 6600 көрбелчин метр шөлдүг универсалдыг ассортиментилиг магазинни, өске-даа тудугларны кылыр.

Магазиннер, столовзилар амгы үениң дериглери-биле дериттинген. Оларга ам безин үш муң хире янзы-бүрү дериглер электроэнергия-биле ажылдаар. Ол ышкаш электрон техниказын база ажыглап эгелээн.

Бөгүн, Садыг ажылдакчызының хүнүиде, садыгның хөй-хөй хоочуннарын чоргаарал-биле адап турар бис Тыва АССР-ниң садыгның алдарлыг ажылдакчызы Пелагея Борисовна Быкова садыг шугумунга 35 чылда, оон иштинде Кызыл-садыгга—32 чыл ажылдап келгеи. Ам ол № 9 магазинде оон чедиг кижилиг бригаданы билдинир удуртуп турар. Бо магазин плайныг оналдаларын доктаамал ажыр күүседи турар, үлегерлиг корум-чурумну ында тургускан. Пелагея Борисовна Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң болгаш «Совет садыгның тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчизи. Ол ышкаш Николай Владимирович Юневич, Гаврил Николаевич Борисов, Александр Дадаевич Ширии ышкаш хоочуннар ыяык ажылышчилерге күш-ажылчы үлегерии көргүзүп турар.

Кызыл-садыгда садыгжы Ирина Долановна Дүлүш, Кызылдың столовайлар болгаш рестораннар трезиниде повар Мария Гавриловна Садакова, магазин директору Шаимак Эртежикович Монгуш. Тыва АССР-ниц садыгның алдарлыг ажылдакчызы, Чөөн-Хемчик гайпозунуң баштаар черииң даргазы Доок Натпитович Сат. Кызыл-садытның канцелярия бараанларының магазинииниң садыгжызы Тамара Кыргыс олар ышкаш, он-он мурнакчылар чоиинуң хүндүткелии чаа-лап алганнар.

Республиканың садыг четкерииии ажылында ажыглаттынмайн турар курлавырлар, шинтирилеттинмейн турар айдыг эрткен ийги кварталда социалистиг чарышка тимлекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң, партияның Кызыл хооркомунуң болгаш хоорк үүскомнуң, Садыг министерстволуунуң база күрээдыг ажылдакчыларының профвилел обкомунуң болгаш потребкооперацияның шилчир Кызыл туктарын чавлап алган.

Амгы үеде садыгны төп хоорайларга, совхозтарның, колхозтарның төптеринге мөөнеп турар. Сарыг-Сепке бо чылын садыг төвү ажыглаага кирер. Ындыг төп: Бии-Хемде «Саян» совхозтуң төвүнде ажылдап турар. Келир беш чылда Кызылга 6600 көрбелчин метр шөлдүг универсалдыг ассортиментилиг магазинни, өске-даа тудугларны кылыр.

Магазиннер, столовзилар амгы үениң дериглери-биле дериттинген. Оларга ам безин үш муң хире янзы-бүрү дериглер электроэнергия-биле ажылдаар. Ол ышкаш электрон техниказын база ажыглап эгелээн.

Бөгүн, Садыг ажылдакчызының хүнүиде, садыгның хөй-хөй хоочуннарын чоргаарал-биле адап турар бис Тыва АССР-ниң садыгның алдарлыг ажылдакчызы Пелагея Борисовна Быкова садыг шугумунга 35 чылда, оон иштинде Кызыл-садыгга—32 чыл ажылдап келгеи. Ам ол № 9 магазинде оон чедиг кижилиг бригаданы билдинир удуртуп турар. Бо магазин плайныг оналдаларын доктаамал ажыр күүседип турар, үлегерлиг корум-чурумну ында тургускан. Пелагея Борисовна Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң болгаш «Совет садыгның тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчизи. Ол ышкаш Николай Владимирович Юневич, Гаврил Николаевич Борисов, Александр Дадаевич Ширии ышкаш хоочуннар ыяык ажылышчилерге күш-ажылчы үлегерии көргүзүп турар.

Кызыл-садыгда садыгжы Ирина Долановна Дүлүш, Кызылдың столовайлар болгаш рестораннар трезиниде повар Мария Гавриловна Садакова, магазин директору Шаимак Эртежикович Монгуш. Тыва АССР-ниц садыгның алдарлыг ажылдакчызы, Чөөн-Хемчик гайпозунуң баштаар черииң даргазы Доок Натпитович Сат. Кызыл-садытның канцелярия бараанларының магазинииниң садыгжызы Тамара Кыргыс олар ышкаш, он-он мурнакчылар чоиинуң хүндүткелии чаа-лап алганнар.

Республиканың садыг четкерииии ажылында ажыглаттынмайн турар курлавырлар, шинтирилеттинмейн турар айдыг тырыглар ам-даа бар. Садыгның болгаш ниитининг чемненилгезиниң хөй бүдүрүлгелерн планныг онаалдаларын күүсеттейн турар. 700 магазиниң 240-ин, ниитининг чемненилгезиниң 70 бүдүрүлгези планын күүседи шыдаваан. Бараанларга чоннуң негелде-хереглелин четче өөренип көрбейн, бараанларга чагыглар киирерде, оларның курлавырларын садыг организацияларынга үлээрде частырыглар кылыр чоруктар бар. Барааннар чамдык магазиннерде артыкка үр үеде чыткылаар, а өскелеринде үзүктели бергилээр. Бараанларны мөөнеп чорудар садыг базазынга кирип турар чагыглары четпес аналиэтеп, эргижээн хевирииң, размери, оңу тавышпас бараанларны сөөртүп ап турар.

Ол ышкаш ниитининг чамдык чемненилгe черлеринде аъш-чемниң шынары куду, ассортиментизи кызыы, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Садыг-техниктиг дериглерни төп ажыглавайн турар. Бо адырда чамдык коллективтер бодунуң продукциязын сайгарарының планын күүсеткейн келген. Хандырылганың чаа хевирлерин неттередир ажыл кошкак.

Оон ынай, садыгжылар, поварлар, кассирлер чедиштейн турда, кадрларның ажылдан үнер-кирери ам-даа көвей. Кадрларның мергежилии бедидер талазы-биле улуг ажылды кылыры негеттинип турар.

Чамдык бергелер түрээ-даа, республиканың садыг ажылдакчыларының беш кижиниң-не бирээзи—бедик мергежилдиг специалист: товаровед, экономист, бухгалтер, технолог болуп, ажыл-херекти шудургу шинтирлеживип турар. Хөй-хөй кадрлар чоннуң чаагай торуун бедидеринге ак сеткилдиг, кызымаккай бараан болуп турар. Бо чылын Садыг ажылдакчызының хүнүн таварыштыр РСФСР-ниң Садыг министерстволуунуң коллегиязының шинтирии-биле күрүне садыының он ажылдакчызын «Совет садытның тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан. Оларның аразында Садыг министерстволуунуң Кызылда базазының товароведи Надежда Павловна Лямина база бар.

Республиканың садыг ажылдакчыларының тодаразыкчы чылдың планныг онаалдаларын төлептии-биле күүседип шыдаар дээрзинге бүзүреледи илергейлевишаан, садыгның бүгү-ле ажылдакчыларынга бөгүнгү баймырлал таварыштыр калыкшылды, күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни, аскежиктн күзеп ааламнар.

Х. САЛЧАК.

Тыва АССР-ниң садыг министри.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл хоорайның № 9 төп гастровомунуң мурнакчы садыгжылары (солагай талдан) Ульяна Тихонова, Ирина Дүлүш ай санында саарылга планнарын, бедиткен хүлээлгелерин ажыр күүсеттинзээн, садыглаашкынның культуразын бедидеринге чогаадакчы үүлүн киирип келгеннер. Ирина Долановна Дүлүш бо чылын «Үш-ажылчы чедиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг шаңнаткан.

Бо мурнакчыларның ажылдап турар коллективи ийги кварталдың саарылга планын 103,3 хуу күүсеткеи. Кызылдың магазиннериниң аразында чарышка ийги черии ап, 300 рублиниң шаңналын алган.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

НОГААН ШЫКТА

РЕПОРТАЖ

Иөмъдиң каан бир эртеминде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Баян-Тала суурунче хаптыныс. Калбан-Тейни биче эрте дүжүп чораан, колхоз суурунче углаан орунче вептивис. Чанында иеску агитациялыың хевирлерии ыракта-на коступ турар кылыр дерип кыгаи контора. Оон чоогунда кижи-ле хой.

Аътгарлыг он ажыг кижи суурдан ору углай чедиринти. Автомашинаны долгур олурупкан улустуң хой иезии аныяктар болду.

— Бай баарынар'ол?

— Бистиң иженде Улуг-Шыкта болдур ийин.

— Бисте иол сорулга малга чем белеткээри-ле болгай. Олче аътганганыныс бо — айтырыгларга харыы ыидыг болду.

Кырында хой кижилиг база бир автомашина кедээр Баян-Тала ховузунче углаап чорупту. Хая-Бажыиче углай база бирээ... Олар база-ла сигенчизер.

Мал чеми белеткелиниң күи-ажылчы фронтузу улам калбарып, олче күш салдынып турары илден. Колхоз баштаар черииии даргазы эш М. Мирчииниң кабинедиидиң. Ол хүннүң ажыл-ижииче кижи болгаи тырттар күштү сайгарып олур.

Мал чеми белеткелиниң чорун турарын оон сонуургап айтырдывыс. Элээн боданып олура, колхоз даргазы мынча дидя:

— Агаар-бойдустуң таарымча чок чоруунуң ужуундан сигеи үнүжү таарыы. Ынчала-да сөөлгү чаъстаашкынган сигеи шору үнүп орар. Күштерни хүн бүру олче салып, ажылды организастап тур бис. Хойжу бригадаиың малчыиары ору Улуг-Шыкта болгаи Хая-Бажыиың үстүнде Хемчик шыиаазында кезип турар. Сүт-бараан фермазы, база мал кадарчылары, Улуг-Шыкта суурда ажыл-ишчилер өзен-Орук болгаи өске-даа участоктарда ажылдап турар. Бүгү-ле сигенчи звеноларның аразында чарыш калбарган. Сигенчилерге моральдыг болгаи материалдыг деткимчениң хемчеглерии ажыллап кылган.

Колхозтуң чамдык участоктарында сигенчилерниң ажылыжи-биле таныжар дээш Улуг-Шыкче аътганыптывыс. Талдар, хараганнар аразы-биле чоруткан билдирер-билдирбес дыйлагар оруктап чорун ор бис. Чадаана хемни кешкеш, делгем оймакка келдивис. Ында ажыл-иш хайныккан. Даады бир үе оолдар кургаан сигении болуп, хопээннээн турлар. Күулар Шаравии «Беларусьтуң» дынын тудуп башкарган, а Анатолий Донгак грабльде олурупкан, сигенни чалгандыр болдурүп чорун тур. Чалгандыр болген сигенни оолдар «Че бе!» — дишкеш, дем-биле бөле тыртып, хопээннээн.

Кестинген, кургаан, хопээннээн сигеи чер самай көвүдээн. Сигеи бөлүкчүлериниң ажылын ол хүн аныяк хой кадыырлыг сигеи кескен. Чадаи, тараимык кызыл-хараганнар аразында шору терең сигении арттырбайн, кадыырлар-биле иезе шапкан турлар. Ында ажылдап тураилар шупту хойжулар, чаигыс-ла кижи — Баян-Тала сес чыл школазыиың башкыиы Алексей Самбуу оларга дузалажып ажылдавышаан, сигенчилер ортузунга лекция номчуп, беседа кылып турар.

— Бистиң хойжу бригада 200 тонна сигеи белеткээр планныг. Бо звено 100 тоннадан эвээш эвес сигеи белеткээр. Сигенчи бүрүзү соруктарын ажылдап, турар. Белеткеттинген сигеннии черге сараатгавайн, автомашиналарга чүдүргеш, хойжу коданнарның кышкы турлагларыига чедиргеш, аиаа сараатгап, сан-үчёдүи кылыр чанчыл бистиң колхозта бар. Ам безии 30 тонна хире сигеи кыштагларда чедиртинген — деп, сигенчи звеноиуң учётчизи Чикчап Монгуш чугаалады.

Куулар Маннзй-оол, Куулар Бегзилдей, Куулар Доржу, Алексей Самбуу, Монгуш Эдер-оол болгаш оон-даа өскелер чазгай чыгыг көк сигеиии киизиреди кезип турда, ишчи холларының шыиганнары кырланнаар.

— Хайыракан дагиың адаа — Ак-Талдан бээр Чаваган-Аксылаш бо Улуг-Шыкка, харын-даа Хая-Бажыига чедир арбын-на сигеннг чер болгай. Бо чай кандааишның болза-даа, сигеи талазы-биле дүжүт чүгээр-дир — деп, сигенчилер аразыйда улуг иазылыг ирей Куулар чугаалаш: — Бо чыл Тыва АССР-те алдарлыг чылдарның бирээзи, улуг совет чоиуң ог-бүлезиниң составывга Тываның киргенинден бээр 30 чылының байырлалы болур. Аиаа төлептиг ужуражыр дээш улам-на хайныккан күзелчүткүл-биле ажылдаар ужурлуг бис — дей-дир.

Дүүш чоокшулаан. Соңгу Таиды бажыидан кара булут хереп кээп, чоорту калбарып кел чораан. Сигенчилер ажылын шалыпкын темп-биле үргүлчүлеишаан. Бөлүүчү өрлер салган, соруун күүседип, 100 ажыг хопээннерии тургузупкан.

Кырында Кызыл тук киискээн шол турлаанда повар Монгуш Чылбактың одаанын ыжы бурунайын эгелээн. Алексей Дамдын-оолович Самбуу сигенчилер дүштээриниң мурииуида эрестиг ажылдаап, агитхүүдүсту үндүре каапкан. Ында ажылда чеминиикиинер, кызымак ишчилер чырыттынган. Четпестер база илереттингеи.

Аиаанныг, хөөдүлүг дүштеии чем эгелээн. Ажыл-ишчи чугаа-соот, хөгүлүг-катиы сигенчилер аразында дажок.

Кыска дыштыг ажыглаап, ол сигенчилерге делегей байдалының дүгайында беседа кылып берии. Чөөч-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтуң сигеи белеткелиниде хойжулар звеиозу ажылын үргүлчүлеп турүп каллылар.

М. СЕВЕН.

ЧУРУКТАРДА: звеноиуң хөл кадыырлыбле сигеи кезикчилери кезилде үезинде.

Үстүиде чуруктa кестинген сигеннн хопээннеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

ТӨӨГҮЛҮГ ЮБИЛЕЙЛЕР

Польша Улус Республиканың 30 чыл болгаи юбилейи оон өске-даа akы-дүүиа чурттарга олариың фашизмиден хостатташ, Улус-демократтыг эрге-чагырганы тургусканының шак-ла мындыг төөгүлүг баймралдарын ажыттыган. Польшаның 30 чылы чогум-на мичиигаш делегейниң улуг болуушкуну болбушаан, бүгү делегейниң кичээнгейии үзүра тутган. Ол байырлалга СЭКП ТК-иың Чиигиве секретары Л. И. Брежиевтиң киришиеии, польша улустуң оиу кайгамчыктыг хүндүткел-биле, чүректиң ханызындан уткуп хүлээп алгаи совет-польша бижиг иайыралдың болгаш чаңгыс эптиң бузулбазының чаа чаймииачак херечиии болган.

Польша сеймниң байырлыг хуралынга Л. И. Брежиев мынча деп чугаалаан: «Улусчу Польшага хамаарыштыр Совет Эвилели чүгле чаңгыс политикалыг. Оон сорулгазы болза, бистиң кады ажылдажылгавыстың хемчээлии уламна калбартарыы, оон хевирлерии байлакшылары, бистиң чурттарның мурииуиа амыдыралдың тургузуп кээри янзы-бүрү, чамдыкта белеи эвес-даа айтырыгларны кайы-кайызынга-даа ажыктыг кылдыр шиитпирлээрии тыиары боол турар. Ол дээрге, чогум-на акы-дүүма ёзузуиуң иайыралыиың политиказы-дыр!»

Үш он чылдар-биле хемчээттинер төөгүлүг кыска үеиии дургузунда польша улус бүгү талазы-биле улуг-улуг чедишкиннерлиг боон, оон салым хуузу үидезиии-биле чаартыкган. Дайыимың хүл-мйба бузундуларындан чаа Польша катап тургустунган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан хорүп болур. Бөгүгү Польшаның үлетпүрү 20-ле хонук ишгинде, чуртка бүгү 1938 чылдың дургузунда кылып үндүрүп турганы ышкаш, ол хире продукциияны берип турар. Үлетпүрүиүң шүүт-ла чаа, болбаазырааигай адырларын база тургускан. Амгы үеде үшкү ажылчын бүрүзү-ле 20 чыл бурунгаар шүүт чок турган бүдүрүлге чергелериие ажылдап турар. ПҮР үлетпүр барааннарының иинти кылып үндүрүүшкүнүң талазы-биле Европаның алдыиы болгаш делегейниң оигу чёриидe турар. Көдээ ажылагыйга соииал-экономиктиг улуг чаартылгалар болган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

Польша сеймниң байырлыг хуралынга Л. И. Брежиев мынча деп чугаалаан: «Улусчу Польшага хамаарыштыр Совет Эвилели чүгле чаңгыс политикалыг. Оон сорулгазы болза, бистиң кады ажылдажылгавыстың хемчээлии уламна калбартарыы, оон хевирлерии байлакшылары, бистиң чурттарның мурииуиа амыдыралдың тургузуп кээри янзы-бүрү, чамдыкта белеи эвес-даа айтырыгларны кайы-кайызынга-даа ажыктыг кылдыр шиитпирлээрии тыиары боол турар. Ол дээрге, чогум-на акы-дүүма ёзузуиуң иайыралыиың политиказы-дыр!»

Үш он чылдар-биле хемчээттинер төөгүлүг кыска үеиии дургузунда польша улус бүгү талазы-биле улуг-улуг чедишкиннерлиг боон, оон салым хуузу үидезиии-биле чаартыкган. Дайыимың хүл-мйба бузундуларындан чаа Польша катап тургустунган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

хорүп болур. Бөгүгү Польшаның үлетпүрү 20-ле хонук ишгинде, чуртка бүгү 1938 чылдың дургузунда кылып үндүрүп турганы ышкаш, ол хире продукциияны берип турар. Үлетпүрүиүң шүүт-ла чаа, болбаазырааигай адырларын база тургускан. Амгы үеде үшкү ажылчын бүрүзү-ле 20 чыл бурунгаар шүүт чок турган бүдүрүлге чергелериие ажылдап турар. ПҮР үлетпүр барааннарының иинти кылып үндүрүүшкүнүң талазы-биле Европаның алдыиы болгаш делегейниң оигу чёриидe турар. Көдээ ажылагыйга соииал-экономиктиг улуг чаартылгалар болган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

Польшага хамаарыштыр Совет Эвилели чүгле чаңгыс политикалыг. Оон сорулгазы болза, бистиң кады ажылдажылгавыстың хемчээлии уламна калбартарыы, оон хевирлерии байлакшылары, бистиң чурттарның мурииуиа амыдыралдың тургузуп кээри янзы-бүрү, чамдыкта белеи эвес-даа айтырыгларны кайы-кайызынга-даа ажыктыг кылдыр шиитпирлээрии тыиары боол турар. Ол дээрге, чогум-на акы-дүүма ёзузуиуң иайыралыиың политиказы-дыр!»

Үш он чылдар-биле хемчээттинер төөгүлүг кыска үеиии дургузунда польша улус бүгү талазы-биле улуг-улуг чедишкиннерлиг боон, оон салым хуузу үидезиии-биле чаартыкган. Дайыимың хүл-мйба бузундуларындан чаа Польша катап тургустунган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

хорүп болур. Бөгүгү Польшаның үлетпүрү 20-ле хонук ишгинде, чуртка бүгү 1938 чылдың дургузунда кылып үндүрүп турганы ышкаш, ол хире продукциияны берип турар. Үлетпүрүиүң шүүт-ла чаа, болбаазырааигай адырларын база тургускан. Амгы үеде үшкү ажылчын бүрүзү-ле 20 чыл бурунгаар шүүт чок турган бүдүрүлге чергелериие ажылдап турар. ПҮР үлетпүр барааннарының иинти кылып үндүрүүшкүнүң талазы-биле Европаның алдыиы болгаш делегейниң оигу чёриидe турар. Көдээ ажылагыйга соииал-экономиктиг улуг чаартылгалар болган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

Польшага хамаарыштыр Совет Эвилели чүгле чаңгыс политикалыг. Оон сорулгазы болза, бистиң кады ажылдажылгавыстың хемчээлии уламна калбартарыы, оон хевирлерии байлакшылары, бистиң чурттарның мурииуиа амыдыралдың тургузуп кээри янзы-бүрү, чамдыкта белеи эвес-даа айтырыгларны кайы-кайызынга-даа ажыктыг кылдыр шиитпирлээрии тыиары боол турар. Ол дээрге, чогум-на акы-дүүма ёзузуиуң иайыралыиың политиказы-дыр!»

Үш он чылдар-биле хемчээттинер төөгүлүг кыска үеиии дургузунда польша улус бүгү талазы-биле улуг-улуг чедишкиннерлиг боон, оон салым хуузу үидезиии-биле чаартыкган. Дайыимың хүл-мйба бузундуларындан чаа Польша катап тургустунган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

хорүп болур. Бөгүгү Польшаның үлетпүрү 20-ле хонук ишгинде, чуртка бүгү 1938 чылдың дургузунда кылып үндүрүп турганы ышкаш, ол хире продукциияны берип турар. Үлетпүрүиүң шүүт-ла чаа, болбаазырааигай адырларын база тургускан. Амгы үеде үшкү ажылчын бүрүзү-ле 20 чыл бурунгаар шүүт чок турган бүдүрүлге чергелериие ажылдап турар. ПҮР үлетпүр барааннарының иинти кылып үндүрүүшкүнүң талазы-биле Европаның алдыиы болгаш делегейниң оигу чёриидe турар. Көдээ ажылагыйга соииал-экономиктиг улуг чаартылгалар болган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

Үш он чылдар-биле хемчээттинер төөгүлүг кыска үеиии дургузунда польша улус бүгү талазы-биле улуг-улуг чедишкиннерлиг боон, оон салым хуузу үидезиии-биле чаартыкган. Дайыимың хүл-мйба бузундуларындан чаа Польша катап тургустунган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

хорүп болур. Бөгүгү Польшаның үлетпүрү 20-ле хонук ишгинде, чуртка бүгү 1938 чылдың дургузунда кылып үндүрүп турганы ышкаш, ол хире продукциияны берип турар. Үлетпүрүиүң шүүт-ла чаа, болбаазырааигай адырларын база тургускан. Амгы үеде үшкү ажылчын бүрүзү-ле 20 чыл бурунгаар шүүт чок турган бүдүрүлге чергелериие ажылдап турар. ПҮР үлетпүр барааннарының иинти кылып үндүрүүшкүнүң талазы-биле Европаның алдыиы болгаш делегейниң оигу чёриидe турар. Көдээ ажылагыйга соииал-экономиктиг улуг чаартылгалар болган. Оон шапкын хигжүлээиииң дугайын дараазында кашы-ла фактыдан

ТБЧ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). КНО-иуң Аймыл чок чорун Човүлелиниң Кипр талазы-бяле июль 20-де үндүргеи резолюциязын Тайбыңның Бүгү-делегей Човүлели долузу-биле деткип, ол ортулукта байдалдың экижип турарынга сеткилиниң хамызындан байыр чедирип турар дээрзин Тайбыиың Бүгү-делегей Човүлелиниң Президиумунуң Бюрозуиуң Кипрде байдалга холбаштырган оиза хуралынга хүлээп алдынган медеглелинде чугаалап турар.

Ол ортулукка ынчук-чөңгээлиг үүлгединишкиннер болгаи сүлчээлер база катап үнмезин дээш, улам серемчилелдиг бооп, идепкейлиг хөделирии делегейниң тайбыиче чүткүлүг күштерин Кипрде байдал неген турар.

Кипр улустуң бодунуң күрүзиниң хамаарыпгас болгаш бүдүн турар чоруу дээш демиселиигге эп-сеткил каттыштырып турарын ТБЧ медеглээн.

Премьер-министрниң чугаазы

АФИНЫ. (СЭТА). Грециияның премьер-министри К. Караманлис радио болгаш телевиденне хамчыштыр чүве чугаалаан, оон тургускан чазааның бирги чергении сорулгазы болза, Кипр-биле холбашкан чорудээни шиитпирлээри болур деп чугаалаан. Кипр хамаарышпас болгаш бүрүи-бүдүи турар ужурлуг деп, Грециия санап турар. Кипр айтырыиың шиитпирлээи соонда чазак чери оон өске-даа сонгаарладып болбас айтырыгларны, ян шыигнын. Грециига демократтыг корум-чурүмнарны тургузарының айтырыын шиитпирлеп эгелээрин Караманлис база медеглээи.

Р. Никсоннуң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон Лос-Анджелеске АКШ-тың экономиктиг байдалының дугайында медеглел кылган.

«Акшаның үнезиниң кудулаашкыны дээрге, амгы үеде АКШ-тың муркумда турүп турар эң шыңгыы, улуг айтырыг бооп турар деп президент демделээн. Акшаның үне чокталымышкыныизын адырлып алыры-биле чазактың чорудар деп турар политиказының дугайын тайылбырлаан, Р. Никсон бо талазы-биле тодаргай, шиитпирлиг хемчеглерии алырынга удуруп ялеткен.

Р. Никсон олча-ажык үндурүүи кызырарынга удурланып турарын чугаалаан.

Президент 1974-75 сан-лөө чылынга күүүе бюджединиң чарыгдал кезээи эвээжедир деп турарының дугайын чарлаан. Р. Никсоннуң чугаалазыны-биле алырга, «камналга» хемчээ кылдыр күүүе албан-канчыларын 40 муң кижи чедир кызырар дугайында айтымышкынны бергенин ол дыиатхан.

«Иштики хереглелдерге акша-хөреигн тускайлаашкыны көвүдедир» дээр, хөөдүлү талазы-биле ыидыг саналдарны конгресске үндүре бээр болза, ону иүш чок болдурүп каапгарын Р. Никсон база медеглээн.

Америк экономикага аарберге саналдарны чедирип турар канчаар-даа аажок хой шериг чарыгдалдарынга дегбейн, харын социал хереглелдерге чарыгдалларны кызырып тургаш, акшаның өртеиүнезиниң кудулаашкыныидан үштүнүп алыр арганы АКШ-тың чазаанын дилеп турарының дугайын президентиниң бо талазы-биле чугаазы хереглел турар-дыр.

КИПРДЕ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ында кээп турар медээлерии дүүгаар алырга, июль 25-те Киприың наймылалыида хоорайның «Ногаан шугум» дээр, турк болгаш грек чурттакчыларының кварталдарын аңгылаан черии дургаар ийи-чаңгыс удур-дедир аткылажышкыныар болгулаан.

Ол ортулукта шериг-далай таңмылы-биле немелде күш Турциядан чеде бергеи. Амгы үеде Кипрден 9 муң хире дыштыкы хамаатыларын үндүргеи.

АНКАРА. (СЭТА). Кипрде турк шериглер «ЭОКА-2» дээр терроржу организациияның 100 хире кежигүннерии июль 26-да тудуп хорудаан. Олар дайылдажымышкыны соксалыр дугайында дугуржулганың күштүг бооп эгелээнииң соонда безин кипр туритериың суурларынче халдавышкынарны кылып турган. Туттурганнарның аразында хамааты хеп кеттинген грек офицерлер база бар болган.

Информация агентилелдериниң дыиатканы-биле алырга, Кирения девискээринге грек отряд ында турар турк шериглерже боолап турган.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң КНО-иуң Кипрде тайбыцыы хайгаараар күштерииге чоок хижилериниң чугаалажымга үүдезилээш, дыиатканы-биле алырга, июль 26-ның эртеиинде Никозияның сонгуларының талазында грек болгаш турк шериглериниң аразында аткылажымышкыныар болган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Киприың түр президентизи Г. Киприанстиң медеглээни: мээң чазаам месилдежиишкиниы соксадыры болгаш ортулукка дайылдажымышкыны соксатканын улам быжыглаары дээш турүүп турар. Бо талазы-биле чугула ролдуу КНО-иуң шериглери ойнаар ужурлуг.

Франс Пресс агентилелдиң дыинадып турары-биле алырга, кипр чазак ортулукту ийи чарар чорукка чөпшээрешпес апаар деп, Г. Клиридис демделээн. Оон чугаалап турары-биле алырга, турк шериглерии ында дүжүргеининиң түңелиидe болган девискээр талазы-биле оскерлиишкин доктаамал хевирлиг эвес болур ужурлуг.

Киприың хамаарышпас чорууи магадыларыы-биле үш чүрттүң төлээлекчилериик Женевага ужуражышкыны кипр айтырыгны үзе шиитпирлевес, а чүгле сиоокта чаа болуушкуиларыиы түңелиидe ортулукта тургустунган политиктиг байдалды чугаалажып көөр апаар». Кипр айтырыын ийи общиналарның аразында чугаалажып көөр: дашткыдан кандыг-даа шиитпир үнмес ужурлуг деп, ол айтыкан.

Г. Клиридис июль 26-да парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, бир эвес аткылажымышкынны соксадыр чорукту турк шериглериң үүзүи соксатпас болза, ортулукка дайыи чорудугалары база катап кыптыгып үнүп болур чадавас деп айтыкан. Киреииидан Никозияга чедир эвлеп турар девискээрии калбартыр дээш турк шериглериң кылган оралдажымышкыиларын Г. Клиридис буруу шапкаш, ортулукта тургустунган байдалды тайылбырлаан телеграммазы Женевала ужуражымышкының киржиичилериие чорутканын дыиатхан.

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Кипрге тайбың байдалды катап тургузар сорулга-биле Англияны, Грецииыы болгаш Турциияны чугаалажымышкыиарыы эгелээриие кыйгырган Айыыл чок чорук Човүлелиниң резолюциязы июль 25-те Женевада Нацнялар ордузунда ол чурттарның төлээлекчилериинң үш талалыг чугаалажымышкыиарыы эгелээн. Төлээлерии дашткы херектер министрлери: Англияның — Дж. Каллагэи, Грецииың — Г. Маврос болгаш Турциияның— Т. Гюнеш баштап турар. Үш чурттуң дашткы херектер министрлери Айыыл чок чорук Човүлелиниң Кипр дугайында июль 20-де үндүргеи резолюциязын чугаалажып көргеш, ол резолюциияы деткип турарыы база оон айыткан сорулгаларын чедип алырынга шиитпирлиишя садыткааннар.

Министрлер боттарының хуралынга КНО-иуң Чиигиве секретарын хайгаарткы кылдыр чөпшээр деп шиитпирии хүлээп алганнар.

Июль 28-иың эртеминде хуралга Кипрде байдалдың шиитпираевриинң талазы-биле хемчеглерии чугаалажып көөрүи олар үргүлчүлээн.

Грециияның дашткы херектер министри Г. Маврос Женевага кылган медеглелиниге

Грециияның дашткы херектер министри Г. Маврос Женевага кылган медеглелиниге, дайылдажымышкыиы соксадыр, Кипрге конституциялыг корум-чурумиу катап тургузары-биле болгаш Айыыл чок чорук Човүлелиниң шиитпирии ёзугаар ол ортулуктан дашткы шериглерии шуптузуи үндүрери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөрүиге Грециия белен деп чугаалаан.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекому бо чылдың бирги чартыының социалистиг чарыжының түңнеларии үндүрген.

Колхозтар, совхозулардан «Чодураа» колхозтуң ажылишчилери чарышка бирги черни эзлээн. Ажыл-агый күүнеге эът салгарының планын 103 хуу, сүттү — 149 хуу, дүктү — 135 хуу күүседип, малдың баш санын эрткен чылдың бо үезиидеи көвүдеткен. күүнеге садар малдың дириг дензизин улгаттырган.

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи өске фермалардан тээре ажылдаап, чарышка тергиидээн. Саамчылар бир инекке онаштыр 1082 килограмм сүттү саап алган. Күүнеге сүт садарының чыл даалгазын 77 хуу боттандырган.

Хойжу бригадалардан «Ак-Эрик» колхозтуң № 1 хойжу бригадазы түс баш хойдан-на 90 хураганны дорукгуруп өстүргеш, бирги черни эзлээн.

Бүдүрүлге, тудуг, садыг черлериидеи Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу социалистиг чарышты дээштиг организастап тургаш, яки көргүзүглериг болган.

Үстүнде алы үнген мурнакчы коллективтерге партия райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң шилчиир Бызыл туктарын тывыскан.

Районнуң Күш-ажылчы алдар туғун Хараал-Тей фермазының, № 1070 мехколоннаның ажыл-ишчилериие алдар болдурүп кодургеи.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

«УТКА 25 чылы» совхозтa ниитиинии мал ажылында четпестерни Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга көргеи. Совхозтуи дирекциязы, мал ажылының тускай эртемиглери кодээ ажыл-агыйның кол ажыры — мал ажылынче бо чылдың бирги чартыынга чогуур кичээнгей салбаан.

Эрткен алды айларда совхозка 108 баш мыйыстыг бода, 715 баш шээр мал өлген. Оон ангыда самчыгдаттынган болгаш дудагдаан малдың баш саны эрткен чылдың ол үезиигe деннээрге мыйыстыг бода малга 1,2 катап, шээр малга 3,2 катап көвүдээн. Ниитиинии малының хорамчазы май, июнь айларга эң көвей болган, колдуунда-ла малдың чаш төлү хорамчалыг болуп турар.

Чамдык кадарчыларның харысалга чогу-биле малдың тидирии хой болуп турарыи хынаида көргүскеи. Совхозтуи Иштии-Хем, Арыскан салбырларынга бодаарга, Арыг-Үзүү салбырында – (эргелекчизи И. Гудзенко) малдың тидирии анно көвей. Бо садырда чүгле самчыгдаттынган малдың баш саны 500 четкеи. Арыг-Үзүү салбырының хойжуларындан Монгуш Дазар-оол 64 баш хойну тидирген, оон өртеиии ииити түңү 2855 рубль 60 көпеек болган. Ынчангаш дөрт кадарчының хууда херектерии тургускаш, районнуң истелге органнарынче шилчиткеи.

Совхозтуи администрациязы мал тидирген кадарчыларын черээи истелге органнарынче озалдаашкыныыг киирип, совхозка чедирген когаралды төлетпейи турар. Оон ужурунда хой ярелиг кижилер харысалгадан чайлап, чамдык ийи-чаңгыстары мал ажылынга ажылдавышаан турар. Кадарчыларда учёт, отчёт багай тургустунган. Малчынар ортузунда кижизидилге ажылының кошкаанган шалын алган санында арагалаар, харын-даа колаиын-даа каапкаш, ону каш хонук үргүлчүлептер кадарчылар бар. Ындыг таварылгалар-биле администрациязы черлери эптежип, оларга дээштиг хемчеглерии хүлээпейи турар.

Зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг хемчеглер совхозка кошкак. Өлген малдарның чылдагаанын ветеринарлыг ажылдакчылары таварылга бооп илередир, оон актызын дораан биживес, айның отчёду чезип келирге, ам ында биживир чоруктар бар. Эртеи чылын хойларны аңгылаарын багай чоруткан. Оон түңнелиидe олар арган болуп, янзы-бүрү аарыгларга таваржып, хораар чоруктар турган. Малдың ажаалга чемгерилгезиниг тускай эртемиглер шыңгыы контроль, хынаидаиы чоруткан. Чамдык малчыиарга мал чемин учёт чокка берип тургаиындан олар мал чемнерии хамналгалыг чарыгдавайн турган.

Малдың өлүп хораарыиың, ону самчыгдаар чоруктуң бо чылын көвүдээниинң кол чылдагааны — чамдык кадарчыларның хүлээиген ажылынга харысалга чогунда, администрациязының болгаш тускай эртемиглериниң талазындан негелээни кошкатканында болуп турар. Совхозтуи Арыг-Үзүү салбырында малдарның читкеи чылдагаанын салбыр эргелекчизи И. Гудзенко, кол зоотехник А. Казанцев олар тайылбырлап берии шыдавазын.

Совхозтуи директору И. Гончарик, кол зоотехник А. Казанцев, кол мал эмчизи Б. Горячев олар мал ажылын чеппес үдуртуп, харысалга чок ажылдаан. Оон түңнелиидe бо чылын районнуң оске ажыл-агыйларынга бодаарга «УТКА 25 чылы» совхозга ниитиинии малы хөйу-биле хорап, самчыгдаттынып турарын чугаалажып көргеш, харысалга чок ажылдаан ол удуртукчуларга районнуң улусчу контроль комитеди шыңгыы хемчег хүлээпеи.

Мал ажылының хөгжүлеэиинде четпестерни тайылдырып, ыланглыг ниитиинии малын тидирээр, самчыгдаар чоруктар-биле демиселии күштелдирерии, учёт, отчёттуу ажыжидерии, салбырлар эргелекчилериидеи, тускай эртемиглердеи негелесии шыңгыы тургузарын үстүиде аштердеи улусчу контроль комитеди негеен.

Д. АРАКЧАА.

ШЫНГА харыы

Сөзүн берген

«Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 салбырының ажылчыны Доваурак Биче-ооллуң социалистиг ог-бүленiң сагыига-чурумун нарядыы-биле урел, өскүс ажы-төлүн болгаш ийиги ажылын үзээи каап, ог-бүлеге төлеп чок чоруун шүүмчүлээн чыгаа редакциига келген.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тоожу район Советиниң үүсекчи комитединиң даргазының орлакчызы А. Пандратовтуң бо талазы-биле бистиң бижиивиске дыиатканы болза:

Райкүүсекомуң талазындан загаанның изи-биле хынаалакы чоруткан. Бижиттинген фактылар шын болуп бадыткаттынган.

Ий көдээ Советиниг эш Биче-ооллу келгирип, чугаалашкаш, ог-бүлезиидe байдалын ажыжидерип, уругларының ажыжидилгези дачш бүгү күжүи салырын дамчыдыртан. Өг-бүледе байдалды моога сонгаар ажыжидерии Д. Биче-ооллуг аазаан.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндурулгези № 9 (32)

Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

С. Г. ГОРШКОВ. Совет Эвилелиниң Флодунуң адмиралы, Шериг-Далай Флодунуң кол командылакчызы.

Бөгүн совет улус болгаш Чепсектиг Күштериниң дайынчылары ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүн байырлалдыы-биле демдеглээр. Совет Эвилели — улуг далай державазы. Үш океанның болгаш 14 далайның суу ооң эриктерин чуп чыдар, а далай кызыгаарының узун дурту экваторнуң узунун ажып турар. Бистиң корабльдеривистиң болгаш садыг судноларывыстың саны чыл бүрүде көвүдеп турар.

Далай шериглериниң революсчу эрес-маадырлыг чоруктары чонуң угаан-бодалындэ чурттавышаан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязын белеткээнинден болгаш ону чоруткашының чылдарында далай шериглери ажылчыннар-биле кады чаңгыс аай одуругга чоруп, Кыпкы Ордуну болгаш хаанныг тургузутнуң оскедаа бастионнарын штурмнаан; молчукчулерниң эрге-чагыргазын катап тургузар дээш контрреволюсулуардың орал-дажыышкынын чылча баскан; кемааты дайынның фронтуларынга дайыллажып турган далайжыларның хөй санныг отрядтары ат-алдар-биле бүргеткеен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Чепсектиг Күштериниң оске-даа хевирлериниң дайынчылары-биле кады далай шериглери массалыг эрес-маадырлыг чоруктуу. Төрээн чурттуңга кызыгаар чок бердингенин коргускеннер. Олар дайынның 2500 хире далай корабльдерин болгаш транспортун далайже дүлген, дыка хөй самолёттарны чок кылган, далайлар болгаш хемнер дамчыштыр 10 миллион ажыг кижиниң база хөй санныг дайынчы техниканы соорткеп.

Дайын чылдарында далай шериглериниң коргускен эрес-маадырлыг бижыг туруштуг чоруктары, дайынны ачы-хыналлары дээш Сонгу чүк, Оожум океан, Кызыл Туктуг Балтий болгаш Кара далай флоттары Кызыл Тук орденнери-биле шаңнатканнар.

Дайын соонгары үеде Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даалгазы-биле океан флодун тургускан, амгы үениң эң чаа чепсектери-биле ол дериттинген.

Суг адаанның атомнуг хемелери, далайның ракета чедирер реактивтиг ужар чүүлү флоттуң кол үндезини болуп турар. Эрик чоогунуп ракета-зарвиллерниң кезектери күүлүг чепсектиг болгаш дайынчы техника-биле хандыртынган.

Радиоэлектронтуг техника болгаш автоматтыг башкарылгалың чепсектери флотта кол-бөк иштерелди алган. Бистиң флоттуң кол-кол күштери чуртту камгалаар талазы-биле боттарында опазшкан сорулгаларны чедиишкиниг күүседир бүгү-ле эргаларлыг. Океанпарга үр хуусаалыг эжиндиришкиниң үезинде тактиктиг аргаларны ажылдап кылыры шериг-далай күштериниң ажылчорулулгазында хүн бүрүдеги практика апарган.

Корабльдер экипажтары дуржулгалыг командирлериниң удуртулгазы-биле нарын дайынчы техниканы болгаш чепсекти тергиин эки башкарып, ажыглап, өөредилге-дайынчы мергежилдерни күүседиринге бедик коргузуглерни чедип ап турар деп чоргаарал-биле демдеглеп болур. Чедип алдынган чедиишкиннерни бижыглап, чаа-чаа үүлдерни улам шиңгээдип алыр, шептеедир дээш бүгү командирлер болгаш политажылдакчылар составы, штабтар база политорганнар, партия болгаш комсомол организациялары шудургу ажыл-дап турар.

Эрткен чылын тактиктиг белеткел талазы-биле Шериг-Далай Флодунуң бирги черинде чаңчыл болган маргылдаа болуп эрткен. Океанга ырак походтар чорааш корабльдер бедик коргузуглерин аңаа чедип алганнар. Оларның эразындан рахетялыг «Грозный» крейсер, «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп суг адаанның атомнуг хемези болгаш оскелерда бедик дайынчы белеткелдиин коргускеннер.

Бистер хууда составывыска чоргаарлаңнар эргелиг бис. Офицерлериң хөй кезии инженер эртемниг болуп турар. Флот офицерлериниң 90 хуу хирези — коммунистер болгаш комсомолчулар.

Шериг-Далай Флодунуң хүнүн далайжылар дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, социалистиг хүлөөлгелерни күүседиринге чаа-чаа чедиишкинер-биле үткүп турарлар. Флот коммунистери — патриоттуг ажыл-херектиң инициаторлары, дайынны бедик белеп чорук, дайынчы бижыг сагылгачурум үлегерлиг организастыг чорук дээш могаг-шылаг чок дайынчылар мурнуку одуругда чоруп орарлар.

Шериг Чөвүлелиниң, командирлериниң, политорганнарның, партия организацияларының — чепсектиг күштерге СЭКП-ниң политиказының сургаалчыларинин — күжелиишкиниң хууда составы партияның, чонуң, бистиң Шериг-Далай Флодунуң алдарлыг дайынчы база революсчу чаңчылдарынга, дайынчы чоруккэ ышкыы болурунга, Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка бердинген чорукка, Төрээн чурттуңга болгаш бодукүн чонунга кызыгаар чок ынак болурунга, улустарның найыралының база пролетаржы интернационализминиң бедик серемчилелдиг, коммунизминиң дайзыннарын аңгы талазы-биле коор хөөн чок чоруктуң ёзулунга кижизидерниче утпланган.

Шериг тургузуушкунун СЭКП-ниң, ооң Төп Комитединиң удуртуп турарында — бистиң Төрээн чуртувустуң тинлеттирбес камгалал күүзүнүң кол үндезини шында. Партия болгаш чазак удуртукчулары флоттарның кезектериге болгаш корабльдерниге доктаамал барып, хууда составтың амыралы, өөредилгезин болгаш дайынчы техниказы-биле танышып турар.

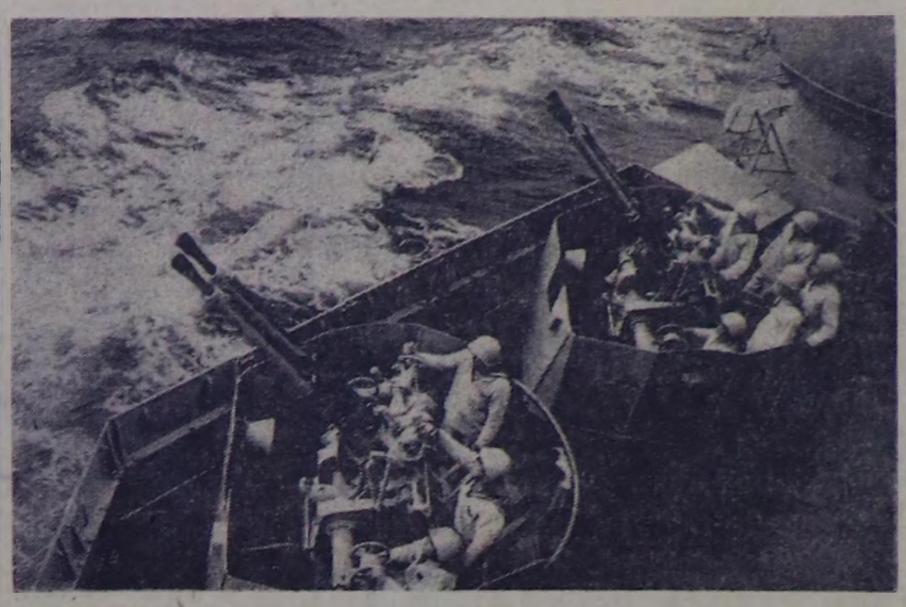
ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодуң интернационалчы чугула хүлөөлгезин күүседип турар. Бистиң корабльдеривис эрткен чылын делегейниң 36 күрүнелериниң порттарынга чоргаарал-биле демдеглеп болур. Чедип алдынган чедиишкиннерни бижыглап, чаа-чаа үүлдерни улам шиңгээдип алыр, шептеедир дээш бүгү командирлер болгаш политажылдакчылар составы, штабтар база политорганнар, партия болгаш комсомол организациялары шудургу ажыл-дап турар.

Совет далайжылар эске чурттардан келгилээн аалчыларны чылыы-биле, пайыралчы байдалга үткүп гп тураралар.

Албанныг аян-чоруун удурдедир солчуру бистиң улустуң делегейниң оске күрүнелериниң улустары-биле пайыралчы харылзааларны тударынга, делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырыдырарыче угланган партияның политиказын боттандырарынга, тэйбицны бижиглээрлиг дузалаар. Варшава Керээзиниң кежигүннери чурттарның флоттары-биле бистиң Шериг-Далай Флодувустуң пайыралчы харылзааларының улам ынай бижыкканын сеткил ханылшкын-биле демдеглеп турар бис. Социалистиг дем-каттыштырылганың чамдык чурттарның дилээп ёзугаар бистиң совет специалистеривис оларның флоттарынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринге киржип турар.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның чепсектиг күштери-биле кады боттарының улустарының айыыл чок чоруун болгаш тайбицны серемчилелдиг камгалап, интернационалчы хүндүлүг хүлөөлгеин төлептиг күүседип турар.

Далай шериглери Чепсектиг Күштериниң оске-даа хевирлериниң хууда составы-биле кады бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улуг чаалап елыштыкчыларын камгалаар талазы-биле дужаалды төлептиг күүседиринге кезээде белеңнер.

ДАЛАЙ ДЕВИСКЭЭРЛЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫЛАРЫ

Шериг-Далай Флодунуң хүнүн совет улус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүң үезинде демдеглеп турар.

Ада-чурттуң дайынының чылдарында 500 муң ажыг далайжылар фронтунуң ынак харылсаалгалыг участокторунга тулчуп турганнар.

1941 чылдың октябрьда Камгалалдың күрүне комитединиң далай шериниге 25 ядыгжы бригаданы тургузар дугайында шиитпирни үлөөп алган.

Кадыг-берге камгалал тулчуушкунунга Москва адаанга далай шериглери кайгамчыктыг одум чок эрес-маадырлыг чоруу-биле үлегер-чижээн көргүскеннер.

Дайынны чылча шаварынга Волги, Чуд, Азов, Ладож, Онеж, Беломор, Каспий флоттары улуг үлүүн киргеннер. Европа чурттарын хостаарынга Днепрниң, Дунайның далай шериглери Берлинге чедир дайынчы тулчуушкунаарга киржип, Румынияны, Болгарияны, Чехословакияны, Югославияны, Австрияны хостачкан. Оожум океан болгаш Амур шериг флодтары милитаристиг Японияның каңгыг-даа чугаа чокка дүжүп бээринниң хүнүнге чедир маадырлыг тулчуушкунну чорукташ. Ол районга дайын чылдарында дайынның хөй-хөй корабльдерни база судноларын сугже дүлүп киргеп. Совет шериг-далай флоттарының кезектери дайынның бүгү дургузунда маадырлыг чорукту массалыг-биле кылганнар. Дайынның бүгү чорудуургазының үезинде 350 муң ажыг далайжылар орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатканнар, 500 ажыг кижи Совет Эвилелиниң маадыры атты алган, ооң иштинде 7 кижи Совет Эвилелиниң 2 дакпыр маадырлары атты азаннар.

Амгы үеде шериг-далай флодунга албан эртирип турар далайжыларывыс профессионалдыг белеткелдиг.

Оларның хөй кезии күш-ажылчы коллективтерге улуг ышкаланган чедип алганнар. Ооң иштинде шеринниң баштайгы белеткел өөредилгезин чуртта ДОСААФ организациялары, чер-черде ооң өөредилге пунктулары чорудуп турар.

Аныяк далайжыларны белеткээр талазы-биле ленинчи комсомол улуг ажылды чорудуп турар. В. И. Ленинниң инициативазы-биле комсомолдуң V съездизиниге Кызыл флотту шефке алыр деп доктаал хүлөөп алган, ооң эгелээш-ле комсомол шериг-далай флодуна шефке ап, шериг-далай кезектериниң аразында шериг-патриоттуг ажылды калбартып, социалистиг чарыштыг үргүлүг организастаары чаңчыл апарган.

Ленинчи комсомолдуң ол съездизиниң шиитпиринин соонда шериг-далай флодунга албан эрттирип киргеннериң дика хөй шериг-далай флодунуң хоонун кадрлары болуу бергеннер.

Комсомолчу путёвка-биле баштай барганнарның аразында адмираллар П. Абанькин, В. Андреев, Н. Виноградов, А. Головко, В. Дрозд, И. Колышкин, Н. Смирнов, Н. Харламов дээш бөш-даа өскелер бар.

Совет шериг-далай флодунда албан эрттирип турар бистиң чаңгыс чер-чуртгуглариывыска чоргаарлаңнар ужурлуг бис. Олар дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиг терминверп болуп турар. Оларга старшина С. Потылицин, В. Сормолотов, аңаа далайжылар А. Арчимаев, А. Бакулин олар хамаарыжыр.

Макаров атты шериг-далай учулгешеги Н. Мендуме, И. Демирель олар коңчуг эки өөредилге-биле доосканнар.

Бөгүн — Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде оларга дайынны болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп каалыңар.

Я. НОРБУ,
ДОСААФ Тыва область комитединиң чаргазының оралакчызы.

Ийи Кызыл туктуг Балтий флоду. Балтийжи дайынчылар боттарының байырлалын патриотчу бедик көдүрүүшкүнүнүң үезинде үткүп турар. Корабльдерде болгаш кезектерде дайынчы белеткелди улам шинай бедидеря, бөө-чепсекти болгаш шериг техниказын тергиин эки билип, кадагалаары дээш социалистиг чарыш дээштиг балбаргаа.

Ырак-узак походтарга, чуткуудуг өөредилгеге аныяк далайжылар дамыгып, дайынчы белеткелдиг мастерлериниң дуржулгазын өөренип, «тиилээриниң артемнин» чедип ап турарлар.

Чарыштың мурнакчыларының аразында — дайынның суг адаа-биле чоруур кораблинге удур II корабльдиң экипажы бар. Өөредилгениң кыпкы үеде социалистиг хүлөөлгелерин ол алдарлыы-биле күүседип, дайынчы белеткели дээш тергиин эки үнелелди алган.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң тергиини, ийнги чергениң старшиназы Николай Соловьев. Чүгле чыл бурунгаар хем суднозунга ол ажыглап, Болгага болгаш Москва аттыг каналга экинидирип чорун турган. Ам ол — амгы үениң шериг кораблин тергиин эки башкарып турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭРЕС-ДИДИМ ЧОРУК

ОН БИРГИ РЕЙСТЕР

Ийи неделя дургузунда чаап келген. Даг хемни Тисса үерлээн. Дүрттээ күүгүт чалгыларның чалдары ол-бо талада эриктерде кижилерни болгаш мал-маганны үзе киргеп. Дүвүреммиг-ле апарган. Аймыз-халап бүзээлеп орган. Ынчалзажок колхозтуларга совет дайынчылар дузалажып чедип келген.

Гвардия майорлары А. Моисейковтуң, А. Дяковериниң командалары-биле дайынчылар он шактың дургузунда колхозчуларны болгаш хөй-ниитиниң малын аймыл чок черлерже көжүрүп, дажыглаан келген.

Үер-биле демиселге дайынчылар эрес-маадырлыг чоруун көргүскеннер. Ылаңгыя механик башкарыкчы, комсомолчу Е. Ошмарин аңаа онзаланган. Ол үеэлээн хемни он катап кечип, 500 ажыг баш малды дажып сөөртken.

Ю. БРЕЦКО,
«Украина» колхозтуң партком секретары.

ДИДИМ ХӨДЕЛГЕННЕР

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ. Ол хүн аңаа дайынчылар И. Насыбов, А. Сырчиков болгаш Х. Османов олар хайгымга чорааннар. Олар дедир чоруп ора, бир улуг бажыңның крышазының кырындан кара мы диргелин үнгенин эскерип каапнар.

— Мен улус эжээйн — деп, Османов чугаалаваан, казармаже халыпкан.

Ур болбаан. Лейтенант А. Лемешенконуң баштаан дайынчылары орт үнген бажыңга халчып келгилээн. Орт-биле демиссел өгелээп.

Дайынчылар арттенген бажыңның иштинден уруглуг иени база үндүрүп алганнар.

Өртту дайынчылар дораан өчүргеп.

А. СКРОБОТ,
улуг лейтенант.

ДАГЛАРГА БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

ЗАКАВКАЗЬЕНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ

Даглarга улуг кудуушкун болган. Аңаа дайынчы А. Мхитарян машиназы-биле улуг кадырны ору үнүп орган. Ооң мурнунга хөй кижилер олурткан автобус бар чыткан.

Автобус хенертен тура душкен, ооң соонда кыдыг аллы чыл батkан. Орук иинде хаяы кашпал. Автобус ынаар чуглур болза, чүгле караш дээр!..

Аңаа дайынчы А. Мхитарян айыыл-халанты билип каап. Машинаның эптиг черге тургузуп каап, автобусче халыпкан. Чолаачының соонган прапорщик О. Джанашвили, аңаа дайынчылар И. Гончаров, И. Гридунов, А. Карабский олар халчып каап.

Чылып бадып чыткан автобустун дутуларының адаанче хевеңнинг харектээштерин, калбак даштарны доза октап эгелээнер.

Автобус хаяы кашпал эриинге ний-ле метр четпейн тораап, доктаал берген.

Пассажирлер дайынчыларга оорун четтиргенин илерткеннер.

В. НОВИЧОНОК,
офицер.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Суг адаанның атомнуг хемелери, далайның ракета чедирер реактивтиг ужар чүүлү флоттуң кол үндезини болуп турар.

● Ада-чурттуң дайынының чылдарында далай шериглери дайзынның 2500 хире далай корабльдерин, транспортун сугже дүжүрген.

● Дайын үезинде 350 муң ажыг далайжылар чазактың орденнери, медальдары-биле шаңнаткан.

● 500 ажыг кижи Совет Эвилелиниң маадыры атты алганнар.

● Амгы үеде флот офицерлериниң 90 хуу хирези — коммуннистер, комсомолчулар.

● Бистиң корабльдеривис эрткен чылын делегейниң 36 күрүнелериниң порттарынга чорааш.

Телевидение

ИЮЛЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгаар программазы. 12.05 — Телемелодиялер. 12.10 — Өөнүг телекөргүзүг. «Оттуруккучу». 12.40 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен». Дамчыдылгада ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Кол хомандылакчызының бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маадыры адмирал В. А. Касатонов киржип турар. 13.00 — Өөнүг телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск». 14.20 — «Бигүл — садыг ажылдакчызының хүнү». ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Стуевтиң чугаазы. 14.35 — «Садыгжылар, силерге». Концерт. 15.05 — Өөнүг телекөргүзүг. «Чугула чугаалажыышкын» программа. Дээдэ деңнелге советамерик үшүг ужуражыышкынының түңнелериниге. 15.50 — 16.00 — Чаңсар. 16.00 — Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.00 — Өөнүг телекөргүзүг. «13 сандай» деп хевээлер телетеатры. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — Өөнүг телекөргүзүг. Останкинога байырлыг хөөжүп. 20.00 — «Кинопанорама». 21.30 — Өөнүг телекөргүзүг. «Оперетттага шактарга». 22.00 — 22.10 — Чаңсар. 22.10 — Чогаалчылар-ның хөлүзүлгелер-биле ужуражылгазы. Дамчыдылгаан А. Сурков чорудар. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.05 — Дээдэге ССРЭ-ниң чемпионазы. Ригадан дамчыдылга.

ИЮЛЬ 29-ТА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Серегги хаарыаандан оол». Уругларга фильм. 19.15 — Телемелодиялер. 19.30 — «Фотосимфония». Телефильм. 20.30 — 20.45 — «Челээш». Дамчыдылга. 20.15 — Телефильм. 20.30 — «Комиссар херечилеп тур». Телефильм. 21.00 — Телемелодиялер. 21.10 — Чарлаалдар, реклама. 21.15 — 22.55 — «Кремльдиң чарылгачылы». Телешин. 1-ги, 2-ги сериялары.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Фамна Бавууевна Монгушна Чөөн-Хемчик районда Чадаананың бот-өөредилгелиг школазының 1973 чылда тывыскан дугаарлы 099652 аттестадын ыяш чок деп санаар.

КИНО

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сибирьжи ирей» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мырыңай кырган тоол» 11.00, 13.00. «Доктор Калининковаңның хүн бүрүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылынды 9.05, 12.20, 15.35. «Сарапчадан базым» 10.35, 13.50. «Бомаск» 17.05. «Мээң кара дүңмамга ак чечектер» 18.55, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зимородок» 13.40. «Чараш драгунның ужуралдары» 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАПГЫ КИНОТЕАТР: «Нина» 15.00. «Оозу «бир эвес мнакшы» болза» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Капрон четилер» 12.00. «Казаттай» 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Чер кырынга чурттаргa дээш» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг дистиң чаа үлүүшкүннары» 15.00. «Томск» 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылынды 9.05, 12.25. «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 10.35, 13.55, 17.25, 19.25. «Бедик ат». Бирги филь: «Мен — Т. М. Шаповалов...» 15.00, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ногаан илчирбелер» 12.00. «Доктор Калининковаңның хүн бүрүзү» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ышаашыл дугаймда» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацня база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ЧЫЫР

Тираж 16056. ЧАПГЫ № 902

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографазы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ДС—00606.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 177 (9551) | Вторник, июль 30, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-НИҢ ОРДЕН, МЕДАЛЬДАРЫ-БИЛЕ КИНОФИКАЦИЯНЫҢ БОЛГАШ КИНОПРОКАТТЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун

ч а р л ы ы

1973 чылдың планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткени дээш шаңнаары болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Кай-Хем районнуң киночеткизиниң көдээ механиги Анатолий Васильевич ЛАПШАКОВТУ «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальбиле шаңнаар.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1974 чылдың июль 22.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоскуу чыышының бирги сессиязынга тургускан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы июль 27-де болган.

1974 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң улус ажыл-агый хөзүлдезиниң план күүселдезиниң түңнелдерин ук хуралга чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазыбиле партия, совет, профсөмилел болгаш ажыл-агый органнарының ап чоруткан хемчегелериниң түңнелинде база тоску беш чылдың дөртку тодарадыкчы чылының планын хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың калбартыдының ачызында чурттуң экономиказын хөзүдеринге база совет улустуң чазагай чоруун бедиерине улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдынган.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээзиниң болгаш үлетпүр продукциязының хөй-хөй хевирлерин бөзериниң, транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк саарылгазының, мал продуктуларын садып алырының, үлетпүрге болгаш демир-орук транспортунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле, орулга болгаш чамдык чугула көргүзүглер талазы-биле чартык чыл планын ажыр күүсеткен, ол дугайын ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң чоокта чаагы дыңнадыында дыңнаткан. Үлетпүр продукциязын немей бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелер коллективтериниң 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелери чедиишкиниг күүсеттинип турар.

Партия болгаш ажыл-агый органнарының көдээ ажыл-агый талазы-биле ап чоруткан улуг ажылдарының түңнелинде көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн алырынче база колхоз, совхоз бүдүрүлгезиниң бүдүрүкчү күжүн улам ыңай көдүреринче угланган комплекстиг хемчегелерни ап чоруткан.

Эрткен чартык чылда күрүсениң капитал салыышкынарының болгаш чурттадга тудуун кооперастаарының акша-хөрөңгүзибиле ниити шөлү 27,7 миллион дөрбелчин метр бажыңнарны ажыглалга киирген.

Ооң-биле вады 1974 чылдың бирги чартында улус ажыл-агый планнарын күүседиринде четпестер бар болганын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга демдеглээн. Чамдык министерстволар болгаш эвилелдешкен республикалар улус ажыл-агыйынга продукциянның чамдык чугула хевирлерин бөзериниң планын күүсетпээн. ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери бүдүрүп турар продукциянның шынарын бедидеринің база ооң идегелдиг болгаш үр хуусаалыг ажылдаарының айтырыгларынче кичээнгейни чедир угландырбайн турар.

Хуралга чугаалажып, материалдарда киирген шүтүмчүлелдиг сагындырыгларны болгаш саналдарны өөренип көөрүн, көзүлген четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчегелерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын, 1974 чылдың улус ажыл-агый планын доодур болгаш ажыр күүседирин хандырарын ССРЭ-ниң министрлеринге, ведомстволар удуртуучуларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан. Моңу боттандырып турар уеде, СЭКП ТК-ның айтышкынарынга дүүштүр, кол кичээнгейни бүдүрүлге күүлерин болгаш кол фондуларны ажыглалга киирериниң планын күүседиринче, күүлер курлавырын улам долу ажыглаарынче, бо чылгы ажаалда ажылдарын чедиишкиниг эрттиреринче, көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырынче, үрезиннерни үрүп алырынче, малга четчир чем-суурну белеткеп алырынче, а ол ышкаш 1974-75 чылдарның күскү-кышкы үезинде ажылдаарынга хереглээр одаар түүлдериниң курлавырын тургузуп алырынче, чонга негеттинип турар бараанналарны бүдүрерин бүгү тала-биле көвүдедиринче, озарның шынарын болгаш ассортиментизин экижидеринче, улус ажыл-агыйынга техниктиг депшилгени дүргедедиринче болгаш бүдүрүп турар продукциянның шынарын бүгү талазы-биле экижидеринче угландырган турар ужуралуг.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган шиитпиринде тоску беш чылдың тодарадыкчы чылы — 1974 чылдың улус ажыл-агый планын боттандырарынга хамаарышкан өске-даа чамдык айтырыглар талазы-биле айтышкынарны база киирген, а ол ышкаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга дүүштүр 1975 чылдың болгаш бүдүп беш чылдың даалгаларын күүседирин хандырар талазы-биле сорулгаларны салган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин хуралга чүве чугаалаан.

1974 ЧЫЛ — ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛЫ

ҮЕНИ МУРНААН КИЖИЛЕР

«Сельхозтехниканың» Кызыл район-нар аралыының каттыжышкыны тодарадыкчы чылдың бирги чартының кол коргүүглер талазы-биле чедиишкиниг дооскан. Оңу кижилер-биле политбижинзидилгелиг ажылды, социалистиг чарыштың эки организастаанының ачызында чедип алган. Хөй кижилиг бо коллективте мурнакчыларның саны үргүлүү өзүп турар.

СЭКП кежигүнүге кандидат моторист Бадалия Тюлюшевич Даргай каттыжышкынынга 1970 чылда ажылдап эгелээн. Ажылынга ол ак сеткилдиг, кыымаккай чөвүүн үргүлүү коргузуп, бедик мергежилдиг ажылчыны болуп, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келгенинин түңнелинде, тоску беш чыл планның үш чыл дөрт ай дүргузунда ол күүсеттинкеп. Ооң кылып күүсеткен кезектери бедик шынарлыг болуп, техника талазы чогуур стандартка дүжүп турар. Мурнакчы ажылчып идепкейлиг хөй-ниитичи.

Мотор цехинде өске-даа мурнакчы ажылдыг, ажыл-өдүү мергежилдиң кижилери хөй. Хоорлаар станоктуң ажылчыннары Василий Иванович Бедриков биле Владимир Васильевич Аршаков будүүрүлгенин хоочун ажылчыннары, коммунистиг хүш-ажылдың шалыпчылары. Олар ийлээ шенектелчек өзектер чонуп турар. Аразында социалистиг чарыштыг ийи ажылчын хүнде нормазын доктаамал 140—150 хуу күүседип, өскелерге үлегерин коргузуп турарлар. Беш чылдың тодарадыкчы чылының планын олар күүседир чоокшулай бергеи.

— Бо цехтиң ажылчыннарының шалыпчы ажылы — кижи бүрүзүнүң кылган ажылын хүн бүрү түңнеп, оңу коргузуг самбиразынга залып турбайн-биле дээштиг болуп, ыяалар чедип алдының тудар—деп, ооң начальнигы Михаил Иванович Гольцов чугаалап турар.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: Б. Т. ДАРЖАЙ.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА ЭЛБЕК ЧЕМ ДЭЭШ

Бөгүн «Шын» солуннуң күш-ажылчы алдар тугун мал чеми белеткээринде шалыпчы ажылдап турар дараазында мурнакчыларга алдар болдурган.

СЭКП-ниң XXII съездизиг аттыг совхозта сиген пресстекчизи комсомолчу Сат Матвеевич Окур хүнде 10 тонна сигенни пресстеп тырыыр нормалыг тургаш, ону 13 тонна чедирип турар. Ол сөөлгү 3 хонукта 40 тонна ажыг сигенни пресстээн.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында трактор-биле сиген кестирип турар Монгуш Кожаевич БОПУУ хүнде үлүг-нормазын 150—170 хуу чедирип, чарыштың тинилекчизи болуп турар.

АЛААКТАР БОЛГАШ ОЙМАКТАРДА

Тодарадыкчы дөртку чылда бистиң республиканың ажылышчилери Совет Тыванның 30 чыл болур ооң демдеглел эрттирер Ады күш-ажылчы белекterелиг ужуражыр дээш колхозтарның, совхозтарның, хоорай, суурларның ажылышчилери шудургу ажылдап, амгы уеде бир чугула кампания — ниитиниң малынга четчир санныг сиген, силос, сенаж болгаш будук-бүрү белеткеп алыр улуг үүле-херекте хаара туттуган. Ол чугула ажылче ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң ажылчыннары база киирген. Олар бо чылын 3520 тонна сигенни, 16909 тонна силосту, 3,5 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг. Агаар-бойдустуң таарымча чок бөлүдлерниң түңнелинде оът-сигенниң үшени эрткен чылдыынга деңнээрге шоолуг эвес. Ынчангаш мал чемни белеткээр дээш совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү арга-курлавырларны, техникалары болгаш кижи күжүн долуу ажыглап турар.

Амгы үезе совхозтуң шөлдеринде, алаактарда, оймактарда сигенчилериниң механизастаттынган беш звенозу ажылдап турар. Оларга ажылдың хемчээлин доктаадып, чеже мал чемни белеткээрин тус-тузунда хураап каан.

Совхозтуң Кара-Булуң салбырындан ырак эвесте, Кара-Чооганың алаактарында, чаа сарааттар хүн бүрү немежип турар. Шида Михаил Ойнаровка удурткан звено бар. Оларга дүүш соонда ужураштывыс. Ук звено Петр Васильевич Ермолаевке удурткан үшкү бригадага хамаарыжыр. Сигенчилер баштай көк-тараа кезилдезин эгелээн. Звено 100 гектар көк-тарааны кескеш, алды сараат кылдыр тургускан. Ам Кара-Чоогада 75 гектар шөлдүң сигенив кестирип, сарааттаан турар. Звено ийи хүн иштинде беш сараат тургускан. Түңнел бөгөй эвеспе-даа, болза, ажылга шаптыктыг чамдык түүлдериниң дугайын звено удурткучузу Михаил Ойнаров чугаалады:

— Бир «Беларусьтуң» ременьи үстү берген. Ажыл чок турары бо. Өске ремень-биле солуурга, тазырыпсас-тыр. Ооң дээш чедип келгенивис.

Сигенчилер ажылдың ортузында политмассалыг ажылды чорудары, материалдыг болгаш моральдыг дуза көргүзери — хүшүүн айтырым дээрзин Кара-Булуң салбырының агроному А. Сычин-даа, бригадир П. Ермолаев-даа утпас ужуралуг.

Доора-Хадыңның сигенчилери улуг эвес оймакта тележка кырынга сиген салган турлар. Сараатталдыр салган сиген өлүп бедий берген. Сараат салыкчызы Оюн Бичее-оол сигенни ыяай-бээр дескилеп, октап тур. Ол болза, Михаил Москаленкога удурткан дөртку бригаданың сигенчилеридир. Шида Оюн Бичее-оолдан ыңгыда Михаил Төчүр-оол, Владимир Попов, Василий Городилов, Григорий Глебов ажылдап турар. Василий Городилов биле Григорий Глебов дүнде сиген кестирер нормазын ажыр күүседип, техниказынга камнаг болуп, туруушкун чок ажылдап келгенивис.

Звено 700 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Ам 60 ажыг тоннаны белеткеп алган. Олар 90 гектар көк-тарааны, 150 гектар чайгаар үнген сигенни кестирип, сүүр чанында сарааттаанывыр. Сигенчилер кеанл, белеткеп сигенни «Беларусь» кожуунче удур чүдүргеп-ле турлаңже чорудуп турар.

Звено ажылдап эгелээнден бир техниканга үрелиишкин болбаан. Звено сиген белеткээр планын күүсеткеп шыдлар бе? Сигенчилер кол ыяашкынын 160 гектар черде тараан чаңгыс чылдыг сигенге салып турар. Сигенни дыка эки үнген. Гектар бүрүзүнден 40 центнер чедир ап болур. А черткан шөлдериниң, буга, сумун үнүнүң база ыяштар ишкинин сигенни тайыс.

— Ол черлерни кезер бе? — деп, айтырдым.

— Бистиң техниказ четтүр. Амдыгызында ыяал безин ажылдаар кижи чок тур. Ааттүүл, хөй кадыырын ажылчылар, ону организастаар талазы-биле айтырыг туруп турган чүве. Моон соңгаар шиитпирлеттинге бээр. А бо оймакты көрүнер даан. Эрткен чылын маңаа бир сараат турган чүве. Ам бир хөпээн безин сиген четпейн барды — деп Владимир Попов чугаалады.

Кара-Булуңга, Доора-Хадыңга-дээ бааргa, совхозтуң чанында бир дугаар бригаданың сиген кестирикчилери-биле-даа чугаалажырга, социалистиг чарыш дугайында чүш-даа билбес болду. Совхозтуң партком-даа, эге организациялар болгаш ажылчын комитеди-даа сигенчилер ортузунга социалистиг чарыштың калбартын чорударын ала-чайгаарлаашкынче киирген. А бир звес совхозтуң бир дугаар бригадазында социалистиг чарыштың негелдеринге азып каан болза, Кара-Булуңнуң Доора-Хадыңның сигенчилеринге оны таныштырбаан. Ангы-аңгы кижилер ортузунга чарыштың чорутпаан, ооң негелделерин ажылдап кылбаан.

Совхозтуң бир дугаар бригадазында телевизор, приёмник, шимыраа, домнюк бар-дыр болза, шаларны ыяште кижилерниң чем хандырылгазын багай организастаан. Кылган чемнери шынары куду.

Ооң ыңай механизастаттынган звенолардан аңгыда ыяш аразындан, онгарлар иштинден, бугалар үнкарындан сигенни хөл кадыыры, ааттамашиназы-биле кезип, белеткээр звеноларны ам-даа тургуспаан. Техника сарбаас черлерге артын калыр сигенни хол-биле кезерингe керек тереккелдер четчелеттинмээн. Ол ажылдарны ам организастаар деп турарын ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң директору В. Кожушко чугаалады. Ынчалза-даа үени маңаа орбайн оңу дарый шиитпирлээри чугула. Ооң соонда сигенчи бүрүүн тура-соруктуг ажылдазын дээш хижилериниң материалдыг соңгурганын деткип, чарыштың улам калбартыры күзенчиг.

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» тускай корр.

ИЗИГ ТҮЛҮК

Каа-Хем районнуң колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчилери тоску 7 беш чылдың тодарадыкчы чылында малга бижиг чем-суурну тургузуп алыр дээш бо хүнерде сиген кезилдезиниче массалыг-биле кирипкен. Ажылагый бүрүзүнде мал чеминиң белеткеи изиг түлүк чоруп турар.

Район ниитизи-биле 15 муң тонна сиген белеткээр планныг. Июль 22-ниң медээзи-биле алырга, 731 тонна сигенни бөлүп сараттаан. Сиген кезилдезиниң 9 механизастаттынган бригада, ат машиназы-биле бааза хол кадыыры-биле кезер 26 звено үзүктел чок чорудуп турар. Кандазшкың уламнындан сиген шөлдеринде сиген шоолуг үнмезинин барымдаалаш, ажыл-агыйлар ыяш аразында сигенни кезип белеткеп алырынче күштү мобилизастап турар.

Ажыл-агыйлардан «Коммунизмче эрүү», «Тиилелге» колхозтар, «Бурунгаар», «Ленинчи орук» совхозтар мал чеминиң белеткелин организастыг эгелээн.

Район төвү Сарыг-Септиг албан, организация черлериниң коллективтери ажыл-агыйларының мал чеми белеткееринге шеф дузаламчызын база көргүзүп эгелей берген. Олар ажыл-агыйларга 90 тонна сигенни хол кадыыры-биле кезип, бөлүп бээрни шиитпирлээн. Шеф дузаламчызын көргүзериче бир дугаарында район эмнелгезиниң коллективи кирген. Ол коллектив «Ленинчи орук» совхозка 10 тонна сиген белеткеп бээрин хүлээнгеш, чоокку эрткен хүнде хирург Александр Николаевич Лешинскийниң удурткагазы-биле 1,5 тонна сигенни кезип белеткээн.

В. ГАЙДУК.

МУРНУНДА — ДӨРГҮНЧҮЛЕР

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малынга эки шынарлыг элбек чемни белеткээр дээш ажылаш хайныга берген. Бо хүнерге чедир районда 320 тонна сиген белеткеттингеи.

Бо чугула кампанидага СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз мурнакчы болуп, үк ажылды организастыг чорудуп турар. Ол совхозта 4 звено сиген кезип турар. 6 трактор сенокосилказын сигенче киирген. Үк звенолар сигенни удур тырып бооздаллаш, тырлагларже соөртүп чорудар дешилгелиг аргаиы ажыглап турар. 80 тонна хире тырып бооздаадаан сигенни Дөргүн фермазында соөртүп чедирген. Дөргүн фермазында Оңдар Холаның удурткан звенозунда бир трактор сенокосилказы, 25 кижи хол-биле сиген кезип турар. Звено 70 тонна сиген белеткээр планныг. Ам 20 ажыг тоннаны белеткээн.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының ажылышчилери ниитиниң малынга чем белеткелин база организастыг эгелээр. Ол салбырда 24 кижи хол кадыыры-биле, үш трактор-биле сиген кестирип турар. Ыяал бааза сигенни удур тырып бооздаллаш, фермаже соөртүп чорударын ажыглап турар. Сигенчилер беш хонукта 51 тонна сигенни тырып бооздаадаан.

М. ДУГУРЖАП.

КАНДИДАТТАРНЫ БҮРҮТКЭЭН

«Доора-Хем» совхозтуң болгаш районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралдарындан-депшиткен, 1942 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес эш Рафиат Абдуллович Абдрахмановту Тоңу районнуң улус судунуң улус шиитткекчизиниң кандидадыңга ажылчы чоннар депутаттарының Тоңу район Совединиң күүскому 1974 чылдың июль 26-да бүрүткээн.

Шагаан-Арыгның чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен, 1943 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес эш Дандар-оол Кэлбаевич Долзатмаана Чөөн-Хемчик районнуң улус судунуң улус шиитткекчизиниң кандидадыңга ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүскому 1974 чылдың июль 27-де бүрүткээн.

Чөөн-Хемчикте

Хураган кыргылдазы

Бажың-Алаак суурнуң үстүнде, тараамык дыттарлыг чоогунда шулурткайлыр агыю чыдар кара суглуг черде кыргылда пунктузун тургускан. Анаа хой кыргылдазы бо чылын организастыг эгелээш, чеягишкинниг дооступ турар. Кыргыкчылар биле дойжулар кыргылдазы шынарлыг чорудар дээш бир демниг ажылдаан. Ооң түңнезинде «Искра» колхозтуң 34 келген 12 муң баш хоюнуң кыргылдазы доозулган.

Хой кыргылдазы доозулгандаа болза, ында ажыл совсавааш. Үш муң ажыг баш хураганның кыргылдазы түлүктээшкинде. Пунат эргелекчизи Н. Ховалыг, дүк хүлээп алыкчызы Б. Хомушку хой кыргылдазын багай эвес организастаан. Колхозтуң шээр мал бригадазының бригадири М. Дамбаа коданнарның кыргылдага кирер графигин тазырыштырган. Кыргылданың шынарын экижидери, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери дээш улусчу контроль бүдүүнүн пунктуда постуну (удуртукчузу, М. Калдын) дээштиг ажылдап турар. Кыргылдага келген коданнарны баш бурунгаар шын саналаш, кыргып доозарга учётка ап, кодан бүрүзүнден алдынган ниити дүктүң хемчээлин тодарадып турар. Ооң аңгыда дүктүң чидиримин болдурбазының хемчегелерин база алган.

Ажылды эки организастаанының ачызында хой кыргылдазы чогуур үезинде доозулган. Дүктүң шынары экижээн. Колхоз күрүнеге 32 тонна дүк садар чыл планын хүүсаа бетинде күүсеткен.

Кыргыкчылар аразынга калбарган социалистиг чарышка Елена Ооржак, Монгуш Намбар, Валентина Монгуш, Куулар Анай, Монгуш Хойлаарак олар хүн нормазын 130—200 хуу күүседип, мурнакчы ажылдаан. Баштайгы кыргылда-биле чамдык хойжулар дүк алыр хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Чижээ, бир хойга онаштыр Ооржак Алдын-оол 2,7 кг, Ооржак Доржу 2,4 кг, Саая Маадыр-оол 2,6 кг, ирт кадарчызы Монгуш Комбуй-оол 2,7 кг, Ооржак Хая 4,4 кг дүктү алган.

Кыргаан бүгү хойну чууддага кииргеш, чайлагладып үндүрген. Ам 2000 ажыг хураган кыргыттынган. Төрүүр коданнардан хураган үзүлдезин үргүлүлеп турар. 4400 баш хурагандан 2600 башты иелериндеи үскеш, түскай кадарчыларга быжыглаан.

Чайгы одарны ажыглаарын экижидер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаадын боттандырар дээш мал чайлагладымышкынын колхоз баштаар черн, партия организациязы экижидип турар. Шээр малдың 20 ажыг коданнары Чадаана бажының одарларында барган.

М. СЕВЕН.

. . .

Суггатты ажыглаан

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң ажыл-ишчилери суггаттыг черде тараам культураларның дүүткүр чоруун бедидери-биле суггарылга ажылынче улуг кичээнгейни салган. Колхоз Кызыл-Хадыында 300 га тарай культураларын, 219 га кукурузаны, 15 га черде могай болгаш картофельди тарып өстүргеи. Бир гектарга омаштыр тараа культураларыидан 15 центнер, кукурузадан 200 центнер дүжүттү ол участоктан алыры көрдүнгеи.

Суггатчы звено бүрүзү аразында чарыштыг, бедитвеи хүлээлгени алган ажылдап турар. Суггарылганың чаа системазын тарызгага ажыглаада «ДДН-100 А», «ДДН-70» маркалыг чаштырып суггарар беш машинаны садып алган, суггарылганы ооң-биле чорудуп турар. Ооң аңгыда коммунист Анай-оол Куулярга удурткан алды суггатчы үш удаа суггарылга-биле 50 га тараа культурязын суг-биле хандырган. Чаштырып суггарар машиналар ажылын база үш удаа чорутkан. Кукуруза суггарылгазында «ДДН-100 А», «ДДН-70» деп ийи машина ажыглдап турар. Олар суггарылганы ам үш удаа чорудуп эгелээн. Тарва болгаш кукурузаның өзүп турары багай эвес.

Хол-биле суггарылга чорудар звеноларның ажылы улугдаа, харыысалгалыг-даа. Олар тараа суггарары-биле кады чаштырып суггарар машиналар чоруур бугалар эриктеринде үнген бок үмүштерни аштап-арыгларын база боттандырып турар. Суггатчылар аразындан суг чаштырар агрегаттар башкарыкчылары Монгул-оол Монгуш, Александр Куулар, хол-биле ажылдап турар Бакпан-оол Кара-Сал, Сарымбуу Доигак, Александр Ондар, Хевек-оол Кара-Сал олар эң кызымак ажылдап турар.

Суггаттыг эвес Ак-Шатта, Сыын-Чүрээнде тараа, мал чеми культурааларның дүжүдү база багай эвес. Колхозтуң механизаторлары дүжүт ажаал алышкынының белеткелин шапкынчыдып, комбайннар, өске-даа техника септелгезин шалыпкын чорудуп турар.

М. ЧЫЛБАР-ООЛ,
колхозтуң кол агроному

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ОРГАНИЗАСТААР

Төөну беш чылда кооперативтерниң мурнунда салдынган нарын болгаш хөй таладыг сөөлгүлериниң иштинде садыгны организастаарын экижидери, ооң культуразың бедидери чугула черни эвелеп турар. Тыва республиканың системазында сөөлгү чылдарда чөнүнүң садыг хандырылгазының деңнели элвен бердээн.

Шаңгыя көдээ садыгның материал-техниктиг баазазы чаартынган. Сөөлгү дөрт чылда ниити садыг төлү 4343 дөрбелчин метр 29 магазинниң ажыглалга киргеп. Чоокта чаа Арыг-Узуңүде ажылчың кооперациязының Ак-Туруттаа магазининиң чаа төлевилел-биле тутканы. Ол ыштаң Тере-Хөл сельпозунуң Кыңгуртугда көдээ магазининиң. Чаагаа хоорайда садыг комплекизин, «Тиилелге» совхозтуң ажылчың кооперациязының болгаш Улуг-Хем райпозунуң бир-бир магазининиң ажыглалга киргеп.

Центросоюз чөвүлелиниң ийиги хуралының шиитпиринде удуртулга болдургаш, Тыва республиканың чаа, дептилгелиг хевирииниң садыг бүдүрүлгелерин тударынче шилчээнин. Чаагаа хоорайда, Бии-Хемниң Туразы хоорайда, Аржаан суурда болгаш чурттакчылыг эске-зага чамдык черлерде садыг комплекизин тургускан. Шына үлегтүр бараанналарның магазиннери, столоваялар, кафелер кожа ийикпе, чаңгыс черле турүп турар.

Магазиннерни чаартыр төлевы-биле улуг ажылды кылыр. Оларның техниктиг байдалын амгы үениң негелдезинге дүүштүр тургузуп, садыгны чаа дериглер-биле хандырар, дептилгелиг органы нептередир, чамдык бараанналарны садарын специализастаар.

Республиканың системазында 1970—1973 чылларда бараанналарны үүрмектеп садарының 62 садыг бүдүрүлгезин чаартып кылган. Оон күселиве 2 мун дөрбелчин метр садыг төлү немешкен. Ады селеп садыгны ажылдаар он чаа магазинге ол денгежир.

Магазиннерни тудуп, чаартып турары чаа дериглерни тургузарын несөөр. Ынчангаш чамдык хереглекчилер ниитилелдери пөстү быжып бээринин столдарын тургузуп, улуг хемчээлдиг бараанналарны бажыннарга чедирип бээрин, чагыг ёзугаар бараанналар садының организастаан. Бараанналарны кредитке садары сөөлгү чылларда көвүдээн. Делгелге садыглаашкынны, базаарларны эрттирип турар. Чартык чылда оларны 227 улаа эрттиргеш. 417 мун рубльди немей киирип алган.

Ынчангаш садыгның дептилгелиг аргазын нептередири, чонга ачы-дузаны чедирери организастаары садыгның культуразын бедидеринге кол базым болур. Ону чедиишкинниг нептередирде садыг ажылдакчыларының мергежилин бедидери негеттинер. Бистин республиказа садыг кидистеринин эргелекчилеринин, товароведтеринин хөй кезии түскай ортумак болгаш ээдии эртемнит кадрлар. Эрткен чылын чүс төөрби ажыг кижи ажылдавышаан боттарының мергежилин бедиткен, дөй-хөй кижилер садыгының, хлеб бышырымчыларының, поварының мергежилинге практика кырынга өөренип алганнар. Бо чылын профессионално-техниктиг училищелерге масса-лыг мергежилге ийи чүс кижини белеткээн.

Садыг ажылдакчызының байырлалыг республиканың системазының ажыл-ишчилери биче эвес чедиишкиннер-биле утпаанар. Чартык чылда барааң саарылгазының планын 101,1 хуу күүсеткен, плантан ажыр 471 мун рубльдин бараның сеткан. Ниитинин чемненилгезинин планын 101,4 хуу, а болгунга продукпизиның бүдүрелин 101,2 хуу күүсеткен.

Таңды, Барыын-Хемчик, Каа-Хем райпозары (баштаар черлериниң таргалары М. Коломысова, И. Попов, А. Перестороның), «УТКА 25 чылыг» совхозта ажылчың кооперациязы (таргазы Г. Попов) болгаш эске-даа коллективтер садыгны организастаарын экижилер, хандырылганын культуразың бедилериниң көргүскеннер.

Ю. КАТКОВ.

Тыва республиканың баштаар черинин даргазы.

ЧОН ЧОРГААРЛАНЫР

Коммунист дугайында чугаа

ООН даштыңнан көөрге эске кадарғы өөрүнден онаалынып мылгабас. Ынчалзада оңу Шүйде болгаш Бай-Тайгада танывас кижи ховар. Улус оңу хүндүлээр, аңаа чоргаарланыр. Чоңуңуң алдар хүндүткелин ол ак сетки.лиг күш-ажылы-биле, кижизиг ажыл-амыдыралы-биле чедип алган. Оон адын Хертек Мөңгеевич Баадан дээр. Бо чүткүлдүг ишчиниң күш-ажылчы оруу мынчаар эгелээн. Бай-Тайында Тываның ревшериниң алдан эртгирип чорваң. Оон келгеш Шүй школазында элээн каш чылдарда поварлап-даа турган. «Мурнакчы» колхоз тургустунары билек-ле, аңаа кирип алташ, дораан-на кадарчылап эгелээй. Оон бээр ам чээрби беш чыл эрткен. Бо үениң иштинде Хертек Мөңгеевич үзүк-соксаал чокка төрээн колхозунуң хөөн мялдап келтеш, оон экономиказының бижыгып сайзыраарынга төлептиг үүг-хууну киирген. Хой ажылын хөгжүдеринге дуржулгалыг мурнакчы хойжуңуң ады-сураа чүгле районда эвес, харын республикада безин билдингир апарган.

Малчының амыдырал-чурттазазынга, ажыл-ижинге чээрби беш чыл дургузуунда кандыг бергелер, өөрүшүүлер турбаан дээр! Мурнакчы малчының маңаа хамаарыштыр сактыл, чугаалап олурары таварыла эвес.

БИР-ЛЕ катап Шүй девискэринге улуг хар дүшкен. Чашпан-сигел бажы хамаанчок, чавыс харагайнар безин хар аларынче чаштына бергилээн. Хар улут, кадыг-дошкун кышкы үеде, ниитиниң малын мендя кыш аарыгыл алырының херээ чүгле Хертек Мөңгеевичиге эвес, оон бүгү кожалеп берге айтырыг болу бергеп.

— Бир эвес дарый хемчег албас болза, херек бергедээндир, мен барып кадарчылар, бригадирлер-биле сүмележип, дугуржуп көрейн, хөөнөр коданнан үндүрбейн, сигенден каап бээр силер — деп, ол кадайы Хертек Хөөнгө чагып каап, бригала төөрүнче ээттанынган. Кадарчылар бригадира-биле кады элээн сүмелешкен соолунде түннелээ үндүрген. Амдыызында хар доңуп доштал6заанда коданнар чоогунда болгаш элээн ыракы оттуг шаттарның харын аът болгаш трактор күжү-биле далбыйларын шиитпирлээн. Ук шиитпирин колхоз баштаар чери база деткээн. Каш хүн иштинде хар-биле демнег, шудургу демисешкиниден одар-белчинир, оруқчирик-даа ажыттынган, сиген, саваң-даа дужургуген. — Дүн-хүн чок шудургу ажыл — ынчан малчынар бистерге берге шылгалда болган — деп ол сактып чугаалап олурар. Черле малчын кижиниң ажыл-ижинге агаар-бойдустуң кадыг-берге үелери: хар-чаъс, соок-донат, хат-шуурган дээш агаргалашкын база бар. Ынчангаш алган хүлээлгени ажыр күүседиринин аргалары, курлавырлары бисте ам-даа бар. Бистиң хоюзус колдуунда меринос болгаш чурттун хою-биле холумак. Бо чылын база хүр чаагай кыштадывыс. Кыштаавыс одар-белчинир четчир. Ында кудук, дизельдиг мотор база бар.

Хойжуңуң кадайы аңаа улажып мынча дей-дир: — ыланган дүне электри ырыынга хураган ылар, үзерге амыр-ла чүве-биле. Чаңгыс сес-биле чугаалзарга, амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген кыштагга ажылдап, чурттаарга-даа чаагай чүве-дир. Ынаагарым таарыштырар вентилишиняы (агаар үндүрүкчүзүн) эки ажыглап, чаш хураганнарга аңгы-аңгы клетказарлыг болуру таарымчалыг. Дусту черле кезээде үспес болаа эвес. Дорту-биле чугаалаарга малчын кижиниң чылдың чедип ап турар бедик коргузүүлериниң үндезини — онаашкан ажылынга хандыкшылыңдан, дуржулгадан улуг хамаарылгалыг.

ХООЧУН хойжуңуң дуза-лакчызы чораан уруу Билчеймаа, күдээзи Оргүмчү улар 1965 чылдаң эгелеп түскай колдаиты малдап эгелээннер. Ам олар чүгле колхозта эвес, а районда мурнакчы кадарчылаарын таарыштырар деп бодаар мен. Ук хойларны уксаа аайы-биле аңгылаары чугула. Бо хой тааржыр черииге коңчуг өзүген, ийистээри база хөй, дүккүр, чүгле онза ажаалда негээр үксаа.

Малчының кадайы Ховаа үгбай ниитиниң малын ажаап өстүрериниң чаагай херээнге өг-бүлезиниң ээзи-биле кады 25 чыл дургузунда кадыг-бергеи, өөрүшкүнү үлежип келген. Шынап-ла мынча чылда найырааңыг, ажыл-ишке кежээ өг-бүле, төрээн колхозунга, күрүнезиниге чүс-чүс тонна эттиг, дүктү будуруп бергеп. Оларның үнелиг, чүткүлдүг күш-ажылын Төрээн чурт белин-биле үнелээн. Оон хереңизи — Ховаа үгбайның хөрээн Күш-ажылдың Кызыл Тук орденни кавстеп турарын чугаалаарга-ла билдингир.

ХЕРТЕК Мөңгеевичиниң амыдырал-чурттазагында бир улуг өөрүшкү, оңу 1965 чылда колхозтуң коммунистери В. И. Ленининң тургусканы Коммунистиг партииниң кежигүнүнге хүлээп алганы болур, оңу ол черле утпас, чоргаарал-биле бодап чоруур. Ажылишке чоллуг, ниитиниң хөрээ дээш кезээде мурнакчыларның бирги одурүүнда турар хооңуң малчын 1970 чылда Ленинчи көмүлей медалы-биле, 1971 чылда «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медаль-биле шаннаткан. 1973 чылда мал ажылын хөгжүдеринге улуг улуг-хууну киирген дээш партия болгаш чазак Хертек Мөңгеевичиниң Хүндүлелдиң Демдээ орден-биле шаннаан. «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп хүндүлүг атты аңаа база тывыскан. Эш-өөрүнге, чонуңга эвилел-ээлдек, мурнакчы малчын Шүй кедээ Советиниң депутазынга каш удаа сонгуттуруп келген. Сонгукчуларның чагыларынга, негелде-хереглелдеринге дыңнангыр болуп, шиитпирлээри негеттинип турар чугула айтырыгларны кедээ Советтиң сессиязынга, парткомнуң, колхоз баштаар черинин хуралдарынга тургузуп турар. Чонуңуң ёзулуг айбычызы, депутат хүлээлгени ол бедик медерел-биле күүседип турар. Ындыгларга чон чоргаарлаңыр.

Ч. ДОНГАК.

ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

Чөөн-Хемчик райпозу госку беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыында бараан саарылгазының болгаш ниитиниң чемненилгезинин сайгарылга планын 100,2 хуу күүсеткен. Зинаида Костяновна Зарицкаяның эргелекчилээни Чадаананың аъш-чем магазини райпоның садыгжылар аразында калбарган социалистиг чарыжынга киришкеш, алды айларның бараан саарылгазының планын 103 хуу күүсеткеш, райпонуң план күүселдезинге эвээш эвес үлүг-хуузун киирген. Ында бараанналарны садып алыкчылар боттары шилип алыр депшилгелиг аргаже шилчээнин план күүселдезинге улуг идиглиг болганы чугаа чок.

ЧУРУКТА: садыгжы З. К. ЗАРИЦКАЯ хереглекчиге бараанналарны сүмелеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ОНААЛДА БЕРДИНГЕН

Районга мал чемин белеткээри эгелээнден бээр байдалды СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозунга чугаалажып көргеп. Аңаа дыпиадыгны райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги И. Е. Тур кылган. Район ниитизибиле 20.247 тонна сигеч, 2750 тонна сенаж, 1790 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Ам херек кырында белеткээни: сигеп 204 тонна, будук-бүрү —392 тонна.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Улуг-Хаа» совхоз 93 тонна, «УТКА 25 чылы»—64 тонна, «Ак-Туруг»—35 тонна, «Найырал»—12 тонна сигенни белеткеп алган. Будук-бүрүнү «Ак-Туруг»—195, «Найырал»—91, Жданов аттыг совхоз—87, «УТКА 25 чылы»—69 тонналы белеткээн.

Мал чеминиң белеткели куду темпилиг болуп турарын барымдаалаан ажыл-агый бүрүзүнге хүнде белеткээр мал чеминиң онаалдазын доктаадып тургускан. «Чыраа-Бажы» совхоз хүн бүргүзүнде 80 тонна сигенни, «УТКА 25 чылы» совхоз 60 тонналы белеткээр. Өске-даа ажыл-агыйлар хонукта мал чемни белеткээриниң ыңдыг график-планын алган. Мал чемни белеткээринче районда шупту 23 механизастаттынган бригада кирипкен.

Район төвүнүң албан, организацияларының, сууларының чурттакчыларының ажыл-агыйларга мал чемни белеткээрингe көргүзер шеф хүзедээмчылының хемчээлин, чүүү кылырын тодаратыр.

Сигенчи бригада бүрүзүнге оон социалистиг хүлээлгелерин, чарыштың негелделерин тодараташ аскан турар. Мал чемниң белеткелиниң түңнелин ажыл-агыйларга беш, а районга он хонуктап үндүрери, чарыштың тиилекчилерин материалдыг шаңнап, мактаары көрдүнген.

Б. МААДЫ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация аймагының эргелекчизи.

БҮГҮ КҮШ-БИЛЕ

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң чугула соруглазының биразы — ниитиниң малынга эки шынарлыг, четчир санныг, бүдүүн болгаш шыктыг чемнерни белеткеп алыры. Ол чүгле көдээ ишчилериң херээ эвес, хоорайда-даа, көдээде-даа чурттап турар ажылчың, алban-хаакчыттарның болгаш албан, организация черлериниң хүлээлгези болур ужурлуг.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы элээн таарымча чок, каанналашкынныг болганындан тайгада-даа, алаак-шыктарда-даа сигеннин үнүжү мурнуку чылдарныңкыта ыракта четпес.

Чоон-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң конторазынга чоокта чаа директция черинин, түскай артемниглеринин актив-биле каттышкан калбак хуралы болуп арткен. Ол хуралга ниитиниң малынга чем белеткээр ажылдарының чоруп турар дугайында Чыраа-Бажы, Чыргакы, Хоруң-Даг салбырларының эргелекчилериниң илеткелдериң дыннап чугаалашкан.

Сигеп белеткелинге ажылдаар техника бүрүн септеттингеп. Механизастаттынган 3 звенону тургускан. Совхоз бо чылын ниитиниң малынга 1571 тонна сигенни, 1895 тонна көк-суланы белеткеп алыр планныг.

Бистиң Чыраа-Бажы Төп салбырның ажыл-ишчилери мал чемниңге 686 тонна сигенни, 335 тонна көк-суланы белеткеп 5260 тонна кукуруза силосетеркеш, райпонуң план күүселдезинге эвээш эвес үлүг-хуузун киирген. Ында бараанналарны садып алыкчылар боттары шилип алыр депшилгелиг аргаже шилчээнин план күүселдезинге улуг идиглиг болганы чугаа чок.

ЧУРУКТА: садыгжы З. К. ЗАРИЦКАЯ хереглекчиге бараанналарны сүмелеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

МЫЙЫСТЫГ БОДА МАЛДЫҢ УКСААЗЫН ЭКИЖИДЕРИ

Төскү беш чылдың төнүүзүнде республиканың малчыннары сүт саварлазын 26 мун тонна, инек эдээн бүрүзүнден 6 мун ажыг тонна чедирер күзээлгелиг. Ону күүседиринге эргежок чугула чүүл болза, саар инек бүрүзүнден 1850 кг сүттү алыры, эттикер угланыышкынныг инек мал ажылдың хөгжүдери болур. Сүт болгаш эт бүдүрелин ковүдээриниң чугула чүүлү малды чемгереринде, ажаарын экижилери болгаш түскай угланыышкынныг уксаажыдылга ажылын чорудары болур.

Ындыг болза-даа алыш хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери мал чемни-ле турар болза, эт-даа, сүт-даа бар болдур дээр хөөнге алыыл, уксаажыдылга ажылыныче киичээнгей салбайн турар. Шак ындыг чорук инектиниң эртеминге болгаш мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазынга шуут удур бооп турар.

Мыйыстыг бода малдың уксаажыдылгазын экижилериниң бистиң республиканда бир кол чүүлү болза, тыва инектериң симменталь уксаа-биле хайнакташтырганы, инек малдан алыр продукциниң элбекшилери болур. Ону мыйыстыг чижекбиле кергүзүп болур. Бир эвес Тывага саар инектиң бээр сүдү 1953 чылда чүгле 457 кг турган болза, ол 1973 чылда 1714 кг кылдыр өскен. Амгы үеде чугула соруга болза уксаажыдылга ажылын чорудуп турар ажыл-агыйларның болгаш фермаларның дуржулгазын улам-на нептередири болур. Чижээ, «Кек-Тей» совхозтуң инектериниң 89,2 хуузу арыг симменталь уксаалыг болуп турар. Бир инектиң чылда бээр сүдү ортумаа-биле 2813 кг боолп турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта арыг симменталь уксаалыг инектиң чылда бээр сүдү 2520 кг шилип турар.

Уксаажыдылга ажылын чорудуп турар фермаларда бир инектиң чылда бээр сүдү 1973 чылда ортумаа-биле 2291 кг болган. Ол болза республиканда бир инектен алыр сүттеп 35,8 хуу ажып турар.

Амгы үеде республиканда турар инек малдың уксаалыг болгаш класстыг составывыга хөпчүзүбиле доктаап көрээли. Бо чылдың январь 1-де турган байдал-биле алырга, бүгү мыйыстыг бода мал 112,8 мун баш болуп турар. оон иштинде инектер 37,5 мун баш ийикпе. бүгү инектиң 33 хуузун эзлеп турар. Уксаажыдылга талазы-биле чоруткан үчёттү барымдаалаарга, инек малдың баш санының 16,8 хуузу арыг уксаанны болгаш дөрткү салгалдыы. Бүгү бүдүрүкчү бугаларның 80,3 хуузу арыг уксаанны, инектериниң —5,5 хуузу арыг уксаанны. Инектериң 6,3 хуузу бирги салгалдыы, 73,8 хуузу ийиги болгаш 14,4 хуузу дөрткү салгалдыы болур. Моон алгаш көөрге, I, II салгалдың хайнакташтырылган кол черни эзлеп турар. Бүгү мыйыстыг бода малдың уксаа талазы-биле хувааттынып турары база ол ышкаш, тодаргайларга. II, III салгалдың малдары 76,3 хуузу эзлеп турар.

1964 чылдың январь бирде Тывага инектериң 64,2 хуузу уксаалыг турган. 1974 чылда уксаа талазы-биле үчёттү катап чорударга, инек малдың 89,5 хуузу уксаалыг болган. Моон алгаш көөрге, сөөлгү он чылда инек малдың уксаалыг болуру ковүдеп турарын ядеп-дир.

1974 чылдың январь 1-де инек малдың 7,9 хуузу элита болгаш элита-рекорд, I класстыг —26 хуу, инектериң ол-ла эдээн хайы-биле алырга. 2,9 болгаш 16,4 хуу болган. Инектериң иштинде мал чемни II класстың эзлеп турар ийикпе, ол 38-43 хуу аралында турар.

Уксаажыдылга ажылын үзүн чыл иштинде чорудуп келгенинiң түңнелинде, мыйыстыг бода малдың уксаа болгаш класс талазы-биле составы ындыг болган-дыр. Уксаажыдылга ажылының амгы үеде туруп турар байдалын экз деп санаар болур бе? Чок, ынчаар санаар барымдаа чок. Мыйыстыг бода малдың уксаазын экижидерде чүүү кылза чогуурул? Амгы үеде инек малды ийи угланыышкын-биле өстүрүп турар. Бирээде, эттиг-сүттүг болгаш ийиде, эттиг. Эттиг-сүттүг уксаада экижидиниң уксаа симменталь, эттиг угланыышкында — ак баштыг казах уксаа болур.

Симменталь уксаа-биле хайнакташтырылганы чорударының кол сорулгазы малдың уксаазын улам-на экижидери болур. Ол сорулганы күүседирде херектиг чүүлдер: уксаажыдылга талазыбиле зоотехниктиг ажылды ылап шын чорудары болгаш үчёттү мяк тургузары, хайнакташтырган малдарның иштинден продуктулуг болгаш шынарлыгларын шилип алыры, бедик шынарлыг бүдүрүкчү бугаларны ажыглавры.

Уксаажыдылга ажылын шын организастаарда сүттүг болгаш эттиг-сүттүг мал фермаларында чыл саанында бонитировканы (шилилдеми) чорудары, хайнактарны болгаш бүгү бүдүрүкчүлерни шилип алыры болур.

Бонитировкага үидезилээш, эң дээрс малдарны шилип алыр. Аңаа барымдаалаар чүүлдер болза, малдың маға-бодунуң бүдүжүнүң база тургузуунуң кандыг болуру кол черни эзлээр. Дээрс деп шилип алган малдарны ангы-өңгы болуктерге, кодаларга болгаш фермаларга үзеп Сүттүг малдарны шилип алырда, эмигинiң сүттүг болур хемин тургузуун, эмиг допшуларының электри саадазынга тааржыр хиреэни кол барымдаалаар.

Мыйыстыг бода малдың уксаазын экижидер ажылга тарып боозадылга станциялары ажыл-агыйларга улуг дузаны көргүзер ужурлуг. Ол станцияларда арыг симменталь уксаанның бүдүрүкчү бугалары бар. Оларны уксаа болгаш класс талазы-биле чараррга мындыг: элита-рекорд 19 бугэ, олар бүдүрүкчүлериниң 67,8 хуузун эзлеп турар, элита—8 баш, олар 28,5 хуу; бирги класстың—3,7 хуу.

Бир эвес долу ажыглаар болза, бистиң инектерэвистиң 80 хуузун тарып боозадылга станцияларының бугаларының үрези-биле боозадыл болур арга бар. Амгы үеде тарып боозадылганы 50 ажыл-агыйда, тодаргайларга, 17 колхозта, 33 совхозта чорулуп турар. Ол болза инектериң 45 хуузун тарып боозадып турары-дыр.

Ажыл-агыйлар болунуң саар мал коданын улам хөгжүдер база өске ажыл-агыйларга садар сорулга-биле 260 баш кезыра бугажыктарны болгаш 1000 баш кыс казыраларны доруктурул өстүрүп турар. Ол болза республиканга 1969-75 чылдарда чорудар уксаажыдылга ажылының бир чүгүлга кезии болур. 1973 чылда республиканга херек кырында 29 бугажыктарны болгаш 420 баш кыс казыраларны доруктурган.

Республиканга чил бүрүдө-ле бүдүрүкчү бугаларны эккеп турар, ынчалза-даа чемгерилде болгаш ажаалда багай болганының харааны-биле олар элита база элита-рекорд шынарын чидиргеш, II класстың бугаларынче шилип турар.

Эрткен каш чылда чорутқан бонитировканың түңнелин анализтеп көөрге, чамдык ажыл-агыйдар малдың продуктулуг болуру-биле ооң уксаазы денге экижилрин чедип албайн турар болган. Чем-суурнуң четпес болганы-биле дөрткү салгалдың хайнактары сүттүүнүң талазы-биле үшүү салгалдыынган куду, мырыңай ийиги салгалдаңда дора апаар таварылгалар бар. Ынчангаш чурт иштинiң инээн симменталь-биле хайнакташтырары ажыл-агый бүрүзүнге яңзы-бүрү болур ужурлуг.

Яңзы-бүрү хевирлиг малдыг, инектериң дептизи чиик болгаш бээр сүдү эвээш фермаларга чурт иштиниң инээн эки салгалды бээр үе-чадазынга чедир чаартыр хайнакташтырылганы чорудар. Бирги болгаш ийиги салгалдың хайнактарын боттарының араазында эдержилгеге киирер.

Уксаажыдылга фермаларынга хайнакташтырылганы III, IV салгалдың толу алдыгыже чорудар. Моон-биле холбаштыр билзе чогуур чүүл болза, уксааның салгалының быжыг болур чоруу малдэки чемгериниде болгаш ажаарында болур. Аныяк малды чажындан эгелээш, оон бүгү навыында эки чемгерери болгаш ажаары оон кадык-шыырак, эки продуктулуг болур шынарын кодурер. Уксаажыдылга фермаларынга чаш малды чемгерининң нормазы мындыг: эр бызаларга 400 кг чалаң, 700 кг тырткан, сүттүү, кыс бызаларга 200 кг чалаң сүттү, 400 кг тырткан сүттү оларның былаа назының үезинде ижирткеп турар ужурлуг.

Мыйыстыг бода малдың уксаа шынарын экижидерининң чамдык айтырыглары мындыг-дыр. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, түскай эртемниглери мыйыстыг бода малдың уксаазын экижидеринче онза хөпчөөнгейни салыр херек. Элбек эттиг, сүттүү будуреринiң магазылалы чугум-на мында.

А. ПЕТРОВ,

Республиканың күрүксаажыдылга каттыжышкынының начальниги.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Совет чазак Кипр талазы-биле бодунуң турушун база катап тодаргайы-биле медеглээри эргежок чугула деп санап тур. Ону болдура берген чылдагаан болза, грек шериг эрте-чагыргазымың болгаш оон күтүкчүлериниң агрессилиг ажыл-чорудулгазымың түнелинде бот догуннаан күрүне — Кипр Республиканың хамаарышпас чоруунга болгаш суверенитеттиг удур айылды амга чедир чайлатпааны болур. Ол түүлдер Киприниң салым-чолунга чаа, айылдыг байдалды тургузуп турар. Хамаарышпас бот догуннаан күрүне—Каттышкан Нацилар Организациязының кежигүү турар бе азы турбас бе деп айтырыг шыңгызы-биле тургустуна бээргеи.

Лорт шериг холгаарлаашкынының ачаң-биле хамаарышпас Киприниң бот догуннаашкынын узуткаарын оралдажып турган аүштер ам кээп, чамык кажар маневрларының дузазы-биле боттарының эрги сорулгаларын чедип алырын оралдажып турар. НАТО-нуң чамдык болүктери Киприниң тускайлаң күрүне тургузуун болгаш девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турар чоруун мят чок садыглажмышкын айтырыы болдуруп. Чер оортузу далайның чоон талазынга боттарының шериг-стратегтиг туруштарын быжыглаарын бодап турар. Болу бергеи байдалды ёзугаар алырга, олар чуртту шуут чарарын, адак дизе, анда эптиг байдалды тургузар дээш оралдажып турар. Кипр улустуң келир үезин оон кирбилгези чокка тодарадырындаи болгаш оон амыдыралчы үндезиниң эрте-ажыктарынга каража чедирериндеи олар чалданмайн турар.

Моон аалгаш көөрге, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бо чылдың июль 20-деги резолюциязының кол-кол негелделерин амыдыралга күүсетпейн турарының ужуру билдингир-дир.

Даштыкы шериг интервенциязын доп-дораан соксадырын болгаш даштыкы шериг персоналын, оон иштинде Киприниң президентизи Макариостуң үндүрерин негээнин персоналды соңгаарладыышаан чокка үндүрерин Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирүүринде көрүп турар. Ыйчаарга чепсектиг үймээн үндүргеи грек шериг албаныгларыны ортулуктаа амга чедир үндүрбээн. Кипрде туруп турар даштыкы чепсектиг күштерни үндүрбейн, харын оларның санын көвүдедип турар. Коргудуп-күштээр чорукка болгаш террорга ам таварымын турар кипр чонга бо бүгү түүлдер кайы хире ондактыг урыктарны чедирип болуруп бодаары берге ынес ышкажыл.

Кипрге конституция ёзугаар чазактың катаң тургузарын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпиринде айытаан. Ынаы турбуас, чалчаа «чагырыкчы» Самсон политиктиг аренадаа чайлаттырга-даа, эрте-чагырганың боттуг бырааны үймээчилериниң холунда, «монизис» дээр чүвениң киприи чарарының ажык талдалакчыларының холунда артпыннаан.

Президент Макариос баштаан дүрүм ёзугаар чазак бодуңуң эрге-чагыргазын долузу-биле боттандырар арга чок болуп турар. Кипр улустуң иштики херектериге каршы холгаарлаашкын уламчылап турар. Херектиг байдалды ортулукту эжелээриниче, ону кезектерге чарарынче аннар чыдар. Ону бүгү делегей көрүп турар.

Ынаы байдал-биле моон соңгаар эптеңип болбас. Кипр Республикамың хамаарышпас чоруунга, суверенитединге болгаш девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турарынга халдаашкын кылырын бң-ие дүргени-биле соксадыры чугула. Совет Эвилели ону чедип алыр дээш бодуңуң талазындаи моон соңгаар-даа чайгылыш чок турүмүр аналр. Совет Эвилелиниң ынаы туружуунга хамаарыштыр дадагалзаашкын кымга-даа турбас ужуруг.

Киприи хамаарышпас күрүне кылдыр арттырар дээш сес-биле эвес, а херек кырынга туружуп турар бүгү күрүнелер эргежок чугула бүгү-ле базымнарны чогум-на бо угланышкын-биле чорудар хүлээлгелиг. Бирги ээлчегиниң сорулгазы болза Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Кипр талазыбиле бо чылдың июль 20-деги резолюциязын долузу-биле база доп-дораан боттандырары болур.

Грек дайынзырактарның агрессиязынга чедир турган бот догуннаан Кипр күрүнеин катаң тургузары чугула. Киприниң иштики херектериге даштыкы кандыг-даа холгаарлаашкынны дораан соксадыры болгаш даштыкы шериглерни ортулуктаа үндүрери эргежок чугула.

Кипр улуска — киприот-гректерге-даа, киприот-туректарга-даа — болуңуң айтырыгларын бүдү шинтпиргээр, бодуңуң иинти төрээн чуртуңуң—Кипр Республиканың хуу-салымын тайбың болгаш дүшүүрлүг эвес байдалга шинтпиргээр чарылбас эртеин хандырган турар ужуруг.

Кипр айтырының делегейниң бүгү чугаалажмышкынкарынга чугаалажырынга, оон иштинде Англияның, Грециянның болгаш Турциянның Женевада эгелээн чугаалажмышкынкарынга, Киприниң дүрүм ёзугаар хазаанның төлээлекчилери ынап-да киржириниң чугулазын үстүнде чүүлдер негеп турар. Совет Эвилели ол дээш бажыңы-биле туржуп турар. Кипр улустуң эрге-ажыыга дүүшпес шинтпирлер байдалды удам чидатгандырир, чаа мөсилдеашкынкинерге чедирип болур.

Аймыл чок чорук Чөвүлели база ынаы харыысалгалыг. Оларның хүлээп алган шинтпирлери саазын кырынга артып каарын болдурбас керек. Аймыл чок чорук Чөвүлели анда даажан хүлээлгени төнчүзүнге чедир күүсеткен турзун дээш Совет Эвилели турүмүр аналр.

Киприниң хамаарышпас чоруун суверенитедин, канча-даа каттышкаан республика болур статузун камгалаары-биле туруныышаан, Совет Эвилели принципиалдыг бодалдарны удурулга болдурүп турар. Ол түүлдер совет даштыкы политиказының бодуңдан — агрессиомы ойтур шаарының, улус-даа, бичии-даа бүгү улустарның дүрүм ёзугаар эргелерин камгалаар политиказын, тайбыңның болгаш делегейге дүшүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының политиказының бодуңдан үнүп турар. Киприниң хамаарышпас чоруун камгалаарынга, ук девискээрге тайбыңны болгаш аймыл чок чорукту хандырарынга чүтүүлдүг кижилер Совет Эвилелиниң билиишкилиниге болгаш кады ажылдажылгалыга даянып болур.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЕВРОПАГА АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДА

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазыбиле чөвүлел хуралдың ийнги үе-чадазынга дыка улуг депшилге чедип алдынган.

«Соолгу хүннерде чөвүлел хуралдың мурнунга тургустунган чугула айтырыгларның бирээзин шинтпирлээн — күрүнелер аразынга культура, чырыдыышкын, информация болгаш харылаалар талазыбиле кады ажылдажылганың принципиалдыг үндезиннерин ажыглап кылган. Ынаы кады ажылдажылганы киржикчи күрүнелерниң аразында харылааларны таарыштырып турар принциптерни долузубиле сагыырынга, ылангыя күрүнелерниң дең эртелиг болгаш бот-бодунуң иштики херектеринге холгаарлашпазының принциптерин сагыырынга үндезилеп богландырарының комплекстиг дугуржулгазын таарыштырылга комитеди түүлдүгүнүген. Гуманитарлыг айтырыглар дутайында документиниң соңгуң талазы-биле чөпшээрежилге чедип алдынган. Киржикчи күрүнелер бот-бодунуң эргелерин хүндүлеп көөр, боттарының хөөйлуларын болгаш атминистративтиг дүрүмнерин тургузар дугайында чүүлдүг чөпшээрешкен. Делегей эргелериниң талазы-биле хүлээлгелерни күүсеидирийнин принциптеринге чогуур немелделерни база киирер.

Европага айыыл чок чорук айтырыгларын көрүп турар бирги комиссия күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлашпас принциптиң соңгуң бүруткээн. Кижининң эргелерин болгаш кол-кол хосталгаларын хүндүлеп көөр принципти тургузары бүрүнгаарлаан.

Чөвүлел хуралдың хүн айтырыының ийнги пунктузунуң талазы-биле ажыл доостур чыгаан (экономика, эртем болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылга болгаш долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле). Экономиктиг үлүг хемчээлдиг телевилелдер кеззээниң соңгуң чогаатканган. Садыглажмышкынны шулуудадыр, үлетпүрге кады ажылдажылганың хевирлериниң болгаш арганарының, чазактар аразынга ийи талалыг болгаш хөй талалыг дугуржулгаларның ролюнуң, иинти-экономиктиг база садыг информациязының, ажылхерекчи харылааларның талазы-биле болуктерге хамаарышкан кезектерни хевирлеп тургускан. Оон биинн мурнуу чарыында долгандыр турар бойдусту камгалаар дугуржулганың соңгуң хүлээп алган. •

Гуманитарлыг болгаш өскеда түүлдер талазы-биле комиссия киржикчи күрүнелерниң эртем талазы-биле кады ажылдажылганың дугайында, талалларынын соңуургап турар айтырыгларының талазыбиле эртем шуулганнарын эрттиреринің дугайында дугуржулганың сөстерин ажылдан кылган.

Информацияга бот-бодуң киириштиреринга ажыжидер, ягбуле айтырыннын талазы-биле кады ажылдажылга дугайында киржикчилерниң туружу боттуу-биле чоокшулашкан.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хурал эки түнелдерни чедип ап шылаас дээр дугайында Барыын чүкте чамдык органнарның дыннадыглары сотка дүшкеп деп чүве үстүнде барымдаалардан илдеи-дир.

Чөвүлел хурал бодуңуң ажылын сентябрь 2-де катаң эгелээр.

ЭКОНОМИКТИГ ДУЗАЛАЖЫЛГА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ХУРАЛЫ

УЛАН-БАТОР, июль 29. (СЭТА). Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Статистика талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралы болган. Хуралга ЭДЧ кежигүнү чурттарның делегациялары болгаш ЮСФР-ниң делегациязы киришкен.

Хуралга ЭДЧ-ниң 25 чыл дургузунда амыл-чорудулгазының дугайында болгаш статистика талазы-биле комплекстиг программаны боттандырып турарының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Статистика талазы-биле комплекстиг программаны чедишкинниг боттандырып турарын демдеглээн.

Комиссия иүш-ажыл статистиказының аргаларының болгаш өске-даа чугула айтырыгларның талазы-биле сүмелерни хүлээп алган.

ХУРАЛ СОҢГААРЛААН

НЬЮ-ЙОРК, июль 27. (СЭТА). КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң июль 26-ның кежээзинде дүргеи эрттирер дээш хуралын соңгаарлаткан. Ук хуралды ортулукта байдалды көөрүү-биле база аткылажышкынарны соксадырын хажыдар чорукту уламчылап турарын көөрүү-биле КНО-нуң чанында Кипр Республиканың доктаамал төлөлекчилериниң дылын ёзугаар эрттирер ужуруг турган.

Киприде байдалды таарыштырар талазыбиле үш таланың чугаалажмышкынарын ол хүн Женевага уламчылар ужуруг турган, ону барымдаалаш, Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын соңгаарлаткан.

Совет суднолар Хельсинкиниң портунга бо-ла чеде бээр апарган. Фин найысылалың чурттанчылары Советтер Чуртунуң ан хар дег каас-чараш лайнерлерин үргулчу-ле еврушнулуг, чылыы-биле үтнуп турарлар.

ЧУРУКТА: «Таллин» дээр совет пассажир теплоходу Хельсинкиниң портунда тур.

Ю. ДАШКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧОГААДЫКЧЫ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БУДАПЕШТ. Амгы үеде совет база венгр эртемденнер болган специалистер 350 ажыг төлээлерни кады ажылдап турар. Чаарби беш чыл дургузунда сырый кады ажылдажылганың түнелинде өөрээш эвес чугула эртем-техниктиг айтырыглар иинти күш-биле шинтпирлеттинмен.

Үре-түнелдиг кады ажылдажылганың төдаргай чижектериниң бирээзи кыдыыр чылыг-биле ажылдаар улуг электростанцияларга суг соодар туспай тургузугну иинти күш-биле чогаатканың алаң болур.

«Теплоэлектропроект» дээр бүгү-эвилелдиң күрүнеиниң төлевидел институдуның болгаш Венгриянын энергетика институдунуң ажылдакчылары демнежип турган, «күргат батарея» биле аналр градирняның элементилериилеп каттышкан градирняны тургускан. Оон түнелинде хөй-хөй чүс тонна сугну камнап алыр болгаш оон чогуур соодуушкунуу ханыырар дериите тургустунган.

Баштайгы каттышкан градирняны Арменида Раздан ТЭЦ-ке тургузар деп шинтпирлээн. Ол чогаадылганы делегейниң дыка хөй чуруттары ажок сонуургап турар. Каттышкан градирня делегейниң иинти чуруттарынга дыка калбаа-биле хереглеттинмер.

ССРЭ биле ВУР-нуң аразында ажыктыг янзы-бүрү эртем-техниктиг кады ажылдажылга ам чаарби беш чыл дургузунда чедишкинниг боттанып турар.

ЛЕЙПЦИГ ЯРМАРКАЗЫҢГА УТКУШТУР

БЕРЛИН. Бо чылдың сентябрьда Лейпцигке делегейниң күскү ярмарказынга барык 50 хире чурттарның 6 мың үлетпүр будурулгелери болгаш даштыкы садыг организациялары киржир. Лейпцигке 80 чурттардан садыг-үлетпүр кижилери болгаш далчылар келир деп турар. Ынаы саннарны Берлинге болган парталга конференциязынга ярмарканың чиктиг директору Фридрих Вонзак чугаалаан.

Социалистиг чурттардан ярмарканың ен улуг киржикчизи, мурнуиказы ышкаш, Совет Эвилели болур. Ону анда 22 даштыкы садыг организациялары төлөлээр. Болгария, Венгрия, ГДР, Польша, ССРЭ болгаш Чехословакия «Интератоминструмент» деп түскай делегейни ярмаркага организаттаар. Ону ЭДЧ-ниң чурттарынга атом энергиязын тайбың сорулгаларга ажыглап турарынга туразкаадыр.

«ПОЛЬФАНЫҢ» ЭМНЕРИ

ВАРШАВА. Варшаванын «Польфа» дээр ам кылыр комбинатынга ай хуусаалыг шолээ берген. Улуг үлетпүр будурүзгези план ёзугаар анаа турушкан. Чамчыл ёзугаар комбинаттың бүгү коллективи чаигыс үгда шолээже үнер, а ол үеде будурулге цехтеринге септелге бригадалары дериг-керекселдерни эң хынамчалыы-биле эштеп, арыглаар ужурлуг. Септеттинген станоктар болгаш машиналар чыл дургузунда соксаал чок ажылзар болганда, будурүлгеге ынаы үзүктелиишкин чыл планын күүсединнге моонак болбас дээрзин мурнуку чылдарның дүржүлгазы көргүскен.

Польшада ам кылыр эң улуг будурулге болур «Польфаның» ажылдакчылары ай хуусаалыг шолээже сагыш амыр үнүп турар. Чүге дээрге, олар бо чылның адын айларының ондалдаларын дерт хуу ажыр күүсеткен.

Комбинаттың продукциязының ыка хөй экспортче» колдуунда Совет Эвилелиниче үнүп турар.

(СЭТА).

ПАРИЖ. Өөредилге, эртем болгаш культура айтырыгларының талазы-биле Каттышкан Нацилар Организациязының (ЮНЕСКО) кежигүнүнге Совет Эвилелиниң киргеи үезинден бээр бо чылын чээрби чыл ие болган.

Ол болуушкунга хевбаштыр ЮНЕСКО-нуң турар башкыныының залдарының бирээзинге «ССРЭ—эртем, культура болгаш өөредилге» деп, совет делегелгени ынаган.

ЧУРУКТА: делегелгени аңда барган кижилерниң көрүп турарары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

САДЫГЛАЖЫЫШКЫННЫ КАЛБАРТЫР

ТОКИО. (СЭТА). ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң бирги орлакчызы И. Ф. Семичастнов болгаш Японияның даштыкы херектер министрининг орлакчызын Ф. Того олар мурнуу-якут хөмүр-даш телевилелдиниң талазы-биле чазактар аразынга солчур чагаага ат салган.

Бо төлевилелди боттандырарыы-биле июль 3-те Москвага Бүгү-эвилелдиң «Союзпромэкспорт» каттыжышкынының болгаш Японияның «Минами Якутоган кайка цухереку кабусики кайся» деп фирмазының аразында 20 чыл хуусаадыг чиигиие дугуржулганы чарган, ону ёзугаар ССРЭ Японияга мурнуу-якут хөмүр-даш бассейнин ажылдан кылырынга хереглээр дериг-керекселдерни, машиналарны, материалдарны болгаш өске-даа барааннарны чорудаар ужурлуг. Июнь 26-да ССРЭ-ниң даштыкы садыынга ажыглаар Токиода балк болгаш Японияның экспорт-импорт банкызы 450 миллион долларга чээлп дугуржулгазынга ат салган.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

● *НЬЮ-ЙОРК. Каттышкан Штаттар хөмүр келири-биле энергетика кризизинин чидиглеништинкинге база катап төөрүшкү болур деп АКШ-ның штаттар губернаторларының национал конференциязынга Ютаның губернатору К. Рэмптон медеткеи.*

● *РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. Совет кеми, неделяның дургузунда Бразилияның Сан-Паулу хоорайынга менингит деп чырыдан 200 хире кижи өлгеи. Сан-Паулу штатында иеттерей берген бо чырыг амгы үеде бүгү чуртта тараа бергеи болуп турар.*

● *ТРИПОЛИ. Ливия Араб Республиканың Министрлер Төвүлелиниң чиигээ чон оргузунга бижик билбес чоруктуң улустарын тайбың болгаш школга тускай комитетти тургускан. Ол чуртта 600 мың ажыг хөөн кижилер бижик билбес, оларның 112 мыңы ажыг үеде тускай курстарда өөренип турар.*

Үш таланың чугаалажышкыннары

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Үш талалыг чугаалажышкыннар киржикчилериниң июль 26-да, күнүң ийнги чартынга эрттирер деп планнаан хуралы болбайн берген. Грециянын болгаш Турциянның төлөлекчилери бот-бодуң бурууладышкан.

Чугаалажышкыннарда тургустума берген бергелериниң чылдагаанны болза Киприге аткылажышкыларны соксадыр болгаш тайбыңны катаң тургузар дугайында Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын амыдырал кырынга боттандырарына Греция-даа, Турция-даа бот-бодуңа удурлажышкак сүмелерлиг кээп турзары болур.

Грециянын делегациязы чепсектиг үзделиишкиннерни соксадыр дугайында негелдеги боттандырарын шуут шериг айтырыы кылдыр көрүп турар деп. Турциянның делегациязы санап турар, а Турция боду ол айтырыгны политиктиг база шериг айтырыы кылдыр санап турарын клерээн. «Киприиң верлир үедеги политиктиг статузун чугаалашпайн чыткаш, аткылажышкыларны соксадыр дугайын чугаалашкар херээ» деп, Турциянын даштыкы херектер министриниң төвүлелчизи профессор Х. Ульман журналистерге медеглээн.

Ол хүн кежээ болган (июль 27-де) парталга конференциязынга Турциянын даштыкы херектер министри Т. Гюнеш чүвс чугаалаан. КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң 1974 чылдың июль 20-деги резолюциязын амыдыралга боттандырары дүрген болгаш эргежок чугула базым болур деп демдеглээн. Бо резолюцияда көрдүнген, аткылажышкыларны долузу-биле соксадыр дугайын айтырыг Киприе дайын чорудулгазынга киржип турар бүгү чепсектиг күштерге хамаарыжыр ужурлуг, ынаалаада Кипр айтырының иинтпирлээрде чугле аткылажышкынарны соксадыр эвес, харын Киприе конституция ёзу-чурумун катаң тургузары эргежок чугула дээн.

Грециянын даштыкы херектер министри Г. Маврос «чугаалажышкынар ханы эрииште тавэрилсин» деп бодуңуң талазындан журналистерге медеглээн.

Генерал ди Спиноланың кыйгырыы

ЛИССАБОН, июль 27. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалёвтуң дамчыдып турары болза: Португалия Республиканың президентизи генерал Антониу ди Спинола ол хүн португал улуска национал телевиденнеин дамчыштыр кыйгырыг кылган. Португалияның Африкада девискээрлериниге хамаарыштыр политиказының кол-кол принциптерни ол чугаалаан болгаш Гвинея-Бисаумуң, Анголаның база Мозамбиктиң улустары хамаарышпас чоруккa эргени азырын Португалия хүлээп көрүп турар деп дыңнаткан.

Кайы-даа тала аар чидиригге таварымп. 13 чыл үргулчулээн дайыының соонда бо шинтпирни хүлээп алган деп президент демдеглээн. Бо айтырыгны дайын эргелы-биле шинтпирлээр дээш оралдажмышкын кандыг-даа утка чок апарган деп, ол демдеглээн.

Далай мындыгда девискээрлериниң айтырыын доп-дораан шинтпирлээриниге арганы түргузуп турар конституция ёзугаар хооруунуу Португалия хүлээп алганының дугайын А. ди Спинола шуут чарлаан. Далай мындыгдагы девискээрлерде улустарының бот-башкарыыр эргезин хүлээп көөрүн, олларың хамаарышпас эргелиин доп-дораан хүлээп көөрүн ук хөөйлуда көрүп турар.

Бо дээрге, бо чакган эгелээш-ле, эрге-чагырганы Гвинея-Бисаумуң, Анголаның, Мозамбиктиң улустарынга дамчыдып бээриге бистиң белениивисти хереченлеп турар деп президент чугаалаан. Деволюциязының практика кыыынга боттандырар дугайында айтырыг талазы-биле кандыг-даа саналды көөрүнге Португалия белеп деп ол демдеглээн.

Чаа өөредилге чылынга.

БЕЛЕТКЕЛ ОРГАНИЗАСТЫГ

Бай-Тайга районуң школалары 1974—75 өөредилге чылынга белеткелдерни организастыг чорудуп турар. Бо хүннерде интернаттарның 8, школаларының 7 корпустары септеттингеп, 6 столовайлар база белеп. Чаа өөредилге чылынга белеткелдер Шуйуң, Кызыл-Даганың ортумак, Тээлиниң № 2 сес чыл школаларынга ыкы чорун турар. Бо школаларның өөредилге корпустарын, интернаттарын септеттингеп, одаар чүүлдүң сөөртүлгезин 50—60 хуу чедип турар. Шуйуның кадыкшылга школазы, Шуй, Кара-Хөл школаларын одаар ыыш сөөртүлгезин 90 хуу чедирип апкан. «Мурнакчы» колхозтуң башкаар черн (даргазы эш А. Сюрюн) болуунга хамаарышкан школа, уруглар садтарының одаар ыяжын апрель айда белеткээр болгаш школага чедирип бээринге чогуур кичээлгейин салган.

Шуй, Тээли, Кызыл-Даг, Бай-Тал болгаш Кара-Хөл школаларының интернаттары идик-хеп, оруп-дөжек керекселдерни садып алырын 70—80 хуу чедир күүседип алган. Тээлиниң № 3 сес чыл школазы чаа өөредилге чылынга черле эки белеткеиип турар. Бо школа одаар чүүлүн чүс хуу белеткеп алган. Школаның директору, хөөчүн башкы Мария Васильевна Дробышевская чаа өөредилге чылынга белеткелди эки удуртуп турар.

Өөредилге номнарын болгаш керекселдерни ном садында киирген. Ону школаларның библиотеварьлары өөреникчилерге садыглап эгелей берген. Бо ажылды Бай-Тал, Шуй ортумак школалары эки организастап турар.

Бүгү-нииги ортумак өөредилгеже шилчилгени 1974, 1975 чылдарда доозарын тодаткан планны райкүүскомуун улуг өөредилге киидизи ажылдап кылган. Ынаа соолгу ийи чылда сес класс дооскан өөреникчилерни ортумак школаларга болгаш ортумак билиг бээр өөредилге черлериниге өөредиин тодаратгынган.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдин кол сорулгазы ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар дугайында бүгү талалыг организастыг белеткелдерни чорудары болгай.

Ортумак өөредилгеже шилчилгени Тээлиниң ортумак школазы багай шинтпирлеп турар. Бо школа кабинеттер тургузаар, класс комнаталарын алгымдар аргалыг тургаш-ла, чүү-даа кылбаан. Аналр бо чылын 28 класстарга 880 өөреникчилер өөренир. Амгы үеде септелгени чорудуп турар эштер парталар, столдар, класс-өөредилери чедишпес турдала, төдаргай организастыг ажыл чорутпайн турар. Школаның удуртукчулары ортумак өөредилгеже шилчилгениң кол негелделерин үзүп келген. Соолгу 2 чылда бо школаның 9-ку класстарыннан 30 өөреникчилер өөредилгезин ара катган. Кара-Хөл, Тээли сес чыл школаларының сески класстарын дооскан өөреникчилерни 9 класска хүлээп албайн баар таварылгалар бар.

Бүгү-нииги ортумак өөредилгеже шилчилгени күүседиринге, аныяк салгалды өөредип, кижизидиринге бистиң районда колхоз, совхозтарның, албан, организацияларның түс-түс коллективтериниң киргизеги ам-даа дыка четпес. «Тээли» совхозтуң директизы, районуң кодээ ажыл-агый эгелеги өөреникчилерни кодээ ажыл-агый мергежилдеринге белеткээр талазы-биле бөттүг хемчеглер албайн турар.

Четпестерни чайладыр, бөттүг ажыл-керектер-биле чаа өөредилге чылын үткүп, организастыг ажылларны чорудары чугула.

Б. ШАКТАР-ООЛ, инспектор.

Боду бүткен

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг «Тыва кобальт» комбинаттың девискээринде чараш аянныр-лыг когаан алаакчыгаштар чыл бүрү улаң-на немежин, керештүг калбарын турары өөрүнчүг. Ол садчыганнарны бүдүрүлгенин коллективтерин өөредилге черлери немей тарып, ажаан өстүрүп турар. Шэк ыяыг шел ам безин чүс гектар ашкан.

Хову-Аксы суурда сес чыл школазының ногаан участогун чижекке мактаар болдадым. Бо ажылга доктуг «а» (башкызы З. В. Спирина) болгаш чедиг «в» (башкызы Д. А. Климова) класстарның өөреникчилеря эң идепкейлиг киришкен. Школа участогунда Даурияның ыяы ээзэр ийи харлыг шетчигештер, олуртка-н өскеда ыяштарның өзүлдези экн. Тарнмал ыяштарның дазылы ам шупту быжыккан. Ол улуг бүдүрүлгенин девискээрин чоорту боду бүткеп дергүннер кыйдыр, ногаан сесерликтербиле бүргеттинер.

О. КОРОДА.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ ТУРАСКААТКАН

Тес-Хем районуң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтериниң Совет Тываның 30 чыл ооңаш турасказаткан көрүлдезиниң ийнги эдлиг Самагалдайга болуп эрткен. Ада районуң колхоз, совхозтарындан болган район товуның албан организацияларындан шилип тиңнеген 250 бот-тывыңгыр артистери хаара туткан 5 коллектив виришкен.

Коллектив бүрүзүниң программазы тайбың күселдиг бүрү совет чонуң чайгыс иениң толдери дег моңге бижыг ниимралыр. Тываның Совет Эвилелиниң улуг от-бүлезиниң каттыжып кирге-ле үжеп чыл киптиле коммунизмче кайгамчык хере бадыжыдарын көргүзер кол ургазыжыңныг болуп, коңүлдениң негелделериңе дүгжүп турарын жирик демдеглеп.

«Чодураа» колхозтуң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективи организастыжының, маскалыжының, программазының үлегерлиг концертке кедер клик-кептиг номер • бүрүзүнге тварыштыр белеткээнниң базы сценаның оске-дээ каастаалгаларының талазы-биле оскээ коллективтерден бедик деңделдиг болган.

«Чодураа» колхозтуң баштаар черин колэз Культура бажыңының директору Виктор Ламбын, уран чүүл удуртукчузу Виктор Нурзат колхозтуң ажыл-ишчилериниң культурлуг негелделерин хандырар, хостуг шак-үезин ажыктыр, солун кылдыр организастаар, колхозчуларны, ылаңгыя аныяктарны бот-тывыңгыр уран чүүлге калбап-биле хаара турар, оларның иитиниден чамчаа талаптыларны тывар соруулга-биле клуб ажылының эне дээштиг, солун арталарыр ажыглап, уран чүүлге, ооң ядзы-бүрү жанрларыңга хамаарыштыр лекция-бесседаларны, дискуттарны, темадыг кежээлерни эрттирип, танцы, иитиыр, музыка болган оске-дээ болгунериңиң доктаамал ажылдаарыңга чедип алган. «Чодураа» колхозтуң баштаар черн колэз Культура бажыңының материалдыг базазын улам быжыглаар, ацаа музыка ересктелери ажыг-үеп болган оске-дээ дериглерни садыл алыр талазы-биле акша-көредиини үндүрүп, мында ажылдап турар кадрларның амыралчүүттелгезиниг доктаамал киүзегейни салып келгенин чүгаалаар керек.

Ийи дүн үргүлчүзин көрүлдениң түңнел концертиниге дээре дээш номерлерни шилип тура, жюри «Тес-Хем» совхозта бригадир Бичө-оол Доңгуй, Артыпа Сарыг-ool ышкаш чогаадыкчы салым-чаңныг киижилерге чаа бижикчилер немежип, темэ болгаш утка-шынар талазы-биле батай эвес шүлүктерни номчаанын демдеглээн. Ылаңгыя Берт-Даг школазының өөренекчизи Надя Чамыяңның «Орус эжимге», «Төрээн черимге ынакшыл» деп шүлүктерни эки бижиттингеп.

Ол ышкаш чаа-чаа талантыларны коллектив бүрүзүнден едип болур. Районуң харылаа конторазының ажылдакчызы Валентина Доңгак «Айлаңкужум», Берт-Даг школазының башкызы Күзек Бичө-оол «Чадаганым» деп ырларны күүседирге, залда чон диңмиттинг адыш часкаашкыларыр-биле үткүп турган.

Тес-Хем район моон мурнунда болган республика көрүлдезиниг танцы талазы-биле көскү черни эзлээн болгай. А бо удаада база-ла коллектив бүрүзүңүң-не программазында Совет Эвилелиниң улустарының ядзы-бүрү танцылары кирип турар болгаш күүселге талазы-биле-даа, ядзык-хептиг талантыгыраны биле-даа белеткелди алган. Эң ылаптыя республика болгаш зоңа көрүлдезиниң лауреаттары—«Пингвиннер» болгаш «Эзлдеңнаңгыраавы» деп танцыларның күүседикчилери оңаа көрүүтүг болган. Оларның аранында эмчи Лариса Бавр-оол, Лида Куулар, Галя Кара-оол олар эзлдек, чараш шимчээшкинниниң, иитикти сагыш-сеткил, ритма талазы-биле шын күүселдениң талазы-биле онаалаңып турган.

Ол ышкаш «уран сыгыртыкчының» районуң Культура бажыңының директору Александр Төгүстүң, а райкүскомуң чолаачызы Кирил Монгуштуң тыва сыгатты күүсеткени, «О. Шыналаа» совхозтуң кадарчыры Галина Седен-оолдуң Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. Пюрбүнүң «Чечек» деп шүлүглелиниден үзүктүүң ырларны эки болган.

Оол-биле чергелештир ырааш четпестерни демдеглээри артык эвес.

Районда салым-чаңаныг киижилер бар турбуже, көрүлдеге чаңгыс-даа музыкалыг номер чок болган.

Чамдык коллективтериниң концерт костюмнерия ала-шокар, тыва төнүзүнүң үр чокка кедер, чамдыкызы бөртөлиг, оскелери борт чок үүлү кээр. Чамдыкызының талазы-биле ансамбльдериниң киржикчилериниң чамдыкызы маңыктаашты, оскелери сапыктарзыг оңаш турар чорүктер эстетика, оцена культуразының талазы-биле көрүлдениң негелделерин хажыдып турар.

Чамдык бот-тывыңгыр уран чүүл удуртукчулары үш (трио), дөрт (квартет), беш (квинтет), алды (секстет) үлүүт ырларны күүседириниң негелделерин ам-даа недир ылбейн турары комудаңчыг. Чижээ, дөрт киижи үүлүп келгеш, кайдыг-бир ырны чаңгыс азы ийи үнге күүседип каарга, ону квартет деп саналас болгай.

Мыңдыг номерлерни белеткээрге, тускай билиглиг киижилериниң, музыка школаларының башкыларының, улусчу чогаалдыга бөлүңүнүң, уран чүүл училищезиниң ботгуут дузазы дарый пегеттинип турар.

Тес-Хемниң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтери белеткелин улам эңижиткеш, республика көрүлдезиниге чедиишкинниг киржириңге идеген болур.

А. САЛЧАК.
Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң удуг инспектору.

Львозтуң немец-фашист эжелекчилерден тостаандан бээр 30 чыл болган.
ЧУРУКТА: Львов Совет Армиязы алдар тураскаалы.
В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозы.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

В. ЧАДАМБАНЫҢ «Бээр туруңар, көрээлиңер» деп фотоэтюду.

ЭЗИМДЕ ЧАЪС

Агния БАРТО

Бөлүк дубтар дөстериге
Моогу чыып чорувуста,

Хенертен бо чаап келдя!
Хемчигештер агып батты!

Дыка топтап көрүп тур мен:
Дызырткайның, силгиленгеви.
Будук-сиген эглиңнештп.

Муңгаш эзим кок суг болду.
Ырлаым үрсп, дааш-даа
дендээн.
Ылым-чылым туруптувус.

Хамык машты хады, чазы
Хайыра чок үлдап турду.
Бүрүлерни сылдыраткан

Бүүлээн хатка сывыргадып.
Тудуп, чыгган моогу-даа
чок.

Думчук-биле дамды дозуп,
Чайык чаъстыг эзимни каап
Чанып келген, бо-ла-дыр бис.

Очулдурган Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

УТПА, ДИИС

Карацгы дүн дүшкен-дир.
Хамык улус удаан-дыр.

А сен чүге, диспейнин,
Ан-даа маннап туру сен?
Мээң-биле ойнаксаар.

Меңи чанап тур сен бе?

Удуур уе келгенин
Уттупканың ол-да бе?

Орун-дөжек хозучче
Ойлап кирбейн, уяу, диис.
Ойнаар уе даарта кээр.
Ону черле утпа диис!

Ч. КАРА-КУСКЕ.

Солун үүл

АЯН-ЧОРУКЧУ БОЛГАШ МАМОНТ

Амурнуң чурт шинчилээр музейинде чаа чүүл—мамонт дизи кэстүп келген. Ону Чукоткадан тыпкан болгаш ийи хире килограмм дөңгелиг.

Ооң тыныжын төөгүлүү мындыг. Химиктер хоорайның чурттакчызы, бызаңчы-бетонщик Александр Реутов Амур хемни дургаар аян-чорук кылып чораан, ийи кезүүрел «Ледокчу» дээр совхозтуң прораны Виктор Шолохов-биле ужуражып берген. Виктор тундраға шилээдел чораан. Чукоткаже ээп чыткан бар чоранок чүве-дир. Реутов аңаа Амурда Комсомольскиниң дүмжизи болуур бодунуң хоорайының дугайын, улусчу музейиниң дугайын чугаалап берген.

Удаткан чок-ла музейге бедик чедип келген. Бир муң чыл мурнунда чуртталп турган денгиз улуг амытаның бижин балыкчылар Чаун даар хемниң аксынга четкилеп турганы, шуптуп келгеннер.

Чурт шинчилээриниң музейи ол ышкаш хоорайның чурттакчыларында дыка ит-сураглыг. Ону тургускан, уруглуг удуртуп келген кижи—Александр Реутов боду ол болур. Ол музейге дөрт муң ажыг янзы-бүрү ховар чүүлдерни тыпкан, музейге белек кылдыя берген.

В. ШЕВЧЕНКО.
СЭТА-ның корр.

АМУРСК.

ЧЕЛЭЭШ

Рассказ

Чай-даа келген. Омак-хоглуг хөлчок апарган. Бис пионер лагеринге даштанып эгелевис. Лагеристи «Челээш» деп адап алган бис. Ону шнчаар адаанийла ужур-ла бар. Бистиң лагеривис кончуг бедик Шанчыг даажың белиндө погаан шыхта. Ол шыхты долгандыр-ла долбегер ногаан ярыг. Ярыг иштиче кире бээрге, чараш-ла! Кызыл-кызыл даттыр чоргаар болгаш хонуг-хонуг тургулаар. Бора-бора, хүреп-хүреп талдар чинрбейлерии суда салып, бадыргылавкан, класчараш көзүлгүлээр. Мында чодуралар база, энмежок. Чодураазыг чыт алаак-шималдарны шыва алы бээр. Оът-сигеннииң, чечек-шимистиң ол чулуксуг чаагай чидындан кижи кайгамчык хөлгүг, чинк-сергек апаар.

Бо аригда долгандыр база бар. Шала күүсээр оларны көөр болдунарза, кайган-ла каар силер. Долаалалар дүтпе кызыл-хүреп, мында ажылдап турар кадрларның амыралчүүттелгезиниг доктаамал киүзегейни салып келгенин чүгаалаар керек.

Агаар-бойдузу мындыг магалыг черге пионер лагерни кайчап тургуспас боор!

Ол-даа шиидиг-дыр. Чайын диңмирээшкиниг чаъстар бола эртер. Шээнаг бажыңга кара-кара булуттар диргени берген соонда, ол-да. Шай-даа хайындырым четпес. Кызагайнып, диңмирел-ле үнер. Чайык-кулук-даа келир. Диңмирээрге, чамдыкта коргунчуг-даа. Шанчыгның салым-туругдары сирицейнин, шыдаппайн тигленип, чарлып турган ышкаш сагындырар.

Диңмирээшкиниг чаъс удатпас. Бир кезек кызаңнап, диңмирел, шиледир кудуп чорүй, эрте тона бээр.

Ийи-чаңгыс дымыралып турда-ла, бис үне халыыр бис. Чаъс соонда агаарның арыын кандыг дээрнл! Кижи тынарга, көрек шиги хос-шолээн ышкаш болгулаар.

Оюк-делик булуттар аразындан үүн чайыннадыр хүннер келир. Ынчан долгандыр коөргелиишпэн бүрүлеринде, чечек чимистериң баштарында шаанаң мондүлейниң, кылындайның чыткылаар. Хөлбегер ногаан ярыг чүүүл кавакан, улам шинк хостүп турар.

Кудуушкун соонда чедп чүүл челээш бистиң лагеривистиң арыынын кырында турүптар. Ооллар, уруглар шуптувус ону хөлчок-ла чарашсынар бис.

Пионержи лагеривистиң «Челээш» деп алы ооң тывылган.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗ

1974—75 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ЧУРТТУҢ КООПЕРАЦИЯ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНЧЕ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

НОВОСИБИРСКИНИҢ СОВЕТ КООПЕРАЦИЯ САДЫЫНЫҢ ИНСТИТУДУ

Хүндүскү болгаш бот-өөредилгениң бирги курузунга дараазында мергежилдерге:

үлетпүр барааннарын садыгларын организастаары, товароведениези;

аъш-чем барааннарын садыгларын организастаары, товароведениези;

хөй-ниити чемненилгезиниң технологиязы болгаш организациязы;

садыгның экономиказы;

бухгалтер үчёзу.

Өөренириниң хуусаазы 4 чыл, технология факультединге 4 чыл 10 ай. бот-өөредилгелиг салбырга 5 чыл.

Институттуң ректорунга шилип алган мергежилин айытпаан билдириишкиннерни июль 31-ге. Бот-өөредилге салбырынга август 24-ке чедир хүлээп алыр. Конкурстан ашкаар болгаш бот-өөредилге салбырынга кирерлер билдириишкинни Тыва республикага дужаар болгаш июль 15-дан 28-ке чедир белеткелди эртер.

КРАСНОЯРСКИНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

үлетпүр барааннарының товароведениези;

аъш-чем барааннарының товароведениези;

бараан саарылгазының планнаашкыны;

бухгалтер үчёду;

үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының товароведениези мергежилдерге ортуман эртемниглерни хүлээп алыр.

Товароведение салбырынга орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле, планнаашкын болгаш бухгалтер салбырынга — математиказа аас-биле. орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) экзаменнер дужаар.

БАРНАУЛДУҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

аъш-чем белетиээриниң технологиязынга 10 класс доосканнарны хүлээп алыр.

Орус дыл болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле экзамен дужаар.

ИРКУТСКИНИҢ ӨЛҮК БОЛГАШ АЛГЫ-КЕШ ТЕХНИКУМУ

өлүк, алгы-кеш болгаш малдан чиг-этгиң товароведениези;

аңныыр ажыл-агыйы болгаш аң өстүрери;

кодээ ажыл-агый продуктуларының товароведениези деп мергежилдерге хүлээп алыр.

8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математиказа аас-биле, 10 класс доосканнар орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле экзамен дужаар.

УЛАН-УДЭНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

хлеб бышырарының технологиязынга хүлээп алыр.

Техникумнарга кирерлер директорнуң адынга билдириишкинге эртемниң дугайында документизин (бодун), өөренип азы ажылдап турганының дугайында характеристика, долчу намдарын, кооперация черинден өөредип чорутнан бижиин, № 286 майын ёзугаар эмчи, чурттап турган черинден шынзылгаларны; күш-ажыл дептеринден ушта бижилгени, 3Х4 хемчээлдиг 5 фото-чуруктү, шалыкының дугайында шынзылганы кожар.

* * *

Өөренир күзелдиглер документилерин Тыва респотребсоюзтуң кадрлар килдизинге июль 31-ге чедир дужаап болур. Адреси: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 38, телефоннары: 27-24, 55-58.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

Республиканың «Урожай» эки тура спорт шнитилелиниң волейболга бирги черн дээш маргылдаа Кызылга үш хүн үргүлчүлээн доозулган. Макаа зоналарга тинлекчи болган командалар ойнаан. Ынчангаш түңнел окончарга 30 улустарындан Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин, а керээжеңнерден Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем, Каа-Хем райондарының командалары киришкен.

Эр улустан Бай-Тайга биле Эрзиниң ойнакчылары шөлче үнүшкен. Солун спортчу чидиг демисел эгелээн. Оюнчуг эгезинден бай-тайгажылар инициативаны холга ап, боттарының таллакчыларын, камгалакчыларын шын туруштарынга бижыглап, чараш ойнаан, эрзинчилерни ийи улаштыр уткан. Ынчалза-даа Эрзин районуң командазының дуржулгалыг волейболистери бар арга-мергежилдерни долузу-биле ажыглап турган, ужуражылганың саны 2:2 кылдыр деңнештирип алган. Шиитпирлиг бешки оюнгө база катап Бай-Тайга командазының ойнакчылары тергиндеп, удурланыкчызын 16:14 санга улуп алган. Иниги сан 3:2 болуп, бай-тайгажылардың тинлелгези-биле доозулган.

Барыын-Хемчик биле Улуг-Хем районуң командалары шөлче үнүшкенин судук-тайылсырлакчы чарлапкан. Баштай Барыын-Хемчик, лэрээзында Улуг-Хем тинлээн, удуг санын деңнештирип алган. Ооң соонда «Урожай» эки тура спорт шнитилелиниң эрткен чылдарда үш дакпар ченпнону Барыын-Хемчик командазы улаштыр-улаштыр 2 утказ. Баштайгы тинлелгени чедип алган. Ылаңгыя дөрт дугаар оюнда улуг-хемчилерни чергда алыспаан. Ол команданың ханда эмчи Лариса Бавр-оол, Лида Куулар, Галя Кара-оолдар эзлдек, чараш шимчээшкинниниң, иитикти сагыш-сеткил, ритма талазы-биле шын күүселдениң талазы-биле онаалаңып турган.

Ол ышкаш «уран сыгыртыкчының» районуң Культура бажыңының директору Александр Төгүстүң, а райкүскомуң чолаачызы Кирил Монгуштуң тыва сыгатты күүсеткени, «О. Шыналаа» совхозтуң кадарчыры Галина Седен-оолдуң Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. Пюрбүнүң «Чечек» деп шүлүглелиниден үзүктүүң ырларны эки болган.

Оол-биле чергелештир ырааш четпестерни демдеглээри артык эвес.

Районда салым-чаңаныг киижилер бар турбуже, көрүлдеге чаңгыс-даа музыкалыг номер чок болган.

Чамдык коллективтериниң концерт костюмнерия ала-шокар, тыва төнүзүнүң үр чокка кедер, чамдыкызы бөртөлиг, оскелери борт чок үүлү кээр. Чамдыкызының талазы-биле ансамбльдериниң киржикчилериниң чамдыкызы маңыктаашты, оскелери сапыктарзыг оңаш турар чорүктер эстетика, оцена культуразының талазы-биле көрүлдениң негелделерин хажыдып турар.

Чамдык бот-тывыңгыр уран чүүл удуртукчулары үш (трио), дөрт (квартет), беш (квинтет), алды (секстет) үлүүт ырларны күүседириниң негелделерин ам-даа недир ылбейн турары комудаңчыг. Чижээ, дөрт киижи үүлүп келгеш, кайдыг-бир ырны чаңгыс азы ийи үнге күүседип каарга, ону квартет деп саналас болгай.

Мыңдыг номерлерни белеткээрге, тускай билиглиг киижилериниң, музыка школаларының башкыларының, улусчу чогаалдыга бөлүңүнүң, уран чүүл училищезиниң ботгуут дузазы дарый пегеттинип турар.

Тес-Хемниң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтери белеткелин улам эңижиткеш, республика көрүлдезиниге чедиишкинниг киржириңге идеген болур.

А. САЛЧАК.
Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң удуг инспектору.

Чаа рекордтар

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң бирги командазының спортчулары Кира Бойко, Елена Захарченко, Татьяна Газова олар чурттуң бирги чери дээш болуп турар боодалга маргылдаазынга ССРЭ-ниң чаа рекордун тургускан. 50 метрге чаңгыс аай хевириниң биче калибрлиг винтовказындан чыда кара боолаары. 1.778 санны аткан. РСФСР-ниң шилиидек командазының мурнунда тургускан рекордудан ийи сам ашкан.

Чепсектиг Күштериниң бирги командазының В. Трошин, А. Кузьмин, М. Зюбко, И. Бакалов составтыг дөрт снайперказ-либрлиг пистолеттери-биле 25 метрге черге шимчеп турар кара боолаарынга Бүгү-эвилелдиң чаа рекордун тургускан. Олар 2.373 санны аткан, бо мурнунда рекордтан бир сам ажыг болган.

Армейжилериниң ийнги командазы чаңгыс аай хевириниң биче калибрлиг винтовказы-биле 50 метрге кара боолаарынга ыыларваан, 2.305 санны аткан. Эрги рекордту алды сам эңижиткен. Г. Алшеров, Е. Сазонов, Е. Холошанов, С. Леусенко олариның спортчу чедимнигнин ылгыт болган.

Телевидение

ИЮЛЬ 30-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Калиф-аист». Уругларга фильм. 19.10—Телемедээлер. 19.25—«Тургузукчулар». Телефильм. 20.15—«Беш чыл зорткү чылы». Дэмчидылга. 21.15—«Таволганың шаажаңды». Телефильм. 21.25—Телемедээлер. 21.35—Чарлалдар, реклама. 21.40—23.05—«Ханнығ кудаа». Телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чер кырынга чурттаага дээш» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өг-бүлеге аас-кежиин» 15.00, 16.50, «Кандайзар хаамнаашкыны» 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 9.30, 11.20, «Мен—Т. М. Шаннвалов...» 15.00, 18.40, «Сибирэжи ирей» 13.10, 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Диканька чанында суурга кежээлер» 12.00, «Томаск» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Хар кадыы» 15.00, «Чараш драгуннуң ужураадары» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «Сагыктыг диктиң чаа улачуушкуннары» 16.30, «Доктор Калининкованың хүн бүрүзү» 18.00, 20.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, хөгжүм-шиин театрының партия, профсоюзтар организацилары. Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели, хөгжүм-шиин театрының директору Александр Чамзымович КЫЗЫЛ-ООЛДУҢ огаа-ондакка тазарышкын мөчүзүнүң дыңнатышаан, ооң өг-бүлезиниге, дөргүл-төрелдериге болгаш ооң киижилериге хамы сагыш-сеткилин илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчуур. бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63. редакторнуң орлакчыларының 35-24. пропаганда киллизинин 23-51. сарыысалгалыг секретарьның 23-35. партийн ажыларын киллизинин 37-13. культура киллизинин 23-51. кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47. үлетпүр киллизинин 22-64. чагаа киллизинин 41-27. информация база совет турғуут киллизинин 20-60. бухгалтериянын 31-75. корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонга долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАН ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 903

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ооң үндүрер чер.полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчуур, бажың № 1). ТС—00328

Кр

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 178 (9552) | Среда, июль 31, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезилеттингеш. | Өртээ 2 кол.

ШЫНААЛАРГА БРИГАДАЛАР КЕРЭЭЛЕРИ-БИЛЕ

Тамбов районуң «Амурчуң партизаны» колхозуңу мал чемин шыгжамырларынга хүвүүң-не 70 тонна сенаж киргеш болгаш 200 тонна сенаж кирип турар. Ол дээрге, планнаванындан барык-йӊ катап хөй-дүр. Ол — Амур областа мал чемин белеткээр талазы-биле эң бедик көргүзүглериниң бирээзи. Ол колхоз ам белеткээр бир янзаа онаавышаар дөрт тонна сенажты болгаш-йӊ тонна ситенни белеткеп четтингенкен.

Колхозтуң кол агроному Анатолий Алексеевич Филимонов мынча дээн:

— Мал чемин чедиишкиниг белеткеп алырывыска бригаданың керээ ёзугаар ажылдаары биске дузалап турар. Ынчангаш мал чемин белеткээр дөрт тускай бригада ажыл-агыйбиле керээ чаргаш, кылыр ажылдың хемчээлин, хүүсаазын болгаш шаңнал-макталдың сан-түңүн мында шуут тодаргай айыткан. Кижилерге төлевирин оларның кылган ажылының хемчээл санындан болгаш шынарыкдан хамаарыштыр берип турор. Мында мал чеминиң белик сорттуг болуруң база белеткел ажылының хүүсаазын кайы хире кызырганын барымдаалап, немелде төлевир бээрин база айыткан.

Шык-шынааларга ажылады шиңээр организастаарының аргазы ажыл-агыйга дораан-на быжыта бербээн. Элээн каш чыл мурнунда ажыл-агыйга боду чайгаар бүткен чүгле 700 гектар одар-белчиир шөлүг турган. Оларның бээн чамдык кезиниң малгаш-баларын, чиңгилээш чер турган чүве.

Колхозтуң чаа кол агроному келгеш соонда колхозчулар бодуу бүткен шык-шынаа черлерниң чайгаар үнген объ-ситенниң долуу-биле алыр, ол черлерни чиңгилер дээш ёзулуг ажылдай киргизгеннер. Чаңдан шыгжамырны даавыжыдан тура тыртып, 300 гектар черниң малгаш-баларын кургатканнар. Мурнунда хөзээн продуктуну берип турган черлерни эмнилеп, ажыглаага киргизиниң түңнелиниде ситен кезер болган мал одарладыр шөлдериниң хемчээли 1500 гектар чедир кыскарган. Ол шөлге чемничидилгени төлеп, үштүң ийи кезиниге хөй чылда үнер ситенни тараан. Ооң соонда шөлдериниң продуктулуу 7—10 катап улгаткан.

Колхоз баштаар чери бригадаларның материалдыг байдалын быжыглаарының дугайында база сагыш салган.

Ол бүгүнүң түңнелинде: чартык чыл дургузунда бир инектең-не эрткен чылдың ол-ла үезинде турга-шылаң чартык төрээн хөй сүттүг саан алган.

Амур область.

«Амурчуң партизаны» колхозу.

А. КРИВЧЕНКО.
(СЭТА-ның корр).

КОНТРОЛЬГА АЛЫР ЧУГУЛА ОБЪЕКТИЛЕР

Төвүн беш чылда бистиң чуртка аныяктарның бүтүн-ниити ортумак өредилгезинче шилчилгени бурун дөзээр деп сөрүлганы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айытнан. Ол улуг сөрүлганы чедиишкиниг боттандырары өредилге-кижизидилгениг ажылдың шымарын бедидери, аныяк салгалдың күш-ажыл белгаш күш-дамыр дадыгыышкынын эжиндеринге чергелештир школаларның болгаш уруглар албан черлериниң материал-техниктиг базазын быжыглаарындан кол хамаарыжыр.

Ол дээрге чүнүң-даа мурнунда беш чылдың болгаш ооң тодарадыкчы чылы — 1974 чылдың мурнуе планында киргеш школаларның, культура болгаш уруглар албан черлериниң тудуун эки шынарлыг кылыр хуусаа бетинде мурнуе комиссиязынга хүлээдирип болур.

Өредилге черлериниң тудуун калбартыр талазы-биле сөөлгү чылдарда бистеө алган чүүлдер кылдынган. Ылаңгыя кодээ черлерде механизастаттынган колонналар тудугжуларының туйыбу-биле ийи-үш каът уляг школаларны тудуп эгелээнин өредилге черлериниң тудугларын калбартырын хандырып турар. Ынчалзажок бо чугула объектилерге көрдүнген капитал салыышкынналрның барык чыл бүрүде чедир шиңгээттинмейн турарын четпес деп демдеглээр херек.

1974 чылда республиканың чырыдыышкын системазының объектилеринге 4,5 млн. ажыг рубльди шиңгээдири уляс ажыл-агыйының планында көрдүнген. Ол түңнүң иштинден 4 млн. рубль тудуг-монтаж ажылдарын кылырынга ажыглаттынар ужурлуг.

Чылдың 7 айлары дөөступ турар. Чырыдыышкын системазынга көрдүнген хөреңгилериниң (чартык чылдың түңнели-биле алыога) чүгле 34,6 хуузу шиңгээттингеп бөөп турар. А школаларны тударының болгаш оларга дериг-херекселдерни монтаждап тургузарының чыл планы 37,3 хуу күүсеттинген ийиңге, азы чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 3 млн. хире рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр апаар. Ынчаарга өредилге албан черлериниң тудуун боттандырып турар организацияларга хамаарыштыр алырга, «Тыва тудуг» трест бодунга хамаарышкан планын 52,7 хуу, «Тыва көдээ тудуг» трест — 41,6 хуу, Совхозтарның будурүлге каттыжыышкыны — 29,6 хуу, «Тыва септелге тудуг» трест — 22 хуу, Көдээ амыл-агый министерствозу чүгле 19,7 хуу күүсеткен бөөп турар. Чырыдыышкын министерствозу бодунуң шугуму-биле кылыр школаларының планын 52,2 хуу күүсеткен.

Үстүнде чурагайлардан алгаш көөрге, уляс ажыл-агый планында көрдүнген чугула объектилер — школаларның тудуу кончуг ооңгуг чоруп, дүвүренчиг байдалда туруп турар. Тудуг ажылдарын дүрген чорударының эң-не элтиг үезі чылдың бирги чартыының дургузунда школалар тудуунуң орту бөзин четпээнин бо чугула объектилерже чамдык партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының талазындан чегүүр ынчээнгейни салбайн келгенин хөреңгилеп турар.

Өредилге чылы эгелазырынга чедир бир ай хире үе артнан. Бо үениң дургузунда 2480 өреникчиге школаларны, 2424 дөрбелчин метр ниити шөлдүг интернаттарны, башкыларга 3100 дөрбелчин метр шөлдүг чурттанга башыңарын бистиң тудугжуларывыс ажыглаага бүрүн дүмаараан турар ужурлуг.

Чер-черде партия организациялары, кодаз Советтер тудуг организацияларының удуртучулары, чырыдыышкын системазының ажылданчылары-биле кады туттунуп турар школаларны өредилге чыдынның эгезинге чедир дөөзарын хандырар организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарның график-планын тургузуп, түстүе бригадаларның кылган ажылын хүн бүрү түңнеп, оларның ортузунга социалистиг чарыштыг төдаргай кылдыр организастаар херек.

Ындыг турбуже чамдык черлерде бо ажылды ам-даа чогуур негелдезинге чедир организаставаан. Маңаа хамаарыштыр Кызылдан ийи чимиентти көргүзүп болур. Ноктей суурда 320 өреникчиге школзны эртнен чылын-на ажыглаага киирер турган. Ол бо чылче шиңчип келген. Амгы үеде ооң тудуу барын дөөступ, монтаж болгаш штукатур ажылдары калбарган. Кижи нүүүн-даа ында четчир санныы-биле мөөңнээн. Ынчалзажок одаага системазын, механизацияны база шеверлея ажылдарын кыымар кажан дөөзарының төдаргай графиги чок, көргүзүг сангыралары-даа көлүбес. Ажылды ындыг янзы организастааны объектини ажыглаага дүмаар үе чоокшулап ирда чамдык бергедээшкиннерге таварыштырып, буу-хаа дүвүрээр чорумка чедире бээр.

Хоорайның Рабочая болгаш Каа-Хем кудумчуларының булуңунда дөрт иаът улус школаның ханазын К. Зуевке удурткан комплексистиг бригада салып доозкан. Спорт залын болгаш иөл көрпүстүң дээвирлерин шывар улус паиталарның болгаш бетонның чедишлейн турары тудугжуларга саат ужураштырып турар. Ханалары бүрүн салдынган бо объектини кышка удур чылыглаажы, шеверлея ажылдарын чорудары дээн ышнаш айтырыглар ам-даа шиитпирлеттинмээн. Бо тудугда байдалды хөөркүүскен база хөөрайның болгаш республиканың чырыдыышкын системазының ажылданчыларыг үргүлүнүң кичээнгейинге ээлээ чогуур.

Школа объектилериниң тудуун шыңгыы контрольга ап, өредилге чылының эгелээринге чедир оларның ажыллалга дужаатгынган турарын чедип алыр дээш черчерде партия, совет органнар болгаш тудуг организацияларының удуртучулары база чагынчылар төдаргай хемчеглерни алыр ужурлуг.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ-ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

СЕЗЕН ТОННА ЧЕДИРЕР ДЭЭШ

Моондактар кылдыр беле баглаары, хөлегеге кадырган будук-бүрү малга эки хоолулуг, витаминниг чем. Бүрүзүг чинрбейлерни кышкы үеде кандыг-даа мал, ылаңгыя чаш хураганнар чиир. Малдың күш-депгилдезинге аажок таарымчалыг мал чеми.

60 тонна будук-бүрүнү кезип, моондактаары, кыштагларга чедирип белеткээр онаалда мээн удуртканым бригадаңын мурнунда салдынган. 39 кижи составтыг бригада Терехтинскиниң ажылдап эгелээн.

Бригаланың ниичилери мурнунда салдынган сөөзүгазың өредиг күүседир дээш ажылдап турар. Будук-бүрү белеткелинче кирге-де он ажыг хонук артып тур. Бо аразында 60 тонна будук-бүрүнү белеткээш, 21 кыштагларда чедиридивис. Колхозтуң бүтү малының кыштагларын будук-бүрү чемнер-биле бүрүн хамаарып бригаланың ажылниичилери дугуруушкан. Ынчангаш онаалавыстан 20 тоннаны ажырып, ниитизи-биле 80 тонна будук-бүрүнү белеткээр деп чаа социалистиг хүлээлгени алдывыс.

Будук-бүрү белеткелиниге аныяк ниичилерден кымны багай, кымны ажы ажылдап турар кижи бооп. Шүүлү ооллар-даа, кыстар-даа эрес-кежээлер. Ынчалза-даа оларның иштинден чамыктарны адап демдеглекселиң. Чижээ, Роза Тулуш, Рада Монгуш, Валерий Монгуш, Света Монгуш, Люба Монгуш, автомашина чоланчызы Николай Монгуш болгаш оон-даа өскелер ам-не кызымак ажылдааннар. Коммунист Оюржак Сайын бригадага товарлап, амданныг аъш-чем-ни малгаш-баларын, чиңгилээш чер турган чүве.

Колхозтуң чаа кол агроному келгеш соонда колхозчулар бодуу бүткен шык-шынаа черлерниң чайгаар үнген объ-ситенниң долуу-биле алыр, ол черлерни чиңгилер дээш ёзулуг ажылдай киргизгеннер. Чаңдан шыгжамырны даавыжыдан тура тыртып, 300 гектар черниң малгаш-баларын кургатканнар. Мурнунда хөзээн продуктуну берип турган черлерни эмнилеп, ажыглаага киргизиниң түңнелиниде ситен кезер болган мал одарладыр шөлдериниң хемчээли 1500 гектар чедир кыскарган. Ол шөлге чемничидилгени төлеп, үштүң ийи кезиниге хөй чылда үнер ситенни тараан. Ооң соонда шөлдериниң продуктулуу 7—10 катап улгаткан.

Колхоз баштаар чери бригадаларның материалдыг байдалын быжыглаарының дугайында база сагыш салган.

Ол бүгүнүң түңнелинде: чартык чыл дургузунда бир инектең-не эрткен чылдың ол-ла үезинде турга-шылаң чартык төрээн хөй сүттүг саан алган.

Амур область.

«Амурчуң партизаны» колхозу.

А. КРИВЧЕНКО.
(СЭТА-ның корр).

МАЛ ЧЕМИНГЕ

Биче сеткилдиг, ажыл-ишчи К. Ондарны «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыннары хүндүлээр. Кандыг-даа ажылды аңаа дагзып каавга, ол ыяап-ла күүседир чанчылыг.

— Бо чылын совхозтуң хөөү-шөлеринде ситеннин үнүжү хирелиг болгандыр. Ынчангаш, ниитиниң малынга четчир санныг ситенни белеткээр дээш кижи бүрүзү бодунуң үлүг-хүүзүн киириштирер чүвүлүг — деп, Кордай-оол Шири-Санаевич чугаалап орар.

Мал чеминиң белеткелиниге К. Ондар чылдың-на иженкейлиг киржип турар. Бо чылын ол база-ла мурнунгары чанчылын ёзугаар ситен кезин белеткээри-биле эртенинң-не Суг-Аксы суурнуң чанынга чаагай объ-ситен үнер шөлүг суттарын эгелээн.

Кордай-оол Шири-Санаевич төвеен совхозуу «Сүт-Хөлге» 14 чыл дургузунда хүнзаалакчылаан ажылдан келген. Оон ажылдап турары МТМ-ниң коллективи мал чеминиң белеткелиниге эртнен чылын идепкейлиг киришкеп, совхозка 93 тонна ситенни белеткеп, ол талазы-биле бирги черни эзлээн. Эртнен чылгы түнгедердең бүүү-авес көргүзүгүнү бо чылын база чедип алырынга ол коллектив бижыг бүзүредиг. Кызымак ишчи Кордай-оол Шири-Санаевич бо чайын 40 га черни суггарып алган болгаш 1 га шөлден-не 30 центнер ситенни кезип белеткээрин хүлээнип турар.

Совет Эвилелиниң хөй национадыг аңы-дүжүн өг-бүлезиниге Тываның эки тура-биле кадагыжыышкынының 30 чыл болуп сөөлге Б. Ондарның төлептиг белээ ол болуп.

Ч. МОНГУШ.

АЖЫЛ-ИШЧИ АҢЫЯКТАР

Ниитиниң малынга эки шынарлыг хөлек чемни белеткээр ажыл «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында организастыг шеглеп. Салбырга Бора-Тараа Бызанчыга удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазың . тургускан. Ажыл-ишчи аныяктар мал чеминиң белеткелиниге киришкеп өрестиг ажылдап турар.

Ситенчилер ортузунга культура-массалыг ажылды чөөрээр болгаш ситенчи бригаларның төпперин доозуп, плакаттар-биле шиңээр, хана сөлүннарны үнүрелеринге дузалажыр, ситенчилерге уран-чүүлүү бараалгадыр талазы-биле ажылгы Суктермаа Тас-оолга удуртканы Культура бажыкының ажылакчылары эки организастап турар.

Арыг-Бажының тура-соруткур, ажыл-ишчи аныяктарының баткы-хөлүүг ажыл-иженорай кежээге чедир ситен шөлдериниге тургузулаар.

Н. ТАНДЫ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РЕСПУБЛИКАНЫҢ РАЙОННАРЫНЫҢ БОЛГАШ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ АРАЗЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлези болгаш Облпрофчөвүлел мал чемнерин белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажыр көрген. Июль 29-та байдал-биле аларга, колхозтарда болгаш совхозтарда 21,3 муң гектар черниң ситенин кескен, 67,3 муң тонна ситенни белеткээн, азы планның 53 хуузу болуп турар.

Июль айның сөөлгү чартыында мал чемнерин белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка Каа-Хем районуң ажыл-ишчилери ээрге түңнелдерин чедип алган. Ында 3,2 муң гектар шөлдүң ситенин кескен, ситен белеткээриниң планын 6,2 хуу күүсеткен, 60 тонна сенажты база 400 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Республиканың ажыл-агыйларындан Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхоз мал чемнериниң белеткелин багай эвес чорудуп, ситен белеткээр планын 11,3 хуу күүселип, бүгү белеткээн ситенни тырып бооладаап, фермаларда чедирген.

Мал чемнериниң белеткелин «Тоора-Хем», «Саян», «Революциянын чалбыныжы» совхозтарда, Көдээ ажыл-агыйының дружуга станциязында, Каа-Хем районуң «Тинделге» колхозта эки чорудуп турар.

Ооң-биле чергедештир мал чемнериниң белеткелин республиканда ниитизи-биле коичуг хуу темпилер чорудуп турарын СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш Облпрофчөвүлел демдеглээн. Бай-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнарының болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары мал чемнериниң белеткелин боттарының болдунар аргазындан куду чорубуп турар.

«1974-1975 чылдарның кыштаглаашкыны үезинге мал чемнерин колхозтарга болгаш совхозтарга белеткээр талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң июнь 24-тең шиитпирин болгаш бо айгырыг талазы-биле күүседирин партия организацияларындан, колхозтарның боттарының шиитпирлеринде болгаш совхозтарның удуртучуларындан СЭКП райкомнары, райкүүскомнар кошках иглеп турар. Ооң түңнелинде, мал чемнерге белеткээриниң темпилерин күштелиирер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, райкомнарынга болгаш хоорайкүүскомнарга хүлээткен.

1974-1975 чылларның кыжыында ниитиниң мал ажылын четчир санныг чемнер-биле хандырар дээш мал чемнери белеткээриниң план-онаалдаарын чугаа чокка күүседири-биле дээштиг социалистиг чарыштың үлам-на калбарырын СЭКП хооркомунга, райкомнарынга хүлээткен.

Шин) шилчиир Кызыл тукту болгаш 250 рубль түңнүг акша шаңналын тыыскам.

Сенаж-салырының талазы-биле план-онаалданы күүседиринге, ситенни күштүг салгынадылышкын-биле кургалыринге, витаминниг ситен далганы будүрериниге, ситенни тырып бооладаап, кыштагларга сөөртүп чедиринге онза кичээнгейин салбышаан, мал чемнера белеткээриниң темпилерин күштелиирер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, райкомнарынга болгаш хоорайкүүскомнарга хүлээткен.

РОССИЯНЫҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

1974 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА РСФСР-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА РСФСР-НИҢ ТӨП СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улускa Кыйгырыынга харыы кылдыр Россия Федерациязының ажылчы чоннарыг тоску беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбай-биле цептеретken болгаш улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бүзүрүүшкүнүң база күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилерин дүргедедирип чедип алган. Чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деценелеп улам ынай бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээн хемчеглерин боттандырары үргүлчүлээн.

Сайгарылганың ниити хемчээлиниң болгаш продукциязының эң чугула хевирлериниң хөй иррүүзүн будүрериниң талазы-биле бирги чартык чыл үлетпүрге ажыр күүсеттингеп. Үлетпүр будүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези эрткен чылдың бирги квартальнга дең-зээрге чыл планында кирдүнген 7 хуунуң орнунга 8,1 хуу болган. Күш-ажылдың будурукчулуу чыл планында 6,1 хуунуң орнунга 7 хуу улгаткан. Үлетпүр продукциязының немей өзүлдезинің 86 хуузу күш-ажылдың будурукчулуун бедиткениниң күсели-биле алынган. Эртнен чылдың бирги чартыында турганынга бодаарга, үлетпүрге арыг өрүлга 11 хуу немей өскен.

Үлетпүрүнүң тус-тус адырларынга продукция будурери 1973 чылдың бирги чартыынга дең-зээрге мынчаар хевирлеп: электроэнергетика — 8 хуу, одаар чүүл үлетпүрү — 6 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү — 11 хуу, машина тудушкуну болгаш металл ажыллан кылыры — 12 хуу, ыыш, ишпин сайгарары ажыллан кылыр болган целлюлоза-саазын үлетпүрү — 3 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү 5 хуу, чиик үлетпүр — 3 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 10 хуу. Культура-амыдырал утталыышкынының болгаш ажыл-агый хереглелиниң баразынарын бүзүрери 9 хуу немей өскен.

РСФСР-ниң үлетпүр министерстволары база бүгү автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының үлетпүрү продукциязының сайгарарының чартык чыл планын ажыр күүсеткен.

1974 чылдың бирги чартыында республиканга министизиниң бүзүрген чүүлдер: электроэнергия — 290 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсадын кошкаштыр) — 185 миллион тонна; газ — 47,8 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 185 миллион тонна; автомобильдер — 783 муң кезек; тракторлар — 125 муң кезек; көдээ ажыл-агый машиналары — 804 миллион рубльге; комбайннар: тарга ажаан алыр — 41,3 муң кезек, картофель ажаан алыр — 4,4 муң, силос ажаан алыр — 8,7 муң кезек; бүгү хевирлериниң пестери — 3675 миллион дөрбелчин метр; даварыгга кылыглары — 5,2 миллиард рубльге; хем шлангтер — 170 миллион эжеш; эът (үлетпүрге ажыллан кылган) — 2,0 миллион тонна; мал сарыга — 527 муң тонна; шахтар — 21,3 миллион кезек; шыжаңак савалар — 235 миллион кезек, радиоприёмниктер болгаш радиолалар — 2,4 миллион кезек; телевизорлар — 1,8 миллион кезек; мотоциклдер болгаш мотороллерлер — 357 муң кезек.

Ынчалзажок чамдык будурүлгелер продукциязының сайгарарының, күш-ажылдың будурүкчүлүүн өстүрериниң болгаш мөөнөөшкиниериниң талазы-биле планнарны күүсеттизээн хем. РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыышкында демдеглээн.

Эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организациялары болгаш будурүлгелери эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедирипче үлгаган эртем шинчилелдерин боттандырган. Ынчангаш эртеминиң болгаш техниканың чедиишкиниерни будурүлгеге иеппередир талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырган. РСФСР-де эртем ажылдакчыларының саны 760 муң кижи ашкан.

Колхозтарга болгаш совхозтерга часка хөөү ажылдарын организастыг эртиргеп. Башгайгы саң-медээлер ёзугаар алырга, 1974 чылда дужудун алырынга тараан бүгү көдээ ажыл-агый культураларының тарыга шөлдери 125,8 миллион гектар болган. Эртнен чылдың хамаарышкан үезинге дең-зээрге, тарыга шөлүг 0,8 миллион гектар калбарган. Кырлыг-карзыны, ристя, тарымал-тоорукту, погаалары эртнен чылдаазындан элээн хөйүг тараан. Суггарылгалыг черлерде тарыга калбарган деп, РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыышында чугаалаан.

Эртнен чылдың бо-ла үезинге дең-зээрге колхозтарга болган совхозтарга эът будурери 12 хуу, сүт — 8 хуу, чуургалар — 12 хуу көвүдээн. Малды, кушту, сүттү, чуургаларны эртнен чылдың бирги чартыында күрүнеге сатканындан хөйүг саткан. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бирги чартык чылдың улус ажыл-агый планы ажыр күүсеттингеп.

Ажыллардың бүгү комплексизиниң азы-биле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүнениң болгаш колхозтарның капитал салыышкыннарны бирги чартык чылда 5,8 миллиард рубль болуп, эртнен чылдың бо үезинде турганындан 12 хуу көвүдээн.

Техниканың, минералдыг чемнигидилгелериниң болгаш мал чеми фосфаттарының эң чугула хевирлериниң хөй иррүүзүн көдээге бээриниң чартык чыл планы күүсеттингеп.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк саарылгазы 1,6 триллион тонна-километр четкен болгаш эртнен чылдың баштайгы чартыында тургандан 7 хуу көвүдээн. Харылзаа будурүлгелериниң (почтаның, телеграфтың, телефонуң, радионуң) продукциязының хемчээли 8 хуу немей өскен.

Күрүнениң капитал салыышкынарының күсели-биле бирги чартык чылда ниити өртекүнезин 12,5 миллиард рубль кол фондуларны ажыглалга киирген, ол болза эртнен чылдың бирги чартыындазындан 4 хуу хөй болганы ол. Бирги чартык чылда күрүнениң капитал салыышкынары 24,1 миллиард рубль болуп, 1973 чылдың ол-ла үезинге дең-зээрге 8 хуу көвүдээн.

Тудугга күш-ажылдың будурүкчүлүү 6,5 хуу немей өскен; тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң бүгү немей өзүлдези ажыллакчылар сомын көвүдетпейн турган, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедиткениниң күсели-биле чедип алынган.

Ынчалзажок республиканга ниитизи-биле кол фондуларны, чамдык будурүлге күчүлерин болгаш капитал салыышкынларны ажыглалга киирериниң планнары эдирер күүсеттинмээн.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының саны чартык чыл дургузунда орта-тумаа-биле 58,8 миллион кижи болуп, эртнен чылдың бирги чартыынга дең-зээрге 1,2 миллион кижи көвүдээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының айда орта-тумак ажыл төлевири 146 рубль болуп, 1973 чылдың бирги чартыынга дең-зээрге барык 5,5 хуу көвүдээн. Хереглелдиг ниитилел фондуларындан төлелгелерни болгаш чиигелделерни пенсиягга ажыл төлевирге 196 рубль четкен болгаш 5 хуу немей өскен. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 7 хуу бедээн.

Ажаалга кассаларынга чоонуң салыышкынары бирги чартык чылга 2,7 миллиард рубль көвүдээн.

Ниитиниң чемненилге черлериниң кижиштир алырга, күрүне болгаш кооперативтиг садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 54,7 миллиард рубль болган болгаш дең-шеттирген эртекгерге 1973 чылдың бирги чартыынга турганынга дең-зээрге 5,8 хуу көвүдээн. РСФСР-ниң садыг организациялары үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының планын 99,7 хуу кылдыр күүсеткен.

Эртнен чылдың бирги чартыынга дең-зээрге чоонуң амыдырал-чурттаалгазынга чедирип турар ачы-дуранның хемчээли республикага ниитизи-биле 8,9 хуу немей өскен, ооң иштинде көвүг черлерге — 12,1 хуу өскен.

Күрүнениң капитал салыышкынарының болгаш чурттага-тудут кооперациязының хөреңгилериниң күсели-биле шиити шөлүг 16,5 миллион дөрбелчин метр чурттага базыңнарын, азы чаагайжыды туттунган 320 муң квартираны ажыглалга киирген. Ынчалзажок чурттага болгаш культура-амыдырал тудуунуң чарлык чыл планы чедир күүсеттинмээн.

Россия Федерациязының чонунуң саны 1974 чылдың июль 1-де 133,3 миллион кижи болган.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Доржу О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	151
Сафонов И. П.	«Революциянын чалбыжы» с-з	Таңды	143
Оюмаа Д. Ч.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	136
Кам-оол Х.	«Ленинчи орук» с-з	Каа-Хем	132
Дадар-оол М. Л.	Дуржулга станциязы	Таңды	127
Чанзан С. К.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	125
Аик-Хээ О. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чеди-Хемчик	123
Дондул С. Б.	«Ленинчи орук» с-з	Каа-Хем	123
Баимдоо О. Б.	«Тиилелге» с-з	Таңды	123
Седен К. У.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чеди-Хемчик	122
Машпан К .Ч-Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з	—»—	122
Эртине С. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	—»—	121
Дагпаа О. А.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	121
Сооруна А. Б.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	120
Мазут А. Ш.	«Найырал» с-з	—»—	120
Сарен О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	120
Ээтей-оол М. Д.	—»—	—»—	120
Мурзуна О. Б.	«Сүт-Хөл» с-з	—»—	120
Дамбаадан Д. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чеди-Хемчик	117
Чимит-оол С. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	—»—	116
Чола М. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	—»—	116
Дамба М. А.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	116
Сагды К. Д.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	116
Зрес-оол О. Н.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	115
Арапчаа М. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	—»—	115
Сувандии М. Д.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	115
Мок С. Х.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	115
Чамбал-оол М. К.	«Сүт-Хөл» с-з	Чеди-Хемчик	114
Маадыр-оол К. Б.	«Октябрь 30 чылы» к-з	—»—	113
Натпит М. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	—»—	113
Балан В. М.	«Ленинчи орук» с-з	Каа-Хем	113
Мөңгүй О. Н.	Дуржулга станциязы	Таңды	113
Аик-Хээ О. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	112
Чүдүлмаа С. Ч.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	—»—	112
Ондар Д. О.	«Сүт-Хөл» с-з	—»—	112
Балдан С. С.	«Чаа орук» к-з	Эрзин	112
Рузанов Н. И.	«Революциянын чалбыжы» с-з	Таңды	112
Хураган-оол К. Б.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чеди-Хемчик	111
Ууртак Х. Н.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	111
Куртутбай О. Л.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	110
Доржу О. С.	—»—	—»—	110
Мөңгүш Н. С.	«Октябрь 30 чылы» к-з	—»—	110
Намбар-оол М. Х-М.	«Коммунизмче орук» к-з	Өвүр	110
Лопсан К. Д.	«Ак-Туруг» с-з	Улуг-Хем	110
Курседи О. С.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	110
Семис-оол М. С.	«Шамбалыг» с-з	Таңды	110
Насан Д. Б.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	110
Соцкая О. Л.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	109
Бадый К. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чеди-Хемчик	109
Мансур-оол О.	«Ленинчи орук» с-з	Каа-Хем	109
Чамзын Ч. У.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	109
Чамзырын К. Л.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	109
Ыдам-оол М. А-Н.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	108
Ашаа С. Д.	—»—	—»—	108
Очур-оол М. Ч.	«Чыраа-Бажы» с-з	—»—	108
ДоҢур О.	«Ленинчи орук» с-з	Каа-Хем	108
Кошпар-оол Н. Б.	«Шамбалыг» с-з	Таңды	108
Стульев И. Т.	«Революциянын чалбыжы» с-з	—»—	108
ШагдаҢ-оол М. К.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	107
Дембиней М. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	—»—	107
Баланай Х.	—»—	—»—	107
Хатылаи С. Ш.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	—»—	107
Намдаа О. О.	«Морен» к-з	Эрзин	107
Хуртуй-оол О. М.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	107
Ак-Лама Т. М.	«Ак-Туруг» с-з	Улуг-Хем	107
Бичe-оол Ш. К.	«Бүш-ажылдын хостуу» с-з	Улуг-Хем	107
Оскур С. Н.-Х.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	107
Баазан Х. М.	—»—	—»—	107
Адыг-оол Д. Д.	—»—	—»—	107
Дампай О.	«Сүт-Хөл» с-з	Чеди-Хемчик	106
Дамдын М. С.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	106
Кенден Х. Д.	Жданов аттыг с-з	—»—	106
Оюн С. Д.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	106
Чамзын К.	—»—	—»—	106
Оюмаа С. Ч.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	106
Дамзурун Е. П.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	106
Ондар С. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	105
Минчит-оол У. С.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	105
Кангыр-оол И. В.	«Улуг-Хая» с-з	—»—	105
Серен Д. Д.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	105
Дажитмаа О. Б.	«Ак-Эрик» к-з	—»—	105
Монгуш Ш. Д.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	105
Ондар Д.-С. Д.	«Тиилелге» с-з	Таңды	105
Дамдын-Дорму К.	«Кара-Хөл» к-з	Бай-Тайга	105
Манчин-оол К. С.	—»—	—»—	105
Ховалыг И. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	104
Кара-Сал Д. Х.	«Большевик» с-з	—»—	104
Саая Ш. Ч.	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	104
Хомушку Б. Д.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	104
Оюн О. И.	«Коммунизмнин херели» к-з	Таңды	104
Оюн Л. С.	—»—	—»—	104
Донгак Б. М.	«Малчын» к-з	Мөңгүн-Тайга	104
Муулар Б. Ш.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чеди-Хемчик	103
Самбу М. Ш.	«Сүт-Хөл» с-з	—»—	103
Оюмаа А. М.	«Искра» к-з	—»—	103
Белчаа М. Т.	«Морен» к-з	Эрзин	103
Дупчун Э. С.	«Чаа орук» к-з	—»—	103
Айкай Э. Ч.	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	103
Бай-Кара Ч. С.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	103
Оюмаа С. М.	«Тиилелге» с-з	Таңды	103
Тонин Д. Б.	«Малчын» к-з	Мөңгүн-Тайга	102
Оюмаа П. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	102
Мөңгүш Ч. Х.	—»—	—»—	102
Мөңгүш А. Н.	—»—	—»—	102
Ондар Х. Д.	Ленин аттыг к-з	Чеди-Хемчик	102
Оюмаа Д. Б.	«Искра» к-з	—»—	102
Оюмаа Х. И.	«Кызыл тук» к-з	Өвүр	102
Оюмаа С. К.	«Коммунизмче орук» к-з	—»—	102
Чертан Д.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	102
Данзырын И. В.	«Ак-Туруг» с-з	Улуг-Хем	102
Сат О. О.	«Найырал» с-з	—»—	102
Маскыр-оол Д.	—»—	—»—	102
Содип Б. Д.	Жданов аттыг с-з	—»—	102
Куулар Ч. Т.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	102
Оюн М. Л.	«Коммунизмнин херели» к-з	Таңды	102
Намы М.	«Моген-Бүрен» к-з	Мөңгүн-Тайга	102
Салчын Т .С-Д.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	102
Оюмаа Б. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	101
Донгак С. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чеди-Хемчик	101
Шивит-Дорму А. О.	«Торгалыг» с-з	Өвүр	101
Дамдын С. С.	Ленин аттыг к-з	Эрзин	101
Сотнам С. С.	Ленин аттыг к-з	—»—	101
Мөңдэн С.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	101
Дорму Д. Н.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	101
Сээн А. Б.	«Хемчик» с-з	Барыын-Хемчик	101
Оюн Х. Ш.	«Коммунизмнин херели» к-з	Таңды	101
Донгак Б. К.	«Малчын» к-з	Мөңгүн-Тайга	101
Седен К. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	101
Сонай Ш. С.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	101
Мөңгүш Д. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	100
Ховалыг Х-О. Д-Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	—»—	100
Мөңгүш К. Б.	—»—	—»—	100
Ховалыг Х. М.	—»—	—»—	100
Куулар Д.	«Большевик» с-з	Чеди-Хемчик	100
Ондар З.	«Сүт-Хөл» с-з	—»—	100
Донгак Б.	«Сүт-Хөл» с-з	—»—	100
Мөңгүш Н.	—»—	—»—	100
Мөңгүш К.	—»—	—»—	100
Бадын-Назын Х. О.	—»—	—»—	100
Саян-оол М. С.	—»—	—»—	100
Даваа Д. Д.	—»—	—»—	100
Ондар С.	—»—	—»—	100
Оюмаа О. Л.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	—»—	100
Ондар А. Ш.	«Искра» к-з	Чеди-Хемчик	100
Мөңгүш А. Ч.	«Коммунизмче орук» к-з	Өвүр	100
Мөңгүш М. К.	—»—	—»—	100
Мөңгүш Х. Б.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	100
Ховалыг Ч. Н.	—»—	—»—	100
Хомушку Ч. Д.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	100
Мок З.	Ленин аттыг к-з	Эрзин	100
Эренцей Ы. Э.	«Морен» к-з	Эрзин	100
Шулуу А. С.	«Чаа орук» к-з	—»—	100
Сагаачы Б. С.	«Чаа орук» к-з	—»—	100
Данда В. Д.	«Чаа орук» к-з	—»—	100
Балган М-Б. К.	«Коммунизмче орук» к-з	—»—	100
Ишкин А. А.	—»—	—»—	100
Идам-Сюрюн Б. Б.	—»—	—»—	100
Иргит К.	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	100
Балган-оол Н. П.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	100
Сотпам М. К.	«Ак-Туруг» с-з	Улуг-Хем	100
Ундун Д. С.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	100
Дорму М. Х.	«Ак-Туруг» с-з	—»—	100
Чанчыы С. Б.	«Найырал» с-з	—»—	100
Шоюн-Нова С. П.	«УТКА 25 чылы» с-з	—»—	100
Дажынган Т. О.	Жданов аттыг с-з	—»—	100
Сырат Б. Ч.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	100
Хомушку Б. А.	«Хемчик» с-з	Барыын-Хемчик	100
Хомушку С. С.	«Хемчик» с-з	Барыын-Хемчик	100
Кужугет К. А.	«Барлык» с-з	—»—	100
Кужугет М. Д.	—»—	—»—	100
Хомушку Д. С.	«Шекпээр» с-з	—»—	100
Комбу И. Ч.	«Моген-Бүрен» к-з	Мөңгүн-Тайга	100
Сагды Х. Х.	«Кара-Хөл» к-з	Бай-Тайга	100
Малчын-оол Х. О.	«Кара-Хөл» к-з	Бай-Тайга	100

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирин фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Сырат Т. Т.	«Революциянын чалбыжы» с-з	Таңды	112
Оюмаа С. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	107
Мөңгүш О. Д.	—«—	»—«	104
Мөңгүш Ч. К.	«Сүт-Хөл» с-з	»—«	103
Яндан Д. Б.	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	102
Аксенов В. С.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	100
Муулар К. С.	«Октябрьнын 30 чылы» к-з	Чеди-Хемчик	99
Чыман У. Ш.	Жданов аттыг с-з	Улуг-Хем	99
Саннинов П. С.	Дуржулга станциязы	Таңды	98
Оюн Ш. Ш.	«Коммунизмнин херели» к-з	Таңды	97
Оюмаа Д. Ч.	«Сүт-Хөл» с-з	Чеди-Хемчик	96
Сооян А. С.	«Чаа орук» к-з	Эрзин	96
Оюн О. С.	«Коммунизмнин херели» к-з	Таңды	95
Мөңгүш М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	95
Мөңгүш К. Б.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	95
Сат Ч. Ч.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	Чеди-Хемчик	94
Дамдин К. С.	Ленин аттыг к-з	Эрзин	94
Ынаалай Ч. С.	«Морен» к-з	»—«	94
Чооду Ш. Х.	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	94
Хомушку С. М.	«Хемчик» с-з	Барыын-Хемчик	93
Мок А. Т.	«Морен» к-з	Эрзин	93
Хатын С. К.	«Чаа орук» к-з	»—«	92
Донгак Б. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	Чеди-Хемчик	92
Ондар Д. Д.	—«—	»—«	91
Мөңгүш С. Х.	«Коммунизмче орук» к-з	Өвүр	91
Мэгывал Р. С.	Ленин аттыг к-з	Эрзин	91
Куден Б. К.	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	91
Ашак С. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	90
Ховалыг С. Д.	»—«	»—«	90
Згер Н. Т.	Ленин аттыг к-з	Эрзин	90
Нурзат Б. К.	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	90
Чаш-оол М. С.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	90
Бюрбюмаа Э. Э.	Жданов аттыг с-з	»—«	90
Данзурун И. С.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	90
Балчит С. С.	«Ак-Эрик» к-з	»—«	90
Иргит Ч. Д.	«Моген-Бүрен» к-з	Мөңгүн-Тайга	90

СААНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	1 инектен сагган сүт кг-биле
Алдын-кыс М. С-Б.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	Чеди-Хемчик	2015
Конобеевская Т. З.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1992
Долганина В. А.	»—«	»—«	1987
Матина Т. И.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1978
Дүнтүг О. Д.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	Чеди-Хемчик	1939
Гусакова А. К.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1753
Незаммутдинова Н. Н.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1744
Седипей З. А.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1679
Иванова Ф. К.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1658
Реедько З. С.	»—«	»—«	1655
Романова Л. Г.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1651
Семиранова Т. А.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1623
Хроменко Т. Н.	»—«	»—«	1604
Кочкина А. В.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1601
Ильцер З. Ф.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1575
Ензак Г. П.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1575
Ондар Б-У. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1567
Оормак З. К.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	Чеди-Хемчик	1543
Хайдывай Г. И.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1535
Иргит Н. С.	»—«	»—«	1528
Круглова Д. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1516
Темникова Н. Ф.	»—«	»—«	1514
Тимшина М. П.	»—«	»—«	1504
Молчанова В. И.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1493
Кара-Сал Д. Ш.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	Чеди-Хемчик	1485
Ошлакова Н. Н.	«Россия» с-з	Таңды	1465
Кыргыс С. Т.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1444
Донгак В. К.	»—«	»—«	1444
Сат М. А.	»—«	»—«	1428
Шелепова М. Т.	«Революциянын чалбыжы» с-з	Таңды	1419
Монгуш М. О.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	Чеди-Хемчик	1394
Хунапай Е. К.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1390
Дюбина А. И.	»—«	»—«	1389
Волошина Н. А.	«Саян» с-з	»—«	1388
Адарченко В. Н.	»—«	»—«	1386
Глушкова Р. П.	»—«	»—«	1378
Баранхи А. Ч.	»—«	»—«	1338
Попова М. К.	«Кызыл тараачын» с-з	»—«	1336
Мавды Л. С.	«Саян» с-з	»—«	1330
Захарова А. А.	»—«	»—«	1302
Беспалова П. П.	»—«	»—«	1300

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонуута немелде ленди грамм-биле
Хомушку Б. Х.	«Революциянын чалбыжы» с-з	Таңды	1099
Оюн Н. М.	»—«	»—«	990
Оюн Ч. Д.	»—«	»—«	864
Санчат С. Ч.	«Россия» с-з	Таңды	825
Эртине С.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	790
Седен А. С.	«Россия» с-з	Таңды	785
Писарев М. П.	Дуржулга станциязы	»—«	730

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонуута алган ортумах ленди грамм-биле
Бушуева А. А.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	988
Тимшина А. Е.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с.	798
Дюмова А. С.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	796
Белот А. Х.	»—«	»—«	795
Чашина Т. П.	Дуржулга станциязы	Таңды	780
Сандан Д. Х.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	769
Кужугет С. Б.	»—«	»—«	760
Сегеранова В. И.	«Саян» с-з	»—«	735
Агапова А. Г.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с.	732
Куртунова Н. Л.	«Революциянын чалбыжы» с-з	Таңды	730
Иванова В. Г.	«Россия» с-з	»—«	726
Федорова К. М.	«Революциянын чалбыжы» с-з	»—«	725
Очур К-К.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	710
Монгуш Ч. Б.	«Тиилелге» с-з	Таңды	700
Смирнова Е. И.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	700
Сизина П. Н.	«Саян» с-з	»—«	700
Бичен Е. Б.	«Кызыл тараачын» с-з	»—«	679
Баир-оол Б. М.	«Саян» с-з	»—«	670
Маат И. А.	»—«	»—«	670
Монгуш И. С.	«Тиилелге» с-з	Таңды	650
Ванилов В. А.	«Россия» с-з	Таңды	646
Колпакова Н.	«Хадын» к-з	Бии-Хем	632
Пичугина М. Т.	»—«	»—«	620
Пичо-оол Т. Б.	«Саян» с-з	»—«	616
Дондуп К. М.	—»—	»—«	615
Баир-оол У. Т.	«Кызыл тараачын» с-з	»—«	612
Никитина В. А.	«Куш-ажылдын хостуу» с-з	Улуг-Хем	600
Кудрявцева А. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	600

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Ферма эргелекчилери	Ажыл-агый	Район	1 инектен сагган сүт кг-биле
Махмутов М. М.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1471
Доронин Д. С.	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1395
Шубин В. И.	«Саян» с-з	»—«	1388
Таргашин В. С.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1341
Монгуш А-К. С.-Б.	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг с-з	Чеди-Хемчик	1322
Герилый Е. В.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1277
Дурнова З. Г.	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1236
Фогель Я. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1120
Самдан К. М.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1112
Батмар Ч. Н.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	1082
Ондар Ч. М.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чеди-Хемчик	1082
Иргит К. Д.	«Большевик» с-з	»—«	1064
Ульянкин Б. Т.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	1058
Сагаан И. П.	«Революциянын чалбыжы» с-з	Таңды	1035
Рузанов Н. С.	Дуржулга станциязы	»—«	1019
Черепанова М. П.	«Россия» с-з	»—«	998
Лямзина Н. А.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	993
Кужугет К. С.	«Тиилелге» с-з	Таңды	973
Ширин Х. Д.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	927

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	1 дагаалам алган чуурга
Кошкина Д. Г.	Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	115
Новикова Г. Г.	—«—	—»—	115
Бояркина Р. А.	—«—	—»—	97.6
Гаушкина Р. В.	—«—	—»—	97.6
Рукасуева М. Г.	—«—	—»—	96.9
Балагашева А. Г.	—«—	—»—	96.9

МАРСЧЕ ДАЛАШКАН ХЕРЭЭ БАР БЕ?

Ракета техниказының үндезилекчилери космонавтиканы чүгле космос корабльдериниң башкарылдалыг ужудуушкуннары кылдыр биляг чораан. XX чүс чылдың эгезинде автоматика дугайында чугаа-даа турбаан, мынчангаш оларга «кижи аны автомат херек бээ дээр айтырыг база турбаан. Космонавтиканың эгелекчилери башкарылдалыг шинчилел ужудуушкуннарының нарының баш бурунгаар биле-биле, олардың чайлаш чогуудан чигзинмейн, оларны боттандырарының хуусаалары безин баш бурунгаар кончуг дидим чугаалап турган. Чиидээ, Фридрих Артурович Цандер кижиниң Марсче ушарынга чедир чүрттап чораан, ону көре бээр мен деп бүзүреп чораан. Күзел биле угаазылал чокка космонавтика тыптып келбес турган ийик...

Эртем угаазылаалдарынга эргежок чүгүлә барымдаалар чүгле алдан чылдарның эгезинде тыптып келген. Оларны космоска Юрий Гагаринниң ужудуушкуну болгаш ырак космосче автоматтыг аппараттарны салып үндүргенинiң түнелдери берген. Ракета, космос техниказы келергей нарын болгаш. Космонавтика эгелекчилериниң сагжыгына бээм кирбээн бергелер турза-дыр, кижи төрелгетениң октаргабга баштайгы базымнары угаазылакчыларны аажок чүтлендирген, мынчангаш Марска кижиниң четкеш, дужурунун алыры он чыл мурнунда ындыг-ла ырак эвес үеде болу бээр кылдыр сагындырып турган. Эртем-техниктиг депшилге баш бурунгаар чүтаалап каан хандыг-даа бодалдарның боттанырын мурнантар деп, улуг угаазылакчылар санап чораан. Ынчанныже, Марсче башкарылдалыг шинчилел ужудуушкуну кылыр апарза, мынаалдың ынакырының дужүү чок-даа бооп магат чок.

Марсче баар шинчилел ужудуушкуну чүдем тургустунарын? Хамыктың мурнунда ажыктыг чүе-чүс тонна деңзилиг чүктү чер чоогунуң орбитазынга чедирип алган турар ужурлуг. Ындыг болганда, бир болза кедергей күчүдүг ракета тургузуп алырының болгаш оларга кывар чүүл кудуп бээриниң аргатехниказын ылап шингээдип алган турары эргежок чугула. Ол төлевилелдериң кайызын-даа боттандырып болур арга бер, мынчанныже эртем-шинчилелдер, төлевилел ажылдары кылыр шехтер тудуп тургузар, оларга ажыглаар дериглер төлевилел белеткээр, адаак соонда ракетаның ажыглаарын эдиктирер — эмгежок хой үе-шак аңаа негеттинер. Чер кырынга шинчилел-шенелде дериин төлевилел белеткээрин болгаш кончуг улуг чедиргичин, салып үндүрүүшкүн комплексин тудуп тургузарын аңаа база немезе чогуур.

Орбита базазынга чедиргичи-биле тудуштурулгалар кылыры база-ла бөдүүн болбас. Планеталар аразынга ужар кончуг улуг корабльди эптеп кылырынга ажыглаар кылдыр чер чоогунуң орбитазынга эптелге дегин, ооң иштинче космос монтажчыларның иштин чүрттелга черин тургузуп алыр, ук монтажчыларны ындыг харысаалгалыг ажылга баш бурунгаар белеткээр апаар.

Ынчаарга чер чоогунуң орбитазынга чүс-чүс тонна чүк чедирип алырының айтырыын билдингир кылдыр бодап алган дижик бис. Марс комплекизи чогум кандыг болган турар ужурлугуу? Ол айтырыгга хамаарышкан литератураны көре каапталл. Мырыңай тос-башка болгулаар! Деңзизи—150-деп 1500 тонна чедир. Ужудуушкунуң эртер үезин бир чылдан үш чыл чедир. Ужудуушкунуң төлевилеттинген майыктары—«тегеринишкинниг», дорт», орбита-десантылыг», «ийи-корабльдиг». Марс чоогунга оожумнаар болгаш ындыг арга ажыглаваас, Венераны тегерип эртер, ындыг арга ажыглаваас болгаш оон-даа еске... чурумнуг. Чүге ындыг болганыл?

Аңгы-аңгы төлевилелдерни аңгы-аңгы баштайгы барымдаа үндезиннерлиг болдурган. Хамык ужур шак ында. Ол төлевилелдерни тургузар сайгарылга ажылын кылын турган үеде эң чугула айтырыларга чаңгыс аай харыы бээр арга чок турган. Ам-даа база ындыг. Ук төлевилелдер мынчангаш чаңгыс аай эвес болган. Чижээ, кижи кадны баксыравайн, чеже хире үе дургузунда космоска ужудуушкун кылын ыыдаар аргалыгыл? Ооң ондактыг апаарының кызыгаары ийи болгаш үш чыл хуусаанның аразында болгу дег, мынчангаш Марска турар үезин кызыгаарлаары-биле капсырлаштыр ужуп эртеринiң кыска траекторияларлыг болурун шилип алыры эргежок чугула. Кылымал аарташкын тургузуп алырының айтырыын шинтпирээринiң аргазы база тодаргайлаттынмаан. Ол айтырыгларның тодаргай харыызын тыварындан хамыктың мурнунда корабльдиң деңзизи, ооң аян-шинчизин болгаш ужудуушкуч кылырын төлевилээри — хамааржыр чүве-ле хой. Улам ында ажылдарынга эргежок чугула ол негелделерни хандырар аргаңы канчап тургузуп алырыл? Чүгле чер чоогунга үр үеде турар орбита станцияларынга шенелделер кылыр арга-биле тургузуп ап болур. Амдыызында кылымзал гравитация тургузуп алырының бүгү талалыг шенелделерин кылырынга бистиң «Салютувус-даа», америк «Скайлэб-даа» таарышпас болтай.

Ынчангаш амдыызында Марсче ужудуушкун кылыр комплекстиң деңзизин ооза-ла чүс тонна хирс ылавылалдыг тодаргайлаптар арга чок, ындыг төлээде космоска ажыглаар эптелге дегин ийикпе, ооң чедиргичизин төлевилээринге баштай барымдаалаар үндезилеттинген негелделер салыр арга база чок. Бодаар ужурлуг чүве чүгле ол-даа эвес. Марстың бодунуң дугайында, ооң кырынга болгаш атмосферазының байдалының дугайында барымдаалар амдыызында ылавылаттынмаан. Ол тодарадыглар хондуруушкун блогунуң хемчээлдерин төлевилээринге аажок салдарлыг болган туруп болур. Автоматтыг «Марс-3», «Марс-6» станцияларны чиик хондурган факт аажок ынаныштыг дээрзинге маргылдаа чок. Ынчанныже башкарылаалыг корабльдиң оон аргыс (он-он катап) аар хондуруушкун-ужудуушкун кылырынга ажыглаар чаа-чаа чүүлдерни билип алыр улуг ажылды кылыр херек. Ужудукчу чокка чепсек-херекселдер-биле Марсты шинчилээринiң калбак программазын боттандырып тургаш, ындыг чаа чүүлдерни билип ап болур. Чүгле «Марс» ийикпе «Викинг» хеннрлиг станциялар-биле чорук чогудуп аптар арга база чок —оон оранчок нарын аппараттар, чижээ, марсоходтар негеттинер. Ындыг аппараттар космонавтыларның Марска турарынга чогуур программазын тургузарынга дуза чедирер, оон башка, Марсче эң баштай башкарылдалыг ужудуушкун кылырының ажык-дузазы шоолуг эвес болур.

Оон үндүрер түнелге мынаар: бирээде, ужудукчу чокка чепсек-херекселдерниң дузазы-биле Марс дугайында арбын информацияны, ийикпе, чер чоогунуң базазы станцияга космонавтыларның хой чылдар дургузунда чоруп тургаанының дугайында илап ынаныштыг барымдааларны чыып алган соонда Марсче ужудуушкун кылырының башкарылдалыг комплекизин илап төлевилеп эгелезе чогуур. Допчулап чугаалаарга, ындыг ажылдарны чедеп чылдар сөөлүүреп бээр үеде калбартып болур ийик. Оон ынай, чер чоогунуң орбитазынга корабльди чедирер чепсек-херекселдерин, корабльдиң бодун төлевилээрине, оларны белеткеп алырынга, чер кырынга шенеп көөрүнге, еске-даа ол чижектиг түүлдерге он-он чылларны эрттирери эргежок чугула. Ынчангаш ону чедип алырының бүзүрелдиг-ле хуусаазы тозан чылдар.

Күзээр, күзеэес-даа бол, үш чыл дургузунда «ужудуушкун эрттирер» апарганда, космоска кижиниң үр чоруурунуң дуржулгазын мөөнчеп алыры чижектиг, дүргедеттинмес кылдыр сагындырар болуушкуннарны эртем-техниктиг депшилге дүргедеп шыдаар бе? Азы Марсты автоматтар-биле шинчилээриниң программалыг боттандырары кандыгыл? Азы чаа техниканың ажылдарын чер кырынга эдиктирерин дүргедеши болур бе? Ону чүгле чок деп харылаза турган болур. Бүгү айтырыгның чогум-на кол өзектери ол-ла болгай. Аңаа кыаңгыл чер кырынга эрттирер болгаш ужудуушкун шенелделери хамааржыр.

Ам мындыг айтырыг бар: Марсче баштай ужудуушкун кылырынче далашкан херээ бар бе? Экономика талазы-биле ап көөр болза, шынап-ла, чок! Бистиң аңаа чеде бээривис орайтаал тудум-на, бүгү ажылдарның чарыгдаалары харын үзээш болур. Техника туружун барымдаалап көөр болза — база чок дээр: келир үеде улам сайзырааңгай хөделдиригчи чепсек-херекселдер болгаш ниитизи-биле чедиргичилер-даа тыптып келир деп ынаныш болур. Ол аразында чоокку космосту болгаш Айны шиңгээдип алыры кижиниң хөмөөска үр чоруурунуң болгаш ажылдаарының эргежок чугула дуржулгазын космонавтикага бээр.

Эртемге дүүштүр болап көөр болза, Марске баштайгы ужудуушкун кылырын дүргедедирге, ооң бээр барымдаалары автоматтарның бээр барымдааларындан хемчээл чок үнелиг болур дээрзи база чигзинчиг. Келир сезен чылдарның автоматтыг марс комплекстериниң шинчилел кылыр аргалары улам калбак болур деп чүвени утпаза чогуур.

Ындыг болганда, Марсче башкарылдалыг ужудуушкун кылырының айтырыынга хамаарыштыр илап ажылдап эгелээлээвисте, ук айтырыгны «быжырымчалыг» болдуруп алган турары эргежок чугула.

Александр СЕРОВ,
ПМА-ның эртем талазы-биле таймылбырлакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ПОЛЬША ӨҢНҮКТЕРГЕ БЕЛЕК

ВАРШАВА, июль 29. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Польшаның тургустунганының 30 чылынга турасказаган байырлалдарга киришип чораан, Польша-совет найырал ниитилелинге бодунуң хууда белээн — Ленинградтың фарфор заводунуң мастерлериниң кылганы, Москванның ниити хевирин көргүскен чурумтуг улуг саваны арттырып иккен. Л. И. Брежневтиң ол белээн ийи чурттарның аразында найыралдыг харылзаалларны быжыглаарынга киирген улуг-хуузу болгаш эчы-хавыязы дээш ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары, польша-совет найырал ниитилелиниң ког баштаар черииниң даргазы Я. Шидлякка ол хүн тывыскан.

Я. Шидляк ниитилелдиң хөөрайларда болгаш сууларда 55 муң эге организацияларының, а ол ышкаш ССРЭ-биле өңнүктежириниң шөлээларда болгужиниериниң, улуг-улуг бүдүүлгелериниң — ниитилелдиң коллективтиг кежигүнниериниң өмүнээзинден үнелиг белек дээш, ССРЭ-ниң улустары-биле найыралдың болгаш ажы-дүкмалышны чөрүкту быжыглаарынга польша-совет найырал ниитилелиниң ажыының бодунибиле үнелээни дээш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке чүректиң хамыдыңдан өөрүп четтиргенин илертейээн.

Польша-совет найырал ниитилели ПУР-нуң ажылчы чонмарым интернационалчы өзугга киижизидер талазы-биле улуг болгаш хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар. Хөй-ниитиниң массалыг бө организацизязы Польшаның Наттышкан ажылчым партизазының дөрт удуртулгазы-биле ажыдавышаан, ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуң чедишкинниерин препагамдалап, Совет Эвилелиниң болгаш улустуң Польшаның аразында найыралды болгаш ыады ажылдажылганы бүгү талалыг хөгжүдерииге база быжыглаарынга улуг улугну киирип турар.

Польша Улус Республиканың бичии чаштары аас кежиктиг үеде өзүп турарлар. Олар чыжын школаларга өөренип, инеэрлер бажыңнарынга ойнап, хөглеп турар. А чайын оларга чүс-чүс лагерьлерни болгаш санаторийлерни ажыдыптар. Оларның кадыкшылыын бедик мергежилдиг эмчилер хайгаарап турар. Уруглар кадык-шырак, ажыл-ишчи, ак сеткилдиг болгаш коммунистиг ниитилелдиң тургузарының улуг херээнге шынчы кылдыр өссүн дээш республикада бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

ЧУРУКТА: Краковтуң школаларының бирээзиниң ниити ыры болуунуң киржикчилери.

ЦАФ-СЭТА-ның фотозу.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кипрде байдалдың шыңгыы бооп турары-биле чергелештир Айыыл чок чорук Чөвүлели июль 29-че дүне дүргеи хуралды ыыланган. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң июль 20-деги резолюциязының кол негелделериниң ажыдыралда боттанмаанывыбиле холбаштыр совет төлээлериниң дилээн ёзугаар ону чымыдырган. Киприниң девискээринде шериг интервенциязы үргүлчүлевишаан, дүрүм ёзугаар чазакты катап тургуспаан.

Совет төлээлекчи Кипрде байдал дугайында Совет чазактың июль 28-теги медегелеминде ийи чаңгыс улур-дедир аткылажыышкыннар боон, солдаттар болган шериг чепсээ соорткен автомашиналар ынай-бээр маңнажып тургулаан.

Никозияда ажыдыралдың орталанып, төлээзиниргээниниң чамдык демлектери коступ келген. Аъш-чем садыгларының чамдыызы ажыттынган, кудумчуларда кижилер хой апарган. Оон-биле чергелештир хоорайда хлеб болгаш аъш-чемнериниң еске-даа продуктулары чедишпейн турар. Лайын чорудулгалары боон тургулаан районнардан десиен кижилерге аъш-чем продуктуларын чыын турар.

Ортулукта КНО-нуң ченсектиг күштеринге немештир 1135 кижи чеде бергенин база дыңнаткан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң июль 20-деги резолюциязында айытказан бүгү чүүлдерин долузу-биле боттандырар хемчегларын сонуургалдыг бүгү күрүнелериниң доп-дораан алырын негеп турар шинтпирии Айыыл чөк чорук Чөвүлели ооалдадымышкын чокка алыр ужурлуг деп ол демдеглээн.

Бир эвес ол резолюция кайы-бир таланың бурузу-биле моон-даа соңгаар күүсеттинмес болза, ону ажыдыралга херек кырында боттандырар ужурлуг ындыг хемчегларни Чөвүлел чугаалашкаш, хүлээп алыр апаар. Республиканың президентизин Макариоска баштаткан конституция ёзугаар чазаанга бодунуң эрге-хүлээлегерин долузу-биле боттандырар арганы бээри Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээлегези-дир деп ол чугаалаан.

Кипрниң, Грециянын болгаш Турциянын төлээлекчилери боттарының чугааларынга Кипрде дүшкүүрлүг байдал олчаан турбушаан, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпири турбуже, дайылдажымышкыны соксадыр дугуржулганы үреп турарын айытказан. Хурал эгелээр мурнуу чарында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге таратказан КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхаймның илеткелинде база ол дугайны айытказан.

Кипрниң девискээриниден даштыкы шериглерни шупту-зун үндүрери негээн Совет Эвилелиниң туружун Киприниң төлээлекчизи деткээн. Амгы үеде Англиянның, Грециянын болгаш Турциянын Женевада чугаалажымышкынарынга Киприниң төлээлекчизиниң киржириниң чугулазын ол база айытказан.

Кипрде байдалдың шыңгыызын барымдаалаан, Айыыл чок чорук Чөвүлели, июль 29-туң ийиги чартыында ол айтырыгны база катап чугаалажып көргеи.

КИПРДЕ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Келген медээлер ёзугаар алырга, Кипрде байдал дүшкүүрлүг бооп турбушаан. Никозияда болгаш чурттуң еске-даа хөөрайларында «ЭОКА-2» дээр чажыт террорлу организациязының хөй санныг чепсектиг кежигүннери ходелип турар. Республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга улур хөлээшкин үндүргеи үйээнчилер херек кырында эрге-чагырганы тутпушаан.

Информация агентилелдериниң херечилеп турарын ёзугаар алырга, турк шериглер чурттуң Сөңгу талазында Кирения районунда тудуп турар камгалалдыг чергелерин алгыткан болгаш ол хоорайның чөөн талазында он километр черде эрик кырында турушгарны эзлеп алганнар. Июль 29-туң дүнезинде болгаш эртениде ийи чаңгыс улур-дедир аткылажыышкыннар боон, солдаттар болган шериг чепсээ соорткен автомашиналар ынай-бээр маңнажып тургулаан.

Никозияда ажыдыралдың орталанып, төлээзиниргээниниң чамдык демлектери коступ келген. Аъш-чем садыгларының чамдыызы ажыттынган, кудумчуларда кижилер хой апарган. Оон-биле чергелештир хоорайда хлеб болгаш аъш-чемнериниң еске-даа продуктулары чедишпейн турар. Лайын чорудулгалары боон тургулаан районнардан десиен кижилерге аъш-чем продуктуларын чыын турар.

Ортулукта КНО-нуң ченсектиг күштеринге немештир 1135 кижи чеде бергенин база дыңнаткан.

Г. ФАРАКОСТУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АФИНЫ. (СЭТА). Шериг эрге-чагырганының бүгү назынында кара-бажыңга шинтпирии Грециянын Коммунистиг партизазының ТК-ның Политбюро кежигүнү Григорис Фаракос хоталгаже үнген. Политиктиг үзел-бодалы дээш хоргудалга чыткаңнарның хосталын үнген - чоруу грек улустуң демиселиниң болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң ону деткээниниң түнели болганы чугаа чок деп Г. Фаракос журналистерге чугаалаан. Ол ышкаш политехниктиг училищениң сургуулдарының, Кипрниң патриоттарының, Грецияга ёзулуг демократияны катап тургузары дээш демисежип турар бүгү грек улустуң демиселиниң түнелинде ол чедип алдынган.

Политика талазы-биле хоргудаттырганнарның кара-бажыңнарда ан-даа чыптышаанынга удурланышкынын Г. Фаракос база илереткен.

Э. ПАПАИОАННУНУҢ ЧУГААЗЫ

НИКОЗИЯ. (СЭТА-ның корр.). Чурттуң хамаарышпас чоруун болгаш девискээринiң бүдүн турар чоруун камталаары-биле база аңаа тайбыны, конституция ёзугаар корум-чурумну катап тургузар, ортулуктан даштыкы шериглерни шупту-зун үндүрер дээш демиселге чаңгыс эптиг болурунче кипр улусту Кипринiң Бүш-ажылчы улузунуң депшилелит партизазы (АКЭЛ) кыйгырып турар деп АКЭЛдин Чиңгине секретары Э. Папаиоанну аңаа болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Июль 15-тиң үйээзининiң соонда эртикен хүннерде Кипрге оон бүгү тоогузунде эң-не аар-берге болуушкуннар болган деп ол чугаалаан. Дыка хой кижи аны-тыныын өскүүган, материалдыг улуг когарал болган. Амгы үеде чурттуң мурнунда тургустунган нарын айтырыглар бүгү улустуң чаңгыс эптиг бооп, каттыжарын негеп турар.

Конституция ёзугаар Кипр Республиканың президентизиниң албан-хүлээлгезин Г. Клиридистиң бодунга түр алган чоруу дээрге, ортулукка конституциялыг корум-чурумну катап тургузарынче базым бодурар деп АКЭЛ-дин Чиңгине секретары чугаалаан.

Үйээзининiң болгаш оон соонда Турциянын халаап, киргеннинiң түнелиниде Кипрде тургустунган шыңгыы айтырыгларны дүрген шинтпирлээр талазы-биле бүгү кужениишкиниерни АКЭЛ деткиир апаарын Э. Папаиоанну медеглээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Кипр талазы-биле резолюциязын шыңгыы сагыыры дээш, үйээзи мурнунда чурттка турган конституция ёзугаар корум-чурумну дүрген катап тургузары болгаш кипр улустуң эргелерин камгалазары дээш туружуп турар бүгү партиялар база организациялар-биле кады ажылдазарынга АКЭЛ белеп — деп, ол чугаалаан.

Кипр айтырыын шинныт ёзу-биле шинтпирээрии хандырар талазы-биле кужениишкиниерге «Совет Эвилелиниң ролюн Э. Папаиоанну онзалап демиглээн. Киприниң хамаарышпас, түскай достунаар болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар эргелерни деткип турарының дугайын ССРЭ эне шинтпирлян-биле медеглээн деп ол айытказан.

Делегейде үшкү черде

ТОКИО. (СЭТА). Япония эртем ажылдакчыларының санының талазы-биле Совет Эвилели биле Каттыжкан Штаттарның соонда, үшкү черни эзлеп турар. Сөөлгу санаашкынны ёзугаар алырга, 1973 чылдың апрель айда ол чуртта 226.600 эртем ажылдакчылары санаттынып турган.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ХУРАЛ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Англиянын, Грециянын болгаш Турциянын Кипр талазы-биле үш талалыг чугаалажымышкынында киржип турар даштыкы херектер министрлери эалчеглиг хуралын эрттирген. Ол ужуражышкынның үезинде үш чуртту экспертериниң киржилгези-биле ажылчын болуктуң белеткеп, кылганы түнел документиниг төлевилеп чугаалажып көргенин дыңнаткан. Талаларның туружунуң дыка каржызалыг бооп турары ол дугайын чугаалажып көргеи база катап көргүскен.

Июль 29-та хүннүң ийиги чартыында үш чуртту даштыкы херектер министрлери база катап ужурашкан, кайыдаа талага тааржымалыг шинтпирни хүлээп алырының санал-оналын солуушканнар.

Делегейниң Тайбың Чөвүлелиниң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ, июль 30. (СЭТА). Делегейниң Тайбың Чөвүлелиниң Президиумунуң бирозунун оңза хуралы аңаа болгаш, орта Кипрде байдал дугайында медеглелди хүлээп алган. Тайбың дээш туружуп турар бүгү кижилерниң, кандыг-даа сүлчээлерии ойтур шавар дээш ажыл-чорудулгазын ыдепкейжидип турар кижилериниң талазындан кошкаш дивес серемчилелдиг болуруи Кипрде байдал негеп турар деп, медеглелде айтып турар. Тайбыннын талалакчылары кипр улустуң бергелерии ажып эрттеринге, оларның мурнунда турар айтырыгларны оон күзел-соруунга болгаш эрге-ажынга дүүштүр шинтпирлээрииге дузалаары чугула.

Делегейниң Тайбың Чөвүлели Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Кипр талазы-биле 1974 чылдың июль 20-деги резолюциязын долузу-биле күүседириичо кыйгырып тур деп медеглелде айытказан. Олар түскайзан болгаш хамаарышпас күрүнеге, девискээр ажыл-биле бүрүн болгаш бүдүн байдалга, даштыкы кандыг-даа долгаарлаашкын чокка, даштыкы шериглер болгаш шериг базазалары чокка тайбыннын болгаш деппилгенин өрүү-биле чорун, база чурттап, бот-бодуңдан чарылбазын дээш кипр улустуң — грекгерии-даа, туркгарии-даа демиселии бодуңуң летким турарын Делегейниң Тайбың Чөвүлели медеглеп турар.

«БИР ДУГААРЛЫГ АЙТЫРЫГ»

Ажыл чедишпес чорук, ажыл чок кижилер айтырыы — Барыын чүктүң чурттарында эң-не нарын айтырыглардың бирээзи бооп турар. Капиталистиг экономика кризистеи канчап-ла үшкүнаар чөөр дээш ажылчы чоннарның эргеажыктарын кызамдап, оларже халдаашкынны кылып турар. Чижээ, АКШ-тың администрация-бюджет эргелелиниң директору Р. Эштиң чугаалаавыбиле алырга, амгы үеде чурттта ажыл чок кижилерниң саны барык 5 миллион бооп турар. Сан-Францискега чүве чугаалап тургаш, чурттуң ол эң нарын айтырыын дүрген болгаш белеп шинтпирлеттериниге америкаппнар идегеелиннер деп Р. Эш сагындырган.

Бир эвес Голландиянын чазаа чонну ажыл-биле хандырарынын талышкын хемчегларии ажбас болза, чуртка ажыл чок кижилериниң саны бө чылдың күзүнүнде 200.000 чедер. Ол дугайын социал херектер министри Й. Бурсма чазак хуралынга медеглээн. Ажыл чоктамышкын—чурттуң иштинде бир дугаар айтырыг бооп турар деп ол айытказан.

Грецияда ажыл чок кижилериниң саны улам-на көөрүүп турар. Грециянын чаа сан министри Иоаннис Неймайоглуңуң «Суар» дээр бельги солуунун айтырыгларынга харыларынаан алырга, диктаторжу эрге-чагырга чедп чылдың дургузунда тергиилелдиң үезинде чурттуң экономиказын шуут бузуратказан.

Эрткен чылдың октябрь айдаң бө чылдың чай айга чедир ГФР-ге ажыл чок кижилериниң саны 239.000 дан 3 хуу көөрүүн. Эң ылангыя пос-тавы үлетпрүүнүн 67.400 ажылчынары ажыллаар черлерии «соскунуп», кымнардан-даа артык хей бооп турар. Бө чылдың июнь болгаш июль айларында эвээш-ле дээрге, 15.000 кижи ажыл чок арткан.

Сөңгу Ирландиянын муниун чурттакчылары ажылламдыралын экижилип алыр дээш чурттан чылдың-на үнүп чоруп турар. Оон кол-ла чылдагааны чурттуң иштинээ ажыллаар черлериниң тывылбалы болгаш чурттаар / ораласаның чедишпези бооп турар. Ында ажыл чок чорук ажыл кылып шыдаар кижилерниң 10 хуузу бооп турар. Чүгле эрткен чыл дургузунда сес муң кижи эрге-чагырга черлериге Австралияже чоруур чөптөрөл дилээн биллиринишкиниерни киирген.

(СЭТА).

Тананариве—малагасий республиканың найысылалы

Реансылыг эрге-чагырганы дүжүр октаашындан бээр ийи чыл оюн чоокта чаа-ла демдеглээн ол чурттуң чазаа болгаш улузу империалистиг шөвөлөлдерге уҥур шинтпирлиг демисежип, экономиказын хемчүдериниң боттуг хемчегларын ап турар.

В. КОРОЧАНЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТАның фотохрониказы).

ЧАА НОМНАР

Силернин библиотекаңарга

Тыванын ном үндүрер чери Куулар Аракчаанын «Элдептиг киш», Хөвеңмей Ойдан-оолдуң «Кызыл хаяа» деп номнарын парлап үндүрген. Олардын кайызы-даа уругларга таарыштыр бижиттинген. Чаа номнарны номчукчуларга саналдавышаан, олардан алган ийи кыска рассказты парладывыс.

ЧАШКААДАЙНЫҢ ЫРЫЗЫ

Кара-сарыг чалгыннарлыг, ак көскектиг, буурул балтыг, сарыг кудуруктуг, битии дозураш характарлыг, кадаг ышкаш чинге хаайлыг, довук дег бортуг чашкаадай-кушкаш тейжигеш кырында салбакталчак саглагар будуктарлыг, чаражы кончуг чаңгыс хадынчыгаштың ышпык бажыңга кээп олурупалган.

Долгандыр хамык-ла чүве оон илдеп кестүп турар. Чашкаадай борбак чуургадан частып, чалгынның күш боот үжүп эгелээнден бээр-ле бо саглагар хадынчыгашка уя тудуп, турумчуп чурттай берген. Ол артынын-не дан адып, хүн чер кырынга тонуп дээп турда, ынак хадынчыгажының ышпык бажыңга олурупкаш, хавка ол-бо чайгадып, аттынымышаап, карак четпес долгем октаргайны магадап көрүп, төрээн черинге аян тутқан макталырызын ындынныг кылдыр бадырыптар.

А чер кырын алдын-сарала кылдыр будуп эгелээн күстүн бо артынында чашкаадайның кырызы мурнундагыны ышкаш хөглүг-омак эвес, а ундаргай, кударгай болган. Долгандыр турар бүгү-ле чүвелерден күстүп эгелей бергенин эскерип каап болур. Күстүн тыныжы илден: сооксумаар сырын үрүп турар, аар кара булуттар сынар кырында чыгар-чылбае апарган көжүп чоргулаар, кылчен сүзүрлер ак борттерин кеткиленкен.

Ам чылыг черлерже чорбас болза хоржок. Ыпчанган чашкаадай төрээн дөңү-биле байырлашкан сөөлгү ырын кударанчыг кылдыр бадырыпканы ол: «Дин дын-ды-ы-н. Дин-дин дя-я-н. Дын-гыл, дын-гыл. Уваа-кор, уваа-кор. Суг-саг, Кор-ка-о-ор. Дын-дын, Дын-дын!» Чашкаадай мынча деп ырлап олурган: «Төрээн дөңүм! Олуп-мандаан енер черим! Сенээ ынзам таан-даа кончуг. Төрээн черимден чарлыр хоюнум чок. Кажан-даа сени кагбас мен. Ынчалза-даа аргажоктуң кырындан, харлыг кыжы дүжүп, соок халап кел чорда, төрээн дөңүм сени түр катташ, чоруур ужурга таварыштырым. Оон ооскээргам чок-тур, оскен черим. Одчейлиг чай үнүп келирге, аян хүн ужуп чаныш келгеш, ындынныг ырым ырлап олургаш, оолдарын эдертип алгаш, оскен-төрээн дөңүн долгандыр ужуп, байырлашкаш, чылыг ораяче чоруур дей берген. Ынчалза-даа оолдары дөңүнден мырнай чарлыр хөңү чок, эдерлер-де демги шашпак хадынче дывыржыыр мындыг болган. Шала кежээ имир дүжүп, дымырадыр чаап келир ёрта, дүнүмүн карангыланыр чажыттынып алган, кажар чашкаадай оолдарын көгүдүп алгаш, ужуруп чоруй барган.

... А дараазында чайның эгезинде чашкаадай ол-ла дөңүнүң кырында, демги-де шашпак хадынчыгажының ышпык бажында, салгынга чайгадып, аттынып, ындынныг ырын ырлап олурган.

Куулар АРАКЧАА.

ДАМЫРАК

Суурувуе баарында борбак-борбак бора талдарлыг арыг бар. Ында дамырак кара суг агып баткан. Ол кыжын-даа, чайын-даа ырлап-ла чыдар, кыңгырткайлып бадып-ла чыдар. Кыштың соогунзан ол коргар эвес. Кыры безин хонмас. Улам кылан кара апарган болур.

Чайын оон чаражын кижи кайгаар. Кызыл, сарыг, көк, өкпен, ак өңнүг чечектер оон ийи талакы эриин шыва алы бээр. Олар дамырак кара сугга бодтарының чаражын магадап көрүп, оон таланчыг ырын салдыкпайн дыннап тургулаазыңгыр.- Борбак-борбак, бора талдарның кызыл-кызыл, оле-оле тинрбейлери дамырак сугнуң кырынче эглип бады келгилээн, салбактарын чайып турар.

Бичии оолдар бис оон эриинде хөлбегер шыкка хүрежип ойнаар бис. Ускулешкен эмдик молдургалар дег, тутчуп-тутчуп кээривиекер, өзин дендээр. Хөрекелээн моге эрлер кара сугже чаржыттар бис. Соок-караны ушаа пактаарывыс бар. Баштын мээзи чыккыгайны бергилээр. Бирде бир бут кырынга, бирде оске буттарынга аскан-рышкаш, шаанга кирер.

— Өршээп көргөр, оолдар, моон соңгаар баодам-тенек болбас мен!... —деп аксын-сөзүм бергилээн-даа тургулаар мен.

Оскен-төрээн ынак черим дамырак кара суу караам орта ам-даа ол-ла хевээр кестүп келир. Ойнап оскен чажыттарым каттырымгаан эриннерим сактып кээр мен.

Дамырак суум чаңгыс-даа сен ийин! Х. ОЙДАН-ООЛ.

Сонуургактарга

ЧЕМОДАНДА... ЧУНАР-БАЖЫҢ

Харьковта Электроаппаратураның бүгү-эвилел эртемшинчилел институдунга черге ап чоруур чунар-бажыңны кылган. Ол чунар-бажың чемоданга... сыңа бээр. Чемодан—ол дээрге чунар-бажыңны кол быжыглаан дери ол, аңаа резина холуктуг пестү кошкан. Чунар-бажыңның иштинде адырып, эптеп ап турар саидай бар, ону эптеп алгаш, оон соонда демги резина холуктуг пестү тускай пес өөктер-биле конгүс муңгаш кыздыр дуй өөктептер, ынчан ол чунар-бажыңның бустанып чери апаар. Оон печказы—тепловентилятор, оон ачызында кургат бус эңдерлип келир. Оон аңгыда, тепловентилляторда үе хемчээр тускай херексел база бар, ол кайы хире үр чунарының, буска киреринің хемчээлин боду айтыы бээр.

Ыыдыг чунар-бажыңнарның баштайгы хевирлери ам Медицина техниказының институдунда база Ленинградтың күш-культура болгаш спорт институдунда шенелде эртип турар.

Олег РОБИНОВ (ПМА).

• • •

АРЫЛАР КОЛЛЕКЦИЯЗЫ

Коллекциялар янзы-бүрү болгулаар — марказар, конвеерлер, этикеткалар... дээш оон-даа оске. Студент Владимир Радченко арыларның ийи чүс ажыг хевирлериниң коллекциязын тургускан, оларны ол Донбасстың девискээриниден чыып алган.

Ол бодунуң «дириг экспонаттарын» аңгы-аңгы черлерден — ары оо бар черлерден — өзүт-сиген араазындан, ыяш иштинден, хана тиглеринден, даштар араазындан, хөрзүн иштинден тыпкызап алган. Донецкиниң күрүне университединиң биология факультединиң студентизи В. Радченко арыларның амыдыралын үш чыл дургузунда шинчилел келген. Аныяк зоолог бистиң чуртувуска моон мурнунда билдинмейн турган арыларның төлөэлекчилерин шинчилеп тыпкан.

И. БУРИНДА, СЭТА-ның корр.

Донецк.

• • •

КАРАВАН КОКПАЛАРЫНЫҢ ҮҮЖЕЗИ

Туркмен эртемденнер көпеектериниң ховар коллекциязын чыып алган. Ол коллекцияда алдын, мөңгүн, чес болгаш янзы-бүрү холуксаалардан кылган акша-хөреңгиниң он беш муң ажыг хевирлери бар.

Парфян хаанналашкын үезинин чес көпеектери коллекцияда эң-не эрте-бурунгуу болуп турар. Оларны ийи муп хире чыл мурнунда кылган. XI-XII иектериниң алдын, мөңгүн болгаш алдыннап каан көпеектери улуг үнелиг боот турар. Ол көпеектерни Мерв болгаш Эрги Ургенч деп эртебурунгу туркмен хоорайларының чоогундан тыпкан, ол хоорайлар ортаакы иектерде чинтээп садыглажырының аяызында аажок сайзырааи турган.

Ол көпеек эртинелер Европадан Азияже баар сураглыг оруктуң Туркменияның чогум кайызын таварып эрткенин тоогүүлериниң эки билип алырынга дузалаан. Ол оруң Крымдан этелээш, Эрги Астраханьны таварлаш, Волгада Сарайга четкеш, оон соонда Туркменияның эң эрте-бурунгу хоорайларының бирээзинче — Куня-Ургенчиже чорупкан. Оортан карававнар Амударьяның эриктериже чедип турган. Ол хемден ортаакы иектериң садыглажырының аяызында ыяш сайзыраан турган.

Б. МИРТОВ, СЭТА-ның корр.

Ашхабад.

ТУРУШ ЧОК СУДЬЯЛАР

Национал спорт талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чук улустарының спартакиадазы Кызылга доозулган соңгуже тыва күрешке спартакиаданың түлган чемпионун илередири-биле 32 миллиндек мөгеин күрештирген.

Анда Якут, Тыва АССР-лерниң, Хакас, Дағ-Алтай автономнуг областарының, Усть-Орда Бурят национал округтуң мөгелери киришкен.

Күрешти чыыльган чон соңуургап көрген. Ынчалзада судьяларның талазындан чамдык четпестер турганын болук боруқчулерниң мурнундан биждим.

Дөрт миллиндек моге артқан. ССРЭ-ниң спорт мастери Ооржак Чадамба биле Усть-Ордаңын төлөзү Дмитрий Адамов күрежи берди. Тыванын мөгелери баштайгы минуталардан эгелээш идепкейлиг күрежип, үзүлдүкшүлүг өктап алыр дээш чүткүлдүүн көгүскен. Алды минута артып турда, Чадамба Адамовту донгайты шеверге ийи холу-биле чер даянган. Тыва күрештин дүрүмүн бузуулгаар алырга октаткан турган. Судьялар мөге салыкпыларынбиле биче сүмелешкен соонда катап күрештирген. Мөгелер октажып чадаңкап шагын эрттиргеп. Ооржак Чадамба сан талазы-биле онаан тиилеп алганын чарлашкан. Анаа чыыльган чон адыш часкап байыр чедирип турган.

Адамов судьялар столуңа баргаш, оларның-биле маргыжып, шиляе үнүп, катап күрежирин негээш турупкан. Судьялар (кол судья О. Сувакпит) боттарының шиитпиринге ыяш болбайн, мөгелерни катап күрештирген. Бо удаада Чадамба октаткан.

Усть-Ордаңын келген бурят күрештин улуг судьялы ап Тарьев бузулт-ла шиитпиринг кижи болган. Ооржак Чадамба күрежип турган, чаңгыс хөлүнүң салаазы-биле сингенге дээпкен. Ынчангаш ону судья октаткан деп шиитпирлээп. Өске судьялар болгаш көрүкчүлер анаа удурлажып турза-даа Тарьев шиитпелин өскертпээп. Бо судья национал күрежин эки билир, турушкуг кижи болган. Тыва күрештин судьялары ындыг эвес болганы четпес.

Моон соңгаар тыва күрештин судьялары шын шиитпелдин кылып, шиитпирлиг, туруштуг болуру күзенчиг.

С. ООРЖАК.

Кады кылган төлевилел ёзугаар

Украинада пиво кылыр эң улуг «Янтарь» заводту эң кыска хуусазда — ийи чыл сес ай дургузунда Николаев доорайга тудуп доозаш, чоокта чаа ажытталга киирген. Оон күүрүү—шилде 6,5 миллион декалитр пиво. Ол бүдүрүлгениң дөгем цехтери сес гектар шөлде чайгы берген.

ССРЭ биле ЧССР-ниң тускай эртемшинлериниң кады кылган төлевилелин ёзугаар заводту тутқан. Дериг-херекселдериниң хөй кезиин Чехословакиядан эккелген, херекселдерниң болгаш механизмнериниң чамдызын Венгриядан, Польшадан алган. Эмиль Милитқага удурткан болук чехословак тускай эртемшиглер нарын технологтуг дериг-херекселдерни эртээрин удуртуп турган.

Ол бүдүрүлгеде автоматиканы калбабиле пептеретken. Бүгү кол-кол технологтуг чорудугаларны херекселдер шыңгыы хайгаарап турар.

Амгы үеде завод беш янзы пивону кыпып бүдүрерин шиңгээлеп алган. Ол дээрге бистиң чуртувуста эң-не пептерээн «Жигулевское», тук ышкаш сарыг «Рижское», сургагжаан «Московское», «Двойное золотое» болгаш кара-күрең «Украинское» деп пиволар-дыр. Ол бүдүрүлге чери хонуктаа 120 муң шил болгаш бирээзин-ле чүс литрниң 650 доскаар пивозун бүдүрер, ону Николаевтиг болгаш оон чоок-кавызында районнарның чурттакчылары белеп-биле үнелээн.

Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң айыткан хемчээлин барымдаалап ЧССР-биле чарган керээ ёзугаар Николаевте тутқан пиво кылыр завод ышкаш шулуг 15 миллион заводту бистиң чуртувуска чоокку чылдарда тудар.

Анатолий ДРЯГИН (ПМА).

«Кока-кола»-биле дугуржулга

Москвада ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди биле америк «Кока-кола» компаниязының арасында бот-боттарынга ажыктыг кылдыр кады ажылдаарының улуг аргаларын ажыдып турар дугуржулгага ат салган. Дугуржулгага совет талаадан Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргалының оралакчызы Д. М. Гвишиани, америк талаадан «Кока-кола Компаниз» чөвүлелиниң даргазы Пол Остин ат салган.

Ат салган дугуржулгада айыттынган кады ажылдажылганыг кол-кол чүүлдерни—эки чемиттиг аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң технологиязын шинчилеп кылыры, шайны эде болбаазырадырыр, ижер суксунзарны бүдүрери, үлетпүр болгаш кодээ ажылагый бүдүрүлгезиниң чамдык адырларынга кады ажылдаары болур. Кодээ ажыл-агый талазында-биле кады эртем-шинчилел ажылдарын, курут черлерге курганнаан хорууннерге, куруг ховуларның болгаш кайдаашкынныг районнарның зоналарынга иогза биле кат-чимнерни остүрериниң технологиязын шинчилеп кылырын болгаш дугуржулгаларны чорударын корүп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң талазы-биле суг арыглаар болгаш соң дузуп ылгаар дериг-херекселдерни, бүс генераторларын база ол ышкаш үлетпүрүнүң агым сугларын арыглаарының технологтыгаын шинчилеп кылырда дугуржулга ёзугаар кады ажылдаар.

Ол дугуржулга-биле кады Пол Остин болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң база Эът болгаш суг үлетпүрүгүң министерствозунуң төлөэлекчилери шайны эде болбаазырадырының, хөй безокту суксунзарны бүдүрериниң талазы-биле кады ажылдарының тодаргай программаларының дугайында протоколдарга ат салган.

Владимир БРОДЕЦКИЙ, ПМА-ның корреспондентизи.

ЧУРУКЧУЛАР СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ЧУРУКЧУЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Уран чүүл. Бо эртээн 30 чылдарда оон коргулдезин кайгамчык. Чаа социалистиг утка-шынарлыг, тыва национал хөзээлиг чурулга уран чүүлүң делгем базымнарыбиле чүгле Совет Эвилелинде эвес, карын делегейге билдингир апарган. Тыва чурукчуларның аймылдары совет уран чүүлдүң алдын фондузунда киргем. Совет Тывазының 30 чылынче — алдарлыг юбилейже бар чыдар бо хүнгерде тыва чурукчулар күш-ажылчы, хогаадыкчы сорук киришкинниг аймылдан турар. Оон-биле чады уламаз тыва чурукчуларның III съездизин база болур. Ол чурукчуларның хогаадыкчы аймылын отчёду, чурулга уран чүүлүн хөгжүдүрүнге улуг идиг болуру чугаажок. Совет Тывазының 30 чылынга уткуштур, боттарының съездизинге уткуштур. «Советская «Россия» деп Томск хоорайга бо күзүн болур делгелгеге чурукчулар солун белектерлиг. Бөгүн «Советская Россия» делгелгеге кирижир Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштазар черинде даргазы, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң аныстуразының алдарлыг ажылдакчызы С. К. Ланзының «Малчыннын аламнда» деп чүүрүн, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң бежиңүнү РСФСР-ниң И. Репин аттыг күрүне шиинелелиниң алуреазы Р. А. Аракчаанның «Сарлык» деп ажылын чурукка тыртыртыпаның бараалгаттывыс.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

КЛАССИКТИГ ХҮРЕШ. Спорттуң бо хевиринге ооллардың Европа чемпионадында Совет Эвилелиниң командазы 52 санду алган, тиилээн. Ийиги черни Болгарияның спортчулары, үшкүзүн—полшалар болган.

Алдын мелдешкен Юрий Корчагин, Михаил Сайдак, Александр Колчинский алган. Мөңгүн шыдалга Владимир Караев, Сурен Нальбандян, Эдмир Мечаков, Сеймураз Апхазава, Александр Дубровский, Айрапет Мкоян, үлүлерге—Ашот Аспарян толээни болган.

БООДАЛГА. Олимпий оюнларның чемпиону Яков Железняк (Одесса) чурттуң бооцалгага чемпионадынга киришкеш, ыяш-бүрү хевирлиг биче калиберлиг винтовкадан 50 метр кара бооцаларыңга Любовь Гончарова алдын медалды чаалап алган.

САМБО. Бо талазы-биле делегейниң бирээ черге даянып мөргүлдээ доозулган. Моолдун, Совет Эвилелиниң спортчулары бүгү алдын медалды чаалап алган. Бистиң командавыс ийи удаа алдын кубокка төлептиг болган. Совет самбистер сес алдын, бир мөңгүн, моолдар ийи алдын, 6 мөңгүн, бир үлүлер медальдарны чедип алган. Үшкү черни Болгариямың командазы эзээн.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдыкчыларга программа. 14.05—Медээлер. 14.15—Өңнүг «Телекөргүүт. Мультфильмнер программазы. «Эрес-шоваа болуксаар мен». «Черниң ыдыы». 14.40—«Театр дугаймында рассказтар». Дамчыдыларга. II. Абелихин чоруудар. 15.55—«БАМ—эрес-маадырлыг чоруткуң оруу». Телеочерк. 16.25—Өңнүг телекөргүүт. «Ойнаачы» Уран-чечен телефильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Кадмаалыг». Дамчыдыларга. 19.45—Уругларга. Мультфильм. 19.20—Телемедээлер. 19.30—Чарлалгалар, реклама.

МОСКВАДАН

19.35—«Томуйлаашкын» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүүлериниң сериязы. 20.45—«Марий АССР-ниң үтүштур планы боттанымпкындаа». Дамчыдыларга СЭКП Марий обкомуның бирги секретары В. П. Никонов киржип турар.

КЫЗЫЛДАН

21.30—«Чараа-чечен». Шоодугуур тележурнал.

МОСКВАДАН

21.50—Чогаалчы В. Кавериның чогаалынга оруктары. 22.35—Өңнүг телекөргүүт. «Ыр-75». 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.15—Өңнүг телекөргүүт. Футболга ССРЭ-ниң чемпионазы. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев).

КИНО

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чер кырынга чуртталга дээш» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Зимородок» 9.50, 11.20, «Мен—Т. М. Шаповалов...» 13.10, 18.40, «Сибирьким ирей» 15.00, 16.50, 20.30 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: «Иван Макарович» 15.00 «Ыяшшыдың чарамы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Күзелдер автомады» 12.00, «Рам биле Шиам» (2 серилары) 17.00, 19.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Чараш драгунның ушуралдары» 17.00 18.40, 20.20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киличиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийлиг амыдырал киличиниң 37-13, культура киличиниң 23-54, кодээ ажылагый кадзазының 21-47, үлетпүр киличиниң 22-64, чагаа киличиниң 41-27, информацил база совет турузуг киличиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонже болгаш.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 904

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының халазы-биле эргелелиниң типографазы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС-00929